Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Polydori Vergilii Urbinatis Anglicae historiae libri vigintisex

https://hdl.handle.net/1874/389515

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

Historia Gentium
Fol. n°. 165.

109.
m.
Anglię hiſtoria
Hiſtoria belli

Historia Gentium

Folio n°. 169.

N°. 215. Z.

POLYDORI VERGILII Vrbinatis Anglicæ historiæ libri uigintisex.

Ab ipso autore postremùm iam recogniti, adq́ꝫ amussim, salua tamen historiæ ueritate, expoliti.

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

Anglia Bistonio semper gens inclyta Marte,
Quanta, quibusq́; animis nongentos mille per annos
Gesserit, imperium firmans adamante reuincto,
Intulerit quoties uicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hostem,
Seu domuit sæuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimûm POLYDORVS *facta uirorum*
Præclarè latia primus canit omnia bucca.

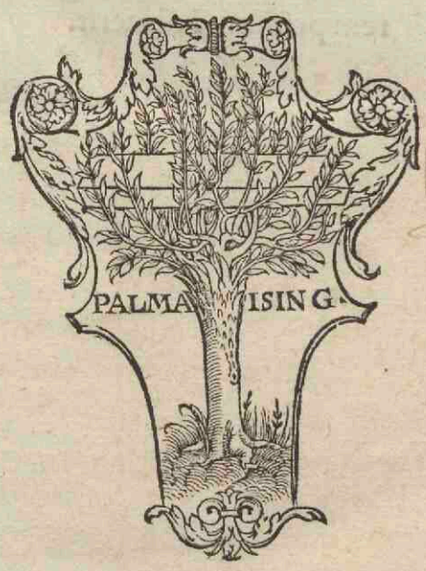

Ex donat. hub. à Burthel.

Indices rerum singularum & utiles & copiosos, in operis calce adiectos reperies.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo.

BASILEAE, APVD MICH. ISINGRINIVM
ANNO M. D. XLVI.

ELOGIVM DE ANGLICA HISTORIA.

PAVCIS antè annis, Polydorus Vergilius Vrbinas edidit historiam suam Anglicam, in qua primū arte conficienda, deinde ordine digerenda, deinde oratione uestienda, quanq; & omniū fermè opinionem expectationemq; & atq; adeò seipsum superauit, attamen cùm ille in suis de rerū inuentoribus libris demonstrauerit, nullam olim artem quæ futura esset excellentior, intra suum stetisse initium, quòd nihil propè sit simul & inuentū & perfectum, ex eo uoluit eam ipsam historiam regustare, polire, locupletare, id quod biennio pòst, hoc est, anno M. D. XXXVI. nauiter fecit, nihil diminuta auctáue, sed salua ac incolumi illa prisca integritate maiestateq; ueritatis historiæ. Quare optime Lector accipies hoc opus perfectū, quo abhinc sexcentos, ut uetus ille dinumerandi modus usitatus doctis usurpetur, annos, nō aliud in eo scribendi genere, haud forsitan temerè dices, latinius elegantiusq; compositum fuisse. atque istuc est tibi testatum, quò posses meritò gaudere seculum nostrum tandē aliquando elocutione latina passim purè emendata plenè florere. Quapropter in hac equidem parte uel ipsa Anglia non minus felix censenda est, quòd talem rerum suarum gestarum scriptorem primum habuerit.

AD INVICTISSIMVM

ANGLIAE, FRANCIAE, HYBERNIAEQVE
Regem, fidei defensorem, HENRICVM octauum,
POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam historiam suam procœmiū.

AMINDE *ab initio rerum humanarum, cunctis mortalibus,* HENRICE *Rex maxime, gloriam uirtutis, rerumq; gestarum memoriā perpetuandi commune studium fuit: hinc sanè urbes conditæ, illisq; conditorum nomina imposita: hinc statuæ repertæ, hinc pyramidum moles, multaq; id genus magnifica opera extructa sunt: hinc item fuere semper, qui non dubitarint patriæ tuendæ causa, etiam immaturam oppetere mortem. Ea tamen omnia cùm temporis curriculo partim corruerent, partim obliuione obscurarentur, deinde homines cœperunt & ipsa opera & facinora celebrare literis, quæ usq; eò sempiterna reddiderūt omnia, ut postea pro se quisq; benefacta pariter imitanda, atq; malefacta multò diligentissimè declinanda curarit: quando historia ut hominū laudes loquitur & patefacit, sic dedecora non tacet, neq; operit. quæ idcirco ad uitæ institutionē longè utilissima censetur, quòd alios ob immortalem gloriam consequendam, ad uirtutem impellat, alios uero infamiæ metu à uitijs deterreat. Hæc scilicet una propè res est, quæ ad summam laudem regni tui Angliæ desiderāda uidebatur: quod cùm rebus omnibus beatissimū sit, eius tamen magnitudo in bene multarum gentium ignoratione erat; quòd nulla fermè extaret historia, qua cognoscere liceret, quæ Britanniæ, quæ nunc Anglia est, soli natura, quæ gentis origo, qui Regum mores, quæ populi generatim uita, quibus artibus à principio tantum comparatū atq; auctum imperium, ad eam adspirasset magnitudinem. Quamuis Bedas homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæsaris, in insulam, usq; ad sua tempora, qui floruit circiter annū salutis humanæ* DCC, *res gestas breui admodū opusculo perstrinxerit: & ante eum, Gildas aliquid lucis attulerit Britannorum antiquitati: ac de ea post illos, quidam alia prodiderint, quæ etiam nunc tenebris circunfusa dilucere nequeunt: atq; ad extremum, nonnulli alij negocium susceperint de rebus in dies propè singulos gestis scribendi. Ii au-*

tem conſcripſerunt annales, in quibus tanta cùm diſpoſitionis, tum orationis omnis ieiunitas inerat, ut meritò uiderentur cibus, ſicut aiunt, ſine ſale: ueruntamen tales erant, qui ſi cum aliarũ gentiũ, cũ quibus rerũ aliquid Anglis aliquando fuerit, hiſtorijs conferrentur, omnino materiã noui operis fabricandi ſuppeditare poſſent. Quare percepta, ego, qui me iampridẽ ad inueſtigandas ueterũ res dederã, cœpi illos ipſos Anglorũ ac aliarum gentiũ annales accuratius euoluere, legere, haurire, & exſcribere, quæ ad conflationẽm nouæ hiſtoriæ pertinerent. Et quia haudquaq; facilè duximus latinè ſcribere, atq; unà ſcribendi materiã colligere, ea de cauſa mihi conſtitui primũ undecunq; argumentũ cuius rude, nudumq; ſumendũ, quod poſtea cùm tempore minus excluderer, poſſem ſcienter ornare, & oratione ueſtire. Ita nobis ab ouo, uti dicitur, rurſus incipiendũ fuit, qui hanc tandem aliquando hiſtoriã negocio equidem haud paruo contexuimus, quã ex eo, Anglicam appellare libuit, quòd tale hodie eſt maioris partis inſulæ nomen, & eius imperium longè maximũ. Cæterùm hiſtoria ut non exiguo tempore abſoluitur, ita iam abſoluta atq; diuulgata, non uno item momento fidem, gratiam, autoritatem ſibi colligit, apud eum præſertim populum, cuius res geſtæ perdiu in occulto fuerint. Nam ſic accidit, ut permulta interim de auis audiant nepotes, eaq; à nepotibus diuulgata, licet ſenum ſomnia ſint, credantur. Ex quo, ſi quis ſcribendo illa prætermiſerit, bone Deus, quantum populi ſermone uapulabit? Verùm cum poſtea quis legerit (legerit autẽ unuſquiſq;, quem patriæ decus ac honor delectabit) & rerum cauſas, temporum rationes, facta, dictaq; maiorum nouerit, tum uelit nolit adducetur, ut nouam hiſtoriam probet, laudet, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio uni alteri ue rei autoritatem facit. Tale quid noſtræ Anglicæ hiſtoriæ uſu uenturum non ſanè ambigimus: mirabitur enim fortaſſe Anglus, faciet idem Scotus, atq; Francus, cùm non parum multa in ea uiderint, contrà quàm uulgò dicerentur: & alia, quæ eorum ſcriptores non attigerint, aut aliter prodiderint. ſed cum illã reguſtarint, dubio procul intelligent anniles fabulas minimè cum uero conſentire, & amorem patriæ ſuos interdum autores ſpoliaſſe iudicio, priuaſſe intelligentia, orbaſſe ſenſibus: id quod in nos cadere non potuit, qui proinde nullius auribus inſeruiuimus: & demum cognita ueritate, non poterunt non probare hiſtoriam ſanctè & ſyncerè confectam. Et iſtud in primis tu potentiſſime Rex, unà cum omnibus tuis generatim Anglis, æquabiliter, ſi pro tua gratia, grauitate, & ſapiẽtia facere nõ grauabere (nõ grauaberis autẽ confido) tum mihi profectò tot annorũ, quos in hoc ſcribendo opere cõſumpſi, laboris fructũ ampliſſimũ accepiſſe uidebor. Quapropter minus dubitaui ipſum opus primũ omnũ tuæ ſubijcere cenſuræ, cùm præſertim tu rectũ omnino geſtarum rerum æquè ut gerendarũ ſcias iudiciũ facere, quippe qui ad imperium & iuſtitiam natus, magna præditus es prudentia, literisq; pariter diuinis atq; humanis apprimè eruditus, cunctas bonas calles artes. Acita tua ſingulari uirtute non modò eorum Principũ qui hodie ſunt, gloriam, uerumetiã omnis antiquitatis memoriã facilè ſuperas. Atqui & in iſta hiſtoria aliquid erit, quo haud mediocriter delecteris, quandò ex ea cognoſcas licebit inſtituta tuorum, quibus uſque ab origine gentis, iuxtà priuatis atq; publicis rebus ſit continenter conſultum. Vale. Londini, menſe Auguſto,

M. D. XXXIII.

POLYDORI Vergilii Vrbinatis Anglicae Historiae Lib. I.

BRITANNIA omnis, quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, insula in Oceano contra Gallicũ littus posita, diuiditur in partes quatuor: quarum unam incolunt Angli, aliã Scoti, tertiã Valli, quartam Cornubienses. Hi omnes uel lingua, uel moribus seu institutis inter se differũt. Anglia ab Anglis, qui eam occupauerãt, ita nuncupata, pars longè maxima, in nouem & triginta diuisa est conuentus, quos uocant comitatus: ex quibus, decem, Cantiũ, Suthsexia, Surra, Suthantonensis, Bercheria, Vuilceria, Dorcestria, Somersetus, Deuonia, & Cornubia, primã insulæ partem continent, quæ ad meridiem uergens, inter Thamesim & mare intercedit. Deinde usq; ad Trentam amnem, qui per mediã labitur Angliam, sexdecim ponuntur comitatus: quorũ sex superiores ad ortũ solis sunt, Essexia, Midelsexia, Hertefordiensis, Suthfolchia, Northfolchia, Cantabrigiensis: decem posteriores magis mediterranei, Bedfordiensis, Huntyngtona, Buchyngamiensis, Oxoniensis (tametsi huius pars citra Thamesim producitur) Northantonensis, Rotelandia, Leicestrensis, Notyngamiẽsis, Varuicensis, & Lincolniensis. Post hos, sunt sex, qui ad Vualliam, occidentemq;

ſolem ſpectant, Gloceſtrenſis, Herefordenſis, Vigornienſis, Salopienſis, Staf
fordienſis, & Ceſtrenſis. Circa regionis umbilicū ſequitur Darbienſis, inde
Eboracenſis, Lancaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentem uerſus, ac
Vueſthumbria: at contrà Dunelmenſis, atq; Northumbria, hæc ad aquilo-
nem conuerſa, ad agrum Scoticum pertinet. Hi comitatus in ſeptendecim
diuiſi ſunt pontificales iuriſdictiones, quas græcè dicunt dicœceſes, quæ ab iis
ita terminantur: Cantuarienſis enim dicœceſis unà cum Roffenſi ſiue Roce-
ſtrenſi, complectitur Cantium comitatum in primis. Londinenſis Eſſexiam,
Midelſexiam, partemq; Hertefordienſis, Ciceſtrenſis Suthſexiā. Vintonien
ſis Suthantonenſem, Surram, & Vectam inſulam. Sarisberienſis Dorceſtriā,
Berchetiam atq; Vuilceriam. Exonienſis Deuoniam & Cornubiam. Batho
nienſis & Vuellenſis ſimul coniunctæ, Somerſetū. Vigornienſis Gloceſtren
ſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Herefordenſis partem Salopien
ſis, ac Herefordenſem. Conuentrenſis & Lichefildenſis unà copulatæ, Ce-
ſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atq; reliquam partem Varuicenſis, &
Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem, quæ pertinet ad Repillum fluuiū. Lin-
colnienſem omnium maximam octo terminant comitatus, qui inter Thame
ſim & Humbrū interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonenſis, Lece-
ſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxo-
nienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigienſis, ipſaq; E-
lys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atque Northfolchia. Et hæc prouin
cia Cantuarienſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia,
quæ quatuor habet dicœceſes, ut infrà dicetur. Item Eboracenſis dicœceſis No
tyngamienſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum
Dunelmenſem, atq; Northumbriam: Carliolenſis uerò Cumbriam, Vueſt-
humbriamq; continet. Atq; iſta altera prouincia, Eboracenſis archiepiſcopi,
qui & Angliæ primas eſt, ac etiam totius Scotiæ diutiſſimè fuit, quemadmo-
dum alibi dicemus. At eiuſmodi dicœceſes ab urbibus nominantur, in qui-
bus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarum princeps eſt Londinum, ubi
idcirco à principio archiepiſcopi ſedes fuit: ſed de eius translatione ad Can-
tuariam urbem Cantij, loco perappoſito alibi demonſtrabit: nam Londinū
in Midelſexia comitatu ſitum eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is
fluuius amœniſſimus oritur parum ſupra Vinchelcombiā uicum, paſſimq;
fluentis auctus primùm Oxonium, deinde mira lenitate Londinum ipſum
alluit, in Oceanumq; Gallicum erumpit, immani exceptus eius maris æſtu,
qui bis XXIIII horarum ſpatio, fluit, atque refluit, amplius LX paſſuū
millibus, permagno mortalium commodo, quòd res uenales per eum facilè
ad urbem uehunt. In eo eſt pons Londini lapideus, opus certè mirabile: ete-
nim XX ſtant ex lapide quadrato pilæ, altæ pedes LX, latæ XXX, di-
ſtantq; inter ſe, circiter pedes XX, fornicibus iunctæ. Suprà utrinq; domus
ſunt ita poſitæ, ut perpetuus fermè uicus, nō pons eſſe uideatur. Hanc autem
Angliam primam Britanniæ partem ab ortu & auſtro, Oceanus: ab occiden-
te ſole, Vualliæ & Cornubiæ fines: à ſeptentrione, Tueda flumen, quod flu-
men diſcriminat Anglos à Scotis, terminat. Hîc ad Tuedam, finitur omnis
eius longitudo, quæ à littore, quod contra meridiem eſt, incipit, & illuc uſque
producitur, circiter millia paſſuum CCCXX. Iſta præ alijs felix citra Hum
brum

brum flumen, nam ultra montoſior eſt: quanquam à longe proſpicientibus admodum plana uidetur, attamen frequentes colles habet, & illos quidem magna ex parte, nullis arboribus ueſtitos, amœniſſimasq; ualles, in quibus homines præſertim nobiles domicilia habent, qui more ſuo peruetuſto, non urbes, ſed uallium & fluminum propinquitates petunt, uicatimq; habitant, uitandi, opinor, uehementiores uentorum flatus cauſa, quòd inſula ſuapte natura uentoſa ſit. Vnde fit, ut agreſtes ex nobilitatis cõmercio, cùm illa ruri habitet, urbanos paſſim imbibant mores, ac ciuitates minus ſint celebres.

Humbrus autem parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim conuerſus, inde in orientẽ ſolem curſum tenet, in Oceanumq; ſeſe immittit, auctus in primis Duno, & Trenta. Hic haud longè à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiam alluens ad dextram fluit, ille uerò ad ſiniſtram. Ita Trenta & Dunus ambo inſulam faciunt, quæ Auxolmea uocatur, ac inde coniuncti citra Kyngeſtonum oppidum, quod Hullum appellant, mercatorum conuentu celebre, influunt in ipſum Humbrum, quò ex Gallia, Germania, Dacia, æquè cõmodus ac tutus eſt acceſſus. Terra uerò frugifera, pecore maximè abundans. Quo fit, ut Angli quaſi plures pecuarij, quàm aratores ſint, quòd magis fermè pabulo q; aruo colendo ſtudeant, ſic ut tertia propémodum terræ pars tantum pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoq; in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionẽ eſt, cuniculis' ue nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſſim ſunt eiuſmodi ferarũ uiuaria, ſeu roboraria, quòd lignis roboreis ſint clauſa: unde multa uenatio, qua ſe nobiles cum primis exercent. Atque hæc prima Britanniæ pars, ut ne longũ faciam, quandò de eius ſitu infra, & paſſim toto opere plura appoſitè dicemus.

Scotia altera Britanniæ pars (de qua hoc loco fuſius dicendum duxi, quò deinceps nihil eſſet, quòd de eius ſitu mentio fieret) à Grampio olim monte incipiebat, ad extremũ limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdũ ad Tinam uſq;, patebat, ita belli fortuna, ut cuncta alia, uariante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad ultimũ limitem, exiſtimatur eſſe CCCCLXXX millium paſſuũ. Sed quò Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mons informis & aſper, de quo uel Tacitus in Julij Agricolæ uita meminit, per mediam Scotiam, à Germanico littore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicũ excurrit, uſq; ad lacum, quem uocant Lomundum, qui eam oram, ac montẽ ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parum ultra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequit, quam appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorũ Scotorumq; regni terminũ. Hanc à Northumbria ultima Angliæ regione, quæ ad Oceanum ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicũ, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente uerò Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quã ab Annandia ualle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interius eminet. Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorũ terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientẽ ſolem uergit, admodũ montoſa, nullisq; fermè arboribus ueſtita. Oppida in ea celeberrima Doumbar, Hadintona, Letha, Norh-

beruicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarũ caſtellum arx multò firmiſſima. Hanc irrigat Forthea flumẽ, quod dum in Germanicũ fert oceanũ, ingentia efficit æſtuaria, mare Scoticũ uulgò dicta: in quibus præter alias, inſula eſt diuo Columbæ ſacra, nomine Aemonia. Id rurſus flumen diuidit à Laudonia, regionem proximã rerum omniũ fertilem, Fifam uulgus nominat, in qua permulta ſunt oppida, Doufermilis, Cuprum: ſed illud egregium Fanum Andreæ, gymnaſio celebri, ac ſede archiepiſcopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicã oram, in ſeptentrionem uerſus, Nidiſdalia, à flumine quo alluitur ita appellata, ubi oppida in primis munita Douglaſſum, & Doufreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candidacaſa, templumq; peruetuſtum diuo Niniano ſacrum, ac epiſcopali ſede ornatũ. In eo tractu propter Victonam oppidũ, eſt lacus miræ naturæ, quòd altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, unde fortaſſe nomẽ habet. Supra Carictam, Elgouia (ita Ptolemæus uocat) ad occidentẽ, Oceanũ attingit: in ea lacus Lomundus admodũ amplus, quippe qui plures in ſe continet inſulas, ad radices Grampij montis ſitus: à quo haud plus octo milliarijs, abeſt Doumbritonũ caſtellũ, ubi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicitur, intrat in Glotã amnem: de quo poſtea plura. At longo ſpatio citra Grãpiũ, Taus flumẽ totius Scotiæ maximũ ex lacu cui idem eſt nomẽ, oriẽ, quod per Atholiã & Calydoniã labens, multa alluit loca, & cum primis Perthũ oppidũ, quod aliò translatũ, nunc Fanum Ioannis nominat: ac poſtremò prope Deidonũ, olim Alectum dictũ, in mare Germanicũ erumpit, ad oſtiumq; efficit æſtuaria longè maxima, de quibus Tacitus mentionẽ facit. Contra Taũ Anguſia eſt, à quo irrigatur regio læta, ac à Fifa dirimitur. Huic ad aquilonẽ uicina Atholia, cùm aquis, tum ubertate terræ nõ infeliciſſima. Ex altera parte Argatelia ſeſe oſtendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam ſuppeditat, cuius ora extrema uſq; eò ad Hyberniam porrigitur, ut uix millia paſſuũ XVI ab ea diſtet: ubi promontoriũ, quod Terræcaput uocãt. Hanc olim maritimã oram Silures latè tenuiſſe, teſtat Plinius libro quarto, cùm de Hybernia loquitur, ita ſcribens: Super eam hæc ſita abeſt breuiſſimo tranſitu à Silurum gente XX millia paſſuũ. Inter hanc & Elgouiam, ad occidentem, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci ſito ita nuncupatus. Hîc Calydonia ſylua ex latere occidentis incipiebat, quæ latè longeq; introrſus diffundebat. Gignit ea ſylua boues candidos, inſtar leonũ iubatos, qui adeò feri ſunt, ut domari nõ poſſint: ſed quia caro grata palato humano eſt, ferunt omne penè eorum genus extinctum. Item ibi Calydonium caſtrũ, ad Taum ſitum, quod Doucheldinum dicitur. Ex monticulo eius ſyluæ oritur Glota, qui in Hybernicũ Oceanũ lato illabit alueo: nam radicibus montis Grampij quaſi repulſus, ac in auſtrũ uerſus immani excipitur maris æſtu, ſic, ut (teſte Tacito) Romanis uiſa ſit ultrà, alia eſſe inſula. Ab eo amne Glotę uallis nomẽ inuenit, quã ille perfluit, in qua eſt ciuitas nomine Glaſguenſis, academia nobilis. Rurſus ad orientem ſolem iungit Anguſię regio & ipſa maritima Mernia, in qua Fordunũ oppidum ſitu ualde cõmunito, celebre diui Palladij Scotorum apoſtoli reliquijs. Ex eodem latere Marria eſt, inſignis urbe Aberdonia, inter duos ſita fluuios, Donam, & Deam, quæ uel gymnaſio illuſtratur.

Deinde

Deinde Morouia ſequitur, quã duo ſepiunt inclyta flumina, Neſſa & Spea. Ad huius oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum: circa uerò illius ripas, immenſæ ſunt ſyluæ omnis ferarum generis plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt, olorum copia refertus. Intus uerò mediterraneã partẽ latè continet Roſſia, ad extremũ angulum protenſa, quippe quæ utrunque attingit Oceanum, & quo orientalior, hoc cultior eſt. In ea ſinus eſt maris, ſic interdum nauiganti-bus peropportunus, ut Salutis portus uulgò uociteť. oppidum, Thana. Terminus autẽ inſulæ perbreuis eſt, nam in cuneum deſinens uix XXX paſſuũ millibus patet, qui tribus munitus promontoriis quaſi arcibus, magnos ab ſe Oceani impetus cõtinenter arcet, & duobus cinctus ſinibus, quos ipſa includunt promontoria, aditus habet, in quos placidas recipit undas. Hodie eam terræ anguſtiam Cathaneſiam uocant, ad Deucalidonicũ mare conuerſam. Hæc particulatim.

At terra Scotia paſſim portus habet tutos, & aditus marinis aquis peruios, item lacus, paludes, fluuios, fontes longè pleniſſimos piſcibus, necnon montes, & in ſummo montiũ æquatã agri planitiem, pecoris pabulum uberrim ſuppeditantem, ſyluaſq; feris plurimũ abundantes. Quorum illa locorũ cõmoditatibus etiam ſuſtentata, minus unquam deuinci potuit, cùm ad ſyluas & paludes præſtò ubique gentiũ ſit profugium, & ad famẽ tolerandam, ferinæ carnis atq; piſcium paſtus. Circum Scotiam, in Hybernico mari ſunt amplius quadraginta inſulę, à Plinio Britannię dictę, quas alij Meuanias, alij Hebrides appellant. Harum plures in longitudinem, minimũ patent millia paſſuum XXX. in latitudinẽ uerò haud plus XII. In iis Iona eſt, ueterum Scotorũ regum ſepulchris clara. Incolę autem omnes Hybernicè loquuntur, id quod declarat eos ab Hybernis originẽ ducere. Vltra Scotiam, in ſeptentrionẽ uerſus, Orchades inſulæ ſunt numero, autore Ptolemæo, XXX. partim in Deucalidonico, partim in Germanico ſitæ Oceano: quarũ caput uocant Pamoniam, quòd in ea locata ſit epiſcopalis ſedes: quæ ſub Scoti regis imperio ſunt. Inſulani lingua utuntur Gothica, quod arguit eos à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atq; mẽte, quò fit, ut multò longiſſimã degant ætatem, etſi piſcibus ut plurimũ uictitãt: nam terra continuo propémodũ frigore obſita, multis in locis uix frumentũ fert, arborem uerò penè nullam. Poſt Orchades Thule eſt, quã nunc Ilam dicunt. Ab ea unius diei nauigatione, ut ait Plinius, mare concretum, in quo Islandia eſt, ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi piſcandiq; cauſa, in ſingulos annos, æſtate cõmeant. & quia in Arcton uerſus ultima eſt, idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrentur. Et hæc dicere habui de Scotiæ ſitu: nunc de natura & moribus gentis.

Scoti qui meridionalem incolunt partem multò meliorem, benè morati ſunt, & ut humaniores lingua utuntur Anglica: & cùm raræ hîc ſyluæ, ignẽ faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alterã aquilonarẽ ac montoſam tenet genus hominum longè duriſſimũ ac aſperum, qui Sylueſtres dicuntur: hi ſago & interiore tunica Hybernico more, tincta croco amiciũtur, nudiſq; genu tenus tibiis, incedunt. Arma ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato, & pugione una tantum ex parte acuto. Omnes Hybernicè loquuntur: quorũ uictus in piſcibus, lacte, caſeo, & carne conſiſtit, quapropter

magnum pecoris numerũ habent. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & institutis, quia isti ciuile ius usurpant, uti cæteræ fermè gentes: illi uerò, quemadmodum infrà demonstrabitur, municipale tantum habent. Quædam alia indiscreta sunt: lingua, sicut dictum est, eadem: idem habitus corporũ, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris uenandi studium. Domicilia ruri angusta, stramẽtis aut palustri arundine tecta, in quibus ipsi pariter ac pecora stabulant. Oppida, extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, sic, ut illud animorum magnitudini assignandum censere posses, quod omne uitæ præsidiũ in sola corporis uirtute ponant. Valent item ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunq; se applicant artem, in ea facilè proficiunt. At quibus socordia, pigritia, inertia cordi est, ij apprimè laboris fugientes, etiam in summa egestate, nobilitatẽ iactitant, perinde quasi ingenuo homini honestius sit egêre, quàm sese in arte aliqua unde uictum quærat, exercere. Cæterũ Scoti pij religionis cultores generatim habentur.

Vuallia tertia pars insulæ iuxta umbilicum Angliæ, ad læuam iacet, quæ instar sinus, quasi peninsula intra Oceanum, excurrit, à quo circunquaq; cingitur, præterq; ab ortu, ubi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis separat. Quamuis nõnulli recentiores sint scriptores, qui ponant Herefordiam urbem terminũ, uti suprà diximus, inter Vualliam & Angliam, uelintq; Vualliam initium capere apud oppidũ, quod Chepstolliũ uocant, ubi loci amnis nomine Veius, Luggo fluuio auctus, ac Herefordiã prẽterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea, ex eodẽ monte, haud scio an ex eodem etiam fonte, atq; Sabrina oritur, quem Corn. Tacitus, sicut alibi ostendemus, Antonam appellat. Nam illuc usque pertinet ingens maris brachium, quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam, ad lęuam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etsi recentiorem, sequi non piget. Igitur Vuallia à Chepstollio oppido, ubi initium sumit, recta ferè linea, parum supra Salopiam, usq; Cestriam oppidum, in aquilonẽ uersus extenditur. In hanc Britannos illos, qui post amissam patriã cædibus superfuerant, se ad extremũ recepisse memorię proditum est, illicq; partim montium, partim sylуestriũ locorũ ac paludum, quibus ea regio maximè constat, perfugio, tutas sedes sibi locasse, quas etiam nunc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliã, & ipsos Britannos eius incolas homines Vuallos dixerunt: nam apud Germanos Vuallsman, significatur peregrinus, incola, hospes, aduena homo, hoc est, qui aliam à Germanis habeat linguam: Vuall enim eorum lingua uocatur externus, qualis est Italus, uel Gallus, qui lingua differunt à Germanis: Man uero, homo nuncupatur. Angli igitur Germanię populi Britannia potiti, Britannos qui patrię excidio superfuerant, patrio more appellarũt Vuallos, quòd aliam ac ipsi haberent linguam: & ipsam terram quam habitabant, Vualliam: quod nomen deinde tam genti quàm terræ remansit. Ita Britanni cum regno, nomen amiserunt. Hæc est uera Vuallici nominis ratio & origo, quam ante me, quod sciam, nemo homo cõperit. Qui uerò illud nomẽ à rege, siue illorũ regina ita appellata, sumptũ tradũt, haud dubiè hallucinantur. Regio agrum habet oræ maritimæ & aliorũ locorũ ubi planicies est, fertilissimũ, qui cùm pecori herbę tum hominibus frugũ permagnã suppeditat copiã, at alibi magna ex parte sterilẽ, ac minus fructuosum, propterea quòd

cultione

cultione caret: unde fit, ut agreſtes uitam duriter degant, qui panem auenaceum edunt, atq; lac aquæ admiſtum ſerumq; bibũt. Sunt oppida plura, cum arcibus munitiſsimis: & diœceſes epiſcopales numero quatuor, ſ. Hereforденſis in Anglia, ut oſtenſum eſt, ſecundum deſcriptionem recentium, ponatur. Primus epiſcopatus eſt Meneuenſis, à Meneua dictus. Hanc hodie uocant Fanũ Dauid: urbs quidem antiqua eſt, & in littore ſita, quod contra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Landauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauenſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguã habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianã ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere uetuſtatem aiunt: uerùm qualiſcunque ſit, non æquè ſuauiter molliterq; Vualli, atque Angli linguam ſuam pronuntiant, eò quòd illi, credo, magis prope guttur loquantur, contrà iſti Latinos rectè imitantes, parũ intra labia uocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britanniæ parte hæc pauca habui dicere.

Sequitur quarta & ultima pars, quam Cornubiam appellant. Hæc ab eo latere inſulæ incipit, quod uergit ad Hiſpaniam, atque occidentem ſolem, & in orientem uerſus patet millia paſſuum XC. parúmque ultra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in littore nõ incelebris, ubi loci eius maxima latitudo eſt XX. millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram littore Oceani, ad læuam, illo brachio maris, quod, ut diximus, terram intrat, uſq; Chepſtollium, diſtringitur, & formam cornu accipiens primò anguſta, deinde latior excurrit, parum ultra ipſum Germani Fanum. Ab oriente finitima eſt Angliæ, ab occaſu auſtro, & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Terra admodum ſterilis, fructum magis excultorũ induſtria, quàm ex ſua bonitate præbet: ſed fert ubertim plumbum nigrum & album, hoc eſt, ſtannum, in quo effodiendo maximè conſiſtit uita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Galliſs aduecta inſulam occuparat, ſi illis credimus, qui, ut infrà oſtendetur, memoriæ prodiderunt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniæ habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentũ eſt, quòd qui Cornubiam incolunt, eandem habent linguam, atq; utuntur etiam nunc in Galliſs illi, inter Britannos, quos Britones Britonantes uocitant. Facit etiam fidem antiquiſsimus annalium codex, in quo inueni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia, ut inde compoſitum ſit nomẽ, à cornu, cuius, uti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos acceпiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquã diſplicet. Lingua autem ipſa longè diuerſa eſt ab Anglica, cum Vuallica uerò nonnihil affinitatis habet: quoniam multa ſunt rerum uocabula in utraque lingua communia. Illud tamen intereſt, quòd loquente Vuallo, Cornubienſis homo magis multa uerba, quàm totam eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum fit, hos tres populos perinde inter ſe non intelligere, ac Scotos meridionales à ſeptentrionalibus lingua differre, ſuprà oſtendimus: id porrò, quod admiratione dignum cenſeri poteſt, ut in una atque eadem inſula, tanta ſit linguarum uarietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos, quæ olim digna fuit, ut in quarta inſulæ parte haberetur, cùm propter diſſimilitu-

dinem linguæ, tum quòd primos eius habitatores accepisset, ut dictum est. Postea Normani, qui regnũ de integro constituerunt, Cornubiam in comitatibus esse voluere. Hæc particulatim de diuisione Britanniæ, prius proponere placuit, ut eius corpus per membra iam penè cognitũ quale esset, facilius deinde demonstraremus: quod huiusmodi est.

Formam totius Britanniæ triquetram, hoc est, triangularẽ esse liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triaq; latera. Quorum laterum duo, alterum, id est, quod ad ortum, alterũ quod ad occasum spectat, in septentrionẽ utrinq; procurrentia longissima sunt. Tertiũ latus quod ad meridiẽ uergit, longè illis breuius est, quia insula multò magis longa est, quàm lata: & ut illa eius longitudinẽ, sic hoc latitudinẽ, uti infrà ostendetur, sequitur, ubi loci ipsa insula lata incipit, & in aquilonem uersus angusta desinit: cuius primus & dexter angulus contra orientẽ solem est in Cantio, ad Douerũ, & Sanduicũ portum, unde est transmissus XXX millium passuũ, in Galliam, ad Caletum, aut Bononiam, oppida littoris Gallici, inter se milliaria uiginti distantia, quò naues ferè omnes accedunt. Hîc ad Caletũ oppidũ, siue ad Bononiam, uti uulgi opinio fert, Icius est portus, cui hodie idem fermè atq; oppido nomen manet: nam Calicius portus dicitur, ut nomen ex oppido Caleto, cui adiacet, auctum uideatur. Vbi etiam haud uno uel altero procul ab oppido, olim fuerat Gessoriacus pagus, teste Plin. libr. iiij. cap. xvij. ad quem Claudius Cæsar, uti Tranquillus ait, ex Massilia contendit, ut inde in Britanniam transmitteret: quod fidem facit, ex eo pago perinde transitũ in insulam id temporis fuisse, ut nunc quoq; est è Bononia oppido non uticq; peruetusto. Sed ad rem. Ab hoc angulo latus insulæ, quod cõtra Galliam est, excurrit ad tertiũ angulum in septentrionem uersus, qui in Scotia est, & ad Germaniam spectat, cui parti nulla est obiecta terra, ubi loci insula uelut in cuneũ tenuatur, in istiusmodi angulum. Littus autem huius lateris admodum importuosum, cuius longitudo est circiter millia passuum DCC. Rursus ab isto primo angulo Cantiano, alterum & contiguum latus quod ad meridiem uergit, contra occidentẽ protenditur, usq; ad alterũ angulum, qui in læua parte insulæ situs, extremo Cornubiæ littore terminat. Hoc latus est quasi frons & facies totius insulæ, quæ per hunc tractum, passis ad utrunque angulum brachijs, latum pectus ostentat, nanque hîc latissima est, quippe quod à Douero, usq; ad Fani Michaëlis promontorium, quod in ultimo Cornubiæ littore imminet, esse in longitudinem millia passuum CCC arbitrantur: quo in latere frequentes ac celeberrimi sunt portus, tutissimæq; nauium stationes. Postremò ab hoc læuo & altero angulo, tertiũ latus incipit, quod ad Hispaniam, occidentemq; solem uergit, qua ex parte Hybernia est, inter Britanniam & Hispaniã sita, atq; per curuum reflexumq; littus, propter Vualliam, quæ interest, extenditur ad ipsum tertium angulum, in aquilonem uersus, spatio DCCC millium passuum, ubi loci finitur insula: ultra perpetuus est Oceanus. In eiusmodi latere portus tutissimi sunt, & inde transitus in Hyberniam, ad unius diei nauigationem: sed breuior ex Vuallia, ad Vatfordiam oppidum Hyberniæ maritimũ, est, pari spatio, atq; ex Douero, Caletum, uel eo paulò plus: sed multò breuissimus ex Scotia, uti suprà ostendimus. Ab hoc angulo ultimo, Antonum usque, quod est oppidum maritimum cum portu eodem nomine nuncupato, contra

tra meridiem, & idcirco Suthantonum uocant, nam Suth meridies Anglicè dicitur, inter Cantianum & Cornubienſem angulos, omnem inſulæ longitudinem recta linea metiuntur, dicuntq; eſſe DCCC milliariorum, ſicut latitudo ex Meneua ſiue Fano Dauid, uſq; ad pagum, quem Hyermuthum uocant, qui eſt in extrema parte inſulæ, quæ ad orientẽ ſolem ſpectat. conficitur ſpatio millium paſſuum CC. nam inſula, ut demonſtratũ eſt, lata ac patens eſt in latere meridionali, quod poſuimus pro eius fronte, hoc eſt, initio, & deſinit in anguſtum. Ita circuitus omnis inſulæ conſtat non amplius octies decies centenis millibus paſſuum, atq; ſic minus ducentis milliarijs, quàm Cæſar ſupputarat.

Sunt circa Britanniam complures paruæ inſulæ, uti ſuprà dictum eſt, & in ijs duæ quàm celebres, tenui freto ab ea diſtinctæ, inter ſe ferè magnitudine pares: una appellat Vectis ſiue Vecta, contra meridionale Britanniæ littus, à quo minimum diſtat circiter quatuor, alibi uero ſeptem, alibi XII paſſuum milliũ interuallo. Formam eius ſcriptores antiquiſſimi ouo ſimilem tradunt: nam ab ortu, occaſum uerſus, oblongior eſt, ſpatio XXX millium paſſuum: latitudine uerò ab auſtro, in aquilonem uerſus, uix duodecim complet. Habitatores habet Anglos, & illos quidem frequentes, ac Vintonienſis eſt diœceſis. Hanc olim Veſpaſianus miſſus in Britanniam à Claudio Imperatore, primus in ditionem Romanam redegit. Altera eſt Mona inſula nominatiſſima, quam mutatione unius literæ, Manam uocant, quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æſtiuo Angliam, ab occaſu mare Hybernicum habet propinquũ. Hæc olim mari diſiuncta anguſto, quoties decreſcebat Oceanus, cuius magni fiũt omni tempore æſtus, adeò prope terram erat, ut ſine nauigijs adiri poſſet. Quod à Romanis aliquando factum, Cornelius Tacitus autor eſt, qui libro ſuarum hiſtoriarũ xiiij. & in uita Iulij Agricolæ, tradit, primò Paulinũ Suetonium, deinde ipſum Iulium Agricolam, Britanniæ legatos, Monam inſulam incolis ualidam, & receptaculum perfugarũ, armis domuiſſe: ſed eam aggredi uolentes, depoſitis omnibus ſarcinis, præmiſiſſe lectiſſimos auxiliariũ, quibus nota uada, & patrius nandi uſus eſſet, & illos reliquum exercitum altiores inter undas adnantem ſecutum tranſmiſiſſe, ac ita repentè ſtupefactos inſulanos, qui claſſem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petijſſe. Sed, ut idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem geſſit, qui ubi ſuperato freto ad inſulam peruenit, ſubitò apparuit pro littore, diuerſa inſulanorũ acies denſa armis, uirisq;, intercurſantibus fœminis, more furiarũ, ueſte ferali, crinibus deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides eorum ſacerdotes interim circùm preces diras ſublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aſpectus ita Romanos milites perculit, ut quaſi hærentib. membris, immobile corpus uulneribus præberent: uerum ad ultimum, cohortationibus Paulini ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre ac fanaticum agmẽ paueſcerent, intulerunt ſigna, commiſſoq; prælio, obuios ſtrauerunt. Ita deuictis inſulanis, Paulinus præſidium impoſuit, eiúsque iuſſu exciſi ſunt luci ſæuis ſuperſtitionibus ſacri, in quibus inſulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Iam ſatis cõmodè diuertimus. Hanc inſulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos eſt breuior traiectus milliũ paſſuum XXVI. memoria noſtra: Angli pariter ac Hyberni habitant, qui-

bus utraq; lingua cõmunis. Sed Derbiensis comes homo Anglus habet suæ Sodorensi episcopali sede nobilem. Cæterũ uide, quid possit uetustas: insula nunc ab omni terra abest amplius XXV millibus, quæ quondam uix mille passus, procul erat: ex quo sunt, qui audeant affirmare, Monam esse eam, quam Angliseam appellant, quæ Vualliæ adiacet, estq; Bangoriensis diœcesis, cuius loci natura talis est etiamnũ, qualem ex Tacito docuimus habuisse illud littus, quod inter Monam & continentem intererat. Attamen tale quid per angustiam loci, qui in circuitu uix est millia passuum XL. per sterilitatẽ terræ, per inopiam arborum frugumq; omnium, non tam hominibus licet somniare, quàm pecoribus, à quibus insula penè deserta & inculta continenter depascitur.

Sed ad Britanniã reuertamur, quam Angliam appellamus, ut qualis præsertim nostra tempestate sit, tandem explicemus. Cœlum crassum, in quo facilè nubes, imbres, uenticq; coguntur, atq; eo minus frigoris æstusq;, propter ipsius cœli crassitudinẽ. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte insulæ ita breues, ut finis atq; initium lucis exiguo discrimine internoscat. Dies æstate longiores: cuius rei ratio est, quòd insula propè sub ipso septentrionali uertice iaceat, circa quam sol æstate longè sub terris ad orientem per plagas aquilonares rediens, diutius immoratur, sicut hyeme longè abest, cùm propius meridiem excurrit ad ortum. Ego obseruaui Londini, quæ urbs in meridionali insulæ parte posita est, noctem circiter solstitium æstiuum uix quinque esse horarum. Regio ipsa quocunq; anni tempore, temperatissima, atq; cœli nulla grauitas, adeò ut rari sint morbi, & inde minor medicinæ usus quàm alibi: quapropter plures passim homines centum & decem uiuunt annos, non nulli etiam centum & uiginti. Terræmotus hîc ferè nunquam, fulmina admodum rara. Solum uerò fœcundum frugiferumq;, utpote quod absq; frumentis & leguminibus, cuiusq; generis materiam producit, præter abietem, & ut ait Cæsar, fagum: nunc tamen est passim fagus quoq;: item alias arbores, præter oleam, & cæteras id genus calidioribus terris oriri solitas. Vites in hortis magis umbræ, quàm fructus causa, passim crescunt, atq; uuam ferunt, quæ tamen nisi sequatur calida æstas, rarò maturescit. Seritur suo tempore triticũ, siligo, ordeum, auena: frumenta alia non habent: atq; leguminũ sola faba, & pisum. Fruges citò proueniunt, sed tardè maturescunt. causa utriusq; rei est, multus humor terrarũ cœlicq; simul. Frumẽta & legumina matura cum spicis ac siliquis, deferuntur in horrea, atq; usq; eò seruantur, dum ad usum triturare placeat. Vinum, uti ostendimus, tellus non gignit: pro uino, ceruisia, quam ex ordeo conficiunt, in usu est: potus certè assuetis cùm utilis, tum incundus. Sunt uina ex Gallijs, Hispania, & Creta insula apportata. Nemora pomifera, etiam glandium amœnissima. Flumina quoq; pulcherima, quæ agrum uberrim irrigant. Mirum dictu, sed uerissimũ est, Thamesim, Humbrum, & nonnulla alia flumina non facilè augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra suapte natura fabulosa multũ bibit aquæ. Colles passim multi, nullis arboribus consiti, nullisq; aquarũ fontibus irrigui, qui herbam tenuissimã, atq; breuissimã producunt, quæ tamen abunde ouibus pabulum suppeditat: per eos ouium greges candidissimi uagant, quæ siue cœli, seu bonitate terræ, mollia, & longè omniũ aliarũ tenuissima ferunt uellera: sed terræ sterilitati id cum primis,

teste

teſte Vergilio, aſſignandum eſt, qui libro Georg. iij. de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ, primùm aſpera ſylua,
Lappæq; tribuliq; abſint, fuge pabula læta.

Atqui cùm nunc Anglicana lana, ut diximus, multò ſit pretioſiſſima, ueteres tamen ſcriptores de ea nihil meminerunt: nam Vergilius Mileſiam ut optimam celebrat, in iiij. Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia uellera nymphæ
Carpebant. Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella, qui Claudio principe, circiter annum ſalutis LIII floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus pretioſis ita loquitur: Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulasq; noſtri exiſtimabant, earumq; optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores habentur, earumq; præcipuè Altinates. Item quæ circa Parmam, & Mutinam, macris ſtabulantur campis. Hæc ille. Et poſtremò Plinius libro octauo de pecorum & lanarum natura, eadem ferè tradit. Hinc igitur cognoſci licet, nullam olim apud ueteres Britannos, Anglos ue, lanigeri pecoris curam fuiſſe, ſed illos poſt ætatem Plinij, uel omnino tardiſſimè eam ſuſcepiſſe, ac lanam per Francos mercatores ut uiciniores, ad alias gentes delatam. Quo factum eſt, ut Itali etiam nunc Anglicã lanam uocent Franciſcam, perinde quaſi eam Francia ferat. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij. Idem poſtea lanarũ ſtudium Scotis eſſe cœpit, quamuis uellus rudius ſit. Ad prima redeo. Illud nempe admiratione dignum, oues enim iſtæ præterrorem cœleſtem, nullum bibunt potum, adeò ut etiam à paſtoribus de induſtria, à fontibus arceantur: quandò experientia cognitũ, dare bibere, illis eſſe exitiale. Hoc uellus uerè aureũ eſt, in quo potiſſimũ inſulanorũ diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atq; argenti copia à negotiatoribus eiuſmodi in primis coëmendæ mercis gratia, in inſulam quotannis undiq; apportatur, ibiq; perpetuò manet, quia aliò terrarũ referri omnibus lege uetitum eſt: unde fit, ut opes maiores nuſquã gentium ſint. Sanè abſq; immani pecunia, quæ ultro citroq; per manus ementium, uendentiumq;, ubiq; funditur, atq; uaſis ſacris, quæ præ magnitudine pretij, æſtimari non poſſunt, nullus fermè adeò tenuis homo eſt, quin ad uſum quotidianæ menſæ, habeat ſalinum, ſcyphos, uel cochliaria argentea, & quiſq; pro fortunis, cõplura, ac uaria uaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos, camelos, & elephantos: at nullum gignit uenenatum animal, aut rapax, præter uulpem, & olim lupos, ſicuti alibi memorabimus: quare uagum pecus, & nullo ferè cuſtode tutum eſt: uidere enim licet armenta boum & equorũ ac ouium greges interdiu noctúque paſſim errare, per montes & ualles, per agros compaſcuos ad paſcendum cõmuniter relictos, aut per fundos, quos poſt collectos fructus, conſuetudine quadã peruetuſta, uicinus quiſq; cõmunes habet, ad alendum pecus: Idcirco equis teſticuli amputantur, ut cantherij facti ſub dio maiori compendio paſcantur. Equorũ bona pars non ſuccuſſat, ſed graditur: neq; tamen ſuccuſſarij gradarij ue ualentiſſimi ſunt, ut animalia mitia, minusq; ferocia. Eadẽ eſt natura bobus, quapropter plures ſimul ad unum aratrũ atq; currum conſiugantur: nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra, plauſtraq; trahunt, quorum ad onera ferenda, maximus eſt uſus. At bos & ueruex animalia ſunt, in

primis propter conuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucundioris sapo ris. sed bubula præcipui est, cùm præsertim sale condîtur, in aliquot dies. Nec id admodũ mirum: nam illud animal ab omni labore uacuum, ad cõmunem cibum nutritur. Sanè Anglorũ uictus maxima pars in carne consistit. Boues quoq; qui post longos labores, iam uetuli occiduntur, non carent sua gratia, tametsi caro durior est. Auium domesticarũ syluestriũq; numerus infinitus. Maximæ sunt gallinæ Cantianæ. Anseres iuniores antequã primam mutent plumam, loco lautarum epularum habentur: cùm creuerint, non item. Sylue- stríum delicatissimæ perdices, phasianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ. Hæc auicula hyberno tempore, quod minimè sæuum est, mirificè fit pinguis, tumq; innumerabilis capitur numerus, ac maximè omnium mensas exornat. Sunt cygni, qui in lacubus & fluuijs non tam minima uoluptate omni tẽpore natantes spectantur, quàm maxima animi molestia, multo mane in dies singu los, audiuntur corui cum cornicibus crocitantes. Nusquam gentium maior cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hæc enim tetra auis eò conseruat, quòd edit lumbricos, aliosq; uermiculos, quibus terra hoc ma- gis abundat, quò est humidior: ueruntamẽ ex altera parte, multò plus nocet, quippe non modò maturas fruges deuorat, sed cùm nascuntur, rostro euellit semen, sic, ut agricolæ necesse habeant per idem tempus, locare pueros per ar- ua, cum arcubus, quandò uoce humana non deterrentur, qui eas abigant: & quia ardea solet in earum nidis postea nidulari, idcirco eiusmodi infelices aues circa uillas nobilium, qui ardearum aucupatu delectantur, in summis arbori- bus, quibus uillæ ipsæ uentorũ flatus uehementiores uitandi causa, circum- septæ sunt, impunè nidos faciunt: atq; ita genus durat, cum magno agricola- rum damno. Quare memoria nostra, in principum concilio sancitum est, ut eiusmodi cornices modis omnibus exterminarentur, constituto etiam pretio illis, qui eas necarint. Piscium item omnis generis copia redundat: uerũ mul- torum nomina non eadem, atque latina sunt. Capo uocatur gornardus, asel- lus uuytyngus, mugiles siue cephali muletti, rhombus turbottus, pagri seu phagri bremmæ, scombri macharelli, ob quandam illis innatam siccitatem omnino ignobiles: alosæ siue clupeæ, schaddæ, nullius neque gustatus, neque pretij: silurus, sturio: lucius quem appellant Itali, pike. Is piscis quemadmo- dum olim uilior, sic nunc apud Anglos multò est pretiosior, qui ex palustri aqua in uiuaria translatus, ac nidore illo olido purgato, anguillis minutisq; pi sciculis pastus, mirandum in modum pinguis fit: mox in piscario foro uiuus cùm uendi debet, si opus sit, ei uenter cultro aperitur, ut illud pingue quod ha bet ostendatur: at si minus uendatur, eo tamen uulnere affectus (mira res di- ctu) haud moritur: quippe plaga filo insuitur, ac statim pòst in uiuario tinca- rum glutinoso contactu sanatur. Sed ostrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert item aurum, argentum, plumbum album, id est, stannum, plumbum ni- grum, cuprum. Nascitur etiam in maritimis regionibus ferrum, sed eius exi- gua est copia. Insunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ, summatim. Nunc de habitu hominum dicere licet.

Sunt Angli procera statura, uenusta & candida facie, cæsijs ut plurimum oculis, & ut sono linguæ Italis persimiles, ita corporum habitu ac moribus ab illis penè nihil discrepant: belle morati, cõsilia cunctando capiunt, ut qui sciũt nil esse

nil eſſe tam inimicum conſilijs, quàm celeritatem: mites, & ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi, & cum primis nobilitas, uel erga peregrinos, ſed plebs præſertim urbica non item. Amicos domum ſuam inuitant, hoſpitioq; benignè, & in prandijs ac cœnis hilarè, nitidè, lepidè, atque ampliter accipiunt: idq; officium humanitatem uocant: etſi, ut Tacitus ait, pars eſt ſeruitutis non modica, alieno tantum cum tædio, indulgere palato. Cæterum bello intrepidi, optimi ſagittarij, ac in militia moræ haud multum patientes, & idcirco ubi ad arma uentum eſt, ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur: quia omnia uictorẽ ſequuntur. Sed neq; arces ædificant, quin olim cõditas uetuſtateq; ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriam, ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruant. Reliqui, quibus ad ſtudia literarũ incumbunt, facilè proficiunt, quorum hodie ingens floret numerus. Veſtimento non multum abſimili Gallico utuntur. Fœminæ niueo candore, inſignique forma, quam longè decentiſſimo ueſtitu honeſtant. Vrbes habent, atq; oppida egregia, frequentesq; pagos, & uillas paſſim magnificas. Sed quia in animo eſt, alibi tam de locorum ſitu, quàm de hominũ moribus, locis per appoſitis memorare, ideo in præſentia hoc ſuperſedere labore libuit. Igitur de religione gentis aliquid duntaxat ſubijciamus. Britannia ſtatim ab initio orti euangelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum Imperatorum perſecutiones. Id quidem temporis Britanni, tametſi non publicè, Chriſtum colebant, quòd Romanorum Anglorumq; armis uicti, dijs ſacrificare cogerentur: priuatim tamen multi ab officio non diſcedebant, ita, ut Chriſtiana religio, ſicut alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremò, autore diuo Gregorio, ab interitu uindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, ut nulla ſit hodie (credo) natio, quæ omnia, quæ ad diuinum cultum pertineant, ſanctius, diligentiusq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſſima, quæ uicatim habent: tot ad ipſa templa frequentes hominũ conuentus, qui faciundis ſacris continenter interſunt: tot denique diuorum pretioſa mauſolea, id eſt, ſepulchra. Quocirca Angli ob id in primis collaudãdi ſunt, quòd multò chriſtianiſſimi, religioſiſſimiq; ſint. Hæc in prima operis mei parte propoſita uolui, priuſquam bella ſcriberem, quò legentes ſtatim à principio ſcirent, cuius ac quanti populi res geſtas, cuius ue patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi. Sed Deus faciat, ut incœptum opus rectè abſoluamus.

Britanniam qui mortales ab initio coluerint, indigenæ, an aduenæ, parum compertũ: quo factum eſt, ut iam inde uſq; ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minimè conſenſerint: ſuper qua, ut ne aliquid affirmando, temerè fidem meam obſtringam, uel aliquid refellendo, inuidiam mihi parem, hîc commodùm illorum ſententias ordine repetam, ob oculosq; legentiũ ponam, quò aliorum iudicio, ſicuti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet, omnia ſubijciantur: quia hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, non item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cæſar antiquiſſimus rerum ſcriptor, libro ſuorũ Commentariorum quinto, de bello Gallico, tradit Britanniæ partem interiorẽ ab ijs incoli, quos natos in inſula memoriæ proditum eſſet: & maritimam partẽ ab ijs, qui prædæ ac belli inferendi cauſa, ex Belgio, in inſulã tranſiſſent, ac eos ubi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe.

Huic opinioni Cornel. Tacitus, in uita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britanniam obtinuit, penè assentitur: qui insulam à principio à uicinitatibus habitatam sentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem asseuerant, Silurum colorati uultus, & torti plerunque crines, & posita contra Hispaniam, Iberos ueteres traiecisse, easq; sedes occupasse fidem faciunt. Proximi Gallis & similes sunt, &c. Bedas uero homo Anglus, quo nihil castius, nihil melius, nihil uerius, qui circiter annum salutis humanæ DCC floruit, longè aliter de origine gentis sentiens, scribit libro Ecclesiasticæ historiæ primo, Britannos continentis qui sunt inter Gallos & Hispanos, accolæ Oceani, ex tractu Armoricarum ciuitatum aduectos, insulam primùm occupasse, illiq; nomen dedisse: quippe quæ antea, ut infrà dicemus, non Britannia, sed Albion appellata est. Cui opinioni, id est, de nomine insulæ indito, Pomponius quoque Lætus recentium autorũ grauissimus fauet, sicuti etiam consentit cum Cæsare, de indigenis, qui nati in insula eam primi tenuerint. Sed ante Bedam, Gildas homo Britannus, de quo suprà meminimus, cui nihil remotius est, quàm mentiri, nihil propius, quàm ueritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: siquidẽ in descriptione Britanniæ, ait: Hæc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata est, nunc Deo, interdum ciuibus, nonnunquã etiam transmarinis regibus ingrata consurgit &c. Hic Gildas innuit primos insulæ habitatores cognitionem habuisse Dei, quales fuerunt qui post diluuium, id est, inundationem illam aquarum, quæ incidit tempore Noë, terram multitudine opplerant, atque ita eam ab initio non caruisse incolis, uti infrà fusius dicetur. Item demonstrat ciues quandoq; rem administrasse, & aliquando Romanos, quos non uno in loco uocat transmarinos reges: & Britanniã ingratam appellat, quòd sæpius fidem similiter Deo patri, ac suis principibus debitam, fefellisset. Is uir sanctissimus epistolam instar libelli scripsit, in qua primùm insulæ situm posuit, deinde historiam sui temporis breuiter tetigit, postremò suorum Britannorum ac temporũ mala deplorauit, adductis in medium multis sacræ scripturæ testimonijs, quibus eos & à malè faciendo deterreret, & ad bonam frugem, ut aiunt, reduceret. Et quia paulò obscurius scripsit, idcirco eius libellus rarior est. Ego duos tantum codices inueni, unde omnino pauca, cæterum syncera, hausi. Extat item alter libellus (ut tempestiuè lectorem nefariæ fraudis admoneamus) qui falsissimè inscribitur Gildæ commentarium, haud dubiè à quopiam pessimo circulatore compositum, ad corroborandum cuiusdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longè post homines natos impudentissimus, summatim illud ex eiusmodi noui autoris farina dealbauit, crebrò facta Bruti mentione, id quod Gildas nunquam somniauit: & ut callidius legentes falleret, quædã ex suo addidit, quò uel duos fuisse Gildas, uel hunc libellum Gildæ prioris opusculi epitomen crederes. Quorum tamen utrunque tantum abest, ut à doctis recipiatur, ut etiam unusquisq; mediocriter eruditus, id doli facilè deprendat, ac pro fallacia habeat. Sed ut nemo homo in istiusmodi errore in posterũ tempus uersaretur, nos nuper ipsius Gildæ opus diuulgandum curauimus. Iam redeat unde aberrauit oratio. Atq; istæ sunt, quas habui in medium adducere, sententiæ ueterum scriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam satis planum factum esse arbitramur.

Atqui

Atqui nonnulli alij autores, qui apud uulgus maioris ſunt nominis, quàm eorũ cura aut fides in ſcribendo mereat, aliam genti originẽ inuenerunt. Quæ ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus homo Anglus, & eorum autorũ æqualis, qui circiter annũ ſalutis humanæ M C X C V cum Ricardo primo Anglorũ rege uixit, teſtatur. Is in procœmio hiſtoriæ ſui temporis, cùm de Gildæ autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentũ eſt, quia in ueritate promenda, propriæ genti non parcit: & cùm admodum parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat: nec uereretur, ut uerum non taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longè ſupra uirtutem Macedonum, & Romanorum, impudenti uanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quòd multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmentis ſumpta, & ab ſe aucta, per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſſimas, quibus utiq; de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tanquam approbatas & immobili ueritate ſubnixas prophetias uulgauit. Hæc ille, & ante illum Gildas: at non ego, qui quod ſcriptũ eſt ſcribo, propterea non eſt quiſquam omniũ, qui iure poſſit nobis ſuccenſere, ob iſtud in Britannos dictum uulgò olim iactatum, Nec in bello fortes, &c. Sed neq; Salluſtius malè à ſuis Romanis audiuit, quòd literis mandaſſet illud turpe probrum ciuitati Romanæ à Iugurtha rege, non mehercule iniuria, illatũ, cùm dixerit, Vrbem uenalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit. Et id, quia lex iubet, ut ſcriptor ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat. Eſt itaque in eo libro, cuiuſcunque ſit, Brutum filium Syluij, quem Aſcanio Aeneæ filio natum conſtat, poſt Græciam peragratam, deuictamq; Aquitaniam, monitis Dianæ, Britanniam curſu petiſſe, & primo acceſſu, gigantibus qui id temporis eam tenerent inſulam, atque ad arcendam uim aduenarum armati undique eueſtigiò concurriſſent, interfectis, eam occupaſſe, ex ſeq; Britanniam appellaſſe: & ſic demum Brutum generis Britannici atque imperij autorem extitiſſe, filios genuiſſe, ac illos deinde & gentem ſuam & regnum mirum in modum propagaſſe. Cæterum Liuius, Dionyſius Halicarnaſeus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum ſcripſerunt, nunquam huius Bruti meminere. Neque illud ex Britannorum annalibus prodi potuerat, cùm iampridem illi omnia librorum monimenta amiſerint, id quod Gildas teſtificatur, qui circiter annum ſalutis D L X X X claruit. Is enim in principio ſuæ epiſtolæ de ea re ita tradit: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorum imperatorum Britannia & paſſa eſt, & alijs intulit ciuibus, & longè poſitis mala: quantum tamen potero, non tam ex ſcriptis patriæ, ſcriptorum ue monimentis, quippe quæ uel, ſi qua fuerint, aut ignibus hoſtium exuſta, aut ciuium exilio claſſe longè deportata non compârent, quàm tranſmarina relatione, quæ crebris interrupta intercapedinibus etiam non ſatis claret. & reliqua. Sed ea uenia olim antiquitati data eſt, uti plerique populi auſi ſint origines ſuas etiam ad deos, ſicuti in primis fecere Romani, referre autores,

quò primordia gentis & urbium auguſtiora felicioraq; eſſent: & illa quamuis poëticis magis fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monimentis conſtarent, pro ueris tamen habita ſunt: idcirco & ea quæ poſtremò de antiquitatibus Britannorum memoriæ prodita ferunt, ita facilè uulgò credita ſunt, ut poſteritas Bruto principiũ generis aſſignarit: ac ne illa ipſa ulla unquam temporis iniuria in obliuionem irent, uelut longè ueriſſima, duo egregij hiſtorici literis perpetuanda curarint, Henricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui hiſtoriã ſuam Polychronicon appellauit. Et hæc ſunt, quæ à recentioribus de Britannorum origine tradita ad poſteros manarunt. Ego uerò quanquàm pollicitus ſum, me neq; de unius, neq; de alterius ſententia, de eiuſmodi tam ueteri origine gentis quicquam pro certo affirmaturum, aut pro falſo reprobaturũ, ſed omnia prout hactenus fecimus, iudicio legentiũ ſubiecturũ: dicam tamen hoc loco, poſtquam res in coniectura poſita eſt, id quod minus à uero abhorrere uidetur, ut in tanta ueterum autorum uarietate, nos aliquid certi de iſtis primis terræ huiuſce incolis, aliqua ſaltem ueriſimili ratione tradamus, probemusq;, quod ſcriptorum teſtimonio parum, uti uideo, conſtat: quia rem per ſe ſatis claram, perinde quaſi indeprehenſam, in medio tacitã relinquere, omnino honoris non eſſe ducimus. Itaq; cùm inſula ex Gallico littore, claris præſertim diebus, facilè cernatur, & propter albas rupes, quæ circa litus ſunt, unde Albion quãdoq; dicta eſt, nauigantibus procul appareat, haud ullo unquam tempore ipſius continentis populo incognita eſſe potuit. Quare incredibile eſt, eam aliquando habitatoribus caruiſſe, quæ eodẽ tempore, ac cæteræ acceperunt terræ, eos accipere potuit, & nõ expectare aut ab Hiſpania, Germania, Gallia, uel Latio, uti recentiores ſcriptores ferunt, incolã exulem aut profugum, ac ſæpe nocentem. Hinc proinde credere licet, ab ipſo propè orbis initio, inſulam habitatam fuiſſe, & eandem poſt diluuium Noë, unà cum alijs terris, ſuos habitatores accepiſſe, quos Cæſar indigenas uocat: qua in re uel Gildas iuxtà mecum ſentit, uti ſuprà oſtendimus. Nec eo tamen inficias, quin deinde Germani, Galli, & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eam habitauerint, ſicut hodie faciunt, & in ijs Britanni continentis, à quibus ut primis aduenis, frequentioribus ue, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autem libro quarto, cùm de Britannia meminit, uidetur innuere inſulam nomẽ inueniſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniã iacent: qui inquit: Albion ipſi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc igitur origo uera, quæ laudẽ & gloriam Britannorum gentis non minuit, non debilitat, non obſcurat, ſed maximè auget, confirmat, nobilitat. Si enim uelimus diuturnitate temporis, ut de alijs felicitatis dotibus taceamus, ipſam, uti nunc moris eſt, nobilitatẽ metiri, ecquid antiquius, glorioſius ue eſt, quàm iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidem propagare in annos fermè perpetuos, familiã, genus, & imperium? Hinc in primis indigenæ ueteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quòd in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadem domeſticæ laudis amplitudo Britannorum Aboriginum, ac monimentũ gloriæ æternum eſt. Cæterum pro neceſſitudine negocij, nos ſatis proceſſiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam ueniamus.

Sed ecquo progrediemur, cùm omnia proſpiciam plena tenebrarũ? Equidem

dem nihil occultius, nihil incertius, nihil ignoratius rebus Britannorũ à prin-
cipio geſtis: partim quòd annales, ſi qui fuerant, ſicut ſuprà oſtendimus Gil-
dam teſtificari, funditus perierant, unde poſtea qui hiſtorias ſcripſerunt, nihil
haurire potuere: partim uerò, quòd ea gens ut longè poſita, tardiſſimè cùm
Græcis tum Romanis cognita eſt. Iſtud ergo ſilentium rerum fuit, quamob-
rem boni autores minus multa de huius populi primordio memoriæ prodi-
derint, ac nonnulli auſi ſint nimis multa garrire, nouamq; condere hiſtoriam,
per quam imperiti uulgi, cui ſemper pluris eſt nouitas, quàm ueritas, admira
tione, in cœlo eſſe uidentur, ubi eos haud inuiti nos relinquemus, quòd in di-
ſceptationem de his cõmentitijs rebus minimè uocandos ducimus. Verùm
quia conſiliũ eſt, locis perappoſitis, cùm id præſertim tempus popoſcerit, ea
noſtræ hiſtoriæ coagmentare, quæ Cæſar, quæ Tacitus, quæ Gildas carptim
de rebus in Britannia geſtis ſcripſerint, idcirco percurremus uitas regũ, quos
iſta noua hiſtoria repentè, & uno quaſi partu genuit, in orbemq; effudit. Et il
lud, quamuis non ſine ſtomacho, faciemus, cùm rationis temporis habendæ,
tum maleuolentiæ deprecandæ cauſa: ſimulq; errata, quæ in ea ſunt (ſunt au-
tem infinita) euellere nitemur, quò ne legentes offendant, néue in ea irruant.
Atq; hoc noſtrũ eſt inſtitutũ, quo uſq; eò utemur, dum ſcribendo, ad initium
imperij Romanorũ Anglorumq; peruenerimus: tunc enim paratiores erunt
duces, quos certos deinde ſequamur. Sed agè, iam demus nos in uiam, ut ci-
tius aſpiremus, quò contendimus. Ille igitur Brutus ſeu Brito (ſic enim nomi
nandus erat, ut ex eius nomine, Britannia aliquo pacto dicta uideretur) fertur
à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorum gentis autor fuiſſe, nec
diu deinde uiſus in terris. Dein tres eius filij, Locrinus, Camber, & Albana-
ctus, regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed non multò pòſt extinctis morte
fratribus, Locrinus totius inſulæ imperium conſecutus eſt, quem Guindolo
na uxor, filia Coronei, unius ex ſocijs Britonis, interfecit, quòd ille ob pellicis
amorem diuortiũ ſecum feciſſet. Succeſſit patri Madan: is Mempricium &
Manliũ creat. Inter hos, poſt mortem patris, de regno ſtatim fœdo certamine
orto, Manlius occiditur. Mempricius nihil in uita geſſit, quamobrẽ in morte
honoris quicquam ei habendum eſſet: quippe cùm inter uenandũ, à ſuis lon-
ge abiiſſet, à lupis, quibus id tẽporis inſula abundabat, dilaniatus eſt. Regnat
deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracum urbem celeberrimam
ad ſeptentrionalem inſulæ partem, condidiſſe inter Vſcam & Foſſam flumi-
na, quæ ipſam ciuitatem præterlabuntur, ac inde ſimul iuncta in Humbrum
fluunt: poſuiſſeq; ad extremam Britanniæ partem, quam hodie Scotiam di-
cimus, oppidum Puellarum: nunc, uti ſuprà docuimus, Edimburgi arx eſt.
Ebrancum Brito cognomento Viride Scutum filius ſequitur, qui neq; domi
nec foris ſatis clarus fuit. Huic Leylus filius ſuccedit, qui Carliolum oppidũ
in læua parte inſulæ, quæ ad Scotiam pertinet, prope Edenam fluuium, con-
didiſſe fertur. Carliolum hodie ciuitas eſt epiſcopali ſede nobilis. De hac ur-
be Rogerius Houedemus poſt Bedam, annalium ſcriptor ita ſcribit: Britan-
nicè Carleil, latinè Lucubalia uocatur. Poſt Leylum Rudubras regnum ob-
tinet. Iſtum ferunt duas condidiſſe urbes, Cantuariam in Cantio, quam An-
gli quandoq; Dorouerniam dixerunt, quæ abeſt à mari millia paſſuum duo-
decim; & Vintoniam, ac oppidum nomine Septoniam, in meridionali plaga,

quod incolæ noſtro tempore Shaftesburiam uocitant. Vintonia autem urbs eſt in ora maritima, quæ ad auſtrum ſpectat, inter duos colles poſita ualde celebris. In Rudubræ demortui locum ſurrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificaſſe tradunt, ornatum hodie communi ſua & Vuellenſi epiſcopali ſede: eóque loci, ut fama eſt, balneas tepidis fluentes aquis ſtruxiſſe, quod opus quidam falſo Iulio Cæſari aſſignant, cùm ſatis liqueat Cæſarem ad hunc uſq; locum non peruenisſe. Extant etiam nunc ipſæ balneæ, ubi loci tepidæ ſcaturiunt ebulliuntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri uoluptatis cauſa. Ego uidi ipſos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre, iactatos per luſum à circumſtantibus in balneas ipſas. Is demum Badudus magica arte, quam paſſim docuit, fretus, præſtigijſq; dæmonum actus eò inſaniæ uenit, ut ſibi alas uolandi gratia aptauerit, quibus munitus cùm in altum tolli cœpiſſet, repentè cecidit, quo caſu colliſus exceſſit è uita, ad inferosq; deſcendit. Ita mala ars, malo illi fuit. Inſecutus eſt Leyrus eius filius, qui non minus egregiè, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Leceſtriam oppidum in interiore parte inſulæ. Huic tres tantum filiæ erant, quas iam ſenio confectiſſimus quibuſdam ſuis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas ſtatuit, quas tamen duabus natu maioribus quæ prius nupſerant, aſſignauit, eò quòd illæ plus amoris in ipſum habere uiderentur, quas poſtea unà cum uiris contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiasq; inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantum ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data eſt. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: reſpondit, ſe patrem ferre in oculis, ſemperq; laturam, licet deinde contingeret, ut quempiam alium (de marito intelligebat) ardentius amaret. Quo reſponſo, tametſi ſapientiæ pleno, Leyrus indignatus, indotatam, ut dictum eſt, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multò pòſt à generis, eius mortem longum expectare cenſentibus, regno ſpoliatus, ad Cordillam confugere coactus eſt, à qua in regnum reſtituitur, interfectiſq; generis, triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amiſſo uiro, in Britanniam redijt, regnumq; paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filij grauatiſſimè parebant fœminæ, pudebatq; diutius tam uile ſeruitutis iugum tolerare: itaque facta militum manu, omnia cædibus, incendijs, rapinis uaſtare cœperunt, quò mulierem ad certamen traherent: quam haud ita multò pòſt cum paruo exercitu, obuiam factam ceperunt, in carceremq; coniecerunt. Hîc egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, uirilis tantum defuit ſexus, amiſſi regni dolore perculſa, poſt annum quintum, quàm regnare cœperat, ſibi mortem conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt: ſed breui tempore interuenit regni cupiditas immenſa, ita, ut Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnũ obtinuere Riuallo, Gurguſtius, ſeu Gorguntius, Silius, Iagus, Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filij inter ſe de regno dimicare cœperunt, in quo certamine, Ferrex interfectus eſt: cuius cædes tantum matri, quæ eum uehementer amabat, doloris inuſſit, ut ſubito furore percita, alterũ filium nacta dormientem adiuuantibus ancillis,

crudeliter

crudeliter obtrucidarit: res profectò poſt hominum memoriam, longè rariſſima auditu. Secundum hæc, ſecuta eſt etiam ætas atrox prælijs, diſcors ſeditionibus, ipſa quoque pace ſæua. Cùm enim fortiſſimus quiſq; ſibi regnum acquirere affectaret, eatenus inter illos bellatum eſt, quoad omnis imperij poteſtas ad quinq; regulos peruenerit.

Oportet hoc loco pauliſper à propoſito me diuertere, & monere eos, qui legerint de errato, quod non parum nitorem, ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit. Poſt illos enim quinq; regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brenni: ac legimus illo mortuo, filios regnũ inter ſe diuiſiſſe, atq; poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias, ſimul iunctis armis primũ Gallos, deinde Romanos ſuperaſſe, urbemq; Romam cepiſſe, ac incendiſſe, & Brennũ in Italia poſt adeptam uictoriã remanſiſſe. Hîc ex ratione temporis, quod interfuit inter Bruti aduentum in inſulam, & captam urbem Romam à Brenno, non quadrat, ut ſtatim poſt illos quinq; tyrannos, ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni. Siquidem Brutus, ſiue Brito, fertur anno circiter decimo, poſt interitũ Syluij patris, inſulæ imperio potitus eſſe, cùm ageretur annus ab initio mundi centeſimus, ſuper quater milleſimũ: at poſt D C C X annum, quàm Brito ueniſſe dicitur in inſulam, urbs Roma, prout tam ex epitome temporum Euſebij, quàm Latinorum Græcorumq; hiſtorijs conſtat, Brenni ductu, à Gallis Senonibus capta eſt. Is autem Brennus, ſi nouæ hiſtoriæ credimus, ab eaq; numerum annorum colligimus, quorum ratio minus rectè initur, circiter C C C C annũ poſt aduentum Bruti in inſulam, militari arte floruit. Quapropter liquidò conſtat Brennũ hunc, à quo hiſtoria captam eſſe Vrbem teſtatur, ante C C C X annos fuiſſe, quàm illud bellum ſumptũ ſit. Ne igitur hunc manifeſtiſſimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinem cõmutabimus, & reliquos ponemus reges, donec ad ea tempora ueneri-mus, quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mentionem facere. Sed rurſus reuertamus eôdem.

Quinq; igitur tyranni regnãdi libidine agitati, ſtatim mutuis inter ſe odijs in bellum ruunt: ingens ſimul ſeditionis furor per ciues peruadit, premitq; acriter. Verũ ita uſu uenit, ut tyrannis breui pòſt tempore ſuo mucrone confectis, Reſpublica ſibi reddita, eiúsque forma ad unius imperium reducta ſit. Itaq; Gintolinus populi iuſſu rex dicitur, uir conſilio bonus, cui uxor erat nomine Martia, mulier præter cæteras pulchra & ſapiens. Dei nutu factum credunt, ut Gintolinus ad regnum ciuilibus diſſenſionibus quaſſatum peruenerit, quò illud in priſtinũ ſtatum reduceret: id quod nauiter fecit: ubi enim eo eſt potitus, Rempub. Britannicam ab alijs regibus ferè informatam, iure, legibus, ac moribus uelut de integro condere, atq; ornare maximè ſtuduit: ſed ante omnia, ciuiles diſcordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant, penitus ſedauit, ſuſtulit. quem talia agentem, mors cita extinxit. Genuit ex Martia uxore, unicum filium Sicilium: qui cùm nondum imperio maturus eſſet, Martia multarũ rerum perita, regni interim curam ſuſcepit. Hæc id quod è Republica eſſet, in primis ſibi faciendum rata, leges tulit, quas Martianas poſteri appellarunt. Poſt Sicilium, qui haud diu ſuperſtes fuit, regnauit Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo ſtrenuus, ſed crudelitate

insignis, cum sæuitia praui ingenij per cruciatos hominum, quos identidem tormentis afficiebat, suaq; manu percutiebat, satiari non posset, ad extremum cum feris temerè congressus turpiter interijt, atq; eius fortitudo in neruum, ut dicitur, per hunc modum erupit. Corbonianus filius in regnum successit patris ualde dissimilis, homo frugi bonæ, cui semper pax quàm bellum longè magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iste statim nobilitati infestus, principibus necem parat, quorũ potentia ei formidolosa esset, contrà ignobilissimos quosq; in honore habet: quare breui ab ipsis nobilibus tantam crudelitatem non tolerantibus, regno deijcitur. In cuius locum Eliodorus uir iustus eius frater substituitur, qui ueritus ne sibi fraudi foret, si pro sua parte non curasset in primis, quæ in rem fratris essent, incredibile dictu est, quanto studio apud principes egerit, ut Archigallo in regnũ resti tueret: quod ad ultimũ animis optimatũ per eius preces mitigatis consecutũ est: rarum porrò pietatis exemplum, si quis uoluerit mente reuoluere, quanta sit libido inter mortales regnandi. Eliodoro postea cognomen Pio, ex hac erga fratrẽ pietate fuit. Is Archigallo cùm suo periculo satis didicisset, nõ posse se regnũ retinere, nisi mores mutaret, reliquam ætatem ab omni uitio uacuã uixit, qui post receptũ imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantum interdum abest, ut calamitas noceat, ut etiam sit illustris ad laudem. Eliodorus Pius fit iterum rex, quem Vigenius & Perydorus iuniores fratres Londini dolo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum locum, cui Turris nomen est, quæ etiam nunc extat. Hanc equidẽ arcem satis munitam, & multis turribus, unde nomen habet, extructã, falso uulgus prædicat à Iulio Cæsare conditã, qui de Londino nõ meminit, quippe qui eò nõ peruenerat. Vigenius & Perydorus inter se confestim regnũ partiunt, quibus paulò pòst morbo absumptis, Eliodorus iam satis fortunæ mortales animos semper ludificantis casibus iactatus, rursus rex efficitur, uir certè clarissimus, qui quò minus regnũ sibi appetebat, hoc magis ad id ob uirtutem, qua ornatus erat, uocabatur: regnauit deinde annos quatuor. Secutum est postea tempus militaris gloriæ, nõ item aliarum uirtutũ prorsus sterile, quo reges fuerunt Reginus, Morganus, Ennanus, Iduuallo, Rynio, Geruntius, Catellus, Coyllus, Porrex secũdus, Cherinus, Fulgẽtius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud. Istum secutus Dunuallo Molmicius (hîc enim eius est locus, si rerum gestarũ seriem seruare, ac temporis rationem habere uolumus) quem suprà ostendimus, extra suum ordinem, per incuriam, positum. Is ea quæ utilia fore, & è republica esse arbitratus est, à principio studere cœpit: itaq; militarem artem penè extinctã in pristinum usum reuocauit: ius atq; leges nouas, & illas quidem salutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: templa deorũ immortaliũ loco asyli, omnibus ad ea confugientibus esse cõstituit: primus aurea corona usus est: uiros ad bonas artes incumbentes, opibus & fauore iuuit, ut suo exemplo & principes regni idem facerent, atq; iuuentus ad uirtutes capessendas magis incitaretur: item pondera ac mensuras rebus uendendis emendisq; posuit, fures & noxium omne genus hominum seueriſſimè puniuit, fecit quamplures uias, decreuitq; in quam latitudinem fieri deberent, ac lege sanxit ius earum ad principem duntaxat pertinere, eiusq; iuris uiolatoribus pariter atq; ijs qui in illis maleficium aliquod facerent, horrendas constituit pœnas. Præterea ut

ne terra

ne terra uacaret, néue populus rei frumentariæ inopia frequenter premeretᵉ, aut minueretur, ſi pecora ſola occuparent agros, qui ab hominibus coli deberent, cõſtituit quot quiſq; comitatus aratra haberet, ſtatuitq; pœnam illis, per quos numerus diminueretur, ac uetuit iumenta quæ aratro ſeruirent, à magiſtratibus abduci, uel aſſignari creditoribus, pro debitione pecuniæ, ſi debitoris bona alia ſupereſſent. Ita prouiſum eſt, ne compendij cauſa, pecuarij agros à cultura aratorum incultos redderent. Quæ ſanè lex nõ ſine magno totius plebis incommodo, in dies magis magisq; memoria noſtra obſoleſcit. At, ad rem ut redeam, demum Dunuallo reliquit regnum Bellino & Brenno liberis cõmune. Ii ſtatim de potentatu inter ſe contendere cœperunt, ſed hortantibus ad pacem amicis, ad extremũ in gratiam reconciliati, regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno, ut minori natu euenit: qui cùm elatũ ab ingenti ſuarum uirtutum fiducia, animũ gereret, haud patienter ferens fratrem Bellinum potiorem regni partem aſſecutum eſſe, idq; fraude factum ratus, armis uindicandã iniuriam ſtatuit. Itaq; facto tam ex Britannis, quàm ex tranſmarinis exercitu, in fratrem mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obuiam fit fratri: iamiamq; ad manus uentum erat, cùm ecce tibi, interuentu matris, uterq; ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus uicti, tam fœdum certamen ambo abhorruere. Brennus deinde cùm nihil domi haberet, in quo acquieſceret, compoſitis domeſticis rebus, ut ne ſoridido otio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacem gentẽ ſtipendia facturus: qui inde apud Senones Gallos, prout rectius reperio, quàm apud Allobroges, in magno honore habitus eſt.

Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriam exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brenno, cum magna hominũ multitudine tranſcendunt in Italiam, qui poſt ſuperatas Alpes, in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidũ bello adorti, latè agrũm populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia contra nouam hanc gentẽ petenda mittunt. Romani tametſi nullam etiam tum cum Cluſinis ſocietatem habebant, tamen cùm aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperarentᵉ, animaduerterent, primo quoq; tempore tres miſerunt legatos, Marci Fabij Ambuſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerunt, ne ſocios & amicos Romanorũ oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem non aſpernari, ſi parte agri, quem latius Cluſini poſſiderẽt quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacem impetrari non poſſe. Ibi contrà Romani legati eiuſmodi uerbis offenſi, quærunt, ecquidnam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accenſis utrinque animis, ad arma diſcurrunt. Legati, ut & ipſi quid Romana uirtus ualeret in armis oſtenderent, contra ius gentiũ, in Gallos arma capiunt. Galli in Romanos iuſta flagrantes ira, ſubitò totis caſtris conclamant, ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundum. Brennus tamen uoluit, ut Romam prius mitterentur legati, qui uiolatores iuris ad ſupplicium poſcerent: idq; factum eſt. Verùm cùm poſtea renunciatum eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modò non punitos, ſed in ſequentem annum tribunos eſſe creatos, tum omnes ira impendiò magis accenſi, uidentes nihil eſſe, quod à uoluntario hoſte expectarent, niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias, in Romanos omnem

uim belli auertunt, Romamq; nihil non latè prosternẽtes, petunt. Tanta fuit hostium celeritas, ut uix ad undecimũ lapidem, obuiam iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorũ millia fuisse dicunt, profecti, hostem circa Alliam flumen offendunt. Is fluuius ex Crustuminijs montibus labitur, nec multò infra uiam, miscetur Tyberi. Ibi Romani cõmisso prælio, momento superantur. Brennus uix credere poterat, se tam citò uicisse, stabat itaque uelut pauore defixus: uerùm ubi tuta omnia uidit, collectis cæsorum spolijs, Romam uersus ire iter constitutum contendit. At uerò Romæ ad primum aduersæ pugnæ nuntium, clamor & metus ingens continuò cunctos inuasit. Et quia in tanta animorũ consternatione, spes non fuit ulla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit, frumento & armis eò collatis, ut inde Romanum nomen tueretur: consulares uerò senes cum imbelli turba, in Vrbe remanserunt, uelut cum patria interituri, si patria caderet. Galli interim ad Vrbem perueniunt, qui per Collinam portam ingressi, recta uia in forum tendunt, multùm mirantes clausis plebeiorum domibus, nobilium tantùm atria patêre: quamobrem suspicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedunt: sed deinde patres id ætatis in sellis sedentes conspicati, ut deorum simulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiusdã barbam sibi demulcentis baculo caput percussit. Qua ille iniuria irritatus, sedentẽ senem ferro oppressit: tum ab uno cæde orta, cæteri triumphales uiri sunt in suis sellis trucidati. Inde sine discrimine ferro absumptis qui in Vrbe erant, domus passim diripiuntur, flammaq; tectis iniecta est. Atque sic Roma duce Brenno, à Gallis capta est, anno eiusdem Vrbis cõditæ tricentesimo sexagesimoquinto. Deinde Capitolium clàm & noctu inuasere, adeò, ut nihil propius esset factum quàm ut caperent: cùm ecce tibi, subito anserum clangore proditi, à summo rupis ad ima deijciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicunt, ac maiorem in modum rogant, ut sibi & ingratæ patriæ subuenire uelit. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officij, ac uicem patriæ dolens, sine mora ad bellum copias parat. Interea qui in Capitolio erant, fame penè suffocati, cum Brenno paciscuntur, ut mille pondo auri se populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agro decedat, cum exercitu. Verùm forte quadam factum est, ut Romanum genus non sit ea aspersum ignominia. Sanè Galli non cõtenti postea iusto pondere auri, gladium etiam ponderi addunt: contrà Romani aurũ iniquis ponderibus appendere negant. Dum per altercationem tempus extrahitur, priusquam aurũ sit appensum, Camillus adfuit: tum auro eius iussu de medio sublato, ait, nullũ Dictatoris iniussu fœdus aut pactionem à minore magistratu fieri potuisse: atq; edicit, ut Galli ad ultimũ se certamen accingant. Ita commissa pugna, Galli qui non pugnam, sed aurum expectabant, puncto temporis, nullo ferè negocio, uicti sunt. Vrbe inde egressi, Gabina uia, ad octauum lapidem, atrocio re sunt clade afflicti, castra capta, cædes adeò omnia occupauit, ut, si Liuio credimus, ne nuntius quidem tantæ acceptæ plagæ superfuerit. Polybius uerò ait, Gallos ab obsidione Vrbis domestico bello auersos, fœdere cum Romanis percusso, restitutaq; Vrbi libertate, domum abisse. Sed utcunq; res peracta sit, satis constat Brennum longè post homines natos fortissimum ducem,

cuius

cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquam amplius rediſſe in Britanniã, qui uel in ea clade ad Gabinam uiam à Gallis accepta, morẽ occubuit, uel inde in Gallijs uitam finiuit: cui mehercle poſt tot præclara facinora, ubiuis gentiũ glorioſum fuit mori. Fuit deinde centeſimo decimo anno pòſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorum Græciam inuaſit. Hîc cõmodùm de altero Brenno Gallorum duce commemorare uolui, ut ne ſimilitudo nominis efficeret, quò ueterum hiſtoriarum ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui urbem Romam cepiſſet, incendiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorum alterã manũ (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiam ſe effuderunt) primũ in Græciã, deinde in Macedoniã duxiſſet. Sed ad Bellinũ reuertamur.

Bellino poſt cõpoſitam pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit, quàm nouis operibus ornare regnũ: quippe qui condidit in Vuallia oppidũ, quod nunc appellamus Caerleonum, ædificiorum ac ſitu loci amœniſſimo celebre, cuius hodie ueſtigia extant, quæ poſtea quia Romanæ legiones ibidem frequenter hybernabant, Vrbs eſt Legionum dicta. Eſt & oppidum Legionũ in altero cornu Vallici ſinus ad ſeptentrionem conditũ, ita nuncupatũ, quòd eo quoq; loci legiones multùm ualde eſſent, quam Ceſtriã uocant, alluiturq; Dea flumine, quod procul ab ea circiter paſſuum millia ſex, in Oceanum ſe emittit. Item Londini extruxit portam, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixere, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulum, in quem parua nauigia, quibus per flumen apportantur ea, quæ ciuitati uſui ſunt, ſe recipiunt. Is demũ pace belloq; uir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaq; impar, uita priuatus ac rogo impoſitus, Britannorum regũ primus crematus eſt. Succeſſit deinde Gurguntius ſecundus, ipſius Bellini filius, Merianus, Bladanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De ijs regibus, præter Lud, quia præ ſocordia atq; deſidia, nullas bonas coluere artes, nihil ſcriptu dignũ memoriæ proditũ eſt. Lud ubi rex creatus eſt, ſtatũ Reipub. continuò recognouit: nam leges quaſdã retractauit, abuſus nõnullos ſuſtulit, & quædã alia peſſimi exempli ſimul abiecit: exin ad ornandum urbem Londinum conuerſus, muros uetuſtate collabentes inſtaurauit, turribusq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Lundonias appellarunt. Item portam in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quæ hodie Lud porta uocatur. De hac urbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitum legimus, qui Londinium nuncupat, cuius teſtimonio conſtat olim fuiſſe oppidum minus omnino clarum, cùm ita ſcribit: Londinium cognomento Coloniæ nõ inſigne, ſed copia negociatorum & commeatu maximè celebre. Ea fortaſſe de cauſa, Cæſar nõ meminit. At memoria noſtra, ciuitas eſt maritima omniũ nobiliſſima, caput gentis, regia ſedes, opumq; diues. Partem uerò urbis, quæ ad meridiẽ ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons, ut ſuprà diximus, in Cantiũ uerſus XIX extructus arcubus, ac utrinq; longo domorum ordine magnificus. Ad Lud redeo. Reliquit moriens duos ſuperſtites filios, Androgeum, & Theomantiũ: qui cùm eſſent ætate pueri, Caſſiuellaunus eius frater regnum obtinuit. Is ne pulſi ab ſe nepotes uiderentur, Androgeo urbem Londinum, & Cantium, Theomantio Cornubiam aſſignauit. Et hæc ex noua hiſtoria.

Regnatum est ab istis regibus, usque ad Cassiuellaunum, annos MXL. si sequimur Eusebij rationem temporis putatam non indiligenter, ex qua ab interitu Syluij Latinorũ regis secundi, quem patrẽ dant Bruto siue Britoni, usq; ad id tempus, quo Iulius Cæsar bellum Britannis fecit, & Cassiuellaunum uicit, ML anni colliguntur: ita ut ex eo numero deductis annis decem (nam illud temporis spatium dari potest Britoni, & ad Britanniam adeundam, post obitum patris, & eius possessionem acquirendam) MXL anni ab aduentu Britonis in insulam, usq; ad hunc Cassiuellaunum, rectè putari possint. Cæterũ an illi, quos hactenus cõmemorauimus, fuerint reges, uel potius Reipub. principes, tyranníue, quod ex sententia Gildæ, quam suprà posui, magis credidérim, haud palàm est: siquidem tam de ijs ueterum scriptorum quisquam non meminit, imò ex Cæsare cognoscere licet, nonnullas ciuitates suo usas esse imperio, ut infrà fusius dicetur, quàm etiam nec nomina ponit oppidorum, quæ ab illis regulis noua historia condita tradit. Hîc certè dilucet scriptorum incuria, qui præteriti temporis nullam habentes rationem, uoluerunt insulse ea nomina, quæ postea Angli, Daci, Normani locis impoſuere, ab antiquis regibus indita esse. Ecquis enim legit apud Cæsarem, Tacitum, Strabonem, Ptolemæum, & Plinium, Cantuariam, Bathoniam, Carliolum, Lecestriam, & id genus oppidorum nomina? quæ utiq; si talia id temporis fuissent, dubio procul eis non latuissent. Quare illi de ijs potissimum meminerunt, quæ tunc extabant, quæ deinde sic in obliuionem ierunt, ut nunc minus certum sciamus, qui olim Brigantes, qui Trinobantes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quæ ue loca tenuerint.

Atq; ista hæc habui hactenus scribere de Britannorum origine, eorumq; imperio, ac rerum statu. Sed antequam cætera prosequamur, haud ab re alienũ puto, aliquid tradere de forma corporũ, de moribus priscis & institutis eius ipsius populi, quò planè constet, qualis ille fuerit, ante Romanorum in insulam aduentũ, qui ut uictores solent, postea immutauerunt omnia, melioraq; nonnulla fecere, quandò per eos Britanni multò cultiores effecti sunt, ut infrà suis dicetur locis. Britannorum itaque uarios fuisse corporum habitus, Tacitus perhibet, cùm alij Germanorum, alij Gallorum, alij uerò Hispanorum à quibus olim orti essent, statura æquè ut oris forma similes existerent: Etenim capillo oblongo erant, & plerunq; intorto, facie austera, sed non inhonesta, quam glasto inficiebant, ut pugnando horribiliores aspectu forent. Glastum herba est similis plantagini, quæ cœruleum efficit colorem, quam existimant quidã eam esse, quæ ab Italis Guadum, uulgò ab Anglis Vuodde appellatur, qua panni lanei in primis inficiuntur. Hac etiam herba Britannorum coniuges nurusq; oblinebantur, in quibusdamq; sacris ita incedebant. autor Plinius lib. xxij. cap. primo. Item uiri radebant omnẽ corporis partem, præter caput, & labrum superius. Corpore erant ualenti & robusto, animo uerò forti, omnis doli ac fraudis experto. Qui loca syluestria tenebant, pellibus uestiebantur, lacte & carne uiuentes, quòd frumentum non multum sererent. Qui oram maritimam incolebant, ij opulentiores erant, humaniores q;. at alij non item, quoniam ad eos nemo homo externus neq; mercator quisquam adibat, erat enim lege uetitum, ut ne loca interiora illis nota fierent. Artem militarem apprimè callebant, uario genere pugnæ utentes. quare Cæsar ait suos

milites

milites perterritos, quòd ad id minus apti forent. Arma habebant gladium, te la, fuſtes, arcus, galeam & loricam lineam multis inuolucris inſutam. Diuitiæ magna ex parte conſiſtebant in pecoribus, quorum magnum habebant nume rum. Leporem, gallinam & anſerem uoluptatis gratia nutriebant, quia degu ſtare nefas putabant. Vtebantur numo æreo, aut annulis ferreis ad certũ pon dus loco pecuniæ: poſtea Claudij principis tempore, aurum & argentum effi gie Cæſaris cœptum eſt ſignari. autor Gildas. Aedificia Gallicis ſimilia, & ue ſtitus ferè idem erat. Litteras diſcebant græcas. Religionem atque ſacerdo tes Druides cum Gallis communes habebant, ab illiſq; uarijs diſciplinis eru diebantur, quæ tamen literis non mandabantur, quò ne in uulgus efferrent, & qui diſcebant, diligentius memoria retinerent. Tradebant autem Druides iuuentuti animas non interire, ſed ab alijs poſt mortẽ, tranſire ad alios, ut ſic eam metu mortis neglecto, ad uirtutem excitarent: Item ſimul docebant de ſi deribus, eorumq; motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natu ra, deorumq; poteſtate. Quas ſanè diſciplinas in Britannia inuentas, Druides ad Gallos primũ importaſſe dicuntur. autor Cæſar lib. de bello gallico ſexto.

His temporibus, C. Iulius Cæſar poſt omnem deuictam ferè Galliam, Bri tanniam etiam tum Romanis incognitã, armis ſibi petendã conſtituit. Cauſa petendi erat, quòd Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtra ta intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerendum deficere, parum enim æſtatis ſupererat, tamẽ magno ſibi uſui fore arbitrabatur, ſi modò inſu lam adiuiſſet, & genus hominũ perſpexiſſet, loca, portus, aditus cognouiſſet. Itaque conuocatis undique ad ſe negociatoribus, & diligenter ſciſcitatus, ni hil quicquam quod quæreret, reperire potuit. Ad omnia igitur quæ ad deſti nati belli uſum pertinerent, cognoſcenda, priuſquam periculum faceret, ido neum eſſe arbitratus C. Voluſenum cum naui longa præmittit: cui mandat, ut exploratis omnibus rebus, quamprimum ad ſe reuertatur. Ipſe cum om nibus copijs, in Morinos populos littoris Gallici, quod contra Britanniã eſt, proficiſcitur, quòd inde eſt breuiſſimus in Britanniã traiectus. Fuit olim hoc loco Icius portus multarum nauium capax, nunc uerò multò anguſtior, in quem & nulla nauigia, niſi creſcente mari, ingredi poſſunt: quod dedita opera factum uidetur, ut oppidum Caletum ſeu Bononia, quia de re ipſa, uti ſuprà oſtendi, in uulgus ambigitur, ibidem ſitum, quod firmo præſidio tenetur, mi nus per hoc, hoſtium iniurijs patêret. Huc Cæſar naues undiq; ex finitimis re gionibus, & quam ſuperiore anno ad Venetum bellum (ſunt ij Veneti Gal liæ populi, hoc eſt, Britanniæ continentis, qui Oceanum accolunt) ædificarat claſſem, conuenire iubet. Interim Morini legatos ad eum miſerunt, ſeq; ea quæ imperaſſet, facturos polliciti ſunt: quos ille libenter in fidem recepit, ual de gauiſus, quòd poſt tergum hoſtem relinquere non cogeretur: cùm interea conſilio eius cognito, & per mercatores ad Britannos perlato, raptim omnes qui arma induere per ætatem poterant, ad arcendam uim hoſtiũ ad mare con currunt. At Cæſar ait, à pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos ueniſſe, & il los poſtquam hortatus eſt, ut in ea ſententia permanerent, domum remiſiſſe. qui Caſſiuellauni non meminit, niſi in ſecundo bello, quod Britannis fecit, cui ſummam imperij adminiſtrandi, bellicq; gerendi, communi conſilio Britanni ci populi traditam ſcribit, regem tamen eum non appellat. Contrà in recenti

historia legimus, Cæsarem petijsse per literas à Cassiuellauno rege uectigal: & illum respondisse Cæsari, se non didicisse hactenus seruire, sed tueri libertatem etiam armis, si opus foret, id quod ille sentiret, si auaritia cæcus Britannos turbare auderet. Ita hîc perinde ut alibi omnia uariè tradunt. Quare nobis, ut ab initio professi sumus, noua & uetera particulatim proferenda iudicamus, ut quo nos plus laboris hauriemus, hoc legẽtes plus uoluptatis capiant, cùm legendo, alia fide, alia gratia, alia ioco digna notarint. Ad rem redeo. Interea C. Volusenus post quintum diem, quàm à Cæsare discesserat, in Galliam reuersus, ordine exposuit, quæ fuissent à se loca explorata. Tum uerò Cæsar nil amplius moratus, ex multitudine nauium, quæ in unum conuenerant, delegit, quot ad duas legiones transuehendas satis essent. postea idoneam ad trajiciendum tempestatem nactus, secunda noctis uigilia soluit: qui non aduerso usus uento, quarta diei sequentis circiter hora, Britanniam attigit. Insederant insulani denso armatorum agmine littus, obseruantes hostiũ accessum: quos cùm supra caput esse uidissent, tum se ad resistendũ cõfestim pararunt. Quod Cæsar conspicatus, uscp eò in anchoris stetit, dum equites qui onerarijs aduehebantur nauibus, adfuissent. mutato inde consilio, ne in primo egressu, prius cum hostibus confligere cogeretur, quàm miles in sicco esset, illinc circiter millia passuum octo progressus, naues in plano littore constituit. Nec Britannus interim in otio fuit, sed equitibus & essedarijs ad occurrendum præmissis, cætera multitudo subsecuta est, ubi naues constiterant. Est itacp eo loci diu certatũ, Romanis egredientibus, cõtrà prohibentibus insulanis, atcp ad naues usque occursantibus. Romani tamen, quia aquila à signifero in littus exposita erat, pudore magis quàm quod id tutò fieret, nauibus egressi, hostem paulum submouerunt. Fuit aliquandiu dubiũ certamen, quoad alijs super alios Romanis in littus euadentibus, Britanni pulsi sunt: qui ubi sese ex fuga in tutum receperunt, continuò ad Cæsarem de pace legatos miserunt. Cæsar ueniã petẽtibus dedit, obsidescp imperauit: quorũ pars cõtinuò data est, reliqui pro pediem uenturi erant, cùm subitò tẽpestate coorta, omnis Cæsaris classis maximè afflictata est, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris stabant, ita ut plures inuicem collisæ, aliæ armamentis nudatæ, nullũ sui usum amplius præstare potuerint. Id incommodum magnam Cæsarianis attulit perturbationẽ: nam necp materia reficiendarum nauium aderat, necp commeatus ad hyemandum antea prouisus. Britannorum principes ea difficultate animaduersa, arbitrantes fore, ut Romanus Imperator cum ea hominum paucitate, in discrimen adduceretur, occultè inter se coniurant. Cæsar ex ea nauiũ clade, & quia Britanni obsides dare destiterãt, id quod erat suspicatus, nihil nõ maturè prouidet, cõmeatum parat, naues refici iubet. Nec insulani multum quieuere, qui legionem septimam, quæ frumentatũ fuerat egressa, subitò inuaserunt: quam insigni clade affecissent, nisi Cæsar puluere ex castris conspecto, actutum suis auxilio ueniisset. Ita legio à Britannis circumuenta, turbatiscp ab essedariorũ incursu ordinibus, cùm undicp premeretur, sui ducis aduentu, temporis puncto seruata est. Vtebantur Britanni essedis, id est, uehiculis in prælio, quæ equorum rotarumcp strepitu ad primum congressum, aciem hostiũ ualde turbabant, terrebantcp: inde curribus relictis, pedestrem faciebant pugnam. Secutæ sunt deinde fœdæ tempestates, quæ plures dies Romanos à prælio retraxerunt.

xerunt. Interim Britanni auctis copijs, in unum conueniũt, Romanosq; quos facilè delere ſperabant, armis repetunt. Iterum itaq; dimicatum, tum demum fuſi fugatiq; Britanni, de pace ad Cæſarem mittunt, qui duplo maiore accepto obſidum numero, pacem pro tempore ipſis inſulanis dedit, atque ita victor belli in Gallias reuertit, paulò ante hyemem, quæ iam appropinquante die æquinoctij, inſtabat. Hæc uetera ſunt, iam noua dicamus. Tradunt Cæſarem primo congreſſu à Britannis profligatum, in Galliam ſe fuga recepiſſe, & Caſſiuellaunum ob uictoriam lætitia exultantem, dijs patrijs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitum redeo.

At Cæſar cupidus redigendi inſulã in poteſtatẽ populi Romani, anno qui ſecutus eſt, claſſe omnibus rebus paratiſſima, ſtatim poſt initiũ æſtatis, in Britanniam traiecit, poſitiſq; loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſſiuellaunus, quem Britanni aduentu hoſtiũ, uti Cæſar tradit, permoti, toti bello imperioq; præfecerãt, nam ante id tẽpus, cæteris inſulanis infenſus erat, ſub hoſtiũ acceſſum, littus occuparat: ſed ratus utilius, hoſtem longius à littore prius trahere, cũq; cum eo manus cõſereret, ne ab illis qui in nauibus erant, auxiliũ ferri poſſet, paululũ pedẽ retulit, poſitiſq; in propinquo caſtris, ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie utrinq; in certamẽ itur, iamq; ad manus propè uentũ erat, cùm illo tẽporis momento Cæſari nuntiatũ eſt, totã claſſem fœdè circa littus diſiectã eſſe: quapropter iuſſis legionibus cõſiſtere, equitibusq; ad ſigna reuocatis, ad naues reuertitur. Ibi ſubductis nauibus, quæ ſuperfuerant, magnã opificũ manum adhibuit, qui naues reficerent, ſcripſitq; in Galliam, ut plures primo quoq; tempore ad ſe mitterentur: atq; his rebus ita prouiſis, ad hoſtes reuertitur. Conuenerant interim maiores Britannorũ copiæ, quæ cum Romanis pugnã cõmittere ardentiſſimè cupiebãt. Nõ multò pòſt, cum equitatu Cæſaris appropinquante, in itinere præliari acriter incipiunt, à quo paululũ repulſi, agmine occultè circumacto, in caſtra hoſtiũ impetũ faciunt. Pugnatũ eſt pro uallo acriter, fuitq; id certamẽ anceps, & Romanis laborioſum, in quo multi interfecti ſunt, caſtra tamen defenſa. Poſtero die procul caſtris, Britanni in collibus taciti conſiſtunt, inde Romanos populatum egreſſos conſpicati cum clamore adoriuntur. Ii à legionarijs & equitatu qui ſuis ſubſidio adfuerũt, ad ultimũ fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedentes Britanni, decreuerũt nunq; deinceps cum tot copijs cum hoſte cõgredi: quarè Thameſim flumẽ tranſgreſſi, nouas circa ripã copias inſtruunt, eamq; ac uadum, acutis ſudibus præfigunt, quò hoſtes tranſitu prohibeant. Cæſar cognito à captiuis eorũ conſilio, ad flumen progreſſus, eo loci conſtitit, quo flumen pedibus atq; ægrè tranſiri poterat. Hic locus, ut Cæſar ait, abeſt à mari circiter millia paſſuũ LXXX, adeò, ut propè certo eius interualli argumento cõiectura augurari poſſimus, illud fluminis uadum fuiſſe parum ultra Vindeſoram pagum, qui à Londino paſſuũ millia XX diſtat, ſpectatq; ad occidentẽ. At Cæſar ſtatim atq; eò peruenit, licet ad alterã fluminis ripã uidiſſet eſſe magnas hominũ copias, quas Caſſiuellaunus inſtruxerat, ubi loci eius principatus erat, ſicut ipſe Cæſar teſtatur, & cognouiſſet ripam cum alueo, acutis ſudibus munitã, nihilominus ſuos flumen tranſire iuſſit: qui amnẽ ferociter ingreſſi, etſi uix capite ex aqua extabãt, tanto impetu ad alterã ripam peruenerũt, ut hoſtes ſubitò in fugam uerterint. Quo factũ eſt, ut Romani liberius prædandi, uaſtandiq; cauſa, in agros ſe eiecerint:

in quos Cassiuellaunus, qui cum manu electa suorum, hostis itinera obseruabat, armatos passim emittebat, afficiebatq; incõmodo. Interim Trinobantes, quia Mandubratius adolescens fuga mortem uitans, Cæsaris fidem secutus, ad eum in Galliam ierat, cuius pater Imanuentius in eorum ciuitate regnum obtinuerat, & à Cassiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæsarem mittũt, pollicenturq; sese ei dedituros, & imperata facturos, ac petunt, ut Mandubratium ab iniuria Cassiuellauni defendat, atq; in ciuitatem mittat, qui præsit, imperiumq; obtineat. His Cæsar obsides imperat, Mandubratiumq; ad eos mittit. Illi mox imperata celeriter fecerunt. Postea Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, & Cassi Trinobantes secuti, in fidem Cæsaris uenere. Secundũ hæc, Cæsar oppidum Cassiuellauni, quod non longè ex eo loco, quem suprà memorauimus, aberat, syluis paludibusq; munitũ, quò satis magnus hominum pecorisq; conuenerat numerus, expugnat. Erat hæc sylua fossa & uallo munita, quam Britanni oppidũ uocabant. Cassiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nũcios mittit, atq; ijs imperat, ut castra Cæsaris naualia de improuiso adoriantur: qui quod iussi erant sedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fusi enim ac cæsi sunt. Tum Cassiuellaunus tot detrimentis affectus, datis demũ obsidibus, pactus est, ut Britannia populo Romano uectigalis esset. Cæsar uerò magno captiuorũ numero in naues impositò, circa æquinoctium autumnale in Galliam redijt uictor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæsar Britanniam ad Romanum adiunxit imperium, id est, eius proximam partem in deditionẽ Romani populi redegit. Quare nõ est quòd quispiam suspicetur, quicquam rerum fuisse Cæsari, cum septentrionalibus Britannis, cùm uix primam ipsius Britanniæ partẽ uiderit, uiceritq;. Atqui cùm illam sæpius posthac parêre recusantem, Imperatores Romani maximè laborassent armis coërcere, ipse Cæsar uideri potest Britanniam non tradidisse posteris, sed ostendisse. Cæterum de eiusmodi Britannici belli euentu, Gildas grauissimus autor cum Cæsare fermè consentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ suprà posuimus. Is enim suorum Britannorum ignauiam accusans, de ea re sic scribit: Etenim reges Romanorum cum orbis imperium obtinuissent, subiugatis finitimis quibusq; regionibus, uel insulis, Orientem uersus, prima Parthorum Indorum confinium parta pace, qua peracta, in omni penè terra cessauere bella, & potioris famæ uiribus firmassent, non acies flammæ quodammodo rigidi terroris ad occidentem, cæruleo Oceani torrente potuit uel cohiberi, uel extingui, sed transfretans insulæ parendi leges adduxit, imbellemq; populum non tam ferro, igne, machinis, ut alias gentes, quàm solis minis, uel iudiciorum cõcussionibus, in superficie tantum uultus, presso in altum cordis dolore, suam obedientiam proferentẽ edictis subiugauit. Hactenus Gildas. Deuicta est Britannia à Cæsare, anno ante aduentum Christi, circiter sexagesimo. Cassiuellaunus post annum deinde septimum, quàm uictus est, sine liberis, naturæ concessit. quem Theomantius nepos secutus est. Huic successit filius nomine Cinbellinus, quem ferunt sub Augusto Cæsare stipendia fecisse. De utroque nihil habeo memoria dignum dicere, nisi quòd tum demũ lux uera illuxit terris, quando Cinbellino regnante, IESVS CHRISTVS Maria uirgine ortus est.

Pro

PROOEMIVM LIBRI SECVNDI.

AM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus eram, uitas ſexagintaocto regũ (tot enim fuiſſe aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit hiſtoria) unà cum uita Caſſiuellauni: ac præterea breuiter memini de Theomãtio & Cinbellino, qui Caſſiuellauno ſucceſſere in rerũ adminiſtrationem. Iſto Caſſiuellauno principe, Britannia Romano imperio, ſicut demonſtrauimus, uectigalis facta eſt, fuitq; deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cùm Britanni id temporis deſtituti auxilio ab Aetio, qui in Galliſs copiarũ præfectus Theodoſij iunioris fuit, à Pictis Scotiſq; fœdere coniunctis cœperint ſic bello premi, ut poſtquam eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad ultimũ ſuis iam diffiſi uiribus, coacti ſint Anglos Saxones Germaniæ populos pugnaces atq; feroces, ad opem ferendã accerſere. Sed ſecus euenit, atq; putarant: Angli enim inſulæ partem quam illi tenebant, in ſuam poteſtatem redegerunt. Atq; ita quantum mille & amplius annos, Britannicus populus creuerat gloria, tantum calamitoſa hæc temporum intercapedo eum grauiter afflixit, quæ à Caſſiuellauno, uſq; ad Anglos, interceſſerat: qui, ut dictum eſt, imperiũ in inſula poſtremò obtinuerunt. Cæterum cùm iſta omnia plana facere ſcribendo conſtituamus, ecce, ſcriptorum partim uarietas, partim incuria, atq;, ut ita dicam, temeritas adeò animum turbat, ut neſciam, quid pro certo aut falſo ſim affirmaturus, cùm de multis, tum præſertim de ordine regum, qui à Caſſiuellauno, ad Anglos, ſecuti ſunt. Romani enim ſcriptores, & in primis Tacitus, dicunt Britannos olim paruiſſe regibus, & pòſt uectigales factos, per principes factionũ ita diuerſis ſtudiis tractos eſſe, ut ad propulſandũ cõmune periculum uix duæ tres ue ciuitates conuenirent, ſimulq; arma caperent: ſicq; dum ſinguli pugnarent, uniuerſos eſſe uictos. Atq; hoc demum pacto aiunt Britanniam à Romanis in formam prouinciæ redactam, ac ab illis ad eam gubernandam miſſos eſſe præpoſitos, qui eam obtinerent. Veruntamen iſdem autores de quibuſdam regibus, ſicut infrà dicet, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæſares potiebant, in Britannia regnarint. Illud idem atteſtatur & Gildas cùm inquit: Reges habet Britãnia, ſed, &c. Cæſar uerò tradit tempore ſuo, in Cantio quatuor fuiſſe reges, qui illis regionibus præerant. Tacitus meminit Praſutagi, & Cogiduni regum: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hinc igitur apparet, ſiue unum, ſiue plures, ſub Romanis Imperatoribus reges fuiſſe in inſula, cum imperio. Contrà uulgus prædicat ſummã imperij penes Britãnos ſemper fuiſſe, & Romanũ ſenatum in ſingulos annos, uectigali accepto, ex officio, ad coërcendos ſæpe nouos ſeditionũ motus, hoſtium ue incurſus arcendos, miſiſſe Imperatores ſuos in inſulam. Ac ita uult Britannos tantum ſuis regibus paruiſſe ſemper, donec ad extremũ imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cùm in ipſa uulgari hiſtoria, regũ ſeries ſeruanda foret, quoties accidit ut non eſſent qui ſubijcerentur reges, loco illorũ perbellè poſiti ſunt modò Romani Imperatores, modò eorũ præfecti, dictiq; ſunt reges à Britannis creati, perinde quaſi Imperatores Romani regibus inferiores fuiſſent, & præfecti arbitratu ſuo, nõ ad ſe natus, aut Imperatorũ præſcriptũ prouinciã adminiſtraſſent. Sed hæc ut uulgatiora, quàm ut hîc putẽ eſſe repetenda, iam miſſa faciamus, quãdò nos infrà perappoſitè legentes admonebimus eas ipſas res, quæ ad fidem ſcriptæ ſint.

Nec illud omiserim, formam administrandæ reipublicæ Britannicæ ante aduentũ Romanorũ, uariam fuisse. Sanè Cæsar scribit, Cassiuellaunũ habuisse in insula principatum, cuius fines Thamesis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter suum aduentũ, summam imperij belliq; administrandi permissam, ac eidem ante id tempus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella interfuisse. Item in Cantio quatuor fuisse reges, hoc est, principes, cuiusmodi hodie nos uocamus comites, siue duces: & Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Cassos populos missis legationibus, sese dedisse sibi. Et ibidem inquit: Principes undiq; cõuenire, & se ciuitatesq; suas Cæsari commendare cœperunt, &c. Hinc igitur colligere licet, talem per id tempus fuisse Britanniæ rei gubernandæ formam, qualis in præsentia est Italiæ, Germaniæq;, ubi aliæ ciuitates ab uno principe, aliæ à nobilitate, aliæ à populo reguntur: & eos quos reges uocant, fuisse potẽtiores inter alios, qualis fuit Cassiuellaunus, qui ob id, rex dictus est. Hæc ob oculos legentium posuimus, quò historiam multò facillimam intellectu redderemus. Cæterum iam institutum opus prosequamur, ut tandem de Britannici regni fine, & Anglici initio simul dicamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

DAX ubiq; gentiũ Augusto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britannia integra manebat, cùm eius leges Guinderius rex ex Cymbelino genitus, fregit. Is enim uir fortis, homoq; audax, cui ea audacia temeritatẽ attulit, Romanis tributũ soluere negauit, populumq; ad nouos tumultus excitauit, qui utcunq; ad id solicitatus, apertè, quemadmodũ Gildas tradit, rebellionẽ fecit. Quamobrem Claudius Cæsar bellũ Britannis faciundum statuit. At Suetonius Tranq. ait, Claudiũ causa orti tumultus, ob non redditos quosdã transfugas, in Britannos arma mouisse. Igitur Claudius in insulam Romanorũ Imperatorũ primus, postq; eam dictator Cæsar armis superarat, profectus est: qui prouincia statim sine ullo prælio pacata, post sextum mensem, quàm ex urbe recesserat, in Italiam rediit. Quod ueri simũ esse testatur Gildas, ita de ea defectione scribens: Quibus ita gestis, cùm talia Senatui nuntiarentur, & propero exercitu ulcisci festinaret, nõ militaris in mari classis parata fortiter dimicare pro patria, nec quadratũ agmen, neq; dextrum cornu, alij ue belli apparatus in littore conspiciunt, sed terga pro scuto, fugantibus dantur, & colla gladijs, gelido per ossa tremore currente, manusq; uinciendæ muliebriter protendunt, ita, ut in prouerbiũ & derisum longè lateq; efferretur, Britanni non sunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaq; Romani multis rebellium cæsis, nonnullis ad seruitutẽ, ne terra penitus in solitudinẽ redigeret, mancipatis, ex patria uini oleiq; experte, Italiã petunt, suorũ quosdam relinquentes præpositos, non tam militari manu, quàm flagris miseram gentem maceraturos, & si res sic postulauisset, ensem, ut dicitur, uagina uacuũ lateri eius accõmodaturos, ita, ut nõ Britannia, sed Roma censeretur: & quicquid haberi potuisset æris, argenti, uel auri, imagine Cæsaris notaretur. Hæc ille. In historia uerò noua leges, pugnatũ fuisse inter Claudiũ & Guinderiũ, & ipso

& ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrem redintegraſſe bellum, & poſtremò nõ prius ab armis ceſſatum, quàm Cæſar filiam nomine Genniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago, qui in locũ fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidem Claudius cùm, teſte Suetonio, ex tribus uxoribus Claudiam, Antoniam, & Octauiã filias ſuſcepiſſet, & Claudiã ex ſe nõ conceptam ad Herculanillæ matris, cum qua diuortiũ fecerat, ianuã iuſſiſſet abíci, Antoniã Cn. Pompeio magno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſſimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno ſuo locaſſet, re ipſa apparet, tam abſurdum eſſe, tradere, quàm credere, Genniſſam filiam ipſius Claudíj fuiſſe, & Aruirago ab eo in matrimoniũ datam. Cæterũ Claudius ſiue armis, ſiue æquo fœdere cõpoſitis rebus, poſtq; Orchades in Oceano ultra Britanniam inſulas domuit, Romã reuerſus triumphauit maximo apparatu, ob eiusq; rei memoriã, filiũ ex Meſſallina ſuſceptũ, quem primò Germanicũ dixerat, Britannicũ cognominauit. Interea in Britannia nouos belli motus fieri renuntiatũ eſt: quò Cæſar Veſpaſianũ, quod illi initium uenturæ mox fortunæ fuit, legatum miſit, qui uno cõmiſſo prælio tumultus omnes cõpeſcuit, Vectemq; inſulã Britanniæ proximã in ditionẽ Romani imperíj redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiendi iugum Romanũ toties uana euaderet, ingraueſcente iam ſenio, pacem cum hoſte feciſſe dicitur. Verùm Cornelius Tacitus autor eſt, Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britannia habere, quò inſulanos in officio facilius continerent: quod uel Gildas, uti ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianũ, principe Claudio, cùm iam Britannis inciperet redire in præcordia uirtus, conſulariũ primus Aulus Plautius legatus fuit, ac deinde Oſtorius Scapula. Hunc tubidæ res uenientẽ exceperunt. nam Iceni gens ualida, unà cum finitimis arma capientes, locum caſtris ad offendendũ idoneũ deligunt, ac paſſim Romanos inſectantur. At ille gnarus primis euentibus belli metum aut fiduciã gigni, it properè obuiã, & quos palantes offendit, paſſim cædit: deinde Antonã & Sabrinã fluuios caſtris cingere parat, quod ne fieret, ipſi Iceni impedimẽto fuere. Ita ſpe deiectus ad hoſtiũ caſtra pergit, factaq; pugna, fortiter uincit, & uictoria uſus in Cangos exercitũ ducit, multa acta ubiq; præda. Atq; per hunc modum in rebelles ſæuiendo, haud procul mari peruenerat, quod ad Hyberniã ſpectat. Hinc ſatis liquet, id bellũ in occidentali inſulæ parte eſſe geſtum, & Icenos populos partim oræ maritimæ, partim Sabrinæ & Antonæ accolas fuiſſe, quales hodie ſunt Sarisberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigornienſes, Salopienſes, ac Herefordenſes: & Antonã flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui præterfluit Herefordiã, ac ipſi Sabrinæ nõ longè ab oſtio iungitur: Sicut Cangos interiorem Vualliæ partem ad occidentem pertinentẽ coluiſſe conſtat. Dum iſta Romanus dux gerit, ecce, ortis ſubitò apud Brigantes diſcordíjs, retrahitur: quas primo acceſſu ſedauit, cæſis eius motus autoribus. Item ex hoc loco cõiectura fert, Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe, ad quam nunc in ſeptentrionem uerſus, Eboracenſis, & ad occidentem, Carliolenſis diœceſis pertinet, ad oramq; maritimã, ubi Lancaſtrũ ac Candalia eſt: id quod planũ facit Tacitus, qui alibi ait eorum ciuitatem numeroſiſſimam fuiſſe, quemadmodũ ſemper Eboracum cæteris ciuitatibus hominũ multitudine præſtitit, ut ex eius ſitu conſtat. Interea Silurũ gens ferociſſima bellũ cõparat, freta uirtute Caratаci,

uiri bellicæ artis peritissimi, ac inter alios longè principis, qui Ordolucarum regulus fuisse dicitur, quorum ac aliorum uicinorũ furoris compescendi causa, recens ueteranorum colonia Camulodunum deducta erat. Hinc parum ac commodùm diuertamus licet.

Puto Camulodunũ (quandò de ea re ambigit) eo loci olim situm, ubi nunc est Dancastrum, quia uel castrorũ memoria uidetur retinere nomen loci ad belli præsidium electi: aut Pontifractum, quod paulò propius, & etiam citra Eboracũ est, circiter millia passuum XVIII, loco magis amœno, quàm natura munito. Extat castellum, & in eo aliqua uestigia templi, quod ibidem Claudio Cæsari positũ constat, in quo duo erant simulacra, unum deæ Victoriæ, alterum ipsius Claudij, & deinde eò colonia deducta, quæ præstò esset, quoquouersum ire auxilio suis Romanis. Hæc ex Tacito, qui ita lib. xiiij. scribit: Ad hæc templum diuo Claudio constitutũ, quasi ara æternæ dominationis. Nec arduũ uidebat excidere coloniam nullis munimentis septam, quod ducibus nostris parum prouisum erat, dum amœnitati prius, quàm usui consulitur. Hæc ille. Erat præterea locus iste peropportunus Romanæ prouinciæ tuendæ, quæ id temporis admodũ parua, nondum pertinebat ad Tinam flumen, quod postea flumen eius limes fuit, id quod testatur idem Tacitus, cùm ponit præpositos Romanos, qui post Vespasianum in insulam missi fuerant, sic in uita Agricolæ scribens: Diuus Claudius autor operis, transuectis legionibus, auxilijsq;, & assumpto in partem rerum Vespasiano, quod initiũ uenturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes, capti reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consulariũ primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius, redactaq; paulatim in formam prouinciæ, proxima pars Britanniæ, addita insuper colonia, &c. Non fuit igitur per id tempus admodũ lata Romana prouincia, cùm prima tantum insulæ pars, qualis memoria nostra est ferè Anglia, sub Romanũ imperium redacta esset. Non fuit etiam Camulodunũ extra prouinciam, cùm ibidem ad eam defendendam, ueteranorum præsidium collocatum foret. Quid, quòd uel Ptolemæus ponit illud oppidum haud procul ab Eboraco, eo fermè loci, quo nos manifestis argumentis fuisse iam probauimus? Quid, quòd uel illud testimonio est, Camulodunũ in prima insulæ parte fuisse, quòd cùm Iulius Agricola Transtuedanos Britannos quinq; cõtinuis annis bello persecutus fuerit, tandemq; domuerit, & eas res gestas Tacitus diligenter scripserit, nulla de Camulõduno fit mentio? ad quem quidẽ locũ, si ea in parte ponamus, dubio procul Romanarũ legionum aliquando itus, reditus, aut mansio fuisset. Iam ad rem.

Ita Caratacus homo ualens apud Ordolucas, loco ad prælium sumpto, ubi ardui montes cuncta hostibus difficiliora redderent, suos hortabatur, affirmans illum diem, illam aciem, aut recuperandæ libertatis, aut æternæ initium seruitutis fore, uocabatq; speciatim nomina maiorum, qui Iulio Cæsari sese opposuissent: ita multa cõmentatus, certam uictoriæ spem suis faciebat. Nec Ostorius interim silebat, quiescebat ue, qui suos itidem hortatus uadit in hostem, bellicumq; canit. Hîc conserta manu, missilibus primũ certatur, deinde facta impressione, res gladijs geritur. Pugnatum est aliquandiu dubio Marte, donec Britanni in iuga montium decedere sunt coacti: sed eò quoq; ferentarijsecuti, magnam ediderunt cædem. Capta uxor, filiaq; Carataci, fratresq;

in deditionem accepti. Ipſe uerò Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petens uinctus, ac uictoribus traditus eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam peruaſerat, quòd nouem annos bellaſſet continenter cum Romanis, ducitur cum alijs captiuis Romam. Is ubi coràm fuit, præſenti admodũ animo, ita Claudium Cæſarem allocutus fertur: Si optimè Cæſar res ſecundæ aliquando uel meæ uoluntati, aut fortunæ reſpondiſſent, dubio procul hanc urbem liber uidiſſem: uidiſſem autem libens, quandò iſtuc in parte felicitatis habebam. Ita tantum aberat, ut pacem aſpernarer, ut etiam datam ultrò eſſem accepturus: ſiquidem ſecundum patriæ libertatẽ, nil mihi unquã fuit optatius æqua Romanorum amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, ut in tuam caderem poteſtatem, quò, opinor, ego qui multis rebus beatus me aliàs in cœlo eſſe putaram, rectè intelligerem, quantũ ſpei in rebus humanis ponendum foret, & tu belli uictor plus gloriæ conſequerere, quòd uiciſti, & pepercifti: ſic enim te pro tua clementia facturum confido. His uerbis Cæſar lenitus, & Caratacо & uxori & fratribus uitam conceſſit. Ac ita fortem, ut eſt in prouerbio, fortuna iuuat. Silures poſt hæc præfectum caſtrorũ cum legionarijs cohortibus præſidio relictum inuadunt, quem cepiſſent, niſi maturè ſubuentum fuiſſet: multi tamen Romanorũ in eo tumultu periere. Porrò ij præ alijs, multò infeſtiores Romano nomini erant, accenſi dira uoce Imperatoris Romani iam paſſim peruulgata, quæ eiuſmodi erat: Vt quondã Sicambri exciſi, ut in Gallias traiecti forent, ita Silurũ nomen penitus extinguendũ. Igitur duas auxiliares cohortes, præfectorũ auaritia incautius populantes, interceperunt, ſpoliaq; ac captiuos largiendo, cæteras nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum Oſtorius occidit. At Claudius Cæſar cognita morte legati, ne prouincia ſine rectore eſſet, Aulum Didium ſubſtituit. Is properè profectus res etiam turbatas inuenit, profligata paulò antè legione, cui Manlius Valens præerat. Sed breui Siluribus ad ſanitatem reuocatis, & defenſa Carthumandua regina ab iniuria Venuſij, qui eam in matrimonium duxerat, & ob ortum diſſidiũ, pellere regno conabatur, omnia pacata reddidit. Sunt per idem temporis aliquæ ciuitates Cogiduno regi donatæ, qui uſque ad tempora Domitiani fidiſſimus manſit.

Deinde Auitus legatus prouinciam principe Nerone obtinuit, & tum grauis quoq; clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verannius, qui parta tantum retinuit, intra annum extinctus. Secundum hæc, Suetonius Paulinus uir omnibus fortunæ & uirtutis bonis ornatus, Britanniam obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarum aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, uti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britanni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, nihil patientia proficere, niſi ut peiora deinde tolerarent, cùm legatus in dies ſingulos in ſanguinẽ, & procurator in bona ſæuiret, animos ſimul ad bellandum incendere cœperunt. Multis inſuper Romanorum militũ ſceleribus in ſe editis ſtimulabantẽ: quippe rex Igenorum Praſutagus Cæſarem hæredẽ duasq; filias fecerat, ratus tali obſequio regnum ac domum ſuam procul ab iniuria fore. Quod contrà ac confiderat, euenit: regnũ enim à centurionibus uaſtatum, uxor nomine Voadicia à ueteranis pulſata, filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis exuti, amici regis inter mancipia habiti. Item ueterani

paulò antè in coloniam Camulodunum deducti, multos passim domibus pellebant, agris exturbabant, & cunctos ueluti captiuos appellabant seruos. Ad hæc, templum diuo Claudio constitutũ, ubi sacerdotes nomine religionis, fortunas omnium diripiebant, spoliabant, deuorabant. Dira præterea prodigia, quæ id temporis oculis omnium obuersata sunt, nonnihil incitabant: nam simulacrum Victoriæ Camuloduni retrò conuersum, quasi cederet hostibus: Oceanus cruento aspectu fluxit, & humanorum corporum effigies littoribus relictæ sunt. Fœminæ quoq; furore turbatæ, adesse exitium canebant, adeò, ut insulani ad spem, & ueterani ad metum traherentur. Atqui ista eiusmodi, siue hominum dæmonúmue fraude, siue rerum natura momenta fiant, quæ uulgus loco prodigiorum, interdum superstitiose notat, ipse facilè silentio præterirem, ut ne uideremur facere contra religionem, quæ cuncta Dei prouidentia agi docens, uanas euentorum prædictiones respúit, si id historiæ ratio pateretur, quæ facta omnia scripta uult. Igitur nihil nobis qui hoc loco, aut alibi talia memorabimus, sed atq; adeò uanitati mortalium, qui hisce præsensionibus intelligentiam rerum futurarum habere, aniliter conati sunt, uitio detur. Et hæc eò pertinent, ut nemo homo debeat in istiusmodi obseruationes longè futilissimas incumbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorem ab omni errore uacuum peruolumus. Ad rem redeo.

Sed Voadicia cum primis animos incendebat, questa iniurias, quas à Romanis accepisset: & quia ipsa ante alios, acerrimo erat in hostes odio, igitur ea duce (non enim in imperijs sexum discernebant) factum est, ut bona populi pars, cõmotis etiam ad rebellionẽ Trinobantibus, repentè à Romanis defecerit, armaq; in eos præciptanter sumpserit. Primo itaque insulanorum motu ueterani perculsi, templum quoddam occuparunt, ubi omnes ad unum interfecti sunt: inde legio noua, quæ Peti Cerealis legati ductu ijs auxilio uenerat, fusa cæsaq; est. Catus Decianus Britanniæ procurator, media trepidatione dilapsus in Galliam transijt. Peruagatus inde est furor Britannorum usque Verulamium municipium, per Romanorum ciuium ac sociorum capita: cæsaq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad septuaginta hominum millia. Nec multò pòst Paulinus adfuit, Londinumq; perrexit, ambiguus an illam sedem bello deligeret: qui tamen inde digressus locum cepit arctis faucibus, & à tergo sylua clausum ita, ut sine insidiarum metu esset, certò sciens non posse nisi à fronte inuadi, qui secum circiter armatorum millia decem habebat, quibus fretus cum multitudine hostium immensa conflixit. Britanni longè maiore bellatorum numero præstabant, qui idcirco tam certa spe uictoriæ, pugnam facere cœperunt, ut mulieres curribus stantes sint spectaculo admotæ. Certatum est loco angusto, & ob id Romanorum paucitati perutili: fuitq; pugna ab initio atrox: postremò Britanni qui sese prælíando impediebant, propter loci angustiam, impetũ hostium minimè sustinentes, fusi, ac multa cæde passim disiecti sunt: triginta ferè Britannorũ millia cæsa sunt. Voadicia dux belli ne in hostiũ potestatem ueniret, uitam ueneno finiuit. Fuit iam ex illo, status insulæ pacatior, quem Petronius Turpilianus, qui Suetoniũ est secutus, atq; inde Trebellius Maximus, non irritatis Britannis, comitate quadã fouerunt, seruaruntq;. Illud appositè hoc loco monebo, Igenos mutatione unius literæ alios ab Icenis populos fuisse, ut apud Tacitũ obseruare licet; & partẽ insulæ aquilonarẽ tenuisse,

tenuiſſe, quam noſtro tempore Northumbri habent. Nec Londinum Trino
bantũ fuiſſe ciuitatẽ, ueluti multi ſuſpicant, quòd hîc ex eiuſdem Taciti teſti-
monio perſpicuè apparet: nam Suetonius domita Mona inſula, tranſuerſis
tramitibus, Londinum, ut ad tutiorem locum aduolauit: quod non feciſſet, ſi
id oppidum Trinobantũ patria fuiſſet, quippe qui cum alijs defecerant. Hinc
inſuper conſtat Trinobantes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas citra Verulamiũ
municipiũ, quod olim ſitum erat è regione illius pagi, quod Fanum Albani
appellant, procul à Londino millibus paſſuum XX, nam illuc uſq; rebellium
furor peruaſit. Nec item Suetonio Paulino Londinum feſtinanti iter tutum
fuiſſet, ſi Trinobantes eam inſulæ partem tenuiſſent, quam uocamus Eſſexiã,
quæ fines habet attingentes territorium Londinenſe, quemadmodum Pto-
lemæus tradit, qui ponit Trinobantes, ad æſtuaria Thameſis fluminis, eorũq;
urbem nominat Camudolam, quæ hodie dicitur Colceſtria oppidum uetus.
Sed Ptolemæus homo Aegyptius facilè potuit plura de Britanniæ ſitu audi-
re, quàm cognoſcere. Quare ſunt, qui dicunt Trinobantũ urbem fuiſſe, quam
hodie Northantonum appellamus, id quod corrupta nominis oppidi uox ex
primis duabus literis indicat: nam agreſtes uernaculo ſermone oppidum uo-
cant Tranton, propter quod labitur Nyna flumen, quod flumen nunc cõmu-
ne cum oppido, nomen habet. Sicuti in umbilico inſulæ fuiſſe ſuſpicor Ceni-
magnos, Segontiacos, Ancalites, Caſſos, & Bibrocos, quorũ Cæſar meminit:
quæ nunc loca colunt Cõuentrenſes, Leceſtrenſes, Northyngamienſes, Der-
bienſes. ita diuinamus, ſi modò diuinamus. Vna tantum, præter Londinum,
ciuitas Ordouicum nomen uetus retinet, tametſi nos addita n litera in princi
pio, Nordouicum uocamus. Adeò poſteritas, hoc eſt, Picti, Scoti, Angli, Da-
ci, & Normanni in inſula rerum potiti cuncta immutarunt, pro trophæis ha-
bentes noua locis ab ſe deuictis imponere nomina.

Erat id temporis Aruiragus, uti ſuprà memorauimus, princeps rex in Bri-
tannia, Nerone principe, autor Iuuenalis ſatyra quarta, ubi adulatur Neroni
(ad Domitianũ enim referri non poteſt, qui longè pòſt imperium obtinuit)
de capto rhombo blandiens.

Omen habes, inquit, magni claricq; triumphi,
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno,
Excidet Aruiragus. cùm Ioſeph ille qui, teſte Matthæo Euangeliſta, ab
Arimathæa ciuitate oriundus, Chriſti corpus ſepeliuerat, ſiue caſu, ſiue con-
ſilio, ita uolente Deo, cum non paruo comitatu, in Britanniam uenit, ubi tam
ipſe, quàm eius ſocij, cùm de euangelio prædicarent, atque dogma Chriſti ſe-
dulò docerent, multi per hæc ad ueram pietatem traducti, ſalutiferaq; fruge
imbuti, baptizati ſunt. Iſti uiri certè diuino ſpiritu afflati, cùm à rege parum
terræ ad inhabitandum proxime Vuelliam oppidum, circiter millia paſſuum
quatuor dono accepiſſent, ibi nouæ religionis prima iecerunt fundamenta,
ubi hodie eſt templum magnificum, cœnobiumq; monaſticæ familiæ diui Be
nedicti ordinis nobile. loco nomen eſt Glaſconia. Hæc omnino Chriſtianæ
pietatis in Britannia extitere primordia, quam deinde Lucius rex, ſicut paulò
pòſt dicemus, propè extinctam baptiſmi fonte ſublatus mirabiliter accendit,
pieq; adauxit: nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euan-
gelij, Chriſtianam recepiſſe religionem. Marius deinde ex Aruirago genitus,

anno ſalutis humanæ LXXII regnum obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythiæ populi ſunt, maximè moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, & in primis bellicoſa. Pictos autem appellatos tradunt à colore cæruleo, quo pingi ſolebant, aut quia crinibus cæruleis erant: uel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cæteros honore anteibat, propenſioribus, quanto humilior habebatur, leuioribus afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicantur, Pictoſq; uocitatos, quòd ſic ora artuſq; pingerent, ut ablui nequirent. ſed Pictos undecunq; dictos, ſatis conſtat populos Scythiæ fuiſſe. Itaque ij duce Rodorico, multis nauibus prædabundi Oceanum ingreſſi, in Hyberniam inſulam peruenere, ubi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerunt: nam Scoti, qui à Scythis etiam originem traxerant, quanquam aliam ipſi, ut infrà oſtendetur, inuentam uolunt, tum eam inſulam tenebant: qui cùm in rem ſuam haud fore ducerent, gentem bellicoſam & inopem in inſulam admittere, charitatem ſimulantes, locicq; anguſtiam excuſantes, docuerunt, haud abeſſe procul Britanniam, inſulam magnam ſimulq; opulentiſſimam, atque incolis ferè carentem: hortatiq; ſunt, ut illam peterent: quibus pariter operam ſuam polliciti. Picti, quos magis prædæ, quàm imperij cupiditas ſolicitabat, nihil contantes, inſulam uerſus nauigant: in quam primùm delati, aquilonalem eius partem occupant, ubi deinde raros conſpicientes incolas, prædam agere, incurſiones facere, longius uagari incipiunt. Quod confeſtim Britannorum principes animaduertentes, armato milite obuiã ierunt, ac Pictos, ut fit, ſine metu in agris palantes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio uicerunt. Picti qui acceptæ plagæ ſuperfuere, ſeſe in extremam inſulæ partem, quam tempeſtate noſtra Cathaneſiam dicunt, receperunt: quos longo poſt tempore, tradunt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorũ præclaro, de quo alibi dicemus, uſq; ad Grampium montem, ad ortum magis uergens, pertinebat. Atq; Picti per hunc modum, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gens ex aduenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniam adiuerit, in eaq; regnum obtinuerit, qui fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorum exitu, lætam fortunam conſecuti gaudebant, quòd in Britannia demum terra ſedes firmaſſent: ſed facilè proſpiciebant futurum, ut genus ſuum penuria mulierum (ſemper enim deeſt aliquid, ad propagandam rebus humanis felicitatem) non ultra hominis ætatem duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc connubia eſſent: tum ex communi conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem connubiumq; nouo populo petitum. Legatio grauiſſimè audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinem ac genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægrè tulerunt, iniuriã tamen aliàs ulciſcendam iudicantes, ad Scotos in Hyberniam mittunt. Illi mulieres in matrimonium ea conditione dederunt, ut quoties de creando rege, deficiente genere, diſcrimen oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus, regem diſcerent: id quod apud Pictos ſemper deinceps ſeruatum conſtat. Sed iam Romanorum res in inſula geſtas ſubijciamus.

Poſt Trebellium Maximum, qui ob tumultum ex turpi otio in exercitu ortum, non ſine infamia abijt, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos, minus dicto audientes, bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciam rexit, in qua quoſdam quoq; populos reluctantes

ctantes parêre ſubegit. Poſtremò Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, uir cuius uirtute arma Romana multò inſulanis terribiliora extiterunt, Britanniam etiam tum fluctuantẽ obtinuit, ubi milites uelut omiſſa rerum cura, otio propè torpentes, & prouinciã iamiam ad rebellionem faciundam properantẽ offendit: nam Ordouices cùm paulò ante eius aduentum, alam unam militũ in finibus ſuis agentem ferè uniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certam recuperandæ libertatis. Quod Agricola animaduertens, ire obuiam futuro periculo maturat, ac ſumptis repentè armis, paruaq; armatorũ manu contracta, quia in æquum certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtem inuadit, ac bonam eius gentis partem ferro delet. nec hîc quieſcendũ ratus, ut non ignarus inſtandum eſſe fortunæ fauenti, Monam deinde inſulam, quam Paulinus expugnarat, & poſt eum reuocatum defecerat, eodem momento recipit. Quibus rebus confectis, cauſas bellorum prudentia & conſilio excidere cupiens, militem ſuum interim uir artis militaris ſcientiſſimus, nihilo ſecius armis exercebat, uigilijs defatigabat, ne uirtus per otium langueſceret animorũ. Item Britannos generatim ut rudes, bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat, hortando, ut templa, fora, ædes ſibi extruerent, laudando promptos, caſtigando ſegnes, quò honoris æmulatione excitarentur ad ciuiles mores: quia ubi uirtutis honos publicè non eſt, haud ubi uirtutis uel gloriæ cupiditas eſſe poteſt: at ſpeciatim filios principum bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorum ingenia Gallis, quòd Romanæ eloquentiæ pro uiribus ſtuderent, dedit uel illis leges, Romanaq; inſtituta quædam utenda introduxit. Quo factum eſt, ut Britanni breui tempore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multò honeſtior cultus, ac delicatius uitæ genus, ſic, ut iam tum prandiorum, cœnarumq; lautitia peruaſerit per cunctas honeſtas domos, idq; uocari uerbo, humanitas, apud uulgum, cùm, ut ait Tacitus, reapſe pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conuiuiorũ elegantiã inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudium per hyemem, factaq; memoratu digna primi biennij eius legationis. Poſtea crebris ac proſperis prælijs, nonnullis ignotis etiam gentibus domitis, eam partem Britanniæ quam hodie Scotiam dicimus, quæ Hyberniam aſpicit, quò ingens rebellium multitudo identidem confugiebat, copijs inſtructis, claſſeq; parata, petendam ſtatuit, ut ſimul mari, ſimul terra, bellum gereret. Itaq; iter ingreſſus, flumen quod Fortheam uocamus, ponte ibidem facto, tranſmittit, ad arcesq; nonnullas expugnandas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta undiq; armatorum manu ad flumen concurrunt, ut fracto ponte, hoſtem inter Fortheam & Taum intercludant. In eos Agricola conuerſus nullo negotio fudit, fugientesq; inſecutus eſt, uſque ad Tai æſtuaria. Et hæc anni tertij geſta. Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremum inſulæ terminum inueniendum, primo quoq; tempore ad Glotam flumen contendit, eoq; loci caſtra facit, ubi Bodotria, qui nunc Leuinus dicitur, in Glotam influit. Britanni interea frequentes circũſtabant, inquos facto impetu, ita diſſipauit, ut extra flumen expulerit, uelut in aliam inſulam, quemadmodum putabat, quod flumen circa oſtium, maximè profundum ac latum eſſet. Atque eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accerſita claſſe, quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotã

nauie transgreditur, ignotosq; populos ad deditionem compellit, locaq; maritima ad Hyberniã uergentia præsidijs firmat, ibiq; hyemat. Ita annus legationis quintus consumptus. Deinde Agricola cùm in partem insulæ interiorem pedem modis omnibus inferre deliberarit, nonnihil terrebatur montiũ paludumq; difficultatibus, quas tamen ad extremũ miles fortiter superauit, qui uelut laboris tanti præmiũ, illis in locis nõ utiq; mediocrem fecit prædam. Nam eò agrestes sese cum bonis, ac pecora contulerant, ut ad ultimum confugium. Et quia per exploratores intelligebat hostes pluribus agminibus insedisse uias, essecq; irrupturos, idcirco exercitum tripartitò ducebat. Dum ista gerebantur, classis Romana iussa obire insulam, portus omnes explorabat. Quare ita usu sæpe ueniebat, ut terrestres copiæ ac maritimæ nõ sine summa animorum uoluptate, unum in locum cõuenirent, ibiq; pro se quisq; sua inclyta facta iactaret, & alteri alteros ad cœlum ferrent, uti fit in rebus sequundis, quarum etiam ignauissimus quisq; esse uult particeps, at aduersarũ non item. Britanni interim qui procul erant, ut cognouerunt classem uisam, magnum acceperunt dolorẽ, quòd tanquã aperto sui maris secreto, ultimum uictis perfugiũ claudetur: qui nihil esse iudicantes quod amplius paterentur, ut tanta ubiq; mali labes fieret, ad arma conuersi, legionem nouam ut minus ualidam noctu repentè inuadunt. Hîc utrinq; dimicatũ usq; eò acriter, dum Agricola laborantibus iam suis ex castris opem tulit. Tum Britanni iterum fusi fugatiq; sunt: tamen non uirtute, sed occasione, ac arte ducis hostes ea pugna superiores fuisse sibi persuadentes, nihil ex animo remittebant. Sed cùm iam æstas præcipitaret, ortis paulò pòst fœdissimis tempestatibus, ab armis parum cessatum est. Ac ita sextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterum uere iam inito, Agricola in Calydoniam penetrat, ad Taumq; castra ponit, quod flumen, uti suprà docuimus, in Oceanum Germanicum sese immittit, exceptum æstu maris amplius duobus millibus passuũ lato. Tum Britanni extremũ impendêre periculum cernentes, aut sibi honestè moriendum, libertatis causa, aut uincendũ statuunt: itaq; primùm sacrificijs ac iureiurando conspirationẽ omnium ciuitatum sanciunt, confirmant, corroborant, deinde coniuges & liberos ad Grampium montem ducunt, locoq; castris idoneo capto, iuentutem armant, & ne multitudine ducum, discordia, quæ unica semper est rei bellicæ bene gerendæ pestis, oriatur, summam imperij Calgaco uiro consilij magni, & uirtutis, permittunt, spemq; bonam etiam concipiunt, ex eo, quòd eodem penè temporis puncto, Vsipiorum manus ad littus delata à Romanis defecisset. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cùm auxilio Romanis mitterent, perfidiosè interfecto centurione, nouas sedes quæritabant: qui postremò fame suffocati, omnes fermè malè perierunt. At ubi Agricola hostium studium nouit, ilicò traiecto Tao, quãproximè potuit, ad radices Grampij, loco plano, castra posuit. Atq; ita irritatis utrinq; animis, haud multò pòst ad manus uentum est. Sed Calgacus prius longa oratione suos hortatus est, demonstrans quanti ab omnibus æstimanda esset libertas, ut qua secundum deos nihil quicquam mortalibus esse deberet charius: multaq; ob auaritiam, atque superbiam, in Romanos maledicta cõtulit, eos raptores orbis uocitando. Contrà & Agricola suos quoq; milites multis uerbis hortatus, ad istum ultimum anni octaui laborem uelut bellorum omnium finem perferendum, animo forti, unde plena manu,

uicto-

uictoriarũ fructum caperent. Sic acie utrinq; inſtructa, prælium incipitur, in quo pro uita pugnatur. quod cùm ad ueſperum extraheretur, nihil Britanno potius uiſum, quàm hoſtem à tergo circũuenire: qui oppoſitis ab Agricola uenientibus quatuor equitum alis, demum diſiectus, in fugamq; uerſus profligatur. Cæſa ex Britannis, amplius decem millia hominum, ex Romanis bene magnus quoq; numerus. Tum Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſſit, reliquum exercitũ in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe geſta ſunt, quæ apud eum hominem uirtutis minimè amicum, inuidiam cõmouerunt in Agricolam, qui paulò pòſt reuocatur, ut quaſi Syriam Attilij Rufi morte uacantem obtineret. Huic ſucceſſit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario non meminit.

Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnemq; iuuentutem ſuam ſtipendijs faciendis, bonisq; cæteris artibus exercuit, qui poſt mortem patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſſimus fuit, ac pace ubiq; parta, bellis prorſus abſtinuit. Sed illud cùm primis memorabile generi ſuo præſtitit, quamobrem à cunctis in perpetuum bene audire ſit meritus, quòd Lucium filium creaſſet, qui Britannorum regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis quidem humanæ CLXXXII, regni uerò XIII, ueræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, ut ſe ac ſuos ad Chriſtianorum numerum cœleſti fonte perfuſos adiungeret. Miſſi ſunt eò Fugatius & Damianus uiri pietate ſingulari. Ii regem cum tota domo, populoq; uniuerſo baptizarunt, ſublatoq; malorum dæmonum cultu, modum apud gentem ueræ pietatis colendæ docuere. Erant tunc in Britannia flamines octo & uiginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminũ, in quorũ locũ epiſcopi totidem, ac tres archiepiſcopi ſubſtituti ſunt: quorum unus poſtea Londini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionum ſedem habuit, ubi templa & ornatu, & opere magnifica condita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathienſis, de quo paulò antè meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſſimis monitis, omnium prouinciarum prima publicè euangelium recepit. Quam ſanè pietatem Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani Imperatoris, qui maximè omnium, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internitionẽ perſecutus eſt, eatenus integram ſeruarunt: nam deinde, teſte Gilda, ob immanitatem perſecutionis, religio ita refrixerat, ut ſit penè extincta. Sunt qui Lucio regi aſſignent templum diuo Petro poſitum, extra urbem Londinum, quamuis plericq; alij Siberto orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuant, uti infrà docebimus. Hic locus in primis regum ſepulturis nobiliſſimus, uulgò Vueſtmonaſterium uocatur, quòd ad Occidentem ſpectet, qui Vueſt Anglis dicitur: quem præterea uicus, & proximæ regiæ ædes, ac monachorũ familiæ diui Benedicti cœnobium, unde monaſterium eſt dictus, item ædes ornatiſſima diuo Stephano dedicata, & aſylum noxiorum perfugium, atq; forum ad ius dicendum, cauſasq; agendas, decorant, longeq; celeberrimum reddunt. Inuenio in codice antiquiſſimo, quanquam ſine nomine autoris, hunc locum fuiſſe olim aquis circundatum, & Spinarũ inſulam appellatũ. Quod equidem nomen memoria noſtra, tametſi locus ſentibus uacat, belliſſimè quadrat,

quòd ibi frequens noxiorum ad asylum confugientium turba & reorum multitudo, dum quæstiones habentur, passim spinis, id est, uitiorum stimulis pungatur. At Lucius immortaliter gauisus, quòd suos ad ueri dei cognitionẽ traxisset, ne amplius dæmonum præstigijs fallerentur, omnes prophanos repentè deorum cultus sustulit, missosq; fieri iussit: item templa quæ dijs gentiũ statuta erant, Christo dedicauit, ac permultis donarijs ornauit, & denicq; omnia sua officia ad religionem augendam, præ qua iam cætera omnia, quæ mortales mirantur, facilè negligebat, tam libentissimè, quàm diligentissimè contulit. Igitur Lucius perpetuæ lucis, in qua ipse in primis acquiescebat, apud suos autor, regnum à maioribus acceptum, non humanis cædibus ob inanem gloriã comparandam, pollutum, non opibus undecunq; congestis locupletatum, at certè primùm quiete placida quasi inchoatum, deinde optimis institutis prouectum, demum diuina religione auctum, sanctissimoq; Christi dogmate imbutum posteris reliquit: qui sine ulla cõtrouersia, quanto diuina humanis potiora sunt & habentur, tanto superioribus regibus præstitit. Regnauit annos alterum & xx, & sine liberis moriens principes rogauit, ut reipublicæ curam susciperent, populiq; utilitatem officio metirentur.

Post Iulij Agricolæ discessum, Britanni præsertim Transtuedani partim uiribus debilitati, partim suorum obsidum fide obstricti, aliquot per annos quieuere. Interea Cn. Trebellius legatus, tametsi satis prouidebat, milites tamen Romani à laboribus uacui inter se dissidere cœperunt paulatim, legatiq; dicto minus audientes insulanis infestissimi erant. Quocirca Britanni uidentes se seruitute premi, & indies malum crescere, in spem summam ingrediuntur, & recuperandæ libertatis, & patriæ modis omnibus defendendæ: itaque animose contra Romanos arma sumunt, fortiter inuadunt. sed illud consideratè faciunt, ut semper ad loca syluestria & ardua, more patrio, sese cùm opus foret, raptim recipere queant. Sunt igitur bene multæ utrinq; factæ occisiones, iamq; tota prouincia erectior erat ad defectionem, cùm Hadrianus Imperator factus à Trebellio eiusmodi motus certior, primo quoq; tempore cum exercitu in Britanniam transmisit, qui omnem insulanorum furorem compescuit, ususq; humanitate in eos, prouinciam pacatam reddidit: quam, si Spartiano credimus, primus omnium limitauit: nanque neglecta Transtuedana regione, quam nos Scotiam dicimus, seu quòd sterilior esset, uel ob locorum naturam putaret non facilè conseruari posse, eam Tina flumine terminatam uoluit: idcirco ab eius ostio, murum ad alterum amnem, qui Escha appellatur, usque ad Hybernicum Oceanum duxit: nam Tina in Oceanum Germanicũ erumpit. Cæterũ alij eam prouinciæ assignationẽ Seuero tribuunt. Sub hæc, Britanni ardentes odio pariter militũ Romanorũ, ac dolore seruitutis, iterum ad libertatẽ nituntur. Qua re cognita, Pius Antoninus id temporis Imperator, Lollium Vrbicũ legatũ in Britanniam misit, qui factis aliquot prælijs, insulanos in officio manere coëgit. Nec tamen Lollius ita bellũ extinxit, quin mox Britanni aut rem suam in libertatẽ, aut in discrimen adducere tentarint. Quapropter M. Antoninus, qui Pio successit, post Lolliũ in Britanniam Calphurnium Agricolã legatũ misit. Is, ut Iulius Capitolinus tradit, facilè hostes uicit, subegitq;. Postea Pertinax à Commodo in insulã mittit, qui potius sapientia, quàm armis, cunctas deleuit seditiones. Ita prouincia quieta erat, cũ Pertinax

Romam

Romam reuocatus, extincto Commodo Imperator eſt factus. Tum Clodius Albinus datus eſt Britannici exercitus rector, quemadmodũ Capitolinus in eius uita teſtat: cui, ſi eidem credimus, Iunius Seuerus miſſus à Cõmodo, ſucceſſit. Sed multò ſecus Herodianus, qui docet Clodiũ Albinũ poſt interitum Cõmodi, diu fuiſſe in inſula, cùm ſcribit Seuerũ Imperatorẽ mortẽ Albino intentãdi cupidũ, tranſiſſe in Galliã, & Albinũ delecto omni Britãnici exercitus robore, ex Britannia iuiſſe obuiã, ac apud Lugdunũ, prælio decertatũ. Britanorũq; militũ uirtute factũ, ut nihil propius fuerit, quàm ut Seuerus uincere tur: uerũ Albinũ cecidiſſe. Tum Heraclitus legatus Britanniã obtinere cœpit, quem Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum, ut prouinciã obtineret.

Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britannia, anno circiter ſalutis humanæ CXCV. cum mortuo Lucio rege, principes priuato ſtatim cõmodo ſeruientes, dum pro ſe quiſq; ſibi ſummũ imperiũ obtinendũ curat, ſeditionẽ inter ſe facere incipiunt. Quod ubi Seuerus Imperator iam ſenio confectiſſimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura gloriæ appetentior, poſt uictorias ad Orientem, ſeptentrionemq; partas, Britannici quoq; cognominis cupidus erat. Ad hoc accedebat etiam diſcordia Baſſiani Antonini & Getæ filiorũ, qua cùm ſenex maximè ſolicitus foret, nullaq; arte alterũ alteri recõciliare poſſet, tanto inter ſe iuuenes odio flagrabant, eos ſecum adducere ex Vrbe in Britanniã conſtituit, ut partim iuuenes procul à munditijs urbanis, in caſtris bellando hærerent, partim ut nullis adulatorum illecebris, quæ ipſe falſo diſſidij cauſam arbitrabatur, irretiti, in gratiã redirent. Itaq; homo id ætatis, & morbo articulari laborans, inſulam cum filijs petit: quò ubi peruenit, collectis militibus, ac maximis conflatis uiribus, bellũ comparat. Cæterum Britanni repentino principis aduentu perculſi, tantisq; contra ſe copijs paratis territi, legatos de pace, ac ſeipſos expurgatũ ad Seuerũ mittunt. At ille moras de induſtria interponens gloriamq; appetens, bellum quàm pacem maluit. Quocirca multa prælia cum inſulanis edebantur, & ea quidem Romanis multò quàm illis difficiliora: quippe qui locis aſſueti, facilè cum opus foret, pugnam eludebant, & ita bellũ extrahebat, cùm Seuerus morbo mœroreq;, quo ob filiorum diſcordiã angebatur, pariter ac ætate conſumptus, poſt annos duodeuiginti, q̃ imperare cœperat, è uita migrauit, corporeq; ignibus tradito, cinerem ipſum cum odoribus in uaſculũ alabaſtri coniectũ, filij Romam deportarunt. Verũ haud me pœnitet eorũ ſententiæ eſſe, qui ſcribunt Seuerũ pacata primo aduentu ea inſulæ parte, quæ Romanis uectigal pendebat, bellũ geſſiſſe aduerſus Pictos, de quibus paulò antè meminimus, qui latronũ more, quotidie excurſiones in prouinciã faciebãt. Herodianus perſpicuè demõſtrat hos fuiſſe Pictos, cum quibus Seuerus ſæpius cõflixiſſet, dum de eorũ moribus in extremo tertio libro tradit, ita ſcribens: Neq; enim ueſtis uſum cognorunt, ſed uentrẽ atq; ceruicẽ ferro incingunt, ornamentũ id eſſe, ac diuitiarũ argumentũ exiſtimantes, perinde ut aurũ cæteri barbari: quin ipſa notant corpora pictura uaria, & omnifariã formis animaliũ. Hæc ille. At Seuerus ut ne hoſtes longè profligati ex Tranſtuedana regione, alios quotidie Britannos more prædantiũ diuexarent, fertur terminaſſe Romanã prouinciã, murũq; inſtar ualli feciſſe, ad id loci, ubi ex Spartiano ſuprà docuimus Hadrianũ poſuiſſe eundẽ. Ita ſcriptores diſſentiunt. Quidã tradunt illum fuiſſe murũ ex lapide ſolido confectũ, cuius

uestigia ad hanc quoq; ætatem nostram extant. Sed Gildas dicit principio nõ tam ex lapidibus, quàm ex cæspitibus factũ, ac propterea parum ualuisse aduersus barbarorum incursus, sed postea refectum, & lapidibus tantum extructum, qui etiam nunc, etsi non integer, turribus æquis spatijs interpositis munitus uisitur. Fuit opus omnino egregium, quo nõ Pictorum modò, uerum etiam Scotorum impetus aliquandiu repressus est. Cæterum, si eidem autori credimus, prout haud dubiè credendum censeo, non id temporis, neq; à Seuero murus ille factus est, sed amplius ducentis annis pòst, principe Theodosio Arcadij filio, & Valentiniano tertio Occidentis imperiũ obtinente, cùm Aetius dux copiarum Burgundionibus bellum faceret, extructũ liquidò liquet, sicut alibi edocebimus. In qua re omnes penè recentiores scriptores errore lapsi sunt, opus istud, quamuis falso, modis omnibus Seuero atribuẽtes. Nunc ad Seuerum, eiusq; filios reuertor.

Seuerus Imperator in Britãnia anno salutis humanæ CCXIII decessit. Post obitum patris, Bassianus Antoninus Caracalla cognomento pacem Britannis reddidit, obsidesq; ab eis acceptos, Romã conseruandæ quietis gratia, ad Senatum misit, id quod causa fuit, cur postea Britanni ab officio minus discesserint. Deinde cum fratre Geta, Romam concessit, qui interfecto Geta, imperio solus potitus est. Insulæ status inde sex & septuaginta circiter annos, multò pacatissimus fuit, cùm Carausius, Diocletiano principe, anno salutis humanæ CCXC eam occupauit, de quo infrà dicemus. Nunc autem illis cõmodùm respondendum est, qui non minus ineptè, quàm insulse somniarunt, Bassianũ Antoninum Britannis imperasse annos XXX, cùm ille annos natus tris & quadraginta, tantum sex regnasset, ac eundem prælio dimicasse in Britannia, cum Carausio, ab eoq; interfectum. Qui error errorem ita secutus effecit, ut multi una in re hallucinati sint. Antoninus enim, autor Herodianus, & Aelius Spartianus, dum Carris ageret, quæ est Mesopotamiæ urbs, Deæ Lunæ templum inuisit, quod in ea regione distans aliquantulum ab urbe, præcipuo honore ab incolis colebatur, eò secum paucos equitũ adduxit, itaq; medio itinere, uno tantum comitatus famulo ad requisita naturæ discessit, quò Martialis centurio cum Macrini præfecti promissis adductus, tum proprio odio incitatus, eius enim fratrem Imperator occiderat, ut nutu principis uocatus accurrit ilicò, Antoninumq; sibi subligacula deducentem pugione traiecit. Sed ad Carausium redeamus. Is homo obscurè natus, cæterum militari gloria clarus, cùm Diocletianus eum iussisset oram Oceani circa Belgicam, præsidio tueri, aduersus Saxones latrocinijs mare infestum reddentes, putabatur de industria, nõ prius hostibus occurrere, quàm illos præda onustos sensisset, ut ea Saxonibus adempta potiret: nec enim res ita receptæ prouincialibus restituebantur: itaq; flagitij conscius, cum cõperisset indicio, Maximianũ Herculeum quem Diocletianus imperij consortẽ adsciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece sua, cuidam mandasse, subita rebellione Britanniam occupauit: quem Britanni sensim tyrannũ effectum, excusso Romanorũ iugo, regem sibi crearunt. Cum eo deinde est uariè belligeratũ, sed cùm uinci nõ potuisset, facilè pacem impetrauit, septemq; deinceps annos insulã tenuit. Hunc Alectus sociorũ unus per insidias petijt, occiditq;. Ac ita, ut uulgò dicitur, Ab impio egressa est impietas. Is itidem tyrannũ se constituit, quem simul insulani regem consalu-

conſalutarunt. Idem triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prætorij nõ tantum præſenti dominatu, ſed uita quoq; ſpoliatus eſt. Atq; ſic poſt decimũ annum, quàm à tyrannis teneri cœperat Britãnia, à Romanis recepta eſt, qui fuit annus ſalutis humanæ CCC. Per idem tempus Britannia quoq; ſenſit ſæuitiã Diocletiani atrociſſimè Chriſtianos affligentis: nam templa euerſa, permultiq; pietatis cultores uarijs ſupplicijs excruciati, martyrij palmam tulerunt. In ijs debacchãte impij principis per annos uiginti, quibus imperauit, iniquitate, Albanus uir ſanctus ad municipiũ ſuum Verulamium, detruncatus eſt, è regione eius loci: hodie pagus martyrio ſanctiſſimi uiri nobilis, Fanum Albani nuncupatur, à fano, quod ipſi diuo dedicatum eſt, cum monachorũ cœnobio ordinis diui Benedicti multò celeberrimo. Ea autem labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita Chriſtianam religionem exinaniuit, ut illà admodum in paucis integra remanſerit. Ad propoſitum reuertor.

Haud ita multò pòſt, cùm res Britannica in magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauatè Romanorũ imperiũ ferentibus, Conſtantius Claudij principis ex filia nepos, quem Diocletianus unà cum Galerio Maximiano, Cæſarẽ declarauerat, in Britanniam uenit, eamq; confeſtim pacatam reddidit, ac Helenam Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimonium duxit. Haud ijs aſſentiendum duco, qui Helenam Conſtantij concubinam fuiſſe tradunt, ex qua Conſtantinũ ſuſcepit, cui nihil prius fuit, quàm Chriſtianis fauere, ac religionem maximè omniũ augere. Poſtea Diocletiano & Maximiano Herculeo uitam priuatam ſpontè agentibus, Conſtantius & Galerius imperiũ tenuerunt. hic Diocletiani filiã, ille cum Helena diuortium facere coactus, Theodoram Herculei priuignam in matrimoniũ duxit, ex qua ſex uirilis ſtirpis filios Conſtantini fratres creauit. Ii molem imperij inter ſe partiti, Galerius Orientem ſortitus eſt, Conſtantius Italiam, cum tota Africa, Hiſpania, & Gallia: cæterum homo frugi minimeq; ambitioſus, Galliæ duntaxat, Hiſpaniæq; imperio contentus uixit, qui demũ poſt annos XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquandiu tentatus in Britannia, Eboraci mortem obijt, atque inter diuos relatus eſt. In eo fuit grauitas, moderatio, integritas, liberalitas: quippe qui beneficijs & munificentia magnus, aduerſus diuitias animum inuictum ſemper geſſit: quin proprij commodi immemor dicere ſolebat, longè melius eſſe, publicas opes à priuatis hominibus haberi, quàm à principe in arca ſeruari, utpote quæ nulli uſui forent. Ex qua boni principis popularitate, prouinciæ quas obtinebat, otio honeſtiſſimo cum primis florebant. Fuit præterea prudentiſſimus in omnibus gerendis negocijs, & ob artis militaris peritiam, Romano imperio apprimè utilis. Quamobrem eius memoria militibus iucundiſſima fuit, qui magno ſimul omnium fauore, Conſtantinũ filium ex Helena genitum Imperatorem ſtatim in Britannia conſalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militibus ſubito tumultu, Auguſtus ſalutatus eſt. Hîc altius repetendum eſt, ut omnia de Conſtantino exequamur, de quo ſilere omnino melius puto, quàm parum dicere. Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia Imperator creatus, haud dubiè magnitudinis ſuæ gloriæ natalem terram participem effecit. Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperium depoſuerat, & tum in Lucania priuatus uiuebat, cùm audiuiſſet Maxentium filium

esse Imperatorem salutatum, primo quoq; tempore Romam aduolauit imperium recepturus, inuitauitq; Diocletianum per literas, ad dignitatem pristinam recipiendam: quod Diocletianus omnino prudens abnuit, repudiauit, horruit, ut rem homini pestiferam. Is cum filio pro concione disceptare, & milites ambire cœpit, ut Maxentio deturbato, sibi imperium restituerent: quod tantum abfuit, ut impetrauerit, ut etiam sit affectus cõuitijs: id quod artificio factum uidetur, quò scilicet ne qua fraudis, quam Constantino faciebat, suspicio foret. Itaq; Herculeus dolo quouis modo iuuenis tollendi composito, ad Constantinũ generũ (collocauerat enim ei Faustam filiam) se contulit, qui relictis præfectis, qui Britanniam regerent, tum in Gallia agebat. Constantinus comiter Herculeum accepit, at senex anxius consilio festinandæ cædis, fretus pietate filiæ Faustæ erga se, quid animo moliretur, occultè cum eadem cõmunicauit, quæ partim, si taceret, ne sibi fraudi foret, partim coniugali amore deuicta, id uiro confestim aperuit. Dum Constantinus ulcisci ardet, Herculeus fugam molitus, Massiliæ, unde ad filium in Italiam nauigare parabat, principis iussu, occisus est. Galerius haud multò pòst è uita decessit, qui paulò antè Licinium à Dacia oriundũ Cæsarem appellarat. Et ita uno tempore Constantinus Galliam, & omnem oram ad occidentem, Maxentius Italiam, Africam & Aegyptum, Maximianus qui iampridem à Galerio Cæsar creatus erat, Orientem, Licinius Illyrium tenebat. At Constantinus totius orbis imperium affectans in Italiam transgreditur, ubi post annum quintum, quàm rerum potitus est, Maxentio bellum fecit. Quod facilè edocuit, nullam regni societatẽ diu esse patientem consortis. Post aliquot prælia, Maxentius fugatus, demũ ante finem sexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluium pontem, prope urbem Romam, in Tyberim cum multis suorum præcipitatus, ac absorptus est. Sed ut fortuna Constantini optatis responderet, peropportunè usu uenit, ut non multò pòst quàm ille Italia est potitus, Maximianus iunior Licinio bellũ intulerit, qui Licinius cum Constantiã Constantini sororẽ in matrimonio haberet, ob eam affinitatem apud Maximianum in suspicionem cecidit. Hunc itaq; bellum parantem Tharsi subitò mors sustulit. Constantinus Maximiano mortuo, statim Licinio bellum fecit, quamuis necessitudo illi & affinitas cum eo esset: quem multis prælijs oppressum omni imperio exuit, ac ita priuatum contrà quàm ipse promiserat, Thessalonicæ interficiendum curauit. Imperauit Licinius Cæsaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus salutis humanæ CCCXXVII.

Constantinus hoc pacto iam longè lateq; rerum potitus, filios Cæsares creauit. Cæsarum autem, ut hoc appositè demonstremus, declaratio erat, non imperij dignitas, sed quæ gradum ad imperium faceret, ut uelut per manus, ab eo qui Augustus & Imperator fuisset, Cæsares imperij regimen acciperent. Is, prout diximus, Maxentio deuicto, Italiam adeptus Romã uenit: ad quem Syluester pontifex sanctitate insigni, iam sua sponte bene cogitantem adiuit, facileq; pertraxit ad bene de Christiana pietate merendum. Porrò ille priusquam Romam concederet, ita fuerat institutus ab Helena matre, quemadmodum credibile est, ut ad bellum iturus, loco præsidij signo crucis uteret. Sunt, qui scribant, eo ipso die, quo cum Maxentio prosperè conflixit, sereno cœlo crucem ab eo uisam, quam ueneratus est, auditamq; supernè uocem, Constantine,

tine, in hoc ſigno uinces. Nec defuit oraculo euẽtus: quare pius princeps ubique terrarum religionem maximopere augere, tuericꝫ magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis, templum ſtatuit, idemcꝫ donarijs ampliſſimis ornauit. obtulit & aureum diadema gemmis diſtinctum, quo Sylueſter & omnis pontificum poſteritas uteretur: ſed uir ſanctus id inſigne nõ recepit, uelut parum religioni idoneum, phrygia mitra candida contentus. Item ædem Conſtantianam, quam hodie Lateranenſem uocant, in Cœlio monte ædificauit. Fecit & ſacri baptiſmatis fontem ex porphyrite lapide, ædi proximum. iuxtà & Petro apoſtolorum principi in Vaticano templum extruxit, atcꝫ diuo Paulo in Oſtienſi uia, nihilo minore apparatu. fanum quocꝫ ſanctæ Crucis in Hieruſalẽ (ita enim appellatur) condidit in theatro Seſſoriano: huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolymis deportatam. Helena enim Conſtantini mater, mulier ſingulari pietate prædita, Hieroſolyma petijt, dominicæ crucis inueſtigandæ cauſa. Difficile id quidem erat: nam ut omne dominicæ paſſionis monimentum aboleretur, Veneris ſimulacrũ eo loci, quo crux latebat, conſtitutum ab impijs Chriſtiani nominis hoſtibus erat: cæterum loco ruderibus purgato, tres confuſo ordine cruces repertæ: una Chriſti fuit, aliæ duæ, unde duo pependerant latrones. ſed ut illa Chriſti ab alijs interno-ſceretur, triplex titulus, hoc eſt, Ieſus Nazarenus rex Iudæorũ, uetuſtate prope modum abolitus, indicio fuit. Maius ſimul ſignum continuò ſecutum eſt: crux admota mulieri mortuæ uitã reſtituit. His Conſtantinus princeps motus, uetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affectum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro fuerat, honor haberi inciperet. Helena confeſtim ut crucem reperit, condito templo, abiens clauos quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat, ſecum ad filium deportauit, quorum uno Conſtantinus pro cono galeæ uſus, altero bellatorẽ equum cõmuniuiſſe dicitur, & tertium in mare deieciſſe, ad ſedandos fluctus, & cõmutandam malam tempeſtatẽ. partem uerò crucis, quam ſecũ Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gemmis & auro diſtinctã collocauit. Iſtam etiam ædem Conſtantinus accumulauit muneribus. ædificauit Agnetis templum, cum baptiſmatis fonte, ubi eius filia, ſororcꝫ baptizata eſt: huic quocꝫ ædi dona ſunt data. Diuo Laurentio dein Tyburtina uia, & Marcellino Lauicana, inter duas lauros, templum extruxit, & eo loci matri mauſoleum poſuit, quam ſepulchro porphyritico includit: huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſſima collata ſunt. Quæ autem, qualiá ue fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita, conſultò minus exponendũ duximus, ut ne inuidiam in malos ædium ſacrarum ædituos concitaremus, cum abhinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint. Extra Vrbem, idem princeps plura condidit templa, id eſt, duobus apoſtolis Oſtiæ unum, in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ, Capuæ cõmuni apoſtolorũ nomine tertium, Neapoli quartum, ac Conſtantinopoli quintum, & ſextum. Conſtantinus abſcꝫ ijs quæ cõmemorauimus, pietatis operibus, Arrio Alexandrino presbytero, per concilium Niceæ habitum damnato, quòd Chriſtiana dogmata nefarijs cõmentis metiri eſt impiè conatus, cum ſex alijs maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto, ſunt euerſa. Denicꝫ nullus eſt locus ab ipſo religioni aſſignatus, cui non

certa dona, non certum uectigal attribuerit. Atq; hæc sunt, etsi carptim attigimus, Constantini maximi principis, & Helenæ matris, quos nobilis parens Britãnia tulit, opera pietatis eximiæ, & planè memoria omni digna, ac omnia superiorum Imperatorũ facta facilè exuperantia. Isti enim per sanguinẽ, atq; cædem, apud mortales gloriam sibi compararunt: at illi per pietatem, per ueram religionem, per summam liberalitatẽ, per iustitiam, apud Deum, uitam, uti credere fas est, æternã, in terris autem decus immortale assecuti sunt. Constantinus, teste diuo Hieronymo, iam senio confectus, aut non multò antè, q̃ uita excederet, ab Eusebio Nicomediæ episcopo est ad sacri baptismatis fontem admotus: & usq; ad id tempus baptisma distulisse dicit̃, ut Christi exemplum imitatus, in Iordane fluuio baptizaretur. Cæterum baptisteriũ quod Romæ tam insigni extruxit apparatu, facit, ut non temerè quis aliter de ea re suspicari possit, atq; Hieronymus scribit, cùm omnino permirũ sit, hominem id ætatis, & de Christiana religione tam bene meritum, noluisse primo quoq; tempore, Christianæ pietatis ianuam ingredi, hoc est, baptizari: cùm uel illud Christi oraculum omnibus notum sit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, &c. Sed in his, quandò tam uariè traduntur, haud multùm immorabor. Fuit Constantinus homo factus ad unguem, ut aiunt, quippe in quo post hominum memoriam, maximæ animi corporisq; uirtutes extiterunt, militaris artis cum primis sciens, in bello felix, iustitiæ amator, & denicq; ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ usu, nonnullas tulit, alias antiquauit: urbem Constantinopolim in ora Thraciæ, ubi Byzantium fuit, Romæ æmulam statuit: Drepanam in Bithynia instaurauit, quam à nomine matris, Helenopolim appellauit. Sunt, quod ad eius exitum attinet, qui tradant illum Byzantio ad calidas aquas ualetudinis causa egressum, excessisse uita, unde fortasse uisus est elephantiasi, quam dicunt lepram, laborasse. Plures tamen, & in ijs diuus Hieronymus, autores sunt, eum Persis bellum illaturum, siue, ut Eutropio placet, Parthis, quòd Mesopotamiam incursassent, apud Nicomediã, in Acirone uillã publica de uita exisse, anno salutis humanæ CCCXL. Mortuus est sex annos & sexaginta natus: imperauit annos alterũ & triginta. Sed uide, ita sæpe accidit, ut longa uita homini malo sit: Equidem Constantinus bene de Christiana religione meritus, postremo, teste Hieronymo, Arrianum dogma non declinauit. Quare illud certè multò uerissimum est uerbum: Qui perseuerauerit usque ad finem, is saluus erit. Apparuit sub idem tempus, quo tantus princeps mortem obijt, cometes inusitatæ magnitudinis. Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda reuertamur, quæ ad Britanniæ statum attinent.

Polydori

40

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER TERTIVS.

CONSTANTINVS princeps cùm è Britannia in Galliam proficiſceretur, uti ſuperiore libro dictum eſt, reliquit præfectos, & in iſs Maximum, uirum fortem, qui inſulæ præeſſent: duxit ſecum bonam Britannicæ pubis partem, duxit principes, in quorum uirtute, fide, conſtantia, ſpes ſuas plurimum ſitas habebat, utpote quibus ſtipatus in Gallias tra-
10 iecit, Italiam petiit, aduerſariosq; ubique gentium uicit. Interea Britannia tandem aliquando uiſa ſibi libertatem conſecuta, quòd Conſtantinum hominem Britannum regem haberet totius orbis principem, honore, dignitate, autoritate longè beatiſsima erat, in eoq; ſtatu non inuita acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iam illud cõmutarat, quòd Dei pari nutu, atq; tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet, qui ad poſteros manaret. quanquam poſtea haud perdiu in Conſtantini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamen decus ipſius imperij non potuit cadere, cùm etiam nunc reges Angliæ more maiorum, diademate imperiali utantur, ut munere ab Imperatore Conſtantino in
20 ſuos poſteros collato. Ita Britannia quieſcebat, quemadmodũ Eutropius teſtatur, cùm Conſtantinus moriens tres reliquit filios in imperiũ ſucceſſores, Conſtantium, Conſtantem, & Conſtantinum. Huic ſorte euenit Britannia, cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed nõ multò poſt orta diſcordia, cum Conſtantio, in Italia, apud Aquileiã, manus conſeruit, interfectusq; eſt. Tum res Britannica cum reliquis prouincijs, in Conſtantij poteſtatem uenit, quam ille qui ultimus fratrum è uita migrauit, amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea prouincia paulò minus annis XXIIII ab officio nõ diſceſsit, qui fuit annus quintus, cùm imperare cœperunt Gratianus & Valẽtinianus
30 fratres, qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus, de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet quidam id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, continuò iuuenũ, quibus ad bellum gerendũ ſatis roboris ineſſe cernebat, delectum habuit, conſcriptoq; bene magno militũ numero, in Gallias tranſijt. Ad hunc motum comprimendũ, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cùm exercitum duceret in Galliam, præferretq; Halanorum (hi Scythiæ populi origine erant) manum, quam ad ſe auro pellexerat, ueterano militi adeò acerbam ex ea re attulit offenſionem, ut non multò pòſt ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum defectione conſternatus, cùm in Italiam tranſire conaretur, dolis circumuentus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu
40 profugus, Byzantium ad Theodoſiũ, qui Orientis imperiũ à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, uelut diuus teſtatur Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quem Gratianus ex Hiſpania accerſitum, cùm res imperij undiq; turbarentur, conſortẽ fecit. Theodoſius igitur beneficiorũ haud immemor, Valentinianũ paterna pietate accepit, negociumq; ulciſcendæ cædis Gratiani rebus omnibus ante-

uertendũ ſtatuens, bellũ Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verùm tam celeriter res geſta eſt, ut penè prius quàm Theodoſius Byzãtio ſe mouiſſe crederẽt, alpes ſuperarit. At Maximus neſciens tum maximè aduerſam eſſe fortunam formidandã, cùm ſe nobis ſecundam maximè præbet, tunc Aquileia incautus ſe tenebat, ubi derepẽtè obſeſſus, captusq; capite mulctatur. Ita ad punctum temporis res mortaliũ ſtant, atq; cadunt. Sunt qui ſcribant Maximũ ad tertium inde lapidem, à Theodoſio & Valentiniano ſuperatũ, uiuum ueniſſe in hoſtium poteſtatẽ, ibiq; à uictoribus ultimo ſupplicio affectum, anno poſt Gratiani interitum uix finito. Martinus Turonenſis epiſcopus uir ſanctitatis eximiæ, Maximo prædixiſſe fertur, cùm in Britannia adhuc eſſet, infeliciſſimum eius uitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus male ceciderunt. Deinde inſulæ ſtatus indies peiore loco eſſe cœpit: nam breui tempore, ut alibi explicabimus, Britanni libertatẽ cum imperio amiſerunt. Præterea fertur Maximus, cùm Gratianum fugientem perſequeretur, dum in Celtica eſſet, Conanum hominem Britannũ ſummum ducem maritimis ciuitatibus ad Oceanũ pertinẽtibus, quæ Armoricæ dicuntur, præfeciſſe. Conanus autem poſtquam cum ſuorum Britannorum ingenti manu, in ea terra moratus regnum obtinuerat, ut ſuum genus perpetuò propagaret, eiectis ubique Gallis, Britannos duntaxat locorum incolas paſſim locauit: quinetiam Gallorum aſpernatus connubia, uxores ex Britannia ſuis petiuit. Quo factum tradunt, ut frequens uirginum numerus ex inſula illuc migrarit, atq; undecim millia utriuſq; ſexus uno tempore partim naufragio, partim ſupplicio, nam barbari ad littus captos iugulabant, interierint: & in iis fuiſſe dicitur diua Vrſula filia Dionoti Cornubiæ reguli, quæ Conano deſponſa eſſet. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in inſula natus, tyrannidem momento occupat. Hoc breui ſublato, Romani milites, qui præſidij cauſa in inſula adhuc erant, Conſtantinum ſurrogãt, hominem nullo numero habitum, nõ genere, non militia clarum, & in quo nihil præter nomen, ſecuti uiſi ſint. Tranſmiſit Conſtantinus ex inſula, in Galliam, cum exercitu, moratusq; eſt apud Venetos, & Cenomanos, aliosq; Oceani accolas, & conatus eſt Galliam pacatã reddere, inducias, ſi pacẽ coagmentare nõ poſſet, à Vandalis, Sueuis, ac Halanis paciſcendi cupidus. Sed neutrũ obtinuit, id quod Rempublicã maximè læſit. Verùm haud multò pòſt, Conſtantius uir cõſilij magni & uirtutis, miſſus ab Honorio cum exercitu in Gallias, ut imperij maieſtatẽ reſtitueret, ac tueretur, ipſum Conſtantinũ tyrannũ circa Arelatẽ, obſidione fatigatũ atq; in poteſtatẽ redactũ occîdit. At Conſtans quem Conſtantinus pater ex monacho Cæſarem dixerat, cùm aduerſus Dindimum & Seuerianum, qui Conſtantinum, & eos barbaros qui illum ſequebantur, ab ingreſſu Hiſpaniarum arcere nitebantur, mouiſſet, eosq; nullo ferè negocio peremiſſet, breui pòſt Viennam perrexit, ubi loci à Gerontio ſuo comite occiſus eſt. Ita Conſtantinus pater, & Conſtãs filius per idem tempus periere, & Honorius cura ac diligentia Conſtantij inclyti belli ducis, inſulam unà cum Britannico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus, & Bedas, qui in primis res iſtas æquè benè ut accuratè ſcripſit. Eo ipſo anno, quo Conſtantinus à Romanis militibus renunciatus eſt Imperator, Arcadio Conſtantinopoli mortuo, Romani imperij maieſtas apertè inclinata eſt. Inde Conſtantini inte-

ni interitum continuò filij cædes, ut diximus, ſecuta eſt. Tum Honorius Britannico exercitu recepto, confeſtim inſulam multis cladibus per tyrannos labefactatam ad imperium retraxit. At pauci deinde interceſſere anni, cùm poſt Honorium mortuum, & à Theodoſio Arcadij filio Valentinianũ amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictum, atq; Auguſtum appellatũ, ingens barbarorum multitudo Romanum imperiũ afflictare cœpit, cum quo duces Romani ſæpenumero hoſtiliter dimicarunt.

Britannia interea omni militũ robore partim tyrannorũ ſæuitia cæſo, partim ab illis frequenter aliò terrarũ ad noua bella gerenda, ex patria ducto, continuò ad iniuriã accipiendã patêre uiſa eſt: ſemper enim ex incõmodo, incommodũ oriri ſolet. Quo cognito, Scoti, ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ rerũ percupidi, ex Hybernia, uti Gildas perhibet, quamprimum in inſulã aduolarunt: qui, haud mora, cum Pictis fœdus faciũt, ac collectis undiq; perditis hominibus, inſulanorũ res latrocinio rapere, hominũ pecudumq; prædas agere, ac inſulã ipſam occupare acriter adnitunt. Augebatur in dies ſingulos id malum, ac ultrà q̃ tutũ eſſet in poſterũ tempus reſiſtere, duarũ gentium audacia creſcebat, ſic, ut nemo non ſuſpicaret breui totam inſulã perditũ iri, niſi eiuſmodi conatibus maturè iretur obuiam, opponeret præſidiũ, remediũ adhiberetur. Erat tum, ſicuti oſtendimus, Britãnia ſine præſidio: id imbellis atq; inermis multitudo uerita, quippe quæ longè infirmior erat, quàm ut eam labem auertere poſſet, legatos miſit, qui auxiliũ peterent ab Aetio, quem iam antea Honorius Conſtantij loco, uirũ patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum, copiarũ imperio præfecerat. Aetius fatigatus cõmotusq; precibus Britannorũ qui adhuc in fide erant, legionem unam illis ex Gallia auxilio miſit. Sunt Picti & Scoti uarijs inde cladibus ab Aetianis affecti, resq; Britãnica per bono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtibus turbaret, uiſum eſt ducibus legionarijs peropportunũ, ut murus, de quo ſuperiore libro mentionem fecimus, conſtrueretur inter Romanam prouinciam, & Pictorũ fines: id quod, teſte Gilda, factum eſt: uerũ cùm cæſpitibus magis q̃ lapidibus eſſet ædificatus, haud ſatis firmus poſtea ab hoſtiũ impetu fuit. Atq; tum ille demũ murus confectus eſt ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neque à Seuero Imperatore, ſicut nonnulli falſo memoriæ prodiderunt, ſi Gildæ autori Britanno credimus. Quieſcebat Britannia unius legionis præſidio, cùm Burgundionibus Galliam uexantibus, Aetius ſuos ex inſula neceſſariò reuocauit, ac legione una Pariſijs & Aurelianenſibus præſidio relicta, & Taraconenſibus in hybernis altera, cum cætero copiarum robore in ipſos Burgundiones mouit. Scoti poſt legionariorum militum diſceſſum, cum Pictis confeſtim in res Britannicas inuadunt, greges armentorum, ac reliqui pecoris abducunt, agros ferro & igne populantur. Exarſiſſet per hoc nouum bellum in inſulanos, niſi Valentiniani iuſſu, qui bello nihil præuertendum duxit, legio quæ in Pariſijs erat, inſulanis auxiliũ rogantibus, præſtò adfuiſſet. Rurſus id temporis murus munitur, fitq; ex lapidibus, quò ualidior ſit, ad arcendã uim hoſtium, ſic, ut minus nocere iam tum cœperint Scotorum, Pictorumq; latrocinia. Verùm illi paulò pòſt, iam Romani imperij uiribus paſſim fractis, propeq; repentè cadentibus (tales enim ſunt noſtræ opes, ut non tam facilè creſcant, quàm à ſuo ſtatu diſcedant) inſulam multò ferocius, quàm unquã antea

inuaserunt. Tum Aetius nulla misit insulanis auxilia, Romani imperij opem pariter atq; fidem implorantibus. Dubium est, an noluerit, quia parum amico esset erga Valentinianum animo, an maioribus belli curis uexatus non potuerit. Sed quicquid fuerit, illud certè Romano imperio similiter ac Britãniæ magnum inusit malum, tametsi apud eum Britanni casum suum miserabiliter lamentati sunt, quippe qui, teste Gilda, sic scripserunt: Gemitus Britannorum Aetio ter consuli: Auxilium tuum Romanæ prouinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis puncto, quo in extremo uersamur periculo. Pellũt enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerũ, aut iugulamur, aut mergimur: nec aduersus eiusmodi mala, quicq; præsidij aut subsidij nobis est. Tu igitur pro tua animi clementia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum scire licet, Britannos nõ nisi inuitos à Romanis postremò desciuisse: quippe qui iam sueti imperio, illos obseruabant, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus testatur, iampridem ingenuos imbiberant mores: siquidem principum filij generatim liberalibus artibus erudiebantur, ingenia simul florebant, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam concupiscebant. Inde etiã Romani uestitus honor, & frequens toga esse cœpit. Ad hæc, uel militarem artem, ut tradit Gildas, ab ipsis didicere Romanis. Atque ita Britannia à Romanis amissa est, post quingentos fermè annos, quàm à C. Iulio Cæsare adita est, quæ sic momento propè eodem, libertatem adepta, ac in bellum longè crudelissimum ingressa est, per quod, & nomen & imperium amisit, sicut infrà demonstrabitur. Fuit is annus decimussextus, cùm Theodosius princeps cum Valẽtiniano Augusto amitæ suæ filio, imperare cœpit, salutis uerò humanæ CCCCXLIII.

Interea dum Britanni per legatos auxilia quærẽdo, tempus terunt, Scoti extremã occupant insulæ partem, quæ à Grampio monte, ad septentrionẽ spectat, quam hodie habent, ac ex se Scotiã nominant. Et hæc est tertia gens, quæ secundũ Pictos, primùm ex Scythia, uti suprà diximus, in Hyberniã, deinde ex Hybernia in Britanniam profecta, sedes in insula collocarit. Huius autem Scotorũ manus dux, uelut autor est Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradunt multò ante Reudam, Fergusium in Britanniam uenisse, dedisseq; agmini signa rubrum leonem, quibus nunc reges utuntur, & ob res feliciter gestas, primum omniũ à sua gente regem esse dictum, ac illi postea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam uocat, succesisse, regnicq; fines latè propagasse. Cæterum fortasse aliquando erunt, qui ista stomachabunt: nuper enim Gauinus Douglas Doucheldensis episcopus, homo Scotus, uircq; summa nobilitate & uirtute, nescio ob quam causam, in Angliã profectus, ubi audiuit dedisse me iampridẽ ad historiã scribendã, nos conuenit: amicitiam fecimus: postea summè rogauit, ut ne historiã paulò antè à quodam suo Scoto diuulgatam sequerer, in rebus Scoticis explicandis, pollicitusq; est, se intra paucos dies missurũ cõmentariolũ de his neutiquã negligendũ, id quod & fecit. Primũ in eo erat origo gentis peruetusta eiusmodi: Gathelus Neoli Athenienſium regis filius durum patris imperiũ fugiens, in Aegyptum se contulit, auxilioq; fuit Pharaoni illi regi aduersus Aethiopes, ad quẽ Moses à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Aegyptius rex, Gathelo filiam nomine Scotam in matrimonium

nium dedit. Ille mox nouas quærens ſedes in Hiſpaniã peruenit, eamq; oram tenuit, quæ poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tum ex nomine uxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita propagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniã delati, noui regni initium fecerunt, ac ad extremũ ante Chriſti aduentũ, in Albionẽ ſe receperunt. Deinde erat, Pictos haud multò pòſt, in Albionẽ quoq; acceſſiſſe ex Scythia profectos, haſceq; duas gentes externas in ea inſulæ parte, quæ nũc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnũ, ac iam inde à principio, bellaſſe cum Britãnis, cum Romanis, & in primis cum Iulio Cæſare, & Scotos ut inuictos nunquam de gradu ſuo deiectos. Poſtremò erat, ſolum interea Reutherẽ Scotorũ regem re malè domi geſta cum Britannis, ceſsiſſe ſemel patria, in Hyberniamq; confugiſſe, & eundem paulò pòſt Hybernorum uiribus auctum, ad priſtinas ſedes reuertiſſe, ac in ea re Bedã minus animaduertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet aduentum. Ac omnia hæc ante Chriſti aduentum geſta. Ego ſtatim ut iſta legi, uiſus ſum uidere urſam parientem, quemadmodum in prouerbio eſt. Poſt hæc, ut ſolebamus, cùm animi gratia unà eſſemus, Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, me de origine nihil contendere, quandò pleriq; omnes populi ſolerent, aut à diſs, aut ab heroibus origines petere, ut qui deinde uellent tanquam minus credili eas requirere, cùm difficilè fuerit certi aliquid inueſtigare, cogerent potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed ad ſummam, unum illud nullo pacto quadrare, ut Scoti & Picti duo potentiſsimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cùm Britannos tum Romanos preſſerint, uexarint, acieq; uicerint, & tamen non eſſe quempiam ueterem, grauém ue autorem, qui de illis meminerit, cùm præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemæus, & Plinius, ut de cæteris taceamus, paſſim in ſuis hiſtoriis, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantum, Cenimagnorum, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantum, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorúmue non item, quòd ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea utriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores tardiſsimè meminiſſe. Quare æquè amicè, ac uerè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis ante eorum in Britanniam aduentum, quem Bedas & ſuo tempore, & rectè poſuerat, ſcribere non licere, per legem hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauinus uir ſanè honeſtus tam minimè abhorruit, quàm ratio ipſa ei uiſa eſt cum ueritate maximè conſentire, adeò facilè uera à fictis ſemper internoſcuntur. Verùm non licuit diu uti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ MDXXI, Londini peſtilentia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Ferguſius ſecundus. Eugenius commiſſo cum Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos tris & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potentia iam formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes euocati, duce Ferguſio rediere. Ferguſio ſucceſsit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos

premere cœpit, ut illi coacti sint primo quoq; tempore, sicut suprà docuimus, à Romanis opem implorare. Sed Eugenius non diu fuit superstes, quẽ Dongardus frater secutus est. Nunc ad rem redeo.

Scoti re bene gesta elati, licentiosius in insulanos excurrunt, populandi magis, quàm iusti more belli, contumelioseq; hostem ad pugnam prouocant, lacessunt. Britanni ab Aetio destituti, etsi omnia tutiora fore ducebant, quàm prælio dimicare, memores tamen pristinæ uirtutis, ac probè scientes in tanto rerum fluctu, dandum, aut hauriendum esse sanguinem, animo se non dimittunt, sed uelut classico excitati, furoréue acti uadunt in hostem lasciuius solito uagantem, quasi pro certo habentẽ nihil esse, quod pertimescendum foret: pellunt loco primos obuiam factos, deinde in medium agmen prorumpunt, cædemq; passim edunt. Fuit res Britãnica superior eo prælio, uiceruntq; egregiè, qui uinci consueuerant. Cæterum hostes nihilo segnius fortunam tentantes, impetus rursum facere, prædam agere, sese modò in unũ, modò in alterũ locũ recipere, agros uastare, incendere, obuios sine alicuius ætatis discrimine interficere, atq; id genus iniurias facere, perinde quasi nihil infirmi. Ea formidine multi mortales perculsi, ultrò quæ usui hostibus essent, affatim præbebant. Quæ res tanti momenti uisa est, ut multò magis, quàm prælium terreret. Britanni his malis adacti, ex necessitate, quod optimum ad arcendum hostem uidebatur, consiliũ capiunt, ac instaurant, quamcelerrimè possunt, murum, quẽ antea Aetianos milites diximus extruxisse, illumq; spatio ampliãt. Compressit aliquandiu hoc opus Scotorum rabiem, quæ deinde collecto sensim maiore furore erupit: nam illi non multò pòst murum oppugnatum ueniunt, quibus dum ægrè Britannus ac minus prudenter resistit, murũ ipsum complanant, hostem partim in fugam uertunt, partim ferro cædunt. Sed nec Scotis incruenta uictoria fuit, Dongardus enim eorum rex in ea pugna cecidit, cui Constantinus successit. Ad hoc malum repentè cùm agri omnes, propter continua bella diu antè uacassent, magna frumenti inopia accessit, ex quo multi mortales fame suffocati sunt. Quæ res causa fuit, cur post mutuas clades, breui refrixerit utrinq; bellandi cupiditas, & inde cultis diligentius aruis, ingens frugum secuta sit copia. Hoc diuinum munus Britannis damno fuit, quippe qui statim exultare, & pro abstinentia, pro pudore, uoluptates & uitia exercere cœperunt. Quo factum est, ut ne diutius à metu atq; periculis gens, quæ peccaret continẽter, uacaret, nutu iusti iudicis Dei, pestilentia ingens orta sit, qua incredibilem hominum multitudinẽ absumptam Gildas tradit. Cui morbo alius paulò pòst comes fuit: subitò enim barbarorum impetu miseri Britanni rursus opprimunt, atq; eò calamitatis adducti, ut urgente fato, coacti sint ad pernicie suam accersere in insulam Saxones Anglos, homines quidem maximè omniũ ualentes, cæterum parum fideles, id quod illi postea malo suo magno experti sunt.

Porrò Britanni principes, cùm uiderent tantam tempestatẽ à Scotis æquè ut à Pictis hostibus multò ferociss imis, crudelissimisq; impendêre, ueriti ne dum foris bellum esset, domi de potentia contentio oriretur, cùm omnibus propè mortalibus etiam infimis quibusq; natura sit innatum, sitire honores, & principatus, statuerunt sibi aliquem unum regem optandum. Itaq; habito confestim concilio, plures iudicabant id decus deferendum Vortigerio, quòd

quòd eſſet uir inter uiros, autoritate, nobilitate, uirtute ſummus. Hæc à reliquis probata ſententia, Vortigerius rex creatur: cui nõ ignaro quid eſſet, quã obrem ad regnũ tempore longè difficilimo, uocatus fuiſſet, nihil potius fuit, quàm de Republica cogitationẽ, & curam ſuſcipere, ac prouidere, proſpicere, curare, quomodo fatum patrię, quod iam penè uenerat, auerteret. Sed ut ne ſibi tantum aſſumere uideretur, noluit quicquam niſi de conſilij ſententia deliberare: itaq; primo quoq; die, quid facto opus ſit, ſuum domeſticũ ſenatum, ſuos generatim principes conſulit, cum eis ſuas pariter ac hoſtium uires metitur: pro temporis conditione, quid remedij adhibendum ſit, diligenter agitat, tractat, exquirit. Ad extremum, bonæ principum parti ſuis opibus diffiſæ in mentẽ uenit, & regi cum primis, Saxones Anglos fama rei militaris illuſtres arceſſere. Atq; ita miſsi ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad opem ferendam, pecunijs, donis, promiſsis tentarent, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio uenire non negantes, in Britanniã protinus ducerent. Saxones poſt acceptum nuncium, ut qui ſtipendij faciundi auidi erant, delecta fortiſsimorum iuuenum manu, in naues q; impoſita, Hengiſto & Horſo, ij fratres erant, ducibus, inſulam confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanæ CCCCXLIX. Hos rex benignè accepit, ſedes q; in Cantio ad habitandum aſsignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrum latè uaſtantes duxit. Dimicatur utrinq; acriter aliquandiu, at Anglis ubi in memoriam redijt, eum eſſe diem, qui ſibi apud Britannos, aut nomen uirtutis æternum, aut ignominiã cum repulſa pareret, tanta ui pugnam cœptam pugnare cœperunt, ut hoſtes impetum minimè tolerantes fuſi, paſsimq; cæſi ſint. Rex uictoria potitus, nouam gentem cuius uirtute inimicos ſuperaſſet, digno præmio remuneratur. Sunt qui ſcribant Saxones non accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam peruenisſe, cauſamq; tranſeundi eiuſmodi fuiſſe. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſsimã, mos erat, ut cùm multitudo hominum eouſq; creuiſſet, ut non facilè eam patria alere poſſet, iuſſu principũ, optimos quoſq; ad bellum gerendũ iuuenes ſorte eligerent, qui nouas ſedes quærendi militandiq; cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, ut in Britanniã uenerint, ſecq; ſtipendia ſub rege facturos promiſerint.

Hengiſtus uir ſummo ingenio, ſummaq; prudentia, cognita regis mente, qui iam totus in Anglorũ uirtute acquieſcebat, ac patriæ ubertate perſpecta, protinus ſecum cogitare cœpit, quibus dolis, aut artibus regnũ ſibi atq; ſuis in inſula ſenſim pararet: itaq; primo locum genti ſuę ad habitandũ datum munire furtim, ſpacioq; amplificare, præſidio uincire ſtudet: deinde nititur regi perſuadere, maiorẽ militum manum ex Germania eſſe ducendam, ut eo præſidio inſula munita hoſti terrorem, ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquam aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniã cõmigrauit, ſimulq;, prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix, forma eleganti, ad pertentandum Vortigerij animum, quia quo ille uitio laboraret, ſatis Anglus iam odorabatur. Bedas autor eſt, Saxones, Vitas, & Anglos, tris Germaniæ populos ferociſsimos unà ueniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes, atq; eos, qui hodie Vectem inſulam incolunt, ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos, qui Orientales, Meridionales, & Occidentales nuncupantur:

ab Anglis uerò, à loco, uel ab eorum regina ita nominatis, originẽ traxisse Anglos Orientales, Mediterraneos, & qui Northumbriã colunt, & horum Hengistum & Horsum fratres fuisse duces. Meminit Anglorũ cum primis Cornelius Tacitus in eo libello, quẽ de situ Germaniæ scripsit, quos tamen Anglios appellat, ut uox sit trisyllaba, & i penultima. Sed ad prima reuertamur. Hengistus cùm suos cerneret iam regi esse acceptos, cœpit arte tractare principẽ, ut corruptũ illius animũ amore incenderet. Hæc in primis res est, quæ obcæcat, infatuat, ac aliquoties perdit homines, sed ita lenibus uenenis, ut sine dolore intereant. Hengistus in cœna regem accepit opiparè, iucundè, apparatè. Factũ est, ut cùm iam uino cuncti iuxtà calerent, filia Hengisti præstò adfuerit, ac Vortigerio amantis similis, q̃ decentissimè potuit, more patrio, bibere dederit. Rex ut puellæ oculos adiecit, subitò amore capitur, delectatus tum forma, tum spectata uirtute Ronicis, adeò, ut recta minus sapiens, facto diuortio nõ multò pòst cum priore uxore, eam exemplo post homines natos pessimo, in matrimoniũ duxerit. Eiusmodi regis facinus maximè principes offendit, patriæq; exitium maturauit: nam Saxones cognita cum rege sui generis affinitate, facto agmine, tot certatim in insulam aduolarunt, ut incredibile dictu sit, quàm breui tempore coaluerint, qui cùm propter multitudinem, tum propter bellicam uirtutem, ipsis indigenis, qui eos à principio aduocauerant, formidini facilè esse cœperunt.

Eò nunc, ut sæpe aliàs, scribendo perueni, ubi nõnulla in dubio ab autoribus cùm Italicis, tum Britannicis relicta reperio. Quare ne errabũdis similes incerta sequamur, particulatim cuiusq; scriptoris, quẽ duxerimus nõ longè à uero abesse, sententiã in mediũ adductã relinquemus, quò historicã fidem utcunq; incolumẽ hoc pacto seruemus. Gildas de Saxonum euocatione, ita scribit Tum omnes consiliarij unà cum superbo tyranno, cæcantur, adinuenientes tale præsidium, imò exitium patriæ, ut ferocissimi illi & nefandi nominis Saxones, Deo hominibusq; inuisi, quasi in caulas lupi, in insulã ad retundendas aquilonares gentes, intromitterent̃: quo uticq; nihil ei unquã pernicios̃ius nihilq; amarius factũ est. Atq; deinde ait, illos perinde quasi pro patria pugnaturos, sed certius impugnaturos uenisse, quippe qui rupto societatis fœdere, in ipsos Britannos arma uerterint. Sed hæc ferè eadẽ Bedas fusius prodit, qui autor est Saxones, posteaquam sese alijs terrori esse animaduertissent, subitò ad tempus icto fœdere cum Pictis, quibus cum etiam tum bellũ erat, in Britannos hospites suos arma mouisse, eisq; manus iamiam intentãtes, superbissimè imperasse frumentũ, quo illa importuna barbarorũ multitudo uiuere in insula posset: quod cum Britanni minus præstitissent, tum per agros certatim effusos, omnis sexus & ætatis obuios, sine discrimine, obtruncasse, tecta passim inflammasse, in sacerdotes, ut gentem idolorũ cultricẽ truculenter sæuisse, ac ita demum Britannos partim metu consternatos, partim uitandæ cædis studio, alios aliò amentium similes discurrisse, in deuia loca sese abdidisse, aut seruitutis iugum subijsse. Sed haud multò pòst, tam Gilda quàm Beda ac Paulo diacono testibus, Aurelius siue Aurelianus, utrunque enim scriptum reperio, Ambrosius, qui solus fortè ex Romano genere, tantis cædibus superfuerat, sumpta purpura, & imperator appellatus, cum Saxonibus bellare cœpit. Hîc animaduertere licet, nihil nonnullis remotius esse, quàm

quàm uerum dicere, qui affirmant Aurelium Ambroſium, hominem Britannum fuiſſe, cùm iam liquidò liqueat, illum Romano ſanguine ortum. Verùm domum repedemus. Poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cum rege interceſſerat, Ronix eius uxor ſuos in ſumma gratia apud uirum ponere, illis in primis honores deferendos curare, Britannos principes ex domeſtico ſenatu excludere, enixè ſtudebat. Quapropter Vortigerius iam ab omnibus malè audiebat, cadebatq; in ſummã uituperationẽ apud uicinas gentes, quòd à principio unius mali uitandi ſtudio, Anglos Saxones gentem ferocem, crudelem, irritabilem, in inſulam accerſiſſet, euocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius multò maioris cauſa foret, cùm omnino aleret homines contra ſe, quibus poſtea autoritate, nomine, opibus auctis, reſiſtere ſerò conaretur.

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, nõ poterat nõ amare Anglos, quorum uirtute, Scotorum iuxtà ac Pictorum furorem reſtinxiſſet, per quos antea ei non licuerat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot annos deinde uixit. Vulgus etiam nunc prædicat, Vortigeriũ in ſuis intimis habuiſſe quendam hominem fatidicũ nomine Merlinũ, & eum in rebus agendis, ut uatem cõſuluiſſe, eò quòd ille ſciſſet futura. Succeſsit Vortigerio filius Vortimerius, iuuenis natus ad laudẽ, ſi lõgior uita data fuiſſet. Mortuo Vortigerio, Angli quorum bene magnus in inſula numerus erat, nam formicarũ ritu, cõtinuo curſu eò cõmeabant, gens inops & uehemens, ac nõ modò Cantium, ſed bonam inſulæ partem, quæ ad Scotiam pertinet, ad occidentemq; ſolem ſpectat, iam occuparãt, rati tempus eſſe, cùm tentanda eſſet belli fortuna, primùm cum Scotis & Pictis fœdus faciunt, deinde ad unum penè temporis punctum, in Britannos perfidioſe arma uertunt, perindeq; ſæuiunt, ac ſi male ficium, nõ utiq; beneficium ab eis accepiſſent. Britanni tametſi inimico antea imbecillo reſiſtendũ putarant, tamen tanta mole belli uno tempore preſsi nõ potuere nõ terreri, quòd cum Hengiſto tanta audacia duce, cum Scotis, cum Pictis, depugnandum eſſet, aut ſeruiendum. Sed metus ſeruitutis poſtremò uirtutem excitauit: nam ſeſe ſubitò collegerunt, animoq; confidentes ubiq; reſiſtere cœperunt: qui ut omnino infirmi, fuſi, cæſi, profligatiq; ſunt, & in præſentia omni deſperata armorum ope, uelut pecudes diſperſæ, alij alios duces ſecuti, ſe in loca deuia, in ſyluas, in paludes abdiderunt. Quid, quòd & ciuitates & oppida minus munita, uti tradit Gildas, ſimul reliquerunt? Tum Saxones perinde quaſi rerum iam potiti, ſpeciatim in principes debacchantur, ut illis domitis, perditisq;, facilius in totius inſulæ poſſeſſionem uenirent, quod ſolum auebant. Cæterum miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce enim tibi, Aurelius Ambroſius adfuit, ſicut ſuprà demonſtrauimus, qui ubi bellicum cani tuba iuſsit, pro ſe quiſq; ad eum conuenit, orat, rogat, ut ſe tueatur, uelitq; ſecum in hoſtes primo quoq; die mouere arma. Ita facto exercitu, Ambroſius in eos uadit, fortiter adoritur. ter paucis diebus magno utrinque irarum, uiriumq; certamine, dimicatum eſt, poſtremò Saxones in fugam dedit, Horſo Hengiſti fratre cum bona ſuorum parte interfecto. Veruntamen tantum abfuit, ut rabies hoſtium refrixerit, ut paucis pòſt diebus, accepta noua ſuorũ manu ex Germania, multa ſpe in Britannũ eruperint. Aurelius Ambroſius ut intellexit hoſtẽ cum exercitu ſatis firmo contrà uenire, nihil cuncta tus ſe in uiam dat, iturus Eboracũ, unde illa procella impẽdebat: ſed in itinere

certior factus Hengistum ad XXVII milliarium ab Eboraco consedisse, ad ri-
pam fluminis, quod flumen Dunum hodie uocant, ubi est Dancastrum, de re
cta uia eò contendit, ac postridie hostem adoritur, atq; uincit, Hengisto pri-
mo impetu occiso, cum ingenti Germanorum numero. Fama eius uictoriæ
etiam nunc in memoria eius loci incolarũ est, quæ Saxonũ uires mirandum
in modum debilitauit, adeò ut iam inciperent sibi magis turpe pace, quàm mi
serè bello utendũ existimare. Hengistus duos reliquit filios, Oscam & Othã-
ij, utpote quibus ea plaga nuper accepta magnũ fecerat dolorem, paratis pau
cis copijs, in occidentalem insulæ partem se cõmouent, quòd id præstare iudi
carant, quàm redire in Cantium, ubi præsidium erat, quod ad resistendũ non
uidebatur infirmum. Hîc agros uastant, uicos urunt, à nullo crudelitatis ge-
nere manus abstinent. Quibus rebus cognitis, Ambrosius ut ne inimici in ea
parte etiam ualerent, eò contendit, cõmissoq; prælio, rursus fudit: sed ipse uul
nus accepit, quo interijt paucis pòst diebus. Angli secundum hæc, non inuiti
quieuere, sexcentis intra paucos menses affecti incõmodis, Britanno præser-
tim nihil moliente, & ob mortem sui ducis, minus in malis parato, qui interea
duci suo Ambrosio de Republica bene merito magnificũ posuit sepulchrum,
factum ad formã coronæ, ex magnis quadratis lapidibus, eo loci, ubi pugnan
do ceciderat, ut tanti ducis uirtus ne obliuione eorum, qui tunc erant, aut reti
centia posterorum insepulta esset. extat etiam nunc id monimentum in dicece
si Sarisberiensi prope pagum, quam Amisberiam uocant. Decessit interea
Vortimerius, cui successit Vtherius cognomento Pendraco, qui nihil potius
sibi statim à principio faciundum statuit, quàm patriam à barbarorum metu
uacuam reddere, quod ei per ciuium discordias minimè facere licuit.

Per idẽ tempus, omnes ferè continentis ciuitates uicem miseræ Britanniæ
dolebant, quòd & domesticis & externis laboraret hostibus. Sed ante alios,
ea calamitas pupugit Gallos episcopos, qui ad cumulum miseriarum accede-
re audierant, quòd in dies singulos nõ mediocris fieret religionis labes apud
insulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pela
giana hæresis, dira sanè pestis, per insulam peruaserat, quæ Romanorũ Impe-
ratorum sæuitia in Christianos corroborata, impiè Christianum dogma iam
labefactarat. Pelagius enim homo Britannus, natus in Britannia citeriore,
persuasum habuit hominẽ per se salutem consequi, suaq; sponte ad iustitiam
contendere, ac sine originali peccato nasci, & propterea nihil esse, quòd bapti-
zaretur. Atq; homo nefarius tam belle baptisma tollere conabat. Igitur Bri-
tanni episcopi armis & hostibus septi, cùm omnia obire non possent, & odora
rentur uicinos sacerdotes paratos esse ad iuuandum, Gallos antistites per lite
ras & certos nuncios rogarunt, ut in tempore rei Christianæ difficilimo, sibi
opem ferrent. Illi maturè facto episcoporum conuentu, Germanum Altisio-
dorensem, & Lupum Tracasenum episcopos summa integritate, doctrina, in
nocentia, in Britanniam de consilij sententia miserunt, qui operam darent, ut
insulani in officio continerentur. Ii traiecto statim Oceano, partim sanctitate
uitæ, partim miraculis, facilè errantes in uiam rectam reduxerunt. Iuuit istud
negotiũ pro sua parte & Cælestinus Romanus pontifex, qui paulò antè mi-
serat in Scotiam iam dogma Christianum rectè amplectentem, Palladiũ epi-
scopum: qui ad extremũ in ea sacerdotalem ordinem ritè instituit, fecitq; Ser-
uanum

uanum uirum ſingulari bonitate ac modeſtia prædituꝫ epiſcopum, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſe fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plenus officij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtantinum regem, ut ne uellet Anglos Saxones gentem impiam armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quandò poſſet certò ſcire eorum calamitatem, cum ſua aliquando coniunctam, cùm ſatis conſtaret illos non Scotorum, non Pictorũ amicitiã, ſed totius inſulæ imperiũ quærere, néue alienorũ nomine, ſe atq; ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Conſtantinũ mouit, ut iam tum pollicitus ſit, ſe nunc̃q; amplius cum Anglis ſtaturũ, quod & fecit: nam nõnulla poſtea auxilia Britannis ſubminiſtrauit. Quæ res plurimũ uires Britannicas ſuſtentauit ad tempus, ut ne repentè cõciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierãt Scotos ab ſe diſiunctos eſſe, maiores copias cõtrahunt, in fortunas Britannorũ rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eiciunt, Cantiñq; petendi cauſa, Londinum uerſus iter conferunt, qui ubi ad Trentam flumen, prout coniectura auguramus, peruenerunt, ad alteram ripam locum caſtris legunt, quoquouerſum equites dimittunt ſpeculatum, ſi ulla uſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtium motu, milites ueteranos conuocãt, de obuiam itione agitãt. Non deficiebat uoluntas, ſed ſpes bene rei gerendæ, quòd nullus exercitus, nullus delectus antea cõfectus, habitusq; foret: attamen ne ſibi deſint, nomina dant, exercitũ magis collectitium quàm ueteranum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolenni cærimonia celebrare, quàm iretur in hoſtem, etſi iam ſupra caput eſſe uidebatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis confiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſiliũ: dum enim rebus ſacris uacant, ecce Germanus epiſcopus uir longè ſanctiſsimus, non armis, ſed fide, pietate, innocentia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictu, quantũ Britannus eo nuntio creuerit cùm animo, tum uiribus. Itaq; peracto die feſto, in Saxones contendit, caſtraq; quamproximè ponit: poſtridie Germanus dux exercitus rem diuinã multo mane facit, poſcit à Deo uictoriã: idem etiam cunctis orantibus, mox ſignum pugnæ dat, ter magna uoce Alleluia canens: eandem uocẽ toties exercitus repetit, tantumq; clamoris edit, ut hoſtes ubi uident in ſe iri, repentè metu corruant, abiectisq; armis, in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine uicti deſperata iam ſalute, aliud nõ ſit remediũ fuga opportunius. Ita diuina ope parta uictoria, nulla cædes, nullus captiuus. Hoſtiũ tamen nõnulli, teſte Beda, in tranſeundo flumine deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquantũ quieuere. Idem Britanni fecerunt, adeò ut quaſi inducijs pactis manentibus, ſit utrinq; ab armis ceſſatum, cùm apud Britannos ciuilis orta eſt diſcordia, quæ cauſa fuit, cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſsione inſulæ partis, quam tenebant, excitati, cùm urbes & oppida deſerta, uti Gildas teſtificatur, pro derelicto haberent, non multò pòſt montem quendam editiſſimum in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicum appellabant, quemadmodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui uulgò uocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracenſem

agrum à Dunelmenſi diuidit, & oſtium habet, quò cõmodùm ex Germania uenientes ſuas naues appellunt, id quod Saxones Angli in dies ſingulos expectabant, nam quotidie auxilia ex patria arceſſebant. Hæc ubi Britannis nuntiata ſunt, eò concurrunt, montem circunſident, loca maritima præſidijs uinciunt, ut aditus uenientibus ne pateat, ad deſcendendum in terram. Saxones per aliquot dies, ſe illis arduis locis tenuerant, ſed deinde cõmeatus inopia urgente, neceſſariò cum inſtructis copijs, in proximã planitiem deſcenderunt, factaq; pugnandi poteſtate, ad manus uenerunt. A mane ad multum diem dimicatũ, tanta edita cæde, ut paſsim terra cruore manaret: ſed longè maiorem plagam Saxones acceperunt, amiſsis ducibus Oſca & Otha, ita ut à Britannorum ceruicibus depulſi uiderentur. Cæterum omen auerti non potuit, ut infrà demonſtrabitur. Huius ſingularis pugnæ Gildas cum primis meminit; qui eo illo anno, ut ipſe affirmat, natus eſt, qui fuit ab aduentu Anglorum XLIIII, & ſalutis humanæ CCCCLXXXXII.

Vtherius per idem tempus è uita migrauit, cui ſucceſſit filius Arthurus, uir profectò talis, qui ſi diutius uixiſſet, rem propè perditam ſuis omnino Britannis tandem aliquando reſtituiſſet. De hoc, propter ingentes pariter corporis uires, atq; animi uirtutes, poſteritas ea fermè prædicauit, quæ de Rolando Caroli Magni ex ſorore nepote, memoria noſtra apud Italos decantant, tametſi ille in flore iuuentutis perijt. Quippe etiam nunc uulgus mirandis ferit ad cœlum laudibus Arthurum, quòd tres bello ſuperaſſet Saxonum duces, quòd Scotiam cum uicinis inſulis in ſuam poteſtatem redegiſſet, quòd Romanos in agro Pariſiorum, cum quodam Lucio eorum duce, deleuiſſet, Galliamq; deuaſtaſſet, ac demum gigantes homines ualentes pugnando occidiſſet. Hic ad extremum tot bellorum uictor, fertur, dum uellet urbem Romam bello petere, domeſticis ſeditionibus ab inccepto itinere reuocatus, Mordredum nepotem, qui regnum per tyrannidem, in eius abſentia, occupauerat, interfeciſſe, & in eo certamine, ipſe uulneratus cecidiſſe. Abhinc item paucos annos, poſitum fuit Arthuro in Glaſconienſi cœnobio, ſepulchrum opere magnificum, quò poſteri intelligerent, illum omnibus ornamentis dignum fuiſſe, quandò Arthuri tempore cœnobium illud nondum erat conditum.

Poſt Arthurum, regnat Conſtantinus homo diſſolutus, quem Gildas uir ſanctiſsimus, qui per idem temporis floruit, perfecto odio oderat, hoc eſt, eius impuros mores non potuit non improbare, ut qui hominem diligeret: quare tam amantiſsimè eum de ſalute admonuit, quàm acerrimè in uitijs reprehendit. Conſtantinus enim qui uel uxorem contrà, atq; lex iubebat, turpiter ab ſe reiecerat, palamq; peierauerat, ſexcenta in dies ſingulos ſcelera edebat, quibus ſuos Britannos maximè omnium deprauabat. Illud Gildas reprehendebat, illud accuſabat, illud periniquo animo ferebat, qui idcirco ex theſauro ſacrarũ literarum, multis erutis teſtimonijs, quibus doceret Deum reddere unicuiq; iuxta illius facta, illos ad bonam frugem nunc hortando, nunc minitando more ſoliciti patris, auocare conatus eſt. Conſtantinum ſecutus eſt Aurelius Conanus, Vortiporius, Maglocunus, Carentius, Caduanus, & Cadouallo. Hi aliquot per annos, quibus regnarunt, ſatis habuerunt, imminentẽ patriæ caſum ſæpe armis, cum Saxonibus pugnando, bene agendo, conſulendoq;, retardare: quod à Cadouallone in primis eſt factum. Is enim ubi ſenſit fatum urgere,

in

in Vrbem Legionum, quæ ad occidentalem inſulæ oram poſita eſt, ſe recepit: unde in hoſtes crebrò deinde mouens res Anglicas ita attriuit, ut uideret eas breui tempore eſſe deleturus, niſi interim ab Oſualdo Northumbrorum rege, uti infrà explicabitur, prælio uictus cecidiſſet. Secundum hos reges, Cadualladrus Cadouallonis filius regnum paſsim incendijs, ac cædibus deuaſtatum obtinet. Hic initio ſui principatus, bonis artibus, conſilio, atq; armis patriam in caſum iam pronã, ab hoſtium iniuria aliquandiu defendit, tutatusq; eſt: uerùm haud multò pòſt (quod enim ad nihilum caſurũ eſt, cadat tandem aliquando neceſſe eſt) incidit in aduerſam ualetudinem: qua cùm grauiter urgeret, principes Britanni de eius ſalute deſperãtes, inter ſe de principatu contendere cœperunt: quod gentis interitus cauſa fuit: nam gliſcente diſcordia, omnis ferè ager, ita ut fit pace expulſa, uacare cœpit, multitudine hominũ temerè ad arma, ac ſeditiones intenta. Quo factũ eſt, ut breui ingens fames peruaſerit: cui incõmodo inde aliud pernicioſius acceſsit, peſtilentia enim ſemper cognata famis, quamuehementiſsima ſecuta eſt, ſic, ut uiui mortuos ſepelire nequirent. Quapropter corpora paſsim mortuorũ iacebant in conſpectu hominum, ſimilem quoq; mortem quotidie expectantiũ, adeò ut mortui ægros, ægri integros tum metu, tum tabe inficerent. Igitur rex Cadualladrus poſteaquã ſe confirmauerat, eiuſmodi difficultatibus preſſus, cum bene magno ſuorum numero, in Britanniam continentis traiecit, ubi ſtatim pòſt conflato non mediocri exercitu, ac certior factus peſtilentiam de inſula iam abijſſe, ad reditum ſe parabat, cùm ecce tibi, imago quædam præ ſe ferens uultum præter mortalẽ, per quietem ita ei fata eſſe dicitur: Tibi dico rex, deſine arma mouere, quippe quibus ne quidem potes fato reſiſtere: Caſura eſt omnibus modis patria in hoſtis poteſtatem, quam tua longo poſt tempore progenies recuperabit. Mirum eſt, quantũ fidei ijs uocibus Cadualladrus habuerit, qui uidens iam argentum, ut aiunt, uerſum eſſe in ſcoriam, abiectis confeſtim armis, iuſsit Britannos quos in Gallias duxerat, domum redire, ipſe autem Romam profectus eſt, ubi ſanctiſsimè uitã finiuit. Fuit ille annus cùm Cadualladrus regnare cœperat XII, ſalutis uerò humanæ DC. Tum demum Angli Saxones totius inſulæ, præter Scotiam, & loca quæ Picti habebant, imperio potiti, eam inter ſe, ſicut infrà oſtendetur, partiti ſunt: & illud quidem non cõmuni conſilio, aut certa ratione factũ eſt, ſed prout fortiſsimus quiſq; ſibi partem aliquam terræ uindicare potuerat, in ea ſuum principatum inſtituit. Britannis uerò qui ex patriæ excidio euaſerant, portio inſulæ data eſt, quæ ad occidentem ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliam, & Britannos eius incolas Vuallos dixerunt, quia Germani, quemadmodum in primo huius operis uolumine expoſuimus, omnes externos, qui aliam habeant linguam, ſermone patrio, uocant Vuallſmen, id eſt, peregrinos homines, pro quibus inſulæ dominatũ iam adepti habebant eos Britannos, qui cædibus ſuperfuerant. Sed nec illud tacitum relinquam, Dauid Meneuenſem epiſcopũ paulò ante eiuſmodi Britannici regni occaſum, ob ſanctitatẽ uitæ, tam uiuũ quàm mortuum miraculis claruiſſe, atq; etiamnũ continenter clarere. Id temporis Conſtantinus Scotorum rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britannicã poſtremò iuuiſſe ſine liberis deceſsit, cui Cõgallus ex fratre nepos ſucceſsit. Secuti ſunt reges Goranus uir fortis, Eugenius tertius, Conuallus, Anitillus, Aidanus,

Chennethus, Eugenius quartus, Ferquartus, Donualdus, Malduinus, Eugenius quintus, Eugenius sextus, & Ambercletus. Iis nihil potius fuit, q̃ Pictis continẽter bellum facere, & illud cùm primis Ambercletus studuit, qui in eo demum bello interijt. Credo illos prospexisse animo, aliquando futurum, ut alteri alteros delerent, uti demum accidit.

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

EXplicauimus suprà res Britannorũ gestas, usq; ad Cæsaris aduentum in insulã, utcunq; ad fidem scriptas: reliqua uerò summo studio indagata hactenus quamuerissimè prodidi, utpote quæ de bonis autoribus acceperim. Atq; ita scribendo, perueni ad occasum regni Britannorum, quod ab exiguis inchoatum principijs, postquam ad rerum fastigium euectum, ac armis, legibus, religione, consilio stabilitum fuerat, ad ultimum pariter cecidit, atq; Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, & Romanorũ olim ingentia regna interiere. Adeò iuxtà homines ac quæ hominũ sunt, morti debentur. Veruntamen rerum naturæ uis, ut ne infesta nimis uideatur, talis est, quæ quantũ mortalibus uno loco adimit, tantum ijs alibi soleat nonnunquam referre, pariaq; paribus respondere, ac sæpe amplius accumulare. Excidit enim Troia, postea Troiani profugi condidere Albam: ex Alba, Roma est. Sic uictis Britannis, ne insula libertate & imperio careret, Anglorũ principatus quasi recentior naturæ partus in ea esse cœpit, creuitq; sensim summis opibus. Sed Anglorum principes insulam inter se ab initio partiti, ac paulò pòst suis finibus non contenti, dum pro se quisq; latè regnare curaret, in ciuile bellum inciderũt, id quod nomini Anglico nihil certè malo, sed maximo (mirum dictu) bono fuit, adeò ut facilè crederes ipsos principes tot mutuis inter se cladibus diu dimicantes, nil aliud prorsus tentasse, nisi ut Rempublicam suam certatim ex minima, tantam facerent, cuiusmodi postremò facta est: nam ad unum deniq; summa imperij delata est, qui regnum Anglicum longè amplissimũ reddidit, reliquitq; posteris opibus multò munitissimum. De his potissimũ rebus nunc nobis scribendum est, quod quàm uerissimè poterimus, nauiter faciemus, si prius tamẽ exposuero particulatim de ipsa insulæ inter principes Anglos diuisione, deq; septem regulis (tot enim quandoq; fuerunt uno tempore) sibijpsis repugnantibus, quò legentes in re antiquissima, primùm omnium intelligant, quos fines illorum regulorum regna aliquando habuerint, quamuis nunquam certis spatijs, aut limitibus constiterint: quòd uaria bellorum euenta, prout infrà appositè demonstrabitur, modò eos longissimè produxerint, modò angustissimè contraxerint.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVARTVS.

PRIMVM regnum Cantianum eſt. Hengiſtus enim, uti ſuprà expoſuimus, Cantium tenuit, eiuſq; terræ ſe regẽ dixit. Habuit id regnum ab oriente ſole, & meridie Oceanum: à ſeptentrione, Thameſim flumen: ab occidente uerò terminabatur finibus regni auſtralium Saxonum, ac denique toto eo terræ ſpatio continebatur, quo hodie Cantuarienſis & Roffenſis, quam Roffenſem appellant, dicœceſes conſtant. Hengiſtum ſecuti ſunt reguli Oſca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hengiſto, uir pari innocentia, atq; animo egregius, bellicæq; rei ſtudioſiſſimus: quippe qui poſt partum foris otium, quietis minimè patiens, primus omniũ ciuile bellum aduerſus ſuæ nationis regulos geſsit, quo fines regni uſq; ad Humbrum amnem, propagaſſe fertur. Neq; enim illud contrà, quàm ius belli uellet, Ethelbertus feciſſe uiſus eſt: quia regnum Britannis ereptum etiam tum occupantibus patêret, & quam quiſque partem ſibi acquireret, eam ipſam tam bono iure poſsidere iudicaretur, quàm qui optimo. Huic bono ſanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantùm ueræ religionis cognitio deerat, ut in eo ſumma gloria foret. Quare Dei nutu accidit, ut primùm habuerit uxorem genere Francam, nomine Bertham, & illam quidem Chriſtianiſsimam, ueneritq; cum ea, inter alios, Lethardus epiſcopus uir ſanctus, qui poſtea ambo cùm in regia ſuæ religionis ritum quotidie ſeruarent, haud dubiè principis animum in alta caligine hærentem, ſenſim cœleſtis lucis radijs illuſtrare cœperunt, duxeruntq; ad euangelicam diſciplinam, quam ille libens mox recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miſerit in Britanniam Auguſtinum & Miletum monachos integerrimæ uitæ, cum nonnullis alijs, qui in Cantium delati ab ipſo Ethelberto, iam tum uxoris & Lethardi ſanctis monitis ita bene inſtituto, ut à Chriſtiano nomine nequaquam abhorreret, perbenignè accepti ſunt, quorum prædicatione & hortatu, ille omnium primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicut deinde locis perappoſitis dicetur, religionis noſtræ dogmata integrè receperunt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Appulſus autem eſt Auguſtinus ad inſulam Cantij, quæ Tanetos nominatur. Hæc ad ortum ſpectat, patetq; in longitudinem uix milliaria nouem, ac in latitudinem paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebatur, nunc bona ex parte, terræ coniuncta eſt. Altera præterea inſula ad oſtium Thameſis ſita eſt, non multò maior, quam Heppiam uocitant. Quòd autem Angli opera in primis Gregorij Romani pontificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quòd ita uſu uenit, ut mancipia aliqua Anglica egregiæ formæ Romam ducta publicè uenderentur, quæ Gregorius qui tum erat tantùm Romanus ſacerdos, conſpicatus, fertur ualde demiratus eſſe indolem, ue nuſtatemq;, quam præ ſe ferebant: ac uir pietatis plenus uehementer illorum uicem doluiſſe, quòd tam præclarum hominum genus ueri Dei eſſet ignorans: quocirca ei poſthac pontificatum adepto nihil antiquius fuit, quàm ut Angli modis omnibus in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatem uenirent. Ad

hunc modum religio Christiana postremò in insula redintegrata est, quæ po
steaquàm Lucius rex eam à principio receperat, partim à Romanis, partim
ab Anglis penè extincta atque euersa, adhuc inter Britannos, hoc est, Vual
los perdurabat, tametsi non nisi priuatim, & ob metum tyrannorum, occultè
colebatur. Ita Augustinus de religione bene meritus, utpote qui omnia peri-
cula ac incommoda præ salute hominum, leuia ducebat, archiepiscopus crea-
tur, qui apud Gregorium ita egit, ut sedes archiepiscopi, quæ iam inde ab ini-
tio pietatis Christianæ, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam,
hæc hodie Cantuaria est, translata sit. Londinensis diœcesis post archiepi-
scopalem sedem inde aliò delatam, Miletus Augustini socius episcopus est fa
ctus. At Augustinus confestim ut Dorouerniæ sedem posuit, templũ quod
ibidem magnificum erat, à Romanis, ut fama est, olim suis dijs conditum,
Christo dedicauit, in eoq; metropolis pontificis cathedram locauit. Augu-
stinus item postquam inter Cantianos, Christianæ religionis fundamentum
iecerat, Gregorium de instituendis legibus consuluit. Ille uerò ita decreuit,
ut quæ darentur in rem familiarem, eorum una pars impartiretur episcopo,
unde domum haberet hospitalem: altera cæteris sacerdotibus, tertia pauperi-
bus, quarta ad sarta ædium sacrarum tecta tuenda: ut sacra fierent eo ritu, qui
esset quamoptimus: ut sacrilegus ita puniretur, quò culpam agnosceret, ac si
fieri posset, restitueret, quæ abstuliſſet: ut in cõtrahendis matrimonijs, liceret
Anglis fœminas sibi quarto, siue quinto, nam id certius traditur, cognationis
gradu cõiunctas, uxores ducere: ut episcopi ab Augustino facti, à tribus qua-
tuórue episcopis consecrarentur. Insuper ut ipse Augustinus nullum ius in e-
piscopos Gallorum haberet. Et demum mulier prægnans quæ nõ esset Chri-
stiana, baptizaretur, & enixa more ueteri, post xxxiij. aut xlvi. dies, quàm pe-
periſſet, purgaretur, sed si uellet, antea in templum intraret. Post hæc, Grego-
rius scripsit literas multò humanissimas ad Ethelbertum regem, qubus eius
pietatẽ maximè collaudauit, quòd Christianũ dogma recepisset, hortatusq;
est, ut in eo longè sanctissimo uitæ instituto permaneret, quò meritò posset à
Deo præmium expectare. Ad prima redeo.

Præterea eiusdem Augustini rogatu, rex Ethelbertus ædem diuis apo-
stolis Petro & Paulo posuit, donisq; ornauit amplissimis, deinde ipsius Au-
gustini ac regum Cantianorum sepulchris insignem. Postea apostolo Pau-
lo speciatim templum Londini (eam ciuitatem ipse in suam ditionem pau-
lò antè redegerat) extruxit, & diuo Andreæ alterum Rocestriæ, ac utrunque
donarijs ditauit. Absq; ijs, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebant,
cùm Augustinus qui ad rem diuinam domi foriscq; augendam iampridem
animum adiecerat, prospiciens ita breui tempore futurum, ut uita dissolue-
retur, & ueritus ne oues quas diuina ope in gregem Christi duxisset, pasto-
re carentes, errando in letifera pascua non collaberentur, Laurentium socium
uirum doctrina & moribus clarum sibi successorẽ delegit, eiq; ipsas oues com
mendauit, sic ferè locutus: Laurenti, cunctis posthabitis rebus, quæso, ut orã-
do, & concionando, sicut bonum decet episcopũ, saluti hominum tibi consu-
lendum constituas. Haud multò pòst uir sanctissimus mortem obijt, post an-
num quàm sedere cœperat, quintumdecimum. Sedere, ut lib. iiij. cap. vi. de re-
rum inuentoribus demonstratum est, usu uenit utnõ ineptè nec sine ratione,
ponatur

ponatur pro præeſſe intereſſecq; rebus ſacris, & adminiſtrare eccleſiam Dei, cùm de pontifice fit ſermo. Hoc admoneo, ut ne uideamur barbarè loqui. Corpus in æde apoſtolorũ Petri & Pauli, etſi nondum perfecta, ſepulturæ datum eſt: anima uerò laborum ſuorũ mercedem in cœlo habitura, ad Deum patrem noſtrum læta rediit, id quod ſatis omnibus re ipſa cõſtare potèſt, quandò per Auguſtinum Anglorum apoſtolũ (ſic enim Angli uocant) in dies ſingulos, plura miracula eduntur. Ethelbertus uerò anno pòſt, cq; factus eſt Chriſtianus, altero & uigeſimo, & cùm regnare cœpit, LVI, naturæ conceſsit, uir profectò ab omnibus, & præſertim ab optimo quoq; omni tẽpore laudandus, cùm ob receptam Chriſtianam religionẽ, & genti ſuæ quaſi per manus traditam, tum quòd totus ex pietate pendebat: quippe ſolùm de Chriſtiana Republica quouis pacto bene mereri, uſque ad extremum uitæ diem ſemper ſtuduit, à qua poſt mortem, non utique immeritò, inter diuos relatus eſt. Corpus ad ædem apoſtolorũ delatũ, ibidem humat, quod hodie multis enitet miraculis. Poſtq; Ethelbertus maturã oppetiuit mortem, Edbaldus eius filius ab Hengiſto ſextus rex creatur, admodũ puer: qui idcirco ubi pro ſuo iure uiuere cœpit, patris ſalutaria oblitus præcepta, ſe dat ad exercendum in cunctis uitijs, ac primum omniũ nouercã in matrimoniũ ducit, deinde Chriſtianã religionem ab ſe ſpretam repudiat, inſectatur, ac tanq; peſtem abhorret. Quo fiebat, ut multi partim metu regio, partim ſuapte inſania optimũ uitæ inſtitutũ mutarent: quãuis Laurentius archiepiſcopus nõ deſiſteret populũ hortari, ut in eo permaneret, cui ob id rex uehementer ſuccenſebat. At bonus antiſtes diu patiẽter iniurias tulit, ſed ad extremũ, cùm animaduerteret, odio tyranni in dies ſingulos in Chriſtianos creſcente, ſe tantũ cõcionando, beneq; monendo, operam ludere, ſtatuit abire, & ſequi in Gallias Miletũ & Iuſtũ epiſcopos, quos alibi demonſtrabimus à filijs Siberti regis Orientalium Saxonũ expulſos eò traieciſſe. Verũ illum ad iter ſe expedientẽ diuus Petrus per quietẽ reprehendiſſe, flagellisq; affeciſſe dicitur, quòd immemor mãdati Auguſtini, uellet ob metũ ſupplicij, relinquere ſuũ gregem lupis rapacibus iugulandũ: qua re territus, cõſilio repentè mutato, ab incœpto deſtitit. Quod ubi Edbaldus reſciuit, miraculo motus, ueniã à Laurentio petijt, repudiatoq; protinus turpi connubio, ad ſanitatẽ rediit, baptizatusq; eſt, Miletũ & Iuſtum reuocauit, & denicq; ita uitam correxit, ut iuuentutis uitia illi bono fuiſſe, perſpectũ ſit. At Londinenſes, qui adhuc idolis ſeruiebant, Miletũ recipere noluerunt. Qua de cauſa, ille in Cantio permãſit, qui haud multò pòſt mortuo Laurentio, archiepiſcopus eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuarienſis antiſtes. Is cùm bene multa edidiſſet miracula, poſt quartũ deinde annum, quàm ſedere cœperat, è uita in cœlũ migrauit. Miletũ Iuſtus uerè iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatũ Mileto ſucceſsit Ceddas, diui Ceddæ frater: Ceddæ Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſsimus. Is ut tandẽ ſua bona ac fortunas omnes in religionis cõmunionẽ conferret, duo ædificauit cœnobia, alterũ Benedictinorum monachorũ, ad Cherteſſeium pagum, Surræ comitatus: alterũ monacharum Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientẽ ſolem, diſtatq; à Londino paſſuũ millia circiter ſeptem. Ad rem redeo. Interim Edbaldus cùm iam bene agendo, haud longè parente eſſet religione inferior, moritq; poſt annum quàm regnare cœperat, quintũ & uigeſimũ, quem nempe unuſ-

quisque ad cœlum laudibus ferre iure potest, ac debet: quò enim euangelium tardius nouit, hoc studiosius fouit, ita ut non facilè iudices, utrum pater qui prior dogma Christianũ receperat, an iste qui illud iam ubiq; repudiatũ instaurarat, plus de religione nostra bene meritus sit. Regnat deinde filius nomine Ercombertus, uir tum pietate in patriam, tum religione erga Deum, neutiquam patri longè impar: siquidem auum atque patrem insigniter æmulatus, deorum sacella quæ adhuc extabant, confestim complanauit, ut uana superstitio penitus tolleretur. Nam quandiu fana deorũ falsis numinibus dicata extabant, haud facilè hominum mentes atq; studia à cultu idolorum auerti poterant. His pietatis officijs factum est, ut annos quinq; & uiginti regnum suum, quod legibus bene instituerat, pacatissimè administrauerit.

Per idem tempus, Iustus Cantuarienſis antistes discessit à uita, post multa passim opera, ad amplificandam religionẽ ab eo facta: qui paulò antè crearat Paulinum Eboracensem episcopũ, qui eius socius cum Mileto missus à Gregorio, diu antea in insulam uenerat, deditq; illi negocium docendi euangelij inter Northumbros, quod uti alibi dicetur, diligẽter beneq; gessit. Sanè creãdorum episcoporũ potestatẽ Bonifacius Romanus pontifex, uti Bedas testatur, Iusto paulò antè dederat. Et postea Honorius Romanus pontifex, mittẽs pallium Honorio Cantuarienſi antistiti, illud ipsum confirmauit, concessitq; ut quoties archiepiscopus Cantuarienſis seu Eboracensis mortuus esset, & sedes alterutra quouis modo uacaret, alter superstes alterũ in demortui locum surrogatum consecraret, ne, si id muneris à Romano pontifice, aut à Gallicanis archiepiscopis peteret, religio in Anglis recẽs nata interea damnũ faceret. Successit Iusto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Augustino septimus. Is suo fungens officio, primo quoq; tempore conuentũ episcoporum aliorumq; sacerdotum celebrauit, in quo permulta decreta constituta q; sunt, quæ cuiusq; ordinis hominibus ad bene beateq; uiuendũ conducerent. Capita actarum rerũ eiusmodi Bedas lib. iiij. cap. v. suæ historiæ ecclesiasticæ ponit: ex quo nõ est, quòd ipse describam. Ercomberto demortuo, Egbertus eius filius successit. Hunc breuitas tẽporis quo regnũ obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sunt qui scribãt, operatione Egberti, supplicio affectos fuisse Ethelbertũ & Ethelbrittum eius patrueles uiros sanctissimos, quorũ corpora iacent in cœnobio Ramisiensi: & tanti facinoris quanq; Egbertum pœnituisse tradunt, attamen Lothariũ eius filiũ pœnas dedisse. Is malè regni administrandi facto initio, statim autore Edrico Ethelbritti filio, qui ad uindicandã patris necem ardebat, incidit in domesticũ bellum, in quo Cantianis in eum uno momẽto arma sumẽtibus, grauiter uulneratus, breui inde intercurationẽ occidit. Lothario regnante, Theodorus archiepiscopus alterum conuentũ multorũ episcoporũ egit, in quo status religionis & ordinis sacerdotalis quasi de integro fundatus, ac collocatus est: siquidem tum primũ Anglicana ecclesia illa quatuor sacrosancta concilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multijuges hæreses ex agro Christiano auulsæ sunt. Post Lotharium, Edricus rex creatur filius Ethelbritti, qui ciuili seditione, cuius ipse autor fuerat, oppressus, uix biennio peracto, & imperio & uita à suis ciuibus spoliatur. Qua re cognita, Cedoualla rex occidentalis, qui semper Cantianis multò infestissimus fuerat, subitò unà cum Molone fratre, agrũ Cantianũ ingressus

greſſus nullo reſiſtente, magnam facit prædam, nihil non obuium corrumpit, incendit, ac in cunctos mortales crudeliter ſæuit. Cantiani tanto repentè incõmodo affecti, ex neceſsitate, omnis periculi terrore omiſſo, in hoſtem coacto agmine inſurgunt. Non ſuſtinuere Occidentales impetum, qui bona parte prædæ dimiſſa, in fugam uerſi, Molonem inter hoſtes reliquerunt. Molo à ſuis deſtitutus, in proximum gurguſtium fugiens ſe abdidit, quem hoſtes inſecuti iniecto in illud igne necarunt. Cantiani præſenti periculo liberati, pro tempore, pro re, nullum capientes conſilium, inter ſe de rege creando contendunt. Dum multi regnum affectabant, ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius, cùm apud ſuos inuidiam preſsiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi reconciliaſſet, magna ſpe ciuium rex factus eſt, ordine regum ab Hengiſto undecimus. Sub idem tempus, Theodorus archiepiſcopus è uita exceſsit: in cuius locum Brithoualdus ex Anglorum gente primus, antea omnes Itali fuerant, ſurrogatur, ordine antiſtitum octauus. Vithredus uir ſpectatiſsimus, ac pacis amantiſsimus, cùm ab Ina Occidentalium rege parari in ſe bellum accepiſſet, hominem ſtatim grandi pecunia ſibi reconciliandum curauit, ita confecta pace, deinde ad pietatem animum adijciens, religionem ſanctiſsimè coluit, regnum ſalutaribus decretis inſtituit: qui demum, ut nihil ad felicitatem deeſſet, quam mortales & magnam eſſe ducunt, & plurimi faciunt, tris ſui non diſsimiles ſuſcepit filios, Edbertũ, Ethelbertũ, & Alricum, qui ſecundum eum, fauſtiſsimè deinceps regnarunt. Poſt hos reges, qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis degenerarunt, eiſq; ſocordia & impudentia cordi fuit, ut illud tantum memorabile dicere habeamus, illorum inertia Cantianos in Occidentalium poteſtatem ueniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edelbertus: qui maiora uiribus temerè in Mercios auſus, ab illis in uincula ductus, ac non multò pòſt miſſus factus, à ſuis non eſt receptus, adeò nullo apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea uitæ exitum habuerit. biennium regnauit. Cuthredus, Baldredus, & Etheluolphus. Hic ordine regum decimus octauus & ultimus, ab Egberto occidentali rege captus, uictori poſſeſsione magni regni ceſsit. Sunt tamen, qui ſcribant eum fuga euaſiſſe, priuatamq; deinde uitam uixiſſe. Atque ita Cantianum regnum Occidentali adiunctum. Regnatum eſt in Cantio ab Hengiſto, uſque ad amiſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnum Auſtralium Saxonũ, & id anno trigeſimo altero aduentus Anglorum in inſulam, initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britanni uario bellorum motu defatigabantur, paulatim meridionalem inſulæ partem occupauit, in eaq; regnum obtinuit, quod ſuis poſsidendũ reliquit. Sed pauci admodum reguli ibi regnarũt: nam quàm citiſsimè dominatio cœpit, tam non diutiſsimè durauit, cùm reguli iſti ciuili bello ſuperati, omnium primi in ditionem nomenq; Occidentalium Saxonum conceſſerint. Fines regni eos fuiſſe non nemo ſuſpicatur, quibus noſtro tempore continentur Vintonienſis & Ciceſtrenſis diœceſes. Poſt Ellam quatuor duntaxat reges fuerunt, Siſca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occidentalium Saxonum uita pariter atq; regno ſpoliauit, prout infrà planius fiet.

TERTIVM regnum Orientalium Anglorum, quòd illi eam inſulæ partem occupaſſent, quæ ad orientem ſolem uergit. Quod terræ ſpatium hodie

diœceſes Nordouicenſis & Elyenſis complectunt, in tris diuiſum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiam, & Cantabrigienſem: ſic uocant conuentus, ut in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quem ſtatim pòſt ſecuti ſunt Titullus & Redoualdus. Iſte uir bello ſtrenuus cum Ethelfredo Northumbriæ rege feliciter ſingulare prælium fecit, ut alibi in uita ipſius Ethelfredi memorabitur: reſtituitq; regnum illud Eduino iuueni optimæ indolis, & pòſt gloriam militari arte partam, religionem Chriſtianam recepit, ut Deo ſimiliter atq; hominibus charior haberetur. Verùm haud diu in bono inſtituto permanſit: importunæ enim iuxtà atque impiæ mulieris conſilio corruptus, ipſam religionem repudiauit, atque non multò pòſt ad inferos deſcendit. Succeſsit impio patri filius Carpualdus ſuapte natura bene inſtitutus, qui à primo baptiſmi ad fontem admotus, uitam ſanctam degere incipiebat, cùm ſubitò hominum dolis necatus eſt. Obtinuit regnum Sigibertus Carpualdi ex matre frater ab Vffa quintus. Is Chriſtianum dogma quampri mum complexus eſt, illudq; in regno ſuo mirè amplificauit. Item princeps ſapientiſsimus ſciens nihil æquè eſſe hominibus ornamento, ac literas, & eas quidem per id tempus in inſula admodum raras, hortante Felice epiſcopo, natione Burgundione, uiro doctiſsimo, ſcholas paſsim in ſuo regno poſuit, & in primis Cantabrigiæ, ut pueri ab ineunte ſtatim ætate erudirentur: qua re brui multi mortales doctiſsimi euaſerunt, floruitq; deinde Cantabrigiæ gymnaſium bonarum omnium diſciplinarũ perpetuò. Quamobrem Anglia quòd poſtea claros ſemper doctrina uiros tulerit, haud dubiè Sigiberto cum primis acceptum referre debet, utpote qui in ea literarum fundamentum primus iecerit. Fuit is annus ſalutis DCXXX. Sigibertus cùm iam ſenecta eſſet ætate, ſecumq; continenter meditaretur, quàm difficile eſſet, quemadmodum bonum regem decet, rectè Rempublicam regere, ſtatuit in uita priuata ſibi in poſterũ acquieſcendum. Itaq; tradita regni adminiſtratione Egrico cognato, in cœnobium ſe abdidit. Verùm cùm non multò pòſt Penda Merciorũ tyrannus ſæuiſſimus Egricum bello grauiter premeret, Sigibertus cauſa iuuandi ſuos, de cœnobio egredi eſt cõpulſus: qui ut ne religionis ac inſtitutæ uitæ immemor haberet, uirgam loco ſceptri gerens, & gladio duntaxat armatus in prælium deſcendit, in quo unà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interijt. Ita uir nempe optimus aduerſus inimicũ Dei pugnans, quaſi per martyrium uitam finiuit. Succeſsit in regnum Annas rex ab Vffa ſeptimus, quem Penda itidem ferro interemit. Hunc ſecutus eſt Ethelherius, deinde Ethelualdus, Aldulphus, Eluoldus, Beornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regum ab Vffa quartus decimus. Iſte ab ineunte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatuſq; fuit, ut deinceps uitiorũ omniũ fugiens, tantũmodo in exercendo bonis artibus ingenio hæſerit. Argumento ſunt permulta, quæ ab illo dicta factaq; fuerunt, principem extitiſſe talẽ, ut nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariúsue eſſet, qui in ore ſæpiſsimè habuerit, Decere mortales quò maiores ſunt, hoc ſummiſsiores ſe gerere, quia dominus detrahit potentes de ſede, & extollit humiles. Itẽ ſapientiæ ſtudiũ nõ uerbis, ſed grauitate morũ uitæq; continẽtia exercebat. His uirtutibus breui factũ eſt, ut amorẽ & beneuolentiam omniũ ſibi cõciliarit: & quoniã iam frenos animo impoſuerat, cõſtitutum etiã ei erat, nõ labefactare corpus mulierũ cõſuetudine, idcirco coniugiũ ualde

ualde horrebat. Contrà conſiliarij maiorē in modum hortabantur, ut poſteritati cōſuleret, uxoremq; duceret. Ad ultimū re ad conſiliū delata, unus à multis de ſententia deducitur, ſic, ut ei Alfreda Offæ Merciorum regis filia pacta fuerit. Poſt hæc longè humaniſsimus princeps, cui cum primis charitas cordi erat, cupidus maioris gratiæ à ſocero ineundæ, ille ipſe ad puellam deducendā proficiſci uoluit, quem ita euntē prodigia multa terruiſſe ferunt, quippe quæ infelicē illi uitæ exitum portenderent. porrò cum primùm in equum aſcenderet, terra ei uiſa eſt tremere ſub pedibus. exin in itinere de medio die nebula derepentè circundatus aliquādiu nihil uidit, & nouiſsimè uiſus eſt ſibi in ſomnis uidere faſtigium regiæ ſuæ ſubitò corruere. Iis portentis etſi terrebatur, terrebatur autem uehementer, attamen nihil fraudis ſuſpicatus, ut qui ex ſuis, aliorum metiebatur mores, ire perrexit. Accepit Offa adoleſcentem uenientē humaniter: at eius uxor nomine Quendreda, mulier prudens, cæterum impia, non amore mouetur, ſed magnum auſa nefas, uiro perſuadere conatur, ut Ethelberto interempto, regnum Orientalium Anglorum quamprimum occupet. Rex primùm à tanto ſcelere abhorret, increpatq; uxorem grauiter, deinde tamen mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris cōſpirat. Negotium maturandæ cædis mandatū eſt cuidam prompti atq; audacis animi, qui tempus & locum peragendæ rei caperet. Ille cum nonnullis aliis ad ſcelus edendum adiunctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum arceſſendum noctu acceſsit, atq; inopinantē iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnum ſtatim armis inuaſit, occupauitq;. At Alfreda uirgo cognita morte ſponſi, parentes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino inſtinctu concita ta prædixit fore, ut mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui pòſt tempore contigit. Ipſa uerò uirginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibiq; ſanctiſsimè uitam finiuit. Is locus admodum paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumen, olim circiter annum ſalutis DCXCV cœpit eſſe celebris, ob memoriā diui Guthlaci monachi, ubi ille diu habitauit, & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eo loci editis addu cti, cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti ad ipſum Nynam poſuerunt, quod uel hodie religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordiæ poſtremò ſepultum eſt, ubi multis fulget miraculis.

Regnum deinde Orientaliū Anglorū modò à Mercijs, modò ab occidentalibus, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmundus uir ſanctus ex gente Anglorū ultimus tenuit. Is regnū adeptus, dum ſuos pace fouet, pietatē ac liberalitatē in omnes exercet, barbarorū inſidijs oppreſſus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidā natione Dacus, pater Agneri & Hubonis (de his alibi ſæpius fiet mentio) cùm aucupio plurimùm delectaretē, fertur hyberno tempore, aſcenſa parua nauicula, dum ſtudio inſectandi aquatiles aues, circa littus uagaretur, ſubita uentorum ui, in altum raptus, duas noctes atq; huc atq; illuc agitatus fuiſſe, ac tertio tandem die, ad Orientaliū Anglorum littus perueniſſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in familiam receptus. Non interceſſerant multi dies, cùm hunc quidam ſeruus accipitrū domitor, inuidia motus, quòd ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cùm à rege uenia negaretē, in Daciam aufugit, ibiq; Edmundo infenſus,

quòd impunitatem non conceſsiſſet, tale comminiſcitur ſcelus: Indicat enim Agnero & Hubóni ob patris caſum ualde anxijs, de Lothebrico, narratq; Edmundi iuſſu, illum necatum eſſe apud Orientales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira & furore accenſus dicitur, ſumptis repentè armis, cum bene magna armatorum manu in inſulam properaſſe, ad ulciſcendam iniuriam: & ut ad Orientales Anglos peruenit, unum ex ſuis exploratum miſiſſe, ubi terrarum Edmundus rex ſe teneret, mandaſſeq; ut nomine ſuo regi tanq; iam uicto imperaret pecuniam, ac cætera uſui neceſſaria, atq; ediceret illum non amplius regnaturum, niſi ſeſe maturè Dacis dederet. Interea ipſe exploratorem hoſtilem in modum ſequebatur, omnia cæde & igne complens. Edmundus audito nuntio magnopere admiratus barbaricam temeritatẽ, nonnihil timore afficitur, & aliquantum cunctando ſecum cogitat, ecquid factu optimũ ſit, in re tam ſubita. Tandem uir innocentiſsimus memor documenti Chriſti, Qui perdiderit animam ſuam, inueniet eam: omni metu prorſus depoſito, in hunc ferè modum nuntio reſpondit: Dicito duci tuo, Edmundũ regem Chriſtianum nequaquam uelle ſe ſeruiliter ſubijcere populo Daco, pietatem Chriſtianam abhorrenti, niſi illam prius complectat. Vix ea fatus erat, cùm Agnerus repentè adfuit, regiamq; ingreſſus, multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt qui ſcribant regem aufugiſſe, & perſequentibus Dacis ſponte occurriſſe, atq; interrogatũ an ſciret ubi loci rex eſſet, reſpondiſſe ſic: Dum ego in regia fui, ibi etiam Edmundus quem quæritis, fuit: ubi abiui, ille quoq; abijt: qui utrum manus ueſtras fugiturus ſit nec ne, ſolus Deus noſcit. & Dacos ubi per interpretem audiuiſſent Deum nominari, probè intelligentes illum eſſe regem, ilicò cepiſſe, ac primò fuſtibus ferè ad necem cæſum ſagittis transfixiſſe, deinde Chriſtum inuocantem obtruncaſſe. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuũ adhuc ſæuientes, eius caput inter denſiſſimas uepres abdiderunt, ne Chriſtiani illud debitis colerent cærimonijs. Sed uana fuit aduerſus diuinam pietatẽ, humana impietas: dum enim reperto corpore, Chriſtiani ſanctiſsimi uiri caput quæritabant, ecce tibi, uox ſubitò audita eſt in parte ſyluæ, quò cuncti confeſtim concurrentes, caput integrum inuenerũt. Aderat eo loci lupus, qui caput mirabiliter cuſtodiebat, & animaltam uorax ne ſanguinẽ quidem, qui adhuc iugiter manabat, deguſtauit. Atq; hoc primo miraculo diui Edmundi memoria apud mortales, celebris, uenerabilisq; eſſe cœpit. Cæterum contrà non nemo tradit acre prælium cõmiſſum fuiſſe inter Edmundum, & Dacos, multa utrinq; cæde facta, priuſquã in poteſtatem hoſtiũ uir ſanctus ueniſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmundus annos trigintanouẽ, regnauit ſexdecim. Corpus hodie iacet in cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, ab Alſuino eius regionis longè ſanctiſsimo epiſcopo condito, eicq; dedicato, in oppido Suthfolchiæ comitatus, quam uocant Buriam, ubi bene multis claret miraculis. Hæc ſunt, quæ de cauſa martyrij Edmundi quidam autores prodiderunt, quorum opinionem ueram eſſe non planè affirmauerim, quandò ſatis conſtat Dacos non ueniſſe id temporis ex Dacia, cauſa uindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, ſed eos perdiu antea in inſula fuiſſe, ac demum deuictis apud Eboracum Northumbris, uti in uita Aluredi regis Occidentalium explanabitur, inuaſiſſe Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis poſtea per annos aliquot

aliquot imperaſſe. Quod uerum eſſe atteſtatur cum primis Saxo Grammaticus Dacicarū rerum ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonem primùm, ac dein Amlethum reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atq; demū Anglos, qui ipſos Britannos deleuerant, à Frothone tertio, & Regnero ac Iuaro ſæpe deuictos, eisq; ad extremū datum fuiſſe præfectum Agnerum hominem ualentem, & eum gentem rebellem magnopere afflixiſſe. Hunc ſcriptores Anglici perinde Inguarem ineptè uocitant, atq; apud Saxonem, nomina regum Anglorū neutiquam rectè ponuntur, errore, ut puto, librariorum. Cæterum ad rem redeamus. Daci Orientalibus Anglis ſuperatis, unum ex ſuis ducibus, nomine Guthormum præficiunt, regemq; appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, nomenq; ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte præuentus incœptum opus crudelitatis plenum perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoq; Dacus, quem ſtatim ab initio regni, Guthormi ueſtigijs inhærentem ac inſolenter dominantem, Angli ad ſummam ferè rerum omnium deſperationem adducti interfecerunt. Sed nec illis ea res magno uſui fuit: eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis ulciſcendi cædem Erici cupidis, tum ab Occidentalibus regibus imperiū amplificare affectantibus, uexati fuere, quoad poſtremò coacti ſunt ſeſe, uelut alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorum Occidentaliū regi dedere. Sic Orientales Angli & regnū, quod diutius q̄ ullū aliud ſtetit, & nomen ad ultimū amiſerunt.

QVARTVM ſequitur Orientalium Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atq; Anglos. Hi igitur ſibi regnū conſtituerunt, quod ab Erchenuino regulo ortum habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua urbe poſtea Ethelbertus Cantianus rex, uti ſuprà oſtendimus, potitus eſt: claudebat ijſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinenſis diœceſis. Cæterum ſcriptores alij, quibus & nos aſſentimus, autumant Orientalium Anglorum & Saxonum idem regnum fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quandoquidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum utriuſq; gentis caput, & regiam ſedem fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt, Sladda, & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi unda ſalutari perfudit, cui aſsignant cœnobium, quod Vueſtmonaſterium uocant, quamuis autores aliquot, quibus facilè aſſentior, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus tris filios, Serrediū, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ uenerunt, ut euchariſtiā contemptui habentes, illotis, ut dicitur, manibus capere uellent: quam cum Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius non eſſent ſacro baptiſmate abluti, eum ex regno exire iuſſerunt. Miletus ita expulſus, Cantuariam ad Laurentium archiepiſcopum approperat. Hîc cùm aliquandiu boni antiſtites, ut ignari quod agerent, inter ſe cogitaſſent, quo pacto religionem paſſim cadentem ſubleuarent, ad extremū deliberarunt, effrenatæ potius tyrannorum impietati cedere, quàm fruſtra tot incōmoda capiundo, nihil præſtare, quod è Republica Chriſtiana eſſet. Itaq; Miletus cum Iuſto Roceſtrenſi epiſcopo, in Gallias quamprimùm (autor eſt Bedas) tranſiuit. Interea Serredius cum Occidentalibus Saxonibus congreſſus, unà cum fratribus interfici tur. Ita Deo placuit, ut ſæui tyranni meritas impietatis ſuæ pœnas luerent.

Serredio succesſit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atq; pater de Deo ſentiens, religionem Chriſtianam libens amplexatus eſt, at, quoniam nuſquam tuta fides, nõ multò pòſt à ſuis domi clàm necatur, ex eo, quòd clemens iuuenis hoſtibus quandoq; pepercisſet, ſecutus Chriſti præceptum: Benefacite iſs, qui uos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorum, excepto quòd baptizati ſunt, nullum habeo ſcribere facinus memorabile. His breui uita priuatis ſucceſsit Offa Sigerij filius ab Erchenuino ordine regũ nonus, adoleſcens miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit ueniæ cauſa, ubi animam Deo reddidit. Is hæredem fecit Coloredum. Poſt hunc Sutthredus undecimus & ultimus Orientalium Saxonũ, de quo plura infrà dicemus, cùm de Egberto Occidentalium Saxonum rege meminerimus, qui unà cum iſto Orientalium Saxonum principatu, Cantianorum quoq; & Northumbrorum regna ad ſuam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnum Merciorum, id eſt, mediterraneorũ Saxonum à Crida Saxone inchoatum, quod longè ampliſsimũ opulentiſsimumq; fuit, tum quòd uberiorem inſulæ partem tenuit, tum quòd felici hominũ fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur, attamen eos fines habuiſſe iudicant, quibus hodie terminantur Lincolnienſis, Conuentrenſis, & Lichefeldenſis, ac Vigornienſis diœceſes. Partem etiam Herefordenſis diœceſis, intra limites huius regni fuiſſe conſtat, quippe quod in quinq; parochias, quas diœceſes uocamus, poſtremò diuiſum fuiſſe tradunt annales uetuſtiſsimi, quemadmodũ ſunt, qui ſcribant alios fuiſſe Mercios, atq; Mediterraneos, & hos cis Trentam flumen, & illos magis ad occaſum uerſus habuiſſe ſedes, tametſi una gens erat. Crida uir copijs ac fama potens, cum Britannis bellando paulatim in ea inſulæ parte principatum gnauiter obtinuit, quem ad ultimum per manus, Vibbæ filio tradidit. Vibbas nequaquam patre uirtute inferior, regnum nõ ſeruauit modò, ſed adauxit, Britannis finitimis paſsim deuictis. Deinde Cearlus regnũ obtinuit, cui Penda Vibbæ filius à Crida quartus ſucceſsit. Sunt qui ſcribant hunc imperij Merciorũ autorem fuiſſe, quod nos parum compertũ habemus. Huic uiro plurimũ audaciæ, ad pericula adeunda, plurimum conſilij inter ipſa pericula erat, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat. Eas uirtutes ingentia uitia æquabant, inaudita morum acerbitas, naturæq; immanitas, inhumana crudelitas, perfidia ſumma, ac nominis Chriſtiani odium importuniſsimum. Cum hac fiducia uirtutum, atq; uitiorũ, ex quo die rex eſt factus, uelut tota inſula ei deberetur, nulla belli occaſione abſtinendum ratus, tam fœderatos, quàm hoſtes bello lacesſere cœpit, ſic, ut partim ui, partim dolo, Eduinum ac Oſualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientalium Anglorum reges nobiliſsimos uicerit, ferroq; occiderit. Veruntamẽ breui uſu uenit, ut effrenata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandem in meritum ſupplicij lapſa ſit: Oſuuius enim rex Northumbrorum eum magis diuina ope, quàm humana, in fugam primùm uertit, fuſumq; deinde cum toto fermè exercitu occidit. Penda ita moriens ſeptenos reliquit liberos, ex Chyneſuida uxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, & Merualdum: is ex Ermenburga uxore, tris genuit filias, Milburgã, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſsimæ uirgines, partim uitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe

conti-

continenter exercuerunt, dignæ inuentæ ſunt, quàs poſtea patres inter diuos connumerarint. Item Chyneburgam, & Chyneſuidam, quæs tradunt inter diuos relatas. At Pendæ ſucceſsit filius Peda, bonæ frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ meridionalẽ conceſsit, atq; filiam Aluchefredam nomine, ea conditione in matrimonium dedit, ut Chriſtianus efficeret: quod paulò pòſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, maturè executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit, cuius exemplum Mercij ſecuti, intra biennium ferè omnes baptizati ſunt: quamuis ſint, qui iſtuc Vuedæ eius fratri falſo aſsignent. Interea Peda mortuo, Merciorũ mœſta & egens nobilium turba, quæ uictoris imperio tribus iam annis grauatiſsimè paruerat, & ſe modis omnibus in libertatem uindicare ardebat, ab Oſuuio deficit, ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianæ pietatis uirum regẽ declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quòd Vuilferus ſtatim maximè omnium cõmodis ciuium ſeruiens, primùm leges ſalutares edidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendam nunquam ceſſauit, donec uniuerſi baptizati fuerint. Vnum geſsit bellum aduerſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio uictum mulctauit poſſeſsione inſulæ Vectis, quæ id temporis illius ditionis erat, atq; nõ multò pòſt è uita exceſsit. Genuit ex Ermanilda uxore, Chenredum, & Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta, & ibi Deo dicata perpetuam uirginitatem ſeruauit, quæ peracta tandem uita, inter diuos relata eſt. De fundamento autem huius Elyenſis collegij, infrà appoſitè dicemus. Chenredus parente orbatus, cùm nondum imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, ut uſq; eò illud, dum puer ad pubertatẽ peruenìret, Ethelredus eius patruus nomine tutelæ regeret. Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, uir moderatus, & qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus conferatur: uixit uitam honeſtam priuatus iuxtà, ac in maiore imperio nulli acerbus, at cunctis benignus, qui iure militari defendere magis quàm amplificare regnum ſtuduit. Duo geſsit bella, alterum cum Cantianis, ſui militari arte exercendi ſtudio, ne à finitimis ut iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbriæ rege Merciæ fines temerè ingreſſo, quem primo impetu in fugam dedit, deinceps ab armis ceſſauit, ſub Chriſto militaturus: igitur regalem uitam aſpernatus, poſt annum trigeſimum quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo, monachus efficitur. Chenredus patrui uirtutes naiter per omnia æmulatus, demum anno quinto pòſt, Romam cum Offa rege Orientaliũ Saxonũ proficiſcitur, ubi monachus factus cum ſocio, uitam ſanctiſsimè finiuit, anno ſalutis DCCXI. De ijs regibus Platina in uita Conſtantini pontificis meminit, qui uoti cauſa Romã ierant. Regnat deinde Celredus, quem ſecutus eſt Ethelbaldus. Is à principio uitæ, at exitu nõ item, tranquilliſsimus fuit, qui nullis uexatus bellis, perdiu pace gauiſus eſt: quod ei malo fuit: Mercij enim cùm iam longi otij, XL nanq; regnauit annos, pertæſum eſſet, nouarũ rerum, uti uulgi eſt natura, auidi, optimum regem, qui omnium opinione beatus eſſe putabatur, perfidioſe occiderunt. Autor cædis fuit Beredus, qui regnum occupauit. Iſte nihil memorabile geſsit, excepto, quòd deuictus tandem ab Offa, editi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte

affectus. Offa interfecto inimico, deinde regno potitur.

Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, uitiorum uirtutumq; certamẽ: laborabat siti inexhausta diuitiarũ, imperiiq; amplificandi: qua de causa, finitimis regulis modò bellum inferebat: modò insidias faciebat: contrà uirtutem nullam nõ magnopere exercuit, militaris disciplinæ studiosus, tantoq; animi robore in rebus agendis fuit præditus, ut quisquis per id tẽpus magnus esset, attamen nihil ad eum: at uerò in ætate iam matura, cùm morũ probitate atq; modestia, tum uitæ innocentia maximè floruit. Is igitur inito principatu, & cæde Beruredi respersus nihil non audebat: diuexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occidentali fecit, in qua diu dimicatum est pari conditione, ad ultimum ipse uictor euasit. Quibus rebus præclarissimè gestis, plus nimio elatus, nihil sibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem uirum innocentissimũ, quem sibi generum delegerat, per insidias interficiendum curauit, eiusq; regnum occupauit, uti in uita Ethelberti suprà fusius demonstrauimus. Eò uel insolentiæ actus, ut sedem archiepiscopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam transtulerit, quò suum regnum tam pontificia quàm regali maiestate cætera regna antecedere, gloriari posset: nam Cantianis inuidebat pontificatus principatum. Sed Cenulphus eius successor honorem perperàm Cantianis ademptum, poste a restituit. Multa præterea ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona sacerdotum pariter atq; reliquorum ciuium pro arbitrio raperet. Cæterũ non diu in uitio uersatus est: primùm enim sibi ab hominibus pertimescendum ratus, finitimos populos in amicitiam recepit, in societatẽ adsciuit: nam Egburgam filiam quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occidentaliũ collocauit. Carolum Magnum regem Galliarũ missis legatis, sibi amicũ facere, ac suorum simul beneuolentiam reconciliare summopere studuit. Traditur unus legatorum fuisse Albinus, seu Alchuinus, quo suasore, Carolus duo gymnasia condidit, prout in uita Aluredi dicetur. Sed ad propositũ redeamus. Deinde metu pœnæ, qua propter peccata afficiendus erat, Deum sibi placandum constituens, decimam partem omnium bonorum sacerdotibus, alijsq; inopibus hominibus condonauit: templũ quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, amplissimis donarijs cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno studio perquisiuit, easq; inuentas ac in scriniũ auro & gemmis ornatũ conjectas, locauit in cœnobio, quod ipse diuo Albano posuerat, illudq; magnis collocupletauit possessionibus, ubi etiam loci statuit familiã monachorũ diui Benedicti. Huius quoq; regis opus esse ferunt cœnobiũ monachorũ eiusdem ordinis, quod est Bathoniæ. Offa tamen, quem uerè suorum delictorũ pœnitebat, uisus sibi nequaquam plena manu de commissis Deo satisfeciſſe, traiecto properè Oceano, Romã se cõtulit ueniæ consequendæ causa, Romanoq; pontifici Hadriano primo regnũ suum uectigale fecit, impositio tributo, ex singulis numis argenteis, quos denarios uocant, domesticatim in annos singulos conferendis: qui fuit annus salutis humanæ DCCLXXV. De isto uectigali plura cõmemorabo infrà, in uita Inæ regis Occidentalis, qui per id ferè tẽpus, uel paulò antè primus eo muneris genere Romanũ pontificẽ donauit. Offa ex Vrbe domũ reuersus, ingrauescente iam senio, cùm se per omnia satis bonum princi-

principem poſtremò præbuiſſet, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuiq; pòſt occidit. Egfredus adoleſcens ſuapte natura rectè inſtitutus, cœpit ſtatim ab initio principatus, patris benefacta æmulari, magnamq; ſui concitare expectationem: ſed genus Deo forſitan inuiſum perpetuari nõ potuit, id quod Alfredam uirginẽ ipſius Offæ filiam, ſuprà oſtendi prædixiſſe. Porrò uix quarto regni mẽſe circumacto, iuuenis morte immaturâ extinctus eſt. Fecit hæredẽ Cenulphum, qui ad Pendam genus ſuum referebat. Hic uir animi magnitudine, cõſilio, & integritate uitæ cum quouis optimo principe meritò comparandus, ſemel cum Cantianis acie conflixit, Edelbertumq; ſeu Edbertum eorum regem uiuum cepit, ſed deinde miſericordia motus libertate donauit: ſuis optimatibus honorem maximum ſemper habuit, omneq; ſtudium libens detulit. Item de noſtra religione in primis bene meritus eſt: ædificauit enim apud uicum, quam uocant Vinchelcumbam, templum egregiũ, cum cœnobio, idq; habitandũ dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac bene multis prædijs ditauit. regnauit annos quatuor & uiginti. Secutus eſt bonũ patrem optimus filius nomine Chenelmus admodum puer caſtiſſimis moribus. Is paucis pòſt annis, plenus pietatis, ac ad res duntaxat diuinas intentus, opera Quendredæ ſororis longè ſceleſtiſſimæ mulieris, in prima pueritia ab educatore ſuo iugulatur: & ne facinus unquam proderetur, néue forte quadã cognitum percuſſoribus fraudi eſſet, corpus pueri in loco deuio terra humatum eſt. ſed iuxta illud, Nihil opertum eſt, quod non reuelabitur, adeò occultari nõ potuit, quin repertum ſit: nam cùm puer nuſquam uideretur, facilè & cædis, & ad quem ſcelus pertineret, ſuſpitio oriri potuit. tamen quia miracula multis placent, ferunt non multò pòſt quandam ſchedam literis aureis ſcriptam, ſuper princeps altare in æde principis apoſtolorũ Romæ incerto autore poſitam, & in ea de martyrio innocentiſſimi Chenelmi indicatum, declaratumq; eſſe ubi loci corpus iaceret: ac ad hunc modum, cognitum diuinitus, de occiſione uiri ſanctiſſimi. Corpus poſtea inuentum, multo cum honore, & cærimonijs, in cœnobio Vinchelcumbenſi ſepultum eſt, ubi hodie ipſe ſanctiſſimus martyr religioſiſſimè colitur, quippe multa eduntur ibidem miracula. At Quendreda, quæ magnum domui ſuæ, atq; patriæ inuſſit malum, interfecto fratre, non ad curam regni adminiſtrandi, prout ſperauerat, admiſſa eſt, ſed breui Dei nutu, oculis capta, diuerſisq; cruciatibus afflicta, miſerrimè uitam finiuit. Poſt diuum Chenelmum, Merciorum regnum omnino nutabundũ in ruinam manifeſtè inclinari cœpit. Secuti ſunt inde reges Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlacus, homines nulla neq; uitæ integritate, neq; rerum geſtarum gloria clari: nam Bernulphus & Ludicenus ab Orientalibus Anglis uita turpiter ſpoliati fuere. Vthlacus uerò ab Egberto rege Occidentalium uictus ſub iugum miſſus eſt. His ſucceſſit Bertulphus, qui per aliquot annos rem domi rectè rexit, etſi haud ſequundo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occidentalium rege manum conſeruit, ac ad ultimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulam delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes, inſulanos uexare non ceſſabant, acie uictus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam uitam egit. At Daci qui domo patriaq; procul in diem rapto uiuebant, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam uim, nullas inſidias magnopere timebant,

postquam Mercijs dominari cœperunt, dum nimium de propagando imperio soliciti, uniuersos insulanos aut ui aut dolis superare, & superatos in officio tenere conantur, Burthredus homo ualens minimeq; laboris fugiẽs, cui iure hæreditas Merciorum regni ueniebat, Merciam derepentè cum magno armatorum numero ingressus, hostes ubiq; cædit, ac ob repentinũ metum, passim dissipatos in fugam uertit, seq; regem dicit. Fuit maiorem in modũ gratum populo Mercio, quòd excusso barbarorum iugo, regem ex suo genere accepisset. Regnauit Burthredus uiginti annos, identidem ac fortiter bene multis prælijs cum ipso Daco factis: sed postremò magna accepta plaga, ac patria pulsus, Romam uoti gratia petijt, ibiq; priuatus non multò pòst mortem obijt. Daci regno Merciæ rursus potiti, inter se ualde dubij erant, quem Mercijs præficerent: habebant enim illos suspectos, nec satis confidebant: aut utile fore ducebant, si ex suo genere illis regem darent: sed ad extremum, cùm desperarent posse se & Merciam tenere, & satis esse moli bellorum, quæ in terra hostili, alia super alijs continenter imminebant, quendam Ceuolphum Burthredi seruũ regẽ crearũt, adactũ prius iureiurando se regno abdicaturũ, quoties ipsi ita fieri iuberent. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege XXII, & regum ultimus, princeps nimirũ, sub quo ipsum regnũ non potuit nõ cadere, quemadmodũ infelicissimus regni exitus par fuit regi genere sordidissimo, nullisq; uirtutib. claro. Hunc itaq; Aluredus rex occidẽtalis nullo negocio superauit, ac Merciorũ regno potitus est. fuit ille annus salutis DCCCXX.

SEXTVM regnum Northumbrorum, siue Berniciorum, quod & in Deirorum regnum diuidebatur, ab Ida primo illius prouinciæ possessore post aduentum Anglorum initium sumpsit. Fuit ille annus LXXXVIII, cùm Angli primùm in insulam uenerunt, & salutis humanæ DVIII. Principio, ut quibusdam placet, duces habuerunt Northumbriam, qui eius fines satis propagasse dicuntur, postremò uerò comites tenuerunt. Huius regni latitudinem eam fuisse conijcere possumus, in quam nunc diœceses, Eboracensis, Carliolensis, & Dunelmensis patẽt. Dicta est Northumbria, quòd uergat ad septentrionem, quia North ab Anglis septentrio uocatur: ac umbrosa sit, propter altitudinem montium, quos frequentes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciam, quæ ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Hanc ferunt Allam siue Ellam primùm occupasse, in eaq; annis circiter XXX regnasse. Idas uir acer & bellicosus, ut regio nomine meritò ornatus haberetur, & regnum suum rege dignum foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, usq; ad fretum Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Conrano Scotorum rege acie uicto. Itaq; tantum honoris duodecim annorũ spatio, quibus ille imperium obtinuit, huic regno accessit, ut facilè finitimis populis admirationi similiter ac formidini esset. Post Idam, regnat Addas eius filius, Clappas, Theodulphus, Freodulphus, Theodoricus, & Ethelricus, per annos duos & triginta. Ethelricum filius eius nomine Ethelfredus sequitur. Cum Ethelfredo tradunt Ethelbertum Cantianũ regem statim initio sui principatus egisse, ut bellum faceret Britannis, qui in eam insulæ partẽ quã dicimus Vualliã, se receperant, & præsertim monachis Bangoriẽsibus, qui duo & amplius millia numero fuisse dicuntur: quoniam illi, tametsi iam inde regnante Lucio Christianũ dogma receperant, attamen iniuriarum memores, tantum aberat ut uellent

Anglos

Anglos Chriſtianis inſtituere diſciplinis, ut ipſum etiam Auguſtinum euangeliũ docentẽ iuuare negarint. Sanè monachi cùm eam gentem pro hoſtibus haberent, haud dubiè arbitrabantur, nõ licere dare ſanctũ canibus, ut in prouerbio eſt. Veruntamẽ ego crediderim Ethelfredum partim dominandi cupiditate, partim odio iam diuturno irritatũ, arma in Britãnos tuliſſe. Tenebant per id tempus Britanni Vrbem Legionum, quam rex oppugnare aggreſſus, obſidione undiq; cingere nititur. At oppidani, qui omnia pati, quàm obſidionem malebãt, ſatis ſuis freti uiribus, extemplò in hoſtẽ effuſe erumpunt, quos inſidijs exceptos Ethelfredus facilè fudit, debacchatus in primis in monachos Bangorienſes, qui pro ſalute ſuorum Deo ſupplicantes, in eum locũ frequentes conuenerant. Vertit & in fugã Scotos, qui res eius ſequundas bello turbare cupientes, Britãnis auxilio uenerant: hiſq; rebus feliciter geſtis, cùm iam foris hoſtẽ nõ haberet, ut ſeſe domi quoq; omni moleſtia liberaret, cœpit ſecum agitare, quo pacto Eduinũ filiũ Allæ Deiræ regis, quem pater fecerat hæredẽ, & ipſe regno fraudarat, è medio tolleret: uidebat enim adoleſcentem ſingulari uirtute prædituũ, in dies ſingulos magis metuendũ, quàm metuentẽ: quippe ut ſcienter, ita fortiter equitabat, iaculabatur, cum æqualibus certabat, ſeq; demum nullis uitijs neq; luxui neq; inertiæ corrumpendũ dabat, quò ſe regno dignum redderet. Hæc uirtutum indoles regem territabat, optimè ſcientem unumquenq; præſertim fortiſſimũ uirũ natura auidum eſſe imperij, ſed cum ad ultimũ iudicaret nequaquam ſibi tutum fore, ſi talem iuuenẽ cunctis chariſſimũ dolis opprimeret, ſimulato in eum crimine, in exiliũ eiecit, ratus illum inopia adactum facilius in aliqua flagitia lapſurum. Sed ſecus euenit, ac ille cogitarat. Eduinus ad Redoualdũ regem Orientaliũ Anglorũ confugit, à quo benignè acceptus plurimi fiebat: nam cognita uirtute iuuenis, rex nõ poterat nõ illũ paterna cõplecti charitate, quem pro ſua parte cõſilio, autoritate, armis denique ita tegere ſuis ſtatuit, ut nulla poſſet eum attingere inimicorũ iniuria.

Hæc ubi Ethelfredo nuntiata ſunt, deſtinauit modis omnibus Eduinum perdere, ſeu potius ſe perditum ire. Itaq; primo quoq; die legatos ad Redoualdum miſit, qui peterent, ut Eduinum domum remitteret, & ſi illud ſe facturũ negaret, ei bellum indicerent. Redoualdus auditis legatis, abnuit uelle ſe iura hoſpitij uiolare, aut præſtantiſſimũ adoleſcentem infeſtiſſimo inimico tradere. Legati accepto reſponſo, bellum indixerunt, atq; domum abierunt. Non interceſſerant multi deinde dies, cùm accenſis utrinq; animis, reges ad manus uenerunt: poſt longum certamen, Ethelfredus pugnando interficit, cum magno ſuorum numero. Redoualdus uictoria potitus, liberaliter Eduino regnũ paternum reſtituit. Interim Oſualdus, Oſuuius, Enfredus, Oſricus & Offa Ethelfredi filij, cognita morte patris, in Scotiã fuga ſe proripuerunt, quos Eugenius quartus rex benignè accepit, baptizandoſq; curauit, atq; ſuo tempore, ope & auxilio iuuit, & præſertim Oſualdum regem, aduerſus eius hoſtes. Secuta eſt fratres in Scotiam Ebba uirgo, & ad Fortheæ oſtiũ delata, à qua promontorium proximum nomen traxit, quod hodie Ebbam uocant. Eduinus ſtatim ut eſt principatum adeptus, fines regni longè lateq; produxit: inſulas enim circumiacentes, quas Bedas, uti in primo huius operis libro docuimus, Meuanias appellat, alij Hebrides nominant, deuicit, item Scotos Pictoſq; in officio manere coëgit. Cadouallonem Britannorum regem, uirum natura

ſæuum ac uiribus & animo fortẽ, prælio ſuperauit. Quibus rebus foris præclariſſimè geſtis, domi pari ſtudio cuncta rectè conſtituit, curauitq; ut iuſtitia in regno ſuo domina rerum omniũ eſſet, ſic, ut nihil ad ueram gloriã, uiro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe uideret, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quam ut quoq; complecteretur, occaſioni primũ fuit oraculũ, quo dum Ethelfredi furorem fugiebat, uti infrà demonſtrabitur, admonitus eſt bene ſperare: deinde fœdus & affinitas, quam cum Edbaldo rege Cantiano iunxit, & Paulini epiſcopi Eboracenſis hortatio poſtremò ſalutaris. Paulinus enim uitæ ſanctitate clarus, à Iuſto Cantuarienſi archiepiſcopo, anno ſalutis circiter DCXXV, miſſus eſt cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ ad Eduinũ uirum adhuc religionis expertem deducebatur, ut Northumbros euangeliũ doceret, remq; diuinã coram puella faceret. Exiſtimauit enim Iuſtus ita breui uſu uenturũ, ut per hæc, & rex & populus minus à nomine Chriſtiano abhorreret: id quod eſt ſecutum. Porrò Eduinus libens annuit, ut uxor ritu Chriſtiano apud ſe uiueret, ſponteq; pollicitus eſt, ſe in Chriſtianorũ collegiũ uenturũ, ſi Chriſtianũ dogma à ſuis examinatũ ſanctius cæteris reperiretur. Inuidit interea præſentẽ felicitatẽ Eduino Ceoloulphus rex Occidentaliũ Saxonum quintus. Is enim hominẽ certũ manu promptũ ad Eduinũ miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regem peruenit, propius acceſſit, quaſi aliquid magni renuntiaturus, ſtrictoq; pugione eum petijt. Rex fraudẽ ſuſpicatus tam celeriter retrò abijt, ut familiaris quidã ſeſe inter eum, & percutientẽ iniecerit, qui ilicò confoſſus eſt: ictus tamen tam uehemens fuit, ut traiecto familiaris corpore, Eduinum quoq; læſerit, etſi admodũ parũ: at ſicarius in ueſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiã nomine Ethanfredã peperit, quocirca Eduinus pro utroq; munere, diis ſuis gratias egit: quem Paulinus admonuit, ut Chriſto, nõ uanis diis eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libenter rex pontificem rectè monentẽ, promiſitq; rurſus ſe religionẽ ẽ primum amplexurũ, ſi bene iuuante Chriſto, iniurias ab Occidentali rege acceptas, ex animi ſententia manu ulciſci poſſet: & ut ſpem certã ſeruandi promiſſi faceret, filiã nuper natã Deo conſecrandam Paulino tradidit, qui eam confeſtim primã omniũ ex gente Northumbrorũ, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamẽ regem rurſus admonuit, ut ne Chriſtũ rogaret uindictam, qui exemplo docuiſſet parcendũ eſſe inimicis, eosq; atq; adeò diligendos. Eduinus poſt hæc, curato iam uulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphũ hoſtẽ uadit, & uincit, uictumq; dat crudeliter morti. Quo confecto feliciter negotio, Paulinus qui ſtudioſiſſimè curabat regẽ ad pietatẽ Chriſtianã trahere, nactus eam opportunitatẽ, præſtò adeſt, narratq; Eduino, Deum audiuiſſe eius preces, rogatq;, ne religionẽ negligat, néue cauſas procraſtinandi innectat, ſed quamprimum Chriſtianus fiat. Rex qui nihil nõ prudenter agebat, ſecq; rudem in cauſa eſſe dicebat, doctiſſimos quoſq; acerſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputent, quò probè tandem aliquando intelligat, utrum illa ſit ſua idolatria præſtantior, nec ne.

Dum hæc opera Paulini geruntur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumentis ab eo incitabatur, ad pietatẽ Chriſtianã capeſſendam. Verùm animus regis in ſua ſecta hærendo, in qua ab ineunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionẽ. Quod equidẽ diuinitus factũ dixerim: uoluit enim Deus fortè hunc regem qui id temporis ſapien-

ſapientiſsimus habebatur, rectè prius ſuam religionem hæſitando perpendere, quemadmodũ apoſtolus Thomas olim in exordio creſcentis euangelij fecerat, cũq; illam reciperet, quò ſcilicet alij nihil poſtea ſuſpicãtes quin uera eſſet, multò cupidiſsimè animos ſuos eadem perfunderent. Inter hæc, dum uiri docti diſputando tempus ferè terebant, Eduino identidẽ oraculi in mentem ueniebat, quo demũ in animũ induxit, ut crederet. Fuit illud oraculũ eiuſmodi. Cùm ille patria ablegatus apud Redoualdũ ageret, & ab Ethelfredo per legatos ad mortẽ peteretur, cœpit de ſalute multũ laborare, ueritus ſi maneret, ne nõ inimico prædæ foret: ſin aliquò terrarũ clàm iret, ne non perfidia notaret, quòd tam grato hoſpiti minimè confiſus eſſet. ita angebat, cùm ecce tibi, ſubitò nocte intempeſta, quidã uultus habitusq; incogniti, cum eo congreſſus, petijt ecquid muneris daret, ſi rem nuntiaret, quæ eius animũ omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduinus, quanq; parũ fidei uerbis hominis habebat, quẽ prorſus ignorabat, reſpondit, quicquid eſſet quod iure deſideraret, in ipſiusq; manu foret, ſe ultrò daturũ. Tum ille prædixit fore, ut primũ inſidias inimici euaderet, deinde regnũ auitũ recuperaret, illudq; uictis hoſtibus, longè lateq; amplificaret. mox ſuper uerticẽ capitis manu impoſita, inquit: Quoties quiſpiam ſimulatq; rerum potitus fueris, Eduine, ad te adiuerit, capitiq; tuo manum itidem admouerit, ſis tunc demũ fidei ſeruandæ memor. His dictis, ipſe diuinus omnino uates è cõſpectu repentè euanuit, ut intelligeretur, nõ mortalem hominẽ, cuius mens futuræ ſortis neſcia eſt, ſed Dei nuntiũ talia eſſe uaticinatũ. Oblectatus mirandũ in modum adoleſcens eo oraculo, rem tacitus ſecum diu animo reuoluẽs, nulli patefacere eſt auſus. Cum igit poſt hæc, Eduinus de induſtria negotiũ extraheret, nulliusq; monitis flecteretur, Paulinus, qui diu rogando nihil profecerat, interim ſupernè, uti credere fas eſt, oraculũ doctus, ad eum qui Eboraci morabatur, acceſsit, capitiq; ſanctiſsimã manum admouens petijt, num recordaret quid illud portenderet. Tum Eduinus miraculo territus, illicò ad pedes antiſtiti iacuit, ac cœlũ ſuſpiciẽs, ita uerba feciſſe dicitur: Tandem te hodierno die, omnipotens Deus, opera Chriſti filij tui agnoſco: quare impietatis tam diuturnæ ueniam oro, qua hactenus tranſuerſe actus nullas tibi beneficiorũ gratias egi. Deinde ad Paulinũ conuerſus ait: Et te optime antiſtes magnopere rogo, ut dato adhuc breui ſpatio, uſq; dum de hoc ſummo religionis negotio, rurſus cum meis deliberẽ, quamprimũ mox ad Chriſtianorũ numerum me adiungere uelis. Et quia Eboraci in urbe idolorum plena, locus non erat appoſitus, in quo res diuina cõmodùm fieret, ſacræq; cærimoniæ celebrarentur, idcirco rex ad tempus è ligno templũ extruere neceſſe habuit, quod diuo Petro apoſtolo conſecratũ uoluit. In hoc itaque templo ad ultimũ Eduinus poſt longam de religione Chriſtiana diſceptationem, & annũ cùm regnare cœpit, undecimũ, ac aduentus Anglorũ CLXXX, qui fuit ſalutis DCXXVII, cum multis ſuorũ, ſacra baptiſmatis aqua à Paulino perfundit: qui poſtq; è baptiſterio ſublatus eſt, iactis fundamentis, ædem ipſam lapide quadrato ædificare cœpit, ſed morte immatura obita, inchoatũ opus Oſualdo ſucceſſori perficiendũ reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiſcopalem ſedem locauit. Eſt hodie templũ egregium, & cum quibuſuis ſacris ædibus operis magnificentia comparandum.

Eduino ciuitate Dei donato, confeſtim tali exemplo, Paulinicq; opera,

Carpualdus rex Orientaliũ Anglorũ ductus, cum tota ea gente in rempublicam Christianã refertur. Quibus rebus cognitis, Honorius pontifex Romanus ualde delectatus, protinus Paulino dono misit pallium, quod est archiepiscopi insigne, scripsitq; ad ipsum & Eduinũ literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potissimũ probitatẽ, studium, pietatẽ episcopi bene de religione meriti collaudauit: regem miris item laudibus ad cœlum extulit, quòd euangelicũ dogma complexus esset, & alijs ut idem facerent, exemplo fuisset: quem paterna pietate hortatus est, ut strenuè ac fideliter illud patientia uel morte defenderet, cùm futurum esset, ut dignũ factis præmiũ à Deo consequereẽ. His rebus fiebat, ut regnum Northumbrorũ maximè floreret, operaq; principis pax ubiq; parta foret, cùm eam subitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita eñ usu uenit, ut nihil sit humanis uiribus confectũ, quod nõ ab humanis æquè uiribus destrui possit. Penda enim Merciorũ rex tyrannus crudelissimus, plus æquo dolens res Eduini prosperè succedere, Cadouallonem grauatissimè dominationẽ Northumbrorũ ferentem ad rebellandũ adegit, simulq; ambo opibus iunctis, in Northumbros mouerunt. Audito hostiũ aduentu, cum modico equitatu rex ferox urbe egreditur, ut magis numerũ hostium ineat, ac quæ eorũ sint consilia, ex proximo cognoscat, cẽq; ut pugnã conserat: attamen cùm hostes haud procul forent, & numero pauciores multò cẽq; essent, uiderentur, nihil suorum exiguitate retardatus eos inuasit. Pugnatur utrinq; acriter, nec Eduini miles, quòd subitò ad primũ cõgressum cognouerit inimicorũ copias esse auctas, deterrebaẽ, quin potius pro se quisq; fortissimi ducis exemplo accensus, multaq; ui connixus multitudini undiq; irrumpenti fortiter instabat, iamq; uictoriã certam in conspectu cernebat, cùm Eduinus dum fortiter præliaretur, ictus cõcidit. Interpellauit ducis interitus nobilissimã uictoriã, fuitq; pugna illa Northumbrorũ rebus multũ luctuosa, simulq; calamitosa: milites cæde ducis perculsi passim fundunẽ, trucidanturq;. Offredus item regis filius illo tẽporis momento, in eo prælio cecidit. Edfredus alter filius uitæ seruãdæ causa, sese Pendæ dedidit, quẽ ille uiolato iureiurando, postea iugulauit. Ethelberga uxor regis ita rebus subitò tam male cadentib. animo consternata, mortem uiri miserabiliter mœrẽs, cum Paulino & duabus filijs Enfreda, ac Etheloreda, ad Edbaldũ fratrẽ regẽ Cantianũ cõfugit. Atq; Northumbrorũ opes sic uno puncto tẽporis, infirmæ factæ sunt. Fuit is annus salutis humanæ DCXXXIII. Vixit Eduinus annos xlviij. Paulinus Cantuariã profectus humaniter ab Honorio archiepiscopo accipiẽ, atq; Roceſtrenſi diœcesi in locũ Romani episcopi paulò antè mortui præficiẽ, ubi uitã sanctissimè peregit. Hinc profectò cernere licet, aut nullas olim episcopos habuisse opes, sacerdotali ordini ut nõ ualde utiles, aut nõ curasse, cùm Paulinus omisso archiepiscopatu Eboracensi, Roceſtrenſem obtinuerit minus locupletẽ. Diœcesis aũt Eboracensis deinde per aliquot annos inter tyrannorũ persecutiones, à Lindisfarnensibus episcopis administratæ, postremò Ceddas sanctus antistes curã suscepit. Hũc secutus est Vuilfredus, qui multa passus incõmoda, bis intra spatiũ xlv annorum, quibus sedit, ob regum insolentiã, archiepiscopatu pulsus est. Is itaq; & Ceddas bene de religione meriti, & ambo post uitã sanctissimè actam, ad diuorum numerũ adscripti sunt. Huius diui Vuilfredi opus est templum ad pagum, quem dicunt Riponẽ, ubi collegiũ instituit sacerdotũ, eo loci hodie eius

corpus

corpus religioſe ſeruat. Succeſsit Boſas, & Boſæ Ioannes à Paulino quintus.

Poſt Eduinum in pugna interfectũ, Northumbrorũ regnũ inter Oſricũ, & Enfredũ diuiſum conſtat: huic Bernicia, illi Deira obuenit. Li etſi Chriſtiani erant, eò tamen à uitijs, quorũ multis notatiſsimi erant maculis, breui tempore tracti ſunt, ut religionem ipſam repudiarint. Sed nõ tulit iſtuc diu flagitiũ Deus, nanq; uix annus interceſſerat, cùm Cadouallo Britannorũ rex ambos ferro perdidit. Quare ſunt, qui eos tum propter turpem uitam, tum propter breuitatẽ temporis, minus in numero Northumbrorũ regũ ponant. Oſualdus deinde tertius Ethelfredi filius, ab Ida decimus Northumbriæ rex creat. Is poſt interitum patris apud Scotos diu exulauit, ubi Chriſtianus factus, florem iuuentutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſe exercuit, ac in primis per laboris uſum, militiam didicit, quam perinde ut religionẽ colebat, ſic, ut bellũ nemini niſi prouocatus faceret. Quo fiebat, ut Cadouallo rex Britannus eum penè contemptui haberet: ſiquidẽ is interemptis paulò antè duobus regulis, omnia audacius crudeliusq; deuaſtabat, & quia nullus ita ſæuienti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, præ ſe Anglos omnes contemnebat, negligebat, uituperabat, quòd imbelles, quòd lenti, quòd inertes eſſent, ita ut palàm prædicaret, ſe ad perniciem illorũ eſſe natum. Atq; ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britannus ſuperbus Oſualdum bello petijt, neutiquam ſecum cogitans, quantum hoſtis ualeret armis. Anglus nihil cunctatus in planum campũ copias duxit, ubi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorũ incurſus, murum conſtruxerant: & licet ad certamen eo ipſo die quo illuc acceſſerat, prouocatus eſſet ab hoſte, attamen ſe caſtris continuit, ac interim dominicam crucem per caſtra circunferri, & armatos eam uenerari, diuinumq; auxilium ad rem bene gerendam implorare iuſsit. Quo facto, crux eo loci tanquam trophæũ futuræ uictoriæ locata eſt. fuit poſtea loco nomen Cæleſtis Campus. Altero die ubi illuxit, ſacris ritè peractis, in hoſtem pugnã efflagitantem eduxit, editoq; ſigno, in certamen ferociter deſcendit. Committitur utrinq; ingens præliũ, in quo æquis uiribus uſq; eò pugnatur, dum audacia Britannorum ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſsimum hoſtem primùm in fugam uertit, deinde fugientem conſecutus, cum omnibus ferè copijs interemit. Hunc exitum uitæ habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſsimus. Fuit is natura & uultu multò terribilior, qua de cauſa ferunt Britannos illi poſtea ſtatuam poſuiſſe, ut hoſtibus eam intuẽtibus formidini eſſet. Succeſsit patri Cadoualladrus, qui fatis Britannicas res ad exitum trahentibus, relicto regno, ut ſuprà dictũ eſt, Romam petijt, ibiq; mortẽ obijt. Hoc bello proſperè confecto, Oſualdo regi pietate inſigni, ut Deo pro uictoria, cæteriſq; acceptis beneficijs, gratias ageret, nihil potius fuit, quàm cultui diuino augẽdo, religionicq; in ſuo regno propagandæ operam impenſiſsimè dare: quocirca Aidanum epiſcopũ rebus omnibus ornatum, cuius ſanctiſsimis monitis dum in Scotia exularat, animũ ſuum rectè inſtituerat, per legatos orauit, ut ad ſe ueniret, & illum aliquanto pòſt perlibenter in Northumbriam uenientem, amanter & benignè accepit. At bonus epiſcopus ſtatim ut eò peruenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, quàm ut inter Northumbros, religionis perpetuò duraturæ fundamẽta iaceret, quare à rege petijt locũ appoſitũ, in quo ſedem epiſcopalẽ locaret: & cùm

alĩ aliũ locũ tanto diuino operi construendo aptũ iudicarent, uisa est ei Lindi farnis insula in primis commoda, ubi ea sedes institueretur, quia illa procul ab omni celebritate erat, in qua tanquam in solitudine facilius liceret diuinis rebus uacare. Itaq; hîc Aidanus eam sedem posuit, ritecq; omnia quæ ad pontificiam pertinerent dignitatem, instituit, prouiditq;. Fuit is annus salutis humanæ DCXL.

Est locus iste circa limitem Angliæ & Scotiæ, ad Orientem, in dextero insulæ littore, qui bis in die incitante se æstu, quod toties accidit, semper horarum duodecim spatio, aquis circũcirca cingit, adeò ut planè insula fiat, idémque recedentibus pari temporis interuallo undis, remaneat reliquæ terræ cõiunctus, atq; siccus. Circuitus est trium circiter millium passuum. Hodie Angli hunc locum uocant Holy Ilond, id est, sanctam insulam, quòd ibi Aidani, Cutheberti, ac aliorum diuorũ corpora sepulturæ data fuissent. Seruat etiam nunc locus naturam suam: quo fit, ut errent, qui credant Lindisfarnem eam esse insulam, quam nunc Farnem uocant, distantem circiter milliaria septem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igitur insula locata episcopali sede, Aidanus uir sanctus nõ cessabat erudire populum euangelio. Sæpius in ea concione, res spectaculo digna contingebat: cùm enim Aidanus, qui nondum Anglicam linguam scienter callebat, quæ ut rudis & planè Saxonica, ac nondũ eius elocutione emendata, parum affinitatis per id tempus cum Scotica habebat, suo sermone Christianum dogma doceret, & rex qui Scoticæ linguæ probè sciens erat, ex ore sanctissimi uiri uerba excipiens, populo mira charitate explanaret: inde fiebat, ut episcopus & rex uno tempore euangelium prædicarent, & populus partim sacerdotali, partim regia maiestate adductus, diligentius illud attenderet, imbiberetq;. Crescebat hoc pacto in dies magis magisq; religio inter Northumbros, passimq; sacræ extruebantur ædes, & in primis in Campo Cælesti, templum magnifico opere conditum est. Hîc enim statim ut pius rex dominicã crucem erexerat, locus cœpit multis crebrò editis miraculis, longè celeberrimus esse: quippe in tota Beniciorum regione, ante illam crucẽ ab Osualdo erectam, nullum templum, nullũ rei sacræ monimentũ fuerat. Nec minus interea res Northumbricæ imperio augebant. Osualdus sola ingentis animi pietate, qua cunctos æquè comiter cõplectebat, sine ferè cæde, atq; sanguine, Britannos, Pictos, Scotos, & Anglos diuersarũ linguarũ nationes, partim in amicitiã, partim in ditionẽ accepit. Sic Deus bonũ principẽ augebat opibus, sic per uiam rectam ad cœlestia præmia tendentem ducebat: cæterum nunquam imperij aut opum magnitudo sapientissimi hominis animũ ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine sanctitas, mirum pietatis studium, nulli unquam malum pro malo reddidit, sed Christi regis summi exemplum imitatus, ijs etiam bene precabatur, beneq; uolebat, à quibus accepisset iniurias. Quid, quòd non immemor illius ueteris ac diuini uerbi, A fructibus eorum cognoscetis eos, de omnibus iuxta bene mereri cupiens, identidem ægrotantium cubilia circuire, morbo affectos uerbis & muneribus leuare, nexos soluere, aut custodia liberare, alieno ære creditoribus soluto, pupillos, uiduasq; circumscriptorum fraude pressos, ab iniuria tueri, alereq; paterna charitate, ac circumscriptores punire solebat? Inter hæc pietatis opera, unũ cum primis ferunt memoria dignum. Ille eo ipso die, quo Iesus Christus à morte

uitam

uitam reſumpſit, dum prandebat, diſcumbente fortè cum eo Aidano, à miniſtris intellexit frequentes pro foribus domus circunſtare paaperes cibum petentes: tum pius princeps charitate motus, lancē argenteā cum cibarijs, quæ ad manus prima aderat, pauperibus minutatim diuidendā dedit. Aidanus ob huiuſmodi præclarū liberalitatis facinus, ad regem conuerſus, & eius dexterā præhendēs, inquit: Nunq̄ putreſcat iſta manus. Quod, ut credere par eſt, uir utiq̄ ſanctus, diuino afflatus ſpiritu, cecinit: equidem illa manus conſumpto poſthac corpore, integra ſemper manſit, quæ capſula decenti condita in Vrbe Regia, in diui Petri templo, multa cum ueneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia Vrbs fuerit, infrà demonſtrabitur. Oſualdus poſtremò reconciliatis in gratiam Deirorum & Berniciorum animis, nam antea inter ſe controuerſias habebant, pro Chriſtiana religione, de qua hactenus bene erat meritus, bellum aduerſum illius hoſtes ſumendū conſtituit: iam ei enim ſupremus obrepebat uitæ dies. Sæuiebat Penda Merciorū rex uir longè truculentiſſimus id tēporis, in homines Chriſtianos, ſpoliabat ædes ſacras donarijs, nomē ipſum pietatis delere tam affectabat, quàm conabatur. In hunc itaq̄ tyrannum ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio, inſidijs undiq̄ barbarorum circumuentus, inter impios prælians morte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorū acies, terga ſtatim uertit. Regnauit Oſualdus annos nouē, uixit octo & triginta. Hunc poſtea, quia uitā ſine labe egiſſet, quia Deū ſemper ſanctiſſimè coluiſſet, quia denicq̄ pro religione mortē oppetijſſet, nō immeritò inter diuos, patres retulerūt, cuius memoria bene multis etiam nunc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba, utruncq̄ ſcriptum reperio, à nomine cuiuſdā reginæ dicta eſt: autor Bedas. poſtea cùm in ea Northumbrorum reges ſedem haberent, Regiam Ciuitatē appellarunt. erat ſita in dextera inſulæ ora, quæ ad Orientem ſpectat, contra Farnem inſulam, diſtantem circiter duo millia paſſuum ab ea. Hodie nulla extant urbis ueſtigia, ſolùm ſita eſt eo loci arx, quæ an id temporis condita fuerit, uel poſtea, eſt omnino incertum: hanc Angli nunc Bamburgum uocant. Inſula uerò Farna ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis, cuius circuitus uix mille continet paſſus. Igitur cùm Lindiſarnis bis in die, recedentibus marinis undis, adiri pedibus poſſit, uti ſuprà expoſitū eſt, alia omnino inſula eſt à Farne: tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare uidetur. Quæ res etiam nunc trahit multos in errorem, ut credant Farnem eſſe, quam olim Lindiſarnem dicebant: ab initio tamen utriq̄ inſulæ Farnis nomen fuit, uerùm poſtea hæc à Lindo amne, qui ad eum locum per ſubterraneos meatus, ita in Oceanum erumpit, ut non uideatur, niſi cùm mare decreuerit, Lindiſarnis dicta eſt, & illi uetus uocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula, diſtans à Farne circiter milliaria decem, quam nuncupant Cochettam.

Secundum hanc acceptam plagam, diuiſo iterum Northumbriæ regno, Oſuuius Oſualdi frater ab Ida undecimus Berniciam obtinuit, & Oſuino filio Oſrici, quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectū, Deira obuenit. Ii initio principatus, mira animorum concordia conſilia cōmunicare, arma aduerſus hoſtes ſociare cœperunt, quos haud multò pòſt cupiditas imperij ad domeſticum bellum ſolicitauit. Quare coactis utrincq̄ copijs, confligere ſimul ſtatuerunt: uerùm ubi rabies contracti inter utruncq̄ odij, quod mortaliū ani-

mos plerunq; obcæcare ſolet, paululum refrixit, & quiſq; maturius præſentis periculi molem agitare animo cœpit, conſultò certaminis diem extrahere placuit. Interim Oſuinus longè uiribus impar, arbitrãs ſibi tutius fore in præſentia cedere, quàm dimicare, clàm ab exercitu, uno comitatus ſeruo, de nocte fugit domũ cuiuſpiã, quem ſibi amicũ putarat. Is homo perfidioſus, egregiũ iuuenem Oſuuio necandũ prodidit. Per hunc modum Oſuuius integrũ regnũ adeptus, maiora inde tentanda ratus, in primis Pendam Merciorũ regem, qui Eduinum & Oſualdũ eius fratrẽ, uti ſuprà memoraui, occiderat, armis quamprimũ inuadere conſtituit, ſi ferum hoſtem, quem cuncti æquè mortales pertimeſcendũ cenſebant, non poſſet prius placare muneribus: quod cùm fruſtra tentarit, tum ſibi demũ armis utendum putauit. Quod quidẽ bellũ, quamuis plenũ periculi eſſet, diuina tamen ope fretus, minoribus multò, quàm pro tanto negocio opus foret, copijs hoſtem adoriri nihil contatus, primo impetu fugauit: tum ab equitibus fugientiũ magna facta eſt ſtrages, inter quos & Penda cecidit. Oſuuius uerò Mercios confeſtim in deditionem accepit, atque ita ſuum decus, ſuorumq; mortes inſigniter ultus eſt. Hæc uictoria inſuper res Northumbricas reſtituit, iuuitq; plurimũ Chriſtianã religionẽ, quæ Oſualdi morte, tantũ damni fecerat, ut parum abfuerit, quin ſit ab ipſo Penda ſæuo hoſte exterminata. Oſuuius deinceps ſatis præſenti rerum ſucceſſu cõtentus, arma depoſuit, ac tollendæ infamiæ, qua propter cædem Oſuini paulò antè editam, flagrabat, purgandiq; ſceleris cauſa, cœpit Deum religioſiſſimè colere, ueniam delictorum precari multis cum lachrymis, inopibus dona largiri, ac deniq; de cunctis enixiſſimè bene mereri. Quibus officijs breui factum eſt, ut Deo, ſicut credere decet, & hominibus chariſſimus effectus ſit: nanq; præter cætera pietatis opera, autor fuit, ut Mercij depoſita tandem animorũ feritate, in rempublicã Chriſtianã uenerint. Sanè deuicto Penda, cõfeſtim atq; regno Mercio eſt potitus, gnauiter curauit, ut populus ille Chriſtianis moribus inſtitueretur, dedit in matrimoniũ Aluchefredã filiam Pedæ, Pendæ filio adoleſcenti egregio, ac dotis nomine partẽ Merciæ meridionalẽ, uti ſuprà expoſitũ eſt, ſub ea conditione, ut religionẽ amplecteret: quod iuuenis hortatione præſertim regis, maturè fecit. idem fecerũt & Mercij eius exemplũ ſecuti. Imperauit Oſuuius Mercijs tris duntaxat annos: nam illi libertatis cupidi derepentè defecerunt. Item optimus rex condidit cœnobiũ, quod eſt ad Vuittby pagũ, ibiq; monacharũ collegium inſtituit, cui præfecit Congildam ſanctiſſimã mulierem, eiq; in diſciplinã dedit filiam nomine Edelfredam, quæ monacha facta eſt. Verùm longo pòſt tempore cœnobium iſtud à barbaris dirutũ monachi Benedictini inſtaurarũt, habueruntq;. Ex eo poſtea loco extiterunt monachi præſtantiſſimi, qui deinde cœnobiũ illud magnificũ diuæ uirgini Mariæ dicatum, proximè mœnia Eboraci poſuerunt: quamuis ſint, qui opus aſſignent Alano Richemondiæ comiti, ſed illud haud ſcio, quàm uerè. At nos ad rem. Poſt hæc, dum bonus princeps id tantum ſtuderet, quod in rem Chriſtianã eſſet, in ualetudinem incidit, qua breui conſumptus eſt, anno ſalutis DCC. Vixit annos quinquaginta ſeptẽ, regnauit xxviij. ſuſtulit filios ex Enfreda Edouini filia mares duos Egfredum & Aluinũ: filias tris, Oſitham, Aluchefredã, & Edelfredam. fecit hæredem Egfredum filium ſui pariter regni atq; uirtutis. Is regnum adeptus, per omnia ſe bonum principem, & Reipublicæ utilem præbuit:

buit: cum primis egit, ut Cuthebertus uir ſanctitate uitæ, & doctrina clarus Lindiſarnenſis epiſcopus crearetur: poſtea Etheldredã Annæ Orientaliũ Anglorũ regis filiam, puellam longè formoſiſſimã, ac multò optimã, in matrimoniũ duxit. Hæc una de multis, memorabile omni æuo pudicitiæ exemplũ edidit: bis enim nupſit, & corpus tamẽ uirilis cõplexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore uiro, qui ſtatim poſt factas nuptias mortẽ obijt, illud facilè factu fuit: cum Egfredo uerò iuuene ætate florente, cùm duodecim uixiſſet annos, & nunq̃ ab eo compreſſa fuiſſet, id adeò dignũ admiratione eſt, ut propè neſcias, utrũ magis fœminæ conſtantia, aut uiri amore flagrantis patientia laudanda ſit: atqui utrunq̃ par gloria comitat. Sanè quotuſquiſq̃ eſt, qui ita titillanti carni modum imponere ſciat? Res ad extremũ, extra tamen uim, in certamen adducta eſt: etenim Egfredus ſuſcipiendæ prolis deſiderio agitatus, modò blandientis, modò minitantis ſimilis uxorẽ ſtimulabat, quò uellet unà ſecum, uelut ius matrimonij poſceret, liberis procreandis operã dare. Etheldreda contrà, quæ Deo uirginitatẽ ſuam dedicarat, nullius uoluptatis ſeu uerborum illecebris à propoſito auertebatur. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quò magis uxor negabat, hoc maiore amore, ſic enim negata auidius cupimus, flagraret, manus tamẽ à uiolentia abſtinebat, qui ut nihil intentatum relinqueret, eam de ſententia deducendi negociũ dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui uirgo multũ confidebat. Veruntamẽ ille etiam nihil profecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſſiduis precibus uirum fatigare nõ ceſſabat, quò ſibi per eius uoluntatẽ, cõiugali uinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere uitam: idq̃ tandẽ impetrauit: nam prudens princeps nõ potuit non amare in uxore uirginitatẽ, quam certò ſciebat Chriſto dedicatam eſſe. Virgo libertatẽ nacta, contulit ſe ad monachã Ebbam, Egfredi uiri ſui amitã, quæ id temporis ſanctitate uitæ florebat, eratq̃ abbatiſſa, quam dicunt, monacharũ cœnobij, quod erat ad id loci, ubi memoria noſtra eſt pagus, in finibus Scotiæ, quẽ uocant Coldingham, ibiq̃ monacha facta eſt. Poſt hæc pia uirgo augendæ religionis cupida, ad ſuos orientales Anglos redijt, ac quamprimũ in inſula, quam Elym nominant, cœnobium inſtaurauit, atq̃ in eo monacharum collegiũ inſtituit, cui ipſa præfuit, & demum mortua in diuorũ numerũ adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cantiani conditũ, ac diuæ uirgini Mariæ dedicatũ tradunt, eoq̃ loci collocatũ monachorũ ordinis diui Benedicti collegium, circiter annũ ſalutis humanæ DC. Verũ deinde cùm Penda Merciorũ tyrannus, in Orientalibus Anglis uaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobiũ quoq̃ illud euerſum eſt, quod, ut diximus, Etheldreda inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis DCCCLXX, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchantibus, & aras omnes & templa funeſtantibus, cœnobiũ rurſus complanatur, quod paucis pòſt annis nonnulli boni patres presbyteri refecere, ſacerdotumq̃ collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremò circiter annum ſalutis humanæ DCCCCLXX, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cùm apud Edgarum regem, tum apud Ioannẽ xiij. Romanũ pontificem, inde deijciendos, atq̃ ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circunfuſa, ad auſtrũ, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſe-

ptentrionem attingit Northfolchiam, ſpectatq; ad orientem ſolem, unde eius longitudo in occaſum uerſus patet paſſuũ millia circiter ſex & uiginti, latitudo uerò quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria. quæ cùm paludibus hyberno præſertim tempore redundet, ex eo Elym nominatã exiſtimant, quòd ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres, & in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur, ubi ciuitas Elyenſis, ac epiſcopalis ſedes locata eſt, quemadmodum alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triennio quo uixit bello implicitus, cum Mercijs primùm male pugnauit, deinde nulla laceſſitus iniuria, in Hyberniam exercitũ miſit, qui inſulanos imprudẽtes crudeliter afflixit: poſtea Eugeniũ quintũ Scotorũ regem, ſuis principibus ſummè orantib. ne amicos læderet, bello uexauit: poſtremò daturus delictorũ pœnas, in Brudeum Pictorum regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt id facere: qui inſidijs exceptus, cum bona copiarũ parte perijt. Regnauit Egfredus annos XV, uixit quadraginta. Alfredus ex concubina, ut ferunt, Oſuuij filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnãte Egfredo fratre, exul, ingenij facultate aſſiduaq; opera in literis hærendo, doctiſſimus euaſit. adeptus ergo regnum hoſtiũ iniurijs deuaſtatũ, bonis artibus inſtaurandũ, fouendũ, atq; tuendũ miro ſtudio curauit, & contentus finibus, quos poſt cladem fratris, à Pictis uictoria hoſtiliter cupideq; uſis recipere ſine certamine potuerat, paci ac honeſto ocio pariter ſtuduit, atq; ab externis armis per decem & nouem annos, quibus regnauit, quieuit.

Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarũ literarum ſtudijs clarus maximè floruit, qui tædio publicæ uitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu, ſe Beuerlacum contulit, ubi loci ædem ædificauit, presbyterorumq; collegium inſtituit, ac quatuor annos deinde uitam procul à curis ſanctiſſimè duxit, atq; demum finiuit: hodie eo loci bene multis fulgens miraculis, religioſiſſimè colitur, quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt. ſedit annos triginta tres. Beuerlacum autem eſt oppidũ in ora orientali ut in plano loco ſatis munitum. Succeſſit Ioanni Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus: quem poſt annum decimumquintũ, quàm ſedere cœperat, uita priuatũ, ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo pòſt anno ex humanis rebus adempto, ſucceſſit Albertus, deinde Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilſius, Vimundus, & Vuilferus à Paulino tertiusdecimus. Præfuerunt eccleſiæ iſti archiepiſcopi circiter annos centum & uiginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus, Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitũ Eboracenſiũ ſextusdecimus, de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus, in uita Adelſtani regis. Poſt Alfredum, reges fuerunt Oſredus, Chenredus, Oſrichus, & Ceoloulphus ab Ida decimus ſeptimus. Huic Bedas inſcripſit opus eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorũ, qui eodem tempore uitã cum morte cõmutauit: ſcripſit præterea in acta apoſtolorũ, in euangeliũ Marci, de temporibus libellum, & homilias, quarũ hodie frequens eſt uſus, in primis apud Anglos: item in vij. epiſt. canonicas, in Apocalypſim, in Geneſim, in Ezram, in libros regũ, & multa alia, quæ deſiderantur. Ceoloulphus poſt octauũ, quàm regnare cœperat, annũ, dato imperio Egberto patrueli, monaſticã deinde uitã duxit. Iſte itidem poſt alterũ & uigeſimũ annũ, quàm regnare cœperat, relicto regno, fit monachus. Ex illo res Northumbricæ ad exitũ inclinatæ ſunt, populo per factiones,

ctiones, in partes diuiſo. Succeſſit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus periit. Hunc ſecutus eſt Altredus, qui decimo pòſt anno, diſcordia itidem ciuili fatigatus, imperio cedere eſt cõpulſus. In cuius locum Ethelbertus ſubſtituit, quẽ breui tẽpore regno deturbatũ, Aſualdus ſecutus eſt: & is malo omine principatum iniuit, nam XI pòſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exẽplo territus Oſredus, qui ei ſucceſſit, uix imperij anno circumacto, ſe ad priuatã uitã recepit. Poſtremò Ethelbertus ſeu Adelredus ab Ida uigeſimus quartus & ultimus, curam regni tot antea regulis exitialẽ ſuſcipere eſt auſus, qui tamẽ fatũ ſuperiorũ effugere nequiuit: poſt quartũ enim annũ, quàm illud occuparat, à ſuis quoq; occiſus eſt. Vacauit regnũ aliquandiu, nullo amplius id ſibi petere audente, utpote quod uelut equũ Seianũ, ut aiunt, uniuerſi formidabant. Res ſanè mirabilis: porrò nullum tam pernitioſum imperiũ exiſtit, quin mortales quamplurimi cupiditate acti, illud ipſum ſibi non optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis tam finitimorũ populorũ, quàm barbarorũ iniurijs patuit: nanq; eam Daci ſedibus patrijs egreſſi & in inſulã delati, interea etiam tenuerunt, quibus ad ultimũ deuictis, Egbertus Occidentaliũ Saxonũ rex, regnũ ita ſeditionib. domeſticis barbaricaq; feritate deuaſtatũ, per deditionẽ à Northumbris factam, uti infrà appoſitè dicetur, ſuo adiecit imperio. Ad hunc modum deſitum eſt à Northumbrorum gente regnare, anno ſalutis DCCCXXVII. Poſtea Aluredus rex, ut in eius uita demonſtrabit, præfecit Northumbris Gormonẽ Dacum. Ita Northumbria rurſus in barbarorum poteſtatem uenit, quam poſtremò Adelſtanus ab eorum manibus eripuit, ad ſuamq; ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occidentaliũ Saxonum, quod anno aduentus Anglorum circiter altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanæ DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit. Fines huius regni ab initio, non omnino anguſti fuerunt, quippe qui, ſicut coniectura aſſequi poſſumus, in eandem longitudinem, & latitudinẽ patebant, atq; tempeſtate noſtra, Bathonienſis & Vuellenſis, item Sariſberienſis ac Exonienſis diœceſes patent. Verùm poſtea maiora rerum incrementa conſecuta ſunt: nam eiuſmodi Occidentales reges non contenti ea inſulæ parte, quam principio adepti fuerant, ſibi totam poſtremò uindicarunt, quam Britanni antea poſſederant. Cerdicius ultimus omnium cum nonnullis copijs, ex Germania, ſuis auxilio in Britanniã uenit, qui primo appulſu, ab inſulanis bello exceptus, multitudinẽ effuſe inuadentẽ nullo ferè negotio repreſſit, in fugamq; uertit. Qui belli ſucceſſus illi quietẽ peperit: porrò poſt illum diem, Britanni aliàs uicti, minus in eum arma mouere auſi ſunt. Sic occidentales inſulæ partes Cerdicius paulatim occupauit, ibiq; regnare incipiens, regnũ ſibi ac poſteris longè pulcherrimũ comparauit, reliquitq; ab ſe in dies ſingulos maioribus auctum opibus. Deinde Cenricus à patre accepto imperio, regnat. poſt Cenricum, Ceaulinus. Ceaulino ſucceſſerunt Celricus, & Ceoloulphus ſiue Quichelmus, utrunq; ſcriptum reperio apud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſmodi regulorũ nominibus, parum inter ſe conuenientes. Ii dicuntur diuiſo æqua lance regno concordiſſimè uixiſſe, & ut ambo iuſti, pari uoluntate, ac ſtudio, ſuis mitè imperaſſe: quod equidẽ tam uiſu, quàm auditu rarum eſt, factuq; non utiq; facilè: & huic integritati diuina acceſſiſſe gratia, quòd uterq; Chriſtiani facti ſint, ac ad ultimum ut ſimul cœ-

perant, ita regnare desinerent, per idem ferè tempus mortem oppetiuisse. Atqui Ceoloulphus, ut alijs placet, quorum haud me pœnitet sententiæ esse, aliter uitã instituit, finiuitq; nam à principio cùm insidias feciſſet Eduino Northumbrorũ regi, quemadmodũ in eius uita prodidimus, postea cum eo prælio congressus, interimit. Inde Cynigillus secutus est, quo regnante, populus occidentalis opera Berini episcopi, quem Honorius Romanus pontifex in insulam, ad prædicandũ euangeliũ, id temporis miserat, Christianũ dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus, & post hominũ memoriam sanctissimus, qui Dorcestriæ, quod oppidum ab Oxonio aberat millia passuum septem, sedem episcopalem primũ posuit, quæ quadringentis & sexaginta circiter pòst annis, rege Gulielmo Rufo, Lincolniã translata est. Sed cætera prosequamur. Post Cynigillum, Cenoualchius regnat, à Cerdicio septimus. Is initio principatus, cum pessimis, postremò cum optimis principibus cõparari potuit: statim enim potestatem nactus, institutũ uitæ longè turpissimũ ordiri cœpit, & ut ille cui nihil satis placebat, haudquaquã patiens quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorũ, à quo uictus Vectem insulam amisit, neglexit religionem, diuortiũ fecit perperàm cum uxore Pendæ Merciorum regis sorore, quæ res calamitati similiter atq; saluti ei fuit: nam Penda ob iniuriam sorori factam, eum bello confestim petijt, regnoq; priuauit. Cenoualchius ea affectus clade, ad Annam Orientaliũ Anglorũ regem confugit. Annas iuuenẽ primò benignè hospitio accepit, deinde acriter increpauit, quòd religionẽ spreuisset, quòd uxorẽ ablegasset, quòd deniq; se ita turpiter uitijs dedisset. Tum ille pœnitens præteritæ uitæ, incredibile dictu est, quàm subitò ex malo, bonus, monitis Annæ, euaserit: magis enim in rebus aduersis, quàm in sequundis peccata nostra agnoscimus: recepit quamprimũ euangelicũ dogma, recepit uxorẽ, & ob eam rem Deo gratior effectus, haud multò pòst regnũ totum recuperauit: qui memor accepti beneficij, uelut amantissimus cultor religionis cõdidit templum opere magnificũ Vintoniæ, in quo sedes episcopalis locata fuit: sed postea illa diuisa est, & inde episcopatus Sarisberiæ institutus. Rex ita totus pietati deditus, post annũ trigesimũ, quàm regnare cœperat, naturæ concessit. Vxor nomine Sexburga, inde anno uix integro regnat, cui satis erat animi ad obeunda regni munia, sed morte sublata uirtutem ostentare nequiuit. Secuti sunt reges Elcuinus, & Centuinus, ambo adolescentes uirtute & armis insignes: siquidẽ ille Mercios, hic Britãnos clade affecit: sed breuitas uitæ, diuturniorem eis felicitatem inuidit, qui uix nouem regnarant annos, cùm è uita migrarunt. Inuenio apud quosdam, cõmuni imperio hos regnasse: quibus cum Bedas non consentit, qui ait illos inter se diuisisse regnum. Deinde Cedoualla imperiũ obtinet, ordine regum à Cerdicio decimus, qui ab initio, præclarissimorũ facinorũ famam quærens, finitimos bello uexandos existimauit. Itaque primo quoq; tempore Australes Saxones armis petijt, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorũ agris præda, uehementer oppressit: quamuis in eo bello, fratrem nomine Molonem amiserit: Vectem insulam hostiliter ingressus, parum abfuit quin protinus deleuerit: postea ad humanitatem liberalitatemq; cõuersus, de omnibus iuxtà mortalibus bene meritus est, adeò, ut nihil ferè plus officij & gratiæ in homine desiderari posset, qui nostra nondum religione perfusus esset, uerùm haud multò pòst in Christianorũ collegium ue-

nire

nire cupiens, Romam ſe contulit, ubi à Sergio pontifice baptizatur, atq; Petrus eſt appellatus, ac breui pòſt mortuus, in æde diui Petri apoſtolorũ principis humatur. Placet quibuſdam, ut à Sergio non baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate perunctus, uti eſt moris, fuerit, nomenq; inde mutarit: quod procul à uero eſſe plures aliĳ ſentiunt.

Poſt hunc, Inas à Cerdicio undecimus, uir cõſiliĳ magni & uirtutis, rex creatur. Is inito principatu, ut ſtrenuus ad militaris diſciplinæ ſummã laudẽ ſibi aſpirandũ conſtituens, in Cantianos, indicto bello, magnũ exercitũ duxit: ſed tantum abfuit, ut hoſtes ſubita belli mole territi ad manus uenerint, ut pacem grandi auri pondere redimere maluerint, quàm belli fortunam tentare. Re ita cum Cantianis feliciter cõpoſita, deinde bellum uertit in Aldinium Auſtraliũ Saxonum regem nominis occidentalis hoſtem, quem nullo uicit negotio, ac regno Auſtralium Saxonum potitus eſt. poſtremò domi foriſq; clarus, bonis artibus duntaxat uacans, ac iuſti æquiq; per omnia amans, cùm animaduerteret per adminiſtrationem publicarũ rerum, non licere ſibi eſſe quietum, regio honore ſpreto, haud multò pòſt ſecundum Chriſti præceptum, crucem ſuam ſuſcepit, ac Chriſtum ipſum ſecutus eſt. Cæterum antequam id faceret, uoluit religionem ſuis opibus iuuare: quippe uir ſapientiſſimus ducebat uiliſſimũ ſtultiſſimumq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in uarios uſus erogandas, quas ille qui acquiſiuiſſet, poſſet ipſe largiri. Itaq; Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu, eamq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit, in qua ſedem epiſcopalem collocandã curauit, & eam poſtea multis locupletauit poſſeſſionibus. Floret ibidem memoria noſtra collegium ſacerdotũ percelebre, in quo continenter uiri ſunt bonis moribus, & doctrina clari. Quare mihi neutiquã modico honori duco, ꝗd abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegĳ unus, habeamq; in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem, quæ nos interdum meliores reddit: ſanè cùm mihi laborandũ ſit, ut aliĳ bene uiuant, neceſſe habeo eam mihi cum primis legem præſcribere, quò ex rectoris uita, aliĳ ſuam rectius metiri queant. At Vuellia urbs in ea inſulæ parte quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quem Mendepiũ uocant, qui inſtar perpetui muri, à ſeptentrione imminet, admodũ nutriendo pecori utilis. Sed unde aberrauimus, iam reuertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, idemq; prædĳs ditauit ampliſſimis. At ipſum cœnobium cùm ſingulari hoſpitalitate, tum monaſticæ uitæ obſeruatione, facilè cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis uolumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem, qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condidiſſe. Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobium poſuiſſe. Officia autem eius regis pietatis plena infinita produntur, & illud in primis, quòd regnũ ſuum Romano pontifici uectigale fecerit, ſingulis argenteis numis, quos denarios uocãt, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo, ut opinor, ductus Offa Merciorũ rex, qui nõ multò poſt id tempus regnauit. Fuit is annus ſalutis circiter DCCXL. Hoc uectigal prout quidam ſcribunt, auxit poſthac Etheluolphus ſeu Athulphus rex, qui, ut proximo libro demonſtrabitur, totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis Anglia hoc tempore iſtuc uectigal pietatis & religionis cauſa, Romano pontifici pen

ãit domesticatim collatum, & numi illi argentei uocantur uulgò denarij diui Petri, quos pontificius quæstor, quem nõ inscienter collectorem nuncupant, exigit. Nos hanc olim quæsturam aliquot per annos gessimus, eiusq; muneris obeundi causa, primũ in Angliam uenimus. Inas postremò regni statum melius collocandi percupidus, ut suos ad bene beateq; uiuendum institueret, sanctissimas leges condidit, quas improba posteritas paulatim antiquauit. nouissimè hortante Ethelburga uxore muliere prudentissima, rerum humanarum molestia tædioq; affectus, regnũ tradidit Ethellardo consanguineo suo uiro probo, quem antea fecerat hæredẽ: quo facto, Romã se contulit, ibiq;, ut quidam perhibent, monachus effectus, breui inde occidit. Ethelburga itidẽ regina inter monachas, in cœnobio, quod positum est ad ripam Thamesis fluminis, in pago, quem dicunt Berchyngiũ, sanctissimè uitam finiuit. De Ethellardo nihil habeo dicere memoria dignum. Successit illi Cuthredus, uir animo ferox. Is multis initio principatus affectus iniurijs à Mercijs, bellum illis intulit, fortiterq; uicit, deinde à curis externis quieuit, bono semper usus otio. Per idem tempus extitit uirgo Oxonienſis Fridesuida, ducis cuiusdam, cui nomen fuit Didanus, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat, eiq; stuprum offerebat, cui & neganti manus intentare conatus est. Sed Deus sceleris ultor adfuit: sanè cùm puellam fugientẽ regulus persequeretur, illa se protinus in oppidum recipiente, ei porta clauditur, lumenq; oculorum eodem momento adimitur. Verùm mox uirgo suis precibus Deum Algaro placauit, qui rursus uidere cœpit. Hinc fama est, innatam postea regibus religionem, ut formidarint in urbem Oxoniũ introire. Adeò facilè mens humana ad superstitionẽ rapitur. Atqui scrupulum hunc memoria nostra, Henricus octauus de hominũ animis exemit, qui bona armatus conscientia, Oxoniũ sine ullo suo incõmodo, ac totius populi magno cum gaudio ingressus est. Extat hodie Oxonij cœnobium canonicorum regularium quos dicunt, Fridesuidæ dedicatum. Sed unde aberrauit oratio, redeat.

Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & sæuus, foris uecors ac ignauus, qui cùm suos nõ libenter audiret consiliarios, unum præter alios, nomine Cumbranũ, uehementius ex animo bene admonentem interfecit. Quare indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigibertus, ut erat natura timidus, peiora timens, sese in loca sylueſtria abdidit: sed malam fortunã persequentẽ ne eo quidẽ pacto auertere potuit, ibi enim à uilissimo Cumbrani seruo, qui porcos pascebat, trucidatus est. In eius locum principes substituerunt Cineuolphũ egregiũ adolescentẽ, & regia stirpe natũ, à Cerdicio decimũquintũ. Is unum cõmisit prælium cum Offa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non uticq; magno accepto incõmodo. Dum deinde in otio erat, eiecit in exilium fratrem Sigiberti nomine Cineardũ iuuenem manu promptum, quem suspectum habebat. Ille iniuriæ memor cupidusq; ulciscendi, nõ multò pòst cum nõ mediocri perditorũ hominũ manu, clàm in patriam redijt, regemq; in ædibus cuiusdã nobilis mulieris, cuius consuetudinẽ habebat, inuentũ, de improuiso circunsedit. Cineuolphus ancipiti discrimine permotus, primũ fores domus claudi iussit, sperans aut blandis uerbis inimicos delinire, aut maiestate deterrere. sed cùm neutrũ procedere, & nihil esse, quòd confideret se sine certamine euasurum, animaduerteret,

uerteret, ira deinde percitus, paſsis repentè foribus, in Cineardum qui in primis inſtabat, proſiluit, parumq; abfuit, quin illum interfeceret. hic dum mortem omnino futuram propè ultus erat, fortiter pugnans mortem occubuit. Cognito facinore, eius cohors quæ in proximo erat, in percuſſores confeſtim erumpit, renouatoq; certamine, cædem principis uindicare conatur. Dimicatum aliquandiu eſt, his pro uita, illis pro gloria, ſumma ope nitentibus, tandem Cineardus qui iamiam uictoriam manu tenebat, præliando cecidit, cuius caſu reliqui perculſi, ad unum contrucidantur. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextus decimus, uir quietus atque modeſtus, pacisq; quàm belli ſtudioſior, cui propterea Egberti uirtus, qui illi poſtea ſucceſſit, ualde formidoloſa erat: nam regium genus quod à Cerdicio primùm cœperat, ita id temporis confuſum erat, ut fortiſsimus quiſque Occidentalium regnum ſibi uindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, ut ſecurius degeret, hunc adoleſcentem in Gallias, in exilium ire iuſsit: id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certò ſciens illud ipſum ſibi bono, ſicut poſtea contigit, fore. Sic Britrichus otium trahebat, cùm prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcenderunt, ac oram maritimam primò, loca deinde interiora uaſtare, atq; in illis prædari cœperunt. Verùm cùm rex ad primum nuntium, miſiſſet bene magnam armatorũ manũ, quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi ubi in ſe undiq; inſulanos concurrentes conſpicati ſunt, relicta præda, ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſisq; nauigijs, eò unde uenerant, remigrarũt. Sed ea res initium fuit uenturi magni deinde mali. Daci etenim cognita ſoli ubertate, haud multò pòſt in inſulam rediere, ac uſq; eò cum Anglis bellarũt, quoad bonam partẽ occuparunt, prout alius edocebit locus. Britrichus exin anno cùm regnare cœpit ſextodecimo, & ſalutis humanæ DCCC, naturæ cõceſsit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia properè in patriam reuerſus, omnium conſenſu rex creatur.

Cæterùm antequam reliqua proſequamur, de ſtatu rerum Scoticarum, qui id temporis erat, exponere libet. Amberdetum regem, de quo in extremo libro tertio meminimus, in bello Pictico interfectum, ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater, Mordacus Amberdeti filius, Etfinus, uiri ſemper domi militiæq; pacis autores, in rebusq; gerendis ualde ſpectati: item Eugenius octauus, Ferguſius tertius, homines in uitijs uerſati, ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius, & Achaius Etfini filius. Is princeps omni laude cumulatus, Saxonum opes quæ maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant, pertimeſcens, primo quoq; tempore cum Magno Carolo fœdus icit, ijs conditionibus, ut ſe mutuò iuuarent. Non ſine Dei numine, id factũ prædicãt, quandò etiã nunc amicitia inter Scotum & Gallũ, inuiolata manet, ita ut alter cum altero in perpetuum conſentiat, id quod etiam ferunt aſsignandum odio inter uicinos ſuis ſemper finibus timentes orto, & idcirco illud utriſq; in Anglum, & Anglo uiciſsim in utroſque commune eſſe. Ille item ad Carolum, qui nouas conditurus academias, ad ſe uſq; ab extremis orbis partibus, eruditos uiros aduocabat, Clementem & Ioannem homines doctiſsimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cũctos mortales docẽdos curauit. Secutus eſt Cõuallus

ſecundus, Dungallus, & Alpinus. Is bellum à Dungallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſsit, ſed ad ultimum infeliciter cum illis congreſſus capitur, nulloq; regiæ maieſtatis habito honore, ilicò ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chennethus ſecundus eius filius permotus, bellū protinus renouauit, nec prius ab inceepto negocio deſtitit, quàm Druſchenum hoſtium regem ceperit, pariq; ſupplicio affecerit: qui ita uictoria uſus, poſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atq; per hunc modum, Scoti regnū in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuere. Fuit ille annus ſalutis humanæ DCCCXL, & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Quòd ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitum habuit: in illis enim traditur, Pictos non armis, ſed dolis uictos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam uocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulæ perſimile ducunt, cùm una omnino cœna non facilè potuiſſet tot abſorbere principes, ac uniuerſum populum. Chennetho ſucceſsit Donaldus frater, quòd Ethus eius filius per ætatem non eſſet utilis ad Rempublicam gerendam. Is homo quamuis diſſolutus, & ob id poſt ſextum annum, quàm regnare cœperat, uſus ſua manu, interierit, tamen à ſuis fortiter adiutus, in reliquos Pictos arma iam parantes mouit, funditusq; ſuſtulit. Deinde fiunt reges Conſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius uita pariter atque regno ſpoliauit, ſed facinoris infamiam officio delendam iudicans, opes Scoticas mirū in modum adauxit, redacta in poteſtatem Hybernia inſula. Gregorio ſucceſsit Donaldus ſecundus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in uita Edouardi regis Angli, dicemus. Sed iam libri finem faciamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorū, atq; de fine qui mox conſecutus eſt, ſex eorundem, id eſt, Cantiani, Meridionaliū Saxonum, Orientaliū Anglorū, Orientaliū Saxonum, Mercio rum, & Northumbrorū, item de bellis inter regulos geſtis, deq; eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autē de incremento Occidentalis regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendū eſt, quò tandem & regum & rerum ſeries ſimul ubiq; quadret. Egbertus uir eximia ſpe, ſummæ uirtutis, rex Occidentalis à Cerdicio decimus ſeptimus ab omnibus, uti ſuprà demonſtratū eſt, conſalutatus, poteſtate adepta auſpicatiſsimè uti cœpit, ſanè peritiſsimus pugnādi: quippe qui apud Gallos, dum exulauit, militarē artem ſtudioſe didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaque Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimam nacti occaſionem ab Anglis crebrò deficiebant, in eosq; quotidie inſurgebant, ut qui uicti modis omnibus uinci nolebant. Hoc proſperè & celeriter confecto negocio, iam ob famam rei geſtæ, ſumma autoritate, atque nomine ualebat, territabatq; finitimos regulos, utpote qui uidebant eum talem eſſe in militari arte, ut iamiam ſuis fortunis imminere animo cernerent.

Ea

Ea res in primis pupugit animum Bertulphi Merciorum regis uiri fortiſsimi. Is enim quãuis probè ſciret periculoſum eſſe, cum uiro forti & perito bellandi, acie confligere, attamen ex altera parte, non ignorans facinus multò glorioſius fore, ſi bene caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaq; parato maturè exercitu, illi bellum indixit. Non abnuit Occidentalis rex certamen, qui impigrè circunductis breui ſpatio copijs, hoſtem aggredit, cõmiſſaq; pugna, dimicatur utrinq; acriter, ac ancipiti prælio: ad extremũ Mercij itinere & longo certamine feſſi, fugam ſenſim capere cœperunt. Quod Occidentales ſentientes, maiore ui iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem ediderunt cædem. Hanc uictoriã Egbertus adeptus, in eam ſpem uenit, ut iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facilè finitimos populos ſuperare, quippe quorũ res manifeſtè ad caſum inclinatas cernebat: & ante alios decreuit armis inuadere Etheluolphum Cantianũ regem, hominem in Cantianis parui omnino nominis, minimæq; exiſtimationis. Itaq; cum omni exercitu Cantianũ ingreſſus agrum, diu nemine qui ferè reſiſteret, inuento, regionem quaquauerſum depopulat, uicosq; omnes incendendos diripiendosq; militibus tradit. Etheluolphus qui parum ſuis uiribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicut nonnulli tradunt, ut pugnam facere ſit auſus, ut etiam ſeſe fugæ dederit, uitamq; inde in exilio egerit. Veruntamẽ alij, cum quibus conſentio, ſcribunt, eum collecta quamcelerrimè potuit, militũ manu, fortiſsimè prælijũ cum hoſte cõmiſiſſe, atq; inſigniter dimicantẽ captum fuiſſe. Verùm utcunq; res geſta ſit, talem euentũ habuit, ut Egbertus uicerit, Cantianoq; regno ſit potitus. Creſcebant hoc pacto mirandum in modum Occidentaliũ opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrẽ facilius omnes Egberto parebant. Is igitur ut Merciorum quoq; uires infringeret, Orientales Anglos, quorum amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulò antè ſibi adiunxerat, hortatus eſt, ut parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim ut regi ſatisfacerent, partim quò ulciſcerent iniurias ab ipſis Mercijs acceptas, quippe qui eorũ fines paucis antè diebus deuaſtarant incurſionibus, neutiquam grauatè fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria, Bernulphus rex Mercius primo congreſſu cecidit: dein ira & odio ſtimulante, iterum congreſsi, & in certamine Ludicenus, qui Bernulpho ſucceſsit, interemptus eſt. Ita Merciorũ rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Marte Vthlacum, qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus cepit, captumq; ſub iugum miſit. Tali rerum ſucceſſu Northumbri exterriti, de gradu, ut aiunt, ſubitò deijciunt: quippe qui maluerunt ſeſe dedere, quàm hoſtilia arma pati, aut experiri. Porrò ij eiectis interfectisq; regibus ſuis, ac Dacorum iugo excuſſo, domeſticis ſeditionibus barbarorumq; depopulationibus afflicti, ad Egbertum legatos de deditione miſere, qui oppida, ciues, agros, omniumq; oppidanorum fortunas publicas & priuatas illius fidei traderent, ut ſe deditos tueretur. Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus, ac deditos bene ſperare iuſsit, pollicitus fore, ut nunquam amplius barbarorum iniurijs afficerentur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Occidentalibus Saxonibus ad extremum occupatum eſt. Sunt tamen, qui aliter tradant de eiuſmodi regni exitu, perhibentes regem Occidentalem bello petijſſe Ethelbertũ, ſiue Adelredũ ultimũ Northumbrorũ regem, eumq; deiectum unà cum regno, in hoſtis poteſtatem ueniſſe. quod nequaquã multũ à

uero alienum ducerem, si ratio temporis pateretur: nam, ut superiore libro prodidimus, constat post eiectos reges, triginta & amplius annos interfisse, cùm Egbertus rebus Northumbricis est potitus. Per idem quoq; tẽpus, Egbertus Sutthredum Orientalium Saxonum regem, paruo omnino negocio uictum, regno spoliauit. Creuerunt per hunc modum, ita ad eum diem, res Occidentalium, adiectis eorum imperio tribus opulentissimis regnis, ut illud totum, quod ad occupandam omnem insulam, semper Scotiam excipimus, supererat, id est, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, utpote quod iam uiribus uacuum, breuiq; casurum, sicut postea contigit, in Occidentalium potestatem erat, non secus ac Egbertus sperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde summa iam rerum quasi potitus, partim ut deleto Britannico nomine, sui generis memoria in insula perpetuaretur, partim ut eodem iure, eodemq; nomine, omnis populus censeretur, primus Britanniã, Angliam, & uniuersam gentẽ Anglos appellauit, idq; edicto sanxit perpetuò mansurum. Post hæc sapiens princeps tanto rerum successu, id quod facilè solet mortalium animos fatigare, nihil elatus, eadem aduersus omnes humanitate, gratia, munificentia, pacisq; ac quietis suorum studio maximè erat, cùm ecce Daci, otium honestum patriæ (sic sunt humanæ res sexcentis casibus quocunque temporis puncto obnoxiæ) perturbarunt. Hi parata classe, per mare prædabundi, & ad littus Germanici Oceani appulsi in terram descendunt, prædamq; facere incipiunt. Qua re statim nuntiata, rex paucis secum sumptis militibus, prout in repentina fortuna fieri solet, it hostibus obuiam, eosq; nullis ordinibus firmatos prorsus incautè adoritur. Fuit ab initio pugna Anglis aduersa, urgebat tamen rex militem suum, cùm fortiter præliando, tum commemorando, quàm turpissimum foret, eos milites à piratis & latronibus demum superari, qui reges plures uicissent. Interea Daci ubi cognouerunt ægrè resisti, & haud dubiam hostium lassitudinem esse, tum sese magis concitant, multisq; passim cæsis, Egbertum circunsistunt. Iam nox aduentabat, cùm rex desperata salute, uix ægreq; cum paucis fugiens elabitur. Dacus uerò tametsi superiorem se esse sciebat, trepidus tamen, ne in terra hostili insidijs circumueniretur, à persequendo destitit. Occidentalis rex ea nocte, cuius præsidio ex periculo mortis euaserat, nequaquam accepto incõmodo fractus, cùm diuersi ex suis integri intactiq; de certamine abissent, reliquias exercitus dissipati magno studio colligit, reficitq;: interea etiã orto rumore aduersæ pugnæ, multi ad regem captis continuò armis, proficiscebant, parato itaq; satis idoneo exercitu, omnes copias in hostes educit, commissoq; iterũ prælio, eos externo certamine defatigatos nullo negocio fudit. Pars Dacorum ibi cæsa, pars ad naues elapsa, uento confestim se dedit. Post hanc uictoriam, Egbertus quem uirtutis gloria cum summa laude ad cœlum extulerat, quippe qui regnum quod paruum admodum acceperat, industria sua amplissimum reddidisset, senio iam confectus, uita excesit, anno cùm regnare cœperat XXXVII, salutis humanæ DCCCXXXVII. Reliquit filium Etheluolphũ iuuenem, qui ei successit. Hunc pater, cùm non ignoraret regem qui laudem mereri uellet, oportere esse fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, liberalem, & beneficum, à puero ita instituit, ut ea ipsa regia laude omni tempore dignus fuerit: qui præterea à principio religione obligatus est, subdiaco

natus

natus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus uinculo, Osburgam electiſsimã puellam uxorem duxit: de quo antequã plura ſcribamus, cõmodùm de origine Dacorum, qui à ueteribus etiam Daui uocati ſunt, dicendum duxi. Ii enim ſedibus egreſsi, uſq; eò Anglos modò prædonum more, eorum agros ac domos diripiendo, modò iure iuſti belli dimicando diuexarunt, dum in inſula regno potiti ſint. Sed hæc pòſt loco perappoſito dicentur, nunc de ipſa origine tam feræ quondã gentis diſſeramus.

Gothi Germanicum ſiue Scythicum, non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt, genus hominum ferociſsimum, modò Getæ, modò Daci à priſcis autoribus nuncupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geogr. ſeptimo, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, ut Daci mediterranea loca tenerent, Germaniam uerſus, & Iſtri fontibus uiciniores, qui olim Daui uocati ſunt: Getæ in Pontum uerſi, magis Orientales eſſent. Igitur Getæ & Daci uidentur gens una fuiſſe, atq; tantùm ſedibus diſcreta: quandò eodem te ſte, utriſq; eadem erat lingua. Iis ab Auguſto pax data eſt, uetitiq; ſunt Danubij limitem tranſcendere: à quibus haud multò pòſt uiolatis finibus, duo Romani duces primùm, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam uindicandam miſsi, cum omnibus copijs cæſi ſunt. Exegit deinde Traianus princeps eam gentem Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes compulſam uehemẽter afflixit. Poſtea Antoninus cui Caracallæ cognomen fuit, cùm duceret aduerſus Parthos exercitũ, Dacos quòd parũ quieturi uiderentur, ex improuiſo adortus, domuit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes nullo negotio compeſcuit. Maiores deinde eius gentis motus ſecuti ſunt: enimuero Philippo principe, qui primus Romanorum Imperatorũ Chriſtianus effectus eſt, plericq; ferociſsimarum gentium populi Romani imperij finibus tumultuoſe uiolatis, Thraciam, Lyſiamq; maximè uexarunt. Quo quidem tempore, aut nõ multò pòſt, quandò iam fata Romani nominis gloriam ad exitum trahebant, eiuſmodi fæces hominũ in omnes orbis partes coacto agmine, eruperunt: nam Gothi Aſiam inuaſerunt, Bithynia prius uaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demum barbarorum colluuiem ita euagantem, Claudius ſecundus Romanorũ princeps in Myſia propémodum ad internecionẽ deleuit, CCC millibus hoſtium cæſis, aut captis. Nec multũ aut uſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubiũ, uno prælio uicti ſunt. Atq; ita demum Gothi tot cladibus alijs ex alijs affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtremò obtinente Orientis imperiũ Valente, ab Hunnis quoq; uicti fugatiq; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à ueteribus, ut dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos ferociſsimarum gentium populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe ingreſsi ſunt, Getas & Dacos potiſsimũ fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad ultimũ in aquilonalem Germaniæ partem ſeſe contuliſſe, atq; Daciam ex ſe dixiſſe ferunt. Hæc pars in Oceanum ſeptentrionalem inſtar brachij humani uerſa, Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulã quoq; in Oceano haud longè à Dacia, in Arcton protenſam, quam fortè aut tunc aut poſtremò occuparũt, Gothiã appel

lasse traduntur. Et hæc simul cum ipsa Cherroneso, ab eadem gente possidetur, quæ obliterato prorsus antiquæ patriæ nomine, ut dictum est, ex eius dominatu Dacia nuncupatur. Sanè hanc quondam terram Cimbri, quos C. Marius uicit, tenuere, quam nunquam ferè una gens coluit: quo factum puto, ut priscum nomen interierit. Atqui Dacia antiqua Pannonijs uicina hodie Valachia nuncupatur, ex eo, quòd Dacis inde expulsis, & alias sedes quæritantibus, Romana colonia illuc missa est: nam Valach lingua eorum, Italicum significat. Valachorum deinde duæ factiones fuere, Dragulæ, & Dani: sed Dragulæ Danis impares, nostrorū patrum memoria, Turcas in eam terram induxerunt, qui Danos penè deleuere, quos Ioannes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorum pater, restituit, atq; Turcis ereptos sibi nominiq; Christiano uindicauit. Hinc ergo cognoscamus licet, qui in præsentia Daci aut Dani sint, ut ne eos Danos appellemus, qui Cherronesum Cimbricam habent, cùm illi etiam nunc in sua Valachia sint, sed Dacos, qui patrijs sedibus eiecti, in eam peninsulam se ad extremū contulerunt. Quod uerum esse, uel illud declarat, quòd eius regionis dominus non se Danorum, sed Dacorum regem uocitat, uti ex illius diplomatibus liquidò constat. Quare scriptores illi dubio procul errant, qui in suis historijs eiusmodi Oceani accolas Danos pro Dacis ponunt. In hac hæresi cum primis est Saxo Grammaticus eius gentis recens rerum gestarum scriptor, si codex formis excusus non est mendosus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue uersaremur, non libuit tales in hac parte sequi autores. Sed ad inceptū redeamus. Hæc itaq; gens ferox, quæ Germanicū nunc Oceanū accolit, quæq; trans Istrum olim sedes habuit, cùm domi in dies magis magisq; multitudine suorum premeret, tandiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris interuallo, ab Anglia discreta est) armis diuexauit, donec subegerit. Hæc summatim de Dacorum origine.

Cæterum ad Etheluolphum redeo. Huic uiro rebus omnibus apprimè ornato, qui meritò potest cum patre conferri, quem haud dubiè ad humanitatē & iustitiam natura genuerat, nihil potius fuit, quàm de suo populo continenter optimè mereri, ac æquissimos quosq; rebus agendis semper præficere. Cuius rei autores cum primis erant diuus Suitinus, & Adelstanus, id temporis uitæ sanctimonia & prudentia celebres, quos rex in intimis habebat. Quare pax & iustitia ubiq; florebat, cùm manus ingens Dacorum ex patrijs sedibus profecta, ac prædandi studio iterum per insulam uagata, multis incommodis insulanos affecit, in quos ita populantes rex sumptis necessariò armis, à quibus libēs suapte natura manus abstinebat, satis ferociter est sæpius inuectus. Impia tamen gens atq; huc atq; illuc more ferarum cursitando, ac crudeliter in omnes sæuiendo, diuersa loca regni, & præsertim Cantium maximè deuastauit: sed eam ingenti præda onustam, insulani postremò toto regno expulerunt. Rex ea molestia liberatus, haud multò pòst Romam uoti causa petiuit, ubi à Leone quarto pontifice benignè acceptus, fecit Romano pontifici eam quoq; insulæ partē, quam Egbertus pater ad regnū adiunxerat, uectigalem, imitatus Inam, id quod suprà memorauimus: legeq; sanciuit, ut qui ex suis possessionibus, triginta denariorum uectigal in singulos annos caperent, aut plures domos haberent, pro ijs, quas habitarent, singuli singulos denarios quotannis Romano pontifici, ad diem festum apostolorum Petri & Pauli,

uel

uel ſummum, ad uincula Petri, ſoluerent. quam legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſsignant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXLVII. Idem fertur inſtauraſſe Romæ ſcholam quandam primò ab Offa Merciorum rege conditam, & paulò ante eius aduentum in Vrbem, incendio ferè conſumptam. Ipſam autem ſcholam, ubi Romæ Angli duntaxat manebant, bonisq; artibus operam dabant, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita eſt, ad quam Angli homines receptum habent. Rex Etheluolphus moratus eſt Romæ maiorem anni partem: poſtea domũ reuerſus non modò ſe clementem principem, ſed optimum parentem omnibus ſuis præbuit, ut qui cuncta ad honeſti cultum, modeſtiamq; referebat. Genuit ex Osburga uxore, filios Ethelbaldum, Ethelbertum, Ethelredum, & Alfredum, ſiue Aluredum, egregiæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis artibus imbuendos ſummopere curauit: ſed nihil æquè elaborauit, quàm ut liberales & largi euaderent: ſciebat enim ſapientiſsimus pater, nullum fermè uitium perniciosius auaritia omnibus criminibus implicata, poſſe in principem cadere, quippe qui cùm multis imperet, per multorũ fortunas id malum peruadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, non immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarunt. Cum Etheluolphus in hac morum uitæq; modeſtia ageret, leui repentè morbo tentatus occidit, anno cùm regnare cœperat, uigeſimo: eius corpus Vintoniam delatum, ibi honorificè ſepelitur. Per idem tempus florebant ſanctitate uitæ uirgines Modeuena, apud Hybernos, Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ uerò nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atque Achea uirgines in diuorum numerum poſthac adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimuſnonus, qui tantum menſibus quinq; regnum obtinuit, nam ſubitò in febrem incidit, ex eaq; mortem obijt: quem ita immatura morte extinctum Ethelbertus ſecutus eſt, uir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſsimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos uagata, multis incommodis incolas affecit: quibus haud multò pòſt rex impigrè obuiam factus, non prius à perſequẽdo deſtitit, quàm multa edita cæde, eos omnes inſula exegerit. Dum poſtea princeps hac re bene geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendũ tranquilli regni ſtatum, animo agitat, uix quinto anno cùm regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater à Cerdicio uigeſimus alter rex creatur, uir domi placidus atq; humanus, qui fama & gratia quadam, omnes ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat, foris uerò non item: nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil non ſeuerius agebat: atque ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in uita manere, aut in otio eſſe, uixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo temporis ſpatio, cõtinuis bellorum fluctibus agitatus eſt.

Quippe Daci qui inſulæ ubertate iampridem cognita, ſæpius ingentẽ prædam inde exportarant, modò inſidijs, modò aperto Marte, adnitebantur uires Anglorum ita infirmare, ut tandem aliquando imperium in inſula obtinerent, quare quotidie factis paſsim prælijs, inſulæ ſtatum turbabãt. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpe conflixit, uaria licet fortuna. Quapropter Daci uictoriam animo concipientes, cùm uiderent nihil eſſe, quòd amplius tu-

multuantium more, rem tentarent, dein instructa acie insulam inuadendã sta
tuerunt. Itaq; nõ multò pòst Iuarus eorum rex cum ingenti classe adfuit, dela
tus in Humbri ostiũ, qui de summa rerum certare affectans, hostiliter agrum
ingressus est. Interea rex nihilo segnius eò quò hostem aduenisse audierat, ad
properauit, ac ubi in conspectũ uenerat, suos in aciẽ eduxit, quos ad hunc mo
dum instruxit: In siniſtro cornu, partem equitũ cum omnibus auxiliarijs, qui
bus Aluredũ minorẽ natu fratrẽ, uirum singulari uirtute præfecit: cuius ad
nutũ centuriones singulos paratos uoluit: in dextero uerò cornu, alterã partẽ
equitum cum bene magno sagittariorũ numero, & peditum flore, locauit, ubi
ipse erat. Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam se expedit, Daci in quibus
plus audaciæ & temeritatis inerat, iam paratis antea ordinib. appropinquãt,
ac signo ad unum temporis punctum utrinq; dato, concurrũt acriter, uariecq;
pugnaũ. Sed Angli cùm uidissent hostes infestis pilis quanta maximè potuis
sent ui procurrisse, & animaduertissent, non occurri posse à se æqua conditio
ne, tum ut usu periti ac superioribus pugnis exercitati sensim se represserunt,
& ad medium ferè spatium constiterunt, ut non consumptis uiribus appro
pinquarent, & interea hosticus ille furor aliquantulũ refrigeret. Ita paruo in
termisso tẽporis spatio, ac rursus reuocato cursu, celeriter in hostes insurgũt.
Neq; Daci huic rei defuerunt, qui & impetũ Anglorum tulerunt, & ordines
conseruauerunt, ac uniuersi strictis gladijs procurrerunt, omnisq; multitudo
sagittariorũ se profudit, quorum impetũ Anglus non tulit, sed paulùm loco
motus cessit, iamq; fugam meditari cœpit. Id ubi rex animaduertit, equites o
mnes ad excipiendum illum impetum conuertit. Daci nihil loco excedentes,
cursum aliquantulũ represserunt. hoc idem iam aduentante nocte, Angli fe
cerunt: quod utrisq; gratissimum fuit, nam à mane ad uesperum, pugnatum
erat, & nox prælium iam in siniſtro cornu, quò se multo labore fatigati contu
lerant, dirimere cœperat, atq; corpora interfectorũ ubique iacentia pugnam
utrobiq; maximè impediebant. Igitur facilè ab utraq; parte receptui signum
datum est, & illud Anglis peropportunũ, qui adeò ægrè resistebant, ut iam
iam fama esset, eos esse uictos, ita, ut nihil propius factũ fuerit, quàm ut Nor
thumbri hortantibus Mercijs, rebellarent. Ea nocte Daci admodum soliciti,
nimirũ quibus satis cognitũ erat, oportere in terra hostili aut mori aut uince
re, corpora cibo curant, congestisq; in unum demortuorũ cadaueribus, ac uul
neratis simul curatis, sese uicissim quieti dant. Angli uerò qui eo die penè su
perati fuerant, noua subsidia parant, concurrentibus continenter undiq; mul
tis mortalibus ad suppetias ferendas suis: & ita postridie iam albescente cœlo,
cùm recẽtes atq; integri multi defessis succesissent, magnis animis sese ad pu
gnam expediunt, quam hostes, tametsi externo prælio fatigati, nullisq; suorũ
uiribus aucti, haudquaquam retardarunt. Certamine itaque iterum renoua
to, parum admodum æqua conditione pugnatũ est: nam Iuari interitus, qui
inter primos præliantes statim confossus cecidit, ita Dacorũ animos terruit,
ut eu estigio se in fugam dederint: ex quibus, antequam in tutum se recipe
rent, bene multi trucidati sunt: postquam autem locum castris idoneum cepe
runt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorum suprà mentionem fe
cimus, sibi duces constituerunt, qui miro statim studio exercitum reparare
nituntur. Cum his non consentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur,

qui

qui ſcribit Iuarum, ubi uidiſſet leonis pellem non peruenire quò uolebat, uul
pinam aſſuiſſe: hoc eſt, uiribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem.
Porrò, ut idem ait, Iuarus conciliata cum Anglo pace, tantum arui ab eo im
petrauit, quantum equino poſſet circundare tergo, & illo in minutiſsimas cor
rigias ſecto, amplum urbi condendæ locum occupauit: qui deinde renouato
bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio pòſt, relicto Agnero inſulæ
præſidio, domum ob rerum nouarum motus redire, neceſſe habuit. Non po
nit Saxo nomen urbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ. Aſt ab iſto artificio uidet tra
xiſſe nomen oppidum, quod Dongcaſtrum uocatur: nam thong, anglicè cor
rigia dicitur, & th pro d Angli utuntur, ut inde Dongcaſtrum ſit nomen
compoſitū: ſic auguremur licet. Sed ad rem reuertamur. At Ethelredus tam
etſi magna potitus uictoria, nihil tamen hoſtium uires aſpernatus, reliqui ne
gotij gerendi nullam dimittebat facultatem, quòd intelligeret ingentē homi
num multitudinē in inſulam continēter accurrere ſuis ſuppetias laturam, quæ
haud inde multò pòſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptam cladem,
refecto exercitu, cum Anglis congreſsi haud dubia ſpe, ita illos fuderunt, fu
garuntq; ut parū abfuerit, quin ille ultimus ijs dies conferendi ſigna cum Da
cis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendā cōuerſus, latè omnia
uaſtare cœpit: qui cùm liberè nimis percurreret hoſtium agros, inopinans in
cidit in inſidias, quas Ethelredus illi ſic furenti, coactis in unum ex curſu ſuis,
fecerat. Ibi non mediocris ab Anglis Dacorum fugientium ſtrages eſt edita,
haudquaquam tamen incruento milite, inter quos & ipſe Ethelredus uulnus
accepit, cuius cruciatu intolerabili afflictus, breui pòſt occidit. Fuit ille annus
cùm regnare cœpit Ethelredus, ſextus: qui rerum geſtarū fama adeò nomen
ſuum celebrauit, ut immatura morte nihil damni feciſſe uiſus ſit, cùm præſer
tim Aluredo fratri uirtutis ſplendore pari, negotium ſuſcipiendæ curæ regni
moriens mandarit, quem iampridem hæredem fecerat.

Aluredus rerum potitus, primo quoq; tempore, uoti cauſa, Romam profe
ctus eſt, ubi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pontifice
rurſus honeſtatur. qui fuit annus ſalutis DCCCLXXII. Quocirca quadrare
non poteſt, ut à Leone quarto id decoris ſuſceperit, ſicut quidam rationi tem
poris altè indormientes falſo prodiderunt. Non quieuerūt interim Daci, qui
primùm Merciam ingreſsi, Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non
multò pòſt à Burthredo inde expulſi fuere, quem etiam paruo pòſt tempore,
regno deiecerunt, & Mercia potiti Ceouolphum, prout ſuperiore libro abun
dè memoraui, eius regionis regem fecerunt: deinde Northumbros adorti, in
tra Eboracū metu incluſos ſuperarūt, urbemq; captam diripuerunt. Quibus
rebus proſperè geſtis, elati orientales poſtremò Anglos uicerunt, interfecto
Edmundo illorum rege, uiro ſanctiſsimo: ac ijs ita ſuperatis Guthormum u
num ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſsit Ericus etiam
Dacus, quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad ultimum occiderunt. Sic
Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimulq; Anglis orientalibus impe
rabant, totis uiribus intenti, quomodo occidentales opprimerent, quorū o
pes ita creſcere, magnopere dolebant. Erat Aluredus tam rebus externis lau
dandus, q; domeſticis inſtitutis admirandus, item ſummo ingenio, ſummaq;
prudentia, cui ab initio principatus, omnia difficilima fuerunt, deinceps uerò

omnia plena laboris, cæterum feliciſsima. Tot uirtutes optimo principi inui-
derunt cum primis Daci, conatiq; ſunt eum quamprimum opprimere: cùm
enim ille aliquando eſſet in uilla, quam in Londinenſi agro habebat, ibiq; ani
mi gratia, interdum in uenatione foret, Daci qui Londini morabantur, certio
res facti datam eſſe occaſionẽ perdendi inimici, ſubitò illuc cum bene magna
armatorũ manu aduolant, ac de improuiſo regem uillæ parietibus includũt.
Re ſubita perterriti milites Angli, qui admodum pauci erant, perſuadere regi
conantur, ut dum ipſi erumpunt, fuga ſibi conſulat. Ille autem exiſtimans id,
ut indecorũ minimeq; dignum maieſtate regia, ſibi crimini datum iri, occur-
rendum periculo deliberat, atque factus irruentibus obuiam fortiter pugnat:
ſed ubi uidit, ſe ac ſuos à multitudine hoſtiũ circũueniri, tum demum, etſi in-
uitus, neceſſariò fugam capit, non tamen latebras quærit, uerùm ut bonus im
perator in præſentia hoſtili rabie à tergo omiſſa, exercitũ quamcelerrimè po-
teſt, undecunq; conflat, fitq; Dacis obuiam, qui nuntiato hoſtium concurſu,
non auſi in medium procedere, ſeſe Londinum receperunt, regisq; uires ma-
ximè formidantes, per legatos de pace agere cœperunt. Pacis autem conditio
nes erant, ut res occidentales nullo unquam tempore poſthac infeſtas excur-
ſionibus latrocinijſúe redderent, ac pacti ſeruandi cauſa, obſides darent. Sunt
qui ſcribant, pacis leges in primis fuiſſe, ut Daci de inſula exirent, nunquam
amplius rediturí, id quod tam à uero eſt alienum, quàm à facto fuit: quia illi
iam latè dominantes, niſi extrema ui adacti, quæ nondum exiſtebat, illud mo
dis omnibus facturi non erant. Has conditiones rex minimè eſt aſpernatus,
quippe qui præ bono otio, iam bellum oderat, quò ubi ab armis eſſet ceſſatũ,
poſſet patriã literis, quæ per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq;
firmare. Igitur acceptis obſidibus, fœdus cum hoſtibus percuſsit breui tem-
pore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ ſuo cõmodo poſt-
ponendam ducebant, ſtatim pòſt Londino mouentes, maximis itineribus
Exoniam proficiſcuntur, urbemq; per uim capiunt. Eſt autem Exonia urbs
Deuoniæ comitatus, loco præcelſo ad occidentem uerſus poſita, abluiturq;
flumine Exi, à quo nomen habet, diſtatq; à mari circiter millia paſſuum tria.
At ubi Aluredus ſcelus reſciuit, ſubitò pro uiolato fœdere, obſidibus merita
pœna affectis, in hoſtes mouit. Nõ expectauit Dacus, dum rex accederet, qui
ſiue ut eum pòſt ſequentem defatigaret, ſiue re uera timore perculſus, relicta
Exonia, Londinũ uerſus properè regreſſus, ad Chipenhamum, qui eſt pagus
proximus Briſtolliũ, ad decem & ſeptem paſſuũ millia, caſtra poſuit, ibiq; cir-
cunducto uallo ſe muniuit. Briſtolliũ enim oppidũ in ora occidentali ad Sa-
brinæ æſtuaria poſitũ, alluitur Hauino fluuio, per quem minora nauigia ad
illud cõmeant. Qua re cognita, rex de uia haud multò pòſt diuertit, caſtrisq;
propter hoſtẽ factis, eum ad certamen prouocare conuitijs, probrisq; nititur.
Daci quibus ſatis conſtabat, aut pugnandũ, aut moriendũ eſſe, neutiquã con-
tati ad pugnam ſe expediunt. Clamatũ utrinq; ad arma, ut arma quiſq; cape-
ret. Sine ſigno, in prœliũ ruere Angli, etſi inordinati pauciores q; numero e-
rant, ac tanto animorũ impetu in hoſtem primùm irruperunt, ut ipſa audacia
maiorem illum in modũ terrerent, deinde rari in confertos illati, cùm pauci-
tas parũ tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undiq; pulſi coire in orbem cœperũt.
Quod quamuis optimũ fuerit conſiliũ, tamẽ urgentibus undiq; Dacis, adeò

in

in arctũ compulſi ſunt, ut uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet: ita tamẽ in glo
bum coacti, multos ex Dacis trucidarũt. In ijs Hubo Agneri frater, ac plericꝫ
alij nobiles duces fuerunt. Poſtremò Angli, qui corona hoſtiũ cincti, ad mul
tũ diei ex omni parte cædebantˆ, eruptione facta, in caſtra ſe retulerũt. Fuit eo
prælio ita æquo Marte pugnatũ, ut neutra pars cognorit, qui uicti, aut uicto
res euaſerint. Poſtea curarunt uulneratos, cæſoſcꝫ ſepulturæ dederunt. Daci
in primis corpus Hubonis magna pompa humarũt. Quo facto, incœptũ iter
ire pergentes, Abyndoniam, qui pagus eſt ad Thameſim ſitus, & à Londino
diſtat circiter milliaria XLV, peruenerũt, ibicꝫ caſtra fecerunt: quò etiã Angli
breui pòſt adfuerũt, caſtracꝫ prope hoſtes metati ſunt. Interim fama quoquo
uerſum diuulgarat, Aluredũ eſſe à Dacis profligatũ, propterea quòd dimiſſo
ſenſim prælio, ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ resilli bono fuit: nam multi mor
tales ſuppetias ferentes ad regem ſuũ concurrerunt. Aluredus poſtridie illius
diei, quàm eò peruenerat, copias ſuas ſatis auctas in aciem eduxit: nec hoſtes
extraxerunt pugnam, quam acriter cœptam uiriliter tolerarunt, coactoꝫ ſi
mul exercitu, nunquã aliàs tantis ferè copijs, tantis animis dimicarunt: quip
pe tanto irarũ certamine geſta res eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladijs
pugna cœpit, & acerrimè cõmiſſa, quæ adeò anceps fuit, ut nõ cum Dacis præ
pe antea fuſis, fugatis, atcꝫ etiam uictis, ſed cum aliqua noua gente uidereˆ di
micatio eſſe. Nihil ab ulla parte mouebatur fugæ, adeò ad ultimũ laboris, &
periculi uentũ eſt, ut equites utrinꝫ emiſsis equis, pedeſtrẽ inter ſe pugnam
facerent: iam cruor ubicꝫ exundabat, corporaꝫ cadentiũ paſsim ſtrata æquo
ſemper prælio pugnantes impediebant, cùm nox eos oppreſsit, quæ demum
glorioſius nunquã poſt homines natos, certamen diremit. In quam uerò par
tem ſe uictoria inclinarit, penitus incertum eſt, ita pari conditione eſt certatũ.
Pari deinde periculi gloriæcꝫ euento, ſepties eo ipſo anno, inter Anglos & Da
cos armis dimicatũ tradunt, & ad extremum, cùm uires utrinꝫ ſatis debilita
tæ forent, facilè ad pactionem uentum eſſe, & inter eos pacem conueniſſe, his
conditionibus, ut Daci armis abſtinerent, nullum Anglis bellum inferrent,
aut inſidias tenderent, néue nouos milites ex Dacia in inſulam aduocarent.
Sunt qui ſcribant, Dacos ex eo fœdere cunctos in patriam remigraſſe: quod
ſicuti parum fideliter ab illis proditum, ita ab iſtis minimè factum eſt. Fuit is
annus quintus, cùm Aluredus regnare cœpit: quo quidem anno ipſi Daci, ut
ſæpe ſolebant, Londini hybernarunt.

Nunc autem de aduentu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo
duces Normanorum originem habuerunt, qui & ipſam Angliam tenuerunt,
dicendũ eſt, ut hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itaqꝫ homo Dacus, anno
ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII, cum multitudine iuuenum nouas
ſedes quærentium, in Angliam uenit, ut ſeſe ad ſuos adiungeret, iunctisꝫ co
pijs, genus nomenꝫ Anglicum deleret. uerũ cùm ſuos Dacos, iam longo bel
lo feſſos, in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet, illud iniquo animo tulit: qui ta
men nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem præ
lio, erupit in agros, omnia ferro igneꝫ deuaſtans. Incidit ex ea re, nonnihil ter
roris atque moleſtiæ regi Aluredo, qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſpera
bat, ſed exiſtimans in noui hoſtis aduentu, nullam rem celeritate tutiorẽ, con
feſtim ire obuiam illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaque conſerta pugna,

multi utrinq; mortales desiderati sunt, sed maior omnino Dacis iactura fuit. Post hæc cùm Rollo fortè somno raperetur, ueluti accidere solet corporibus fessis, ferunt eum uisum esse sibi uidere examen apium supra se, atq; exercitũ suum uolitare, magnoq; clamore transmittere mare, & continentem petere, ibiq; cõgregatas uarios arborũ flores depascere, atq; inde occidentalem partẽ littoris Gallici Oceani peragrare, collectosq; flores in unum congerere locũ: ac ipsum statim experrectum cœpisse huiusmodi rem secum sæpe reputare, locoq; præsagij habere, quasi certò scientem sibi futuram felicitatẽ requietemq; laborum in Gallia portendi. Imò sunt, qui rem aliter narrent, tradentes eum somniasse se elephantiasi subitò correptũ, & fonte cuiusdam montis lautum, fuisse sanatum, ascendissecq; postea incolumẽ in eius montis uerticem. Quod sanè somnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, ut elephantiasis esset uana deorũ religio, qua ille tenebatur: & fons baptismatis aqua, in qua ablutus optati deniq; compos fieret: atq; sic ad montis uerticem, hoc est, ad summam gloriam postremò aspiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus spei, & minus inimico in Christianos homines animo, quòd somnium in rem suam maximè fore sperabat, uelis in altum datis, in Galliam transmisit, in eaq; primò Celticæ partem populando occupauit, quæ ad littus Oceani Gallici, citra Sequanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequanæ cõmoditatem, Rothomagum usque ciuitatem aduerso flumine peruenit, urbemq; oppugnare aggressus est, quam ciues ad extremum, cùm auxilia frustra diu expectassent, sibi rebusq; suis timentes, ultrò tradiderunt. Hanc urbem, teste Cæsare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea urbe Rollo, ad finitima loca occupanda animum intendit, ratus huic rei maturandæ maximè conducere, quòd tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, sibi usui esse possent. Itaq; comparato quammaximo potuit exercitu, instructaq; classe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terrestri profecti, omnem Galliam ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad uexandos hoc pacto hostes, maiore in dies singulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipsum confugiebãt, quoquouersum armatos dimittit. Omnes uici atque omnia ædificia, quæ quisq; conspexerat, incendebãtur, prædaq; ex omnibus locis abigebatur, cùm Carolus Galliæ rex cognomento Simplex, uir certè integritate uitæ, non item militaris disciplinæ gloria præstans, ratus se posse ferum hostis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, misit legatos à Rollone trium mensium inducias petitum. Quæ res quoniam Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militẽ suum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaq; datæ sunt in tris menses inducię Gallo, quæ statim ut exiuerunt, Rollo copijs in aciem eductis, Carnutes armis inuadit, ad eorumq; oppidum oppugnandum aggreditur: quod ubi obsidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati sunt) dux cum magna militum manu, obsessis auxilio uenit, ilicoq; hostes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorum uiribus, omnes, præcedente loco signiferi, antistite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt uirginis Mariæ fuisse, atq; diuinam opem implorante, in hostes erumpunt. Non sustinuit irrumpentiũ impetũ Dacus, qui nõ sine magna suorũ strage, in fugã uersus, ad locũ haud procul cõfugit, ibiq; ira & furore accensus, suos q; celerrimè potuit, cursu dissipatos coëgit, ac mox in omnes

partes

partes erumpens militibus imperauit, cædem atq; populationes in hoſtes facerent. Illi partim ſpe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendoq; truculentiſsimè in miſeros Gallos ſæuiebãt, neq; ætati, neq; ſexui parcentes, quin deorum templa, priuatasq; domos crudeliſsimè inflammabant. Hoc pacto barbari diuina humanaq; fœdabãt. Contrà interim Franci regem ſuũ uituperabant, quòd tardus & iners eſſet, atq; uim ui repellendam minimè omnium curaret: cùm ipſe Carolus, qui longè magis Dei optimi maximi auxilio, quàm armis confidebat, quippe uidebat plus nimio hoſtium uires creuiſſe, quàm ut tutò iſs reſiſtere poſſet, uehementer ſtudens feram & moribus & natura gentem ad perceptionem ueritatis trahere, ac ad ſuam amicitiam adiungere, legatos iterum ad Rollonem miſit, qui eum ad Chriſtianam pietatem hortarent, dicerentq;, ſi fide integra, eam amplecteret, ſe eſſe illi filiam nomine Aegidiã, forma ſimiliter ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimoniũ daturum. Fuit princeps legationis Francio Rothomagenſis epiſcopus, homo Rolloni notus atq; acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorum conſuetudine mitioris ingenij eſſe cœperat, libentius legatos audiuit, ab eisq; propoſita cum ſuis communicauit. Placuit omnibus nõ aſpernari conditiones pacis: ſed legatis non aliud datum reſponſum, niſi Rollonem cupere cum rege Carolo colloqui. Legati properè ad regem reuerſi, legationẽ renuntiant. Quare habito maturè concilio, Carolus demum cum Rollone cõgreſſus ei filiam locauit, ſimulq; dedit filiæ dotis nomine, eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citeriorem q; Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Normaniam dixit, quòd eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: Normanũ enim ſeptentrionalem hominem interpretatus eſt: porrò North Dacorũ lingua, ſeptentrio eſt, Man uero homo. Hæc ex Normanicis ſcriptoribus, quàm accuratè, ſed neſcio quàm uere, quia cum iſs non conſentiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem ſcribentes: quandò ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Gallias acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionem unà cum Dacis penetraſſe, & poſtremò facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendam accepiſſe. Quare tradunt Rollonem ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes eo loci firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neque Aegidiam filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharij regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorũ regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, ut ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimoniũ Opem Berengarij Bellouacorum comitis filiam. Iſta admonenda duxi, ut meo uterer inſtituto, qui pollicitus ſum hiſtoriam multò ſynceriſsimam texere, & idcirco libuit ſcriptorum opiniones appoſitè repetere, quò legentes in rebus quamuis obſcuris minus ambigerent. Sed reuertamus rurſus eôdem. Rollo ita in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quòd tam humanus breui quàm pius effectus, ut religionis nequaquã abhorrens, ultrò à Francione epiſcopo Rothomagenſiũ ſit baptizatus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonũ comite, quem recepti ab ſe ſacri teſtem adhibuerat? Sunt qui ſcribant, Normanos iuſſos eſſe annuũ uectigal pendere Francorum regibus, ut Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita crederet, ſed Caroli cõceſſu adepta. Is igit Rollo primus fuit Normanorũ dux, à quo alij duces

Normani originẽ habuerunt, unde poſtremò Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, ut appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnum Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, uitaq; priuatũ, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi cõmodùm dicemus. Ad Aluredum redeo.

Erant in fœdere Daci, ut dictum eſt, cum Anglis, cùm uiolata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebãt, ſubitò adorti imprudentes ad unum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtẽ uſq; Exoniam perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu urbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, inceptо negotio ſuperſedendũ ratus, iterũ hoſti acceptis obſidibus, pacẽ dedit, ut magis ſæuienti fortunæ hoc pacto tantiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quod illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad punctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, ut pacis hoſtis, quieuit. Tum rex continuis bellorum motibus male acceptus, cùm arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſſim haberi iuſſit, ipſe interim animo fracto afflictoq; ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hîc magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid conſilij capiendum foret, ſedulò agitabat, aliquot dies per dubitationem conſumpſerat, cùm ecce tibi, obuium habuit hominem admodũ inopem, ſicut præ ſe ferebat, qui fruſtũ panis ſuppliciter petijt, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem uidit diuum Cuthebertũ atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem ut bono animo eſſet. His auditis, Aluredus ualde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magnisq; præſidijs undique concurrentibus, ſatis munitus, deintegro bellum ſumit. Sic pius princeps tot miſerijs paulò antè coopertus, quibus haud dubiè breui corrumpendus erat, uelut ex alto in portum delatus, repentè eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quæ defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliaq; quæ ad bellum gerendum neceſſaria uidebantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cùm ad arcendam Dacorũ multitudinem in inſulam continenter uenientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam ueniſſent. at interim audaci magnoq; animo, mutato ueſtimento, hoſtium caſtra ingreſſus, tempus ad inuadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna ui aggreditur. Daci primo tanquam uagantes nonnullo incommodo afficiuntur, ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantum aberat, ut hoſtem formidarent, ut etiam pugnam ubiuis locorũ minimè defugerent. Eſt ita terra mariq; uaria ſæpius inter eos fortuna belligeratum, cùm demum Roceſtria, Londino, & Ceſtria ciuitatibus Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, ut ex illis, qui cædi ſuperfuerant, alij unde uenerant, remigrarint, alij uitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In ijs fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe prouincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubiè errore ducti, propterea quòd Ericus natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno ſpoliauit, id falſo prodiderunt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſunt, quos

Adelſtanus,

Adelſtanus, uti paulò pòſt diceť, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, deuicto Ceuolpho rege, Merciorum regno potitus eſt, qui ita maximis demum bellis atq; laboribus perfunctus, primùm de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremò de Republica, bonisq; hominũ moribus bene mereri maximè ſtuduit: enimuero memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabat, à diuo Cutheberto editi, ſicut ſuprà memoraui, multis donarijs templum quod Ceſtriæ erat, ubi reliquiæ ipſius Cutheberti aſſeruabantur, ornauit, auxitq; loci epiſcopũ poſſeſſionibus, cui dedit comitatum Dunelmenſem, qui inter Tinam & Theſin flumina intereſt, ut eum regio obtineret, poſſideret, adminiſtraret imperio, iureq;. Siquidem id temporis circiter annũ ſalutis DCCCLXXXIII, Lindiſarne inſula à barbaris deuaſtata, in hoc oppidum quod proximum Dunelmo eſt, ad ſex paſſuũ millia, ſedes epiſcopalis translata eſt, atq; inde quadrageſimoſecundo pòſt anno, Dunelmũ unà cum corpore Cutheberti poſtremò traducitur, qui fuit annus CCLXXXV, cum eam ſedem Aidanus in Lindiſarne primũ poſuerat. Dunelmum autem urbs eſt maritima, ſpectatq; ad aquilonem, quam Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa urbe loco præcipiti alueum habet admodum ſaxoſum, ſic, ut ſaxa utrinq; ingentia extent, quæ nõ tegunť aqua, niſi cùm ex imbribus flumen redundarit. Sed eo loci, mirum dictu, accidit, ut ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parumq; miſceatur, ſtatim fiat ſalſa, quæ antea dulciſſima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, non accidit. Cæterum illud fieri uidetur, aut quòd talis ſit eorum lapidum natura, uel cruſta ſole uentóue aduſta, ſalis ſaporẽ gignat. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condidit tria cœnobia apparatu magnifico, unum Vintoniæ, quod nouum monaſterium nuncupatur: alterum in pago, quem dicunt Shaftisburiam, diœceſis Sariſberienſis, & illud uoluit monacharũ eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue Elginam: tertium uerò eo loci, quo uarijs anxius curis à diuo Cutheberto bene ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atque unà cum alijs duobus, ditauit magnis poſſeſſionibus. Eſt locus iſte paululũ editus ad formam inſulæ, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus, & ad orientem ſolem: alluitur fluuio nomine Tano, qui marinum æſtum creſcente mari accipiens, uſque ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc uocatur Athelnea, abeſtq; à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinque. Eſt autem Tantonia celebre oppidum ad Occidentem, in extrema parte comitatus Somerſeti ſitum, quod Tanus fluuius, qui fontem habet ultra ad duodecim milliaria, alluit, à quo Tantonia ipſa uidetur nomen inueniſſe. Fuit is annus, cùm Aluredus hæc pia fecit opera, poſt alterum & uigeſimũ, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis DCCCXCIII.

Dedit Aluredus iam uiginti natos annos operam literis, atque ita doctus euaſit breui, ut diui Gregorij dialogos, opus Boëtij de conſolatione philoſophiæ, & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem uerterit, quò à cunctis facilè intelligerentur. Licet dialogos & Boëtij opus quidam tradant eius rogatu, Verefredum antiſtitẽ Vigornienſem tranſtuliſſe, quibus minus conſentio, cùm ipſe ſic eruditus eſſet, ut par ſit credere, eius fuiſſe opera. at pſalmos morte intercedẽte, nõ omnes omnino interpretatus eſt. Studebat rex optimè

animatus per id tempus, quo literæ apud Occidentales lõgè rariſſimæ 'erant, ſuos quouis mõdo bene uiuendi rationem docere, mortaliũcꝫ animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare: quare ſummè fauebat ingenijs, fouebat hominum dignitatem, amplectebatur nobilitatem, & omnes denicꝫ diligebat, in quibus uirtus ineſſet. Memoriæ quocꝫ proditum eſt, Aluredum haud facilè pati conſueſſe, quempiam in ſacerdotũ collegium uenire, niſi uir probus, atcꝫ homo literis inſtitutus eſſet, utpote qui probè ſciret ſacerdotes ſecundum uetus uerbum, ſpectaculum factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales uiuendi modum facilè ab illis mutuari: & quoniam perpauci admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco undecunꝫ uiros uitæ ſanctitate & doctrina claros arceſſebat, qui regale ſacerdotiũ, uti apoſtolorũ princeps appellat, obirent. atqui Neotum in primis monaſticæ profeſſionis uirum ſanctiſſimum, ob eximiam eruditionẽ, miro amore cõplexus eſt, quo hortante, Oxonij gymnaſiũ inſtituit, propoſita mercede omnibus, qui publicè bonas artes profiterentur, quò multi doctrina clari confluxerunt, docendi gratia. Equidẽ ab eo tempore, quo Sigibertus Orientaliũ Anglorũ rex, ſcholas in ſuo regno collocarat, de qua re libro quarto meminimus, deinceps fuere uiri ſemper in inſula eruditiſſimi, qui tanquam doctrinarũ riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, non modò Angliam, ſed Galliam quocꝫ mellifluo diſciplinarũ nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinũ ſeu Alchuinũ ab Offa Merciorum rege, uti alibi eſt expoſitum, in Galliam miſſum, conciliandæ amicitiæ cauſa, cùm uideret in homine plurimas eſſe literas, quamobrẽ meritò ei honor eſſet habendus, ex legato hoſpitem fecit ſuum, ex hoſpite præceptorem, uetus Athenienſium, credo, imitatus exemplũ, qui Gorgiam à Leontinis publicè ad ſe miſſum, legationis munere defunctũ, Athenis detinuerunt, eius capti eloquentia. Alchuinus itacꝫ homo Anglus, in Gallia deinde moratus, Lutetiæ Pariſiorũ bonas literas profiteri cœpit, eocꝫ autore non multò pòſt ipſe Carolus in ea urbe primus gymnaſium collocauit, & in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterum. Fuit is annus ſalutis noſtræ circiter DCCXCII, cùm duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia, ut quibuſdã placet, in Galliam delatos, ſe ſapientiam uenalem habere, magna uoce teſtantes, mercedis loco cibaria & ueſtiaria duntaxat petijſſe: & iſtorum alterũ qui Clemens nominabatur, à Carolo Lutetiæ retentũ, eicꝫ ex omni ordine ciuitatis traditos iuuenes in diſciplinã: alterum uerò in Italiam tranſiſſe, ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſſignat quatuor Bedæ diſcipulis, Rabano, Alchuino, Claudio, & Ioanni Scoto. Sed utcunque res ſe habeat, ſatis conſtat Anglos primos Lutetiæ bonas artes publicè docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos doctiſſimi fuerunt. Cæterũ ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio, tum diuinarũ humanarumcꝫ literarum ſtudijs, tum mira hominũ in doctrinas incumbentium frequentia multò celeberrima eſſe cœpit, denicepscꝫ uſcꝫ eò floruit, ut iam facilè cum quouis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet: in qua ſcholaſtici ipſi, ut cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquã minus animos bonis moribus, quàm literis excolunt: habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorumcꝫ cùm epiſcoporũ, tum regum, hominumcꝫ nobiliũ, ac fœminarũ probatiſſimarũ muneribus opulentiſſima,

tiſſima, quæ collegia uocitant, quòd eorum collegia eo loci collocata ſint: quorum magiſtri ſunt uiri doctrina in primis probati, & honeſti. Igitur ibi cùm abunde ſuppeditentur facultates, cõmuniter uiuunt, ac quotidie bene mane, aut rem diuinã faciunt, aut ſacris interſunt, quàm ad rem literariã aggrediantur: atq; ita Deum cum primis uenerantes, ſeſe caſtiſſimo ſimul uiuendi genere, & doctrinarũ omniũ ſtudijs exercent, unde iugiter ſingulari pietate & eruditione uiri, uelut ex quodã totius orbis ampliſſimo diſciplinarũ theatro, exiſtunt, qui tam piè, quàm utiliter nunc docẽdo, nunc ſcribendo, mirũ in modũ rem Chriſtianã iuuant, celebrant, tuentur. Quemadmodũ ex nonnullis paucis quidẽ nihil floret, qui omne uitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt, qui malis exemplis iuuentuti plurimũ interdũ nocent. Quæ ſanè morum labes minimè fieret, ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituunt collegia, tandẽ aliquando certos darent ſcholaſticis annos, ut aut docti ſuo tempore domũ redirent, aut ueluti aſini ad lyram, ut dicitur, loca alijs relinquerent, qui ualde multũ poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprimè floret, quæ tametſi ſcholaſticorũ numero, ac cœnobiorũ magnificentia minus uincit, bonarũ tamen artium ubertate nequaquã impar eſt. Quid, quòd ut uera integritatis mater gloriatur, ſe nunquã alumnos habuiſſe, qui de religione male ſenſiſſent? At uerò antiquitate longè præſtat: ab hac enim academia Cantabrigiæ poſita, uſq; ad initiũ gymnaſij Oxonienſis, interfuere anni CCLXV. nam hoc Oxonij, Aluredus poſt annũ quàm regnare cœperat, circiter uigeſimumtertium, qui fuit humanæ ſalutis DCCCXCV. illam uerò Sigibertus Cantabrigiæ circiter annum eiuſdem ſalutis DCXXX, collocauit. Verùm, ſi cõmentarijs credimus autoris incerti, antiquior eſt tam oppidi, quàm gymnaſij origo. Ferunt enim poſitam fuiſſe olim ciuitatẽ nomine Chergrantiũ, ad radices uicini monticuli, quem uocant Vuythyll, eoq; docendi cauſa, rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomæũ quendam hominẽ Cantabrũ perueniſſe, & illum deinde duxiſſe uxorem Chembrigiã regis filiam, condidiſſeq; oppidum ex uxoris nomine, Cantabrigiam dictum, atque in eo primùm docuiſſe. Sed ad hiſtoriam redeo. Cæterũ Aluredus poſtquam in regno ſuo literarum fundamenta iecerat, ad bonos mores augendos intentus, tulit ſanctiſſimas leges, quas in antiquiſſimo codice conſcriptas reperi: ſed cùm apud Anglos in obliuionem iampridem ierint, nihil eſſe putaui, quòd eas ſubijcerem. Nullo præterea nõ uirtutis genere claruit: omnibus enim hominibus, præſertim indigentibus, de re familiari ſua libens impartitus, ac iuſtitiam in primis ſeruauit: quippe qui ut nocentes merita pœna ſemper affecit, ita innocentes mira charitate fouit. clariſſimus item omniũ regum bellicis artibus, cùm haud quiſquam eorum unus plurium bellorũ uictor fuerit. Suſcepit ex Etheluitha uxore, filios mares Edouardũ cognomento Seniorem, & Adeluoldum: fœminas tris, Elfredam, Ethelgeram, ſeu Elginam, & Etheluitham. Elfreda locata fuit cuidam Ethelredo inter Mercios principi uiro, accepta Merciæ parte, dotis nomine. Hæc uenereæ uoluptatis ſpernendæ ualde memorabile edidit exemplum: à uiro enim grauidata, cùm pariendo uehemẽter laboraſſet, poſtea eius rei memor, perpetuò uiri cõplexum abhorruit, dictitans ſtultiſſimũ eſſe, eiuſmodi uoluptati indulgere, aut operam dare, quæ tantũ doloris factura eſſet.

Aluredus prouecta iam ætate, leui morbo tentatus testamentū fecit, quo Edouardum filium instituit hæredem: & ut plures sui memores redderet, uaria munera suis militibus, familiaribus, seruis, scholasticis Oxonienſibus, atq; sacris ædibus cùm reparandis, tum ædificandis distribuit: post hæc, aggrauata ualetudine, & iam supremo aduentante die, Vintoniæ mortem obijt. Corpus in nouo cœnobio quod ipse extruxerat, sepelitur: regnauit annos duodetriginta. In eo postea cœnobio, secularium, quos uocant, sacerdotum collegiū institutum fuit, & rursus inde monachorum, sicut alibi demonstrabimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEXTVS.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorum euentibus imperium Anglorum in Britannia, quæ hodie Anglia est, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem peruenerit, ut ita dicam, uirilem, duobus superioribus libris tradidimus: nam ut homo primùm uitam uiuere incipit, deinde adolescit, deinde in iuuentutis florē se induit, & postremò senescit, ita regna incipiunt, crescunt, florent, atq; ad ultimū cadunt. Cœpit prima regni ætas, id est, infantia, rege Hengisto, salutis nostræ anno circiter CCCCL. Inde secuta est ab Hengisto, adolescentia, sub septem, & aliquando octo, ut perappositus ostendit suprà locus, regibus, usq; ad Egbertum Occidentalem regem decimumseptimum. Is Cantiano, Northumbrico, atq; Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britanniam Angliam, & Anglos omnem gentem, ut alibi dictum est, nominauit. Durauit ea ætas, suum sensim incrementum capiens, circiter CCCL annos, quæ nempe tum uiris, tum armis florentissima fuit. Exin ab Egberto, uirilis cœpit ætas, quæ amplius CLXXV uiguit annos, usque ad diuū Edouardum martyrem, quando tandem tristis aduenit senectus, quæ ut solet in mortali corpore, uarijs morborū generibus laborare, sic in humanis rebus solicitata hominum inertia, multa secum incōmoda affert. Porrò id temporis Daci primū, deinde Normani Anglicum regnū occuparunt: sed & hæc eadem ad extremū ætas in iuuentutem præter spem omnium, transiuit: nam Normanicū nomen paulatim in Anglicum uersum, ut infrà planius fiet, & populus generatim dictus est Anglus. Nunc igitur quæ ipsi Angli in ea uirili atque senecta ætate domi militiæq; gesserint, tam hoc quàm proximo uolumine prosequemur. Successit Aluredo Edouardus filius, ordine regum uigesimustertius, quem Athelredus Cantuarienſis archiepiscopus more maiorum coronauit, anno à natali Christi DCCCCI. Diximus suprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Augustino ordine antistitum Cantuarienſium octauū, primū Anglorum, in Theodori demortui locum, archiepiscopum Cantuarienſem surrogatum fuisse: quem deinde spatio circiter CXX annorum, usq; ad Athelredum, secuti sunt archiepiscopi numero nouem: Taduinus, qui sedit annos tres: Notelinus quinq;: Cuthebertus Herefordenſis antea episcopus, duodeuiginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, uigintiſeptem: Adelardus, tresdecim: Vuilfredus, is Romæ à Leone quarto pontifice Romano creatus fuit, & sedit annos triginta octo: Theologildus

gildus ſiue Pleogildus, tres: Celnotus ſeu Chelutus, decem: cui Athelredus ab Auguſtino decimus octauus Vintonienſis epiſcopus, uir & uirtute & auto ritate ſummus, ſucceſſit. Sed ad incœptũ redeundum. Edouardus inito prin cipatu, cuncta ſibi è Republica, à primo facienda exiſtimans, loca omnia præ ſidijs munire, urbes quas hoſtibus aduerſum ſe opportuniſſimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atq; hoſtium res pariter attendere, barbarorũ inſidias anteuenire, magno ſtudio maturat, ut hoc pacto ſuos bellis continuis aſſue tos partim in officio, atque fide teneat, partim ne ijdem remoto metu, latius licentiusq; effuſi ab hoſtibus de improuiſo opprimantur, atque ita ipſis Da cis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli modis omnibus adimeretur. Veruntamen huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò præuertendum fuit, quòd Conſtantinus rex continenter Anglicos fines uexabat. Itaq; Edouardus pri mo quoq; tempore bellum ei intulit, quod multa utrinque cæde geſtum eſt: ſed Scotus maioribus affectus incõmodis, non inuitus ab armis diſceſſit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos uacillantes ad ſanitatem reduxit, totamq; Merciam, ut infrà dicetur, poſt obitum Elfredæ ſororis ſuæ recepit: nec eo tamen pacto hoſtium inſidias retardare, in otióue eſſe potuit: enimuero Daci qui tum in Northumbria erant, permoleſtè ferentes res An glicas in dies ſingulos creſcere, ſubitò bellum moliuntur: & quoniã ipſi illud mouere non audebant, idcirco alienis armis odium explere nituntur. Itaque ad Adeluoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte natura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitantq;, admonentes tempus idoneum eſſe, quo facilè poſſit, ſi modò uelit, regnum expulſo fratre obtinere, cùm in præſentia ipſe Edouar dus iam ſuis omnibus atq; finitimis æquè infeſtiſſimus eſſet, quòd contrà ac ius faſq; foret, res ſuas producere, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: & ad id maturandum negotium, ultrò auxilium pollicentur, atq; omne peri culum damnumq; inde futurũ liberaliter præſtare paratos ſe dicunt. His mo nitis atq; pollicitationibus eò adoleſcentem perpulerunt, ut continuò animũ intenderit in regnum fratris, ac confeſtim comparato exercitu, hoſtiliter illud inuaſerit. Sed rex cùm nihilo ſegnius iniuriæ obuiam iuiſſet, tum inops conſi lij, ut qui omnia temerè fecerat, metuq; perculſus, fugæ ſe dedit, ac ad Dacos in Northumbriã ſe recipere cõtendit, ut ab illis adiutus prælijũ cõſereret. Quod ubi rex nouit, tanta celeritate eſt inſecutus, ut iuuenis omittere incœptũ iter, ac ad mare tendere, indeq; tranſmarinas partes petere coactus ſit: ubi uix an num moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa redijt. Hunc Da ci qui Edouardũ metuebant, perbenignè acceperunt, ducemq; belli ſibi con ſtituêre. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarũ aduerſus fratrẽ, ingenti ui armorum eius regni fines ingreditur, cuncta ferro igneq; uaſtantibus Dacis: & in Merciam conuerſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò uerſum contendens, Thameſim tranſit, ac uſque ad pagum, quem uocant Baſyngſto chum, crudeliter omnem regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, fit hoſti ita furenti obuiam, quem ſoluto agmine uenientem magno impetu ado ritur. Certatum eſt eo loci ſummis utriuſque partis uiribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis utrinq; cadentibus. Adeluoldus in primis inter hoſtes fortiter prælians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamen prælium à Dacis

est intermissum, quippe qui suos habebant duces, quorum uirtutibus freti, Adeluoldo summam imperij tradidere, quò Anglus suis ipsius armis confice retur. Dum sic aliquandiu acriter pugnatur, postremò regij milites uicti terga uertunt. Daci uerò longo fessi certamine, non modò à persequendo facilè desistunt, sed præter spem eo prælio superiores, bello deinceps abstinendum ducentes, pacem à rege petunt: quibus Edouardus ut maiori sit terrori, non pacem, sed inducias dat. Interea frumentum propter siccitatem angustius prouenerat, id quod in causa fuit, cur ne statim inducię à Daco uiolatæ sint qui tamen interim quietis minimè patiens, solicitabat finitimos ad bellum faciendum, cum ijs secreta consilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obuiam eundum ratus, protinus in Northumbros mouit, populatoq; agro, tot damna intulit, ut inde ultro in officio permanserint. Immineb at præterea ex altera parte bellũ ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infestissimus, alios Dacos in societatem belli adducere secretò studebat, quò iunctis armis, simul Anglorum opes uno tempore tererent. Cæterũ cùm omnia ab eo temerè fierent, interim Edouardus eius insidias præueniens, fines regni ingressus, agrum multò crudelissimè deuastat. Dacus, qui iam suos in armis habebat, ira pariter atq; ulciscendi cupiditate ardens, præceps in hostem fertur. Ita pugnam ferociter conserunt, quæ ut à Daco temerè inita, ita exitu calamitosa fuit. post tetram suorũ cædem, Ericus nullo ferè negotio uictus fugatusq; est, quem deinde ob eam odiosam, funestamq; plagam acceptam, crudelius solito imperantem ipsi Orientales Angli sæuo dominatu irritati interfecerunt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, ut fore putarant, quandò breui pòst tempore uiribus debilitati, in Edouardi potestatem uenire compulsi sunt. Atq; talis fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occasus.

Edouardus Orientalium Anglorũ regno potitus, Merciam deinde omnẽ in suam potestatem redegit: mortuo enim Ethelredo, qui Mercijs præfuerat, sine liberis, Elfreda eius uxor non minus iustè quàm prudenter aliquot annos Merciam rexit: qua mortua, Edouardus Merciã reliquam recepit. Per hunc demũ modũ, is rex fines regni ita propagauit, ut iam præter Scotiã, totius insulæ imperiũ obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria aliquid adhuc ditionis esset. Sunt tamen, qui scribant Edouardum, deuictis Dacis, etiam Northumbria potitũ esse: qui ut parum in scribendo diligentes, sibijpsis alibi repugnant, tradentes huiusce regis filiã nomine Edithã haud multò post patris obitũ nupsisse cuidam Sithrico Daco, qui per id tempus Northumbros regebat, quẽ satis constat rege Adelstano mortẽ obijsse. Igitur cùm Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in uita erat, palàm est nequaquã illi paruisse, quod infrà in uita Adelstani longè planissimũ faciemus. Edouardus ad extremum pacato iam regno, legibus condendis maximè studuit, quæ etsi salutares erant, apud posteros tamen facilè antiquatæ sunt. Construxit arcem ad Bedfordiam, olim oppidum, nunc pagi celebris instar, opere & loci natura munitissimam, cuius hodie ne uestigiũ quidem ferè ullum extat. genuit ex Edgina puella forma eleganti, filium nomine Adelstanum, qui eius successor fuit. Est operæpretium, si satis uulgo facere uolumus, qui prodigijs delectatur, appositè subijcere præsagitionem, qua Edgina puella spem concepperat

perat gignendi filium, qui quandocꝫ eſſet regnaturus: ſomniauit enim ex utero ſuo lunam exortam, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret: id quod cùm cuidam matronæ narraſſet, illa non aſpernata ſomnium, quod poſtea euentu mirabile extitit, puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandæ moribus curam ſuſcepit. Hanc itaque iam uiro maturam Edouardus, cùm fortè uillam quandã animi cauſa peteret, conſpicatus, eiuscꝫ repentè forma captus compreſſit, ex qua, ut dictum eſt, Adelſtanum creauit. Item ex Elfreda uxore poſthac liberos ſuſcepit, Etheluardum & Eduinum, qui ſtatim poſt eius obitum, è uita exceſſerunt: Elfredam, Edginã ſiue Elginam, Edburgam, Ethildã, Editham, & Elgidam. Elfreda & Edburga uirginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi, & Editha Sithrico Northumbrorum regulo. Suſtulit Edouardus ex altera uxore nomine Edgina filios duos, Edmundum, & Eldredum, qui deinceps poſt Adelſtanum regnarunt. Per idem temporis, Chriſtiana pietas multùm apud Occidentales Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus, qui populum doceret: eiuscꝫ rei culpa in rege reſidebat, quòd per eum, qui magis bello, quàm rei diuinæ inſeruiret, non liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. Qua re Ioannes decimus pontifex Romanus ualde commotus, per literas Edouardum uehementer caſtigauit, minatuscꝫ eſt, ſe illum unà cum populo, religionis hoſtem denuntiaturum, niſi maturè accerſiret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod ubi rex intellexit, negligentiam reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo, poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauum, demortuo, paulò antè ſucceſſerat, ut ille protinus conuentum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus uir doctrina & uitæ integritate clarus, ſui purgandi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſſima: cuius dignitas, etſi nonnihil defloreſcere cœpit in ſenectute, uiborum, quibus frequenter afflictus, ad ultimum conſumptus eſt, poſt annũ quàm regnare cœperat uigeſimumquartũ, qui fuit ſalutis humanæ DCCCC XXV. corpus Vintoniam delatum, ubi ſepulturæ datur.

Eiſdem ferè temporibus, Rollo ſeu Robertus (id enim ei poſtquam Chriſtianus eſt factus, nomen fuit) dux Normaniæ occidit, uir profectò bello clariſſimus: quippe haud quiſquam omnium alius ſecundum eum, in terra hoſtili, ſibi atcꝫ poſteris maiore uirtute, principatum parauit, qui ita exiguis inchoatus initijs, uti deinde dicetur, creuit, ut cæteris quibuſcꝫ maximis regnis par uiribus fuerit. Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaquã aut prudentia, aut uirtute bellica ſe inferiorẽ, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit, quod, ut perſpicuè demonſtremus, altius repetendum eſt. Carolus Simplex rex Francorum duxit in matrimonium, uelut dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam, ex qua ſuſcepit filiũ nomine Ludouicũ. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium conflauit, adeò, ut bona pars principum ab eo defecerit. Et poſtea inter utroſcꝫ, uſque eò uariè bellatum, dum ad extremum principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi reconciliati ſunt: qui tunc ſimul iuncti aduerſus Robertũ Aquitaniæ ducem in Carolum mouentem arma tulerunt, commiſſoꝫ prælio, du-

cem cum omnibus copijs deleuerunt. Quod Robertus Viromanduorum comes iniquo animo ferens, uicēq; amici ulciscendi cupidus, perinde quasi gratulandi causa, est uictori Carolo redeunti obuiam factus, ac primo congressu, homo uafer, uultu & fronte quibus simulatio sustentatur, eam gratulationē clariorem faciendo, tot precibus regem orando defatigauit, ut Peronā in oppidum suum duxerit, atq; eo loci in uincula coniecerit. Qua re cognita, Edgina Caroli uxor cum Ludouico filio, ad Adelstanū fratrē regem Angliæ confugit. Interea Galli ne carerent, qui summam rei administraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt: quo post duodecimū quàm regnare cœperat, annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere uita priuato, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, ut Franci principes Ludouicum Caroli filium ex Anglia domum per legatos reuocarint, ac uenientem regem consalutarint. At quintus uix annus interceſſerat, cùm omnes ferè optimates regni à Ludouico desciuerunt, qui ita suorum auxilijs destitutus, miro studio curauit cum Henrico seu Othone eius filio, ut quidam malunt, Germaniæ rege gratiam inire, quod opera atq; consilio Gulielmi ducis duntaxat consecutus est. Hæc postquam heroës intellexere, ultro sui principis beneuolentiam popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius uirtutis famam, apud omnes multò celeberrimum erat, quippe qui tanquam ad bonitatem tantum natus, negotijs amicorum operam non uulgarem enauare, miseros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præsidio denicq; cunctis sine discrimine, esse magnopere studebat. Quibus rebus factum est, ut postremò Herlouinus homo nobilis, Monasteriolo castro ab Arnulpho Flandrensi principe spoliatus, ad Gulielmum tanquam cōmunem iniuriarum uindicem confugerit, cum eoq; questus fuerit. Gulielmus cognita causa, ita egit, ut confestim castrum iuueni restitutū sit, prohibuitq; eum ab iniuria, id quod ei, etsi suo immerito, cum primis malo fuit: nam eam rem Arnulphus ægrè ferens, duci insidias facere apud se statuit, quem haud multo negotio, charitatis nomine, fefellit. Porrò ita breui usu uenit, ut Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacū, ubi de re propter quam conuenerant, multis sermonibus egerunt: mox ut digressi sunt, cùm Gulielmus nauiculam ingressus (in insula enim quam eo loci Sequana efficit, id colloquij habuerunt) ut flumen transiret, à satellitibus Arnulphi simulantibus se perinde quasi aliquid dicturos, quod à perfido principe foret omissum, repentè ad ripam reuocat, ibiq; crudeliter trucidatur. Normani autem ad alteram ripam fluminis uociferantes, aluei altitudine impediti, suo principi opem ferre nequiuerunt, qui postea cadauer Rhotomagum delatum honorificè sepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Barnardus, Normanis omnibus autoritate & nomine præstantes, susceperunt. Sed de his infrà commodùm dicemus. Iam redeundum, unde digressi sumus.

Adelstanus à Cerdicio uigesimus quartus, ex concubina Edouardi filius, rex à populo consalutatur, atque ad Kyngstonū oppidū ad Thamesim situm, longè à Londino circiter millia passuum decem (est hodie pagus omnino celebris) more maiorum, coronatur ab Athelmo archiepiscopo Cantuariensi. Is ordine præsulum Cantuariensium uigesimus, Pleimundo successit, qui fuit annus salutis D CCCCXXVI. Adelstano cùm principio sui principatus, fama esset

ma eſſet Conſtantinum Scotorum regem in armis eſſe, & per agros congregare armatos, atq; Vuallos ad defectionem ſpectare, nihil prius fuit, quàm ut periculo quod iamiam ſupra caput erat, obuiam iret. Itaque magna ui in utroſq; raptim mouit, quos pari fortuna compeſcuit, uicit, in poteſtatemq; redegit. Sed Conſtantinū ita uictum, in uerba ſua iurare iuſſit, id quod ille fecit, quò ſibi per eum liceret, in poſterum tempus, uita atque regno uti, frui. Idem aliquot deinde Scotorum reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant. Nos uerò tale quid agere, noſtri muneris minimè eſſe ducimus, cùm hiſtoria rerum geſtarū narratio, non item contentio ſit, qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſſimi loquuntur, nobis ſcribenda conſtituimus, quò ſine ulla cuiuſpiā populi offenſione, inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet, ut non ſit deinceps quiſquam omnium, qui ab hiſtorico de quauis re præteritis ſeculis geſta, officiū iudicis requirat, flagitet, deſideret. Ad rem redeo. Interea Sithricus rex Northumbrorum è uita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northumbriæ potiundæ: nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, ut iuuenes imperandi plus æquo auidi, cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarum inire conſilia, finitimorum animos ad id clàm pertentare, ac literas paſſim atque huc atque illuc mittere: ſed quas literas ſcripſerant, eæ ad ultimum interceptæ perſpicuum facinus fecerunt. Igitur ex cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petijt, quem adoleſcentes ut in conſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquam uenientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſus eſt: quos Anglus fruſtra inſecutus, Northumbriam principe orbatam omniq; præſidio deſtitutam, facilè ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis conſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu.

Dum hæc alibi geruntur, Gotthofredus apud Scotos nonnihil uiriū cōparauit, quibus fretus Dunelmū ex improuiſo circumſedit, quammaxima ui potuit, oppidanos ad defectionē ſolicitans: qui tametſi principē ſuum ultrò recipere auebant, uidentes tamē eum longè eſſe infirmiorē, quàm ut ſe aut urbem poſſet tueri, ut ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerunt, quamuis eos pauor ac trepidatio peruaſerit. Fecit ea res Adelſtanū nō mediocriter Conſtantino Scotorū regi iratū, quòd ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cum eo in gratiā rediit. Analaphus alter frater cōſtituens indignitatē amiſſi regni aliquo audaci facinore uindicandam, paucis ſuorū comitatus, mutato ueſtitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam cautè fecit, ut nihil fuerit propius, quàm ut regem interficeret: noctu enim in tabernaculū regiū incurrit, tanto tamen impetu, ut Adelſtanū de ſomno excitarit: qui ubi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodib. ad arma uocatis, gladiū è uagina arripere conat̃, quo, ut in metu accidit, qui mentē conſiliūq; mortalibus eripit, fortè nō reperto, aliquantiſper animi dubius, ut ſe humana ope deſtitutum ſentit, diuinam ilicò implorat, eodēq; momento iterū ad uaginā manū admouet,, inuentoq; enſe, hoſtem aggrediť, ac facta ſtrage, in fugam uertit. Quidā ferūt in eo tumultu Conſtantinum Scotorū regem fuiſſe, ac interñſſe: qui ut parum fideliter illud ſcribūt, ita parum uerè tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe; haud dubiè erro

re ducti, propterea quòd is fugiendo antea in Hyberniam se receperit, sicuti suprà est demonstratum. Ille uerò gladius tanquam testis maximi Dei beneficij, diu inter regia instrumenta asseruatus est.

At Adelstanus per hæc, deuictis passim hostibus, permagnũ obtinuit imperium. Ista fuit regni matura atq; uirilis ætas, quæ uiris ac uirtutibus maximè floruit: ea enim tempestate fuerunt uiri doctrina & sanctitate clari, Firthestanus Vintonienſis episcopus, cui successit Birstanus: item Vuilfemus seu Vuilselmus Vuellenſis episcopus, ac Vulstanus Eboracenſis archiepiscopus, quem rex Adelstanus ob singularẽ eius animi uirtutem, uitæq; splendorem, unicè amauit, eiusq; causa, Eboracenſem episcopatum plurimũ locupletauit. Sed longè plures militari arte floruerunt, quorum nomina scriptorũ incuria minimè eduntur. Athelmus Cantuarienſis antistes, per idem tempus moritur, cui succesſit Vuilfemus Vuellenſis episcopus: & in Vuilfemi post decem quàm sedere cœperat, annos, mortui locum, Odo antistitum ordine uigesimus secundus, surrogatus est, homo ualde consideratus. Postremò Adelstanus magno imperio potitus, omne studium ad religionẽ colendam, ac pacem fouendam, suorumq; cõmodum augendum contulit: quippe duo ædificauit cœnobia monachorũ ordinis diui Benedicti, alterum apud Meltoniam pagũ Sarisberienſis diœceseos, alterum ad Michilneium uicum, Somerseti comitatus, loco palustri, ut ne monachi fortè hyeme præsertim uagarentur, cõtrà atque lex ordinis iubet, quandò ipse locus eo tempore adiri uix potest, nisi naui cula, possessionibusq; utrunq; locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis seueras correxit, nouasq; plurimas apprimè utiles tulit, quæ ex usu omnium maximè essent: quod fuit eius humanorũ operum ultimũ: nam statim pòst sine liberis, post sextumdecimũ annum, quàm regnare cœperat, è uita migrauit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & uigesimus succesſit, qui sex duntaxat regnauit annos, quem à summis laudibus uitæ breuitas abduxit, quibus posteri in cœlũ tulissent. Sed quicquid ille sui expectationis fecerat, Edgarus eius filius suis postmodũ accumulatissimè reddidit. Sunt qui falso tradant Edmundũ domuisse Northumbros, uicisseq; Scotos, quod nos, secuti autores nequaquam pœnitendos, suprà Adelstano assignauimus. Tulit Edmundus leges nõnullas regno uticq; cõmodissimas, quæ cum alijs, in obliuionem sensim ierunt. De morte regis uariè tradunt: alijs placet, ut cùm seruo strictis gladijs ab inimicis petito, opem repentè ferret, in eo tumultu sit interfectus. Secundũ alios, ille fortè conspicatus ante se hominem latrocinio insignem, & ob id, diu sibi antea inuisum, subitò inuasit, ac in terrã strauit, quem cùm ita iacentẽ cæderet, ab eo tum immemore futuri periculi, ut præsens euaderet, est cultro confossus, latro uerò in uestigio dilaniatur. Genuit ex Elgida uxore, Eduinum & Edgarũ, qui cùm ætate pueri essent, post Eldredũ deinde regnarũt. Edmundũ secutus est Eldredus frater à Cerdicio uigesimus sextus, quem anno salutis DCCCCXLVI, Odo Cantuarienſis præsul ad Kyngstonũ consecrauit. Is rex factus, continuò omniũ studiũ habuit: erat em̃ innocentiæ fautor, omnisq; noxiorũ hominũ generis longè inimicissimus, itẽ militaris disciplinæ apud cunctos peritissimus cum primis habitus, unde facilè sine armis, Scotos iam ante id tempus ab Adelstano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poscit locus, ut de statu rerum Scoticarũ cõmodùm dicamus.

Constanti-

Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in uerba Adelſtani regis, ſucceſsit Malcolmus. Malcolmū ſecuti ſunt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chennethus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per uim regnū eſt adeptus, unde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facilè extingui potuere. Conſtantino per ſeditionē interfecto, Grimus ſucceſsit, homo eiuſdē factionis. Hunc Malcolmus ſecūdus ſingulari certamine uictū, ac peremptū, ſequitur. Deinde ſucceſsit Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audacia ſingulari, qui per uim eſt regno potitus. Sed domum repedo.

Eldredus pacatis ubiq; locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, ut Deo in primis gratū faceret, & ſibi beneficio aliquo deuinciret Etheluoldum ſanctiſsimū monachū ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu inſtaurauit cœnobiū Abyndonenſe, olim ab Ina rege conditū, ſed tum dirutū: qui ita bene agendo, poſt nouem annos, quàm regnare cœperat, deceſsit. Datur illi uitio, quòd leui de cauſa eiecerit in exiliū Vulſtanū Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamē anno pòſt, reuocatus eſt in patriā, ac biennio uix inde exacto, moritur: cui ſucceſsit Oſcitellus, Oſcitello Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitū decimus nonus, uir ſanctiſsimus, de quo plura alibi dicemus. Demortuū Eldredū ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius maior natu, ordine regum ſeptimus & uigeſimus: qui fuit annus ſalutis DCCCCLV. Hunc Odo inter rem diuinā faciendā, ad Kyngſtonū, more maiorū, ſacrauit, cuius uitam, tametſi breuem, priuſquā perſcribamus, ad Ricardū Normanorum ducem nobis redeundum eſt, ut duces Normanicos ordine ponamus.

Erat Ricardus puer, ut paulò ſuprà memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Barnardi, qui inter Normanos primi habebantur, cùm Ludouico Francorū regi libido inceſsit, amicitiæ ſpecie, puero principatus eripiendi. Sanè ille acceptò Gulielmi cædis nuntio, aliquam cauſam ſibi quærendam ſtatuens, quamobrem meditatū negotium maturè conficeret, confeſtim Rothomagū proficiſcitur, ſimulatq; amici mortem uelle ulciſci, cùm tamen aliud animo ſecum agitaret. Admirati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatem, quare benignè atque humaniter eum uenientē acceperunt. At Ludouicus ubi fraudem Normanos latêre ſenſit, haud mora, in ſpem optati potiundi uenit, atq; protinus petit Ricardum tanquam in regia aula educandum ſibi tradi: ſed id poſtremò cùm minaciter faceret (difficilimū eſt enim non fraudem uno uel altero modo prodere) leuiter in ſuſpitionem apud populum cecidit, qui iam palàm murmurare incipiebat, eum ueniſſe, non iuuandi Ricardi, ſed atqueadeò Normaniæ, prout re ipſa erat, ad ſuas opes adiungēdæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atq; inſidiæ regi intentatæ: quippe ciues antea arma parauerant ulturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaretur. Ille huic periculo obuiam eundum ratus, ad ſedandam in præſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atq; ipſe populo propè furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducem, nullamq; aliam ob cauſam ſe cupere pueri curam habere, atq; apud ſe eſſe, niſi ut bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto uulgi opinionem, qui nihilo tamen ſegnius quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendū iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, ut per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecum ducere: & quia acceptā à Normanis iniuriā cum primis uindican-

dam deſtinauerat, tempus obſeruabat idoneum: ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nonnihil terruit Arnulphū Flandrenſem principem, qui Ricardi patrem paulò antè inſidijs oppreſſerat, & magnopere uerebatur, ut id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eoq; qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere ueniam criminis redemit, uel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud bellè cogitans, modò clàm, modò palàm Ricardum iugiter male uerbis accipiebat, ut aſsidua caſtigatione, partim conceptum odium euomeret, partim illum tanquam ſuapte natura prauum omnibus inuiſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſiderium fieret, qui uſq; eò feruere cœpit, ut puerū propalàm nothum appellarit, minatusq; ſit, ſe eum fortunis honoribusq; priuaturum. Ita demum res ad uim ſpectare incipiebat, cùm Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe antè bene doctum, ſine mora paluſtrium herbarum faſce inuoluendū, ac clàm Lauduno exportandum curauit, deindeq; rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardum miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto ad ſocietatem belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactiſq; extemplò nonnullis armatorum copijs, Ricardum Syluanectū perduxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptū eſſe, Hugoni imperat, ut puerum reſtituat: qui cùm per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege Compendium accerſitur, ubi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nonnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi uelit ſecum ſtare. Quibus promiſsis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis nō ui, ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtendum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quamprimùm egit, ut ille legatos ad Ludouicū miſerit, qui totius populi nomine dicerent, Normaniam, populū, fortunas, & deniq; omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, ut ſine armis, ad ſuos ueniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res, ut quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animū, adeò ut confeſtim Rothomagū contenderit, ibiq; ex ſententia, ſicuti arbitrabatur, rebus compoſitis Laudunum profectus ſit.

At Barnardus Dacus, ut dum rex aberat, Normaniā in officio erga Ricardum teneret, Haraldum quintū Dacorū regem, qui à Suenone filio, paulò antè regno pulſus, in Normaniam cum bona nobilitatis parte uenerat, ac tunc circa Conſtantienſiū fines morabatur, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium præſidiū pelli, & propterea rogabat, ut uellet aut auxilio continuò ire, aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurum eſſet, ut Ludouicus cum eo ad colloquendū congrederet. Nihil ſpes fefellit: Haraldus enim cum exercitu præſtò adfuit, & Ludouicus de repentino eius aduentu certior factus, illi ſubitò obuiā fuit, atq; circa Sequanæ ripā cōgreſsi. Dum hîc reges de cæde Gulielmi loquunt, & cuncti manus abſtinent, uſu ita uenit, ut Dacus quidā conſpicatus de improuiſo Herlouinum, cuius negocij cauſa, Gulielmus occubuerat, interemerit. Quo factum eſt, ut atrox certamen eodem momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatiq; ſunt, ingenti paſsim cæde edita. Ludouicus in primis captus, quem Normani poſtremò accepto Lotha-

rio

rio filio obſide, Gallis reddiderũt. Ricardũ uerò iam imperio maturũ ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim, quoſdam hiſtoricos falſo appellare hunc regem Dacorũ, qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cùm nemo homo cui tale fuerit nomen apud Dacos, ſiue Danos, quos uocãt, regnarit, id quod ex hiſtoria Saxonis colligere licet, qui planè oſtendit id temporis Haraldum, ſicut diximus, quintũ à Suenone filio expulſum regno fuiſſe, quod uel illi autores affirmant, tametſi Saxo nõ meminit de hoc bello aduerſus Francos, ab ipſo Haraldo geſto. Nõ quieuit poſtea Ludouicus ulciſcẽdi auidus, aduerſus Normanos multa ſæpius, fauente Othone Germaniæ rege, fruſtra moliri: nam cùm Rothomagũ ambo infeſto agmine petiſſent, ciuitatemq; multis incõmodis affeciſſent, ad extremum tamen ab incœpto nõ ſine nota, atq; ſuorũ cæde, deſtiterunt. Fuit is annus à natali Chriſti DCCCCLVI, cum primis nobilis morte Ludouici, cui Lotharius filius ſucceſsit. Is autore Theobaldo Carnutum comite, cœpit ingentes inimicitias cum Ricardo duce exercere, tum quòd pater ſemper duci infeſtus fuiſſet, tum etiã quòd ille ita præpollens effectus erat, ut iam finitimis populis meritò formidoloſus eſſet. Itaq; primùm inſidias Normano fecit, quæ cùm minus ex animi ſentẽtia proceſsiſſent, deinde bellum intulit, in quo uaria fortuna inter eos ſæpenumero dimicatũ eſt, poſtremò nonnullis heroibus ad amicitiã utrunq; principem hortantibus, pax conuenit. At Ricardus deinceps geſtarũ rerum gloria pariter ac uirtutis fama præclarus, de religione Chriſtiana itidem bene mereri maximè ſtuduit, quippe qui nõnulla condidit templa opere egregia, multisq; donarijs ea exornauit. Fuerunt illi filij tantum duo, quòd ſciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupſit, obijt mortẽ anno ſalutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius ſucceſsit, de quo alibi perappoſitè memorabimus. Sed ad Eduinum ueniamus.

De hoc rege aliquid ſcribere, & breuitas temporis quo regnauit, & eius uitæ turpitudo penitus uetaret, niſi id ordo poſceret: eo enim die quo rex dictus eſt, conſanguineam ſuam, uxorem cuiuſdam nobilis uiri, inuitam ſtuprauit, idq; fermè propalàm mutorũ animalium more fecit, ſic, ut fama ſceleris breui per omnem Angliam peruaſerit. Quapropter cùm Dunſtanus, qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glaſconienſis, eum bonis uerbis reprehenderit, admonueritq;, ut à tanto flagitio manus deinceps abſtineret, tantum abfuit, ut homo nempe nequam ſanctis monitis paruerit, ut etiam ſcelus ſcelere cumulando, protinus optimum patrem ablegauerit, quod ipſi cum primis malo fuit: nam Northumbri & Mercij regis uitia horrentes defecerunt, Edgarumq; eius fratrẽ regem renuntiarunt, fauſtis omnibus acclamationibus proſequentes. Eares tantum Eduino inuſsit doloris, ut citò deinde perierit, poſt annum quartum quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus eſt, uir & animi uirtute, & corporis robore longè princeps. Hunc Odo archiepiſcopus Bathoniæ, ſeu, ut quibuſdam placet, Kyngſtoni coronauit, circiter annũ ſalutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana ſtudia præ pace, cuius nomẽ ſciebat dulce eſſe, & rem ipſam ſalutarẽ, ſpernere cœpit: quæ deinde parta, ut ne ab externis turbari poſſet, ingentẽ claſſem parauit, eãq; tripartitò circa oram maritimam locauit, quæ barbaros continenter infeſtam reddentes ab ingreſſu inſulæ arceret. Item Scotos & Vuallos in officio retinuit. Reperio in

annalibus, Vuallos, qui ſemper inuiti Anglorum imperio paruerant, ex ſua tandem gente, ſibi principem conſtituiſſe, & rege Edgaro, habuiſſe regulum nomine Ludouallũ, & illum pependiſſe tributũ ipſi regi Anglo, atq; deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tempore Vualli id beneficij ab Anglorũ regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, quòd ſciam, à quopiam autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo uectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam malefici animalis & gregibus ouium ualde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimũ abundabat, prorſum deleretur. ſi uerò lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulã conferret. Sic rex finitimos populos rebelles in officio atq; fide tenendos putauit, quò ſibi per id, nullo tempore excluſo iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaque confeſtim Dunſtanũ ab exilio reuocauit, eumq; Vigornienſem epiſcopũ creandũ curauit: cui etiã cùm id tẽporis homines deeſſent, qui meritò alijs præeſſent, Londinenſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaquam ſuis, ſed populi cõmodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ, quàm alij habebant.

Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardum filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit, quãobrẽ ille importuniſſimũ flagitiũ fecerit. Nempe per idem temporis fama peruaſerat, Horgeriũ ducem Cornubiæ filiam habere nomine Alfredã, forma longè elegantiſſima, quam Edgarus in matrimoniũ ſibi ducendã conſtituens primo quoq; tempore, dedit negotiũ Etheluoldo familiari ſuo puellæ uiſendæ, ſuiſq; uerbis & nomine, à duce eius connubij petendi, ſi modò pulchritudo famæ reſponderet. Proficiſcitur Etheluoldus in Cornubiam, ad ducem: qui ubi puellam uiderat, cœpit inſano actutũ ardere amore, adeò ut immemor mandati regij, eam ſibi nuptũ dari magnopere petierit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reuerſus, ait puellã nõ eam eſſe, quam deceat nubere regi: ac nõ multò pòſt ubi ſenſit principis animũ hoc pacto ab amore alienatũ, incipit paulatim apud eum agere, ut ſibi eius uolũtate, liceat puellam in matrimonio habere: id quod rex, qui illius iam formã aſpernatus erat, ultrò conceſſit. Etheluoldus ita Alfredæ ſibi exitium parituræ nuptias conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde indies magis Alfredæ pulchritudinis rumor, ut quæ iam nupta in conſpectu hominum frequentius uerſabatur, cùm rex cupidus uidendi, de induſtria, uenandi gratia, ad uillam Etheluoldi acceſſit, ubi ſtatim atq; Alfredæ oculũ adiecit, mirabile dictu eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita ut breui pòſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit, atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris edendi: nam ubi uir regem aduentare intellexit, fertur rem omnẽ uxori aperuiſſe, oraſſeq;, uti communis ſalutis cauſa, ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet: at fœmina immemor coniugalis amoris, ac filij pignoris, beneuolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti, & ſui ſemper ſimilis, ut leuis, auara, ſuperba, quamelegantiſſimè potuit, regi uenienti obuiam facta, ultroq; caſtum reſoluit pudorem. Dedecorauit ea res plurimũ regis nomen apud omnes, quare ſæpius à Dunſtano reprehenſus eſt: quem licet facti puderet, pœniteretq;, amori tamen nõ indulgere nequiuit. Ipſam autẽ Alfredam ferunt nõ modò criminis non pœnituiſſe,

nituiſſe, ſed ualde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quòd bene admonuiſſet regẽ. Genuit ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos uixit dies, & Etheldredũ. Is dum baptizabatur, cùm ſubitò in ſacrum fontem confecti cibi reliquias ex aluo emiſiſſet, traditur Dunſtanus prædixiſſe ita futurũ, ut ille quandoq; ingens patriæ incõmodum dedecusq; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham, ſeu ob metum ſtupri, ut quibuſdam placet, nullis initiatam ſacris inter monachas ſeruatã, ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob uitæ ſanctimoniã, in catalogũ diuorũ adſcriptam. Hæc ſunt Edgari iuuentæ uitia, quæ poſtea ſummis cùm corporis tum animi uirtutibus ſuperauit: fuit enim armorũ ſimiliter atq; equitandi peritiſsimus, ac laborũ ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio continuit, & barbaros qui ſolebant crebris inſulam incurſionibus diuexare, ita ab initio terruit, ut nunquam ſint auſi ſedibus patrijs egredi. Item delictorũ inquiſitor & punitor acerrimus, quod tamẽ ſine ira, & ſæuitia faciebat: quippe quandoq; ad crimina leuiora non grauatè conniuebat, ut ſalubrẽ magis quàm ambitioſum principẽ ſe præberet. Abſq; his uirtutibus, pietatem præcipuè coluit, quandò præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendũ putabat: quippe qui uiros magnæ doctrinæ, ſanctitatis, integritatis, atq; prudentiæ, cum primis in ſuum domeſticum conſilium delegit, illosq; populo Chriſtiano præpoſitos tantum uoluit. Itaq; ſecundum Dunſtanum, miro amore complexus eſt Etheluoldum, uirum ingenio & eruditione ſingulari, qui eius opera, Abyndonienſis prius abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigornienſis epiſcopus, ac deinde Eboracẽſis archiepiſcopus, cui in Vigornienſem epiſcopatũ Dunſtanus ſucceſsit. Tantũ is princeps tribuit iſtorũ in primis trium antiſtitũ doctrinæ ac uitæ ſanctitati, quam illi præ ſe ferebant, quemadmodũ monachi tale quid interdum miro artificio facere ſciunt, ut partim eorũ rogatu adductus, partim cõmotus, quòd primarij ſacerdotes adhuc ſuas retinerent uxores, contrà, atq; patres paulò antè decreuiſſent, bene multis fatigauerit precibus Ioannẽ tertiumdecimũ Romanum pontificẽ, quò bonis de cauſis, quas monachi ex uſu ſuo inueſtigarant, uellet concedere, ut ipſis liceret apoſtolica autoritate eijcere ex Vintonienſi, & Vigornienſi collegio presbyteros, quos ſeculares uocant canonicos, atq; in eorũ locũ, ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item & Etheluoldo, atq; Dunſtano autoribus, in alterum Vintonienſe collegiũ nouum ſeu cœnobiũ, quod Aluredus, ut ſuprà oſtendimus, extruxerat, in illudq; quod Shyreburniæ in pago Sarisberienſis diœceſeos inſtitutũ erat, eiectis quoq; presbyteris, monachi ſunt introducti, & illud cœnobium de Hida, & hoc Shyreburnienſe appellarunt: nam ibi Occidentaliũ Saxonum princeps epiſcopalis ſedes locata erat, cuius diœceſis epiſcopus cum primis fuit diuus Aldelmus.

Atq; ita per idem tempus, monachi in alia alibi ſacerdotũ collegia uenerũt, ac deinde uelut iure ſuo ubiq; gentiũ opes immodicas ſibi cõparare cœperũt, quod poſteris damno fuit: dum em̃ monachi diuinis duntaxat rebus uacãtes, hominũ cœtũ fugiebant, ac ſolitudines, unde ſibi nomẽ uindicãt, quærebant, tum profectò monaſticæ uitæ inſtitutũ ritè ſeruabãt: cõtrà, ubi omiſſa ſolitudine, celebritatẽ colere, ubi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quantum à maioribus ſuis degenerauerint: quippe quos etiã inuitos humanarũ ſi-

mul rerũ curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, quòd eadẽ diuitiarũ peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes peruaſit, ut bona pars à priſca pietate patrũ, ad tyrannidẽ exercendã uerſa ſit? cùm perpauci ſciant illud cauere, quod uetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate uitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter uiuendo, nõ ſatis bene ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & uerecundè acceperunt, eoſq; alijs optimis quibuſq; detulerũt, iſti malis ſæpe artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & ut in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multum aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi denicq; paucis contenti temperanter uixerũt, at iſti opibus, ut ita dicam, oppreſsi, pro ſuo iure uitam ducere nequeunt, dum in alios hoſpitales eſſe coguntur. Quæ ſanè humanitas (ita enim uulgò uocatur) tantũ abeſt, ut humanitas ſit, ut per hoc ſeruitus potius & quidem longè peſtilentiſsima habenda, quãdò eius rei cauſa, ſæpe ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſq; eſt, cuius ſenſus nõ titillentur, poſtquam multũ biberit, ſeſeq; uarijs ciborũ generibus fartim ſaturauerit? id quod uelint nolint interdum illi ſacerdotes, qui domos ualde hoſpitales habere humanis coguntur legibus, faciunt, dum alios lautè paſcunt. Iam ad propoſitum redeo.

Eodem tempore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum quàm ſedere cœperat, decimumnonũ, ſeu ut alij ſentiunt, tertiumdecimũ: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſiũ archiepiſcoporum uigeſimustertius ſucceſsit, qui, uti nõ nemo tradit, unà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cærimonijs ſacrauit, id quod falſo incuria ſcriptorum, Dunſtano attribuitur, qui, quemadmodũ ſuprà oſtendi, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus, à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus, plura cœnobia aut de integro condidit, aut inſtaurauit, uel ampliſsimis donis locupletauit, & in ijs cœnobiũ monacharũ ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ, in pagõ proximo Sarisberiam urbem, locauit. In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia uirgo monacha, poſtquã aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat (talem abbatiſſam dicunt) uitã ſanctiſsimè finiuit. Sarisberia enim in ora, quæ ad auſtrũ ſpectat, loco plano poſita eſt, quæ intus multis irrigatur riuulis, alluiturq; flumine Naddero, qui Vuylo & Hauino, hic Vuermiſtrũ pagum præterlabit, auctus, in Oceanũ in auſtrũ uerſus fertur. Poſtremò Edgarus ut ſuos ad bene beateq; uiuendũ inſtitueret, leges apprimè utiles tulit, quas uetuſtas in obliuionẽ fermè adduxit: qui demũ anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cùm regnare cœpit, ſextodecimo, naturæ conceſsit. Succeſsit bono patri Edouardus ſecũdus, filius patre dignus, ordine regum undetrigeſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV, cùm Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotũ conuentũ fecit, ad res religionis rectè conſtituendas, melioremq; earum ſtatũ collocandũ. Dum hæc geruntur, iuuenes quidã honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciunt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorum, qui à monachis, ſicut ſuprà oſtendi, ex ſuis collegijs exacti, de repetũdis agendũ ſibi conſtituerãt. Quamobrẽ cauſa iudicibus delata eſt, qui cùm Vintoniæ, in monachorum conclaui, de ea re in frequenti conſeſſu agerent, & iam

maior

maior pars decerneret presbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ec-
ce, ſubitò uox audita eſt, Non bene ſentiunt, qui presbyteris fauent: perin-
de quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena raperent, quàm cùm pre-
ſbyteris, qui ſua repeterẽt. Verùm quia imago Chriſti de cruce pendẽtis, quæ
ibidem proſtabat, uiſa eſt eam reddidiſſe uocem, ita fides habita eſt oraculo, ut
presbyteri cauſa ceciderint, & turba omnis ſedata ſit. Atq; ſic monachi ope di-
uina, uel humana potius (nam etiam tum nõ defuerunt, qui id oraculũ Phœ
bi magis quàm Dei fuiſſe, hoc eſt, hominũ fraude, non Dei nutu, editum puta
rint) utcunq; parta retinuerũt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus
eſt, qui ſanè adoleſcẽs ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia principatũ ini-
uit, ut omnibus chariſsimus eſſet, quippe qui paternas uirtutes nauiter imita-
batur. Quæ res Alfredæ animũ maximè angebat, quæ dominationẽ expecta-
bat, ac Etheldredũ filium Edouardo extincto, regnare cupiebat. & quia deſpe
rabat ſe id poſſe conſequi, ut iniuſta nouerca necem priuigno machinari con-
ſtituit, quod ut tandem maturaret, caſus huiuſmodi occaſionẽ dedit. Rex ue-
natum ierat in eum ſaltũ, quem uulgò uocant Nouam Foreſtam, & rumpen-
tibus undiq; feris, ubi pro ſe quiſq;, ſicut fieri ſolet, ferarũ canumq; ſimul cur-
ſum inſecutus eſt, fortè à ſuis deſtitutus, ad ædes Alfredæ, quæ in proximo
erãt, bibẽdi, ſeu Etheldredi fratris uiſendi cauſa, acceſsit. Eſt eo loci hodie arx,
quam appellant Corphim. Hunc ubi ſæua mulier uenientẽ conſpicata eſt, iuſ-
ſit ſeruo, ut imprudentẽ interficeret: at interim ne iuueni quicquã ſuſpitionis
incideret, ei obuiam facta eſt, petentiq; potum mitè ac reuerẽter bibere dedit,
quem ita dum equo inſedebat, ſcyphum haurientẽ ſeruus percuſsit. Rex acce
pto uulnere, equũ in curſum eueſtigiò uertit, ad ſuos ſe recipiẽdi cauſa, ſed do-
lore urgente, equo lapſus ſtatim interiit. Impia nouerca poſtea corpus inno-
centiſsimi uiri, ut ne facinus patêret, intrò auferri, atq; humari iuſsit: ubi dein
de miracula edi cœperunt: nam fama eſt, non ſine Dei nutu, haud ita multò
pòſt, ueniſſe in mentem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, eo loci excuba
re, & precari martyrem, ut eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; oraue
rit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrẽ Edo
uardus nõ immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſthac eius corpus ex uili il-
lo loco, ad Glaſconienſe cœnobiũ deportatũ, ibiq; ſepulturæ honeſtè datum.
Pœnituit interea Alfredam cõmiſſorũ, quæ & ieiunio & uerberibus corpus
ſuum afficiens, omne patrimoniũ aut indigentibus hominibus partiendo,
aut ſacras ædes ædificando, ſarciendóue effudit: quam ferunt duo condidiſſe
monacharũ cœnobia, unum Amisberiæ in pago Sarisberienſis diœceſeos, or
dinis Cluniacenſis, & alterũ ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellũ uicum,
Vintonienſis diœceſis, & in hoc illam uitam egiſſe. Fuit is annus quo Edouar
dus interfectus eſt, tertius, cùm regnare cœpit: licet quidam his tribus annis
menſes ſex adijciant. Huius optimi principis exitũ, interitus uirilis ætatis re-
gni ſecutus eſt: nam quemadmodũ ille in flore iuuẽtutis, uiribus corporis in-
tegris, repentè cecidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, ut poſtea rege
Etheldredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem in-
firmitas acceſſerit, de qua libro proximo com-
modè exponemus.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

IN DEMORTVI Edouardi locum, Etheldredus à Cerdicio trigesimus rex substituitur, cuius socordia publicæ res in talem peruenerunt statum, ut meritò sub eo, regni senecta ætas cœperit: continuò enim fames, pestilentia, atq; bellum sæuit. Ea mala Dunstanus archiepiscopus paulò antequam sequerent, fore prædixerat. recusabat bonus antistes Etheldredum regem sacrare, qui per cædem fratris, ad regnum aspirasset: sed cùm id facere coactus esset, tum prædixit futurum, ut populus Anglicus amissa libertate, generatim pœnas miserabiles daret. Erat Etheldredus minimè omnium militaris disciplinæ sciens, ut homo uecors, & otij atq; luxus amator. Quæ res satis nota omnibus efficiebat, ut à suis passim malè audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minimè pertimescendus putaretur. Quare piratæ Daci satis animis fidentes, insulam tumultuose inuaserunt, facta strage rerum omnium, quaquauersum pedem primũ intulerant: & quia loca maritima nullo præsidio munita erant, facilè in primis ea prædæ habuerunt. Quo successu Daci ferociores facti, in omnes partes uertũtur: quibus ita omnia passim uastantibus, cùm rex obuiam ire non auderet, necessariò ingens auri pondus dedit, quò in patriũ solum se primo quoq; tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio ualde regem: nam tantum abfuit, ut regnum suum præsenti molestia leuarit, ut etiã multò grauiore affecerit: Daci enim auro illecti, haud multò pòst fracto fœdere, iterũ insulam armis adoriuntur: & hoc neq; ignauiter aut temerè faciunt, sed conflato ingenti exercitu, classeq; instructa negotium gerunt. Exanimauit fama noui belli regem, ut qui hostes accepto præmio contentos, sperabat nihil esse molituros, & propterea ad bellum gerendum minimè paratus erat: attamen quamcelerrimè potuit, classem instruxit, præfecitq; Elfricum, uirum animo & uiribus ferocem, cæterum, nescio qua de causa, minus fidum. Is itaq; aduentantibus Dacis, simulato animo obuiam factus, dum ad pugnam se fingit expedire, ad hostes deficit. Fregit ea res adeò insulanorũ animos, quòd longè secus acciderit, quàm quisquam putarat, ut nihil propè pugnatum sit, sed momento aliæ naues sint media trepidatione delapsæ, aliæ captæ, plures numero mediis fluctibus depressæ. At Daci in terram idonea tempestate delati, quoquouersum prædabundi erumpunt. Sed qui sunt Northumbriam ingressi, dum pro se quisq; in prædam temerè incumbit, ab agrestibus partim cæsi, partim profligati sunt. Et qui Londinum oppugnaturi pertierant, obsidioneq; cinxerant, quia ciues omnium opinione constantius sustinuerunt, desperata expugnatione, sponte negotio supersederũt. Cæterum post huiusmodi accepta incõmoda, illi nihilo segnius Anglum urgebant, premebant, diuexabant: qui postremò coacti in unum non amplius more tumultuantium, sed seruato militari ordine, hostem passim oppugnabant. quibus cùm Etheldredus longè uiribus impar resistere non posset, consternatus animo, misit legatos de pace. Qui missi sunt, pacem cum hoste ea conditione fecerunt, ut in annos singulos, Anglia uectigal Dacis penderet: quod etsi ignominiosum, pro temporum tamen necessitate, ualde opportunũ fuit. Elfricus, post

poſt hæc præfectus claſsis regiæ apud hoſtes ſpe deſtitutus, ad Etheldredum redijt, ueniam cõmiſsi delicti impetrandi cauſa, cui rex oculis pro crimine effoſsis, uitam condonauit. Pax erat per hunc modum uix pacta, cùm Etheldredus ea male uti cœpit: dum enim per otium uitam agebat, ſuis grauior trucu-lentiorq; ſolito factus, quotidie alios ſpeciatim locupletiores facultatibus ſpoliabat, alios ignominia afficiebat, alios demum in exilium agebat, propter leuiſsima etiam crimina: item delatoribus libertas permiſſa circũueniendi, quos uellent, quorum calumnijs eius aures adeò patebant, ut nullus à periculo uacuus eſſet. Quibus rapinis ita animus populi uulnerabatur, ut uniuerſi palàm ei maledicerent. Hoc ubi Daci norunt, ſubitò de inuadenda iterum armis Anglia cogitationem ſuſceperunt, arbitrantes populum uitijs principis ad defectionem ſatis irritatũ, haud multò negotio in deditionem redigi poſſe. Itaque Sueno primus eorũ rex, ad bellum Etheldredo inferendum, ſtatim flexit animum, ſenſim copias nõ contẽnendas comparans: quod priuſquã explicemus, hic appoſitè Ricardi ſecundi Normanorũ ducis, prout ſuperiore libro promiſimus, mentionem faciemus, ut ordo eorum ducum ſeruetur.

Erat Ricardus uita moderatus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & paterno dignus principatu, quem modicè adminiſtrabat: quippe eius inſtitutũ erat, ut dum bellum gerebat, militibus ediceret, ne amicos uiolarẽt, néue ſacris rebus manus intentarẽt, quò pariter domi atq; militiæ, ad honeſtũ & rectum, religio nemq; cuncta referret. Huius bellicam uirtutẽ in primis expertus eſt Robertus rex Franciæ, Hugonis Capeti regis filius, qui cùm à nonnullis ex ſuis principibus petitus eſſet inſidijs, ſola Ricardi ope & conſilio poſtremò illas declinauit. Erat tamẽ tantæ uirtuti nõnihil uitij admiſtũ: nam in libidinis infamia fuit, quòd plures amaſſet fœminas, & in ijs puellã quandã haud claro genere ortam, à cuius conſuetudine etiam à ſuis principibus cõmonefactus, tantũ abfuit ut abſtinuerit, ut contrà q; illi ſuaſiſſent, in matrimoniũ duxerit. Ex hac creauit filios tris mares, Ricardũ & Robertũ, qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmũ, qui monaſticã uitã duxit. Item fœminas totidem: Aliſiam, quæ maxima natu Reginaldo Britannorũ comiti locata fuit: Aleonorã, quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam, quæ Nauarræ regi. Ricardus demum multa uita exceſsit, cui Ricardus filius ſucceſsit tertius, uir illuſtriſsimus, qui poſt trienniũ, quàm inierat principatũ, mortuus eſt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni: quem Robertus frater ſecutus eſt, de cuius rebus geſtis alius cõueniens edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regem redeundum.

Is quàm multis nauibus profectus ad orientalem Angliæ oram peruenit, ubi expoſitis militibus, cùm ab exploratoribus accepiſſet accolas locorũ imparatos eſſe, egreſſus leui præſidio nauibus relicto, uicos ui expugnat, inflammat tecta, hominũ pecudumq; prædas agit, & ad ſeptentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longius euagatus, nullis reſiſtentibus, Northumbros primũ inuadit. Illi partim præſenti periculo territi, partim memoria tenentes ſe aliàs Dacis, uti ſuprà demonſtratũ eſt, paruiſſe, & ob id arbitrantes eos tanquam ad ſuos, nõ ad hoſtes redire, ultrò deditionem faciunt. Deinde Mercios adortus, nullo propémodum negotio uincit: poſtea ad auſtralem partem uerſus, omnes accolas ſubigit. Hoc rerũ ſucceſſu Dacus ferocior effectus, Londinum, quò audierat Etheldredum ſe recepiſſe motus cauſa, aggrediendum

constituit. Itaq; iam satis omnibus instructis comparatisq;, ad ciuitatẽ oppugnandã pergit, eamq; repentè circũsidet, ut ultimo hoc periculo, aut hostẽ terreat, aut quid ualeat, exploratũ tandẽ habeat. Contrà ciues tametsi trepidi improuiso metu, attamen cogitantes secum suum casum, cum totius patriæ casu coniunctũ esse, quòd ea princeps ciuitas esset, sese acerrimè defensitant: nam alij obuiam ire, alij ex muris hostes deturbare, & denicq; ab omnibus partibus simul illorũ uim pro se quisq; ferre impigrè nititur. Ad extremũ licet Daci fortissimè instarent, Angli tamen ut regem suũ ab iniuria uindicarent, haudquaquam tam aspero negotio territi sunt, quin simul conferti apertis portis in hostes currere ausi sint, atq; contrà hostiliter pugnare. Sed Dacus dum sustentare suos, & propè iam adeptam uictoriam retinere cupit, circumuentus ab hostibus dextra siniſtraq;, multis ex suis occisis, inter tela hostiũ erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die noctuq; itinere, usq; dum bidui abesset, Bathoniam concedit. Fuit singulare certamen, in quo Angli suam bellicam uirtutem maximè ostentarũt, quippe qui Etheldredo duce, homine & animi & consilij inope, tam fortem hostem ab oppugnanda urbe auerterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur, tanta inopia rei frumentariæ laborare cœpit, ut coactus sit facere potestatem Anglo redimendi de se uectigal, paulò antè insulæ impositũ: qui ita accepta pecunia, in Daciam reuertit, cum maiore militũ manu primo quoq; tempore rediturus.

Etheldredus interea arbitrabatur illam uectigalis uenditionem eò pertinere, ut Daci deinceps quiescerent: uerùm principes nõ item, qui animo cernentes tantam molem mali nõ facilè à ceruicibus suis depelli posse, eum hortabantur, ut quamcelerrimè posset, exercitũ pararet. Verũ Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroës iudicarãt, rursus celeri cursu in Angliam conuolat. Nec longior inde mora, cùm Anglus adfuit, & paribus odijs animisq; est utrinq; cõcursum. Fuit pugna ab initio utrisq; difficilis, sed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hostem, adeò funesta extitit, ut Etheldredus ad ultimũ cognouerit rem suam in apertũ discrimen esse deductã: quare post acceptam cladem, suis in concionẽ uocatis, sic uerba fecit: Perpetuò mihi principes silendũ esset, si nobis penitus paterni animi uirtus, in consilio dando, in regno bene administrando, aut militibus nostris robur in patria defendenda, deesset. Equidem mortem pro patria, præclaram esse fateor, & me uel deuouere, pro regno nostro, uel in medios me mittere hostes paratus sum. hîc patriã uideo, & quicquid Anglorũ est, perditũ iri, nisi maturè sit prouisum. Vincimur à Dacis, nõ armis, sed nostrorũ proditione. Paraui principiò ingentẽ in hostem classem, quam perfidus Elfricus illi prodidit: deinde sæpius nostrorũ itidem fraude, infelici euentu dimicauimus, unde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus, ut necessitati pareremus, quam solus Deus superare potest. Quod quidem fœdus ad perniciẽ nostram ictum est, quandò impios hostes, apud quos nihil sancti, nihil ueri est, illud ipsum contrà quàm ius fasq; esset, ac extra spem nostram, rumpere nõ puduit. Atq; ita eò uentum est, ut non modò timendũ sit, ne imperiũ amittamus, sed ne nomen nostrũ perpetuò deleatur. Igitur cùm hostes supra caput sint, uobis nunc quibus scio mea semper curæ fuisse mandata, libeat prouidere, consulere, patriæq; cadenti succurrere. His dictis, omnes ad cõmunem salutem magis intenti, & quid tandem præ-

stare,

ſtaret, excogitaturi, cõuocato concilio, quod facto opus ſit, inter ſe deliberant. Hîc tamen diu anxij ac dubij fuerunt, ut qui lupum auribus tenebant, ut in græco prouerbio eſt: ſi enim pugnæ ſe cõmitterent, proſpiciebant futurum, ut penè plus à ſuis, qui iamiam timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, q̃ ab ipſis hoſtibus eſſet timendum: ſin uerò cederent, futuram eſſe fœdam ignominioſamq; deditionem, quod tamen minus malum eſſe ducebant, arbitrantes per hunc modum, multos à cæde ſeruatum iri, qui olim ſalui patriam in libertatem uindicare poſſent. Placuit hæc ſententia omnibus. Itaq; rex ſeſe ac fortunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorum ducis, cuius ſororem nomine Emmam in matrimonio habebat, committere decreuit: ſed ut ne id temerè faceret, Emmam cum Alfredo & Edouardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus ſororem cum filijs perbenignè, auxiliumq; pro tutando regno, eius uiro Etheldredo pollicitus eſt. Occupauerat interim Sueno maximam partem Angliæ, ſenſimq; quod reſtabat, in deditionem redigebat, dedentibus ſe ob timorem populis, cùm Etheldredus iam tum cedendũ eſſe patria hoſti exiſtimans, poſt annum quintum & trigeſimũ, quàm regnare cœperat, in Normaniam ad Ricardum confugit. Ac Sueno tum demum totius Angliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex aduenis, ſecundum Anglos, regnum in inſula obtinuerunt. Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII.

At Sueno crudeliſsimè in Anglos uictoriam exercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni deinceps eſſet periculo uacuus: uerùm ita modus ſæuiendi, alienaq; diripiendi aberat, ut ne à ſacerdotibus quidem, aut rebus ſacris manum abſtineret. Enimuero homo impius tam Anglicum nomen delendum, quàm religionem Chriſtianã modis omnibus ex mortalium pectoribus euellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donarijs diſpoliarat, poſtremò diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrũ circunquaq; populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectant, ſtatim pòſt dedit: nam ferũt, eum dum apud ſuos milites lætabundus ob regnũ adeptum gloriaretur, repentè uelut pugionis ſupernè demiſsi ictu confoſſum in terram cecidiſſe uociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutum interijſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei miraculo ſtupentes, percuſſorem nuſquam cernentes, arbitratos id deorũ ira eſſe factum. Ad poſteros multò belliſsima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in uita erat, geſtarat. Verùm longè feliciorem ac alium uitæ exitum Sueno habuit, ut Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regẽ poſt uarios rerum caſus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud rectè Adelſtanus nuncupetur, ut poſt eius mortem, omnis hæreditas ſibi ueniret: & Suenonem poſtremò Chriſtianum effectum multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore uita feciſſet. Iſta minus à ueritate abhorrent, ut Sueno uitam Chriſtiano more finiuerit, & Etheldredus deinde precariò regnauerit, quandò ſatis conſtat illum, poſtquam regno ſpoliatus fuerat, nõ in exilio, ſed in Anglia obijſſe mortem. Cæterũ illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentũ eſſe, quòd eo rege, Daci Chriſtianum dogma receperint. Sed reliqua perſequamur.

Nec ita multò pòst quàm Sueno interierat, Daci Canutum eius filium iuuenem optimæ indolis, altitudinecq; animi, ac Christiana pietate insignem, regem fecerunt. Angli quibus nihil longius uidebatur, quàm Dacorum iugum à ceruice excutere, audito Suenonis casus rumore, lætitia exultantes, statim per literas Etheldredo mortem hostis nuntiant, hortanturq;, ut uelit quam primùm redire, ad regnum à manibus alienigenarum hominum eripiendum: ad idq; efficiendum, operam opesq; omnes pollicentur. Adauxit ea res animũ regi, qui plenus uindictæ nihil cunctatus est, ad negotium maturandum: sed ueritus inconstantiam uulgi, de suorum sententia, Edouardum maiorem natu filium in Angliam præmisit, qui pertentaret, an sui in fide manerent. Aduolauit Edouardus, sigillatimq; animos omnium magna sagacitate perscrutatus rediit in Normaniam, pari propè atq; iuerat, celeritate, renuntiauitq; patri omnia satis tuta fore, si festinatione uteretur. Eo nuntio Etheldredus in bonam spem adductus, statuit fortunam tentare. Itaq; cùm Ricardi ducis auxilio fultus, tum suorũ fide fretus, properè in Angliam adnauigauit. Fuit eius aduentus insulanis maiorem in modum gratus, quippe quibus Dacorum dominatio ut generi ac nomini Anglico exitialis, odio uehementer esse iampridẽ cœperat: tametsi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maximè studebat, qui ut diuina etiam ope in bene administrando regno iuuaretur, fertur secundum Deum, in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum, precibus & multis muneribus sibi placandum curasse. In ijs donis, apud uulgus fama est fuisse coronam, deinde si luberet, grandi pecunia redimendam, ac inde morem inoleuisse, ut reges deinceps itidem facerent, quem tamen haud diu seruatum ferunt, uel potius nunquam: nam, ut Persius ait, In sacro quid facit aurum? Item templũ uarijs donarijs, & monachos amplis prædijs ditauit. Paucis pòst diebus, quàm Etheldredus in Angliam appulsus fuerat, ingenti exercitu parato, in Canutũ, qui tunc se Lincolnia continebat, mouit, è locoq; fugauit, ac prouincia tota igne ferroq; uastata, bonam incolarum partem interfecit. Est autẽ Lincolnia urbs celebris in ora orientali sita, cuius pars altera monti imposita ornatur templo magnifico diuæ uirgini Mariæ sacro, arceq; munitur ualida. altera loco plano posita, ad austrũ conuersa, alluit flumine Vuitham, ita uulgo nuncupatũ, & agrũ habet tam fertilissimũ, quàm amœnissimũ. Atqui Canutus, qui uiribus impar cesserat, ingressus nauẽ, quã ad ostiũ Humbri paratã habebat, ad oram Cantianã in Sanduicũ portũ reuectus est, ubi loci eius classis in anchoris stabat, ibi quosdã Anglos ex nobilitate, Suenoni per pacis cõditionis olim obsides datos, consectis naribus atq; manibus deformauit, ac relicto ad defendendũ portũ præsidio, in Daciam extemplò concessit, rediturus ad ulciscendã iniuriam, cùm per negotia domestica liceret: qui interim bello Anglico præuertere domesticũ coactus, Sclauos cùm maximè rebelles, bello domuit. Qua re præclarissimè cõfecta, maiora inde animo agitans, sicut usu uenit, ut unius rei euentus, alterius sæpissimè initium faciat, destinauit & Noruegienses armis aggredi, à quibus paulò antè regno auito defraudatus fuerat: sed inter rerũ initia, haud tutũ ducẽs tot simul obire bella, rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegienses audita morte Suenonis, ut ne extero principi amplius parẽrẽt, Olauũ sibi regẽ optarũt. Quare ille in præsentia ad Anglicũ bellũ intẽtus, quæ huic rei necessaria essent, studio parabat.

Per

Per idem ferè tempus prodigia uaria nuntiata ſunt, quibus facilè conſtare prædicabant, portendi regni mutationem: ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum, qui ſine ulla euidenti cauſa, quæ poſſet rem miraculo eximere, in altitudinẽ inſolitam exiuerit, atq; pagos, multosq; mortales abſorbuerit. Etheldredus interea, utpote qui pigrabatur omnia facere, non exercitum contra hoſtem uenturum, non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed more mulieris ulciſcendi auidus, in Dacos, qui iam liberos ex Anglicanis uxoribus ſuſceperant, & fortunas omnes in inſula habebãt, ita ſæuit, ut poſt ingentem editam cædem, bene multi capti, atq; per cruciatos necati ſint, inter quos Sigifredus & Morgandus Dacorum nobiliſſimi, fuerunt falſi criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stratonio, qui uir erat magna ui corporis & animi, non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere aliud deinde ſcelus cumulatum eſt: inter captiuos enim erat uxor Sigifredi, mulier pudicitia ſingulari, & forma longè elegantiſſima: hanc Edmundus filius regis prius ſtuprauit, quamuis poſt necem uiri in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim ut Canuto nuntiata ſunt, ita eius animum irritarunt, uti properè rebus in Dacia compoſitis, in Angliam iniuriæ ſuorum cum primis uindicandæ cauſa redierit, relictisq; qui nauibus præſidio eſſent, populabundus Cantium ingreſſus, ad Occidentales Saxones peruenit, nulla incolumi relicta re in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit. Erat tum Etheldredus in morbo, qui ita tempore excluſus, Edmundum filium exercitum cogere, in hoſtemq; ire confeſtim iuſſit. Erat Edmundus tum animi tum corporis uiribus ferox, unde Ferreum latus cognomen ſibi inuenit, quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera uxore nomine Ethelgina, humili genere orta, creauerat, qui ſua egregia uirtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Edmundus igitur explorato hoſtium itinere, quammaximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes anteuenit, eos derepentè inuaſurus. Erat ſocius belli, ac conſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni inuidens conſuluit, ut in hoſtem ne irrumperet: cuius artificium eò pertinebat, ut hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea ut perfidus enixè ſtudebat Edmundum hoſtibus prodere: quod ubi minus procedere animaduertit, non amplius diſſimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, ut bona inſulanorum pars timore perculſa, ultrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem uenerit. Soli Mercij in officio perſtabant, affirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur: ſed accepto aduerſæ rei nuntio, dolore ac moleſtia uitæ tàm infelicis affectus Londinum diuertit, ubi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmundus in tanta rerum perturbatione uirili uſus animo, quamoptimum factu arbitratus eſt, ſi omiſſis hoſtibus, aliquot ciuitates quæ metu defecerant, pugnando recuperaret: itaque id conſilij inſectationi hoſtium in præſentia anteuertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia complanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animaduertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi infringeret: quo circa partem copiarum quamprimùm miſit in Northumbriam, ad prædan-

dum, de patrimonio Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, uiri admodum strenui, qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille sua defendendi causa, necessariò pedẽ domũ referret. Nihil fefellit spes Dacum: Vtredus enim confestim accepto nuntio illatæ iniuriæ, in Northumbriam aduolauit: qui licet se aliquandiu fortiter opposuerit, ad ultimum tamen desperata salute, cum tota Northumbria se hosti dedidit: sed postea perfidia summa, contrà atque ius belli iuberet, iugulatus est. Edmundus interim destitutus auxilio Vtredi, Londinum ad patrem confugit. Quod ubi Canutus cognouit, firmata præsidio Northumbria, nauem conscendit, ac in oram Cantianam, ad classem suam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atq; animi mœrore confectus occidit, uir à principio magis otio quàm bello gerendo aptus, magisq; corporis uoluptatibus, quàm animi uirtutibus addictus: sed ætate iam senecta, longo rerum usu melior effectus, maximè nixus est, etsi frustra, patriam sustentare cadentẽ. Sepultus est magna pompa Londini, in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore uxore, siue, ut quidam minus uerè tradunt, cõcubina, filios Edmundum, Eduinum, Adelstanum, & filiam unicam Edginam: item ex Emma Edouardum uirum sanctissimum, & Aluredum siue Alfredum. Tulit uel optimas leges. Fuit is annus cùm regnare cœperat, trigesimus octauus, & tertius, cùm in Normaniam fugerat, salutis uerò humanæ MXVI.

Fuerunt id temporis uiri ingenio & sanctitate clari, & in ijs Etheluoldus monastici ordinis, qui ob singularem doctrinam, Vintonien sis episcopus factus est, cuius pietatis opera extant, & in primis duo egregia cœnobia, alterũ Vintoniæ, monacharum, alterum monachorũ ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant, quia diuo Petro dedicatũ fuerit. est ad orientem solem locus in Northantonẽsi comitatu, Lincolnien sis diœceseos. Ille enim cœpit iam tum cùm uitã degebat, miraculis claresc ere, quam ob rem postea mortuus, in diuorũ numerũ relatus est. Successit Etheluoldo, Elphegius, uir omnibus rebus ornatus, qui postea Cantuarien sis archiepiscopus creatus, capta à Dacis Cantuaria, ac direpta, dum propagãdæ religionis studio, barbaros qui inter hostes erant, ad ueræ pietatis cultum prædicatione & exemplo hortabatur, martyrij palmam assecutus est. Incidit in hæc tempora Dunstanus, qui pariter de patria rectè consulendo, prudenterq; monendo, atq; de religione, rem diuinam augendo, bene meritus est, cuius sanctitas pietasq; mortalibus perspecta, Deoq; grata, faciebat, ut & illius memoria in dies magis perpetuaretur, & dum uiuebat, multis miraculis enitere t. Is per omnes dignitatis gradus, ad archiepiscopatum peruenit. fuit prius abbas Glasconien sis, deinde episcopus Vigornien sis, atq; simul Londinen sis, quippe qui idoneus dignusq; erat, qui magnis ac multis fungeretur honoribus. postremò Cantuarien sis archiepiscopus factus, Edouardum atque Etheldredũ reges sacrauit: qui ætate iam decursa, uita excessit, anno cum sedere cœperat, octauo & uigesimo, fuitq; inter diuos ob uitæ sanctitatem relatus. Successere archiepiscopi Ethelgarus, Siricius, & Aluricius, qui circiter decem & octo annos eius diœceseos rectores fuerunt. Secutus est Elphegius antistitũ Cantuarien sium ordine uigesimus septimus, quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt, quod tamen quadrare non potest, si rectè annorum ratio inita est: nam ab obitu Dunstani,

usque

uſque ad mortem Etheldredi, interfuerunt anni quatuordecim, cùm Aluricius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, dioceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriuḿq; uitam finiſſe, dum Canutus Edmundo interempto, totius Angliæ imperium obtinebat. At circiter annum ſalutis DCCCCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumtertiũ. fuit uir, qui ob puritatem uitæ, in diuorum catalogum adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimoniũ præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis dioceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secutus eſt Adulphus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus, ordine antiſtitũ uigeſimusquartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldũ regem, de quo in uita Gulielmi, qui eum deuicit, plura dicentur. Iiſdem temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſarne inſula, Dunelmũ translata eſt, eóq; corpus diui Cutheberti delatũ, quemadmodum alibi expoſitum eſt.

Edmundus mortuo patre, à Londinenſibus rex renuntiatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarũ rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior, ſtatim ex hybernaculis militem ſuum reuocat, ac in ſpem recipendi loca ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in occidentalem inſulæ partem contendit, & quò plus terroris hoſti iniiciat, acie inſtructa accedit, ac primũ omniũ Gloceſtriam, Briſtolliũq; ad expugnandum aggreditur. Hic nõ minore audacia, quàm conſilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cùm in diem uiuerent, foras ad manus uenire coactos adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam uerſi, dum pro ſe quiſq; ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinat, ab inſequentibus circumuenti complures interficiuntur. Qua re aliquot ex uicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciunt. Peruenere interea nonnulli ex Dacis, qui illam cædem euaſerant, ad Canutum, in Cantiũ, euentuḿq; rei geſtæ enuntiarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intellexiſſet, alacriter coactis copijs, Londinum petit, iuſſiſq; nauibus eodem per Thameſim accedere, urbem obſidione circundat. Cæterum tantum abfuit, ut Londinenſes ciues, qui fideliſſimi erant, armis & uiris muniti, aduentu hoſtium territi ſint, ut apertis portis aduerſum eos confeſtim irruperint, ita, ut illi impetum minimè ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Cædes haud magna edita eſt, cùm nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria, prope Sariſberiam, reuerſum eſſe: quò ubi peruenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuoſq; in aciem eduxit. Nec recuſauit certamen Edmundus, ut ſigna ab hoſte efferri uidit. ab hora tertia, iam fermè ad noctem pugnam extraxerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cùm Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit, ibiq; uociferans Edmundum interemptum, gladium oſtentabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius factum, quàm ut ſagittarij Angli interficerent. Cæterum ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, ut primũ è loco mouerit, dein animis feruentibus in fugam uerterit: feciſſet ingentem

cædem, si per noctem, quæ iam multa erat, licuisset. Canutus ita profligatus, totam noctem itinere facto, Vintoniam uersus, in locum tutum se recepit. Edmundus uerò, ut apud quosdam inuenio, hostem minimè persecutus, Sarisberiam flexit iter, suppetias laturus ciuibus, qui ab altera Dacorum manu oppugnabantur. Adfuit non multò pòst Canutus: tum non longè ab urbe, iterum instructis aciebus, manum conserunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibusq́, quam æquo Marte utrinque diu cõmissam, nox omnibus iam fessis militibus diremit. Postero die Angli à sole orto, usq́ eò in acie stetere, dum Canutus in certamen descendit: pugnatum est acriter, pari tamẽ euentu, & multa edita cæde, & cùm iam uesper diei instaret, æquo prælio discessum est. Deinde altero die uterq́ exercitus per otium cibum capiunt, ac hesterno prælio interfectos in unum congestos cremant, necq́ interea arma deponunt. plus uiginti millia hominũ utrinq́ desiderata. Nocte insequenti, Canutus silentio mouit castra, & Londinum uersus abijt, quam urbem eius classis penè obsederat. Edmundus ubi lux fugam hostium aperuit, uestigia secutus est, ac leui certamine ciues obsidione leuauit: quare magna pompa, ac gaudio triumphans, urbem iniuit. Canutus, quem spes frustrata est, acta ingenti præda ex locis uicinis, classem suam reuisit, quæ paulò antè se in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuiũ olim Medeguaram, hodie Medueiam uocant. Hîc aliquot dies Canutus moratus est, partim ut maiorem exercitum faceret, partimq́ hostium consiliũ per exploratores cognosceret, id quod nullo negotio intellexit. Edmundus enim haud patiens moræ, coactis quamcelerrimè potuit copijs, nõ longè à castris hostium consedit, ibiq́ quammultis uerbis adhortatus milites, ut memores tot antea cõmissorum præliorũ, tum demum contunderent ferociam hostium, eatenusq́ urgerent, instarent, quoad uno certamine eos adorti debellarent, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborum. His irritati milites adhortationibus, simulq́ affecti tædio insolentiæ hostium quotidie instantiũ lacessentiumq́, in Dacos acriter prodierunt. Canutus itidem, qui suos in dies horasq́ ante Anglorũ aduentum, paratos esse iusserat, in aciem descendit: pugnatũ est amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpere: quod ubi Canutus uidit, equites in primã aciem ire iussit: sed dum alij trepidi cedunt, alij segniter subeunt, turbata tota acies est, deinde prorsus fuga, & uincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cæsi sunt, & in ijs multi summæ nobilitatis duces: ex Anglis ad summũ sexcenti, & illi quidẽ pedites fuerũt. Voluit Edmundus uictoria uti, hoc est, hostes persequi, ut illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubiè, nisi fata obstitissent, effecisset: dum enim de persequendo hoste, tanto perfunctus bello agitat, uisum ei est in rem suam fore, si diei quod reliquum erat, noctisq́ insequentis, quietẽ & ipse sibi sumeret, & fessis daret militibus. Ita mora eius diei satis creditur Daco saluti, Anglo non item fuisse. Postridie eius diei Edmundus ubi illuxit, ad spolia colligenda intentus, suos expediebat, ut hostes inde sequeretur, cùm eos dissipatos simul iam iunctos Thamesim traiecisse, ac in Orientales Anglos arma uertisse factus est certior, qui illuc suis opem laturus actutũ aduolauit, signoq́ dato, hostes aggressus est, & quãuis alij postremos cæderẽt, alij à sinistra ac dextra medios ferirent: Daci tamẽ nihil cedebant. hortabatur pro se quisque suos: sed Edmundus inter primos, prælian-

præliando commonefaciebat centuriones, ut in ordine retinerent militem: identidē uociferans, eum diem aut omnes labores, & uictorias confirmaturū, ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarū ærumnarū initium futurum, ſi parum pedem referret. Hac uoce prælium atrox ita repentè exarſit, ut Daci iamiam ſenſim cederent. Quod ubi Canutus conſpexit, ilicò in ſiniſtrum cornu, unde plus periculi impendebat, impreſſione facta, it ſubſidio ſuis, ac obuios quoſq; magna ui proſternit. Quo factum eſt, ut Anglorum bona pars longo certami ne feſſa, audito cædis rumore, territa confeſtim ſe in fugam uerterit: quos Edmundus ſeſe ante omnes eñciens parumper remoratus eſt, attamen diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hîc Angli uñsab hoſtibus præcluſis, cùm neq; animus ad reſiſtendum, neq; ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet, omnes ferè ad unū cæſi ſunt, in quibus omne fortiſſimorū militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodū militibus, itinere nō intermiſſo, ad Occidentales Anglos confugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpatio duarum horarum ſecutus, conſequi non potuit.

Hæc accepta clades, licet Anglorum pariter uires debilitaſſet, atq; animos fregiſſet, cùm præſertim Londinum, multaq; alia loca non ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitū parabat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurū erat, ut ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc uno ageretur, cùm Edmundo certum eſſet, ſeſe demum in proximo certamine extremo cōmittere periculo. Itaq; iam uterq; exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendam ſtabat in conſpectu, non procul à ripa Sabrinæ, cùm Edricus, ut quidam tradunt, agere cœpit, uti reges inter ſe prius colloquerentur, quàm dimicarent, qui certum ſciebat eam rem perinde ad cōmodum Dacorum, ac Anglorum pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſſimè omnia fecerat, tum demum probitatē ſimulare, in concilianda pace, inter duos ſtrenuos imperatores: qui eius conſilium pro tempore non contemnendum rati, quanquā uana omnia futura ducebant, congrediuntur, aliquantulumq; inter ſe locuti ſunt, non ſine magna omnium expectatione, uerùm de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conueniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo Occidentalem inſulæ partē obueniſſe. alij uerò quos non pœnitet ſequi, ſic rem geſtam produnt, ut unus ex ducibus, is Anglus ne, an Dacus fuerit, parum liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus uerba fecerit: Satis optimi imperatores armis utrinq; certatum, ſatis ſanguinis utriuſque gentis effuſum, ſatis deniq; ueſtra ac militū ueſtrorū uirtus perſpecta eſt, & tamen nec bonam nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter uincat, ferociter inſtat uicto, ſeu alter uictus ſit, inſtaurat cum uictore certamē. Quæ, malùm, eſt iſta ueſtra inuicta uoluntas? an pluris eſt uobis belum, quàm pax? quorſum tandē aut libido imperandi, aut ueſtra honoris cupiditas tendit? Quòd ſi pro regno pugnatis, diuidite uobis opulentiſſimū regnum, quod olim ſeptē regibus ſatis fuit: ſin uerò gloria uos ad incertā impeſine multo ſanguine utriuſq; populi, decerni poſſit, uter utri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoq; probata, cui fata fauebant. Itaq; ratio inita eſt, ut reges inter ſe ferro contenderent, &

qui uicisset, huic alter uictus regni possessione cederet. Erat nõ procul paruula Sabrinæ insulã, cui Oluea nomẽ est, quam nunc Olanegeã uocant, in hanc ambo reges armati descenderunt, circumstantibus utrinq; ad ripas fluminis, copijs minimè lætis, quippe quæ suspensæ animis in parum gratum spectaculum intendebant. Datur signum, infestisq; armis reges concurrunt, ac singulare pugnam faciunt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoso pectore eximium erat, uelut moles supernè imminens porrecto læua scuto, in aduenientis arma hostis cæsim cum ingenti sonitu ferrum deijcit. Canutus uir mediocri statura, uiribus & animo ingenti, tanto ictu aliquantulum reiectus, in hostem iterũ insurgit. Hîc diu crebris inuicem ictibus cominus dimicant, sed cùm certamen æquo Marte extraheretur, & uictoriæ spes dubia euaderet, tum Dacus, ut qui omnino uiribus impar iamiam terreri cœperat, quammaxima uoce potuit, Ecquæ nos, inquit, necessitas uir fortissime urget, immaturam pro regno oppetere mortẽ? Præstat profectò, depositis cum odio armis, pacem inter nos conuenire: utere tu, prout lubet, Canuto tuo, qui præstò est, ut tibi gratum faciat. His uerbis ferox iuuenis lenitus, euestigiò proiectis armis, dat aduersario dexterã. Itidem faciũt exercitus, qui eandẽ patriæ fortunã expectabãt, ac sui reges pugnando fecissent: postea coagmentata pace, ac facto in multos annos fœdere, inter se regnũ partiuntur. Edmundo pars occidentalis, Canuto Mercia obuenit. Sed fluxæ sunt, & caducæ nimiũ mortalium res.

Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebatur, subitò è uita excessit. Mors huius principis sanè miserabilis fuit, tum quòd florem eius ætatis ante diem rapuerit, tum quòd totum regnum in præceps dederit. Multos circa unam rem ambitus facerem, si ea quæ de Edmundi morte uariant autores, omnia exequi uellem. Quidam, quos inclinat animus ut sequar, tradunt, filium Edrici (eius nomen nõ ponitur, quod sciam) impulsore parente, regem corpus purgantẽ furtim adortũ, ac ferro uentrem & inguina interfecisse. Alij quibus fabellæ cordi sunt, perhibent ipsum Edricum ita domi suæ aptasse in manu cuiusdam imaginis mucronẽ, ut quoties uellet, accedentẽ ad eam feriret, atq; fecisse Edmundo cœnam, & dum ille contemplaretur imaginem, eo mucrone esse confossum. alij postremò, ut cætera omittamus, morbo perijsse. Peruasit tamen per animos hominũ fama nõ incerta, Edricum istuc edidisse scelus, ac statim post interfectũ Edmundũ, salutasse Canutũ totius Angliæ regem, caputq; interempti obtulisse, & id facinus Dacum detestatũ, proditorem Edricum merito affecisse supplicio. Alij contrà scriptũ reliquerunt, Canutũ miro amore hominem esse prosecutum, ad summosq; perduxisse honores, quòd per eum tandem aliquando regnũ integrũ obtinuisset. Sed iam subijciamus, quæ Saxo Grãmaticus de his gestis rebus, memoriæ prodiderit. Is meminit de diuisione regni Anglici, inter reges, atq; de Edmundi cæde, sed suos Dacos prælio superiores affirmat: nanq; traditi reges simul conseruisse manum, & Dacorum aciem iam inclinatam, Thimonis cuiusdam antesignani uirtute restitutã, euasisse uictricem, ac tum Edmundũ animo consternatũ fecisse regni consortem Canutum, atq; septimo pòst anno extincto Edmundo, iuuenes quosdam audaculos primò per iocum appellasse Canutum dolo, non uirtute, totius Angliæ regem, & deinde extra iocum, diuulgasse regem Anglum eius fraude interfectum, & illum ob id iratum, in detractores

tractores crudeliter animaduertiſſe, atq; ne illud facinus ſibi aſſignaretur, ſem
per negaſſe Edmundi cædis ſe cõſcium fuiſſe. At nos iſta appoſitè tetigimus,
quatenus hiſtoria multorum teſtimoniſs planior fieret. Ad incœptum redea
mus. Regnauit Edmundus annum unum, qui magna pompa in Glaſconienſi
cœnobio humatus eſt. Cecidit cum hoc principe omnis maieſtas regni, quod
deinde, uelut corpus humanũ ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum,
uigintiſex pòſt annis, rege Edouardo filio Etheldredi nõnihil conualuit, citò
omnino, uti alius edocebit locus, interiturum.

Canutus tanto potitus regno, conuentũ principum primo quoq; tempore
facit, in quo more maiorum, rex creatur, & ab Aluredo Cantuarienſi antiſtite
conſecratur. Fuit is annus humanæ ſalutis MXVII. Canutus ſic rex Angliæ fa
ctus, ſtatim ſenatum ſibi domeſticũ delegit, de cuius conſilio cuncta regni ne
gotia gererentur: cui poſt hæc, nihil antiquius fuit, quàm Edmundũ & Edo
uardũ Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti, ac
ibi bene accepti, uitam in exilio finierũt. Is Edouardus reliquit filios duos ma
res, Edmundũ & Edgarũ: ac totidem fœminas, Margaritam, & Chriſtinã, de
quibus in uita Gulielmi Normani regis cõmodè plura dicemus. Rex ita do
mi rebus cõpoſitis, quia Haraldus & Sueno, ex Aluina concubina, ei tantum
filij erant, cùm cuperet filium legitimũ ſuſcipere, qui iure ſuccederet, in matri
moniũ duxit Emmam, olim Etheldredi regis uxorẽ, quæ cum Edouardo &
Alfredo filijs, in Normania exulabat, apud Ricardũ fratrẽ ſuum, cui ipſe He
ſtritham ſororem uiciſſim locauit. Item in eo cõuentu egit, ut principes, ac de
inde uniuerſus populus toto regno, in eius uerba iurarit. Dein Hirciũ Nor
thumbriæ, Thrugillum Orientaliũ Anglorũ, homines Dacos, & ſecundũ ali
quos, Edricũ Merchiæ comites fecit: poſtremò leges ualde ſalutares promul
gauit, atque ſanxit: quas deinde Normanica peruerſitas cum alijs penè abole
uit. Soluto conuentu, in primis regnũ moribus & nobilitate ornandũ, ac bene
de Anglis generatim merendũ ſibi conſtituebat, cùm repentè factus eſt certi
or de Noruegienſiũ facto in Daciam impetu, rogatuſq; ut quamprimũ ſuis
auxilio iret. Haud modici momenti res uiſa eſt: ſanè Olauus Noruegiæ rex,
cùm audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutũ ſuis putaret rebus, qui ue
rebatur, ut ab ſe auitum regnũ repeteret, interpellandi eius uictorias cupidus,
unà cum Haraldo fratre uiro ſtrenuo, Daciam ingreditur, agroſq; paſſim po
pulatur, ac quotidiana prælia cum locorũ præſidijs faciens, uidebat breui tem
pore omnia occupaturus, niſi tanto impendenti periculo maturè occurreret.
Quare Canutus momento temporis delectũ militũ cùm Anglorũ tum Daco
rum habet, quibus paratis, nauẽ conſcendit, ſequundoq; uento in Daciã increbili celeritate uectus, offendit hoſtes uaſtatis undique agris, in armis ſtare:
tum ſigna ferri, ac ſequi armatos iubet: ſed ocyus dicto omnia fiebant, cupien
tibus Anglis aliquo egregio facinore uirtutẽ oſtentare, quò ſe apud principẽ
ſuum, in maiore gratia ponerent. Initur prælium, ac tanto animorum impetu
cõmittitur, ut clamor cœlum oppleret: fuit diu anceps, ad ultimũ urgentibus
Anglis, hoſtes uincuntur. Poſtridie Canutus hoſtem ſecutus, iter Noruegiã
uerſus fecit, quò ubi peruenit, legati de pace, de deditione, qui pro ſalute om
nium orarent, obuij fuerunt: quos benignè audiuit, ac acceptis obſidibus, cle
menter remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent. Atque ita Noruegia recepta eſt.

Olauus uerò desperata uictoria, ad socerum Gerithaslauũ Orientaliũ ducem se recepit, ut ibi tutius domo exularet: qui ita dum uoluit rem alienã turbare, suam perdidit: perdidit tamẽ nihil uir innocens, qui per eiusmodi calamitates multò probatissimus inuentus, omnium iudicio habitus est sanctissimus. Est autem Noruegia peninsula ad septentrionẽ, in Germanico Oceano posita, solum habens parum frugibus bonum, ut passim lapidosum, salebrosumq; Est & Suetia in eodem maris tractu, quæ ab occasu Daciam Noruegiamq; respicit. Has putant esse, quas nostri Glessarias, & Græci Electrides, propter electri copiam, appellant: nunc utranq; Dacorum rex habet. Compressit Canutus & breui pòst coniurationem in se ab Olauo & Vluone heroë factam, qua nimirum oppressus fuisset, nisi eam nascentem & uidisset, & maturè dissoluisset, autoribus morte affectis. Ad rem redeo.

In ea pugna Canutus cùm Anglorũ fidem tum uirtutẽ potissimũ expertus est, quos ob id deinceps mirificè dilexit, maximisq; præmijs remunerauit. Quibus cõpositis in Dacia rebus, rex haud multò pòst in Angliã reuertit, ubi honorificè omnes speciatim principes appellando, munerib. afficiendo, onera magis antiqua minuendo, quàm noua imponendo, nulli spem aut causam bellorum dando, ciuitates omnes in pace & in officio atq; amicitia cõtinebat, cùm animo iampridẽ ad cultũ diuinæ pietatis adiecto, de religione in parte aliqua bene merendũ ratus, construxit cœnobia duo, alterũ apud Anglos, in Northfolchia, intra paludes, quod uocatur Diuus Benedictus, ubi loci antea eremitanum sacellũ positũ fuerat: distat locus à Nordouico, circiter milliaria septẽ: alterũ uerò in Noruegia. Cæterum poscit mentio de Nordouico facta, ut eius ponamus situm. Est enim urbs Northfolchiæ comitatus, & in ora orientali prope mare, ad xij. M. pass. duobus imposita montibus, quos discriminat flumen Vuensdon, ita uulgò dicitur, per conualles q; currens in Oceanum Gallicum influit, ac portũ facit ad pagum nomine Hyermuthum. Sed ad rem rursus. Postremò anno salutis humanæ MXXX, & cùm regnare cœperat, tertiodecimo, uoti causa Romam petiuit, ubi à Ioanne uigesimo pontifice Romano benignè acceptus est, qui persoluto uoto, paucis pòst diebus in Angliam incolumis redijt. Non interceserant multi inde dies, cùm necesse habuit ingens obire bellum, aduersus Ricardũ Normanorũ ducem, quòd is legum parum metuens, per idem tempus cum Hestritha uxore, quæ erat, ut suprà demõstra uimus, ipsius Canuti soror, ob leuem causam diuortiũ fecisset. Cuius iniuriæ Dacus pœnas à Ricardo repetiturus, instructa quamprimũ multarũ nauium classe, in Normaniã traiecit: uerùm milite de nauibus educto, uix castra in hostili terra fecerat, cùm de Suenonis filij Noruegiæ præfecti, quem unicè diligebat, morte factus est certior: quæ res ita animũ eius uulnerauit, ut in febrẽ incideret, qua breui consumptus, è uita migrauit. O humanas opes semper infirmas, in medioq; sæpe spatio cadentes. Dum Canutus beatissimus esse uideba-tur, ecce tibi, fatalis uis eum è medio uitæ curriculo, aliò rapuit. Milites secundum hæc, pacta cum Normanis abeundi facultate, postquã funus regis Rhotomagi fecerunt, unde uenerant, confestim se receperunt. De hoc bello Normanico annales Anglici mentionẽ nõ faciunt, neq; Canutũ ibidẽ obijsse mortem tradũt, uti postea ostendemus. Quam equidẽ rem haud magni æstimandam ducimus, cùm omnino parui referat, ubi quis moriatur, uel sepeliatur, cuius

ius uita non ignoratur. Cæterũ Canuto paulò ante mortẽ nihil alienius fuit, quàm extrinſecus aut bene aut male uiuendi ſuſpenſas habere rationes, quippe qui nõ aliunde, quàm ex pietate pendebat: id quod perſpicuè demonſtrat eius facinus cũ primis memorabile. Sanè uſu ita uenit, ut animi cauſa aliquando ſecundũ Oceani littus, haud procul à Suthantonenſi portu, ambulauerit, ibiq; per otium, à milite auribus ſeruiente, appellatus ſit rex regũ longè omnium potentiſſimus, qui hominibus, qui mari, qui terræ latè imperitaret: tum ille tacitus animo repentè ad Dei potentiã cõtemplandã erecto, ut ſuorũ uanas aſſentationes aliquo argumento coargueret, ueſtẽ exuit, ac ex ea globũ fecit, ſuperq; ſedit q̃ proxime aquam, æſtu tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda tibi iubeo, ut ne pedes meos tangas. Quæ ubi eſt fatus, ſuis demirantibus quatenus iſta faceret, unda inſurgens totũ madefecit. Tum ille retrò progreſſus, En, inquit, principes uocatis me regẽ, qui hanc paruulã undam meo imperio cohibere uel remorari nequeo? Nullus nempe mortaliũ eſt tali nomine dignus: eſt rex unus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo ille regnat, cuius nutu cuncta reguntur: hunc ueneremur, hunc regẽ appellemus, hunc regum, hunc populorũ omniũ dominũ, hunc cœli, terræ, maris rectorẽ non ſolùm confiteamur, ſed etiam profiteamur, præterea neminem. Poſt hæc Vintoniam profectus, coronã quã geſtabat, capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in templo apoſtolorũ Petri & Pauli pendebat, ſuis manibus impoſuit, nunq; poſthac eiuſmodi ornamento capitis uſus inſigni. Deceſſit Canutus poſt annum uigeſimum, quàm regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma uxore Canutũ, quem Anglici ſcriptores ineptè Hardecanutũ uocant: & Gonnildam, quæ Henrico Imperatori nupſit. Floruerunt ĩſdem temporibus uiri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonũ huius regis annum, capta Cantuaria, poſt annũ quàm ſedere cœperat, ſextum, martyrio coronatur. Liuingus itidẽ Cantuarienſis archiepiſcopus, & Achelnotus ab Auguſtino uigeſimus nonus. Is autem fuit Canuto chariſſimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agendis maximè uſus eſt. Item uiri in rebus bellicis conſilioq; longè principes, Edulphus, Hircius Northumbriæ, Trugillus Orientalium Anglorum comites.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

O IPSO qui fuit ſalutis humanæ MXXXVI anno, principes concilium creandi regis cauſa Oxonĩ habuere, ubi diu diſceptatum eſt: alĩ Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectum inſulæ reliquerat: alĩ uerò Canutum ex Emma genitum, ut legitimũ patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandũ ſentiebant: tandem pluribus in unam ſententiam euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimus tertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit: nam Noruegienſes facta ſubitò rebellione, Magnũ Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci uerò Canutũ tertium, cui omnis hæreditas iure uenie bat, regem cõſalutant. Atq; ita Dacorũ præpotens imperiũ eſt repentè dimi-

nutum. Per idem tempus Angli cùm regia ſtirps penè extincta eſſet, ualde anxij erant de regum ſucceſſione, & ea cogitatio cùm in primis Brithouoldi monachi Glaſconienſis uiri ſanctiſſimi, qui poſtea Vintoniẽſis, ſeu, uti apud quoſdam autores iuuenio, Vigorniẽſis epiſcopus fuit, animũ ſolicitabat. Fama eſt eum noctu in quiete uiſum eſſe uidere apoſtolum Petrũ ſacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atq; interrogare ipſum apoſtolũ, ecquis Edouardo ſuccederet: & illũ reſpondiſſe, Ne talia cures, nam regnũ Angliæ, regnum Dei eſt. Quod extra iocum, multis equidem argumentis ita eſſe comprobatum eſt, & eo præſertim, quòd licet Angli ex ſuo ueteri inſtituto, minimè omnium Rempublicã curent, monopolijs, uti alibi declarabitur, tantũ ſtudentes, ac nobiliſſimũ regnum fuerit toties iniurijs affectum, atq; paſſim populationibus uaſtatũ, primò à Dacis, poſtremò à Normanis populis ferociſſimis, qui non contenti tantũ imperium Anglis ademiſſe, omne etiam genus Anglicum delere conati ſunt: item leges ſanctiſſimas à ſuperioribus regibus latas, gens male animata bona ex parte aboleuerit, & ueluti quæ peius quàm aliud quicq; oderat Anglicum nomen, ſuas leges, prout infrà ſubtilius dicemus, minus æquas intulerit, attamen ſtat ipſum Anglorum regnum, nec caſurum unquam eſſe uidetur, ut quod Deo optimo maximo curæ in primis eſſe credere fas eſt, quandò apud hunc populum tam pietatis ſtudiũ in dies ſingulos maximè feruet, quàm apud bene multos plurimum friget. Iam ſatis aberrauimus. Haraldus in regnũ, non item Canuti patris in mores ſucceſſor, ſtatim atq; factus rex eſt, ab iniuria ſuis facienda, principatum iniuit: Emmã enim nouercam proſcripſit, ciues & nullo numero habuit, & ualde oppreſſit, multorũ ſcelerum maculis notatiſſimus: ſed breuitas uitæ eius famæ conſuluit, nam è uita migrauit poſt annum quàm regnare cœperat, quartum. Ipſo illo etiam anno Athelnotus Cantuarienſis præſul moritur, cui Edſinus antiſtitum ordine trigeſimus ſucceſſit.

Interim Canutus cognita morte Haraldi, protinus habito militũ delectu, claſſeq; parata, Angliã petit: qui in oram Cantianam poſt ſextum diem, quàm nauem conſcenderat, ſequundo uento delatus, ac Londinum profectus, libentiſſimis animis accipitur, communiq; omnium conſenſu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnandi à ſæuitia facit: nam memor iniuriæ ſibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipſius Haraldi apud Vueſtmonaſterium paulò antè ſepultum exhumari, ac amputato capite, in profluentẽ deijci iubet: quod mox à piſcatoribus inuentum, iterum terra humatur. Item principes quòd regnum ſibi debitum Haraldo antea detuliſſent, ſigillatim punire, ac uectigalia intolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum creauit odij. Sed inde ad pietatem conuerſus reuocauit Emmam matrem, quæ tum in Flandria degebat, cuius conſilio unà cum opera Goduini comitis Cantij uiri ſagaciſſimi, potiſſimum uſus eſt. Venit eo anno Edouardus ex Normania, ſalutatum Canutum fratrem, ac matrem, qui paucos dies moratus, unde uenerat, maturè redijt. Sunt, qui ſcribant iuſſu regis, in Edouardum atq; Normanos quos ſecum duxerat, eſſe ſæuitũ, & eum ægrè euaſiſſe. Sed plures tradunt Canutum peramanter accepiſſe fratrem, id quod à uero minus abhorret. Erat Canutus ſuapte natura homo tam mitis, quàm liberalis, & præſertim in conuiuijs, qui ſuos conuiuas in prandijs & cœnis ampliter atq; nitidè accipiebat, epulumq;

epulumq; populo frequenter dabat, ter in die eſcis appoſitis ueſci uolentibus. ſolebat etiam apud alios cœnitare, quare poſtremò inuitatus ad nuptias cuiuſdã principis, cùm in conuiuio diſcumberet, è regione Vueſtmonaſterij, ad alterã ripam Thameſis, in uico, quem uocant Lamehithum, inter potationẽ repentè cecidit, atq; interijt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni, biennio pòſt, quàm regnare cœperat. Verũ Saxo Grammaticus, cui ſanè fides abroganda nõ eſt, horum temporũ hiſtoriã longè aliter digerit: tradit enim quemadmodum Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitũ patris mortuo, in præfecturã ſucceſſerit Sueno Heſtrithæ filius: quippe Heſtritha, quæ poſtea uidua locata fuit Ricardo Normanorũ duci, à principio nupſerat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuerat: atque ita docet Haraldũ nunquã regnaſſe, ſed Canutũ filium Canuti ex Emma in regnũ ſucceſſiſſe, & eundẽ in Angliam profectum, cùm opera & induſtria Suenonis præfecti, omnia tuta offendiſſet, impertiſſe imperium Edouardo fratri ex Emma matre, & Ethelredo nato: ſed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non item experiens, aut gerendis rebus ualde idoneus, idcirco reliquiſſe uicariũ ſuum ipſum Suenonem, qui unà cum Edouardo, rempublicã gubernaret: ac Canuto biennio pòſt mortuo, Suenonẽ, credita cura regni partim Edouardo, partim Godwini comitis Cantij filijs ſuis conſobrinis, uti infrà oſtendemus, redijſſe in Dacíam repetitũ auitum regnum, quod iam antea Magnus Olaui filius Noruegiæ rex occuparat, ſibi tam iure fœderis, quàm teſtamento Canuti debitũ. ac rem Dacicam per hunc modum in contentionem ueniſſe, Saxo demonſtrat, de qua alibi latius explicabimus. Sed iam domum pedem referamus.

Cognita morte Canuti, optimates regni cupientes ſeſe aut in libertatẽ uindicare, aut ſaltem regem hominẽ Anglũ habere, in unum conueniunt, atq; cõſultant quod pro ſalute patriæ quamoptimũ ſit factu. Ad ultimũ cogitantes, quàm ſub Daco nobiles pariter atq; plebei Angli omni tempore male accepti, ac ſine gratia, ſine autoritate fuiſſent, ita ut præ ſe cunctos mortales beatos putarent, & iam illũ diem adeſſe, cùm eiuſmodi alienigenarũ iugũ tutò poſſent à ceruicibus ſuis depellere, deliberant regem facere Alfredum Etheldredi filiũ, uirũ magnæ uirtutis, ac Dacos ſine diſcrimine, ad internecionẽ perſequi. Itaq; extẽplò Alfredo clàm accerſito, factoq; impetu, in Dacos paſſim ſæuiũt. Concitatur multitudo, partim atrocitate rei, partim ſpe per occaſionẽ recuperandæ libertatis. Dacus etſi ſubita ui oppreſſus, mutationeq; rerum omnium perteritus, tamen nunc pugnando, nunc fugiendo, ſe prohibere ab iniuria nititur: poſtremò cùm nullus modus fieret cædibus, omnes ad unum aut cæſi, aut in continentem fugati ſunt. Tum communi conſenſu, lege ſancitum eſt, ne poſthac ullus ex Dacis apud Anglos in perpetuum rex crearetur. Per hunc igitur modum, deſitum eſt à Dacis in Anglia regnari, poſt annum octauum & uigeſimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperiũ eſt adeptus. Quo quidem temporis ſpatio, Etheldredus poſt mortem Suenonis in patriam reuerſus duos annos regnauit, & Edmundus unum. Hinc Dacos patet uigintiquinque tantum annos in Anglia regnum obtinuiſſe. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit: cùm enim nemo ex ſtirpe regia reliquus eſſet, cui hæreditas eius regni iure ueniret optimo, Sueno Heſtrithæ filius ex Vluone Sueuo genitus, conciliatis quorundam nobiliũ Dacorũ

animis, id obtinere conatur. Qua re Magnus Noruegiensium rex, uirtutibus ac ingenio uerè magnus, qui huiusmodi regnum iure sibi deberi asserebat, indignatus, statim Dacos cùm præmijs, tum suæ uirtutis fama illectos, à Sueonis fauore auertit, ac eum pariter à tanto incœpto desistere cogens, regno Daciæ potitur. Sueno tali iniuria affectus, quamcelerrimè potest copijs undique auxilijsq; coactis, ac Sueuis unde oriũdus erat, peropportunè in belli societatem adscitis, in Magnum mouet, qui nihil cunctatus in prælium uenit. Est pugnatum à mane, ad uesperum: ad extremum deuictis hostibus, Magnus superior fuit, qui usq; eò postea dum uixit, æquè Dacis ac Noruegiensibus sine tumultu imperauit: at eo mortuo, Sueno tum demum Daciæ regnum consecutus. Regnum uerò Noruegiæ post Magnum, adeptus est Haraldus frater illius Olaui, quem post obitum inter diuos relatum perhibent. Sanè Haraldus profligato Olauo fratre, uti suprà exposuimus, Byzantium aufugit, ubi à barbaris falso homicidij insimulatus, obiectus est leoni, quẽ ut homo ualens præter omuiũ opinionem occîdit: quod ut fecit, & suppliciũ remissum, & abeundi facultas data. Quare ille domum reuersus, regnum adhuc à nemine homine occupatũ, nullo negocio obtinuit. Poscit locus, ut prius de Roberto duce Normanorum, & Gulielmo eius filio appositè aliquid dicamus, quàm cætera de Alfredo, & Edouardo exequamur.

Ricardo tertio Normanorũ duci, prout suprà dictum est, succesit Robertus frater, homo festiuus, liberalis, fortis, prudens, qui suos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit, qui finitimis sæpius opem tulit, qui pauperes & inopes opibus iuuit, qui deniq; in omnes liberalitate usus est: sed defendit cum primis Henricum Francorum regem auxilium implorantem, aduersus Constantiæ matris conatus, quæ filio paulò antè ingens negotium exhibuerat. Is ex quadam puella forma eleganti concubina, Gulielmũ filium suscepit, Exponam facinus huius puellæ bellissimũ, quamuis parum honestũ, dignũm ue ut memoret, quandò historiæ nulla lex imposita est, ut facta aliqua fileat: ea enim nocte, qua primùm cum duce cubauit, pudoris causa, noluit interiorem tunicam lineam exuere: sed cum Robertus expediret se ad operã enauandam liberis procreandis, ilicò eius partem superiorem interscidit: & interrogata à duce cur ita faceret, respondit, nõ decere se eam tunicæ partem extremam, quæ sibi pedes circuiret, ad os domini sui uertere. Eadem puella prius quàm pareret, somniasse fertur intestina sua in altum ferri, explicariq; per omnem Normaniam, ac Angliæ ambitum. Ex qua re, futura Gulielmi magnitudo facilè à matre sperari cœpit. Robertus postremò, ut quibusdã placet, pœnitens quòd fratrem ueneno necasset, cùm Hierosolyma uoti causa esset iturus, filiũ Henrico Gallorũ regi cõmendauit, constituitq;, ut si ipse in itinere à uita recederet, ille Normanorũ dux fieret. Itaq; primùm Romam proficiscit, ut Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem, uti mos est, roga ret: ubi magnas fecit largitiones, uestiuit enim statuam Constantini Imperatoris pallio aureo, dictitans Romanos esse ingratos, qui talem principem non donarent in annos singulos, ueste: templis uaria donaria intulit. Inde digressus, fortè in itinere ita usu uenit, ut cùm procul à suis esset, & altercaretur cum homine agresti, ab eo uapulauerit, quem tamen prohibuit ab iniuria suorũ, aiens se eas plagas merito suo accepisse, Profectus deinde Constantinopo-

tinopolim, fuit perbenignè à Conſtantino Duca Imperatore acceptus. Is cùm antea audiuiſſet ducem liberalem & urbanũ eſſe, dedita opera prohibuit illi atq; alijs heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent. Quo factum eſt, ut dux, quem in re ſubita, haud ingenium admodũ promptũ defecit, exuerit continuò ueſtem, ac ſuper eam inſtar globi implicatã ſederit. Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio, relictis ueſtibus abierunt. At Imperator ſubridens admonuit, ut ueſtes ſuas reſumerent. ad ea dux: Non eſt, inquit, mos Normanis ſedes ſecum ferre. Poſt aliquot dies, dux itinere ſuo ire pergebat, cùm quodam ualetudinis genere tentatus eſt, ſic, ut equitare non poſſet: quare neceſſe habuit, lo corum agreſtes conducere, qui eum humeris ferrent. Interea cùm unus ex comitibus, in Normaniam rediturus peteret, ecquid de eo narraret ſuis Normanis: tam lepidiſsimè quàm facetiſsimè reſpondit, Dicas te uidiſſe dæmones ferentes Robertũ ducem in cœlũ. Ita innuit ſe ab impijs barbaris geſtari, quos non ineptè dæmonibus comparauit: & Hieroſolyma cœlum appellauit, quòd inde noſtra profecta ſit ſalus. At ubi eò peruenerat, tanta liberalitate in omnes uſus eſt, ut cuſtos templi humanitate motus, reſtituerit bonam pecuniæ partem ſolutæ pro ingreſſu templi, uti moris eſt: quam ipſe non recepit, ſed egentibus diſtribui iuſsit. Inde perſoluto iam uoto digreſſus, in Bithyniam regionem minoris Aſiæ aduerſam Thraciæ, in qua eſt Conſtantinopolis, peruenit, ibiq; morbo abſumptus deceſsit, anno à natali Chriſti circiter MXL. In Normanicum principatũ Gulielmus nothus ſucceſsit, uir inter uiros, & prudens inter prudentes, apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant. Sed unde digreſsi ſumus, iam redeundum eſt.

Alfredus accepto nuntio de morte Canuti, properè in Angliam uenit. Interea principes regni in unum conuenerant, deliberaturi quem ſibi regem optarent: ubi Goduinus qui curabat, aut filiam nomine Editham, locandã futuro regi, uel ita omnia turbanda, quò Haraldus demũ filius, quem unà cum puella illa, & Biornone, ac Toſtone filijs, ex Thira uxore Canuti ſecundi ſorore creauerat, regnũ obtineret, cùm pertimeſceret Alfredi ingeniũ, deſperaretq; poſſe ſe ſui optati fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredũ acerbius inuehi, prædicans illum ducere ſecũ magnam manũ Normanorũ, ijſq; promiſſe bona ciuiũ, quos iampridẽ ad cædem animo deſtinaſſet. Hæc uera an uana iactaret in uulgus, ita tamen heroum animos mouerunt, ut iam tum pro ſe quiſq; timeret, ac optaret, ut aliquid aduerſi contingeret, quamobrem Alfredus regno minimè potiret. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus, Alfredũ primo quoq; tempore uita priuandũ conſtituit: itaq; cum bene magna armatorũ caterua, it obuiam, & in itinere iuuenẽ inopinantẽ cum toto comitatu interficit: at Normanos capit, captosq; ad unum necat. Goduinus poſt nefariũ flagitiũ factum, ſtatim Londinũ reuerſus, nouas inſidias molit: primùm enim multis rationibus conatur diluere crimen cædis Alfredi: deinde, uti fides habeat nouæ fraudi, perſuadet populo, ut ad arceſſendũ ſuo nomine Edouardũ uirum optimũ fratrem Alfredi, ex Normania ad regnũ capeſſendum, legatos mittant: id quod continuò factum eſt. Non fuit autor huiuſmodi rei Goduinus, quòd aut Edouardũ diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret: ſed eius fucoſa charitas inde nimirũ ſubitò orta, quia Edouardus uir erat

mitis ingenij, minimeq; sagacis, & apprimè bellorū ac cædis abhorrens, ita ut etiam exul dicere soleret, malle se uitam priuatā perpetuò degere, q̄ per hominum cædem, regnū recipere: propterea sperabat fore, ut eum qui pro suo iure, res gerere nesciret, aut suo arbitratu facilè regeret, aut aliquamdo perderet.

Edouardus cognito suorum desiderio, à Gulielmo duce opera atq; opibus adiutus, in Angliam optatò redijt, atq; rex factus est, tanta publica lætitia, ut certatim pro eius felici principat u, cuncti uota facerent, & id sanè magis ex animo, quòd ipse incendebat studia hominū omni genere humanitatis. Quare Goduinus fretus, ad eum supplex adiuit, ac quoquo modo potuit, sese ei purgauit de cæde fratris, cui quòd pœniteret, rex culpam remisit, estq; eius deinceps opera & consilio maximè usus contra Emmā matrē, cui multis de causis succensebat: primùm enim ei obijciebatur, quòd Canuto patriæ hosti nupsisset, deinde quòd filios exules nihil iuuissет, & postremò quòd rumor esset, eam ipsis filijs mortem esse machinatā. Quas ob res, sanctissima equidem fœmina bonis omnibus impulsore Goduino spoliatur: cui ad has calamitates accessit alia, quò fama quoq; spoliaret: nam haud multò pòst insimulat crimnis uiolatæ pudicitiæ, cum Aduino Vintonienſi episcopo. Quare ambo Vintoniæ in custodiā traditi, ubi alter alterius læsæ perperàm famæ mœrore cruciabatur, angebatur, disrumpebat. Sed eius rei indignitas ita Emmam pupugit, ut innocentia freta palàm offerret, se periculū seruatæ continētiæ per ignē esse facturam. Ad ea rex, qui alieno potius, quàm suo ducebatur consilio, instigatus, nihil est motus, imò matri diem dici passus est, quo ingens supplicium subiret. At mulier partim cōscia recti, nam ueritas cum ea faciebat, partim rectu, ut perhibent, per quietem à diuo Suitino monita, forti animo super ignitos uomeres nudis pedibus gradiēs illæsa euasit, sic pudicitiæ decus per ignē & aquam, uti uulgò dicit, ulta. Quo miraculo rex cōmotus, mira pietate post hac matrē coluit, obseruauitq;. Fuit is annus, cùm regnare Edouardus cœpit, quintus. Illo ipso anno piratæ Daci in Sanduicū portum delati, atq; in terram egressi, omnem maritimam oram deuastarunt, qui tamen haud multo negotio, partim cæsi, partim fugati sunt. Nullum post hoc bellum, domesticū siue externū, per decem & nouē, quibus Edouardus regnauit, annos, extitit, quin uel statim parua cæde confectū, uel nullo memorabili euentu, pace mutatum sit. Quod proculdubio diuino numine factū dixerim: uoluit em̄ Deus hunc regem, qui iam inde ab initio, sibi æquè de religione atq; hominibus bene mereri studendū constituerat, hisq; studijs pascebatur, his delectabatur, his perfruebatur, ab earum rerū curis uacare, quas sapientissimus quisq; semper fluxas, caducas esse duxit, quò liberius cœlestia contemplaretur.

Goduinus interea locauit filiam Editham, susceptā ex Thira sorore Canuti secundi, nō ex altera uxore, sicut quidā malè sentiunt, Edouardo, multumq; apud eum autoritate iam pollebat, cùm ecce, ingēs discordia inter eos orta est, cuius rei causa fuit aduentus Eustachij comitis Bononienſis, qui olim Edginā sororem regis in matrimonio habuerat. Is littus Cantianū ut attigit, Cantuariā recta uia profectus est, regis uisendi gratia, ubi inter eius ministros, & nōnullos ex oppidanis, facta fortuitò turba, unus ciuis ferro interijt. Qua re Cantuarienſes generatim permoti, sumptis confestim armis, Eustachij cohortem inuadunt, ac bene multos interficiunt. Tum Eustachius furore accensus, in

in ciues crudeliter ſæuit. pugnatur utrobiq; acriter: ſed Euſtachius ſuis paſſim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinũ ad regem profugit, narratq; iniuriã uiolati iuris hoſpitij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rem iniquo animo, ac iuſſit autores facinoris ſupplicio affici. Cantiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxiliumq; implorant aduerſus Gallos, inimicos Anglici nominis: ita enim uociferabantur, quòd illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriam feciſſent, ac idcirco argumentabant̃, ſe ut uim ui, non ſecus ac ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obedientem putat, qui parato extemplo exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſummè cõtendit. Contrà rex magis atq; magis indignatus, coactas ſubitò copias in Goduinũ paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam utrinque ad conſerendas manus parati erant exercitus, cùm Goduinus regijs uiribus territus, deſperata uictoria, unà cum filijs in Flandriam fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, uxorem Goduini filiam ablegat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flandriæ, cuius filia nomine Iuditha cum Toſtone eius filio nupta erat, parat claſſem, raptimq; omnem maritimam inſulæ oram infeſtam facit, cui ſubitò claſſis regia fuit obuia. Hîc prius quàm dimicaretur, Dei inſtinctu, ut credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, unam gentem ſuis uiribus perditum iri, repentè concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinũ honoris locum Goduino, qui Eduardo Biornonem & Toſtonem filios, ut pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem uxorem recepit. Verùm Goduinus nullo conſilio effugere potuit meritum ſuppliciũ. Porrò non interceſſerunt multi dies, cùm Haraldus filius, qui regium poculum miſcebat, Edouardo prandenti dedit bibere, & fortè uno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetitq;, uino nequaquã effuſo. Tum pater qui cum rege diſcumbebat, Nunc, inquit, frater fratrẽ iuuit. Ad hanc uocem etſi per iocum emiſſam, Edouardus turbatus animo (nam in mentem ei uenit ſubitò interitus Alfredi fratris) in Goduinum conuerſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te licuiſſet. Tum homo facinoroſus iram regis ueritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinumq; numen ad innocentiam declarandam, iuſiurandũ adijciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si unquam, rex, quicquã in necem fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, ut Dei nutu, iſtud panis fruſtũ me ilicò ſtrãgulet. Quæ ubi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus, ſuffocatur, ac ita paricidium morte compenſauit. Talis fuit exitus uitæ Goduini, qui ſecundũ illud euangelicũ, Petite, & accipietis, petijt, & accepit, nõ ſcelerũ ueniã, prout debuerat, ſed perniciem ſuis factis dignam. Vtinã multi tali exemplo aliquando uapularent, qui ne pedem quidẽ inferre ſciunt, niſi duce periurio. His temporibus Emma mater regis deceſſit. Item Gulielmus dux Normanorũ à rege rogatus, uenit in Angliam: quippe deſiderabat Edouardus, ut beneficiorũ memor pro ueteri hoſpitio, quod ei cum illo fuerat, duci gratificari: quare eum prolixè largeq; accepit, & multis ac uarijs munerib. donauit. Præter hæc humanitatis officia, ſicut autores habeo, Edouardus promiſiſſe fertur ſe facturũ ducem hæredẽ, ſi fortè ſine liberis moreret̃, de eaq; re antea promiſſum feciſſe, dum in Normania morabatur, quod, ut alius edocebit

locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Tosto nem obsides à Goduino datos, ut in Normania custodirent. Hîc illud admo nuerim, scriptorũ quosdã perinde hos Goduini filios ac plures alios, uti uetu starum rerum parum scientes, nescio quibus inauditis nominibus indiligen ter appellare, quò sic historiam peruertant, obscurioremq; faciant.

Erat annus duodecimus, cùm regnare cœperat Edouardus, qui cùm terra mariq; iam pacem haberet, non minus suorum, quàm suæ ipsius saluti prospi ciens, uelut natura propensus ad diligendos homines, quod fundamentũ iu ris est, primũ omniũ putauit leges sibi constituendas, quas utiles duxisset. Sa nè in usu erant multiplices leges, quas olim Britanni, deinde Angli, ac nouis simè Daci tulerãt: & bene multi quotidie mortales omnia utilitate metiẽda exi stimantes, sic eas ad suos mores accõmodabant, ut sæpius pro iustitia, iniqui tas coleretur. Igitur Edouardus ex immensa eiusmodi legum copia, optima quæq; & necessaria elegit, leges q; paucas & salutares usurpandas sanxit, quæ deinceps rectum omnibus æquè uiuendi modum præscriberent. Has leges posteri cõmunes appellarũt: & cùm à Normanis alijs datis legibus, sibi adem ptas quererentur, uelut optimam partem uitæ, repetiuerunt armis, sæpeq; re ges eas in pristinum usum restituere, ut sibi minus fructuosas, negantes, ma gnis affecere incõmodis, ut infrà appositè demonstrabitur. Hoc iustitiæ fun damento iacto, rex ut liberalitas, ut pietas, ut charitas ab se perinde quasi à fon te in alios manaret, cœpit miro studio inopes iuuare, religionẽ colere, de cun ctis æquè bene mereri. Quibus uirtutibus ita Deo habitus est acceptus, ut meruerit miraculis clarere, quæ si cõmemorare uellemus, haud dubiè tempo re nimiũ excluderemur: attamen nõ omittam quædam memorabiliora. Cùm enim exactores tributi populo impositi, aliquando ingentem aceruum pecu niæ ex eo tributo collatæ, delectandi ipsius animi gratia, coràm adduxissent, ille subitò dæmonem circa ipsum aceruum ludentem uidere uisus est, qui ob id huiusmodi pecuniam, ut rem funestam abhorrens, ilicò auferri ab oculis, restituiq; populo iussisse fertur. Insuper inter sacra, uidisse in eucharistia puer rum Iesum, ac eundem Leofredus Merciorũ comes, uir sanctissimus, qui ade rat, contemplatus, & statim prorupisse in risum, ac interrogatus ecquid esset, respondisse, se uidisse Dacos infestis armis Angliã inuadere, ac continuò præ toria naue demersa, in Daciam contendere, id quod paulò pòst accidit, atque inde facilè cognouisse regnum suum esse Deo curæ. Prospexit etiam ut futu rorum præscius breui tempore fore, ut Normani per uim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixè apud eum instare cœpit, quò permit teret se ire in Normaniã uisum fratres, qui apud ducem, uti diximus, obsides erant, licet fortasse aliud animo destinasset. Ad ea rex sic respondit: Eas, quan doquidẽ obstare non licet: sed, mihi crede, rem & tibi & patriæ nocituram ren tas. Profectus est Haraldus, & cùm aliquandiu ducem orasset, ut obsides red deret, quos nõ usquequaq; clam Edouardo rege repetebat, occasionẽ illi præ buit, aperiendi sibi consilij. Enimuero dux qui iampridem in spem uenerat adipiscendi regni Anglici, narrauit Haraldo, quemadmodũ Edouardus semel atq; iterũ, sicut suprà expositum est, promisisset se facturũ ipsum hæredem, si liberos non susciperet: & cùm nulla iam spes regiæ sobolis esset, orauit, uti uel let hoc negocium apud eum procurare, & si id conficeret, iam tum posset cùm

multa

multa præmia, tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro uiribus curaturũ, atq; inde recepto Toſtone altero fratre, quem dux eius rogatu miſſum fecerat, in Angliã rediit, expoſuitq; ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecũ egiſſet. Tum rex reſpõdiſſe fertur: Nónne hæc mala te patriæ inuſturũ prædixi, ſi ad Gulielmũ adires? Sed ita faxit Deus, ut iſtiuſmodi fatũ aut auertat, aut, ſi omnino futurũ eſt, noſtro non ueniat tempore. Hinc colligere licet, uel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo, quam à principio de hæreditate regni nõ ſatis conſideratè dediſſet, more exulantiũ, qui ut ne ab amicis deſtituantur, maria & montes facilè promittunt: uel nullum, quod ueriſimilius eſt, feciſſe promiſſum.

Solebat rex Edouardus diuinitus ſolo tactu ſanare ſtrumoſos, hoc eſt, ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus, quem Itali ſcrophulam uulgò uocant, à ſcrophis, quæ ea mala ſcabie afflictantur. id eſt humor, in quo ſubtus concretæ quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac plurimum per pectus, & guttur ſerpit. Quod quidẽ immortale munus, iure quaſi hæreditario, ad poſteriores reges manauit: nam reges Angliæ etiam nunc tactu, ac quibuſdam hymnis nõ ſine cærimoniis prius recitatis, ſtrumoſos ſanant. His diuinis indiciis Edouardus Deo longè chariſsimus effectus, iam uigeſimumquartũ propè annum regnarat, cùm ei, ut conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdã Hieroſolymis uenientibus annulus, quem ipſe diu antea pauperi clàm dederat, qui pro amore, quem erga diuũ Ioannem euangeliſtam habebat, eleemoſynã petierat. Sic iis diuinis monitis mors regis annuntiata eſt, qui haud multò pòſt morbo affectus, per quietẽ à Deo opt. max. illud ipſum edoctus, animam cœlo reddidit, poſt annum cũq; regnare cœperat, quartum & uigeſimũ. Sepultus eſt in templo Vueſtmonaſterii, ac breui pòſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo, multa ueneratione perdiu eſt ſeruatus, quòd ſalutaris eſſet membris ſtupentibus, ualeretq; aduerſus comitialem morbum, cùm tangeretur ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum, ut reges poſtea Angliæ conſueuerint in die paraſceues, multa cærimonia ſacrare annulos, quos qui induunt, hiſce in morbis omnino nunquã ſunt. Sanctiſsimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſsimi uiri, Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſedit amplius annos undecim, in cuius locum Robertus epiſcopus Londinenſis, natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principio mirè ab Edouardo dilectus, in honoreq; habitus eſt: poſtea cùm perſuaſiſſet illi, ut Emmam matrem ſtupri accuſatam cogeret, uti ſe per ignem purgaret, & illa diuinitus, ueluti ſuprà diximus, ex periculo euaſiſſet, pœnitens, timoreq; ſimul affectus in continentem fugit, ubi breui anno ſe cundo ſui põtificatus, mœrore animi abſumptus eſt: quem ſecutus eſt Stiganus Vigornienſis epiſcopus, qui poſt uitam ſanctiſsimè actam, inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus comes Northumbriæ, homo Northumber, bellicis artibus præclarus: is cum profluuio uentris laboraret, ac ſenſim deficientibus uiribus, haud dubiam mortem præſentiret, ſeipſum armauit, ſtetitq; perinde acer in armis, ut Vergilius ait, ac ſi cum hoſte eſſet congreſſurus, dictitans, nõ decere hominem fortem iacendo iumentorum ritu mori: atq; ſic è uita migrauit, imitatus in hac parte Naſamonum Libyæ populorũ inſtitutum,

quod nos libro de rerum inuentoribus tertio, abundè exposuimus. In Suardi locum sufficitur comes ab Edouardo Tosto, quem Morcatus est secutus.

At Edouardi mors ualde suspensos dubiosq; tenebat regni principes, quippe qui nesciebant, cui illud regium munus deferrent: enimuero non erat quisquam unus omniũ regendo regno aptus, qui id iure obtineret: tametsi Edgarus cognomẽto Ethelyngius, genitus ab Edouardo filio Edmundi, cui cognomen fuit Ferreum latus, per eos dies, unà cum matre, & sororibus, ex Pannonia ubi natus fuerat, in Angliam uenerat: sed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat. Item territi multis oraculis, quæ suspicabant̃ portendere regni mutationẽ, mirũ in modum formidabant ducem Gulielmum, tum quòd Normanus, tum quòd prædicabat sibi regnum iure euenire, ut legitimo hæredi ab Edouardo instituto, propterea quòd illum secundo & tertio cognationis gradibus attingeret: nam Ricardus primus dux Normaniæ, genuit ex se Ricardum secundum, & Emmam: hæc ex Etheldredo Angliæ rege, sustulit Edouardũ: ille filios suscepit Ricardũ tertium & Robertũ, qui Gulielmũ creauit ex concubina. Dum hæc animo optimates agitant, Haraldus Goduini filius ex sorore Canuti, genere & uiribus fretus se regem renuntiat. Non displicuit omnino id factum populo, qui plurimum spei in Haraldi uirtute habebat. Itaq; more maiorum sacratus est ab Aldredo Eboracensi archiepiscopo, seu, ut quidam tradunt, seipsum nullis cærimonijs, diademate ornauit. Fuit hic annus salutis humanæ MLXVI. Is statim initio sui principatus, memor se per uim regnum occupasse, ad promerendam suorum beneuolentiam, neq; liberalitate, neq; clementia, nec comitate utendi ullam occasionem omittebat, qui grauiora uectigalia aut aboleuit, aut minuit, militibus stipendia, ministris mercedem adauxit: sed hæc præ religione colenda, non multò accuratius agebat. Dum hac popularitatis pietatisq; ostentatione tenetur, ex improuiso ueniunt legati à Gulielmo Normano, qui iam omnia resciuerat, quæ de administratione regni erãt gesta, celeriter missi, à quibus bene multis uerbis de iusciurando olim ab se duci dato admonitus est, atq; simul rogatus, ut conuentis staret. Ad ea Haraldus respondit, se Gulielmo gratificaturum, modò non cuperet regnum, quod iam ipse obtineret. Normanus accepto responso, ut prius consilio quàm armis omnia experiret̃, rursus per legatos Haraldum cõmonefecit, ut si in cæteris fidem seruare nollet, saltem non negligeret connubiũ filiæ, quam licet nondum maturam uiro, ei, uelut quidam prodiderunt, cùm in Normania fuerit, spoponderat. Huius puellæ nomen non ponitur à quopiam, quod sciam, quia, ut puto, nõ diu superstes fuit. Haraldus uerò qui malo suo genio ducebatur, superbo truciq; uultu legatos intuens, neutrum se facturũ dixit, atq; cum hoc responso, eos dimisit. Secundũ hæc, ne imparatus offendatur, nauale bellum quammaxima ui potest, comparat, milites quoq; deligit, præsidia disponit locis opportunis, ut pariter terra ac mari Normanos finibus arceat, si eos uexatũ uenerint. Dux ubi à legatis ferox regis responsum accepit, suos ad colloquiũ uocat, atq; de tanto bello in Angliũ sumendo agitat. Interea Haraldus cœpit impediri domesticis seditionibus, quod ei negocium Tosto frater exhibuit: sed ut id planius faciamus, nobis altius repetendũ est. Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permulta cùm corporis tum animi ornamenta, forma per ætatis gradus egregia, & cui nõ minus dignitatis ineſſet,

ineſſet, quàm gratiæ, præcipuũ robur, docilitas ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peritia ingens. quæ res faciebant, ut mirificè ab omnibus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretur. Contrà illi tot amplas uirtutes Toſto minor natu frater, qui paulò antè cum eo ex Normania redierat, uti ſuprà demõſtrauimus, ita inuidebat, ut præſente rege, in eius caput proteruiter inſultaue rit, cum eoq; aliquantũ conflixerit. Poſt hæc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, ubi crudeliter in Haraldi cohortẽ ſæuit, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, cõparatis undiq; nauibus, in Haraldũ mouens, Vectem inſulam capit, captamq; diripit: deinde Cantiũ uerſus tendens, totam illam oram latrocinijs infeſtam reddidit. Ea res perincõmodè Haraldo accidit: nam coactus eſt unà cum exercitu reuocare claſſem in Normanos diſpoſitam, ad hanc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriam confert, ſuisq; in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum, qui eum ut cõmunem populatorem oderant, & pariter à claſſe regia in fugam uerſus, in Scotiam non ſine nauium, ſuorumq; incommodo, ſe proripuit.

Vix tumultus iſte ſedatus erat, cùm aliud mox grauius malũ Haraldo acceſsit. Equidẽ cùm Toſto rebus ſuis nihil auxilij à Scotis expectaret, ſublatis uelis, in Noruegiam profectus eſt, fretus Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen ubiq; gentium percelebre erat. Hic regem rogat, ut ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, ut deſiderio potiundi regni, inter domeſticas Anglorũ ſeditiones, accenſus, confeſtim nõ mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſequundo uento ad Anglicũ littus acceſſerit, penetraueritq; in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouũcaſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Nõ aſſentior illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquam cognouit fratres inter ſe diſſidere, ſponte ſua, ac ſola imperandi libidine ductum, hoc ſumpſiſſe bellum: quod tantũ abeſt, ut ſit uerum, ut ne ueriſimile quidem uideatur. Ecquis enim crederet Haraldũ magno conſilio ac ratione uirũ, locorũ pariter atq; hominum inſolentem & ignarũ, quippe cui nihil unquã cum Anglis fuit, nec quicquam ab eis iure repetere poterat, uoluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, unde nullum neq; periculũ futurũ, neq; emolumentũ certum cerneret? Proinde conſentaneũ eſt, eum euocatũ fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus, præſertim apud ſuos geſtis, fides uticq; abroganda non eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtium Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararentq; ad bellum obeundum, poſtremò ſimul iter ingreſsi, copias diſponũt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres, comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu nõ ſpernendo, obuiam facti ſunt. Hîc dato utrinq; ſigno, præliũ cõmittitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad ultimũ Anglus hoſtium multitudine circumuentus ſuperatur, datiſq; obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis auxilio ueniebat, in iti nere de re male geſta certior factus, nihil animum remittit, ſed citato greſſu, poſt quartũ diem, q̃ pugnatum erat, Stanfordiam peruenit, ubi loci Norue gienſes parum ultra Deruentam flumen conſtiterant, ac pontem occuparant, ut ne hoſtibus ex improuiſo iter daret. Altero die inſtructis copijs rex propius acceſsit, ut pontem exercitũ traduceret, ubi ad multũ diei, uirtute unius

Noruegiensis retardatus; priusquã posset pontem transmittere. Is loco muni-
menti fortè illo die in statione pontis positus, cùm Anglos repentino impetu
decurrere in pontẽ uersus uidisset, uadit in primũ aditũ pontis, truces circun-
ferens oculos, primũ, deinde alterũ, deinde plures facto impetu pontem supe
rare conantes, aut cædit, aut de loco deturbat. Quo facto, hostes ipso miracu-
lo audaciæ stupefacti, quòd unus tandiu obsistere posset, uno momento huic
uni insidias tendunt, quẽ ui superare nõ poterant: erat enim pons ligneus, &
eius medius transitus multas rimulas habebat. dum igitur alij Noruegiensem
in pugna occupatũ tenẽt, unus sub ponte, lintre clàm uectus, telo inguina per
fodit. Atq; hoc demum pacto, uir ille cuius nomen immortalitati cum primis
mandandũ, nõ sine ingentis gloriæ damno, memoria nõ habet, post multam
factam stragem, cecidit. Haraldus superato ponte, hostes palantes à tergo cæ-
dit, interfectis primo impetu rege Noruegiensi & Tostone fratre. Quo cogni
to, cuncti repentè in fugam se uertũt. Cædes inde fugientiũ, qualis ubi ira ma
gis q̃; uirtute res geritur, ad perniciem propè hostiũ facta est, nõ sine tamẽ An
glorũ incõmodo, quandò uictoria haud incruenta fuit. Reliqui uerò Norue-
gienses, qui classi præsidio relicti fuerant, statim ut ex cursu suorũ, qui ad na-
ues fugiebant, de regis interitu cognouerũt, naues ipsas soluerunt, celeriterq;
è conspectu terræ sublati, in patriam cursum direxere: quò ubi peruenerunt,
omnia mœrore oppleuere, reportantes tam calamitosam acceptã plagã. Qua re
re omnis Noruegia in luctu repentè fuit, atq; ita suo orbata principe, nõ mul-
tò pòst in Dacorũ ditionem rursus cecidit. Cæterũ me piget hoc loco quorun
dam recentiorũ scriptorũ notare negligentiam, qui falso contendunt bellum
istuc à Dacis, quos more suo, Danos uocitant, nõ à Noruegiensibus aduersus
Anglos gestũ, rege Haruico, licet nemo homo cui id nomẽ fuerit, apud ipsos
Dacos regnũ obtinuisse tradat: nam Sueno id temporis Dacos regebat, ita do
mi occupatus, ut foris rem bellicã obire nõ posset. Quare dixerim Tostonem
ob id, nõ iuisse rogatũ auxiliũ ab eo. At uel de rebus Anglorũ gestis, ijdẽ scri-
ptores, quorũ nominibus libenter parco, ita omnia diuersa sæpe produnt, ut
facilè iudicares eos nunquã illius populi annales uidisse, id quod in primis no
minũ tum locorũ tum hominũ uarietas manifestè arguit. Hæc cõmodũ ad-
monuimus, partim ut satis foret de hac re meminisse semel, partim ne aliena
insciția, seu incuria, nostræ officeret aliquando historiæ, cùm legentes rerum
huiusmodi, nominũq; differentiã deprehenderint. Sed reliqua persequamur.
Haraldus rex hac uictoria plurimũ lætatus Eboracũ perrexit, ut prouinciam
tot bellorum fluctibus adhuc turbatam, redderet pacatam, ordinaretq;.

Interea Gulielmus dux Normaniæ cognouit per exploratores, Anglũ Nor
uegiensi bello teneri, ac maritimã insulæ oram, quæ ad austrum spectat, quò
cursum suarum nauium futurum sperabat, nullis præsidijs custodiri: quocir-
ca extemplò iuuentute electa in classem imposita, in Angliam spe omnium ac
sermone celerius, cum triginta & amplius nauibus traiecit, descenditq; in ter-
ram, ad maritimũ uicũ quẽ uocant Hastyngũ, ac ibi collectis militibus, castra
posuit. Hic omen futuri imperij accepisse fertur: confestim enim ut è naui e-
gressus est, parum lapsus fixit altè in arena pedem. Quo uiso, miles lætitia exul
tans & alacer, ait: Iam dux firmo pede Angliã tenes. Cæterũ uicinorũ locorũ
incolæ repentino ducis aduentu perculsi, qui tantas cõtra se copias esse instru
ctas

ctas uidebant, haud cunctanter ea omnia per literas regi nuntiant, cui ingentẽ curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militũ robur: multi itidẽ propter prædã, quæ in bello parta erat, ne quaquã æquè diuiſam, male animati erãt, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebat, attamen magno, ut erat, animo, ad primũ nuntium totius itineris conſiliũ mutat, ac continuò coactis copijs, Londinũ neceſſariò reuertitur, atq; in hoſtem proficiſcitur, creſcente paſsim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patriæ ſalus curæ eſſet. Itaq; confecto itinere, circiter decẽ millia paſſuũ, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoque motis caſtris, in conſpectũ hoſtium uenit, ad pugnam faciendam expeditus. Hîc autores habeo, multas utrinq; conditiones interpoſitas fuiſſe, ut ſine cæde pacificarentur, quas tamen uterq; ut belli fortunã tentandi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſq; ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior concione aduocata, huiuſcemodi orationẽ habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atq; nobile regnum iam inde à principio nõ ſine labore, multoq; ſanguine eſſe adeptos, ac continuis deinde bellis uexatũ, ab iniurijs finitimorũ uindicaſſe, & demum ita ſua uirtute propagaſſe, ut nunc opes noſtras populi alij formident, alij nobis inuideant. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: inuident barbari, qui domi rerum omnium anguſtijs preſsi, aliena appetentes, coguntur foris magis more latronum, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſeq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nobis infeſtus fuit: ſic nuper, ne plura cõmemorem, Noruegienſes nos inuaſere, quos ueſtra uirtute uos profligaſtis: ſic denicq; in præſentia Normanus nos bello petit, genus hominũ à Dacis profectum, quos uicimus, quos in turpibus habemus eſſe apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamen Gulielmus homo ex concubina natus, colecta latronũ manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatem tollere conatur. Quapropter uos moneo, uti forti atq; parato animo ſitis, & cùm præliũ, bene iuuante Deo, inibitis, memineritis ueſtram pariter atq; totius populi Anglici ſalutem in dextris ueſtris poſitam eſſe. Si uicerimus, patriã perpetuò inimicorũ iniurijs liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omẽ Deus auertat, pro patria moriemur, quod pulchrum atq; decorũ eſt. Hæc ubi dixit, pro ſe quiſq; promittit dato ſigno, ſe hoſtẽ intrepidè inuaſurũ. Normanus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſsimi atq; fortiſsimi hominũ circumfero oculos, plena omnia uideo animorũ, ac roboris: contemplor non ſine animi gaudio, uos ſocios bello ſemper ſtrenuos, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter uirtute reſpondetis: ſanè quem ille principatum quondam hoſtili in terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis uiribus dilatarunt, uos uerò florentiſsimũ reddidiſtis, ad quem nunc, fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſsimus Eduardus conſanguineus noſter ultrò condonauit: cui equidem terræ non bellum inferimus, ſed Haraldum Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è poſſeſsione deturbare enitimur, ac pœnas uiolati iuriſiurandi ab eo petimus, penes quem nihil fidi, nihil ſancti eſt, qui ijs permagnis peccatis ſibi iampridem, uti credere par eſt, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur uictoria in manu noſtra eſt, cuius quo maior ſpes eſt, hoc audacius in eam adipiſcendam

incumbitote, ut qui pro certo præmio pugnaturi estis.

His adhortationibus cùm utrinq; ad certamen accensi militũ animi essent, pridie Iduũ Octobris, eductis in aciẽ copijs, signa prius uetusto more dant, ac dein maximo edito clamore, cum infestis signis occurrũt: sagittis & missilib. primò prælium incipitur, inde gladijs conseritur. Angli pristinæ uirtutis memores, acriter instigãt, Normani haud timidè resistunt, maxima ui certat. Postq; aliquandiu æquo Marte est pugnatum, multa facta utrinq; cæde, Haraldus cum expeditis equitibus, primã aciem ingressus est: hîc laborantibus suis succurrit, ac integros defessis substituit. Interea Normanus ubi uidit Anglos magna ui contendere, equites in mediã aciem ire iubet, quò ordines perturbent, qui passim cadẽtes cùm nihil Anglũ è loco mouissent, tum dux peritissimus belli optimũ factu ratus, si sui fugã simularent, mandat à suis sensim pugnã remitti, pedemq; referri, ut hoc pacto hostes insequẽtes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erãt, sese aduersus multitudinẽ, confertim in unum constiparãt, quæ res uictoriã peperisset, si seruata fuisset. Itaq; Normanus ubi conspexit suos paulatim pedem referẽtes, ab hoste cædis auido urgeri, statim partem equitũ peditesq; recentes parũ procul à loco ubi pugnabat, in occulto locat, qui exin hostẽ obuiũ de improuiso inuadãt. Tum uerò coorto tumultu, terga uertere simulantes paululũ cessere: quos Anglus tum demũ ratus uictoriã in manu esse, omissis ordinibus, effuse insequit, lateq; currendo ad locũ insidiarũ perducit. Hîc Normani Anglos per hunc modũ cursu dissipatos, facta corona ac præclusis itineribus, adorti, ingentẽ stragem edunt. Mirabile dictu est, quanta audacia, quantaq; animorũ ui, Angli tametsi turbati atq; à multitudine circũuenti resisterent, qui nihil certamen remittebant, rege suo cùm hortando, tum pugnando, rem sustentante: sed posteaquam eum tra iecto ictu teli cerebro, labentem ex equo moribundum uiderunt, tum & ipsi perpauci integri fugerunt: cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta uictoriæ potitus, immortaliter gauisus est, qui nocte quæ secuta est, per quietem audiuisse dicitur uocem supernè editam: Vicisti Gulielme, regnabis tu, & qui à te creati sunt. Ita quæ auemus, interdũ somniamus. Postero die ubi primũ illuxit, ad spolia legenda insistunt, corporaq; ex labore reficiunt. Quo facto, dux uictoria uti cupiens, expedito agmine Londinũ uersus iter tendit, deditionem interim insulanis quaquauersum ille transibat, timore perculsis facientibus. Sed hæc proximo uolumine locus perappositus enarrabit.

Post cladem acceptã, Edouinus & Morcatus comites, qui tantæ stragi superfuerant, Londinũ confugiunt deliberaturi de rebus agendis, ubi solùm luctus audires, tristiaq; omnia cerneres. Hæc est nobilis pugna, & multiplici cæde utrinq; facta, amplius uiginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorũ robur cum imperio cecidit: quem casum portendit cometes inusitatæ magnitudinis, qui per aliquot dies apparuit. Haraldus inter suorũ cadaue-ra repertus est, cuius corpus ab hoste Thiræ matri redditũ, sepelitur in ædesanctæ crucis, ad Vualthamũ pagum, quam ipse ædificare cœperat, aut potius instaurauerat, id quod ex eius breuitate uitæ, uerum esse constat. Erat eo loci cœnobium canonicorũ secularium, quos uocãt, distatq; à Londino circiter milia passuum duodecim, quod Haraldus prædijs locupletauit. Vualthamum autem alluit Lea flumẽ, quod Essexiam ab Herefordiensi comitatu diuidit.

Fuit

Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui uix anno regni circumacto, ultimus Anglorū regum uno temporis puncto, & uita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ MLXVII, & ab aduentu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, DCXVII. Intra quod temporis ſpatiū uariè regnatū eſt, primum fuit regnum Cantianum, quod cœpit anno ſalutis CCCCL. & inde ſex alia regna, alio tempore, ut ſuprà appoſitè eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cùm in ditionē regni occidentalis deinde ueniſſent, de eiuſmodi temporis ratione dicendum eſt. Cœpit Occidentalium regnum autore Cerdicio, qui primus eorum rex fuit, anno ſalutis DXXI, ab aduentu Anglorum anno LXXI. ad quod deinde ſpatio annorū CCCCXVII, cætera regna adiūcta ſunt: qui fuit annus ſalutis noſtræ DCCCCXXXVIII, cùm Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiumdecimū annum, quàm regnare cœperat, profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriæ filijs, Northumbros demum in fidem recepit. Atq; ita primus Anglorū regum totius Angliæ imperium obtinuit, quod deinceps CXXVIIII circiter annos, uſq; ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquam tamen integrū, quippe intra hanc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarunt. Igitur deſitū eſt apud occidentales Anglos regnari, poſt annum DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerum in inſula potitus, aduentus uerò Anglorū, anno DCXVII. qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII, quo tempore Gulielmus Normanorū dux uicto Haraldo, eſt regnum adeptus. Atq; res humanæ ſic fluunt, ut nihil ſit in ijs tam certum, quàm certa mutatio, aut in melius, in peiúsue.

PROOEMIVM LIBRI NONI

HOminis cauſa (ut ait Plinius) uidetur cuncta genuiſſe natura: ita nempe eſt, quicquid apud mortales poſsideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, uel mali, ſummi, uel infimi, cuncti promiſcuè cuncta habent, non ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habēdi cupiditas, ut ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſsidere uellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, ut pro ſe quiſq; quamauidiſsimè ſtudeat plus habere. Sed ut cætera omittamus, regnandi in primis omnibus eſt immēſa libido, nec quo modo homines huiuſce ſpei compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis uerſus uſurpans, dicere ſolebat: Si uiolandum eſt ius, imperij gratia uiolandū eſt: alijs rebus pietatem colas. Quo factū eſt, ut imperia ipſa, magnaq; regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quàm nobiles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quæ omnia cùm notiora ſint, q; ſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, ut hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim commemorandi labore conregna & imperia neceſſe eſſe, ad illos duntaxat perueniāt, qui nobilitatē iactare poſſint, cùm uideamus quotidie nouos homines non modò uirtute, ſed benè multis ſæpe uitijs præditos, ad magnos honores atq; imperia perduci. Ita Deo placitū eſt, ut nos noſtra eiuſmodi bona hoc nō pluris faciamus, quò magis cōmunia eadē omnib. & nemini perpetua eſſe uidemus. Obnoxiū fuit &

huic humanæ uarietatis sorti Britannorũ quoq; regnũ, quod primũ Romani, uti demonstratũ est, sibi armis acquisiuere, tenueruntq; diu: deinde Angli inuaserunt, ac ad ultimũ deleta cum nomine Britannico ferè gente, deuictum possedere: quod deinde usq; eò uarijs casibus est agitatũ, dum summa imperij ad unum peruenit. Erat per hunc modum regnũ Anglicũ omnibus formidolosum, cùm sensim fatalis uarietas mutandi possessoris accidit. Porrò haud ita multò pòst sub Dacorũ iugum redactũ est, quo post quinq; & uiginti annos ceruice depulso, in pristinũ redijt statum: cui tamen ne tum quidem quiescere licuit, nam cùm tandem aliquando moribus & legibus optimè institutũ, iam passim floreret, ecce tibi, in sæuam humanæ sortis necessitatem iterũ repentè inclinatũ, in Normanorũ potestatẽ cecidit. Hæc gens à Dacia oriunda, ferox, statim tãto regno potita mores optimos, leges sanctissimas, diuina humanaq; uertere, ac deniq; genus ipsum Anglicũ perdere conata est. Quòd tamen ista uis in eo mitior, minusq; infesta uisa est, quia quantum in eiusmodi rebus regno ademit, tantũ penè in amplificando, retinendoq; imperio, reddidit: unde ad extremũ obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res reuiuiscere cœpit, ac sibi restituta est. Talis rerum series iam hinc nobis explicanda est, usque ad nostra tempora, si mihi id facere licuerit, quibus pace terra mariq; parta, Henricus octauus regnat, si tamen illud prius admonuero, me deinceps esse librorum numerum ad uitas regum accommodaturum, facturumq; initium hîc à Gulielmo Normano, qui ut uictor, pro suo arbitratu regnum Anglicum de integro instituit. Nunc ad ea quæ sequuntur, reuertamur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER NONVS.

GVLIELMVS post eam pugnam cæde Haraldi claram, castraq; capta, ac direpta, confestim Londinum uersus mouit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro conseruatione patriæ, studio & autoritate laborantes, populũ solicitabant, ut Edgarum adolescentem ex regia stirpe reliquum, de quo superiore libro abundè meminimus, regem faceret. In quam rem etsi bona pars inclinabat, dum tamen uarijs desiderijs feruntur, cuncti generatim timore perculsi, uenientem Normanũ in ciuitatem recipiunt, datisq; obsidibus, cum eo de pace orant, manus publicè dantes. Ibi Gulielmus perblandè ac benignè locutus, simulq; magnifica pollicitus, ab omnibus, quanq; non pari alacritate, diem festũ celebrantibus, rex declaratur, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus salutis MLXVII, ab Aldredo Eboracensi antistite coronatur. Noluit id munus à Stigando Cantuariensi homine improbo accipere: deinde iuratos, ut mos est, episcopos atq; populi principes in uerba singulos quosq; obsides dare coëgit, eos in optimam spem erigens, quòd præ se ferret, identidem tum ius dicendo, tum agendo, non dubium, sicuti tunc apparebat, probitatis specimen. Postremò loca omnia munienda, præsidijs firmanda, maritimã oram classe tuendam miro studio curauit: item domi senatũ constituit, in quem ex suis heroibus, qui alios prudentia uincerent, delegit, ad quem absente se, omnia referrent. His ita confectis rebus, ac conflato exercitu, cum obsidibus in

in Normaniã rediit, reliquitq; præfectũ totius regni Odonẽ Baiocenſem epiſcopũ, uirum ſagacis ingenij, ex matre fratrẽ, quæ poſt mortẽ Roberti ducis, ex altero uiro homine parũ claro, hunc Odonem & Robertũ filios genuerat. Cauſa autem redeundi fuit, quòd cùm proſpiceret oportere ſe in poſterũ tempus, eſſe totũ in negotio ſtatus Angliæ collocãdi, uoluit prius ita Normaniæ res ſtabilire, ut ne domũ facilè reuocaret. Gulielmus Normaniã triumphanti ſimilis ingreſſus, ubi parum moratus, poſtq; res omnes ex ſententia conſtituerat, in Angliã cõfeſtim remigrauit. Hic cœpit durè in Anglos dominari, arbitrans poſſe ſe facilius ita eos in officio continere: itaq; plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cum honorib. adempta Normanis diſtribuebat, noua quotidie uectigalia imponebat, nobilitatẽ nullo habebat numero, ita, ut uniuerſis perniciẽ per hoc machinari uideret. Quod ubi Anglorũ heroës, qui fortunis ſuo immerito ſpoliabant, animaduerterunt, ira & indignitate rei permoti, aliĳ aliò clàm fugêre, quidã Daciam, quidã Noruegiã petere feſtinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã ſe receperunt, quò etiã Edgarus cum Agatha matre, Chriſtina & Margarita ſororibus, dum in Pannoniam, ubi loci natus erat, curſum tenebat, tempeſtate actus peruenit. Quæ res effecit, ut cum Malcolmo rege Scotorũ tertio, affinitatẽ iunxerit, data ei ſorore Margarita in matrimoniũ, ex qua ille octo ſuſcepit filios, quorũ tres, Edgarus, Alexãder, & Dauid, deinceps poſt patrẽ regnarũt. Chriſtina uerò altera Edgari ſoror uirgo cõnubĳ abhorrens, monacha effecta eſt. Rex Scotus igitur dolens Edgari uicẽ, quòd regno auito fraudaret, libens Anglos profugos recipiebat, quò partim hoc modo fauorem iuueni compararet, partim uerò ut beneficiorum acceptorum memorem eſſe ſe oſtenderet; nam dum Maccabæus tyrannus, de quo ſuprà libro ſexto memorauimus, regnabat, is necato à tyrãno Malcolmo patre, in Angliã aufugit, ubi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos: ſed tandem Scotica pariter nobilitate atq; Edouardi auxilio fultus in patriam rediit, commiſſoq; cum Maccabæo prælio, inſigniter uicit, eumq; occîdit: ita igitur auito potitus regno, nullum non humanitatis officiũ in Anglos ultrò conferebat.

Gulielmus interea perſpiciens Anglos grauatè imperio parêre, & ob id tumultuum metuens magno ſtudio quatuor arces diuerſis in locis conſtruere cœpit, unam ad Notyngamiã oppidũ, proximè Trentã flumen ſitum, alteram Lincolniæ, tertiã Eboraci, quartã prope Haſtyngum uicum, ubi loci deſcenderat in terram, quando primũ Angliã adiuit, quò hæc loca inimicis peropportuna, huiuſmodi munimentis firmata, in officio continerent. Item ut ferociam populi ad otiũ perduceret, omnib. arma ademit, ſtatuitq; ut quiſq; paterfamilias ueſperi circiter horam octauã, poſt meridiẽ, tecto cineribus igne, dormitũ iret: & ad id ſignũ uicatim dari uoluit, per campanas, id quod etiam nunc ſeruatur, & Normanicè uulgò dicitur Couerfeu. Interim Oxoniũ ualidum oppidũ defecit, & Eboracũ cum Northumbria nouis tumultib. ſolicitabat. Quo cognito, Robertũ unum ex ſuarũ copiarũ præfectis, uirum ſtrenuũ, non item cautum, in Northumbriam cum parte exercitus præmittit, ipſe uerò cum reliquo exercitu Oxoniũ oppugnatũ pergit. Oppidani cùm regem uenire cõperiſſent, ſeſe intra munitiones recipientes, muros defendere parant: ſed ubi uiderunt hoſtes iam circunſediſſe oppidũ, & parato bene magno ſcalarum, cra-

tium, harpagonū numero, uelle illud aggredi, subitò perterriti, armis proiectis, munitionibusq; suis relictis, ueniā precantes se necessariò dedunt. Re feliciſſimè celerrimeq; gesta, Gulielmus uictoriæ fiducia, Eboracum contendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus, Robertū sine uigilijs, sine magno præsidio, nihil formidantē se castris tenere, de media nocte facto impetu castra adoriuntur, interfectoq; duce cum multis alijs, nullo negotio illis potiunt. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarū rerū circumuagabatur, confestim superuenit, palantesq; Normanos crudeliter cædendo insectatus, stragem non mediocrem edidit: qui post hæc Eboraci parum moratus, in Scotiā pari atq; uenerat celeritate se recepit. Eodē tempore rex in itinere certior factus, fama passim testante, id quod erat gestū, iræ & ardoris ulciscendi plenus in Northumbriā primū aduolauit, ibiq; post celeriter deuictos hostes, defectionis autores supplicio affecit: reliquos qui arma tuliſſent, aut captiuos duxit, aut incisis naribus, manibusq; deformauit, quò testatior esset pœna rebellium: deinde Eboracū profectus, pari supplicio affectis qui Edgaro fauiſſent, Londinum reuersus est.

Dum hæc in insula geruntur, Angli qui in Daciam profugerant, non cessabant Canutum regem quartum, ad arma contra Normanos capessenda solicitare, noui belli causas inuenire, dictitantes regnum Angliæ esse Dacorum, un de illis omni tempore factæ essent honoris & utilitatis maximæ accessiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine iniustè obtineri, cùm præsertim tempus idoneū adesset, quo tantum aberat, ut Normanus ullo suo beneficio, Anglorū seu finitimorum animos adhuc sibi conciliarit, ut etiam omnibus inuisus iam tyrannum palàm ageret: sed omnino non cunctandū, neq; cessandū, quòd uictoria in manu esset, si modò loca opportuna antè caperent. His rationibus Canutus motus, bellum sumendū constituit. Haud me clàm est, in Anglorū annalibus scriptum reperiri, hunc in Normanos motum non à Canuto fuisse factum, sed illo suasore, ab Haraldo eius fratre, qui ante eum regnarat, id quod Saxo Grammaticus minimè affirmat, nec uero simile est: quandò Haraldus uir fuit laboris admodum fugiens, ac uix biennium uixit, postq; fuerat rex creatus, ut dubio procul, neq; tantū bellum facere ausus fuisset, nec ei id curare uacasset. Iam ad incœptum redeamus. Itaque Canutus & exules Angli breui pòst tempore parata ducentarum circiter nauium classe, cum magno exercitu ad oram orientalem insulæ perueniunt, ostiumq; Humbri fluminis ingressi, in terram descendunt. Hinc Eboracū uersus iter intendunt, ferro & igne omnia depopulantes: quibus cum Angli omnes qui in Scotia exulabant, duce Edgaro, se protinus coniungunt. Quod ubi fama ad ciues protulit, miro timore afficiunt, adeò, ut Aldredus archiepiscopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui ciuitati præsidio relicti erant, ubi per speculatores cognouerunt, hostes uix biduí abesse, & se uiribus præstare, consilium capiunt incendendi suburbana ædificia, ne Dacis usui forent, & se intra urbem tenendi. Iniecto itaque igne, subortus repentè uentus uagantem flammam adeò in altum lateq; euexit, ut ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè tota ciuitas cum templo diui Petri absumpta est. Quare omne præsidiū ac ciues exire compulsi, cōfertim fugientes in hostes qui iam appropinquarant, inciderunt. Ibi

Ibi Normani (ut fit, quando subitus casus affert salutis desperationẽ) acriter aliquantũ pugnarunt: sed ubi se undiq; impeti telis uidere, uirtutis memores inter hostes, more furentium pro se quisq; irrupit: uerùm iam multis uulneribus acceptis passim cadentes, nihil magis fecere, quàm quòd honestã oppetiuerunt mortem. Cæsa sunt tria millia Normanorum: ex Anglis pauciores desiderati, propterea quòd à Dacis seruati sunt, ut auro uitam redimerent. Re præstantissimè gesta, Canutus in Northumbros iter celeriter uertit, qui ultrò in eius fidem uenerunt: itidem & alij hostium excursiones timentes fecere. Iam tota septentrionalis Angliæ pars Daco parebat, qui propédiem Londinum oppugnatũ iturus erat, cùm eodem tempore magnitudo hyemis insolita consecuta est, quæ etiam interim Gulielmum accepto nuntio rei malæ gestæ, ira & furore licet ardentem remorabatur, quò minus in hostem euestigiò moueret: sed haud post multos dies, cœlo iam placatiore, magnis itineribus in Eboracensem agrum contendit, ac prope Trentam fluuiũ, qui Humbrum influit, consedit. Hîc cum Dacorum qui obuiam uenerant, castra in proximo esse, & opere magno atq; loci natura munita intelligeret, uideretq; suos militares itinere fessos, noluit hostes ad pugnam prouocare, sed nõ magno interullo relicto, haud hoste procul castra posuit, ac postero die egressus cum omnibus copijs, cum Daco qui iam in aciem se expediuerat, manum conseruit. Cõmittitur acerrimè certamen, iamq; diu æquo Marte dimicatũ erat, cùm Normani equites cœperunt in altero cornu sensim effugare, aut hos salutis causa, in Scotiam, aut illos ad naues properantes. Quod simulatq; cæteri uiderunt, timore perculsi passim in fugam se quoq; conferunt. At Canutus in primis à suis stipatus, ad naues etsi ægrè se recipit. Edgarus uerò celeri cursu in Scotiam cum paucis suorum profugit, reliqui ad unum interfecti dicuntur. Sunt, qui scribant Dacos præda onustos ante aduentum Gulielmi abijsse: in quam sententiam non inclinat omnino animus: nam extremæ dementiæ fuisset, Dacum qui tanto belli apparatu in Normanum mouisset, qui regnum recuperare affectasset, qui demum primo statim congressu, uictoriam adeptus fuisset, sola præda contentum, latronum more aufugisse, nec belli fortunam periclitari uoluisse. Gulielmus uictoria potitus, postquam in omnes rebellionis autores quos capere potuerat, seueriss imè animaduertit, ne quid ex cõtagione tantæ noxiæ uspiam integrum euaderet, ita Northumbriam atq; omnem Eboracensem agrum, qui ab Eboraco, ad Dunelmum pertinet, deuastauit, ut toto ferè decennio postea uacauerit. Defendit ab eiusmodi iniuria, prædia collegij Beuerlacensis miles quidam regius, cui tale populandi negotium datum erat, miraculo territus, quòd repentè lapsus ex equo, qui ceciderat, ac fracto collo interierat, facie turpiter deformatus est. Fuit is annus salutis MLXX, & cùm regnare cœpit Gulielmus, tertius.

Hoc confecto negotio, rex Londinũ reuersus est malè in omnes animatus, & præsertim in principes multa suffusus maleuolẽtia: porrò cœpit eius cor obistiusmodi nouos quotidie tumultus, frequẽtissimasq; Anglorũ defectiones, maiorem in modũ ira cumulari: quò accedebat, ut in charitate ciuiũ nihil amplius reponeret, sed existimaret esse sibi regnũ tutandũ metu, quem ut pluribus incuteret, cœpit in exiliũ agere, bonis mulctare non suspectos modò, sed unde nihil aliud nisi prædã sperare posset. Ita pœna sine iudicio in miseros An

glos constituta erat, quo nihil crudelius est, nihil quod minus mortales ferre possint, uel debeant. Quin ciuitates, episcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, ut eas pòst ab se carius redimerẽt: ac inter cætera sanxit, ut tempore belli, arbitrio principis, auxilium ferrent. Et quia per uim, & iure belli, regnũ coperat, illius statum idcirco deintegro collocare suo arbitratu uoluit: ac primũ omnium legem tulit agrariam, qua se possessionũ multarum similiter urbanarum ac rusticarũ dominum dixit, quò priores domini eas postea redimerent, quarũ bonæ partis proprietatem retinuit, sic, ut qui in posterũ tempus possiderent, uelut fructuarij in singulos annos, aliquid uectigalis sibi & deinde successoribus, dominij causa, persoluerent. Sed excepit præscripto casus aliquot, quibus eiusmodi fundi ad se tanquam dominũ redirent, qui quidem casus notiores sunt dominis, quàm ut sint recitandi à nobis. Et id iuris uoluit alios dominos in suos habere fructuarios, quos tenentes uocant. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta est, ut paulatim magnam imposuerit fundis seruitutem. Vnde fit, ut nihil hodie penè incertius sit ipsa agrorũ possessione, nec aliunde plus litium existat. Deinde constituit, ut quater quotannis, in multos dies conuentus celebrarentur, eo loci, quo ipse id fieri iuberet: quibus in conuentibus iudices sedibus discreti forum agerent, iuscꝫ populo dicerent. Item alios instituit iudices, qui sine prouocatione, iurisdictionẽ ac iudicia exercerent, à quibus uti à sinu principis, cuncti litigatores eò cõfluentes iura peterent, & ad eos suas cõtrouersias referrẽt. Hæc iuris dicundi forma etiam nunc seruatur. Id autem forum à principio apud Vuestmonasteriũ fuit, ubi postea Rufus huius Gulielmi filius basilicã magnificentissimè extruxit, uti alius apositè edocebit locus. Præterea idem præfectos alios cõstituit, qui comitatus regendo, aut maiorum magistratuũ mandata exequerentur, aut maleficia uindicanda curarent: hos iustitiarios pacis, illos uicecomites nuncupauit. Posuit & fiscum, fecit præfectos cum potestate magna, qui essent regis procuratores, qui omnia uectigalia caperent, qui ærariũ curarent, eiuscꝫ pecunias acceptas & expensas in tabulas publicas referrent, ac eas tabulas ab se in singulos annos confectas asseruarent, ut per eas ratio omni tempore reddi posset, quantũ acceptæ pecuniæ retulissent, & quantũ expensæ tulissent. hos barones, locum autem quod corrupta uoce scacarium dicitur, statarium appellauit, quòd esset stabilis, & ibidem firma regni sedes, quandò nihil æquè regnũ stabilit, quàm ipsa regina pecunia. Instituit item scribarum collegium, qui diplomata scriberent, & eius collegij magistrum uocauit Cancellariũ, qui paulatim supremus effectus magistratus, qualis hodie habetur. His ita constitutis, nouissimè leges penè omnes à superioribus sanctissimis regibus olim ad bene beateꝫ uiuendum latas sustulit, nouascꝫ dedit minus æquas, quas posteri non sine suo damno seruarunt: perinde quasi nefas esset, eas malas leges irritas facere, quas parum amicus populi Anglici loco bonarũ tulisset. Non possum hoc loco nõ memorare rem tametsi omnibus notam, admiratione tamen longè dignissimam, atcꝫ dictu incredibilem: eiusmodi nancꝫ leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, ut etiam nunc sunt, Normanica lingua scriptæ, quam neꝫ Galli, nec Angli rectè callebant. Quamobrem uidisses iam inde à principio, quotidie partim iniquitate legum, partim inscitia eorũ, qui illas male interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitissimorũ hominum

criminis

criminis damnari, morteq; mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri, ac deniq; diuina humanaq; miſceri, atq; ea omnia, ne fidem abroges dictis, publicè priuateq; mortales teſtari, ſimulq; deteſtari. Atqui certè quidem Normanus pro ſuo inſtituto, nõ potuit alias dare leges, quandò nõ alia eſt natio, quæ peritius ſciat calumniari, præuaricari, atq; tergiuerſari, id eſt, per fraudem, & cauillationẽ, ac diſſimulationẽ, fruſtrationemq; litigare, ſeu uexare litibus. Modus autem iudicandi erat talis: In omni cauſa, grauiores uiri cæterum iuris ut plurimũ neſcientes, eiuſdẽ comitatus, ubi reus litigator ue habitaret, numero duodecim, inſtar duodecim apoſtolorũ, ut in numero ſaltẽ exiſteret religio, à iudicibus conſtituebantur, qui in curiam ſimul conuenientes, ueluti in cuſtodia claudebantur, uſq; dum examinato negotio, uel reum condemnarent, uel abſoluerent, ſeu uni aut alteri litigatorum rem controuerſam adiudicarent. Quo facto, ad iudices reducebantur, quibus quale feciſſent iudiciũ declarabant: tum iudices pro tribunali ſedentes, iudicium eiuſmodi reo uel litigatoribus patefaciebant, ſimulq; grauitatem pœnæ quam lex edixiſſet, indicebant. Ita duodecim uiri à principio iudicabãt, quorũ poſtea iudicia aliis præiudicia fuere: hoc eſt, exemplum præbuere ad iudicandum in quacunq; cauſa. Hæc formula iudicandi hodie utcunq; pariter ſeruatur. Cæterũ cùm uulgus ſoleat nobilitatem plurimũ ſola antiquitate metiri & ponderare, fortaſſe ſunt, uel erunt aliquando, qui poſthac contenderint, bonam partem iſtiuſmodi legum atq; inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmum hũc regnarint, quò maior patriis inſtitutis accedat autoritas. Ego uerò, cùm diligenter omnia ueterum monimenta perſcrutatus ſim, ad ea nõ habeo dicere aliud, niſi quòd in compendiario quodam libello legum Aluredi regis inueni, ex centum hominibus electos fuiſſe decemuiros, quos iuſtitiarios appellabant, qui ruri, de damnis datis, de cõtrouerſiis cognoſcerent, cauſasq; definirent, uerùm illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet, penes hos iudicandi de eiuſmodi maleficiis & eorundem puniendorum poteſtatem fuiſſe, atque illud terribile duodecim uirorum iudicium nondum id temporis natum. Nunc ad lationẽ legum redeo. Quid, quòd illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe non negabant? nam quoties Gulielmus Rufus, item Henricus, huius Gulielmi filij, beneuolentiam populi ſibi conciliandam putabant, uti alibi planum faciemus, primùm omnium pollicebantur paternis antiquatis legibus, ſe meliores laturos, reſtituturoſq; eas, quas diuus Edouardus utendas decreuiſſet. Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt, ac deinde alij reges ſic à populo gratiam inire ſtuduerunt. Verùm tantum abfuit, ut omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint, ut etiam bene multis ne derogatum quidem ſit, utpote quæ ex uſu magis principis, quàm populi eſſent.

Gulielmus poſt hæc ad faciendam pecuniam intentus, tributũ populo generatim indixit, pecuniasq; à templis aut cœnobijs antiquitus depoſitas, peſſimo exemplo tolli iuſſit, ac à uaſis ſacris ne manum quidẽ abſtinuit, qui ex alia parte, religionẽ iuuandã exiſtimauit: nam id temporis, cùm celebris antiſtitũ conuentus Vintoniæ ageretur à duobus Cardinalibus, ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatum rei Chriſtianæ apud Anglos recognoſcendum, melioremq; collocandum, ſi opus foret, aliquot tum epiſcopi,

tum abbates de nonnullis criminibus accusati, eius opera, officio priuati sunt. In ijs fuit Stigandus Cantuariensis antistes, qui desecratus est. Huic obiecta multa sunt crimina, & illud in primis, quòd uiuo Roberto archiepiscopo, de quo in uita Edouardi meminimus, Cantuariensem sedem occupasset: deinde quòd unà cum eadem, Vintoniensem episcopatum possedisset: ac postremò quòd pallium accepisset à Benedicto, ordine Romanorum pontificum decimo, quem ut perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem scriptores nonnulli Gulielmo uitio uertunt, asserentes ideo eum procurasse Anglicos antistites honoribus spoliandos, quò eorum in locum substituerentur aut Normani, aut alij externi: quod & factum est. Sedit Stigandus annos decem & septē, qui haud multò pòst, quàm desecratus fuerat, Vintoniæ in carcere perijt. Successit illi Lanfrancus antistitum ordine trigesimustertius, Cadomensis abbas, homo Italus, singulari uirtute, constantia, grauitate prædi-tus, cuius opera & consilio in rebus agendis rex in primis est usus. Per idem temporis Thomas sacerdos Normanus, uir etiam moribus & doctrina darus, creatur archiepiscopus Eboracensis, ordine antistitū uigesimus quintus, qui post longam disceptationē, quam de autoritate archiepiscopali cum Lanfranco habuit, priusquam consecraretur iureiurando adactus, promisit se deinceps nō uenturum contra Cantuariensem archipræsulem, in ijs, quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre consecratus fuit Michaël Glasguensis electus in Scotia episcopus, qui munere consecrationis accepto, more maiorum, in archiepiscopi uelut totius Scotiæ primatis uerba iurauit. Fecit idem postea Tothadus diui Andreæ episcopus, fecitq; ei obedientiæ promissum, & id quidem, sicut in annalibus pontificum Eboracensium extat, iussu Malcolmi tertij Scotorum regis multò præstantissimi, ac eius uxoris Margaritæ fœminæ sanctissimæ, qui ita prouidendum putarunt, ut ne contrà quàm patrum decreta iubent, episcopi inter se, pro suo iure, consecrarent, cęteráue peragerent, sine autoritate Eboracensis archiepiscopi, quæ à principio ex illius uoluntate fieri consueuerant. Quamuis, quemadmodū infrà libro xiij. dicemus, Scoti episcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter utrunque populum orta sunt, utpote quæ impedimento fuere, quò minus ad suum primatiū antistitem adiuerint, coacti sint rursus suo eatenus uti parum legitimo institu-to, quoad aliter prouisum fuerit, ut infrà libro xxiiij. suo declarabitur loco.

Interea Angli principes uidentes se pariter bonis ac honoribus spoliari, apud regem nullo esse numero, item Normanis omnibus odio contemptuiq;, ac uelut fures passim in uincula duci, statuunt potius relinquere sua omnia, ac permittere prædæ esse regi, quàm uidere præsentē calamitatem, quia oculi solent augere dolorē. Itaq; duce Morcato comite, qui tametsi paulò antè ex Scotia reuersus in gratiam cum rege redierat, tamen rursum offensus cœpit ab eo animo esse alieno, ac Hereuardo uiro summa audacia, cum Egeluino Dunelmensi episcopo, clàm se fugæ solitudiniq; mandant: ad extremum in Elymensulam perueniunt, ibiq; nacti locum natura munitū, uitam licet miserrimam procul Normanorū sæuitia, agendam cōstituunt, donec aliqua recuperandæ libertatis occasio daretur. Spectat locus ad ortum solis, & undiq; dulcibus aquis paludibusq; septus, ut alibi demonstratū est. At nonnulli alij Anglí heroës, duce Eduino, in Scotiā proficiscuntur, ubi breui pòst ipse Eduinus à suis occidi-

occiditur. Gulielmus ubi cognouit Anglos Elyenſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus, ſi prius eos opprimeret, & huiuſmodi conſpirationis uirus longius ſerperet, parato exercitu, eò ſubitò contendit: & quia paludes ipſæ ita ubique altæ erant, ut equos facilè uorarent, cœpit pluribus locis, cratibus, & lignis, cum lapidibus dimiſſis, eas peruias facere, uſq; quo aquæ altitudo permiſerit, & in illis locis milites locare: poſtea ex ea parte, quæ ad occidentẽ uergit, pontem conſtruxit. Quo facto, ſuperuenere nauiculæ ex Oceani portu, quem uocant Lynum. Hunc portũ aquæ dulces, quæ fluunt ex ipſa inſula, efficiunt, abluuntq; oppidum maritimum idem Lynum dictum. Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna ui Angli repugnabant, cùm Morcatus ad ultimum animaduertens non poſſe reſiſti, tentato cum ſuis animoſe aditu, demum nauigio euaſit in continentẽ, & inde in Scotiam. Epiſcopus uerò Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderũt, ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex ex eo cognoſcens, Scotiam ſolam receptaculũ eſſe perfugarum, unde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoq; armis inuadendam decreuit: itaq; Gallouidiam ingreſſus, quò ſuos aduerſarios ſe contuliſſe acceperat, aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderant enim ſe hoſtes, aut in montes, aut in paludes, de induſtria regem ludificantes, ſimulq; tentantes, ſi in inſidijs excipere poſſent. Verùm ubi Gulielmus uidit ſe cùm iniquitate, tum inſolentia locorum parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem, tanquam inimicorum caput, iram conuertit. Igitur nactus idoneum certamini locum, in hunc hoſtem aciem inſtruxit. Malcolmus ubi ante ſe Normanum proſpexit, ſuis actutùm ad pugnam expeditis, conſtitit. Hîc Scotus, qui uidebat durum eſſe contra ſtimulum calcitrare, ut uulgò dicitur, dum multa animo uerſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens, legatos de pace ad Normanum mittit, quos ille haud grauatè audiuit, exiſtimans ſatius eſſe ad aliquam pactionem uenire, & pacem dare, quàm ſe in locis ignotis, belli fortunæ cõmittere. Eſt itaq; pax data Scoto ſub ea lege, ut in Gulielmi uerba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hunc modum rebus in Scotia, Dunelmum reuertit: unde miraculo territus, haud cunctanter Londinũ ſe recepit: uoluit enim tentare, an corpus diui Cutheberti eo loci eſſet, quo colebatur; ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum: ſed ab incœpto deſtitit, ſubita corporis & animi anxietate, defluente ſenſim ſudore, affectus.

Cœpit interim Normania propter abſentiã principis, ad defectionem ſpectare, quod ut regi nuntiatũ fuit, quãuis maiores motus domi timeret, quàm foris cerneret, tamen rem tranſmarinam domeſticæ præuertendã putauit: & quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorũ, quorũ uiribus magis foris quàm domi confidebat, in Normaniã tranſmiſit, ubi domitis rebellibus, omnia pacata reddidit. In eo negotio præcipuam Anglorum uirtutẽ perſpexit, magnifecitq;. Quod cum primis bono fuit Edgaro, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamẽ impetrata uenia, deinde magna cum rege in gratia fuit. Dum Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cum Rodulplo comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni uiri Suardi, de quo mentionẽ fecimus in fine uitæ Edouardi, con-

iurauit in regem. Is homo perdita autoritate, facinoroſaq; uita, quippe cuius conſilio Gulielmus theſauros ex templis abſtulerat, contrà atq; rex iuſſerat, locauit ſororem Rodulpho. dum eiuſmodi nuptiæ magno apparatu fiebant, habito clandeſtino colloquio, multos tum Anglos, tum Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) coniurationis ſocios ſibi adiunxit, & in primis ad hanc rem maturandam Dacos ſolicitauit. Cæterũ interim Gualterus memor, quàm alienũ foret à uiro forti quenquam proditione opprimere, extemplò ad regem in Normaniam aduolauit, patefecitq; Rogerij conſilia. Quæ res maiorem in modum animũ regis irritauit, qui ocyus quàm decreuerat, in Angliam reuerſus, tantũ timoris conſpiratis iniecit, ut raptim alij aliò fugerint: affecit tamen multos ſupplicijs uarijs, coniecto in uincula Rogerio, & Gualtero: hunc inde magis furore actus, quàm aliqua iuſta cauſa ductus, ſecuri percuti iuſſit. Interea Daci piratæ ad littus aliquas naues appulerant, ſed cùm audiuiſſent refrixiſſe tumultum, eò unde uenerant, primo quoq; die redierunt. Quieuit deinde parumper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco habitum eſt Londini antiſtitum, reliquorumq; ſacerdotũ concilium, in quo decretum eſt, ut aliquot ſedes epiſcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in ciuitatibus & locis celeberrimis collocarentur. Quo factum eſt, ut Bathonia, Lincolnia, Sarisberia, Exonia, Ceſtria, atq; Ciceſtria ciuitates, huiuſmodi nouo epiſcoporũ domicilio, nobilitatæ ſint: id quod infrà perappoſitus magis perſpicuè indicabit locus. Adfuit in concilio Vulſtanus Vigorniẽſis epiſcopus, uir etſi literarũ neſciens, ſanctitate tamen uitæ multò clariſſimus. Hunc Lanfrancus ut hominem imperitum, & ob id, quemadmodũ prædicabat, minimè ea dignitate dignum priuauit: quanq; illud, ut uulgò ferebatur, non ea in primis de cauſa fecerat, quòd rudis ingenij eſſet, ſed ut potius in locũ eius, uoluntate principis, homo Normanus ſurrogaretur: quod Deus non permiſit. Porrò Vulſtanus coactus indumẽta pontificalia deponere, diuino animi ardore repentè inflammatus regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam. atq; deinde ad ſepulchrũ diui Edouardi, cuius beneficio epiſcopus factus fuerat, profectus, & ueſtitu inſigni ſe exuens, baculum ita altè in lapide monimenti infixit, uti nulla ui extrahi poſſet. Quo miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere uirum ſanctum orarunt, ut ſumptis indumentis inſignibus, ſuo potiretur honore: quorum tamen iniuriam Vulſtani ſingularis ſanctitas plurimum infamauit. Fuit is annus à natali Chriſti MLXXVIII, Normanorum uerò aduentus XI. Secundum hæc, in eo conuentu, nihil non quod ad conſeruationem rei Chriſtianæ pertineret, multò ſanctius curatum eſt: ſed ante omnia, mores ſacerdotum parum puri quamproximè potuit, ad priſcorum patrũ regulam reuocati ſunt, eſtq; illis in poſterũ tempus, rectè uiuendi modus præſcriptus.

Dum Gulielmus domeſticis rebus uacat, Robertus maximus natu filius, uir undecunque præſtantiſſimus, ſi paulò conſideratior ac à leuitate remotior fuiſſet, ope & conſilio Philippi regis Francorum, Normaniam ingreſſus, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidoloſa eſſe cœperat, negotiũ exhibere aliquod cupiens, quo eius uictorias infirmaret, ita in patrem clàm filiũ armauit. Promiſerat huic pater diu antè, ſe Normaniam adminiſtrandum daturum, quare iuuenis cupidus imperij, uià patre conſequi ſtudebat, quod expectare longum cenſeret. Quibus nuntiatis rebus,

rebus, rex uehementer facinoris nouitate perturbatus, scripsit exercitum, ac in Normaniam confestim traiecit, paratisq; copijs, in filium mouit. Hîc magno utrinque edito clamore, prælium ineunt: dum pugnatur acriter, Robertus præmittit in hostem pedestri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouissimam aciem penetrant, quos ipse insecutus incidit in patrem, quem transfosso brachio, de equo in terrã deturbat: sed ubi ex uoce, patrem esse cognouit, omisso equo, eum tollit, se ad eius pedes abijcit, petitq; ueniam commissi. Rex motus patria charitate, in amplexnm filij accurrit, quem deinde morem sibi gerentem in oculis semper tulit. Amisit rex multos suorũ eo prælio, pluribus unà cum Gulielmo Rufo filio saucijs. Res Roberti post hac propter eiusmodi, uti iudicare licet, impietatẽ, peius quotidie ceciderunt. Exin Gulielmus cum ipso Roberto in Angliã redijt, quem in Malcolmũ regẽ Scotiæ, qui fracto fœdore finitimos incursionibus uexabat, protinus misit: sed sub eius aduentũ, hostem sese intra fines suos recipientẽ, ille persequi destitit. Rediens igitur Robertus in itinere statiua posuit ad Tynnam flumen, in ora insulæ ad ortum æstiuum uersa, ubi loci castellum, id est, arcem ædificauit, unde oppidum hodie Nouumcastrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocensis episcopus ad ulciscendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmensis episcopi, quem Northumbri paulò antè occiderant, cum bene magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miserabiliter afflixit. Nam in Morcati comitis Northumbriæ paulò antè deuicti locũ Copsius primò, Patritius deinde à rege sufficitur: post quos, cura eius regionis datur Gualtero episcopo, deinde Alberico, & postremò Robertus Mulberiensis uir fortis & sapiens comes creatur. Gualtero episcopo successit Gulielmus, per quem monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm solitudinis fugientes, expulsis presbyteris, quos seculares uocant, in possessionem collegij Dunelmensis uenerunt. Odo autem haud multò pòst in suspitionem cecidit apud regem, à quo in Normaniam ignominiosè ablegatur.

Erat iam annus decimus & sextus, cùm Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit censum haberi, hoc est, quicquid gentium suo parêret imperio, cunctas simul ciuitates, oppida, uicos, pagos, episcopatus, cœnobia, item quantum quisque terræ possideret, quantum quotannis uectigalium acciperet, milites insuper qui stipendia facerent, ac singula iuga boum passim omnibus locis recenseri, in nouasq; tabulas referri. Quod negotium ubi confectũ est, facilè cognouit, aliquid adhuc Anglicis ouibus uelleris superesse, quod tonderi posset. Quocirca imposito nouo tributo, per singula iuga boum, exegit senos Anglicos solidos: constat enim solidus ex duodecim denarijs, quo etiam nunc utuntur. Habeo autores, illum iugeratim, id est, per singula iugera, uel per singulas hydas, ut Anglico utar uerbo, terræ, talem fecisse uindemiam: quod non affirmauerim. Est autem hyda mensura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanũ uerò iugerum quod Acre uulgò nuncupatur, constat in longitudinem, ex perticis XL, in latitudinem quatuor: ac perticæ longitudo est pedum XVI. Atq; ita iugerum patet in longitudinem pedes DCXL, in latitudinem LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, ut ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodũ ostendimus, pro mensura accipitur, idcirco uidetur ad illud allusum esse, quod tradit Vergilius de

origine Carthaginis, libro Aeneidos primo:

Mercatiq; solum, Taurino quantum possent circundare tergo.

Nam corium in tenuissimas corrigias sectum, amplũ terræ spatium occupat: ex quo, non temerè pro genere mensuræ ponitur. Sed unde diuerti iam repe- demus. At Angli uniuersi suum eiusmodi malum gementes, patriæq; incom- moda lugentes, magis fremebant, quàm quisquam unus hiscere auderet, in dies q; singulos, peius omnibus rebus, oderant exteros tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo sui solius causa, tum primùm cœpisse externas gen- tes summo esse odio, magis ei succensebat. Cæterum mala miseris Anglis in dies magis magisq; ingrauescebant, qui post amissas opes, uoluptatibus quo- que honestis priuantur: nam iam tum nobiles perinde in uenatione esse sole- bant, atque nunc multum sunt, & pro suo iure, damas & ceruos qui in publi- cis essent saltibus, passim insectari. Sed cùm Gulielmus eos saltus sibi paulò antè uindicasset, pecuniam per feras, uenandi causa, edixit grauem pœnam, si quis deinde eas caperet occiderét ue: quam ne quispiam facilè euitaret, simul curauit, ut eiusmodi ferarum maior multò copia foret. Porrò eam insulæ par- tem, quæ à Sarisberia, ad littus Oceani, in austrum uersus, spatio triginta cir- citer milliũ passuũ, pertinet, omni humano cultu uacuam fecit, atque in lustra ferarum redegit, complanatis passim templis, domibus, casis, & eiectis accolis uociferantibus, lachrymantibusq;, quòd patriam, quòd lares, quòd dulces a- gros feris relinquerent. Vocant hos saltus Nouam foreſtam. Igitur quicunq; has feras occidisset, grauiter mulctabatur. Quæ sanè facinora multò immanis- sima, non modò mortales omnibus precibus detestabant, sed terra ipsa exhor- ruit, quod portento testata est: nam per idem tẽpus ita tremuit, uti multa cor- ruerint ædificia: fuit & frigoris præter modum asperitas. Verùm non nemo tradit, Gulielmum idcirco uoluisse ea loca uacare, ut quia illuc ex Normania, accessus est commodus, ne essent, qui suos Normanos littore arcerent, si forte aliqua ita usu ueniret, ut aliquando regno expellerentur. Sed fac esse quoduis, fuit omnino importunum facinus. Sunt etiam, qui hanc regis in Anglos sæui- tiam nõ magis eius animi feritati, quàm ipsius populi inconstantiæ assignent, quòd suis crebris defectionibus principis animũ antea mitem, magis magisq; exulcerasset, atque ad eiusmodi immanitatem rapuisset: quibus non esset for- tasse temerè credendum, si Gulielmus ipse sæuiendi finem tandem aliquando fecisset, qui omnino ab ineunte ætate mores habuit ingenuos, & iam tum fa- cilis, liberalis, clemens, & uitiorum inimicus acerrimus esse cœpit: sed eas uir- tutes postea, partim militando, partim durè regnando, immutauit: tunc nanq; animia pariter seueritate atque cupiditate palàm notatus est. Animi uerò ma- gnitudine, ac rei militaris scientia præstans, & fortuna belli sequunda felix, ar uitæ continentissimus, ac sine suspitione ullius uitij, ingenio sagax, & gloriæ cupidissimus, laboris omnis, uigiliarum, frigoris atque æstus patientissimus fuit, licet statura foret procera, & corpore ualde crasso. Quarum uirtutum spe cimen statim parente orbatus palàm præ se tulit, unde inimicis formidolosus, suis inuidiosus effectus est. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à prin cipio, cœpit infesto esse in Gulielmum animo, ob non traditam sibi Tegulari- am arcem, quemadmodum Gulielmus promisisset: quam eo studiosius occu- pare cupiebat, quòd esset loco opportuno ad offendendum suos posita, uel ad recipien-

recipiendum agrorum populatores perappositos: & bona nobilitatis Normanicæ pars grauatissimè ferens habere se hominem nothum ducem, in eum conspirauit, freta ipsius Henrici ope. Sed Francus prior erumpens, Tegulariam arcem ui cepit, captamq; diruit, quam tamen postea sui facti pœnitens rursus ædificauit, præsidioq; firmauit. Quo facto, ne conspirationis Normanorum autor haberetur, néue accepti beneficij immemor diceretur (nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat, contra Constantiæ matris conatus, uti superà memorauimus) uenit duci protinus auxilio, & ambo iunctis simul armis, coniuratos fortiter uicerunt. Secundum hæc, Henricus adhuc inuidia laborans, cœpit Neustriam, quòd olim Francorum ditionis fuisset, repetere, occasiones quærens, ut honestius ab amicitia recederet: itaque coacto celeriter exercitu, in Normaniam contendit: cui Gulielmus haud multò pòst obuiam factus, eum paruo negotio profligauit, interfecto bene magno Francorũ numero. Ex hoc infelici rei euentu, cognouit Henricus se suo ingrato animo offendisse Deum: cuius rei pœnitens, per nuntios ducis amicitiam petijt, ac conciliatam deinde constantissimè seruauit, reddita arce Tegularia. At ex recentioribus historicis quidam existimant Normanum non reportasse hanc uictoriam, quòd ille domesticis seditionibus longè infirmissimus esset: quos minimè audiendos censeo, quandò eorum etiam testimonio satis constat, ante initium istiusmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extinctum fuisse. Sed unde digressi sumus, reuertamur.

Fuit Gulielmus ætate præsertim iam propè decursa, mira in Christianã religionem pietate: quippe qui tria magnifica cœnobia diuersis locis condidit, & ea multis prædijs ac uarijs donarijs locupletauit: duo in Anglia, unum enim eo loci, quò cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarũ eorum militũ, qui ibi pugnãdo uitam amisissent, quod diuo Martino dedicauit, appellauitq; cœnobiũ de Bello, ut simul monimentũ partæ tanto bello uictoriæ perpetuò foret. distat locus ab Hastyngo, quinq; millia passuũ. alterũ prope Londinũ, quod sancti Seruatoris cœnobiũ nuncupatur: tertiũ uerò in Normania, Cadomi, ubi loci Mathildis eius uxor alterũ monacharũ cœnobiũ extruxit. Quorum ædificandorũ operum causam fuisse ferunt, quòd cùm matrimoniũ inter ipsum regem, & Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiam, eò minus ritè contractũ esset, quia genere propinqui erant, Rothomagensis archiepiscopus nomine Maugerius, illis ob eam rem sacris interdixisset, & hanc censuram Gulielmus ægrè ferens urgente uxore, ut sunt mulieres uindictæ semper auidiores, bonum antistitem archiepiscopatu priuandum curasset, ac ut facinus culpa uacaret, prædicasset hominem ideo fuisse honore deiectum, quòd ad res diuinas minus intẽtus foret. Postremò igitur uir & uxor dolore affecti quòd iustum episcopum uel sibi consanguineum (fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex concubina) perperàm damnassent, ad expiandam tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia construxerunt. Aderat iam annus salutis humanæ MLXXXVII, & aduentus Normanorum XXI, cùm rex Anglis iam quietis, miserabiliterq; in ferendis tributis exinanitis, in Normaniam cum ingenti auri pondere profectus est, ubi paucis pòst diebus morbo affectus, cœpit se diutius solito, continere cubiculo. Quod ubi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit, per iocum, in eum quòd uentriosus esset,

cauillatus, hæc uel eiusmodi locutus esse dicitur: Cubat nunc rex Angliæ Ro-
thomagi, longo quidem puerperio. Hoc scomma mox fama uulgatũ, extra io-
cum Gulielmus accepit, & minaciter ad id respondisse fertur: Cùm ego partu
leuatus ad templum me purgatũ (sic enim mulieres enixæ faciunt) iero, tunc
in Francia mille lucebunt faces. Ita nõ interceſſerunt multi dies, cùm Guliel-
mus paululũ confirmatus, igne & ferro finitimorũ Francorũ agros est crude-
liter depopulatus: quod ei in primis malo fuit, læsis ex saltu equi intestinis,
quorũ dolore intolerabili haud multò pòst, VIII Id. Septembris, migrauit è
uita, anno ætatis suæ quarto & septuagesimo, & cùm regnare cœperat, uigesi-
mo altero, diebus undecim minus. Atq; talem exitũ uitæ habuit Gulielmus
uir nempe magnus, atque longè felicissimus, si illud tantummodo ponderes,
quòd in terra Anglia regnum adeptus sit, nouisq; legibus ac institutis in per-
petuum, ut apparet, duraturis, firmarit, sic, ut ab eo posteriores seriem regum
inchoauerint, perinde ac si deintegro ille regnũ ipsum instituisset, reges q; qui
secuti sunt, usi similiter sint, ut nunc utuntur, insignibus regijs, quæ dedisset.
Nam reges qui ante id tempus fuerant, sua quisq; insignia habuit, quemad-
modum nos in codice peruetusto depicta uidimus. Sunt autem tris insignes
leones iubati, cum totidem floribus lilijs, & in breui scuto ita affabrè ponun-
tris flores suprà, in parte dextera: in loco uerò inferiore leones: contrà in alte-
ra scuti parte leones suprà, at infrà lilia totidem. Nunc ad incœptum reuertor.
Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequia-
rum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipse condiderat, ante-
quam ad sepulturam daretur, necesse fuit pro sepulchro solui pretium cuidam
clamanti se loci illius esse dominum, ubi ea sacra ædes extructa esset. Vnde cer-
nere licet calamitatem humanam, quòd principi ditissimo post mortem non
esset tantum terræ, qua conderetur, sine alterius iniuria: id quod cæteris cum
primis principibus documento esse potest, ut secundum illud euangelicum,
reddant semper quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Sustulit Gu-
lielmus ex Mathilde uxore, filios mares quatuor: Robertum, cui Normani-
am legauit: Ricardum, qui in primo ætatis flore, morbo interijt: Gulielmum
cognomento Rufum, & Henricum, qui deinceps apud Anglos, ambo regna-
runt. Huic Henrico fertur pater prædixisse, fore ut post fratres, & Anglis &
Normanis simul imperaret, cui bonam thesauri partem testamento reliquit.
Filias uerò quinque suscepit: Ceciliam, quæ monacha facta est: Constantiam,
quæ Alano Britanniæ citerioris duci nupsit: Adelam, quam Stephanus Ble-
sensium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus est, qui
post Henricum regnauit. Nomina reliquarum duarum antiquitas oblitera-
uit, quæ ante mortem obierunt, quàm nubiles essent, altera ex illis Haraldo
regi pacta fuerat, quam ille suo fato malo, ut suprà memoraui, repudiarat.
Aiunt Gulielmum in eo articulo temporis, quo mors appropinquabat, cum
multorum commissorum pœnituisset, in primis indoluisse, quòd ita seuerè
tractasset Anglos, sicuti par est credere, cùm apud eos honore & imperio au-
ctus fuisset.

Post obitum Gulielmi, est statim fame & pestilentia laboratum, ac cœlum
crebris tonitruis resonare, flãmisq; coruscare mirabiliter cœpit: id quod cum
raro apud Anglos accidat, idcirco prodigij loco habet. Fuit itidẽ ferè tota An-
glia

glia incendijs passim infesta. Atq; hæc futuræ calamitatis esse prodigia, quam Rufi principatus postea terræ Angliæ attulit, iam tum uulgus mente concerperat. Eisdem temporibus fuerunt uiri sanctitate & doctrina clari, Vulstanus Vigornien sis episcopus, Hermannus primus episcopus Sarisberiensis, qui sedem episcopalem ex Shyreburnia nobili pago, in eam urbem secundū decretum concilij à Lanfranco habiti, transtulerat. Item Osmundus secundus Sarisberiensis episcopus, uir sanctissimus, cui nihil antiquius fuit, quàm summæ probitatis exempla passim edere: quippe qui spretis omnibus uoluptatibus, ita uixit, ut usq; ad tempora nostra, nō facilè parem habuerit, nedum superiorem, uel sanctitate uitæ, uel diligētia in rebus agendis, uel doctrina ac scriptis: nam horarias preces, hoc est, diuinum officium, quod uocant, digessisse primus fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc usurpat. Item ædem ædificauit opere & ornatu magnificā prope urbem, ad mille passus, intra regiam arcem, cuius hodie tantū uestigia extant, in eaq; sedem episcopalem locauit, quæ eo loci mansit annos circiter CXL, usq; ad annum salutis MCCXVI. quando Ricardus episcopus primus, cum suis sacerdotibus illinc iussu Ioannis regis eiectus, intra quatuor deinde annos, templū Sarisberiæ condidit, illucq; sedem inuexit: quò & Osmundi corpus apportatum est, quod etiam nunc bene multis claret miraculis. Incidit in hæc tempora Berēgarius Andegauensis homo, & diaconus omnino in doctrina non improbatus, qui præstigijs dæmonū actus, in hæresim est facilè lapsus: arbitrabatur enim in eucharistia non esse uerum Christi corpus, nisi ut signum mysterij: quem quidem errorem postea urgente Nicolao secundo pontifice Romano, & Alberico diacono persuadente, publicè confessus est, affirmans illud esse uerum corpus & sanguinem integrum. Lanfrancus errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DECIMVS.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, summā potestatem nactus, antequam paterno funeri iusta soluisset, confestim omnium opinione celerius ex Normania uenit in Angliam, ac Lanfrancū Cantuarien sem antistitem, omniū consiliorum participem efficit, in cuius fide & probitate multam spem habebat, atq; rogat, ut apud principes regni agat, quò primo quoq; die, perinde ut pater testamento statuisset, rex fiat: ac simul interea ipse heroibus grandia munera pollicetur. Anglis uerò, tametsi pauci admodū id temporis autoritate pollebant, quos generatim paternis iniurijs uulneratos uidebat, ac ob id in primis sibi cōciliare studebat, promittit se meliores leges quàm pater dedisset, laturū, ac pristina iura cum libertate, redditurum. Lanfrancus qui adolescentis hominis indolē iampridē amauerat, omni cura & studio nititur, modò hortando, modò pollicendo, beneuolentiam populi captare. Is nimirum uidebat plures inclinare in eam sententiam, ut Robertus maximus natu, Gulielmi frater, uir rei bellicæ assuetus, magnoq; animo ac liberali præditus, rex crearetur: quippe multi formidabāt Rufi naturā,

quæ uidebatur eis præsagire illum principem malum esse euasurum. Sed postea quam Lanfrancus sua autoritate, qua apud omnes maximè ualebat, & assiduo studio optimates prouocauerat, ingentibus promissis muneribus, frequentes ad Vuestmonasteriū in consiliū conuenere, ubi loci post longam consultationem, Gulielmū Rufum eo nomine secundum, regem fecerunt, quem Lanfrancus ad quintū calendas Octobris, anno salutis nostræ MLXXXVIII, Normanorum aduentus XXII, consecrauit. Sic Rufus regnum adeptus, & iam optatis fortunam respondisse suis gaudens, ut populo gratificaret, Vintoniam profectus est, ubi ingenti thesauro inuento, magnas fecit largitiones, captiuos omnes uinculis pariter atq; custodia liberauit, ac denicq; omni genere humanitatis studia hominū incendere conatus est. Cura etiam & diligentia Lanfranci nōnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perspicere subesse Rufo immite ingenium, propensumq; ad sæuitiam, quod uel ipsa ætas insequens declarauit: quare mira diligentia curabat deterrere iuuenem à uitijs. Rex conciliatis per hunc modum suorum animis, eo anno Londini multa uarietate, multaq; rerum omnium magnificentia, natalem Christi diem egit.

Interea Robertus, qui eo tempore quo Gulielmus decesserat, in Germania aberat, certior factus de morte patris, in Normaniā continuò redijt, estq; ab omnibus principibus, summo cum populi gaudio, dux salutatus. Huic à primo cùm secum animo sæpius cogitaret, quàm indecorū foret, ut Rufus minor natu frater regnū Angliæ possideret, in mentē ueniebat identidem, uim atq; arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertū regno Angliæ, partim non oblitus eius in se impietatis & contumaciæ, partim ueritus, si ille id obtineret, ne eius facilitas, qua præditus erat, ad defectionē paratiores non redderet Anglos, quos ipse læserat: quapropter rem tutiore loco fore putauit, si Rufo, cuius iampridem morū pariter acerbitatem atq; immanitatē naturæ cognitā habuerat, cōmitteretur. At simul præterea ad meditatū facinus maturandū, nonnihil etiam ferocem iuuenis animū stimulabant, cùm nobilissimi quiq; Normani, tum Angli, qui frequētes ex Anglia effugiebant, ad præsens imperiū Rufi euitandū. Vrgebat & negociū Odo patruus Baiocensis episcopus, qui multa quotidie auribus Roberti per literas & certos nuntios inculcabat, quamobrē eum incitaret ad suscipiendū bellum in fratrem, cui ipse quoq; ualde erat infensus. Is uir non minimi usus diu charissimus fuit Gulielmo fratri, quippe qui eius opera aliquot annos usus fuerat: uerū cùm deinde animaduerteret regem sibi præponere Lanfrancum, ac consiliorū omniū participem habere, subiratus cœpit primò clàm pecuniam mittere, cuius ingentem copiam congesserat, deinde simulans se Romam iturū, multos sibi itineris socios delegit, cùm re uera aliò profecturus esset, ad machinandū aliquid infidiarum in principē. Quam ob rem iam regi suo meritò suspectissimus effectus, in carcerem traditur, ubi usq; ad obitū Gulielmi fuit: at eo mortuo, unà cum Rufo in Angliam uenit, donatusq; est Cantiano comitatu, ut nouo beneficio nepoti magis adstringeret: quanquam sunt, qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatū dono datū. Sed paulò etiam pòst eiusdem perfidiæ nota inustus est: ubi enim uidit Lanfrancū à rege sibi præferri, quem peius & mortalium quenquā oderat, quòd arbitratus est, eo autore se in custodiam tractum fuisse

fuisse, cœpit contra Rufum conspirare. Itaq; iam multis in societatem adscitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, ut bellum compararet, atq; quam primũ in Angliam ad recuperandum regnum properaret, significans se copias iam expeditas habere, quæ ei uenienti præstò essent. Hæc duci de huiusmodi bello gerendo prius consilia ineunti, accidere uisa est facultas esse rei bene gerendæ: itaq; delectatus hoc nuntio, confestim exercitũ parare cœpit, & quia pecunia deerat, Henrico fratri, cui ex hæreditate paterna multum pecuniarũ obuenerat, partẽ Normaniæ oppignerauit, ad itineris faciundas impensas, atq; inde Odoni rescripsit, uti se propédiem expectaret. Odo interim, qui non ignorabat magna esse in celeritate rerum momenta, in agrum Rocestrensem profectus, coniurationis socios, quorum alios auaritia, alios iracundia & temeritas impellebat, ad excursiones quaquauersum faciendas concitat. Ipse primò Rocestriam urbem ingressus, arcem ualidis præsidijs munit: deinde per Cantium iter faciens, uillas regias, ac prædia cum pagis, ac Cantuarienses antistitis possessiones hostilem in modũ deuastat. Itidem pro sua quisque facit parte coniurationis socius. Gaufredus enim Exonienses episcopus Bristollio mouens, Bathoniam unius horæ momẽto capit, nulla re incolumi relicta, quæ ferro, aut igne uastari potuerit. Rogerius Montigomericensis Cantabrigiensem agrũ pari iniuria, ac Hugo Northumbriã afficit. At Gulielmus episcopus Dunelmensis, qui regis secretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatẽsis, Rogerius Lacius, Rodulphus Mortimerius (hi enim homines Franci omnes, aut Normani erãt) Rogerius comes Salopiæ, iunctis simul uiribus, atq; ingenti collecto exercitu, agros ad Vuallią pertinentes ingressi, omnia cædibus, incendijs, rapinis cõplent, magno numero hominũ interfecto, aut capto. deinde ad Sabrinã progressi, Vigorniam oppugnant, suburbanis ædificijs primo impetu igne correptis. At ciues clausis portis, quanq; subito rei motu territi, tamen resistunt audacter, delatisq; bonis cum liberis & coniugibus in arcem, uniuersi deinsuper è turribus & propugnaculis urbem defensant. Aderat Vulstanus episcopus omnibus ob integritatem uitæ charissimus, quem oppidani hortabantur, in arcem se reciperet, ne si grauius immineret periculum, caperetur: quandoquidem sanctissimis uiri precibus freti, ducebant in rem cõmunem fore, ut episcopus in primis saluus esset. Non refragatus est suorũ uoluntatibus Vulstanus, qui postremò introiuit & ipse quoq; in arcẽ. Post hæc, ciues speculantes hostes passim præda illectos uagari per agros, & oppugnationi negligẽtius solito diligentiã adhibere, spem bonã cõcipiunt, iudicãtq; tempus esse idoneũ erũpendi in eos, si modò Deus adsit, qui bene agentes semper iuuat. Itaq; delecta fortissimorũ iuuenũ manu, paratisq; armis, priusquã in hostes pergant, Vulstanũ consulũt, simulq; uelut ducem potestatẽ faciat inuadendi, rogant: quibus pius antistes diuino afflatu cõcitatus, Ite, inquit, filij, ite securi, defendite patriam, freti diuina ope, omnẽ pellite timorẽ, totis uiribus & forti animo procul pellite hostes: hodierno enim die, duce Deo, magnum uirtutis uestræ periculũ facietis, ac simul ciuitati nostræ, & regno, sine incõmodo uestro, saluti eritis: sed tantũ oro, à cædibus abstinete manus. Hæc ubi fatus est, patefactis subitò portis, pro se quisq; aduersus hostes irrumpit. Tum Anglica iuuentus memor iniuriarũ, quibus à Normanis toties affecta fuisset, more furentium inter primos facto impetu inua-

dens,non auertit ſolùm in fugam hoſtes, ſed paſsim cadentes truculenter ob-
truncat. Verùm ecce ſubitò ira ſimul Dei grauius Normanos oppreſsit: nanq;
Vulſtanus execratus fuerat eos paulò antè, cùm admoniti à uaſtando agro de
ſiſtere noluiſſent. Ex quo diuino nutu factum tradunt, ut tanta repentè tabes
illos peruaſerit, ut alij ea contagione correpti, oculos amitterent, alij imbelles
effecti, proſtrati iacerent, alij ſtupefacti & neſcientes quorſum irent, in arma
hoſtilia temerè ruerent, nihil interea à cæde Anglo ceſſante. Cæſa aut capta
ſunt plus quinq; millia hominum, reliquis uix fuga in uicinorū oppidorum
mœnia abditis. Atq; ſic Vigornia, ad limitem ferè Angliæ & Vualliæ poſita,
quam ab Occidente Sabrina flumen alluit, obſidione liberata eſt.

Dum ijs tumultibus tota ferè Anglia quatitur, Lanfrancus Cantuarienſis
antiſtes qui rerumpublicarū præcipuus gubernator erat, hominum audacia
minimè cedendum ratus, amicos regis conuenit, docetq; eorum eſſe prouide
re, iuuare, defendere, ne ſuo principi noceatur: quos ubi uidit paratos eſſe in-
cumbere in ſalutē patriæ, hortatur, ut Rufus primo quoq; tempore, in aduer-
ſarios exeat. Ille igitur claſſe circa loca maritima, aduerſus Robertum fratrem
diſpoſita, cum ingenti exercitu in Cantiū proficiſcitur, ubi initiū ſeditionis fa-
ctum erat, & primùm arcem, quæ ad Tumbrigiū pagum ſita eſt, adortus, nul-
lo negocio Gilbertū præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: dein-
de Odonem perſequens, arcem quam Hornecaſtellum uocabant, aggreditur,
qua, etſi falſo, audiuerat illum ſe tenere: quippe paulò antè in caſtrum Penyn-
ſeum ſe receperat. Hanc arcem ſtatim captam ſolo æquat: poſtea caſtrum Pe-
nynſeum circunſidet, ubi erat Odo, qui armis & cōmeatu locum ſatis abun-
dè muniuerat, propter quod non facilè erat illud capere. Tenebat tamen Ru-
fus obſidionem pertinaciter, cupidus Odonem coniurationis caput in pote-
ſtatem redigendi. Itaq; quinquageſimus obſidionis iam dies aderat, cùm nun
tiatum eſt Robertum eius fratrem in portum Antonenſem peruenisſe, atque
expoſitis in terram militibus, propédiem belli ſocijs opem eſſe laturū. Hîc di-
uerſa tradunt ſcriptores: alij ſcribunt Robertū non ueniſſe auxilio ſuis fauto-
ribus, in Angliam, ſed præmiſiſſe partē exercitus, & illam à claſſe regia profli-
gatam fuiſſe. Alij produnt regem miſiſſe legatos ad fratrē ad portū, qui blan-
diendo (eius enim facilem naturam cognitā habebat) iram hominis lenirent,
cum eiuſmodi mandatis: Cupere ſe in primis inire gratiam à fratre, & idcirco
ſe ad omnia deſcendere paratū, ac gerere nō regem, ſed uicariū Roberti, atque
eum ipſum ut maiorē natu, ut potentia & ſapientia longè ſuperiorem, ſolum
colere, & obſeruare, ac propterea orare, uti tanquā nobiliſsimus princeps per-
mitteret ſe fratrem curam habere regni Anglici, qui ut deditiius Roberto do-
mino ſuo in ſingulos annos terna millia marcharum (marcha enim apud An-
glos, tres ualet aureos numos, quos uulgò ducatos uocant) ſolueret. & ita Ro-
bertū ijs demum uerborū illecebris pollicitationibusq; circumuentū, re in-
fecta in Normaniam rediſſe. Liberū eſt unicuiq; in ijs, quæ ambiguè tradun-
tur, credere, quæ uelit: at mihi propius uerum uidet, Robertū ueniſſe in An-
gliā, & cognita ſociorū clade, ſuo conſilio deſtitutū, neceſſariò inducias in ali-
quot menſes pepigiſſe. Sed utcunq; res cōpoſita ſit, rex nihilo ſecius in obſi-
dionem uſq; eò intendit, dum Odo deficientibus cibarijs, deditionē facere eſt
compulſus, qui à rege uita donatus, quòd epiſcopus ac eius patruus eſſet, ad
Robert

Robertū ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandæ tradí
tur. Rex per operam & ſtudium duorū antiſtitū Lanfranci & Vulſtani, præ-
ſenti moleſtia periculoq; liberatus, in reliquos cōſpirationis ſocios crudeliter
animaduertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonales
inſulæ partes non mediocriter uexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe
intra Dunelmum urbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam con
tinebat, quam Rufus magnis itineribus profectus obſidione circūſepſit. Ve-
rum cùm oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad ultimum defatigati egerunt, ut
Gulielmus impunitate donatus deditionē fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exi-
lium eiſcitur. Cæterū duobus pòſt annis, ad priſtinum honorem reuocatus,
miro ſtudio in gratiam cum principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo
ſuſpitionem ab ſe depellere potuit, quam cùm purgare conaretur, mœrore a-
nimi confectus moritur. Rufus eiuſmodi rerum ſucceſſu, ad liberalitatem
utendam erga ſuos, qui ſtrenuè pugnaſſent, prouocatus, bona proſcriptorum
aut ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit.

Iam erat annus tertius, cùm Rufus adeptus eſt regnū, inſignis morte Lan-
franci Cantuarienſis antiſtitis, qui deceſsit poſt annū, quàm ſedere cœperat,
decimumnonū: fuit uir tam diuinis, quàm humanis literis doctus, qui reco-
gnouit non minus diligenter quàm emendatè utrunq; inſtrumentū: ſcripſit
& libellū admodū utilem, quo Berengarij errores collegit, reuellendosq; cu-
rauit. Item in rem diuinā domi foriſq; augendam, dum erat abbas Cadomen-
ſis, & inde antiſtes Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus uerò agendis,
nemo homo hoc uno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Repu
blica eſſet, omni tempore fecit, quapropter & de regno & regibus mirū in mo
dum bene meritus eſt, quaſi cōmunis patriæ pater: quippe ſua prudentia atq;
animi pietate, qua apud omnes apprimè clarus erat, ſæpius tum Normanis
tum Anglis magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit pri
mi Gulielmi regis, quammaximè potuit, ſemper duritiem: fouit Anglos mi-
ra charitate, identidem precibus, pollicitationibus, præmijs hortando, ut in
fide, in officio permanerent: coërcuit feram Rufi naturā, rabiem, furorem, uti
poſtea clarius patuit, eiusq; iuuentutem ratione, conſilio, præceptis diligen-
tiſsimè rexit: conciliauit pari ſtudio Anglorū animos eidem. Quæ res princi-
pi ſaluti fuit: nam ille omnino armis coniuratorū, de quibus paulò antè men-
tionem fecimus, occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malū iuuantibus
ſimul Vulſtani precibus, auertit. Non caruit tamē Lanfrancus calumnia, cui
crimini datū eſt, quòd de Rufo rege creando nimiū laboraſſet, cuius peruerſi
tatem naturæ non ignoraret: item quòd autor fuiſſet priuandi Vulſtani pon-
tificia dignitate, quod uticq; non tam mortali homini aſsignandū dixerim, q̄
diuino conſilio attribuendum, quandò uidelicet per id factum, Vulſtani inte
gritas longè cunctis notiſsima facta eſt, adeò, ut in omni eius uita, nihil propè
extiterit ad laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cùm penè prius ad honorē
priſtinū fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt præte
rea huius uiri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia
monachorū collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia nō lon
gè ab urbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, ubi pauperes & peregrini ac
ciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœno-

bium diui Albani,ab eodem antiſtite inſtauratum.

Rufus mortuo Lanfranco,perinde ut ſolutus uinculis,omnia repagula iu-
ris,pudoris,& officij perfregit,præceps q̃ in omnem licentiam abijt, qui præ
utilitate,quod ſibi poſceret honeſtas,haud magnopere attendens,à principio
illud Hæbreorũ uetus prouerbiũ cum primis ob oculos dies noctes q̃ ſcriptũ
habuiſſe uiſus eſt,Argento obediunt omnia:quandò honeſta ſimul atq̃ inho
neſta,& humana pariter ac diuina ſibi quæſtui, prædæq̃ eſſe conſtituit. Itaq̃
ut facinora illa quæ deinceps editurus erat,leuiora minoraq̃ iudicarentur,ſui
cõmodi ex rebus ſacris augendi initiũ fecit:etenim tantum abfuit,ut in locum
demortui Lanfranci quempiam ſurrogandũ putauerit, ut etiam in quatuor
annos,archiepiſcopatus ipſius Cantuarienſis uectigalia grandi pecunia plus
offerenti locarit. Fecit itidem quoties contigit, ut aliquod cœnobium ſuo re-
ctore careret,adeò,ut habendi auiditate captus,in publica etiam auctione pal-
ſim ea uectigalia uenire pateret. Quapropter fuerũt ſacerdotes,qui querimo-
niam de ijs rebus peſsimis,apud Vrbanũ ſecundum Rom.pontificem habue
rint:ſed Vrbanus uexatus domi ſeditionibus Normanorũ, qui in Apulia de
regno certabant,tantum per literas Rufum reprehendit, admonuitq̃ officij,
quod ab optimo principe præſtari deberet, id quod ille paruifecit. Quo fie-
bat,ut omnis religio labefactaretur,ſacraq̃ bona iuxtà dilacerarent. Inter hæc
tamen extitit unum Rufi factũ, memoria dignũ,quod demonſtrare nõ tæde-
bit,quò unuſquiſq̃ intelligat neminem hominem omnibus horis malũ eſſe.
Cùm enim cœnobiũ quoddam uacaret,duo monachi ſemper poſcentes, ſem-
per rapiẽtes(ſanè talibus id temporis,eiuſmodi honorũ aditus patebat)& ob
id pecunioſi,inter ſe pactionẽ faciunt,ut ſe ita inuicem adiuuent,quò alter cœ-
nobio præficiatur. Hoc itaq̃ capto conſilio,ad regem proficiſcuntur, ac certa-
tim pro præfectura adipiſcenda pecuniã offerunt. Interea rex conſpicatus co-
ràm alium monachũ hominem bonæ frugi,qui comes illis duobus competi-
toribꝰ. fortè ueniebat,ad ſe uocat,quæritq̃ ab eo,ecquid dare uelit, ſi abbas fiat.
Is reſpondet ſe nihil prorſus daturũ,cùm eo animo ſeſe iſti uitæ principiò de-
diſſet,ut ſpretis facilius diuitijs,atq̃ honoribus,in ſanctitate uitæ acquieſcẽs,
caſtius Deũ coleret. Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo
præſis:id quod fieri ſtatim iuſsit,illis duobus competitoribus non ſine igno-
minia ab ſe repulſis. Hîc libet cõmemorare rem non certè dignam,quæ in ob-
liuionem eat. Gulielmus Rufus auaritia inflãmatus, uectigalia ex ſacris præ-
dijs capiebat,quam ob rem à cunctis ferè mortalibus male audiebat,quòd ui-
deretur flagitiũ facere,qui feneſtram non patefaceret,ad pietatem: uerùm ita
uſu paulatim uenit,ut quò illud ab initio magis ab omni iure,pietate, religio-
ne uacuum exiſtimatũ erat,hoc poſtea iam conſuetudine uſitatũ æquius iam-
ctius q̃ eſſe receptũ ſit,ac ex iniuria ius denicq̃ fasq̃ factum. Etenim reges qui
ſucceſſerũt,Rufi inſtitutũ ſecuti,conſueuerunt tam epiſcopatuũ uacantiũ, q̃
cœnobiorũ, quæ maiores eorũ condidiſſent, uectigal unius anni capere, per-
inde quaſi iſta bona Deo conſecrata,per hunc modum tantiſper ad priſtinum
datorem iure redirent,quoad eſſent,qui ea rurſus poſsidenda reciperent:eſtq̃
eiuſmodi conſuetudo ita deinde rata habita,ut etiam nunc regibus fas ſit, ue-
ctigal quoddam capere, ex cœnobijs uacantibus: nam ratio inita eſt,ut quo-
ties uacent,ex pacto, quædam pecuniæ ſumma debeat regi, ut fundatori, qui
etiam

etiam potestatem faciat monachis nouum eligendi sibi præpositum. Item per idem ius, ipsis regibus licet & episcopatuū uacantium prædia recipere, ac fructus in sex menses, uel in integrum annum debitos capere, aut ab illis quibus ea sacerdotia dantur, exigere: quemadmodū interea dum uacant, primas prouinciæ antistes in episcopatibus ipsis iurisdictionem habet, & quicquid emolumenti inde est, ei est. Sed ad rem redeamus.

Rufus sacra pecunia locupletatus, atq; per id multò audacior effectus, cùm iam induciarū tempus completū esset, in fratrem mouendū constituit, ad ulciscendas iniurias: itaq; in Normaniam hostili animo profectus, Fanum Valerij, ac quædam castra capit, agros populatur, ædificia incendit. Sed cùm maiora deinde imminerēt prælia, Roberto iam iniuriam armis propulsare parato, amicorū opera pax inter fratres ea conditione cōuenit, ut castra ui capta regis essent, ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania, prædia & oppida mutuò donaret, quæ & fidei seruandæ, & fraterni amoris pignora forent, & ut alter superstes alterius decedentis hæres fieret: in idq; fœdus ambo iurarūt. Alij tradunt castra à rege capta, ex conditione pacis, duci fuisse restituta: id quod pro certo habendū censeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrans Normaniam ex ea discordia fratrū, iam prædæ datum iri, comparatis copijs, oppidum quod est ad promontoriū diui Michaëlis, natura munitissimū, in Oceanoq; contra Normanicū littus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit, quò ipse etiam aliquid prædæ faceret. Quod ubi rex cognouit, simul cum duce ad expugnandū oppidum profectus, multis tumultuarijs prælijs, nō sine suorū militū ac iumentorū cæde, frustra montem ascendere tentauit: postea positis circa radices montis, castris, amplius quadraginta dies obsedit, sed tandem infecto negotio, rerum inopia est coactus abire. Henricus postea ultrò abiectis armis, in fratrū beneuolentiam & concordiam uenit. De istiusmodi Henrici motu in fratres, non uticq; omnes loquuntur annales. Ego uerò dixerim, aut Henricum nequaquā uenisse contra fratrem Robertum, aut si id fecerit, impulsu Rufi, cuius amantissimus erat, fecisse, ut Roberto maius negocium facesseret, quo ille implicatus, non facilè deinde res nouas moliretur. Rufus compositis rebus cum fratribus per hunc modum inuicem reconciliatis, in Angliam protinus redijt comitatus etiam Roberto fratre, in Scotumq; mouit. Malcolmus enim rex Scotiæ hac fratrum discordia fretus, in Northumbriam interim incursiones fecerat, magnamq; inde omnis generis abegerat prædam: qui postea ubi accepit odium pace & concordia mutatum, ac Gulielmū contra se ire, sponte ab eo pacem petijt, eamq; impetrauit. Discrepant in hac re, sicut solent, scriptores: quidam enim aliter sentiunt, atq; nos prodidimus, tradentes Rufum simul terra, simul mari, ingentes copias in Scotum de bellandū parasse: sed postquā classis in altum se recepisset, oborta repentè tempestate, omnes ferè naues submersas fuisse, exercitum quoq; terrestri itinere Scotiam petentem multis incōmodis affectum pedem retulisse: ac tunc Robertū ducem nomine regis, opera & consilio Edgari militis Normani id temporis exulis, qui sub Scoto stipendiū merebat, cum Malcolmo, qui cum ualidissimo exercitu prope suos fines in armis stabat, operiens Anglorum aduentum, pacem composuisse, ac nonnulla loca ex ea pactione Scoto restituta, quæ ille rege primo Gulielmo, in Anglia possedisset. Quibus rebus peractis, rex

redeundo Carlioli aliquot dies ſubſtitit,qui oblectatus ſitu loci,decreuit illud oppidum,ducentis ferè antè annis à Dacis dirutū, inſtaurare, tanquã uallum fortiſsimū poſitum Scotis ad occidentalem inſulæ partem tutandam: quare urbẽ primùm muris & arce opportuno loco condita muniuit,deinde templis ac priuatis ædificijs ornauit:& quia habitatore carebat, coloniam ex auſtralibus Anglis delectam,eò deduxit.Eſt,uti opinor,haudquaquã ſilentio prætereundum hoc loco magnum & memorabile facinus,quod rex Malcolmus eſt auſus,& poſteritas in cœlum tulit.

Erat uir Malcolmus amicitia facilis,bello clarus,mitis ac liberalis in omnes, ijs tamẽ uirtutibus nequiuit domeſticũ odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde ſolet potentes ſequi,ac infelices miſericordia,ortũ erat.Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem ſuum coniurarunt,magnoq; ſtudio pro ſe quiſq; locũ & tempus obſeruabat,quo ſine ſtrepitu illum ferro aut ueneno opprimeret. dum talia etſi clàm machinabanť,cœpit tamẽ conſiliũ cædis, cum multis communicatũ, paulatim denudari,ſic,ut Malcolmo nõ latuerit.Is neq; ira motus, neq; uindicandæ iniuriæ cupidus,nõ iuſsit ſtatim de ſontibus ſuppliciũ ſumi, ſed ut animo magnus, autorẽ coniurationis (nomẽ eius nõ ponit à quopiam, quod ſciam) hominẽ natura ferocem,uehementer manu promptũ,inter uenationẽ de induſtria, tanquã ſi quid cum eo ſecretius acturus eſſet, ſeparatim ab alijs,in altam ſyluam duxit,atq; ibi omiſsis equis,ſic fermè locutus fertur:Sumus hîc ambo armis & uiribus propè pares, & neuter noſtrũ à ſuis auxilium expectat,agè igitur,ut fortem uirum decet,cape arma,atq; cum eo nunc manũ conſere,quem turpiter tu cum cæteris cõiuratis,per inſidias necare ſtatueras: ſi me enim pugnando occideris, merebitur uictoria laudem: ſin occubueris, nobilem reddet uicti mortem uictoris honor.Hæc ubi fatus eſt, ſtricto ferro hominem aggrediť.Ille uerò partim ſceleris conſcientia conuictus, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes ſubitò iacuit, rogitans ne ſibi uel ſocijs id facinus fraudi eſſet: quod Malcolmus libens conceſsit.Hoc Malcolmi fortitudinis,ſed aliud eius temperantiæ plenũ accipe factũ. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos inſtitutũ, ſeu lex, ut liceret unicuiq; plures pro opibus ducere uxores,& nobilitati plebeiorũ uxores habere cõmunes,ac domino loci uirginem nuptã uitiare, antequam uir eam compreſsiſſet. Illa duo ſuperiora religio Chriſtiana ſtatim ſuſtulit,atq; eam Scoti ſunt cõplexi: iſtud poſterius longo pòſt tẽpore,Malcolmus ſanctiſsimæ Margaritæ uxoris hortatu,uti inſtitutũ poſt homines natos turpiſsimũ, penitus extirpauit,qui ſanxit,ut uirgo nupta numum aureum pudicitiæ redimendæ cauſa,domino loci penderet,id quod etiam nunc ſeruatur.

Eiſdem temporibus Robertus,qui aliquot menſes apud Gulielmũ fratrẽ, ſpecie ſimulati magis q̃ ueri amoris manſerat,in Normaniã reuertiť. Memoriæ proditũ eſt, ſtatim poſt Roberti diſceſſum,ad XVI cal. Nouembris, miram uentorũ uim ſubitò ortam,multas domos præſertim Londini,multasq; ruri caſas deieciſſe,& turrim Vinchelcumbenſis cœnobij de cœlo tactam concidiſſe. Et hæc fuiſſe indicia deterioris in dies magis magisq; Rufi principatus,iam tum in uulgi animo inhæſerat.Equidem cùm ille nihilo melior fieret, uoluit Deus,credo,ut homo aliquo incõmodo edoctus, ad ſe reuocaretur, & quoniã res ſecundæ eum inſolentiorẽ fecerãt,aduerſa corporis ualetudine abfeciſ,

fecit,ut deſtitutus humano auxilio diuinũ quæritaret,præcq; illo in poſterũ diuitias malo modo partas ſperneret,ac iuſtè atq; integrè omnia ex æquo metiẽs diſceret gubernare. Igit morbo afflictatus ubi ſenſit medicos nihil opitulari, uota facere, opem diuinã implorare,ac promittere cũctis palàm ſe uitã melius inſtituturũ,cœpit:& quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quòd ſacerdotũ ſpoliis ſuas auxiſſet opes,huic idcirco uulneri primùm medendũ ratus, archiepiſcopatũ Cantuariẽſem,qui quatuor iam annos ſuo antiſtite caruerat, Anſelmo abbati Beccenſi uiro longè ſanctiſſ. atq; doctiſsimo detulit, ac cœnobijs nõnullis quæ diu uacauerant,rectores dandos curauit. Verùm durus princeps eam pietatẽ nequaquã ex ſyncera animi ſentẽtia exercuit,uti pòſt manifeſtè apparuit:nanq; ſtatim ut febre liberatus eſt,belleq; ſe habere cœpit,immemor diuini beneficij efficit, ac ad ſolitam conciliandæ pecuniæ curã rapit. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo,incidit in eius retia,qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum cõuertit,pecuniã enim in res etiam uanas ciuibus imperare miro cœpit ſtudio. Labefactabant omnia,clamoribus miſerorũ cœlum reſonabat,terra criminibus horrebat,cùm Deus ex alto gemitũ populi exaudiẽs, eiuſq; calamitatem miſeratus,peropportunè Rufum ſalutari morbo affecit, qui eo repentè correptus, eluendi peccati cauſa, permiſit, ut Robertus cancellarius Lincolnienſis epiſcopus crearet:item mutaturũ ſe uitæ inſtitutũ,& priſcas leges à patre antea antiquatas reuocaturũ recepit.Ea res populum tot malis fractũ,abiecto ali quantulũ metu,ad aliquã libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit,quæ tamen uana fuit:quippe tantũ abfuit, ut Rufus in bonitate,quæ omnino fucoſa erat,conſtiterit,ut breui tempore,uelut quem grauior exitus manebat, ubi firmus fuit,uehementer doluerit,quòd ad Lincolnienſem epiſcopatũ procuraſſet gratuitò Robertũ uocari.Quare de induſtria illũ in ius uocandum curauit,eiq; obijciendum,prædia quædam cum ipſa urbe Lincolnia, perperàm ab eo poſsideri,quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent.A qua ille inſimulatione nequaquã prius ſe liberare quiuit,cq; quinq; millia librarũ ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor ualet aureos.Mulctauit multos principes ob minimã legũ tranſgreſsionem,& Anſelmũ cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim indicti,quam etſi cõſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutã,ut quem pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe.Atq; ſic princeps in dies magis magisq; auaritia flagrãs,ſuis acerbior multò,cq; hoſtibus erat, apud quẽ nullius quiſquã delicti accuſabat,quin idem cõtinuò condemnaret. Delatoribus præmia propoſita erant,ſi quempiã quouis modo circũuenirent,quò ſic denicq; fortunis omnibus cuncti iuxta ſpoliarent.Item erant procuratores creati, qui antiſtitũ,heroũ,ac ciuiũ morientiũ bona uelut proſcripta ſtatim raperẽt,omnesq; in poſterũ tempus epiſcopatuũ atq; cœnobiorũ uacantiũ uectigalia in ærariũ efferrẽt. Atqui ut ne ijs malis remedio eſſet, ex inſula aliquò terrarũ migrare, quandò leuiora ſunt ea quæ audimus,cq; quæ uidemus, ut ait Cicero,publico edicto uetuit, unũquenq; ſine cõmeatu ſuo, ex Anglia egredi. Hinc ſunt, qui ſuſpicent ortũ eſſe eum morem ſeu legem interdicendi cuipiã exitu regni, qui mos léx ue dicit,Ne exeas de regno,quæ adhuc, cùm ita res requirit, uſurpat: quia exemplis,ſi quæſtuoſa ſint,facilè inhæremus.Id temporis Rufus magno prælio uicit Vuallos, ad Brechenotũ oppidũ, ubi loci eorũ præfectus, quem

regem appellabant, positis castris, obuius regi fuit, acre male gesta, periit.

Venerat eodem tempore negotij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Glocestriam oppidum, quod Sabrina fluuius præterfluit, qui ut inhumanus, nō modò Scotū amicū alloqui noluit, sed ne uidere quidem, quin etiam uehementer despexit. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Malcolmus, in Scotiam reuersus, exercitum properè coëgit, atq; Northumbriam ingressus, agros usq; ad oppidum Alneuichum, crudeliter populatus est, ubi duce Roberto comite Northumbriæ, à regijs copijs insidijs exceptus occiditur, unà cum Edouardo filio maiore natu, cæteris Scotis aut cæsis, aut fugatis. Corpus Malcolmi sepulturæ datum est, ad Tynmuthum pagum. Margarita uxor, mulier sanctissima, quæ tunc fortè ægrotabat, cognito uiri & filij interitu, duplici perculsa dolore, dicitur post sumptā eucharistiam, sibi quoq; precata mortem, quæ aliquanto pòst è uita migrauit, quam ferunt ob sanctitatem uitæ, in diuorum numerū relatam. Scoti mortuo Malcolmo, Dunaldum eius fratrem, tertium regem creant, quem Duncanus filius nothus ipsius Malcolmi, auxilio regis Gulielmi Rufi, apud quem adolescens obses erat, intra paucos dies regno deiecit: at ipse quoq; breui à populo expulsus est, qui bifariam diuisus, hinc Dunaldum, illinc Duncanū petebat regem: ueruntamen plures fauebant iuueni, quem ea conditione in regnū receperunt, ut nullū neq; Anglum, neq; Normanū militem haberet: nam cùm ille paulò antè Rufi beneficio regnum recuperasset, in eiusq; uerba iurasset, homines apprimè Anglos & Normanos diligebat, quod Scoti iniquo animo ferebant: sed nulla ratione aut studio fatum uitare potuit: haud enim multò pòst per insidias à suis Scotis occiditur, ac in eius locum iterum Dunaldus substituitur. Regnauit is parum admodum temporis: Edgarus enim filius Malcolmi, cum Alexandro & Dauid fratribus, qui superstites erant, ad Rufum regem confugit, à quo non multò pòst, ui & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternū restituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi, & quidem assidui, unde ingens aquarū inundatio manauit, ac frigoris magnitudo tanta secuta est, uti fluuij congelati plaustra transeuntia sustinerent.

At dum res Scotorū cōponuntur, Robertus dux Normaniæ laborans continenter de regio honore sibi prærepto, per legatos fratrem de periurio crimi-natur, quòd nō seruasset conditiones pacis. Rufus uehemēter ob eam rem indignatus, in Normaniam cum magnis copijs extemplò nauigauit, habens in animo ita fortunā belli aduersus fratrem tentare, ut potius semel subiret periculum, q̄ aut caueret semper, aut tali molestia perpetuò uexaretur: tamen ira temporis momēto lenita, nō ad arma statim conuertitur, sed facta una uel altera leui excursione per agros, in colloquiū cum fratre uenit. Ibi post longam altercationem, amicorū rogatu, summa omniū iniuriarū quorundam grauissimorū uirorū arbitrio cōmittitur. Illi cognita causa, secundū ducem iudicantes, regem mulctandū decernūt, quòd pacem excursionibus uiolasset, contrà q̄ paulò antè conuenisset. At rex audita arbitrorū sententia, protinus ira accensus, eorum iudicio stare minimè uoluit. Quapropter iratis animis utrinque, à colloquio ad arma concursum est. Rex Burense castellum ui capit. Robertus regis Philippi auxilio auctus, aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere, quod suprà demonstrauimus, possidebat, ac primo impetu

Argen

Argentoniũ expugnat, capto Rogerio Pictauiensi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna castrũ Vlmense occupat. Tum rex uidens opus esse maioribus uiribus, ad bellum quod supra caput erat maturè conficiendũ, primo quoq; tempore circiter uiginti millia armatorũ in Anglia conscribi, ad secq; duci iussit. Cùm autem statuto tempore ad naues prope Hastyngũ in anchoris stantes, omnis militũ multitudo cõuenerit, & trãsmittere uellet, ecce regis procurator occurrit, significauitq; centurionibus, ut multitudini dicerẽt, principem eorũ laboribus parcere cupientem mandare, ut singuli denos solidos soluerent, ac eo pacto præsente negotio supersedentes domum redirent: quod bona pars facere maluit, cq; se nauigationis periculo cõmittere. Sanè constituerat auarus princeps nõ ferro, sed auro cum hoste dimicare, confidens se eius belli nomine, tantũ pecuniæ à suis exacturũ, quantum satis esset ad redimendam pacem, & oblectandam suam habendi cupiditatem: qui tamen ex altera parte, nõ uidebat sibi dedecori esse, si diuitias militari gloriæ, ac emptum rapina otium bello præponeret. Itaq; cùm utrinq; instructæ starent acies ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato non iuuante, omnis uis belli ilicò cecidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi destitutus, necessariò, tametsi inuito animo, à fratre pacem petiuit, & impetrauit.

Hac re ex sententia gesta, Rufus in Angliam rediit, qui in grauius repentè bellum incidit. Vualli enim audita fratrũ renascente discordia, more suo prædabundi arma arripiunt, in finitimorumq; agros egressi, uicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt, Normanos pariter atq; Anglos aut capiunt, aut obtruncant, arces, oppida complanant. Hæc ubi regi nuntiata sunt, suis subuenire, & agros populationibus prohibere maturans, itinere celeriter confecto, rebelles de improuiso hostili manu adoritur. At Vualli nõ modò impetũ sustinent, uerumetiam eum detrimento non mediocri affectum repellunt. Quare rex qui tridui uiam iam progressus erat, fortunæ in præsentia cedens, ad pari animo elati castrũ Montigomeriẽse in Vuallia munitissimũ obsident, quod per aliquot dies à præsidio regio acriter defensum demoliri incipiũt, ac ita muris demum nudatum capiunt, cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterum rex domesticis insidijs interim impeditus, præsenti bello præuertendũ ratus, in Northumbriã proficiscitur, ubi nouæ conspirationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quòd se duce, Malcolmus rex Scotiæ per insidias interemptus fuerat, identidem fructũ ac præmiũ tanti officij postulabat: & quia illud eius desiderio tardius prouenie bat, usq; eò permotus est, ut accitus à rege per literas, palàm negarit ad eum ire, ac interim consilia occultè agitarit, de regno illi abrogando. Sed forte quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius consilij participes inopinãtes opprimit, & Robertũ qui ex conscientia, digna factis timebat, fugientem persequit. Is se cum filijs & uxore, in arcem quam hodie Bamburgum appellant, recepit, quam rex confestim obsidione cinxit: & quoniam loci natura & opere munitissimus armis uidebatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere instituit, quò prohiberẽtur cuncti introire, uel exire uolentes. Tum Robertus rebus suis, seu suorũ fidei diffidens, ubi uidit tabulata inchoari, noctis silẽtio aufugit: sed militibus regijs persequentib. Tynmuthũ petere

coactus, eo loci in ædem diui Osuuini martyris se recepit, ex qua mox uiolenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cùm constanter adhuc resisterent, rex ad maiorem terrorem illis faciendum, pro foribus arcis Robertum in conspectum adduci iussit, edictumq; proposuit, ut ei in uestigio effoderentur oculi, nisi ilicò arx redderetur. Quo uiso, inclusi sibi atq; comiti pariter timentes, deditionem ad extremũ fecerunt, quorũ pars in exilium acta, pars auribus desectis, aut singulis effossis oculis, deformata est, ut esset reliquis documento, ac domum remissa. Robertus ad Vindesoriũ carstrum ductus, in carcerẽ conijcitur. Hoc cõfecto negotio, Rufus omnes uires in Vuallos sine modo sæuientes conuertit, & primo quoq; tempore cum robore suarũ copiarũ in Vualliam profectus, ubi uidit hostem nullã pugnandi dare facultatem, sed consultò sese in syluas abdere, cœpit populationes facere, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare, quò cum rebellibus conferret manum. Vualli contrà aut montes aut syluas frequentabant, qui pro tempore parati & instructi, derepentè modò hinc, modò illinc in regiũ exercitũ prorumpentes, bene multos mortales uel uulnerabant, uel occidebant. Qua re fiebat, ut rex ulciscendi auidus, cupidè magis quàm cautè per montes & paludes, maiore sua quàm hostium iactura, persequeretur: qui ita demũ cõpluribus tum uiris, tum equis amissis, cùm uideret nihil esse, quòd speraret posse se proficere, non sine nominis nota, bello supersedens, iterum ab incœpto destitit.

Per idem tẽpus, celebre erat apud Italos Normanorũ nomẽ, qui duce Guiscardo, in Apulia rerũ potiebant. Quare cùm Rogerius & Boëmundus fratres post obitũ Guiscardi patris, inter se de principatu, alijsq; causis ex discordia ortis contendentes, totam diuexarẽt Italiam, eumq; motũ Henricus Imperator cum primis augeret in dies singulos, Vrbanus secundus pontifex Romanus cernens ob id ipsum haud uspiam tutam sibi sedem esse, posteaquã Placentiæ antistitum conuentũ, ad corrigendos malos sacerdotũ mores fecerat, in Galliam profectus est, atq; ibi rem in primis Reipublicæ Christianæ utilem estaggressus, memor quàm miserabili seruitio Hierosolymorum ciuitas, quæ Terra Sancta dicitur, à Saracenis premeretur, quod præsertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianensi, cui fuit Petrus nomẽ, acceperat, qui superioribus annis Hierosolyma profectus, omnes iniurias quas nostri ab idolorum cultoribus paterentur, à Symeone Hierosolymitano episcopo edoctus fuerat. Bonus enim pastor, cui suus grex summæ curæ erat, ad Claromontẽ Aruernorum urbẽ, quæ olim Gergobia appellata est, Christianis antistitibus principibusq; conuentũ celebrandũ edixit: quò cùm ad diem constitutum frequentes cõueniissent, ipse habita longè luculentissima oratione, bellũ sacrum decreuit, idq; rebus omnibus anteuertendũ esse docens, ita principes Galliæ cæterosq; Christianos duces ad recuperanda Hierosolyma à Saracenis diu occupata incendit, ut anno salutis humanæ MXCIIII, ad CCC millia hominũ nomina dederint. Designati sunt ductores Gotthofredus, Eustachius, & Balduinus fratres cognomento Boliones, uiri altitudine animi & sapientia illustres, atq; in omni fortuna principes bello paceq;, Raimundus Tolosatium comes, Hugo cognomento Magnus, Philippi regis Francorũ frater, Robertus dux Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Stephanus Carnutum comes: duo item duces sacri, Hugo episcopus Podiensis, & Petrus eremita, qui pro populo Chri-

lo Christiano iter faciente, perinde orarent, ac olim Moses & Aaron precando apud Deum, adiumento fuerint Hebræis ex Aegypto in Iudæam redeuntibus, quò diuina similiter atque humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaque Robertus dux, cui deerant nerui bellorũ, hoc est, pecunia, coactus est quamprimùm mutua sumere à Rufo fratre millia librarum decem, ad impensas in id bellum faciendas, offerens se oppigneraturum ei Normaniam. Fuit pergrata duplici de causa, ea res Rufo: primùm, quòd specie charitatis erga fratrem, nactus esset occasionem iterum imperandi suis ciuibus pecuniam, deinde quòd domestica molestia liberaretur, qua quotidie afficiebatur à fratre.

Porrò ille non mouebatur exemplo aliorum principum, qui pro Republica Christiana, in eo bello nedum res, sed uitam in discrimen offerre decreuerant: non pietate tangebatur, qua nimirum tot millia hominum, totq; præstantissimi duces sese bello religionis causa suspiciendo deuouerant: nec honoris denique sui rationis habendæ, ulla tenebatur cogitatione: sed auaritia cæcus, minimè omnium de ea re laborandum ratus, omnia ad cõmodum suum referebat, si commodum tamen rapinis comparatum dici debeat, quod possidenti semper solicitudini, & illis à quibus uenit, malo est. Certè quidem Rufus iampridem ad studium auaritiæ animũ adiunxerat, nihilq; eo habebat potius, à quo illum reuocare postea non poterat: itaq; statim tributo propè intolerabili imposito, ingentẽ à populo pecuniæ summã exegit. Quid, quòd eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quò ratio & causa sacri belli, honestior uidebatur, honestiusq; eiusmodi nomine res longè turpissima tegi iudicabat? Quocirca nonnullis episcopis ac monachis conquerentibus de tributi grauitate, affirmantibusq; se nõ esse soluendo, quanquam uasa quoq; usui sacro dedicata in pecuniam conflarant, sic respondisse dicitur: Non habetis capsas ex auro & argento confectas, mortuorum ossibus plenas? Innuebat scilicet parũ sanè pius princeps, ut arculæ, quibus diuorum reliquiæ continebantur, in usum pecuniæ redigerentur, quò simul humana diuinaq; prædæ essent, atque ipse solus possideret, quicquid ante id tempus, longa hominum ætas in unum congessisset. Ita Rufus regnum Angliæ prædæ potius, quàm curæ habere uidebatur, qui confecta ingenti pecuniæ summa, in Normaniã traiecit, ubi conuenta pace, datisq; fratri Roberto mutuis decem millibus librarum, eius principatus administrationẽ suscepit, eatenus eum possessurus quoad ea pecuniæ summa reddita foret, atque confestim mox in Angliam rediit. Robertus cum delecta fortissimorum iuuenum manu, alios ductores cruce insignes secutus est, cuius inclyta uirtus cũ in Antiochena, tum in Hierosolymitana oppugnatione, magno sæpissimè nostris usui fuit.

Rex secundum hæc, memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorũ, in id bellum rursus sibi sedulò incumbendũ statuit: itaq; nouũ ueteri exercitum maturè coniungit, copias duplicat, ac positis ad fines Vualliæ castris, consilium capit, de nouo genere pugnæ faciendæ, quò feroces homines domare denicq; possit. At Vualli interea nequaquã ignari auctarum uirium hostis, qui plus locorũ iniquitatibus, quàm armis confidebant, sparsi more suo per syluas, locis opportunis insidias ponunt. Hæc ubi nuntiata sunt, exercitum educit, atque diuersis in locis armatos locat, turresq; uarias ædificat: non enim audebat loca amplius inuia, quorum insolentia iam terrebatur, tentare, unde

detrimentum acceperat, ut per hunc modum, obsessis omnibus Vualliæ itine ribus, ad deditionē rebelles compellat. Cæterum cùm ea res magis regios mi lites defatigaret, quàm hostes diuexaret, qui intra syluas euagantes Normanū Anglumq; ludificabant, negotio rursus infecto discessit. At aliquanto pòst ira inflammatus, quòd à suis opprimeretur, decreuit continuo bello Vuallicam gentem atterere, atque in primis aggredi Angliseam insulam, quòd ei perfu gium esset. Hoc igitur bellum gerendum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni Cestriæ comitibus, uiris bellicæ artis peritis, dedit. Ii statim profecti, & pri mo aduentu insula potiti, ut quæ nullo certo firmata esset præsidio, quòd ter ra tantum pecore abundat, homini cùm pastum fermè nullum ferat, crudelita tem in omni memoria penè inauditam exercēt: nam alios effossis oculis, alios incisis naribus, alios defectis brachijs aut manibus, alios testibus absciſis, de formant, fœminis simul passim stupro coinquinatis. Est memoriæ proditum, cuidam sacerdoti post oculum erutum, & linguam præcisam, Dei nutu sermo nem fuisse restitutum. Adfuit auxilio insulanis classis ex Hybernia, seu ut alij sentiunt, ex Noruegia, quæ ad littus appulsa, armatos in terram exposuit: qui bus Hugo comes Salopiæ obuiam factus, ex ictu sagittæ perijt. nullo alio me morabili euentu, res ibi gesta est. Alter Hugo in Vualliam profectus, atroci ter incolas iam longo bello fessos affecit, atq; perdomuit.

Rex deinceps uacuus à bellis, ad publica opera facienda animum adiecit: cin xit enim turrim Londinensem nouis muris, & basilicam ad Vuestmonaste rium miro apparatu ædificauit: quæ tametsi magna est, tamen amplificare de creuerat. Hanc hodie aulam appellāt, in qua quater quotannis in multos dies iudicia exercentur, forumq; frequenti litigatorum conuentu agitur. Sed hæc est merces malorum, ut eorum benefacta, aut crimine corrumpantur, aut in deteriorem capiantur partem. utrunque in Rufum cecidit, qui dum ad eiusmodi res intentus erat, imposuit nouum tributum, unde uulgò rumor manauit, ideo illum hæc inchoasse opera, ut honestius per eam occasionem, rapinas rursum faceret. Transiuit illo ipso tempore Rufus in Normaniam, ad cogno scendum illic statum rerum suarum. In Anglia, post eius profectionem, fe runt fontem manantem sanguine prope Abyndoniam, tres continuos dies ebulliuisse, & uisum esse cœlum ardere. Regi deinde reuerso subitò nuntiatur Constantiā uetustam urbem, hæc olim Augusta dicta est, quam deinde Con stantius Cæsar, ita ex suo nomine appellauit, à Francis obsideri. Quo rumo re nonnihil perterritus, impigrè cum paucis ad mare aduolat, nauemq; ingres sus dat se uento. Erat tum mare flante austro, ualde turbatum, quare nautæ admonebant, non esse tutum, ut se pelago committeret. Ad ea rex inquit: Da te protinus uela uentis, raro enim audiui regem aliquem undis submersum. Ita sublatis uelis, ac repentè quasi diuinitus mutato uento, pacatoq; mari, in Normaniam tanta celeritate peruenit, ut longè famam aduentus sui præcel serit. Hostes subito regis accessu territi, confestim obsidionem soluerunt, in pedes se latè dantes, quos ille insecutus atrociter profligauit, capto autore tan ti tumultus, cui nomen erat Helias. Is cùm à Rufo tanquam uecors illudere tur, magna animi audacia in eum conuersus dixisse traditur: Cepisti me fortui tò rex, qui si liber essem, facerem ut intelligeres me haud contemptui haben dum. Cui ille misso statim facto, Vade, ait, ac q̄ pessimè potes, cōtra me agito.

Sic

Sic Helias custodia liberatus, nihil quod constet, postea in regem molitus est. Sunt tamen qui eum non ueniſſe in potestatẽ uictoris, ſed fuga euaſiſſe prodant. At Rufus ea uictoria ſublatus, postquam in Angliam reuertit, cùm mili tiæ omnia iam tuta putaret, domi more ſuo ſæuiens, totum regnum ad exitũ & uaſtitatem uocare non nolle uidebatur, cùm interim Anſelmus Cantuarienſis archiepiſcopus, unus omnium ad cõmunem ſalutem uigilans, uicemq; patriæ incredibiliter dolens, auſus est principem admonere, ut tandẽ aliquando manũ ab alieno abſtineret, illudq; recordaretur, regis in primis eſſe, rempub. bona, fortunas ciuium tueri, defendere & conſeruare. Verùm tantum abfuit, ut Rufus uoluerit monitorem officij pati, ut in Anſelmũ omnem ſtomachũ eruperit: nam inde ſuccenſendi occaſionem nactus, grandem eidem mulctam dixit, ſed postea mitius agens eam remiſit, ſolũ rogitans, ut ille ſibi impedimẽto ne eſſet, ſed potius faceret, quod in rem eius quo quo modo eſſet. Quæ ut parum æqua cùm uir ſanctiſſimus abhorreret, ac præſenti animo ſe facturũ negaret, tum eum prius bonis omnibus ſpoliauit, exin in exiliũ egit. Vir multò innocentiſſimus patienter omnia ferens, Romã perrexit, ubi à Paſchali ſecundo pontifice perbenignè accipitur, quem de miſerrimo Angliæ ſtatu abundè docuit. Rufus autẽ interea auaritiæ ſtimulis in dies magis magisq; punctus, ubi uidit Anſelmo eiecto, neminẽ unum in ſuo regno eſſe, qui aduerſus ſua facta, iam mutire auderet, tum quaſi de integro ad quàm magnã faciendã pecuniã rurſus animũ intendit: & quia iam deguſtarat pinguẽ eſſe panẽ Chriſti, & delitias præbere regibus, ſecundũ Iacob oraculũ, idcirco lætas ſacrorũ prædiorum ſegetes metere cum primis libuit. Itaq; publicani poſtremò nouem, ſeu, ut quibuſdã placet, decem, & duorũ cœnobiorũ quæ præfectis carebant, item Vintonienſis, & Sariſberienſis epiſcopatuũ, ac Cantuarienſis archiepiſcopatus uectigalia magno pretio redempta habuerunt. Ad hoc cõmune ac luctuoſum religionis malum, aliud inde grauius acceſſit: ſacerdotũ enim uita quæ rectoribus & magiſtris morũ carebat, multò ſolutior facta eſt. Cui morbo, ut ne medicina ulla adhiberetur, rex ipſe nunq; eſt paſſus, ut epiſcopi concilium aliquod haberent: id eò fecerit, ut ne in ſe conſpiraretur, an ut ſua cõmiſſa minus publicè damnarent, parũ exploratũ eſt. Atqui uulgus more ſuo, credidit Deũ eodẽ tẽpore uoluiſſe admonere regẽ prodigijs futuræ cædis, quò prius mores corrigeret: nam paucis antè diebus uiſus eſt per quietẽ, abruptis brachiorũ uenis, ſanguinẽ mittere: ſimulq; ferunt monachũ quendã ſomniaſſe, ſe uidere regem de cruce pendentis Chriſti imaginẽ mordere, ac crura rodere dentibus, & poſtea ab ipſo Chriſto pedibus in terrã proiectũ. Quod ſimulatq; ei narratum fuit, cachinnũ ſuſtulit: quippè ad ſedandã praui ingenij naturã, mors opus erat, quæ animorũ uitijs ſola medetur. Ad extremũ Rufus urgente fato, uenatũ iuit in eos ſaltus, quos uulgò Nouamforeſtam uocant, ubi uenando à quodã Franco milite nomine Gualtero, cui cognomen fuit Tyrello, dum ille parum cautè in ceruũ, ſeu nimis accuratè in regem iacularetur, ſagitta transfixus eſt, atq; uno genitu ſine uoce edito, animam efflans ex equo in terram cecidit. Gualterus nemine perſequente, fuga euaſit. Cadauer uehiculo impoſitũ Vintoniam apportatur, ac ibidem in æde apoſtolorũ Petri & Pauli ſepelitur.

Cognita morte Rufi, gaudium ingens eſt ubiq; ortum, ſic, ut populus uelut carcere eductus, aut uinculis ſolutus, renaſcente iam libertate, frequens ad

templa adire, & uota Deo soluere quæ antea pro libertate fecisset, perinde festinaret, ac si ille dies qui regis uitæ extremus fuit, sempiternam patriæ salutē peperisset. Hinc principes cum primis degendæ uitæ documenta hauriant. Ecquid enim cuiuis homini infelicius contingere potest, quàm in uita male semper audire, & post mortem, nomen eius in perpetuam uituperationē uenire? Hunc uitæ exitum princeps habuit, cui nihil potius fuit, quàm religionē negligere, q̄ꝫ aliena rapere, quàm suos generatim persequi, ac exinanire: cui præterea nihil minus cordi, quàm regis officiū facere, quod est populi cōmoda suis anteponere, amare cum primis bonos, odisse malos, & ut hos pœna, sic illos beneficio afficere. Quæ equidē mala, per quæ nō licuit Rufo uiro esse probo, ex uno duntaxat auaritiæ riuulo manarunt: quippe ex altera parte nō deerāt uirtutes, quæ ornamēto esse potuissent: erat enim militiæ peritus, laboris patiēs, sui bene gerens negotij, fidei datæ obseruantissimus, in obeundis bellis tam diligens, quàm felix, & à principio liberalissimus. Quas sanè uirtutes auaritia sola, ut dictū est, partim in uitia uertit, partim fœdè cōtaminauit. Interijt IIII nonas Augusti, anno salutis humanæ MCI. Vixit annos tres & quadraginta, regnauit decem & tres. Statura corporis paulò minus iusta fuisse tradit, capillo rufo, id est, rubro, unde cognomen inuenit: uentre paulò proiectiore, oculos habuit quibusdā maculis aspersos, linguā nequaq̄ꝫ expeditam, quæ hæsitaret, præsertim intumescente ira, corpus ad omnia incōmoda toleranda ualentissimum: filios autē spreto connubio nō genuit. Fuerunt ea tēpestate uiri præstantes, Remigius Lincolniēsis episcopus, sanctitate & doctrina clarus. Is ex Dorcestria oppido, quod ab Oxonio septē millia passuū aberat, transtulit sedē episcopalē Lincolniā, quæ nondū eo in loco cōstituta erat, quemadmodū in conuentu Londinēsi fuerat primo Gulielmo rege decretū. Et Henricus, qui quanquam aliquando peccarat, quòd dum Remensiensis cœnobij abbas erat, cùm omnia uenalia cerneret, emisset episcopatum Nordouicensem, sed tamen reliquam ætatem integerrimā uixit, quippe quem adeò pœnituit, ut delictorum eluendorum causa Romam profectus, spontè se dignitate abdicauerit, traditis indumentis insignibus in manum Vrbani secundi pontificis, à quo mox omnis peccati labe iam deleta, munus spretum obire iussus est, qui postea domum reuersus, sedem episcopalem ex oppido Thetfordia, Nordouicum, hominū conuentu & negotiatorū copia maximè celebre, inuexit: ubi loci collegium monachorū ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium instituit, qui ibi dies noctesq̄ꝫ Deo hymnos canerent, quibus omnia ad uictū necessaria abunde ex suo suppeditauit, ut ne diceretur imminuisse episcopatus sui uectigalia: templum uerò Thetfordiense Cluniacensibus monachis donauit. Ioannes itidem Vuallensis episcopus, homo Gallus, per idem tempus cœnobium Bathoniense rectorū incuria penè labefactatum, ad suum Vuellensem episcopatū adiungendum curauit, auctis uectigalibus, quibus monachi uiuerent: atq̄ꝫ ita anno salutis humanæ MXCVI, Bathonia ciuitas pari honore acceptæ Vuellensis episcopalis sedis ornatur. Ad Cestrensem quoque sedem, autore Roberto eius diœcesis episcopo, Conuentrensis adiungitur. Vulstanus uir sanctissimus, de quo suprà abundè meminimus, id temporis uitā cum morte cōmutauit. Florebat doctrina & sanctitate Anselmus, is acceptis à Paschali pontifice literis ad regem, quibus ille uehementer increparet, admonereturq̄ꝫ,

returq́, ut mutato uitæ instituto, melius deinceps de religione mereri uellet, ac mitius cum suis, & præsertim cum ipso Anselmo ageret, cùm iter in Angliã haberet, de infelici uitæ Rufi exitu cognouit, qui magnum ob id dolorem accipiens, orauit suppliciter Deum, ut illi cum primis remitteret, quæ in se commisisset. Id pietatis ante omnia, credo, ipsi Deo cordi fuit, quandò statim pòst Henricus rex Rufi frater bonũ antistitem ab exilio reuocauit, in omniq́ præcipuo honore habuit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RVFO sine liberis mortuo, & Roberto Normaniæ duce nondum ex Hierosolymitano bello reuerso, Henricus natu minor frater per hæc occasionem adipiscendi regni nactus, primùm in omnes fortunas fratris inuadit, quibus male partis ille uti, frui non potuit, ac ut auarus nesciuit: deinde summa ope intendit hominũ studia in se uertere, partim dando, partim grandia pollicendo munera: sed quia leges quas tulerat pater eius Gulielmus, neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit. Quo factum est, ut perducta ad suam sententiam maxima heroum parte, nonis Augusti, anno à natali Christi MCI, & Normanorum aduentu XXXV, post factũ fratris funus, ab omnibus rex consalutatus sit, quẽ Mauricius Londinẽsis episcopus in æde ad Vuestmonasteriũ, more maiorũ cõsecrauit, eiusq́ capiti coronam imposuit. Henricus igitur eo nomine primus dictus, & per hunc modum regno potitus, ab initio sacerdotalis ordinis dignitatem, quam frater maximè corruperat, restituendam, simulq́ rempublicam subleuandã, conseruandam, tuendam sibi constituit. Itaq́ Anselmũ antistitem Cantuariensem ab exilio reuocat, episcopatum Vintoniensem miserabiliter uastatum Guliemo Gyffardio uiro graui dat, ac cœnobijs quæ diu uacauerant, probatos monachos præficiendos curat, uectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphũ Dunelmensem episcopum hominẽ ad quodcunq́ flagitiũ promptum, illius rei ac aliarum rapinarũ præcipuũ suasorem, impulsoremq́, in carcerem conijcit: leges quas Edouardus tertius utendas dederat, in pristinum usum reuocat, quæ tamẽ sensim obsoluerũt, Normanis pro cõmodo principis, ad incõmodum Anglorum, leges à Gulielmo primo conditas constantissimè usurpantibus. Ita populus tantis leuatur oneribus, ac tot uno tẽpore acceptis beneficijs, lætus agebat, adeò ut meritò illud Esaiæ scitum iam prouerbij uice receptum canere posset: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributũ? At per hæc officia, atque beneficia in populum collata, regno iam pacato, rex habito suorũ principum concilio, postq́ ea quæ ad Remp. pertinebant prouidenter tractauit, postremò de uxore ducenda cum suo domestico senatu, quem sibi ex grauissimis quibusq́ uiris constituerat, agitat. Erat Edgaro regi Scotorum soror nomine Mathildis, puella cùm forma elegantissima, tum ingenuis moribus nutrita, quæ post mortẽ parentum, ut procul ab omni esset iniuria, inter monachas uitam degebat, eius uirginitate, uti quidam prodidere, Deo dicata. Hanc Henricus de suorũ consiliariorũ sententia, sibi uxorem deposcit: quem

puella quæ à connubio abhorrebat, facilè repudiauit. Qua repulsa cœpit iuue
nis magis magisq; insano amore flagrare, ita, ut iterum Edgarum per legatos
rogarit, ut suam affinitatem ne aspernaretur, quæ utriq; commodo foret. Ed
garus qui non minus magni regis iram timebat, quàm amicitiã concupiebat,
sororem etsi inuitam Henrico ad extremum in matrimonium dedit. Dicitur
hæc puella cùm uidisset sibi uotum uirginitatis esse uiolandum, omnibus pre
cibus execrata esse prolem, si qua ex se crearetur: quod omen haud fuisse va
num, perappositus infrà demonstrabit locus. Sunt qui tradant hanc puellam
non ab Edgaro fratre, sed à parentibus Henrico regi locatam fuisse, quanquã
ijdem in uita Rufi, de illorum obitu abundè meminerunt, adeò, sicut aiunt, o
portet mendacem esse memorem.

Interea recuperatis à nostris ducibus Hierosolymis, Robertus dux in Nor
maniã optatissimus cunctis mortalibus redijt. Legimus in omnibus ferè An
glicis annalibus, duces Christianos in eligẽdo rege Hierosolymorũ, ad rogan
dam Dei sententiã constituisse, ut singuli in templo ante principẽ aram, cereas
candelas ardentes tenerent, orantes Deum, quò sibi mentẽ donaret bonã, ut il
lud munus homini digno deferrent: & accidisse, ut Robertus diuino nutu rex
designatus fuerit, quòd eius candela subitò extincta, ac mox accensa est: sed il
lum spreto oraculo, id minimè cæteris ducibus patefecisse, imò, ut non nemo
affirmat, id decoris à cunctis sibi delatũ temerè repudiasse, ut qui ad regnũ An
gliæ opulentius ac quietius iampridem adipiscendum animũ adiunxisset. Ex
quo ferunt ex eo die, nunquã Roberto posthac fortunã, hoc est, sequundũ re
rum euentũ fauisse. Cæterũ alij autores non contemnendi, qui cum primis di
ligenter istuc Hierosolymitanũ bellũ scripserunt, Gotthofredum uirum poss
hominũ memoriam excellentissimũ, tradunt de cõmuni omnium sententia re
gem creatũ, nulla facta mentione, neq; de Roberto, neq; de eiusmodi modo re
gis optandi. Vbi autem in Angliam fama aduentus Roberti perlata est, non
nulli quibus Henrici imperiũ graue iam uidebatur, & innouandi omnia ma
gnum studium erat, crebris literis eum solicitant, ut ad regnum suum recupe
randum primo quoq; tempore ueniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia
cum eo se gratissimis animis consociaturos esse affirmant. Quibus rebus licet
dux satis ad bellum faciendũ inclinatus esset, nõ perinde motus est, quòd An
glicos principes generatim accusabat, qui dum ipse reip. Christianæ causa, lon
gè gentium abesset, passi essent ut à fratre regno paterno fraudaretur: sed dissi
mulandum ratus, haud multò pòst plus fidei habuit nuntio à Ranulpho Du
nelmensi episcopo, qui paucis antè diebus clàm & noctu ex carcere aufugerat
misso, adeò ut tum suis, tum auxiliariũ fultus uiribus, exercitũ magna cũ cura
& diligentia conflarit. Quod cùm Henrico nuntiatũ est, nihil segnius tam na
uales quàm terrestres copias cogit, & ut hostes finibus arceat, properè classem
in locis opportunis locat, ducesq; iubet speculari à longè, & quà naues hosti
um cursum tenere uiderint, eas à littore propulsare. Ipse uerò non longè ab
Hastyngo uico castra ponit, uti, si fortè Normani in terram descendant, illicò
obuiam fiat. Robertus pari celeritate imposito in naues exercitu, in Angliam
uersus iter facere incipit, præmissis nonnullis nauibus speculatorijs, quæ loca
eligerent ad descendendũ in terram idoneum, ac tutũ. Hæ fortè inciderunt in
classem regiam, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducem reuersæ, signi
ficarunt

ficarũt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facilè ſibi hominum fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſſit, cœpitq; milites blandè alloqui, pollicendo, ac dando dona, quorum ad ſe bonã partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portum peruenit, ad oram Oceani auſtralem, quem Portimuthũ uocant: ubi poſtquã exercitũ per aliquot dies à labore refecit, Vintoniã uerſus mouit paſſim ad eum ſociis cõfluentibus. Rex certior factus de aduentu pariter hoſtiũ, ac ſuorum defectione, continuò copias eduxit, & non longo ab illis interuallo conſedit, quid agerent, molirenturq;, expectaturus. Parabant ſe fratres ad prælium cõmittendum, cùm haud minimi uſus principes quidam utriq; parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiam in primis abhorrentes, agere de pace cœperunt, quibus demum autoribus, ad pactionem uentũ eſt. Itaque placuit, ut Hẽricus qui patre rege natus eſſet (nam eum Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat) Angliæ regnum obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper ut Anglis ac Normanis ſine fraude prorſus eſſet, quòd uel Henrici, uel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negotio maturè confecto, dux qui erat homo fortis, non item uir conſtans, ſatis huiuſmodi pacto fœdere contentus, nõ multò pòſt in Normaniam reuerſus eſt.

Aſt rex externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiens, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis (de eius interitu proximo libro memini) filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundelo, ubi ille cum ſui ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſſimus ſecutus eſt regni ſtatus, quod tamen ipſi Henrico bono non fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus, tantum ſibi ſumere cœpit, ut ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuũ poſſeſſionem daret. Porrò circiter hæc tempora, principes ubiq; gentiũ cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporũ uindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodum nos in noſtro de Inuentoribus rerum opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, ut abortiuos religionis filios, quos uocant, conſecrare recuſabat, imò quicquid de eorum electione actum foret, pro nihilo habens, principem ſummè admonebat, ne ſanctos ritus, néue religionis iura, & cærimonias uerteret, polluereturq;. Veruntamen tantum abfuit, ut rex iis moueretur monitis, ut etiam in ſententia obſtinatius permaneret: quippe paulò antè Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è uita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ ultra quàm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, ut epiſcopos ab ſe renuntiatos non repudiaret, qui protinus ei morem gerens, quamuis illud contrà eſſet, atq; liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſecrauit, præter Gulielmum Gyffordium Vintonienſem epiſcopum electum, qui id conſecrationis munus ab eo accipere abnuit, propter quod facultatibus ſpoliatus, in exilium ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumelijs Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cùm uideret eam labem in dies magis magiſq; multis locis fieri (nam cæteri etiam priuati homines, exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotijs præficiebant) & bre

ui omne ordinis robur esse corrupturam, nisi remediū adhiberetur, statuit pō
tius uitæ periculum adire, quàm Reip. unquam deesse, secundū illud euange-
licum, Pastor bonus animā suam dat pro ouibus suis. Itaq; nunc orando, nunc
urgendo, nunc minitando, Deum nō esse talem impietatem laturū, eò regem
perpulit, ut sponte dixerit se rem omnē controuersam ad Paschalem Romanū
pontificem relaturū, eiusq; decreto staturū, ac ad id maturè agendum missurū
cum literis legatos, qui primū, ut mos est, pollicerentur ipsum fore ipsius Ro.
pontificis dicto semper conuenienter audientē, deinde causam hanc agerent.
Similiter quò pro se quisq;, qui sacerdotia & dignitates eiusmodi consecutus
esset, res suas impigrè tueretur, omnibus qui ire uellent, potestatem Romam
pergendi se facturum promisit: quod & protinus fecit. Regij oratores profe-
cti sunt, Herbertus Nordouicensis, & Robertus Lichefeldensis episcopi,
quos Henricus in consilio habebat: inde secutus est Anselmus, Girardus Ebo
racensis, ac Gulielmus designatus Vintoniensis. Accepit eos Paschalis ponti-
fex Romanus perbenignè, atq; animo libenti audiuit: sed in primis summum
habuit honorem Anselmo, quippe cuius probitatē, modestiam, grauitatē iam
pridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponunt causam
ortæ controuersiæ inter regē & Anselmū, eamq; acriter defendunt: contrà An
selmus & cæteri æquis rationibus ut iniquā confutant. Quare pontifex cùm
illud quoq; pontificio iure constitutū sit, ratam non esse adepti sacerdotij pos-
sessionē, quàm episcopus non dedisset, mandauit ut in posterū tempus, neq;
rex neq; quisquam alius eiusmodi ius sibi esse cōtenderet, sed episcopos antea
factos confirmauit, ne illud seminariū foret discordiarum, si repudiasset. Ita re
peracta, legatos regios dimisit, & Anselmū magnis muneribus, Girardum ue-
rò archiepiscopū Eboracensem pallio donauit, qui paulò pòst in Angliam re-
uersi, pontificis decretū regi renuntiarunt. Ille qui à malis sacerdotibus subor
natus, iudicauerat sacerdotalē ordinem esse debilitandū, nec libenter id audi-
uit, nec prius manum abstinuit, quàm multis Anselmi cùm precibus, tum ra-
tionibus uictus, ad extremū grauatissimè apostolicum præscriptum admise-
rit. Anselmus per hunc modum animo regis ab errore reuocato, celebre epi-
scoporum concilium toto sacerdotum cœtu coacto, Londini habuit, in quo
multa sustulit quæ religioni obesse uidebantur, multaq; salutaria constituit:
quamobrem status rei sacerdotalis multò florentissimus esse cœpit. Sed illud
in primis non magis iustè quàm piè egit, quòd aliquos de religione male meri
tos, aut contra ius fasq; sacerdotia cōsecutos, partim desecrandos, partim ipsis
sacerdotijs priuandos decreuerit: uerùm cùm bonam illorum partem poste
pœnituisset, misericordia motus pari studio apud pontificem Ro. egit, ut ad
pristinam dignitatē ritè restituti fuerint. Rex etiam nonnulla in eodē conuen
tu constituenda curauit, quæ ad bene beateq; uiuendum conducerent. Sunt
qui scribant hunc conuentū antè peractum fuisse ab Anselmo, quàm Romā
peteret, & ipsum postea redeuntē Lugduni aliquot dies moratū, ibiq; ab Hen
rico exulem denuntiatū fuisse, ac paulò pòst archiepiscopatu priuatū, propte
rea quòd fuisset autor, ut pontifex Ro. contrà quàm ille cuperet, de re contro
uersa iudicauerit. Multa præterea à uero longè aliena tradunt, quæ si uerbis
persequi uellem, multò quàm par sit, longius me à proposito traherent.

Per idem temporis Robertus Normaniæ dux in Angliam uenit. Hunc ui-

rum

rum ſanequàm facilem æquè ac liberalem, Henricus qui iam ſedulò ſuis commodis ſtudebat, ita blandis uerbis affatus eſt, ut ſponte ſua, illa tria millia marcharũ, quæ quotannis ex fœdere perſoluebat, in perpetuũ ei remiſerit, qui ita uacuus paucis pòſt diebus in continentẽ reuerſus eſt. Pœnituit ſecundũ hæc Robertũ liberalitatis, qua erga fratrem minimè indigentẽ, & tempore non neceſſario uſus fuiſſet: quare teneri non potuit, quin animo inimiciſſimo diceret ſe ab eo fallaciter circumuentum. Hæc ubi Henricus reſciuit, pari atque ille fla grans ira, confeſtim bene magnam armatorũ manum in continentem miſit, quæ Normaniæ fines uexaret. Milites profecti latè cuncta profligant, quibus tantũ abfuit, ut quiſquam ſe opponeret, ut etiam propè faueret: nam nobilitas iuxtà atq; plebs leuitate Roberti ducis offenſa erat, quòd ille antea ſemel atq; iterum Henricum ut ſui regni occupatorem infeſtis armis petiuiſſet, & cùm iam uictoriã in manu teneret, feſtinanter ac inconſideratè cũ eo pace ſe coniunxiſſet. Igitur regij milites quaquauerſum ibant, impunè omnia deuaſtabant, tametſi Roberto duce pro uiribus reſiſtente. Interea rex cognito tali rerũ ſtatu, tum in ſpem erectus potiundæ Normaniæ, cum ingenti exercitu illuc traiecit, ubi primo aduentu, deficientibus à duce fortiſſimis quibuſq; Normanis, nullo fermè negotio, Cadomũ & Eburouicũ ciuitatem agro circunquaq; populato, in ſuam ditionem redegit: quas urbes cùm præſidio firmaſſet, præcipitante iam æſtate, hac uictoria in præſentia contentus, in Angliã rediit. At Robertus interim cogitans ſecum quàm longè uiribus impar eſſet fratri, deficientibus paſſim ad illum Normanis ſuis, uel in quo periculo res ſuæ forent, & quàm difficilè eſſet illis remedium inuenire opportunũ, cùm præſertim Britanni atque Andegauenſes populi finitimi, quos Cæſar Andes appellat, cum rege ſtarent, decreuit ſine armis, ſpem omnem pacificationis in charitate fraterna ponere: & quia parum ſpei in legatorum miſſione habendum exiſtimabat, ipſe cum paucis in Angliam ad fratrem uenit, qui id temporis Northantoni morabatur. Hîc dux ſupplex pacem à rege petit, oratq; per omnes deos, per nomen propinquitatis, ut ſi non ſit memor fraterni amoris, at ſuæ humanitatis, ſi non gratiæ & miſericordiæ, at cogitet quemadmodũ neque bellum inter fratres ſine dedecore geri, neq; uictoria laudi honorí ue eſſe poſſit, & proptereà nolit oblatam ab ſe pacem, amicitiam, beneuolentiam concupitam repudiare, cùm etiam ſe ac omnia ſua ultrò dedere paratus ſit. Rex ad hæc nihil motus, ſed indignatus, quædam preſſo ore minaciter locutus ſeſe auertit, ut qui uel antea experimentis nouerat fratrem ingenio eſſe mobili, uel deſtinaue rat in eum ad internitionem ſæuire. Robertus fratris ſuperbiam auerſatus, deteſtatus, execratus, maturè domũ reuertitur, ſeſe aut mortis aut ſeruitutis periculo cõmiſſurus, ſui decoris ulciſcendi cauſa, quippe qui uidebat nihil eſſe, quod amplius quicquã in fraterno amore poneret: itaque ſumma ope bellum comparat, undecunq; auxiliarijs copijs conquæſitis, quanquam Henricus parum ſpatij ad arma paranda dederat, qui eum abeuntem in Normaniam ſecutus eſt, cum nouo militum ſupplemento. Hîc haud longo inter ſe interuallo, caſtra ponunt, impigrè ſeſe ad pugnam faciendam expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorum, prior militem in aciem educit: dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulantes, dato utrinq; confeſtim ſigno, prælium committunt. Regij milites plus nimio multitudine freti, ſine ordine e-

greſſi, quacunque libet prorumpentes, hoſtem ferro maximè urgent. At Normani à ſuo duce militaris diſciplinæ optimè gnaro inſtructi, in ſuo pro ſe quiſque gradu obnixi inſtant, ipſo interim Roberto nunc præliando, nunc hortando, ſuum officiũ faciente, ac ſimul Gulielmo comite Moritonij acriter inter primos dimicante, ita ut acies regia quæ, ut dictum eſt, ſua ſponte erat ordinibus egreſſa, iam penè ſuis diffiſa uiribus, ſenſim in fugam ſe uerteret. Stabat tamen contrà dux, ſuos in ordine tenens, ac continenter preſſo pede hoſtem ſeriens: iamiamq; uictoria in manu erat, paſſim cadentibus hoſtibus, cùm rex animaduertens ſuos iam manifeſtè fugere, magno clamore in fuga continuit, ac ſubitò uniuerſos equites in hoſtiũ aciem à lateribus prorumpere iuſſit, qui tanto impetu inuaſerunt, ut eam fregerint. Quo facto, omnis regius peditatus ſimul cum ipſis equitibus undiq; emergentibus, ſe quanta maxima potuit ui, in Normanũ concitauit. Tolerauit hoſtis impetum aliquantiſper, donec magna ex parte circunfuſus fugam quærere cœpit, ſicuti fieri ſolet, quando pauci curſu diſſipati à multis undique ferro petuntur. Deinde rex uictor ita fugientes inſecutus ingentem edidit cædem, nõ incruento tamen milite, Normanis deſperata iam ſalute, ferociter etiam inſurgentibus in perſequentes. Robertus cum comite Moritonij inter confertiſſimos hoſtes, etſi maximè omnium pugnans, capitur, ſeu à quibuſdam ſuis pretio corruptis proditur, ut non nemo tradit. De numero utriuſq; partis occiſorũ non eſt qui planè meminerit, cùm tamen prodant non aliã ad eum diem pugnã in Normania pugnatam maiore cæde inſignẽ: propter quod, apud uulgus fama eſt, cometẽ eo loci aliquot per dies apparuiſſe, & aliquanto pòſt duas lunas ſuo orbe plenas uiſas, unã ad orientem, alterã ad occidentẽ ſolem coruſcantẽ. Henricus tanto bello perfunctus & Normania tota continuò peragrata, ac præſidio firmata, cuius demũ imperio potitus eſt, perinde ac pater olim futurũ eſſe prædixerat, cũ fratre captiuo in Angliã rediens more triũphantis, à ſuis accipit. Fuit is annus ſeptimus cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCVIII, Roberti ducis calamitate nobilis, qui honoribus, fortunis q; omnibus ſpoliatus, in carcerẽ datus eſt, ad oppidũ Vualliæ, quod Cardiffum dicunt, ubi loci uigeſimoſexto pòſt anno, partim ſenio, partim animi mœrore confectus mortẽ obijt, uir certè præſtantiſſimus, & cum quouis belli duce cõparandus, ſi aut paulò cautior, aut in ſententia conſtantior fuiſſet. Sunt, qui ſcribãt regem poſt aliquot annos eum miſſum feciſſe, mandaſſeq;, ut intra quadraginta dies, & duodecim horas (eo enim temporis ſpatio, bis ſe æſtus Oceani ex alto incitat) Anglia & Normania patria iureiurando repudiata, quamprimũ nauem conſcenderet, in perpetuum exiliũ iturus, & inde neſcio quid inſidiarũ in regem molitũ captũ fuiſſe, luminibus q; priuatũ, ac rurſus in cuſtodiã traditũ. Hæc forma exilij indicendi olim à diuo Edouardo, cuius lex de ea re extat, introducta, hodie etiam ſeruatur, quoties quis delicti reus ad templũ confugerit, excepto, quòd uſq; ad littus crucem manu geſtat ueluti ſignum ſeruatæ uitæ, per religionem. At Robertus hunc habuit miſerabilem uitæ exitum, quo eum dignum dicunt, propter impietatem, qua patrẽ perſecutus eſt. Vxorem duxit in Sicilia, ex Hieroſolymitano bello rediens, filiam Rogerij Apuliæ ducis, & ipſius inſulæ comitis, hominis Normani, ex qua ſuſcepit unicum duntaxat filiũ, nomine Gulielmum, quia uxor paucis pòſt diebus, quàm enixa eſt, interijt. Nomen mulieris,

ris,quod sciam,non ponitur. De hoc Gulielmo clara indole puero, aliàs plura memorabimus. Atq; sic Normania ad Angliæ regnum adiuncta est.

His temporibus inundante præter naturam Oceano,multi ex Flandris,ipsius maris accolæ,patrijs sedibus pulsi,in Angliam peruenerunt,qui ab Henrico locum ad habitandū petentes, Orientalem insulæ partē occuparunt: sed quadriennio pòst, loco coloniæ,inde in occidentalem Vualliā ducti sunt. Eo etiam anno,qui fuit octauus,cùm Henricus regnare cœpit,moritur Edgarus Scotiæ rex,uir integritate,cōstantia,modestiaq; singulari,cui ,Henrico fauente, Alexander frater successit. Concessit etiam naturæ per id tempus, Philippus rex Francorum primus,quem Ludouicus filius cognomento Crassus secutus est,iuuenis sagacis ingenij,& militaris artis nō imperitus. Quæ res Henrico dubitationē attulit, ne in Normania noui motus à suis fierent, Gallis instigantibus,qui eò primo quoq; tempore profectus est,ubi licet omnia pacata essent, tamen ad omnem nouarum rerum euentum ualidioribus præsidijs locos omnes firmauit. Quo facto,in Angliam redijt: cui statim fuere obuiā legati Henrici quinti,paulò antè Imperatoris designati, quos ille miserat,ut posceret sibi in matrimonium dari Mathildem eius filiam quamuis nondum nubilem. Audiuit eos rex perbenignè,& nequaquam affinitatem aspernatus, filiam Henrico despondit,factisq; uaria ludorum celebratione sponsalibus,legatos non illiberaliter donatos domum dimisit. Iam aderat annus,cùm Henricus regnare cœperat,decimus, nobilis morte Anselmi Cantuariensis antistitis. Is homo Italus Augustæ, quæ urbs est ad radices Alpium sita, claris parentibus natus,in Normaniam fortè peruenit,dum admodum puer,& literis pro ætate satis eruditus, patris sæuitiam fugiebat, quam nullo neque officio, neque humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaque suapte natura bene institutus, Lanfrancum magni nominis & doctrinæ uirum audire cœpit, quo doctore, multò peritissimus modestissimusq; breui euasit, adeò ut longè suos condiscipulos anteiret: quem postea quinque & uiginti iam natum annos, Lanfrancus ad institutum uitæ monasticæ cultusq; æmulationem duxit, qui inde Beccensis abbas creatus,non magis piè quàm diligenter suos monachos instituit: postremò Cantuariēsis antistes factus nihil antiquius habuit,quàm de religione,de republica,mirum in modū bene mereri,quamuis passus multas à Rufo,uti alibi diximus,iniurias,quem sacerdotalem ordinem labefactantem inclyta uiri sanctitas omnibus modis coërcuisset, si eius aures aliquando salutaribus monitis patuissent. Anselmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter inseruiebat, cùm multa doctrina clareret, omnem studiorum suorum rationem ad religionis usum contulit: scripsit enim libros de Meditationibus,Cur Deus homo: de Libero arbitrio,de Similitudinibus,de Cruce, de Ioanne Baptista. Et ad extremum,ut tradunt, condidit cœnobium Cestriæ, monachorum ordinis diui Benedicti. Moritur post annum,quàm sedere cœperat,decimumsextum: uixit annos septuagintasex. Fuit ille annus salutis humanæ M C X I. Sepultus est in æde Christi Cantuariæ,& inter diuos haud multò pòst relatus. Illo ipso anno, mortuo Gerardo Eboracensi archiepiscopo, Thomas regis domesticus sacerdos successit,ordine Eboracensium antistitum uigesimusseptimus. Id quoq; temporis episcopatus Elyensis institurus est: quippe cœnobiū monachorum ordinis diui Benedicti in insula Ely

opulentissimum, abbas nomine Ricardus regebat, illudq; unà cum insula, ac Cantabrigiensi comitatu, Lincolniensis erat diœcesis. Huic itaq; eius dignitatis cupido in mentem uenit, ibidem pontificiam locare sedem, quò & locũ & se celebraret: qui primũ cum rege, deinde cum Lincolniensi episcopo agitauit, de nouo instituendo episcopatu: quibus demũ consentientibus procurauit, ut ipse comitatus Cantabrigiensis unà cum insula, Elyensi futuræ diœcesi, & monachis ac præfecto quem Priorem uocant, qui illis loco abbatis præesset, possessiones nõ mediocres assignatæ fuerint. Quæ ita peracta, Paschalis Romanus pontifex sua autoritate comprobauit. Verùm inter hæc, Ricardus abbas mor te obita, destinati honoris compos fieri nequiuit: quare Henricus Bangorien sis antea antistes, primus Elyensis episcopus creatus est. Atq; ita usu uenit, ut alius fuerit qui seminauerit, & alius qui messuerit, ut prouerbiũ est. Cæterũ ea res bono fuit tam ipsi cœnobio, quod hac noua sede ualde honestatũ est, q̃ Lincolniensi episcopo, qui cùm latam habeat diœcesim, nonnihil hoc modo cura leuatus est. Per idem tempus, multa prodigia nũtiata, sanè memoria proditũ est, flumen Trentam per totum integrũ diem, spatio mille passuum non fluxisse, sed perinde quasi aliò cursum flexisset, eam partem aluei adeò per id interuallũ uigintiquatuor horarũ deseruisse, ut homines ultro citroq; per sicam arenam graderent: at postea more suo fluere cœpisse. Item porcã enixam esse fœtũ facie humana insignem, & pullum gallinaceum quadrupedem natũ.

In partibus transmarinis, interea Fulco Andegauensis comes, qui rebus Anglicis iam palàm inuidebat, dolebatq; Roberti ducis uicem, & in armis erat, Constantiam ciuitatem occuparat, conciliatis pecunia ciuibus. Quod ubi ad regem perlatũ est, statim in Normaniam profectus, urbem amissam recuperauit, raptis ad supplicium nonnullis ex ciuibus, multisq; incõmodis comitem affecit: quo ex sententia expedito negotio, in Angliam reuertit. Restabat adhuc aliud bellũ conficiendũ, hoc est, studiũ pecuniæ dirimendum, quod bene multos angebat, torquebat, diuexabat, uidentes principem sensim alienis fortunis imminere. Siquidem quintus iam erat annus, cùm Cantuariensis archiepiscopatus uacaret, cuius rex interim uectigalia capiens, cùm admoneret ut ad eam dignitatẽ aliquẽ grauem uirũ euocandũ curaret, respõdere solitus erat, se quærere hominẽ, qui doctrina, qui probitate, qui prudentia nõ longè inferior esset Lanfranco, aut Anselmo: & quia nullus talis occurrebat, propterea pati illam usq; eò sedem uacare, dum Deus uirũ quempiã offerret idoneũ: perinde quasi eam rem magis curæ, q̃ cõmodum haberet. Sed tandem sentiens sibi palàm id uitio dari, ut ea careret infamia, Rodulphũ uirũ probũ Roffensem episcopum, ordine antistitũ trigesimũquintũ, archiepiscopũ dixit. Obijt mortẽ eodem ferè tempore Thomas Eboracensis archiepiscopus, quem Thrustinus uir magno animo & doctrina singulari sequit. Is statim de autoritate cum Cantuariensi certare cœpit, & quamuis à rege rogaretur, ut seruaret, quod cæteri archiepiscopi Eboracenses ex officio fecissent, acquiescere tamen noluit, cùm præsertim Rodulphus morbo implicatus, causæ corporis curã præuertere cogeretur. Thrustinus nõnullos consecrauit episcopos Scotos, & ante alios, Gil Iam Aldanũ Candidæcasæ electum episcopũ, qui mox dixit coràm, se paratũ ei omni tempore obedire, iusq; iurandũ, uti moris est, conceptis uerbis dedit. Per eos dies, Vigornia incendio tota ferè absumpta est, quæ cùm ad Vuallia

perti-

pertineat, eam putarunt flammã prodigiũ fuisse Vuallici motus, qui secutus est. Porrò Vualli quibus magna fiducia orta erat, ex infelici euentu bellorum à Rufo contra eos gestorũ, & qui pacem atq; otium iuxtà fastidiebant, Anglicos agros populari, finitimos populos eodem momẽto ad arma concitare cœperunt. Quapropter ingens Henricũ libido inuasit eos domandi, ut ne ita à suis turpiter ab oculos quotidie tumultus fierẽt. Itaq; conflato ad punctũ temporis ualidissimo exercitu, in Vualliã proficiscit: & quia Vualli magis locorũ iniquitatibus q̃ armis confidentes, passim per syluas, & loca deuia errabundi hostem expectabant, idcirco omnes saltus milite circunsidet, ac mox intra syluas immittit, qui Vuallos more ferarũ uagantes insequant. Quo facto, nulla adhortatione regis opus fuit, quãdò suus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea inustæ adhortator aderat: igitur strictis gladijs, rapido cursu in hostẽ undiq; ferunt: nihil illic imperatoriæ artis in ordinibus, aut subsidijs disponẽdis fuit, omnia ira militari agente. Itaq; rebelles ex omni parte ferro impulsi atrociter cædunt. Ex quo nõ facilè tantũ aliàs sanguinis atq; cædis factum fuisset, nisi armis temperatũ foret: ubi enim Henricus uidit Vuallos passim cadere, & omissis armis, latè fugientes in ipsa fuga trucidari, iussit milites parcere. At qui superfuerant tantæ cladi, ueniam orantes ultrò sese dediderunt. Rex per hunc denicq; modum, Vuallis populis ferocissimis domitis, postq̃ loca omnia præsidio firmauit, summo gaudio triumphans Londinũ redijt, post annum quàm regnare cœperat, quartumdecimũ. Quo tempore cùm Mathildis regia puella iam uiro matura ab Imperatore Henrico, cui pacta erat, peteret, rex causa dotis illi parandæ, tributũ iugeratim, hoc est, per singula iugera terræ, soluendum populo indixit: ex quo ubi multũ pecuniæ exegerat, puellam cum grandi dote, ad uirum primo quoq; tempore deducendam curauit. Secuti sunt istud institutum quærendarum dotium ad collocationem filiarũ, cæteri deinde reges, adeò posteritas suorum commodorum tenax semper fuit.

Henricus post hæc in Normaniam profectus, eius regionis Gulielmum filium ducem fecit, uniuersumq; populum in eius uerba iurare iussit. Hinc mos inoleuit, ut reges deinceps filium maiorem natu quem sibi successorem optassent, Normaniæ principatu donarent. At rex postquam statum Normaniæ pacatissimum reddidit, in Angliam statim reuersus est. Ipso eo anno sexto Iduum Octobr. adeò magnam in Oceano circa insulæ oram, diminutionem aquarum factam tradunt, ut per longum spatium unda sese in altum recipiens, siccum littus in æstuarijs reliquerit, idq; durasse totum integrũ diem, ac pro miraculo habitũ. Præterea ferunt aliquot flumina, quæ ex æstu Oceani bis semper horarum duodecim spatio augentur, minuunturq;, ita decreuisse, ut bene multis locis facilè transirentur. Henricus cùm domi foriscq; uacaret à rebus bellicis, conuersus hinc ad confirmandũ regni statum, tam sacerdotum quàm reliqui populi principes Sarisberiam conuocauit. Hîc habito concilio, quod è Republica esset, maturè prouisum. Item si quid publicè aut priuatè discordiarum aut litium inter optimates erat, simul compositum seda tumq; est, præter causam inter Cantuariensem & Eboracensem diu antea agitatam, cùm Thrustinus decreto stare noluisset, propter quod rex uehementer iratus, iussit eum aut parêre, aut episcopatu se abdicare, qui, uti quidã prodũt, neutrum fecit, sed à Calisto secundo Ro. pontifice defensus, pertinaciter cõtra

Cantuarienſem in ſentẽtia perſtitit. Alij ſcribunt eum maluiſſe de dignitate ce
dere, q̃ ſibi cum Cantuarienſi iuriſdictionis cõmunitatẽ eſſe. Cæterũ ſatis con
ſtat illũ poſt multa accepta ob eam pertinaciã detrimenta, & archiepiſcopatũ
retinuiſſe uſq; ad ſenectã ætatẽ (nam tunc ſe ſponte pontificatu abdicauit, mo
nachus q̃ effectus eſt) & cum Cantuarienſi ſemper de iuriſdictionis iure decer
taſſe. Hinc cernere licet, iam tum epiſcopos cœpiſſe delirare cupiditate ac am
bitione cæcos, qui nõ uiderint ſuũ officiũ eſſe, ſpretis omnibus, quæ uulgus
miratur, hominũ animarũ ſaluti tantũmodo conſulere. Poſtremò in eodem con
cilio omnes principes regni ſuo more cõceptis uerbis ipſi regi pariter, ut Gu
lielmo eius filio, iuſiurandũ dederunt. At illud appoſitè dicere habeo, reges an
te hæc tempora, nõ conſueuiſſe populi conuentũ conſultandi cauſa, niſi perra
rò facere, adeò ut ab Henrico id inſtitutũ iure manaſſe dici poſsit, quod tam al
tis defixũ, uti etiã nunc, radicibus ſemper ſtetit, ut deinceps quicquid ad rem
pub. bene gerendã, eius q̃ conſeruationẽ deliberandũ foret, illud ad concilium
referret: & ſi quid aut regis aut populi iuſſu decretũ factum q̃ eſſet, id totũ pro
nihilo haberet, niſi eiuſmodi concilij autoritate foret comprobatũ. ac ne impe
ritæ uulgi multitudinis, cuius propriũ eſt nihil ſapere, iudicio conſiliũ imper
diretur, certa lege exceptũ fuit à principio, qui ex ſacerdotũ cœtu, quíue quót
ue ex reliquo populo uocari deberent ad conciliũ. More Gallico, uulgò parlia
mentũ appellãt, quod unuſquiſq; rex initio ſui principatus habere ſolet, ut ibi
ſi quid ex antiquis inſtitutis, legibúsue tollendũ, ac rurſus condendũ ſit, id de
conſilij ſentẽtia fiat: qui & deinde quoties res poſtulat, ſuo arbitratu, illud ip
ſum cõuocat. Modus aũt conſultandi eſt eiuſmodi. Cùm enim de principũ pa
riter atq; cæteri populi cõmodo, in cõcilio agatur, ut æqua unicuiq; loquendi
poteſtas fiat, alteri ab alteris diſiuncti conſulũt: nam rex, pontifices, principes,
& abbates in unũ conueniunt locũ, ibiq; conſident: at procuratores ciuiũ po
puliq; in alterũ proximũ, ubi de rebus agendis inter ſe diſputant. Iſti ex ſe unũ
uirum graue optant, quem prolocutorẽ uocant, is proponit res agitandas, ro
gat ſingulorũ ſententias, de ijs quæ decreta ſtatutaq; ſunt, ad principes refert:
etenim nihil ratũ habet, niſi quod maior pars utriuſq; conſeſſus ſenſerit, idq;
rex comprobarit, qui idcirco poſtremus omniũ ſententiam rogatur à cancella
rio regni, qui apud principes prolocutor eſt. Hanc formã uel epiſcopi habent
in ſuo cõuentu, quippe illi, abbates, priores, id eſt, monachorũ præpoſiti unà
conſident, alibi uerò decani quos dicũt, archidiaconi, ac reliqui ſacerdotũ cœ
tus procuratores ſe congregant, quorum prolocutor de rebus actis patres do
cet, apud quos archiepiſcopus ex ſententia maioris utriuſq; partis eas definit,
legesq; ſimul facit. Ex iſtiuſmodi igitur regum populiq; decretis autoritate
concilij ſancitis, ius conſtat propriũ gentis, ac municipale, quod uocãt, capũ
que legum omnium, quandò illa ius aliud quod ciuile dicunt, nõ admittit.

Talis erat ſtatus Angliæ, cùm bellum Gallicum cum periculo, & militum
robore, tum ducum uirtute maximè nobile, ex parua admodum diſcordia, in
ter Ludouicum Craſſum Galliæ regem, & Henricũ ortum eſt: cuius quidem
belli initium feciſſe tradunt Theobaldum Campanorum comitem ex familia
Bleſenſium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate coniunctũ, quòd
Adela eius ſoror Stephani Bleſenſis comitis uxor eſſet. Porrò hunc uel ex fi
ducia generis, uel opum, eò audacia impulit, ut impetrato ab Henrico auxi
lio,

lio, aduersus Ludouicũ arma tulerit, uarieq́ diuexauerit. Quod ille qui antè ab Anglo alijs de causis alienus erat, suprà q̃ dici possit, indignè ferens, cœpit consilia inire cum Balduino Flandriæ, & Fulcone Andegauiæ comitibus, de adimenda per uim, aut proditionẽ, Normania regi Anglo, & illa restituenda Gulielmo Roberti ducis filio, ut per hunc modum sociatis armis, iniuriã uindicaret ab eo sibi illatam. Quæ ubi rex Henricus persensit (persensit autem à principio) primùm omniũ populo imponit graue tributũ, causa noui belli gerendi, id quod apud posteriores reges in consuetudinem uenit: deinde in Normaniam profectus, adiuncto sibi Theobaldo, bellum parat. Crassus qui spem omnem bene gerendæ rei in celeritate posuerat, sub aduentũ Henrici, noctu Normaniæ fines ingressus, decreuerat lucescente sole, derepentè latè agros populari, & loca nonnulla ad defectionem compellere: uerùm cognito hostis aduentu, nec satis suis uiribus confisus, in aliud tempus differendũ certamen ratus, infecto negotio pedem retulit: sed nõ multò pòst fortunam belli tentandi auidus, sæpe tumultuarijs prælijs cum Anglo conflixit, nullo memorabili pugnæ euento, præterquam mortis Balduini comitis, ut quibusdam placet, quibus non assentior, quandò satis constat, illum post id tempus interisse, uti infrà perappositus locus id planum faciet.

Anno qui insecutus est ingens prælium inter ipsos reges cõmissum est, de quo priusquam memoremus, esse operæpretiũ putamus, docere, quàm parũ autores utriusq́ populi inter se cõsentiant: & ne uetustissimos citemus, ea satis erit in mediũ adducere, quæ recentiores de rebus Francorũ gestis perscripsere. Ii enim aliam huiusce belli causam fuisse, alioq́ exitu rerũ finitum tradunt. Aiunt enim Henricũ regem post captũ Robertũ fratrem, & Normaniã adeptã, in uerba Crassi tanq̃ eius terræ domini iurasse, quòd Rollo primus dux Normaniæ accepta Neustria, quã Normaniã appellauit, nomine dotis uxoris, ut in quinto huius operis libro meminimus, iussus est annuũ uectigal regi Franco ut domino loci pendere, ne terra bello quæsita crederet̃: & inter eos cõuenisse, ut qui prior recepisset à Pagano uiro forti arcẽ Gisortij oppidi, quod est ad Heptã flumen positũ, uelut limes Franciæ & Normaniæ, is intra quartum diem arcem ipsam cõplanaret: ac Henricũ quia Gisortiũ occupasset, & per nuntios missos, atq́ remissos admonitũ, demoliri ex fœdere arcẽ noluisset, leuibus quibusdã prælijs à Francis lacessitũ, & hostes demũ facta ex oppido eruptione, ipsum Francũ repulisse: atq́ eam rem initiũ fuisse magni belli, ac illud ita inchoatũ secundo deinde anno confectũ, non sine graui utriusq́ partis incõmodo. Nam, uti ijdem autores sunt, Henricus uno tẽpore à Francis tripartitò inuasus est, Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontiuo comitatu erumpentibus, ac Crasso è medio urgente, qui ut hosti grauius negotiũ exhiberet, palàm Gulielmũ Roberti ducis filiũ, Normaniæ ducem renuntiauit, ac Hugonem regiũ cubiculariũ cum nõnullis alijs perpulit, ut illum necaret: sed patefacto scelere, proditores ilicò pœnas morte soluerunt. Ex illo Henricus multò cautius rebus suis prospicere cœpit, cui tamen in tanto periculo ac mœrore, præsens adfuit solatium, quippe cùm nihil dimisso animo, acriter resisteret. Balduinus accepto uulnere, prælio excessit, & simul Fulco ad eum desciuit. Deinde uerò uariè inter eos bellatum est, modò in unam, modò in alterã partẽ inclinante fortuna. Arx uero Gisortiana integra stetit, permittente

Crasso, qui id Gulielmo Henrici filio sibi dicto audienti concesit. Hanc pri-
mus Gulielmus rex eo loci cõdiderat, ut aduersus Francorũ incursus esset fir-
missimũ uallũ. Quo fiebat, ut illi tantopere optarent eiusmodi opus cõplana-
tum iri. Cæterũ Angli autores quos sequimur, haud dubiè uerius de euentu
huius belli scribunt. Iam agebatur annus decimus octauus, cùm Henricus re-
gnare cœperat, quando Crassus glisçente in dies ira, ad fines Normaniæ uali-
dissimo munitus exercitu profectus, castra posuit, atq; per dolũ, Nicasianum
oppidũ cepit: cui nihilo segnius infestis armis Henricus obuiam factus. Itaq;
conueniũt ducũ copiæ, hinc Normani cum Anglis, illinc Franci cum auxilia-
bus: præliũ faciunt, pugnatũ est amplius horas nouem utrinq; acerrimè: nul-
quam Angli maiore ferè animorũ robore congressi sunt, nusquã maior cædes
obstinatione animorũ facta est: nam prima utrinq; acie disiecta, adeò cominus
ferro dimicabat, ut Henricus ex ui ictuũ, quos crebrò in capite etsi galea bene
munito accipiebat, sanguinẽ ex ore miserit. Quod ubi uidit, nõ territus, sed ut
leo in percussores insurgens, in terram aliquot primò sternit, ac inde in extre-
mam hostiũ aciem irrumpens, post ingentem editam stragem, Francos profli-
gat, Nicasiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominũ millia
cæsa, captaq; sunt. Balduinus comes Flandriæ ex uulnere interijt, cui in princi-
patũ succesit Carolus Canuti Dacorũ regis filius, ex sorore Roberti comitis
Balduini patris creatus, quòd ille nullos reliquerit ex se filios. Henricus uicto-
re cum exercitu Rothomagũ profectus, in urbem triumphans longo ordine
præcedentibus sacerdotibus, ac pro uictoria adepta, gratias Deo agentibus,
introiuit. De Crasso post acceptã plagam, Angli scriptores nõ meminere, sed
Gallici, qui autores sunt illum, ut aduersus Henricũ iram quoquo modo ex-
pleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant, impetũ feciſſe, animo ciuita-
tis delendæ: sed occurrente ei uenienti cum diuorũ reliquijs, sacerdotũ cœtu,
religione motũ sese collegisse, animumq; placasse. Videtur idem feciſſe Theo-
baldus, & cum Crasso in gratiam redijsse: nam cùm Crassus parasset ingentem
exercitũ aduersus Henricum Imperatorem, qui per idem tempus iratus Fran-
cis, quòd fauissent Calisto secundo pontifici Romano, Rhemos delere consti-
tuerat, Theobaldus auxiliũ tulit Crasso regi, etsi mox Imperator tanto belli
apparatu territus, ab incœpto destitit. De hac controuersia inter Calistum &
Henricũ Imperatorem, nihil est quod hoc loco dicamus, quandò Platina qui
uitas pontificum scripsit, omnia planiora facit, q; ut sint à nobis repetenda. Eo
dem anno Mathildis uxor Henrici castissimis moribus, & uitæ sanctitate il-
lustris, mortem obijt. Post deuictos prælio Francos, intercesit Henrico affi-
nitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Inte-
rea dum ista gerunt, & Francus rex Rhemis solicitus de nouo bello cum Ger-
mano Imperatore gerendo detinet, tradunt Henricũ Franciam derepentè in-
gressum latè agros depopulari cœpisse: uerũ pari celeritate facto obuiã Alme-
rico Montifortis comite, qui tuẽdæ regioni præerat, nõ sine incõmodo repul-
sum fuisse. Sed illud satis cõstat, Fulconẽ uirũ optimũ, post iunctam cum Hen-
rico affinitatẽ, cùm existimaret utrũq; regẽ iam fortunã belli, licet nõ pari euen-
tu, expertũ, pacẽ ut in rem cõmunem maximè futurã nequaq; aspernaturũ, ita
egisse, ut inter eos cõcordia cõglutinata fuerit, æquis cõditionibus, quibus in
primis exceptum est, ut sine fraude essent, qui Francorũ aut Anglorũ partes
secuti

secuti fuissent: multaq; præterea acta sunt, quamobrē pax inuiolata maneret.

Compositis per hunc modū ex animi sententia Gallicanis rebus, rex Henricus in Angliam ex Normania sequundo uento delatus, magno cum gaudio triumphantis more à suis accipitur: uerùm huiusmodi cōmune gaudiū est statim pòst ingenti mœrore mutatū, cognita morte filiorū regis. Gulielmus enim dux ex Mathilde genitus, & Ricardus, ut quidam sentiunt, ex concubina natus, ac Maria soror aliquanto post patris profectionem nauem ingressi, dum flante austro, cursum in Angliam tenebant, ecce tibi, subitò per nautarū incuriam, naui scopulo illisa, ac perfracta, perierunt, cum omni comitatu, numero ad centum & quinquaginta, uno duntaxat incolumi, qui malum nauis tenaciter complexus, ad terram, quæ nō procul aberat, postero die delatus est. Euasisset etiam Gulielmus, si pietatem saluti non prætulisset: nam fracta naui, euestigiò in scapham descendit, ad terramq; contendebat, cùm eius opem soror, quæ iamiam cum morte luctabat, fœmineo ululatu implorauit: qui protinus charitate motus, reuersus est, ac scaphā naui admoueri iussit, ut sororē ex ciperet: quæ ubi appropinquauit, tanta fuit præcipitantiū sese in eam multitudo, ut momento submersa sit. Hunc Gulielmi interitum haud dubiè Mathildis mater prædixit, uti suprà ostendimus, cùm inuita matrimonio obstringeretur, quæ uelut furore acta maledixerit stirpi generis ac seminis, quæ ex suo ipsius corpore produceretur. Facta est & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat, materni ominis particeps, quæ, sicut infrà perappositè dicetur, aduersis nimium rebus afflictata est. Ob tam acerbam filiorum mortem, Henricus accepit dolorē incredibilem, ut qui successore priuatus erat: quare haud multò pòst, alteram uxorem duxit nomine Adeliciam, ex ueteri Lotharingiæ 'ducum prosapia, puellam moribus & forma ornatam, ex qua tamen nullū sustulit filium. Dum his Henricus distinebatur curis, per literas cognoscit Vuallos, quos rapinas facere maximè iuuabat, in finitimorū agris prædari, uicos & uillas incendere, ac pecora passim rapere. Quæ res ita eum mouit, ut coactis statim copijs, in Vualliam eo animo sit profectus, ut in prædones crudelissimè sæuiret. Verùm ubi fama de regis aduentu per Vualliā peruasit, tantum abfuit, ut Vualli ad manus uenire uoluerint, ut etiam legatos miserint obuiā, qui ueniā criminis orantes, pacem suppliciter peterent. Rex illorum precibus motus, acceptis obsidibus, ueniam haud grauatè dedit, quoniam in eiusmodi bello cum prædatoribus gerendo, minorem emolumenti spem, quàm dispendij metum inesse cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorū incursionibus rursus uexarētur, negotiū retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps summaq; pietate præditus, præter cætera memoratu digna facinora, duo posuit Benedictinorū cœnobia, alterū in suburbijs Salopiæ, alterum ad pagum Vuenelochum nuncupatum, & hoc diuæ Milburgæ, illud uerò diuis apostolis Petro & Paulo dedicauit. Est autē Salopia uetus oppidum ad limitem Angliæ & Vualliæ positū in monte non paruo, cuius radices Sabrina à septentrione alluit. Eo qui secutus est anno, qui fuit uigesimus secundus, cùm regnare cœpit Henricus, nihil memorabile gestum, præterquam quòd ipse totam eam regni partem, quæ ad Scotiam pertinet, diligenter obiuit, de singulis locis, ac de rerū statu, hominumq; moribus, institutis, legibus prouidendo. Eodem anno Thrustinus, uti quidam tradūt,

in gratiam redijt cum rege, & Rodulphus Cantuariensis antistes è uita migra uit, post annum quàm sedere cœperat, octauum: cui successit Gulielmus ordi ne Cantuariensium pontificum uigesimus sextus. Est etiam Henricus nepos regis, Stephani comitis Blesensium filius, Glasconiensis abbas, Vintonien sis episcopus creatus, qui singulari bonitate & modestia præditus, semper An glis acceptissimus fuit.

Interea cognita morte Gulielmi ducis filij regis, cœperunt in Normania, au tore Robero comite Melani, noui motus fieri. Quod ubi ad Henricū delatū est, statim in Normaniam profectus castrum quoddam ipsius comitis Rober ti obsedit, & cepit. Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, sed quæsitis undiq; auxilijs, unà cum Almerico Montisfortis comite, Norma niam hostiliter ingressus est, omnia ferro & igne deuastans. Hoc ut primū Gu lielmus Heluinus homo Normanus copiarum regis præfectus cognouit, ob uiam ilicò factus hostibus insidias tetendit, in quas Robertum, qui per iram & cupiditatē omnia agebat, simul cum Almerico incautè delapsum, post lon gum certamen cepit, regiq; captiuum tradidit. Moratus est magnam partem anni Henricus in Normania, quo tempore Henrico Imperatore ex humanis rebus adēpto, Mathildis filia quæ nullos ex eo uiro genuerat liberos, ad eum uenit, quam anno qui secutus est, compositis Normaniæ rebus, in Angliam rediens, secū duxit. Mathildis postea ex eo Cæsaris toro, ut sunt mulieres hon noris appetentiores, Augusta dicta est. Sunt, qui tradant eam à uiro adhuc iu uo, ad patrem confugisse, atq; Gaufredo, uti infrà dicetur, nupsisse, in fami liam Andegauensium comitū. Per idem temporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino in principatū successerat, cùm Brugis in templo diui Donatia cris interesset, per proditionem à suis occidit: cui cùm nulli essent liberi, Cras sus rex qui infesto in Henricū erat animo, in illius locum Gulielmum Rober ti ducis Normaniæ filium substituit, quòd etiam paterno genere à Balduino Pio comite originem duceret: nam Mathildis comitis filia primo Gulielmo, uti suprà docuimus, matrimonio iuncta fuerat, qui Robertū huius Gulielmi patrem ex ea suscepit. Item Crassus omnes Caroli percussores diuersis supplicijs affecit. At Henricus ubi cognouit Gulielmū nepotem esse factū Flandriæ comitem, illud iniquo animo tulit, cùm præsertim iuuenis ferox palàm cōmi naretur se patris iniurias esse ulturū: attamen præ bello, quod sibi cum Franco futurū prospiciebat, facilè nepotis iram negligebat: quare quamprimùm con uocato Londinū tam antistitum quàm principū suorum concilio, postquam multa de nouo bello, ac militū supplemento, de statu totius regni agitauit, no uissimè de consilij sententia, Mathildem Augustam filiam eiusq; filios, si quos deinceps crearet, hæredes sibi instituit. Quod factum iureiurando ab uniuer sis generatim comprobatū est. Adfuit in concilio Dauid Scotorum rex, qui paulò antè Alexandro fratre sine liberis mortuo, ob suas egregias uirtutes, Henrico annuente, rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononien sis, filius Stephani Blesensium comitis, & regis Henrici ex Adela sorore ne pos. Ii quoq; ambo conceptis uerbis in uerba Mathildis iurarunt. Post hæc cùm Henricus nullam spem procreandorum filiorum ex se haberet, ad propa gandum genus Mathildem filiam Gaufredo cognomento Plantageneta, fi lio Fulconis Andegauorum, Turonum, & Cenomanorū comiti locauit, qui ex ea

ex ea filium nomine Henricum suscepit, qui postea regnũ Angliæ obtinuit.

Interim Gulielmus Flandriæ comes, ut nouus princeps minimecp̃ dives, magnam suis populis pecuniam quotidie imperabat, atcp̃ à publicanis nondũ debitam exigebat, ab amicis mutuam accipiebat, & denicp̃ undecuncp̃ sedulò quærebat: quippe cui deliberatum erat, paternum Normaniæ principatũ armis recuperare, uel patrẽ ipsum captiuũ liberare custodia, in qua à fratre Henrico rege tenebaẽ. Ob has pecuniarũ exactiones, bene multi Flandrorũ taciti indignabantur, sic, ut pars nobilitatis clàm cœperit ad Theodoricum Alsatiæ comitem Roberti comitis ex filia nepotem, pars uerò ad Arnoldũ Caroli paulò antè interfecti comitis sororis filium confugere, illisc̃p narrare & ostendere, quanta in uastitate res Flandrica esset, & quisc̃p pro se hortari, multac̃p pollicari, si modò libẽret debitũ principatũ à Normano repetere, quem iniustè possideret. Hæc atcp̃ alia huiusmodi ita utruncp̃ mouerunt, ut ambo summo studio præpararent, quæ futuro tumultui usui forent. Sed Theodoricus ut genere propinquior, ita prior rem aggrediẽ, & primo accessu Brugas, Hypras, atcp̃ Gandauum oppida occupat, ultrò dedentibus sese oppidanis. Perculit ea res uti inopinata mirum in modum Gulielmi animũ, attamen maturè occurrendum ratus, sumptis repentè armis, eò cõtendit, oppidanosc̃p blandè appellando ad officium reuocare nititur: quod quia non procedebat, statim per literas à Crasso auxiliũ petit, atcp̃ impetrat. Inter hæc Arnoldus adfuit, & Flandriam tanquam prædæ expositam ingressus, Fanum Odomari oppidum munitissimum cœpit: uerùm subito Francorũ aduentu, qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, incolumitate pacta, perinde ac uictus domum abijt. Hæc confestim atcp̃ Henrico regi qui nepoti infensus erat, per nuntios nota facta sunt, in Normaniam transgressus Franciam inuasit, cæde & luctu omnia complens, necp̃ inde pedem prius retulit, quàm Crassus copias suas ex Flandria reuocare sit coactus, ne suis deesset, dum alienos iuuare studebat. At Gulielmus etsi auxilio destitutus, nihilo segnius cum Theodorico manum conserit, ac post longum certamen fugat, & fugientem uscp̃ ad Alustum oppidum persequiẽ. Hîc oppidani accepto mœnibus Theodorico, se acriter defendunt. Contrà Normanus uictor nihil sibi amplius inexpugnabile ratus, magna ui oppidũ oppugnat. Sed (uide hominem nil equidem aliud esse, nisi bullam, ut in ueteri prouerbio est) dum tantus multusc̃p est circa expugnationem loci Gulielmus, ecce subitò ex muro percussus telo, in terram mortuus cadit. Creditũ est uulgò potissimam Gulielmi interitus causam fuisse, Henrici regis felicitatem, quæ frangi nõ poterat. Tum Theodoricus qui iamiam uictus erat, mutata per hũc modũ subitò fortuna, Flandria potitus est. Rebus in Gallia sic expeditis, rex Henricus primo quoc̃p tempore in Angliam reuertitur.

His temporibus Honorius secũdus Romanus pontifex, misit in Angliam Cardinalem quendam (nomẽ uiri nullo certè eius damno, minimè editũ est) legatum ad cognoscendũ sacerdotalis ordinis statum. Is celebrem antistitum conuentum Londini egit, in quo inter cætera seuerè corrigenda, de uita & moribus sacerdotũ summo omnium studio cœptum est agitari, de eac̃p re legatus acerrimè concionatus, duriter inuectus est in sacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia essent. Quod cùm nonnullos tangeret, & illi iam antea odorati essent Cardinalem hominem esse impurũ, ac semicæcum, qui secundum il

lud uerbum euangelicū, Festucam in alterius oculo uideret, in suo trabem nō animaduerteret, putarunt nihil minus esse ferendum, quàm rationem ab alijs uitæ reposcere eum, qui suæ non posset reddere. Itaq; cœperunt eum ita obser uare, ut breui pòst in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliá ue de causa reuocatus Romam abijt. At episcopi qui conuenerant, post discessum legati nihilominus conciliū continuarunt: in quo postquam multa sanctè decreuerant, unumquenq; sacerdotem rationem uitæ reddere coëgerunt: ex quibus cùm aliqui inuenti essent, qui aliàs moniti adhuc minus castam uitam degerent, statutū est, ut illi omnibus modis pœnas luerent meritas. Quo audito, rex ratus posse se inde pinguem facere prædam, cœpit iustitiæ seruandæ specie, perinde quasi ad suū cōmodum nihil respiceret, cum episcopis agere, ut darent sibi potestatem pœnæ illis constituendæ: id quod antistites facilè concesserunt, arbitrantes regem & mitè cum eis acturum, & ita usu uenturū, ut sacerdotes posthac metu regiæ castigationis, continentius uiuerent. Rex igitur suscepto negocio, singillatim cunctos criminis conuictos, bene magna pecuniæ summa mulctauit, nulla habita cura, ut concubinas ablegarent. Quæ propter episcopos principes gregis Christi pastores cognoscentes se temerè oues suas lupo commisisse, ualde huiuscemodi facti puduit, pœnituitq;.

Aderat iam annus salutis humanæ MCXXXI, cùm Henricus in Normaniā transmisit, ubi crebris uisionibus per quietem agitatus est: nam modò uisus est uidere multitudinem agrestiū cum instrumentis rusticanis, modò militū cum armis, ac demum antistitum cum baculis, in se ruentiū, unde mox expergefactus arreptis armis, amenti similis clamitare solitus erat: cui cùm de ea re maturè consuleret, responsum est, ut pœnitendo, largiendo, abstinendo, commissa dum liceret, sedulò dilueret. Quare ille initium quoddam alterius uitæ ordiri cœpit. Ferūt eodem tempore Mathildem à uiro suo Gaufredo reiectā, ad Henricum patrem uenisse. Causam dissidij, quod sciam, nullus est qui prodat, quæ haud dubiè parui fuit momenti, cùm aliquanto pòst uir eam ultrò receperit. Idem quoq; temporis, Honorio secundo demortuo, Innocentius secundus Romanus pontifex renunciatur, qui continuò post initū pontificatū, Rogerio bellū facit. Fuit is Rogerij Siciliæ comitis filius, qui à Gulielmo Apuliæ duce, in quo omnis Guiscardi defecit progenies, hæres factus, sibi Apuliā repetebat. Posuerat Rogerius castra ad Fanum Germani, quem pontifex primo impetu loco depulit, tantū ualuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, Gallutium obsedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux patri auxilio, unoq; prospero prælio nō solùm patrem periculo exemit, sed pontificem, & cum eo aliquot cardinales cepit. Is casus satis utiq; docuit, nō licere sacerdotibus esse belligeratores. Atqui dux pontificem & cardinales habitos summo in honore missos fecit. Quam ob rem deinceps quod uoluit, uicissim à pontifice obtinuit, præter regni ius integrum, quod maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Ăt interim ut Romano pontifici plus exhibeatur negocij, Petrus quoq; dicitur pontifex, Petri Leonis filius, homo Romanus, natus clara illustriq; familia, qui Anacletū se nominat. Quod prodigio præscitū ferunt: nam per id tempus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicantes, exanimes ad terram defluxerūt. Is templorū thesauros spoliat, & in ijs aureū Christi simulacrū ex cruce pendentis, & coronas ex eadem materia

teria ex templo apoſtolorũ principis aufert, unde ingenti conflata pecunia, ſacrilega largitione ſtudiũ populi ſibi cõparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cùm omnia ad uim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reuerſus, nam eo abſente, eſt illud incendiũ in urbe factũ, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primò, inde Genuam, poſtremò in Galliam tranſijt. Anacletus interea ad ſtudiũ principũ habendũ intẽtus, ut ſupra domeſticas opes, Rogeriũ quoq; in ſuas partes traheret, eum utriuſq; Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatũ, regem creat. Innocentius conuentu ad Claromontem facto, quo Anacletũ & eius factionis ſocios damnauit, Aurelianum quod olim Genebum eſt dictũ, iuit. Hîc Ludouicũ Craſſum, ſi modò uera eſt apud Francos putata temporũ ratio, non Philippum, prout Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, uidit, benigneq; ab eo acceptus, Carnutes inde petijt. Factus eſt illi obuiã in itinere rex Henricus, atq; ut uero pontifici omnẽ operã, opes, ſtudiũ ultrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe beneuolentia: uerùm quia ſanctiſsimũ paſtorem maior cura dominici gregis conſeruandi, cẽq; rerum domeſticarũ tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, ut in Saracenos bellum compararet, qui Chriſtianorũ fines crudeliter uexarent. Innocentius nõ ita multò pòſt in Italiam profectus, iuuante Lothario Germanorum rege, qui cum ingenti exercitu ei auxilio uenerat, Romam deuictis inimicis ſe tutò recepit.

Secundum hæc, Henricus rex in Angliam rediens, ſubitò oborta aduerſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt: qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa uota fecit, atq; deinde ad cœnobiũ diui Edmundi profectus, ibi piè orauit. Inde reuerſus multò melius in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiam erga infimos diligentius ſeruauit. Item reddendã curauit Mathildem filiam uiro ſuo, quæ nõ multò pòſt grauida facta, Henricum filium enixa eſt, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit: nam ipſe cùm liberis careret, habito ſuorũ principum concilio, eum puerum unà cum Mathilde matre, hæredem rurſum fecit, cunctis generatim in utriuſq; uerba iurantibus. Poſt hæc curauit, ut Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneretẽ, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi, primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia uaria eo anno, qui fuit trigeſimus quartus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCXX. XV, facta dicuntur, quæ principis mortem, quæ paulò pòſt conſecuta eſt, portendiſſe uulgò creditũ eſt: nempe terra tam horridè mota eſt, ut ædificia paſſim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclipſim nominant, præter modũ factus eſt: ignis in pleriſq; locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neq; aqua, neq; alia materia extingui poterat. Henricus poſtremò in Normaniam, ut quotannis, aut tertio quoq; anno facere conſueuerat, proficiſcit, ubi toto eo anno animi cauſa, regionem omnem peragrauit, ſuos paſsim aut muneribus donando, aut mira beneuolentia complectendo, amiceq; appellando, quippe qui iam conſecutus ea fermè omnia, quæ ei in optatis fuerãt, ſibi de omnibus bene merendum exiſtimabat: ſed nihil animum lætum maiore affecit lætitia, cẽq; quòd Mathildis filia, alios duos filios Gaufredum & Gulielmũ peripſſet, unde ſibi hæredes minimè defuturos iam certò ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrem langueret: quare

relaxandi animi gratia, uenatũ iuit, atq; eo secessu paululũ leuatus grauedine, & domum reuersus, muræna, etsi medico uetante, uesci uoluit, quòd eius cibi quamuis ei maximè noxij, auidissimus esset: itaq; uitio ipsius piscis læso stomacho, in febrem incidit, qua breui tempore absumptus occidit, Cal. Decembris, seu, uti quibusdam placet, III. Nonas eiusdem mensis, annũ agens ætatis septimũ & sexagesimũ, qui fuit trigesimusquintus, & amplius tribus mensibus, diebusq; undecim, cùm regnare cœperat. Corpus deportatur in Angliã, ad Redyngium oppidũ, magnaq; funerali pompa sepulturæ datur, in cœnobio monachorũ ordinis diui Benedicti, quod ipse iampridem ædificarat, opulentissimisq; prædijs locupletarat. Genuit ex priore uxore Gulielmũ, qui in mari interijt, & Mathildem, quam unà cum filijs hæredem testamento fecit. Ex concubina filiam nomine Mariam, & Ricardum, qui eo quoq; naufragio interierunt: ex altera concubina Robertũ, quem fecerat comitem Glocestriæ. Corpore fuit robusto, crassoq;, atq; statura penè iusta, crine nigro, & circa frõtem raro, oculis amplis & ualidis, facie honesta, atq; intuentibus iucunda, uultu hilari suapte natura, sed præsertim cùm in iocis esset. Virtutibus animi tribus in primis floruit, prudentia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi studium populi auxit, cæteræ duæ in rebus atq; bellis gerendis gloriam & decus attulerunt. Verùm sunt, qui scribant, has tantas Henrici uirtutes totidem uitijs quibus irretitus esset, uicissim comitatas: nonnihil enim earum candorem suffecit auaritia, crudelitas, & libido: nam pecuniæ studio inseruiens, assiduis tributis suos populos oppressit. Habitus est crudelis, præsertim propter Robertum fratrem, quem in carcere finire uitam coëgit. Item multarũ fœminarum notitiam habuisse traditur. Veruntamen non ijs uitijs ita se dedit Henricus, quin uirtute bene longè præstaret: quandoquidẽ fuit omnino uir animo magno, amicitiæ potius quàm odij memor, facetus, mira naturæ gratia præditus, in bello gerendo imperator strenuus, atq; felix. Tulit initio sui principatus aliquot leges, quas nec ipse, nec reges qui secuti sunt, bene seruarunt. Eius opera sunt cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in Anglia, & præsertim illud unum Redyngiense, & uilla opere magnifica, procul Oxonio, circiter septem millia passuum, ad Vodestocũ pagum, ubi loci condidit uiuarium muro circunseptum, quo uiuæ feræ tenerentur. Hæc uulgus Parcos appellat, in quibus damæ & cerui in primis clausi seruantur, quæ propriè apud Anglos, roboraria, sicuti antiqui dixerunt, nominari possunt, quòd eiusmodi loca roboreis sudibus ferè ubiq; circundent̃. Atq; hæc uita, factaq; sunt Henrici Normanorũ regum ultimi, quippe in quo omnis Gulielmi nothi uirilis sexus legitima prosapia defecit, quasi quòd secundum illud uetus Sapientiæ uerbum, Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Regnatum est in Anglia ab aduentu Normanorũ, ad initium principatus Stephani, qui successit Henrico, annos nouem & sexaginta, ac menses tres. Ita breue fuit eius gentis apud Anglos imperium, ob uirilis sobolis inopiam, quod ad Francos, seu Gallos homines postea peruenit. Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico uiri bonarum artium studijs eruditi, Anselmus, de quo suprà abundè memoratũ est: Rodulphus, qui Anselmũ secutus est: Thrustinus Eboracensis antistes, qui in Stephani tempora incidit. In Gallia itidem per idem tempus florebat diuus Bernardus, de quo infrà plura.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DVODECIMVS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus siue Gallus, eius nepos ex sorore Adela, Stephani comitis Blesensis filius, qui paucis antè annis, mortuo Eustachio socero, Bononiensem comitatū dotis nomine assecutus erat, partim Theobaldi fratris Blesensium comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintonienſis episcopi & Glasconienſis abbatis opibus fretus, regnum occupat, licet ipse cum alijs heroibus in uerba Mathildis Augustæ ac filiorum qui ex ea nascerentur, iampridem iurasset. Quapropter perturbatis uehementer ferè omnium animis, alij facinus abhorrebant, detestabanturq́, alij admodum pauci periurij immemores audacius quàm honestius probabant, atq; eius partes sequebantur. Stephanus uir sollertis ingenij, & militaris artis peritissimus, ubi uidit diuersum esse aduersus se populi studium, confestim eius animum explere muneribus, grandia polliceri, leges longè meliores se laturum, ac omnibus æquè pro uirili parte plena manu gratū facturum, promittere cœpit, usus ad hæc patrocinio Henrici fratris sui Vintonienſis episcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis acceptissimus erat. Quo factum est, ut ultra quàm credere par sit, sibi multorum principum ac reliqui populi beneuolentiã conciliauerit. Ex quo mox ad VIII. Calend. Ianuarij, anno salutis humanæ MCXXXVI, ad Vuestmonasterium in amicorum principum consessu, rex creatur, atq; à Gulielmo Cantuariensi archiepiscopo more maiorū consecratur. Tum demum propè omnes eum regem una mente consalutantes appellarūt, adeò ut uoces in uulgus passim iactatæ sint, Nimis turpe est fœminæ parêre. In Mathildem enim id dictū erat, cui quidam qui rectius sentiebãt, administrationẽ regni eatenus dandam putabant, quoad Henricus eius filius esset maturus imperio. Stephanus autẽ ex sententia summum consecutus imperiū, Oxoniū proficiscitur, atq; ibi principū conuentū facit, quo in conuẽtu, inter cætera, ut suorū animos sibi deuinciret, illud tributi genus quod alij reges per singula iugera terræ, sæpe exigere à populo solebãt, prorsus sustulit, atq; promisit se curaturū, ut deinceps episcopatus & aliæ præfecturæ sacerdotales ne puncto quidem temporis uacarent, nec recepturū alienas syluas, licet priuati homines in illis uenati fuissent. Sanè genus eiusmodi aucupij ab Henrico excogitatū fuit, ut illi agrorū possessione regi cederent, qui in ijs eius damas ceruósue cepissent, adeò uenatio id temporis quæstuosa fuerat. Item statuit, ut unicuiq; liceret castellū, uel arcem quo uellet loco, condere, & hoc ob id præsertim cõcessit, quòd sperabat ea munimẽta sibi aliquando præsidio fore, quippe qui pertimescebat aduentū Mathildis in Angliã, cui optimè sciebat præstò fore, qui opem ferrent. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbū, nihil crudele, sed omnia plena mansuetudinis, humanitatis, clementiæ. Interim dum ista gerebant, nõnulli nobiles Angli à præsente Reipub. statu abhorrentes, in Scotiam ad Dauid regem iuerūt, narraruntq́, quantū in se scelus concepissent optimates Angli, qui omnis sacramenti olim Mathildi Augustæ ac eius filijs dati, rupta religione, Stephanū fecissent regẽ, atq; ideo eum hortabant, rogabant, & etiam orabant, ut armis hanc iniuriã uindicaret,

simulq; Mathildi regnum restitueret, quod tam Deo, quàm hominibus gra-
tissimum foret. Mouit ea res ita Dauid animũ, ut nihil segnius quàm fide opti-
mi regis dignũ erat, cum ualido exercitu Angliam ingressus sit, ac primo im-
petu Cumbriam comitatum, in quo est urbs Carliolum, ac deinde Nouumca-
strum, loca utrinq; ad fines Angliæ sita, & maximè opportuna, ceperit. Quod
ubi Stephanus cognouit, ad ulciscendũ ardens, Armis, si Dijs placet, inquit,
recuperabimus, quod insidijs ab hoste raptum est. Itaque confestim iam satis
omnibus instructis comparatisq; copijs, ad hostem pergit, cuius ut prius co-
gnoscat uires, quàm periculo ultimo tentet, haud longè à Carliolo, uesperi ca-
stra ponit, manè prælium initurus. Scotus tametsi ferox & auidi ingenij ad pu-
gnam, tamen ubi procul signa Anglica uidit, haud omnino grauatè amicos
utrinque de pace coagmentanda agentes audiuit, qui ad regem Stephanum
profectus, in eius amicitiã uenit, ac reddito Nouocastro, eius permissu Cum-
briam retinuit. Fecerat id Stephanus, ut Scotum sibi fideliorem redderet, in
qua tamen re eum spes frustrata est. Nam cùm aliquanto pòst ab eo iusiuran-
dum exigeret, tantum abfuit, ut ille obtemperauerit, ut etiam palàm dixerit se
illud Mathildi prius dedisse: attamen ut morem gereret regi, iussit Henricũ
filium id facere, propter quod Stephanus iuuenem Huntyngtona comitatu
donauit. Atq; tunc primùm Scotus per hunc modum, Cumbriam & Hun-
tyngtonam comitatus sibi acquisiuit, in eorumq; possessionẽ uenit, quemad-
modum cuncti Anglici testantur annales. Hoc negotio celeriter confecto, rex
Londinum reuersus, multa animi hilaritate, ac rerum omniũ apparatu splen-
didissimo natalẽ diem Christi colit, qui ut tẽpus poscebat, dum in uoluptate
erat, ecce tibi, subitò fama per omnem Angliam peruasit, eum esse mortuum.
Ea res quanquam uana & nullius in præsentia momenti, multorum tamẽ ma-
lorum postea causa fuit: nam latius dissipato hoc rumore, magna per inimicos
populi seditio excitata est. Nonnihil etiam amicorum animi alienati sunt, & in
primis Normanorum, qui iam palàm periurijs & proditionibus fœdati, om-
nia sibi facinora audacter facienda rati, alij alia loca occupant. Hugo enim Bi-
gotus uir strenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Balduinus Red-
uersus Oxoniũ, seu Cestriã, Robertus Quisquerius arces nõnullas. Quæ ubi
Stephanus cognouit, quãuis repẽtina fortuna permotus, nihil tamẽ territus,
Viuimus, ait, idq; diu inimicis non latebit: qui insidiarũ tantũmodo metuẽs,
omni celeritate & studio incitatus, in aduersarios contendit, quorum conatus
quanq; statim cõpressit, loca tamen amissa, non paruo negotio recepit. Quare
cõtentus, uti uictoria nesciuit: nam cùm ipsos aduersarios persecutus nõ fuis-
set, illi postea audaciores facti, ut infrà dicetur, plura in eum sunt machinati.

Quieuit aliquantisper Stephanus, & dum domesticis rebus uacabat, per-
sentiens bene multos in dies singulos in se male affectos animo fieri, cœpit sen-
sim ea populo adimere, quæ initio principatus ultrò concessisset, ac simul ne-
gare quæ promisisset, secundũ illud adagiũ: Quod dedi, datum nollem, quod
reliquũ est, non dabo. quod causa fuit, quamobrẽ magnam sibi apud omnes
conflarit inuidiam, cùm interim maiores in Normania motus fieri cœpissent,
Gaufredo Andegauẽsi comite omnia turbante. Sed antequ in Angliã ista nun-
tiarent, rex mouit in Balduinũ, qui paulò antè eiectus ab Oxonio seu Cestria,
ægrè se in insulã Vectẽ proripuerat, atq; ibi nouas insidias moliri nõ cessabat.

Itaq;

Itaque in insulam delatus, eam primo impetu cepit, Balduino in exilium extra regnum acto. Re felicissimè gesta, & fama iam passim diuulgante nouos tumultus, qui in Normania fiebant, sumptis quamprimum armis, eò traiecit: cui statim obuiam fuit Theobaldus frater, cum ualida armatorum manu. Hîc habito de inuadendo hoste, quem bidui abesse intelligebat, consilio, suũ equitatum tripartitò diuisum præmittit, ut si uspiam facultas detur, prælientur illicò. Equites uix unius diei uiam progressi, Gaufredum uenientem offendunt, leui præsidio munitum, subitoq; adorti profligant, magna passim cæde edita. Qua re percommodè confecta, Stephanus iunxit amicitiam cum Ludouico septimo rege Galliæ, cui ex more iussit Eustachium filium nuper Normaniæ ducem creatum, iusiurandũ dare. Per hunc modum confirmatis rebus in Normania, rex in Angliã reuertit, qui uix in terram descenderat, cum factus est certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti enim specie seruãdæ fidei Mathildi, quotidie nouos motus in Anglos faciebant. Quare Stephanus optimũ factu ratus, si continuo tumultui rem aliam non præuerteret, Bedfordiã, quod oppidum ad fines Huntyngtonæ comitatus, quem paulò antè Henrico filio regis Dauid dono dederat, pertinet, & id temporis à Scoto tenebatur, copias duxit, atq; oppidũ circunsedit, sæpe ui, sæpe muneribus, ad deditionẽ nequicquã solicitando oppidanos: & ne puncto quidem temporis spatium hostibus daretur, sese reficiendi à laboribus, ipso etiam die natali Christi oppugnationẽ respirare non permisit: ita iam oppidũ trigesimũ diem oppugnabat, cùm illud ui paulò pòst ceperit. Quod ubi Dauid rex ex literis suorũ cognouit, qui iam in armis erat, maximè concitatus sine mora in agrum Northumbricũ exercitũ traducit, datacq; potestate militibus prædandi, nullo habito ætatis aut sexus discrimine, ita in omnes sæuit, ut etiã mulieribus grauidis minimè parcendũ putet, simul pecora rapit, ædificia incendit, uicos & quicquid hominũ uel iumentorum usui erat, igne ac ferro douastat. Interea Stephanus de aduentu hostiũ edoctus, maximis itineribus suis auxilio uadit, qui ea itineris celeritate tantũ terroris Scotis intulit, ut sese intra suos fines cõfestim receperint. Sed dum externã uim propulsat, domestica petitur, iam manifestè Deo periurij pœnas ab eo expetente, utpote qui contra ius fasq; in regnũ sibi minimè debitũ inuasisset, ac ita acceptũ nõ retulisset Henrico regi, quòd per eum honore pariter atq; opibus auctus antea fuisset: nam Robertus Gloecestriæ comes, de quo libro proximo meminimus, ut par erat, nõ aberat à consilijs sororis Mathildis, qui dies noctesq; tacitè obseruabat, quid res, quid casus, quid tempus ferret, studebatq; quomodo apud principes uocaret Stephanũ in inuidiã, quò illorũ beneficio, regnũ Mathildi, & Henrico eius filio, tandẽ aliquando restitueret, coràm exponens acerbũ esse, ab aliquo circũueniri, at acerbius, à propinquo: calamitosum esse, bonis priuari, at calamitosius, regno fraudari: indignũ esse ab alieno superari, at indignius, ab eo quẽ auxisses beneficijs multis. Ita eiusmodi uocibus amicorũ animi concitati sunt, ut dum rex Scotico bello tenebatur, eo autore, multi ex nobilitate, quos memoria beneficiorũ quæ ab Henrico acceperant, simul stimulabat, cupidè cõiurauerint, primũq; capto Bristollio nobilissimo oppido, alij alia deinde loca natura & opere munitissima occidẽtalis plagæ repẽtè occuparint. Hæc statim ut Stephano nũtiata sunt, ualde eius animũ solicitũ habuere, decreuerat em̃ Scotũ prius subigere, q̃ illinc copias reduceret,

ut ne toties à finitimo hoste diuexaretur: contrà domesticæ pesti occurrendũ quamprimũ existimabat, ne si moram faceret, frustra deinde aduersus coniuratos potentiores effectos arma moueret: itaq; præsenti negotio domesticum bellum quod instabat, anteuertendũ sibi esse ratus, in Angliam properè redit, magnoq; animo aduersarios prosequitur, aliquot locis primo aduentu recuperatis: qui tamen optimè gnarus Scotos nõ esse quieturos, rediens adit Thrustinum Eboracensem antistitem, eiusq; fidei patriam cõmendat: maiorem in modum rogitans, ut si quid ab inimicis innouetur, uelit suis præsidio esse: id quod ille se facturum ultrò promittit.

Erat per hoc Stephanus parumper metu liberatus, atq; eodẽ animi robore ea passim loca obsidebat, quæ rebelles per insidias cepissent: sed aduersarij perterriti nequaquam resistere ausi, alij aliò turpiter fugiebant, quos regius equitatus quacunque per uiarum difficultates licebat, insecutus, à tergo cædebat. Ita iam uictoria in manu erat, & loca propè omnia recepta, cùm Scotus audiens Anglum domestico tumultu teneri, infestis armis in Angliam contendit, dimissosq; quoquouersum equites, omnem agrum deuastare iussit. Interim uenit ei in mentem Eboracum oppugnare, & eo loci, si potiretur, belli perpetui aduersus Stephanũ sedem locare. Quocirca reuocatis à præda equitibus, instructo agmine Eboracum uersus proficiscitur, atq; non longè castra ponit. Thrustinus interea, in quem maximè omniũ absente rege, incumbebat tuenda regionis officiũ, consilio hostiũ cognito, nobiles Anglos ad arma capessenda, pro patria seruanda, quanto maximo potest studio accendit, identidẽ commemorans uillas exuri, agros uastari, pecus abduci, castella & oppida diruj, & demũ ciues aut interfici, aut in catenis teneri impunè à Scotis, & illos peiora inde molituros, nisi armis uim arceant. Mouit ita antistitis adhortatio principum animos, ut cõfestim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Lasciorũ familia uiris fortissimis electis ducibus, cuncti qui per ætatem, arma ferre poterant, ultrò se ac suam salutem in discrimen pro defendenda patria offerentes, nomina dederint, atq; ita in apertum campum exiuerint proxime hostẽ. Hîc quanq; nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ, summi enim infimiq; homines æquè intẽti erant ad prælium faciundũ, Rodulphus tamen episcopus Dunelmensis missus ad exercitum hortandi gratia, à Thrustino tunc aduersa ualetudine laborante, sic cõcionatus esse fertur: Tametsi nobilissimi Angli atq; Normani uideo uos satis animorũ habere, ad hostes repellendos, tamen ne eam uim cùm resistendũ fuerit, aliquo casu remittatis, ego uicem patriæ dolens, cuius uos incõmodis mederi cupio, pauca uerba faciam, nõ quòd horter, ut cuiquã iniuriã faciatis, sed atq; adeò, ut uobis faciẽtes depellatis. Igitur scitote uos cum eo hoste esse pugnaturos, quẽ sæpius uicistis, quẽ sæpius periurij maculis notatũ pœnis affecistis, quẽ denicq; ritu latronis truculentissimè in omne genus nostrũ sæuientẽ, templa spoliantẽ, bona nostra rapientẽ, sese fugæ mandare nuper coëgistis. In hunc igitur pro tot criminib. puniendũ insurgite, forticq; animo eum finibus prohibete: nam, ut uideo, uictoriã in manu tenetis: certè iuuabit Deus, qui diutius huiusce populi peccata tolerare nõ potest. Quapropter qui perdiderit animã suam in hoc tam iusto bello, haud dubiè, sicut Seruator noster docet, inueniet eam. Inter hæc, appropinquabat hostiũ agmen, & iam aliquot equitũ turmas præmisse

præmissæ erant, quæ locum pugnæ superiorem caperent. Quod ubi Anglus conspexit, non expectat dum ab hostibus prius lacessitus, prius clamor inciat, sed bellicum repentè canit, Scotumq́ nihil etiam pugnam extrahentem aggreditur. Incipitur prælium missilibus, deinde cominus pedites manum conferunt: pugnatur utrinq́ acriter, cùm Henricus Dauid filius qui alterum cornu in acie Scotica habebat, cum parte equitatus, in primã aciem hostiũ irrumpit, turbatq́ eam primo impetu: sed illa statim in unum conferta hostẽ intrare prohibet, factaq́ ala, Scotos equites intercludit, atq́ passim fossis equis interficit, & qui resistere conantur, in uiam se dare cogit. Quod ubi reliqui uiderũt, consternati animo fuga salutem quærunt. Defertur huius fugæ rumor ad alterum cornu, ubi rex Dauid acriter hostem urgebat, incutitq́ tantum timoris alijs, ut passim fugere incipiant. Nititur hinc rex suos in pugnã reuocare, instat illinc Anglus infestis cuspidibus cædem longè ingentissimam faciens: ex quo Dauid coactus est suos sequi fugientes. At Henricus eius filius Huntyngtonæ comes nihil fuga patris aut suorũ motus, ut gloriæ appetẽtior extremã fortunam magna audacia tentat. Itaq́ iuuenis equo prouectus suis iam effusè cedentibus, Quò pergis, inquit, miles? & hîc arma & uires inuenies, nec uiuo duce tuo, cui operã dare debes, nisi uictor abibis: proinde elige, cum hoste pugnare, an turpiter supplicio affici malis. Hæc dicente duce, Scotus in pugnam redit, redintegratoq́ prælio, magnam stragem edit: sed pauci urgente à fronte Anglico pedite, & à tergo equite, circumuenti in medio, aut cæduntur, aut capiuntur. Henricus ubi rem inclinatam uidit, fortunam aduersam incusans fugam itidem facit. Dicam de numero interfectorũ, quod scriptum reperio, etsi non facilè est fidem habere, cùm utrinq́ fortiter sit dimicatum. Occisorũ itaq́ numerus fuit amplius decem millia, extra captiuos, & qui uulnerati diuersis in locis, procul ab eo loco ubi est pugnatũ, interierunt. Ex Anglis, solum Gilbertum unum ex ducibus ferunt eo prælio cecidisse, cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de uictoria adepta, immortaliter gauisus est, atque magnis laudibus cùm suos Anglos & Normanos, tum Thrustinũ ad cœlum extulit. Ipse etiam eadem fortuna suos aduersarios partim domuit, partim in Galliam fugere compulit. In ijs fuit Robertus comes Glocestriæ, qui ad sororem Mathildem se recipere coactus est. Rex his rebus præclarissimè gestis, cùm intelligeret Scotorũ uires, post acceptam tam insignem cladem, ita debilitatas esse, ut facilè subigi possent, eodem anno qui fuit tertius cùm regnare cœpit, traducto exercitu in Scotiã, primũ peruastat agrũ: deinde cum egressis ad tuendos fines dum depugnare parat, Dauid qui se longè uiribus imparem sentiebat, legatos de pace mittit, quam tandẽ dato obside Henrico filio, impetrat. Re Scotica per hunc modũ composita, Stephanus lætus Henricum secum ducens, cùm in Angliã reuerteretur, iter flexit in Vualliam, ubi Ludlollium oppidũ totius regionis princeps, ab aduersarijs occupatum expugnauit. In ea oppugnatione Henricus obses dum prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis aduncо ferro ex equo abstractus, nutu omnino Dei à rege statim accurrente præsenti periculo liberatur.

Post hæc Stephanus Oxoniũ pergit: dum eo loci moratur, incipit passim diuulgari rumor de aduentu Mathildis, ac Roberti eius fratris, quod ipse præcipuè formidabat. Quæ res effecit, ut minus multò suis deinceps confide-

ret, utq; eum ualde pœniteret, à principio concessisse, uti unicuiq; liceret arces condere: quas cùm multi diuersis in locis ædificassent, omnes apud eum in su spitionem uenere, inter quos in primis fuerunt Rogerius Sarisberiensis, & Alexander eius nepos ex fratre Lincolniensis episcopi, ambo multæ autorita tis & potentiæ. Porrò Rogerius binas arces munitissimas extruxerat, alterã ad Schirburnũ pagum, alterã opere magnificam apud uicum, qui Visis uocat, Alexander uerò arcem ad Neuuarcum oppidum posuerat, longè à Lincolnia urbe, circiter millia duodecim. Itaq; misso utroq; antistite in carcerem, & Ni gello Elyensi episcopo eiusdem Rogerij nepote in exilium acto, ea omnia lo ca occupauit, ubi thesauros Rogerij ad quadraginta millia marcharum repe rit. Ob quam rem, tantus Rogerio infixus animo dolor hæsit, ut breui pòst tempore à uita excesserit. Per idem temporis Gulielmus Cantuariensis archi episcopus post annũ q̃ sedere cœperat decimũquintũ, è uita migrauit: cui suc cessit Theobaldus abbas Beccensis, antistitũ ordine septimus & trigesimus. Non multò etiam pòst Thrustinus Eboracensis mortuus est, post quẽ Guliel mus Stephano propinquitate cõiunctus electus est: sed Henricus Murdacus monachus Cisterciensis uir ambitiosus, affirmãs eam electionẽ esse uitiosam, per dolum archiepiscopus ab Eugenio pontifice Rom. creatur: quo septimo pòst anno ex humanis rebus adempto, Gulielmus meritũ honorẽ assecutus est, de quo plura alibi dicemus. Henricus tamen suo diligenter functus est offi cio, sic, ut Eboracensis prouincia nullũ fecerit damnũ. Is consecrauit Ioannem Optatũ episcopũ Orcadum insularũ, cui ille obedientiæ promissum secundũ solitã uerborũ formulã conceptũ fecit. Sæuiebat Stephanus in omnes, specia tim in suos adiutores, dum omnes timebat, id quod bona pars mortaliũ diu nitus fieri arbitrabat, ut scilicet illi periurij pœnas luerent, qui eum regem con tra ius fasq; fecissent. Necq; aliud nempe pessimorũ consiliorũ autoribus pra mium debetur. Pertimescebat insuper Stephanus externã uim, cùm audiret Augustã undecunq; sibi auxilia adiũgere: quapropter ratus in rem suã portu simũ fore, si Ludouicũ regem Galliæ in amicitia cõtineret, quamprimũ dedit ad eum literas, simulq; legatos cũ munerib. misit, qui Constantiã eius sororẽ peterent nuptũ dari Eustachio filio. Non abnuit Ludouicus Angli affinitatẽ collocata enim sorore Eustachio, operã & studiũ suum Stephano ultrò pollici tus est. Confirmauit ea affinitas animũ regis spe quadã sempiternæ pacis exul tantis. At Constantia puella extincto paucis pòst annis Eustachio, nupsit Rai mundo Tolosatium comiti: quod solum attendentes quidam recentiores scri ptores, de hac cum Anglo affinitate minimè meminerunt.

Sextus iam erat annus ab eo, quo regnare cœperat Stephanus, cùm Mathil dis Augusta traiecit in Angliã, ac se rectà contulit Arundellũ, quod quidem oppidũ cum Suthsexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, sibi nomine dotis assignatum. Venerant cum Augusta, Robertus frater, & Hugo Bigo tus, cuius suprà mentionem fecimus. Hîc non consentiunt scriptores: alij tra dunt Mathildem duxisse magnum exercitũ, ut coniunctis copijs cum Ranul pho comite Cestriæ, qui partes Roberti generi sui sequebatur, quoties oppor tunũ esset, cum Stephano manũ cõsereret. Alij scribũt, quibus cum magis sta mus, eam cum parua manu uenisse, fretã primũ ope diuina (nam Deus iure pu gnãtibus semper adest) deinde amicorũ auxilio, qui patris deuincti beneficijs contra

contra Stephanum uenire parati essent. Quare Robertus ut maturè exercitū faceret, & aduentū sororis omnibus nuntiaret, relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidem sagittarijs equestribus, facto per terras hostiles itinere, Glocestriam peruenit: & licet oppidū regio præsidio teneretur, oppidani tamen ubi Robertū uiderunt, eiectis qui in præsidio erant, ultrò ad eum defecerunt. Hîc Robertus partim nouum exercitū conflat, partim uicina loca ad uoluntariā deditionem solicitat. Stephanus interim cognito hostium aduentu, properè Arundellū profectus arcem circunsidet, ubi aliquot diebus uana spe consumptis, qui clàm Augustæ adiutores erant, eius auribus instillant eam arcem esse inexpugnabilem, & ideo nihil esse quòd amplius instet, sed potius optimum factu, si soluta obsidione permittat Mathildem exire ac aliò fugere, ubi facilius eam opprimere possit. Eo adductus consilio rex, non animaduertens latêre anguē in herba, ut uulgò dicitur, cùm nihil prius factum esset, quàm ut hostis fame propè suffocatus in manus ueniret, milites ab obsidione ita procul traduxit, ut hostes cognoscerent se tutò posse aliò uersum se conferre. Quo uiso, Mathildis quæ more fluminis, uires eundo acquirebat, nihil cunctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Bristolliū perrexit, quod iam in fratris potestatem uenerat. Quod ubi cognitum est, certatim principes regni ad eam deficiūt, quippe qui memores erant, se olim illi & filijs per iusiurandū obligasse. Obsidebat interea rex arcem Valinfordiensem, quæ in Oxoniensi agro, ad Thamesim sita est, cùm intellexit Mathildem uiribus auctam Bristollij considere, qui mali consilij serò pœnitens, omissa arcis obsidione, Bristollium uersus ire maturat, ut eo loci hostem includat. At Augusta cognito regis consilio, primū Glocestriam, deinde Lincolniam contendit, ubi statim cōmeatum parat, urbē præsidio firmat, propugnacula bello tuta facit, ut se tandiu ea ciuitate tenere tutò possit, usq; dum aut fortuna belli à fratre tentetur, aut sine armis per adiumentū populi, eiecto Stephano, regnū sibi ac filio restituat. Rex eam secutus, Lincolniā corona militū circundedit, simul omnes aditus tentans, qua parte posset muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obsessis suppetias ferentes, instructo agmine Lincolniam ueniunt, castraq; prope hostem ponunt, ac postridie ubi primū illuxit, suos in aciem ducunt, atq; prius ad pugnandū acriter hortati iubent intentos esse, & signū ad erumpendū spectare, idq; ilicò dant. Tum milites multò incitatissimi in hostem sublato clamore incedunt. Nec rex distulit certamē, qui itidem edito signo, suos in hostes eduxit. Ingentibus animis uario euentu pugnatū est primo concursu, dein adeò res regia inferior fuit, ut eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ ubi ipse cognouit, nihil animo tardatus, sed suos centuriones ac pedites qui ipsum circunstabant cohortatus, in hostes erumpit: hîc quotquot obuios habet, sternit, atque ferro uiam inter medios hostes facit. Adæquant pedites, qui pauci præ hostium numero erant, ducis uirtutem, adeò, ut pugna rarò ulla magis sæua, & cum utriusq; partis pernicie clarior fuisset, si prior regia acies, quæ primo congressu non sine suspitione proditionis dissipata est, parumper impetū hostiū toleràsset. Ad ultimū rex cum comite Cestrensi congressus, à multitudine circumuentus capitur, eius itidem peditibus aut captis aut cæsis, ac continuò ad Augustam ducitur, ut mulier uiso hoste captiuo, sciret se satis iniuriam esse ul-

tam, quæ licet magnam animo conceperit uoluptatem, eum tamen turbato ſpiritu aſpexit, ac ſtatim Briſtollium in carcerem miſit. Gaufredus uir Mathil dis certior factus de re proſperè geſta in Anglia, Normaniã repentè armis ad ortus, eam occupat, atq; fama capti regis diuulgata, principum ſimul ſtudium in ſe uertit. Dauid itidem Scotorũ rex Northumbriã ingreſſus, eam ſibi Ma thildis iuſſu poſſidendam capit.

At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſſima, uictoria ſibi utendũ iudicans, nihil ſuæ cauſæ indormit, ſed uigilanter omnia curans, primũ Vinto niam proficiſcit, ubi autore Henrico epiſcopo, licet frater eſſet Stephani, hono rificè accepta, urbem præſidio firmat, deinde Oxoniũ reuerſa totã mediterra neam partẽ luſtrando in poteſtatẽ ſuam ultrò uenientẽ recipit, ac ad Fanũ Al bani iter tendens Londinũ uenit, à ciuibus generatim libentiſſimis animis ac cepta, qui ei ſummos honores habuerunt. Hîc autẽ dum de ſtatu regni collo cando agitat, rogatur à Mathilde uxore Stephani, ut uiro parcat, detq; ut red dito ſibi regno, uitam cum bona pace priuatã degat. Quod tantũ abfuit, ut illa conceſſerit, ut etiam nihil ad rogatum, ſed cum uerborũ contumelijs reſpon derit. Quare regina, quæ etſi animo triſti ſauciocq; erat, animaduertens nõ pre cibus, ſed lacertis & uiribus ac armis pacem petendam eſſe, confeſtim Euſta chium filiũ, qui in Cantio erat, admonuit, ut exercitũ pararet, quod ille impi grè agebat. Auguſta item Londinẽſibus de iniurijs ab Henrico eius patre ac ceptis cõquerentibus, ac more ſuo leges diui Edouardi repetentib. palàm ſuc cenſuit: quapropter populus uehementer cõmotus, ei inſidias quãprimũ faci endas ſtatuit. Quod ubi illa perſenſit, clàm & noctu Oxonium aufugit, adeò mulier fortunæ uarietatis minimè patiens principibus infeſta erat, & ante om nes regi, quem iuſſerat compedibus teneri, ac uili & perparco cibo ali. Henri cus Vintonienſis antiſtes ubi iram Mathildis in ſuos in dies magis renaſci co gnouit, ſeruiendum tempori ratus, arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamũ, & Farnamũ pagos, ac alijs in locis condiderat, ualido firmat præ ſidio, ac cõtinuò poſtea ſeſe in arcem Vintonienſem recipit, ſpectaturus quor ſum fœmineus furor euaderet. Quo cognito, Mathildis arceſſit Dauid regẽ Scotorũ ſuum auunculũ, qui ad eam ſubitò aduolat, ac ambo ſimul cõiuncto exercitu, Vintoniam proficiſcuntur, arcemq; obſident. Adfuit ſtatim Mathil dis regina & Euſtachius filius cum potenti bellatorũ manu. Properarunt illuc & Londinenſes, qui muliebrẽ animũ ſibi infenſum formidabant, ac denicq; o mnes qui Sephani ſequebant partes, ad reginã ierunt, atq; uno momẽto facto impetu, hoſtes uiriliter ſuperarunt. Auguſta ſimulata morte, ut cadauer Glo ceſtriã delata eſt: Robertus eius frater unà cum multis alijs capitur, qui regem captiuũ tenebat Briſtollij, in oppido ſuo. Hic à regina duriuſculè accipit, quò forſitan probè ſciret illud euangelicũ uerbũ ueriſſimũ eſſe: In qua menſura me timini, in ea metient uobis alij. Nam ille de Stephano nihil bene meritus erat.

Regnum itaq; in has duas factiones iampridẽ abiuerat, iamq; inde ciuita tes ac populi tabifico diuerſarum partiũ ueneno imbuti, tanto ardebant odio, ut breui ciuilibus armis regnũ ipſum perditũ, funditusq; euerſum iri uidere tur. Quorũ malorũ cauſa, Stephanus qui iniuſtè ſibi dominatũ uindicauerat, & Robertus qui iure ſorori opitulabatur, in primis erant, qui cùm captiui am bo forent, in eam ſpem uniuerſi erecti erant, ut tum demũ Deus miſeratus la

bores

bores populi, huiuſcemodi calamitatibus finẽ imponeret. Quare principes regni qui boni conſulebant, ut reconciliatio concordiæ per captiuorũ permutationem, inter partes tandem aliquando ſequeretur, ſummopere agitantes, conditiones pacis ſtatuebant, ut rex libertate donatus regnũ retineret, Robertus uerò comitatũ ſuum haberet, cõſentiretq; cum rege, & ſe ab eo nõ amplius ſeiungeret. Reſpuit comes eas cõditiones perinde ut ſi ſui iam iuris eſſet, nec Augusta niſi regno ſibi reſtituto, ad pactionẽ aliquam deſcendebat. Ex quo negotio, inimicitiæ magis atq; magis inter utranq; factionẽ gliſcere cœperunt, ita ut ad extremũ rex ac comes carceris moleſtia defatigati, & fortuna belli confeſtim mutuis offenſis, atq; capitali odio accenſi bellum redintegrarint. At nõ nemo parum rerum geſtarum peritus, tradit hîc per eiuſmodi mutuam regis & comitis permutationem, pacem conueniſſe, id quod falſum eſſe perſpicuè arguit bellum, quod confeſtim eſt inter eos ſecutum. Rex Vintoniam profectus arcem quandam loco opportuno ædificare incipit: quem Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat, non muris extruendis, ſed numero militum augendo ſtudebat, de improuiſo adortus in fugam uertit, multis captis cæſiſq; ex eius militibus. Stephanus hac ignominoſa fuga commotus, ac ſarciendæ infamiæ cupidus, ſtatuit nullum amplius aduerſarijs laxamentũ dandum, at continuo bello inſultandum. Itaq; euocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſſimus Oxoniũ contendit, ubi ſe Mathildis continebat, atq; ſubitò circunſidet, ac ut oppidanos uel ad deditionem compellat, uel aditu eos prohibeat, qui obſeſſis auxilio uenire tentarent, in agrum cum parte copiarũ exit, omnia ferro & igne deuaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidum munitius eſſe, quàm ut citò expugnari poſſet, & uidens ſupra uires ſuas eſſe, cum tam immenſo hoſte congredi, tempus & locum quærebat, quo illud tutius faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cùm conſumpto ferè cõmeatu, nulloq; ſuppetias ferente, intra oppidum titubari cœptum eſt. Quod ubi Auguſta ſenſit, conſiliũ fugæ neceſſariò capit, cùm præſertim ſæuiret hyems, nixq; omnem campũ oppleret, adeò, ut milites hoſtium frigore torpentes ſegniter uigilias agerent. Mathildis igitur albis ueſtibus induta, ut ſpecie niuei coloris hoſtes falleret, noctis ſilentio egreſſa eſt oppido, & ſcapha per Thamesim uecta, ad arcem Vallinfordienſem peruenit, atq; ibi à ſuis in arcem accepta eſt. Oxonienſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio, ſe atq; oppidũ regi dediderunt. Quo negotio ita confecto, rex ad arcem expugnandã dum ire properat, occurſu aduerſariorũ ſubitò repellitur, cogiturq; aliò diuertere, qui in itinere ex altera parte inuaſus, à Roberto in fugã uerſus, ægrè ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus uir ſtrenuus captus eſt, quem rex non prius liberare potuit, quàm aduerſarijs reddiderit arcem Schirburnenſem.

Poſt hæc, aliquantiſper armorum furor conſedit. Interea rex Londinum uenit, ubi celebrem principum ac antiſtitum conuentum peregit, in quo talia uerba fecit: Cùm principes fideliſſimi me hactenus ueſtræ libertatis defendendæ ducem ſecuti fueritis, quæſo, ut ne in poſterum deſeratis: mihi enim nunquam animus defuit, tempora defuerunt, per quæ non licuit officium præſtare, quod ne nunc etiam præſtare ſine ueſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrem rem factã arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, ut uelint nolint, manus

breui sint daturi. Tantum restat, ut uestris opibus uelitis pro parte uestra, iu-
uare bellũ, quod Reipublicæ nomine, uestro cùm consilio, tum cõsensu suscep-
ptum est: nam à principio abhorruistis à fœminæ imperio, nunc illud aliqui
uestrũ experti multò magis horrent, quod uelut graue iugum tandem ab om
nium ceruicibus perpetuò depelleť, si collibuerit me unũ libertatis uindicem
studio, cõsilio, patrocinio denicp tueri, sequi, amplecti. Quis est enim, qui hoc
non intelligat, nisi fortiter pugnauerimus futurũ esse, ut turpiter fœminæ ser
uiamus? quo homini, præsertim libero, nihil calamitosius accidere potest. Igi-
tur cum gratissimis animis arma sumite, & ne populus tributo prematur, pro
se quisp depugnet, & quibus pugnare aut per ætatem, aut per leges non licet, to
dent pecuniam, dent uicarios, dent arma ad patriã tutandam. His dictis cun-
cti præsidium salutis ac libertatis defendendæ se laturos pollicentur. At epi-
scopi cum suis sacerdotibus, quia pugnare fas non est, pecuniam conferre pro-
mittunt, quibus ut aliquid gratiæ referretur, in eodem conuentu constituũ
est, ut quicunp deinceps sacris initiatos percuterẽt, aut alicuius criminis reos
episcoporum iniussu caperent, impij importunisp haberentur, nec ab aliquo
præterquam à Romano pontifice, in piorum cœtum restitui possent, quem-
admodum iure pontificio iampridem sancitum esset, sed apud Anglos ante id
tempus minus seruatum. Quod idcirco decretum est, quoniam quotidie sa-
cerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebantur, & ita ca
pti grandi pecunia se redimere cogebantur. Sub idem tempus, ad Fanum Al-
bani, Gulielmus seu Gaufredus (utrunp scriptum reperio) comes Magniuil-
læ, dux belli ueteranus, qui Augustæ partes sequebatur, captus est, non sine
multa militum regiorum cæde, quem Stephanus bonis ferè omnibus mulcta
uit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas se conuertit, & primò cœnobium di-
ui Albani, deinde Ramesiense eiectis monachis spoliauit, ac passim quocunp
ibat, omnem agrum depopulabatur, donec inter prædam faciendam, sagitta
transfixus inglorius perijt, ut ita sacrilegij pœnas persolueret. Aderat nonus
annus cùm regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ce-
strensis Lincolniam tenebat, nequaquam magno præsidio munitam. Ex quo
rex spem cõcipit loco facilè potiendi, nec moram ullam faciens intempesta no
cte urbem obsidet, atp uallo includere maturat. Comes improuiso hostis ac-
cessu aliquantulum primò perculsus, dein ubi de muro speculatur hostẽ esse
rarũ, suos se armare iubet, ac mox apertis portis erumpit. Non expectauit rex
impetum, sed raptim aufugit. Comes qui hostem sequi nequiuit, adortus il-
los, qui uallum faciebant, octoginta homines obtruncauit. At uerò post bien
nium, quàm ista gesta sunt, & uarias tumultuosasp pugnas, Ranulphus cum
rege in gratiam rediit, & cùm ad eum liberè se conferret, perfidiosè captus, nõ
prius dimissus est, quàm omnia loca quæ regiæ ditionis fuerant, modis omni
bus restituisset. Peperit ea res Stephano nouas cũ dedecore inimicitias, quip-
pe quẽ bene multi perinde ac si fœnum haberet in cornu, uti in prouerbio est,
diligentius postea sibi cauendum statuerunt. Ille uerò uisus præclarum quip-
piam fecisse facinus, sibi triumphum perinde quasi iure non fraude partũ de-
creuit, ac Lincolniam unà cum alijs locis receptam corona redimitus, multa
pompa triumphantis more ingressus est. Sunt tamen, qui tradant Stephanũ
idcirco eam pompam duxisse, ut nouam religionem ex hominum mentibus
tolleret,

tolleret, qui cùm multis antè annis, in ea urbe regem ornatum corona non uidissent, eum arbitrabantur non sine sua noxa introire posse, atq; ita ingressum superstitionem ludificasse.

Per id tempus, Gaufredus uir Mathildis è uita excessit. Quo audito, Henricus filius, qui apud Dauid regem Scotorũ erat, quò sine periculo, præstò esset, ut matrem uictricẽ sequeretur, confestim domum reuertitur, & paternum principatũ assecutus, inde in Normaniã proficiscit. Is cùm adolescens optimæ indolis esset, atq; eam animi magnitudinẽ præ se ferret, qua facilè quisq; prudentissimus iudicaret eum uirũ magnũ euasurum, Normani ultrò sese in eius fidem & potestatẽ permiserunt, cùm præsertim animo cernerent omnes Stephani conatus male breui tempore casuros. Rebus felici auspicio ita compositis, maior cœpit iuuenem cupiditas regni Angliæ recuperandi, fretum præcipuè maximis amicorum opibus: itaq; cum centum quadraginta equitibus, & peditum tribus millibus, primo quoq; tempore in Angliam transgreditur, ad quem euestigiò ex tota insula, magnus cõfluxit bellatorũ numerus ex ijs, qui matris adiutores erant, atq; ita ingentibus copijs auctus, ad Marlebrigiensem arcem (est enim Marlebrigius pagus in Vuilceria comitatu, quã hodie uocãt Malmisburiã, Sarisberiensis diœceseos) proficiscitur, ubi Stephani præsidiũ erat, ac positis nõ procul castris, locum obsidet, tormentis dies noctesq; uerberat, cuniculos intrò agendos summopere curat. Quibus cognitis rebus, rex suis auxilio adfuit: quos ubi repentino aduentu obsidione leuauit, magno studio, ut ulciscendi cupidus, hostem ad pugnã prouocat. Verùm Henricus qui hostem præstare numero militũ cognoscebat, & confluentibus quotidie ad se nouis belli socijs, utile in præsentia ducebat prælio abstinere, intra castra hostis ferociã consultò eludebat, deinde cum eodem infestis armis decertaturus. Habeo tamen autores, Henricũ arcẽ Marlebrigensem primo accessu cepisse, & non multùm inde cunctatũ per fines Conuentrensiũ, Northantonensium, Lecestrensium, Stanfordiã instructo agmine peruenisse, ac eo loco in potestatem accepto, Nothyngamiam oppidũ natura & opere munitũ, hostiliter conquæ cùm in loco edito sita sit, & præsidio illius non facilè expugnabilis, atque demũ pertinaciter defenderetur, infecto negotio, ne tempore frustra excluderetur, ad alia loca occupanda properasse, ac ad ultimũ ad matrem in Vallinforդiensem arcẽ se recepisse. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tempus & locum obseruabat, quo posset iuuenem nondũ aduersam fortunã expertũ, & ob id ipsum suis uiribus nimis confidentem, ad singulare prælium trahere, ut una demum pugna, de uita & regno cum hoste decertaret.

Cæterum cùm Anglia tam multos annos intestinis motibus fluctuaret, essentq; matres familiâs passim uiolatæ, uirgines raptæ, templa spoliata, uillæ & oppida direpta, greges ouium reliquiq; pecoris cæsi, in quibus potissimũ populi uita consistit, homines sine numero interfecti, Deus tandẽ uoluit tot miseriis liberare Anglos, quorũ iam uicinas gentes mirum in modũ miserebat, adeò eorum uulnera omnibus nota erant: & quia omnis causa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas inuaserat, idcirco fecit, ut ille parcem concupisceret, à qua semper antea abhorruisset. Itaque dum Stephanus tantopere cum Henrico confligere parabat, ecce tibi, Eustachium filium im-

matura morte extinctum amisit, quem casum omnino acerbissimũ eò grauius tulit, quò magis omnium iudicio, adolescens uidebatur ad laudem esse natus: par quoq; omnes principes qui eius sequebant partes, repentè luctus occupauit. Sed ante omnes, Constantia uxor ipsius Eustachij dolorem accepit incredibilem, cruciataq; est miserè, quòd ille nullum ex se suscepisset filiũ: quæ paucis pòst diebus cum dote ac uarijs locupletata munerib. ad Ludouicũ fratrẽ honorificè remittitur. At Stephanus ubi uidit se filio unico, cui regnum parauerat, & simul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat usui, esse priuatum, cœpit sensim animũ remittere, à rebusq; bellicis simul auertere, ita ut uideret iam sua sponte ad pacem inclinari. Quod postquã aliqui ex optimatibus, quibus pax cordi erat, animaduerterũt, Mathildem & Henricũ cõfestim adeunt, monẽt, hortanť ad concordiã, multis rationib. affirmantes tutius esse, ut depositis utrinq; armis, æquis cõditionib. cum Stephano cõsentirent, cũq; expectare, dum libertas ciuiũ, dum ipsorũ salus in grauius discrimẽ adduceretur. Assentiunť consilijs amicorũ mater & filius, ac primo quoq; die, ad colloquiũ faciendum cum rege ad Vallinfordiã uicum, ex arce descendunt. Hìc pòst multas & uarias utrinq; conditiones oblatas, ad extremũ inter eos pacificatio consecuta est, quæ ut stabili perpetuoq; maneret fœdere, rex antistitum pariter atq; heroũ conciliũ cõuocauit, cuius autoritate pactio facta est, ut Stephanus deinceps tanq; legitimus rex usq; dum uiueret, regnũ Angliæ eo iure, quo qui optimo, obtineret, & Henricus Normaniã possideret, atq; ueluti uerus hæres ei succederet: Robertus uerò comes alijq; principes qui unã uel alterã partẽ secuti fuissent, sine fraude suis fruerenť possessionibus. Has pacis cõditiones ita libenter uterq; princeps amplexus est, ut Stephanus sibi Henricum adoptauerit, licet Gulielmũ filium superstitem haberet admodum puerum, ex concubina, ut aiunt, genitum, quem in uerba Henrici iurare iussit, & ipse Henricus Stephanum publicè regem Angliæ salutauerit, patremq; appellauerit. Fuit ea pacificatio summæ toti populo lætitiæ, qui ob utriusq; factionis simultates, permultis antea calamitatibus affectus, diu in mœrore fuerat. Atque hæc omnia anno salutis humanæ MCLIII in acta relata sunt, ut posteriorib. notaperpetuò forent. Est insuper Gulielmi regis filij ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur, nonnullis q; prædijs donatur, in agro Nordouicensi, quod suo assensu Henricus maximè omnium ratum habuit. Post hanc cõcordiam, Dei optimi maximi nutu, omnis factionum ardor sic refrixit, ut res Anglica mirabilem in modum deinceps per aliquot annos floruerit, pace ubiq; parta. Sunt, qui tradant aliam fuisse causam, qua Stephanus flexus sit ad pacẽ, aientes Mathildem amicã potius quam inimicã Stephani fuisse, & eam cùm uideret rem inter ipsum Stephanum, & Henricum filium eò deductam, ut armis finienda esset, clàm ad Stephanũ adiuisse, atq; sic eum allocutã: Ecquid impiè ac tui generis immemor facere tentas? decet ne patrem perdere filium? an fas est, ut filius patrem occîdat? Amabò te, des locũ iræ, proijcias q; tela manu, nam Henricum, uti probè scis, ex te enixa sum. Et his dictis, ordine cõmemorasse, quem admodũ paulò antè quàm Gaufredo nuberet, ab eo cõpressa fuisset, ac ijs uerbis Stephanũ motum pacem feciſſe. Sed hæc uel altera fuerit causa pacis, nihil obstat, quin illud ipsum diuinitus factum esse credendũ sit: quamuis de istiusmodi notitia Mathildis à Stephano habita, fabulã uulgi esse, ac falso id utriq; crimini

crimini datum dixerim. Fac porrò ita esse, attamen credibile est, nihil ambobus potius fuisse quàm cunctos mortales in perpetuum de ea re cælare, ne tantum labis Henrico filio, qui pro legitimo habebatur, uel ipsi Mathildi asperge retur, quod qui sana essent mente, homines magnopere curassent.

Rebus igitur ita felicissimè cõpositis, Henricus dux cum matre in Galliam ad principatũ suũ remigrauit, quem rex Cantuariã usq; deduxit, dein toto eo anno omnẽ ferè Angliã peragrauit, multa comitate & beneuolentia omnis ordinis uiros passim cõplexus. His temporibus Ludouicus rex Francorũ reuersus ex Hierosolymitano bello, de quo Platina in uita Eugenij tertij pontificis Ro. subtilius scribit, q; ut nos hoc loco id replicare necesse habeamus, cùm Aleonora, ex qua duas filias, Mariam & Alisam susceperat, quibusdã de causis, quæ neq; quæq; liquidò produntur, diuortiũ fecit, quæ filia fuerat unica Guilelmi ducis Aquitaniæ & Pictonũ comitis, ex quo à patre hæres facta est. Henricus igitur qui infesto erat animo in Ludouicũ, quòd Stephanũ iuuisset, hanc Aleonorã in matrimoniũ duxit. Quæ res materia fuit multorũ bellorũ, quæ postea ille cum Francis gessit: nam cùm ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur, iure uxorio ei uenisset, & materno Normaniã obtineret, expectaretq; Angliæ regnũ, ac paterno, comitatus tris, Andium, hoc est Andegauensiũ, Turonum, & Cenomanorum possideret, est admodum potens cum quouis ad bellandũ effectus. Interim Ludouicus peruolentior iniquo animo ferens Aleonoram nupsisse inimico, & ob id illi multò maleiniciorq; factus, cum ingenti exercitu in Henricum mouet, ac Nouummercatum oppidum obsidet. Quod ubi dux cognouit, licet suis suppetias laturus statim sumptis armis in hostem profectus sit, tamen Ludouicus prius oppido potitus est, quàm ille accesserit. Quo in itinere audito, in Francorum fines exit, secundumq; Ligerim iter tendens, omnem agrum late populatur. Inde inter eos aliquandiu uariè bellatum, donec concordia secuta sit, restitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iisdem temporibus rex Scotorum Dauid, uir tam armis, quàm animi uirtute clarus uita excessit, cui Malcolmus quartus nepos ex Henrico filio successit, & Mathildis Stephani uxor è uita migrauit, fœmina multis uirtutibus ornatissima. Ita res regis paulatim male cadebant, ut quæ erant eius maturæ mortis instar præsagionis, perinde ac cõtigit: nam ipse post aliquot menses, q; omnes ferè partes regni animi causa lustrauerat, uenit in Cantiũ, ubi in morbũ incidit, quo paucis pòst diebus ingrauescente consumptus est, octauo cal. Octobris, annũ ætatis agens nonũ & quadragesimũ: regnauit autẽ undeuiginti, amplius undecim mẽses, diesq; septẽ. Fuit is annus à natali Christi MCLII. Corpus ad cœnobiũ quod ipse in Cantio ædificarat, prope uicũ quẽ Feuersamum uocant, delatum est, ibiq; funerali pompa sepulturæ datum, ubi loci & filius & uxor sepulti erant. Genuit ex Mathilde uxore unicũ filiũ Eustachiũ, & Gulielmũ ex concubina, de quibus suprà abundè meminimus. Statura corporis decentissima, optimo habitu, maximisq; uiribus fuisse traditur. Animi uirtutes multæ, atq; illæ quidẽ egregiæ fuerũt: bellandi peritia summa, clementia & lenitas, at aduersus omnes liberalitas maxima: nam licet in continuis fueritbellis, parua uel nulla à populo tributa exegit: mulctauit tamen de uoluntate Dei aliquot in primis episcopos, qui apud ipsum in suspitionem cecide-

rant, ut hoc modo periurij pœnas luerẽt. Vitia uerò quibus facilè notatus sit, non reperio, præter illud, quòd regnandi gratia, ius uiolasset. Viri illustres ea tempestate fuerunt, Thrustinus Eboracensis archiepiscopus, qui cùm pro sa lute patriæ, tum pro dignitate tutanda, & multa incommoda perpessus est, & sæpissimè in periculo uitæ fuit. Item Henricus Vintonienſis antistes ipsius Stephani frater, uir unicus in omni fortuna princeps, qui in rebus aduersis æ què atq; in sequundis constantissimus fuit. Ornatus est eximijs laudibus di uus Gulielmus Eboracensis archiepiscopus, utpote cuius tam uiui q̃ mortui rogatu miracula edita constat: is enim exclusus episcopatu ab Henrico Mor daco, uti suprà scripsimus, post illius mortem, rursus archiepiscopus designa tus Romam perrexit, ubi ea lectione ab Anastasio quarto Ro. pontifice rata habita, ritè est archiepiscopus creatus: cui paulò post in Angliam reuerso, tan tus honos ab omnibus habitus est, ut quacunq; pergeret, passim mortalium concursus ad eum fierent. Quare ita accidit, ut cùm Eboracum uir sanctus pe teret, & eundo parum ultra Pontifractũ, transiret pontem, qui in flumine est, quod Hayream appellant, tantus hominum numerus secutus sit, ut fracto re pentè ponte, ligneus enim erat, bona pars in profluentem ceciderit. Quod ubi Gulielmus, qui iam ad alteram ripam erat, ex morientium clamore cognouit, euestigiò conuersus ad flumen, & ubertim lachrymans, manus cum oculis in cœlum sustulit, atq; Deum suppliciter precatus, diuinum auxilium implora uit: quod ita celeriter cum morte luctantibus in undis adfuit, ut ne unus quis dem perierit. Ille eodem ipso anno mortuus est: postea uir sanctissimus inter diuos relatus, per cuius preces, etiam nunc mortales subleuantur: eius autem corpus in æde principe Eboraci religiosissimè seruatur. Succesit illi in archi episcopatum nõ multò pòst Rogerius Henrici regis familiaris, ordine episco porum Eboracensiũ trigesimus alter. Incidit in hæc tempora Bernardus Ca stellionensis, homo Burgundio, nobili loco ortus. Is duos & uiginti annos na tus, cum triginta alijs insigni modestia uiris, Cistercienſis monachus factus, tantum inde nomen eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut cum omni Chri stiano orbe, & præsertim cum Anglia, eam uirtutem atq; illud ducendæ uitæ institutum partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari, & in primis Robertus Gloceſtriæ, Ranulphus Ceſtriæ, Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, atque complures alij æquè militarẽ glo riam adepti sunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIII.

DVX Normaniæ Henricus, homo Francus, hoc est Gallus, am plissima Andegauensium comitum familia natus, de quo su periore libro abundè meminimus, certior factus de obitu Ste phani, statim in Angliam uenit, quem populus fauſtis plausi bus accepit, atq; uniuersi heroës regem consalutarunt. Dein cõuocato ad Vuestmonasteriũ cõcilio, XIIII cal. Ianuarij rex creatur, & à Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo sacratur. Is ordine anti stitum trigesimus septimus Gulielmo succesit, sicut in uita Stephani suprà o stendimus

ſtendimus. Sunt tamen, qui tradant Gulielmum in huius Henrici tempora in cidiſſe, eumq; conſecraſſe. Henricus qui poſt primum Gulielmū Normanum eius proauum, ſecundo loco id nomen habuit, rex creatus uerba fecit ad popu lum plena optimæ ſpei, ſimul plebem, ſimul nobilitatem publicè priuatimq; benignè appellando, ex quo beneuolentiam ſibi fidemq; omniū conciliauit. Poſt hæc, inito principatu, uiros graues & iuriſperitos ſibi conſiliarios dele git, quibus cum primùm leges recognouit atq; correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, ut ne ius fasq; paſsim uiolaretur ab illis, qui per licentiā bellorū nul lum nō audebant facinus, publico edicto omnes exteros homines qui prædā ſecuti ſuperioribus annis in Angliam, dum bellis ferueret, certatim aduolaſ ſent, extra regnū exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorum, quos peius alijs oderat. Item arces quaſdā, aut à priuatis nō inuito Stephano, prout ſuprà dictum eſt, conditas, aut minus loco idoneo poſitas complanauit, quaſ dam uerò muniuit, poſſeſsiones urbanas & ruſticas quarum proprietas ad re gem olim pertinuiſſet, quoquo modo priuatis hominibus datas, à poſſeſſori bus recepit. Quæ res multis animū uulnerauit, utpote quæ facilè declarauit nihil Henrico fore in poſterū tempus utilitate pluris. Iam initiū erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cùm Aleonora eius uxor enixa eſt filium quem ille nominauit Henricum. Eo illo anno rex Eboracum conceſsit, ubi aliquot arces à priuatis uiris diu poſſeſ ſas, & in primis Scarboreiam recepit, eripuitq; Scoto Cumbriam: deinde in Northumbriam profectus, eam quoq; prouinciam totam recuperauit, quam Dauid rex Scotorum ſibi donatam à matre eius Mathilde cuius partes ſecu tus fuerat, primùm tenuerat, unà cum Cumbria comitatu iampridem capto de rege Stephano, & dein Malcolmus nepos qui ei ſucceſſerat, id temporis poſsidebat: ſed ut ne uideretur iniquus, aut beneficiorum immemor, permi ſit eum comitatum Huntyngtonam retinere, quem iampridem Stephanus, uti ſuprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, cōceptis uer bis etiam iuſiurandū ſibi daret. Atq; ita Henricus à principio bona regni ſui diſsipata recipienda, conſeruandaq; curauit. Dum ad res ſuas domeſticas au gendas Henricus incumbebat, nuntiū defectionis Vuallorū accepit: in quos cùm repentè mouiſſet, nullo negotio domuit, exciſis paſsim ſyluis, anguſtijs que uiarū patefactis, quæ rebellantibus profugio erant. Sunt tamen, qui ſcri bant non aliter Henricum in domandis Vuallis laboraſſe, atq; cæteri reges ſæ pe feciſſent, & primo congreſſu locorum iniquitate ita eius milites ab hoſti bus repulſos, ut diuulgatū fuerit, eum cecidiſſe, atq; huiuſce rei famam Vual lis ſpem, Anglis metum attuliſſe: uerùm ad ultimum cùm rex terra mariq; pa raſſet eos inuadere, tum territos pacem petentes manus dediſſe.

Iam erat tota Anglia pacatiſsima, cùm regi nuntiatū eſt Gaufredū fratrē in partibus tranſmarinis ſeditiones facere. Sed cauſam rei proponere libet. Gau fredus enim pater moriens tris reliquit filios, Henricū, Gaufredum, & Guliel mum: ac teſtamento conſtituit, ut poſteaquam Henricus aſſecutus eſſet cum Normania, regnū Angliæ, tunc comitatus Andegauenſis Gaufredo cederet, cui interim tria oppida, Chynonē, Leudunū, & Mirabellū dedit, ut cū illi hæ reditas eius comitatus ueniſſet, ne facilè poſſeſſione prohiberet. & ueritus ne Henricus qui aberat, teſtamentum reſcinderet, epiſcopos nōnullos ac nobiles

qui aderant, iuratos adegit, ut promiserint se non prius passuros eius corpus humari, quàm filij iureiurando recepissent se patris facturos imperata. Quod Henricus, etsi grauatè, cum primis fecit, ne corpus inhumatũ remanẽs, sibi de decori foret. Atqui regno deinde Angliæ potitus, maioreq; ex copia rerũ, ita ut sæpe accidit, habendi cupiditate incensus, nescio quibus rationibus cum Hadriano quarto pontifice Ro. homine Anglo egit, ut eo sacramento absolutus fuerit: qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedendi licentiã consecutus, neglecto patris mandato, in fratrem mouit: quo ad punctũ temporis deuicto, Angegauenses in deditionem recepit, dedit tamen prædia quædam Gaufredo, ut ne egêret: qui haud multò pòst ita male acceptus, mortem obijt. Per idem tempus, quidam malefici doctores ex Germania numero circiter triginta, uerè malorum dæmonũ cultores, in Angliam uenere: hi licet Christianos esse se profiterentur, attamen baptismum, eucharistiam, ac coniugium detestabantur: sed anteqũ suũ uirus latius funderẽt, maleficij conuicti meritas dederũt pœnas.

Gliscebat interim odium inter Henricum & Ludouicum regem Francorum, ad quod restinguendũ amicitia uni cum altero intercesserat omnino fuerosa, quandò ne eo quidem modo ita leniri aut sedari potuit, quin ex noua causa, facilè renouatum sit. cùm enim Gulielmus Aquitanorum dux, auus paternus Aleonoræ, in matrimoniũ duxisset unicam filiam & hæredem Tolosatiũ comitis (nomen comitis pariter atq; puellæ non ponitur, quod sciam) & per idem temporis, iturus ad Hierosolymitanum bellum obeundum, eum comitatũ Raimundo Fani Aegidij comiti oppigneraſſet, ac eo inde mortuo Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, seu ob inopiam, seu rerũ suarũ negligẽs eum principatũ nõ redemisset, comes ipse Fani Aegidij illum uetustate possessionis, suũ fecit, atq; dein moriens, Raimundo filio posidendũ reliquit. Ex quo cùm postea Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & statim repetisset comitatum, Raimundus comes Fani Aegidij primũ restituere palàm negauit, deinde ut uiribus impar ibi timens, ita regem blandis uerbis appellauit, ut ille nuptũ collocata ei Constantia sorore, quæ Eustachio Stephani filio nupta fuerat, ipsum continuare possessionẽ permiserit. Henricus igitur postq; Aleonoram in matrimoniũ duxerat, dotis nomine comitatũ sibi repetendũ constituit, quod per nuntios primùm fecit: sed exin cùm comes Ludouici affinitate fretus reddere denegasset, illi bellum intulit, atq; Vasconiã ingressus, in Tolosatem agrũ contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, uiarum peritos ad Ludouicum cum literis mittit, qui orẽt, ut sibi subueniat. Ludouicus acceptis literis, comiti suppetias ire festinans, die ac nocte cõtinuato itinere Tolosam peruenit, eamq; ingrediẽ. Hoc ubi Henrico nuntiatũ est, statim iter cõmutat, ad agrũ populandũ se cõuertit, ac in aliud tempus oppugnationẽ illius urbis differendã ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerãt. Quo confecto negotio, in Normaniã reuersus maiorem exercitũ parat. Francus quoq; stimulante ira, copias adauget, adeò ut uterq; longè infestissimis animis haud multò pòst sibi obuiam facti, ad pugnã capessendam iamiam se expedirent, cùm amicorũ monitu similiter atq; rogatu adducti pacem fecerunt, quã eodẽ momento noua affinitate confirmarũt, data Margarita filia Ludouici nuptũ Henrico regis filio maiori natu. Atq; per hunc modũ, Raimundus comes

comes præsenti periculo liberatur. Fuit iste annus eiusmodi pace felix octauus, cùm regnare cœpit Henricus, & salutis humanæ MCLXIII. item memorabilis morte Theobaldi Cantuariensis archiepiscopi uiri multò præstantissimi. Is ex abbate Beccensi Cantuariensis antistes creatus, Romam protinus perrexit, ubi accepto de more pallio, legatus ab Innocentio secundo Ro. pontifice factus est, in quo muneris genere religionem plurimum iuuit. Manauit id munus postea ad omnes Cantuarienses archiepiscopos, qui legati nati dicti sunt. Dilexit Theobaldus uiros doctrina & probitate claros mirum in modum, & cum primis Thomam cognomento Bekettum, qui ei successit, in quo cùm optimam cerneret indolem, ita in oculis ferre cœpit, ut eum primo archidiaconum Cantuariensem fecerit, deinde magni regni cancellarium (sic enim appellant) creandũ curauerit. Is ciuis Londinensis, patre Gilberto, matre natione Syra, siue Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos & uiginti: uacauit archiepiscopatus amplius uno anno, quem postea Thomas Bekettus consecutus est, antistitum ordine trigesimus octauus.

Eo anno Aleonora regina enixa est filiam, cui nomen fuit Mathildis. Tum rex concilium ad Vuestmonasterium habuit, ob nonnulla quæ è Republica erant negocia agenda, in quo simultas & odium aliquanto antè inter regem, & Thomam Cantuariensem antistitem ortum, cœpit ualde concitari. Eodem anno calendis Octobris, per tres ferè horas, uisi sunt tres circuli circa solem, quibus subinde euanescentibus, duo soles creari uidebantur. Quo prodigio, dissidium regis & Thomæ pronuntiatum iam tum uulgus credidit, quod in dies magis crescens simultas in apertũ protulit: nam cum Thomas uir summa integritate atq; prudentia, cerneret regẽ quotidie sacerdotes minus idoneos, aut eligere episcopos, aut ad alia perducere sacerdotia, ac ex præscripto Normanicarum legum iure, ut ille aiebat, suo utendo, nihilq; à maiorum consuetudine atq; concessis alienũ faciendo, omnem sacerdotalis ordinis autoritatem dignitatemq; frangere, & demum ius fasq; conari trahere, quò uellet, primò eum amicè admonuit, ut de negotio desisteret, æquiusq; se aduersus populũ suas audentius agere partes, ut de laboris præmio satis certum habens. Itaq; omnis uitæ periculi oblitus, communis causæ tuendæ gratia, propalàm Henrico resistere, multisq; eum argumentis ab incœpto deterrere conatus est. Verùm post multas disceptationes, tantum abfuit ut antistitem bene monentem audiuerit Henricus, ut postquam aliquot episcopos in suam sententiam traxerat, eum quòd cerneret nihil cedere, nullo in honore iampridem ab se habitum in exilium egerit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectusq; in Galliam, ad Alexandrũ tertium pontificem Romanũ, qui tunc Senone erat, se contulit, eiq; exilij causam exposuit, quam hoc loco omnino me puderet ostendere, si talis esset, qualem etiam nunc bene multi amentiæ pleni prædicant, qui inuidiosas opes, inanes honores, inutilem potentiam, lubricam dominandi cupiditatem anteferunt ueræ gloriæ, deblaterantes Thomam conseruandarum possessionũ sacerdotalis ordinis causa, tantum accepisse iniuriarũ: quod si ille fecisset, quis non uidet, non consensisse cum Christo, qui res huiusmodi sprnendas docuit? Isti, inquam, isti sunt, qui eum ordinẽ dedecorent, cùm uolunt eius decus consistere in diuitijs, per quas omnes uitæ rectæ degendæ sæpenu-

mero leges dissolui constat. Igitur Thomas non in conseruandam rerum co
piam, qui apud Alexandrum pontificem, ut infrà demonstrabitur, sponte se
episcopatu abdicauit, sed in dignitatẽ, in autoritatem sacerdotalẽ, in disciplí
nam bonorũ morum tuendam incumbebat, quò scilicet Henricus & alij prin
cipes eius imitatores, non introducerent pessimos quosq; in sacerdotum col
legia, non imponerent illis suo iure & arbitratu leges, non uterentur alienis
opibus pro suis, sed contenti suis imperijs, sinerent episcopos ritè constituí, &
constitutos suas obtinere prouincias, officioq; fungi. Hoc agebat, hoc pugna
bat bonus antistes, hoc fuit quamobrem ad extremũ mortis periculum sub
ierit. Ad rem redeo. Misit in Galliam ad eundem Romanũ pontificem Hen
ricus legatos, qui apud eum causam tuerentur: sed cùm illi nihil profecissent,
tum ira inflammatus omnia bona archiepiscopi atq; eius domesticorum pu
blicauit. Thomas uero benignè acceptus ab Alexandro, cùm iudicaret se ab
hominibus potius, quàm à Deo archiepiscopatum consecutum, & ob id eius
modi calamitatibus merito suo affici, dicitur sponte apud Alexandrũ se digni
tate archiepiscopali abdicasse, quam tamẽ ei mox pontifex ultrò restituit, iuss
sitq; ut ad Pontiniacum cœnobium se conferret, illicq; usq; eò maneret, dum
res inter ipsum & Henricum componeretur. Est cœnobium istuc monacho
rum ordinis Cistercienſis, ac Altisiodorensis diœceseos. Paruit Thomas ju
bens pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipso Alexandro no
uo uestitu, monasticam uitam ducere instituit.

Dum eiusmodi controuersia Henricus agitabatur, nuntiatũ est Vuallos
iterum ad arma iuisse, finitimorumq; fines ingressos, prædam undiq; abigere,
ferro & igne omnia deuastando. His accensus omnium immemor difficulta
tum, uadit aduersus rebelles magnis itineribus, eosq; ad montes & loca inuia
ad primum eius aduentũ fuga lapsos, undiq; circumuenit. Fuit paululum la
boris, cùm enim Vuallus sensit se ab agmine septum, uersus extemplò est tor
ror in ipsum, ac dum nulli effugium patet, confestim abiectis armis, ad sanita
tem necessariò redijt. Cædes haud magna facta est, sed eius consilij principes
ita mulctati sunt, ut sponte in fide permansuri iudicarentur. Iam annos decem
& duos Henricus regnarat, & liberos ex Aleonora uxore susceptos habebat
Henricũ, Ricardũ, Gaufredũ, Ioannem, Mathildem ac Ioannam, cùm Malcol
mus rex Scotiæ, uir militari gloria & animi omniũ uirtutũ ornamẽto clarus,
moritur: cui Gulielmus frater succesit, qui statim ut est rex creatus, Londinũ se
cõtulit, ac in uerba Henrici, prout etiam Malcolmus fecerat, iurauit. Is postea
cœpit reposcere Henricum in primis Northumbriam, quam eius mater dono
dedisset Dauid regi. Henricus multa excusauit, quamobrem minus sibi licu
ret id facere. Scotus cognito regis animo, domum redijt, rem suam aliquando
armis repetiturus. His quoq; temporibus Conanus Britãniæ citerioris dux,
sine uirili prole, unica duntaxat filia nomine Constatia relicta, uita excesit.
Hanc puellam Henricus tametsi nondũ maturã uiro, in matrimoniũ dandam
curauit Gaufredo filio suo. Quæ res cùm sub manus rectè succesisset, fuit
magnæ ipsi Henrico regi lætitiæ, quòd filius esset totius Britanniæ potitus
imperio. Secundũ hæc, Mathildis Augusta mater regis decesit, mulier ultra
fœmineũ sexũ, bellicis rebus & animi robore insignis. Illo ipso anno rex Ma
thildem filiã Henrico Saxoniæ duci locauit, quæ tres genuit filios, Henricũ,

Otho-

Othonẽ, hic Imperator electus, ab Innocentio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmũ. Item Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locum nullus eſt ſubſtitutus, ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decẽ & ſeptem uacauit annos, rege interim illius uectigalia capiente, exemplo poſt homines natos peſsimo. Exin toto biennio otium fuit ab externis bellis, quod Henricus ut ne in conuiuijs, aut luxu à ſuis militibus tereretur, in Britanniam cum Gaufredo filio profectus eſt, ubi eam regionẽ obeundo, nouũ quodammodo rerum fundamentũ iaciendo, arces, caſtella, & urbes muniendo, ac cunctos generatim principes amicè appellando, maiorem eius temporis partem conſumpſit, deinde in Normaniã reuerſus, res ibi domeſticas compoſuit. Quibus rebus ad nutum confectis, ineunte uere, in Angliam mala actus maris tempeſta te rediit, amiſſa una naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines, qui omnes ad unum periere: & reuerſus eo anno, qui fuit ſalutis humanæ MCLXX, ad Vindeſoriũ caſtrum, natalem Chriſti diem egit, ubi omnes principes regni ſimul fuere. Rex itidem Scotiæ Gulielmus, cum fratre Dauid eò uenit gratulatũ Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis: quos ille multa humanitate complexus, uarijs donauit muneribus.

Hoc tempore, dum alij ludos qui ſemper id temporis, apud Anglos multò magnificentiſsimi apparatiſsimiq; fiunt, frequentes ſpectabant, quandò tunc fas habent honeſtis uoluptatibus operam dare, extra conſuetudinem aliarum gentium, quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longè laſciuius faciunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij, rem ſibi anxiferam ac exitialẽ, ut poſtremò eius euentus docuit, animo agitare cœpit. Porrò cùm ſecum cogitaret, nulli ferè animantium, præterq; homini uitam eſſe fragiliorem, ac tantam mortalibus ſuapte natura innatam regnandi cupiditatem, ut quoties animũ ad imperiũ adipiſcendũ adiungerent, nihil penſi habentes, fas omne iusq; omne optati potiundi cauſa uiolarent, atq; peruerterẽt, nõ iniuria facturũ ſe arbitratus eſt, ſi metueret, quod contingere poſſet, ut ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu animam ederet, ac filij admodũ iuuenes, atq; per ætatem nondum bellicæ artis periti, regno fraudarentur. Igitur ut fortunæ caſibus occurreret, Henrico filio maiori natu, qui ſeptemdecim habebat annos, imperiũ ſe uiuo impartiendum putauit, ut per hunc modum adoleſcenti per ſuas manus regnum præberet. Itaq; primo quoq; tempore Londinũ uenit, habitoq; tam antiſtitum quàm principum concilio, Henricum conſortem regni dixit: quem deinde Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus ad XVII calendarum Iulij coronauit. Solebat id munus Cantuarienſis antiſtes obire, ſed cùm adhuc exularet, Rogerio à rege demandatum eſt, quod ille ſine ipſius Cantuarienſis permiſſu, & in aliena prouincia, exequi nõ debuiſſet. De qua iniuria Thomas Cantuarienſis apud Alexandrũ pontificem conqueſtus, ita eum mouit, ut per literas ſuas Rogerio Eboracenſi, & Gilberto Londinenſi, ac Ioſcellino Sariſberienſi epiſcopis, qui iſtiuſmodi cærimonijs nõ interfuiſſent modò, ſed præfuiſſent, adminiſtratione ſacrorum interdixerit. Quæ res ſuprà q; dici poſsit, apud Henricum inuidiam in ipſum Cantuarienſem cõmouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit, epulum, in quo honoris gratia, primũ ferculum, ipſe iuueniliter exultans filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto, adoleſcens aliquanto ſuperbior effectus, cùm inſolentius ſolito circunſtantes

intueretur, Eboracensis antistes qui assidebat, ioci causa, ad eum conuersus, Gaude, inquit, optime fili, non est enim alter in toto orbe princeps, qui talem habeat in mensa administrū. Ad ea ille stomachatus respondit: Quid miraris? non putat pater id facere, suæ minus esse dignitatis, quandoquidem ille mater no duntaxat genere clarus mihi administrat, qui & patre rege & matre regina natus sum. Ita Henricus filius malo prauoq; ingenio præditus, in patrem ex tempore cauillatus est. At pater Henricus hæc audiens, ingēti affectus dolo- re, antistiti dimissa uoce ait: Pœnitet, inquā, pœnitet extulisse hominem. Iam inde prospexit futurū, ut filius sibi aduersaretur. Veruntamen etsi se male fe- cisse cruciabatur, cùm factum infectum reddi non posse uideret, curauit, ut o- mnes principes regni unà cum rege Scotorum in uerba eius more maiorū, iu- rarint, sed noluit illos solutos sacramēto, quo se iampridem ei obligarant. Ha- beo autores, qui scribant Henricum non cōmunicasse imperiū cum filio, sed sese prius abdicasse coram populo regia dignitate, ac dein eum regem creandū curasse, uerùm in re incerta, id propius fidem est, quod ex serie rerum gestarū colligitur. Henricus enim pater quandiu filius uixit, se modò consortem, mo- dò regem gesit: post mortem uerò filij, continuauit imperium, quod nullo fe- cisset iure, si se antea ea potestate exuisset. Sed unde digressi sumus, reuerta- mur. Ludouicus rex Franciæ ubi cognouerat generum coronatū esse, sine sua filia illius uxore, uehementer iratus, minatus est se bellum facturum Henrico s patri, nisi primo quoq; tempore Margarita regijs ornaretur insignibus: quod idcirco omissum fuerat, quia puella admodum tenera, nondum uiro coniun- cta erat. Qua re intellecta, Henricus properè in Normaniam adnauigauit. Hîc dum bellum utrinq; paratur, Theobaldi comitis Blesensis singulari ope- ra, reges apud Vernolium, in colloquium ueniunt. Ibi post longum sermo- nem, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolem suspectam habebat, ac nihil minus uolebat, quàm necessitatem sibi aliquam imponi decertandi cum eo, pollicitus est se breui tempore daturum operam, ut rursum filius Henri- cus cum uxore coronaretur. Hac pollicitatione Ludouicus contentus, à collo- quio discesit. Henricus uerò Vernonē redijt, ubi paucis pòst diebus incidit in grauem morbū, qui ita eum breui contriuit, ut repentè per totam Galliam fama peruaserit, eum mortem obijsse: & ipse quoq; ualetudinem planè perdi- tam arbitrans, testamentū fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniam reliquerat, quinetiam locum sepulturæ designarat. Rex Henricus filius nepos luxurio- sus interim in Anglia à recta honestaq; uiuendi disciplina ad luxum uolupta- tesq; dilapsus, profuse paterna bona dilapidabat. Quod ut pater audiuit, qui iam se confirmauerat, in Angliam continuò reuertit: sed paucos dies in regno moratus, unà cum filio Normaniam rursus petijt.

Iam penè sex annos Thomas Cantuariensis antistes exularat, qui tot ac tan- tis toto eo tempore affectus fuerat molestijs, sæuiente in eum Henrici furore, ut omnes æquè eius misereret, & in primis Ludouicum regem, qui unà cum Theobaldo comite Blesensi uiro integerrimo, dies noctesq; non cessabat lite- ris ac nuntijs modò Henricū hortari, ad pacem conciliandam, modò Ro. pon- tificem rogare, ut sua autoritate regem cogeret ad id, ut æquum & iustum, de- scendere. Sanè Francus currentem, ut dicunt, incitauit: nam pontifex spontè in rem sedulò incumbebat, qui tandem partim multis nuntijs ultro citroq; missis,

miſsis, partim ſacrorū interdictionem per literas & ipſos nuntios intermina-
tus, Henricū eò traxit, ut pacificatoria monita iam nō ſperneret. Quare haud
multò pòſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Ro-
thomagenſis antiſtes cum Thoma, ac nonnullis alijs epiſcopis, ad locum ſe-
cundum Normaniæ fines utricꝫ parti cōmodum conuenere, quò etiam Hen-
ricus uenit. Ibi poſt longas diſceptationes, rex uidens nullum eſſe amplius di-
lationibus locum, fide data & accepta, ſanctiſsimum antiſtitem Thomam in
gratiam ad ultimum recepit, promiſitcꝫ ſe quamprimùm ei de iniurijs plena
manu ſatisfacturum, atcꝫ omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igi-
tur per hunc modum, rex & antiſtes in gratiam reconciliati, eodem die ad con
greſſum colloquiumcꝫ uenerunt: ubi Thomas ut nihil poſthac eſſet, quam-
obrem memoria præteritorum refricaretur, poſtulauit, ut per eum ſibi liceret
in eos epiſcopos animaduertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex non
abnuit, id quod poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminarium. His atcꝫ alijs di-
ctis à colloquio receſſerunt. Cantuarienſis non multò pòſt cùm bis intra pau
cos dies ad regem adiuiſſet, ille in primo eius aduentu, de induſtria cauit, ne
cogeretur inter ſacra, uti moris eſt, optimi patris oſculum pacis accipere, quod
fucoſæ reconciliationis indicium fuit, etſi poſtea eum benignè accepit, ac po-
ſtremò diſcedentem in Angliam, mira comitate proſecutus eſt. Interea Tho-
mas quamuis à ſuis ad maturandum iter ſolicitaretur, iuit tamen prius ſaluta
tum Ludouicum regem de ſe bene meritum, à quo poſtquam beneficiorum
memor gratias egit, abeundi poteſtatem ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicuti
credere par eſt, afflatus ſpiritu, eum primò dehortatus eſt redire ad inimicos
male reconciliatos, perſpexerat enim Henricum animo adhuc ſaucio uenisſe
in id concordiæ fœdus: ſed poſtremò cùm ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſceptā
curam reuocari, quanquam dolebat eum quem magnopere obſeruabat, cuicꝫ
à cunctis Francis principibus magnus habebatur honor, regno ſuo decedere,
quam honorificè ab ſe dimiſit. Tum Thomas ex Gallia diſcedens poſt annum
ſeptimum, quàm in exilium actus fuerat, incolumis in patriam rediit, nō igna
rus futuri martyrij, quo paulò pòſt uitam finiuit, ideocꝫ lætus uenit, ſummo
gaudio atcꝫ animorum lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis uerò pra-
uiscꝫ hominibus ſtatim probris contumelijscꝫ affectus, quorū princeps fuit
Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, uir ſanè improbus. Iſte cui ſimul ſacro
rum uſus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinenſis, ac Ioſcellinus Sa
risberienſis epiſcopi, cum aliorum infinito numero, Thomam tanquam Ro.
pontificis legatū adeunt, petunt, efflagitant, ut ſibi per eum liceat ſuo officio
uti. Iis fertur antiſtes Thomas & ueniam & abſolutionem nō negaſſe, ſed iuſ-
ſiſſe, ut ſponderent ſe ipſius iuſto iudicio ſtaturos, quod autore Eboracenſi, fa
cere reliqui recuſauerunt. Non conſentiunt inter ſe hoc loco ſcriptores: alij
tradunt Cantuarienſem ſimulatcꝫ in Angliam uenerat, ipſum Eboracenſem
archiepiſcopum cum Londinenſi & Sarisberienſi epiſcopis, prius uſu ſacro-
rum priuatum, impium denunciaſſe. Alij ſcribunt eum duntaxat illis publicè
interdixiſſe adminiſtratione ſacrorum. Quæ cùm ita eſſent, Rogerius ut ho-
mo facinoroſus, cum ſui furoris ſocijs epiſcopis, continuò in Normaniam ad
uolat, atcꝫ ibi ſimul ad ulciſcendū ardentes, regem adeunt, apud eum nomen
Thomæ deferunt, eundem accuſant, culpant, criminantur, quòd ſacerdotij

libertatem, quòd ius humanũ pariter atq; diuinum, quòd instituta maiorum euertere, corrumpere, delere denicq; conetur, qui sibi tantum sumat, ut uelit episcopos suo arbitratu Christianorum cœtu excludere, exclusosq; perpetuò exterminare: item regiæ prærogatiuæ derogare, ac cunctis ius ciuium tollere. Præterea si quos sentiant in aula esse, qui inimico sint in ipsum Thomam animo, eos ardentes similiter inflammant, inflammatos armant, concitant ad machinandũ illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiusmodi ita regem Henricum mouerunt, ut ira uehementer accensus, aliquando exclamarit, Me miserum, non possum in meo regno pacem cum uno sacerdote habere? nec quisquam meorum omnium est, qui me hac molestia liberare uelit? Ex huiusmodi uocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus uisa est occulta uoluntas regis esse, ut Thomas è medio tolleretur, qui propterea uelut hostis regis habitus, iam tum cœpit sic uulgò negligi, contemni, ac in odio esse, ut cùm uenisset aliquando Strodum, qui uicus situs est ad Medueiam flumen, quod flumen Rocestriam alluit, eius loci accolæ cupidi bonum patrem ita despectum ignominia aliqua afficiendi, non dubitarint amputare caudam equi, quem ille equitaret, seipsos perpetuo probro obligantes: nam postea, nutu Dei, ita accidit, ut omnes ex eo hominum genere, qui id facinus fecissent, nati sint instar brutorum animalium caudati. Sed ea infamiæ nota iampridem unà cum gente illa eorum hominum, qui peccarint, deleta est. Cæterum aliter decus regis ulcisci deliberant satellites nõnulli, & cum primis Hugo Moriuilla, Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, quos turpitudo morum iampridem coniunxerat: ij quamprimùm mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum se facturos regi, si meditatum facinus primo quoq; tempore ederent, protinus in Angliam ueniunt, Cantuariamq; profecti, Thomam interficiunt, in eiusq; fortunas inuadunt, ac diripiunt, eaq; omnia impunè fociunt, quòd satellites regis essent: postea ita nefaria cœde fœdati, ac impijs spolijs onusti, in agrum Dunelmensem se proripiunt, expecturi dum intelligant, quam rex gratiam sibi referre uelit, quem se optima fide defendisse prædicabant. Atqui secus accidit, atque illi cogitarant: Henricus enim tam nefarium maleficium pro beneficio non accepit, adeò ut importunissimi percussores desperata uenia, alij aliò fugerint, ac intra triennium malè perierint. Ita Thomas archiepiscopus est palmam martyrij adeptus, post annũ octauũ, & menses sex, quàm sedere cœperat, qui fuit salutis humanæ MCLXXI.

At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res luctuosa & molesta, dolorem inusit incredibilem, quippe qui ut oues dominici gregis, meritò dolebant se pastorẽ suum amisisse. Sed rex cum primis in summo angore erat, quòd coniectura prospiceret futurum, ut huius tanti flagitij facilè à nonnullis haberetur affinis, perinde ac contigit: nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Blesensis, statim cognita morte Thomæ, pari atq; reliqui amici dolore afficiuntur, ac pro certo quasi habentes id facinoris iussu Henrici esse factum, certiorem faciunt per literas & nuntios, pontificem Alexandrum de cæde, eiusq; culpam in Henricum conferunt, atque rogant, ut tantam iniuriam religioni illatam maturè ulciscendam decernat. Doluit Alexander supra modũ casum tam tristem, & pro sua dignitate, & pro sceleris atrocitate, quæstionem habendam statuit. Dum ista fiunt, Henricus qui aliquot dies Argentonij ob rem

acce

acerbiſsimam mœrens, nulli mortalium de quauis cauſa agitanda, poteſtatem ſui conueniendi fecit, præ doloris magnitudine, cùm ſe infamia commiſsi criminis aſpergi ſentiret, legatos Romam miſit, partim purgatum facinus, partim ueniam impetratum à Rom. pontifice, quòd ex eo, quia temerè ira percitus, in Cantuarienſem probra iactaſſet, ſui cauſam arripuiſſent ad cædem: partim denicq; oratum, quò ille uellet in Angliam legatos mittere, qui de morte antiſtitis Thomæ iuxtà atcq; de ſacerdotalis ordinis ſtatu cognoſcerent. Poſt hæc, Henricus deſtinauit animo domare Hyberniam, tum quòd Angliæ propinqua eſt, tũ quia Gallis inde adminiſtrata ſæpius auxilia intelligebat: ideó que in rem ſuam maximè fore ducebat, ſi inſulam nunquam ferè antea externis armis uexatam ſubigeret. Itacq; accitis undiq; militibus, ac nauibus ſimul in unum coactis, ut ad certũ diem claſſem inſtructam haberet, ingens bellum comparat. Perueniunt interim legati Romam, & inde Tuſculum, ubi tunc pontifex erat, profecti, eo loci audiuntur: exponunt mandata regis, eum in primis expurgantes, quòd falſo diceretur nõ alienus conſilij cædis Thomæ fuiſſe. Sed tantum abfuit, ut eorum uerbis pontifex fidem habuerit, ut etiam contrà atq; illi dixerant, eſſe omnia propè ſenſerit. Quapropter duos Cardinales, ut ipſi etiam oratores petebant, in Angliam miſit, qui rem ipſam præſentes cognoſcerent. Illi in Normaniam profecti, ab Henrico humaniter & prolixè accipiuntur hoſpitio. Hîc cùm non ſatis conſtaret, in quo culpa cædis reſideret, poſt longam diſputationem, calumnia ſic diſcuſſa eſt: rex iureiurando ſe purgauit, multoq; afflictus dolore faſſus eſt ſe tantũ peccaſſe, quòd in Cantuarienſem olim aliquod odium habuiſſet, unde nefariæ illius cædis cauſa orta ui deri poſſet. Cæterum legati pœnam ei indixerunt, ut ducentos milites Hierosolyma mitteret, ad rem Chriſtianam tuendam, atque intra triennium, ipſe in Syriam cum alijs Chriſtianis principibus exercitum duceret, facturus cõmuni hoſti bellũ, quod poſtea Ricardus eius filius geſsit, & de ſacerdotali ordine deinceps optimè promereri ſtuderet. Quæ omnia ille ſe præſturũ iureiurando affirmauit. Sunt item, qui prodant regẽ eſſe paſſum ita lege ſanciri, ut ipſe & Henricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, ut nemo poſt illorum mortem, regis nomen ferre intelligeretur, niſi quem Romanus pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici neque meminerunt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit interea memoria Thomæ, ut qui religionis cauſa mortem occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus undique frequens ad illius ſepulchrum ueneration is cauſa, iam tum concurrebat. Legati uerò poſtquam mandata quæ ad Henricum habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos ueniam ſuppliciter petentes, qui partim, ut ſuprà eſt dictum, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, partim ſacrorum uſu priuati fuerant, ad pontificem reuerſi legationem renuntiant, ſimúlque docent eum de bene multis ac magnis miraculis, quæ circa Thomæ ſepulchrum edita dicebantur, poſt illius mortem: quibus Alexander permotus, eum in diuorum numerum retulit. Ac diuus Thomas non ſolùm apud mortales per martyrium ſanctitatis, ſed etiam cenſus nomine auctus eſt, quandò illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt principeps Angliæ ſpectaculum, ubi omnis generis donariorum meſsis in dies ſingulos creſcit, perinde quaſi bona pars uulgi fortaſſe credat Deum magis au-

ro, argento, uel gemmis, quàm precibus litari. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, à natali Christi MCLXXIIII.

Est nobis cõmodùm aliquanto altius repetendũ, ut ordo gestarum rerum quẽ hactenus tenuimus, appositè seruetur: nam ne res prophanas diuinis misceremus, consultò eas præuertimus descriptioni belli Hybernici, quod antè gestum est, q̃ Thomas in diuorum numero collocaretur: quod hîc propterea cõmmodius explicabit̃. Henricus itaq; parato ualidissimo exercitu, cum classe nõ mediocri, quæ fuit, ut tradunt, quadringentarũ nauiũ, circa hyemis initium, celeri cursu in Hyberniam traiecit, qui postq; in terram descenderat, parum progressus nõ longè à Vatfordia castra posuit, ac illic de modo belli gerendi consilium capturus, milites paratos esse iussit, ne incautè ab hoste inuaderet̃. Dum ille his occupatus erat, cognito interim ab incolis eius aduentu, à compluribus insulæ ciuitatibus ac regulis ad eum legati uenerunt, pollicentes obsides se daturos, ac ea quæ imperasset, facturos. Hos & alij pariter suis uiribus minimè confisi sequunt̃. Atq; ita dum singuli timent, fermè omnes ultro deditionem faciunt. Euenit ea uictoria sine armis Henrico, præter spem, quippe cùm insula parêret pluribus regulis, ac factionibus & studijs diuersis trahe retur, nõ aliud magis gentem indomitam impediebat, quò minus resisteret, nisi quòd cõmune consiliũ non haberet, ad propulsandũ Reipublicæ periculum. Quocirca dum singuli aduersus tantũ regem pugnare formidarant, uniuersi ferè uicti sunt. Accepit Henricus libenti animo, insulanorũ deditionem, exegitq; ab eis iusiurandũ. Rodoricus autẽ rex Connaciæ solus abnuit in fidem Henrici uenire: is uir animo ferox, se regem Hyberniæ nominabat, qui cùm imperiũ totius insulæ obtinere contenderet, continuũ bellũ cum cæteris regulis gerebat. Quæ certè seditio effecit, ut alij, prout diximus, sese Anglo dederint. Tenebat regulus iste sylue stremem insulæ partem, quæ ad occidentem spectat, quæ quoniam altissimis montibus munita, ac syluis & aquis, hyemali præsertim tẽpore, undiq; clausa est, id in primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulum non sit confestim bello aggressus: nam exploratũ habebat, sub tempus hybernũ, quod instabat, nullũ bellum posse conflari. Igitur omisso in præsentia eo bello, insulæ præsidijs firmandæ, eiusq; statui collocando summa ope sibi studendũ ratus, Dublinũ, quæ est insulæ princeps ciuitas, profectus, ubi cõuocatis regulis ac episcopis, agitat de imperio insulæ sibi ac suis posteris regibus perpetuando. Id Hyberni posse fieri, nisi autoritate Ro. pontificis negabant, quòd iam inde ab initio, post Christianã religionem acceptã, sese ac omnia sua in eius ditionẽ dedidissent: atq; constanter affirmabant, non alium habere se dominũ, præter ipsum pontificẽ, id quod etiam nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quam primũ Alexandrũ orauit, ut Hyberniam quam ipse nuper domuerat, ad regnũ Angliæ sua autoritate adiungeret, quod haud grauatè fecit pontifex: nam cùm nihil inde emolumenti haberet, & Hyberni rudes atq; sylue stres matrimoniũ (singuli enim pro opibus, quisq; quam plurimas uxores habebant) multaq; alia quæ nostræ religionis sunt, nondum ritè seruarent, est arbitratus illos cultiores, rerumq; diuinarũ peritiores fore, si uni duntaxat regi Christiano potentissimo parêrent. Igitur Henricus intelligens his potissimè de causis à pontifice imperio Hyberniæ se donatum esse, postquam pacatũ reddiderat insulæ statum, curauit, ut celeberrimo antistitũ conuen-

conuentu, qui Caſſelli in urbe nobili actus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus ritè ſecundum Chriſtianum dogma fiebant. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam uerè in Angliam reuerſus, properè in Normaniã profectus eſt obuiam legatis à pontifice miſsis, quos eò iam acceperat ad ſe uenire: cum quibus quid egerit, ſuprà abundè explicatum eſt.

Quoniam autem ad hunc locum peruentũ eſt, non alienũ eſſe uidetur, de Hyberniæ ſitu, moribuſq; gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniã atq; Hiſpaniã poſita, ab ortu habet ipſam Britanniam unius diei nauigatione propinquã, & Galliam ab auſtro, Hiſpaniam trium dierũ, ut aiunt, nauali curſu affinem, ab occidente, Oceanũ infinitũ à ſeptentrione: nõ multũ diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui, ac à meridie, uti etiam Britannia eſt, in ſeptentrionẽ protenſa, ubi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferunt, qui primus magna hominũ cõgregata multitudine, eam occupaſſet: ſiue, ut alij ſentiunt, id nomẽ tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo, quòd illius accolæ primi inſulã habitaſſent: aut ab hyberno tẽpore, quia ad occidentẽ uergit. Sed illud ueriſimilius eſt, ut uel à duce Hiſpano, uel à flumine Ibero dicta ſit, quãdò Hyberni cùm habitu corporũ, tum uiuendi ritu atq; moribus nõ ualde diſcrepant ab Hiſpanis uicinio ribus. Scoti à Scythia, ſeu ab Aegypto, ut ipſi prædicant, profecti, ut in tertio huius operis uolumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquãdiu tenuerũt, ab ſeq; Scotiam appellarũt. Sed poſteaq; illi longo pòſt tempore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partem, quæ ad ſeptentrionẽ uergit, occuparũt, & ipſi Hyberniæ ſenſim priſtinũ nomen reddidũ, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata, Scotia dicta eſt. Spatiũ Hyberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æſtimatur, quòd non amplius millia riſs CCC in longitudinẽ, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterũ ſolum & cœlum haud multũ differt, niſi quòd Hybernia montoſior eſt, & aquis abundantior, quippe quæ in editiſsimis etiam montibus paſsim paludes & ſtagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parum ſtudent. Nullum gignit uenenatum animal, nec aliunde illatum nutrit. maleficum habet lupum, & uulpem: reliqua omnia animalia manſueta, & corpore minora, q̃ alibi. Apes etiam paſsim reperiuntur, quod falſo quidam negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas, ſed ſubfuſcas ac liuentes. Hybernia autem eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum unam quæ ad auſtrum ſpectat, Momoniam appellant, alteram aquilonalem Hultoniam, tertiã quæ ad ſolem orientẽ uergit, Laginiam, quartã occiduam Connaciam: & has Hyberni pariter ciuiliores atq; ſylueſtres ſparſim incolunt. Cæterum ciuitates à cultu minus abſunt, quòd regi Anglo parent, unde moresimbibunt honeſtiores. Momoniam à Laginia Suirus flumen, qui ad Vatfordiam oppidum portum facit, quò ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius princeps ciuitas occidentalis oræ eſt Limiricũ, quod Sinneo omniũ totius Hyberniæ fluminũ maximo alluitur. Oppida uerò celebriora Vatfordia, & ſecundũ Suiri ripam, Charygium, Clomellum, Charris, ac Caſſellum ciuitas firma, & in angulo Corcagia, contraq; eam altera in ſeptentrionali ora, Cherriũ, ubi inſula in auſtrũ uerſus anguſtior eſſe incipit, magisq; ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectatq; ad ſeptentrionẽ, quam à

Liginia disciudit Boandus flumen, quo Druda oppidum maritimũ, ac Midia urbs alluitur, cuius emporium est Armachum. & in ora aquilonari Stranford dia oppidum, à quo ad Scotiam, quam ex ea parte finitimam insula habet, brev uior est traiectus: & quædam alia paruula oppida, atq; insulæ complures, per eam oram septentrionalẽ, usq; ad alterũ occidentalem angulum. Item interius amplissimus lacus, quem uocant Logfoylum, unde manat Sinneus, qui latè fluens interiores Hybernos qui occidentales sunt, ab orientalibus discrimi nat, ad Limiricumq; portum facit multarũ nauium capacem. Iam tertiam po namus partem Liginiam: hæc à Druda orientalis oræ oppido incipit, pertu netq; ad Rossium oppidum eiusdem oræ, quod ad austrum uergit, in longitu dinem circiter millia passuũ C X C. Ciuitates habet Dublinum totius insulæ caput, Midiam, Forneum, ac oppida munita Childariam, Childennium, To stonum, Benettibrigium: & huius quoq; bonam partem Hyberni Sylvestres tenent. Vltima pars Connacia, quæ ad occidentem solem spectat, multò incul tior, quàm in austrum uersus, ut suprà diximus, Sinneus à Momonia dissun git, illincq; protenditur parum ultra Slygarium oppidũ oræ septentrionalis, cuius principalis ciuitas est Galuia, item portus frequentes, insulæ admodum paruæ, ac lacus. Hæc uerò crebris montibus, atque paludibus plena, ferè tota sylvestris, à pluribus regulis possidetur, administraturq;: quorum princeps u nus, qui se Connaciæ regem nominat, cuius incolæ ut longè duriſſimum ho minum genus non multùm frumento, sed maximam partem lacte atq; pecore uiuunt: panem quando uescuntur, ex farina auenacea conficiunt. Ii Sylvestres uocitantur, quòd fermè ferarum ritu uitam degant, quanq; in ea feritate Chri stianam religionẽ castè colunt. Statura sunt non indecenti. tunicam ex panno lineo confectam induunt, & eam non mutant, donec contrita sit, quam ne for descat, croco inficiunt, cui cùm in publicum exeunt, aut frigoris uitandi causa, pallium laneum, & illud quidem uillosum, atq; in superiore parte iubatum im ponunt: & hîc pariter uiris ac fœminis cõmunis uestitus. Nobiles uerò uesti talari amiciuntur, tegmen à posteriore parte ad caput inducunt, & id usque ad calcem pendet, calciamentum etiam usurpant. At reliqui aperto capite, ac nu dis pedibus incedunt. porrò ita pedũ cutis suapte natura callet, ut pueri, quo rum pedes nondum longo usu, aut labore obdurarint, mira quadam pernici tate per loca etiam aspera currant. Capillum parum supra aures circuncidunt aliqui tamen more uetusto, capillo usque ad occipitium reciso, in parte capitis quæ antè est, longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio dumta xat superiore ad terrorem, ut credere par est, intonso. At gens continuis sedi tionibus agitatur, ac ob id prælijs & rebus gerendis assueta, solers est, ad omnia momenta rerum, imperiumq; accipiendum præstò. Inermes corpore pu gnant, idq; pro audacia & robore uirium æquè habent, atque ferre arma, pro onere ducunt: etsi paulatim suo periculo sapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippijs equitant: licet nunc stratis quambreuiſſi mis, sine ullis phaleris, utantur: equos uerò magna cura nutriunt pabulo hor baceo, ac sub diuo. Arma habent, iacula, gladium, securim, & lapides, quibus cùm alia arma amiserint, se defendunt. indiscreta apud eos hæc sunt. Linguæ omnibus eadem, quam balbutientiũ ac gementium more pronunciant. subito ingenia, ferocia, & ad uindictam prona, nõ item fida, sed mendacio gaudentia literarum

literarũ non expertia, nam à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quàm ciuili operam dant: præterea sobrij, & inediæ patientissimi: comiter & perbenignè colunt hospites. In delicijs habent à laboribus uacare: agriculturam cæterasq; artes nõ magnopere exercent, præter musicam, cuius peritissimi sunt, canunt enim cùm uoce, tum fidibus eleganter, sed uehementi quodam impetu, sic, ut mirabile sit, in tanta uocis linguæq; atq; digitorum uelocitate, posse artis numeros seruari, id quod illi ad unguẽ faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Demortuos magnis clamoribus diu lugent: si summi sint uiri, conducunt mulieres, quæ circa funus plangant. Miracula autem Hyberniæ quæ uulgò prædicantur, quoniam eò remotius fugere solent, quò diligentius inquiruntur, repetere superuacaneum duximus, arbitrantes nos satis de ea insula, hîc appositè dixisse. Cæterum unde digressi sumus, iam reuertamur.

Henricus in Normania postquã omnia cum legatis Alexandri pontificis maturè peregerat, rebus domesticis uacans, ut simultatem & odiũ Ludouici regis in se tandem aliquando restingueret, regem Henricũ filiũ cum uxore, ad coronã iterũ sumendã in Angliam misit, qui haud multò pòst Vintoniã conuocato tam antistitum quàm principum concilio, à Gualtero archiepiscopo Rothomagensi, unà cum Margarita uxore coronatur. Interim rex Henricus pater, si mens non læua fuisset, facilè potuisset & prospicere, & consilio auerte re discordiã, quæ mox inter ipsum atq; filios orta est, ex qua tam magnũ quàm nefarium bellum exarsit, quod ægrè intra bienniũ dirimi potuit: nam ferunt ei fuisse diuinitus prædictum, nisi sanctius iustitiam, quæ in se uirtutes continet omnes, generatim erga cunctos mortales seruaret, futurum esse, ut in magnas breui tempore calamitates incideret, quibus tandẽ confectus infelicem uitæ exitũ haberet. Henricus rex filius, sumptis rursum regni insignibus, in Normaniã ad patrẽ reuertitur, ac inde officij gratia, ad Ludouicũ socerũ cum uxore proficiscitur: quod sanè iter præcipuũ fuit seditionis seminariũ. Accepit eos Ludouicus amanter, uariosq; ludos quibus illi delectarẽt se, faciendos curauit. Hîc, ut quidã prodiderũt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor ueteris odij, cùm inter iocos & uoluptates odoraret Henricũ adolescentem summã nactũ dignitatẽ, ad dominandũ sua sponte niti, putauit regi Henrico patri negotium exhibendũ, quò ad nocendum impotens fieret. Itaq; cùm nihil esset, quod moueret adolescentem, tantùm consulentẽ se non est dehortatus, ne repudiata patris societate, rem solus gubernaret. Quid, quòd signum quoq; dedit suum consiliũ cum auxilio ei non defuturum? Sed multò magis adulatorum turba ad deprauandam flexibilem ætatem parata, iuuenẽ stimulabat, assiduisq; uocibus obstrepebat, clamitans eum ad imperiũ natum, non ad parendũ alteri, & propterea nõ decere, ut precariam diutius haberet potestatem, sed liberã. His agitatus stimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre esse animo, ad quem tamen properè reuertit, qui eum iam acciuerat, ueritus quod erat, atq; ob id ratus est ex re sua non esse, filiũ diu abesse, quem sciebat facilè posse corrumpi, cùm sapientia non cadat in eam ætatem. Eodem anno qui fuit salutis humanæ MCLXXV, Ricardus ordine antistitum trigesimus nonus, Cantuariensis archiepiscopus creatur. Fuit ante eum electus Rogerius abbas Beccensis, qui eam dignitatem recusauit, id quod ambitiosi ho-

mines eius socordiæ potius quàm sapientiæ assignarunt: adeò difficile est placere uulgo, qui omnia honesta, tantùm utilitate metitur. Id quoque temporis Raimundus comes Fani Aegidij uenit in fidem Henrici, eius potentiã pertimescens, quò sic rebus suis maturè consuleret. Et Hubertus comes Moritonij, filiam quam unicam habebat, Ioanni filio regis despondet. Nomen puellæ nõ editur à quopiam autore, quod sciam, etsi prætereundum nõ erat, quandò per eiusmodi nuptias, Ioannes mortuo Huberto, eum comitatum dotis nomine consecutus est, qui in Normania non mediocris habebatur. Atqui ea res causa regi Henrico filio fuit, cur citius effunderet uirus in parentem, quod paulò antè apud Ludouicum socerum imbiberat: cùm enim pater uellet quasdam oppida in Normania Ioanni filio assignare, in quibus dos eius uxoris locaretur, prout prius comiti Moritonij se facturũ promiserat, si filiã ei nuptum daret, prohibuit id filius fieri, dictitans se regem esse, suaq; esse omnia.

Inter hæc, qui à Ludouico subornati, aut odio moti erant quod in regẽ Henricum patrem conceperant, auribus adolescentis iam male consulentibus satis patentibus instillare non cessabant, non esse eius dignitatis, ut filius familiâs diutius haberetur, & idcirco tempus esse, ut eiecto patre, ipse pro suo iure regnum regeret: & quò id præcipitantius faceret, auxiliũ, operã, & studiũ omne pollicebantur. His itaq; amicis & socijs rex Henricus filius confisus, regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetijt. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter, qui tamen non ignarus tantum temeritatis non tam à filio, quàm ab inuidis male suadentibus proficisci, leniter eum reprehendit, sperans se mitigaturum iuuenilem furorem, iussitq; æquo animo ferre moram, quæ suo tempore ei bono esset. Ad ea iuuenis ne quicquam à pertinacia desistens nihil est inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui certum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere. Quapropter clàm ad socerum confugit, ac illi exponit ordine omnia, atque orat, ut se iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo esse iubet, ac beneficiarium suum effectum, Normaniæ ducem declarat. Beneficiarius uulgò dicitur, qui possessor est dominatus aut terræ, cuius proprietas ad alterum pertinet: item qui ad militiã Imperatoris beneficio scribitur, autor Cæsar: uel miles, qui muneris beneficio uacat, ut Festus ait. Sed in uiam repedemus. Patre cognita filij fuga, misit repentè equites aliquot, qui eum remorarẽtur, sed cùm ille iam plurimum uiæ processisset, consequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora, ut morbo nascenti maturè mederetur, legatos ad Ludouicum misit, qui rogarent, ut adolescentem ardentis animi, malorum consilio à patria pietate alienatum, commonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad se primo quoq; die reuerteretur: & ne occasionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri suspicaretur, etiam suis uerbis polliceretur, si quid antea erratum esset, illud ipsum eius arbitratu se quamprimùm emendaturum. At Ludouicus ubi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem, spiritu turbatus, ueluti ex oculis & uultu apparebat, Ecquid hoc rei, inquit, est? qua audacia uiuo filio, qui rex est, se regem gerit Henricus? nónne se maiestate regia iandudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius fasq; est: & his dictis, oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, actaq; edocentes, omnia ad uim spectare affirmant. Quo cognito Henricus tam

domi

domi quàm foris omnia timere cœpit, nam malo malum aliud accessit, quòd uxor Aleonora insignis petulantiæ mulier, ut filijs esset cum patre certamen, prout post diluxit, temerè fecerit. Itaq; rex maximopere anxius, exercitum co gere, fidem hominum diligentius experiri, loca præsertim finitimis Gallis ui cina præsidijs firmare, summa ope nititur. Non cessabant interim complures, quos circa se, ipse rex Henricus filius longè sui similimos habebat, hortari, ur gere, impellere ad bellum gerendum cum parente, ut quem ratio nulla moue bat, ad regnum restituendum, ui deniq; atque armis ab eodem deturbaretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus stimulis inso lens iuuenis instigatus, nihil iam dubitans quid ageret, magno cũ armatorũ numero in Aquitaniam descendit. Henricus pater non se statim opponit iu uenili furori, sed ut qui morte magis bellum longè importunissimũ enixè ui tandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animum lenire. Itaque cùm ita usu uenisset, ut nonnulli uiri graues, qui sibi timebant, ne apud eum in offensa essent, si aliter facerent, filium relinquendũ statuerint, clamq; signũ retulerint, quo ille literas obsignabat: tantum abfuit, ut eos receperit, ut etiam protinus ad filium remiserit, iusseritq; principi suo diligenter operã dare, atq; simul nuntios miserit, qui de concordia suo nomine, cum eo agerent. Verùm interea quò ipse pater magis studebat iram filij sedare, eò mater uehementio rem reddebat: dicit enim Aleonora ob pellices suas furijs agitata, multis uer borum contumelijs, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de uiro esse con questa, ut eos continuò societatem coire cum fratre rege, & ei in Aquitaniam auxilio ire contra patrem compulerit. At rex Henricus filius gaudens socios belli se habere fratres, & ob id longè superbissimus factus, nuntijs à patre mis fis respondit, se exercitum depositurum, si sibi integrum relinqueretur impe rium, atque confestim milites, qui ita uellent, per iusiurandũ promittere coë git se fideliter sequi, fortiterq; cum hoste pugnare: illos uerò quibus cordi fuit alterius esse partis, permisit impunè ad parentem adhærescere. At Henricus pater, ubi tam contumax à filio per nuntios responsum accepit, plurimũ do luit, quòd iam prospiceret rem omnem ad ultimum esse nefarijs armis cõmit tendam, qui ut ne imparatus offenderetur, copias suas armatas tenebat. Prin cipes qui filios sequebantur, interim certiores facti per exploratores, de consi lijs Henrici patris, qui, ut dictum est, paratus erat, si cogeretur, pugnare, ac fi lios, si id cuperent, ultro atq; libenter in gratiam recipere, ualde soliciti erant, quonam pacto filios eatenus in odio contra patrem tenerent, quoad eum re gno deijcerent. Itaq; nullum neq; diem neq; noctem intermittebant, quin iu uenes ad arma incitarent: sed ante omnes, Ludouicus rex gestiebat finiri bel lum armis, ad quod se antea adiutorem professus erat, qui ob id confestim re gem Henricum filium ad se Lutetiam uenire rogauit.

Hic reges principibus totius regni uocatis, cum Gulielmo rege Scotiæ, Hu gone comite Cestrensi, qui Ranulpho patri, de quo meminimus in Stepha ni uita, successerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atq; pluribus alijs conspirationis socijs eôdem accitis, qui regis Henrici filij fidem sequebantur, consilia conferunt, de bello consultant, & ubi initium belli faciendũ sit, simul explorant. Postquam de his est maturè deliberatũ, ne aliquid sit, quamobrem Henricus de sociorum fide suspicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes

iureiurando pollicentur, eum se pecunia & armis usq; eò coadiuturos, dum re
gnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus, mox suis mili
tibus ut eos sibi deuinciat, agros, oppida condonat, suisq; chirographis dona
tionem comprobat. Istiusmodi peractis rebus, pro se quisque ad comparan
dum bellum discedit. Henricus pater de noua coniuratione interim certior fa
ctus, in Normania morabatur, summo affectus dolore, quòd nõ magis exter
nis hostibus, quàm domesticis laboraret: sed quia tempus minimè aptũ bello
gerendo uidebat (hyems enim iam obrepserat, & sperabat interea usque dum
uer aduentaret, filiorum mentes pacificatoriis legationibus ac promissis ad fa
nitatem reducere) nõ omnia eo studio, quo par erat, ad bellum tam magnum
parabat. At Franci non multò pòst, qui conserendi manum cum hoste auidis
simi erant, uix adhuc primo ueris tẽpore instante, iunctis armis cum rege Hen
rico filio, uno eodemq; die Normaniã, Aquitaniã, atq; Britanniã, quam etiam
Henricus pater inuito Gaufredo duce filio obtinebat, inuadunt, omnia deua
stando, ac in primis arces, oppidaq; ualidiora munitioraq; oppugnando. Per
idem quoq; tempus, ut hostis ubiq; gentiũ uno momento diuexetur, Guliel
mus Scotorũ rex in Anglia nouos facit tumultus: is enim donatus paulò antè
in illo nouissimo cõcilio Lutetiæ habito, Northumbria ab Henrico, illuc pro
tinus contendit, ac totis uiribus in potestatem redigere nititur: sed quò acrius
instat, ut ea potiatur, hoc incolæ qui eius imperiũ tam maximè oderant, quàm
minimè omniũ ferre uolebant, fortius resistunt, omnibusq; locis hostem inse
stis telis petunt. Quo factum est, ut non sine strage, Scoti inde terga dare sint
compulsi. At in Normania dum alij prædam faciunt, Ludouicus ad oppidũ
Vernoliũ expugnandũ proficiscitur: & quia altum & munitũ, neq; scalis aut
aliis bellicis machinis capi poterat, nec in breui obsidione spes ulla erat, quòd
ex captiuis cognitum esset, frumentũ exante conuectũ in multos dies fuisse,
primũ castra ante oppidũ ponit, deinde uallo circundat, ut ita demum oppi
danos ad deditionem cogat, quod haud multò pòst ex sententia successit. Inte
rim Henricus pater audiẽs Vernolienses in officio manere, ac satis tutos esse,
tumultuosis prælijs reliquã partem hostiũ in agros effusam persequitur: sed
dum ita passim cum hoste confligit, Vernolienses citius quàm putarant, de
ficiente iam annona, inducias trium dierum à Ludouico his conditionibus pe
tere coacti sunt, ut intra illud triduũ, si sibi ignosceretur, deditionem facerent,
nisi ab Henrico auxiliũ mitteretur. Annuit Ludouicus conditionibus, acce
ptisq; obsidibus, ac promissa uenia inducias pacisc itur. Oppidani uerò missis
nuntijs opem implorantes, de re in extremo discrimine gesta, Henricũ docẽt.
Magna affectus solicitudine hoc nuntio rex Henricus, quòd nihil tale futurũ
metuerat, nulla interposita mora, cùm res in celeritate posita esset, suis subsi
dio uenit, atq; nõ procul ab hostiũ castris, castra ponit. His cognitis, Francus
ueritus ut occasionem potiundi oppidi, si armis certaret, in præsentia amitte
ret, dolo hostem deludit: mittit enim legatos ad Henricum, qui dicant se de re
conciliatione filiorum acturum, cupere cum eo sermonem habere, & si Henri
cus nõ abhorreat, tum rogent, ut colloquio posterum diem dicat, quo scilicet
die inducię datæ oppidanis exituræ erant. Audiuit rex libenter, atq; dictis in
sidiosis fidem habens, promisit se præstò adfuturum. Itaq; postridie eius die
ad locum uenit, quo Ludouicus quasi promissi summam completurus, missis
subinde

ſubinde nuntijs, ſe uenturum ſimulans, penè diem conſumpſit, atque interim Vernolium corona militum cinxit, ac ſuos centuriones iuſſit ciuibus declarare, Henricū eſſe profligatū, ut ſpe auxilij habendi amiſſa, oppidani pacto ſtarent. Quod oppidani uerū eſſe exiſtimantes, quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidiū nullū eo die ſuperuenerat, deſperata iam ſalute, ſeſe hoſti tradunt: qui diffidens poſſe ſe locū retinere, contrà ac promiſerat, oppidū diruit atq; incendit, captiuis principibus in uincula datis: ſed inde hoſtium impetum ueritus, ſilentio noctis abijt. Henricus fraude perſpecta, complures mittit raptim equitū turmas, qui hoſtem perſequantur: uerùm cùm Ludouicus iam ſe in tutum intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebant, ad alios qui ultimi fuerant uerſi, tam equites quàm pedites iam itinere feſſos conſecuti occîdunt, nec prius finem cædis faciunt, quàm à perſequendo nocte, quæ tunc obſcuriſſima erat, prohibeantur. Rex autem ſuos ſecutus Vernoliū uenit, ac magna celeritate reparat: dein Rothomagum profectus, cùm intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgeriū uiros ſtrenuos, qui ad Henricum filium iampridem deſeciſſent, capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis, qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt, ac Hugonem & Rodulphū cum multis alijs captos, ad regem præmiſerunt. Parì fortuna ijſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriam conuenit, cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur, ut nacta temporis opportunitatem, derepentè Rainaldum comitem Cornubiæ, ac Ricardum Laſciū regij exercitus præfectos, armis adoriretur. Sed illi cognito hoſtium conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriā properant, obuiumq; hoſtem factum nullo negotio fundunt: deinde oppidū oppugnāt, quod ab oppidanis impetrata prius recedendi cum bonis, atq; fortunis omnibus facultate, ſtatim traditum ſolo æquaſſent, ſi arcem natura loci tutiſſimam capere potuiſſent.

Paucis deinde interiectis diebus, audiens Ludouicus rem Henrici incipere melius ire, quàm putarat, ut aliquo pacto eius animū debilitaret, ſi nō cederet, aut in ſpem pacis, ſi cederet, erigeret, illū cui certū decretumq; eſſe ſciebat omnia malle incōmoda pati, quàm cum filijs dimicare armis, apud Giſortiū cōuenit, ſicq; altera manu uidelicet panem, ut aiunt, oſtendere, altera lapidem ferre, decreuerat. Hîc Henricus ut pacis alumnus tot conditiones obtulit, ut penè ferros filiorū animos iam ad concordiam flecteret, cùm nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt, ut nullis cōditionibus poſtremò contenti, infecto negotio à colloquio abiuerint. Quamobrem cùm in diſceſſu, uerba utrinq; contumeliæ plena iactata eſſent, orto ueſtigiò clamore, Angli qui illam ludificationē æquo animo ferre nequibant, repentino tumultu Gallos inuadunt: qui tamen à rege Henrico ſtatim reuocati, plus terroris iniecere, quàm cædis fecerunt. At regi Ludouico qui ſui conſilij eſſe iudicabat generū à periculo ſeruare, nihil alienius fuit, quàm in præſentia ad manus uenire: ſed paucis pòſt diebus Robertū comitem Leceſtriæ, qui paulò antè copijs nudatus in continentem profugerat, cum magno armatorū numero in Angliā remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret, ac ambo partim agros percurrendo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnem Angliam in poteſtatē regis

Henrici filij redigere studerent. Comes consiliũ Bigoti secutus, Nordouicũ proficiscitur, atq; à præsidio uacuum primo accessu capit. Interim hostium aduentu ab insulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in unum conueniunt. Adfuere etiam non multò pòst Ricardus Lascius, ac Humfredus magister equitum bellicæ artis peritissimus cum regio equitatu, qui excursiones in Scotos paulò antè fecerant. Hîc consilio capto, Ricardus cui summa imperij ab Henrico patre delata erat, cohortat, ut quæ imperabit, diligẽter industrieq; administrent. Quo dicto, cunctis una uoce clamantib. se præstò esse, ac ultrò imperata facturos, extemplò in hostes contenditur. Tum Robertus qui iam castra posuerat ad Buriam Suthfolchiæ oppidum, ex tanta rerum mutatione longè aliud sibi capiendũ consilium atq; antè senserat, intelligens, non iam aliquid acquirere, sed incolumem exercitum seruare cogitabat. Itaq; cùm fugere ignominiosum, simulq; periculosum foret, ac castris se continere per angustiã rei frumentariæ, quæ in diem parabatur, nõ liceret, cõmunem salutẽ in uirtute animorũ ponendã decreuit: quocirca appropinquantibus confestim regijs copijs, iam suis in aciem eductis, obuiã factus pugnã nequaq; refugit. Cõmittitur præliũ atrox: Galli quos Robertus de industria in hostem primos emiserat, quòd ea gens in primo congressu, penè inuicta esse soleat, ingentem edunt stragem: contrà Angli optimè gnari naturæ Gallorũ, tandiu eum impetũ sibi tolerandũ statuunt, donec hostiũ uires longo certamine langueſcere incipiãt: cuius rei ubi indiciũ fecit, quòd iam fessi pedẽ sensim referebant, tum ipsi Angli cùm pro se quisq; collegisset animũ, magna ui in hostem erumpunt, ac primùm ordines frangunt, deinde dissipatos passim cædunt. At Robertus cognita suorũ fuga, quanta maxima potest diligentia annitit militẽ dispersum ad se reuocare, atq; certamen redintegrare: illudq; eò accuratius agit, quòd hostem uidet persequendi studio, suum itidem ordinẽ reliquisse, & iam fessis corporibus, audaciam remittere: ex quo spem bene gerendæ rei facilè concipiens, uictoriam in manu sibi fore confidebat, si modò suos in unum reduceret: quod cum non fefellisset, sed in omnes partes iam sparsa multitudo, atq; ab hostibus oppressa, nequaquã reuocari potuit. Ipse dum ita optimi imperatoris officiũ facit, circumuentus capitur. Cæsa sunt eo die ad decem millia hostium, capta ferè totidem. Qui cladi superfuere, recta uia Lecestriam concesserunt, ut pariter oppidũ atq; se hostiũ iniuria prohiberent. Huius pugnæ fama perlata protinus non in omnes insulæ partes modò, uerumetiam in Galliam, cæteris hostibus terrorem addidit: sed in primis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis pòst diebus inducias in sex menses cum Henrico pactus est, quẽ iam tædebat tot labores cum detrimentis, alterius causa subire.

Henricus accepto uictoriæ nuntio immortaliter gauisus, iussit captiuos ad se in Normaniã deduci: deinde in Andegauẽses profectus, ubi loca omnia præsidijs firmauit, quò omni tempore à metu insidiarum uacuus esset. Interim in Anglia etsi animi ferè omniũ extraquàm paucorũ ad pacem intenti erant, attamen ita Rogerius Mombraius & Hugo Bigotus qui illi prælio superfuerãt, quo Robertus Lecestrensis captus est, cùm Scotos, tum Anglos solicitare, pecunias pollicendo, item damnatos ac exules promissa uenia, ad se allicere coperunt, ut non mediocri coacto exercitu, unà cum Dauid fratre regis Scotiæ, sese effuderint in agrũ Eboracensem, & Gulielmus ipse rex Scotorũ in Cumbriam

briam uno tempore contendens eruperit. Rex primũ circumuallat Carliolũ, quod cùm diutius obsidionẽ toleraturũ uideret, quàm ut citò expugnari posset, relicto præsidio ad oppugnandũ idoneo, ipse in agros egressus, arcẽ parũ citra Edenã flumẽ sitam, quam incolæ Burgthũ, & alterã in eiusdẽ fluminis ripa positã, quam Appelbiã uocant, cum nõnullis alijs capit. Inde flumen transgressus, ac per Northumbriã populabundus Alneuicũ oppidũ munitissimũ petit, atq; expugnare, licet frustra, nititur. Interea Duncanus siue Rotholandus, ut alij uocant, uir crudelitate in omni memoria inaudita insignis, regiarum copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliã, quam Kendalã appellant, ac omnem occidentalem oram quæ ad Scotiam pertinet, percurrit, deuastat, in cunctos mortales pariter sæuit. Non parcit impius hostis neque sexui neq; ætati, etsi matres familiâs, senes, pueriq; plorantes passis manibus de fenestris obtestantur, rogant, ut sibi parcat. Sed ne à templis quidem manum abstinet: cùm enim sacerdotes ãc multi alij sese in ædes sacras passim abdidissent, subitò fractis undique muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hæc Nouumcastrum deferuntur: conuenerant enim huc undique equites Angli, posteaquã uiderant nullam esse spem bene gerendæ rei in peditatu, aduersus hostiũ turmas, ut si eos prædandi cupiditas dissepararet, de improuiso adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Guielmus Veseius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerunt alibi regem esse, alibi Duncanum præfectum debacchari in suos, tum alius alium increpantes uociferantur, Ecquid denicq; restat, si neq; pedites quicq; momenti habere possunt, nec nos equites hostem insequimur? His inter se uocibus cõcitati, dato more sublato in regẽ properant, qui haud biduí aberat: uerũ ubi aliquantulũ itineris progressi sunt, orta repentè nebula densissima, cõsistunt deliberaturi utrũ procedant nec ne: nam cùm nescirẽt, ubi loci hostis esset, ne in eum incauti incíderent, uerebant. Atq; ita cùm animi quisq; pendens hæsitaret, & quidã redeundum esse sentirent, donec caligo illa sole excuteretur, tunc Bernardus Baliolus, uir prælio strenuus, Quid, inquit, socij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignominiosius addi potest, quàm ut nos prius terga demus, quàm hostem uideamus? leuiq; aëris obscuritate turpiter terreamur, quæ nobis commodo esse, etenim nos, uti opinor, inter hostes palantes, haud dubiè nunc uadimus, qui eiusmodi nebula septi eò forsitan tutò perueniemus, ubi hostẽ imprudentem, atq; imparatũ offendemus: sed nolo uti uates futura prædicere, quandò unum scio, nos oportere omnibus modis culpam ac infamiã qua nuper respersi sumus, quòd nostris passim pereuntibus minimè auxilio iuimus, uirtute redimere, delereq; nauiter. Igitur quia longè præstat, honestè mori, quàm cum dedecore uitam seruare: & si pedem referamus, nouissimus error peior priore futurus est, quicunq; uoluerit saluã esse patriam, me sequatur. & his dictis, inceptum iter continuat. Sequuntur cæteri, concitatis singulorum animis oratione huiusmodi in hostes. Erat iam multum diei, & aquilo uentus subitò coortus, nebulam paulatim deijciens, loca omnia uicina aperiebat, cùm prospexerunt Alneuicum, quod quia ignorabant an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidem circunferentes oculos, si uspiam hostem uiderent: at ubi cognouerunt ab agricolis, regem Scotum uictoriam desperantem eo illo die indidem recessisse, ad ipsum oppidũ diuertunt, acceptiq; à suis

ea nocte de inuadendo hoste cõsultant, postero die omnes bene mane armati, refectis cibo equis, in hostem ad prædas abigendas ualde dispersum exeunt, ac dextra sinistraq; per agrum currentes, corona prædatorũ multitudinem cingunt. Scotus Anglos equites procul conspicatus, milites suos quanta maxima potest diligentia atque celeritate à præda reuocat, quorũ pars maior longius dulcedine prædæ euagata signum nequaquã audiuit: nihilo tamen secius rex magno animo cum suis equitibus, quos colligere potuerat, obuiam fit hostibus mirabili uelocitate in se uenientibus. Cooritur ex improuiso singulare certamen, pugnatur aliquantisper æquo utrinque Marte: uerùm Anglo acriter instante, Scoti equites iam antea in populando agro defessi, & idcirco impetum minus tolerantes, aut passim concidunt, aut fuga salutem quærunt. Rex cum nonnullis alijs, qui primi prælium fecerant, eodem puncto temporis capitur. Multi præterea ex Scotis, qui ab initio pugnæ, bene longè à suis aberant, & audito equorum hominumq; fremitu, concurrerant, incautè capiuntur. Fuit ille annus salutis humanæ M C L X X V I.

Hoc confecto negotio, Angli magni affecti gaudio, postridie Nouũcastrũ petentes, regẽ Scotũ secum captiuũ abducũt, atq; celeriter Henricũ de adepta uictoria certiorẽ faciunt, qui per eos dies, Pictones rebelles domabat. Interim Hugo Bigotus nulla calamitate uictus, contracta non parua armatorũ manu, Nordouicum rursus capit, atq; diruit. Item copiæ Roberti comitis Leceſtræ, qui captiuus tenebatur, quas suprà ostendimus Leceſtriã profugisse, ad Northantonũ oppidũ, quod à Leceſtria spatio uigintiquinq; milliũ passuũ distat, duce Roberto Ferryso, uiro magnitudine animi & rei bellicæ scientia præstanti, feliciter pugnant, atq; ducentos oppidanos capiunt, interfectis aut uulneratis ferè totidẽ, ac re bene gesta, eò unde uenerant, raptim se recipiunt. Adiecerunt haud multò pòst regij equites, qui fugientẽ hostem secuti nõ potuerunt consequi. Robertus Ferrysus decẽ ad summũ dies Leceſtriæ moratus, aucto equitum numero, repentè Northyngamiã aggreditur, atq; capit, præsidioq; regio inde eiecto, incendit, oppidanos necat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita finitimorum animos infregit, ut multi in hostium fidem ultrò ue[nerint]. Quod ubi rex Henricus filius ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea uictoria capiens, atq; spe inflatus, bellum iterum parare constituit. Itaq; impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam inducijs, illud sibi nõ [iniu]ria genero ferendũ iudicauit, ad Grauelingam oppidũ oræ Gallicæ contra insulam recto cursu situm castra ponit, atq; ibi classem ad exercitum traducendum opperitur. Cuius rei fama, ut ad Henricum patrem perlata est, iussit continuò festim milites naues conscendere, nactusq; idoneam ad nauigandũ tempestatem, in Angliam redijt. Hîc primò ad diui Thomæ sepulchrũ adijt, & semper timens ne uox sanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidẽ uenia[m] orauit: deinde militibus loca dispertiuit, qui hostes uenientes littore prohiberent: postremò in Suthfolchiam profectus, atq; ad Fremyngamiã arcem Hugonis Bigoti contendens, non longè à loco castra fecit. Quod cùm Hugo qui ea arce cum magna Flandrorum manu se tenebat, ex captiuis cognouisset, nescio quo uir alias magnus permotus fato, postero die impetrata ægrè pro se ac suis uenia, subitò arcem Henrico tradidit, secq; eius fidei commisit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferrysus, ac cõplures alij, qui Hen[rico]

rici filij partes sequebantur: adeò semper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atq; rex ita uictor Londinum redijt, qui non multò pòst, uel paulò antè, Aleonoram uxorem in carcerem coniecit, quòd illa nouum sibi negotiũ facesserat, Ricardum & Gaufredum filios alienando, uti suprà ostendimus.

Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam ualido præsidio firmatam, fines regionis derepentè ingressus Rothomagum obsidet: quò haud etiã multò pòst Henricus filius cum Philippo comite Flandriæ, qui mortuo Theodorico patri successerat, præuertens hoc bellũ Anglico tumultui, conuenit, ibiq; coniunctis armis, ciuitatem oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi, pro se quisq; munera militaria obeundo, alij per muros dispositi, ut si usus ueniat, suum quisq; locum teneat, alij arma parant, munitiones faciunt, alij pontem qui è regione castrorum in Sequana est, tenent, ut si opus sit, auxilium admittant. Dum ita oppidani se ad defendendum parant, hostes de media nocte castris egressi, ad muros accedunt, admotisq; scalis, urbem oppugnant. At ciues re cognita, subitò se ad defensionem accingentes, scalas proijciunt, fundis, sagittis, lapidibus hostem deturbant, ubiq; impetum, ubiq; prælium dies noctesq; continuum faciunt. Dum oppugnatio continuatur, ecce dies diuo Laurentio sacer adest, quem Ludouicus multis cærimonijs ac ueneratione solennem habebat: hunc igitur diem à labore intermittit, iubetq; militem ab armis cessare, ac hostibus pariter dat ultrò in id spatiũ inducias. Illud oppidanis tam gratum fuit, quàm parum abfuit, quin malo fuisset: nam illi insolito labore defatigati, percupidè depositis simul armis, sese quieti ac uoluptatib. eo die dant: sed dum lasciuius quàm par erat, ludis ac iocis se delectant, causam præbent hostibus insidias sibi faciendi. Quippe cùm notarent Franci, ciues otium trahere, perinde quasi nihil impendêret periculi, rogant regem, ut permittat se facto de improuiso in oppidanos impetu, oblatam fortuitò potiendæ ciuitatis occasionem non omittere. Ad ea rex, Nunquam, inquit, hunc diem tanto scelere insignem, apudq; posteros memorabilem faciam. Milites tamen, ut qui prædæ auidi erant, nequaquam eo responso contenti, adeò principem precibus defatigarunt, ut ipsos ad extremũ fortunã experiri permiserit. Itaq; Franci sumptis repentè armis, admotisq; ad eam partem murorũ scalis, quam sine præsidio esse rebantur, muros ascendere conantur, & iam nonnulli intrò se coniecerant, alios sic deinde suscipientes, cùm diuinus continuò fauor adfuit. Fortè ita casus tulit, ut duo ex collegio sacerdotum, animi causa, turrim principis ædis illo temporis momento ascenderint, qui cognitas hostiũ insidias, ciuibus subitò indicarunt. Tum Normani diuũ Laurentiũ inuocantes, ad tantam perfidiam ulciscendã cõcurrunt ad muros, Francos introgressos obtruncant, scalas deijciunt, telis ac lapidib. eos qui prius accessissent, pugnaciter obruũt, adeò ut reliqui multis undiq; uulneribus acceptis, celeriter repulsi se in castra receperint. Interuenit aliud oppidanis eodem die auxilium: rex enim Henricus pater qui paulò antè nouerat suos obsidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus, in urbem dum huiusmodi tumultus fiunt, sub noctem accipitur. Francus cognito Henrici aduentu, nihil territus, sed multitudine fretus obsidionem cõtinuat. Anglus interea emisit silentio noctis Vuallos equites, qui quotidie cum hostium turmis præliabantur, commeatumq; interdum in castra apportari prohibebant: ipse au-

tem ex altera parte, reſeratis ſæpe portis, in ſingulos propè dies leuibus pu-
gnis hoſtem uexabat. Quocirca Ludouicus quem iam tædebat tantũ bellum
alterius nomine ſuſcepiſſe, cùm animaduerteret oppugnationem longius opi
nione extrahi, quamprimũ Gulielmum Senonenſem antiſtitem, ac Theobal-
dum Bleſenſium comitem ad Henricum miſit, qui per inducias ſponſionẽ fa-
cerent, ſe ita acturum, ut tandem pax cum filijs conueniret. Henricus eius rei
percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Giſortiũ cum Ludouico pro ne-
gotio conficiendo, cõueniret. Francus confeſtim atq; ab oratoribus intellexit
inducias initas eſſe, ſublatis caſtris, domum diſceſſit, ac paucis pòſt diebus Gi-
ſortium allocutum Henricum uenit, ubi cùm de pace nihil certi confici poſſet, re
res in aliud tempus reiecta eſt.

Henricus poſt hæc manentibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pi-
ctones proficiſcitur, quos Ricardus filius dum ipſe bello Gallico tenebat, ma-
iore ex parte in ſuam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduẽtu, ac
certior factus de inducijs cum Franco & fratre pactis, incertus agitabat: nam
neque tantũ bellum ſine ſocijs poſſe geri, nec in tanta amicorũ ueterũ perfidia,
tutum nouorũ fidem in eo diſcrimine experiri ducebat: ad ultimũ tamen nihil
animo debilitatus, in armis ſpem habens, patri reſiſtendũ cõſtituit. Itaq; oppi-
da paſſim quà hoſtis tranſiturus erat, præſidio firmat, factaq; nõ modica armo-
torũ manu, ac poſitis non procul caſtris, tempus obſeruat pugnandi idoneũ. P
Henricus interea quacunq; iter faciebat, loca omnia partim ui, partim timore
incolis iniecto, occupabat, uidebaturq; idem facturus, quoquouerſum ſe uer-
teret. Quæ res ita Ricardũ terruit, ut uiribus ſuis diffidens euagari cœperit,
nec uſpiam hoſtes ſequentes expectare auderet: quinimò cùm uideret ad ex-
tremũ quocunq; intenderet, res eſſe in diſcrimen adductas, cum primis ſocio
rum ingratos animos incuſans, quòd immemores datæ fidei ſe deſeruiſſent,
ac nõnihil ſibi de patria pietate pollicitus, ſtatuit mutare ſententiam, ſecq; totũ
ad parentis uoluntatẽ nutumq; cõuertere, id quod ei ſaluti fuit: quippe ſic po-
ſteriores cogitationes, ut aiunt, ſapientiores eſſe ſolent. Itaque ſubitò depoſitis
armis, ultrò ad parentem Henricum acceſſit, atq; ſupplex ueniam petijt. Ac
cepit eum pater placidè, ad miſericordiam adductus, quòd ex animo rogare ui-
debat, multaq; charitate complexus perinde tractauit, ac ſi nihil peccaſſet: qua-
re ne ullum quidem iræ ſignum dedit, quod fecit, ut eiuſmodi clementiæ ex-
emplo alios filios ad reconciliationẽ alliceret: quod ut maturè fieret, Ricardũ
ad Ludouicum regem & Henricum miſit, qui cum eis de pace ageret. Is tan-
dem utrunque ad concordiam flectit, conſtitutoq; die colloquij in Turoni-
bus habendi, ad patrem reuertitur. Gauiſus eſt Henricus, cùm audierat Hen-
rici filij animũ à nomine pacis minus abhorrere, qui ad diem dictum, ad collo-
quium uenit, ubi etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hìc de-
mum pater filios in gratiam recepit, ad pactionesq; uentum eſt, quæ his condi-
tionibus conflatæ ſunt, primò ut captiui utriuſque partis incolumes reſtitue-
rentur, & reliqui quòd alij patrem, alij filium bellando ſecuti fuiſſent, nulla re-
nerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerentur: deinde Henricus
ſuppeditaret largiter ad cultum & uictum facultates filijs, quibus honeſtè, nõ
prodigè uiuerent, & ipſi filij deinceps in omnibus agendis rebus morem pa-
tri gererent. Atque ita ſimul Henricus & Ludouicus reconciliati ſunt in gra-
tiam.

tiam, quæ ut ſtabilior eſſet, renouata eſt inter eos affinitas, pacta Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nõdum nubilis erat, deducta eſt in Angliam, & regis commiſſa curæ, quoad puberesceret. His peractis, rex Henricus pater iniuriarum omnium oblitus, filios per hunc modum reduxit domũ. At ipſi filij quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrem proficiſcentem ſecuti, primùm Ricardus & Gaufredus, ac nouiſsimè Henricus in eius uerba iurarunt. Exin Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regem Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonem Ceſtriæ comites, cum nonnullis alijs nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur, modicè mulctatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iureiurando dato. At Gulielmus rex cùm ſoluendo non eſſet, coactus eſt quatuor munitiſsima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgũ, & Sterlingum Anglo tradere, ut ſi fidem in poſterum falleret, & mulctam centum millium librarum redemptionis nomine impoſitam ad certũ diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuum tempus eſſent. qui præterea mulctatus eſt Huntyngtona comitatu, conuenitq́; ut nullo unquã tempore rebelles Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis' MCLXXVII, & XXII cùm regnare cœpit Henricus. Quibus rebus feliciter confectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium proficiſcitur, & inde omnem regionem quaquauerſum peragrando, ad Sequanæ fluminis oſtium, quod in Normania portum effecit multarũ nauium capacem, peruenit. Hîc dum claſſem parat ad traiſciendum in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe aduocat, quem ſtatuerat unà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parêre, quippe qui non putabat ſe in tanta gratia cum parente eſſe, ut illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea ab eo inſidias ſibi metuens negabat in Angliã ire: erat enim ab inuidis ei perſuaſum, ita futurum, ut ſi Angliam peteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblanditus eſt, ut ille poſtremò ultrò Areflorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, uenerit, unde paucis pòſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Londinum ex Portimutho, quò appulſi ſunt, proficiſcentes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus, & cùm ad urbem peruenerũt, maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno eſt antiſtitum conuentus frequentiſsimus celebratus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis prouiſum eſt, ut præfecturæ monaſticæ, & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum, non licuerit cuipiam obeunda dari, uiris probis deferrentur: quod haud multò pòſt factum eſt.

Erat per hunc modum, pacato undiq́; regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis otium: quod ne per ignauiam traheretur, rex ut ſtatus regni melìore loco eſſet, omnem Angliam luſtrauit, qui ubi Eboracum uenit, regem Scotiæ cum nonnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit, in uerbaq́; ſua iurare iuſsit: quo facto, Londinum rediit. Aliud in eo regum cõgreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdem dies, uenerunt oratores pacis ad Henricũ, miſsi à Rodorico regulo Connacenſi ex Hybernia, quos ille audiuit nõ grauatè, quippe qui malebat cum fero populo rem cõponere,

quàm bellum parum gloriæ ac minus utilitatis allaturũ gerere, ut ne aureo ha
mo piscaretur. Itaq; impositò in singulos annos uectigali, quod in bubulis co
riis penderetur, pacem petenti regulo dedit. Idem annus in Anglia pestilentiã
& famem habuit, quo morbo nõ multò pòst sedato, Henricus ad res suas in
uigilans, concilium tam antistitũ quàm cæterorũ principũ Northantonum
conuocandũ curauit, ubi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus
Ro. pontificis, paulò antè ab Alexandro missus, ad diiudicandas dirimẽdasq;
cõtrouersias, inter Cantuariensem & Eboracensem archiepiscopos. Is eò quo
que loci conuocatis tam Anglicanis quàm Scotis episcopis, conuentum fecit,
quo in conuentu post transactionẽ litiũ, ac decreta quædã ex Reipublicæ usu,
atq; ad bene uiuendũ facta, contrà quàm fas erat, nõ abnuit ratũ habere, quod
in regio concilio lege sancitũ erat, ut cuncti etiam sacris initiati, qui ceruos aut
damas intra septa regia, seu saltus occidissent, à iudice prophano mulctarentur.
Quæ res nõ modò tunc, sed in posterũ quoq; tempus, ita ius infregit, ut etiam
nunc sacerdotes in multis causis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices
conueniantur, atq; pro noxa puniantur. Adeò ius semel uiolatum facilè dis
soluitur: atque ordo sic magnum fecit detrimentum. Postremò agitatum est,
ut Rogerio archiepiscopo Eboracensi qui id temporis eam tenebat sedem, ius
in episcopos Scotos restitueretur: quandoquidem Romani pontifices iam in
de ab initio sanxerant ipsum Eboracensem antistitem totius quoq; Scotiæ at
que Orcadum, cæterarumq; insularũ primatem. Quam sanè datam legem eo
rum locorũ episcopi per multos deinde annos seruarũt, quemadmodũ suprà
appositè ostendimus. Atqui postea cùm illi ab officio discessissent, simulq;
eam iniuriam Eboracenses archiepiscopi continẽter quererentur, tum Roma
ni pontifices, Paschalis secundus, Calistus itidem secundus, Honorius, Inno
centius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, causam eam susceperunt, ac
brisq; missis literis, illos sub Eboracensis prouinciam rursum redigere conati
sunt. Sed Scotis generatim reclamantibus, res demum controuersa ad Alexan
drum pontificem relata est, qui tamen eius decisionem non fecit. Ipsæ autem
pontificum Romanorum literæ etiam nunc integræ ab Eboracensi collegio
custodiuntur, quarum ego exempla uidi in codice longè antiquissimo, cuius
legendi copiam mihi fecit Edouardus Leeus, paucis antè mensibus Eborace
sis archiepiscopus factus. Cæterum ius istuc ab Eboracensi bellorum in pri
mis causa, quæ sæpius inter utrunq; populum inciderunt, amissum constat,
cùm per illa minus licuisset Scotis episcopis qui consecrandi forent, ad suum
omni tempore adire principem pontificem, uti lib. xxiiij. clarius demonstra
bitur, de nouo primate Scotis antistitibus dato. Edouardus uerò Leeus ut
natura frugi, sanctus, religiosus, Latinis pariter atq; Græcis, Hebraicisq; lite
ris eruditus, ac summè in nostra theologia probatus, ut qui scit ueri sacræ scri
pturæ sensus delectũ habere, cùm maximè omniũ ob eas uirtutes sit tanto mu
nere dignus habitus, idcirco statim cœpit reputare rationẽ rerũ sui episcopa
tus, ac ita reperit ea monimenta, quibus armatus aliquando acturus esse uide
tur de eo negotio in pontificum concilio, si quod nostro tempore per princi
pum nostrorum discordias, haberi aliquando tandem licuerit. Dimisso hoc
concilio, rex Henricus filius in Normaniã traiecit, nõ multò pòst iturus uori
causa, ad diui Iacobi ædem, in Hispaniam, quod mox prohibente patre, non
est exe

est executus. Illo ipso anno Ioanna filia regis data est in matrimoniũ Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infesto in patrem animo à sui similibus subornatus rursus esse cœpit, noua quotidie consilia inibat, quibus eiecto parente, ipse regnum obtineret, suiq; iuris esset. Hæc cùm Adam eius minister secretior Henrico patri significasset, magna ignominia ab illo ob id est affectus. At pater perspiciens malum filij animum causa pristina non desistere, dissimulanda omnia statuit, ut qui uidebat iuuenem non posse corrigi: & ut ne imparatus offenderetur, primo quoq; tempore similiter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præsidio firmauit. Fuit hic annus salutis humanæ MCLXXVIII, cùm Oceanus ita excreuit, ut multos absorbuerit mortales.

Iam aduentabat hyems, & ab armis cessatio erat, quandò rex subitò factus est religiosior, quippe magnopere rogare cœpit Hugonem legatum Romanum, & Ricardum Cantuariensem, ut episcoporũ ac reliqui ordinis sacerdotum concilium ederent, quod illi Northantoni maturè habuerunt. In eo concilio dum multa ac uaria pro Christianæ religionis statu agitabantur, Henricus ut ne amplius male audiret, primò Lincolnien sem episcopatũ, quem penè comederat, Gaufredo filio ex concubina deferendum curauit: sed ille adolescens haud bonæ frugi postquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eam sedem rursus uacuam fisco reliquit. Deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ causa, uouerat nouum cœnobiũ, exposuit se cupere autoritate patrum, locum dari, ubi uotiuum Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, ut inter se de ea re deliberarent. At ipse interim qui cogitarat ex alieno, uotum factum persoluere, egit priuatim cum legato, atq; nonnullis episcopis, ut eiectis sacerdotibus, quos uocant seculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod institutũ erat ad Vualthamũ uicum, qui, uelut antè in extremo libro viij. dictum est, à Londino millia passuũ duodecim abest, sibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellant, inducere: & ne id uideretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci causa petere, quàm grandia huiusmodi collegio donaria pollicitus est, quæ postea nulla ferè dedit. Episcopi uerò nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui sic eiectis canonicis secularibus, ac in eorũ locum regularibus subrogatis, nihil aliud dignũ memoria egit, nisi quòd mutatis in templo Dei ministris, exemplum reliquit posterioribus regibus, quò auderent superiorem suorum monimenta euertere: nam rex Haraldus illud sacerdotum collegium, uti suprà docuimus, antea instituerat. Sub idem tempus uenerunt legati ab Alphonso Castellæ & Garsia Nauarræ regibus, qui nuntiarunt Henrico, reges suos post longas controuersias de agrorum possessione, qui circa fines utriusque regni erant, ortas, tandem datis utrinque obsidibus, rem omnem ad eum retulisse, atque eius iudicio se staturos iurando promisisse, ac propterea orare, ut uellet sua autoritate eiusmodi litem finire. Audiuit libenti animo legatos Henricus inter reges disceptator factus, & de re controuersa quamprimùm ad suum domesticum senatum retulit, auditis q; singulorum consiliariorum sententijs, ita postremò secundum alterum iudicauit, ut alter eius iudicio steterit. Non multò pòst Philippus comes Flandriæ uoti causa, ad mausoleũ diui Thomæ Cantuariã uenit, cui rex obuiam factus est, atq; discedenti, quia iturus erat Hierosolyma, quingentas

marchas dono dedit. Exin Londinū reuersus, atq; inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatū reſtituit, ac Ioannem filium totius Hyberniæ regulum facit. Quo tempore, ſanguinis imbrem è cœlo fluxiſſe tradunt: quo quidē prodigio uulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperium. Per eos dies Margarita uxor regis Henrici filij enixa eſt filium, qui intra triduū uitam finiuit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliam, ingens Iudæorū multitudo, quibus cùm alibi niſi Londini non eſſet ager ad condenda demortuorū cadauera, neceſſe habebant ad eum locum ex toto regno, fœda hominum ſuorum corpora deferre. Quare ut ab eo incōmodo uacui eſſent, ab Henrico impetrarunt, ut ubicunque degerent, eo loci agrum ſepulturæ ſuorum aſsignatum haberent. Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul à Fano ipſius Albani repertum, multa cærimonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur.

Henricus interea in Normaniam traiecit: audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatam, ſenſim inter ſe & Ludouicū regem renaſci; cuius rei cauſa erat, quòd Henricus Adelam eius filiam iampridē Ricardo filio deſponſam, quam ipſe penes ſe, ad ſpem coniugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans, filio iungere de induſtria differebat. Porrò ſenex turpiori intemperantiæ deditus, mirificè puellam amare, ac multorū uerborū illecebris ſtuprū illi offerre cœperat, ſic, ut ei pudorem paulatim ſoluerit, ſecundū prouerbium illud decantatiſsimū, Corrumpūt bonos mores mala colloquia: atq; eam, uti rumor erat, poſtremò uitiarit. Hanc igitur moram fraudis pariter atq; ſceleris plenā Ludouicus rex ferendā nō ducebat, qui ubi Henricus in Normaniā uenit, antequam odiū palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquiū habuit, cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturū. In eo etiam congreſſu ambo ſpoponderunt ſe iunctis armis, ſuppetias laturos Guidoni Hieroſolymorū regi, quem id temporis Saladinus rex Aegypti bello premebat. Qua re ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania, & Ricardo in Pictones miſſo, in Angliam rediit. Agebatur iam annus ſalutis MCLXXX, cùm Ludouicus rex in Angliam uenit, ut mauſoleū diui Thomæ uoti cauſa adiret, quem Henricus in littore obuiam factus, magno & gaudio & rerū apparatu accepit, atque inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa ueneratione uiſerunt. Ludouicus perſoluto uoto, atq; uarijs donarijs eo loci collatis, in Galliam reuerſus paucos dies ſuperſtes fuit, relicto unico filio, cui Philippus nomen fuit, quem ipſe uiuus regem creauerat. Bellatū eſt ſanè pius inter Henricū & Ludouicū, uti ſuprà demonſtrauimus, egregiè, ac non parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæ ue inſignis fuit, præterquā immatura regis Henrici filij morte, cui ſuo merito negatū fuit diutius uiuere, qui ab impietate quàm ab officio dominandi initiū facere maluit: is partim ob breuitatē uitæ, partim quia ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, nō ponitur in ordine regum, utpote qui rex deſignatus nunquam regnauit. Cæterum adoleſcentis mors ſeminarium fuit creandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellandi materiam ſubminiſtrauit: quippe Vellocaſsinū, quod eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen, datū fuerat nomine dotis, Henrico filio Margaritæ

garitæ uiro, quo mortuo, Francus Vellocaſsinum repetebat, contrà Anglus retinere contendebat, uti alius locus magis appoſitus id planũ faciet. At Margarita uidua ſtatim pòſt ad Philippum fratrem reuerſa eſt, quæ nupſit Belæ Pannoniorum regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimoniũ dari. Annus item deinde tertius dum otiũ ab rebus omnibus militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani præfecti Vithamiȝ cœnobiȝ diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatũ per annos ferè decem & ſeptem, rectore orbum gubernandum ſuſcepit, uir ea tempeſtate ſanctiſsimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cùm Rothomagenſis prius antiſtes factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, id circo ei locus non datur in ordine antiſtitũ Lincolnienſium. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuarienſis antiſtitis, qui ſedit annos decẽ, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſsit è uita & per illos ipſos dies, Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumſeptimum. Sedes Eboracenſis deinde cõtinuos octo annos uacaſſe dicitur, cuius uectigalia interim, ne perirent, fiſcus capiebat.

Eiſdem temporibus Saladinus Saracenorũ rex uir fortiſsimus, mirũ in modum rem Chriſtianam in Syria affligebat, nactus occaſionẽ bene gerendæ rei, ex diſcordia noſtrorũ principũ in Syria: nam Balduinus quartus rex Hieroſolymitanus cùm elephantiaſi morbo afficeretur, cœlebs uiuere uoluit, qui ut rebus ſuis conſuleret, Sibyllam ſororem Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperans ex ea affinitate Gulielmũ uirum ſtrenuũ ad quencũqȝ caſum ſibi præſtò futurũ. Genuit Gulielmus ex Sibylla puerũ Balduinum nominatũ, atque ita nõ multò pòſt moritur: poſt cuius mortem, Balduinus Sibyllam Guidoni Luſiniano ex Pictonũ gente in matrimoniũ dedit, ea conditione, ut poſtquã ipſe uita exceſsiſſet, tutorio nomine eatenus regnũ adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verùm cum Guido nimis ſe ſuperbè gereret, Balduinus Raimundũ Tripolitanũ comitem tutorẽ in locum Guidonis ſurrogauit. Moritur haud multò pòſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone prohibitus, curã pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiã breui pòſt uita priuato, Guido rex creat. Tulit eam rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtimqȝ cum Saladino maioris in Guidonẽ concitandæ inuidiæ cauſa, inductis pactis, turpiter ab officio diſceſsit, atqȝ ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernentes animo quantũ religioni à ferociſsimo hoſte periculi impendêret, & cupientes maturè rebus proſpicere, primo quoqȝ tẽpore Heracliũ patriarchã Hieroſolymitanũ, uirũ ſingulari pariter bonitate atqȝ prudentia præditũ, primũ ad Luciũ tertiũ Ro. pontificẽ, dein ad reliquos principes ſupplementi militũ habendi cauſa miſiſſe, & eum poſtqȝ de re tanta cum Ro. pontifice egiſſet, ueniſſe in Galliã ad Philippũ regem, ac poſtremò in Angliã ad Henricũ, cœpiſſeqȝ rogare, orare, obteſtari, ut tandem aliquando pro re Chriſtiana tuenda, ſicut iampridẽ uouiſſet, arma caperet, ac noſtris in Syriã ducibus laborantibus ſub fidio iret, cùm pro certo haberet, tanti laboris fructum ſe ab eo accepturũ, qui bene meritos præmio ſemper remuneratur æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore ualde excludi, ac propterea non licere ſibi, cùm per

domesticas, tum per externas seditiones abesse, atq; idcirco pollicitus esse in stipendiũ militum pecuniam. Ad ea patriarcha subiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia, quam abundè multi suppeditant, sed imperatore, qui belliũ gerat suis fortissimis militibus, quales te habere, satis omnibus constat. Tum Henricus multas occupationes excusans, quamobrem non posset rem in præsentia militarem obire, bonis ac blandis uerbis Heraclium usq; Douerum deduxit, unde in Galliam transiturus erat, ac ibi postquam onerarat magnificis promissis hominẽ dimisit. Sed antistes prius quàm digrederet, in hunc fermè modum aperto, ut aiunt, pectore, locutus fertur: Ingratissimus es princeps, quippe qui non modò non uis operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficijs, sed etiam uerba das, qui te, mihi crede, meritò deseret. Et quia, ut uideo, ista nequaquam libenter audis (rex enim subirascebatur) non ea tamen silebo: quandoquidem nihil refert, an hîc à te Christiano impio occîdar, an in Syria à Saracenis. Cui rex subitò respondit: Si una duntaxat lingua omnibus meis populis esset, haud dubiè talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verum ais, inquit antistes, cùm sis charus nemini, nemo te cõmissorum commonefacit, quò malam semper uiuas uitam, malamq; postremò mortẽ obeas. Hæc fatus in continentem transmisit Heraclius. Sunt tamen qui tradant Heraclium accepto primo regis responso, & abiecta auxilij impetrandi spe, statim abijsse: quibus magis assentior.

Eodem anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ, morbo interijt, sepultusq; est in ea urbe, ad diuæ uirginis ædem, qui Arthurum unicũ filium ex se genitũ, reliquit hæredem. Ita in Anglia otium erat, & iam annus salutis MCLXXXVII agebatur, cùm Hierosolymorũ urbs morte Christi Seruatoris nostri nobilis, à Saladino capta est, post octauũ & octogesimũ annũ, quàm à Gotthofredo, & alijs Christianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei tristi nuntio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus pontifex, dum submittere nostris subsidium parat, Ferrariæ in itinere moritur. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerendo edictum proponente, multi nomẽ dederunt, inter quos Ricardus filius regis unus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippũ regem & Henricum, partim ob nõ redditũ Vellocassinum, partim ob non datum iusiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitũ, ex eo, quòd Aquitaniam teneret. Quare Philippus, ut anteueniat hostem, magnis copijs Anglicos fines ingressus, agrũ ad Castrum usq; Rodulphi populatur, atq; eum locũ obsidet. Quod ubi Henricus cognouit, coacto repentè exercitu, unà cum Ricardo filio, suis auxilio uenit, positisq; in conspectu hostiũ castris, suos ex itinere fessos reficit, facturus statim pòst copiam pugnandi Franco. Verùm antequã ad certamen uentũ sit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemente ad reconciliandos hos reges, missus paulò antè fuerat, pax ac quis conditionibus inter eos conuenit. Aduenerunt sub idem tempus nuntij ex Asia, qui significarent Saladinũ, post captam ciuitatẽ sanctam, omnia apud nostros deuastare, & pauca admodũ loca in fide permanere. Quo nuntio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, nõ longe à Gisortio in colloquiũ uenerũt, atq; ibi more nostro, cruce in cõmunes hostes delumpta, ad parandũ exercitũ maturè digressi sunt. Sed malus quidam, ut reor, dæmon rebus

rebus Christianis nimiũ inuidit: nam consilium aliter cecidit, quandò pax inter reges paululum inuiolata permansit. Cuius sceleris perfidiæq; notam scriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardũ fœderis ruptorem, bellum intulisse Raimundo Tolosatiũ comiti. Econtrà Angli eam culpam in Franco resedisse uolunt, prodentes Philippũ tanquã impiũ turbata pace, bellum mouisse, ut Henricũ auerteret ab exercitu conflando, quem ille in expeditionem Hierosolymitanã educturus esset. Atq; ita eiusmodi scriptores magis patriæq; ueri amantes, dum alteri in alteros inuehuntur, nõ equidem historiã scribunt, sed per disceptationes, inimicitias gerunt, simultates exercent, quo fit, ut nescias, quem uti ueriorẽ scribendo sequare. Verùm quicũq; id fœdus uiolarit, satis constat Philippũ regem sumptis actutũ armis, castrum Rodulphi, Busantalum, Argentoniũ, Montricardum, Montesoriũ, Vindocinũ, Leporosum, & Paluellum de Anglo cepisse, & eodem temporis articulo, Ricardum ademisse Tolosatium comiti Mosacum, cum nonnullis alijs oppidis.

At Henricus qui eo tẽpore in Anglia exercitũ belli Hierosolymitani gerendi causa conflabat, accepto nuntio de rebus à Philippo gestis, subitò in Normaniam trajicit, atq; finitimorũ agrũ ingressus, multa loca ferro igneq; deuastat: sed quia hostis numero militũ præstabat, ac cognito eius aduentu, intra castra se tenebat, ratus pro tempore differendũ esse, ad iniuriã ulciscendam, Gisortium reuertit. Hîc dum moratur Henricus, ad priora accepta à Franco incõmoda aliud lõgè grauius accessit: Ricardus enim filius appetebat, ut Adelã Philippi sororem diu apud eum seruatam, sibi iam in matrimoniũ ducere licaret, quam amator senex multa excusando, multumq; procrastinando tradere negabat, utpote qui illam puellam iam secretò compressisset, uti suprà ostendimus, statueratq; facto cum Aleonora diuortio, uxorem ducere, atq; illa affinitate fretus, si ex Adela liberos susciperet, filios ex Aleonora genitos abdicare. Igitur Ricardus haud patiens moræ, ac patri supra modum iratus, ad Philippum se contulit, quem nõ multò pòst Ioannes frater secutus est, maximaq; pars militũ cum illis ad hostem defecit. Quæ res tantũ doloris Henrico inussit, ut statim pòst ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modum nactus feliciter bellandi opportunitatẽ, primo quoq; tempore omnibus copijs in Cenomanos proficiscitur, agroq; passim direpto, eorũ urbem circumuallat, in qua Henricus tunc erat: qui siue ut longè impar uiribus, ne uita periclitaretur, siue coactus incendio, quod ipse in uicis suburbanis fecerat, ut ne Franco ea loca cõmodo essent, & uento adauctũ in urbem irrepserat, repentè Chinonem discessit. Atq; ita Cenomani puncto temporis præsidio destituti, nõ multo pòst hosti se dediderunt. Hac uictoria Philippus elatus, traiecto flumine Ligeri, Turones in potestatem redigit, eorumq; urbem præsidio firmat. Quibus rebus feliciter gestis, exercitũ præda locupletem reducit. Henricus tot incõmodis uno tempore affectus, ubi cognouit Cenomanorum urbem in hostis potestate esse, quia præ ea reliqua continentis oppida non magnopere curabat, ita commotus est, ut continuò temerè clamauerit, se deinceps à Deo reuocaturum cor, hoc est, amorem, qui ei debetur, propterea quòd permisisset urbem sibi tam charã ab hoste occupari: attamen statim pòst se collegit, agnouit errorem, ac deposuit. Sed cùm animo pariter ac corpore ægger, de rebus suis iam planè diffideret, necessariò placuit pacem pro tempore,

& pro re, per legatos à Philippo petere, de qua nihil ab hoste impetratũ. Hæc autẽ ille mala, quæ Heraclius patriarcha Hierosolymitanus, paucis antè annis ei uentura prædixerat, si magnitudinẽ potestatis parcius peccandi licentia metitus fuisset, quemadmodũ Hugo Lincolnienſis episcopus iugiter monebat, haud dubiè facile euitasset. quapropter desperata tam rerũ suarũ, quàm corporis iam salute, calamitatũ concursu magis oppressus, quàm morbo confectus, pridie Nonas Iulias occidit, annũ agens ætatis sexagesimũ alterũ, qui fuit tricesimus quintus, amplius q; menses nouem, cùm regnare cœperat, & humanæ salutis MCLXXXIX. Et hic Normanorũ, Francorũ, id est, externorũ hominũ principatus in Anglia finis fuit, post annos CXXII, quàm Gulielmus primus regno Angliæ potitus est: nam qui inde regnarunt, Anglos iure appellamus, quòd in Anglia nati, & lingua & morib. Anglicanis imbuti, more gentis uixerint. Atq; ita post Normanos, Francos q;, Anglia tandẽ sibi reddita est. Nunc ad Henricũ reuertor. Sepultus est Chinone, ubi uitam finiuit. Sunt tamẽ, qui scribant delatũ esse corpus funerali pompa ad nobile cœnobiũ diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagiensis diœceseos, quod est positũ prope Aquilam oppidũ, ad uiginti milliaria, in Alenconiensi principatu, ibiq; humatũ, & inire Ricardo funeri patris obuiam facto, sanguinem è naribus demortui subitò manasse, quasi indignantis, propter impij filij aspectũ. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur, sicut in credulũ uulgus iam tum exijt: paucis diebus ante mortem, ex quodam lacu in Normania pisces noctu in terrã exilientes, tanto strepitu ferũt congressos, ut multi mortales accurrerint illuc uisum miraculũ, nullumq; piscem in lacu superstitẽ inuenerint. Henricus ex Aleonora uxore sustulit liberos, uti suprà perappositus edocuit locus, Henricũ, Ricardum, Gaufredũ, & Ioannem. Aliqui his addunt binos præmatura ætate mortuos. Item Mathildem, quæ nupsit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram denique locatam Alphonso octauo regi Castulonensiũ, quorũ hodie patriam nominant Castellam, ex qua Blanca orta est diui Ludouici Francorũ regis mater, & Ioannam, quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit. Ex concubina susceptit Gulielmũ & Gaufredũ. Corpore fuit opimo, & ualidissimo, frigoris æquè atq; æstus patientissimo, amplo capite, pectore lato, uoce fracta, cibi parcissimus, ut præsertim ne pinguior fieret, propter quod etiam dum à militaribus rebus uacabat, aut uenatione, aut deambulatione corpus exercebat. Statura iusta, forma elegantissima, colore subrufo, oculis cæsijs, ingenio acutissimo, memoria longè tenacissima eorũ quæ legisset, uidisset ue, animo magno, & in aduersis quàm in sequundis rebus constantiore, nisi in extremo uitæ exitu, in quo ille eum ab amicis omnibus fermè destitutũ, aliquantulũ desecit. Liberalitate in omnes usus est, quippe qui suis militibus sæpius donatiua dedit, & rara à suis populis tributa exegit. Artis militaris peritissimus, inq; bus q; bellicis fortunatissimus, milites suos magis extinctos desiderabat, ac collaudabat, assiduaq; recordatione deflebat, quàm superstites diligebat, ut hoc pacto admoneret suos, eò minus mortem formidare, quò magis certũ scirent sibi deinde post uitã strenuè actam, apud posteros honores haberi. Item non illiteratus fuit, sicut & prudens habitus est.

Vitia eiusdem hæc cõmemorantur: urgente fortuna, nemo mitior, benignior, ac plura pollicens: fauẽte eadem, nemo quoq; acrior, durior, atq; ad uio-

landum

landum fidem facilior. Auaritia quoq; notatus eſt, quippe qui etſi in milites & externos liberalis, in domeſticos tamen ac præſertim in filios nõ item, qua potiſsimũ de cauſa illorum animos ab ſe auertit. Iuſti & æqui non perinde ut cõmodi amator. Item in eo fuit nimia mulieroſitas, id eſt, mulierũ amor, quæ res demum cauſa fuit alienationis tam filiorũ, quàm amicorũ ab eo: nam non cõtentus uxore, multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſuccí plenã, quam ipſe Roſimundam, uulgus uerò Roſam mundi appellabat, quòd eſſet forma præter cæteras, liberali atq; uenuſta, cui apud pagũ Vodeſtocum, miro opere domũ ædificauit inſtar Labyrinthi, ut ne ab uxore pellex facilè deprehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrũ etiam nunc uiſitur apud Oxonium, in cœnobio monacharũ, quod Godſtoueiũ uocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi, non roſa munda,
Non redolet, ſed olet, quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minus aliquãdo curæ habuit, quàm par fuerat. Porrò Thomam ſanctiſsimũ uirum perſecutus eſt. Legatos Ro. pontificis ne quaquã prius regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iureiurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcunq; regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in bello Hieroſolymitano laborantibus tulit, tametſi in illud bellum bis térue ingredi cœpit, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, ut nunquã geſſerit: quod uel domeſtico diſsidio aſsignari poteſt. Non omiſerim hoc loco rem, quamuis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatã: ferunt enim in comitũ Andegauenſiũ familia, unde hîc Henricus editus eſt, principẽ quandam fuiſſe fœminam triueneficam, maleficamq;, & eam compulſam ad extremum colere & uenerari euchariſtiã, ſubitò è templo per feneſtram à conſpectu hominũ auolaſſe, nec comparuiſſe unquã. Ab hac muliere poſteriores eius familiæ comites originem duxere: quare tradunt diuum Bernardũ cùm ita aliquando uſu ueniſſet, ut de hoc Henrico ſermonem haberet, prædixiſſe futurũ ut ipſe cum filijs, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè euenit. Atq; ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id tẽporis uixere, Theobaldus Cantuarienſis antiſtes, doctrina & uitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, in quo non minor eruditio fuit, quàm morũ puritas, poſt mortẽ miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextũ Ioannis regis annũ incidit, ideoq; de eo tum plura dicã, quando ad ea tempora ueniemus. Item Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyenſis, Robertus Bathoniẽſis, epiſcopi diuinis pariter atq; humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus, uir bonus atq; ornatiſsimus, qui Gloceſtriæ cœnobiũ condidit monachorũ ordinis diui Benedicti, illudq; diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerunt hoc quoq; tẽpore uiri militarib. rebus præſtantes, Robertus comes Leceſtriæ, ubi loci cœnobiũ regulariũ canonicorũ quos uocant, condidit, qui filiũ ſui nomine & gloriæ ſuperſtitẽ reliquit: Hugo Bigotus, Rainaldus Cornubiæ comes de quib. in fine uitæ Stephani meminimus: Robertus Ferryſis, Ricardus Lafciũs, Rogerius Mombraius, Rodulphus Fulgerius, Humfredus magiſter equitũ, hoc eſt, Coneſtabilis, Ranulphus itidẽ Granula, Gulielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus, bello & pace longè principes militari gloria ornati.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIIII.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagũ proficiscitur, ibiq́ habito principũ concilio, atq́ singulis in eius uerba iurantibus, Normaniæ dux consalutat̃. Dein intentus ad thesauros patris inquirendos, Stephanũ Andegauensium præfectum in custodiã tradit, cogitq́ hominẽ quicquid pecuniarũ in diuersis arcibus iussu Henrici, diu antè recõdidisset, depromere. Dum hæc & huiusmodi curat, Ioannes frater ad eum uenit, quem perbe tenignè accepit, atq́ præter omnia, quæ illi pater testamento reliquisset, Anisiã filiam unicã Roberti comitis Glocestriæ in matrimoniũ dandã curauit: nam Ioannes paulò antè uxorẽ filiam quondam Huberti comitis Moritonij, nullis ex ea susceptis liberis, amiserat. Postremò memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcere tenebatur, confestim per literas mandauit, ut liberaret̃, eiq́, ut par erat, summã imperij detulit. Aleonora è custodia educta, magnãq́ præter spem, nacta autoritatem, omnem Angliam peragrauit, mira comitate omnes generatim amplectendo, ut sibi & filio animos hominũ maximè conciliaret: sed in primis quoniam experta erat carceris suppliciũ esse mortalibus grauissimũ, quacunq́ iter faciebat, multas custodias dimittebat, secundum illud Vergilianum, de Didone, libro Aeneid. primo:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quæ pater dudũ amiserat, cũcta recepit, unà cum Adela, ea enim puella iampridẽ illi desponsa fuerat, quã ob suspitionẽ uiolatæ uirginitatis, nõ multò pòst nulla eius habita notitia, repudiauit, ac cum dote, multisq́ munerib. locupletatã, domũ remisit, pactus prius nuptias cum Berengaria filia Garsiæ Nauarræ regis, quam in Siciliam ad Ioannã sororẽ deduci iussit, ut eo loci in itinere nuptias faceret. Secundum hæc, cùm nostri ex Asia quotidie subsidiũ rogarent, reges deliberant, primo quoq́ tẽpore iunctis armis, classeq́ parata, in Syriã nauigare, eoq́ cõmuni pacato consilio, ambo ad iter faciendũ se expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi sententia compositis, Ricardus in Angliã profectus, primũ Vintoniã, dein Sarisberiã iter diuertit, ubi loci repertis patris thesauris, mirũ in modum oblectatus est, quòd scilicet longè maior illic pecuniæ aceruus foret, quàm quispiã credidisset: tradunt enim præter lapides, uestes, atq́ uasa pretiosa, reperta esse noningenta millia librarũ. Quo auspicio iuuenis sublatus animo Londinum properat, conuocatoq́ concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuariensi archiepiscopo more maiorũ consecratur. Fuit annus salutis MCLXXXIX. Is Ricardus post primũ Gulielmũ Normanũ, à quo regum qui insecuti sunt seriem, suprà in fine eius uitæ diximus ab Anglis inchoatam esse, primus dictus est, qui id habuerit nomen. Item eodẽ tempore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiscopus Eboracensis, qui in ordine antistitũ Eboracensiũ trigesimus secundus ponitur. Ricardus acceptis regni insignibus, summo studio classem ac omnia ad Hierosolymitanũ bellum gerendum necessaria parat, & in primis indicto nouo tributo, undecunque pro sumptibus infinitis, qui in eum exercitum impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq́ possessiones omnes, portoria,

portoria, uectigalia, ac comitatus nonnullos cum præfecturis, partim uendit, partim oppignerat, ex qua re ingentem ſummam conficit: ſed cum primis Hugonis epiſcopi Dunelmenſis, hominis longè ambitioſiſsimi fortunas ſuauiter ſpoliat: nam pactus ingẽti pretio, eum Northumbriæ comitẽ facit. Quam ob rem, cùm ille poſtea inſolenter gaudio exultaret, rex eiuſmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirum artifex, ueteranum enim epiſcopum feci nouitium comitem. nam poſt Robertũ Mulberienſem à Rufo rege bello uictum, non fuerat quiſquam comes eius regionis & Scoto ereptæ creatus.

Cùm ita rex domi ſuæ, mercatu ampliſsimo omnia haberet uenalia, ciues quoq; Londinenſes immanes dederunt in ſumptus belli pecunias, qui uicißim autoritate atq; cõmodo à rege aucti ſunt: quia tum primùm conceſſu regis, comitia habere cœperunt, & ſibi in ſingulos annos eligere binos ſuæ ciuitatis gubernatores, ut conſules, quos Balliuos appellarunt: & primi fuerunt Henricus Cornhyllus, atq; Ricardus Fizriuerius, id eſt, filius Riuerij. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud ſe Reipub. regimẽ conſtituit, factaq; eſt multò nobiliſsima ac opulentiſsima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quamuis ita uſu ueniat, ut non omnis Londinenſis pubes ſuis interdum maioribus digna uideatur, idq; fatum uulgò Londino aſsignent, quod ſolum parentum indulgentia accidere ſatis liquet: nam illi quantum ab initio præceptores quibus pueri in diſciplinam traduntur, aſtringunt, tantum relaxant: unde iuuentus haud ſæpe imitatur parentes, qui cùm, ut plurimum, noui ſint, ſuis laboribus, ut infrà demonſtrabitur, coguntur facultates pariter atq; honores ſibi parare. Quocirca uidere licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios, qui eadem habeant domicilia, atque eorum maiores habuerint. Sed ea domus labes partim ex eo fit, quòd uiri morientes ſoleant uxores facere hæredes, & illæ iterum, etiam ætate prouecta, nubere, ac per id, in alienam familiam bonorum partem maximam ſecum ferre: partim quia omni tempore, permultæ ciuium familiæ mercaturæ quæſtu ſatiatæ, uel potius contentæ, ex urbe ſe in agros poſſeſsionésque conferunt, quæ ita Londino oriundæ, & alibi domicilia habentes, cùm opum copia, tum nobilitate longè ampliſsimæ fiunt. Forma autem ciuitatis eiuſmodi eſt. Omnis quaſi populus per artificum collegia diuiditur, exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegium, quò ſibi liceat inter ſe ſocietatem coire, ſuum habere collegium, ſuas condere leges, quibus monopolia inſtituant, pretium panno laneo conſtituant, prohibeantq;, ne alij in urbe uendant. Eſt autem μονοπώλιον uox græca: ſiquidem μόνος ſolus dicitur, & πωλέω eſt uendo, cùm poteſtas uendendi penes unum eſt, qui pretium etiam conſtituat: quod reipub. ut Iuſtinianus ait, ſemper detrimentũ affert. In illud uerò collegiũ potiſsimũ ueniunt, qui diſcendo artem, annos ſeptem, decém ue, aut eo amplius, ſeruiunt eiuſdem collegij lanificis. Et ij dum ſeruiũt, aliorumq; miniſtri ſunt, uocabulo nõ ineleganti appellant̃ parem ptij, hoc eſt, pares emptitijs ſeruis, quia perinde lanificis in eos, toto illo annorũ ſpatio, ac dominis in ſeruos ius fermè eſt. Poſt exactos miniſterij annos, ciues habentur: tametſi interdum ſine famulatu, etiam pretio ciuitate donant̃. Eodem quoq; ſeruitio uel fœminæ in ciuitatem adſcribuntur. Quapropter quotidie multitudo puerorum etiam nobilium æquè ut puellarum uſque ab ultimis regni partibus Londinum confluit, qui ibi eo pacto diuitias, honores, &

honesta coniugia consequuntur. Atq; tale est institutũ, quo cætera opificum collegia utuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouisq; hominibus aucta, suum ex ijs senatum, suum nunc annuum prætorem, suos tribunos numero duos, hoc est, uicecomites habet, & hos omnes, ad iura populo dicenda reddendaq; De eiusce modi autem magistratuum initio infrà lib. proximo magis clarè & plenè suo dicetur loco. Sanè ciuitas in quatuor & uiginti diuiditur regiones, quas custodias nuncupant, quibus singulis singuli præsunt aldermani, id est, senatores: nam elder, Anglicè senior, & man homo dicitur: sed e litera in a sonus causa mutata, aldermani uocantur. Ex istis uigintiquatuor senatoribus, prætor optatur, qui prius quàm magistratum ineat, iusiurandum apud præfectum Statarij, quem baronẽ dicunt, regi dat. Hoc regiminis quoq; genus uel non ualde dissimile habent cæteræ ciuitates, & in primis celebriores. Satis cõmodè diuertimus.

Deinde habetur tam episcoporum quàm principum concilium, in quo consilio antistites primùm, reliqui deinde primarij uiri in uerba regis iurarunt, promiseruntq; se in officio atq; fide mansuros. Fecit idem Gulielmus rex Scotiæ, qui ad concilium illud simul uenerat, & Ioannes, atq; Gaufredus Eboracensis antistes Ricardi fratres. At Scotus interim uel rebus suis maturè consuluit, qui Castellum Puellarum, Beruicum, Roxburgum, & Sterlingum redemit à rege, quæ loca paucis antè annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus post hæc de regni statu confirmando prouidere magnopere curans, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet, Hugonem Dunelmensem episcopũ, cui collegas dedit Hugonem Baldulphũ, & Gulielmũ Brunellum, uiros spectatissimos: reliquam partem regni administrandam cõmisit Gulielmo Longeshampe Elyensi antistiti, quem regni cancellariũ fecerat, uiro impigro, cæterum factioso, & potentiæ, honoris, diuitiarum auido. Normaniæ uerò & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Leceſtriæ comitem. Item domi senatũ constituit ex sapientissimis quibusq; uiris, ad quem omnia referrent. Postremò quasi futurorũ præscius, hoc est, prouidens insidiarum, quas fratres in ipsum molituri erant, uetuit Ioannem & Gaufredũ usq; dum ab domo abesset, Angliam ingredi. Quod tamen decretum ut protinus rescinderetur, mater Aleonora, ne filij inter se dissidere, néue odio laborare uiderentur, impetrauit. Quibus rebus ita constitutis, dum Ricardus iter maturat, fertur sereno cœlo, ad Dunstablum uicum apparuisse medio die in aëre crucem, & in ea imaginẽ hominis pendentis. Quo ostento rex concipiens animo spem bene gerendæ rei, confestim cum florentissimo exercitu in Normaniam profectus est. Hîc conuocatis ad se tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquisitim consultat, quot potissimum naues, quantum militum numerum, in Asiam trajiceret, eosq; admonet, ut Roberti præfecti dicto audientes sint. Quo facto, & parata iam multarum nauium classe, Girardo Auxitano archiepiscopo, Bernardo Baiocensi episcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, strenuis ducibus classis præfectis negotiũ dat cibaria parandi, in sexaginta minimũ dies: militũ uerò centurionib. iandiu antè delectis, ut equis armisq; instructi atq; ornati adsint, edicit. Interea dum præfecti & centuriones imperata huiusmodi faciunt, ipse posteaquã multa quæ ex Reipublicæ usu esse uidebant, constituerat, ut si quid in tam longo itinere humanitus

manitus accideret, multa enim pericula impendent, præter naturam, ne hæredo careret, sibi in regnum successorem designauit Arthurum ex fratre Gaufredo nepotem Britanniæ ducē, altæ indolis eximiæq; uirtutis adolescentulum.

Dum ista gerebantur, & iam tempus ueris instabat, uenerunt legati à Clemente pontifice Ro. maximè omnium id negotij procurante, qui Ricardo significarent rem Christianam in Asia ita affligi, ut nullam amplius temporis dilationem ferre posset. Sub eosdem quoq; dies, Philippus rex itidem per literas docuit, iam se omnia quæ ad nauigandum opus essent, parasse, ad iterq; expeditum esse. Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratissimus, & classe ad Sequanæ ostium traducta, eôdemq; omnibus peditum equitumq; copijs contractis, militē naues ordine ac sine tumultu conscendere iussit, ut primo quoque die, sequundo se uento daret. Itaq; ut omnes cum necessario cōmeatu, in nauibus fuerunt, ipse cum electa parte militum, ætate & uirium robore florentium, terrestri itinere Massiliam, quæ est Narbonensis prouinciæ urbs, contendit, ut eò loci nauem conscenderet. Per idem temporis Philippus etiā rex dato signo, soluere naues imperauit, qui Ricardū præcedens, Genuam se contulit. Classis Anglica nihil post profectionē principis cunctata, uento sequunto satis uehementi in altum delata, cursum in Massiliam direxit. Fuit ille annus salutis humanæ MCLXXXX. Quantum autem militū, aut nauiū secum Ricardus transportauerit, inter scriptores parum constat, etsi annales qui uera loquuntur, testantur fuisse exercitum ad triginta peditum, ac quinq; equitum millia. Peruenit Massiliam interim rex, ubi dum aduentum classis opperitur, cōmeatum & cætera omnia nauigationi necessaria magno studio comparat. Classis interea uento in altum delata, dum cursum, ut dictum est, in Massiliā tenet, oborta subitò tempestate, diuersa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur. Ferunt Anglis penè fluctibus submersis, & Deum identidem inuocantibus, diuum Thomam martyrē diuinitus adfuisse, eosq; bonis uerbis consolantē, salutem certam promisisse, atque statim pòst ingentem maris tranquillitatem esse secutam. Vbi tempestas per hunc modum sedata est, naues cœptum iter sequentes, aliæ post alias Lusitaniam proximam partem Hispaniæ, quam nunc Portugalliam appellant, cursu petunt, quò tamen prius quàm peruenant, à Saracenorum piratis Hispaniæ oram latrocinijs infestam assiduè reddentibus, multis incommodis afficiuntur. Hîc dum classis se reficit, Ricardus cùm iam pertæsum esset tantæ moræ, arbitrans classem tempestate impeditā, ad diem constitutū adesse minimè posse, conductis undiq; nauigijs, in Siciliā ire perrexit: qui infero mari celeriter percurso, post trigesimumnonum diem, quàm à Gallia recesserat, Messanā urbem Siciliæ maritimā attigit, quò etiam paulò antè Philippus rex amissa bona parte classis, peruenerat, atq; ibi ambo hybernandū constituunt. Classis Anglica interim Massiliam profecta, cognito regis discessu, confestim Messanam traiecit.

Sub idem tempus, Gulielmus secundus Siciliæ rex Panormi moritur, nullo legitimo hærede relicto, cuius regni proprietas ad Romanum pontificem pertinebat. Insulani tamen heroës, Tancredū statim substituêre, ex Rogerio auo Gulielmi, & concubina natū, hominē tantæ socordiæ, ut eum Gulielmus negaret ex Rogerio genitum. Is licet Ricardum magno apparatu hospitio acceperit, non ei tamen fidebat, quòd ille dotem Ioannæ sororis uiduæ quæ Gu-

lielmo regi nupta fuerat, intempestiuè repeteret, quam ipse in numerato non habebat, uerebaturq́, ut Clementis pontificis partes sequereť, qui in Siciliæ re gnum ius se habere cõtendebat: quare omnia loca præsidio firmat, cõsilia cum ciuibus Messanensibus clàm confert, quemadmodũ cogere possit Anglũ ab insula decedere, incœptumq́ maturius accelerare iter. Hæc cogitantibus ci uibus, facilè ab Anglo data est occasio tumultus faciendi. Porrò cùm militum nõnulli se licenter gererent, ita ut fit, in magno hominũ numero, Messanenses minima re permoti, arma ceperunt, factoq́ derepentè impetu, Anglos ex urbe eiecerunt, clausisq́ portis, se ad resistendũ muniere. Ricardus qui extra urbis muros statiua habebat, ijs rebus cognitis, ira accensus, militẽ arma capere, ac ad oppugnandã urbẽ aggredi iubet. Dum Angli se expediunt ad iniuriã ul ciscendam, Tancredus aliquot regni principes ad Ricardum mittit, qui expo nant, nihil suo aut publico factũ consilio, sed tumultũ ex insciția leuitateq́ uul gi ortũ, & propterea nolit quicq́ grauius de ciuitate iudicare, neq́ de sua erga Siculos benevolentia diminuere, cùm ipse præsertim sit in autores tanti faci noris acriter animaduersurus. Interuenit etiã Philippi autoritas, ad cõtrouer siam eiusmodi dirimendã. Quibus rebus factũ est, ut Ricardus in præsens ur bem oppugnare distulerit. Tenebant se interim Messanenses intra mœnia, & læsi principis iram timentes, de industria tẽpus reconciliationis usq́ eò extra hebant, dum Anglus superueniente uere, abiret. Atqui nõ latuit ea res Ricar dum, qui animaduertens uerba rebus esse cõtraria, & se ab oppidanis ludifica ri, admotis subitò scalis, alijsq́ bellicis instrumẽtis ad muros, subiectoq́ igne portis, tãto impetu repugnantes adortus est, ut unius diei labore, fractis mœ nibus, portisq́ reuulsis, urbe potitus sit, tantũ abfuit, ut oppidani diutius rel sterent. Bene multi utrinq́ interfecti sunt, maiorq́ cædes secuta foret, nisi Ri cardus iussisset militẽ ferro abstinere, cõmotus ciuiũ precib. ueniã miserabili ter rogantiũ. Sedato tumultu, ac nõnullis Siculis recentioris doli autorib. po na affectis, Tancredus nõ multò pòst adfuit, qui conscius culpæ, quòd Mess nenses incitasset ad expellendum Anglũ, ne Ricardo deinceps suspectus foret, postq́ immanẽ pecuniã ab amicis mutuatus est, reddita Ioannæ reginæ dote, se pacẽ pecunia redempturũ, atq́ ut eandẽ noua affinitate confirmaret, filiam (nomen puellæ annaliũ scriptores, ut solent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimoniũ daturum pollicitus est. Vtrunq́ libenter audiuit Ricar dus, qui consultè in gratiam & Siculum recepit, & affinitatem non neglexit.

Ita peractis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde discordia inter Gallum & ipsum Anglum orta est, quò, credo, semper esset aliquod impedi mentum, cur cõmunibus rebus minus subueniretur: non enim tulit æquo ani mo Philippus, quòd Ricardus coëgisset Siculũ sua imperata facere, atq́ grau di pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci, insuper ira cundia & audacia impulsi, minimam nacti occasionem, primùm ita cum An glis altercati sunt, ut deinde ad arma utrinque concursum sit. Fuisset magna cædes edita, nisi refrixisset subitò: nam pro se uterque princeps tumultum pressit. Veruntamen ea pugna cum primis nomini Christiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum uiolati hospitij criminis & auaritiæ accusabat, quòd ciues Messanenses, qui cibaria, qui hospitia militibus parauissent, iniuria af fecissent, non suorum culpa, sed speciatim Anglorum contumelia, atque inso lentia

lentia ad arma uentum esse prædicabat. Accessit ad iram, quòd Ricardus in familiari colloquio palàm dixit se filiam regis Nauarræ ducturum in matrimonium, repudiata Adela eius sorore: quod per idem tempus & fecit. Quare de inceps etsi rem quæ ei erat inclusa medullis, prudens dissimulauit Philippus, odiũ tamen incredibile semper in Ricardũ habuit. At ineunte iam uere, Philippus prior educta classe, è Sicilia digressus, prospera usus nauigatione, Ptolemaidẽ quam Acconẽ uocant, à nostris diu antea obsessam peruenit, qui positis nõ procul ab urbe castris, hostes ualde terruit, nostrorũ uerò & copias & animos adauxit. Post hæc, ubi militem à laboribus refecerat, in oppugnationẽ simul cum cæteris ducibus, totis uiribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo cõpositis, unà cum Ioanna sorore, quæ Berengariam puellam filiã regis Nauarræ sponsam ducebat, nauẽ ingressus est, ac cum tota classe ex Siculo littore in altum delatus, in grauem incidit tempestatem, qua iacta tus, in Cyprum insulam tandem peruenit: & cùm ab insulanis portu prohiberetur, ui ingressus, ac eam latè populatus, magno suorũ firmauit præsidio, captiuis nonnullis apud se retentis. Hîc Berengariã sibi matrimonio iunxit, factisq; nuptijs, inde digressus, Ptolemaidem in castra profectus est, cùm oppugnaretur tum acriter urbs, quæ magno Saladini præsidio tenebatur.

Interea in Anglia ex insolentia & auaritia Gulielmi Elyensis antistitis initiũ magni mali ortum est: is homo terræ filius, uti in prouerbio habetur, diu rerũ indigens, subitò factus dives, cùm paulò antè creatus esset à Cœlestino pontifice Romano legatus, mutationem fortunæ male usurpans, dominatum sibi affectabat. Quocirca acto episcoporum cõuentu, multa suo arbitratu ad proprium commodum immutat, subornatusq; pecunia ab Hugone episcopo Cestrensi, monachos de sacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, ejicit, presbyteris in eorum locum substitutis, qui uulgò seculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus constituerat discedens, omni administratione deiectis, Ioanni insidias molitur, ueritus, sicut aiebat, ne is regnum occuparet, si fortè Ricardus sine liberis moreretur. Item Gaufredum alterum Ricardi ex concubina fratrem Eboracensem archiepiscopum, è loco sacro ui extractum in carcerem mittit, quem tamen rogatu quorundam episcoporum, qui pro eo promissa fecerant, statim pòst educi iubet. Postremò nobilitatẽ quam contra suã libidinem uenturam tandem aliquando timebat, passim fortunis spoliat. Cæterùm hæc atque alia eiusmodi quanquam tyrannidẽ præ se ferebant, homo tamen callidus officij nomine calumniam prætegebat: nanque ideo reliquos præfectos regni se priuasse potestate prædicabat, ut ne populus multorum dominatione fastiditus, quereretur se loco unius regis, plures habere reges: & Ioannis simul cupiditatibus se obuiam ire, ne in regnum aut uiuo Ricardo inuadere, aut eo mortuo, illud Arthuro eripere auderet: atq; demũ pecuniam exigere, ut regi tantũ bellũ gerenti necessariã suppeditaret. Quid, quòd aliam addebat causam, se ea omnia iussu regis facere? perinde quasi fas esset, ius omne principis iussu rescindere. Verũ huiusmodi rationes ut cõfictæ erant, ita parũ ualuere. Quare sic animi omniũ irritati erãt, ut nihil propius factũ esset, quàm ut seditio aliqua fieret: propter quod nõ multò pòst ab Aleonora matre factus certior de eiusmodi facinoribus Ricardus, statim principes tumultantes retinere in officio literis, nuntijs, præmijs, pollicitationibus magnopere studuit,

ac simul per literas Elyensem admonuit, ut cum populo mitè ageret, quò in fide sponte sua permaneret. Atque sic præceps Elyensis furor parũ restinctus est, cùm alia parte, paulò ante pascha, orto tumultu inter Christianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues sumptis festinanter armis, miserros Hebræos uiros pariter ac fœminas trucidarunt, extra paucos, qui professi sunt se Christianos fieri uelle. Id facinoris rex grauiter tulit, quòd in bellũ proficiscens ab ipsis Iudæis fuerat ualde pecunia adiutus.

Iam alter agebatur annus, cùm in obsidione Ptolemaidis adhuc perseuerabatur, & hostes uidentes aduentu duorum regum, sic esse auctũ Christianorũ exercitũ, ut si facto impetu, urbem oppugnarent, ægrè resistere possent: tandẽ spoponderunt se deditionem facturos, ac partem crucis reddituros, quam in ea ciuitate esse ferebant, si cuncti qui in præsidio erant, cum singulis uestimentis, incolumes dimitterentur. Admissa conditione, Ptolemais siue Acconion obsessa nostris dedita est. Hîc inter Latinos principes, æmulatione imperij atq; uirtutis discordiæ iampridẽ exortæ, manifestè gliscere cœperũt, quod inferius planius fiet, & in primis inter Austrenses, hoc est, Pannonios superiores & Anglos, id mali ortũ habuit. Sanè Austrẽses gloriæ captæ urbis inhiantes, primi signa in muris posuere, quæ Anglus ilicò in terrã excussit, suaq; subiecit: quod facinus Ricardo deinde malo fuit. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorum à Philippo educta cum Christianis captiuis commutatur: alteram partem quam Ricardus deduxit, quia dominica crux non est reperta, idq; barbarorum fraude factũ credidit, momento interemit. fuerunt numero circiter millia septem: quare Ricardo uitio datum est, quòd non seruasset barbaros ad captiuorum Christianorum cõmutationem: sed ferox animus seipsum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amissa, desperans posse reliqua loca tueri, quæcunque urbes uisæ sunt situ & opere munus idoneæ ad resistendum, eas mœnibus nudauit. In ijs fuerunt Porphyria, Cæsarea, Ascalon, & Gaza. Ricardus contrà cùm Philippus Galliam repetiturus, bello iam abstinere inciperet, Ioppem instaurauit, eoq; Christianorũ coloniam deduxit. Est enim Ioppe urbs Palæstinæ, quæ, uti Plin. lib. v. testat, ante terrarum inundationẽ, quæ tempore Noë accidit, cõdita est, habetq; portũ cõmodissimum, quapropter Ricardus locum retinendum constituit. At Saladinus de Hierosolymis Christianis relinquendis, consilia iam agitabat, ut tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cùm audita Philippi & Ricardi discordia, in ea retinẽda urbe perseuerauit. Enimuero cùm Philippus & Ricardus totis uiribus in oppugnationẽ Ptolemaidis incumberent, ac sæpe iunctis armis, sæpeq; separatis copijs, muros inuaderent, & modò alijs atque alijs consilijs ac artibus uterentur, simultatũ ueterum facilè memores cœpere secum inter se dissentire, ac alter alterius dictum factum' ue ita improbare, ut ex huiusmodi uaria belli gerendi sententia, initium magnæ discordiæ sit factum. Quæ res & multorum ipsorum fortiter factorum memoriam obscurauit, & Reipublicæ nostræ uires maximè debilitauit, corrupit, sicut infrà demonstrabitur. Quocirca Philippus uir & ipse magno animo, ac magnarum rerum cupidus, cùm fortunã belli nostris obsecundare cerneret, & sibi persuasum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Christianis longè præstantiorẽ, non facilè posse socium belli gerendi ferre, arbitratus est se cum

se cum tali ac tanto belli consorte, nihil ferè suo ductu aut arbitratu glorioſum esse facturum: qui ex ea æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatem excusans cui obnoxius esset, ex Syria primo uento nauigat in Apuliam, & inde Romam uoti causa profectus, in Galliam reuertit, relicto Odone Burgundiæ duce in bello Hieroſolymitano, qui rem Christianã iuuaret. Cœlestinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi succesſerat, Philippum redeuntẽ ex Syria, dum Romæ fuit, maiorem in modum rogauit, ut nihil in Ricardum, in quem infesto perſpexerat esse animo, poſtquam se in Galliam recepisset, moliretur, quò tam utilis Reipublicæ Christianæ dux à sacro bello non auerteretur. Cæterum Philippo ex Syria decedente, Ricardus quẽ suo, ut dicitur, Marte facere in primis iuuabat, maiore quidẽ animo quàm antea ad rem bellicã aggrediretur: quo potiſſimum tempore, duo sicarij Conradum Montiferratensem Tyri in foro ambulantem interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquiſitiſſimis cruciatibus affecti, confeſſi sunt ſtatuiſſe se omnibus Latinorum ducibus per eum modum necem machinari.

Eiſdem temporibus in Anglia Ricardus aſſiduis suorum querimonijs soli citatus per literas, Elyensem antiſtitẽ omni administratione priuauit, in eiusq; locum Gulielmũ Rothomagensem archiepiſcopũ ſubrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyensem iam in ordinẽ redactũ autore Ioanne conſpirant. Itaq; habito concilio, cæteri epiſcopi hominem cum multis alijs, more suo, publicè execrantur, quòd ille iuſſiſſet Gaufredum Eboracensem antiſtitẽ in cuſtodiam, prout ſuprà dictum est, tradi, & reliqui talia iuſſa executi essent. Quibus rebus cognitis, Elyenſis peiora & ea quidem digna factis ſuis timens, mutatis uestitu amictus in continentem tranſmittere tentat, qui littus ab inimicis circa Douerum teneri reſciſcens, quippe illis eius fuga clàm minimè fuit, atq; huc atq; illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, contemptusq; ab omnibus in carcerem conijcitur, cogiturq; primũ arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde ſpoliatus fortunis omnibus proſcribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquã tali contentus uindicta, contendebat ut fœdiſſimo quoq; ignominiæ genere afficeret: epiſcopi tamen ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum miſſum fecerunt. Elyenſis in Normaniam unde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœleſtinũ pontificem Romanũ, quàm apud regem Ricardum per literas cõqueritur, ſimulq; obſequio & largitione gratiam ab Aleonora & Ioanne ſummo ſtudio inire nititur. Optimates regni poſt Elyenſem ab omni administratione deiectũ, ſedulò de Republica bene gerenda agitabant, unà cum Rothomagenſi antiſtite, quem tametſi iuſſu regis, gubernatorem regni ſibi delegarant, attamen ſumma rei penes Ioannem, hominẽ ad humana diuinaq; omnia perturbanda natum, erat, ſenſimq; creſcebat. Vnde cùm multiplex malorum origo, tum præcipuè regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur à Philippo ex Syria reuerſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupando fraterno regno confert, ac non multò pòſt nihil esse uolens moræ, iamq; palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negotio, eundum ſibi conſtituit: uerùm matris precibus à tanto facinore auerſus est.

Poſt interfectũ Conradum, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campa-

niæ comes Isabellam quæ illi nupta fuerat, sororem Sibyllæ reginæ, quæ pau-
lò antè in castris cum quatuor filijs ex Guidone Lusiniano procreatis, dysente-
riæ morbo interierat, in matrimoniũ duxit, dotisq; nomine Tyro potitus est.
Ricardus uerò Guidonem Lusinianũ comiter appellando, Cyprumq; insulã
offerendo, eò pellexit, ut ille ei Hierosolymitani regni iure cesserit. Quo factũ
est, ut cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulum aliquandiu usurpa-
rint. Guido libenter Cypriũ regnũ ab Anglo accepit, quod post eum, Lusi-
nianorũ familia ad memoriã usq; nostram possedit. Ricardus ex his animo au-
ctus, Hierosolyma oppugnanda constituit. Itaque unà cum Odone Burgun-
dionum duce, exercitũ iam eò ducebat, cùm Saladinus derepentè extremum
agmen adortus, coëgit nostros iniquo loco præliũ facere. Pugnatũ à meridie
usq; ad solis occasum, cùm hostis tandem nõ sine magno Christianorũ incom-
modo uictus, se ad Bethleem uicũ recepit, ibiq; metatus est, ut interciperet cõ-
meatus, quò minus ex Aegypto ad nostros Hierosolyma obsessuros deportã-
rentur. Ricardus cum Odone, postridie illius diei nõ procul ab Hierosolymis
positis castris, consilia de urbe oppugnanda agitabat, cùm ab exploratoribus illuc
cognouit ingentem camelorũ multitudinẽ ex Aegypto cum cõmeatibus illuc
pergere, ex quo ei in mentem uenit, illos intercipere. Itaq; delecta non mediocri
cri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præsidio
cepit, atq; in castra perduxit. Hactenus res Christiana prospera, eratq; ferè in
tuto, cùm rex post maturã consultationẽ de Hierosolymis actutũ armis petun-
dis, ueritus rei frumentariæ inopiã, & quia iam æstas præcipitabat, atq; ita an-
ni tempore excludebatur, relicta tam necessaria obsidione, in hyberna Ascalo-
nem concessit, etsi Cœlestinus Ro. pontifex missis etiam in stipendiũ militum
pecunijs, eum uehementer dehortabatur obsidendi tempus extrahere. Nuda-
uerat muris hanc urbem Saladinus, quos hybernorũ tempore instaurauit Ri-
cardus, loci opportunitate allectus. Odo in hyberna ad Henricũ Campanum
suæ gentis hominem diuertit. Atque ita nostri cùm nihil propius esset, quàm
ut uberrimũ adeptæ paulò antè uictoriæ fructũ caperent, ac ipsa urbe sanctã
potirẽtur, obsidioni cõmoditatem hyemandi imprudenter anteuerterunt, id
quod nocuit tantùm rei Christianæ, ut semel inclinata nullo consilio, nullaq;
ope in præsentia restitui potuerit: nam uires paulatim nostrorum diminutæ
sunt, alijs aliò copijs maritimis dilabentibus. Porrò Pisani qui eo triennio mi-
litando naues contriuerant, supplementoq; maximè indigebant, in Adriaticũ
delati Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Veneta classis Pisanam secuta, Po-
lam itidem peruenit. Hîc Veneti aucto nauiũ numero, Pisanos urbe ejiciunt,
eamq; diripiunt. Cœptum est inde inter eos acriter pugnari, exarsisseteq; mu-
tuo urgente odio, bellum ingens, ac toto mari apertè certatum esset, nisi Cœle-
stini autoritas intercessisset, pacatæq; eius arbitratu res essent.

Dum ista gerebantur in Asia, Philippus ratus esse tempus sui diuturni iam
saturandi odij in Anglum, consilia de bello mouendo cum suis summo studio
agitabat: & quamuis nonnulli rectè sentientes dehortarentur, ne Ricardo bel-
lum faceret, qui rem Christianã armis defendebat, dicerentq;, si aliter faceret,
dubio procul esse futurum, ut contra religionem feciſſe iudicaretur, ille inui-
dia tamen magis quàm ratione ulla ductus, solicitauit quamprimũ Ioannem,
ad nouas res in fratrem moliendas: utq; facilius iuuenis animũ alliceret, pro-
mittebat

mittebat se ei, qui id temporis cœlebs erat, daturum Adelam sororem in matri
monium cum grandi dote, quam suprà docuimus ob suspitionem amissæ pudi
citiæ, à Ricardi coniugio repulsam fuisse, atq; auxilium ad regnum paternum
occupandum laturum. Mouerunt ista facilè Ioannem regnandi percupidum, qui
nisi cognito consilio à matre Aleonora prohibitus fuisset, confestim specie cu
iusdam simulati negotij, ad Philippum aduolasset. Qua re cognita, Francus
urgente aliquo malo dæmone, ut par est credere, ultimum Hierosolymitani re
gni fatum, sumptis repentè armis, Normaniam hostiliter ingreditur, captisq;
primo aduentu aliquot oppidis, in quibus Gisortium fuit, quod ei tradidit Gil
bertus Vasco loci præfectus, totam eam regionem, licet, uti uidebatur, satis Ri
cardi præsidio munitã, ferro & igne deuastat. Atq; ita uetus simultas causam
dedit Franco mouendi arma in Anglum. Illo ipso quoq; tempore Anglia, ut ni
hil ad res ubiq; gentium turbandas deesset, opera & largitione Elyensis anti
stitis, seditionib. passim laborabat. Appropinquabat iam uer, Ricardusq; Hie
rosolyma petiturus rebus omnibus paratus, atque præmissis cõmeatibus ad
obsidionem continuandam necessarijs, mouere copias maturabat, cùm ecce ti
bi subitò nuntiatur Philippum regem eo consilio Normanicas res diuexare,
ut ad Angliam inuadendã sibi uiam reseret, & eam adeptus Ioanni eius fratri
possidendam tradat. Quo nuntio Ricardus supraquàm dici possit animo tur
batus, de domestica calamitate cum cæteris ducibus continuò ac dolenter cõ
municat, incusans identidem Philippum, quòd nulla habita nominis Christia
ni ratione, aut religionis reuerentia, eo potissimum tempore in se odium atq;
iras explere uoluisset, quo iam de hostibus triumphus penè acquisitus esset.
Quæ res non minus tunc nostrorum omnium animos consternauit, quàm pau
lò pòstiam diuulgata barbaris spem uictoriæ certam dedit. Ricardus itaque
tanto affectus dolore, quòd tam insignis uictoria inimicorum odio de manibus
amitteretur, ueritus ne dum procul à patria pro Republica Christiana belli
geraret, damnum domi pernicioſum non faceret, cum Saladino hoste conditio
nibus bellum necessariò cõposuit, ut nostri præter Ptolemaidem (Tyrus enim
& alia quædã loca minus illustria iam antea à Christianis tenebantur) cætera
eo triennio de hostibus capta restituerent, & Saladinus à Christianorum re
bus manus abstineret. Hasce pacis conditiones barbarus callidè à nostris pe
tiuit, ut scilicet loca amissa recipiendo, satis edoceret istorum duorum regum
conatu nihil esse in Syria memorabile gestum, atq; ita alios inde à bello sibi fa
ciendo facilius deterreret, quando secum cogitarent operam tantorum prin
cipum in rem Christianam enauatam frustra fuisse. Quem hercle rei euentum
fertur Ioachimus Abbas uir sanctitatis fama præclarus, prædixisse regibus,
cùm in Sicilia essent, affirmans nondum aduenisse tempus, cùm Hierosolyma
à nostris reciperentur. Sed ad rem. Et quia ea pax magis necessaria quàm ho
nesta erat, atque ut ne Christiani generis uiri qui illic remanebant, parum suis
uiribus quandoque confisi, aut à barbaris fracto fœdere uexati, in desperatio
nem salutis adducerentur, dicitur Ricardus ad confirmandos illorum animos,
inuidiãq; leuandam, discessionis quam facturus erat, priusquam abiret, eius
modi uerba fecisse.

Ea quidem principes molestissimè mortales ferre debent, quæ ipsorum cul
pa male ceciderunt: cõtrà minus doloris accipere, si quid secus acciderit, quàm

ratio poscat, quàm prouisum sit, quàm religio iubeat. Hæc nostri erit medici-
na doloris, quam ipse mihi feci: quippe ego bellũ post hominum memoriã lon-
gè iustissimũ gesturus, ut nihil esset, quamobrẽ postea tempore excluderer, à
principio curandum mihi constitui, ut nullas hostium insidias domi, nullam
foris sociorũ defectionẽ, nullam inopiam stipendij, nullam denicꝫ ciuium fe-
ditionem pertimescerem, postquam patriæ finibus pedem extulissem. Itaque
pacem & amicitiam cum finitimis regibus, & in primis cum Philippo Gallo-
rum rege, qui iuxtà mecum bellum hoc Reipublicæ Christianæ tuendæ cau-
sa susceperit, conciliaui, simul consilia cum eodem communicaui, arma socia-
uires coniunxi: domi præfectum feci Gulielmum Elyensem episcopum, cui
comites & adiutores negotiorum publicorum dedi eos, in quibus fidem esse
putaram, & dignos quibus talia cõmitterem. Ioannem fratrem quem posse
sionibus, honoribus, familia ornaram, cõmonefeci, ut meorum populorum
cõmodo pariter atcꝫ quieti studeret. Opes mecum tuli, ut ne meis itineribus
homines perterrerentur, néue exhaurirent, neu cõmouerentur. Atcꝫ hæc sum-
ma prouisio, hæc cautio, hæc uitatio rerum omniũ fuit, quas duxi mecum ali-
quando impedimento esse posse, cur minus incœptum bellum continuarem.
Sed ô uanam humanorum consiliorũ curam, multò enim aliter, & puncto qui-
dem temporis, omnia nostra ceciderunt, atcꝫ cogitaueramus. Primũ Elyensis
episcopus ad nimiam leuitatem ambitionemcꝫ euectus, domi non se Reipu-
blicæ rectorem, sed tyrannũ, non domus custodem, at expilatorẽ gessit. De-
inde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor,
ac cupiditate ductus, me opibus, me honore, me regno priuare, excludere, spo-
liare conatur. Ita me maximè omnium ire perditum festinat frater, qui plu-
omnibus apud me erat. Quis, prò bone Deus, fratrem de quo sis plurimum
bene meritus, tibi cauendum putaret? adeò tot inuolucris ac uelis quibusdam
hominum natura obtenditur, ut nullo pacto perspici possit. Postremò Philip-
pus rex belli socius, cui iam inde ab initio cùm in eius familiaritatem intra-
omnia tutò credenda duxi, non modò bellum cõmunibus auspicijs sumptum
gerere noluit, uerumetiam me solum uobiscum gerentem turbandũ, uexand-
dum, auertendum à tanto incœpto statuit: qui nunc sic Ioannem fratrem pe-
licitationibus, promissis, pactis onerauit, atque adeò infatuauit, ut per eum,
res meæ domesticæ in id discrimen sint adductæ, ut mihi aut paternum re-
gnum amittendum, aut rebus omnibus prætermissis, primo quoꝫ tempore
domum repedandũ sit. Hoc posterius patriæ charitas, officium, decus admo-
net, ut superiori anteuertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non in-
meritò me culpauerit, accusauerit, amentiæ conuicerit, si dum Hierosolymis
num regnum alijs recuperandum curabo, meum amisero? His igitur de cau-
sis in Angliam reuocor, uoscꝫ tametsi grauatissimè deserere cogor, qui decre-
ueram, aut hîc gloriose mortem oppetere, aut domum cum laude redire: idq;
non sine dolore facio, cum uestri forsitan iudicij summo errore, qui spes ue-
stras iampridem in me sitas habetis. Sed principes meum non est peccatum,
at potius Philippi, qui fidem, qui ius, qui fas uiolauit, à quo Deum opt. max.
breui tempore pœnas meritas petiturum, uobiscꝫ pariter opem laturum con-
fido, postquã deserti ab hominibus, deserti inquam estis culpa unius eatenus,
quoad mihi per hasce pestiferas simultates licebit uobis auxilium ferre, qui
interea

interea nõ debetis desperare quietem, cùm uobis pax sit cum barbaris, qui longo similiter bello fatigati, pacto ultrò dubio procul stabunt.

Ita fatus, suosq; consolatus, Ricardus parata iam classe, Berengariam uxorẽ cum Ioanna sorore, & magna suorum parte, in Siciliam, & inde in Angliam præmittit, ipse uerò cum paucis Thraciam cursu petens, in grauẽ incidit tempestatem, qua iactatus in Dalmatiam defertur: hîc mutato uestitu per Germaniam iter facere, ac modò equo, modò pedibus in Angliam redire constituit: ita lento incedebat gradu: qui ubi ad superiorem Pannoniam peruenit, quam hodie Austriam uocant, cogitans se in bello Hierosolymitano, orta ex re mini ma, inter Austrenses & suos milites discordia, indecẽter iussisse signa Leopoldi ducis Austriæ (is etiã in bello interfuit) ex muris captæ Ptolemaidis deici, sicut suprà ostendimus, ac simul certior factus ab speculatoribus famam sui aduentus per eam regionem passim uulgari, cœpit sibi timere, & ob id nõ nisi exploratè ac prætentatis itineribus transire: atqui nullo consilio fatum euitare potuit: sanè ut primùm Viennam ingressus est, quæ princeps habetur Austriæ ciuitas, eum partim lingua hominem Anglum esse, partim illud ipsum indicauit, quòd carius multò obsonabat, quàm deceret personam, quam ipse cum humili ueste gerebat: proinde bene multis hoc pacto cognitus erat, cùm peruasit rumor per uulgus, Ricardum adesse. Quocirca dux confestim custodes circa domũ disposuit, ubi ille hospitabatur, ut nemo inde homo elabi possit, ac mox alios misit exploratum, quales essent intus hospites. Ricardus postea quam est enuntiatum satellites ducis in uestibulo esse, tum spem fugiendi esse nullam uidens, resumit regalem uestitum, ac eam animi audaciam qua in bellicis rebus semper usus erat, militibus ostendens, quærit, ecquid sit, cur armati circumstent: quibus seipsum petere uociferantibus, respondet, non decere, ut rex alio nisi duci se captiuũ tradat, ac propterea si dux uelit ipse uenire, eius se fidei ultrò commendaturum: itaque duci ilicò aduentanti obuiam factus, tradito prius gladio, in illius potestatem uenit. Leopoldus talem prædã ex insperato sibi euenisse gauisus, regem blandè appellando in suas ædes perduxit, atque custodiendum certis heroibus commisit. Fuit is annus salutis humanæ MCXCIII. Audiuerat interea ex rumoribus qui iam per totam Germaniam dissipati erant, Henricus Imperator Federici primi filius Ricardum à duce captum, qui optimè noscens quantæ essent Anglicæ opes, cœpit sedulò cum duce agitare, quomodo ab eius manibus tam opulentam prædam eriperet: legatos igitur celeriter misit, qui eum multa admonerent, quamobrem nõ posset apud se tutò, nec diutius tantum regem in custodia seruare, quandoquidem Ro. pontifex in primis iuberet, ut illum dimitteret, deinde & cæteri principes illud idem flagitarent, qui si ipse dicto non parêret, postulationibus' ue non satisfaceret, proculdubio uim adhiberent: & propterea sibi traderet custodiendum, qui bono modo curaret, ut Ricardus grandi se pecunia redimeret. Dux partim his rationibus, partim metu motus (nouerat enim Henricum ex ea re lucrum facere affectantem non quieturũ, usq; dum prædæ particeps fieret) regem oratoribus tradidit, quem Henricus ad se ductum prius quàm alloqueretur, in uincula duci iussit, ut Ricardus indignitate rei & dolore uinculorum ampliorem pecuniam offerret.

Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in uinculis, læti

tia exultat, & ut cupidus nocendi, confestim secretis nuntijs Ioannẽ illius fra-
trem ad se accersit, hortaturq́, ut nunc data demũ facultate bene gerendæ rei,
uelit regnum Angliæ de fratre capere, & ad id maturius perficiendum, auxi-
lium pollicetur. Non mediocris fuit momenti apud Ioannem, Franci incita-
tio: quippe qui sua cupiditate etiam inflammatus, ubi primũ in Angliam re-
diit, facta coniuratione, copulat sibi aliquot adolescentes sui similes, eosq́ ad
uim atq́ arma cohortatus, nõnulla derepentè loca expugnat, factoq́ ex quo-
cunque genere perditissimorum hominum exercitu, reliqua loca pari celeri-
tate occupare connititur. At principes regni cognito tam nefario uesani iuue-
nis facinore, sumptis euestigiò armis, eius conatibus se opponunt, atq́ primũ
obsidione cingunt castrum Vindesoriũ tanquam locum natura & opere cæ-
teris munitiorem: deinde summo studio exercitum contrahunt. Hæres ita
coniuratorum animos infregit, ut reddito protinus castro, alij aliò se in pedes
dantes capti sint, atq́ merito supplicio temeritatem luerint. Ioannes factionis
caput, arbitrans fratrem moriturũ in uinculis, festinanter in Gallias ad Philip
pum confugit, ut ibi nouam armatorũ manũ primo quoq́ tempore faceret.

Interea Cœlestinus pontifex grauatissimè ferens Ricardum, qui pro re
Christiana tutanda, tam graue bellum procul domo paulò antè gessisset, custo
dia teneri, tam duci Austriæ, quàm ipsi Imperatori mandat, ut quamprimùm
eum dimittant. Cui Henricus tam opimã prædam sine magno lucro reddere
nolens, respondet, se paratum esse Ricardum missum facere, si prius tamen ille
sibi restituerit, quæ superiori tempore Syriam petens in Sicilia rapuisset. Po-
rò Henricus non multò antè regnum Siciliæ consecutus fuerat: nam cùm Cœ-
lestinus pontifex iniquo animo ferret Tancredũ in Sicilia regno potiri, Cons-
stantiam Rogerio natam, qui rex fuerat Siciliæ, monacham occultè ex cœno-
bia eductã, atq́ religionis lege solutam Henrico matrimonio locauit, Sicilia
amq́ ei cum Calabria & Apulia, dotis nomine dedit, ea conditione, ut annuũ
uectigal penderet Rom. pontificibus, quò dominij iura sibi conseruaret. Eam
calumniã quanq́ facilè Ricardus purgauit, affirmans se non spoliasse Siculos,
sed dotem sororis recepisse, attamen illud cum primis certum habebat, se nisi
grandem pecuniam solueret, nullo pacto dimissum iri: quapropter Huberti
Sarisberiensem episcopum uirum nempe probum (is ex Syria rediens in Sici-
lia paulò antè nouerat, quemadmodum rex in inimicorum manus incidisset,
& idcirco omisso itinere inceepto, ad eum diuerterat) in Angliam misit, qui
regij senatus autoritate, indicto pro redemptione tributo, pecuniam colligc-
ret. Dum ille summo studio pecuniam exigendam curabat, Imperator cùm à
suis atq́ alijs principibus rogatus, tum à pontifice reprehensus, demũ in col-
loquium duxit Ricardũ, cui multa ac uaria in se atq́ Leopoldum ducem com-
missa delicta obiecit, de quibus ille posteaquã abundè respondit, iuuantibus
qui aderant principibus ad pactionẽ uenit, ut redemptionis nomine solueret
millia librarũ ducenta, siue prout quibusdam placet, centũ quadraginta millia
marcharum, quarum tertia pars duci Austriæ obueniret. Itaq́ rex ubi cogno-
uit quanti libertas redimenda esset, ad suos quæstores scribit, ut statim exactã
ex tributo pecuniam ad se deferant. Illi etsi crudelissimè imperatam pecuniam
colligebant, quippe qui non tantum per æstimationes possessionũ & rerum,
quàm per arbitrium suum exigebant, tamen acceptis regijs literis, ita passim

pro

centũ et 40 millia marcharũ in captiuo hoc uero ex hoc

pro ſuis etiam commodis, omnia rapere cœperunt, ut non tributum pro redemptione regis impoſitũ, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regijs prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, ut præter cæteras priuatas opes, uaſa etiam ſacra aurea ſiue argentea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multò plus pecuniæ conflatum eſt, quàm principio fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudent quæſtores, ab alijs bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluenda, relicto apud Henricũ obſidũ nomine Rothomagenſi antiſtite, & nonnullis alijs epiſcopis acheroibus, qui ex Anglia eò concurrerant, Ricardus poſt decem & quinq; menſes, quàm in carcerẽ coniectus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidẽ deuijs, in Angliam contendit: cùm enim Henrici fidem ſuſpectã haberet, conſultò quamcelerrimè potuit de eius finibus deceſſit. Quæ res haud dubiè ei ſaluti fuit: nam Imperator ſecundũ regis profectionem à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, ut eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuã cuſtodiam traderet. Redijt Ricardus incolumis in Angliam, atq; inuiſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plauſu, omni multitudine obuiam effuſa, ſe recepit.

Hæc incõmoda atq; uitæ pericula, Ricardus bene multis mortalibus uiſus eſt ſuo accepiſſe atq; ſubiſſe merito, quòd ipſe cõmodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendã ſuſceperat, ſuum ſtatim cõmodum antepoſuiſſet: quòd & ea quæ antea pulcherrimè fortiſſimeq; feciſſet, poſtremò fructu ueræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionẽ formidinis cõuerti uoluiſſet. Quippe illi argumentabant nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendum foret, cùm neq; Ioannis perfidia, neq; Philippi odiũ nociturũ eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æquè atq; Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnarẽt. Ricardus proinde culpabat, quòd potius ardore quodã ulciſcendi, quàm perdẽdi regni ſui metus cauſa, certã paratãq; uictoriã amiſiſſet, id quod paucis pòſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, quo nulli dubiũ fuit, quin minimo conatu res Chriſtiana in ea Aſia terra, in integrũ reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget narrare rem memoria digna) interiorẽ eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophæi prælatam præcone clamãte, Saladinus Aſiæ dominator ex tanto regno, tantiſq; opibus, nihil ſecũ præter hoc unũ defert. Fuit certè ſpectaculũ tanto rege dignũ, cui nihil aliud ad ſummam laudem defuit, niſi ueræ religionis cognitio. Ricardus cui nihil magis in optatis erat, quàm perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiam tunc Normaniã bello premebat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, nõ ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incõmoda ad punctũ temporis oriri cõſueſſent, ut ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoq; tempore uocauit. Hîc habito cõcilio, primũ ipſos optimates collaudauit, quòd ſumma erga ſe fide ſemper ſtetiſſent, quòd fratris conatibus reſtitiſſent, quòd ſe denicq; & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſent: dein Ioannẽ fratrem & omnes eius ſocios de conſilij ſententia, honoribus atque fortunis priuatos, hoſtes patriæ iudicandos, reliquos uerò illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit. Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partem pertinere putarat, rectè conſtituenda decreuit,

quò suorum salutem sibi charam esse doceret. Itaque eius nutu archiepiscopa-
tus Cantuariensis, qui post obitum Balduini, qui in Syria mortẽ obiuerat, ad
eum usq; diem gubernatore caruerat, Huberto Sarisberiensi episcopo defera-
tur: fuit is ordine antistitũ alter & quadragesimus, quamuis ante eum electus
fuisset Reginaldus Bathonienſis episcopus, qui tamen ex eo quòd prius mor-
tuus est, quàm illud munus obiuerit, nõ est usus locum obtinuisse. Et pro ua-
sis quæ ex sacris ædibus ablata, ac paulò antè tributi nomine, in pecuniã cõfla-
ta, quæ rei potissimũ diuinæ faciundæ usui fuerant, alia principis sumptibus
conficiuntur, atq; ad pristinũ usum restituuntur. Præterea iura ac leges cum
mensuris & ponderibus corriguntur. Hæc postquã Ricardus è republica fa-
cienda curarat, persuadens sibi adeò in hoc negotio publicæ seruisse utilitati,
ut si in aliquo alio detraheret quippiam, cunctos æquiore animo passuros, cæ-
pit paulatim possessiones ac cætera omnia quæ ante profectionem suam in Sy-
riam uendidisset, pignerauisset ue, repetere: & ut ne uiolentia uideretur esse,
singulos quosq; comiter appellando, prædicare se pro certo habere suos princi-
pes, ciues, ac amicos nolle sibi beneficiũ fœnerari, sed contentos uectigalibus,
quæ hactenus cepissent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipse eis non
uenditionis, sed tantũmodo mutuationis aut pignoris nomine locasset, cùm
præsertim cuncti certò scirent ipsum non posse sine possessionibus illis, regio
ritu uiuere uitam. His blandis uerbis ac terrificis rationibus adeò omniũ uo-
ces præstrinxit, atq; ora præclusit, ut nullus ausus fuerit quicq; contrà mutire,
præter Hugonem Lincolnienſem episcopũ, qui eam postulationẽ periniquã
esse, non tacuerat. Sic ille sine pretio, bona à redemptoribus maturè recepit,
quanq; multi ne tertiam quidem partem sortis ex fructibus possessionũ acce-
perant. Sed longè bellissima arte, monachos præsertim Cistercienses ad libera-
litatem in se utendam prouocauit: ingentẽ enim pecuniam à collegio mercato-
rum, qui Caleti ex lana potissimũ negotiantur, mutuã sumpsit: postea mona-
chis exposuit se inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id fecisse, &
propterea rogare, ut uellent tantũ lanæ ipsis mercatoribus pro acceptis ab se
pecunijs dare summi beneficij loco, cuius se memorem fore pollicebatur. Mo-
nachi ijs precibus uicti, ad extremum regi morem gesserunt.

Ita Ricardus locupletior factus, dum classem ad trajiciendum in Norma-
niam, & exercitum parat, fit certior Vernolium à Gallo obsideri, ac nihil pro-
pius esse, quàm ut ille oppido potiatur, nisi maturè subuentum sit: qua re co-
gnita, in Normaniam celeriter transmittit, & iam suis auxilio ire contende-
bat, cùm Philippus cognito hostis aduentu, iamq; spe potiundi oppidi amis-
sa, quod frustra bis antea armis inuaserat, soluta obsidione, in Eburouices mo-
uit, eorumq; urbem, quam paulò antè bello diuexarat, primo accessu cepit, ac
magna ex parte euertit. Ricardus contrà ingressus agrum Gallicum, tribus co-
hortibus ad oppugnandam Ruelli arcem missis, Lochias circunsedit, breuiq; ad
in deditionem uenire coëgit. Interea cohortes cùm octo dies arcem natura lo-
ci munitissimam frustra oppugnassent, superueniente Philippo populabun-
dæ ad suum ducem reuersæ sunt, agris atque uicis quacunque iter fecerant,
deuastatis. Philippus post hæc Ruelli arcem, ut ne quandoque ab hoste ca-
pta sibi impedimento esset, educto præsidio diruit. Dum tantis odijs bellum
utrinq; geritur, rogatu quorundam antistitum, reges inter se inducias in pau-
cos

cos menſes faciunt. Quæ res nullis profectò cõmodo fuit: nam uterque dato iſtiuſmodi breui temporis ſpatio, interim non quieuerunt, ſed urgente odio, bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere, arma, claſſem parare, & denicꝙ nouas inſidias animo meditari tenderecꝙ. Sed uide rem mirabilem, non modò ambobus regibus idem belli, uerumetiam in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò, ut ſimul unum conſilium cepiſſe uideri poſſent: nam cùm pecunia non ſuppeteret ad continuum bellum gerendum, & populis partim quotidie noua tributa ſoluẽdo, partim ſuis ſumptibus bellando, propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatum eſſet, uiſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus, quibus cum religionis cauſa, hactenus eſſet mitius actum, ex ijſcꝙ nullus haberetur delectus, nouum tributum imponeretur: ac ut honeſta cauſa rem minus æquam tegerent, prædicandum conſtituunt ſe eam pecuniam facere, ut in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minimè omnium cogitarant. Itacꝙ Ricardus in Turones profectus, primò à cœtu Turonenſi, deinde ab aliis ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ uim exegit. Philippus itidem, ſed acerbius multò, intolerabiles ſacerdotiorũ decimas indixit confeſtim ſuis quæſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato compendio ſeruientes, duriter in miſeros ſacerdotes ſæuiebant. Sacerdotium autem, ut ſuo tempore præfemur, cùm ſit dignitas, munus, & officiũ ſacerdotis, ac ob id, poſſeſsiones datæ, unde ipſe ſacerdos uiuat, non abſurdè uſu uenit, ut nos munus illud & poſſeſsiones ipſas modò ſacerdotia, modò beneficia uocemus, quemadmodũ eo uerbo ipſe hîc atcꝙ alibi cõmodè utar. Ricardus dum induciæ manebant, in Angliam reuerſus, paucos dies moratus eſt: nam cùm audiuiſſet, ab hoſtibus copias paratas tenderi, ut ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſsitas, ſubitũ caſum expeditius excipere, in Normaniam properè redijt, & iuxta fines Gallorum metatus, tempus obſeruabat, cùm induciæ exirent, ne prælio quicquam præuerteretur. Itidem Philippus copulato ſibi Ioanne fratre Ricardi, militẽ cupiditate pugnandi ardentem paratum tenebat.

Dum his de cauſis, certatim reges celeritatem ſtudent, ut citius furorem animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Romanus miſsis ad utrunque nuntijs, quantum in eo eſt, reclamat, deteſtatur, prohibet bellum tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verùm exacto inducíarum tempóre, nihil pontificis uocibus moti, quòd explere inimicitias, ſaturare odium decreuiſſent, iterum erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigum fines ſitum, quò à Franco exercitum induci audierat, pergit, eocꝙ loci aduentum hoſtis totum diem præſtolatur: ſed ille in rem ſuam eſſe, non uenire ratus, haud comparuit. Ricardus poſtero die inde digreſſus, ad arcem Briſoni mouet, eacꝙ primo acceſſu capta, ac diruta. Nouacortem contendit: quò cùm ueniſſet, comperiens magno præſidio locum eſſe munitum, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui ut ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas murosꝙ obſeruari iubet, militesꝙ diſponit, non certis ſpatijs intermiſsis, ſed perpetuis uigilijs, ſtationibus, ut contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo fa-

ctum est,ut postridie illius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam,seu Albammallam obsidebat, cùm Ricardus Nouacorte suorum præsidio munita,superuenit,commissoq; prælio,Francum ab obsidione auertere nititur. Verùm Angli ex itinere fessi,ac in pugnam temerè lapsi, impetum hostium minimè ferentes,nõ sine magno detrimento pedem more fugientiũ referre coacti sunt. Francus fugato hoste, Damallam reuersus, arcem primò expugnat,deinde facta potestate præsidio cum armis discedendi, oppidum recipit,arce solo æquata.Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionem proficiscitur, oppidumq; armis adortus momento occupat, atq; complanat. Post hæc, inter reges iam longo bello fessos,de pace cœptum est agitari. Quod Ioannes audiens, ueritus ne per conditiones pacis,à Franco non proderetur,ad extremum existimauit uni duntaxat fratri præterea nemini confidendum, qui supplex in conspectum Ricardi uenit, & cum pro salute sua orat,rogat,obsecrat,ut sibi fraternè ignoscat,quod non fraternè fecisset: fœdus fraternæ pietatis commemorat, fratrísque in se merita exponit, quorum se ut impium & ingratum,immemorem hactenus fuisse dolet: quòd uiuat,quòd uicturus sit,eidem acceptum refert. Hæc quàm potest dimissimè atq; subiectissimè exposuit.Eius oratione rex motus fertur respondisse, se parcere quidem, sed tantùm optare, ut quandoq; iniurias ab eo acceptas penitus obliuisci posset.Quibus uerbis confirmatus Ioannes iusiurandũ dedit,pollicitus se errores depositurum,officioq; superaturũ, qui haud ita multò pòst in pristinum honoris locum restituitur. Eisdem temporibus in Austria posteaquam fama & pestilentia est aliquandiu laboratum, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miserabiliter interijt. Filius qui successit,ratus patrem ob id uitam cruciamentis finisse,quòd Ricardum inhumaniter tractasset, qui sacrum bellum gesserat, primo quoque die Anglicos obsides missos faciendos, pecuniæq; bonam partem debitam Ricardo remittendam curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm salutaris, quoniam ipse postea cogitationem suscipere cœpit, quanta sibi quoq; crimini danda essent, quòd simul Deum, simul homines offendisset: mirum dictu est, quàm melius uitam deinde instituerit.

Pax inter reges,de qua suprà diximus agitari,nequaquam conuenit, quare statim pòst Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonem obsidet. Erat intus bene magnũ Ricardi præsidium,quod usq; eò hostium impetum tulit, dum rex auxilio uenit.Franci cognito regis accessu,intermissa parumper obsidione,se accingũt ad prælium cõmittendum,ut ne imparati offendantur,si Anglus pugnandi potestatem faciat.Hîc aiunt reges autoritate pariter quorundam antistitum,atq; rogatu principũ, diuinitus pacem inter se conciliasse, illiusq; conditiones eiusmodi fuisse, ut Francus concederet Anglo in perpetuum tempus,Issodunum cum adiacenti agro,simulq; cederet iure ac possessione Auernorum, Vasconumq;:contrà Anglus Gisortium oppidũ Franco donaret,quod ille de ipso antea captũ adhuc retinebat. Verùm cùm satis constet, paucis pòst diebus,maioribus utrinq; quàm antea odijs,ad arma concursum esse,uerisimilius est credere,uel inducias paucorum quidem dierum inter eos pactas, uel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ si qua fuisset,fucosa fuisset.Post receptam à Franco Damallam, Balduinus comes Flandriæ

driæ, qui Philippo comiti quinq; antè annis ad Ptolemaidem sine liberis mortuo, ex sorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatū successerat, à Philippo defecit, quem Reginaldus Castrimartini comitis filius, uir bello strenuus secutus est. Hos Ricardus sibi belli socios adsciscit, & ut huiusmodi bello totis uiribus seruire liberius possit, Raimundū Tolosatiū comitem, cum quo ueteres ac magnas diu cōtrouersias de eo comitatu habuerat, uti antè dictū est, sibi affinitate & amicitia deuinciendum constituit. Itaq; cùm paucis antè Constantia Philippi regis amita, quæ cum comite nupta fuerat, à uita discessisset, Ioannam sororem uiduam, quam Gulielmus Siciliæ rex in matrimonio habuerat, ipsi Raimundo collocat, remittitq; omne suum ius, & ea affinitate atq; noua comitis Flandriæ societate auctus, maiore quidem animo, quàm antè bellum instaurat: qui ubi militem armis paratum uidit, significat Balduino comiti consilium suum esse, ut uno tempore diuersis locis hostem pro se quisq; lacessat, & si id sibi cordi est, quamprimùm incursiones in extrema finium faciat, ac diem constituat, quo simul in Francū exeant. Placuit consilium comiti, & prior Attrebatium urbem, quæ uulgò hodie Arras nuncupatur, populato circunquaq; agro, armis inuadit. Ricardus itidem Gisortiū mouens quacunq; ibat, uicis, agris, arboribus igne & ferro deuastatis, ac Corcella arce diruta, oppidū obsidet. Philippus duplici bello uno temporis punicto lacessitus, missis nonnullis cohortibus, quæ suis aduersus Flandrum combat, proficiscitur: qui ad suos in oppidum penetrare nixus, aliquandiu ab Anmitem suppetias ferrent, statim in Ricardum, unde maior uis belli immineglo aditu prohibitus est, ad ultimum tamen uincente uerecundia metum, simulans in certamen descendere cum hoste, qui ob illud ipsum, se parum promento in oppidum inuasit. Anglus post ingressum Philippi nihil se animo dicul à muris receperat, & momento contendens non sine magno suorum detrimittens, sedulò oppugnationem continuat, sed cùm præpotens hostis, & obsidio in loco egregiè cōmunito in multos dies tolerabilis esset, omnis ille labor euasit inutilis. Quare ille perspectis difficultatibus, ne frustra tempus terat, celeriter illinc Claromontē uersus discedit, & quaquauersum omnia procursationibus uexando, ingentem prædam facit: quam cùm Bellouacorū ingens armata manus duce Gulielmo Demellio, ad hostes profecta magno conatu recuperare niteretur, fortè in insidias præcipitata capitur. Dum ista à Ricardo geruntur, Philippus nequaquam minore Normanos detrimento affecit, prædatus per omnem agrum à Nouoburgo usq; ad Bellimontem Rogerii. Comes Balduinus interea feliciore euentu bellum gessit, qui præter multa atq; uaria data Francis damna, Fanum Odomari oppidum celeberrimū munitissimumq; cepit.

Dum ita infestis animis armisq; reges inter se dimicant, atq; passim loca omnia humano cruore fœdata, rapinis, latrocinijs, iniurijs, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent, Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in locum Cœlestini tertij paulò antè successerat, & in bellum Asiaticum iam inde à principio intentus fuerat, fit certior Henricum Imperatorem Panormi in Sicilia obijsse mortem, & Germanos qui illius auspicijs in Asia, Maguntini antistitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra communes hostes bellum gerebant, ob mortem principis animo consternatos, iam de reditu tantum cogi-

tare, prouidere, parare: qua de re bonus pater ualde anxius, ualde rei Christianæ uicem dolens, dandam operã sibi constituit, ut graues & multas principũ offensiones aliquo pacto leniret: qui confestim ad Philippũ & Ricardũ reges, Petrum Capuanũ Cardinalem misit, qui doceret, propter recentem mortem Henrici Imperatoris in Asia cuncta turbari, & nisi reliqui principes Christiani, quorũ ipsi capita erant, properè opem ferrent, de re Christiana breui tempore actum fore, ac propterea eos suis uerbis hortaretur, ut omnes inimicitias religioni, cuius causa agebatur, concederent, condonarẽt, atq; cæteris omissis rebus, facta pace, huic bello tandem aliquando operam darent, & ea quæ meruissent præmia, à Deo opt. max. deuictis hostibus, expectarent. Hæc etsi magna ad cohibendã furoris rabiem, nõ adeò tamen mouerunt obstinatos regum animos, ut pacem uellent, quandò illi nullis neq; pretio nec precibus adduci potuere, ut res nostras in Asia adhuc stantes iuuarent, uel casuras saltem miserarentur. quare uix in quinq; annos inducię factæ sunt. Hanc pertinaciam nõ tam Philippo quàm Ricardo assignabant, cui ut priori læso propositũ esset, uel uincere, uel nunquam cedere. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCXCIX, & cùm Ricardus regnare cœpit, decimus.

Secundum has inducias utrinq; datas, statim casus tulit, ut simultas quæ inter hos duos reges propediẽ extingui credebatur, uehementius renouata fuerit. nam cùm in Germania pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, ex sorore Mathilde Ricardi nepotem, pars altera Philippum Henrici Cæsaris fratrem atq; Hetruriæ ducem, quem Henricus ipse moriens tutorem filio Federico reliquerat, Imperatorẽ optandum curaret, ut latius serperet discordia, rex Franciæ Philippo, rex Angliæ Othoni fauere cœpit: quos cùm Innocentius pontifex prospiceret ex isto negotio facilè ad arma rursum ituros, nisi maturè prouideretur, & ut ne simul incendium quod huiusmodi fomitibus alebatur, ad Christiani nominis perniciem glisceret, Othonem renuntiauit Imperatorem, ab ijs iam antea factum, quibus Imperatoris eligendi ius erat. Quocirca deinceps Philippus, quòd in creatione Imperatoris, aduersante Anglo, frustra operam negotio tribuisset, & Ricardus quòd repugnante Franco, perdifficiliter id quod exoptasset, tandem consecutus esset, multò quàm antea capitalius odium alterius in alterum ardere cœpit. Ricardo tamen per inducias pace domi parta, nihil prius fuit, quàm de adeunda rursum Asia cum exercitu cogitare, ut Christianis principibus, prout è Syria superioribus annis discedens se facturum promiserat, suppetias ferret: mordebat enim eum ualde recordatio amissi olim triumphi in illo Hierosolymitano bello, sic, ut quotiens propter res gestas, ad spem quandam immortalitatis raperetur (rapiebatur autem crebrò) solitus esset exclamare, se non semper fuisse sapientem. Sed mox è medio repentè sublatus, consiliũ exequi nõ potuit. Per idem tẽpus, autore Huberto Cantuariensi antistite, monachi in collegiũ Conuentrense restituti sunt, quos supra scripsimus ab Elyensi episcopo Romani pontificis legato, perperàm in de eiectos fuisse. Rex consumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus est tributum populo indicere, ex quo posteaquam immanem summam conflauerat, arcem munitissimam in Normania in loco edito ad Sequanam, quam Fortem appellauit, eo anno ædificauit: ab incolis Castrum galiardum, hoc est, munitum, ualidum uocitatur. Hanc Ricardus cùm perfectam contempla-

retur,

retur, iocabundus suis heroibus dixisse fertur: Ecce pulchra unius anni filia. Locus autem ubi ea arx condita est, ad Rothomagensem archiepiscopū pertinebat, unde magna inter regem & ipsum antistitem lis orta, diu sub iudice fuit. Verùm ad ultimum rex causa cecidit, iudicio stetit, atq; libens Rothomagensi satisfecit.

Iam ab omni bello uacuū otium erat, cùm Ricardo in mentem uenit, nonnullos Pictonū principes mulctare, quòd Philippum regem contra se uenientem iuuissen. Ittaq; instructo exercitu, dum in Pictones pergit, protinus instante fato, quo mortem oppeteret, fit in itinere certior, thesaurum à quodam suo milite esse inuentum: quare subitò substitit, militemq; ad se uocari iussit. Ille ratus regem nequaquā æquabiliter thesaurū partiturū, in Lemouices se recepit, quòd illi licet Anglí beneficiarij essent, cum Franco tamē stabant, atq; intra Calacū oppidum receptus, sui seruandi causa, bonam pecuniæ partē oppidanis dedit. Ricardus secutus militem fugientē, uel atq; adeò, ut ita dicam, malum suum dæmonem, in fines Lemouicū properè contendit, ac oppidum modis omnibus expugnandū statuit. Atqui in annalibus inueni Ricardum ea de causa Calacum petisse, quòd ibi fama esset, uim magnam auri esse reconditam, quam habere appetebat: id porrò quod longè ueriſimū esse ducimus. Igitur rex primo accessu oppidum acriter aggreditur, sed quia illud suapte natura tutissimum erat, & illi qui intus erant, satis se prius ad tolerandam obsidionem muniuerant, cœptum est post triduum, utrinq; remissius pugnari. Tum rex agere in oppidum cuniculum constituit: itaq; dum ipse parū cautè locum speculatur, per quem cuniculus duceretur, emissa de muro sagitta uenenata, ut creditum est, uulnus letale in læuo brachio accepit, quo confestim negligenter alligato, tanto deinde animo institutam oppugnationem continuauit, ut duodecimo deinde die, oppidum expugnarit, nullo tamen, quod quisquam prodat, eo loci inuento thesauro. Quo tempore uulnus male curatum ita eum grauare cœpit, ut se ex eo breui moriturum non ignoraret. Quapropter pœnitens male hactenus actæ uitæ, de peccatis ilicò ritè confessus est, ac eucharistia multa cum ueneratione sumpta, percussori pepercit: licet ille eo insciente, deinde excruciatus, suspendio uitam finierit. Testamento prius facto, quàm in Asiam iret, hæc addidit, ut pecunia & cætera priuata supellectilia in tres diuiderentur partes, quarum unam Otho Imperator ex sorore nepos, alteram sui domestici, tertiam pauperes haberent. Ad extremum memor sepulturæ, iussit ut corpus suum terra humaretur ad cœnobiū diui Ebrulphi, ad pedes patris, de quo palàm fassus est, se fuisse male meritum: sed cor Rothomagi seruaretur, quoniam eam ciuitatem, ut fidam, mirifice semper amore complexus est, ibiq; multùm erat: reliqua uiliora intestina in Pictonum terra, ut suo principi ingrata reconderentur. His actis, ui morbi agens mortifero uulnere perurgente, octauo Idus Aprilis à uita excesit, annum ætatis tertiū & quadragesimū, qui decimus, ampliusq; menses nouem, acies uiginti, fuit, cùm regnare cœperat, ac humanæ salutis MCC. Corpus trifariam diuisum, prout ipse moriens præceperat, sepulturæ datum est. Ex se liberos nō genuit. Statura corporis fuit iusta, læta & honesta facie, cui multum gratiæ, grauitatisq; inerat: sed quò pulchrior corpore, hoc animi altitudine præstantior, unde nō immeritò cognomen inuenit, qui Cor Leonis uocatus

est. Militibus indulgens, in amicos & hospites munificus, hostis durus & im-
placabilis, dimicandi cupidus, quietis fugiens, promptus in periculis, ac nullo
metu perterritus. Et hæ quidem eius uirtutes. At uitia, si uirtutes, si ætas, si de
nicq; quæ bella gesserit, ex æquo considerentur, aut omnino nulla, uel pusilla
in eo fuisse reperientur: apud enim uulgus notatus est superbia, quæ plerunq;
animi magnitudinem sequitur: item libidine, quam iuuenilis parit ætas: & de
mum auaritia, cuius infamiam duces & Imperatores pro bellis gerendis, pal-
sim ab omnibus amicis pariter atq; inimicis pecuniam qua maximè opus est,
exigendam curantes, haud facilè uitare queunt. Fuerunt ea tempestate uiri in
genio & pietate clari, Balduinus Cantuariensis antistes, qui secutus Ricardū
in Syria uitā finiuit: Hubertus, qui illi succesit: Hugo episcopus Lincolnien-
sis, cui ob uitæ splendorem, summus generatim ab omnibus habitus est ho-
nor: sed de eo plura in uita Ioannis dicemus. Gulielmus Elyensis episcopus,
cuius multas uirtutes etsi ingentia uitia æquabant, eius tamen opera sæpe ma
gno fuit usui Ricardo. Floruere uel militari gloria complures, Robertus Le-
cestriæ comes, Ranulphus Fulgerius, duo Baldulphi, Hugo & Henricus, Gu
lielmi tres, Marescallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Rossus
& Sabeollus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XV.

DEMORTVO Ricardo, uaria Gallicanorū populorū qui An-
glorum ditionis erant, studia esse cœperunt. Causa seditionis
erat, quia nobiliū pars Ioannem Ricardi fratrem, pars Arthu
rum ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi
nepotē quem ille testamento hæredem fecerat, principem fo-
bi optandū iudicabat. Ioannes autem primò Chinonem pro-
fectus, ærarium multa pecunia refertum expilat, dein à Rothomagensibus ac-
ceptus, itidem illic facit, summa in omnes liberalitate usus: qui ita militū popu
larium q; animis sibi largitione conciliatis, Normaniæ principatū occupat. C
ues uerò Andegauenses cum Cenomanis, ac Turonibus, pro ueteri erga suū
legitimū principem obseruantia, in Arthuri ducis Britanniæ potestatem ul-
trò ueniunt. Interea Aleonora mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos
summa erat, persuasore Huberto Cantuariensi, cum nonnullis alijs optimati-
bus minus recta sapientibus, à tota Anglia iusiurandum Ioanni dandum cura
uit. Quod cuncti minus grauatè fecerunt, propter Arthuri ætatem, perinde
quasi illi hæreditas uenire deberet, qui legitimo hæredi annis præstaret. Aleo
noram uerò sola inuidia mouebat, quippe quæ perspiciebat futurum, ut si Ar
thurus regno potiretur, Constantia eius mater cuncta suo arbitratu ageret,
usq; dum filius pro suo iure regnaret. Adeò difficile est, ut mulierum ingenia
natura plurimum diuersa, possint uoluntate coniungi. Hæc ubi Constantia
pueri mater cognouit, muliebri pauore perculsa, cùm iam uideret suos calus
esse sibi alienis opibus sustentandos, protinus filium Arthurum Philippi re-
gis Franciæ fidei cōmisit, ut hoc pacto eum eatenus ab inimicorū iniuria pro-
hiberet, quoad ille ipse ad uim propulsandam, & auitum regnū recuperandū
ido-

idoneus esset. Suscepit Francus magnificis uerbis tutelam pueri, promittẽs se futurũ illi loco patris, excolendo atq; optima suggerendo. Itaq; Arthurũ bonis artibus erudiendũ nonnullis ex suis heroibus, sapientia & probitate longè principibus, primò cõmittit, ac deinde Britanniam & cætera eius principatus loca Gallico præsidio firmat. Terruit ea res Aleonorã, quæ ut ne Aquitania interim amitteretur, traiecit celeranter mare, ac ad Ioannẽ in Normaniam uenit. Hîc ambo uériti, ut populariũ animi timore affecti, ab se auerterentur, sumptis repentè armis, in Andegauensiũ agrum erumpunt, eorum urbem primo impetu capiunt, ciues aut obtruncant, aut captos in custodiam tradunt: sed speciatim crudeliter in eos sæuiunt, qui Arthurum iuuissent. Quo feliciter confecto negotio, tantos metus alijs intulerunt, ut sponte ad officium redituri, ac in eo deinceps permansuri uiderentur. Francus qui aliud pro cõmodo suo meditabatur, ac leui occasione bellũ Anglo facere, rem tunc dissimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Gallijs compositis per hunc modum rebus, in Angliam traiecit, ut rex maturè crearetur. Quare conuocato quamprimũ principum concilio, quod Londini frequens habitum est, Hubertus Cantuariensis antistes, ut qui cæteris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus:

Non ambigo honestissimi pontifices, atq; fortissimi principes, uos hodierno die eo animo huc uenisse, ut uobis regem optetis, qui, si opus sit, de tota re deliberet, qui ea quæ suis ciuibus conducere putauerit, prius exequatur, si res postulet, quàm de ijs consilium cepisse credatur: qui is demum sit, qui totum animũ, curam, & cogitationem suam in eo tantummodo, quod non ex re sua, sed ex Republica esse nouerit, ponat, putetq; se ad patriæ ac totius regni sui ut-sum, non sibi soli natum. Et licet certò sciam uos nõ ignorare ista omnia abunde in Ioanne duce Normaniæ, uiro forti & homine prouido esse, quamobrem debeatis eum imperio dignum iudicare, tamen ueritus ne uos moueat uulgi aura, néue studium uestrum eò fortè in alium uertere libeat, quòd regnum iure hæreditario alteri potius quàm ipsi deberi uideatur, me audiatis oro, & horror, qui duplicem personam sustinens, nõ solùm exemplo & hortatione, sed etiam fide & consilio debeo meæ patriæ esse utilis, idq; libenter hactenus feci, quod rursus in posterũ tempus cogitetur, Ioannem uobis ex animo cõmendo, eiq; id munus uobis deferendum iudico, qui in omnibus rebus quas statuet, quas decernet, quas aget, opinionibus uestris dubio procul optimis suis actibus sic respondebit, sic satisfaciet, sic seruiet, ut uniuersus populus sit factũ uestrũ non modò comprobaturus, sed summis laudibus ad cœlum laturus. Ista uobis polliceor, & quantũ in me est, omnes etiam casus futuros, omne periculum simul præsto. Hæc ubi ille dixerat, cõplures tacuere, multi certatim Ioannẽ regem consalutarunt, quem ipse Hubertus more maiorũ, eodem ipso die sacrauit, ac cuncti principes in eius uerba iurarũt. Fuit is annus salutis humanæ M C C I. At quidam ex primoribus, qui rectè sapiebant, quiq; Ioannem intus & in cute norant, ut dicitur, ualde demirati sunt Hubertũ antistitem uoluisse cum primis, aut fraudandi Arthurũ optimũ adolescentem regno auito, aut cõtra ius fasq; Ioannem regem creandi autorẽ esse, cùm scire debuisset autorem mali sæpe ipso malo peiorẽ haberi, quando per eum nõ stat, quin cum

omnibus longè peius agatur. Quare etiam tunc multi ita futurũ iudicarunt, ut res ipsa breui tempore tam autoribus quàm populo male caderet. Ioannes rex factus, promittit se primũ summæ habiturũ curæ cuncta, quæ ad religionem pertinerent, deinde leges emendaturũ, ac postremò ius unicuiq; sanctè redditurum: id quod magis fecit, ut institutũ imitaretur superiorum regum, qui initio principatus, grandia polliceri consueuerant, quàm quòd in animo haberet, fidem promissorum seruare.

Dum ista geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto confestim in- genti exercitu, in Normanicũ agrum erumpit, Eburouicum urbem, Arcas, nonnullaq; alia loca capit, atq; inde progressus Cenomanos recipit, paulò ante metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorum manus Gorneium, Butauentum, & Gensolinum oppida occupat, ac uictoriam secuta Andega- uensium urbem recuperat, quam proximo anno de principe Arthuro Ioan- nes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes ualdè permotus, Francũ incusa- bat, quòd uiolasset inducias, quas ille in quinq; annos cum fratre Ricardo pa- ctus fuerat, eiq; nihil longius uidebatur esse, quàm cum Philippo manus con serere: quare in Normaniam celeriter profectus, cùm congrediendum esset, ut impar uiribus, animo repentè defecit, atq; ita rem in præsentia querelis, non armis peragere constituẽs, dum consultando tempus terit, ultrò citroq; mis- sis legatis, conuentũ est inter eum & Francum, ut tempore & loco constituto, in colloquium de pace ueniretur. Itaque post diem tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias quinquaginta dierum pepigerunt. Comes Flandriæ Bal- duinus Anglicanarum partiũ caput, quem superiori libro ostendi se ad Ricar- dum adiunxisse, ut est certior factus de inducijs inter reges pactis, doluit per hunc modum, spatiũ parandi se ad maiorẽ pugnam hosti esse datum: quare ad Ioannem properè Rothomagũ uenit. Hîc renouato fœdere, de bello gerendo in Francũ, posteaquam inducię exiuissent, simul deliberãt. Atq; ita inito con- silio, comes in Flandriam digreditur. Ioannes noua Balduini societate confir- matus, studio bellum comparat, ut si Francus in spem uincendi ingressus, no- lit æquis conditionibus facere pacem, tum ipse armis acceptam iniuriam ui- dicare queat. Cognito ex profugis Angli consilio, Francus itidem se ad pugnã parat. Iam finis propè erat induciarũ, cùm reges inter Vernonem & insulam Andelinam, de pace agitaturi conuenerunt. Hîc Francus ut uictor dare con- ditiones pacis, non accipere contendit: contrà Anglus accipere ut uictus ne- gat, ac ita re infecta, à colloquio discessum est: neutra tamen pars ad arma con- currit, donec non multò pòst ad colloquium iterum uentũ sit: nam Philippus ideo abstinuit manũ ab armis, quia id tẽporis admonitus à pontifice Innocen- tio tertio, ut Gelbergam uxorem, Dalmatarũ, seu Dacorum, quandò de ea re autores ambigunt, regis filiam, ab se paulò antè dimissam reciperet, dicto au- diens nõ fuit, ex quo ei sacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, uxorem demum recipere coactus est. Ioannes uerò ut semper imparatus, dum hostis domesticis calamitatibus turbabatur, spontè quieuit, quia homo laboris fu- giens, minimeq; audax, omnia malebat, quàm dimicare armis. Quod factum ita Arthurum ducem, opera Gulielmi Rupei uiri probati, ad Ioannẽ per eos dies profectum mouit, ut fidem regis suspectam habens, qui hostem formida- bat, statim pòst ad Philippum reuersus sit.

Exactis

Exactis autem paucis mensibus, reges ad Normaniæ limitem, iuxta Butauentum oppidum rursum cõueniunt, de pace agitant. Ibi perinde ut factũ est in altero colloquio, parum utrinq; honestæ conditiones offeruntur, Franco se superbum gerente, partamq; prædam tenaciter se possessurum iactante, & Anglo amissa in primis repetente. Ad ultimũ cùm Ioannes nõ minus consilij quàm animi inops, desperaret posse se per ullas pacis conditiones loca amissa recuperare, statuit noua affinitate dedecus tegendum. Itaq; ad hasce pactiones uentũ est, ut filia Alphonsi octaui regis Castellæ nomine Blanca, Angli ex sorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida, præter Andegauensiũ urbem (eam enim ex fœdere recepit) quæ Francus ante illũ diem de ipso cepisset, condonaret. His igitur cõditionibus icto fœdere, atq; locis omnibus Franco assignatis, in quibus fuit nobilis Eburouicũ urbs, & cum primis oppida in Biturigum finibus munitissima, Castrum Rodulphi, Crasseianũ, & Issodunũ, ac ad Normaniæ limitẽ Vellocassinũ, quod Gisortiani agri pars est, cuius repetundi ius simul omne Anglo ademptum est, Ioannes qui sic sperabat pacem in perpetuũ esse partam, puellam Blancam primo quoq; tempore ad uirum deducendam curauit, ac eo confecto negotio, in Angliam miro triumphans gaudio rediit. Verùm optimates Angli audientes eum ignominiosam pacem fecisse cum Franco, neutiquam læti uenientem exceperunt, sed ut ignauũ ac omnibus consilijs præcipitem contemnere, infestisq; animis insectari maledictis cœperũt, quippe qui eam rem non tam sibi probro ducebant, quàm iam tum animo prospiciebant regnum magnum ob id damnum esse facturum. Sed Balduinus Flandriæ comes belli socius, hominem cum primis deinceps nullo habuit numero: quare coniuncta cum Franco quamprimũ amicitia, ad bellum Asiaticum animum adiecit, quod & non ignauiter gesit, uti infrà edocebimus. At ipse Ioannes parto iam otio, illudq; in maxima securitate trahẽs, delicijs cõtinuò, ut fit, ac uoluptatibus deditus, omnicq; prætermisso officio diligentis & moderati imperij, solùm ut malis auaritiæ uenenis imbutus cõciliandæ pecuniæ studium habebat, qui tributo acerbissimè indicto, in omniũ generatim fortunas imminebat, uidebaturq; breui inuasurus. In qua re cùm à Gaufredo fratre antistite Eboracensi reprehenderetur, tantum abfuit, ut æquo animo audiuerit, ut eum quoq; spoliarit, ab sec; ablegarit, nec ullo obsequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, ut ante duodecim menses, in gratiam reciperet. Illud Ioannes eo consilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, sed ut alios itidem læsos à cõquerendo deterreret: qui ita spolijs onustus, exin in Normaniam profectus est, ubi facto diuortio cum Auisia filia Roberti comitis Gloceſtriæ, quã in matrimonio habebat, quòd eam tertio consanguinitatis gradu attingeret, Isabellam filiam unicam comitis Engolismi, opera atq; ope regis Franciæ, in matrimoniũ duxit, quã pater antea Hugoni Marchiæ comiti desponderat. Per eos dies, congredientibus iterum prope Vernonem regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniam, ac alia loca, quæ intra eius principatũ, ultra citraq; Ligerim possideret, in uerba Ioannis iurauit, qui tamen nõ satis confidens patruo ad Gallos rediit. Ioannes paucis pòst diebus in Angliam reuersus, Isabellam uxorem more maiorũ coronandam curauit. Venit sub idem tempus Londinum, salutatum Ioannem regem Gulielmus

rex Scotorũ,iusiurandumq; dedisse fertur.Hunc Ioannes rogauit,ut se armis iuuaret,aduersus Gallos:cui ille multa excusans postremò respondit,sibi nõ li cere tale quid polliceri,nisi de populi sui sentẽtia:ita domũ ire festinauit.Eodẽ tempore quinq; lunas prima uigilia noctis uisas ferunt,ita dispositas,unam in occidente, alteram in oriente,tertiam in septentrione, quartam in meridie,& quintã in medio cœlo.Quo prodigio facilè cuncti suspicati sunt, ea detrimen ta regno portendi,quæ mox à Franco per pigritiã Ioannis accepta sunt. Quã opinionẽ illud quoq; confirmauit,quòd hyems frigidissima præter naturam locorum,consecuta est:&imbres continui aduentante uere,cum assiduis cœli fulgoribus,effecerunt,ut extra consuetudinem, flumina solito magis inunda rint.Per idem tempus ueris,rex in Normaniam transmisit, paulo q; pòst Lu tetiã profectus,magno honore à Franco accipitur,ubi renouato fœdere,pau cis pòst diebus Chinonẽ concessit.Dum reges in otio sunt, Innocentius pon tifex Ro.ad bellũ Asiaticũ intentus,nonnullos Christianos principes mouit, ut iunctis armis,in Saracenos profecti sint,inter quos ex Occidentalibus fue re Balduinus Flandriæ,Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comi tes. Anglus uerò & Francus, qui reuirescentibus clàm mutuis odijs, domi se tenebant,pecunia à suis populis exacta,milites ad sacrum bellum proficiscen tes plurimum iuuerunt.

Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi,quòd Isabellam uxorem s sibi præripuisset,& ob id cupidus negotij quippiam ei exhibendi,se cum Ar thuro copulat,Pictonesq; ab Anglo alienatos armat.Arthurus noua socioru acc̃essione auctus,in Turones primò,in Andegauenses deinde mouet, in de ditionemq; uenire compellit, ac eorũ locorum se comitem,Philippo rege ita iubente,dicit.Aleonora quæ his regionibus præerat,subitæ rei euentu perter rita,in Mirabellum Andegauensis agri oppidum munitissimum se recipit,si mulq; ad Ioannem filiũ literas dat,quibus rogat,ut sibi opem subitò ferat. Ar Arthurus uictoriam secutus,paulò pòst oppido potitur,auiamq; capit,quam tamen tantum abest,ut offendat,ut etiam uereatur,& colat.Ioannes inter hæc acceptis Aleonoræ matris literis,uehementer rei nouitate perturbatus,atque p tremefactus, Francum nunc ingratũ, nunc perfidum uocitans incusat, quòd fracto fœdere, Arthuri causæ iam apertè faueat: qui ita plenus iræ, ut ne am plius matris expectatione,ire auxilio differat,celeriter dies noctesq; cõtinua to itinere,prius ad hostes peruenit,quàm quid sit,sentire possint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes passim uagabantur.itaq; omnibus rebus su bitò perterriti,& celeritate aduentus hostiũ, neq; consilij habendi, neq; arma capiendi spatio dato, perturbantur, nescij copias ne aduersus ducere, an fuga salutem petere præstet:quorũ timor quia fremitu ac concursu facilè significa batur,Angli magno in eos impetu erumpũt, cõmissoq; leui prælio, in fugam turpissimã nullo negotio conijciunt, quos circũeuntes passim aut interficiũt, aut capiunt:dein insecuti in oppidum se propipiẽtes, tanta celeritate utuntur, ut prius oppidũ occupent, quàm se hostes intrò recipere possint. Cædes ma gna edita, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui non multò pòst Ro thomagi in custodiam traditus, parum superstes fuit. ac Pictones, Turones, & Andegauenses per hunc modũ recepti sunt. Discrepant autores de morte Arthuri:alij tradunt eum tentasse fugam, in transcendendis muris arcis, ac in

Sequanam

Sequanam delapsum, perijsse: alij, angore animi absumptũ: reliqui, prout magis constans fama est, à Ioanne morte affectum. Post mortem Arthuri, Guido Vicecomitis Toarsensis filius, qui Constantiã eius matrẽ in matrimonio habebat, in uxoris opes succedens Britanniam adeptus est.

At ubi Philippo nuntiatũ est de morte Arthuri, indignatus, hinc causam arripit, ad occupandos omnes Anglorũ transmarinos principatus: etenim Constantia Arthuri mater dux Britanniæ, Ioannis nomen ad Philippum defert, eumq; parricidij accusat. Francus diem Anglo dicit, ad quem cùm non cõparuisset, causa eum cecidisse, ac proprietatẽ omniũ locorũ quæ ille ut beneficiarius tenebat, ad se redijsse decernit. Quare confestim cum uniuersis copijs in Normanicũ agrũ contendẽs, grauiter loca omnia quacũq; iter facit, deuastat, redactis in potestatẽ Conchis, Ruello, & insula Andelina. Interea Ioannes uidens hostis malitiã nihil frigere, idq; longè secus esse atq; sperabat, Dei ac hominũ fidem implorat, & in primis cum Innocẽtio pontifice de iniurijs à Franco hostiliter sibi factis queritur. Pontifex querelas Angli nõ aspernatus, Franco per literas & oratores iubet, ut à bello tam nefario manus abstineat, quò sedatis domesticis factionibus, Christiani principes cõmuniter bello Asiatico tandem aliquando seruiãt. Verùm Philippus cognita Ioannis infirmitate, neq; quaquã dicto parens, ad oppidũ Radepontem tutissimũ duxit: & quia capere primo impetu nõ potuit, locũ armis sepsit, quem post decimũ diem, cẽq; obsedit, cepit: deinde uictor Castrumgaliardũ, quod, ut dictũ est, Ricardus ædificarat, ad Sequanã, aggrediendũ constituit: itaq; paratis omnibus, quæ ad arcem oppugnandam opus esse uidebantur, ne frustra locum munitissimũ armis tentando, suis animũ minuat, quia intus bene magnũ præsidium erat, primò uallum circunducit, deinde turres ligneas disponit, unde in obsessos tela facilius emitti possint, ac postremò die noctuq; oppugnationẽ cõtinuat. Obsessi contrà freti natura loci atq; uiribus, & prudentia Hugonis Guarnaij, qui arcis præfectus erat, Francos repellebant, & quò magis hostes appropinquare uidebant, hoc magis repentino clamore, telorumq; multitudine ictus duplicabant, sic, ut multos mortales uulneribus afficerent. Atqui Francus nulla difficultate aut incõmodo uictus, quòd laborantibus Normanis neminẽ uenire succurrsum sentiebat, nihil oppugnationẽ remittebat, qua tandem obsessi defatigati, fameq; pressi, desperantes de subsidio, deditionẽ necessariò fecerunt. Interea Ioannes Rothomagi agebat, animi pendens inopsq; consilij, miro affectus dolore, qui tamẽ cognita suorum cæde, rerumq; suarũ detrimento, amenti similis tristitiam temporũ hilaritate condiens, Sardonium risum, uti in prouerbio est, ridebat, perinde quasi uicisset. Quare principũ quidam eius culpæ palàm assignabant, quòd pateretur regnum suum à Franco tanta ignominia, tantisq; incõmodis impunè affici: quibus ille qui præ se alios haud magni ut sus esse putabat, inquit: Ecquid, quæso, modò facit Francus aliud, nisi furtũ? quod equidem curabo, elaborabo, efficiam, ut paucis pòst diebus cum usura reddat. Ita cùm à suis malè audiret, animo debilitatus, in Angliam se recepit. At Philippus ubi cognouit Anglum abijsse, ut ne grauiter utendo uictoria, ita animos hominum irritaret, quò desperata salute, solùm pro uita pugnando, acrius resisterent, primùm parum ab armis quiescendum, deinde reliquos populos qui sub Anglico erant imperio, partim muneribus, partim opimis

pollicitationib. ad defectionē ſolicitandos ſtatuit. Proinde dato negotio ſuis præfectis, qui animos populorū conciliarent, atq; relicto exercitu, qui in Normania hyemaret, in Franciam rediit, primo quoq; tempore maioribus copijs eò uenturus reliqua loca expugnatum, ſi in fide Angli diutius permanerent.

Ioannes ubi in Angliam peruenit, non arma, non exercitum parat, ut hoſti reſiſtat, ſuiſq; opem ferat, ſed omnia poſtponēda præ ſtudio auaritiæ putans, artibus tantummodo faciendæ pecuniæ exquiſitè ſtudet: quippe qui modò hunc, modò illum optimatem incuſando, quaſi non ſua pigritia, ſed illorum culpa, urbes cæteraq; loca tranſmarina amiſiſſet, uniuerſos mulctat: quod absque odio domeſtico, maius ei detrimentum attulit. Nam Francus cùm cognouiſſet eum omiſſo bello, domi in exigendis pecunijs ſuorum odium in ſe concitare, coacto quàm magno ſtatim exercitu, Faleſiam inuadit, qua primo accelſu capta, Danfrontum oppugnat, quod oppidani non multo labore uicti reddunt: inde victor in agros exit, incitatoq; curſu prius ſine ullo timore rura incolentes opprimit, quàm confugere in oppida poſsint. qua celeritate ita animos omniū terruit, ut omnem Normaniæ oram uſq; ad promontorium diui Michaëlis, paſsim accolis in deditionē uenientibus, occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagum princeps ciuitas, & caput totius Normaniæ, ad quod oppugnandū Philippus magnis itineribus acceſsit, ut ciues quos ex fama rei paulò antè geſtæ, terrore perculſos eſſe ducebat, repentino aduentu oppreſſos prius ad deditionem cogeret, quàm ut arma parare, aut auxilium ab Anglo petere poſſent: qui caſtris ſecundum mœnia poſitis, copias mediocribus inter ſe interuallis collocat, atq; omnibus uiarum aditis occupatis, horribilem ſpeciem inſpicientibus præbet: & antequā urbem armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, ſuos copiarū duces prima luce ad ſe conuenire iubet, ut ſeu quid agendum, ſeu quid adminiſtrandum ſuper oppugnatione foret, maturius deliberare poſsit: qui demū capto conſilio, urbem oppugnare incipit, idq; certamen per multos dies cōtinuat: & quia parum armis aut uiribus proficiebat, ciues donis deuincire, item hortationibus ac promiſsis ad defectionē ſolicitare cœpit, identidem per nuntios admonens, ut conſiderarent inertiam ſui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, quàm alijs ciuitatibus adminiſtraſſet, nec ſpernerent honeſtas conditiones, quas paulò pòſt non eſſent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenſes, ut de ſe pariter ac de rebus ſuis pertimeſcētes, oblatis obſidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò poſſent opem à ſuo rege implorare, qui ſi intra illud tempus, obſeſsis non opitularetur, tum demum ſe fidei Philippi committerent. Itaq; impetratis inducijs, miſsi à ciuibus nuntij rogatū auxilium in Angliam, Ioanni exponunt, quo in ſtatu res Rothomagenſis ſit, & quemadmodū niſi maturè ſuppetias ferat, in hoſtium poteſtatem breui ſit uentura. Rex ab armis belloq; multò remotiſsimus, & rei ſuæ negligens, parum ſpei legatis de ſubmittendo obſeſsis ſubſidio dedit, qui deinde uacui ad ſuos ciues reuerſi renuntiarunt, nihil ſperandum ab homine otiū maximè trahente, cauſæq; ſuæ altè indormiēte, perinde quaſi res ipſius minimè ageretur. Hoc uehementer Rothomagenſium animos conſternauit, quòd qui aliàs gloriari ſolebant ſe in fide erga ſuum principem ſemper permanſiſſe, idq; Ricardi teſtimonio, ut in fine uitæ illius docuimus, comprobatum erat, qui in ea fideli ciuitate cor ſuum ſepultum uoluerit, nunc demum

demum niſi ſe cum bonis omnibus perditũ ire fruſtra ac temerè uellent, in hoſtium poteſtatem uenire cogerentur, à ſuo principe per ignauiam deſtituti: quocirca ut ſua fides teſtatior eſſet, deditionem tandiu diſtulerunt, dum expectantes fortunæ uiciſſitudinem, conſumptis intus cibarijs, fame ad extremũ penè ſuffocati ſunt, qua uicti ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fama, Arquenſes, & Vernolienſes, ac etiam qui in Anglorum poteſtatem paulò antè redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in Philippi fidem momento uenerunt: qui per hunc modum Normania atq; cæteris in Aquitania locis potitus, in Franciam victor redijt. Atq; ita Neuſtria, hoc eſt Normania, quam CCCXVI antè annis Rollo dux occupauerat, à Francis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCV, & cùm Ioannes regnare cœpit, quartus.

Ioannes eodẽ anno cùm magis eius principes quàm ipſum amiſſio Normaniæ & aliorum locorum ſolicitos haberet, ſimulans ſe bellum parare, quàm in gentem pecuniæ uim à populo exegit. Quod artificiũ cœlum ipſum deteſtatũ eſt, ſex continuas horas igne rubeſcente micans, quaſi furore & ira accenſum. Sub idem tẽpus Aleonora mater Ioannis mulier longè prudentiſſima, magis mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur. Quo etiam morbi genere illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortem obijt, quem nullius unquam rei in uita tam pœnituit, puduitq;, quàm quòd apud optimates, Ioannẽ regem creandum curaſſet, quem poſtea tanto regno indignũ, cum ſummo ſui animi dolore, clarius cognouit: ſed ſerò reſipiſcit, qui non poteſt factũ corrigere. Sedit Hubertus annos undecim, & mẽſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Cantuarienſis archiepiſcopatus deinde amplius biennium. Anno qui ſecutus eſt, paſſim uociferantibus cunctis, ob cladem ignominioſam acceptam, principes maiorem in modũ regem cohortati ſunt, ut honori conſuleret, ut incõmodis hominũ mederetur, ut ſaluti prouideret, ut Reipublicæ utilitati ſeruiret, quæ tam turpiter ab hoſtibus lacerata, uulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellum ſimulat, prout euentus rei exin indicauit. Nobilitas uerò pro amore, quem in Rempublicam habebat, auida ulciſcendi iniurias, ſtudium principis in parandis armis, ac cæteris bello neceſſarijs æquabat, cùm rex uſus eſt tanta celeritate in itinere faciundo, ut de induſtria multos nondũ paratos reliquerit poſt ſe uenturos. Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iam præmiſſis, ipſe nauem demũ conſcendit, ac uela uentis dari iuſſit, qui ubi aliquantulũ in altum proceſſit, mutato repentè conſilio reuertit, excuſans proditionem quorundam nobiliũ, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos, quamuis iniuſtè, grauiter paulò pòſt animaduertit. Per idem tempus, monachi Cantuarienſes inſcio rege, Reginaldũ illius cœnobij monachũ in Huberti archiepiſcopi decumortui locum ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romam petijt, acturus cum Innocentio Ro. pontifice, ut monachorũ legitimã electionẽ confirmaret. Quæres multorũ cùm malorũ tum ſimultatũ inter ipſum Ro. pontificem, & regem Ioannem ſeminariũ fuit: nam cùm pontifex noluiſſet prius electionem probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi conſtaret, eam eſſe legitimam, eiuſmodi parua mora fecit, ut monachi malũ malo accumulauerint: cùm enim accepiſſent Reginaldũ ipſius, uelut illi arbitrabant, culpa nondũ eſſe pontificis

decreto antistitem Cantuariensem factum, ut nouo obsequio regem iratū sibi placarent, continuò rogarunt, ut de eius consilij sententia, sibi liceret archiepiscopū optare. Annuit rex libens petitioni, simulq; monachos est hortatus, ut Ioannem Nordouicensem episcopū domesticū suum, ac sui familiaris senatus caput, renuntiarent archiepiscopum, id quod monachi ut principi gratificarent, tanquam immemores prioris electionis, quam pro nihilo iam non obscurè habebant, ultrò fecerunt, atq; Romam procuratores miserunt, qui hanc secundam electionem à pontifice probandam curarent.

Iam sextus agebatur annus ex eo anno, quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ salutis M C C V I I, cùm Hugo sanctissimus Lincolnienſis episcopus è uita migrauit. Is homo Gallus, Gratianopoli natus, uir acri ingenio, diuinarū rerū ac humanarū disciplina mirabiliter excellens, usq; à puero se in optimo degēdæ uitæ instituto exercuit, in quo adeò profecit, ut primus canonicus, prout uulgus uocat, regularis sit factus, hortante patre, qui se in eum ordinē post obitū uxoris, ex qua hunc puerū susceperat, antea ascripserat: deinde maioris abstinentiæ durioris q; uitæ cupidus, Cartusianus monachus efficitur: in quo ordine nō modò ad unguē omnia quæ alijs aspera uidebant, seruauit & pertulit, sed supra fidem, uigilias longiores obibat, frequentius abstinebat, uitā denicq; duriorē agebat. Quo factum est, ut eius sanctitatis nomen apud omnes longè celeberrimū, ita Henricū secundū regē Angliæ mouerit, ut eum ex Gratianopolitano cœnobio in Angliam accersitū miserit Reginaldum Bathonienſem episcopum: qui postquā in Angliam uenit, cœnobio Witthamio monachorū Cartusianorū Vuellensis diœceseos præficitur, atq; non multò pòst Lincolnienſis episcopus, sicuti in uita Henrici secundi diximus, creatur. Tum sanctissimo sacerdotio Hugo præditus, maiorem integritatem, maiorem constantiam in rebus agendis præ se tulit: quippe qui nihil in se habens, quod non uirtute constaret, atq; à mortalibus summa laude efferretur, non blandiebatur principi, non fauore, nō gratia cuiusquam à recto flectebatur, non denique minis aut armis à recta sententia deducebatur, adeò, ut cùm magistratus quempiā sacris initiatum grauiter mulctabant (mulctabant autē quotidie, quòd in regijs uiuarijs, aut saltibus feras uenando occidissēt) nequaquam uereretur eos à cœtu Christianorū sua autoritate eijcere. Quod cùm ei culpæ assignaret, quòd contrà ageret, quàm ius patriū foret, tum ut acerrimus iusti æquiq; conseruator, nō se rescindere, uiolaréue legem, sed seruare tantūmodo respondens, nihil ab incœpto desistebat. Quinetiā tributa cùm à Rege imperando, tum à Ioanne indicta detestabat, constanterq; ac palàm pernegabat se impendo ratam pecuniam pro impio bello simultatū causa inter principes Christianos gerendo, soluturū. Quare ita usu sæpe ueniebat, ut pecuniarū exactores regibus iubentibus, in Hugonis bona inuaderent, & ille eos religionis cōtemptorres publicè denuntiaret, execrareturq; sacris uetusto more interdicēdo. Quod equidem pro supplicio non modico haberi cœptum est: enimuero cùm illis quibus ab Hugone sacra interdicta essent, cuncta deinceps multò pessimè caderent, atque illud uulgò obseruaretur, tanto timore cæteri affecti sunt, ut nullus deinde etiam iubente rege, auderet aut Hugonem uel eius res tangere. Quid, quòd ubi ipse audiebat regem ob id ipsum sibi uehementius succensere, quia scilicet tributa soluere negasset, uel eius quæstores impiorū numero habendos

habendos denuntiando, deterruisset, tanta tum modestia tum animi constantia, pariterq; grauitate principem ipsum tractabat, simul bene monendo, simul coarguendo, quandoq; blanda asperis, quandoq; iocosa serijs uerba miscendo, ut facilè iratum eius animum leniret, ab iracundiaq; ad risum & hilaritatẽ flecteret: qui eiusmodi uenerandæ uirtutis periculum non cum uno duntaxat rege, sed cum Henrico, & eius filijs Ricardo & Ioanne, in quorũ tẽpora inciderat, bonus antistes fecit. Tanta etenim est integritatis reuerentia, ut facilè nos illorum admonitionem, obiurgationem, reprehensionẽ patiamur, quos certò scimus non esse improbos. Miraculis & in uita, & post mortem Hugo clarus extitit, qui ob id non immeritò inter diuos relatus est, celebrisq; eius sanctitatis memoria ubiq; gentiũ colitur, & præsertim Lincolniæ, ubi in principe æde eius corpus reuerenter seruatur.

Anno eodem (ut reuertamur unde digressi sumus) Philippus rex Francus, qui iampridem in animo habebat omnia adimere Anglis loca transmarina, quæ adhuc in fide permanebant, cum magno exercitu contendit, positisq; castris non longè à Lochijs, ipsum oppidum paucis antè annis à Ricardo diruptum ac restitutum obsidet, quo tandem capto, Chinonem oppugnatũ pergit. Erat intus Rogerius Lascius uir inter uiros, cum bene magno præsidio, qui præsentiẽs hostis aduentũ, ad resistendũ se quamcelerrimè potuit, parauerat. Franci postquam ad locum peruenerunt, neq; interdiu neq; noctu oppugnatione desistebant. Oppidani autem de muro se defendendo, multos interim telis, lapidibus, cæterisq; missilibus interficiebant, qui post aliquot dies continuo certamine defatigati, cœperunt sensim animum remittere, quòd hostis tantis uiribus instabat, ita ut diutius resisti non posset, si interea nullum subsidium à rege Ioanne mitteretur. Itaq; nonnulli timidiores paulatim cœperunt noctu per muros lapsi ad hostes latenter perfugere, qui uitæ seruandæ causa, de statu oppidi abundè docebant. Igitur Franci ubi intellexerunt intus desperata penè salute trepidari, tanto impetu pugnam in omnibus locis redintegrarunt, ut statim oppido potiti sint. Ingẽs Anglorũ numerus captus, & in ijs Rogerius Lascius. Exin Philippus captis aliquot castellis, & illis protinus diruptis, ac cæteris opportunis locis præsidio firmatis, in Britanniã transgressus Ligerim proficiscitur, ubi arcem munitissimã expugnat, quæ ad Grapelitũ promontoriũ posita, Anglis præsidio esse solebat, illuc se recipientibus. Causa uexandi Britãnos fuit, quòd per eos dies Guido dux Britãniæ, uir Constantiæ, qui Arthuro priuigno in principatũ successerat, & ob id de iuuenis nece ulciscenda nihil cogitabat, se cum Ioanne copulauerat, unà cum Sauaro Malleonensi, & Almerico Lusiniano heroibus animi magnitudine pariter atque opibus præditis. Ioannes interim noua partim societate, partim tot incommodis, contumelijsq; tandem excitatus, exercitũ classemq; parat, atque ita Rupellam non multò pòst cursu petit, ibique uestigio in terram eductis copijs, milites quamcitissimè fieri possit, paratos esse iubet, dein Andegauum uersus mouet, & ubi iam loco appropinquat, suis cohortibus, equitibusq; imperat, ut momento circundatis muris pro se quisq; urbem inuadat, & ipse cum peditatu, cactaq; militibus, interim portas ferro & igne aggreditur, quibus ad punctum temporis perfractis, nobilem ciuitatem primũ militi prædæ dat, deinde aut captis, aut interfectis ciuibus, mœnia solo æquat, qui postremò in agrum

egressus,quicquid obuium est,pari clade afficit.Hac re cognita,finitimi popu
li ad Ioannem ultrò deficiunt,auxiliorū multitudinē se subministraturos pol
licentes.Tali ille successu animo sublatus,in Pictones iter intēdit,emissis qua
quauersum equitum turmis,ad agrum deuastandum. Interea Francus de his
omnibus certior factus,cum instructo exercitu sit Anglo obuiam,qui in itine
re Britannum ducem,Sauarum & Almericum prædam agentes, de improui
so aggressus capit,omnemq; comitatum armis exuit. Quæ res Anglo & ani
mum & uires plurimū minuit. Post hæc,incœptum iter facere pergit,proxi
meq; hostem considet,ac postero die ut pugnæ auidus bene mane suos in acie
ducit.Atq; ita magnis utrinq; animis ad prælium cōmittendum paratis copijs,
signum iam expectabatur edendæ pugnæ, cùm interuentu quorundam tam
antistitum quàm militum,qui apud reges plurimū poterant,inducīæ in duos
annos utrinq; datæ sunt, permutatis inuicem captiuis. Ac ita ab armis cessa
tum est,Franco in Franciam,& Anglo in Angliam se recipiente.

Secundum hæc pœnituit Ioannem uehementer cōplanasse Andegauū ur
bem præclaram, præ qua nulla alia ei perinde cordi erat, quòd inde ipse esset
oriundus,quare miro studio illud instaurauit,multoq; pulcherrimū fecit.Per
idem tempus Otho Romanus Imperator in Angliam uenit, quem Ioannes
honorificè accepit,cum quo statim consilia iniuit,gerendi in Philippum belli
& quia ab eo magna est spe auxiliorum in eo bello faciendo oneratus, mox do
mum discedenti,ingentem dedit pecuniæ summam.

Interea Romæ lis sub iudice erat,de Cantuariēsi pontificatu, inter Reginal
dum & Ioannem Nordouicensem episcopū à monachis prius electos,de quo
rum electionibus posteaquā Romanus pontifex rectè cognouerat, utranq; irri
ritam fecit,atq; sua autoritate egit,ut monachi qui ea de causa frequentes Ro
mam conuenerant, postremò optauerint Stephanū Langtonū diui Chryso
goni cardinalē, hominē etiam Anglū,uirum probū atq; doctissimū, quē ipse
postea archiepiscopū fecit.Quibus rebus ita peractis,pontifex omnia perlec
ras Ioannem edocuit,rogauitq;,ut Stephanū Cantuariensem ritè creatum,ob
eius egregias uirtutes, cōmendatum haberet. Tulit rex periniquo animo re
pulsam Ioannis Nordouicensis episcopi,quem Cantuariensem creandum cu
rarat,ac usq; eò iratus est, ut primò publicatis omnibus bonis,in exiliū egerit
monachos,qui Cantuariæ erant,& qui Romam iuissent,patriæ hostes decre
uerit:deinde pontifici per literas aculeorum ac expostulationū quam plenas,
responderit, se nunquam passurum,ut Cantuariensi diœcesi Stephanus præ
esset.Hæc ubi Romæ nuntiata sunt,Innocentius,ut par erat,demiratus,quòd
Ioannes optimi uiri electionem hominis præsertim Angli non probasset,cœ
pit ut bonus pater crebris literis ac nuntijs regem monere, hortari, atq; roga
re,ut abstineret manū à rebus sacris, eiectos monachos restitueret, præsulem
Cantuariensem ritè factū suam prouinciā obtinere permitteret. Quibus mo
nitis tantū abfuit ut Ioannes moueret,ut etiam multò sæuius quàm antea, nō
sacerdotalis ordinis uiros solū,sed reliquos ciues,qui Stephanū iuuissent,tra
ctaret.Ita Stephanus regi nullo suo in eum merito,odio erat,& ab alijs qui ip
sius causa plectebantur, nō poterat non male audire, secundum euangelicum
uerbum,Nemo propheta acceptus est in patria.Quæ ubi ad Innocentiū dela
ta sunt,ille minimè eam ferendam putans contumaciā hominis rantā,quæ nō
cuiquā

cuiquã uni, ſed uniuerſo ordini perniciem allatura ingentem uidebatur, decre uit morbo latè peruadenti remedium adhibere: & quamuis nullum aliud ma gis opportunũ impietatis denuntiatione uideretur, id tamen dedecoris (non enim libenter illud faciebat) quamtardiſſimè tanto principi imprimendũ ſta tuit, quò ei ſpatium daretur ſuijpſius peccati agnoſcendi, corrigendiq;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCVIII, cùm Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quem Henricum nominauit. Innocentius pontifex audiens interim Ioannẽ obſtinatiſſimè in contumacia permanere, uehementer eius uicem doluit, quòd homo Chriſtiana pietate à pueris ritè inſtitutus, ita religionem negligeret, faſq; ac nefas iuxtà duceret: quare coactus eſt, ut ne malum latius manaret, in eum aliquid grauius cõſtituere: itaq; per literas mandauit Guilielmo Londinenſi, Euſtachio Elyenſi, ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis, ut ad regem adirẽt, eumq; ſuis uerbis cõmonefacerent, quò tandẽ aliquando uellet Romano pontifici obedire, religioni fauere, regno ſuo proſpicere, & ſi in errore maneret, tum in eum animaduerterent. Epiſcopi acceptis literis pontificis, rem mandatam diligenter geſſerunt, quorum admonitionibus & quidem ſanis nõ modò non obtemperauit Ioannes, uerumetiã eis ita bene admonentibus, ualde ſuccenſuit. Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentẽ ſanare, ut dicto parêrent, tam populo quàm ipſi Ioanni, prius tamẽ, ut nõ nemo tradit, per decretũ pontificis, Chriſtianorũ cœtu excluſo ad X cal. Aprilis, in quem diem eo anno incidit paſcha, ſacris interdixerunt, atq; ſimul non multò pòſt in Galliam aufugerunt. Rex ea terrifica ſeueritate nihil porrò mouetur, ſed tum demum ſacerdotalem ordinẽ modis omnibus euertendum funditus conſtituens, cùm ubiq; à ſacris iam ceſſatum eſſet, bene multos continuò ſacerdotes ac pontifices extra regnum exigit, poſſeſſiones eorum occupat, & ut patriæ procella, ædes ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſanè religionis labes ſatum ſacerdotalem maximè deformauit: ſicut enim miſerabile erat, uidere in templis nulla amplius ſacra fieri, ita multò miſerabilius, non modò uidere, ſed tantum audire ſacerdotes probro paſſim haberi. Ioannes poſt hæc, magis hominum fidem, quàm Dei iram timens, iterum à populo iuſiurandum ſibi dandum curauit, ac confeſtim exercitum facere cœpit, ut Alexandrum ſecundum regem Scotũ, qui paulò antè Gulielmo patri demortuo ſucceſſerat, ad quem multos ex principibus Anglis continenter confugere audiebat, armis inuaderet, in eumq; qui fœderis iura uiolaſſet, grauiter uindicaret. Inter hæc, Stephano Cantuarienſi antiſtite, qui miſerabiliter dolebat ſua cauſa ita patriã uexari, ſuppliciter rogante, pontifex conceſſit, ut nõnullis ſacerdotibus certis diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes cui amici ac optimates ſtudebant perſuadere, ut prius Dei ac hominum gratiam & beneuolentiam ſibi conciliaret, quàm bellũ moueret, non multò pòſt nihil conſiderans quid deceret, aut præſtaret, parato iam exercitu, in Northumbriam feſtinanter contendit, atq; inde progreſſus in hoſtium fines incurſans, pugnandi poteſtatem fecit. Scotus ſe Anglorũ copijs imparem ſentiens, & ob id, in rem ſuam non eſſe ducens, ut in præſentia manus conſereret, de amicorũ ſententia, abiectis armis ad Ioannem uenit, grandiq; auri pondere ab eo etſi ægrè concedente, prout ipſe ſimulabat, pacem redemit. Exin Ioannes ſuis multò infeſtior, ut pari incõmodo nonnullos populos afficeret, quòd ſe ut impium denuntiatũ in Scotiam ſequi nega-

rint, nouum genus populationis excogitauit: cùm enim iam instaret finis mensis Iulij, quando in Anglia frumenta matureſcere incipiunt, omnia septa quibus cerui atq; damæ cum primis continentur, sepimentis nudari, atq; fol sas circunductas oppleri iussisse fertur, quò ipsæ feræ latè currentes frugũ dul cedine allectæ arua depascerentur. Propter quod flagitiũ agricolæ passim uo ciferantes, omnibus precibus regem execrati sunt, cùm aliter ulcisci non licuis set: nam feras ipsas occidere, capitale propè erat. Eodẽ anno custos magni regij signi nomine Hugo, archidiaconus Vuellensis, uir prudẽs, renuntiatur epis pus Lincolnienſis, qui cupiens à Stephano Cantuariensi more maiorum sa crari, cùm diceret uelle se Rothomagũ proficiſci, ut ab antistite illius urbis sa craretur, facilè à Ioanne eundi potestas facta est. Is ubi in Normaniam peruen nit, omissa uia quæ Rothomagum ducebat, Romam citato itinere petit, atque ibi à suo archiepiscopo Cantuariensi ritè fit episcopus. Quod ut Ioannes intel lexit, inflammatus ira, bona Hugonis cõfestim publicauit, cum uectigalibus eius episcopatus, quæ in singulos annos à suis procuratoribus capi iussit: ac e iusmodi longè molestissimis rebus male generatim in omnes mortales anima tus, per illos quoq; dies acriter mulctauit Iudæos, affectis uarijs tormentis ali quot, quòd pecuniam dare recusassent.

Dum his se Ioannes curis ac suos spoliationibus diuexat, fit certior Hyber nos propè ab se esse alienatos: quare ut illi parem acciperent calamitatem, atq; Angli continenter patiebantur, nactus tempestatẽ idoneam exercitũ in insu Iam traiecit: qui ubi Dublinum peruenit, antequam belli gerendi consilia ca peret, omnes qui campestria aut maritima loca incolebant, timore affecti ul trò ad eum uenere, iusiurandumq; dederunt: quibus ita ad officium reuersis, Ioannem Nordouicensem episcopum præfecit: reliquos qui summa montiũ & loca sylуestria habitabant, licet parêre noluerint, tamen non est persecutus, cùm iam instaret hyems, quæ ibi matura est. Quo celeriter confecto negotio, in Angliam rediit. Et quia illud idcirco susceperat, ut lucrum faceret, & Hy bernorum inopia consilium fregerat, Anglorum opibus explendum cogita uit: itaq; affirmans se impensam magnã in id bellum Hybernicum fecisse, in gentem pecuniã à populo exegit. Agebatur iam annus undecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cùm ipse circa æstatis exitum, ad obeundam profe ctus Vualliam, aliquot rebelles subegit, reliquos uerò obsidibus acceptis, in de manere coëgit. Postea domum reuersus, illo ipso anno mutauit formam c uitatis Londinensis. Mutationis autem causam fuisse ferunt, quòd in carisere annonæ, non licuerit regiæ domus procuratoribus per Rogerium Vuinche stýr & Edmundum Hardell Balliuos, emere in ciuitate frumentum, quod illi duo gubernatores ad cõmodum populi antea comparauissent. Quare Ioan nes cõmotus, Balliuos primũ magistratu priuauit, deinde ambos in custodiã coniecit: sed statim pòst cùm prece tum pretio placatus concessit, ut liceret ci uibus loco duorum Balliuorũ, in suis comitijs, quotannis in singulos annos, creare sibi unum prætorem, ac binos uicecomites, quos uocant Shryuos. Pri mus fuit prætor Henricus Aluini filius, uicecomites uerò Petrus Duke, & Thomas Neel. Prætor Romano more, maior dicitur: Romani enim urbanũ prætorem, maiorem appellabant.

Romanus pontifex interim quem maximè omniũ cura nostræ rei Christia

næ iuuan

næ iuuandæ mordebat, ualde anxius, quòd Saraceni nõ modò in Asia Christianos continenter armis premerent, sed duce Hilmimolino, totam Hispaniã maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma possent hortatus est, ad opem nostris ferendam. Sed nihil ei antiquius erat, quàm Anglũ male sanum ad sanitatẽ reuocare: quare primo quoq; tempore Pandulphum uirũ tam iuris & iustitiæ consultũ, quàm integritate clarũ, & Durantũ unum ex collegio Templariorũ, legauit ad Ioannẽ regem, qui eum hortarent̃ ut peruersitatẽ relinqueret, errores deponeret, ad se rediret, cogitaretq́; neq; sua, neq; regni, neq; deniq; Christianæ Reipublicæ interesse, ut ipse diutius in tanta impietate uersaret̃, quæ ei omniũ uni in primis malo esset perpetuo. Illi cum eiusmodi mandatis properè in Angliã profecti, cum rege ex Vuallia redeunte, nõ procul ab oppido Northantono, obuiã facti in itinere, cõgrediuntur, à quo benignè accepti Northantonũ ducuntur. Vbi loci postquã diu de concordia agitatũ est, cùm Ioannes admissis cæteris omnibus conditionibus, nollet sarcire detrimẽta sacerdotibus, aut alijs illata, legati uidentes nihil esse, quod morentur, infecto negotio in Gallias reuertuntur, atque pontificem de rebus gestis certiorem faciunt. Ioannes nihil legatorũ monitis melior factus, nõ multò pòst aliquot principes crudeliter mulctauit, qui hominis uitia ac tyrannidem abhorrentes, inuiti sub eo militabant, ac propterea in Vualliã euntem paulò antè minimè secuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Bononiæ impius publicè iudicatus, quòd sacrã pecuniã expilasset, & à Philippo rege principatu deturbatus, ad Ioannẽ confugit, magnoq́; apud eum in honore habitus est, dicente prouerbio: Pares cum paribus facilimè congregantur. Innocentius interea cognita ex legatorum literis, regis Ioannis pertinacia, uehementer demiratus hominis impietatẽ, cœpit in sacro senatu cum patribus agitare, quonam pacto adduci posset, ut eam mutaret mentem. Post longam consultationem, cuncti censuerunt Ioannem regia dignitate priuandũ, qui ita religionem cõtemptui haberet, qui monita pontificia, imò Christi, quæ ipsius populiq́; conducerent saluti, nihil respiceret, qui se demũ ab omni Christianorũ cœtu in dies singulos magis disiungeret. Itaq; pontifex urgentib. ante omnes Anglicis episcopis, qui patriæ mala dolebãt, primũ cunctos populos, qui sub Ioannis imperio essent, sacramento absoluit, quo tenebant̃: deinde ipsum Ioannem regni administratione abdicat, ac postremò regem Franciæ, cæterosq́; Christianos principes de huiusmodi abrogatione certiores facit, admonetq́;, ut Ioannem ita repudiatũ tanq̃; Dei publicũ hostem persequant̃. Veruntamẽ ut cunctis notũ fieret, nihil sibi iucundius esse, quàm ut Ioannẽ ita delicti pœniteret, quò plenus fidei rogaret Deum ueniã, misit iterũ Pandulphũ, qui Romam paulò antè cum bene magno Anglorũ exulũ numero redierat, cum Stephano Cantuariensi antistite, alijsq́; episcopis Anglis in Gallias, ad Philippũ regẽ, deditq́; ei in mandatis, ut cum illo cõmunicaret omnia in Anglũ statuta, hortareturq́;, ut Ioannem hominẽ impiũ armis insectaret̃, &, si id facto opus esse iudicaret, ad ipsum Ioannem inde pergeret, redderetq́; illi literas quas de meliore nota scripserat, curaretq́; eum de praua deducere sententia. Interea ubi fama per Angliam peruasit, cunctos populos sacramento esse solutos, ac regi imperium abrogatum, paulatim multi cùm milites, ciues, præfecti, & locorum custodes, relictis arcibus, tum episcopi cum multitudine sacerdotum à

Ioanne decedentes, eiusq; sermonem & aditum defugientes, clàm in Gallias se proripiunt. In qua fuga nonnulli periere dolore animi confecti. In ijs fuit Gaufredus Eboracensis antistes, cui Ioannis improbitas tantum inusserat doloris, ut ad extremũ succubuerit. Vualli itidem qui nullo unquam tempore quiescere potuerant, finibus egressi, agros omnes finitimos depopulant, nonnullis castellis solo æquatis. Quæ ubi Ioanni nuntiata sunt, ira accensus, obsides quos suprà diximus ab Vuallis paulò antè accepisse, supplicio afficit, atq; furenti similis, nullaq; suorum calamitate satiatus bacchatur in omnes: alios enim magistratibus, alios præfecturis excludit, priuat, spoliat: à monachis ac ijsq; sacerdotibus immunitates & iura concessa reuocat, ac rursus illis redimenda proponit, adeò uniuersos sumptu penitus exhaurire gestiebat. Ipso illo anno omnia ædificia quæ super pontẽ Londinensem cõstructa erant, ex utraq; parte ipsius pontis incendio absumpta sunt, quod prodigij loco habitum est.

Is fuit annus salutis humanæ MCCXII, cùm Philippus rogatus à Pandulpho qui iam in Gallias peruenerat, ut in Anglum arma moueret, impigrè ac libens exercitum cum classe parauit, ut quamprimùm cum alijs principibus ad inuadendum animo & armis paratis, in insulam transmitteret, ac prout pontifex iusserat, Ioannem regno pelleret, in eiusq; locum quempiam alium, cui ueniret hæreditas, substitueret. Et quoniã id in primis Francus cupiebat, pro certo habens in rem quoque suam fore, si Ioannes pelleretur, studiosius multò in illud negotiũ incumbebat: quippe qui deducta iam classe ad Sequanæ ostiũ, ad iter se maturè parabat, cùm Pandulphus nõ ignarus periculosum esse tantas copias traducere, & præsertim Francorum, quos numero militum & armis præstantes, uel imperio insulæ potituros, aut saltem prædas ingentes non sine insulanorum cæde acturos suspicabatur, statuit præire, atq; rursus tentare, si mentem Ioannis dimouere posset, ratus si perficeret, optimè, sin minus, nihil sibi uitio dari posse. Quod equidem consiliũ etsi paucis placebat, qui bellum cum Anglo quàm pacem malebant, Pandulphus tamen in insulã locutum cum Ioanne, confestim transiuit. Quo tempore ipse Ioannes cognito per exploratores aduersariorũ consilio, multitudinem hominũ undecunque contrahebat, atq; in littore contra Galliam disponebat, ut appropinquantes littori hostes, aqua terraq; prohiberet. parauerat etiam classem, ut si casus posceret, nauale prælium faceret. At ubi legatum adesse cognouit, obuiã factus eum ad Douerũ humaniter accipit: tum ambo seorsum progressi, postquam officij ac honoris causa, paulisper collocuti sunt, Pandulphus sic uerba fecisse dicitur: Non puto te Ioannes ignorare Innocentiũ pontificem maximũ, ut ne suæ desiderarent partes, & tuos populos iureiurando, quo tibi ab initio obligati fuerant, soluisse, & tibi, ut meritus es, Angliæ imperiũ abrogasse, atq; demum Christianis principibus iussisse, ut te regno deijcerent, alterũq; surrogarent, quò contemptæ religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorum Philippus in primis pontificis imperata facturus, paratum exercitum habet, instructaq; classe, ad Sequanæ ostiũ, uentũ obseruat sequundum, quo flante, Angliam cursu petat, qui fretus tuorũ, ut ait, auxilio, qui te regem neq; appellant, nec esse uolunt, sperat haud multo negotio te regno spoliatũ iri, & se illo facilè potiturum. Igitur cùm Deus tuo tibi merito iratus sit, & tu tam ab omnibus hominibus male audias, quàm qui contra te ueniunt, bene audiant, consu-

consulerem, ut iamiam dum locus gratiæ est, potius obedires iustis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Christiani principes ultrò audientes sunt, quàm te ac tua frustra luctando perditum ires.

His dictis, Ioannes iam rebus suis penitus diffidens, ubi uidit parendi necessitatem imponi, animo ualde perturbatus, ac aliquandiu contabundus torquè circumspiciens mente agitat, quale consilium capiat: qui ad extremum imminentis periculi atq; ruinæ mole oppressus, inuitus grauatissimeq; iureiurando sponsionem facit, se pontificis arbitrio staturum. Itaq; non multò pòst, perinde ac Innocentius mandarat, primũ diadema capiti ademptum Pandulpho legato tradit, nunquam id ipse aut hæredes accepturi, nisi à pontifice Romano: deinde promittit se benignè recepturũ in gratiã Stephanũ Cantuariensem, cum cæteris episcopis, atq; alijs exulibus, & illis de iniurijs cumulatissimè satisfacturũ, parsurumq;, sic, ut nulli illorũ fraudi sit, quòd rebellassent. Tum Pandulphus uidens Ioannem iam malæ actæ uitæ ac facti sui pœnitere, tanquam Romani pontificis uicarius diadema illi restituit. Ex quo fama est, Ioannem cupientem perpetuare memoriam muneris accepti, ea lege fecisse se Innocentij beneficiariũ, ut reges deinceps à pontifice duntaxat Romano iura regni consequerentur. Cæterũ has reconciliationis leges qui secuti sunt reges minimè seruarunt, neq; annales Anglici de eiusmodi deditione loquuntur. Quare illa omnia onera Ioanni tantummodo qui deliquisset, imposita, non item successoribus sustinenda fuisse satis constat. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud prius perficienda putauit, quàm Ioannes præstitisset quod promiserat. Itaq; interdictum haud intempestiuè tollendum ratus, quamprimũ Rothomagum reuersus est, regiq; Philippo ac alijs quæ gessisset ordine expo suit. Apud quosdam uariè scriptum reperio de his quæ inter Ioannem & Pandulphum, super reconciliatione eiusmodi gesta sunt, quæ ut scriptorum arbitrio conficta nequaquã cõmemoranda duximus. At Philippus qui ad transportandas copias, omnia iam parauerat, spemq; magnam uictoriæ adipiscendæ animo conceperat, ubi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira uehementer accensus, nihil placidè respondet Pandulpho roganti, ut ne ulterius arma in Ioannẽ ferat, qui terrore ac metu uindictæ diuinæ uictus ad se iam rediisset, sed de Anglo crimino se simul ac cõtumeliose locutus palàm prædicat, se non quieturum, ut ne frustra tantum temporis atque pecuniarum in comparando bello cõsumpsisse dicatur: quare cum suis ducibus quamprimũ colloquium habet, quibus exponit quemadmodum in certam spem uictoriæ adductus ex opportunitate tam temporis, quàm aliarũ rerum, optet, ut se sequantur, cùm præsertim habeat secum episcopos Anglos sedibus expulsos, & in illis restituendis, non dubitanter plurimum populi Anglici fauoris sibi accessurum speret. Probarunt omnes regis sententiam, præter Ferdinandum Flandriæ comitem: is Balduino successerat, & quia Francus partem Flandriæ citeriorem de eo ui ceperat, clàm cum Anglo & Bononiensi comite sentiebat: non mutauit tamen consilium rex, sed statim iussit classem se subsequi, & ipse cum expedita manu suorum Bononiam, & inde Grauelingam concessit, ut in Angliam classe proficisceretur.

Dum hîc morabat Philippus, quia Ferdinandus comes quem iam suspectũ habebat, non cõparuit ad dictũ diem, statuit Flandricũ tumultũ Anglico an-

teuertendũ, ueritus si aliter faceret, ne dum foris bellũ gereret, domi seditioni-
bus laboraret: itaq; bello iam incœpto omisso, contra Ferdinandũ uenit, & pri
mò iubet classem ad Dammũ portũ duci. Dammus est alueus humano opere
usq; Brugas deductus, per quẽ Oceanus influit instar fluminis nauigabilis: de
inde ex eo loco præmissis leuis armaturæ equitibus, in agrũ egressus Casletũ
& Hypras capit, & ijs præsidio firmatis, Brugas petit. Et quia urbs cum pri-
mis firma primo accessu capi non potuit, relicta bene magna manu, quæ eam
oppugnaret, ipse cum reliqua parte copiarũ Gandauũ obsessum cõtendit. Est
hoc oppidũ multò munitissimũ procul à Brugis millia passuũ quinq; & uigin
ti, quod Scaldis fluuius alluit, & quondã Gorduni tenuerũt. Ferdinandus in-
terea uiribus tanto hosti longè impar, ad Anglũ regẽ rogatũ mittit, ut tẽpesti-
ua subministret auxilia. Ioannes ubi cognouit Francũ omnẽ uim belli in comi
tem uertisse, lætus quòd metu pariter atq; periculo iam careret, cõtinuò naues
omnes bello instructas cum ingenti militũ manu, quã, ut suprà demonstratũ
est, metuens aduentũ aduersariorũ iam antea cõtraxerat, ducibus Reginaldo
Bononiensi, Gulielmo cognomento Longaspata, & altero Gulielmo fratre ex
concubina Sarisberiensi comitibus, ire subsidio amico iubet. Duces clarã na-
cti tempestatẽ, ubi in altum progressi sunt, conspiciunt frequentes circa Dam
mum naues. Porrò cùm is portus non esset omnis regiæ classis capax, magna
pars nauium stabat in anchoris circa littus, & arbitrantes hostium esse, euesti-
giò iubent nautas depositis uelis, cursum sistere: quo facto, scaphas aliquot spe-
culatorias ad cognoscendũ mittunt, ecquæ naues illæ sint, ecquo præsidio cu-
stodiant. Ita usu uenit, ut eodem momento præsidiũ cum bona parte nautarũ
exiuerit in agros, prædandi causa. Itaq; accedunt speculatores dissimulatis per
sonis, uestitu piscatorio induti, & uidẽtes naues sine custodia esse, citato cursu
redeunt, narrantq; ducibus uictoriã in manu esse, si modò celeritate utantur.
Duces eo nuntio lætati, iubẽt suos sese ad certamẽ expedire, atq; sublatis uelis,
recto cursu naues hostium petunt: primo accessu maiores quæ in anchoris sta-
bant, nullo negotio, nautis ut uitã sibi seruent, orantibus, ad punctũ temporis
capiunt: reliquas quæ decrescente Oceano in arena remanserant, prius arma-
mentis ac alijs bonis spoliatas comburunt, nautis qui in illis erant, fuga salutẽ
sibi quærentibus: eoq; prosperè confecto negotio, alia minora nauigia quæ in
portu stabant, itidem inuadunt. Hîc aliquid certaminis fuit: nam propter lo-
ci angustiam, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præsi-
dij cognito ex clamore & fuga nautarum, aduentu hostium, ad naues regressa
acriter resistebat. Sed cùm Anglus in terram egressus ex utraq; parte portus
telis ac saxis urgeret, & naues simul iunctæ pedestrem quasi pugnam facerent,
non potuerunt Franci diu impetũ sustentare, qui post ingentẽ cædem utrinq;
factam, omnes ad unum capiuntur. Duces Anglici tali uictoria præter spem
parta, incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducunt, reli-
quis in portu fractis, incensis ue, ac exercitum in terram egressum in aciem du-
cunt, ut cum Philippo fortè suis succursum ueniente, in itinere congrediant.
Quæ res uictoriam antè adeptam illis confirmauit: nam Philippus certior fa-
ctus de periculo classi ac suis ex aduentu hostium repentino imminenti, spe-
rans se adfuturum suis in tempore, dimissa obsidione, dum ad naues quanta
maxima potest celeritate properat, cognoscit hostes classe iam potitos cum in-
structis

structis copijs, suum aduentū in itinere opperiri, ac Ferdinandum de uictoria certiorem factū à tergo subsequi. Igitur ne temerè manifesto periculo se opponat, positis castris eo die nō longè à Brugis manet, postridie uerò in Franciam eo quo uenerat itinere contendit, nullo eum insequente: quia hostis satis adepta uictoria contentus, persequendū non existimauit. Ioannes accepto de re bene gesta nuntio, mirum in modū se erexit, confirmauitq́, confidens animo omnia sibi in posterum longè felicius casura.

Erat ea tempestate eremita quidam nomine Petrus, homo Eboracensis, qui aut diuino afflatu instigatus, quemadmodū uulgi opinio ferebat, aut magicis artibus eruditus, cōsueuerat prædicere futura: & quia aliquoties, ita ut fit, prædicta accidebant, magna ei idcirco uelut uati neutiquā uano habebat̄ fides. Is dum Ioannes aduersis afflictabat̄ rebus, circa calendas Iannuarias, prædixit fore, ut ille ad diem qui ascensioni Christi sacer est, de regno ejcer et̄, ac siue ut dictis plus fidei tribueret̄, siue nimis arte confisus, dixit non recusaturū se ultrò mortē capere, si uaticinatio careret euentu. Igitur in custodiā traditus, cùm aduenisset dies dictus, sine ullo maiore accepto à Ioanne detrimēto, ipsius iussu, crudeliter cum filio, laqueo suspenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimiū omnes abhorruerunt, quia ipse Petrus constanti fama uir sanctissimus apud uulgus habebatur, & filius eius innocens supplicio unà affectus est.

Rex ut primū cognouit, sicut diximus, de adepta uictoria in Flandria, sublatus animo, ac nihil pensi habens, quòd regnum adhuc interdictum esset, confestim exercitum parat, ut in Aquitaniam aduersus Francos, qui finitima passim loca iam uexabant, properet. Verùm negantibus suis ducibus se in Gallias secuturos, nisi prius deuotionis pontificiæ uinculo solutus, omnib. de iurijs satisfeciss et̄, ut placato diuino numine, felicius arma in hostes moueret, mutata necessariò sententia, Vintoniam diuertit, ac statim legatos cum literis mittit ad Cantuariensem, Londinensem, & Elyensem antistites in Galliā, qui illos rogent ut cum cæteris exulibus in Angliam redeant, atq́ literas eis dent, quibus tutum iter, & se simultatum omniū oblitum pollicebatur cunctis redditurum, quod per iniuriam illis detraxisset. Antistites acceptis literis, in Angliam cum alijs exulibus properè traijciunt, quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obuiam factus, ubi propius accessit, prospiciens in Cantuariensem ad pedes ei subitò iacet, ac supplex ueniā petens, eum pariter atq́ alios episcopos rogat, ut infelicē patriæ statum miserantes, uelint deinceps rebus publicis bene consulere. His dictis, obortis ex lætitia utrinq́ lachrymis, simul urbē ingrediunt̄, populo miro exultāte gaudio, ac plaudente, quòd uideret Reipublicæ caput cum suis tandē membris cōsentire. qui fuit annus salutis MCCXIII, & cùm Ioannes regnare cœpit, tertius decimus. Hîc Ioannes petens suppliciter ab archiepiscopo, qui in Anglia uicarius erat Ro. pontificis, absolutionem, iurando promittit se primò ordinem sacerdotalem ab iniuria prohibiturū, deinde leges à priscis regibus latas, & præsertim quæ diui Edouardi esse dicuntur, penè obsoletas, ad pristinū usum reuocaturū, quod populus in primis flagitabat, & postremò omnibus satisfacturum, quibus hactenus damnum dedisset. Quo facto, de impietate absoluitur. qui non multò pòst missis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operam, ut satisfieret, leges corrigerentur nouæ, ueteres restituerentur, ac reli

gionis decus ritè seruaretur,& earum rerum curandarum Cantuariensi in pri
mis negotium datum.Stephanus inde Cantuariam digressus,restitutis in coe
nobium Cantuariense monachis, tum demũ suam prouinciã Cantuariensem
obtinuit,qui fuit ordine antistitũ secundus & quadragesimus:postea rebus re
gni operã daturus Londinũ reuertit. Atqui fucosa Ioannis bonitas nequiuit
se diutius cõtinere,quin,ut uana erat,euaderet in nequitiã. Nam cùm Cantua
riensis cum cæteris nobilibus,qui auidi erant pristinæ libertatis,sedulò aliquẽ
statum cõmodum regni collocandũ curaret,& iam bene multa melius institu
ta essent,ille interim male in suos animatus timere cœpit, ne per ea sibi deim
de minus liceret facere, quod luberet: ex quo ualde pœnitens promissorum
suorum, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat sibi impositum esse,
atque idcirco nolle conuentis stare:eius tamen furorem Cantuariensis ad tem
pus cohibuit,affirmando, de eo iuxtà atque regno actum fore,si datam fidem
falleret. Dum his disceptationibus tempus teritur, peruenit in Angliam Ni
colaus cardinalis Tusculanus episcopus legatus à pontifice missus, ut si loan
nes præstaret,quæ recepisset se sanctissimè seruaturum, interdictum tollere
quẽ ille accepit perbenignè, libenterq; audiuit. Is curato sacerdotalis ordinis
negotio,nõ eo tamen studio atq; integritate, qua episcopi & principes cupie
rant,antistitũ ac aliorũ sacerdotum conuentũ fecit, causa res sacras rectissimè
constituendi:&postquã rex Ioannes bonã partẽ facultatũ,quæ integræ erant,
reddiderat,atq; dimidiũ pretij per æstimationẽ earum,quæ absumptæ fuerã,
dederat sacerdotibus ac prophanis hominibus, quos perperàm spoliasset,ad
III cal.Iulij,anno salutis humanæ MCCXIIII, interdictum sua autoritate su
stulit,post annos sex, ac menses tres, diesq; duodecim, quàm Anglia eo terri
fico iustitiæ telo percussa fuerat.Per eos dies Eboracensi diœcesi post obitum
Gaufredi uacanti,Gualterus Graius Vigornensis episcopus præficitur, qui
in ordine Eboracensium antistitum trigesimustertius ponitur.

Ioannes ordinatis hoc modo domi rebus,deinde bellis externis sibi seruien
dum statuit: itaq; misso stipendio suis ducibus, qui Ferdinando comiti Flan
driæ aduersus Francũ auxilio ierant,ac cõfestim coacto magno exercitu, cum
multarũ nauiũ classe Rupellã petit, ubi in terrã egressus Andegauũ instructo
agmine pergit, illudq;, uti antea instituerat,studio instaurat. Dum autem hic
moratur, Pictones Francorũ dominatũ iam perhorrescentes ad eum deficiunt,
quorũ ille auxilio auctus,ad rem Britannicã occupandam animũ intendit,eo
præsertim consilio,ut Francorũ uires partim debilitet,partim à Flandrico bel
lo auertat,quod propediẽ imminebat,in quo ductu & auspicijs Othonis Im
peratoris de rerũ summa agendũ ducebat: quare ineunte iam uere,in agrum
finitimũ cum omni equitatu exit,usq; ad Nanetum mœnia ea populatio per
uenit:ingentẽ cladẽ terroremq; faciunt equites. At nõ multò pòst Britannica
iuuentus,ductore Petro Roberti Druidum comitis filio,qui Adelam Guidonis
nis ducis filiam habebat uxorem,ad prohibendã populationibus patriam,in
campũ descendit, ad manusq; cum hoste uenit. Pugnatur à principio acriter,
sed statim pòst Britanni armis & metu uicti,in fugam se uertentes certamen
deserunt.Plus hominũ capitur,quàm cæditur,inter quos fuit Petrus,cum be
ne magno nobiliũ numero,quos Anglus cõtinuò in uincula abreptos,Ande
gauum mittit.Exin arcem munitissimã ad ripam Ligeris sitam,quam Mona
chirupem

chirupem uocãt,oppugnare aggreditur:& quia primo aduentu cognouit magnum intus præsidiũ Francorũ esse,& non paruo negotio capi posse,uallum circunducere, tormẽta locis opportunis aptare, ac mœnia uerberare festinat. Dum ita oppugnatio non respirat,nuntiatur ei Ludouicũ Philippi filiũ cum ualido iuuentutis robore,suis succursum uenire. Qua re cognita,Ioannes qui uidebat sibi cum immenso hoste rem fore,& Pictonibus parum fidebat,ut ne periculũ adiret,soluta obsidione,Andegauum se recepit. Ludouicus post Angli discessum,affectis supplicio defectionis autoribus,Pictones in potestatem redegit. Interea pater eius Philippus pari euentu, sed singulari certamine, ad pontem Bouinũ in Flandria, coniecit in fugam Othonem Imperatorem, qui eò cum innumerabili exercitu uenerat, ut rem Anglicam pariter & Flandricam iuuaret, cui suprà scripsimus Ioannem pecuniam in sumptus eius belli apparatus dedisse,atq; Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononiensem, & Gulielmũ Sarisberiensem comites cum multis alijs heroibus,qui sub Ioanne stipendiũ merebant,uictos cepit,deleto uniuerso illorum exercitu. Quod ubi ad regem Ioannem perlatum est,tantum ei molestiæ asperserit,ut primò totum diem nihil cibi capiẽs,uitam inedia finire cuperet:deinde præiracundia, tristitia animi in furorem uersa, nullis uerborũ contumelijs parceret, palámque uociferaretur,non posse quicq; sibi bene cadere, postquam cum Deo & Romano pontifice in gratiam redisset:id quod cùm sæpius repeteret, exijt in uulgus non illepidum,incerto autore dictum:Ideo nihil sequundi Ioanni succedit,quia neq; Deo neq; hominibus reconciliatus est. Sanè is nuper rerũ omnium necessitate coactus,pontifici parêre simulauit, & de iniurijs præ multitudine mortalium,quos læserat,paucis omnino satisfecit. Ex huiusmodi igitur rerũ euentis discant Christianæ religionis homines, illud psalmi carmen apud omnes prouerbiale longè uerisimũ esse : Initiũ sapientiæ, timor domini:hoc est, sapientiæ est, timere Deum: quandò qui contrà agunt, eos dubio procul cita manet pœna. Porrò ne longè exempla quæramus, creditũ est Othonem Imperatorem, Ferdinandum Flandriæ, Reginaldũ Bononiæ,& Gulielmum Sarisberiensem comites apud Bouinum pontem,eò infeliciter dimicasse,quòd ab Innocentio pontifice iampridem ut Dei ac legum nihil metuentes,impij iudicati,& ex Christianorum cœtu eiecti fuissent. Sed ipse Ioannes in primis documento est,qui ob iram Dei,cuius religionem non magni omnino faciebat,& durissimam uitam uixit,& miserrimam mortem obijt. Secundum hæc, Ioannes amissis amicis quorum plerosq; hostis ceperat, cæteri aut ab eo defecerunt,aut simulato animo in officio permanebant,& iam seditionibus sensim domi renascentibus, se in afflicta perditaq; fortuna esse conspiciebat,qui idcirco tantùm ut tutius res domesticas curare posset, externas componendas existimãs,missis ultrò citroq; legatis,inducias quinq; annorũ cum Franco pepigit,atq; statim pòst in Angliam reuersus est.

Cùm ita ab externis bellis otiũ esset,dehinc totum regnũ discors cœpit intestino palàm odio flagrare,propter leges diui Edouardi nondũ,prout Ioannes promiserat,restitutas,abrogatis alijs legibus,quæ regi maximè cõmodo, non item populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non esse diutius tantum mali ferendum,ad Buriense cœnobium diuo Edmundo dicatum conueniunt,simulantes se ueniæ causa eò iuisse. Hîc de tyrannide regis

cõmuniter queruntur, frementesq; secum conferunt se militiæ pro regno sæ-
pe dimicasse, & domi continenter à suis regibus opprimi, qui freti legum ini-
quitate omnia auderent, apud quos, si qui iniuriã expostularent, illos respon-
dere, non iniuriam esse, sed ius: & propterea fortium uirorum & magnorum
hominũ esse prouidere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorum maio-
res quietius uixissent, tollerentur. Istis atq; talibus dictis uniuersi ilicò conci-
tati, constituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, ut promissas tandem ali-
quando leges daret: & quoniam certò quasi sciebant principem id iniquo ani-
mo laturum, quò ergo postularent magis minaciter quàm suppliciter, arma
pro se quisq; parare decreuit, ut si in eiusmodi postulatione legum, fortè ma-
nibus non temperaretur, posset illis uti. Ac ita coniurati, loco & tempore con-
stituto, quo regem conuenirent, datoq; negocio ætate grauioribus, qui nomi-
ne omnium loquerentur, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, ubi clàm
certior factus de principum conspiratione, secumq; cogitans rem haud parui
momenti supra caput esse, acto die natali Christi, qui incidit in annum salutis
M C C X V, continuò Londinũ proficiscitur, quò pari atq; ille etiam principes
celeritate adfuere, relictis suis ad suburbanos uicos, ut si opus foret, armati
præstò adessent. Tum optimates regem adeunt, postulant, rogant leges, ac
uetera instituta, quibus olim reges populum Anglum bene rexissent, & quæ
ipse iureiurando se in pristinum usum reuocaturũ promisisset, cæteris recen-
tioribus legibus quas meritò unusquisq; iniurias appellare posset, abrogatis;
atq; reliqua omnia flagitant, quæ ille prius recepisset se sanctissimè obseruatu-
rum. Ioannes ad rogatum aliter atq; animo sentiebat, placidè respondet, quip-
pe qui putabat cùm tutius, tum facilius esse, leuibus remedijs concitatos ani-
mos flecti, quàm frangi. Itaq; promittit paucis pòst diebus se postulatis ope-
ram daturũ, ac ut maiorẽ fidem uerbis habeant, curat ut Cantuariensis &
Iyensis antistites cum Gulielmo Marescallo comite Glocestriæ, cui Aleonorã
filiam locarat, pro se promissa faciant, id quod illi fide optima promittũt. Qua
re mitigatis animis, principes domum abeunt.

At rex cui nihil alienius erat, quàm ex postulatis quicquam concedere,
quod ex usu suo minimè esse pro certo habebat, prospiciens rem breui rem-
pore ad uim spectaturam, iam tum sibi timebat, exercitum parabat, loca
tuta muniebat, quibus se, cùm opus foret, contineret. Principes etiam qui
studium regis in comparando bello non ignorabant, copias in unum ma-
turè cogunt, quibus ex communi omnium consensu, filium Gualteri prin-
cipis nomine Robertum, uirum consilio bonum & uiribus ualentem præ-
ficiunt, quò iniuriam propulsare possint. Secundum hæc ad Cantuarien-
sem ueniunt, traditáque schedula, in qua petitiones continebantur, rogant,
ut sententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens seditiones extin-
guere, regem conuenit, hortatur, etiam atque etiam supplicat, ut suis prin-
cipibus satisfaciat, ac simul postulata ostendit. Rex ubi quæ petebantur (pe-
tebatur autem noua regni status magis populo commodi collocatio) inspe-
xit, furore accensus dirum iusiurandũ uoce magna iurat, se nunquam ea con-
cessurum. Quod cùm ad optimates perlatũ est, ad arma extemplò concurrũt,
instructoq; agmine Northantonum properantes obsident. Sed paulò pòst,
quia nihil proficiebant, quòd oppidani exante muniti erant, & ipsi adhuc
carebant

carebant machinis bellicis, soluta obsidione, ad Bedfordiensem arcem oppugnandam pergunt, quam Gulielmus Bellicampus præfectus loci, qui secretè cum eis sentiebat, confestim tradit. Vbi dum moram faciunt in muniendo loco, atq; præsidio firmando, accipiunt literas à ciuibus Londinensibus multò à rege alienissimis, celeri nuntio missas, quibus significabant se recepturos noctu intra mœnia, si præsidium idoneum ad tutandam ciuitatem mitterent. Hoc nuntio accepto mira affecti lætitia, quòd longè princeps ciuitas regni ultrò suas partes sequeretur, quatuor cohortes Londinum mittunt, quas ciues nocturno tempore introducunt, atq; postridie quàm receperint, manifestò declarant. Ioannes qui ad castrum Vindesorium interea erat, exercitumq; colligit in hostes quamprimū educere decreuerat, cognita Londinensium defectione, consilium mutat, & illinc discedere non ausus penè metu corruit, quia uerebatur, ne studiū Londinensium cæteræ ciuitates sequerent. Quapropter ut præsens malū tempestiuè reprimeret, statuit aduersarios circumueniendos fraude, ac statim legatos misit, qui dicerent principibus, se omnia ex eorū sententia facturum, si ad Vindesorium castrum conuenirent. Principes cum instructis copijs (non enim confidebant Ioanni) à castro longè millia passuum tria considunt, quò & statim rex accedit, ac modò hunc, modò illum placidè, amicè, honorificè appellando, postulata ultrò concedit: & ut faciat, quò confidant, permittit aliquot eligi uiros graues, qui quod concessisset, ritè seruandū curent. Hoc insidioso beneficio Ioannes mirum in modum omnium sibi animos deuinxit, effecitq;, ut crederent ipsum omnia liberalitatis, non metus causa concessisse. Atque ita optimates læti tanquam desiderij compotes, Londinum discedunt.

Rex autē qui ira & odio agitatus nihil bona fide promiserat, postero die noctu & clanculū cum paucis Suthantonū proficiscitur, atq; in Vectem insulam transmittit. Hîc re ad regium senatum delata, agitatur ecquid remedij adhiberi possit, quo principū mentes sanentur: & cum alij alias dixissent sententias, bonæ consiliariorum parti permagnum uisum est, ac peropportunū, si à Romano pontifice auxilium peteretur. Itaq; Gualterus Vigornien sis & Ioannes Nordouicensis episcopi, cum Ricardo, qui ex Mariſco erat, primo quoq; tempore ad Innocentium pontificem oratores mittuntur, qui eum de seditione principum doceant, exponantq; regem suorum uiribus coactum reddidisse populo leges, & immunitatem regno exitialem: & quia ea omnia sine autoritate ipsius pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius habet, acta essent, ideo uelit ea ipsa irrita facere, mandarecq; principibus, ut suo regi pareant. Quibus rebus constitutis, regi in Angliam inde regresso, nō dies nox'ue ulla quieta fuit, quippe qui neque loco neque mortali se cuiquam satis credebat, sed atque hîc atque illic sæpe contrà quàm regium decus posceret, interdiu manebat, ac noctu requiescebat, ut hoc pacto eatenus à bello pariter atq; periculo uacuus esset, quoad intelligeret, quale auxilium à pontifice expectandum foret. Principes se Londini continebant, ac quotidie cum ciuitatis senatu, quem Rogerius Alanus eo anno urbis prætor frequenter cōuocabat, de rebus agendis consultabant, & quia ubi gentiū Ioannes esset, nesciebant, fraudem suspicabant. Legati interim Romam perueniunt, pontificiq; mandata exponunt. Doluit Innocentius tantū dissensionis inter regem & principes esse: & quia

antistites legati regij in patrũ senatu, causa proposita contentionis, iureiuran-
do affirmarunt, ius cum sapientissimorũ hominũ iudicio, facere cum rege, om
nemq; culpã in principibus residere, pontifex sua autoritate decreuit irritũ &
inane esse, quicquid immunitatis Ioannes paulò antè metu armorum, populo
dedisset. Itẽ per literas optimates admonuit, ut quamprimũ depositis armis,
sui regis dicto audientes essent. Oratores accepto præscripto, ac literis eiusmo
di pontificis, in Angliam confestim redeunt. Rex cognito oratorum redi-
paulò antè ad castrum Vindesorium profectus est, quò & legati accesserunt,
à quibus intellexit pontificem Romanũ omnia ex sententia decreuisse, quare
aliquantulũ confirmatus dat operam, ut decreta pontificis principibus decla-
rentẽ, mandeturq;, ut illis tandẽ stent. Atqui optimates cognita fraude, quam
suspicabantur, indignati promissa legum diu expectata in ludibrium uerti,
non modò decreto tanquam parum æquo non obediunt, sed pontificis iudi-
cium ut iniquũ incusantes, qui Ioannis & antistitum qui ei in consilio erant,
circumuentus dolis, ita decreuisset, non cognita prius alterius partis causa, ar
ma raptim capiunt, uociferantes se tantam iniuriam ferro, cæde, & sanguine
uindicaturos, aduersus iniquum tyrannum, qui ita suos principes, suos ciues
ludificatus esset. Igitur exercitũ quem penè deposuerant, extemplò in unum
cogunt, atq; arci Rocestrensi præsidio satis ualido firmatæ, Gulielmum Alba
nactum uirum militaris artis peritũ præficiunt. Ioannes ubi cognouit prin-
cipes cõtempto pontificis præscripto, magis sibi quàm antea infestos, iratosq;
factos esse, iterum legatos Romam mittit, qui pontificem de contumaci prin-
cipum suorum responso certiorem faciant, & deinde Rocestriam profectus,
arcem ubi bona pars nobilitatis erat, circumsidet, atq; interim ad Ferdinandũ
comitem Flandriæ, qui se magno pretio à Franco non multò antè redemer
rat, rogatum mittit auxilium, id quod ei Ferdinandus memor beneficij acce-
pti, duce Fulcasio Brentæo, statim misit. Ioannes igitur noui militis aduentu
auctus, in cuius uirtute spem maximam ponebat, ita obsessos die noctuq; op-
pugnando pressit, ut post sexagesimum diem, quàm arcem obsidione cinxe-
rat, ad deditionem compulerit. Quo prosperè confecto negotio, bipartitò di-
uidit exercitũ, ut altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarũ Mal-
leonensem Pictonem, ac Fulcasium uirũ crudelitate insignem: alteram secum
ducat in agrũ Eboracensem, aduersus principes, quos audiebat illic nouum bel-
cere exercitũ. Per idem temporis pontifex Innocentius permotus, quòd prin-
cipes suo præscripto nõ paruissent, omnes qui contra Ioannem arma tulerint,
religionis hostes iudicauit, præcepitq; Petro Vintoniensi episcopo, & abba-
ti Redingiensi, ut illos per totum regnũ numero impiorũ habendos declara-
rent: quibus tamen id facere nõ licuit per Cantuariensem episcopũ, qui prin-
cipibus fauebat, cui ob illud ipsum postea sacrarũ ædium ingressu, sacrificijsq;
interdictũ est, qui Romam citatus nihil fuit propius factũ, quàm ut archiepi-
scopatu priuaretur, sed ad ultimũ quorundam Cardinaliũ rogatu, ueniam im-
petrauit. Cæterũ Innocentius nonnihil sibi inuidiæ apud omnes parauit, ex
eo studio, quo Ioannem regem, quem cognorat minus probum, complecte-
tur. Interea Ioannes in Eboracensem agrum profectus, quicquid quod spec-
tim nobilium esset, domos, uillas, prædia, igne & ferro deuastat, simul quos-
cunq; qui in prouincia genere aut opibus excellerent, omnes generatim aut

spoliat,

ſpoliat, aut ſupplicio afficit cauſa ulciſcendi, uti prædicabat, iniurias. Itidem fa
cit in agro Londinenſi alter exercitus, qui ad extremū uidens nullā eſſe ſpem
expugnandæ urbis per obſidionē, longè lateq; progreſſus Bedfordiam cum
arce capit, quæ Fulcaſio à rege dono datur, ac deinde prædando uſq; ad Elym
inſulam peruenit: quo tempore cùm tanta eſſet uis frigoris, ut per aquas qui
bus inſula circundatur, congelatas, iter tutum tranſeuntibus præberetur, fa
cto impetu, in inſulam euadit, qua circunquaq; unà cum templo ſpoliata, ma
gnam prædam abigit.

Optimates tot malis uno tempore affecti, hinc rege bona dilacerante, libe
ros & uxores aut iugulante, aut in uincula dante, illinc pontifice Romano acri
ter aduerſante, quorſum ſe uerterent, quidue conſilij, quamobrem inuenire
tur remedium, caperent, omnino ignorabant: etenim amiſſa magna parte ſuo
rum in arce Roceſtrenſi, nequaquam armis certare cum Ioanne audebant, &
eidem confidere, qui paulò antè datam fidem fefelliſſet, minimè tutum duce
bant. His igitur difficultatibus preſsi ab hoſte auxiliū petendum conſtituūt:
itaque inito conſilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium, cum quo,
ut ſuprà dictum eſt, Blanca Alphonſi regis Caſtellæ filia, Ioannis ex Aleono
ra ſorore neptis nupta erat, ſibi regem optant, miſsisq; nuntijs cum obſidibus
in Gallias, iuuenem rogant, ut ſuis quamprimùm ſuppetias ferat. Philippus
nactus hanc opportunitatem regni Angliæ potiundi, quemadmodum arbi
trabatur, nuntijs reſpondet, filium quamcitiſsimè poterit, adfuturum ſuis o
ptimatibus, cum ingenti armatorū manu, ac ſimul ſtudio claſſem parat. Ioan
nes cognito principum conſilio, celerrimis nuntijs pontifici omnia ſignificat,
rogatq; ut ſua autoritate Ludouicum remoretur, moneat, prohibeat, ut ne in
Angliam traijciat, néue rebellibus quos ipſe extra Chriſtianorum cōmunio
nem eieciſſet, opem ferat. Pontifex cupiens Ioanni ſubuenire, miſit legatū no
mine Vallonem ad Philippū regem, qui eum modis omnibus à bello Angli
co dehortando auerteret. Audiuit Francus quæ legatus expoſuerat, ſed nullis
rationibus adduci potuit, ut auxiliū principibus Anglis negaret, aſſerens Ioan
nem nō eſſe legitimū regem Angliæ, quòd regnū à principio Arthuro nepoti
eripuiſſet, ac poſtea tam oblitus ſui, quàm immemor patriæ, inimicusq; ſuæ
dignitatis, ceſsiſſet ipſius regni iure Romano pontifici, & is illud ſibi legitimè
partum affirmaret: & quia id ſine principū conſenſu feciſſet, iam ſuo delicto,
omni regio honore priuatū eſſe. Igitur legatus cū uideret nihil eſſe, quod am
plius laboraret, ut ne frùſtra apud Francū tempus tereret, in Angliā propera
uit, quò Ioannis aduerſarios iampridē impiorū numero per pontificis decre
tum habitos, per totū regnū religionis hoſtes denūtiaret. Ludouicus aūt ut le
gatū antecederet, celeriter exercitu in naues ducto, citius opinione omniū, ſe
ad Sanduicū Cantij portū appulit, expoſitisq; in terrā copijs, triduū in litto
re conſedit, ad eum interim confluentibus principib. ac ſigillatim ſuaq; ſponte
iuſurandū conceptis uerbis dantibus. Ioannes ſub aduentū Ludouici, Doue
rum profectus, conſtituerat hoſtibus in itinere occurrere, atq; manū cum illis
conſerere: uerū ut ſuapte natura timidus, ſuſpicans ne milites Flandri quorū
maiorē numerū in exercitu habebat, ad Francū, quem haud peius quàm An
glum oderant, deficerent, mutato repentè conſilio, arcem Douerenſem muni
uit, relictoq; loci præſidio Huberto Burgenſi uiro lōgè fortiſsimo, Cantuariā

reuertit, ac inde pauens atq; fugienti similis Vintoniã concesit. Ludouicus cognita Ioannis fuga, tutus ire pergit per Cantium: quo statim cum omnibus arcibus, præter Douerensem, subacto, Londinũ peruenit. Hîc principes congregati Ludouicũ regem suum declarant, ac pro se quisq; in eius uerba ultrò iurat, rogans, ut leges ac uetera instituta seruet. Tum Ludouicus coràm hæc uerba fecisse fertur: Recipio uestram principes, doq; uobis meam fidem, me instituta patriæ seruaturũ, & Anglici populi potius quàm meorum cõmodorum memorem, uos qui mihi secundum parentes estis charissimi, omnino ab iniuria prohibiturũ: quippe qui non regni uel opum causa, quas pater rex patentissimus satis nobis amplas parauit, huc ueni, sed ne dicerer ingratus, si nõ ueniissem uobis auxilio, qui me uestrum spontè regem constituistis, néue timidus, si tam iusti belli occasionem neglexissem. Igitur fideles estote, meq; sequimini: efficiam enim, ut regnum Angliæ suam dignitatem, & uos uestram libertatem recuperetis.

Hæc postquam fama uulgare cœpit, rumorq; per insulã peruasit, populares ultrò in noui regis fidem ueniunt, quod complures Ioannis quoq; milites faciunt. Atq; ita Francus ex inimico factus amicus, Anglo copulatur. Approperauit Londinum ad Ludouicum & Alexander rex Scotiæ, cum electa militum manu: & quia auxilio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere benè acceptus est. Ludouicus sic uiribus auctus, australem Angliæ partem, præter Vintoniã, ubi se Ioannes continebat, & Castrum Vindesorium, primo accessu subigit, nemine homine facultatibus non spoliato. Porrò cùm Franci milites cupidi prædæ aurum quærerent, non poterant ita à rege contineri, quin passim non modò priuatorum opes, sed etiam templorũ aurea argenteaq; uasa raperent. At multò crudelius Ludouico peragrante deinde orientalem plagam, illud incendium per fortunas generatim omniũ peruasit. Ludouicus nihil causæ suæ indormiens, aggreditur ad oppugnandam arcem Nordouicensem, quam, tametsi non paruo negotio, in potestatem redigit, ac inter incensos capit Thomam Burgensem fratrem Huberti, qui arcem Douerensem tenebat, quem sedulò custodiendũ curat, sperans per eum corrumpere fratrem, ut quò sibi eam arcem reddat: ac ita ea spe partim fretus, partim instigatus à Philippo patre arguente imprudenter ab eo factum, quòd locum tam munitũ in potestate hostium à tergo reliquisset, continuò Douerũ profectus, arcem obsidet, adhibitisq; omnis generis bellicis tormentis, dies noctesq; oppugnationem continuat, nõ sine suorũ strage, qui ab obsessis telis atq; crebris saxis longè arcebantur. Inter hæc Ludouicus desperans se posse armis arcem capere, primùm tentat flectere Hubertum ad deditionem metu fraternæ necis, minitans se eo inspectante, fratrem Thomam exquisitissimis excruciatũ supplicijs, ignominiosissimo genere mortis affecturũ. Quod cùm Hubertum nihil moueret, aurum ad uincendum hominis animũ addidit: at ne id quidem constantem hominẽ ad perfidiam solicitauit. Tum ille iratus, palàm clamat se nõ prius illinc abiturũ, quàm capta arce, omnes ad unum supplicio affecerit, atq; acrius multò in oppugnationem incumbit. Principes etiam qui Londinũ tenebant, eodem tempore Castrum Vindesoriũ subita obsidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere uideantur.

At Ioannes interea simulatq; cognouit hostes occupatos esse in huiusmodi

di longè difficilimis obsidionibus, confestim dimittit quoquouersum nuntios, qui ad se uocent perditissimos quosq; alliciantq; spe prædæ, ad diripiendam omnem insulæ partem, quæ in hostium potestate esset. Magnus undiq; numerus hominum celeriter conuenit, quorum uiribus Ioannes animo sublatus, qui ad ulciscendum ardebat, Vintoniam mouet, ac tanquã fulmen erumpens, omnia prosternit, circumiacentem agrum excursionibus, ferro & igne domos, uicos integros deuastando, templa & sacerdotes spoliando. quo successu ferocior factus, totus in Cantabrigiensem agrum uertitur, quem cùm pari clade affecisset, ad oram maritimam insulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ est, iter flectens, in septentrionem uersus pergit, arua hostiliter depopulatur, uicos ac oppida capta prius militibus diripienda dat, deinde incendit. In eo itinere direpto pago, quem uocant Burgum diui Petri, cum cœnobio monachorum, ad Crolandiense cœnobium diuertitur, quod itidem spoliat. Erat spectaculum post omnia secula, ualde horribile, uidere passim crudelissimos milites sequi, miseros parentes relictis proprijs domibus, fugere cum filijs, occidi, capi, uirgines uiolari, multos uulneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati, & inter ea, humum infectam sanguine. Item fruges iam maturas comburi, armenta atq; greges rapi, & denicq; nunquam ferè aliàs grauiorem labem ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidem crudelitate Ioannes ita Deum, uti credere par est, sibi iratum fecit, ut ille breui tantorum flagitiorum pœnas ab ipso meritas exegerit: nam cùm inde exercitum præda locupletem per littus Oceani duceret, peruenit ad æstuaria quæ ad Vualpolam sunt, nam ad id loci labitur flumen Nyna, in Oceanũq; fluit. Hîc Ioannes cùm ignoraret ubi loci fluuius transiri posset, iussit unũ ex suis, qui fortem & audacem equum habebat, uadum explorare, quà amnis mari infunditur. Is reperto forte uado, ad ulteriorem ripam progressus effecit, ut cæteri audentius nullo seruato ordine, in aquam intrarent, adeò, ut currus simul quibus impedimenta uehebantur, & copiæ omnes diuersis itineribus transeuntes inciderint in uoragines, quæ frequentes intra arenas eo loci sunt, quibus momento submersi, absorpti sunt tam currus, quàm equites. Ioannes qui ducem itineris per uadum secutus est, cum paucis uix euasit. Et ita sacrilega præda unà cum prædonibus malè perijt. Rex tanto detrimento affectus, ex mœrore animi in febrem incidit assiduam, & ualde molestam, ex qua grauatus cùm equitare nequiret, lectica ex uiminibus facta & stramento strata, sine puluino, uectus Lincolniã contendit: sed ui morbi ad Slefordiam arcem, quæ nunc etiam extat, subsistere coactus est: siue ut quibusdam magis placet, Neuuarcum iter conuertit, ubi loci in arce, quæ inibi munitissima est, magis animi tristitia, quàm morbo consumptus, paucis pòst diebus, decimoquarto Calend. siue, ut non nemo tradit, pridie Idus Nouembris, occidit, anno ætatis altero & quinquagesimo, cùm regnasset, decimoseptimo, plusq; menses sex, ac dies septem & uiginti. Sunt qui scribant (uel hoc nõ omittere libet, quò satisfaciamus uulgo) Ioannem post amissum exercitum, ira & furore accensum, peruenisse ad cœnobiũ monachorum ordinis Cistertiensis, quod Suineshedum uocant, & ibi indignatum ob annonæ uilitatem, utpote quò haud quisquam id temporis Anglicæ genti inimicior erat, iracundè dixisse, se intra paucos dies ita facturum, ut multò carior esset: & ea uoce monachũ quendam concitatũ, continuò regi

admíniſtraſſe uenenum uino infuſum, ab ſe prius deguſtatum, quò liberius ille hauriret, & ita ambos uno ferè tẽporis puncto animã efflaſſe. Corpus Vigorniã delatũ, in principe æde humat. Genuit ex Iſabella uxore liberos Henricum, qui ei ſucceſsit, Ricardum, Ioannam, quæ nupſit Alexandro regi Scotorum, Iſabellam, quæ locata fuit Federico ſecundo Imperatori, & Aleonoram, quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ, ac ut quidam memoriæ prodiderunt, quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit ſatis honeſta, facie iracunda, animo minimè forti, etſi ſæuo, quippe qui imminente periculo, eum deficiebat, & cùm à periculo uacuus eſſet, ſubitò ſuapte natura recrudeſcebat. At de uirtutibus eius ut exiguis cùm nihil ſcribendum ſit, ita de uitijs, de quibus ſuprà appoſitè abundeq; memorauimus, nihil hoc loco eſt, quod repetamus. Viri fama illuſtres eo tempore fuerunt, abbas quidam nomine Euſtachius diuinarũ literarũ ualde ſciens, ac concionibus inſignis, Gaufredus Eboracenſis antiſtes, Simon Thuruaius uir doctiſsimus, qui cùm plus æquo ſua gloriaretur doctrina, repentè literas ita oblitus eſt, ut rudiſsimus penitus ſit effectus. Item Hugo ſanctiſsimus Lincolnienſis epiſcopus, & plerique alij ſacerdotes moribus & doctrina clari. Sicuti etiam multi floruerunt militari diſciplina, de quibus per-
appoſitè ſuprà meminimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVI.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauiſi ſunt, utpote qui ea mente Ludouicũ à principio accerſiuerant, ut eius auxilio, ope, uiribus, eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad ſanitatem redire cogeretur, aut Henricus illius filius id ætatis foret, qui per ſe poſſet res gerere: & quoniã neutrũ adhuc ſecutũ erat, uerebantur, ne nõ ſi Ludouicus rerũ potiretur, Anglia perpetuò in Francorũ ditionẽ ueniret, quod morte magis cauendum ducebant: quapropter rem ex domeſtico odio in diſcrimen adductam, immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia, in certam demum ſpem uenit occupandi Anglici regni: igitur maiore animo ac uiribus oppugnationem Douerenſis arcis continuat, ſperans breui tempore futurum, ut illam Hubertus loci præfectus ſua ſponte reddat: quod tantum abfuit, ut ille fecerit, ut à Gulielmo comite Sarisberienſi (is captus à Philippo in pugna Bouinenſi, in Flandria deinde liberatus, Ludouicum ſecutus eſt) ad deditionem ſolicitatus, etiam in fide multò conſtantiſsimè permanſerit. Tum Ludouicus, ut ne per oppugnationem ui-nius arcis, occaſionem bene gerendæ rei interim amittat, mutato conſilio, obſidionem ſoluit, maturatoq; itinere, Londinum proficiſcitur, & inde in Lincolnienſem agrum contendens, aliquot in itinere arces in poteſtatem redigit. Sunt qui ſcribant Ludouicum ſtatim atq; audiuit de morte Ioannis, rediſſe in Franciam, auctoq; exercitu, in Angliam continuò reueniſſe, quod tam dicto, quàm facto incredibile eſt: nam ſi tempore tam opportuno ad nouas res gerendas, in continentem abijſſet Francus, haud dubiè ſtudium ſociorũ principum

cipum ab se auertisset, atq; ita hostibus animū auxisset, ut illi postea audacter redeuntem ingressu insulæ prohibere tentassent, uel omnino facilè arcere potuissent, quos iam pœnitebat externum hominem tam potentem, tam formidolosum in patriam uocasse ad auxilium ferendum.

Dum ista à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareschallus regis copiarū præfectus, idem comes Gloecestriæ, Henricū nouem annos natū, cum alijs Ioannis filijs Gloecestriam ducit, atq; eò conuocat omnes, qui hactenus regias secuti partes fuissent. Illi ubi cognouerunt filios Ioannis in tutum conductos esse, haud mora, Gloecestriā properāt, sed multò plures qui à Francopaulatim deficiebant, id spontè faciunt. Hîc dum Romani pontificis legatus, qui regiæ causæ defensor erat, Petrus Vintonienſis, Ioscellinus Bathonienſis & Vuellenſis episcopi, cum Philippo Albanacto, atq; alijs optimatibus de rebus agendis agitant, Gulielmus comes constituto in eorum conspectu Henrico adolescente, ad hunc modum uerba facit: Ecce puer optimæ indolis, principes, qui nihil suo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officijs superare, qui cùm per uos licebit, patriam Francorū dominatu, quam penè in manu tenent, liberare paratus est. Hunc igitur libeat regem dicere, cui regnū ipsum debetur, quo si fraudatus fuerit innocens, & id ætatis puer, nos meritò impij appellabimur, quòd contrà, atq; uetus illud uerbum, Filius nō portabit iniquitatem patris, uetat, passi fuerimus Henricum ob cōmissa patris puniri. Sed ne plura, quandò hæc satis sunt, quamobrem potestis abundè officij esse memores. Postquā Gulielmus dixit, principes partim illius oratione moti, partim gratia, quam puer præ se ferebat, ducti, in sententiā Gulielmi ueniunt, spemq; bonam de eo concipientes, summum plausum dantes Henricum regem consalutant, quem postea more maiorum legatus pontificius, siue, ut quibusdam magis placet, Vintonienſis & Bathonienſis antistites ad quintum cal. Decembris consecrarunt. Fuit is annus humanæ salutis MCCXVII. Is Henricus post primum Gulielmum Normanum, tertius ordine regum, dictus est regni, non opum, quas non habebat, à patre superstes relictus.

Henricus sic regnū adeptus, traditur bonis artibus instituendus curæ Gulielmi comitis. Ille ut hominū animos Henrico facilius conciliaret, protinus in omnes partes regni nuntios cum literis misit, qui de nouo principe creato passim uniuersos certiores facerent, ac ueniam cum præmijs pollicerentur ijs, qui in eius fidem uenirent, illisq; nominatim ingentia munera promitterent, qui in officio, perinde atq; hactenus fecerint, permanerent. Quo factum est, ut amicorum animi ualde pergauisi, confirmati sint, & bene multi cùm ueniæ cōmissorum, ac præmiorū spe allecti, tum odio alienigenarū, pariter atq; suorum beneuolentia moti, quia Canis, ut dicitur, caninam non est, deficientes à ueritis Franco, sese in Henrici fidē permiserint. Quod ubi ad Ludouicū perlatū est, proditionem, præ qua nihil magnopere pertimescebat, arces nuper captas, & præsertim Hertefordensem præsidio firmat, ac inde Londinum regreditur, principum fidem explorandi causa, quorum iam bona pars refrixerat, ad Henricumq; desciuerat, & reliqui anxij ac dubij quem sequerentur, in consilio capiendo maximè angebantur: Francum enim deserere, quem in Angliā uocassent, & cui se iureiurando obligassent, multò iniquissimum inhuma-

nisimumq; iudicabant: & eidem confidere diutius, qui propter naturã diuersam, cum Anglo non soleret uoluntate coniungi, neutiquam tutũ ducebant. Item nonnihil terrebantur, quòd ipsi unà cum Ludouico, qui contra præscriptum apostolicum, eis uenerat auxilio, de Christianorũ cœtu à Rom. pontifice eiecti essent: contrà sequi Henricum licet patriæ amor atq; alta pueri indoles suaderet, tamen cùm per ætatem, neq; ipse per se arma mouere posset, neq; in rebus gerendis consilium capere sciret, admodum periculosum esse arbitrabantur: nam cùm in bello nihil utilius sit, quàm unum habere imperatorem, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil perniciosius, quàm cùm multorũ arbitrio res ipsæ administrantur. His igitur difficultatibus altera pars principum, quos pudor tenebat, diu uexata, Francum haud deserendum sibi statuit, usq; dum aut honestius ab eo discedere liceret, aut inter reges aliqua pactio æquis fieret conditionibus: itaq; Londinum ad Ludouicum profecti, de summa rerum inter se deliberant. Sub idem tempus Fulcasius collecta magna latronũ manu, à Bedfordiensi arce, quam ipse tenebat, usq; ad Fanum Albani, omnem agrum, uicos & oppida depopulatus est, sed in primis Fanum ipsum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius flagitij postea pœnitens supplex tam diuum Albanũ, quàm monachos pro uenia orasse fertur, nequaquam tamen bonis quæ rapuisset, restitutis. Et hæc est Fulcasij pietas, quam loco miraculi, scriptores quidam habent, perinde quasi iniuria non rerum, sed uerborũ ponderè æstimanda sit, & de ea, ratione eadem satisfaciendum: proinde rectius impietatem dicerent.

Interea reclamante pontifice Romano, ac detestante tam nefarium bellum, quod principibus regni iuxtà cum principibus, atq; amicis cum amicis intercederet, inter regem Henricum & Ludouicum in aliquot dies induciæ pactæ sunt. Quo facto, Ludouicus socio Alexandro Scotorum rege, in Galliam trajecit, cùm Gulielmus Sarisberiensis comes, ac pleriq; alij ad Henricum deferierunt. Quæ res Francorũ cùm uires tum animos ualde debilitauit. Redijt Ludouicus paulò antè quàm induciæ exirent, magnoq; studio paratas copias ad arcem Lincolniensem, quæ ab hostibus tenebatur, oppugnandam misit, ipsedum ipse cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniam profecti (nam ciuitas in eorum potestate erat) arcem duobus simul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniã ista geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrũ qui ad Nothyngamiã pertinet, latè uastat, loca munita partim capit, partim obsidet: sed cognito Ludouici copiarũ aduentu, cæteris omnibus rebus omissis, quamcelerrimè potest Neuuarcũ reuertitur, atq; ibi adaucto militum numero, Lincolniam contendit, impigreq; armatorũ corona circundat, & ut hostes ab oppugnatione arcis facilius auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci uidentes omnem pugnæ molem circa portas incumbere, remissa parumper arcis oppugnatione, hostẽ à portis arcere telis atq; saxis de muro emissis nituntur. Dum utrinq; ita certatur, Fulcasius cum magno præsidio clàm per posticũ in arcem recipitur, atq; subitò per alterã partem in urbem egressus, pugnam intus cum ciuibus redintegrat: id quod statim ut Franci ex clamore cognouerũt, accurrunt, & pro se quisq; urgentes Fulcasium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonensi, de quo in uita Ioannis meminimus, fractis portis in urbem erumpunt,

erumpunt. Hîc intra muros, magno ardore certamen initur, quod aliquandiu anceps fuit, sed Franci & principes cùm in diuersis partibus urgerentur, sensim ad portas pedem referentes se in fugam uertunt, qui ab Anglis equitibus subitò circumuenti, aut obtruncantur, aut capiunt. Sunt qui falsò tradant Ludouicum interfuisse pugnæ, ac captum fuisse, qui, ut demonstratū est, id temporis Londini considebat. Angli profligatis hostibus Lincolniam diripiunt, magnaq; uictoriæ fiducia freti, sperant reliquos qui in Ludouici fidem uenissent, audito eo prælio, nihil amplius de bello cogitaturos: itaq; re felicissimè gesta, celeriter ad circūuicinos populos contendunt, de uictoria adepta indicant, de totius belli meliore exitu promittunt. Neq; enim eos consilium suum fefellit: porrò omnis multitudo populorum quacunq; illi ibant, armis proiectis, supplex aduenientibus occurrit, seq; eis dedidit.

Ludouicus tanta clade affectus, ut ne per proditionem, quam in primis sibi pertimescendam existimabat, in hostium potestatem ueniret, aut minus honestam pacem cum illis paciſci cogeretur, Londini morabatur, nouoq; ex Francia accersito subsidio, interim urbem muniebat, quam Gulielmus cum uictore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnandum iamiam aggrediebatur, qui hanc nactus facultatē, nullum tempus dimittebat, neq; diurnum neque nocturnum, quin de libertate populi, quod cogitandum esset, cogitaret, quod faciendum, faceret. Optimates uerò Angli inter hæc memores beneficij accepti à Franco, quòd sibi auxilio uenisset, enixè studebant quopiā bono modo bellum inter reges finire, atq; quotidie nouas pacis conditiones scriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dum ista geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerensis parata aliquot nauium classe, fit obuiam Francis in Angliam uenientibus suppetias Ludouico, quos singulari nauali prælio uincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demum desperato subsidio, & hoc amisso, nullum aliud tempus in terra hostili rei bene gerendæ futurum ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primò ingenti pondere auri pro redditis obsidibus accepto, deinde cedens tam iure quàm possessione regni Anglici domū se contulit, quem antea legatus pontificis simul cum illis omnibus, qui eius partes secuti fuissent, omnis pœna peccati, quod peccasset, quia contra ipsius Romani pontificis mandata uenerat, absoluit, & postea abeuntem principes Angli honorificè, prout decebat, usq; Douerum comitati sunt. Alexander quoq; rex se in Scotiam recepit, quem proximo libro ostendimus Franco in Angliam auxilio uenisse.

Henricus rex præter spem præsenti metu liberatus, ut suorum animos sibi conciliaret, edixit cunctos sine fraude fore, qui Francū iuuissent, legesq; antiquas populo se restituturū promisit. Atq; per hunc modū denicq; regnū reddi tum pacatum est. Atqui illa parta ab externis bellis quies non omnibus grata fuit: nam iuuentus quæ solita erat bellica licentia prædas facere, & ita in diem rapto uiuere, dolebat sibi ademptam esse prædandi facultatem, quapropter manum abstinere nolentes, plures simul conueniunt, atq; duce Fulcasio, primò in agros passim excursiones facere, deinde maiora audētes, arma in regem mouere incipiunt, captis raptim aliquot oppidis satis opportunis, sic, ut latronibus undiq; confluentibus, numerus augeretur, ac omnino id mali in ingentem seditionē euasurū uideretur: quod ne latius manaret, Gulielmus comes

cum magna armatorũ manu obuiam factus, eum demum motum sua ac quorundam magis antistitum autoritate quàm armis compressit. Idem annus qui fuit salutis humanæ MCCXVIII, ipsius Gulielmi morte nobilis fuit, illi enim paucos pares animi magnitudine, ac rei militaris scientia Anglia tulit. Quo etiã anno Vallo legatus Romam reuertitur, & Pandulphus uir doctus ac homo probus, qui mandata Innocentij Ro. pontificis ad Ioannem regem tam fidelissimè quàm fortissimè detulerat, confecerat, executus fuerat, ut suprà scripsimus, Nordouicensis fit episcopus. At curã Henrici regis educãdi post mortem Gulielmi, Petrus Vintoniensis episcopus, uir integerrimus suscepit: quippe puer iam penè in orbitatem productus erat, quandò Isabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupserat, cui antè desponsa fuerat, quàm à Ioanne duceretur uxor, sicut superiore libro demonstrauimus. Illa autem ut ne à conditione per eas nuptias discessisse uideretur, se deinceps nihilominus reginam appellauit semper, atq; nõ alio nomine à cunctis, etiam à uiro, salutari uoluit. Cæterum Vintoniensis ueritus ne plus oneris suscepisset, quàm sustinere posset, nonnullos principes honestos probosq; uiros quamprimùm in regium consilium deligendos curauit, qui se alleuarent, in bene consulendo, remq; publicam administrando.

Isdem temporibus Innocentius pontifex Ro. moritur, in cuius locum sufficitur Honorius tertius, qui statim Ioannem Columnensem cardinalem, hominem Romanum, legatũ designauit, qui ad res Asiæ gerendas cum eis copijs proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegisset. Itaq; hortante Honorio, Andreas Pannoniæ rex, Henricus comes Niuernensis, Gualterus regis Franciæ cubicularius, cum nonnullis alijs heroibus Ptolemaidem profecti, & cum Ioanne Brenno Hierosolymitano rege inito consilio, Damiatã Aegypti urbem obsidendã constituũt, qui anno salutis humanæ MCCXIX, mense Maio, illuc instructo agmine contendunt. Heliopolis hæc urbs quondam appellata est, ab Helio Pertinace, qui eam triplici muro circũdederat, deducta Nili fluminis particula, quæ urbem insulæ instar effecit. Misit etiam Henricus rex ab Honorio rogatus, Ranulphum comitem Cestriæ cum magna armatorum manu Damiatam, à nostris iam obsessam, ad rem Christianam iuuandam, cuius uirtus in eo bello miris omnium laudibus celebrata est.

At Henricus qui auitum regnum ciuili bello ac dissensionibus uastatum, opibus spoliatũ, atq; propè confectũ paulò antè adeptus erat, cùm rei domesticæ inopia pressus, non posset sine auxilio suorũ, Asiaticum bellum iuuare, uitamq; regalẽ decenter degere, principes exacto prius tributo, pro eo bello gerendo, postea excogitato nouo uectigalis genere, ut pro sua quisq; parte regem suũ ea indigentia leuaret, ultrò concesserũt, ut quoties quispiã eorũ qui possessiones haberent, quarũ rex esset dominus, antè moreretur, quàm liberi quos fecisset hæredes uigesimũ alterum agerent annũ, tum eatenus tam ipse hæres quàm patrimoniũ in potestate atq; tutela regis foret, & ille patrimonij huiusmodi uectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorum peruetusto, conseruandarum facultatum causa, filius mas natu maior fit solus hæres, uel filiæ, si mares liberi nulli sint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac ut ne id humanitatis in oblitionem iret, deinceps istiusmodi nobilium hæredũ tutelas, ut rem sibi ualde utilem

utilem accuratissimè susceptit. Sed illud beneficiū nequaquā ipsi nobilitati postremò bono fuit, quandò cæteri reges qui secuti sunt, nō habita ratione, quòd à principibus olim in Henricū duntaxat collocatū fuisset, ut qui pauper esset, decentius personā regiā per illud sustineret, sibi etiam perpetuatū uoluerunt. Quid, quòd ita res curæ omnibus fuit, ut non modò reges, sed reliqui locorū domini in hæreditates nobiliū demortuorū eodem modo inuaserint: id quod etiā nunc fit, & lege certa obseruat. Vnum istud institutū est tandē aliquando corrigendū, quippe quod quantū uni uel alteri cōmodi, tantū alijs incōmodi affert: sanè ita usu uenit, ut pupillorū quibus hæreditates ueniunt, tutelæ sæpe à locorum dominis ad tempus, sicut dictum est, illorum tutoribus per auctionem uendant, quo sic facto lucro, ab ea educandorū puerorū cura uacui sint, & qui emunt (emunt autem tam nobiles, quàm homines noui, si modò plus dederint) ea præsertim de causa redimant, ut pupillos nobiliū suis liberis matrimonio coniugent, idq; sæpissimè faciunt, antequam illi pubescant, quò simul uiuendo, cum primùm per ætatem liceat, urgente uoluptatū titillatione, inuicem cōmisceantur, ut ne postea cùm adoleuerint, iam mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui sic sese ab ineunte ætate libidinibus dedecorātes, interdum non homines, sed ob uirium infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerantes. Atqui nobilitas cum primis eo damnū facit longè ingentissimū, quòd homines humili loco nati, per eiusmodi connubia sanguinē cum ea socient, contaminentq; in dies singulos eius uetustū genus, & pupilli ipsi à sinu matrum per emptionē erepti, parum interdum honestis in aliena domo instituantur moribus. Oritur uel hinc res alia indigna, de qua nunc tacere libet: istorū enim coniugum gratia admodum medica aliquoties existit, cùm ante ætatem, & aliquando contra uoluntatem, nobiles fœminæ, uiriq; plebeis copulati, perrarò inter se ament. Prætereo & illud, quantum patrimonia nobilium, causa huiusce tutelæ, lacerentur à nouis possessoribus, qui suis auarè cōmodis seruientes, pecus omne non modò tondent, sed deglubunt egregiè. Atq; hoc est principum munus, quod regias opes maximè adauxit. Nostri interim Damiata in Aegypto potiti sunt. Quo confecto negotio Radulphus comes in Angliam reuertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum bene magna armatorum manu.

Annus qui secutus est à natali Christi MCCXX, fuit insignis altera coronatione ad Vuestmonasteriū Henrici regis, ut is extinctis iam factionib. de contyris, atq; filij sententia rex factus diceret: item corporis translatione diui Thomæ martyris, atq; relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis episcopi, necnon morte Henrici comitis Herefordensis. Eodē anno Henricus ædē diuæ uirginiad Vuestmonasteriū posuit, cùm nōnulli iuuenes pacis odio cōcitati nouis tumultibus regnū turbare cœperunt, in agros passim excursando, ac latronū rim, prædas faciundo. Ad cuius rei famā concitati quamplures, quibus cædes & rapinæ cordi erant, ad illos se raptim adiunxere. Qui quidem rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capessenda Leolinum eius regionis principem, qui Anglorum agros ingressus, crudelissimè fœdissimeq; cunctos uexat mortales. Re ad regium senatum delata, consiliarij nonnullis principibus negotium dant repentino malo maturè occurrendi. Illi exercitum cogunt, & inter se copias partiti, alij in Vualliā mouent, alij in suos contendunt,

quos leui certamine fundunt, captis motus concitatoribus, quibus Henricus facilè, ut iuuenis nesciens quid momenti sit parua etiam seditio, in populo bel- lis assueto, misericordiam impartitur. Quæ clementia animum dedit aljjs per- fidiosis hominibus talia deinde audendi. In Vuallia pari euentu res compo- sita est: nam Leolinus cognito regiarum copiarū aduentu, ut impar uiribus, abiectis armis, ultrò manum dedit. Quibus rebus prosperè confectis, rex qui ineunte ætate, in dies singulos uir experientior fiebat, maturitate ætatis pleno gradu accedente, iam pro suo iure, regni statum collocare cœpit: & quia in ani- mo habebat, ea cum primis recuperare, quæ pater in Gallia amisisset, Sauarū Malleonensem Aquitaniæ, cuius maiorem partem adhuc tenebat, præfecit, lu- mulcq; oratores misit ad Philippū regem repetitū omnia loca, quæ ille de Joan ne patre cepisset: quibus responsum est, non esse quicquā repetendū, restituen dum' ue, quod iure iusti belli partum foret. Et tali responso Henricū in præsen tia contentū esse oportuit. Ceterū mirum dictu est, quanta fuerit status regni subitò facta conuersio, & ea quidē longè melior, ex ipsius regis opera, curaq; adeò semper præstat, ut qui præest, suum officium faciat. Exin ut ne dum bel- la externa gereret, domi pax turbaret, Scotos sibi uicinos noua affinitate iun- xit, locata Ioanna sorore Alexandro eorum regi. Contrà Hubertus Burgensis sororem ipsius Alexandri regis nomine Margaritam in matrimonium duxit. Interea autore quodam ciue nomine Constantino, ingens seditio Londini or- ta est, quæ omnino latius serpsisset, nisi citò indicata fuisset, per operam atq; ram Rorberti Serle eo ipso anno prætoris urbis, & maturè Constantinus ma- ritam luisset pœnam morte mulctatus.

Per idem tēporis rex Francorū Philippus è uita migrauit, cui successit Lu- douicus filius. Is statim amicitiā iunxit cum Federico Cæsare secundo, ut Ger manorū animos antea auersos, sibi reconciliaret. Hunc Federicum nō mulò pòst Honorius Ro. pontifex imperij dignitate priuauit, quòd ille post Con- stantiæ matris mortē, quæ ipsum in officio continebat, Romā ueniens, dino nem pontificiā hostilē in modum uexasset. Quam ob causam motus Sultanus quem uocant, rex Aegyptius, cui de inimicitijs pontificis & Imperatoris iam p constiterat, maiorem quàm unquā antea contraxit exercitū, arbitratus se hoc modo territurū Christianos duces. Sed illi nihil formidantes usq; ad Nilum obuiā ierunt, Ioannis Cardinalis legati pontificis, qui in castris erat, suasu. Hic callidus hostis simulto metu, paululum retulit pedem, ut nostri duces locum quē semel occuparant, audacius tenerent, ac Nili inde cataractis repentè pace factis, omnia inundatione cōpleuit, adeò ut aquæ quouis in loco amplius cu bitum extarēt, supra terrā. Christiani imprudentes subito malo perculsi, cum hoste egerunt, ut Damiata cum captiuis relicta, ipsi incolumes Tyrum abirēt. Sic urbs nobilissima tam longa obsidione quæsita, hostibus reddita est, anno salutis M C C X X I. Illo ipso anno cùm alibi multa horrenda prodigia, tum in Anglia maximè id detrimenti quod est acceptū à Barbaris, portendisse uulgò creditū est: apparuit enim cometes immensæ magnitudinis, terra uehementer mota est: tota hyeme, quæ illam cladem præcesserat, audita sunt cum magno cœli fragore crebra tonitrua, quæ cùm rarò in Anglia æstiuo etiam tempore audiantur, eo fit, ut quoties cientur, quemadmodū alibi docuimus, loco pro- digij habeantur. Item imbres continui, cum tanto flatu uentorū, ut multis de- iectis

iectis ædificijs, mare latius solito euagatũ sit. Post Damiatam amissam, Guliel
mus Albanactus qui in bello Asiatico cum multis armatis relictus fuerat à Ra
nulpho comite Cestriæ, domum rediens, antequã in Angliam perueniret, in
itinere morbo interijt. Ioannes quoque Hierosolymitanus rex, qui rebus suis
non perinde confidebat, in Galliam reuertitur, & ingenti pecunia à Philippo
rege testamento legata accepta, in Angliã uenit, quẽ Henricus hospitio liben
ter accepit, magnisq; muneribus donauit. Is inde in Hispaniam proficiscens,
cùm Cantuariæ esset, inuisit mausoleum diui Thomæ martyris, ac quatuor
pretiosissimos sapphiros, qui doni nomine in ornamentis essent, dedit.

Iam aderat annus cùm Henricus regnare cœperat nonus, domi foriscq; infe
stus: nam anni principio, de restituendis antiquis legibus, postulatũ est à no
bilibus, quibus rex placidè quod promisisset, se præstiturũ respondit: sed ne
id faceret, à nonnullis, qui Ioannis patris domestici fuerant, ei persuasum erat,
ac idcirco sui iam cõmodi non negligens, statuit astu molestiam propulsandã,
& id facilè fore ratus, si repeteret à principib. quæ dono accepissent à regibus:
atq; ita ut ne uinceretur, utq; alios à petitione deterreret, contra autores eius
consilij sibi ueniendũ iudicauit. Itaq; parato ingenti exercitu, ut si opus esset,
armis compesceret libidinẽ aduersantiũ, primò à Ranulpho comite, qui caput
gerendæ rei erat, prædia quædã quæ olim maiorũ ipsius regum fuissent, repe
tijt, qui timore perculsus statim reddidit. Quo facto, ita deinde reliquos ter
ruit, ut itidem continuò fecerint. Sic illi per hunc modũ diminutis uiribus de
inceps facilè quieuere, cum primis animaduersionis sacræ metuẽtes, quòd Ste
phanus Cantuariensis antistes identidẽ minabat se quietis turbatores de Chri
stianorũ cœtu eiecturũ: etsi bonus patriæ pater id curabat, id laborabat, ut tan
dem aliquando ipsæ leges ad pristinum usum reuocarentur, quod sperabat, se
autore, regem facturum: sed ille satis uafer magis bona uerba dare, quàm insti
tuta mutare cogitabat. Id factum regis multi indignè ferentes, alij aliò clàm se
conferebant, ut ne uiderent, quæ audire etiam pergraue ducebant.

Dum Henricus ita domi res curat, Sauarus Malleonensis in Aquitania nõ
indiligenter prouidebat aduersus pericula, quæ à Franco futura animo pro
spiciebat, cùm repentè dissensio pestilens orta est: quippe Gulielmus Sarisbe
rriensis comes, qui per eos dies uenerat uisum rerum transmarinarũ statũ, suo
arbitratu omnia agere uolebat: contrà Malleonensis qui præfectus erat, & uir
tutem & generis nobilitatẽ habebat, nõ esse suæ dignitatis arbitrans, ut in sua
prouincia res alieno imperio gererentur, statuit id non pati. Hinc itaq; ortam
simultatẽ Angli protinus adauxere, qui comiti ut regis patruo fauentes, Saua
rum ut exterũ hominẽ nõ modò nõ audire, sed contemptui habere cœperunt.
Quare ille ut ne sibi fraudi esset, si fortè data facultate, cum hoste confligeret,
ac per eiusmodi cõtrouersias infeliciter pugnaret, prout usu sæpe uenit, ad Lu
douicũ regem profectus est, cuius rex ducis belli uirtute cum primis confisus,
mox ingens bellum cum Pictonibus aduersus Anglum comparandũ statuit.
Fulcasius res etiam nouas molitur: is ingenio & manu promptus, ac minimè
etiã patiens moræ, dum in otio est, uicinitates incursationib. diuexat, latroci
nijs corrumpit, legumq; metuens quosdam censores, quos iustitiarios uulgus
appellat, quòd sibi pœnam minabant, simul capit, ad arcemq; Bedfordiensem
in custodiam tradit. Qua re cognita, rex ualde permotus, ad arcem properat,

uicq̃, quanquam non paruo negotio, captam diripit, ac captiuos ad unum la-
queo necat. Ea cædes ita Fulcasium terruit, animoq̃ consternauit, ut non mul-
tò pòst mœrens ac supplex ueniam ab ipso rege postulauerit, qua ægrè impe-
trata, in exilium actus, Romã perrexit, ubi desperans non aliud honestius mo-
riendi tempus futurũ, scelerum conscientia conficitur. Pictones per idem tem-
pus, partim nouarum rerum cupidi, partim quoniam Franco inuiti parebant,
clàm per literas & nuntios significarũt Henrico, se erga eum uoluntate in offi-
cio manere, & idcirco paratos esse modis omnibus à Ludouico quamprimũ
deficere, si modò præsidiũ mitteret, quo id tutò facere possent. Audiuit rex li-
benter Pictonũ nuntios, auxiliumq̃ pollicitus, classem studio parare cœpit.
Ludouicus interea memor superiore tempore patrem Philippũ Anglo repe-
tenti ea omnia loca citra Oceanũ, quæ ademisset Ioanni regi, negasse se reddi-
turum, confestim exercitũ conflat, ducemq̃ belli Sauarum Malleonensem ob
notissimam scientiam, animiq̃ magnitudinẽ eligit, ac ita non expectato ho-
stis aduentu, prior in Pictones, quos suspectos habebat, proficiscitur, captoq̃
primo accessu Niorto, inde Rupellam oppidũ maritimũ petit, illudq̃ ad pun-
ctum temporis, dedentibus se oppidanis, adeptus præsidio firmat, ut ne locus
ex Anglia nauigantibus ualde opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hosti-
bus usui & cõmodo esset. At Henricus satis per se ad bellũ paratus, hac iniuria
stimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonũ comitẽ
fecerat, cũ multò maxima classe in Aquitaniã mittit. Ille sequundũ nactus ven-
tum, celeri cursu Burdegalam peruenit, expositoq̃ in terram exercitu, ad Fa-
num Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripam situm, conten-
dit. Hîc primo accessu arcem ui expugnat, ac oppidũ ipsum diripit, aliaq̃ nõ-
nulla proxima oppida in potestatem redigit, quo prosperè confecto negotio,
Rupellam inde obsessum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugo-
nem Campaniæ comitem cum maximis copijs in Aquitaniam mittit, qui sit
præsidio suis. Ricardus certior factus de hostium aduentu, cum parte copiã-
rum obuiam profectus, in itinere uenientem Francum insidijs excepit, ingen-
tiq̃ strage affecit. Post hæc, Franco se statiuis castris cõtinente, ac nihil urgen-
te, Ricardus cùm satis haberet Vascones in officio retinere, qui de rebellione
facienda iampridẽ per nuntios cum Ludouico cõmunicarant, soluta obsidio-
ne, paulatim ab armis cessauit, cùm in Anglia Henricus interea ita egit cum po-
tribus, ut pecunia in rem militarem publicè decreta fuerit.

His temporibus Gulielmus comes Sarisberiensis rediens ex Aquitania, ita
maris tẽpestate uexatus est, ut paucis pòst diebus morbo perierit. Iam adcre-
annus salutis humanæ MCCXXVI, & nonus, cùm regnare cœpit Henricus,
quo anno conciliũ principũ est habitũ: eo in concilio de regis pariter ac princi-
pum sententia, non parum multa priuilegia ordini sacerdotali, atq̃ reliquo po-
pulo irrogata sunt, multæq̃ leges latæ, quas reges qui secuti sunt, ita approba-
runt, ut inde bona pars iuris collecta sit, quemadmodum in eo extat libello,
qui inscribitur, Magna charta, & altera, uulgò de foresta, id est, de ferarum sal-
tibus. Item Otho Cardinalis diui Nicolai in carcere Tulliano, uir summa do-
ctrina & integritate, missus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipsum
Henricũ regem, in Angliã peruenit. Is sacerdotũ conuentũ celebrauit, in quo
multa cũ rei sacerdotalis correctione agitare cœpit, ut illi generatim in annos
singulos

singulos, Romano pontifici aliquid uectigalis penderent, quod ab omnibus negatũ est. Sed, ut alijs placet, quibus magis credo, solùm petijt decimas sacerdotiorũ pro bello gerendo contra Saracenos, quas facilè impetrauit. Insequenti anno, cùm adhuc apud Auenionenses durarent reliquiæ Albigensiũ hæreseos, quam paucis antè annis in Tolosatibus exortam, diuus Dominicus procurante Innocentio tertio, mira celeritate compescuerat, Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani, qui Honorio successerat, Auenionem urbem obsedit, atq; demũ reductis ad sanitatem uesanis hominũ mentibus, per deditionem recepit. Auenionem urbem, quam nunc ita uocamus, Volcios quondam incoluisse constat. Promeritus est aliquid de re Christiana in eo negotio Henricus, qui paratissimus omnibus rebus statuerat, primo quoq; tempore sua recuperandi causa, in Francũ arma mouere, sed à pontifice monitus ultrò quieuit, ne Ludouicũ à tam pio bello auerteret. Ludouicus autem in Franciã uictor reuersus, non multò pòst è uita excessit, cui Ludouicus filius annos duodecim natus successit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentissima suscepit, quæ cùm uideret in eo bonã esse indolem, sed ætatem flexibilem, ac multos ad deprauandũ paratos, qui aut spendore honoris obiecto, aut cõmodorum ratione tantum habita, aciem boni ingenij perstringere possent, à nemine homine adiri patiebatur, nisi ab illis, quorum mores iampridem cognitos habuisset. Quare præceptores optimos dedit, qui puerum bonis erudirent disciplinis, donec id ætatis esset, quò sciret pro suo iure imperio rectè uti. Ipsa interim regnum gubernabat. Quæ res effecit, ut Theobaldus Campaniæ, Hugo Marchiæ comites, & Petrus Britannorum dux, facta coniuratione, à Ludouico defecerint. Quod ubi regi notum factum est, coacto statim ex matris consilio exercitu, in Britannum mouit. At Theobaldus rebus suis diffidens, ac eo à primo cedendũ ratus, ueniã petijt, & impetrauit. Hugo uerò propositi tenax ad Henricum priuignũ uenit (nam Isabellam eius matrẽ in matrimonio habebat, uti suprà ostendimus) docetq; tempus esse recuperandi ea loca transmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepisset, & ad id negotium gerendum operam & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone solicitatus bellum suscipiendũ constituit. Hîc non consentiunt autores: alij tradunt Henricũ continuò nuntios misisse, qui Normanorũ, Britannorum atq; Pictonum erga se animos explorarent: & quia declaratũ fuerat à nuntijs, eos populos in Franci fide non inuitos esse, tum idcirco bellũ in aliud tempus distulisse. Alij scribunt illum exactis magnis à populo pecunijs, patrasse confestim classem, ac cum Hugone ad Britannos adnauigasse, populatisq; agris, qui ad Britanniã pertinent, urgente Franco, qui suis auxilio uenit, domũ infecto negotio repedasse. Cæterũ uel hoc uel illud magis secundũ fidem sit, non affirmarim, quandò unum satis constat Anglum nihil profecisse, siue nuntios ad solicitandos populorum animos miserit, siue bellũ mouerit.

Cùm Gallicanæ res ita refrixissent, paucis pòst mensibus Ricardus ex Vasconiã in Angliã reuertit: quem quoniã rex prædio quodam hæreditario spoliarat, discordia non mediocris nempe momenti inter eum & fratrem orta est, quam breui ita studiũ principũ qui Ricardũ sequebantur, adauxit, ut nisi rex properè restituto prædio, alijsq; amplissimis beneficijs collatis, sibi fratrem reconciliasset, ad arma uentũ esset, cùm præsertim omnes ferè principes infe-

stis essent in eum animis, ex eo, quòd paulatim immunitates & priuilegia ini-
tio principatus, more maiorũ, illis irrogata auferret, quambellissimè inuidia
leuandæ causa, excusando se non sua acta, cùm id temporis haud sui esset iuris,
sed tutorũ rescindere, atq; rursus redimenda ab ijsdem curaret, unde non me-
diocre faciebat lucrũ. Sed ut cõmuni utilitati in re aliqua cõsulere, seruire, pro-
uidere uideretur, pondera ac mensuras correxit: quo etiam tempore Huber-
Burgensem Cantij comitem fecit. Is Hubertus quantũ à principio gloriæ ad-
secutus est, quòd arcem Douerensem post obitum Ioannis, fortiter aduersus
Ludouicũ tutatus esset, quòd nouam militũ manum è Gallia ipsi Ludouico
auxilio uenientem nauali prælio, prout suprà docuimus, deuicisset, tantũ po-
stremò infamiæ sibi asperserit, quòd ab optimatibus seiunctus apud regem lem-
per deinceps egerit, ut ille promissas leges atq; prisca instituta populo utenda
non restitueret: quo factũ est, ut quò principi in dies magis magisq; acceptior,
hoc populo odiosior extiterit. Atq; ita uir magnus tot meritorũ gratiã minus
quàm oportuerat, perpetuandã curauit. Sub idem tempus, missis à Gregorio
pontifice Rom. per Europam uiris quàm multis præstantissimis, qui concio-
nando Christianos ad arma contra Saracenos concitarent, tanta militum mul-
titudo illorũ opera, breui tempore comparata est, quanta nunquã ferè antea,
inter quos quadraginta millia Anglorũ fuisse ferunt. Is immensus exercitus
per Germaniam, Pannoniam, Thraciamq; iter faciens, ubi Syriam attigit per
longa terræ spatia populabundus cum hostibus temerè congressus, singulari
prælio profligatus est. Duces in primis fuere multitudinis Theobaldus Com-
panus comes, & Philippus Albanactus, quorũ incuria res male cecidit. Eodẽ
anno, quo à nostris in Syria male pugnatũ est, Stephanus Cantuarienſis archi-
stes mortem obijt, post annum uigesimum alterum, quàm sedere cœperat: cui
Ricardus cognomento Magnus, ordine antistitũ quadragesimustertius suc-
cessit. Dum ista atq; alia alibi geruntur, Hugo Marchianus comes causa reno-
uandi primo quoq; tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad
rebellandũ solicitauit, ut nuntios clàm ad Henricum miserint, qui sese tradere
illi statuisse dicerent, si modò arma capere, ac in Gallias traijcere libêret: qui in
super tempus rei gerendæ idoneum esse docerent, quo apud Francos diui-
sum principum populiq; studium esset: & demum, ut incœptum negotium
bene succederet, in eius tantùm diligentia atque autoritate positum esse. Rex
tametsi bellum optabat, tamen cum Huberto comite Cantiano, de rei summa
prius cõmunicauit, quàm nuntijs responsum daret. Is siue quòd cerneret regẽ
id ætatis nondum idoneum esse ad bella externa gerenda, siue quòd Hugo-
nis fidem suspectam haberet, consuluit tantum bellum esse in aliud tempus re-
ijciendum: cuius sententiam Henricus secutus, respondit nuntijs, se non mul-
tò pòst in Gallias uenturũ, si intellexerit suos Normanos cum reliquis popu-
lis, in ea interim uoluntate permanere, egitq; gratias pro tanto eorum in se stu-
dio, & id multis uerbis. Per eos dies Gulielmus Branſæus, uir bellicosus,
Leolino Vualliæ principe dolo captus strangulatur, quem paulò pòst Henri-
cus tam ob illud facinus, q; ob alias acceptas iniurias, grauiter puniuit: cùm
prodigia multa ea hyeme facta, cœlum assiduis flammis coruscasse, turres &
templa de cœlo tacta, medio die obscuritatem aëris immensam incubuisse fe-
runt. Rex interea parata iam classe, atq; ingenti coacto exercitu, magnaq; co-
pia

pia pecuniæ à populo ad bellum gerendum exacta, cùm quotidie tam ab Hugone Marchione comite, quàm à Petro Britannorum duce ad traijciendum in Gallias solicitaretur, demum decreuit tentandam fortunã belli, ut sua quandoq; recuperaret: itaq; Martio iam mense ineunte, post annum quàm regnare cœperat, tertium decimum, impositis in naues militibus proficiscitur in Britanniam, ubi cum Britanno & Marchione facta belli societate, Francorum agros populari incipit. Crescebat in dies exercitus, ad famam nominis Anglici, Normanis undiq; cõfluentibus, inter quos duo fuere Paganelli Fulco & Guielmus fratres heroës nõ minimi usus, cum quadraginta uiris bello egregijs. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuit Ardonum, Campanellum, & Belesmum, crebris nunțijs de aduentu Angli certior factus, magnis itineribus in agrum Andegauensium proficiscitur, positisq; ad Ligerim castris, militem disponit, qui Anglũ transitu fluminis prohibeat, ne in Pictones eat, quos suspectos habebat. Henricus cognito hostis aduentu, celerius opinione omniũ traiecto Ligeri, in Pictonum agro castra facit, atq; inde in Santones se recipit. Interim Francus sequitur hostem, quem iam biduí abesse intellexerat, ut uspiam assequatur, & iti nere intercludat, qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupifortis Marchiani militis complanatis, Carentum flumen traijcit, Santonensemq; agrum populatur. Hîc, si alijs scriptoribus credimus, utrinque prælium cõmititur, quod diu atrox anceps q; fuit: ad ultimum Anglis pedem referentibus, Francus superior euasit, magno hostium numero interfecto. Secundum hanc pugnam, pax inter reges conuenit. Cæterum apud alios scriptum legimus, rem per inducias sine certamine, transactam fuisse, quòd Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde scientes, facilè Blancham reginam, Philippum ipsius Ludouici patruum qui Regi naldo comiti Bononiæ in uinculis demortuo in comitatum successerat, quòd eius gener esset, & Ranulphum Cestriæ comitem pacis disceptatores audierint. Atque ita ab armis discessum, id quod longè uero proximum dixerim.

Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiã ad extremum rediere.

Anglus post coagmentatam pacem, relicto in Vasconia præsidio, secundũ oram maritimam, in Britanniam rediens ad Nanetum urbem pulcherrimam propter ipsum flumen sitam, se contulit, ubi aliquantulũ moratus est, ac post exactam æstatem, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili gesta, in Angliam redijt: & quia multum pecuniæ in sumptus eius belli apparatus abierat, continuò tributum ex quintadecima conferendum imperauit, pro nouo bello suscipiendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hispaniã continuis populationibus uexabant: Itaque rogatus ab Aragonensi rege, ut se militi iuuaret, ingentem armatorum numerum primo quoque tempore misit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hispani igitur cum Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam deuictis Barbaris uictoriam adepti sunt. Per illos ipsos dies, grauis lis orta est inter Ricardum Cantuariensem antistitem, & Hubertum comitẽ Cantij: is enim occupauerat arcem Tumbrigiensem, cum pago, ac nõnullis possessionib. quæ Cantuariensis pontificis sine cõtrouersia erant. Quapropter Ricardus de huiusmodi iniuria apud regem cõquestus, cùm uideret

nihil proficere, quòd ipse Henricus eam prædam ut suam repetebat, pro tem-
pore remedium adhibens, sua autoritate declarauit publicè impios illorum lo
corum occupatores, & prouocans ad Gregorium pontificem, Romam euec
gio perrexit. Miserunt eò procuratores suos rex & comes, cõstituerunt q̃ pon
tificem arbitrum, qui litem terminaret, æstimaret q̃. Gregorius cognita dili-
genter causa, secundum Cantuariensem pontificem iudicauit. Itaq̃ Ricardus
optatum suum consecutus, dum in Angliam redit, non longè ab urbe Roma,
in itinere moritur, post annum quàm sedere cœperat alterum: in cuius locum
successit Edmundus thesaurarius quem uocant, Sarisberiensis collegij, uir sanc-
ctissimus, ordine antistitũ quartus & quadragesimus. Post mortem Ricardi, q
quicquid pontifex Ro. Cantuariensi adiudicarat, irritũ euasit, cùm uacante se
de, nõ esset, qui negotiũ curaret. Eodẽ tẽpore Leolinus Vuallus, uir uiolenti
ingenij & prædæ auidus, hostiliter Anglicos fines ingressus, uicos incendio,
agros populatione uastat. Rex ab incolis certior factus maximis itinerib. pro-
ficiscitur, ac ad iniuriam ulciscendã ire maturat. Sed eius aduentu cognito, hos
stes territi partio more in montes atq̃ paludes sese repentè abdunt. Quæ res
fecit, ut rex qui se aliquid dignũ facere non poterat, ne operam luderet, relicto
paruo præsidio, pari propè celeritate redierit, atq̃ illuc contendisset. Vuallus
post regis discessum rursus in agros erumpit, ac nõ modò in eis prædatur, sed
cruore & flamma cuncta delere nititur, qui dum temerè latè uagatur, à regio ex
circumuentus præsidio, magnam accipit cladem: sed nec eo fractus animo, ma
iorem deinde exercitum conflat. Quod ubi Henricus cognouit, ualde permo
tus, quòd tantum in Leolino minimo regulo audaciæ inesset, iterũ cum mul-
tò maioribus copijs hostem insecutus est, cõmissoq̃ prælio, etsi magno labo-
re ob locorum iniquitatem, ad ultimum domuit. Ille tamẽ cùm in diem rapto
uiueret, à latrocinijs manum deinceps abstinere non potuit.

Sublatis per hunc modum bellis, rex habito principũ concilio, exponit se
rei bellicæ causa, factis permultis hactenus sumptibus, indigere, ac propte-
rea uelint sibi pecuniam suppeditare: quod illi se facturos pernegant, suam ac
populi inopiam multis rationibus excusantes. Tum Petrus Vintonienſis an-
tistes, in quo omniũ uno multũ dicendi salis inerat, palàm regem admonet, ut
populo assiduis tributis exhausto parcat, sed si egeat, possessiones quas ab iri-
tio ipse adolescens parũ consideratè suis donasset, ab illis recipiat, simulq̃ rapa
cissimos quosq̃ qui ampliores præfecturas gerebant, priuet, cogatq̃ ratione
reddere, ut scilicet illis pro spõgijs utat, quòd antea sic eos perfudisset, ut nunc
madidos possit exprimere, quod olim Vespasianus factitasse fert: atq̃ demon
strat eum per hunc modũ, ex suo satis abundaturũ. Rex nõ grauatè Petro ita
admonenti aures dedit, & eius secutus consiliũ, protinus cũ suis quæstoribus
rationem accepti & expensi habuit, & cùm bonã eorum partẽ reperisset plus
pecuniarũ acceptũ retulisse, quàm tulisse expensum, coëgit sibi non sine ulcisci
satisfacere. Item de magistratibus iudicium exercendum curauit, quorũ bene
multi repetundarũ pecuniarum conuicti damnant, & in ijs Hubertus Cantia-
nus comes, qui cùm satisfacere recusasset, in carcerẽ missus, acriter mulctatur.
Ea res fecit animũ regis eò in omnes suos ministros offensiorẽ, quò plus alijs,
omnia Huberto comiti crediderat, ita ut alienigenas domesticis iam antefere
cœperit. Quod ita principum animos offendit, ut Ricardus Marescallorum

familiæ

familiæ princeps, tam ſuo quàm aliorum nomine auſus fuerit factū regis pa-
làm improbare. Ad ea Petrus Vintonienſis antiſtes reſpondit, regem nihil
ſuper ea re, inconſultè aut intempeſtiuè agere, qui cùm ſecum cogitaret Angli
cos principes patrem ſuum Ioannem infeſtis armis æquè ut animis perſecu-
tos eſſe, ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet, infideliſſimos eſſe in-
uentos, non iniuria exteris hominibus magis quàm ſuis confideret. Id Vin-
tonienſis aculeatum reſponſum ita pupugit, ac uulnerauit animos quorundā
optimatum, quorū primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, ut facta coniura-
tione, palàm à rege deficientes, alij aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint.
Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorum bonis, ac ſimul ma
gnam militū manū ex Flandria arceſſiuit, quorū opera in bello uteret. Dum
ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinū principem Vuallíæ duce
Ricardo adiungunt, ac timentes regis aduentum, proximos agros omni com
meatu ſpoliant, armenta abducunt, ſeſeq; ad reſiſtendum muniunt. Non fefel
lit eos conſiliū: nam paucis pòſt diebus rex cum magno exercitu ſuperuenit,
ingreſſusq; Vualliā, cùm nullum cōmeatum reperiret, ad fines Vigornienſiū,
Salopienſiumq; regreſſus, aliquot illic dies ſtetit. Hîc milites dum temerè per
agros palantes uagantur, & caſtra ſine uigilijs habent, ab hoſtibus noctis ſilen
tio circumuenti paſſim obtruncant. fuiſſet cædes maior, niſi in caſtellū quod
in proximo erat, quo rex ſe tenebat, reliqui omnes qui in caſtris erāt, de media
nocte profugiſſent. Interfecti ſunt amplius quingēti homines, ac impedimen
ta omnia amiſſa. Rex eo affectus detrimento, cùm ſæpe aliàs expertus eſſet ad
uerſam ob locorum iniquitatem, inſolentiamq;, belli fortunam, in aliud tem-
pus uindictam tantæ iniuriæ reſeruandam ratus, Gloceſtriam rediit.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCXXXIIII, & cùm Hen
ricus regnare cœpit, decimus ſeptimus, laboratū eſt primò fame, quia inſolita
frigoris uis ita fruges retardauit, ut ſuo tēpore matureſcere nequiuerint: de-
inde peſtilentia, quæ famis comes ſemper eſſe ſolet. Ricardus Mareſchallus
eodem tempore non ceſſabat cum Vuallis finitimos agros uaſtare, & quoti-
die ad eum principes aliquot deſciſcentes regem uehemēter ſolicitabant, cùm
Ioannes Monumetenſis uir fortis & ſtrenuus, regiarum copiarum præfectus,
facto magno exercitu, celeriter ad hoſtes properauit, ſperansq; ſe illos impara
tos, imprudentesq; inuaſurum, noctu iter faciebat, ut paulò ante lucem, quod
æſtiuis noctibus ſopitæ plurimum quietis tempus eſt, dato ſigno, opprime-
ret hoſtes ſemiſomnes, & ſtratos paſſim cæderet. Verū longè aliter euenit: Ri
cardus enim per ſpeculatores cognito hoſtium conſilio, locum prior occupa-
uit, quò uenientes uſpiam in itinere inſidijs exciperet. Itaque dum Ioannes ni-
hil tale formidans ad eum locum contendebat, Ricardus facto impetu, hoſtes
inuaſit, quos ſubitæ rei terrore captos nō ſignū certum, nō ducem ſequentes,
paſſim fudit, fuſosq; latè perſecutus eſt. Cædes ubiq; ingens facta eſt: quibuſ-
dam fyluæ, inter quas inſidijs circūuenti ſunt, refugio fuere. Ipſe Ioannes cum
paucis inter tela hoſtium uix euaſit. Ricardus uictor poſtero die quaſdam Io-
annis ruſticas poſſeſſiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diri-
puit. Henricus qui per eos dies Gloceſtriæ morabatur, huiuſce male geſtæ rei
nuntium moleſtè accipit, continuoq; cum ſuo domeſtico ſenatu, quale reme-
dium tanto malo adhibendum ſit, agitat. Poſt uarias ſententias, unum omnes

sentiunt, exules cōdimentis humanitatis esse mitigandos, pacemq́ necessariò illis dandam, atq́ Petrum Vintoniensem episcopum, & alterum Petrum Riuallem, quorum impulsu omnia in aula immutata essent, exterminandos à regia, cum nonnullis alijs magnæ autoritatis uiris: ac eiectis alienigenis, Angles in familiam regiam restituendos. Probauit consilium rex, cuius uicissitudine nihil ad sedandam præsentem procellam aptius iudicans, primò Vintoniensem antistitem à rebus publicis amotū, ad obeundā diœcesim suam ire iussit: item Petrum Riuallem, ac complures alios consiliarios, quibus instigantibus odium sibi principum inussisset, à conspectu suo familiaritateq́ dimisit, eiecit, ablegauit: deinde pristinos domesticos recepit, postremò nuntios de pace ad exules in Vualliā misit. Dum ista gerunt̄, Ricardus certior factus Syluestres Hybernos prædia continenter depopulari, quæ ipse in ea insula possidebat, illuc ex Vuallia proficiscit̄, comite Gaufredo Mariscensi, homine Hyberno, uiro manu prōpto, factoq́ statim prælio, cùm Gaufredus metu uel errore actus ordinē deseruisset, omne ipse pugnæ onus ferre coactus uulnus accipit, quod profligatis mox hostibus male curatū causa fuit, cur in febrem inciderit, qua paucis pòst diebus uehemēter oppressus interijt, uir tam militari gloria, quàm animi altitudine summus, cuius mortem ipse Henricus ualde doluit, palàm te status se ducum omniū principem amisisse. Post hæc, cùm nuntij redissent ab Vuallia, retulissentq́ exulū animos ad recōciliationē inclinatos, rex protinus autore Edmundo Cantuariensi antistite, illos data fide ad se accersiuit, atq́ omni deposita simultate, in gratiā libens recepit. In ijs fuere Gilbertus Mareschallus frater Ricardi, Hubertus comes Cantianus, & Ricardus Suardus, uiri amplissimi. Quibus rebus feliciter cōpositis, ac armis ubiq́ tuta conditione positis, rex Londinū reuertitur, ad quem statim importunū Iudæorū facinus delatum est: illa enim fæx hominū quæ id temporis Nordouici degebat, quendā Christianū puerū furtim captum totum integrū annū nutrierat, ut aduentante pascha, quasi noui nostræ religioni dedecoris imprimendi causa, cruci affigeret: sed deterrimi carnifices paucis antè diebus, quàm sanguinē innocentem effunderent, tanti insimulati criminis, ac conuicti, merita pœna afficiuntur.

Anno deinde qui insecutus est, Isabella soror Henrici, Federico secundo Romanorū Imperatori nuptū datur, & in initio alterius anni, qui fuit à natali Christi MCCXXXVI, rex in matrimoniū duxit Aleonorā filiā Raimundi comitis Prouinciæ, qui haud multò pòst celebre concilium Londini habuit, in quo nōnullas sanctissimas leges tulit, atq́ omnia è republica facienda curauit, quibus deinceps status regni longè melior fieret. Veruntamen quò ille ex ijs officijs plus gratiæ apud populū cōsecutus est, hoc cōfidentius nō multò pòst ingentē pecuniā sibi ab ipso populo curari petiuit, adeò, ut nihil nisi ex suo usu fecisse diceret̄. Quo tēpore prodigia mira facta sunt. Calendis Maijs uisæ sunt in cœlo uariæ hominū formæ, uelut instructis aciebus dimicantes: quod portentū immensi imbres secuti, omnia aquis opplerunt. Iam aderat annus ab eo quo regnare cœperat Henricus, uigesimus, & humanæ salutis MCCXXXVII, cùm Mertonū (qui est pagus Surræ comitatus, distatq́ à Londino circiter millia passuum septem, ubi loci celebre est cœnobium canonicorum regularium, quos dicunt, olim conditū à Gilberto principe Normano, qui cum primo Gulielmo uenit in Angliam) conciliū principum frequens conuocatū est, in quo

concilio

concilio quamplurima è republica ſtatuta ſunt, quorũ ſanctio etiam nunc ritè ſeruatur. Et demum de tributo indicendo eſt actum, ſed fruſtra. Anno eo ipſo Gregorius nonus pontifex Romanus, rege non inuito, miſit Othonem cardinalem in Angliam legatum, qui ſacerdotalis ordinis ſtatum recognoſceret, ac quatenus opus eſſet, corrigeret. Is cuius iam uirtus omnibus longè notiſſima erat, quippe qui ſuperioribus annis eo muneris genere ſumma cum laude functus fuerat, poſteaquam de rebus agendis probè edoctus eſt, antiſtitum aliorumq; ſacerdotum conuentum Londini celebrem fecit, in quo poſt longam conſultationem, de patrum ſententia, leges plurimas tulit, quæ deinceps ſacerdotalem dignitatem maximè conſeruarunt. Poſt hæc, cauſa iuuandi Aſiatici belli, imperandas ſacerdotibus decimas omnium ſacerdotiorum curauit. Per idem temporis rex collocauit Aleonoram ſororem, quæ nupta fuerat Guliel-mo Mareſchallo Gloceſtriæ comiti, Simoni ex Monteforti, uiro ſingulari uirtute. Id connubium Edmundus Cantuarienſis antiſtes deteſtabatur, quòd Aleonora poſt obitum uiri, uouiſſet perpetuam Deo caſtitatem: propter quod rex cœpit ſuccenſere antiſtiti: qui non multò pòſt maioribus in dies ſingulos affectus detrimentis, de iniurijs apud pontificẽ querendi, ac nonnulla alia domeſtica negotia curandi cauſa, Romam perrexit. Illo ipſo tempore Federicus Italiam petiturus, ab Henrico ingentem militum numerum accepit, qui ei in bello ſtrenuè ſeruierunt, cùm Ioanna ſoror regis regina Scotiæ in Anglia, quò uenerat fratris ſalutandi cauſa, morbo extinguitur. Petrus quoq; Vintonienſis epiſcopus à uita exceſſit. Edmundus antiſtes interea Romæ nihil ex eis, quæ petierat, à pontifice impetrauit, ſiue quòd Otho legatus, ut quidam tradunt, obſtitiſſet, qui cũ ſancto uiro inimicitias haberet, ſiue quòd ſanctitas uitæ à compluribus parui æſtimari ſolet. Itaq; bonus antiſtes ſui optati minimè cõpos in Angliã rediit, grauiora inde accepturus incõmoda. Anno eodẽ unus ex militibus regijs, homo ualens, cuius nomen, quod ſciam, non proditur, cupiens aliquo audaci facinore acceptam (uti par eſt credere) à rege iniuriã uindicare, deſtinat animo, noctis ſilentio ſibi penetrandũ in cubiculum, atq; eum ibi obtruncandũ: & ut ſine ſuſpitione, tempus & locum edendi ſceleris poſſit liberius obſeruare, ſe amentem ſimulat. Erat per eos dies rex in Vodeſtocano ſuo, quibus ille tale facinus animo uerſabat, qui poſtq; omnia accuratè explorauerat, de media nocte accedens ad cubiculum, clàm per feneſtram introit, ac ad lectum regium aduolans, læua manu, remotis ſtragulis, ferro puluinar frequentibus ictibus percutit, arbitrãs ſe regem fodere, qui ea nocte, ut fortè accidit, cubiculũ mutauerat. Cognita re ab una puella reginæ cubicularia, quæ uigilabat, fit clamor, & cum clamore concurſus regiorũ miniſtrorum, qui hominem capiunt, captumq; ad ſupplicĩ dandũ trahunt. Ita nihil fuit propius factum, quàm ut rex occideretur. Hinc diſcere licet, etiam principem non poſſe iniuriã facere homini quamuis infimo, ſine ſui capitis periculo. Ex quo expedit, ut unuſquiſq; manus ſemper abſtineat.

Principio inſequentis anni, Henricus ſuſcepit ex Aleonora uxore filiolum, quem Edouardum nominauit, ob memoriam illius diui Edouardi tertij qui paulò antè regnarat, quàm Normani Angliã occupaſſent. Hunc puerũ Otho legatus baptizauit, ſub cuius ortũ apparuit ſtella immenſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum, quæ per longum cœli tractum, ueloci, crebroq;

cursu ferebatur, modò ignē præ se ferens, modò fumū post se relinquens: quo sanè ostento, futura Edouardi patris amplitudo, ac Edouardi filij exiguitas ua nitasq; uelut ex oraculo quodā pronunciata dicit. Id tēporis Leolinus Vual liæ princeps è uita migrauit: deinde inter Griffinū & Dauid filios eius de prin cipatu aliquandiu disceptatum est, quem ad ultimū Dauid, etsi minor natu, fa uente Henrico, assecutus est. Ipse uerò Griffinus dolo à fratre Dauid captus, & regi custodiendus traditus, in turri Londinensi non multò pòst tentando fugā lapsus ex summitate muri per funiculum, qui ex ui ponderis fractus est, decidit in terram, & ilicò occidit. Item per eos illos dies, Thomas comes Flan driæ, filius Sabaudiensis comitis, qui Ioannē quæ cum Ferdinando nupta fue rat, paulò antè in matrimoniū duxerat, in Angliā profectus benignè ab Henri co accipit hospitio. Sed multò apparatius gratiusq; acceptus est Simon Mon tifortensis, uir uirtute, consilio, uita, ratione, sanctitate mirabili ad omnē Dei & hominū gratiam promerendam. Huic ab initio admodū iuueni propter iu stitiam, prudentiamq;, summa totius belli gerendi in Albigenses, hominū ge nus maleficum, in Narbonensi Gallia subitò exortum, delata est à Philippo Francorum rege, qui nobilissimā adeptus est uictoriā: postea nescio ob quam acceptam à Blancha diui Ludouici matre offensionē, ad Henricum transiuit, cui ille, uti antè dictum est, Aleonoram sororē locauit, deditq; dotis nomine, comitatum Leceſtriæ, ac amplissimos mandauit magistratus.

Opprimebat bello per idem quoq; tempus, Federicus Imperator Romanū pontificem simul cum tota Italia, cùm Innocentius quartus pontifex in locum Cœlestini quarti successit. Is uir egregius, constans, diligens, reipublicæ ama tor, cùm impotenti Federici libidini maturè resistendū putaret, à principibus Christianis opem & auxilium petijt, quem Henricus autore Othone legato, quantū per affinitatem licuit, quæ ipsi cum Federico intercedebat, pecunia iu uit. Itidem fecere episcopi, ac reliqui sacerdotes. Quod Federicus audiens, cele riter regem per literas summè rogat, ut ne opem pontifici ferat: sed solertia & industria Othonis, omni promissa pecunia penè iam ipsi pontifici antea missa, frustra fuere Imperatoris preces. Edmundus Cantuariensis antistes maximè omnium eiusmodi legati Romani frequentes exactiones, quibus sacerdotes diuexabantur, liberè reprehendit, ac non multò pòst statuens exilij libertatem anteponere domesticæ seruituti, in Gallias ad Pontiniacum cœnobium mo nachorum Cistertiensis ordinis, & Altisiodorensis dioeceseos, uti suprà libro xiij. diximus, perrexit, illic spontè exulaturus, diui Thomæ secutus institutū, qui ad id loci innocentiæ asylum confugerat. Causam profectionis siue exilij alij aliam scribunt: quidam tradunt Edmundum ut uirum spectatum atq; pro batum cùm animaduerteret religionē in dies magis negligi, bonis præsertim sacerdotibus nullum honorē haberi, in manu sua non amplius esse, ut eiusmo di malis mederetur apud principē, qui bene monenti aures non daret, ad extre mum constituisse, ab ea regis satietate sui discedendū, atq; cedendum usq; eò, dum ille tandē aliquando incōmodo aliquo edoctus errores deponeret. Non nemo huiusmodi causæ addit alteram: consueuerat enim rex ex instituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato, uacantiū episcopatuū ac cœnobiorū fructus eatenus capere, quoad aliquos uiros dignos ipse illis præficiendos curaret: qui eo lucro illectus, sacerdotia eiusmodi diutius uacare de industria permittebat.

Huic

Huic malo Edmundus occurrendum iudicans, à rege impetrauit, ut huiusce rei curandæ munus solus Cantuariensis archiepiscopus obiret, quò per hunc modũ, episcopatus atq; cœnobia rectoribus orba, & melius gubernarent, & cui tius dignis deferrent præpositis. Verùm cùm aliquandiu ita seruatũ esset, & Henricus animaduerteret nõ esse in rem suam, quod paulò antè concessisset, illud statim reuocauit, & sacerdotiorũ uacantiũ uectigalia, prout antea fecerat, capere rursum cœpit. Quod factũ ferũt Edmundũ adeò intolerabile iudicas-se, grauatecq; tulisse, ut demũ alijs quoq; multis de causis, quas cõmemorare longũ esset, indignatus, in exiliũ spontè abierit. Hic uir sanctissimus, quippe cui nemo id tẽporis, uera laude probitatis, integritatis, religionis anteponen-dus erat, dum in Pontiniaco cœnobio morabatur, spretis opibus, posthabitis uoluptatib. atq; omni ambitione & potẽtia, præ cœlesti uita, ad quã aspirare ni-tebat, corpus assiduis ieiunijs domare, pietatẽ aduersus omnes exercere, Deũ denicq; orare, ut apud suos Anglos religionẽ aduersus impios tueri uellet: cu-ius porrò sanctitatis atq; miraculorũ fama, quamobrẽ iam tum clarus esse cœ-perat, ita omnibus breui tẽpore cognita est, ut usq; ab ultimis Galliæ finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobiũ hominis uidendi causa confluerẽt. Sed paucis pòst mensibus aduersa ualetudine laborans, & sperãs se facilè con-firmari si locũ mutaret, nõ longè à Pontiniaco secessit ad quoddã aliud cœno-biũ, ubi uitam finiuit, corpus eius ad Pontiniacũ celebri exequiarũ pompa ter-ræ reddit. Is igitur antistes de religione optimè meritus, ita deinceps miracu-lis claruit, ut ab Innocentio quarto in diuorũ numerũ suo merito relatus sit. Sedit annos octo. Vacauit Cantuariensis pontificatus plus annis tribus, cùm postremò regis iussu, monachi Cantuarienses elegerunt archiepiscopũ Boni-facium natione Sabaudiensem, id est, natũ in Allobrogibus, qui Aleonoræ regi-næ auunculus erat. Hic in ordine antistitum quadragesimus quintus fuit.

Ricardus regis frater parata classe id temporis Syriam petijt, qui mirandũ in modũ rem Christianam iuuit. Eò etiam nõ multò pòst Ioannes comes Al-bamarlensis, Gulielmus Fortis, Petrus Malolacẽsis, uiri strenui, cum magna militũ manu profecti sunt. Apparuit cometes diro aspectu, per triginta dies ferè cõtinuos, circiter initiũ anni, qui secutus est, qui fuit à natali Christi MCCXLI, & cùm regnare cœpit Henricus, uigesimus quartus. Isannus neque do-mi, neq; militiæ, rem aliquam ferè memorabilẽ habuit. Otho legatus Romã exacto iam suæ legationis triennio discessit. Venit in Angliam Petrus Sabau-diensis Bonifacij Cantuariensis antistitis pater, uir multò prudentissimus, quo Henricus est familiariter usus. Ricardus item transactis pro tempore, in-ter nostros & Saracenos in Syria rebus, domũ incolumis redijt, cùm in Vual-lia est nouũ bellũ subitò ortũ, id quod Henrico bono fuit: alios enim Vuallo-rum miserebat casus Griffini, quòd per proditionẽ auito principatu frauda-tus in carcere esset, nam nondũ interierat, insidebatq; in illorũ animis tanti fa-cinoris memoria: alios autẽ tenebat studiũ rerũ Dauid, qui imperiũ obtine-bat, itaq; cùm omnia arderent inuidia & partiũ furore, ad arma utrinq; cõcur-ritur, magnæ simul pugnæ simul strages edunt. Quibus rebus cognitis, Hen-ricus cernẽs animo id certamẽ fratrũ, quorũ alterũ in custodia habebat, alterũ ingratiũ cõperierat, ex suo usu futurũ, in Vualliã cum expedito exercitu aduo-lat, profligatoq; Dauid, ac seditionis autoribus captis, pœnaq; affectis, Vual-

liam in suam potestatem redigit. Atq; ita prouincia semper quietis expultrix, atq; finitimorum turbatrix, in ditionem Anglorum redijt. Eodem anno Ilia bella Federici Imperatoris uxor, eademq; Henrici soror moritur, cùm mira fuit solis defectio.

Exin sequitur annus uigesimusquintus, cùm Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: nanq; Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fece- rat Pictonum comitem Alphonsum fratrem, qui Ioannã unicam Raimundi Tolosatiũ comitis filiã in matrimonio habebat, ac ob id, in illius opes succes- surus erat, & ei cum cæteris Pictonũ optimatibus, Hugonem Marchiæ comi tem Henrici regis uitricũ, quem suspectum cum primis habebat, licet post in- ducias cum Anglo factas, in gratiam receperit, cõceptis uerbis iusiurandum more maiorũ dare iusserat, id quod iure quamoptimo Hugo facere deberet. Hugo dehortante uxore, quæ Ioannæ comitis coniugi modis omnibus cede- re nolebat, negat se fidem obligaturũ Alphonso, ac simul iterũ ad Henricum deficit, atq; solicitatis repentè ad defectionẽ Pictonibus, ad eum scribit se ma- gna auxilia parasse, magna esse in spe, cùm omnes Pictones, Britannos, Nor- manos noui iam belli pariter affectantes esse certũ habeat, & propterea solum eius aduentũ expectare. Henricus uisis Hugonis literis, & per idem tempus alijs à Pictonibus acceptis, qui se ad eum descisc ere paratos esse testabantur, conuocato primo quoq; tempore principũ concilio, de bello gerendo cõmu- nicat. Variæ erant sententiæ: alij enim secum cogitãtes quanti labores, quanti belli apparatus malè aliàs cecidissent, ac turpe esse, manẽtes cũ Franco adhuc inducias uiolare, regem à bello gerẽdo magnopere dehortabant. Alij in aliud tempus differendum iudicabant. Alij demum, etsi perpauci admodum erant, tandiu bellum Franco faciundum affirmabant, donec amissa toties frustra re- petita recuperarentur: nec esse, quòd de inducIarum iuris uiolatione dubita- retur, cùm nõ esset contrà, quàm leges sancirent, quocunq; tempore prædan- res exuere præda: neq; item illud argumentũ tam magni momenti censeri de- bere, quòd aliàs negotiũ sub manus nõ succesisset, quin posset suis itidẽ opi- nionibus suffragari, cùm fortuna belli haud semper eadem esse soleret, quòd omnis belli Mars cõmunis est deus. Placuit hæc sentẽtia, in qua tametsi plus animi q̃ consilij ineSSe uidebatur, sic regi, ut tantũ postea abfuerit, ut cæteris principibus enixè dissuadentibus auscultauerit, ut etiã illis mox utcunq; in- am sententiã tractis, exercitũ sibi protinus conflandũ constituerit. itaq; primũ omniũ cogendis pecunijs operam nauat, & quia in proximo concilio uniuer- si tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellan- do, pecunias partim dono, partim mutuas accipit, quo facto negotium guber nandi regni Gualtero Eboracensi antistiti mandat, ac unà cum Ricardo fra- tre, parata iam classe, in Galliã proficiscitur, expositisq; copijs, nõ longè à Ru- pella, quæ magno Francorum præsidio tenebatur, in Pictones contendit.

Dum ista ab Henrico geruntur, Ludouicus certior factus de nouo bellorũ motu, in Marchianum comitem mouet, captisq; de eo aliquot oppidis, ad tur- pem deditionẽ compellit, eoq; negotio feliciter confecto, in hostem properat, primoq; accessu loca in potestatẽ redigit, quæ Anglus à tergo reliquisset præ- sidio parum munita: deinde Taliburgum uersus iter conuertit, ut cum Henr co prælium faciat, qui paulò antè se illuc receperat. Atqui hoc in loco, inter se non

senõ consentiunt autores: quidam tradunt multos in exercitu Francorũ, partim pestilentia, partim grauitate cœli affectos, subitò mortuos: atq; cùm quotidie plures in morbum inciderent, ipsum etiam Ludouicum aduersa ualetudine affectum, secus atq; sperabat, coactum fuisse, renouatis cum Anglo indutijs, abire, alij uerò scribunt nõ longè à Carento amne, qui Rupellam præterlabens in Oceanum influit, inter Francum & Anglum æquo ferè prælio pugnatũ, sed ad extremũ, Anglum qui à Marchiano comite destitutus, militum supplementum habere per tempus nõ potuisset, necessariò initis rursus cùm Franco inducijs, in Angliã infecto negotio, uti sæpe aliàs fecerat, redijsse. De hoc secundo bello Hugonis impulsu sumpto, nõ meminere recentiores rerũ gestarũ Francorum scriptores, ac proinde aberrantes, huius belli causam alterius fuisse ponunt, ideoq; rem rei sæpe præuertentes, ita interdum historiam uariant, ut illa perdifficiliter cuipiã constare queat. Verùm rex Henricus cui susceptο bello nihil antiquius erat, utcunq; res bellica successerit, eo anno in Angliã nõ reuertit, sed Burdegaliam hybernatũ profectus est, ubi tota ea hyeme multa tentando, nihil aliud egit, nisi quòd nullo memorabili confecto negotio, tempus extraxit, atq; omnem pecuniam consumpsit: qui deinde in initio sequentis anni, qui fuit sextus & uigesimus, cùm regnare cœperat, factis cum Franco quinq; annorũ inducijs, in Angliam reuertit. Reliquit Henricus in Aquitania, Nicolaum Molissum præfectum militum præsidio maritimis etiã locis, quæ in sua fide esse sciebat, quanquam nõ multum illis confidebat. porrò ita usu ueniebat, ut ij populi assiduis bellis uexati cogerentur nõ ex uoluntate, sed pro temporũ malis, modò Anglorũ, modò Francorum imperio parere, cùm præsertim oppida maritima ita diruta essent, ut nullis præsidio esse possent, & proinde cùm ad resistendũ nõ ualerent, uictorem sequi contrà atq; interdum uolebant, necesse habebant. Quod fecit, ut Anglus sæpenumero Francum nequicquam armis aggressus fuerit, fretus eiusmodi oppidis ad iniuriam patentibus, ac ad id tentandũ inuitatus frequenti uoluntatis cõmutatione Pictonũ, qui dum eam ipsam uoluntatem uni alteríue regũ expurgatis rebus uolebant, quotidie per proditiones, maiore se scelere obligabant. Quibus rebus Henricus similiter atque Ioannes eius pater sæpe illusi, & uitæ periculum adiuerunt, & immensas opes effuderunt, perrarò ex animi sententia, aliquo euento gauisi, ut appositè suprà est demonstratũ. Nunc ad alia. Guliel mus Marisscensis natione Hybernus, uir fortis & strenuus, per eos dies Lõdini cum sexdecim socijs supplicio afficit. Is paulò antè ob seditionẽ exul factus, comparatis aliquot nauibus, mare ubiq; latrocinijs infestũ reddiderat, ut per hunc modum acceptam exilij pœnam, quam ipse iniuriam appellabat, ulciscetur. Item Ricardus frater regis in matrimoniũ duxit Cynthiam, siue, uti qui busdam placet, Sanctiam filiam Raimundi comitis Prouinciæ, sororem Aleonoræ reginæ, quam Beatrix mater in Angliam deduxit. Hæc fœmina electissima, magnifico rerum omnium apparatu à rege accipitur, ac cùm abiret, magnis donatur muneribus. Rex postquam nuptias fratris magnificentissimis opulentissimísque conuiuijs, ac apparatissimis omnis generis ludis fecerat, & uaria munera multis impartitus fuerat, cœpit renauare operam studio belli, quod pro recuperandis rebus in continente amissis, iterum gerendum ducebat. Itaque re ad concilium delata, principes si qui erant, qui uellent,

qui pauci erant, plenè demonstrabant toties bellum esse tentatũ fortuna num quam propitia, ut nulla amplius in armis spes relinqueret, nisi plus deinceps suis quàm alienis confiderent uiribus: igitur consulebant, oportere aut abstinere manũ, aut tale ac tantũ bellum parare, quo nullis omnino externis opus esset auxilijs, atq; tum demum eorum opinio ferebat, uictoriam perfacilè in manu fore, quæ hactenus alienigenarũ perfidia negata fuisset. His rationibus rex motus, nihil temerè de bello tentandũ statuit, sed ut ne deinceps externorum auxilia frustra quærere diceretur, prædia omnia quæ Normani in Anglia possidebant, publicauit, ut ex eo facto, tam ipsi Normani, quàm Britanni & Pictones intelligerent se nequaquam amplius uanis rebellium promissis crediturũ, ut qui tantũmodo uellet iam suo, ut aiunt, Marte facere, id est, suis uti Anglis. Atq; hoc initiũ belli & finis pro tempore fuit. Henricus uerò nonnihil in sese concepit infamiæ, qui specie magnitudinis animi, Normanos iustè bonis spoliasset, atq; exinanisset.

Dum res à bello externo quietæ sunt, Vualli qui etiam uicti quiescere nesciebant, Dauid rursum sibi principem constituũt, regios q; præfectos imprudentes, inopinatos q; statuto diei tempore, armis inuadunt, atq; primo impetu in fugam uertunt, multis passim cæsis. Angli interueniente nocte, & Vallo se quieti dante, opera & studio suorum centurionum, in unum se recipiũt, collectis q; animis cum uiribus, ubi illuxit, rebelles adoriuntur. Pugnatur amplius tris horas utrinq; acriter, cùm Vualli qui temerè in certamen descenderant, sensim cedentes, ad solita syluarum ac paludum profugia sese proripuerunt: Dauid in Scotiam aufugit, amissis ferè omnibus in eo prælio militibus, quos secum habuerat. Is dum in Scotia morabatur, Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendũ in Anglum instigabat, accendebat, prouocabat, prædicando Anglos passim iactare, Scotos ut inertes, infirmos, suo imperio obedientes ad nutũ paratos esse, ad præscriptum alienum uiuere, ac multa alia fingebat, quæ cuiuscũq; etiam patientissimi uiri stomachũ mouissent, irritassent q; animũ ad odium. Accedebat huc, quòd rex Alexander paucis antè annis, mortua Ioanna uxore, ut paulò suprà ostendimus, duxerat alterã in matrimonium fœminã, nomine Mariam, ut alij tradunt, Scotam, ut alij uerò, Francam: qui ea affinitate fretus, facilius rupto tum pacis, tum amicitiæ fœdere, cœpit minitari, atq; Anglos despicere, ac simul inter hæc exercitũ parabat, excursiones q; in Anglicum agrum faciebat. Quæ ubi Henricus cognouerat, uehementer indignatus pari studio copias coactas in Eboracensem agrum duxit, atque inde Nouumcastrum profectus, cùm audiret hostem haud procul abesse, suos expedire arma iussit. Dum ista gerebantur, aliquot principes indignè ferentes, nulla certa de causa tantum certaminis inter reges parari, ita ad concordiam conglutinandam se interposuerunt, laborarunt, egerunt, ut ad ultimũ sint in gratiam reconciliati. Quo confecto negotio, uix rex Londinum peruenerat, cùm ecce tibi, Vualli qui timentes ut facta pace cum Scoto, omnis uis belli in se uerteretur, iterum tentandam fortunam statuerant, repentè recepto Dauid principe suo, qui post concordiam inter reges secutam, in Vualliã clàm se contulerat, in Anglos impetum fecerunt: sed cùm temerè rebellassent, cum multa cæde, notas latebras petere, ac dicto parêre coacti sunt. Fecerat rex per huiusmodi continuos bellorum apparatus, multum impensarum, quare non

multò

multò pòst habito concilio, à cunctis generatim pecuniam petijt, quam ab omnibus negatam solita arte à singulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ cõcussa est, quo multa ædificia corruerũt: quæ res quanto rarius in insula cõtingere solet, tanto tunc pro maiore prodigio habita est: sed in Gallia multò grauius ea labes facta est.

Iam aderat annus alter & trigesimus ab eo, quo regnare cœperat Henricus, & humanæ salutis MCCXLIX, cùm frequens habitum est concilium Londini, in quo concilio cùm de pecunia exigenda rex ipse primùm agitaret, facilè est ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atq; uiolatæ fidei, quòd scilicet sine fine, pecuniam faciendam curaret, quòd suos ut plurimũ contemptui haberet, ac quòd hactenus præ multitudine promissorũ, pauca suo populo præstitisset. At ille arbitrans confessionem erroris medicinam doloris fore, concitato populo, ut omnibus uno responso satisfaceret, si quid peccatum esset, se emendaturũ dixit. Ita mitigatis principum animis, postremò tributum pro bello aduersus Saracenos gerendo indicitur, atq; decernitur, ut aliquot duces cum electa militum manu, sequantur Ludouicum regem Franciæ, qui anno superiore in Asiam profectus, Damiatam urbem Aegypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum se suscepturũ pollicitus est, cùm paulò antè graui ualetudine cruciaret. Itaq; Gulielmus Longaspata, uir & consilij magni & uirtutis, cum nõnullis alijs artis militaris longè peritissimis, ac numero militum nequaquam contemnendo, in Asiam profectus est, qui singularem operam in eo bello enauauit. Eò antistites aliquot uoti causa, eodem anno perrexerunt. Quo etiam tempore particula quædam sanguinis Christi, qui Hierosolymis seruabatur, dono regi data est à magno hospitalis domus Hierosolymitanæ magistro, siue, ut quidam uolunt, à patriarcha eius urbis, quem quidem precioſissimũ sanguinem ille monachis Vuestmonasterij seruandũ tradidit. Interea in concilio post multa ex Republica pariter acta atq; facta, cùm bona pars numorum argenteorũ, quos uulgus grossos uocat, adulterata tonsaq; esset, decretum est, ut deinde ijdem numi certo pondere cuderentur, ac ex una quidem parte, regij capitis effigies, ex altera uerò crux imprimeretur, & eius crucis brachia producerentur usq; ad extremas orbis partes ipsius numi, de quibus si quid diminutum foret, tum numi pro adulteris haberentẽ, & corruptores pœna mortis fficerentur. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo autẽ autores qui tradant, per idem tẽpus percussum esse denariũ argenteũ, quod uulgò Sterlyng, ab effigie sturni auiculæ uocitatur, quæ in altera parte numi impressa esset, nam sturnus Anglicè sterlyng dicitur; & sex & uiginti denarios fuisse, pondere unius unciæ argenti, ac tales ferè, quales hodie sunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum sterlyngorum nomine putatur. Sed & cur denarius sit nota sturni auiculæ signatus, causam ponunt, quòd ea auis pars foret insignium, quibus reges id temporis multarum possessionum uel extramarinarum domini usi essent, quemadmodum reges nunc solent insignibus regijs singula suorum regnorum insignia adiungere, quò potentia existat quammaxima: uel quòd numulus in altera parte haberet notam stellæ, quam Angli Ster uocant. Et isti denarij etiam hodie reperiunt. Incidit in hæc tempora mors Alexandri regis Scotorũ principis optimi, qui regnauit annos quinq; & triginta, cui in regnũ successit filius

Alexander tertius, qui nõ multò pòst Henrici filiam nomine Margaritam in matrimoniũ duxit. Anno qui secutus est, cùm crebri rumores afferrentur, Ludouicũ regem Francũ in Asia in Barbarorũ potestatem ueniisse, ac Gulielmũ Longaspatam cum bene multis suorũ in prælio cecidisse, Henricus percupidus ferendi opem Christianis laborantibus in Aegypto, primo quoq; tempore bellum sibi suscipiendũ statuit, qui nõ multò pòst cùm paratus esset aditer faciundum, à pontifice Innocentio per literas retardatur, quòd ille certior factus de conditionibus pacis, quas Ludouicus ab hoste accipere cogebatur, arbitratus est non esse opus nouo subsidio, cùm nostri re male gesta, pacem cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur.

At Henricus ita omisso bello in hostes cõmunes gerendo, totum id triennium quod secutum est, rebus domesticis, regnicq; firmamentis constituendis operam dedit, & illud in primis præstitit: pro sua enim pietate & gratia, irrogauit Paulino collegio sacerdotum ea omnia libertatis priuilegia, quibus ciuitas Londinensis uteretur, frueretur: quæ ne inde damnũ ullum faceret, dedit ex suo libras septem, quas etiã nunc uicecomites urbani ex ærario regio quotannis capiunt. Quibus actis rebus, Henricus post annum quàm regnare cœperat trigesimumseptimum, qui fuit MCCLIIII humanæ salutis, cum ingenti militũ numero in Aquitaniã traiecit, quam paulò antè audierat pasim seditionibus turbari: qui ubi eò peruenerat, captis aut profligatis seditionum autoribus, regionem purgauit, ubi ut pacatiorem redderet, hybernauit, atq; loca diruta simul instaurare instituit. Dum hîc moratur, accersiuit Aleonoram uxorem cum Edouardo filio, ac cùm ea hyeme opera inchoata perficere non posset, etiam æstatem illic egit: & quia iam indigebat, & assiduis tributis suos populos penè exhauserat, ut esse aliquid uideretur, quamobrem pecuniam petere liceret, Martio ineunte, misit in Angliam Ricardum fratrem, ut prædicaret, apud se noui belli metum uersari, quòd Alphonsus Castellæ rex decimus esset sine dubio in armis, ac propédiem in Anglicam prouinciam excursiones facturus, & propterea principes rogaret, ut quamprimũ uellent ipsum pecunia iuuare, uti eos pro sua erga patriam pietate, liberaliter facturos maximè confidebat. Profectus est celeriter Ricardus, sed frustra iecit rete, uti dicitur, ante oculos pennatorũ: nam tametsi apud patres multũ concionatus est, nihil tamen de tributo conferendo libenter audierunt, cùm fraus non omnibus latuisset: uerùm ut ne uacuus ad Henricũ rediret, Iudæis quorũ ingens multitudo ea tempestate Londini degebat, immanẽ pecuniam imperauit, atq; indead regem properè profectus ei exposuit, quemadmodũ optimates pecuniam negassent. Qua re rex ualde permotus, cœpit sensim modò hunc, modò illũ priuilegijs antea concessis priuare, minimã etiam nactus occasionem, quò illi aliquam ob ingrati animi uitiũ, pœnã haberent. Secundũ hæc, per nuntios uires non uulgares agitat cum Alphonso rege, de noua affinitate cum filio Edouardo iungenda: Ferdinandus enim rex Castellæ tertius huius Alphonsi pater, ex Ioanna secunda uxore, filia unica Simonis comitis Pontiui, tris sustulerat filios, Ferdinandũ, Aleonoram, & Ludouicũ: sed Ferdinando & Ludouico nõ multò pòst mortuis, sola Aleonora ex stirpe à Ioanna orta superstes fuit. Henricus igitur ubi ex nuntijs cognouit Hispanũ non spernere affinitatem, partim ob eas nuptias cõficiendas, partim ut simularet se quærere concordiã, milit

misit Edouardū filium ad Alphonsum uerbo pacis, sed re sui negotij apud illum actorem, ut Aleonoram sororem ipsius Alphonsi, uxorem sibi peteret, ac ea affinitate uiderentur omnes simultates & discordiæ, etsi fucatæ, paulò antè ortæ, iam esse sublatæ. Accepit Alphonsus Edouardū beneuolè, eicꝫ libens Aleonoram sororem cum grandi dote nuptū collocauit, qui ob eius nuptias consecutus est Pontiuū, quod ad Ambianorū fines pertinet, cuius Abbatisuilla princeps est oppidū ad Sommam flumen sitū. Hoc ex sententia confecto negotio, Edouardus ad patrē lætus reuertitur, atꝫ ei quæ egisset, ordine exponit. Pergauisus est immortaliter Henricus pro eo, quòd ipse ea noua affinitate fretus, speraret in posterum se tutius Aquitaniam possessurū, ac filius datum negotium prudenter curasset. Henricus secundum hæc, post annum quàm fuerat in Aquitania, in Angliam rediens, per Gallias iter fecit, qui ubi in Carnutes peruenit, obuiam sibi factū habuit Ludouicū regem, paulò antè ex Syria reuersum, à quo amanter liberaliterꝫ acceptus, ac magnifico rerum omniū apparatu Lutetiam ductus, ubi animi gratia, cùm aliquot dies fuisset, postea rectà in Angliam reuertit: ob cuius aduentū, Londinensis ciuitas in primis gauisa est, utpote cui eius absentia detrimento fuerat, quòd omnis generis merces plurimū uilis esset, omneꝫ cōmercium refrigeret. Veruntamen nec reditus bono fuit: porrò rex pecuniæ egens, cùm intellexisset in causarum actioni bus ius à ciuibus uiolatū, & quendam monachum furti damnatū, ex publica custodia per negligentiā custodū aufugisse, propter id, ciuitatis magistratus Ricardum Hardell prætorem, ac binos uicecomites Robertum Belyngton & Rodulphum Ascheuuye ad se uocauit, maleꝫ accepit, atꝫ acriter mulctauit. Haud multò pòst conciliū habetur, quo in concilio primū de reipub. statu plenè prouisum est, secūdo loco Edouardus regis filius ut maturius ad res gerendas grauiores experiens redderetur, fit Vualliæ princeps, simulꝫ Aquitaniæ ac Hyberniæ præfectus: & Edmundus alter regis filius minor natu Lancastri comes creatur. Vnde natum, ut deinceps unusquisꝫ rex hoc secutus institutum, filium maiorē natu Vualliæ principem facere consueuerit. His temporibus Ludouicus rex misit dono Henrico elephantum, animal post hominum memoriam rarissimè in Anglia uisum, ex quo rei nouitatis causa, certatim populi ad belluā uisendam concurrebant. Prodigia simul aliquot à uulgo notata sunt, quòd mare præter solitū excreuerit, apparueritꝫ cometes, ac crebrò loca eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia secuta est mors Gualteri Eboracensis antistitis, uiri magnæ uirtutis, qui annos quadraginta eam prouinciā pontificalem obtinuerat: cui successit Seuallus antistitum ordine quartus & trigesimus, uir pariter doctrina atꝫ animi integritate ornatus. Intercessit deinde totum triennium, cùm nihil ferè habemus scribere memorabile dictu: nanꝫ regi nihil prius fuit, quàm in omnibus concilijs, quæ eo tempore frequenter habuit, pecuniam exigendam curare, ob id præsertim, quòd Aleonora soror Alphonsi regis Castellæ deducta est in Angliam ad Edouardū uirum suum, quæ ingenti patrum ac iuuenū lætitia accepta est. Venit ad has nuptias celebrandas Alexander Scotiæ rex, cum Margarita uxore, qui ab Henrico comiter acceptus est, ac factis nuptijs, recepit comitatū Huntyngtonam, quem paucis antè annis Gulielmus eius auus amiserat.

Insecutus est inde annus humanæ salutis MCCLVII, & cùm regnare cœpit

Henricus, quadragesimus, quandò inter principes Germanos, Gulielmo Hollandiæ comite paulò antè Romanorum rege facto, à Frisonum gente interfecto, de Imperatore cooptando, cõtentio orta est: in quo certamine duo eligun tur, Alphonsus rex Castellæ, & Ricardus Henrici frater comes Cornubiæ, quare neuter confirmatus est. Atq; ita interregnũ eatenus prorogatũ tradunt scriptores Itali, quoad anno à natali Christi MCCLXXI, Rodulphus Habspur gensis comes ab electoribus Germanis rex & Imperator renuntiatus, à Gregorio decimo pontifice ea conditione admissus est, ut proximo anno Roman peteret, coronæ accipiendæ causa. Verùm ex Anglicorũ annalium memoria, constat Ricardo Imperatori creato, Aquisgrani Colonienſem antistitem dia dema imposuisse, atq; eum apud Germanos imperiũ obtinuisse. Item & Innocentium pontificem Romanum post mortem Federici Imperatoris, ut Manfredi illius ex concubina filij tyrannidem à ceruicibus Siculorũ depelleret, misisse legatos ad Henricum, qui dicerent regi, sibi in animo esse, pulso Manfredo, regem Apuliæ & Siciliæ creare Edmundum eius filium, & Henricum fidem habentem dictis iuuisse pontificem pecunia. Sed neutrum affirmant, quibus uitam illius pontificis scripserunt: quia liquidò constat Vrbanum quartum, qui secundo loco post Innocentiũ, pontifex creatus est, obtulisse illud regnũ Carolo Andegauensiũ comiti, qui deinde in Italiam cum exercitu profectus, à Clemente, qui Vrbano successit, rex Siciliæ factus est.

Quoniã autẽ accidit, uti Ricardi mentio facta sit, ut nõ prætereamus quod scitu est operæpretiũ, de eius uita altius repetendum ducimus. Is mira ingenij natura ab ineunte ætate præditus, magnã sui omnibus expectationẽ fecit, qui deinde singularis & animi & prudẽtiæ uir factus, tantũ apud omnes nominis assecutus est, ut Henricus eius in primis opera optima fortissimaq; tam in rebus domesticis agendis, cq; in bello, sicut suprà docuimus, usus sit, ac ad Germanorum imperiũ, quod omnes fatentur, uocatus fuerit: quod siue quindecim annos, ut Anglicis scriptoribus placet, obtinuerit, quibus uixit, posteaquã ab electoribus Imperator dictus est, siue minimè, prout alij uolunt, assecutus fuerit, satis constat eum talem fuisse, qui meritò ob insignem artis militaris, cuius longè peritissimus erat, gloriam ac animi probitatẽ, cum quibusuis & Romanorum & Anglorũ regibus conferri possit. Obijt mortem ætate iam decursa, in Anglia, ad Berchanstedum pagum, qui distat ab urbe Londino circiter milia passuũ quinq; & uiginti, cuius loci ipse dominus erat. Corpus ad sepulturã datum est in cœnobio Haylensi, ab ipso prope Gloceſtriam, ad duodecim circiter milliaria ædificato, quod amplis possessionib. locupletauit, eoq; loci monachos Cistertiensis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia uxore Edmundũ & Henricũ filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, adolescens apprimè pius, cùm fortè Germanorũ regũ monimenta quæ ad cultum diuinum pertinebant, studio attrectaret, uas quoddam aureum reperisse fertur, quo ex titulo cognouit, ut fama est, ac credere minus à pietate abhorret, portionem quandam sanguinis Christi contineri, cuius rei factus cupidus ita egit, ut partem à custode impetrauerit, quam postea nõ minore cura quàm ueneratione secum in Angliam detulit, identidem cogitabundus, ubi loci tam nobile nostræ religionis monimentũ locaret, qui ad ultimum arbitrans post mortem utriusq; parentis, se debere cum primis cœnobiũ Haylense tanto mu

nere

nere ornare, in quo illorũ corpora sepulta essent, tertiam etiam sanguinis partem ad ipsum locum doni nomine tulit, ubi ferebant crebra & magna quotidie edi miracula: reliquas duas partes secretò penes se usq; eò custodiendas putauit, dum diuinitus moneretur, quo in loco seruandas perpetuò poneret: qui interim ad diuinũ cultum augendum animũ adiungens, à Deo, ut credere par est, admonitus, cœnobiũ egregio opere in colle syluestri extruxit, qui parum supra Berchanstedum eminet, ubi ipse uillam id temporis magnificam habebat, cuius etiam nunc bona pars extat: loco nomẽ est Asshеruggium. Ditauit bonus princeps cœnobiũ amplis possessionibus, illudq; uiris nouæ religionis nõ antea in Anglia uisis, qui Boni homines appellantur, incolendũ dedit. Hi diui Augustini regulam profitentur & obseruant, uestimentũ cœrulei coloris induunt, eadem penè forma factũ, atq; habent fratres, quos uocant, eremitani. Fuerunt in eo cœnobio quocunq; tempore, uelut etiam sunt hodie, monachi & sanctitate uitæ & doctrina præclari. Edmũdus igitur comes Cornubiæ posteaquàm hoc cœnobium primò extruxerat, deinde Bonos homines in illud introduxerat, postremò reliquũ dominici sanguinis suis manibus eo loci reuerenter posuit, monimentum Christianæ pietatis salutare: nam multis moralibus qui fidem rei nõ abrogant, in grauissimo morbo saluti esse aiunt, qui ad id sacrum quasi passionis Christi pignus uisendũ quotidie illuc confluũt. Quo factũ est, ut hoc tempore eiusmodi sanguis dominicus ab Edmundo in Angliam delatus, in Haylensi & Asshеruggiensi cœnobijs multa sit uenerationе. Sed eò unde digressi sumus, reuertamur.

Vualli qui quanquam uicti, sese tamen sæpe efferebant, & ad renouandum bellum facilè reuirescebãt, Dauid per idem tempus mortuo, Leolinũ Griffini filium, qui, ut dictum est, in turri Londinensi interierat, sibi principem constituunt, atq; ab Edouardo quòd nimis superbè dominari cœpisset, deficiunt, præsidia Anglica aut pellunt armis, aut prodita per fraudẽ opprimunt. Quare nuntiata, Henricus confestim Stephanũ Bausanũ, qui summam rei militaris scientiam habebat, cum magno militũ numero ire contra hostem iubet. Ille ubi in Vualliam peruenit, præuentus insidijs cum magna suorum parte interficitur. Qua de re rex permotus, statuit in rebelles acrius uindicandũ: itaq; paucis pòst diebus, ipse cum maiore quidem militum manu in hostes profectus est, cuius aduẽtu Vualli territi, more solito in syluas atq; paludes sese abdentes, nequaquã in certamen pro tempore descendendũ iudicarunt. Est deinceps sæpe cum Vuallo pugnatũ, qui nunquam uictus, sed bene longo defatigatus bello, pacem tandem petijt, atq;, ut infrà appositè demonstrabitur, impetrauit. Henricus uerò existimans nõ esse suæ dignitatis, rebelles per loca insolentia persequi, Rogerio Mortimerio regionis præfecto constituto, Londinum statim pòst redijt. Per idem tempus sepulchrũ diui Albani in cœnobio ei dicato diuinitus reperitur, ubi edi miracula crebrius solito & maiora cœpere.

Aderat iam annus humanæ salutis MCCLVIII, & regni Henrici alter & quadragesimus, cùm ingens numerus Pictonũ in Angliam confluxit, qui regio fauore insperato gaudentes, se sumptuosius insolentiusq; iactare, erigere, prædia quæ aliàs possedissent, repetere cœperunt. Eodem quoq; tempore uenêre in Angliã Odomarus sacris initiatus, Gulielmus, Gaufredus, & Guido fratres Henrici regis, ex Isabella eius matre geniti, & Hugone Marchiano co-

mite. Ii in summa statim gratia cum rege esse cœperũt, ut qui cum illo cognatione cõiuncti essent: item summa apud eum autoritate ualere, multũ sibi alliu mere, cum nobilitate honoribus æquari, eam nõ facere plurimi, uiamq; sibi ac alijs aduenis ad suas opes amplificãdas, mirificè inuenire. Sed in primis dignitate auctus est Odomarus, qui Vintonien sem episcopatum adeptus, dein luis opibus & alios maximè iuuabat. Nõ potuerũt ferre eam fenestrã externis pate factã, ad seruiendũ suis cupiditatib. & illorũ superbiã principes Angli, qui pas sim uociferabant, pernimiũ indignũ esse, se turpiter in sua patria exteris homi nibus cõtemptui esse, quod rex pati nõ deberet, cuius interesset suos tantum modo tueri, subleuare, sustentare. His igitur uocibus principes ad extremum impetrarunt, ut odij tollendi, ac constituendarũ rerum causa, conciliũ Oxonij haberetur: quò ubi conuenerũt, de consilij sententia decretũ est, ut Pictones omnes cum cæteris peregrinis exterminarent: & ne rex aut Edouardus princeps clàm illis opem aduersus plebem ferret, rogarũt, ut iureiurando promiterent, se contentos fore concilij decretis, & quamprimũ reddituros antiquas leges & instituta, id quod ambo magis metu, quàm uoluntate fecerunt: nam optimates toties antea elusi, armati ad concilium uenerant. Spoponderunt & pro illis Ricardus Cæsar, & Simon Montifortensis, iureiurando itidem adacti. Pictones cum fratribus regis, facilè fuit expellere, quippe qui cognito principum in se odio, sponte remigrarunt in patriam: at leges promissæ, sed non restitutæ fuerunt, eò quòd ex regis usu minimè essent. Illo eodem anno Scuallus Eboracensis antistes moritur, cui Gotthofredus successit, quem nõ multò post mortuũ, secutus est Gualterus episcopus Bathonien sis & Vuellensis, qui fuit ordine archiepiscoporũ Eboracensium trigesimus sextus. Hoc tempore cùm frumentum propter siccitatem angustius prouenisset, ita fame laboratũ est, ut homines carne & lacte plurimũ uictitantes, etiam ederint uaria herbarum radicumq; genera, quæ in usum necessitas uerterat.

Interea cùm pro se quisq; tranquillitati suorũ temporum seruiret, uarium erat populi atq; regis studiũ: populus enim gratulabat, talia in Oxonien si concilio esse decreta facta, per quæ facilè libertatẽ & leges toties promissas sibi restitutas ducebat, atq; illis passim iam uti incipiebat: sed quia sine consensu regis, ea minimè rata habebantur, idcirco quotidie à rege flagitabat, ut quæ iureiurando recepisset, tandem aliquando præstaret. Rex uerò qui uidebat non esse è re sua, ut statuta per conciliũ confirmaret, & dolebat exteros homines ex regno eiectos, in animo habebat nunq; in ea parte desiderio populi satisfacere: & quoniam id palàm aut repentè facere, periculosum ducebat, propterea de industria eatenus procrastinandũ constituit, quoad ita res externas componeret, ut si bellum domi oriretur, aduersarijs resistere posset: Itaq; primò per legatos cum Alexandro quarto Ro. pontifice agit, ut eius autoritate fiat, ne iureiurando teneatur, quod in Oxonien si cõcilio dedisset, néue promissis stare cogat, id quod facilè impetrauit, cùm affirmasset se eam sponsionem non sponte, sed metu fecisse: deinde cùm multis antè legationibus nequicquam ultro citroq; de pace inter se & Francũ missis, nihil certi haberet, statuit sibi in Gallia eundum, ut externas cõtrouersias finiendi causa, cum Franco quoquo modo posset, tandem transigeret. ita statim pòst Lutetiam ad Ludouicũ regem profi ciscitur. Hîc indicto principũ concilio, postquã diu de pace agitatum est, his demum

demũ conditionibus cõuenit,ut Anglus in perpetuũ cederet Franco Normania,quã aiebat Rollonẽ per uim, ſibi à principio ademiſſe, & ſe iure recepiſſe, cum Andegauenſibus & Cenomanis,& ille adnumeraret Anglo pro impenſa bellorũ facta,millia aureorũ centũ &quinquaginta,ac in ſingulos annos,uectigalis nomine,dena millia: Anglus uerò contentus eſſet Aquitania, quam à ſeptentrione,Carantus flumẽ,& à meridie,Pyrenæus mons terminaret. Atq; his legibus Henricus cùm domeſticũ bellum iamiam impendêret,pacem cum Ludouico facere coactus eſt. Fuit is annus ſalutis MCCLIX,qui multa turbulenta,multa acerba,multa triſtia habuit. Reuertitur exin in Angliam Henricus,qui ubi Londinum peruenit, ſe in turrim recepit, atq; parato confeſtim exercitu,iam palàm prædicare cœpit,ſe nolle conſtituta per concilium, neque confirmare,neq; permittere,ut illis populus uteretur, frueretur. At iſs rebus cognitis,magnæ in regno diſcordiæ uerſari cœperunt:nam optimus quiſque ualde fremebat,quòd rex foris regni finibus diminutis,domi etiam omnia deteriora reddere conaretur. Quare paſsim ad arma conclamando,principes qui populares erant,iniuriã armis ulciſcendam ducunt,& in his cum primis Henricus Montifortenſis, Hugo Spenſerius, Balduinus Vuake, Gilbertus Giffordius,Ricardus Graius,Ioannes Roſſus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Haſtyngius,Ioannes Fizioannes,Gotthofredus Lucy,Nicolaus Moſgrauus,& Ioannes Veſeius,qui uno omnes conſenſu,ſibi ſtatim duces optant Simonem Montifortenſem,uirum magnæ ſcientiæ in bello,Leceſtriæ,Gilbertum Clarentiæ,dominum Gloceſtriæ,ac Robertum Ferryſum Derbij comites, cum nonnullis alijs militaris diſciplinæ uiris longè peritiſsimis: Simon enim ut datam populo ſeruaret,contra Henricum uenire coactus eſt,pro quo ſponſor præsq; erat. Rex itidem fretus auxilio Ricardi fratris,qui paucis antè diebus ex Germania redierat,in armis erat,cùm optimates quidã autores eſſe cœperunt,ut armis abſtineretur,ad resq; componendas incumberet. Sedatus eſt pauliſper tumultus,habitoq; cõcilio, cùm nihil quod ad leuandas iniurias pertineret,ſit actum,ad arma rurſus utrinq; concurritur, ſed prius quàm maſiarum finiendarũ diſceptatorem faciunt, qui cùm ſecundũ Henricũ ſententiam tuliſſet,principes quorũ animi ualde faucij, non ſeueritatis, ſed lenitatis medicina indigebant,haud contenti iudicio eius, quod iniquũ eſſe dicebant, Vualliam inuadunt,cuius Rogerius Mortimerius præfectus erat. Venit auxilio ſuis Edouardus princeps,qui in inſidias lapſus capitur.

Hîc iterũ ab armis paululũ ceſſatum eſt:nam Edouardus cùm promitteret, reciperet,ſponderet ſe curaturũ,ut pater promiſſa præſtaret,dimittitur:ſed iuuenis ulciſcendi cupidus magis iniuriæ quàm promiſsi memor,ut ad ſuos rediit,infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidũ momento per uim ingreſſus, diripit, atq; inde Oxoniũ,quò pater paulò antè à Londino uenerat, eoq; loci maiorem exercitũ cogebat,proficiſcens,omnẽ agrũ paſsim deuaſtat. Hincambo iũctis armis,Northantonũ oppidũ Simonis comitis oppugnatũ pergunt,quo primo acceſſu capto,Leceſtriam contendunt,ac puncto tempore oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſsim & uicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis uiri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cum Nicolao

fratre, Adam, qui ex Nouomercato erat, Rogerius Beltramus, Thomas Man
sellus, cum bene magno aliorũ nobiliũ numero. Quæ res effecit, ut Rogerius
Clyffordius, Henricus Percius, Ricardus Graius, Philippus Bassetus, Ricar-
dus alter Suardus, & Hubertus Cantij comes sociorũ infirmitatẽ ueriti, proti-
nus ad Henricũ regem defecerint. Henricus bene in longinquis locis re gesta,
proxime hostes redijt, & Vintoniæ habito concilio, aduersarios omnes patriæ
hostes iudicandos curauit. Estq; satis pro tempore, reipub. consultũ atq; pro-
uisum, cùm Simon interea Londinũ profectus, urbem in fidem recipit, ac præ-
sidio firmat, atq; inde Roceſtriam oppugnatũ properat, cuius loci præfectus
erat Ioannes Varanius uir fortis & industrius. Sustinuit hostiũ impetũ præ-
sidium, quod intus erat, quoad rex suis suppetias ferens, urbem obsidione li-
berauit. Quo confecto feliciter negotio, & relicto idoneo præsidio, quod ciui
tatem tueretur, proficiscitur ad oram maritimã, quæ cõtra Galliam est, eo loci
expectaturus dum eius fratres, Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani
comitis filij, cum aliqua militum manu ueniant, quos à nobilitate paucis antè
mensibus regno pulsos, ipse ex Gallia accersiuerat, qui non multò pòst affue-
runt. His auctus uiribus, Leuisum, quod est oppidum maritimum, & uulgò
Leuuis uocitatur, ubi loci cœnobiũ monachorũ etiam nunc extat, ordinis di-
ui Pancratij, reuertitur, ac secundũ oppidum castra ponit. Nõ multò pòst Si-
mon cum exercitu adfuit, factisq; propè castris, ad Henricũ sic scripsit: Volo
rex me tibi esse purgatũ, ut ne in meam uertas contumeliam, quæ salutis po-
puli causa egerim: porrò ego semper Reipublicæ cõmoda meis priuatis neces-
sitatibus potiora habui, & nunc illud ipsum me cum maximè facere cogitiuſ-
iurandũ, quod pro te, populo dedi, & te pariter atq; me obligat ad fidẽ seruan
dam, quã facilè liberabis, si promisso satisfeceris. Proinde in manu tua pacem
esse scito, si tuis similiter ac regni uolueris prospicere rebus. Respondit ad om
nia rex, & dum inter se magis de iniurijs conquerentes altercantur, quàm de
conditionibus pacis agũt, eductis euestigiò in aciem utrinq; copijs, pugnam
faciunt. Erant in altero cornu in acie hostium Londinenses, quibus Nicolaus
Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à longè ubi uidit (illos enim
speciatim peius reliquis omnibus oderat, quòd Aleonorã matrem paucis an-
tè diebus è turri egressam, conuitijs & sibilis consectati fuissent) inflammatus
ira, concitat calcaribus equũ, atq; dato signo, ut se sui milites sequant, cursum
in eos dirigit, clamitando: In hæc miles seditionum scelerumq; omniũ capita
nunc fortiter adijcito tela. Londinenses ut gregarij milites impetum inuaden-
tium nõ tolerantes sese in fugam conferũt. Insequitur auidè Edouardus, pal-
simq; cædem ingentẽ edit: uerùm cùm ita cædendo hostem temerè à suis lon-
gè abisset, pulcherrimã uictoriã de manibus amisit. Atq; ita ab ira & furore
uti nihil unquam honesti, sic haud quicquã utilitatis proficiscitur, nam ubi Si-
mon animaduertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militum per-
sequi Londinenses, quibus ipse ob imperitiam militaris disciplinæ, parũ con-
fidebat, tum maiore animo suos cohortatus, hostem premit, atq; uno momen-
to fundit. Redijt interim ad suos uictor Edouardus, sed cùm inclinata iam es-
set acies, eam ad certamẽ reuocare nequiuit. Henricus confosso ex utroq; late-
re equo, capitur, cum Ricardo fratre, & Edouardo filio, atq; aliquot ducibus:
cæteri partim cæsi, & in ijs tres comitis Marchiæ filij, partim pulsi fugatiq;
sunt.

sunt. Non nemo tradit Edouardū non fuisse tunc captum, sed postea unà cum Henrico filio Ricardi, obsidum nomine, in hostium potestatem uenisse, quò illi uitæ Henrici patris ac Ricardi patrui parcerent. Sex millia hominū & quingentos ex regio exercitu desiderat os tradunt annales.

Optimates tanta uictoria statim pòst male usi sunt: nancꝫ filij Simonis comitis, Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine, qui eo prælio egregiè pugnarunt, ita insolentiores effecti sunt, ut præ se reliquos principes despicerent, & stulta arrogantia nominatim parum honestè appellarent Gilbertū comitē Glocestriæ. Qua re ille permotus, cum Simone patre grauiter de temeritate filiorū sæpius conquestus est, qui ad extremū cùm uideret se parum proficere, tum demum alienatus iniuriæ uindicandæ causa, omnibus principibus graue exhibuit negotiū, immemor eorum calamitatē cum Republica esse coniunctam. Edouardus enim paucis pòst diebus ope ipsius Gilberti è manibus hostiū aufugit, & Vigorniā profectus, exercitū cōfestim parat. Quod audiēs Simon comes, accepto nouo militū ex Vuallia supplemento, ad Eueshamum uicum contendit, ut ad arcem Keneluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab urbe Vigornia distat millia passuum circiter tria, paulóue amplius, ubi se cum Simone filio coniungeret, qui ex agro Eboracensi magnā manum militū secum adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis consilio, celeriter superueniunt, præclusisꝫ omnibus uiarū aditibus hosti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon posteaquam sine magno incōmodo progredi nō posse se uidet, in eo temporis articulo instruit aciem, impedimentis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricum regem, quem secum captiuū ducebat, atꝫ suis armis induit, ut si fortuna aduersa sit, dum ille imperatoris persona gerens, ab hoste petitur, ipse interim fuga saluti cōsulere possit. Instruuntur contrà & hostes & animis & uiribus superiores: cōmittitur utrinque pugna, quæ diu anceps stetit. Henricus inter primos hostium ictus non pugnat, sed regem Henricū se esse clamando indicat, quod ei saluti fuit, quia à suis cognitus seruatur. Vualli ut semel primò concursum est, fugam capientes, alijs timorē iniecerunt. Quod ubi Simon animaduertit, suos cohortans, in medios hostes prorumpit, qui à multitudine circūuentus, præliando occiditur, cum Henrico filio. Cognita ducis morte, bona pars salutē fuga quæsiuit, occisis ad hominum millia quatuor, in quibus fuere equites Hugo Spenserius, Rodulphus Bassetus, Ioannes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladē discordia inter Gilbertū & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnātibus attulit. Corpus Simonis comitis fœdè inhumanecꝫ laceratū esse fertur. Inhæsit in hominū mentibus opinio constans deinceps, hunc qui ob patriam ac iusiurandum seruandum, pugnando uitam amisisset, interijsse martyrem, id quod & uitæ sanctitas non patitur negatum iri, & miraculis constare, memoriæ proditū est. Quare iam tum fuere, qui eius memoriā ut diui cuiuspiam colere cœperint, complurescꝫ illud ipsum dubio procul feciſſent, si regis iram non pertimuissent. Rex per hunc modum è manibus hostiū cum Ricardo Cæsare fratre ereptus, Varuicum quòd esset proximū oppidum natura munitū proficiscitur, ibicꝫ coacto exercitu, paucos dies moratur, quia primùm omniū inimicos persequendos statuerat. Itaqꝫ rectà Elym insulam petit, aduersariosꝫ qui se illic cōtinebant, facilè in potesta

tem redigit. Reliqui principes qui arma in regē mouerant, sibi timentes Lon-
dinum confugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorum fide permanebat. De quare
rex certior factus, ne spatium parandi uires hostibus detur, properè Londinū
pergit, sed clausis à ciuibus portis, prope muros castra ponit, atq; ad oppugna
tionem urbis machinas bellicas studio comparat.

Iam ferè totum trienniū ciuile bellū durauerat, & agebatur annus humanæ
salutis MCCLXII, ac cùm regnare cœperat Henricus, XLV, cùm Vrbanus
Romanus pontifex, qui Alexandro successerat, certior factus de intestino bel-
lo inter Henricū & eius optimates, misit in Angliam Othobonū diaconū car-
dinalem diui Hadriani legatū, qui omnes tolleret controuersias, cōcordiamq;
conglutinaret. Is Londini erat, cùm ciuitas regi uenienti portas clausit: & quo
niam contrà atq; ciues uolebāt, admonebat, in turrim conijcitur. Sed dum ita
generatim omniū irritabiles animi odijs ardebant, Gilbertus comes ac nōnul-
li alij magnæ autoritatis uiri demonstrantes permultis argumentis, pacem uel
iniquissimā in repub. iustissimo etiā bello præferendā esse, cùm ciuilis belli uic-
toria semper esset ciuibus luctuosa, ita egerunt, ut Londinenses atq; optima-
tes omnes, qui hactenus contrauenissent, redierint in gratiā cum rege, ab eoq;
receperint bona & priuilegia, quibus ante paucos menses, uti suprà dictū est,
cōcilij Vintonien sis decreto priuati fuissent. Reliquis uerò qui tardius ad sani-
tatem rediere, bona publicata redimēdi potestas facta, præterq; Roberto Fer-
ryso, qui de sententia deduci nō facilè potuit. Est & Othobonus carcere libera-
tus, qui pro sua humanitate, imperitæ multitudini acceptā iniuriā ultrò remi-
sit. Inter eos fuit etiā Simon comitis Simonis filius: nam duo alij fratres super-
stites in Gallias profecti sunt. Guido secutus Philippū Ludouici filiū, stipen-
diū faciebat. Henricus uerò qui sacris initiatus Eboracensis thesaurarius, quē
uocant, erat, Lutetiæ interim literis operā dabat. Is Simon posteaq; regi recon
ciliatus est, arcem Keneluorthem, quā pater Simon tenuerat, ei restitui iubet,
ne ea possessio sibi deinceps fraudi sit: sed præfectus id facere recusans, mira
studio eam munit, seq; ad resistendū accingit. Rex cognita præfecti pertinacia,
arcē obsessum ire maturat, & ne ab illis qui intus erant, eruptio in suos fiat, lon-
cum primò circūuallat, deinde militib. negotiū dat, qui interdiu, quiue nocte
oppugnent: uerū multis uulneratis, cōpluribusq; interfectis, parū continuos
sex menses oppugnando profecere, donec in arce cœperit fames dominari, ac
ita qui intus erant, tradita ad ultimū arce, incolumes à rege dimittunt. Simon
post hæc, cōtentus annua pensione, Lecestrensis comitatus possessione cedit,
ad Francos q; trāsiuit, apud quos, ut uir multæ uirtutis in magno fuit honore.

At Henricus eo confecto negotio, & pace ubiq; parta, ingentem pecuniam
à populo exigit, qua in primis filium Edouardum iuuaret, qui iter habebat in
Syriam, ut nostris Christianis principibus auxilio esset. Fuit is salutis huma-
næ annus MCCLXVI, & cùm regnare cœpit Henricus, XLIX. Quo etiā
anno Othobonus legatus concilium sacerdotum frequens Northantoni, &
alterum Londini habuit: ubi posteaquam res quæ ad religionem pertinerent,
cōmodiorē in statum perduxerat, leges q; tulerat, quibus etiam nunc Anglia
utitur, denuntiauit impios esse episcopos omnes, qui principum partes tene-
rè secuti fuissent, quos ipse mox, quoniam delicti pœnituerat, partim absoluit,
partim Romanum pontificem adiere coēgit: atque his peractis rebus, illo ipso
qui ita

qui insecutus est anno, perfunctus legationis officio, Romam rediit. Henricus uerò post annũ quinquagesimũ alterum, quàm regnare cœperat, conciliũ conuocauit Marlebrigiũ, qui est pagus celebris comitatus Vuilceriæ, sicut libro duodecimo suprà diximus: qui in eo conuentu primùm leges ab se antè latas, & præsertim Magnæ chartæ, de consilij sententia approbandas, dein alias condendas curauit, quæ ad statum & cõmodum regni maximè conducerent.

Per idem tempus Edouardus princeps cum ingenti classe in Asiam traiecit, Syriæ recuperandæ causa, usq; eò Ptolemaide commoraturus (ita enim inter Christianos duces fuerat constitutũ) dum Ludouicus rex Franciæ, qui eodẽ tempore aduersus Saracenos bellum gerebat, ex Africa uictor cum maiore exercitu adesset. Sed dum Edouardus belli socios expectat, nihil factum propius fuit, quàm ut domestica fraude periret: nam cùm aliquando in cubiculo solus esset, ab Arsacida quodam, quem ipse quòd multa de suæ gentis moribus narrare soleret, paulò antè in familiaritatem acceperat, tribus petitus uulneribus ægrè ex mortis periculo euasit, adiuuante cubiculario, qui manũ Arsacidæ retinuit, donec à reliquis famulis in uestigio trucidatus est. Saraceni Arsacidas uocant sicarios, id est hominũ genus infidum, & superstitioni suæ deuotũ, qui arbitrantur se æternam promereri beatitudinẽ, si hoste publico quouis modo interempto, ipsi morte etiam crudelissima afficiantur. Edouardus autẽ ubi ex uulneribus conualuit, audiens Ludouicũ quem expectabat, per idem tempo ris in Africa morbo confectũ interijsse, amissa spe bene gerẽdæ rei, in Angliã, factis cum hoste inducijs, redijt incolumis. Præmiserat Romam Edouardus dum in Syria agebat, Theobaldũ pontificẽ renuntiatũ à collegio cardinaliũ, re uocatumq; in Italiã, quem magnis donauit muneribus. Is Romani pontificis legatus cum Edouardo rem Christianam in Syria curabat, quando Viterbij pontifex factus est. Quo tẽpore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes, Viterbium profecti sunt, ut creandi pontificis auctores essent: nam post obitũ Clementis quarti, biennio ferè pontifex nullus fuerat, donec Theobaldus Viterbij electus pontifex, Gregorius decimus dictus est. Venerat id temporis Viterbiũ Henricus Ricardi Cæsaris & comitis Cornubiæ paucis antè mensibus demortui filius, negotia quædã apud Romanũ pontificẽ procuraturus, qui eo loci malo fato sublatus est. porrò cùm iuuenis fortè in principe æde, pro maxima ara, rei diuinæ interesset, contigit ut eò per idem tempus uenerit Guido Simonis Montifortensis comitis filius cum rege Philippo, apud quem, quemadmodũ suprà diximus, à principio stipendium meruerat, & postea in Italiam ad Carolũ regem profectus fuerat, qui ubi à longẽ Henricũ uidit, inflammatus ira, incautũ aggressus, uno atq; altero ictu interfecit, ultus hoc modo patris Simonis mortem, qui, ut suprà memorauimus in prælio ad Eueshamum facto, interfectus est, & ultra mortẽ, in eius corpus Henrici ac Ricardi, istius Henrici patris acerbitas progressa. Guido uerò post Henricum occisum, ad Rufum socerum comitem Anguillarium, qui tunc Hetruriæ præfectus erat, nemine homine persequente, incolumis euasit, id quod & Philippo & Carolo regibus Anglus postea crimini uertit, quòd illi tantum facinus impunè præter suos oculos fieri, minimè pati debuissent.

Dum ista geruntur, iam aderat annus salutis humanæ MCCLXXII, & ab eo, quo Henricus regnare cœperat LV, cùm Bonifacius Cantuariensis anti-

stes post annū quàm sedere cœperat XXVII, è uita excessit, in cuius locum tribus ferè pòst annis, Gregorius pontisex Romanus Robertū surrogauit, qui fuit antistitum ordine sextus & quadragesimus. Id temporis orta est ingens discordia inter monachos & ciues Nordouicenses, quæ ita breui tempore creuit, ut populus facto impetu, principem ædem inflammarit. Quo comperto flagitio, rex eò properè contendit, affectisq; supplicio nefandi incendij autoribus, ad cœnobium diui Edmundi uoti causa perrexit: quo in itinere haud bellè habere cœpit, sed aliquantulum confirmatus, eo loci conciliū habuit, in quo de rebelliū animaduersione cum primis agitauit: at inde urgente morbo, conuentuq; dimisso, Londinum (sentiebat enim se uocari ad exitum uitæ) quam celerrimè potuit, se recepit, ubi XVI cal. Decembris è uita migrauit, qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIII. Vixit annos LXV. regnauit LVI. Corpus ad Vuestmonasteriū delatum ad sepulturam datur. Genuit ex Aleonora filios mares Edouardum Vualliæ principem, qui in eius locum successit, & Edmundum comitem Lancastrium. Poscit locus, ut hinc parumper diuertamur. Extiterunt longo pòst tempore, qui tradiderint hunc Edmundū fuisse maiorem natu Henrici regis filium, sed quia deformis esset, idcirco Edouardum regnum obtinuisse. Quippe hinc postea duæ factiones, id est, duæ nobilissimæ familiæ ortum habuerunt, quarum uulgus etiam nunc alteram rosam rubram, alteram albam appellat, quòd rosa alba unius, & rubra alterius familiæ insigne sit, uti infrà fusius dicetur. Atque ista cōmentati sunt, quò Henricum quartum iure regnum repetiuisse probarent, qui ad Edmundū genus referebat, quiq; per uim in regnum inuasit, & obtinuit. Nunc ad rem reuertor. Filias uerò Henricus suscepit tris, Margaritam, quam locauit Alexandro regi Scotiæ, Beatricem, quæ nupsit duci Britanniæ, & Catharinam, quæ nondum matura uiro, mortem obijt. Fuit corpore compacto, & robusto, statura iusta, facie satis honesta, alterius oculi palpebra demissiore, ut pupillam penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & aduersus inopes liberalis. Non caruit tamen infamia, quòd in rebus agendis inconsideratè interdum se tractasset, studiumq; pecuniæ cogendæ, licet magis ex inopia, quàm ex animi cupiditate, habuisset: item & regnum non modò non adauxisset, sed Normaniam cum Andegauensibus, quam pater Iohannes antea amiserat, postquam bellando recuperare non potuerat, concessisset Franco, iureq; cessisset. Qui uerò tempore Henrici fuerint uiri aut literis aut armis ue præclari, cùm suprà appositè exposuerimus, libuit hoc loco illud ipsum repetendi labore uelut superuacaneo perinde supersedere, atq; meminisse Hugonis Balsami Elyensis episcopi, qui cum Henrico rege uixerat. Is uir tam frugalissimus, quàm homo ornatissimus, literarum studia in primis sibi augenda constituit, quòd ea omni ætati & utilitatem, & solatiū afferent: quandò literæ, quemadmodum Cicero ait, adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent. Hugo itaque Cantabrigiæ collegium collocauit in ædibus quas ipse ædificarat, illudq; diuo Petro dedicauit, in quo memoria etiam nostra, bonæ artes uehementer celebrantur. Cæterum opus illud hoc cunctis mortalibus gratius fuit, quò id temporis scholasticorum collegia multò rariora erant.

Polydo

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVII.

EDOVARDVS post primum Gulielmum Normanum, primus, annum agens quintum & trigesimum, rex factus est, qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIIII. Is initio regni sapientissimos quosque ac fortissimos uiros ad res bene gerendas, in suum domesticum consilium delegit, fecitq; cancellarium Angliæ Gulielmum Martonum uirum excellenti animo & uirtute. Sed ut populi animum sibi reconciliaret, qui rege Henrico patre, frustra de legum iniquitate conquerendo offensus erat, primùm genera tim nominatimq; in appellandis singulis & uniuersis, signisq; beneuolentiæ permultis impertiendis, propè excessit humanitatis modum: deinde habito non multò pòst concilio, ueteres leges correxit, atque nouas salutares dedit. Postremò præfecit Aquitaniæ Ioannem qui ex Fano Ioannis erat, uirum prudentem pariter atque fortem, iussitq; eum diligentius solito prouinciam tueri: erat enim uehementer iratus Philippo regi ob cædem Henrici patruelis, de qua superiore libro meminimus, eiusq; rei Francum optimè gnarum existimabat. Quare ambo odium secreto sub pectore alebant, omni modo aliquando erupturũ. Post hæc nihil fuit Edouardo prius, quàm ut Henrici patruelis mortem ulcisceretur: quare cum Gregorio Romano pontifice, qui cum amicitia à principio in Syria conciliata ei intercedebat, primo quoq; tempore egit, ut id nefarium parricidium non pateretur esse impunitum. Gregorius quia Guido Montifortensis percussor potentior factus ex eo, quòd in Rufi soceri comitis Anguillariæ mortui opes successerat, capi non poterat, eum ac eius adiutores impiorum numero sua autoritate decreuit habendos. Illo ipso anno post terræmotum, quo multa ædificia corruerunt, sanguine in Vuallia pluisse ferunt, quasi prodigium exitiale illi genti, cuius sanguine breui tempore pòst, ea regio passim maduit. Dominabatur id temporis in Vuallia Leolinus Griffini filius, qui ut nouas partim seditiones in Anglia faceret, partim sibi Francos in societatem adscisceret, per nuntios à Philippo rege diui Ludouici filio, petiuit filiam Simonis Montifortensis comitis Lecestriæ, nomine Aleonoram, sibi in matrimonium dari, quæ cum matre, & Henrico fratre tum in Gallia exulabat. Concessit Francus, & puellam statim desponsam per Henricũ fratrem ad uirum misit. Hæc nauigando ubi ad Vualliam appropinquare cœpit, cum fratre capta, ad Edouardũ ducitur. Quod ubi Leolinus cognouit, permotus ira per Anglicũ agrum incurrit, in armis stat, qui primi obueniunt, occîdit, omnia deuastat. Rex audito Vualli furore, suis auxilio uenit, tantaq; celeritate oppressit per arua Vuallos euagantes, ut Leolinũ uidentẽ rem suã in propinquum deductã discrimẽ, ad pacẽ cum uenia petendã cõpulerit, quã demũ redditapuella haudquaquam uitiata, ægrè illi concessit. Vuallus impetrata pace, iusiurandũ more maiorũ dedit. Edouardus secundũ hæc, recepit in familiaritatem suam Dauid florentẽ iuuenẽ ipsius Leolini fratrẽ, habuitq; in honore, ac ex egente locupletẽ fecit. Verùm tantũ abfuit, ut Leolinus se huiusmodi beneficiorũ præbuerit memorẽ, ut etiam maleficio paulò pòst regẽ remuneraue rit; nanq; amissa uxore, simulq; uiolato iureiurando, iterũ in agrum Anglicũ

egressus, prædas passim agere cœpit: sed deinde territus regis aduentu, qui eò celeriter ad uindicandam tantam iniuriam contendit, depositis armis, ueniam ultrò petijt, quam Edouardus iterum non negauit, ut ne cum montibus atq; paludibus pugnando, quæ in loca Vuallus uelut in munitiones se ex fuga recipere solebat, operam luderet. Sub idem tempus Robertus Cantuariensis antistes, cùm Cardinalis atque Portuensis episcopus esset factus, Ioannes Franciscani ordinis uir, antistitum ordine septimus & quadragesimus, à Gregorio pontifice Romano Cantuariensi diœcesi præficitur. Hinc cernere licet, apud nostros pontifices aliquid synceri iam tum fuisse, cùm per legem paucis liceret duas simul obtinere prouincias, quandò Robertus Portuensem episcopatum consecutus, se Cantuariensi abdicauit. O legē nunc propè euersam: nam quique pro opibus, pro potentia, plures habent episcopatus, ut nullum illorum, (ita credere par est) rectè gubernēt, qui talem cōmissi gregis curam nō officio, sed atque adeò cupiditate metiri uidentur. Quo etiam anno, Alexander rex Scotus Edouardo fidem per iusiurandum, more maiorum, obligauit. Et Thomas uir iuris æquè ut diuinarum literarū peritissimus, qui antea fuerat in consilio & familia Henrici tertij, fit episcopus Herefordensis. Is nempe homo tam frugalissimus, quàm integerrimus, ita uitam ac omnem ætatem egit, ut mertus sit post mortem, & à Deo & ab hominibus ad cœlum ferri, qui nunc miraculis clarus existit.

Secundum hæc, circiter annum salutis humanæ MCCLXXVIIII, Edouardus pecuniæ egens, rem ex suo usu nouam excogitauit. Porrò quotquot possessiones urbanas rusticas' ue habent, aut colunt, ex instituto à Gulielmo Normano Angliæ rege introducto, perpetui uel ad tempus fructuarij censent, qui usumfructum capiant, quandò ipsarum possessionū proprietas ad certos pertinet dominos, quibus in annos singulos, possessores ut proprietatis signum, nescio quid aut soluunt, præstant ue, seu pensionem reddunt, sic, ut possessiones aliæ ad tempus locatæ, uel in perpetuū datæ, nonnullis de causis, quæ municipalibus legibus excipiuntur, crebrò ad pristinos dominos redeant, ac abillis deinde uel alijs colonis locentur, uel uenditentur, seu prioribus possessoribus soluta redemptione confirmentur: quod prædiorum genus Anglicè Acopyholde dicitur. Si uerò possessiones liberæ sint, ea seruitute carent, pro quibus pensio iure tantū dominij, debetur domino. Igitur rex cùm esset bene multarum possessionum princeps dominus, & non ignoraret tabulas siue syngraphas, quas uulgò euidentias aut copias uocant, partim ob temporis longinquitatem, partim ob assiduas bellorum iniurias, aut consumptas, aut amissas esse, publico edicto iussit, uti omnes agrorum domorumq; possessores docerent, quo iure, quóue nomine illa retinerent, ut per hunc modū possessiones ad se dominū pertinentes, rursus aut uenderentur, aut redimerentur. Visum est omnibus edictum eiusmodi post homines natos longè acerbissimū. Qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio princeps esse repente cœpit? Veruntamen nonnulli de plebe homines nequaquā contra regia iussa uenire audentes, quibus poterant rationibus suarum iura possessionum comprobabant, quæ eò minus admittebantur, quòd nulla tabella constarent. Est ita cum multis de tali negotio disceptatū, donec Ioannes Varanius comes Surræ unus de multis, homo popularis, uidens regem ad prædam faciendam iam expau-

expandere rete,& neminem unum esse,qui reclamaret,sibi actioni tam acerbæ intercedendum statuit: itaque citatus coram magistratibus, quos Iustitiarios dicunt,comparuit,interrogatusq; ecquo iure possessiones retineret,educto repentè gladio,Hoc,inquit,iure prædia auita possideo,hoc quoq; eadem defendam.Non nemo,quod non abhorret à uero,tradit cõmissa rixa,comitem occidisse Alanum unum ex magistratibus.Cæterũ ubi id facinus rex resciuit,sensitq; se omniũ sermonibus uapulare,ueritus ne seditio fieret,ab incœpto desti tit.Atq; hæc tota res quæ omnib. generatim damno fuisset, unius audacia interpellata subitò deferbuit. Eodem anno mortẽ obijt Gualterus Eboracensis antistes,cui successit Gulielmus cognomine Vickeuanus,qui in ordine Eboracensium archiepiscoporum trigesimusseptimus ponitur. Eo ipso anno Ioannes Cantuariensis archiepiscopus peracto totius sacerdotum ordinis conuentu,mirandũ in modum religionis statũ confirmauit.Rex insequenti anno ægrè ferens rei agrariæ artificium nõprocessisse sibi ex sententia,aliam aggressus uiam concilium Londini ad Vuestmonasterium habuit, quo in concilio primùm omnium pecuniam populo imperandã curauit, nemine negante, ne quisquam factæ paulò antè gratiæ ob omissam iuris agrorũ causam, iudicaretur immemor.Deinde permulta quæ è Republica essent,statuta sunt,& illud, ut sacerdos furti aut quouis alio capitali crimine conuictus,episcopo repetenti tradereť,sic,ut episcopus eum non antè missum faceret, quàm ritè se expurgasset.Atq; inde episcopis custodiendi damnatos sacerdotes talis demum imposita est seruitus,qualem in uita Henrici septimi esse docebimus.

Dum ista domi geruntur,ecce tibi,Dauid,quẽ(ut suprà demonstrauimus) timor,qui rarò est diuturni magister officij, ad Anglum adiunxerat, ab Edouardo clàm ad Leolinũ fratrem Vualliæ principem transit,& ambo iunctis armis,finitimis Anglis bellum faciunt. Quæ ubi rex accepit,ualde commotus quòd uterq; & Leolinus & Dauid accepti beneficij immemor fidẽ fefellissẽt, non ferendas rebelliũ iniurias amplius deliberat, delectus militũ habet, exercitum conflat,atq; uindicatũ scelus in Vualliã extemplò contendit. Etsi sunt, qui tradant regem præmisisse Ioannẽ Cantuariensem ad rebelles,quos bonis monitis,ac beneficiorũ recordatione in officio cõtineret,& illos cõtemnentes salutaria monita,fuisse ab eo antistite extra Christianorum cõmunionem ejectos.Sed cùm armis nõ uerbis ad tantã ferociã cõprimendam opus esset, illis non puto esse assentiendũ.Interea Vualli captis aliquot castellis,ferro & igne omnia deuastant,neq; sexui aut ætati parcunt:at ubi regẽ appropinquare senserunt,id quod haud pro nihilo putantes,statim more solito fugientes sese in Snoundenũ montẽ editissimũ longeq; quamasperrimũ, qui ad septentrionẽ uergit,proripiũt.Rex Vualliã ingressus,ut nouit hostes in montes abijsse,cũ omnib.copijs non longo ab illis interuallo consedit: postero die equitatu ex castris educto,omnem eam planitiem quæ radices montiũ tam ab ortu solis, quàm à meridie circumplectitur,complet,pedestresq; copias paulò ab eo loco abditas in locis superioribus constituit, atque exin hostem ad certamen provocat,quem ut uidet nolle in campũ descendere,ut omnes præcludat aditus, primò insulam Angliseam occupat,quòd eò Vuallus confugere consueuisset: deinde iunctis simul aliquot nauiculis, pontem facit in fluuio Hauensancto, in quem fluit amnis,qui ad radices ipsorũ montiũ oritur,ut ne trans illud flu-

men hostes castra ponant. Sunt, qui tradant pontem factū ad sinum maris nomine Regyd, ex quo in eam insulam nauigatur. Cæterū in eo temporis articulo ita usu uenit, ut antequam pons tabularetur, aliquot iuuenes Angli per litus animi causa ambularint, ac spaciandi studio longius progressi quàm putarant, subito interuentu Vuallorum, procul à littore, crescente Oceano, telis & sagittis reiecti, partim cæsi, partim ab aquis submersi fuerint. Ex istius rei euento, creuit mirum in modū Vuallis animus, quippe qui putabant illud factum esse diuinitus, ac oracula suorū uatum antiqua repetentes, quibus etiam nunc plurimū fidentes uana identidem spe eluduntur, ducebant tum demum ueniisse diem, cùm eorum princeps Angliæ imperio potiretur. Itaq; Leolinus in spem bene gerendæ rei erectus, relicto Dauid fratre, qui loca montana tueretur, ipse cum electa iuuenum manu, in campum proximū descendit, cui continuò Edmundus Mortimerius cum robore militum obuiam factus est. Hic prælium utrobiq; cōmittitur, quod amplius horas tris anceps fuit, donec Leolinus pugnando ceciderit, tum cognita principis morte, Vualli fugam protinus fecerunt, circiter parte eorum tertia interfecta. Edmundus uictor profligatis hostibus, ad regem qui tunc ad Caernaruanū oppidum erat, caput Leolini detulit, quod postea Londinum deportatū in turris fastigio pilo infixum diu permansit, quò rebelliū pœna cæteris illustrior manifestiorq; esset. Sunt qui scribant Leolinū nō fuisse in prælio occisum, sed suis pontem frangere tentantibus, ac sæpius ab Anglo inde repulsis, ipsum ueniisse auxilio, & cùm aliò Vualli ab hostibus dissipati fugerent, fortè accepisse uulnus, ac deinde cognitum à Stephano Suardo percussore, tum demum capite obtruncatum: sed ubicunq; ceciderit, parum omnino refert. Edouardus accepto uictoriæ nuntio, motis statim castris, ad persequendos hostes militem suū quoquouersum ad omnes uiarum exitus dimittit, ac simul ipse dispositis ad radices montium equitibus, cum reliquo exercitu montes ipsos ascendit. Vualli ubi se omni intercluſos itinere sentiunt, more ferarū trepidi pro se quisque in syluas densissimas, aut in specus tendit, partim per abrupta se immittunt, partim demum fugiendo in hostem incidentes, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs Dauid Leolini frater cum multis alijs eius sectæ socijs fuit, qui non multò pòst Salopiæ pœnas capite soluit. Rex sic montanis Vuallis perdomitis, ad reliquos subigendos, omnem obiuit regionem quæ ad ortum solis & meridiem uergit, milites in unum confestim cogendo, quos diximus uiarum aditus occupasse, qui ingentem passim cædem fecit, adeò ut amplius tria hominum millia interfecta fuerint. Posteaquam omnis prouincia pacata est, Edouardus præfectū illius fecit Robertum Torbiscum, uirum singulari uirtute, relictoq; præsidio idoneo, Londinum reuertitur. Atq; ita Vuallia iterum domita est, circiter annum octauū, cùm Edouardus regnare cœpit, qui interim Gloceſtriæ diu moratus, conuentum principum eo loci egit, in quo quædam de regni statu decreta sunt, quæ nunc ut iura æquitate plena maximè usurpantur. Exin pacatis rebus, nihil toto triennio accidit, quod scribere habeamus.

Agebatur post hæc annus ab eo quo regnare cœpit Edouardus, XJ, & salutis humanæ MCCLXXXV, insignis morte Alphonsi, & ortu Edouardi regiorum puerorum, cùm prodigia uaria fuerunt. Principio anni grauitatem cœli subitò exortam, inde siccitas post hominum memoriam inuisa excepit, sic, ut herbas

herbas ferè omnes necarit: postremò ingentes superuenere imbres, unde anno
na cœpit ingraueſcere, ac ea fames per totam peruaſit inſulam, quæ uſq; ad exi
tum Edouardi durauit. Eo ipſo anno Gulielmus Eboracenſis antiſtes mortẽ
obijt, poſt annos ſex, quàm ſedere cœperat: cui ſucceſſit Ioannes cognomento
Romanus, doctrina & integritate uitæ clariſſimus. Circiter hæc tempora, Gu
lielmus Martonus Angliæ cancellarius, cùm intelligeret ſolas eſſe literas, ex
quibus magnus pariter fructus atq; delectatio petatur, ut ſuis eius rei copiam
faceret, Oxonij collegiũ inſtituit ſcholaſticorũ, fundisq; locupletauit. Hodie
loco nomen eſt Martonũ, ex quo uelut ex uberrimo fonte, flumen quoddam
bonarũ diſciplinarũ iugiter manat. At Martonus poſtquã tale Muſis poſuit
opus, factus eſt Roffenſis epiſcopus, dignus nempe, cui eiuſmodi mandaretur
munus, tametſi curæ & diligentiæ plenũ. Per illos dies rumor increbuit Bur-
degalenſem longè firmiſſimã totius Aquitaniæ ciuitatem ſecreta conſilia inire
cum Franco, ut expulſis Anglis, eius præſidiũ admitteret: uerùm antequam
quod moliebatur, efficeret, Edouardus de re ſtatim certior factus, tranſmiſit
Oceanũ, ac cum magno exercitu adfuit, affectisq; ſupplicio coniurationis au-
toribus, ciuitatem ſuſpectis hominibus protinus purgatam reddidit: quo con
fecto negotio, dum cæteris rebus prouidendis cum ſuo domeſtico ſenatu ua-
cabat, in ualetudinem incidit, qua diu poſtea afflictatus eſt.

Interea res Chriſtianæ duorũ regum diſcordijs maximè turbatæ ſunt, unde
facultas regi Edouardo data eſt ulciſcendæ cædis Henrici patruelis, id quod
cum primis cupiebat. Porrò Martinus Ro. pontifex, impulſu Caroli Siciliæ
regis, execratus eſt Ioannem Palæologũ Imperatorẽ Græcũ, quòd Chriſtianã
rempublicã perturbaret. Quo ille probro, cum Petro Aragoniæ rege fœdus
iunxit, qui Siciliæ regnũ repetebat ſibi debitũ iure dotis Conſtantiæ uxoris
Manfredi filiæ, quem Carolus pariter uita ut regno ſpoliarat, eiq; ſpopondit
ſuũ ſtudiũ, conſiliũ, gratiam, opes ad res paratas fore. Petrus noua fultus ami-
citia, cum Ioanne Parochita homine inter Siculos autoritate, uirtute, nobilita
te ſummo agit, ut uno momento per Siculos facto impetu, omnes Galli con-
trucidentur, quorum ſuperbiam illa gens amplius tolerare non poſſet. Ipſe ue
rò interim populato in Africa Hipponenſi agro, cum ingenti claſſe in Sardi-
niam proficiſcitur, expectaturus illic rei euentum. Non multò pòſt Siculi ſta-
tuto die, circiter ueſperum, Gallos omnes ad unum interficiunt. Vnde ada-
gium, Veſper Siculus, quod hodie circunfertur, cùm ſignificatur ſubitam cædẽ
eſſe factam. Carolus audita Siculorum defectione, cum magnis copijs in inſu
lam tranſit, ac Meſſanã urbem obſidet. Aragonenſis itidem rex, ubi audiuit id
eſſe actũ, quod expectabat, in Siciliam contendit, eamq; ingreſſus rex ab om-
nibus conſalutatur. Qua animorũ inclinatione perterritus Carolus in Italiã
redit præſtolaturus auxilium, quod ex Gallia arceſſiuerat. Interim reges mu-
tuo iurgio per nuntios & literas ſe laceſſentes, ad ſingulare certamen uterque
alterum prouocat, ut una pugna de uita & regno dimicetur. locum ex conſen-
ſu Edouardi, Burdegalam dicunt, quò cum centum lectis equitibus eant: ſed
pontifex interceſſit certamini. Tum Petrus claſſem ductu Rogerij Loriæ ui-
ri fortiſſimi, Neapolim mittit, qui facto prælio cum Carolo regis Caroli fi-
lio, uictor euadit, iuuenemq; captum ac protinus uinculis mandatũ in Hiſpa-
niam mittit. Pontifex dolens Caroli caſum, Petrum impium denuntiat. Ad-

Gallorũ maſſacre

fuit paulò pòst Carolus rex, & confirmatis Neapolitanorū animis in Africam traiecit, ubi demum moritur. Philippus inter hæc Francorū rex Gerundam Aragoniæ urbem obsidet, cui Petrus obuiam factus, uulnus pugnando accipit, ac breui uita excedit. Francos quoq; Gerunda potitus febre absumit. Neque est tamen funestū bellum per hæc trium regum funera finitum, sed ad successores multò acrius delatum. Filij enim Petri Ferdinandus Aragoniæ, & Jacobus Siciliæ à patre reges cōstituti, enixè suum negotiū gerebant, cùm Rogerius Francorū classem, quæ ex Narbonensi Gallia ueniebat, & in oram Hetruriæ delata Guidonem Montifortensem Anguillariæ comitē sociū belli sumperat, cepit: & Robertus Atrebas in Italia procurator Caroli iunioris, Catinā Siciliæ urbem occupauit. Secundū hæc, partim iussu Nicolai pontificis Rom. qui Martino secundo loco successit, partim autoritate regis Edouardi, ad pa-ctionē coagmentandā his cōditionibus uenitur, ut Carolus è uinculis dimitteretur, qui sua impensa Iacobū Petri filiū, regem Siciliæ cōstitueret, & nisi id intra triennīū fecisset, in carcerē rursus rediturū se pollicitus est, datis nomine obsidū in Iacobi potestatē duobus filijs Roberto & Ludouico florentibus ac illustribus adolescentibus. Rogerius item Loria, nobiles Francos in Gallica classe captos à suis redemptos dimisit: Guidonē uerò comitem Anguillariæ, qui, ut diximus, paucis antè annis, Viterbij Henricū Edouardi patruelem occiderat, nullis neq; precibus neq; pretio adduci potuit, ut missum faceret, sed, ut ab Anglo gratiam iniret, in custodia retinuit, ubi enectus est. Ac ita Guido pœnas editi flagitij Edouardo dedit, & tandem aliquando aras quas innocentissimo sanguine polluerat, morte merita expiauit. Nunc ad rem redeo.

Edouardus rex facta pace, cuius rei causa, annales Anglici tradūt eū in Aragoniā iuisse, quòd ei cum utroq; rege affinitas intercederet, in Angliā incolumis redijt, cùm Philippus cognomento Pulcher, mortuo Philippo patre in Hispania, ut ostendimus, rex Francorū factus est. Interea Vualli quietis præsentisq; fortunæ fastidio affecti, ac nihil esse, quod libertatis causa pertimescendum sit, arbitrantes, Rhesum Amereducū summæ hominem audaciæ, qui ex Leolini genere originē ducebat, sibi principē cōstituunt. Is cōuocatis suis clientibus, facilè eos incendit, quippe qui simul cum alijs cōtinuò ad arma cōcurrunt: deinde in agris habet delectū egentiū ac perditorū, & coacta nō modica manu, quoscunq; obuios habet, incitat, solicitat, hortatur, cōmemorat multa, quamobrē debeāt Anglico iugo à ceruicib. depulso, se in libertatē uindicandi causa, arma maturè capere. Ita magnis paratis copijs, Anglos adoriť, præsidia ex oppidis ac arcibus minus munitis aut expellit, uel perimit, adeò ut uideret nullo ferè negotio Anglos omnes deleturus, ac prouinciā adepturus, nisi Robertus præfectus & celeritate & maturo cōsilio usus fuisset: ille enim cùm animaduerteret aduersariorū copias in dies magis magisq; augeri, ac propterea nō expedire, si se uno in loco cōtineret cū exercitu, quoad interim nouos paret milites, aut loca magis muniret, omnis periculi immemor, relictis sine præsidio locis, milites Anglos in unum coëgit, quadratoq; agmine in aduersarios contendit ad oppidū Aberkenuenā, ad quam se hostes congregarant. Amereducus ubi cognouit Anglos qui multo militū numero inferiores erant, aduentare, iam nō expectanda auxilia, sed pugnā eodem uestigio cōmittendam (ita tuens, miro affectus gaudio, inquit suis militibus: Iam uidetis hostes nostros, quos

quos & uirib. & numero longè præstamus, in manus nostras temerè uenire: quod porrò diuinitus factum auguror, ut uidelicet ulciscamur mortem Leolini principis nostri & aliorũ, quos gens perfida nulla seruata belli lege, crudeliter necauit. Quàm uerebar ne Robertus præfectus uir aliàs cautus, tandiu se aliquo loco munito contineret, dum ab Edouardo subsidium mitteretur? Sed ecce nunc in gladios nostros se cum suis præcipitẽ agit. Igitur magno animo iam parate arma, hostemq; acriter inuadite, ad prædam & gloriã properantes. Hæc ubi ille dixit, in Anglũ appropinquantẽ pro se quisq; irrumpit, nulloq; seruato ordine, ut gregarij milites facere solent, à fronte, à tergo, à lateribus urget. Pugnatur acriter, & quò Vualli magis instant, hoc Anglica acies fortius inhærens resistit, quæ ad extremum uidens hostem defatigatum, facto impetu, in medium se immittit. Vuallus præter spem repulsus, nec fugere, nec resistere ausus passim cadit. Amereducus capitur, reliqui ferè omnes interficiuntur. Numerus desideratorum fuit circiter millia quatuor. Atq; ita Vualli meritas rebellionis pœnas pependerunt. Ipse autem Amereducus Eboracum perductus, ibi de regij senatus sententia, securi percutit. Affecit ea uictoria incredibili lætitia Edouardum, qui antequã ista acciderent, cùm iter haberet Burdegalam, anno cùm regnare cœpit XIII, ad Vuestmonasteriũ conuentũ principum fecit. In eo cõuentu, leges populo datæ sunt, ex quibus ius multiplex manauit, ad summũ reipublicæ cõmodum. Item & de regni statu prouisum est. Quibus constitutis rebus, rex, uti diximus, in Gallias se contulit, qui totũ ferè triennĩũ in Aquitania moratus, per eosdem dies in Angliam redierat: qui fuit annus cùm ille regnare cœperat XVI, & humanæ salutis MCCXC.

Anno deinde qui insecutus est, concilium Londini ad Vuestmonasterium habetur, in quo in primis agitatũ est, de eiectione Iudæorum, quorũ erat per omnẽ Angliam ingens multitudo, quò sic oues ab hœdis segregarentur. Itaque publico edicto iussum est, ut intra paucos dies, omnes abirent cum bonis. Illi iussis concilij parentes, alij aliò discesserunt. Ita profuga gens de Anglia in perpetuum exiuit misera semper aliquò terrarum petitura, usque eò dum deniq; deleatur, cuius occasus minus doloris reliquis mortalibus inuret, si modò suas literas superstites reliquerit, sine quibus, haud scio, quomodo nostris sacris bene præcautũ fuerit in posterum tempus. Eodem in concilio, Edouardus exposuit se cupere ire auxilio nostris in Asiam, & quia res ad religionem pertinebat, placuit ut sacerdotes pecuniam suppeditarent, quam præ manu dederunt. Atqui ille post acceptam pecuniam, facilè destinato bello res domesticas præuertit. Postremò placuit regi similiter atq; principibus cauere in iure, quò perpetuaretur id, quod sancitũ iampridẽ fuerat in Magna charta, capite xxxvi. de qua proximo libro memini, id est, ut nemini homini liceret dare prædia collegijs monachorũ: nam additum est, ut non liceret etiam monachis, aut aliis sacerdotibus emere possessiones, quò ne possessiones eiusmodi cœnobiorum aliorum ue sacerdotiorum dotes fierent. Et legem hanc ad Manumortuã uocarunt, quòd res semel datæ collegijs sacerdotum, non uticq; rursus uenderentur uelut mortuæ, hoc est, usui aliorum mortalium in perpetuũ ademptæ essent. Lex diligenter seruatur, sic, ut nihil possessionum ordini sacerdotali à quoquam detur, nisi regis permissu.

Illo ipso anno obijt mortem Alexander rex Scotiæ, uir singularis uirtutis,

qui inter cursum, unà cum equo in terram fortè corruit, ac repentè fracta cerui
ce interijt: qui nullum reliquit filium superstitem, id quod breui pòst tempore
tam Scotis ipsis, quàm Anglis multarum cùm simultatum, tum cædium cau
sa fuit. Habuit Alexander in matrimonio Margaritam filiam Henrici, ut in il
lius uita suprà demonstraui, ex qua suscepit filiũ Alexandrũ nomine, & filiã,
quam ex nomine matris appellauit Margaritam. Alexander ante patrem ex
cessit è uita, Margarita uerò regi Noruegiæ nupsit. Deinde Margarita regina
mortua, Alexander rex posteritati consulendi causa, in matrimonium duxit
filiam Guidonis comitis Flandriæ, ex qua nihil liberorum suscepit, atque ita
extremum familiæ fatum, nullo potuit consilio auertere. Ex filia autem illius,
quam diximus regi Noruegiæ locatam fuisse, nata est filia Margarita, quæ an
tequam esset matura uiro, decessit, in qua genus Alexandri regis defecit. Igi
tur Scoti mortuo Alexandro, ualde anxij quem sibi regem optarent, & timen
tes ne dum de re tanta inter se consultarent, ad uim non ueniretur, ad Edouar
dum legatos miserunt, qui rogarent, ut per eum sibi liceret, ex sententia prin
cipem dicere. Audiuit Edouardus libenter legatos, pollicitusq; est non mo
dò se non impediturum, uerumetiam quantum in se esset, operam daturum,
ut in creando rege, nulla uis esset. Quo accepto responso legati abierũt in Sco
tiam, legationemq; diligenter renuntiarunt. Fuerunt optimatibus Scotis gra
ta, quæ ab Anglo rege per legatos acceperant, & quia factis more maiorũ po
puli comitijs, iam disceptari inter eos cœptum erat, de communi consilio mis
sis nouis legatis, Edouardi faciendo noui regis potestatem dederunt. Rex co
gnito Scotorũ studio, concilium aduocauit, agitaturus de re maturè cum suis,
antequam legatis responsum daret: cùm interea in Scotia maxima de regno de
certatio erat, inter Ioannem Baliolum, Robertum Brusium, & Ioannem Has
styngium: ij enim ex stirpe Dauid fratris Gulielmi regis olim Scotiæ genus
trahebant, quia tris Dauid filiæ in familias eorum nuptæ fuerant. Atque ita
Scoti principes diuisi, alij Ioanni Baliolo, qui à maiore natu filia Dauid origi
nem ducebat, alij autem Roberto Brusio, qui ex altera generis origine iactã
bat, fauebant. Ioanni Hastyngio pauci admodũ suffragabantur, quòd ad ter
tiam & iuniorem sororem genus tantummodo referret. Cæterum, ut ordiar
ab initio, ipsius Dauid generis seriem breuiter ponam. Enimuero Dauid ex
Mathilde uxore filia Ranulphi comitis Cestriæ, sustulit Ioannem filium, qui
sine liberis mortuus est: & filias quatuor, Margaritam, Mathildem, Isabellam,
& Aldã. Margarita prima filia, nupsit Alano Galuidiano, is ex ea creauit duas
filias, quarum altera maior natu nomine Dernogilla, locatur Ioanni Baliolo,
quæ ex eo genuit illum Ioannem Baliolum, qui primus extitit regni Scotiæ
competitor. Mathildis altera filia innupta occidit. Tertia Isabella nupsit Ro
berto Brusio, qui suscepit ab ea Robertum filium patrem Roberti alterius re
gni competitoris. Quarta Alda in matrimoniũ ducta est ab Henrico Hastyn
gio, qui ex ea genuit Ioannem filiũ patrem tertij regni cõpetitoris. Hinc tam
etsi satis licebat colligere, cui ueniret hæreditas, attamen res in dubio uersaba
tur, quia ita natura comparatũ est, ut unusquisq; regnum sibi optet, summaq;
ducat gloriæ alijs imperare. Sed unde aberrauit, iam redeat oratio. Rex Edo
uardus postquã in concilio cum suis principibus de re Scotica agitauerat, ora
toribus responsum dedit, se perinde populi Scotici ac Angli libertatem, rempublicã,
suo

ſuo ſtudio, conſilio, patrocinio conſeruaturū: ſed cùm interregnū eſſet, & olim Scoti reges fidem ſæpiſsimè eius maioribus obligaſſent, uelle ſpeciatim à Scotis principibus cōceptis uerbis iuſiurandū ſibi dari, ut Scotiæ terræ domino, atq; cunctas regni arces in ſuam poteſtatem tradi, ac tum demū daturum operam regi creando. Legati accepto reſponſo, mandata Edouardi ad principes ſedulò detulerunt, quibus etſi petitio uiſa eſt nedum aſpera, at parum iuſta, ut Anglus non ſe arbitrū regis creandi, ſed dominum Scotiæ præberet, attamen quia inter ſe iam diſsidebant, morem regi geſſerunt. Quo facto, Edouardus Eboracū proficiſcitur, eoq; nō multò pòſt optimates Scoti ueniunt. Hîc pòſt longam diſputationem, ex arbitratu regis, octoginta eliguntur uiri ætate graues, & ſapientia longè excellentiſsimi, & in ijs triginta Angli, quibus facultas datur renuntiandi regis. Ii poſteaquam rectè cognouerunt, cui regnum Scotiæ iure deberetur, Ioannem Baliolum una uoce regem dicunt. Comprobauit eorum ſententiā Edouardus, ipſiq; Ioanni regni Scotiæ poſſeſsionem ſua auctoritate confirmauit. Ioannes per hunc modum rex factus, primum omniū in uerba Edouardi iurat: dein in Scotiam reuerſus, eo ipſo die qui diuo Andreæ ſacer eſt, & apud eam gentem maximè celebris, magno cum totius populi gaudio coronatur. Is ut plus fauoris ſibi conciliaret ab Anglis, egregias Oxonij ædificauit ædes, eoq; loci collegium ſcholaſticorū inſtituit, & illud poſſeſsionibus locupletauit, ac ab ſe, Baliolenſe collegium nominauit. Veruntamen Ioannes rex haud diu cum Anglo in gratia fuit, utpote quæ fucoſa erat, ſed maiorum inſtitutū ſecutus, primo quoq; tempore Francorū amicitiam complexus, paulatim ſe ab ipſo Anglo alienauit, ut infrà appoſitè demonſtrabitur.

Aderat dum hæc agebantur, iam annus ab eo, quo regnare cœperat Edouardus, XIX, & ſalutis humanæ MCCXCIII, cùm Ioannes Cantuarienſis antiſtes, poſt annū quàm ſedere cœperat decimū & tertium, moritur: cui ſucceſſit Robertus Vyncelſeius, ordine antiſtitū octauus & quadrageſimus: & rex tres filias nuptui dedit, nanq; primam Aleonorā Henrico ſiue Erico, utrunq; ſcriptum reperio, Barri duci locauit, alteram Margaritam Ioanni Brabantiæ duci, & Ioannam tertiam Gilberto Gloceſtriæ comiti. Ac ita Edouardus tris magnos ac potentes uiros affinitate ſibi deuinxit, quæ poſtea ei magno ſæpe uſui fuit. Hoc itidem anno initiū magni belli inter Anglū & Francū factū eſt: Edouardus enim cauſa tuendæ Aquitaniæ oræ, ſex naues inſtructas Burdegalam miſerat: duæ ex illis ſecundū Normaniæ littus delatæ, nihil hoſtile timentes à Normanica claſſe capiunt, atq; bona pars nautarū crudeliter ſuſpendio necatur. Qua re comperta, Robertus Tiptoſtus præfectus claſsis collecto magno nauiū numero, in Normanos curſum uertit, præmittitq; ſpeculatoria nauigia, & cùm nullas in mari obuias haberet naues, urgente ira, Sequanæ oſtiū ſubita ui adortus diripit hoſtiliter, ac multis ex nautis interfectis, ſex inde naues abducit, atq; parū in altū delatus dum ſtat in anchoris, ut Francū ad nauale certamen prouocet (nam Angli præterquā quod numero ac robore nauiū uincebant, cum eo hoſte ſciebant ſibi rem eſſe, quē ob uiolatū fœdus ſperabant à Deo opt. max. punitū iri) ecce tibi, aliquot Normanorū naues uino onuſtæ ex Vaſconia redeuntes apparent. Tum Robertus facto in eas impetu, nullo ferè negotio capit, tertiaq; propè nautarū parte occiſa, in Angliā mittit. Francus interim acceptam in portu cladem ulturus claſſem ſtudio parat, quam ubi

milite ac cæteris quæ ad usum nauium pertinerent, instruxerat, in altum non longè ab Anglica classe, eduxit. Inter hæc, nuntij ultrò citroq; commeabant, al teris pœnas uiolatæ fidei, alteris bona amissa repetentibus: & iam, quia iniu su utriusq; regis, primus ille tumultus inter Anglos & Normanos temerè or tus erat, ac eo minus offensi animi facilè ad pacem redintegrandam inclinaban tur, cùm Carolus Valesij comes Philippi regis frater, uir acris ingenij ulcisce di cupidus, fratrem ad uindicandũ iniuriam compulit. Atq; ita ad arma itum est. Igitur classis Gallica pugnãdi studio in Anglos cursum flectit, qui nequa quam certamen retardantes pugnam acriter capessunt. Fuit ab initio anceps certamen, cædesq; multò deterrima, qualem in tam ualidarum classium con cursu esse oportuit, estq; ea dimicatio aliquandiu extracta, demum fusa dissi ctaq; est Francorum classis. Amissarum nauium numerũ, neq; annales neq; scriptores quos sequimur, ponunt, omnes tamen ingentem plagam acceptam scribunt. Philippus de re male gesta certior factus, pergrauiter cõmotus, pri mò specie iuris seruandi, Edouardo ut suo ob possessionem Aquitaniæ ac co mitatus Pontiui beneficiario diem dici iubet: deinde quia certò sciebat futu rum, ut Anglus minus compareret, quippe cui nequaquam tutum esset Lute tiam ire, quò per iudices uocatus erat, exercitũ parat. Edouardus interim mit tit Edmundũ fratrem Lutetiam suæ causæ actorem coram iudicibus. Verùm iudices qui magis nodũ in scirpo, ut dicitur, quàm de cognitione causæ quæ rebant, Edmundi rationes pro fratre respondentis minimè admittentes, Edo uardum contumacem, id est, superbum minimeq; magistratuum edictis obe dientem declarant, atq; omne Aquitaniæ ius amisisse decernunt. Quibus re bus actis, Francus secretos præmittit nuntios Burdegalam, qui ciuitatem soli citent, & eos subsequi iubet Arnulphum Nellam magistrũ equitum, cum be ne magno exercitu. Is ubi eò peruenit, Burdegalam ad defectionem iam para tam nullo negotio capit, ac exin populos finitimos, partim principis Aquita niæ ciuitatis exemplũ secutos, partim largitionibus adductos in potestatem redigit. At Angli cognita populorum rebellione, quæ ex improuiso, perinco modeq; acciderat, ad oppida maritima subitò se recipiunt, sed Rionem in pri mis confugiunt, quod oppidũ celeriter muniunt. Post amissam bonam Aqui taniæ partem, Edouardus habito pro magnitudine periculi celeriter ad Vuest monasterium principum concilio, ingentem pecuniæ summam à populo ad bellum gerendum contra Francum decretam exigit, atq; deinde magnũ exer citum parat, secq; ad iter expedit.

Dum hæc geruntur ab Edouardo, Vualli sine fine tempus atq; occasionem nouitatis quærunt, qui audita Aquitanorũ defectione, rati illud esse idoneũ, cùm liceret per regem tempore excluſum, petere ab eodem pœnas sui doloris, quem eius seueritas cuique iampridem inusisset, subitò in Anglos qui re gionem tenebant, insurgunt, passimq; trucidant. Angli repentina fortuna p permoti, arma quæ possunt arripiunt, alij ex arcibus sese eijciunt, fit in hostes impetus eorum, sed confluentibus ad clamorem undiq; agrestibus Vuallis, ad arces redire coguntur. Quo uiso, Robertus præfectus ad Edouardum nun tios mittit, qui ordine omnia significent, petántque subsidium. Rex cognita re ualde permotus, duplici cura afficitur: ardebat enim ire in Gallias recupe ratum amissa, & in præsentia orta seditione domi, timebat ne hoc malum grauius

grauius serperet, si ipse abesset, ita ut eiusmodi solicitudinũ aculeis agitatus, ali quantũ fuerit anceps dubiusq; animi quid faceret: demũ de sui domestici sena tus consilio, decreuit sibi domesticæ pesti obuiam eundũ, ac duces mittendos in Aquitaniam, qui suis suppetias ferrent. Itaq; Ioannem Britannũ uirũ consi lij magni & uirtutis, cum electa militũ manu, & Robertũ Tiptostum classis præfectum cum bene magno nauiũ numero, in Aquitaniam mittit, ipse uerò in Vuallos contendit, ac primo accessu subigit. At alter exercitus ubi in Gal liam peruenit, tantũ terroris Franco iniecit, ut præcipiti fuga alij aliò se prori puerint, in locaq; munitiora receperint: sunt tamen multi in fuga capti, aut in 10 terfecti. Angli pulso hoste, aliquot oppida ui occupant, sed malè utentes uicto ria sine ordine prædandi studio, sese per agros temerè effundunt, id quod eis malo fuit: nam Carolus à Philippo fratre cum ualido armatorũ exercitu mis sus derepentè superuenit, uagantesq; incautè Anglos præda exuit, partem e tiam occîdit. Quæ superfuit cædi trepida multitudo, ad loca maritima, aut ad classem cõpulsa est. Duces exercitus, Ioannes qui ex Fano Ioannis erat, & alter Ioannes, postquã militem dissipatum è cursu collegerant, duas cohortes misse runt Pontesciũ, quæ oppidũ tuerentur: item totidem ad Fanum Seueræ, ut locum præsidio firmarent, ipsi uerò Rionem profecti munitiones facere insti 20 tuunt. Quod ubi Carolus cognouit, ne spatiũ sit hostibus maiores uires com parandi, dat Arnulpho Nellæ, cuius ductu antea Burdegala potiti erant, ne gociũ Pontescij oppugnandi, ipse uerò Rionem contendit, quò ubi peruenit, cingit confestim locũ obsidione, oppugnatq; hostiliter. Cõtrà Angli cum Va sconibus se acriter defendunt, forasq; erumpũt: sed pauci, ut fit, facilè à multi tudine reprimunt. Dum ad Rionem ita pugnatur, Arnulphus Pontesciũ ex pugnat, confectoq; feliciss imè negotio, ad Carolũ uenit, cum eoq; copias con iungit, ac in oppugnationẽ Rionensem ambo totis uiribus incumbunt. His cognitis rebus, Angli cum Vasconibus licet terrore perculsi, resistunt tamen, pariq; fiducia ubiq; hostiũ conatibus se opponũt, identidem tela & saxa in eos 30 iacientes: uerum ad ultimum cùm uiderent se non posse amplius locum tueri, nec spes ulla foret subsidij habendi, de media nocte egressi, ad naues confugi unt, quod tamen nõ tutò omnes tentarunt: nam hostes cognita Anglorũ fu ga, iter præcludunt, atq; aliquot primò fugientes assecuti interficiunt. Sed ij numero pauci fuerunt, quia reliqui omnes ubi cognouerant Francũ interclu sisse uiam ad naues, ex necessitate facientes uirtutem, usq; eò restiterunt, dum pugnando in hostium potestatem expugnato oppido uenerint. Franci uicto riam nõ incruentam adepti, nobiles Anglos captos seruant, reliquis tam An glis quàm Vasconibus necatis. Carolus postquam Rionem cepit, obsessum pergit Fanum Seueræ oppidum munitissimum, quo post menses tris, quàm 40 circunsederat, per deditionem ab oppidanis fame coactis, incolumitate pacta, factam potitus est, ac istis rebus prosperè confectis, ad Philippum fratrem ui ctor rediit. Angli qui his cladibus superfuerãt, duces suos duos Ioannes, quos quidam falso scribunt eo loci periisse, secuti, Baionam proficiscuntur, seq; intra muros continent. Hæc olim Tarbellorum urbs fuisse dicitur.

Edouardus nuntio allato de re transmarina male gesta, ualde permotus, pri mò Adulphum regem Germaniæ in societatem belli gerendi contra Fran cum magna pecunia ducit, cum eoq; fœdus facit: deinde suis subsidio in Aqui

Adolphus a nassaw Imperator fuit

taniam mittit Hugonem Verium Oxonij comitem, qui primo accessu Fanū Seueræ recipit. Erat per hæc bella continua, iam uacuum ærarium regium, quod malum Gulielmus Marchianus quæstor unus omniū alieno detrimento sanandum statuit. Is enim nouerat cùm in cœnobijs, tum in templis pecunias esse depositas, quas si iuberet tolli, non utiq; se scelus, sed operæpretium facturū ducebat, si pecunia promeretur foras, ad usum populi, perinde quasi omnia essent communia, quò sic pecuniam militi suppeditaret, præsentemq; curaret. Itaque præfecti militum quibus ille sacrilegij patrandi negotiū dederat, dispositis passim per regnum militibus, uno tempore quicquid pecuniarum in locis sacris reconditum fuerat, omnibus uestigijs indagatum ad Edoardum afferunt, gemente passim populo, quòd princeps non putaret manū abstinendam à pecunijs, quibus sacræ ædes reficiendæ essent. Rex autem pecuniæ egens rem dissimulauit, ac nequaquam ea præda contentus, habito nō multò pòst concilio, postquam inuidiæ declinandæ causa, excusauerat illud sui quæstoris factum, bene multis uerbis significauit, quàm infiniti sumptus in nouum exercitum impendêrent, quàm graue immineret bellum, & quæ pericula pro Republica sibi atque prophanis principibus quotidie subeunda forent, & quia idem per religionem facere non liceret sacerdotibus, ideo eos debere pecunia iuuare milites, qui per hæc argumenta, illis dimidiam partem omnium uectigalium sacerdotiorum unius anni imperandam curauit: sed ut post tot imposita onera, uideretur in parte aliqua, uelle patribus gratum facere, pollicitus est se concessurum aliquid, si modò peterent, quod ex usu ordinis sacerdotalis esset. Episcopi capto inter se consilio, postularunt, ut legem ad Manumortuam, quam suo ordini ualde nocere perspexerāt, antiquaret. At rex cui nihil alienius erat, quàm in ea re episcopis satisfacere, ad id respondit, sibi nequaquam in manu esse legem tollere, sine consensu patrum, quorum consilio constituta esset, & eo bellissimo responso, pontifices contentos uoluit. Dum Edouardus ita ex sacerdotum opibus suas auget, Vualli deficiunt, sibiq; duces belli gerendi Mardocum & Morganum homines ad seditionem expeditos, paratosq; constituunt. Ii comparata magna militum manu, Anglos passim persequuntur, locaq; aliquot capiunt, multis interfectis, sine ullo discrimine sexus aut ætatis. Misit rex Edmundum fratrem cum non mediocri militū numero, qui ut in Vualliam peruenit, prælio temerè cum hostibus cōmisso, profligatus est: nimirum pecunia sacrilegio quæsita exitio fuit exercitui, qua in primis ille conductus fuerat. Vbi nuntiatū est Edmundum ab Vuallis fugatum fuisse, Edouardus nouo coacto exercitu, eò celeriter contendit, qui neutiquam paruo negotio ad extremum prouinciam pacatam redidit, capto per proditionem Morgano altero ducum, quem non necandum constituit, sed lenitate usus tantùm subcontumelioſe tractatum missum fecit. Est laboratum eo anno, quo hæc gesta sunt, fame tanta, ut passim præ inedia, morerentur homines.

Agebatur iam annus XXI ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, & humanæ salutis MCCXCV, cùm Thomā Turbiuillam paulò antè inter alios in expugnatione Rionis captum, uirum nunquam aliàs perfidum, cupiditas uitæ seruandæ subegit honestum dedecorare nomen: enimuero is ut in libertatem se uindicaret, promisit Philippo regi, si in Angliā sibi redire liceret, ita se apud

apud Edouardum acturū, ut præfectus classis fieret, & id muneris consecutū, cōtinuò eam classem in eius potestatem traditurū. Placuit Philippo consiliū, accomposito dolo, Thomã dimisit, acceptis duobus eius filijs obsidibus. Thomas libertate donatus in cœlo sibi esse uidetur, ac nihil cunctatus in Angliam uenit, & quia uir singularis uirtutis erat, accipitur benignè à rege, qui memor fraudis paucis interiectis diebus, per amicos egit, uti præfectus classis fieret, quod rex facere pernegauit, ueritus ne non desideriū filiorū, Thomam solicitaret ad perfidiam. Francus interim paratã classem in altum educit, sublatisq; uelis in Angliam cursum tenet, ut causa sit, quamobrem Anglus citius suam classem emittat. Expectat ea classis aliquot dies in anchoris, præter oram maritimam, aduentum Thomæ, qui cùm ad dictum diem non comparuisset, una nauis prope littus accedit, exponitq; in terram nōnullos regionis peritos, qui causam huiusce moræ explorent. Ii ab Anglis fortè capti, cùm interrogati conuenientia non responderent, subitò necantur. Quamobrem incensus ira præfectus, recto cursu cum omnibus nauibus Douerum petit, expositaq; copiarum parte in littus, oppidum diripit. Oppidani subito terrore perculsi longè fugientes alios quaquauersum ad arma capienda concitãt, adeò ut magna multitudo in unum collecta sit, quæ ad uesperum Douerum uersus proficiscitur, ac Francos prædandi causa per agros euagantes inuadit, passimq; cædit. Præfectus classis Gallicæ, qui toto eo die ad dispoliandū oppidum intentus fuerat, audito clamore suorū ad littus concurrentiū, statim ad naues cum ea præda, quamcelerrimè potuit, se proripit. Igitur reliqui Franci, qui per agros præmento cæsi sunt, quorū numerus fuit paulò minus octingentis: ex Douerendatum exiuerant, ac ad naues in tempore redire nequiuerant, omnes illo mosibus pauci cecidere, quippe qui ex fuga mox reuersi hostem cum alijs fugarunt: sed mulierum atque puerorum, quibus hostis non pepercit, ingens numerus interijt. Fuit etiam in eo tumultu monachus quidã, nomine Thomas uir longè innocentissimus interfectus, per quem deinceps, ut martyrem Deo acceptissimū, crebra miracula edita ferunt. Dum ista geruntur, Thomas Turbiuilla punctus molestia & cogitatione, quòd non potuisset proditionis scelus perficere, quod animo destinarat, aliud inde moliendum ratus, solicitat Joannem regem Scotiæ, ut ab Anglo ad Philippum deficiat, atq; simul de excogitato facinore, ipsum Philippum regem certiorem facit, hortaturq;, ut exercitum in Scotiam mittat, ad bellum gerendum contra Anglum, quò per nouum negotium alibi exhibitum, ei non liceat Aquitanicis subuenire rebus. Sed neutrum processit. Porrò inter hæc agitandū, Thomas apud Edouardum proditionis insimulatur, qui conuictus pariter atque damnatus, meritas pœnas Londini afficitur. Interea Bonifacius octauus Romanus pontifex cupidus sedandi discordias inter reges diu capitali odio altas, duos cardinales primò ad ipsum Philippum in Gallias, deinde ad Edouardū in Angliam mittit. Hi permulta de pace facienda diligenter agitantes, in mediū adduxerunt, quamobrem uterque princeps concordiam debuisset amplecti: sed ad extremum cùm uiderent insedisse in animis principum, odium propulsare seu potius explere armis, infecto negotio Romam redierunt. Quo tempore rex Edmundum fratrem & Henricū comitem Lincolnienſem cum electa iuuenum manu in Aquitaniam misit, qui Baionam profecti, ibi cum alijs Anglis hye-

marent. Moritur eodem anno Gilbertus comes Glocestriæ, & Ioannes Romanus Eboracensis antistes, cui Henricus eiusdem collegij decanus, quem uocant, successit.

Per idem tempus Carolus frater Philippi regis, despondit filiam Edouardo filio Ioannis Scotiæ regis. Qua re fultus Scotus, cum Franco societatem coit, fœdus icit, eaq; noua affinitate ac belli cõmunicatione superbus effectus, iussu Philippi bellum aduersus Anglum secretò comparare incipit. Atq; ita res magno in motu erat, quæ aut supra Scoti, aut Angli caput summũ periculum fore ostendebat. Ioannem autem regem nihil aliud uicit, nisi patriæ suæ amor: erat enim natione Gallus, & dominus Aricuriæ principatus in Normannia non ultimi, quem postea Philippus Valesius rex comitatũ fecit. Ioannes igitur ea in primis de causa iurisiurandi quod Anglo dederat immemor, non dubitauit se ad Philippum regem suum & amicum, secutus Scotorum regum institutũ, adiungere. In Aquitania ineunte uere, Edmundus Baiona mouet, ubi hybernauerat, ac in Burdegalensem agrum proficiscitur, positisq; secundum urbem castris, Francis qui ibidem in præsidio erant, pugnandi potestatem quotidie facit. At Francus ubi uidit hostes temerè, prout ipse putarat, ad muros accedere, passis repentè portis, erumpit, in eosq; præcipiti cursu se concitat. Angli simulantes fugam, longè à loco Francos sequentes ducunt, pedetentimq; in insidias quas antea loco idoneo collocarant, trahunt. Quo facto, conuersi subitò eos passim cædunt, fugientesq; in urbem assecuti, omnes ferè in itinere obtruncant: amplius tria millia hominũ ceciderunt. Ciues receptis ex fuga aliquot suorũ intra muros, Anglis portas claudunt, qui ita à ciuibus repressi, primò uicos suburbanos diripiunt, deinde direptos incendunt. Post hæc, ex Burdegalensibus nonnulli clàm cum Edmundo agitant, de tradenda urbe in eius potestatem: quæ tamen res nõ processit, quippe illi in facinore deprehensi, prius animaduersione oppressi sunt, quàm præstarent, quod recepissent. Id ubi Edmundus cõperit, haud terendũ tempus statuit, nõ enim machinas bellicas paratas habebat, quæ ad oppugnationẽ urbis pertinebant, itaq; Baionam reuersus est, ubi nõ multò pòst morbo confectus interijt: qui reliquit filios tris, Thomam Lancastri comitẽ, Henricũ & Ioannem, quos lustulerat ex Blancha, quæ olim nupta fuerat cum Henrico Campano rege Nauarræ, ex qua ille unicam filiam nomine Ioannã susceperat, quam Philippus Pulcher in matrimoniũ duxit. Angli post Edmundi obitũ, quãcelerrimè potiuntur, loca muniunt, cõmeatus undiq; cõparant, quò se tutius ab hoste defendãt. Interim superuenit Robertus comes Atrebas, laturus suppetias Burdegalensibus, qui cognita Edmũdi morte, in Anglos mouet, atq; ubiq; defatigat. Edouardus interea rebus suis haudquaquam indormiens, traxerat in societatem belli aduersus Francum, Guidonem comitem Flandriæ, & Henricum ducem Barri, cui nõ multò antè Aleonoram filiam locauerat. Is Guido genitus ex Margarita quã Thomas, de quo suprà meminimus, in matrimonio habuit, & Gulielmo Dampetra natione Burgundione, successerat paulò antè Gulielmo fratri sine liberis mortuo. Itaque uno tempore dux Campaniam, & comes loca quæ ad Flandriam pertinent, excursionibus uexant. Quis rebus cognitis, Philippus primo Gualterũ Creciacum cum magnis copijs ad oppugnãdum Barrũ mittit, qui ita oppidũ opprimere cœpit, ut Henricum necessariò domum

domum redire coëgerit, deinde ipſe cum ingenti cùm peditum tum equitum numero, in Flandriam contendit, poſitiſq; caſtris prope Inſulam, non multò pòſt oppidum cum arce expugnat. Adfuit etiam ex Aquitania eodem tempore Carolus Philippi frater, cum magno militũ robore, cui Guido maximis copijs inſtructus, prope Furnas obuiam factus eſt. Hîc cõmittitur prælium, quod diu anceps fuit: ad ultimum ſuperante Franco, Guido Burgas confugit. Edouardus interim in Flandriã traiecit, qui cùm paulò antè comperiſſet Scotum ſentire cum Philippo rege, atq; nouum percuſsiſſe fœdus, ubi Gandauũ peruenit, ita egit, ut Francus qui iam & rerũ fluctibus exagitatus, & tempore exclusus pacem quàm bellum malebat, ultrò de faciendis inducijs ſecum tractarit, quæ in biennium inter eos pactæ ſunt.

Eo confecto negotio, rex Edouardus in Angliam redit, bellum parat, legatos in Scotiam mittit, qui Ioanni regi diem dicant, citentq;, ut compareat intra certum diem ad Nouumcaſtrum, dicturus iuriſiurandi uiolati cauſam, atq; doceant eum fruſtra ſperare poſſe ſe contrà quàm eſt euangelicũ uerbum, Dominis ſimul inſeruire duobus: quoniam quantum à Franco gratiæ iniret, tantum odij acceſsionis ſibi ab Anglo faceret, cui morem gerere idcirco putaret ſua cum primis intereſſe. Cum his mandatis profecti legati officium diligenter faciunt. Atqui tantũ abfuit, ut Scotus aliquid reſponderit, quod ad inimicitias extinguendas pertineret, ut etiam literas nõ multò pòſt querelæ plenas ad Edouardum miſerit. Inter hæc, Robertus Bruſius, qui arcem ad Tuedam amnem ſitam tenebat, quam dicunt Vuerke, ad Scotum tranſiuit. Qua re cognita Gulielmus eius frater qui in fide Anglorum erat, arcis tuendæ cauſa, auxilium ab Edouardo petijt, qui centum milites eò miſit. Hos Robertus in itinere adortus, omnes ad unum interficit. Rex allato eius rei nuntio, quantum doloris ob ſuorũ cædem, tantum uoluptatis accepit, quòd per id facinus, Scotus prior belli initium feciſſet: itaq; Eboracum pergit, ubi habito principum concilio, primũ bellum Scoticum decernitur, deinde à Scoto ut ingrato Huntyngtona comitatus recipitur, quem Henricus paulò antè Alexandro regi genero ſuo reſtituerat, quemadmodum ſuperiore libro oſtendimus: poſtremò tributum indicitur. Rex ita exactis à populo immanibus pecunijs, cum quatuor millibus equitum, ac triginta millibus peditum, magnoq; numero auxiliariorum militum Vuallorum, Hybernorum, in Scotiam proficiſcitur: & quia id bellum putabat extractum iri, ideo ut ad omnes Scotorum motus populus frequentior adeſſet, & principes præſtò eſſent, quos adhiberet ad conſilium, cùm de rebus agendis eſſet deliberandum, iuſsit cancellarium, iudices, & ærarij præfectos ire Eboracũ, ut eo loci iuridicos conuentus ſuo more agerent, iudiciaq; exercerent. Scoti interim, ut uenientem hoſtem finibus prohibeant, in agrum Anglicum egreſsi, ac prædas ubique agentes, Carliolum obſident, atq; caſu inaudito ita ferente incendunt, facto intus incendio ab explo-
ratore Scoto, qui fortè captus in cuſtodia erat, auditoq; ſuorum aduentu, & ſe neci & carcerem igni dedit, quem poſtea uentus per omnẽ ferè ciuitatem diffudit. Sed ubi Edouardum cum exercitu appropinquare ſentiunt, relicta ſubitò obſidione, intra ſuos fines ſe recipiunt. Rex cognita Scotorum fuga, Berwicum oppidum oppugnatũ contendit, factiſq; propè caſtris, dat oppidanis unius diei ſpatium de deditione deliberanda. Ad id temporis punctum, per-

uenit ad littus eius classis quatuor & uiginti nauiũ. Angli oriente sole, agmen regium conspicati, & certamen impendêre arbitrantes, quatuor naues propc terram ducunt, ac inde egressi, cum accolis pugnant, qui agrestiũ multitudine oppressi, ad unum omnes interficiuntur. Quo facto, agrestes ad naues in litto re relictas concurrunt, atq; incendunt. Eo accepto incõmodo rex permotus, propius oppidũ accedit, quod oppidani incolumitate pacta, statim ei tradũt facit idẽ Gulielmus Douglas præfectus arcis. Edouardus uictoria usus, exin Doumbar castello, & Roxburgo oppido de Scoto capto, omnem regionem quæ quaquauersum ad Beruicum pertinet, in potestatem redegit, in quibus operibus totum ferè annum consumpsit, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, & humanæ salutis MCCXCVII.

Quo tempore finitis inducijs, bis pugnatũ est inter Francum & Flandrum: primò Francus uicit, redacto in potestatem Guidone comite, cum Roberto & Hilermo filijs: deinde orta seditione, insignem cladem accepit. In Aquita- nia quoq; ad arma itum est. Nam cùm Franci Baionam obsidere tentarẽt, An gli partim qui intus erant egressi, partim qui alibi hyemabant, hostiũ aduen- tus fama permoti, illuc concurrentes, prælium confestim fecerunt. pugnatum est ad noctẽ, quæ præliũ diremit: cædes utrinq; magna edita: numerus etiam captiuorum utrinque penè par fuit. Ioannes unus exercitus dux in ea pugna captus est. Alter uerò Henricus Lincolnienſis comes, ab initio fugam fecit, id quod paratam uictoriam interpellauit. Post prælium Robertus Atrebas Aquitaniæ præfectus, Burdegalam hyematum iuit, cum suis Gallicis copijs, & Ioannes Britannus tertius Anglorum dux exercitum omnem Baionam in hyberna reduxit. & quia interea inducię inter Edouardum & Philippum re- nouatæ sunt, bona pars eius exercitus post tempus hybernorum in Angliam redijt. At reges post factas inducias, captiuos etiam permutarunt. Edouardus posteaquam omnia Scotorum bona quæ in Anglia erant publicauit, & oppi- da quæ de hoste ceperat, præsidio firmauit, Eboracum reuertitur, eatenus il- lic mansurus, quoad Scotũ ad pugnam eliciat. Cuius rei non fefellit cum sua opinio: nam Scoti cognito regis Edouardi discessu, statim per finitimorum agros, excursionibus repentinis uastas solitudines faciunt, eoq; audacia eua- dit, ut Northumbriam ingressi, longè lateq; omnia populent. Id motus ubi ad Edouardum perlatum est, confestim Ioannem qui paulò antè in permuta- tione captiuorũ, à Franco inter alios dimissus fuerat, cum robore fortissimæ iuuentutis obuiam hostibus mittit. Scoti quamuis subitò circumueniri sint, nihil tamen pugnam extrahentes in certamẽ descendunt: pugnatur pàuliſper utrinq; ferociter, ad extremum Scoti trepidi terga uertunt, passimq; cæduntur. Ferunt eo die ad decem millia Scotorũ cecidisse, extra captiuos, quorum bene magnus fuit numerus. Reliqui qui ex cæde euaserant, ægrè post multa acce- pta uulnera in Scotiam se receperunt. Edouardus ut uictoria adepta bene uta- retur, & hostes tandem aliquando subigeret, deleret ue, ipse paucis pòst die- bus Scotiam ingressus, rectà Edinburgum terræ Scotiæ caput petijt, ductoq; repentè uallo, obsedit, quod post octo dies, quàm oppugnare cœperat, per de- ditionem recepit, concessa oppidanis incolumitate. Quo prosperè confectione gotio, ad Fanum Ioannis, quod & Perthum ueteri nomine dicitur, oppidum ad Tai fluminis ripam positum, mœnibusq; egregiè munitum aduolat, atq; capit-

capit:qui dum hîc moratur,quotidie equites quoquouersum mittit, simul ut cognoscat si hostes uspiam sint,contracꝙ ueniant, simul territandi causa, cùm interim rex Scotiæ Ioannes spe uictoriæ iam desperata,nuntios ad eum de pace misit.Edouardus postquã perbenignè audiuerat nuntios, respondit se nullo pacto esse daturũ pacem hosti iam uicto,sed uitam pro sua humanitate concessurũ,si modò Ioannes rex confestim suæ fidei se cõmitteret. Quod ubi Scotus accepit,mirum dictu est,quàm subitò fuit animo perculso,abiectoꝙ, partim quòd cùm miserrimum,tum acerbissimum duceret, in illius potestatem se permittere,quem pro hoste haberet, partim quòd suam calamitatem cum Republica coniunctam uideret:attamẽ iam omni spe salutis orbatus, ut uitæ consuleret, Anglo sese necessariò tradidit.Edouardus per hunc modũ domito Ioanne,loca omnia præsidijs firmat,ac statim Beruicũ reuertitur,ubi habito principũ concilio,statum Scotiæ deintegro collocat, eiusꝙ præfectũ facit Ioannem Varaniũ,cui Hugonem Chresyngamiũ,ac Ioannem Orneby adiungit,quò res non unius,sed multorũ consilio administrentur. Ista status collocatio tametsi æqua habita est,infiniti tamen mali causa fuit:nam siue quòd Anglorũ dominatũ non potuerint diu,est adeò paulatim odium adauctũ,ut continuos ferè triginta annos,sicut carptim infrà perappositè dicemus,sit inter uicinos populũ nõ sine magnis cædibus dimicatũ.Rex post hæc Scotos principes qui aderant (aderant autem ferè omnes) in sua uerba iurare iussit,atqꝙ ita allocutus dicit: Ego principes ut terræ Scotiæ nobilitatẽ ac plebem ab omni in posterum iniuria prohibere, & sicut iam meos subleuare debeo, ita me obseruare,&sacramẽti quo mihi uosmet modò obligastis,memoriã nulla de causa deponere uestrũm est,quod faciatis magnopere obsecro,atqꝙ ita omnia affatim à mea liberalitate expectare poteritis: quæ hercle spes uos fallet nunquã. His factis atqꝙ dictis,cùm existimaret tutissimã fore Scotiam, Vuallos & Hybernos milites quibus in eo bello gerendo usus erat, bene meritos dimisit, ac paulò pòst Ioannem Scotiæ regem secum ducens,uictor in Angliam redijt.

Per idem tẽpus, Bonifacius octauus Ro.pontifex animaduertẽs principes Christianos auarè & percrebrò sine iusta causa,noua quotidie sacerdotiorum fructib.imponere uectigalia,atqꝙ sine fine arbitratu suo,decimã uigesimámue eorũ partem tributi nomine imperare,immunitati ordinis sibi consulendũ statuit:itaqꝙ habito Lugduni cõcilio, interdixit, ne posthac principes sacerdotibus tributa imponerent,néue illi imposita conferrent iniussu Romani pontificis.Id præscriptũ extat in libro tertio libri sexti,de immunitate ecclesiarũ,capite tertio,quod tametsi non erat iniquũ,fuit tamen apud Anglos magnæ cau sa discordiæ.enimuero nõ multò pòst Edouardus in Angliam ex Scotia reuersus,conciliũ habuit Buriæ,ad cœnobiũ diui Edmundi,quo in concilio cùm in digeret,primũ populo,deinde sacerdotibus tributũ indicendum curauit.Populus qui negare non poterat,pecuniã imperatam se soluturũ dixit: sacerdotes uerò responderunt,id sibi facere per pontificis Romani præscriptũ minus licere.Quo responso rex iracundia permotus,bona sacerdotũ passim publica uenire iussit,qui indictũ tributũ pendere pernegassent. Quo factum est, ut bene multi quibus præ quiete,nihil satis cordi erat,tantum incõmodi diutius ferre nolentes,alíj alio modo iniustam uexationẽ redemerint. Solus Ro-

bertus Cantuariensis antistes forti animo post multas acceptas iniurias, bo-
nacp omnia amissa, principis uoluntati resistebat, prædicabatcp palàm scitũ il-
lud apostolicũ: Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. At rex nihil
sanctissimi pontificis aut cõstantia deterritus, aut salutarib. monitis flexus, in
dies magis cuncto generatim populo succẽsebat, & sacerdotes ut ingratos duri
ter premebat, & reliquis qui grauatè imperatã pecuniã soluerent, uno uel alte-
ro modo nocebat. Quibus rebus ita omniũ animi incitati sunt, ut neque ira-
gris, necp in urbibus sileretur. Quid, quòd nec iam ullus locus tale regnũ ferre
posse uidebat? At optimates in primis inclamabant, quorũ capita extiterunt
Humfredus Herefordensis, & Ricardus Northfolchiæ comites: hos enim rex
cum iuberet in Aquitaniã cum nouo militũ supplemento traijcere, ambo pa-
làm sine eo se ituros negarunt, atcp his dictis, ut ne uis ulla inferret, sese multi-
tudine armatorũ munierunt, amicorumcp gregibus stiparũt. Continuò com-
plures alij qui iam apertè in regem alieno erant animo, istos secuti, ad tumultũ
faciendũ parati erant. At Edouardus nullũ timoris signũ dandũ putans, rem
dissimulat, atcp iter in Flandriam parat, rebus Guidonis comitis infirmissimis
opem laturus: sed suspicans ne illi duo comites absente se, aliquid seditionis po-
puli nomine, in regno nõ excitent, néue multi alij eorum partes sequantur, pri-
mò Robertũ Cantuariensem archiepiscopũ, deinde aliquot alios quos antea
offenderat, in gratiam recipit, iubetcp ipsum antistitem curam regni adminis-
strandi suscipere, & ijs rebus ita constitutis, in Flandriã proficiscitur. Comites
quibus populare nil tam erat, quàm populi cõmodũ, post discessum regis, ut
ne contrà, atcp ratio poscit, facere uideantur, nihil in principem armis tentant,
sed Londinum ueniunt, palàm dehortantur atque uetant populum libertatis
conseruandæ causa, tributũ nuper impositum conferre, quibus cupidissimè
populus auscultat. Fuit ea res tanto regijs quæstoribus terrori, ut pecuniam à
quoquam exigere deinceps minimè sint ausi.

Interim cùm Ioannes Varanius homo ætate iam confectus, Scotiam pro-
uinciam negligenter obtineret, non accuratè tueret, & Angli reliqui omnia tu-
ta fore existimantes idem facerent, Scotos qui ad rem suã uigilabant, ad spem
recuperandæ libertatis erexerunt. Itaque illi seruitutis uincula rumpere para-
tissimi, facta coniuratione, ducem sibi constituunt Gulielmũ Vallam homini
audacia longè nobilissimũ, sed genere & moribus non item. Is coacta in unum
magna hominũ multitudine, repentè Anglos imprudentes inopinantescp ag-
greditur, incautè opprimit, uagantes passim toto cãpo obtruncat. Angli subi-
tæ rei casu perterriti ad arces confugiunt: sed paucis ea fuga saluti fuit, cùm ui-
bitò circumuenti spatium fugiendi suicp colligendi non habuerint. Reliqui
qui loca munita tenebant, cognita Scotorum defectione, se ad resistendum pa-
rant, atque simul per crebros nuntios à rege subsidium petunt. Dum ita Sco-
tus duce Valla sæuit, Robertus Brusius ratus tempus idoneum potiendi re-
gni aduenisse, se cum ipso Valla copulat: exin ambo collectitiũ exercitũ augẽt,
ac iunctis armis, Anglos latè persequuntur, cædunt, conuulnerant, compre-
hendunt, acerbissimis supplicijs afficiunt, nulli necp ætati necp sexui parcunt.
quo facto, regressi arces passim oppugnant, quarũ aliquas minus munitas ca-
piunt, & in ijs Deidonensem, ac Brechinũ: postea Aberdoniã obsessum eunt,
& expugnant. Erat id temporis cùm ista à Scoto gesta sunt, Edouardus rex in
Flandria

Flandria, qui eò ierat, causa subleuandi res comitis Guidonis, quem, uti suprà docuimus, Carolus Philippi regis frater nõ procul ab Odomari Fano, singulari prælio paulò antè uicerat. Hic ubi nuntium de Scotorum defectione accepit, primò fidem nuntio nõ habuit, deinde tamẽ cùm ad eum literæ uolarent, acidem nuntiaretur, iussit omnẽ exercitũ quem in agro Eboracensi in hybernis habebat, duce Ioanne, qui ex Fano Ioannis erat, ire in Scotiam, secꝫ cum reliquis copijs quibus Ioannes Varanius præerat, coniungere. Ioannes acceptis regis literis, quia res celeritatem requirebat, confestim exercitum in Scotiam ducit, initocꝫ consilio cum altero duce, rebellem Scotum persequit̃. Scoti per speculatores, cognito Anglorũ aduentu, se in ualles deuias impeditascꝫ paludes abdunt, ut ita primum hostium impetum uitent: qui ubi illos appropinquare sentiunt, uerbo quidem, per nuntios pacẽ cum delictorũ uenia, perinde quasi de salute desperantes ab Anglo petunt, manus dant, obsides offerunt, re uerò insidias moliunt̃. Quare nonnulli ut maiorẽ fidem faciant, continuò ad Anglos transfugiunt, qui eatenus per hunc modum Anglũ ludificent, quoad pontem Sterlyngensem, qui in Forthea flumine est, transeant, secꝫ loco idoneo in insidijs collocent. Tum postquã Angli se ab hostibus ludificari comperierunt, quippe qui specie faciendæ deditionis, ipsos defatigabant, cõmoti ira, temerè pontem transire incipiunt, iamcꝫ bona pars traiecerat, cùm Scoti qui in armis erant, & transitũ hostium obseruabant, dato repentè signo, ex omnibus partibus erumpunt, hostemcꝫ circumueniunt. Erat spectaculum miserrimum uidere Anglos, qui pontem transiuerant, à multitudine hostium cædi, aut fluminis ripis appropinquantes coangustatos in undas præcipitari, & qui cis flumen erant, propter angustiam pontis, suis subuenire non posse. Scotus postquam omnes Anglos qui flumen transmiserant, pugnando interfecerat, ad pontem occupandũ concurrit. Hîc redintegratur certamen: Scoti totis uiribus pontẽ capere nituntur, ut eo potiti, quicquid hostiũ reliqui erat, deleant: contrà Angli qui amisso ponte, de se actum fore animaduertebant, omni conatu illũ retinere pariter contendũt. In eo ponte cædes cruentissima utrobicꝫ facta est, quem ad extremũ Angli ad alteram ripam fluminis fregerũt. Atcꝫ ita altera pars eius exercitus ab hostium impetu se defendit. Non euasit ex ea clade quisquam omniũ, qui trans flumen iuissent. Fama tenet circiter sex millia Anglorũ eo interijsse die. In ijs Hugo Chresyngamius fuit, cui ut grauiori cruciamento necaretur, pellem detractam fuisse ferunt. Secundũ hanc acceptam plagam, Angli animaduertentes se sine nouo militũ supplemẽto, haud uspiã posse hostibus resistere, in agrũ Eboracensem reuertuntur, & quia timebant, prius agmen cogunt, deinde ita instructi incedunt, ut si qua imponatur in itinere dimicandi necessitas, subitũ casum expedito exercitu subeant. Antequã ad Beruicum peruenirent, quia præcesserat fama maioris cædis factæ, quàm erat, illi qui oppidũ illud tenebant, iam reliquerant, secꝫ in agrum Northumbricũ receperant. Ea res igitur Anglos ex Scotia uenientes, non iniuria maximo timore affecit, qui arbitrantes hostem alijs itineribus ad eum locũ peruenisse, ubi parum ultra oppidũ trepidi progressi sunt, disiectis euestigiò ordinibus, pro se quisqꝫ diffugit. Quæ profectò fuga tãto cunctis quaquauersum incolis terrori fuit, ut in oppida ex agris continenter se conferrent, sed Northumbri in primis cum bonis & uxoribus ac liberis in agrum Eboracensem

demigrarent. Scoti interea qui fracto ponte hostes persequi nō poterant, post paulùm tam animis quàm uiribus aucti, Beruicū impigrè oppugnatū uenūt, quod ubi ab Anglis desertū uiderunt, præsidio muniunt, atq; per hoc, cognito hostium timore, cætera uicina loca aggressi eodem momento recipiūt: post hæc, auidi prædæ in Northumbriā irrumpunt cursu, ad direptionē pestemq; incolarū: nam quacunq; eunt, omnia uastant, diripiūt, auferūt, incendūt, iuue nes iuxtà atq; senes aut supplicio mactāt, aut captiuos abducūt: deinde Carlio lum uersus aduolant, sed quia ciues se antea fortius quàm ut capi possent, mu nierant, ad prædam agendam se conuertunt. itaq; Nouum castrū profecti, op pidum diripiunt, incenduntq;, ac deniq; postquam hostium cæde satiati sunt, Beruicū reuertuntur onusti omnis generis præda, quam Gulielmus Vallas, & Robertus Brusius duces multitudinis, singulis prius pro cōcione collauda tis, quòd pro liberanda patria fortiter pugnassent, æquabiliter distribuunt, atq; non multò pòst uictorem exercitū domum reducunt. Inter hæc Dunel menses & Carliolenses ciues duce Roberto Clyffordio, Scotorum fines alio itinere ingressi, usq; Roxburgum, agros latè uastarunt.

Atqui domi interim seditio intestina haud consenescebat, imò in dies singu los magis reuirescebat, ac latius manabat, acrius gliscebat, breui aliquò erupitu ra: siquidē status præsens rerū in summo erat odio, quòd libertas populi lon go tandē morbo mori uideret. Quare omnes generatim populares facta regis & præsertim pecuniarū exactiones improbabant, querebant, dolebant, ac sine iam ulla rei uarietate apertè loquebant, clareq; gemebāt, & medicinā quærē tes cùm nulla afferretur, tandem aliquando resistendū statuūt, etsi non sine al terius partis internicione, id fieri posse existimant. Itaq; plebs ducibus Hum fredo & Ricardo comitibus, ad seruitutē propulsandam dolore excitata, arma capit, paratq; se ad certamen, quo finem miseriarū domesticarū factum iri spe rabat. Hæc ubi Robertus Cantuariensis, cuius credibile non est, quantum in consilijs, prūdentia, fide rex Edouardus ponebat, sensit, sese plebi opponit, ad monet, ostendit externū timorem arctissimū semper cōcordiæ uinculū, debe re apud eam uincere priuatū odiū, idq; multis uerbis insinuat: sed cùm bona ip monita pro nihilo haberi animaduertit, tum omniū ordinū homines ad cōci lium per Edouardū regis filiū conuocandos Londinū, & in eo de summa rei agitandū curat. Itaq; inito consilio, comites data publica fide, interfunt, præ senti animo populi nomine postulant, ut ueteres leges ad pristinū usum reuo centur, item ne regi tributū ullum populo Anglico in posterū tempus indicere liceat, id quod reges antea suo arbitratu sæpe fecerant, nisi ex concilij autorita te, neu sibi & qui hactenus suas partes secuti essent fraudi sit, quòd pro liberta te populi eam domi concitationē feciſſent. Ista omnia consilij decreto concessa sunt, ac tam Edouardus princeps qui aderat, per iusiurandū, quàm eius pater per literas approbauit. Cæterū de restituendis legibus causa facilè perijt: at de tributo indicendo, tam altas egit radices, ut etiā nunc inuiolata maneat. Qua propter iam inde usu uenit, ut deinceps quoties princeps habendū concilium decerneret, in eoq; de re nummaria agendū putaret, consueuerit eodem mo mento agere cum Cantuariensi archiepiscopo, ut episcoporū ac aliorū sacerdo tum conuentū faceret, ad eosq; mittere ex consiliarijs aliquot, qui rei causa ex posita, rogarēt eius uerbis, ut certas pecunias de cōuentus sententia imperaret.

Atq;

Atq; ita populus Anglicus hoc ad extremum libertatis à suo principe consecutus est, quod & mordicus tenet, ut ne auellatur. Ad rem redeat oratio. Eo illo tempore Aleonora regina mortua est, mulier singularis prudentiæ. Fuit is annus quo hæc gesta sunt, cùm regnare cœpit Edouardus, XXIIII. & humanæ salutis MCCXCVIII.

At Edouardus, cuius quamuis permagni interesset in Anglia esse, tamẽ ad huc erat in Flandria, & sepe in suo Pontiuo comitatu, qui interim alienũ fundum arans, suum incultum relinquebat, uti uulgò dicitur: porrò cùm agitaret de restituendo Guidone comite in libertatẽ, qui à Franco Lutetiæ in custodia tenebatur, à Scotis, uti ostendimus, non modicam accepit cladem: sed cùm res nõ procederet, postea Gandauũ profectus, Francos finitimos bello petere iam parabat, cùm amicorum interuentu, Flandris inducijæ datæ sunt, & pax inter eum & Philippũ conuenit. Tum Philippus omnem Aquitaniã Edouardo restituit, & iam cœlibi Margaritã sororem despondit. Quo feliciter confecto negotio, Edouardus in Angliam redijt, atq; non multò pòst Eboracũ profectus. luorũ principũ conuentũ fecit, ad quem Scotos etiam uocauit, ut tentaret si ad sanitatẽ redire uellent, qui omnino ire neglexerunt. Qua re ille ualde permotus, ingentẽ cœpit exercitũ parare, diemq; omnibus præfiniuit, quo iter in Scotiam haberet: itaq; post paulùm, armis uirisq; paratis, ad VII. calend. Junij, qui erat dies constitutus ad iter faciendũ, in Scotiã proficiscitur, camq; ingressus instructo agmine, in loca interiora penetrat, quibus Scotos se continere intelexerat, qui non procul à Vario Sacello castra habebant. Accessit prope locum rex, factaq; dimicandi potestate, ex proximo colle in campum descendit. Prima luce Scoti aciem instruunt, è regioneq; hostium castrorũ se ostentãt. Tum Edouardus milites cohortatus ut suæ pristinæ uirtutis memoriã tenerent, dat signum prælij: primo concursu ab dextro cornu ubi Anglicus equitatus constiterat, hostes pelluntur, atq; in fugam uertuntur: ab sinistro cùm primi hostium ordines telis transfixi cõcidissent, reliqui tamẽ acerrimè resistebant, qui ad ultimũ circũuenti omnes interfecti sunt. Amplius quindecim millia Scotorum eo die cecidisse annales tradũt. Rex post uictoriã adeptã, cùm iam cõmeatu careret, quem pro tẽpore in paucos dies secum tulerat, destitit à persequendo: sed peragrata ea parte Scotiæ, quæ ad orientẽ solem spectat, & relicto præsidio ualido militũ ad loca quæ receperat, Londinũ non multò pòst reuertit. Eodem tempore oratores à Bonifacio Romano pontifice missi uenerunt, qui peterent, ut Edouardus Ioannem Baliolum regem aliàs Scotiæ qui in custodia seruabatur, tandem aliquando missum faceret, ac Edouardo eius filio prædia quæ in Anglia antea possedisset, restitueret. Rex auditis ijs, quæ legati pertulerant, Ioannem illis tradere quem ad pontificem ducerent, non dubitauit, quia satis constabat Scotos ei minimè fauere, siue quòd laboraret odio aduersæ factionis, seu, ut quidam tradunt, quòd à principio in Angli uerba temerè iurasset, aut postremò deditionem timidè feciſſet: prædia uerò Edouardo reddere negauit. Atque ita Baliolus libertatem nactus, uitam deinde in Gallia finiuit, postquam diu frustra expectarat alteram rerum suarum sortem, quam sperabat meliorem. Fuit is annus salutis humanæ MCCXCIX. & ab eo quo ipse Edouardus regnare cœperat, XXV.

Dum autem à bellis otium, etsi pusillum, erat, rex Margaritam sibi pactam

ac à Philippo fratre ad se missam, magno rerum omniũ apparatu accepit, nu-
ptiasq; tantæ concordiæ plenas mira pompa fecit. Obijt eodem anno mortẽ
Henricus Eboracensis archiepiscopus, quẽ Thomas Corbrigius secutus est.
Item inducię in undecim menses Scotis qui loca montana tenebãt, datæ sunt.
Bonifacius interea pontifex à Scotis precibus fatigatus, & subiratus quòd E-
douardo Baliolo filio Ioannis nõ essent restitutæ possessiones, quas ille in An-
glia habebat, interdixit Edouardo regi, ne amplius posthac Scotos bello ue-
xaret, quòd id regnũ antea in Romani pontificis fidem & potestatem à Scotis
ipsis permissum fuisset, & ideo asseuerabat sibi soli integrum esse, cuicunq; li-
bêret dare auferréue. Edouardus accepto pontificis præscripto, habuit primo
quoq; tempore principum concilium, de eaq; re maturè consuluit: postea tam
per literas, quàm per nuntios pontificẽ docuit, ius proprietatis terræ Scotiæ
ad se pertinere, secumq; facere, & propterea non passurum se eo perperàm pri-
uari. His cognitis Bonifacius statim refrixit, ut scilicet si pertinacius contẽ-
deret, ne inhonestè causa caderet. Post annos XXVII, quàm regnare coepe-
rat Edouardus, qui fuit annus salutis humanæ MCCCI, inducię cum Scotis
renouatæ sunt. Rex interea Ioannẽ Segrauensem uirum fortem nõ item prou-
dum, cum magno exercitu in agrũ Dunelmensem proficisci iussit, ut præsto
adesset, si Scoti quos nõ diu quieturos quasi certò sciebat, aliquid noui repẽ-
tè molirentur, cui socium dedit Rodulphum Conferenũ, hominem Scotis, ut
quidã sentiunt, qui cum multis alijs Edouardũ sequeretur. Ioannes ubi ad lo-
ca finitima peruenit, & iam exeuntibus inducijs, per exploratores cognouit
Scotos in armis esse, Scotiam ingreditur, ac recta Edimburgum contendit, u-
bi quia nihil hostile à Scotis parari comperit, qui in montibus agebant, excre
tum tripartitò ordinat: duabus enim partib. procul ad quatuor millia passuũ
pari spatio inter se distantibus duce Rodulpho collatis, tertiam sibi reseruat,
atq; ibi castra ponit: quod consiliũ potissimè cepit, ut si exercitus uno in loco
totus maneret, ne angustijs rei frumentariæ premeretur. Sed id hostes auda-
ciores fecit: ubi enim Scoti per speculatores, certiores facti sunt, exercitum ho
stium diuisum esse, & Ioannem ducem cum paucis secundum oppidum castra
habere, repentè eò cum electa iuuenũ manu, nocturno tempore properant, ac
paulò ante lucem, circum oppidũ consistunt, secq; ad præliandum expediunt.
Cognouit interea Ioannes Scotorũ insidias, quas quò facilius uitaret, à suis ad
monebatur, ut aut relictis castris, cum reliquo exercitu se cõiungeret, aut ad se
duas tres ue cohortes accerseret: neutrum tamen fecit uir sanè in ea parte maio
ris animi, quàm prudentiæ: nam suos cohortatus, tuba signũ extemplò dari,
atq; in hostes iam lucente sole appropinquantes impetum fieri iussit. Pugnã-
tur fortiter, atque dubia uictoria diu, cùm ad extremum Angli multitudine
hostium undique pressi, passim cadere cœperunt, pauci fugiendo euaserunt,
equites numero uiginti cum Ioanne duce grauiter uulnerato capti sunt, sed Io-
annes à nonnullis equitibus qui audito fugientiũ clamore, ex proximis castris
adfuere, ab hostibus eripitur. Reliquum exercitũ post hanc acceptam plagam
in Angliam Rodulphus reduxit, cùm cerneret non esse, quod tunc cum ho-
stibus amplius confligeret, qui & numero & uiribus longè præstabant. Re-
nuntio allato de re male gesta, maturè acto principum conuentu, ex eiusq; sen-
tentia pecunia in sumptus noui belli decreta, ac à populo exacta, exercitum
para-

parat,atque haud ita multò pòst Scotiam petit,ulturus suorum cædem. Scoti audito regis aduentu, ad paludes atq; montes more patrio confugiunt. Interea Edouardus Beruicũ adortus, per deditionem recepit, & inde digressus ad spem constituendæ rei,quacunq; ibat, agros populabatur, oppida uexabat, qui ubi propè accessit, tanto affecit timore rebelles, ut suppliciter ueniã petierint,quam & dedit.

Tum Edouardus rerum potitus in Scotia,nam præter Sylueſtres aliquot, qui ad occidentem ſpectant,loca omnia tenebat,ſtatuit rei Scoticæ firmamentum ponere:itaque principes ad Fanum Andreæ conuocauit,qui ſtatim conuenere frequentes:ſolus Vallas non comparuit, qui nullo neque pretio, neq; metu,de fide,de opinione deduci potuit,ut uellet aut ſequi, aut uidere Anglũ regnantem. Hîc habito concilio, rex multa patria inſtituta introduxit, leges dedit,Odomarum Valentianum Penbruchi comitem, præfectum Scotiæ fecit,deinà ſingulis iuſiurandum dari iuſſit,& poſtremò,ut ne ueſtigium maieſtatis regiæ deſiderij ullum apud populum remaneret,ſedem lapideam in qua inſidentes reges coronari ſolebant,ex Scotia deferendam Londinum curauit, quæ etiam nunc ad Vueſtmonaſterium ſeruatur.Edouardus hiſce rebus ita peractis,in Angliam redeundo Beruicum diuertit,idq; præſidio firmat, mœnia reconcinnat, oppidanis largitiones facit:inde Lincolniam uenit, totamq; hyemem ibi cõmoratur,eo loci concilium habet,quo in concilio,ut populo generatim gratum faciat,leges,immunitates,& priuilegia ab Henrico patre ſuo antè irrogata, quæMagna charta continentur, de concilij ſententia approbanda curauit. Ea res ita omnium animos deuinxit, ut populus ex decimaquinta parte fructus prædiorum unius anni,tributum pependerit,quò princeps ſentiret ſuum beneficium in uulgus gratum fuiſſe. Item Edouardus regis filius fit Vualliæ princeps.Ipſo illo anno iudices cum magno cancellario, cæterisq; magiſtratibus,poſt ſeptem annos,quàm Eboraci conuentus forumq; peragrant,Londinum reuocantur. Per eoſdem dies deceſſit Thomas Eboracenſis antiſtes,cui ſucceſſit Gulielmus Grinfildius.Migrarunt & è uita duo illuſtres uiri,Ioannes Varanius,ac Edmundus comes Cornubiæ.Huius Edmundi ſine liberis mortui,omnis hæreditas Edouardo regi uenit.Rex dimiſſo cõcilio, Londinum reuertit,qui in belli apparatum deinde toto biennio, quod ſecutũ eſt,dum Scoti in officio manebant,mirum in modum incubuit.

Interea Robertus Bruſius qui primũ cum Gulielmo Valla in bello gerendo Scotorũ dux ſteterat, & poſtremò ad Anglũ ſe adiunxerat, ad regnũ aſpirandi cupidus, cum optimatibus agitabat, ut ſe regem dicerent, qui aduocata concione ſic uerba feciſſe fertur: Non me equidem fugit optimi principes,ſalutem patriæ unicuiq; ueſtrũm pariter atq; mihi curæ eſſe, uobisq; nihil antiquius ea unquam fuiſſe, qui poſtquã Ioannem regno pulſum uidiſtis, acriter eam ab Anglis infeſtiſſimis hoſtibus defendiſtis. In qua re,ipſe etiam uos nõ nihil iuui,ut tandem aliquando uniuerſi eſſemus ab omni periculo uacui.Nimirum in hac mortali uita nihil eſt deteſtabilius dedecore,nihil importunius, nihil fœdius ſeruitute, quam Angli nõ modò nobis, ſed terræ noſtræ Scotiæ in perpetuum imponere curant,aliudq; nihil laborant,urgent,pugnant.Prò, bone Deus, ecquis nollet mille potius uitas,ſi totidẽ haberet, amittere, quàm in ſeruitutẽ adſeri,cùm præſertim ad decus & libertatem,perinde ac uos in pri

mis estis, natus esset? Hæc igitur fortissimi principes aut teneamus, aut cum dignitate amittamus, quò testemur tentasse nos tandē aliquando propulsare iniurias factas ab Anglo, qui cùm esset à nobis regis creandi arbiter statutus, non dubitauit ius dominatus Scotiæ sibi adiudicare, quem nos aliquando nō uoluntate, sed necessitate secuti sumus, quò uitam istam ad Reipublicæ usum reseruaremus, à qua nunquā mentem deieci. Sed cùm ea omnia ob oculos uestros posita uobis nota esse, & in uestris iampridem animis insedisse perspiciam, solùm quod factu quamoptimum puto, uobis in præsentia exponam. Pugnauimus non satis prosperè hactenus cum Anglis, quos tametsi bis intra paucos dies uicimus, & pertimescendū est, ne deinceps ab ipsis opprimamur, cùm nequaquam pari imperio rem geramus: illi enim regem domi habent, ad quem omnia referuntur, qui dies noctesq; conseruandæ Reipublicæ consilium diligenter capit, at militiæ ei omnes parent, omnia eius auspicijs gerun-tur, & denicq; unus est rerum omnium moderator ac gubernator, qui suis con-silijs, sua autoritate præstò ubique est. At nos multitudo hominum perinde sine rege sumus, ac corpus sine capite est, qui, ut de reliquis taceam, in bello gerendo, sicuti probè scitis, dum de rebus minimis inter nos sæpenumero di-sceptauimus, totum Reipublicæ corpus tueri parum curauimus, unde clades aliquot accepimus, resq; in statum miserabilem ducta est, & nisi maturè pro-uideamus, peiora patiemur. Igitur regem inter nos faciamus, qui sua autori-tate, & tanti nominis maiestate, nos regat & tueatur. Est illud munus mihi ma-re hæreditario debitum, quod si demandare cordi uobis erit, quanquam gra-ue est, obire tamen non abnuam. Hæc ubi ab eo grauiter dicta fuerunt, ma-gno omnium qui aderant, accepta sunt fauore. Vnus tamen extitit Ioannes Cuminus, qui Reipublicæ statum non esse mutandum contenderet, sed eius sententia non uicit. Itaque Robertus statim rex creatus est, assumpto sibi, ut non nemo falso prodidit, Dauid nomine, quòd ad eum, uti suprà demonstra-uimus, genus suum referret. Ille autem certò sciens Anglos periniquo animo id factum laturos, contraq; uenturos, ad resistendum se parat, studia sperans se summa habiturum omnium ordinum.

Postquā Odomarus præfectus de Roberti coniuratione atq; audacia relā-uit, statim se cum suo præsidio Edinburgū contulit, reliquis militibus ad loca cōmunita missis, ac Edouardū rei gestæ certiorē facit. Rex ubi cognouit Scō-tos sibi regē creasse, fremere minaciter, palamq; uociferari cœpit, aduolaturū se in Scotiā, ac Scotis ad internecionē cæsis, omnia oppida direpturū, direpta ferro & igne excisurū: itaq; irarum plenus, Edouardū filiū principē Vualliæ cum bene magnis copijs in Scotiā proficisci iubet, & quia adolescentē ad tan-tum bellum gerendū, neq; uirium robore, neq; consilio idoneū ducebat, man-dat, ut de Odomari præfecti sententia cuncta gerantur. Iam aderat annus salu-tis humanæ MCCCVI, cùm Edouardus princeps in Scotiam peruenit, is agrū passim populatur, omnia primo accessu de hostibus capta, militibus donat, deinde castella & oppida natura locorum parum munita aggreditur, præ-cæterùm leuia alia alijs locis facit. Erat spectaculum uni Anglo iucundum, cæteris non item, uidere Scotos timore perculsos, aut abiectis armis, manus tendentes mortem deprecari, aut resistentes multis affectos uulneribus pas-sim concidere. At Robertus rex ubi de aduentu Edouardi principis compe-rit, quia

rit,quia nondum iustum exercitũ conflarat, in loca abdita abijt, ita ei placuit, sperãti deinde effusos hostes se tutius inuadere posse, quos remoto metu,latius licentiusq; uti solet uenire usu, euagaturos putabat. Verùm contrà atque ille ducebat,accidit: enimuero princeps,uti faciendum statuerat, oppida castellaq; munita partim ui,alia metu, alia præmia ostentando capit, cum magno hominum numero,inter quos fuit Gulielmus Vallas,qui nõ multò pòst Londinum ductus, securi percutitur. Dum ita Angli regionem percurrunt, Robertus in montibus exercitum parat, simul locum & tempus obseruans, quo hostes inuadat:sed ut id sine sui ipsius capitis saltem periculo tentet,iubet suos super arma induere candidissima saga,quæ in singulos milites dederat:eo ipse sago utebatur, ut ne inter alios, ex colore uestitus, internosceret, néue ab hoste maiore impetu peteretur:quo facto in campum planũ descendit, sequiturq; hostes à tergo, ac sequendo peruenit ad oppidum Calidoniæ Castrum olim dictum,ad Taum situm,quod incolæ Dounkeldinum uocant. Hîc non procul conspicatus Anglos, facto impetu, extremum inuadit agmen. Angli qui extremi in agmine,& primi erant ad recipiendum hostium impetum,paulisper territi conturbantur,reliqui citò subueniunt. Cõmittitur pugna utrinque acris: Robertus cohortatus suos,inter confertissimos hostes se infert, ter confossis equis,humi cadit,atque pedes pugnam facit:sed dum eo modo cum paucis suorum præliando hostes acriter cædit, eius milites qui in altero cornu pugnabant,passim aut cadunt,aut fugam faciunt,quos cùm ipse accurrens subleuare,& propè iam adeptam uictoriam,omnibus modis retinere nititur, circumuentus ab equitibus in pedes se quoq; dare cogitur:equites fugientem Robertum aliquot passus secuti, consequi non potuere.Princeps de parta uictoria statim patrem certiorem facit. Ille immortaliter gauisus, tum demũ ratus tempus adueniſſe,cùm in multos annos prouinciã pacatã reddere sine ullo negotio posset, continuò in Scotiã aduolat, eam quaquauersum lustrat,rebelles partim supplicio afficit, partim captiuos in Angliã mittit, quorũ nonnulli postea Londini pœnas capite soluerunt.In ijs fuerunt Simon Frysellus, & Ioannes comes Bochamius honesti equites.Fuit in eo bello & Isabella uxor Roberti Brusij capta,quæ Londinũ ducta in custodiã traditur.Rex dum Scotos sic domabat,in aduersam ualetudinẽ incidit,qua ualde affectus Carliolũ reuersus est.Robertus rex qui post acceptã cladẽ, cura & solicitudine angebat, ubi cognouit Edouardũ excessisse finibus,maiore quàm antea animo exercitũ cõparat.At rex interea dum Carlioli morat,ingraueſcente ui morbi,morit no no & sexagesimo ætatis anno,& post quartũ & trigesimũ,quàm regnare cœperat,nonis Iulij.In quibusdã annalib. legimus eũ apud Scotos in castris obijsse mortem,præcepisseq;,ut corpus non prius illinc exportaret,quàm ipsa Scotia penitus deuicta esset. Ita subitò ac leui labore eam prouinciã ex animi magnitudine putabat subigi posse. Corpus per milites Londinum deportatum, ad Vuestmonasterium ad sepulturã datur.Filios ex Aleonora priore uxore genuit,Ioannem, Henricũ, Alphonsum,& Edouardum: iste successit patri in regnum,illi omnes longè antè occiderant.Item filias quinque,Aleonoram,quæ Henrico duci Barri locata est:Ioannã,quæ nupsit Gilberto comiti Glocestriæ: Margaritam, quam in matrimonium duxit Ioannes dux Brabantinus: Elisabeth,quæ bis nupsit,& secundo loco Humfredo comiti Herefordensi:& Ma-

riam, quæ monacha facta est. Ex Margarita posteriore uxore sustulit Thomã, & Edmundum filios, ac unicam filiam nomine Margaritam. Statura fuit eminenti, colore subnigro, corpore ualido, ac minimè pingui, id quod continua exercitatione uitauit, facie uenusta, oculis subnigris, qui dum ira inflammabatur, subitò subrubri efficiebantur, ac inde ignem emittere uidebantur, capillo nigro ac crispo. Valetudine usus est satis prospera, animo magno, qui in rebus aduersis nunquam defecit, ingenio præclaro, cuicunque enim rei operam dabat, eam facilè imbibebat, prudentia summa, religionis studiosissimus, insolentiæ sacerdotum inimicus acerrimus, quam ex opibus cum primis profiscisci putabat, quam ob rem legem ad Manumortuam perpetuasse fertur, ut ita eorum luxuries coërceretur. Condidit cœnobium monachorũ ordinis Cistertiensis, in Cestrensi comitatu, quod ex dignitate autoris, & natura loci Vallisgale appellauit. Amicitiã constantissimè seruabat, contrà quos semel oderat, non facilè deinceps in gratiam recipiebat. Dum aliquid uacui temporis habebat, plurimũ in uenationibus erat. Hæc de primo Edouardo scribere habui. Viros autem qui in ea tempestate ingenio & uirtute clari fuerint, quia suprà de illis sæpe meminimus, idcirco hîc cõmemorare superuacaneum duximus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVIII.

EDOVARDVS princeps Vualliæ post mortem patris conuocato maturè concilio, primũ Scotos principes in sua uerba iurare iubet, ius quod iurandũ cuncti, extra paucos, qui Robertum Brusium sequebantur, ultrò dederũt: deinde relicto in Scotia firmo militum præsidio, Londinũ reuertitur, qui ubi urbẽ ingressus est, magno omniũ plausu, rex consalutatus, ac non multò pòst unà cum Isabella uxore filia Philippi Pulchri Francorũ regis, quam sub idem tempus in matrimoniũ duxerat, ad Vuestmonasterium multa cum cærimonia coronatur, ad X calend. Martias, anno salutis humanæ MCCCVIII. dictusq; est post primum Gulielmum Normanum Edouardus secundus. Initio sui principatus, etsi ad leuitatẽ suapte natura propensus erat, quorundam tamen suorum consiliariorum coërcitus monitis, ut bonam indolem ostentaret, grauitatem, probitatem, modestiam præ se ferre coëpit: uerùm haud omnino potuit ita coërceri, quin breui tempore petulantiam ac uanitatem sensim quidẽ primò & occultè uelut iuuenili errore complexus fuerit: at cùm postea Petrum quendam cognomento Ganestonem hominem longè contaminatissimũ, quem Edouardus pater ut à familiaritate filij remoueret, in exilium eiecerat, reuocasset, ac ita statim ab exilio reuocatũ, apud se in maiore gratia posuisset, comitemq; Cornubiæ regnique gubernatorem fecisset, adeò est illius hominis societate repentè deprauatus, ut ad maiora uitia palàm irruperit: nanq; tum demum Petro impulsore, ac comprobatore, ad suos principes respectum non habere, bonas artes minus colere, Rempublicam minus curare cœpit, sic, ut mox delitijs sese daret, ac uitam mollissimã luxuq; circumfluentem traduceret. Cuius studium ut Petrus qui adolescentem uisus est nõ nolle infatuare, facilius iuuaret, eum à primo armauit scurrarum, ganeonum, parab-

parasitorũ, citharœdorũ, ac omniũ uilissimorũ hominũ pariterq; sceleratissimorũ cateruis, ut princeps cum illis dies noctesq; iocando, ludendo, comessando, ac multa alia parum honesta exercendo transigeret. Quid, quòd sui similes iuuandi cum primis cupidus, illis ipsis magnos honores deferendos curabat? Hæc Petri maleficia tantam in regem cõmouerunt inuidiam, ut optimates nõ amplius toleranda constituerint: itaque sperantes animum iuuenis principis posse mutari, & moribus nondum malum uenenum penitus insitum euelli, si modò corruptor ab eo ablegaretur, in Petrum insurgunt, eumq; fugientem in Hyberniam exulatum agunt. Tulit id factum rex molestissimè, palamq; generatim omnibus uincula, cruciamenta, mortes intentare cœpit, per quos staret, quin Petrus in Angliam continuò reuocaretur: tanto repentè sui Petri desiderio affectus est, cuius memoria ex eius pectore euelli minimè posset. Principes arbitrantes ista nõ tam molesta exitu, quàm auditu, & animo confidentes regem deinceps facilius ad se rediturum, ac Petrum iam metuentem similem sui nunquam futurum, haud se rursus opponendum duxerunt. Cæterum opinio ualde fefellit: nam Petro tali modo ab exilio in Angliam restituto, ut timere desijt, nihil prius fuit, quàm ut in omnes truculenter sæuiret, ac refricaret exulceraretq; regis animũ uehementius. Quod ut optimates animaduerterunt, Petrum armis prosequuntur, fugientemq; assecuti paucis pòst diebus non longè à Varuico obtruncant. Hunc uitæ exitum habuit Ganesto, qui nullam uiuendi habuit rationem. Atqui tantum abfuit, ut Edouardus in posterũ tempus, ob interitũ Petri, deterritus sit, ut etiam flagitiosissimos quosq; in suã familiaritatem, in suum domesticum senatum receperit. In ijs fuere Hugones Spenserij pater & filius duo insignes eius indolis corruptores, quorum consilijs cum primis regebatur. Quæ res cùm multos angeret, ante tamen alios Robertum Cantuariensem antistitẽ cruciabat, qui fore prospiciebat, ut rex breui regnum séue ipsum perditum iret: qui tanto imminenti periculo quam primũ remedium aliquod adhibendum iudicans, principes in conciliũ cogendos curauit. In quo concilio, postquam status regni quasi deintegro fundatus est, datiq; sunt noui consiliarij, qui de summa rei decernerent, mitigatis interuentu boni antistitis optimatum animis, rex iureiurando promisit ea omnia se seruaturum, quæ de concilij sententia constituta essent. Sed cæcus, uti iam uulgò dicitur, parietem palpabat. Sanè iuuenis non reputans quid iurarit, quid ue in sacramento religionis foret, nihil quod recepisset postea seruauit. Iam agebatur annus ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, quartus, & salutis MCCC XII, cùm Robertus Cantuariensis mortem oppetijt, post annum XIX, quàm sedere cœperat, qui quantũ in eo fuit, de religione iuxtà atq; de Republica promereri studuit, à qua nunquam discessit, nunquam oculos deiecit, ita officio suo ac omnium commodis sibi seruiendum censuit. In Roberti mortui locum substituitur Gualterus, qui ordine Cantuariensium antistitũ fuit XLIX. Item è uita excessit Gulielmus Eboracensis archiepiscopus, quem Gulielmus Melchonus ordine antistitum XLII secutus est. Eodem etiam anno Philippus Pulcher rex Franciæ moritur, cui Ludouicus Hutinus maior natu filius successit, idem & Nauarræ rex.

Dum rex Edouardus otium trahit, & malorum consilijs adductus suorum principũ animos iratos sibi maiorem in modũ facit, Robertus rex Scotorũ au

diens eum patris simile habere nihil,tum demũ ratus aduenisse tempus, cùm patriã seruitute liberare posset, sine ulla mora, aggressus Anglicũ præsidium partim fundit,fugatq́, partim interficit, & in ijs Ioannem Cuminũ, qui Anglicas partes sequebatur,acita omnẽ ferè Scotiam uno puncto temporis recipit: qui uidens id incœptum optimè sibi cecidisse, inde confestim progressus ad fines Anglicos, omnia cæde & populationibus complet, Beruicumq́; oppidum obsidione cingit,quam paucis pòst diebus cùm se nihil proficere uideret,sua sponte dissoluit. Quæ statim ut Edouardus cognouit, ira inflãmatus, iurat se primo quoque tempore Scotorum gentem deleturum, ac unà exercitum studio parat,ornatq́ pulcherrimè, perinde quasi nõ bellum gesturus,sed triumphum acturus.porrò milites auro,argento, atque gemmis arma ornata ferentes,equis phaleratis insignes,preciosas uestes induerant. Cum eiusmodi igitur copijs non multò pòst in Scotiam proficiscitur, rectaq́ uia Castellum Sterlyngum petit, quod Philippus Mombraius loci custos fortiter hactenus defenderat,& ibi castra ponit, ac eo loci cum Roberto acie confligit. Quo in prælio Edouardus uictoriæ quasi non incertus ita ordines peruerterat,ut Angli primo congressu disiecti non modò cominus opprimerentur à pugnatibus,sed eminus à subsidiarijs acriter cõuulnerarentur, qui ita cum multa cede pressi,salutem fuga quærere coacti sunt.Rex cum paucis in agrum Eboracensem se retulit.Interfecti sunt equites aliquot,& in ijs Gilbertus Gloecestriæ comes, Robertus Clyffordius, Aegidius Argentinus, Paganus Tiptoftus, Gulielmus Marescallus,& Reginaldus Dancortus.Desideratorum numerus fuisse traditur decem circiter millia. Multi itidem ex nobilitate capti sunt,qui postea magno pretio se redemerunt,& in ijs Humfredus comes Herefordiæ, pro quo liberando, Isabella uxor Roberti Brusij missa facta est, quam superiori libro dixi captiuã Londini in custodia teneri. Habuit inde rex Eboraci, ubi aliquandiu fuit,conciliũ,in quo de exercitu in primis reficiendo, cum suis principibus egit,cupidus sarciendi incõmodi,quod nuper accepisset. Ea quæ secuta est æstas, qui fuit annus salutis M C C C X V,fame primò,deinde pestilentia grauiter infesta fuit.

Scoti interim elati tanta uictoria,in Hyberniã duce Edouardo Brusio Roberti regis fratre traijciunt:nam ubi cognouerunt Edouardum regem in agro Eboracensi substitisse, atque exercitum reficere, ne fortunã temerè tentarent, non persequendum hostem, sed alibi bellum faciendum constituunt: itaque ubi Hyberniam attigerunt, expositis in terram copijs, insulam ex improuiso hostiliter adorti latè populantur, passimq́ uicos,castella,ac oppida minus munita diripiunt,direptaq́ incendio deformant.Insulani ex ea trepidatione in unum collecti, sese cum regio præsidio,cui Ioannes Bernyngamius uir fortis præerat,coniungunt,atque ita iunctis armis,hostium conatibus quamfortissimè possunt,resistunt.Est deinde totum quadriennium inter utrunq́ populum mutuis cædibus dimicatum,hinc Scotis imperiũ insulæ obtinere conantibus,quippe qui iam bona parte potiti, Edouardum ducem sibi regem creârant,illinc Hybernis hostem procul pellere nitentibus. Sed uicit ad extremũ insulanorũ pertinacia:enimuero cùm nihil laxamenti Scotis daretur,sed continuato certamine urgerentur,superueniente tandem ex Anglia nouo militũ supplemento,uno prælio profligati sunt,in quo Edouardus eorum dux cecidit,re-

dit,reliqui partim simul cæsi, partim in naues quas ad omnem euentum paratas habebant,repulsi, in suam Scotiam redire coacti sunt. Sed hoc post quartũ deniq; annum, quàm Scoti in eam insulam uenerant,factum est. Amplius triginta millia hostiũ, & insulanorum plus quindecim millia, per id tempus interijsse annales Anglici produnt.

Anno qui secutus est,Ioannes uigesimus secundus Romanus pontifex factus est;huic in primis curæ fuit conciliare pacem inter Scotum & Anglũ,audierat enim diu multumq; utrinq; certatum esse: itaq; duos Cardinales misit,qui primò in Angliã,inde in Scotiam proficiscerentur. Ii ubi in Angliã peruenerunt,missis ultro citroq; in Scotiam nuntijs, de pace agitant,& quia Robertus nullis æquis conditionibus ad concordiam descendebat, in Scotiã ire pergunt:uerùm antequã eò peruenirent,Robertus qui ex suo usu fore non iudicabat id temporis habere pacem cum Anglo,milites obuiam misit,qui Cardinales ingressu Scotiæ prohiberent. At antistites ea iniuria affecti,Scotos sua autoritate execrantur, illisq; interdicunt sacris, ac ita uidentes compositione nil esse apud Robertum desperatius, re infecta ad pontificem redeunt. Perstrinxit animum Roberti ea sacrorum interdictio,partim quòd sibi id probro ducebat,partim quòd putabat procuratum esse ab Anglo,ut ea ignominia afficeretur genus Scoticum, quò diceretur ex piorum cœtu eiectum esse:qui ita exagitatus ira, Beruicum oppidum oppugnatum contendit, ac ubi ad locum peruenit,oppidanis incolumitatem pollicetur,si intra triduum,oppidum tradant, quod si non faciant, exitium omnibus denuntiat. Oppidani qui intelligebant regem Edouardũ rebus suis indiligenter prouidere,ac propterea nullum ab eo expectandum subsidium iudicabant, sese continuò Scoto dediderunt.Robertus potitus oppidi,Anglos omnes, prout promiserat, incolumes dimisit,atque inde munito suorum præsidio oppido, uictor domum redijt.

Habeo tamen autores,qui affirment oppidum per proditionem Petri Spaldyngi eius loci præfecti, ante regis aduentum, traditum fuisse Iacobo Douglassati,quod à uero non magnopere abhorret,siquidem satis constat oppidũ longè munitissimum id temporis fuisse, adeò ut Scotus paulò antè frustra id tentarit per uim capere, quemdmodum suprà scripsimus. Sed parum refert, quoquo modo res acta sit, quando amissa est. Quid quòd omnes Anglorum conatus eo tempore quasi obstante fato male cadebant? nam Henricus qui ex Bellicampo erat,uir multæ uirtutis,comparata non mediocri armatorum manu,Scotiam sub idem tempus ingressus, postquam multum prædæ fecerat, à Iacobo Douglassate circumuentus, præda & magna parte comitatus spoliatur.Adauxit domesticum malum perditissima audacia Gilberti Mideltonij, is iratus Ludouico Bellimontensi, qui nuper repulso Henrico Stanfordio, Dunelmensis episcopus rogatu Edouardi regis, à Romano pontifice factus fuerat,eum cum Henrico fratre cepit,duxitq; in Mitfordiam arcem,nec prius dimisit,quàm ambo se grandi pecunia redemerint. Ob eam rem Gilbertus animo elatus, se Northumbriæ ducem dicit, iunctoq; cum Scoto fœdere, Richemondiam comitatum crudeliter populatur. His maleficijs Gulielmus Feltonus & Thomas Hetonus commoti,arcem primò Mitfordiam expugnant, dein Gilbertum cum Gualtero Sebio eius socio capiunt,captosq; Londinum mittunt,ubi post paulum pœnas scelerum dederunt. Edouardus ubi cogno-

uit Beruicum eſſe amiſſum,eò cum paucis copijs profectus,oppidum circun-
ſidet.Adfuit non multò pòſt Robertus ſubſidio ſuis,ac confeſtim ut loco ap-
propinquauit, poſitis caſtris, ſuos ad pugnam faciendam ſe expedire iuber.
iamq; in hoſtem ibat,cùm Anglus relicta obſidione, perpetua fuga Eboracũ
ſe recepit.Robertus nihil,fugiente rege,ſibi formidandum ratus,hoſtem ulq;
Dunelmum inſectatus,& poſtquam multos interfecerat,magnam redeundo
aduexit prædam.Sunt qui tradant Scotum fretum ſuo præſidio,quod Beruí-
ci erat,alio itinere Angliam ingreſſum, curſitando peruenìſſe ad Suellem flu-
men, quod flumen Langtonum uicum præterlabitur, & circa eum locum, fe-
fœni cumulis qui tunc in agris frequentes erant, texiſſe, ac Anglos more lu-
dentium obuiam factos repentè adortũ,ad duo millia interfeciſſe, & eam rem
Edouardum ab obſeſſione auertiſſe.Atq; ita omnis regis conatus uno uel alte-
ro modo fruſtra euaſit.Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXVII. & IX,cùm
regnare cœpit Edouardus.

Habebatur iam nomen Anglicum ab omnibus contemptui,propter infeli-
citatem principis,qui ut deuius & præceps nihil non præpoſterè ageret.Quæ
res ita principes angebat, ut iugiter cogitarent, quonam pacto iuuenem non
utiq; improbum ad officium reuocare poſſent,quò tandem pateretur exactis
Spenſerijs,eos optimates ſui eſſe uicarios,quos concilium iampridem ſibi de-
diſſe non ignoraret. Itaq; poſt longam conſultationem armis agendum rati,
Thomam Lancaſtri & Humfredum Herefordiæ comites, ac duos Rogerios
Mortimerios duces ſumma omnium uoluntate ſibi deligunt,atq; ſtatim ſum-
ptis armis, Hugones Spenſerios patrem & filium labes regni nefarias, furias
& faces Reipublicæ teterrimas, in exiliũ eijciũt. Quo facto,ad regem adeunt,
exponuntq; Hugones non odio, ſed regni eiusq; ſalutis cauſa ab ſeſe extermi-
natos, tanquam duas peſtes, quòd illis gubernantibus, Reſpublica ſalua eſſe
non poſſet, ac propterea nihil ægreferat. Rex, ut ſuapte natura lenis, & in
quamuis partem non conſilio magis quàm cuiuſque perſuaſionibus facilè in-
clinatus,ſuorum principum conſilijs acquieſcens, id factum ſatis tum proba-
uit,ac non multò pòſt habito concilio,ipſos Hugones ſuo etiam decreto exu-
les edixit,publicatis ſimul eorum bonis.Quibus actis rebus,comites Lanca-
ſtrius & Herefordenſis in Vualliam proficiſcuntur, ut oppida quædam reci-
piant,quæ adhuc ab exulibus tenebantur,quæ cùm ſatis munita forent, præ-
ſidiũ quod intus erat, negauit ſe iniuſſu Hugonũ,ea redditurũ.Quo accepto
reſponſo comites ad oppugnandum iam aggrediebanť,paratis omnis generis
machinis,cùm(etenim difficile eſt,tam abſtinere à cõſuetudine,quàm nõ mo-
ueri deſiderio eorum hominum qui iampridem per uoluptatũ ſocietatem,àte
gratiam iniuerint)Edouardus cui pluris erat Spenſeriorũ amicitia,quàm pa-
triæ decus,aut ſalus,interim ſententiã mutauit,qui cùm pro ſuo iure,nihil ſibi
agendum duceret,& horreret bonorũ monitiones,rurſus habere ſuos Hugo-
nes conſiliorũ autores,uoluptatũ ſocios, in omni cogitatione coniunctos cu-
piebat:itaq; primò clàm admonuit Hugonẽ patrẽ,ut non decederet de regno,
ſed ſe abderet in loca Vualliæ maritima, deinde cũ exercitu profectus utrun-
que Hugonem palàm ad ſe euocauit. Erant in parte eius cõplures Hugonum
amici,& in ijs Ioãnes comes Arundellius, Robertus Baldochus cancellarius,
& Simon Redyngius homines non minimi uſus,cum ijs igitur inito conſilio,
quo-

quonam pacto factam à principibus iniuriam ulciſceretur(iniuriam enim appellabat, inultamq; eſſe nolebat princeps, quòd ab ſe Hugones malarum artium doctores, quibus maximè pollebant, ablegati eſſent) exercitū diuiſit, & partem ſecum tenuit, alteram duce Andrea Hertleio, Derbium uerſus ire iuſſit, ut comites circumueniret, qui interim expugnatis locis ferè omnibus, quæ Hugonum erant, apud Burtonum uicum, citra Trentam flumen, caſtra habebant. Ipſe uerò Salopiam progreditur, ac inde recto itinere, pagum proximū Tutberiam, quæ trans amnem eſt, petit, ut à tergo comites adoriatur. At ubi comites per crebros nuntios cognouerunt, regem more hoſtis appropinquare, ancipiti malo perculſi fugam neceſſariò parant, quippe quòd nihil tale in præſentia à ſuo principe formidabant, licet antea intellexerint eum accerſiuiſſe in patriam Hugones, qui cum globo militum Eboracum uerſus iter confecerunt, ſed obſeſſis ab Andrea Hertleio uijs, in inſidias præcipitant. Hîc ingens pugna committitur. Humfredus comes Herefordiæ cùm ferocius in hoſtem eueheretur, telo transfixus cõcidit. Amiſſo tanto duce, cæteri cadentes animis in fugam uertuntur, paſſimq; fugiendo, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs fuere Thomas comes Lancaſtrius, duo Rogerij Mortimerij, Gilbertus Talbotus, Robertus Clyffordius, filius eius, quem in bello Scotico ſuprà oſtendimus cecidiſſe: item tres Gulielmi, Varanius, Chenius, & Tuchettus, Ioannes Pagius, ac multi alij nobiles, qui ferè omnes paucis pòſt diebus, alij alio in loco ſupplicio affecti ſunt. Comiti Thomæ poſtquã Pontifracti aliquot dies in cuſtodia fuerat, caput amputatum eſt. Hunc quidam tradunt hominem fuiſſe ſumma integritate atque innocentia, ac ob eam ſanctitatem, poſt mortem, multò clariſſimum factum miraculis: è contrario iam inde à principio multorum opinio tulit, eundem haud puris præditū moribus: adeò perdifficilè eſt cuiuſpiam metiri uirtutem uulgi iudicio, cuius proprium eſt, ex ueritate, pauca, ex opinione multa æſtimare, ac unumquenque modis omnibus iure uel iniuria carpere. Incidit hæc principum clades in annum ſalutis M C C C X X I, & cùm regnare cœpit Edouardus, X I I I.

Rex ſecundum hanc uictoriã, ſuis Hugonibus omnia credere, ſummam imperij deintegro tradere, itẽ gloriari, quòd ſuos dolo oppreſſiſſet, tum demũ ſe in cœlo eſſe arbitrari, iracundè minitari, de reliquis omnib. iniurioſe decernere, niſi dicto parêrẽt, ſimul & Iſabellã uxorẽ quia bene admonebat, iam palàm aſpernari. Contrà optimates cernentes iam omnia deſperationis plena eſſe, cũ in metu, tum in dolore erant, ac inſuper funeſtæ nobiliũ cædis exprobratione moti, iam inde locum & tempus inſidijs perappoſitũ quærebant, quò Hugones primò perderent, ac per hoc deinde principẽ ad ſanitatẽ reducerent, quem non poterant non odiſſe, ac omnibus precibus execrari, quòd tam ſuis nocendum iudicaret, quàm ſuæ ipſius ſaluti minimè omnium proſpiciendum curaret. Verùm Edouardus quãuis ab omnibus ita male audiret, malis Hugonũ artibus inſtructus, non lenire tamen ſuorum principum in ſe odiũ, aut ſimultatem, ſed augere ſtudebat, ut qui hebes ad intelligendum conſiderandumq;, quid periculi immineret, non animaduerteret: itaq; anno qui inſecutus eſt, Eboracum proficiſcitur, ibiq; concilium habet, quò pauci admodũ acceſſerunt, quòd omnes ſibi ab Hugonibus timerent. Quo in concilio Edouardus regis filius primùm princeps Vualliæ ac Aquitaniæ dux creatur: deinde Hugo pa-

hic et Anno 1326 jnx- pit froſſardy ſua chro- mca & 4 libros deſcripſit

ter Vintoniæ, & Andreas Hertleius Carlioli comites fiũt, cuius quidẽ rei cau
sa huiusmodi conciliũ habitũ est. Interim Gualterus Cantuariensis antistes sa
cerdotũ conuentũ Londini egit, in quo postquam nonnulla constituta sunt,
quæ ad statũ ordinis pertinerent, rogatu regis, publicè declarauit eos omnes
impios, suaq; autoritate à reliquorũ Christianorum cõmunitate exclusit, qui
persecuti essent duos Hugones, quòd illi tam perperàm primùm in exilium
acti fuissent, quàm deinde iure optimo in patriam restituti: qua quidem ille
declaratione stulta pariter atq; iniqua, & Dei iram in se, uti credere par est, &
odium populi non iniuria concitauit. Sub idem tempus, arx ad Leuisum op-
pidum Suthsexiæ posita, quæ à principibus tenebatur, deturbata inde præsi-
dij parte, à rege capitur, qui omnes intus captos exemplo post homines natos
importunissimo, ad unum necauit.

Dum ita domesticis seditionibus laborat, hinc Scoti Dunelmensem agrum
deuastant, illinc Franci Aquitaniam excursionibus uexant: sed isti ne dicere-
tur pacem aut fœdus rumpere, prædicabant se id eam ob causam facere, quòd
Edouardus non iurasset in uerba regis Ludouici ut beneficiarius, qui posses-
sor esset principatus ipsius Aquitaniæ, & comitatus Pontiui, cùm reuera ipsi,
ut illud est hominum genus imperij fines propagandi longè cupidissimum,
cognoscentes Edouardum bello parum felicem, & consilio minus bonum, nõ
uti cum suis concordia, ac semel atque iterum intra paucos dies plagam à Sco-
to accepisse grauem, putarent tempus uenisse, cùm tandem Anglum omnis
Galliæ possessione haud multo negotio pellerent: quare nomine iurisiuran-
di exigendi, primo quoq; tempore arma mouerunt. Et hæc causa belli. Nunc
ad rem redeo. Edouardus duplici malo uno tempore affectus, postquã quod
facto opus esset deliberauit, in Scotos à quibus uicinius ac magis immines
periculum futurũ arbitrabatur, armis à finibus quam primùm arcendos sibi
ipsi eundum constituit: ad Francos uerò compescendos, Edmundum fratrem
comitem Cantij in Aquitaniam misit. Itaq; nõ multis inde interiectis diebus,
cùm iam hostes præda onusti intra suos fines se recepissent, non paruo cum
militum numero Scotiam petijt, & quia nullos hostium habuit primo ingres-
su obuios, audacter & ultra quàm deberet, multa millia progressus, repentè à
tergo inuaditur ab hostibus, in fugamq; momento uertitur. Scoti postquam
fugientes cædendo usque ad arcem Norhamum insectati sunt, confestim con-
sistunt, atque rei bene gerendæ occasionem nacti, arcem oppugnare aggre-
diuntur, qua post decimum diem, quàm oppugnare cœperant, potiuntur.
Rex Edouardus partim ira, partim ignominia turpis fugæ stimulatus, haud
multò pòst exercitũ reparat, atq; celeriter in Scotiam iter facere incipit, quem
Scotus cùm appropinquare cognouisset, obuiam factus prius in fugam uer-
tit, quàm armis inuaderet: nam dum ille ut iam minus insolens infamiæ in lo-
co syluestri ad Blakmuram (id loco nomẽ est) citra Thesim amnem, magis se-
ris capiendis operam dabat, quàm imperatoris officiũ faciebat, superuenien-
te hoste, parum abfuit, quin caperetur. Rege per hunc modum fugato, Scoti
eodem impetu Eboracum usq; progressi, post uicos & ædificia aliquot incen-
sa, bene magnum numerum frugum atque pecorum secum in patriam depor-
tarunt, principibus Anglis certè quidem patriæ uicem dolentibus, sed ex eo
nihil iuuantibus, atque tantum calamitatis æquius ferentibus, quòd per id
existi-

existimabant citius futurum, ut de Hugonibus actum foret, quandò illorum culpa rex ob amicorum inopiam, tam infeliciter cum hoste quotidie congrediebatur. Fuit is annus salutis humanæ MCCCXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XV.

Peruenerat interea Edmundus in Aquitaniam, sed quia magnis actus tempestatibus tardius expectatione suorũ accesserat, iam Franci maiorẽ partem Aquitaniæ occuparant. Quod postquam Edouardus cognouit, ut quoquo modo posset, rebus suis opportunè subueniendi causa, cum inimico transigeret, initio sequentis anni, Isabellam uxorem ad Carolum Pulchrũ fratrem regem Franciæ, qui Ludouico Hutino successerat, legauit, quæ cõtrouersias tolleret. Audiuit Carolus sororem libens, promisitq; se omnia oppida de Anglo capta redditurum, si modò Edouardus more maiorum, iusiurandũ daret. Fecit Isabella uirũ certiorem de responso à fratre dato, hortataq; est ut fidem debitam iureiurando daret. Edouardus accepto ab uxore nuntio, statim filium Edouardum duodecim annos natum, quem nuper principem Vualliæ ac ducem Aquitaniæ fecerat, sicut suprà scripsimus, in Gallias misit. Ille iureiurando de more dato, renouatoq; fœdere, omnẽ Aquitaniam ab auunculo cui iam plena manu satisfecisset, recepit.

Dum ita Francus placatur, proditio nefaria domi nascitur: cùm enim res tolerabiles male gestæ cum Scoto, iam Edouardo documento essent, ut fortunã belli timeret, ac pacem demum quæreret, negotium dedit Andreæ Carliolensi comiti, ut bono modo cum Scoto de concordia agitaret. Is iussu regis in Scotiã profectus, cum Roberto rege nihil de pace, sed de bello egit: nam siue quòd desperaret de rebus Edouardi, cui tam domi quàm foris omnia infesta erant, idque mali in primis eius incuriæ assignabat, siue quòd suapte natura, præfraudibus & dolis, nulla re alia delectaretur, cum Scoto pacisci, quando, quóue loco insidiæ Edouardo intenderentur: & ut fides data ac accepta firmior esset, eam noua affinitate obstrinxerunt, despondente Roberto sororem quæ præter cæteras electa atq; formosa erat, ipsi Andreæ. Tali modo dolo iam composito, post paulùm de ea perfidia, tametsi nescitur à quo, rex certior factus est. Adeò difficilè est de re quam facis, licet id enixè efficere studeas, omnes cælare, & præcipuè de proditione, quæ mille graditur pedibus, & quoquouersum pergit, mille post se uestigia relinquit, quibus facilè deprehendi possit. Vbi igit Andreas Carliolũ reuertit, à militibus regijs qui illic hybernabant, ipsius regis iussu captus, atq; facinoris statim cõuictus morte mulctat. Ita Andreas crucem sibi construxit, ex qua tandem aliquando penderet. Atqui se res aliter habet: nõ nemo enim cuius sententiæ me esse nõ pœnitet, tradit Andream patriæ malis permotum fecisse pacem cum Scoto, & eam quidem honestam, ac coegisse præfectos uicinos in eam simul iurare: sed quoniam id negotij iniussu regis & Hugonum confecisset, idcirco perfidia notatum male periisse, utpote quẽ ob alia permulta facinora, talis omnibus modis pœna manebat. Ita homo facinorosus nusquã tutus est, id quod illa prophetica allegoria ualde prouerbialis perspicuè docet: Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero in infernũ, ades. Vtinã tabella huiusce prophetici carminis ante oculos multorũ esset, qui autoritate nixi nihil pensi habẽt, quod agãt. Ad rem redeo. Attamen Edouardus Scoto diutini belli molestia tædioq; defatigato, & ob id ipsum pa

cem deinde sua sponte petenti, inducias in decem & tres annos dedit, cui post quam ita Anglo ad tempus reconciliatus fuerat, Ioannes pontifex Romanus perdiu contumaci peccatū ignouit, sublatoq; interdicto, omnem gentem piorum numero habendā censuit. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCXXII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XVI. At nō omittā illud: sanè per idē tempus, bene rei literariæ est consultū. Siquidem Henricus ex Stantonia, uir eque stris ordinis, cùm diuitijs redundaret, statuit eas collocare in usum & cōmodum bonorū ingeniorū, quæ deinde patriæ honori atq; utilitati essent. Is itaq; homo magnificus eodem anno cœpit Cantabrigiæ ædes extruere, in quibus paulò pòst scholasticorum instituit collegiū, dedicauitq; opus diuo Michaeli archangelo, quod hodie bonarum artium cultu summè frugiferū est. Eo ipso anno Edouardus habito Londini concilio, omnes patriæ hostes iudicandos curauit, qui stetissent cum comitibus Herefordensi & Lancastrio, iratus quòd alter Rogerius Mortimerius paulò antè aufugisset clàm ex turri Londinensi. Item cùm id temporis, per Hugonū crudelitatem complures quotidie uarijs afficerentur supplicijs, essetq; acerbū spectaculū uidere passim damnatorum corpora in furcis, quas uocant, pendentia, cibo esse auibus, per idem concilium statutū est, ut corpora hominū qui deinceps suspendio strangularentur, statim ad sepulturam darentur, id quod etiam nunc seruatur.

Post hæc, iam ineunte uere, cùm rex intellexisset Edouardum filium iuratis se, uti moris est, in uerba Caroli, & facta pace, amissa recepisse, continuò Isabellam uxorem cum eo domū euocauit. Illa accepto nuntio, siue quòd à fratre detineretur, cui læsa iam patientia, uelut par est credere, patefecisset se nihil autoritate aut gratia posse apud uirum, siue quòd idcirco grauatè reuerteretur, ut ne uideret Hugonum consilijs omnia domi turbari, quæ etiam auditu longè grauissima ducebat, siue denique, ut mulierum est, omnia tardè ageret, totam ætatem reditum de industria retardauit, causas morandi uarias per literas eodem exemplo datas, excusando: sed ut ne apud Edouardum uirum, in suspitionem caderet, cœpit aliquot ex suis, quos secum in Gallias duxerat, domū gratim præmittere. Cæterum rex ob id Carolo, cuius consilio fœminā regi ex stimabat, ualde iratus, ita egit cum Ioāne Romano pontifice, ut ille per literas Francum increpando admonuerit, ut sororem cum filio, ad uirum remitteret, & quia nihil eo modo profecerat, & ipsam Isabellam & Edouardū filium hostes patriæ publicè declarauit. Qua re cognita, regina animo turbata in Angliam sibi redeundū statuit. Hîc inter se dissident autores: quidam tradunt Isabellam eo consilio iter in Angliam maturasse, ut cum uiro in gratiam rediret. Apud alios legimus, eam tam uiro quàm utriq; Hugoni iratā decreuisse redire, ut facto per se populi tumultu, acceptam iniuriā ulciscereturid quod, sicuti mox ex rei euentu apparuit, uerissimū est. Equidem cùm mulier longè prudentissima intelligeret Hugones excusisse, distraxisse, segregasse omnes bonos à senatu regio, à Republica, & in locum illorum suas operas, hoc est, clientes, assecias induxisse, ecquid spei ponere potuisset aut in uiro, qui Hugones libens audiret, præterea neminem, aut in suo consilio, quæ hostis iudicata ipsi Edouardo tam contemptui quàm odio esset? Interea Gualterus Stapyltonus Exonienſis episcopus, qui hactenus cum regina in Gallia fuerat, in Angliā ad regem clàm aufugit, ac omnia ei consilia pariter atq; Isabellæ studia patefecit, quæ

quæres, uti infrà dicetur, ipſi in primis malo fuit. Regina comparata iam non mediocri militũ copia, inter quos erant Angli exules, & in primis Rogerius Mortimerius, qui ſummam belli ſcientiã habebat, duce Ioanne Annone Guielmi comitis Annoniæ fratre, in Angliam cum filio Edouardo nauigat, quò ad VII calendarum Octobris peruenit. Hæc de profectione, ac reuerſione Iſabellæ, ex Anglicis annalibus dicere habui. Verùm nonnulli alij qui eorũ temporum hiſtoriam ſcripſerunt, aliter de ea re ſentientes, tradunt Iſabellam duorum Hugonum atq; uiri iniurijs offenſam, clàm cum filio Edouardo, Edmundo comite Cantiano, & Rogerio Mortimerio, aufugiſſe in Gallias, ad Carolũ fratrem: ſed Hugones ita egiſſe cum Carolo, ut tantum abfuerit, ut ſororem opibus deinde iuuerit, uti etiã regno expulerit ſuo, & illam poſtea perſuaſione Roberti comitis Atrebatis, à fratre occultè ad Gulielmum comitem Annoniæ confugiſſe, atq; ſic demum duce Ioanne comitis fratre, in Angliam redijſſe accitam à maiore principũ parte. Sed utcunq; res ſe habuerit, ſatis conſtat illam applicuiſſe ſuas naues ad eam partẽ inſulæ, quam Suthfolchiam uocant, quæ ad orientem ſolem ſpectat, unde rectà iter ad Londinũ pertinet. Poſteaquàm Iſabella in hanc maritimam oram delata eſt, ut ſuos à labore reficeret, ſe Oruellum qui eſt uicus celebris, contulit, quòd inde ei iter Londinum eſſet. At ubi fama de eius aduentu, per regnum peruaſit, incredibile dictu eſt, quot uno temporis puncto heroës ſumptis repentè armis, in partem reginæ uenirint, adeò ut Edouardum principẽ pro rege iamiam haberent, conſultarent, obſeruarent, in cœlumq; laudibus ac plauſibus ferrent, & eius patrem apertè clamoribus, conuitijs, maledictis conſectarentur.

Erat per eos dies Edouardus rex Londini, qui cùm intellexerit uxorẽ cum filio aduẽniſſe, & magnos tam principum quàm aliorum ad eos undiq; concurſus fieri, primò urbem præſidio firmat, cui Gualterum Exonienſem epiſcopum præponit, deinde capto de ſententia ſuorum Hugonum conſilio, trepidus paruo cum numero militum, in Vualliam contendit, atq; ubi Briſtollium peruenit, oppidum præſidio munit, mandatoq; negotio loci cuſtodiendi Hugoni comiti patri, cum Hugone filio Vualliã ingreſſus ad oram regionis maritimam ſe recipit: interim quacunq; ibat, diligenter locorum præfectis de rebus omnibus præcipiebat, ut ne imparati offenderentur. Placuit potiſsimum Edouardo eò ſe conferre, quòd iampridem Vuallos ſuo nimio certè obſequio ſibi fideles feciſſe exiſtimabat, idq; ita in animo hærebat, ut eos pro ſuo iure uentes quaſi pro certo haberet nõ eſſe regij decoris ulciſcendi cauſa, neq; laboribus, neq; periculis parſuros: ſiue ut inde in Hyberniam confeſtim trajiceret, ſi ita caſus ferret, ut ſibi fugiendũ eſſet, aut ad extremũ ſibi ad aliquẽ montem impeditámue paludem receptus foret. O res humanas in cõtraria ſemper mutabiles: rex ritu feræ latebras quærit, qui dum regnũ obtinebat, nõ utiq; intelligere uoluit, illud tale eſſe, quod gubernatorem dormientem facilè obruere, uigilantem uerò erigere, augere, ornare poſſet. Interea Londinenſes ciues, qui eo maioribus affecti fuerant contumelijs ab utroq; Hugone, quo rex diutius apud eos conſueuerat eſſe, & licet antea illorum alijs conſilium, alijs occaſio, alijs animus ad uindicandas iniurias defuiſſet, at uoluntas nemini, tum demum ubi reginam aduentare ſenſere, conuocato per Hamonẽ Chikuuell prætorẽ ſenatu, captoq; ſequẽdi reginã conſilio, arma cõmuniter ſumũt, ac primo

Gualterũ Exonienſem epiſcopũ, qui urbi præerat, deturbato ſtatim inde præſidio, cum nõnullis alijs, qui regis ſtudebant rebus, comprehendunt, atq; illos in forum protinus tractos ſecuri percutiunt: dein turrim ui expugnatam ſpoliant, cuſtodias omnes dimittunt, miniſtros regios aut occîdunt, aut adminiſtratione priuant, ac eorum bona paſsim diripiunt: deinde nouos præfectos faciunt, qui reginæ & Edouardi principis rebus faueant: quibus rebus ita peractis, ad Iſabellam reginã legatos tres uiros, primos ciuitatis ſuæ mittunt, qui ſignificẽt ea quæ in urbe acta eſſent, ac ſe eius dicto audientes fore pollicentur. Hæc ubi regina cognouit, & ſimul certior facta de profectione regis in Vualliam, omiſſo itinere incœpto, Oxonium proficiſcitur, quæ dum hîc paulìſper moratur, confluunt undiq; ad eam populi auxilio iuxtà uenientes, atq; incolumitatẽ gratulantes. Ad iſtos Adam Herefordenſis epiſcopus, quem Edouardus rex paulò antè grauiter mulctarat, quòd diceretur eſſe ſeditionis ſuaſor, contionem habuit, exponens reginã cum filio eam duntaxat ob cauſam reuertiſſe in Angliam, & Hugones perſequi, ut ſtatus regni corrigeretur, ac ita melior fieret: & quoniam propè ad finem tyrannidis contaminatiſsimorũ hominum, ac periculorum eſſet peruentũ, æquo animo quod parum ſupereſſet laboris, in perſequendis inimicis ferrent, omniaq; ex uictoria & liberalitate reginæ expectarent, quæ ſummũ in Rempublicam amorem haberet, cunctaq; ex eius uſu ageret. Quibus dictis, una uoce generatim conclamarunt omnes, quæcũq; illa præciperet, ſe perlibenter facturos. Quo facto, regina iam ingenti ſtipata armatorũ agmine, Oxonio diſcedit, ac ſtatim Gloceſtriam petit, indeq; Briſtollium. Eius aduentu audito, Hugo pater qui oppido præerat, ſe ad defendendum parat, prouidet, omnibus locis adeſt. At ubi appropinquarũt, aduerſarij oppidum circunſident, ſcalas & alias machinas bellicas admouent, quibus muros aut aſcendant, aut demoliantur: iamq; acriter oppugnare incipiebant, cùm oppidani incolumitate pacta, ſe atq; oppidum cum arce Iſabellæ & Edouardo eius filio dediderunt. Eodem die Hugo pater furente populo captus, ac extra oppidum per longũ ſpatium equorũ caudis tractus, ſuſpendio necatur, corpus à plebe dilaceratur, caput uerò ceruicibus abſciſſum fixumq; geſtatur in pilo Vintoniam, ut eo conſpecto, ciues timore perculſi citius in deditionem ueniant, id quod continuò fecerũt. Atq; ita potentia per ſcelus quæſita, per ſupplicium concidit. Hos ſequuntur Sarisberienſes, Vuellenſes, Bathonienſes, & reliquæ finitimæ, ac demum totius Angliæ ciuitates, miſsis q; ad reginam legatis, ſe atq; omnia ſua in eius fidem & poteſtatem permittunt. Iſabella poſtquam uidit omnes ferè principes atq; ciuitates in ſuam poteſtatem ultrò ueniſſe, & nihil amplius reſtare, niſi ut Edouardus rex aliquo incõmodo affectus diſceret tandem aliquando reſipiſcere, cum toto exercitu Herefordiam proficiſcitur. Hîc poſt longam diſputationem, negotiũ comprehendi Edouardi datur Henrico comiti Lancaſtrio Magni Thomæ fratri, & Rheſo Houello homini Vuallo, qui confeſtim cum electa militum manu, regem perſecutum ierunt.

Dum iſta gerebantẽ, Edouardus qui ſummis ſolicitudinum aculeis atq; ſcrupulis dies noctes q; de re ſua cogitando pungebatur, & nullum tempus ad meditinam idoneũ reperiebat, nuntiata ſuorũ ferè omnium defectione, ira pariter accenſus, atq; timore perculſus, aliquantum ſuſpenſus manſit; nunc enim fugam

fugam tentare, nunc collecta Vuallorum manu, aduersus inimicos ire perop-
portunum ducebat: sed cùm ad extremũ omnia timeret, nec quicquam tam ca
lamitosum putaret, quod non in suam fortunã cadere posse uideretur, statuit
in locũ aliquem munitũ se abdere, ibidemq; expectare, dum amici opera & ar-
mis iuuarent: itaq; noctu cum paucis suorum, per Sabrinam nauicula uectus
ad oppidum Brygnorthũ, in arcem quæ eo loci egregiè posita est, clàm se rece-
pit. Interea Lancastrius cum Rheso superuenit, quærens ubi Edouardus lati-
taret. Sed in eo inueniendo parũ laboris fuit, nanq; præstò fuere ex Vuallis,
qui pecunia corrupti eis locum indicarint, quo se rex exanimatus teneret: igi-
tur cognito loco, ad arcem accedunt, eaq; sine contentione, primo impetu po-
tiuntur. Hîc demum Edouardus cum Hugone filio, Roberto Baldocho, ac
Simone Redyngio, captus ducitur ad Keneluorthem arcẽ, ibiq; in custodiam
traditur. Quo negotio maturè confecto, comes & Rhesus ducentes secum ali
quos captiuos ad reginam, quæ nondum Herefordia se cõmouerat, reuertun
tur. Ea maiorem in modum gauisa est, quòd sine cæde, omnia pacata essent:
exin iussu Rogerij Mortimerij, cui de consilij sententia, summa rerũ omnium
cõmissa erat, cõuocato principum senatu, de maiestate damnantur Hugo &
Simon, qui per totam ciuitatẽ, multo cum probro trahuntur, ac post acerbos
cruciatus, publicè necantur. Simili atq; illi mactati sunt supplicio, paucis antè
diebus affectus fuerat Ioannes comes Harundellius, unus omniũ Spenserio-
rum longè studiosissimus. Hunc finem uitæ duo Hugones cum alijs eorum
assecl is habuerunt, statim ut paxillus infractus est, uti dicit, hoc est, confestim
atq; regio sunt præsidio destituti, quo innitentes potentia & autoritate teme-
rè abutebant. Potest talis istorum infelix exitus esse bene multis documento,
qui idcirco inhumanissimi iniustissimiq; sunt, quòd apud principes plurimũ
possint, suoq; arbitratu cuncta agant, immemores se precariã habere in alios
potestatẽ. Robertus uerò cancellarius multis affectus ignominijs postquam
missus factus fuerat, à ciuibus Londinensibus è manu Adæ Herefordensis
episcopi, qui eum diu apud se principum iussu custodierat, per uim raptus in-
ter fures in carcerẽ rursum traditur, ubi se tanto mœrori dedit, ut paucis pòst
diebus mortem oppetiuerit.

Quibus rebus ita peractis, regina cum filio Edouardo Londinum profici-
scitur: egregiè prorsus atq; lætè, ut populi gratiam captaret, incedebat: nanq;
inchoato itinere per media oppida atq; pagos, ritu triumphantis, uehebatur,
& quacunq; ibat, inter profusissimos opsoniorum apparatus, populi gauden
tes Hugonum tyrannidem è medio sublatam esse, epulum ubiq; publicè præ
bebant, multaq; inter eos facta gratulatione, omniũ animi ad lætitiam excita-
bantur. Sed Londinenses ciues longè splendidissimo rerum apparatu, regi-
nam uenientem summa omniũ uoluntate acceperunt, pari affecti lætitia, tam
ob aduentum eius, quàm Edouardi principis, quem inter plaudendũ, regem
consalutabant. Cæterùm regina quò plus lætitiæ uultu præ se ferebat, hoc mi
nus uoluptatis animo capiebat, quòd ita usu uenisset, ut necessariò se oporte-
ret gaudere uirũ ex tam amplo statu, tantis ornatũ opibus, tantis facultatibus
abundantem subitò concidisse: sed, ut diximus, uitandæ inuidiæ causa, quan
tum poterat, dolorem dissimulabat. At postquam illa ac principes omnes qui
eam sequebantur, Londinũ peruenerunt, cõuocato primo quoq; die cõcilio,

de collocando regni statu inter se agitant: placuit omnibus, ut Edouardus primùm concilij decreto priuaretur regno, ac deinde filius rex crearet: sed ut propria dignitate, iudicij acerbitatem remouerent, uisum est optimũ factu, prius tentare, si ipse sponte uellet sese imperio abdicare, quàm filius in locum patris surrogaretur. Quocirca legati ad Edouardum missi sunt, quorũ princeps fuit Ioannes Borthonus Elyensis episcopus, qui ei exponeret, optimates auere, ut uellet in potestate concilij esse, atq; Edouardo filio imperiũ per manus suas dare, & nisi id quamprimũ faceret, statutum cunctis esse, unum aliquem quem sors offerret, sibi regem optare. Edouardus auditis legatis, non tenuit lachrymas: iam tum enim illud ex seipso, uerũ esse percepit, nihil tam miserabile esse, quàm hominem ex beato miserum fieri: sed seipsum statim colligens, ac denuntiationi parens, respondit, scire se suis multis peccatis, in hanc ærumnam incidisse, & propterea minus molestè ferre: sed primùm dolere se publicum scepisse odiũ, deinde agere generatim principibus gratias immortales, quòd acceptarũ iniuriarum oblíti, tanto complecterentur fauore Edouardũ filium, ut eum habere regem cuperet, quare ut illis satisfaceret, quandò aliter fieri nõ posset, iam sese & regno ac ipsius administratione abdicare. postremò addidit, se rogare, ut principes sibi tam afflicto misericordiam impartirent. Legati accepto ex sententia responso, Londinũ redeunt ad principes, atq; ordine legationem renuntiant. Fuit cõmune omnibus gaudiũ, quòd iam optimatibus liceret alium sibi optare regem. Quapropter habito ad Vuestmonasteriũ concilio, quarto calend. Februar. anno salutis MCCCXXVI, Edouardum secundi Edouardi filium annos natum decem & quatuor, regem fecerunt, ordinerunt tertium Edouardum nuncupatum, quem Gualterus Cantuariensis antistes more maiorum sacrauit. Huic quia per ætatem regia munia obire nõ poterat, tutores cum primis dant Edmundus Cantianus, Henricus Lancastrius comites, & Rogerius Mortimerius, quòd uiri singularis uirtutis haberentur. Deinde Isabellæ eius matri dos multò amplissima assignatur, unde honestam uitam degeret. Postremò datur negotium custodiendi Edouardi per hunc modum dignitate deiecti, Thomæ seu Mauritio, utrunq; scriptum reperio, Barkeleiensi, & Ioanni Matreuersio honestis equitibus. Hi ineunte uere, Edouardum ab arce Keneluorthi Barkeleium noctu & clàm abducunt, atq; in arcem quæ ibi munitissima est, custodiendum conijciunt. Est arx ista in medio ferè itineris spatio sita, inter Bristollium, & Glocestriam oppida, ad mille ferè passus cis Sabrinam.

Dum Edouardus hîc tenebatur, non deerant qui eius uicem dolentes, summæ principes perfidiæ, ac Edouardum regem & Isabellam impietatis crimine palàm notarent, insimularentq; iniquitatis: quia, ut quidam Græcus historicus ait, Infelices misericordia, potentes inuidia semper sequitur: ac uictus accepisse, uictor feciisse iniuriam uideret. Ita fiebat, ut præsens regni status bene multis, non item omnibus, ut solet, omnino probaret. Quare aliquot optimates, autore Edmundo Cantij comite, secreta passim iam consilia & sermones deliberando Edouardo, unà conferre cœperunt, qui inuidis eius calamitatem crimini dabant. Quæ ubi Isabella & alij tutores comperierunt, arbitrantes nõ ex se tutũ initio principatus Edouardi, in autores conspirationis animaduertere, tantũmodo occasionem inimicis auferendam perficiendi negotij iudicarunt, itaq;

atq; custodibus iubent, ut Edouardum captiuū atq; huc atq; illuc continen-
ter ducant, quò deniq; ubi loci sit, nemo homo certum habeat. Ii quod impera
tum est, facientes, miserum principem Barkeleio ad arcem Corsim cōmouent,
& inde alia loca nocturnis itineribus traducunt, defatigando usq; eò, dum po
strèmò quam secretissimè potuerunt, rursus Barkeleium reduxere. Dum hîc
Edouardus custoditur, Isabella uxor ei sæpissimè salutem scribebat, significa-
batq; dolorem se accipere, quòd prohibentibus principibus, uisere sibi non li
ceret: mittebat insuper munera frequēter. Quæ res tantum suspicionis custo-
dibus attulit, ut de eo necando statim pòst cogitare cœperint: qui cùm eum
inhumaniter tractassent, uerebantur, ne tandem rex paterna charitate uictus,
hortante matre eum liberaret, & ille inde de se supplicium sumendum in pri-
mis curaret: sic hominem paucis pòst diebus necant, eoq; nefario edito facino
re, clàm in Galliam aufugiūt. Quo autem genere mortis Edouardus interie-
rit, non facilè constat: fama exit in uulgus, illum dum uentrem purgaret, fuis-
se ueru transfixū per clunes, anno ætatis XLIII, & cùm regnare cœperat XIX.
qui fuit annus salutis humanæ MCCCXXVII. Corpus nulla funebri pompa
Glocestriam delatum ad diui Petri cœnobium, ubi loci monachi ordinis di-
ui Benedicti degunt, sepelitur. Creauit ex Isabella uxore quaternos liberos,
Edouardum, qui, ut demonstrauimus, eo uiuo, rex factus est: Ioannem cogno
mento Helthamium à loco ubi natus est, sumpto: Aleonoram, quæ ante nubi
les annos mortua est: & Ioannam, quæ postea Dauid regi Scotiæ nupsit. Fuit
statura penè iusta, corpore ualido, qui prospera usus est ualetudine: non dee-
rant etiam animi uires, si repudiatis malis suasoribus, eas in aliqua re honesta
exercuisset, quod ei per consocios facere minimè licuit: adeò curandum est,
quem à principio in amicitiam aut familiaritatem recipias, quandoquidem ut
illius cum quo diu societatē habes, quotidiano usu persimilis fias necesse est,
dicente græca parœmia: Si iuxta claudum habitaueris, disces subclaudicare.
Nam aliquando literarum studia, quæ ipse, ut dixi, attingere & gustare nō po
tuit, admirari cœpit, qui Oxoniī autor fuit collegij regalis, quod Orial uocāt,
ac aulæ diuæ Mariæ, ut in his cœnobijs doctrina coleretur, quemadmodum
hodie duo hæc scholasticorum collegia bonarum omniū artium plena sunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIX.

RES GESTAS Edouardi secundi regis per annos decem & nouem, ac illius cædem, superiore libro persecuti sumus: de-
hinc Edouardi tertij eius filij facta dicemus. Is postquam est
rex factus, aliquandiu fuit in tutela Isabellæ matris, & opti-
matum, quos illa à primo in regium senatum deligendos cu-
rauerat, ad res gubernandas, causasq; sine litium tumultu co
gnoscendas. At Edouardus ut primùm ex pueris excessit, animum suum gra
uioribus conformauit moribus, & cùm ætas patiens militiæ fuit, Scotum re-
primendum, &, si fortuna belli faueret, in deditionem sibi redigendū statuit,
qui paucis antè annis, Edouardo patre rege, sæpe Anglicos fines impunè ua-
stasset, ac assiduis abactis prædis, tam audacior quàm locupletior effectus es-

ſet: itaq; copijs primo quoq; tempore coactis, Eboracũ proficiſcitur, facta om-
nibus ſuis magna uictoriæ expectatione. Dum autẽ hîc de inuadendo in ho-
ſtem, conſilia agitat, orta diſcordia inter Ioannis Annonis milites, & aliquot
Anglicos duces, nonnihil cædis factũ eſt. Quæ diſcordia, etſi iuſſu principis
eſt eueſtigiò ſedata, tamẽ quia animi utrinq; offenſi clàm odium alebant, fecit,
ut omnis regis conatus male ceciderit: nam paucis deinde interiectis diebus,
rex cum omnibus copijs Scotiam ingreſſus, Robertũ regem parua militũ ma-
nu ſtipatũ obuium habuit, quem à tergo, à fronte, à lateribus circumuenien-
dum ratus, dum milites certis in locis diſponere feſtinabat, ecce tibi, Scotus de-
re à transfugis certior factus, protinus è conſpectu hoſtium in montes proxi-
mos conuolauit. Rex dolens ereptam è manibus fraude ſuorũ, bene gerenda
rei facultatem, ut ne fortunã fruſtra rurſus tentaret, qui optimè norat nihil bo-
ni fieri poſſe à militibus diſcordia agitatis, infecto negotio, Londinũ confe-
ſtim reuertitur, ac Ioannẽ Annonem de ſe & matre bene meritũ, ampliſſimis
donatũ muneribus, domum dimiſit. Is nõ multi interceſſerunt dies, cùm au-
tor fuit, ut Philippa fratris Gulielmi filia, ætate & forma longè florentiſſima,
Edouardo nuptũ collocaret. Quæ equidem affinitas magno deinceps Anglo
uſui fuit, quippe quæ ad illum Flandrorũ animos aduerſus Francos cum pri-
mis, ut infrà declarabit, adiunxit. Porrò fœdus inter ipſum Anglum & Fran-
cum antè percuſſum nõ diu inuiolatũ permanſit: quoniã eo anno qui fuit hu-
manæ ſalutis MCCCXXVIII, noua cauſa redintegrandi odij incidit, unde ma-
gnarũ ducta ſunt initia rerum, quæ iam tum utrunq; populũ ſolicitũ habere
cœperunt, ac nunquã poſtea exitũ habuere: nam cùm Carolus Pulcher, qui id
temporis uita exceſſerat, reliquus unus ex ſtirpe regia uirili fuiſſet, inde factũ
eſt, ut diſceptatio de principatu Frãciæ orta ſit, quæ adhuc ſub iudice eſt, cùm
Anglus regnum illud uti certam maternam hæreditatem ſibi uenire contẽ-
deret, contrà Francus idipſum ſe iure quamoptimo poſsidere affirmaret.

Quoniam autem ad hunc locum peruentum eſt, non alienum eſſe uidetur,
de origine huius magnæ controuerſiæ proponere, ut hiſtoria nihil non in re
etiam ambigua, ſi fieri poſsit, planum faciat. Philippus Pulcher rex Franciæ,
tris ex Ioanna uxore creauit filios, Ludouicũ Hutinum, Philippũ Longum,
& Carolum Pulchrum: filias uerò duas, unam, quam infantem mors rapuit,
& alteram Iſabellam nomine, quæ nupſit Edouardo ſecundo regi Angliæ, ex
qua natus eſt Edouardus tertius, de quo nunc ſermo eſt. Illi tres filij deinceps
regnarunt. Succeſsit Philippo patri Ludouicus: is ex Margarita priore uxo-
re, filia Roberti ducis Burgundiæ, Ioannam filiam ſuſcepit, quæ deinde data
fuit in matrimoniũ Ludouico Eburouicum comiti, ſed nullis ex ſe genitis li-
beris, haud diu ſuperſtes fuit. alteram uxorẽ Clementiam nomine, filiam Mar
telli, qui pater fuit Roberti Siciliæ regis, moriens grauidam reliquit, quæ pue
rum peperit, cui nomen Ioannes eſt impoſitum, qui pauculos dies uixit. Poſt
hunc Ioannem, regnat Philippus Longus, quamuis nõnullis inclamantibus
regnum Ioannæ Hutini filiæ deberi, id quod Odo Burgundiæ dux auuncu-
lus puellæ cum primis faciebat: plus tamen uis potuit, quàm ius. Philippus
deinde poſt annum quintũ, quàm regnũ occuparat, ſine liberis moritur. Poſtre
mò Carolus Pulcher regnũ obtinuit, is ſeptimo pòſt anno mortẽ obiuit, reli-
cta Ioanna uxore grauida, quæ paucis pòſt diebus filiam nomine Blancham
enixa

enixa est, quæ statim patris fatum secuta est. Per hunc igitur modũ, regia uiri- 1328
lis stirps Philippi Pulchri in Carolo filio defecit, ex quo de regno inter Fran-
cum & Anglum contentio orta est, quæ, ut antè diximus, etiam nunc sub iu-
dice restat. Edouardus enim rex sibi ut legitimo hæredi Franciæ regnũ uenire
cõtendebat, quòd ipse solus ex stirpe regia esset, qui Philippũ Pulchrũ auum
maternũ proximo cognationis gradu attingeret, utpote qui ex Isabella eius
filia genitus esset. Quocirca primo quoq; tempore per legatos, cum Francis
principibus egit, uti se regem dicerent: sed legati nunquã gratè auditi, domũ
re infecta rediere, cùm ipse statim pòst se utriusq; regni & Franciæ & Angliæ
regem appellare cœpit, aliquãdo armis, quam iure nõ poterat, recuperaturus
hæreditatem. Quo quidem titulo etiam nunc Angliæ reges sic utuntur, ut ne
scripto quidem quotidianóue sermone uocentur aliter. At Franci qui iniuriã
filiæ Ludouici Hutini regis paucis antè annis factam pro iure habebant, præ
dicantes iam inde à principio suorũ regum, lege exceptum esse, ne regnũ Fran
ciæ ullo unquam tempore fœmineo sexui deberetur, Philippũ Valesium fi-
lium Caroli Valesij, qui Philippi Pulchri frater fuerat, regẽ fecerũt, quem me
moriæ proditũ est Flandros finitimos populos illudentes, regẽ repertũ extra
iocum appellasse, tanq; nõ iure creatum. Hinc colligere licet, nullam fuisse ab
initio legem apud Francos, qua uetitum esset, regni hæreditatem mulieribus
uenire, id quod testimonio Odonis Burgundionis ducis potissimũ compro-
batur, qui, ut suprà ostendimus, magnopere reclamauit, cùm Philippus Lon
gus est rex creatus, nec prius à negotio destitit, quàm Longus locata illi filia-
rum maxima, & comitatu Burgundiæ nomine dotis dato, in suas traxerit par
tes. Illud item ueri simũ esse attestatur Flandrorũ scomma in Valesium uul-
gi sermone iactatũ, quòd ille fortuitò, nõ iure ad regnum peruenisset. Atq; ita
recens cõmentũ fuisse uidetur, quo Edouardus regno Franciæ est fraudatus,
quod quemadmodũ ille tam iure sibi quàm qui optimo, repetebat, ita nũc An
gliæ reges non iniuria repetere uident. Sed unde digressi sumus, reuertamur.

Per idem tempus Robertus rex Scotiæ occidit, cui Dauid filius successit:
is formidans potentiam Edouardi, & tædio longi belli affectus, quo nouerat
Ioannem Baliolum & patrem Robertum pressos longè miserrimam egisse ui
tam, confestim legatos de pace ad Edouardum qui tunc Northantoni erat, mi
sit. Audiuit rex legatos libenti animo, & quia iam tum Scotico bello Gallicũ
anteuertendũ decreuerat, de sui familiaris senatus sententia, dedit pacem Da-
uid regi, ac simul eidem Ioannam sororem locauit. Quod fœdus ut parum ho
norificum nonnulli ex optimatibus, quibus iustitia cordi erat, minimè proba
runt, periniquũ esse prædicantes, ut Dauid regnum Scotiæ obtineret, quod
Robertus eius pater contra ius fasq; occupasset. Atq; ita demum cessatum est
ab armis inter Anglum & Scotum, post annum trigesimũ, quàm Ioannes Ba-
liolus rex Scotiæ ab Edouardo primo uictus, regno est priuatus. Eodẽ anno
moritur Gualterus Cantuariensis antistes, post annũ quàm sedere cœperat,
XV. cui successit Ioannes Stretfordius Vintonienſis episcopus, ordine antisti-
tum Cantuariensium quinquagesimus, uir tam pontificij quàm ciuilis iuris
peritissimus. Anno qui secutus est, qui fuit salutis humanæ MCCCXXIX,
rex conciliũ ad Sarisberiam cõuocauit, quo in concilio posteaquam ex patrũ
consensu, permulta quæ è republica erant, partim correcta, partim constituta

sunt, nouissimè autẽ Ioannes regis frater cognomẽto Helthamius Cornubiæ, & Rogerius Mortimerius Merchiæ Vualliæ comites facti sunt. Dum ita Edo-
uardus ad res suas domi constituendas incumbebat, Philippus rex Franciæ
ab eo postulauit, ut sibi iusiurandũ nomine possessionis Aquitaniæ, & Pon-
tiui daret. Quocirca ille in Ambianos profectus, ubi Philippus erat, in uerba
eius, prout est mos, iuratus est: exin de locis quæ Carolus Valesius Philippi
pater aliàs Edouardo primo regi ademisset, nec reddita essent, coràm pauca
pro suo iure locutus, quamobrẽ Francus suũ animũ perspiceret, in Angliam
rediit. Anno illo ipso Ioãnes Cantuariensis antistes suorũ sacerdotũ concilio
habuit Londini, in quo postquã pleraq; uiolata expiata sunt, atq; alia multa
ad modũ pristinũ à patribus olim institutũ redacta sunt, quibus res ordinis
cõmodiorem in statũ peruenirẽt, omnes generatim qui mortẽ Gualtero Sta-
pyltono Exoniensi episcopo machinati essent, eũq; percussissent, ex Christia-
norũ cœtu eiecti sunt. Hunc Gualterũ, ut diximus in uita Edouardi secundi,
Londinenses securi percusserũt, qui fortè præsenserat se nõ posse diu saluo ca-
pite, suis seruire principibus, idcirco antè duo multorũ seculorũ opera Oxonij
fecerat, in quibus scholasticorũ collegia collocauit. Istorum alterũ Exoniense
collegium, alterũ Ceruina aula nuncupat. Rex interea concilio Vintoniæ ha-
bet, quo in cõcilio Edmundus comes Cantij eius patruus proditionis insimu-
latus damnat capite, quòd nõnullos de nobilitate cõcitasset, qui, uti suprà me-
morauimus, Edouardũ fratrẽ clàm è carcere ducerẽt, ac in administrationem
regni restituerent. Quare ille urgente Isabella regina matre regis, quæ cum ho-
mine apertas habebat inimicitias, paucis pòst diebus securi percutitur. Anno
deinde qui secutus est, qui fuit humanæ salutis MCCCXXX, & cùm regnare
Edouardus cœpit IIII, Philippa regina peperit filiũ, quem Edouardum pater
nominauit: moris est enim tam regum, quàm priuatorũ Anglorũ, ut pater in
filio maiore natu plerunq; suum renouet nomen. Eodem tempore Thomas
seu Mauritius Barcleiensis unus ex percussoribus Edouardi secundi, captus
in Gallijs, in Angliã ducitur, ac merito supplicio afficit. Item Rogerius Mor-
timerius comes Merchiæ Vualliæ à proditionis scelere non abesse cõpertus, illic
pari pœna mulctatur. Rex interim uestitu incognito in Gallias profectus, illic
nõnullas ædes sacras uoti nomine uisendi causa, aliquot dies peregrinatus est.

Dum hæc in Anglia gerebantur, Edouardus filius Ioannis Balioli qui rex
Scotiæ fuerat, cui diximus in uita Edouardi primi, Carolum Valesiũ Philip-
pi Pulchri fratrem locasse filiam, qui toto eo tempore ex quo pater regno spo-
liatus fuerat, in Gallia exularat, tum demũ fretus ope Philippi regis Franciæ
uxoris fratris, in spem recuperandi regni Scotici non incertam uenit, atq; com-
parata nõ parua militum copia, in Angliam traiecit, ut partim tentaret, an rex
permitteret se per Angliam iter in Scotiam habere, quod ualde cõmodum es-
set, partim uerò ut in societatẽ belli adduceret aliquot principes regni, qui eo-
dem tempore post eiectũ Ioannem regem, possessiones in Scotia amiserant,
quorum sanè in numero cum primis erat Henricus Bellimontensis comes Ath-
tholiæ, & Ricardus Talbotus, ambo summæ uirtutis uiri. His itaq; cum non-
nullis alijs Edouardus sibi copulatis, maiore cum fiducia adit regem, oratq;
ut permittat se per Angliam in Dauid regem exercitum ducere, atq; id pollice-
tur sine ullo maleficio se facturũ. Rex cognita eius postulatione, rem ad fami-
liarem

liarẽ ſenatũ detulit, ut quid ille agendũ argumentaret, audiret: qui interim cœpit ancipiti cura ſolicitari, quòd diu antea eum pœnituerat icti fœderis cum Dauid, cui nullo iure regnũ Scotiæ debebatur, & idcirco ægrè patiebat illũ regnare: contrà cogitabat, ſi Dauid regno pelleretur, illud malum illi fore cõmune cum Ioanna ſorore eius uxore. Vicit denicꝙ de ſenatus ſententia, fraternæ charitatis affinitatiſcꝙ uinculũ, negauit enim rex ſe daturũ iter: noluit tamen, quemadmodũ potuit, Baliolum ab incœpto deterrere, quippe qui nõ inuitus ſinebat Scotũ bello peti, quem ipſe per hunc modum iam debilitatũ tandem aliquando ſub imperiũ ſuum redigendum ſtatuerat. Baliolus accepto reſponſo, & cognito, etſi obſcurè tacitecꝙ, regis animo, conducit undicꝙ naues, atcꝙ in Scotiam nauigat, qui in Fortheam delatus, ubi littus attigit, ecce conſpicit rapros milites quaquauerſum diſpoſitos, qui oram maritimã tuerentur: qua re cognita, quia hoſtes pauci eo in loco erant numero, cùm alij alibi aduentũ eius obſeruarent, præceſſerat enim fama aduentus Edouardi, quam primũ in terrã deſcendit, atcꝙ dum primi egreſsi cum hoſte pugnant, reliqui omnes tutò deſcendentes, pugnam redintegrant. Hîc magna contentione dimicatũ eſt, cùm illi ea in re uictoriam celerem, & iſti ſuam ſalutem conſiſtere animaduerterẽt. Sed rem obtinuere Baliolani: nancꝙ Scoti poſt multa accepta uulnera pedem retulere, hoſtem ueniſſe paſsim clamitãtes. Baliolus eo ſucceſſu animo elatus, Fanum Ioannis rectà petit, ad oppugnandumcꝙ aggrediẽ. Ad hunc clamorem fit concurſus adeò frequens, ut breui tempore Patritius Doumbar, & Donaldus Marriæ comes, qui regni gubernatores erant, quòd Dauid rex eſſet ætate admodũ puer, cum reliquo exercitu adfuerint, confeſtimcꝙ ad hoſtes properarint, qui caſtra in proximis tumulis, ſecundum Ernam flumen, ad Duplynũ uicum, metati erant. Hîc commiſſo prælio, gubernatores qui omnia negligenter curarant, multitudine freti, profligantur, amiſsis ex ſuis amplius ſexdecim hominũ millibus, in quibus fuit Donaldus alter dux, cum bene multis equeſtris ordinis uiris. Baliolus tanta potitus uictoria, protinus de principũ Anglorum ſententia, Fanum Ioannis rurſum inuadit, nullocꝙ negotio capit, qui uidens rem incipere melius ire, quàm putarat, ſe Scotiæ regem dicit.

Hæc ubi rex Edouardus accepit, ualde gauiſus eſt, quòd ueniſſe tempus putaret, cùm Scotos ſubigeret: ſed ut ne ſibi crimini daretur, ſi bellum tentaret, cœpit prædicare palàm Scotũ nõ eſſe ſecum in fœdere, quòd ſe inſciente, qui id temporis legitimam ætatem non ageret, illud factum fuiſſet. Atcꝙ ita fracti fœderis culpam delendo, in Scotiam contendit: qui ubi Beruicum peruenit, oppidum obſidione cingit, ac interdiu noctucꝙ continenter urgendo reſpirare non ſinit. Erat loci præfectus Alexander Setonus uir ſingulari uirtute, qui oppidum fortiter defendebat, cùm Andreas Morauius qui Donaldo comiti nuper interfecto ſurrogatus fuerat gubernator, regis Edouardi ab obſidione auertendi cauſa in Angliã incurſiones fecit. In hunc rex Baliolũ qui ad eũ paulò antè uenerat, miſit, qui leui prælio apud Roxburgum facto, Andream cepit, fuſo aut cæſo omni eius comitatu. In Andreæ locum Scoti principes Archibaldũ Stuartũ, uirum æquè fortem ac prudentem ſubſtituunt. Is magnis repentè inſtructis copijs, oppidanis ſubſidio uadit, qui Deum uiolati fœderis ultorem inuocans, cum hoſte ad Halydonũ montem proximũ confligit, ac demum uincit. Rex Edouardus parta uictoria, Beruicũ reuertit, acriuscꝙ quàm

antea urget. Tum oppidani desperato subsidio, incolumitate pacta, illicò sese dediderũt. Conciderat in ea pugna à Scoto infinitus hominũ numerus, & præsertim nobiliũ, in quibus fuit ipse Archibaldus cum Iacobo Alano & Ioanne fratribus, item Alexander Brusius Carictæ, Hugo Rossensis comites. Captiuorũ numerus penè par. Secundum hanc cladem acceptam, Alexander Setonus datur collega in procuratione regni Patritio. Ii uidentes res domi in summo ubicq; uersari periculo, ut conseruarent Dauid regem uix tum decem natũ annos, cum Ioanna sponsa in Galliam miserunt, qui apud Philippum regem usq; eò esset, quoad idoneus foret per se obire bella. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCXXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, VII. Cæterum auto res habeo, aliam huiusce belli causam fuisse, & eam omnino ueriorem, qui tradunt Edouardum regem ideo bellum fecisse Dauid regi, quòd ille pernegasset more maiorũ, in eius uerba iurare, ut ne per id Anglũ terræ Scotiæ dominum se agnouisse fateretur. Sic Edouardus recepto oppido, ac aliis postea locis de Scoto captis, Baliolũ quem sibi iureiurando obligauerat, præfecit, cum Ricardo Talboto, relictoq; exercitus robore in Scotia, ipse cum paucis Londinum uictor belli rediit.

At Baliolus rebus suis strenuè uacans, ad Ioannis Fanum conuentũ facit, quò bona nobilium pars conuenit. Hîc post nouum regni statum de concilij sententia rectè collocatum, generatim omnes ei iusiurandum dederunt. Quo facto, Baliolus regionem obire, loca passim præsidijs firmare, & deniq; ubiq; regnare cœpit, cùm gubernatores nullam morã interponendã rati, conflato repentè nouo exercitu, hostes adoriunt. Fuit certamen diu anceps, ad ultimũ Angli singulari prælio profligantur, cæsis ad magnum utriusq; partis numerum militibus. Capti Anglorũ permulti, & in ijs Ricardus Talbotus, qui postea permutatione Andreæ Morauij missus factus est. Rex allato male gestæ rei nuntio, in Scotiam suorum cædem ulturus aduolat, simul terra simul mari copijs ductis, quanquam maritimarũ pars aliqua tempestate periit. Fuit Edouardus totum fermè annũ in Scotia, qui affectis magnis passim stragibus aduersarijs, maiorem partem in ditionem suam reduxit: quibus rebus feliciter confectis, postquam à populo iusiurandũ est datum, in Angliam reuertitur, ducitq; secum Baliolum, cuius fidem nondum satis exploratã habebat, commissa rerũ summa Ricardo Talboto, & Dauid Cumino Atholiæ comiti. Scoti post hæc, qui in altera parte erant, sibi Robertũ Stuartum & Ioannem Randulphum gubernatores constituunt. Illi libertatis cupidi, statim nouis rebus studentes, cum Cumino loco idoneo congressi, eum interficiũt, exercitũ profligant. Qua re nuntiata, rex Edouardus cum Baliolo in Scotiã accurrit, quibus hostes sese in syluas & paludes more patrio abdentes, multa cum cæde persecutus, oppida amissa recipit, ac diruta reparat, murisq; deintegro aut cingit, aut fossis cõmunit, in quibus fuere Fanum Ioannis, atq; Andreæ, Cuprum, Aberdonia, Doufermilis, ac arces nõnullæ, eaq; omnia loca præsidijs firmat, ratus satis prouidisse se, ut ne Scotus posthac posset seu auderet ab officio discedere. quo facto, quia multis de causis in Angliam reuocabatur, Baliolũ in Scotia sibi relinquendum statuit. Est deinceps aliquandiu uariè dimicatum, modò fortuna in unam, modò in alteram partem inclinante, donec ad extremum Baliolus amissis partim ui, partim proditione multis locis, & urgente fame

fame, ac passim dominãte, cœperit sibi timere, animaduertẽs nullo pacto posse se Scotorũ studium habere, quare sibi necessariò ad Edouardũ redeundum putauit, cùm eodem tempore, hinc orante Ioanna sorore Edouardi, illinc Benedicto duodecimo Romano pontifice Scotorum precibus moto, eorumq; calamitatẽ miserato, intercedente tanto certamini, atq; iubente, ne ultra utrinque arma mouerentur, inducíæ aliquot mensiũ datæ sunt. His demum rebus ita compositis, Dauid rex domũ ex Gallia reuertitur, qui regnum suum pariter bellis ac rectorũ incuria, penitus deuastatum inuenit, id quod fecit, ut nihil ei deinde potius fuerit, quàm studere, ut pacem ab Anglo modis omnibus impetraret, ne rursus in tam exitiale incideret bellum.

Edouardus interim Londinum reuersus causa habendi delectus, neruosq; belli cõparandi, quod celeritatis indigere uidebatur, ne post finitas inducias, procrastinatio suis malo foret, concilium cõuocat, causam belli exponit, auxilium quærit. Patres audiunt, & pro tempore & negotio pecuniam decernunt in rem bellicam. Post hæc & alia multa ex Reipublicæ usu constituta, placuit prouidere, ne opes quæ merciũ usu in dies singulos in insulam inferebantur, aliquando dissiparentur: itaq; lege exceptũ est, ut nemini homini neq; Anglo neq; externo liceret in posterũ tempus aurum, argentum cælatum siue signatum, de regno in continentẽ exportare. Quo factum est, ut mercatores extranei mercium suarum pretia coacti sint in alias merces insumere. Decretũ istuc etiam nunc seruatur, perpetuatum uti regno utile ab alijs qui secuti sunt regibus. Dein publicè demonstrantur multorum in Rempublicam merita, quæis magnæ laudi, magnoq; decori esse deberent. Quare illis noui honores dantur, & ante omnes, reuerentiæ causa, Edouardus regis filius fit princeps Vualliæ & dux Cornubiæ, atq; sex creantur comites, id est, Henricus filius Henrici Lancastrij Derbij, Gulielmus Bonnus Northãtoni, Gulielmus Montacutus Sarisberiæ, Hugo Andlaius, seu Audellus Gloceſtriæ, Gulielmus Clyntonius Huntyngtonæ, & Robertus Offordius Suthfolchiæ. Fuit is annus cùm ipse Edouardus regnare cœpit, x. & salutis, MCCCXXXVI, quo Ioannes regis frater comes Cornubiæ paulò antequam illud concilium haberetur, in Scotia cùm fuerit aliquot dies in morbo, interijt. Eodem etiam in concilio, Henricus Lancastri comes, factus est Aquitaniæ præfectus, quò haud ita multò pòst, cum bene magna armatorum copia profectus est.

1336

Per idem tempus, Robertus Atrebas transiuit ad Anglum, cuius alienationis causam, ut more nostro planiorem faciamus, ab ouo, sicut aiunt, incipiendum ducimus. Robertus Atrebatium comes uir fortissimus, de quo suprà nõ uno in loco meminimus, genuit ex se Philippum & Mathildem: hæc nupsit Othoni Burgundiæ comiti, ille ante patris obitum uita exutus reliquit Robertum filium, de quo nunc sermo habetur. Exin Roberto comite in pugna Curtracensi cum Flandro facta, interfecto, Philippus Pulcher rex Atrebatium comitatum Othoni Mathildis uiro dedit, tametsi reclamante Roberto, hæreditatem à Roberto auo paterno & diuino & humano iure sibi uenire detes. regis præiudicium secuti, & contrà atque ius poscebat, secundum Mathildem sententiam tulerint. Cœpit Robertus magis inde apud suos queri atque indignari, quòd amitæ quam dote tantum contentam iura uolunt, cùm stirps

uirilis superſit, perperàm ſuus auitus principatus eſſet attributus. Haud longo pòſt tempore cùm Valeſius Philippus ad regnum euocaretur, Robertus eius cum primis cauſam aduerſus Anglum regnum Franciæ repetentem acriter defendit, idq; fecit, partim quòd eius ſororem in matrimonio haberet, partim uerò quòd confideret futurũ, ut autoritate regis, tandem aliquando ſuum reciperet comitatũ. Sed contrà accidit: Valeſius enim Mathildi apertè fauens, nullo pacto eſt paſſus rem utcunq; iudicatam reſcindi. Robertus ex ea causa, alieno tum à Franco iam animo fuit, & uxore ac duobus filijs Ioanne & Carolo relictis, ad Edouardum profectus eſt, quem ille quòd honeſto loco natus eſſet, liberaliter accipiens, magno in honore habere, ad omniaq; ſua conſilia adhibere cœpit, ac non multò pòſt Richemondiæ comitatu donauit. At Robertus ex illo, dies noctesq; non ceſſauit Anglo perſuadere, ut Franco bellum faceret, atq; ita iniuriam ultus eſt. Hæc Edouardo de bello iampridem cogitanti accidere uiſa eſt facultas bene rei gerendæ, qui quamprimùm bellum ipſum ſumendum, & eius initium in Flandria faciendum ſtatuit: nanq; Guidonem in carcere apud Francos mortuo, ſucceſſerat Robertus filius natu maior, ingenti pecuniæ ſumma à Franco mulctatus, quem Ludouicus ex filio nepos ſecutus eſt. Is cùm pecunia factæ redemptionis ab auo debita nondum Franco perſoluta eſſet, & ob id populũ uexaret exactionibus uſq; eò, ut iam grauem de æs alienum tam locupletes quàm pauperes iuxtà fecerint, ſubitò principatu deijcitur, ad Philippumq; Valeſium regem cum uxore & liberis confugere cogitur. Tum Flandri certò ſciẽtes rem ſibi cum Franco breui fore, Iacobũ Arteuillam hominem ſumma audacia, cæterum ſordido loco natum, qui Edouardi rebus enixè ſtudebat, ducem eligunt.

Initio inſequentis anni Benedictus pontifex Romanus audiens tantã belli molem impendêre inter Anglum & Francum, qui de iure regni Franciæ, deq; imperio ſummè contenderent, miſit duos legatos ad Edouardum regem in Angliam, qui cognita controuerſiæ cauſa, redirent ad Philippum regem in Gallias, & pacem, ſi fieri poſſet, inter eos facerent. Ii poſtquam cum Anglo de compoſitione agitarunt, in Galliam pergunt, atq; cum Philippo conferunt, quibus conditionibus controuerſiæ ſedandæ ſint. Adfuere ſimul ex Anglia Ioannes Cantuarienſis & Ricardus Dunelmenſis antiſtites, miſsi ab Edouardo. Hîc tametſi legati pontificis maximè conati ſunt ſua autoritate res terminare, pax tamen conuenire non potuit, Franco non ſe accepturum, ſed daturum conditiones pacis palàm proclamante. Atque ita legati infecto negotio, ad pontificem redierunt. Cantuarienſis uerò cum Dunelmenſi epiſcopo in Flandriam proficiſcitur, illic expectaturus, dum rex ueniat, quem interim per literas, de rebus cum Franco agitatis certiorem facit, populumq; confirmat, eius beneuolentiam humanitate & largitionibus Edouardo modis omnibus conciliando.

Edouardus ubi cognouit Francũ ad nullas per pacificatoriã pontificis Romani legationem, æquas pactiones deſcendere, tum demum armis repetendũ iudicat, quod ab hoſte contra ius faſq; negabatur, & ad id ocyus obtinẽdum ex iuſtitia ſpem bonam animo concipiebat, quandò ipſe, ut prædicabat, non inferre, ſed propulſare iniuriam cogebatur: ſic paraturus magnum bellum cum ingenti claſſe quamprimùm in Flandriam traijcit, & ut ne Flandris ul-

la ſuſpitio ex ſuo aduentu oriatur, ſecum Philippam uxorem ducit, ut illa apud eos quaſi obſidis nomine ſit: qui ubi Anuerpiã peruenit, ſumma omniũ principũ uoluntate accipitur, cum quibus primùm de bello inferendo Gallis agitat, deinde Annoniam petit, atque Gulielmum comitem ſocerum rogat, ut conciliatis ſibi Flandrorũ animis, in ſocietatem belli contra Francum ueniat. Non abnuit Anno, qui data acceptaq; fide, unà bellum continuò comparat. Cuius rei poſtquam rumor increbuit, ſtatim omnes finitimæ ciuitates præter Tornacenſem & Cameracenſem, quæ in fide Franci regis permanebant, ad ambos certatim ex ciuibus ſuis, legatos mittunt, qui ſuam operam, laborem, officium, ſtudium, ad omnem euentum polliceantur. Rex concilio aduocato, poſtquã de ſumma rei deliberauit, ita legatis reſpondit: Ego ſimul mea, ſimul ueſtra cauſa huc ueni, ut aliquam rationem inter nos iniremus, qua ipſe meã hæreditatem reciperẽ, & uoſmet malis leuaretis, quibus nunc uexamini. Quæ incõmoda & iniuriæ à Franco duntaxat proficiſcũtur: ille etenim pernegat mihi reddere, quod materno iure debetur: uobis negotium exhibuit, quod cum ueſtris comitibus habetis. An putatis aliam ob cauſam, Roberto comiti eum olim millia aureorum ducenta redemptionis nomine imperaſſe, niſi ut per id, ueſtras abſorberet fortunas? quandò ipſe Robertus minimè ſoluendo erat, id quod poſtea accidit, cùm Robertus primò, & Ludouicus deinde ad eam multam ſoluendam uos cogere tentarunt. Præſtat igitur arma capere, ſi in ea libertate quam à maioribus accepiſtis, manere, quàm Francorum ſeruitutẽ perferre malueritis, cùm præſertim certa fiducia confidere poſſimus uictoriã nobiſcum fore, quòd noſtræ uires non ſunt infirmæ, quòd auxilia ex Anglia, ex Germania licet arceſſere. Proinde ueſtros principes meis uerbis iubete bene ſperare, ac bono eſſe animo, & ſimul eos hortamini, quod ſpõtè ſunt pollicíti, nauiter præſtent, certũ habentes me nihil cõmuni conſilio acturũ. Ad hæc adiungit, ut quæque ciuitas certum militum numerũ cogat, ad ſeq; ducat, cùm opus fuerit. Dimiſſa concione, cum ſingulis ciuitatibus fœdus icit, gratias agit, & legatos muneribus donatos domum remittit. Flandris ita in ſocietatem belli adſcitis, & ad amicitiam iunctis, deinde Ludouicum cognomento Bauarum Imperatorem in ſuas partes ducit. Ille continuò copias congregat, & ut Edouardo gratum faciat, eum uicariũ imperij facit: quod munus Anglus non abnuit, ſed obire noluit, ne Benedicto pontifici diſpliceret, quia Bauarus eius inimicus erat. Dum Edouardus Anuerpiæ moratur, Philippa uxor filium peperit, quem Leonellum appellauit. Fuit is annus cùm regnare cœpit XII, ac humanæ ſalutis MCCCXXXVIII.

Iſta omnia Philippus facilè intelligebat, eruditus in ſingulas horas & literis amicorũ & nuntijs: quamobrẽ maiorem Flandriæ motũ expectans, ex omni Gallia, ac uſq; à Scotia, copias quãcitiſsimè poteſt, quærere, cogere præſidia in ciuitates item belli duces rerum geſtarum fama claros ad ſe euocat, in quibus fuerẽ Ioãnes Boëmiæ, Ludouicus Nauarræ reges, Ioannes Britannus dux, cum Rodulpho Lotharingo, atq; nõnullis alijs, adeò ut breui millia armatorũ centum cõuenerint. Dum uterque rex nouas amicitias ſibi conciliant, & ueteres confirmantes auxilia parant, in Aquitania fit belli initium: nam Carolus Alenconij comes Philippi frater, Anglicos fines excurſionibus uexare primus cœpit. Qua re permoti Angli, in Santones egreſsi, Paracolum oppidum

capiunt, agros circa populantur, incensis passim ædificijs, aliquotcp̃ sequun-
dis factis prælijs, bellum continuant, cùm alia parte Philippus classem mittit,
quæ omnem Angliæ oram infestam reddat. Ea primò Vectam insulam petit,
quò cùm prohibente uento, accedere non posset, rectà, maioris prædæ facien-
dæ causa, in Suthantonensem portum se appulit. Hîc Franci in terram sese eji-
ciunt, ac oppidum diripiunt, inde ad oram insulæ occidentalem cursum tenen
tes, eam pari modo hostiliter deuastant: sed dum in terram aliquot egressi, lon
gius euagantur, subito incolarum concursu circumuenti passim obtruncan-
tur, aliquot etiam naues minores quæ decrescente Oceano, in sicco littore re-
sederant, captæ sunt, reliquæ naues cum præda domum se receperunt. Atque
tale fuit Gallici belli initium.

Edouardus parato interim ingenti exercitu, acceptiscp̃ auxiliarijs copijs à
ciuitatibus, unà cum obsidibus, qui pignora essent beneuolentiæ, ac datæ ab
eis fidei, ut signa ueris prima apparuerunt, Tornacũ proficiscitur, & quia urbs
munitissima erat, ne terat tempus, per uim expugnando, Cameracum conten-
dit, præmissiscp̃ nuntijs ad oppidanos, ut quæ imperaret, facerent, eos extimo
re summissiores fore sperabat. Verùm tantum abfuit, ut Cameracenses fue-
rint dicto audientes, ut freti præsidio Francorum, quod intus erat, portas clau
serint. Tum Edouardus iudicans oppidum inimicissimum à tergo non relin-
quendum, propius accedere ac oppugnare constituebat, cùm Anno & Aure-
bas comites admonuerunt, negotium præ bello in Francum iam sumpto, mi-
nimi omnino momenti, non esse tunc curandum, sed illud gerendũ, ad quod
maturandum milites paratissimi essent, cùm periculum esset, ne si retardare-
tur, eorum animi elanguescerent, remitterentcp̃ uirtutem. His rationibus rex
adductus, oppugnationem dimittit, atque fluuium Scaldam trajicit, constitu
tumcp̃ iter facere pergens, Peronã uersus, quod est Veromanduorũ oppidũ,
proficiscitur. Dum eò properat, nuntiatur Philippum Sommam flumen tra-
duxisse copias, atque non procul consistere: igitur recta uia ad hostium castra
contendens, millia passuum circiter tria, locum castris idoneum capit, postero
die per nuntios hostem qui studio pugnandi ardere uidebatur, ad certamẽ in-
uitat. Francus dehortantibus suis heroibus, & multis argumentis docẽtibus,
non præstare offerre se periculo & niti multitudine militũ, noluit ad manus
uenire, sed unde uenerat, retro abijt, fortasse intelligens, in tanto negotio mi-
nus omnino externi militis, cuius maior pars in exercitu erat, uiribus cõfiden
dum, & idcirco pedem referendum, cùm cuiusuis hominis sit interdum erra-
re, cæterum in errore permanere tantum insipientis. Qua re cognita, Edouar-
dus qui festinando nullum desidiæ quieticp̃ locum relinquebat, ut hostem ar-
mis & non obsidione premeret, & ob id magnos cõmeatus nõ parauerat, Ar-
uerpiam reuertitur, ac inde non multò pòst relicto exercitu cum Philippa u-
xore Gandaui, in Angliam redit, ad parandum in militem stipendium, cæte-
racp̃ curanda. Fuit is annus quo rex in Angliam redijt, XIII cùm regnare cœ-
perat, & salutis MCCCXXXIX. Tum conuocato ad Vuestmonasteriũ con-
cilio, ita egit, ut eius autoritate imperatum sit populo tributum, quod statim
cuncti soluerunt, præter sacerdotes, quibus parsum est, quò aliàs illi amplio-
res erogarent pecunias.

Interea in Flandria, quæ id temporis belli administrandi, sustinendi, pro-
pulsan-

pulsandi principatum tenebat, post discessum Edouardi, Gulielmus Sarisberiensis & Robertus Suthfolchiæ comites, cum parua manu militum, oppidū Insulam quod Francus cum Betunia, & Aduaticis, nomine pignoris, ob non persolutam mulctā olim Roberto comiti indictam, adhuc tenebat, oppugnatum eunt, atq; uno tēpore obsidione pariter ac oppugnatione opprimere incipiunt. Oppidani missis celeriter ad Philippū nuntijs, auxiliū petūt, quod ille opportunè tulit. At Angli qui temerè se inter hostes coniecerant, ubi subsidiū oppidanis submissum esse cognouerunt, desperata oppugnatione oppidi, in fugam uertuntur, & amisso magno militum numero, comes Sarisberiensis capitur. Est eodem tempore par clades à Franco accepta, siquidem classis Anglica secundum oram Bononiensem delata, noctis silentio bonam militum partem in terrā exponit. Ii derepentè suburbanos uicos incendūt, prædas agunt, dum eodem temporis puncto, reliqui naues aliquot quæ in anchoris consistebant, capiunt, & abducunt onustas frumento, ac machinis bellicis. Atque ita tam mari quàm terra quotidie incursionibus utrinque decertabatur, cùm Edouardus in Anglia nouum militum supplementum parabat, cum classe, ad uehendum in Flandriam militem. Quod ubi Philippus per exploratores cognouit, classem quadringentarum nauium, quas ex omni littore Gallico collegerat, in Flandriam præmittit, ut Edouardum uenientem littore arceat. Huic ingenti classi præfecit Hugonem Quieretum, & Nicolaum Bochettum, uiros rei nauticæ peritissimos. Illi idoneam tempestatem nacti, ubi ad oram Flandricam delati sunt, portum qui contra Clusas oppidum est, & ad Angliam spectat, occupant, ac littus omne dispositis nauibus tenent, ut mox classi Anglicæ interceptæ, aut fugatæ, non possint Flandricæ naues quæ ad Clusas erant, auxilio ire: ac ita instructi, hostis aduentum præstolantur, obseruant, expetunt. Atqui Anglus qui tale quid non suspicabatur, ut comperit hostes præpropera festinatione portum præoccupasse, & nullam esse uiam, nisi quam ferrum sibi patefaceret, adauget quamprimùm numerum cùm hominum tum nauiū, in pluresq; dies commeatus parat: ita paratam classem ducentarum & sexaginta nauium, ad decimū calend. Iulias anno salutis MCCCXL, ex ora insulæ orientali, quò naues conuenerant, soluit, qui tota ea nocte, quæ secuta est, secundo uento usus, mane lucescente die, cōspicit ex alto Gallicā classem, quæ, ut dictum est, portum ac littus omne prior occuparat. Quare cognita, ilicò iubet uela deponi, atque milites sumpto cibo, sese ad pugnam expedire, ut dum ita se parabant, sol qui oriens prospectum adimebat, interim ad occidentem inclinaret. Ductores Franciæ classis hostem itidem uenientem conspicati, ad certamen accinguntur, obuiamq; procedunt: qui uix per mille passus extra portum in altum exierant, cùm Edouardus cum tota classe adfuit, datóque signo, suos sese in eos incitare præcepit. Hîc ubi uentum est ad manus, pugnantur aliquantisper utrinque acerrimè, donec impellente uento, qui Anglis secundus erat, naues Gallicæ ad littoris angustias sensim transcurrerint, ubi tandem uictoria ab Edouardo parta est, captis aut fractis omnibus ferè hostium nauibus. Occubuere mortem in hac nauali pugna, si autoribus qui ad eam rem scribere uidentur, credimus, Franci fermè omnes, extra nobiles quàm multos captos: ex Anglis plus quatuor millia ceciderunt. Secundum istud singulare prælium, Francorum animi uehementer fracti, Anglis autem spes

ingens addita est. Rex ubi Gandauum peruenit, Flandrorum animos ob rem male gestam ab Anglis ducibus ad Insulam, territos maximè cõfirmauit. Philippa regina paulò ante aduentum regis, Gandaui filium enixa est, quem Ioannem cognomine Gandauensem appellauit, quæ res lætitiam adauxit.

Rex Edouardus post hæc ad exercitũ uenit, ubi cum Ioanne Brabantino duce, Gulielmo minore Annoniæ comite (nam eius pater Gulielmus paucis antè diebus mortuus erat) Iacobo Arteuilla, ac pluribus Germanis principibus belli socijs, qui arma, qui equos, qui milites polliciti, se totos & animis & coporibus in id bellum gerendum contulerant, fœdus renouat. Quo facto, Robertum Atrebatem cum parte copiarum mittit oppugnatũ Fanum Odomari, quod ab hoste tenebatur, qui ubi oppido appropinquauit, obuios habuit Francos, qui intus in præsidio erant, in quos dato signo ad inuadendum equites suos concitat, ipse deinde instructa acie sequitur. Non refugerunt pugnã Franci, qui non modò sustinuerunt primũ equitum impetum, sed eos loco dimouere, atq; pedem referre coëgerunt. Tum Robertus cum reliquo exercitu in hostem delatus, certamen redintegrauit: pugnatũ est ad uesperum, sed uter uicerit, non facilè constat. Non nemo tradit Francos fudisse primo congressu hostes, & in fuga interfecisse ex illis quatuor millia & octingentos, ac cepisse quadringentos. In annalibus uerò Anglicanis inuenio Robertũ bis in fugam uersum, sed ad extremũ collectis per suos centuriones raptim omnibus subsidijs, quæ huic necessitati reseruarat, in hostes conuersum, posteaquã sensit, nec clamorem hostium, nec impetũ, nec tela missa eandem uim habere, quæ haud dubiam lassitudinem significabant, quanto maximo potuit impetu incurrisse in Francos, & illos denicq; in fugam uertisse, magnamq; fecisse stragem, licet beneficio noctis, Francis fugiendi spatium datum fuisset. Robertus postea ad Edouardum redijt, qui interea cum reliquo exercitu Tornacum profectus, urbem obsidebat, & quamuis uallum circunduxisset, & dies ac noctes oppugnationem continuaret, nec tamen proficiebat hilum, quòd ciues muniti ualido Francorũ præsidio fortiter se defendebant, cùm Philippus inter hæc Tornacensibus opem laturus, in Atrebates copias duxit. Dum ita reges paruo inter se interuallo in armis stabant, ac simul de pace amici inter eos agebãt, Ioannes Anno siue Gulielmus eius ex fratre nepos comes Annoniæ (uter enim fuerit, ambigitur) cum ualido Anglorũ robore, ad Fanum Amati oppidum egregiè munitũ contendit, & quacunque incedit, ferro & igne omnia deuastat, exhaurit, urit: quò ubi peruenit, tanto impetu inuasit, ut ui ceperit, ac diripuerit, direptumq; inusserit: quo feliciter ac celeriter confecto negotio, per omnem proximũ agrum excurrit, unde magnum numerũ pecoris atq; frumenti adduxit. Vrgebat interim Edouardus Tornacenses usq; eò, ut nihil ei oppidanorũ deditione desiderabilius esse uideretur, cùm illi per legatos Philippo significarunt, se non posse diutius obsidionem tolerare, nisi confestim suppetias ferret. Qua re intellecta, Francus Tornacum uersus mouet, ac millia passuũ tria, ab hostium castris castra ponit. Fuisset haud dubiè paulò pòst aliquo singulari certamine inter reges dimicatũ, nisi induciæ in duodecim menses factæ interueniissent, quarum conditiones fuerunt, ut Francus restitueret Anglo aliqua in Aquitania oppida belli tempore capta, ac Flandris residuas pecunias remitteret, ex mulcta Roberto comiti irrogata, id quod illi in primis postulabant.

Igitur

Igitur sic constitutis ad tempus rebus, Ludouicus tandem comes in Flandriam restituitur, & Philippus domum repedat, cùm Edouardus Gandauū concessit, ac non multò pòst in Angliam. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCXLI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XV.

Quo tempore concilium habitum, quo in concilio bene multi locorū præfecti, quòd officium non feciſſent, uel multa commiſiſſent, quamobrem cum populo peius actum eſſet, turpiter priuati, mulctatiq; ſunt, et in locum eorum alij ſurrogati homines multò probiores, integriores q;. Eodem anno mortem obijt Gulielmus Meltonus archiepiſcopus Eboracenſis, cui ſucceſſit alter Gulielmus Zonchis, ordine antiſtitum tertius & quadrageſimus. Eo qui ſecutus eſt anno, Dauid rex Scotiæ aliquot derepētè cum Anglis finitimis tumultuoſa prælia fecit, audacior effectus ex noua amicitia, cum Franco conciliata: nam Philippus rex cùm uideret Anglum repetundo hæreditatem Franciæ regni, futurum in perpetuum hoſtem, putauit peropportunū habere Scotum qui illi propinquus eſſet, amicum, qui ſibi inſtar ſagittæ eſſet, quam cum uellet, in Anglum adijceret: itaque omnis oblitus neceſſitudinis, quæ ipſi cum Edouardo Baliolo intercedebat, fœdus cum Dauid iūxit, opibusq; enixè iuuit. Sunt deinceps Franci reges Philippi inſtitutum nauiter ſecuti, adeò ut Scotum in amicitiam acceperint, fouerint, protexerint, rem ſuam cum eo ſemper coniunctam putarint. Quo ille beneficio auctus, etiam nunc Franci regis nutu, atq; renutu, & pacē habet, & bellum cum Anglo gerit, ut qui ſemper paratus eſt, ex eius uoluntate facere id, quod patrię bono magnopere eſt: etenim Francus Scoto milite continenter utitur, item reliquos in terra Francia, libens dat mercaturam facere, habere agros, habere domicilium, conſequi honores, obtinere dignitates, perinde ac ſi Franci homines eſſent. Sed ego dixerim illam amiciam iam inde ab initio, ab Achaio rege, uti alibi oſtendimus, contractā fuiſſe, qui ſe cum Magno Carolo coniunxerat fœdere perpetuo, ut illud poſtea non factum, ſed renouatum fuerit. Nunc ad prima redeo. Dauid non multò pòst ſibi timēs, quam ſummiſiſſimè potuit, rurſum ab Edouardo inducias petiuit, ac ſimul curauit, ut Philippus ſua cauſa miſſum faceret Gulielmum comitem Sarisberienſem, qui, ut ſuprà docuimus, apud illum captiuus erat. Quam obrem rex Edouardus placatus, qui maioribus rebus ſimul diſtentus erat, inducias Dauid in aliquot menſes dedit.

Per idem tempus, ſubitum bellum in Britannia ortum eſt: eius belli cauſa hæc fuit. Siquidem Petro duci, de quo ſuprà ſæpe memorauimus, Ioannes ſucceſſit ex Ioanne Rufo filio nepos, qui moriēs filium dignitatis ſuperſtitem reliquit Arthurum. Is ex Beatrice priore uxore genuit Ioannem & Guidonem, & ex altera Iolantide nomine comite Montifortis ſuſtulit Ioannem. Ioannes tertius maior natu Arthuri filius dux, ſine liberis mortuus eſt. Ex Guidone uerò nata eſt Ioanna cognomento Clauda, quòd ſubclaudicaret. Hæc nupſit Carolo comitis Bleſenſis filio, ex Margarita Philippi regis ſorore procreato. Igitur Ioanne tertio uita priuato, orta eſt de principatu Britanniæ controuerſia, inter Ioannem qui iure materno comes erat Montifortis, & Ioannā Claudam, iſta in ſenatu Pariſienſi, hæreditatem eò ſibi uenire contendebat, quòd filia Guidonis eſſet, qui ſi uiueret, ſine omni controuerſia, fratri ſuccederet. Ille è contrario affirmabat ius ſecum facere, propterea quòd eſſet cognationis gra

du propinquior Ioanni duci, q̃p Clauda, quæ neptis esset, remq̃ suã corrobora
bat exemplo causæ comitatus Atrebatium paucis antè annis actæ. Itaq; iudi
ces ad quos controuersiæ cognitio pertinebat, postquam de causa cognouer
runt, secundum Carolum, qui uxoris causam agebat, iudicarunt. Noluit Ioan
nes eo iudicio esse contentus, qui prædicabat illud nõ iure, sed autoritate Phi
lippi Caroli auunculi factum: quare de controuersis rebus non amplius iure,
sed armis decertãdum iudicans, primo quoque tempore Edouardi auxilium
implorat, atque ita armatus primùm omnium pecunias ab arce Lemouicum
tollit, quas frater eo loci recondiderat, deinde Nanetes atq; Redones in pote
statem redigit, item Brestum cum arce, deiecto Caroli præsidio, capit, ac po
stremò Venetos in deditionem recipit. Quod ubi Philippus cognouit, qui
Carolo fauebat, continuò Ioannem filium ducem Normaniæ in Britanniam
mittit. Ille cum exercitu profectus, paucis pòst diebus, quàm eò peruenerat,
Nanetes recepit. Hîc Ioãnes comes captus Lutetiam in Luparam arcem mit
titur, ubi ad extremum uitam finiuit, qui ex se filium superstitem etiam nomi
ne Ioãnem reliquit. At uxor comitis Claudia Ludouici comitis Flandriæ fo
ror, fœmina nobilissima, quæ se Redoni tenebat, nihil ferè animo territa pro
pter uiri casum, Ioannẽ filium impense Britannis principibus qui eius factio
nis erãt, commendat, missisq̃ legatis, qui auxilia Anglica accersirẽt, filium du
cem renuntiandum curat. Edouardus uicem amici dolens, ac tum iure amici, tu
tiæ, tum accensus ira, succurrendum censuit, qui habito militum delectu, para
tisq̃ nauibus, Robertum Atrebatem aduersus Blesensem in Britanniam mit
tit. Is ubi regionem ingressus est, omnia cædibus & incendijs disturbat, ua
stat, fœdat: sed ut belli sciens cùm animaduerteret maiorib. uiribus esse opus
ad resistendum hosti, unà cum Claudia, & Ioanne eius filio, aliquanto pòst re
dit in Angliam, docetq̃ Edouardum de Britanniæ statu, decq̃ belli gerendi ra
tione: Claudia uerò omnibus orat precibus, ut pro sua liberalitate, se opera, eõ
filio, gratia, opibus iuuet. His rebus permotus rex statuit opem ferre, sed ut iu
re affinitatis, id honestius faceret, Mariam filiam Ioanni duci despondit, atq;
rursus Robertum maioribus copijs instructum cum Claudia in continẽtem
mittit, cum eoq̃ Sarisberiensem comitem ac Ioannem Burscherium uirum
cùm prudentia, tum fortitudine præstantem adiungit. Illi sequũdo uento uh,
simulatq; Britanniam attigere, ecce tibi, subitò obuiam habuerũt Francorum
classem & uiris & armis ualidam, tum orto certamine, ita est pugnatum, ut ex
quo Marte discessum sit: postero die, exposito in terrã exercitu, Robertus Ve
netos aggreditur, manusq̃ dare cogit. Adfuit aliquanto pòst Carolus Blesen
sis cum ualido exercitu, fractaq̃ una portarum, captam Venetorũ urbem re
cuperauit. Angli per alias portas egressi, in Redones se receperunt, multis il
lorum captis, aut interfectis: ibi Robertus Atrebas uulnus accepit, eoq̃ conti
nuum dolorẽ faciente acerbè affectus paucis pòst diebus occidit. Is honestum
apud regem ordinem duxerat, cuius immaturo interitu, res Anglica maximũ
fecit damnum. Hac clade cognita, rex Edouardus in Britanniam confestim
traiecit, ac Nanetes obsedit, ubi Carolus se tenebat: sed cũ illi firmo essent mu
niti præsidio, ut ne operam luderet in oppugnando, inde digressus, Dinanum
oppidũ per uim cepit, ac diripuit: quo facto, Venetos obsessum perrexit, qui
dum eos acriter opprimebat, superuenit Ioannes dux Normaniæ, cũ maximo
exercitu,

exercitu, positisq; propè castris, ad pugnã se accingebat, cùm Clemens sextus Ro. pontifex, qui in Benedicti demortui locũ substitutus id tẽporis Auenione sedebat, ita per legatos egit, ut inducíæ paucorũ mensiũ renouatæ fuerint.

His actis, rex in Angliam reuertit, atq; statim pòst legatos Auenionem ad pontificem misit, quò iam antea Philippi legati cõuenerant: pontifex enim pacis conciliandæ cupidus, se magnopere confidere demonstrabat, si sibi eius rei esset facta potestas, fore, ut æquis conditionibus omnes controuersiæ dirimerentur, qui tamen postquam utriusq; partis audiuit rationes, desperans de cõpositione, id negotij in aliud tempus reiecit. Ita rem sæpius frustra tentatam Edouardus aliquando dimittendam, & tantummodo de bello agendum iudicat, non quòd nomen pacis horrere, sed uictoria, non pactione complecti deinceps uelle dicatur: quocirca naues, arma, uiros, commeatum studio comparat, ut mox in Normaniam, ubi initium belli faciẽdum deliberarat, proficiscatur, ac simul Henrico Lancastrio Aquitanię præfecto imperat, ut in armis sit. Fuit hic annus salutis MCCCXLVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XX. Philippus interea regno purgando uacabat: nanq; nõnullos qui Angli partes secuti fuerant, exilio aut morte mulctauit, in quibus fuit Oliuerus Clissonius, Gulielmus Baccho, & Ricardus Perseius, qui suis & amicorum opibus Eduardum enixè iuuerant. Vnus fuga euasit Gotthofredus homo Normanus Aricuriæ comitis frater, qui ad Anglum transiuit. Altera parte Iacobus Artevilla opera Ludouici Flandri comitis, Gandaui à plebe interficit, eiusq; corpus ad ignominiam inhumatum relinquitur, feris escæ futurum. Quibus rebus auditis, Edouardo ira simul & Gotthofredi stimulis incitato nihil deliberatius fuit, quàm ut aliquot Francos captiuos supplicio mactaret, sed humanitatis memor illis pepercit, ex quibus unum Henricum Leonensem ea conditione dimisit, qui Philippum suis uerbis ad certamen inuitaret, quod ille profectus celeriter fecit. Non abnuit Francus, qui undiq; copias cogebat. Interim inducíarum finis obrepserat, cùm Lancastrius in Aquitania initium belli fecit: is socio Gualtero Manio uiro singulari uirtute, in Francos arma mouet, illisq; passim profligatis, Engolísmenses, Villamfrancam, item Rionis & Fani Basilij arces cum oppidis aliquot minus amplis, capit. Secundum hæc, uenit auxilio suis Ioannes Normaniæ dux, qui nonnullis factis cum hoste prælijs, Engolísmum cum Villafranca, sese oppidanis dedentibus, recepit. Dum ita Aquitania bello ardet, Edouardus omnib. rebus paratíssimus in Normaniã transmittit, qui ubi eò peruenit, quia audiebat regionem militibus uacuam, eductis in terram copijs, recta uia Cadomum petit, in itinere oppida aliquot capit ac diripit, uicos & ædificia cunctis timoris incutiendi causa, incendit. Cadomenses sese muniuerãt, & pro Vallo stabat Rodulphus Francorum equitum magíster, ac Ioannes comes Tancredouillanus, qui turrim quæ ad pontẽ sita est, tenebãt. Cùm igitur Anglus appropinquauit, in eum impetũ faciunt, sed nullo negocio repulsi in oppidum effuse sese concitant, quos ille secutus simul intrat. Hîc aliquid cædis utrinq; editum, Anglo uiam ferro faciente, & oppidanorum alijs repugnãtibus, alijs infirmioribus è tectis saxa pariter demittentibus, atque aqua feruenti hostes per uias commeantes perfundentibus, cùm ad extremum uniuersis manus tendentibus, rex receptui cani iusit. Hîc Rodulphus & Ioannes comes cum bene multis alijs capiuntur. Post Ca-

domum captum, tantum Normanos omnes timoris inuasit, ut uideres non hominum modò turbam mulierum puerorúmque agminibus immistam omnes passim complere huc illuc fugiendo uias, sed pecora quoque præ se agrestes agere, ut omnem Normaniam relinqui subitò crederes, necnon opidanos ultrò sese Anglo offerentes, claues oppidorum ac arcium tradere, quos ita facientes Edouardus perbenignè atque humaniter accipiebat, bonoq; animo esse iubebat, ut tali clementiæ exemplo, deinde alios in fidem suam uenire alliceret.

Philippus à quo nullum tempus prætermittebatur, de rebus instantibus agendi, & prouidendi, interea cupiens tot detrimenta ab Anglo hactenus accepta sarcire, coactis magnis copijs, & in ijs Ligurum sagittariorum mercede conductis millibus duodecim, classem parabat, quò trajceret in Angliam, ut eò omne bellum auerteret, uocatus in eam spem, ut par est credere, Romanorum exemplo, qui non prius Annibalem hostem acerrimum à ceruicibus suis excutere potuerint, quàm duce Scipione, in Africã bellum mouissent: sed ubi audiuit Anglum Normaniam inuasisse, mutata necessariò sententia, cum illis copijs, quas paratas ad id tempus habebat, hosti obuiam eundum constituit. At Edouardus in causam suam sedulò incumbens, utpote qui certò sciebat victoriam in celeritate esse positã, capto Cadomo, ut ne labori neu periculo parcat, postquam oppido milites præsidio reliquit, confestim præmittit Gothofredum Aricuriã cum electa leuis armaturæ equitum manu, qui iniecto passim populis timore ad deditionem solicitet, commeatumq; paret. Ipse deinde cum toto exercitu subsequens, Rothomagum uersus contendit, eam urbem quæ regionis caput est, primùm omnium petiturus armis: sed per exploratores certior factus, ciues longè firmissimo munitos præsidio non omnino pares sui negotij fore, aut expugnare, aut ad deditionem breui cõpellere, ad pontem Archæ qui in Sequana est, pergit, quem hostis præsidio teneri audiẽs, Pisciacum proficisci maturat, ac simul quoquouersum equites dimittit, qui prædi, qui cædem, qui incendia faciant, ut Francus rex qui prope Lutetiam, ad diui Germani Fanum cum exercitu erat, suorum detrimentis motus, ad oram maritimam descendere cogatur, ubi loci multis de causis præstare ducebat manus cum hoste conserere, & eo in primis, quòd ex Anglia continenter illucaxilia confluebant, quodq; miles præda præpeditus, ac longo itinere defessus, non libenter ire longius uidebatur. Itaq; equites longè lateq; euagati magna edita strage, ingentem egerunt prædam. Postquam rex Pisciacum peruenit, pontem qui ibi erat, à Franco disiectum esse inuenit, propter quod positis eo loci castris, pontem reficere instituit. Ea temporis mora damno cum primis fuit uicinis populis, quia ille interim omnem circumiacentem agrum fœdè uastauit: ita demum ponte restituto, in Bellouacos profectus est, atq; inde Caletum oppugnatũ contendebat, cùm Philippus interea motis castris, cœpit hostem pedetentim sequi, simul locum quæritãs ad pugnam faciendam idoneũ. Sed occultũ erat, quod omnino obstabat, cur minus cum hoste cõfligeret Philippus: is etenim talis erat, qui magnum præ se ferret animum, & ut id facilius ostentaret, pro suo iure res gerens, minus aliorum consilio nitebatur, ut etiam qui cibum alienis dentibus mansum, uti iam uulgò dicitur, nauseam mouere ducebat. Quæ tamen animi magnitudo siue quòd eius mens nihil boni diuinare

naret, siue quòd reuera timidus esset, nequaquam apparuit in committendo prælio cum Anglo, quod infrà perspicuè demonstrabitur. Sed ad inceptum reuertamur.

Philippus igitur ubi cognouit per exploratores Edouardum in Belloacos peruenisse, & inde ad mare festinare, arbitrans eum fugere, & ob id se uictoriæ compotem fore sperans, Abbatisuillam perrexit, ut hostem qui compertò eius aduentu, iter commutarat, & ad Arenas uicum profectus ad ripam Sommæ constiterat, inuaderet: & ne flumen derepentè transiret, Godomarum egregium belli ducem cum magna militum manu, ad alteram ripam præmisit, qui Anglum fluminis transitu prohiberet. Edouardus cognito Philippi aduentu, ut ne inter arenas pugna, si pugnare cogatur, fluctuet, statim reperto fluminis uado ad transeundum tuto, copias omnes, Godomaro nequaquã sese opponere audente, traducit, ac recta uia Crescia cum sui Pontiui comitatus oppidum petit, atque eo loci factis castris, triplicem aciem deducere incipit: in prima, suo more, sagittarij erant, in altera equites, quibus Edouardus Vualliæ princeps præerat, tertiam ipse cum militum robore tenebat, qui singulos duces cohortatus ut pro se quisque fortiter pugnaret, sub signis Francum expectabat. Sequitur hostem Philippus, ac traiecto flumine ab eius castris ad tria millia passuum castra locat, credens se longius abesse: sed ubi cognouit eò uentum esse, ut denique aut pugnandum, aut turpiter retrorsum abeundum esset, ac simul per speculatores intellexit Edouardum instructo iam agmine, in campum qui inter utraque castra intercedebat, reuerti, ut se in pugnam traheret, tum necessariò ocyus quàm constituerat, suos in aciem educit, in frontecq; locat Ligures sagittarios, qui arcubus utebantur, quos balistas uocant, quibus plurimum confidebat, ac protinus in campum descendit, ipso illo die, qui fuit dies x. cal. Septembris. Datur utrinque signum pugnæ: Ligures tensis arcubus, prælium incipiunt. Angli ubi primos ictus scutis exceperunt, emissa subitò sagittarum nube, ita Ligurem turbant, ut spatium tendendi arcus non sit: ita acriter urgent, ut ad extremum pedem referre cogatur. Id Philippus animaduertens, ira pariter atque metu turbatus, iubet equites per medios Ligures impetum in hostem facere, quos etiam sagittis primùm propè confectos, Edouardus princeps cum equitatu obuiam factus, facilè inde fundit. Tum sagittarij qui ferè soli pugnabant, spe certa uictoriæ ictibus crebrioribus urgentes, uno temporis puncto, totum hostis exercitum dissipant. Sic Franci in fugam uersi, passim aut interficiuntur, aut capiuntur. Philippus cognita suorum strage, cum paucis ea nocte, quæ sequuta est, in Ambianos se retulit. Ceciderunt in ea pugna triginta circiter Francorum millia, in quibus fuere uiri principes Ioannes Boëmus rex, Carolus Alenconij comes Philippi frater, item duo Ludouici, dux Lotaringus, & Flandriæ comes, complures; q; alij. Numerus etiam captiuorum ingens fuit. Interijt & in eo prælio comes Aricuriæ frater Gotthofredi, quare ille rerum suarum sortem dolens, ad Philippum postea redijt, cui uenia data. Est res profectò dictu mirabilis, ut tantus ac potens exercitus à solis ferè Anglicis sagittarijs uictus fuerit, adeò Anglus est sagittipotens, & id genus armorum ualet.

Edouardus tanta uictoria potitus, maximè collaudat suorum militum

uirtutem, atque omnem prædam illis concedit, deinde corporibus omnium occisorum ad sepulturam traditis, Caletum contendit, cui uenienti quo- niam oppidani portas clauserunt, positis secundùm muros castris, iurat se nequaquam prius illinc abiturum, quàm per uim oppido expugnato, om- nem necarit senatum: atque ita factis confestim ibidem hybernaculis, illud obsidione cingit. Dum hæc alibi geruntur, Ioannes dux Normaniæ neces- se habet ex Aquitania ire auxilio patri, cuius post discessum, Henrico Lan- castrio eius regionis præfecto tantùm animus creuit, ut continuò Santo- nes cum Pictonibus, in suam potestatem redegerit, atque inde omnis gene- ris prædam Burdegalam abegerit. Premebat interea Edouardus Caletum ar- cta obsidione, qui ita omnes uiarum aditus dispositis passim militum cu- stodijs, tenebat, ac ingenti classe omne maris littus anteceperat, atque dili- genter obseruabat, ut iam neque terra neq; mari spes ulla oppidanis super- esset habendi aut auxilium, aut uictum à Philippo, qui interim reparabat exercitum. Ita Caletes desperato omni subsidio, ac fame domiti, ad ulti- mum incolumitate habita, datáq; facultate, ut cum singulis uestimentis, quò terrarum uellent, sibi migrare liceret, præter principes, qui in uictoris potestate essent, se Edouardo dediderunt, post undecimum mensem, quàm oppidum oppugnari cœperat. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCXL- VII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XXI. Præsidium quod in oppido erat, rex partim dimisit, partim ad redemptionem retinuit: principes uerò oppidanorum, quos, uti diximus, neci destinauerat, cùm supplicio affici mandasset, Philippæ uxoris uictus precibus ad extremum uita donauit. Hisq; actis, oppidum & natura loci & manu munitum, quippe quod spe- cus habet ad Oceanum pertinentes, per quas aqua crescente æstu, circundu ci potest, atque per id inexpugnabile fit, ualido firmauit præsidio, crebrasq; posuit uigilias, quò ab omni uacuum foret periculo: item & Anglicam co- loniam deduxit, sed id aliquanto pòst fecit, sicut infrà ostendetur. Consi- derauit enim prudens princeps locum patriæ peropportunum esse, tam ad obeunda bella transmarina, quàm ad merces apportandas. Porrò oppidum in littore Oceani, ut alibi scripsimus, contra insulam situm est, à quo ad eam est longè breuissimus transmissus, triginta non amplius passuum millia. Quare reges etiam nunc id oppidum ut regni arcem continuis cu- stodiunt excubijs.

Scoto interea per Francum solicitato, cùm audiret Edouardum in Gallia bello esse ingenti implicatum, tantùm fiduciæ ac spiritus accessit, ut omnis immemor induciarum religionis, non de ratione belli innouandi cum An- glo cogitaret, sed uicisse iam sibi uideretur: itaque primo impetu partim cæ- sis, aut alijs fugatis Anglis, qui locis aliquot quæ ad Scotiam pertinent, præ- sidio relicti fuerant, in Angliam erumpit, atque passim uicis ædificijsq; in- censis, usque Dunelmum, in omnes incursat agros, ac dulcedine prædæ duc- tus longè lateq; uagatur, ut qui planè confidebat omnem breui tempore re- gionem incolis iam terrefactis, posse se in potestatem redigere. Sed multum interest inter os & offam, sicut in prouerbio est: nam hunc cùm Angli aude- cius progressum uidissent, sperantes intercipi posse, confestim bene magno ex quocunque hominum genere, etiam sacerdotum, quibus necessitas pu-

gnandi

gnandi patriæ defendendæ causa, ueniam dabat, coacto exercitu, duce Ioanne Coplando uiro forti, inuadunt, ac singulari certamine, non sine tamen suorum detrimento haud mediocri, uincunt. Cædes tanta fuit, ut pauci euaserint. Dauid rex post suorum stragem, cum aliquot principibus captus, Londinum in custodiam mittitur. Scoti principes post acceptam cladem, ut ne suis desint rebus, confestim Robertum Senescallum regno præficiunt, adiungúntque ei consiliarium Gulielmum Douglassatem uirum singulari prudentia. Ii statim exercitum cogunt, unacp per legatos à Philippo Franco rege auxilium rogant, qui paulò pòst illud ultrò misit. Ita breui magnis comparatis copijs, bellum cum Anglo redintegrant, solùm tamen de resistendo eatenus cogitantes, quoad æquis conditionibus rex ab hoste redimi posset. Multæ itacp utrincp interim cædes factæ sunt, fortuna modò rerum euentus, modò hominum animos uariante. Atcp talis secutus est Scotiæ status.

Per idem ferè tempus, ut cuncta ubicp Anglo arriderent, & idem hominum opinione in cœlo esse uideretur, Carolus Blesensis in Britannia à regio præsidio quod illic ad tutelã Ioannis pueri Montifortis comitis relictum erat, cum duobus filijs Ioanne & Guidone capitur, sed certis non multò pòst conditionibus per operam Philippæ reginæ dimittitur, filijs in custodia remanentibus. Dum fortuna ita Francas res afflictat, & adhuc Edouardus Caleti moratur, ueniunt legati à Clemente pontifice Romano, quibus demum autoribus induciæ in duodecim menses inter reges pactæ sunt. Hæc induciarum compositio incidit in annum salutis MCCCXLVIII. Eo ipso anno Edouardus constituto Caleti præfecto Almerico, homine Italo, ciue Papiensi, uictor more triumphantis in Angliam redijt. Est statim pòst primùm fame, deinde pestilentia tam in Gallijs, quàm in Anglia uehementer laborátum, quæ infinitum mortalium numerũ absumpsit. Eodem tempore Ioannes Cantuariensis archiepiscopus decesit. Huius extãt etiam nunc permulta decreta sacerdotali ordini salutaria. Successit in eius locum Ioannes Offordius, uir pari doctrina clarus, qui postea haud diutius decem mensibus in uita mansit: cui successit Thomas, & hic non longius anno uixit. Est demum tertio loco creatus à Clemẽte sexto antistes Cantuariensis, Simon Isleppus ordine antistitum quinquagesimus tertius. Et non multò pòst mortẽ obijt Gulielmus Eboracensis archiepiscopus, cui successit Ioannes Toresbius, qui fuit ordine antistitum quartus & quadragesimus.

Philippus interea tantis uno tempore malis affectus, de inuadenda Anglia, cum suis consilia conferebat, certũ propémodũ habens nõ aliam aggrediendam esse uiam, ad damna cõpensanda, eacp huiusce rei consilia non suo periculo, sed Reipublicæ duntaxat utilitate metiebatur, qui tot curis anxius incidit in morbũ, quo breui ualde infirmus effectus interijt. Successit patri Ioannes Normaniæ dux. Huius principatus initia Delphini nouo honore aucta se feliciter dederũt: siquidẽ id tẽporis mortuo sine liberis Humberto Delphinatiũ principe, qui Francum regem testamento hæredẽ fecerat, Carolus Ioannis filius, primus Delphinus creatur. Vnde mos natus, ut regũ filij quibus regni uentura esset hæreditas, Delphini uocarentur. Hanc olim Galliæ partem Allobroges tenuerunt, cuius caput est Vienna celeber-

rima ciuitas. Contrà exordium eiusdem Ioannis principatui inauspicatis-
simum dedit fatum Rodulphi magistri equitum: is apud Cadomum ca-
ptus, & ab Anglo missus factus, ubi domum uenit, est, causa non satis co-
gnita, mulctatus capite: & statim pòst cùm Gaufredus Charnus, qui Fa-
no Odomari præerat, de Almerico Papiensi Caletum pretio redimere ten-
taret, in emptoris perniciem fraus recidit: Gaufredus enim spe delusus ina-
ni, cùm ad oppidum occupandum uenisset, captus, in Angliámque du-
ctus, deinde pretio quo Caletum emere uoluerat, seipsum redimere coa-
ctus est. Sed felicius successit Anglo, qui per eos dies, Guinas oppidum
non procul à Caleto situm, cum arce occupauit. Franci historici aiunt præ-
fectum arcis pecunia de fide deductum, oppidum prodidisse hostibus. An-
glici uerò autores tradunt captiuum quendam Anglum dum in ea arce
custodiebatur, dormientibus uigilibus, uiam ostendisse suis, & eos noctu in
muros ascendisse, ac ita arce & oppido simul potitos. Sed cùm induciæ non-
dum exissent, turpe fuisset uictori Anglo uiolare inducias. Quare cum Fran-
cis scriptoribus omnino consentiendum censeo, qui uel illud tradunt, Fran-
co postea iniuriam expostulanti, Anglum Thracio commento usum respon-
disse, de rerum emptione nihil inducirum religione esse exceptum. Est au-
tem Thracium commentū prouerbium, quod nos in libro nostro adagio-
rum declarauimus, in eos qui uafrè fidem fallunt. Post mortem Philippi, a
Romani pontificis rogatu, induciæ inter Edouardū, & Ioannem regem, in
biennium factæ sunt.

Rex Edouardus inducirum tempore dum Reipublicæ domi opera
dabat, concilium ad Vuestmonasterium habuit, quo in concilio, postquam
res regni in commodiorem redactæ sunt statum, Henricus comes Lanca-
stri & Derbij ex comite dux, & Rodulphus Staffordius comes Stanfor-
diæ factus est. Rex autem instituit Garterium ordinem, cui tantus dein-
de accessit honor, ut maximos quosque reges non pœnituerit in id uenis-
re collegium. Sunt numero sex & uiginti Garterij equites (sic enim ap-
pellantur) & alius in alij demortui locum per electionem reliquorum co-
optatur. Horum autem princeps eques rex Anglus habetur: utuntur pal-
lio cœruleo, crus sinistrum parum infra genu, corrigia fibulata gemmis &
auro ornata cincti, à qua quidem corrigia nomen ordini inditum constat,
quòd garter lingua Anglica, id ligaculum significet, quo mulieres tibiarum
tegumenta sibi ligant. Illa præterea corrigia ornatur eiusmodi titulo Gallo-
cis uerbis inscripto, Honi soit, qui mal i pence: id est, uituperetur, qui
male cogitat. Ordo uerò est diuo Georgio, ut bellatorum præsidi dica-
tus, quare equites quotannis diem ei sacrum multis cærimonijs colun-
in templo ad Vindesorium Castrum, ubi loci eius collegij sedes est, opi-
paróque conuiuio diem illum festum agitant. Quapropter rex Edoua-
dus ibidem instituit celebre sacerdotum collegium, qui res curarent diui-
nas. Habent isti equites certas leges, quibus illud cum primis est consti-
tutum, ut mutuò se iuuent, defendantq́, ac bellando nunquam turpem fu-
ciant fugam. Habent insuper apparitores ministros, quos Haraldos dicun-
quorū præfectus armorum rex uocitatur. Ii belli & pacis nuntij, ducibus, co-
mitibusq́ à rege factis insignia aptant, ac eorū funera curant. De causa aut
institu-

Ordo Garterij institutus

instituendi ordinis omnino ambigitur: fama tamen apud uulgus etiam nunc tenet, Edouardum aliquando è terra collegisse reginæ seu amicæ tibiarum tegminis ligamen, quod fortè resolutum ita, ut usu uenit, ceciderat, & nonnullis heroibus id uidẽtibus, ac iocosè cauillantibus, dixisse, breui tempore futurũ, ut eiusmodi cingulo etiam ab illis summus haberetur honor, atq; non multò pòst istiusmodi ordinem instituisse, ac eum addidisse titulum, quo testaretur ipsos heroës contrà quàm erat, de se iudiciũ fecisse. Et fama uulgi talis. Atqui autores Anglici uerecundè superstitiosi, fortè timentes ne imminutæ maiestatis regiæ crimen subirent, si tale quid ut minus insigne prodidissent, maluerunt tacitum relinquere, perinde quasi nunquam aliàs usum esset, rem ab iniectam. Ecquid deformius despicatius ue apud multos olim populos habitum est, quàm rasus uertex, qui nunc unicum est sacri prophaniq; capitis discrimen? An aruales fratres quos Romulus creauit, eo in honore à principio fuere, atq; postremò extiterunt: uti nos utrunque in nostro de Rerum inuentoribus opere docuimus. Quid, quòd Censura, magistratus olim apud Romanos, ab initio, teste Liuio, à primoribus omnino spreta est, at non longo pòst tempore, omnis Vrbis ordo sub eius ditione fuit? & id genus exempla sexcenta sunt. Proinde origo uera Garterij ordinis non erat prætereunda silentio, etiam si profecta esset ab amore, quo nihil est nobilius, dicente Ouidio: Nobilitas sub amore iacet. Quocirca famã uulgi de istiusmodi causa rei, dubio procul non uanam dixerim. Edouardus item cùm diuum Georgium suæ militiæ præsidem optasset, postea ei armato & equo insidenti dedit scutum album rubra cruce perinsigne, dedit & militibus suis saga alba utrinq; binis crucibus etiam rubris munita, quæ illi super armaturam induerent, ut tam decorum q̃p magnificũ esset, uidere Anglicanas legiones armatas instar orientis solis procul albescere, micare, fulgere, cùm aliarum nationum milites uelut gregarij ue stitus colore minimè internoscantur. Nunc redeo rursus eôdem. Edouardus postremò pecunias populo ex consensu patrum imperandas curauit, in stipẽdium militum, quas omnes libentissimis animis soluerunt. His actis, cùm Innocentius sextus, qui paulò antè Clementi sexto in pontificatũ successerat, reclamaret, quòd ipse & Ioannes rex Francus mutuis inter se odijs totum Occidentem solicitum haberent, ac demum discordiam tam pernicioſam sedare conaretur, Edouardus primo quoque tempore Henricum Lancastrium ducem Auenionem misit, qui pontificem de summa rei controuersæ doceret, rogaretq;, ut sua autoritate litem terminaret. Misit & Ioãnes suos oratores, qui causam defenderẽt. Pontifex auditis legatis, cùm unam rem peterent, hoc est, regnum, quod consortem non patitur, talia mandata dedit: Debere utrunq; regem pertinaciæ finem facere, & ab armis discedere, necq; amplius fortunã belli periclitari, cùm satis essent magna utrinq; incommoda accepta, quæ pro disciplina habere possent, ut reliquos casus timerent. Atque ita legati cum his mandatis domum redeunt, narrantq; ordine omnia.

Hæc ubi uterq; rex accepit, tantum abfuit, ut quieuerit, ut etiam longè ardentissimè ad arma eundum cum primùm per anni tempus liceret (erat enim hyems) statuerit. Itaq; Edouardus habito nouo militum delectu, Edouardũ filium principem Vualliæ annum ætatis uigesimum quartum agentem, iuue

nem & indole animi,& uirtutum fiducia ferocem,cum ualido militum robo-
re in Aquitaniam mittit,eiq; præfectos copiarum ac consiliarios dat Ioannem
Candium,Robertum Canolum, Francum Hallum, atque alterum Ioannem
Dandellū,equites summa prudentia,summaq; militaris artis scientia. Ille ubi
eò peruenit, cùm inducíæ iam exissent, per Tolosatium agrum erumpens, o-
mnem eam regionem usq; Narbonē urbem populatur, paucis procedere ob-
uiam audentibus,ex tot copijs, quæ ad præsidium prouinciæ, passim à Ioan-
ne locatæ erant,adeò terror eos inuaserat: & inde secundum Garumnam flu-
men iter tendens,cum bene magna præda Burdegalam proficiscitur. Fama in-
terim huiusce cladis Auenionem perfertur, ubi pontifex Innocentius reside-
bat,qui mira affectus molestia, quòd sua mandata nihil ponderis apud princi-
pes habuissent, duos continuò Cardinales in Aquitaniam misit, qui & Edo-
uardi principis ferociam saltem mollirent,& Ioannē regem ob recentem acce-
ptam plagam ulciscendi auidum compescerent, ne dum hic ulcisci tentaret, il-
le instar leonis irritatus maiore exardesceret ira. Sed summa mandatorū fuit,
ut concordiæ in primis inter reges conglutinandæ studerent, ad quos ponti-
fex etiam literas uno exemplo dederat. Ioānes rex interea duplici cura sese af-
flictabat: una erat,quòd Dauid rex Scotiæ captiuus apud Anglum detineret,
à quo permagna expectarat auxilia, & idcirco eius casus summum ipsius ani-
mo inusserat dolorē: altera,quòd domesticis laboraret hostibus: sic enim, ut
Liuius ait, malum malo aptissimum est: nam cùm pecuniā à populo sine mo-
do exigeret,Carolus rex Nauarræ cum nonnullis optimatibus id factum pa-
làm improbans,in Normania magnas facere cœpit seditiones,sed Carolo sta-
tim capto,atque aliquot principibus qui cum illo sentiebant,securi percussis,
eum populi motum facilè compressit: quo celeriter ex animi sententia expedi
to negotio, quicquid Francarū uirium id temporis erat, in unum colligit, ut
illud opponat Anglo sæuienti. Qua re aut illis copijs defendi posse Francorū
regnum,aut spem nullam aliā esse,satis declarabatur. Itaq; ut erat recentis ani-
mi, & ob id ferocior, nullam dilationem passus, omnem exercitum in Carnu-
tum fines educit, & quia audiuerat Edouardum principē, qui tunc in Pictō-
nibus erat,in Turones cum exercitu iter habere,ipse eò præcedit, ut tempore
oblato,ducibus paratis,animis militum incitatis,cum hoste agmine minimè,
uti fit, expedito ueniente manus conserat. Verùm Edouardus animaduertēs
Francum sua sponte ad certamen accedere,quod etiam auebat, ut ne suos aeq;
huc atq; illuc ducēdo defatigaret,eo loci quo erat, castra posuit,eaq; uallo mu-
niuit. Superuenit non multò pòst Ioannes, & castra adeò prope hostem fecit,
ut nisi tria millia passuum inter bina castra interessent. Postero die ingētibus
animis utrinq; ad pugnā se accingentes, ad mille passus propè accedunt. Quo
die pontificis legati adfuere, qui uarias pacis conditiones utriq; principi pra-
ponentes, magnopere studebant iniurias reuellere, odium delere,& denique à
prælio eos auertere. Petebat rex antecq; pax ulla fieret multa inhonesta, quò
pauca honesta obtineret,illud scilicet,ut princeps quatuor datis obsidibus, se
se cum toto exercitu,ut iam uictus suæ cōmitteret fidei. Contrà princeps osten-
debat se paratum esse ad restituendum loca omnia,quę paulò antè de eo cepis-
set,unà cum captiuis. Noluit rex qui à suo malo ducebatur genio, istiusmodi
æquas pacis conditiones accipere: unde tantus repentè ardor inuasit omnes
pugnandi,

pugnandi, ut nõ facilè postea inter armorũ strepitus, rationes pacis audirent̃. Tum legati uidẽtes rem eo loci esse, ut nihil amplius foret, quod de coagmentatione concordiæ ullius ageret̃, etsi dolentes castris excesserunt. Igitur edito utrinq; signo, præliũ committit̃. Franci equites qui in prima acie erant, Carolo Delphino duce, in sagittarios Anglos qui pro uallo castrorũ pugnabant, sese concitãt, sed crebris sagittarũ ictibus primò retardati, deinde in fugã uersi sunt. Quod ubi Edouardus accepit, laxatamq; pugnã, & equitatũ hostium auersum uidit, protinus equitibus dextera læuaq; emissis, in hostem ipse cum peditũ robore erumpit. Franci qui in ultima acie erant, turbatis iam ordinib. suorumq; fuga perterriti, non ultra sustinuerũt impetũ. Capitur Ioannes rex cum Philippo eius filio, ac nobilibus mille & septingentis, Delphinus fuga sibi salutem quæsiuit. Cæsa sunt eo die ad sex millia Francorum: præda magna alia tum omnis generis, tum auri argentiq;, signa militaria ultra centũ relata sunt. Postridie facta à sacerdotib. re diuina, actisq; Deo gratijs, princeps concione aduocata, in conspectu captiuorũ milites collaudat, totumq; exercitum donat præmijs, ac inde motis castris, Ioannem regem summa complexus humanitate cum reliquis captiuis, secũ Burdegalam ducit, atq; confestim patri Edouardo in Angliam scribit uictoriam populi Anglici esse, ac Francorũ exercitũ capto Ioanne eorũ rege, in Pictonibus profligatũ. Est mira affectus uoluptate rex, ut par erat, ob rem bene gestam, sed ubi uictoriæ fama exiuit in uulgus, tãta fuit omnibus lætitia, ut homines uix compotes mentiũ præ gaudio essent. Rex uerò in primis Deo acceptam referebat uictoriam, quam ob rem primùm omniũ egit cum Simone Cantuariensi antistite, ut octo dierũ publicas supplicationes decerneret, id quod maturè factũ est. Parta est tam insignis uictoria XIII. calend. Octobris, anno salutis humanæ MCCCLVI, & cùm regnare cœperat Edouardus, XXX.

Princeps haud multò pòst Ioannem regẽ cum reliquis captiuis in Angliam ducit, quẽ ubi appropinquare allatũ est, tum enimuero omnis ætas, pueri, iuuenes, senesq; currebant obuij: primus enim quisq; oculis uidere captiuos hostes, spolia opima demirari, ac auribus tantũ gaudium haurire cupiebat. Vsq; ad Plimuthũ portũ, qui in Deuonia est, in quẽ princeps se applicuit, cõtinens agmen peruenit. Atq; ita princeps triumphantis more, ingenti comitatus nobiliũ caterua Londinũ peruenit, cui Edouardus pater ad pontẽ Thamesis obuiam factus, inquit: Macte uirtute fili, nobilissimã uictoriã hanc tibi meritò gratulor. Deinde multa charitate Ioannẽ regem complexus iussit saluere, bonũq; animũ habere, atq; sibi persuadere, se iure belli captiuũ ad eos uenire homines, à quibus ut rerum humanarũ uicissitudinẽ nõ ignorantibus, humaniter atq; liberaliter tractaret̃. At uictor princeps in urbẽ diuerso apparatu opera & studio Henrici Pichardi prætoris ac ciuitatis senatus ornatã, mirifico omniũ ætatũ gaudio, atq; ordinũ incredibili cõcursu, plausuq; acceptus est, cunctis generatim eum una uoce in cœlũ ferentibus: ab infima autẽ plebe ita uiæ cõpletæ erãt, ut uix incedere possent equites. Cæterũ in maxima lætitia, & exoptatissima cõgratulatione, ut in primis Deo gratiæ agerentur, & illo ipso die sacerdotes orantes uenerunt obuiam uenienti principi, & totũ biduum pòst supplicationibus publicis celebrarũt. Vbi demum ad Vuestmonasteriũ uentum est, Ioãnes rex ad ædes ducis Lancastri ductus, ibi honeste unà cum filio

Philippo custodiẽt. Istæ olim ædes ad Thamesim eo loci fuerũt, quo memoria
nostra Henricus septimus domũ hospitalem diuo Ioanni Baptistæ dicatã po-
fuit, quem Sauoyam uocant, ita nominatũ quondam à Petro Sabaudiensi. Pe
trus enim pater Bonifacij Cantuariensis archiepiscopi, qui Aleonoræ Henrici
tertij uxoris auunculus fuerat, uir singulari uirtute, ad filium in Angliam ue-
nit, quemadmodũ suprà demonstrauimus, circiter annũ salutis humanæ M C
C X L I. Hunc igitur propter grauitatẽ, prudentiamq́, rex Henricus humani-
ter accepit, habuitq́ in cõsilio in rebus agendis, ac idcirco tantis auxit opibus,
ut ille eo in loco magnificas ædificauerit ædes, quem à patriæ nomine Sauoyã
dixisse fertur. Alij uerò captiui partim dimissi, pro quibus Ioãnes redemptio
nis soluendæ sponsionem fecerat, partim aliò custodiendi mittuntur. Postri-
die uerò ac deinde per aliquot dies, inter iuuenes gloriæ cupidos fuit equestre
certamen, quod gaudio & uoluptati publicæ finem imposuit. Interfuit isti lu-
dicro Ioannes animo quidẽ tristi, uti in uultu indicia existebant, qualis captiui
uum decebat, quem cùm Edouardus rex & princeps omni humanitatis offi-
cio consolarent, rogarentq́, ut lætitiam cum alijs, caperet oculis, ille dolorem
quammaximè poterat premens, fertur subridendo illud propheticũ iam eie-
bre carmẽ repetisse, Quomodo cãtabimus canticũ in terra alienã? At tota Gal
lia post acceptam plagã cùm re tum tempore longè maximã, nil aliud nisi ge-
mitus, nisi ploratus, nisi fremitus incusantiũ illius diei fatum, audiebatur. Ca-
rolus autem Delphinus suos consolando nõ luctu, sed consilio, cura, studio,
rebus affectis occurrendũ ratus, quamprimũ cum pontifice Romano egit, ut
sua autoritate pacem demum cum Anglo conficiendam curaret. Quapropter
adfuere nõ multò pòst ex Auenione, Londinũ legati ipsius pontificis, qui de-
mum pacem facerent inter reges, & in primis ad id hortarentur Edouardum,
eumq́ monerent memorẽ esse debere, res humanas esse tales, quæ ad punctũ
tẽporis in contraria semper mutarent, ac propterea misericordiã impartiri lo-
anni regi, cui nũc, in quẽ sæuire posset, si parceret, magnũ profectò ederet ele-
mẽtiæ exemplũ. Est igitur de pacificatione toto anno qui secutus est agitatũ,
quæ conuenire non potuit, impetratis tantùm duorum annorum inducijs.

Inter hæc Edouardus rex miserat in Britanniã Henricũ ducem Lancastriũ
auxilio Ioanni Montifortensi, qui cum Carolo Blesensi iugiter de principatu
certabat, ut tandem aliquando omnem Britanniã sub eius imperiũ rediger et.
Itaq́ ubi eò dux peruenit, Redones qui paucis antè diebus ad Blesensem defe-
cerant, arcta obsidione, acriq́ oppugnatione premere cœpit, adeò ut illos bre-
ui pòst ad deditionẽ cõpulerit. Quo facto, omnis belli motus subitò refrixit.
nam Lancastrius certior factus inducias in duos annos Franco esse datas, nil
amplius hostile tentauit, sed confestim in Angliam redijt. His tẽporibus duo
Franciscani ordinis pseudomonachi post multa malefacta, Londini igne ne-
cantur, quòd de religione male sentirent. Annus qui secutus est nobilis fuit a
morte Isabellæ Edouardi regis matris, fœminæ immortalitatis nomine longè
dignissimæ, quippe cuius potentiam nemo sensit, nisi aut boni accessione, aut
leuatione mali. Hæc tamen apud nonnullos principes nón caruit calumnia,
quòd esset persecuta uirum, tametsi non nocendi uiro, sed Reipub. succurren
di causa, id facere coacta est: quare profectò uenia danda est, si ob amorem pa-
triæ, præ qua reliqua omnia negligenda sunt, minus priuato officio seruierit.

Corpus

Corpus Londini in cœnobio Franciſcanorũ ſepulturæ datũ eſt. Per idẽ tem-
pus Dauid rex Scotiæ qui hactenus in arce quæ prope pagum Suthantonen-
ſis comitatus ſita eſt, quem uocant Odiham, in cuſtodia fuerat, poſt annũ de-
cimum, quàm fuerat captus, dimittit, decẽ millibus aureorũ redemptus: impe
trauit enim multis precibus Ioanna eius uxor à fratre Edouardo, ut tandẽ in
regnũ reſtitueret eo paruo ære. Equidem Dauid ſoluendo nõ erat, magna de
eius bonis iam facta diminutione, qui ſuo populo pecuniã imperare nõ aude-
bat, cùm Scoti ne belli quidẽ tempore, ſoleant ſuũ principẽ præter operã, faci
le pecunia iuuare: nec ex poſſeſsionib. uectigalia interim ceperat, quæ in belli
ſumptus cõſumpta erãt, id quod cauſa fuit, quamobrẽ ſerius ſit miſſus factus
liber. Interea Ioannes rex cum filio ad Vindeſoriũ Caſtrum ducitur, ubi loci de
pacis compoſitione actum propoſitumq; eſt, eius ſummam hanc fore, ut An-
gli in perpetuũ Aquitania eſſet ijs finibus, ad quos iungerent Vaſcones, Pi-
ctones, Turones, Santones, Petracorij, Cadurci, Lemouices, Engoliſmenſes,
Caleti, Ginarum, Bononiæ, & Pontiuũ comitatus, & ipſe Anglus nullũ dein
ceps necq; uectigal penderet, neq; iuſiurandum Franco daret, ſed è contrario
quicquid iuris in Normaniã, Andegauenſes, Cenomanósue haberet, illud ip
ſum remitteret. Francus uerò certam pecuniæ ſummã redemptionis nomine
ſolueret, atq; datis obſidibus, liber domũ abiret. Haſce pacis conditiones Del
phinus ac principes Franci admittere nequaquam uoluerunt, quocirca finitis
iam induciis, ad arma itum eſt. Primùm itaq; omnium Francis hominibus o-
mnis Anglia interdicitur, deinde Edouardus Lancaſtrium cum quadringen
tis equitibus & mille ſagittarijs Caletum præmittit, & mox parata tam mari
quàm terra in multos dies ingenti cõmeatus copia, ipſe ſequitur cum ualido
armatorũ exercitu, qui ubi Caletum peruenit, cœpit cum ſuis ducibus de ra-
tione belli gerendi agitare. Erant qui ſentirẽt, ut Ludouicus Flandriæ comes,
qui Ludouico patri in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſſerat, primò tentaretur,
ac inde in Franciam iretur. Verùm rex cui decretũ erat, aut in Franciæ poſſeſ-
ſionem per uim uenire, aut eam funditus deuaſtare, nõ probata ſententia, an-
te omnes in Atrebates arma uertit, quibus intra triduũ deuictis, Rhemos in-
de petit, poſitiſq; prope urbem caſtris, natalem Chriſti diem ibi agit: exin in
Campaniam pergit, & Niuernenſes atq; Senonenſes adortus, in poteſtatem
redigit: quo facto, in Burgundiones proficiſcitur, quibus tantus inceſsit ter-
ror, ut aliquot millia aureorum dederint, ne uaſtaretur ager: igitur ibi paucos
dies moratus, dum ſuos à laboribus reficit, ecce põtificis legati ſubitò adſunt,
qui de pace iterum locuti: ſed uidentes omnia plena odiorum, plena diſcordia
rum, plena irarũ eſſe, re infecta dolenter abeũt. Tum ille ſublatis caſtris, rectà
Lutetiam contendit, ubi Delphinũ cum exercitu eſſe intellexerat, ut cum eo
aut prælium faciat, aut urbẽ, ſi ita occaſio ſuadeat, oppugnet: qui in ſuburbano
agro caſtra metatus, Carolo Delphino pugnandi copiam facit. Sed ille recen-
tis cladis in Pictonibus acceptæ nondũ oblitus, fortunã periclitari nõ audet.
Quare factis uſq; ad muros urbis excurſionibus, uſtoq; latè agro, per Norma
niam ducens, in Britanniam perrexit, eo conſilio, ut eam iure belli quæſitã ue-
ctigalẽ ſibi faceret, relinqueretq; integrã Ioanni genero Montifortis comiti,
qui ipſius beneficiarius eſſet. Cæterũ dum hîc æſtiua habet, cum plures in ne-
gotio conficiendo difficultates obijcerentur quàm putarat, ut ne militem de-

fatiget, quo recentibus uiribus in Lutetiana oppugnatione utendum statue-
rat, quiescit paulisper, atq; non multò pòst Lutetiam oppugnatū reuertitur,
positisq; propè ad mille passus castris, hostes ad pugnam prouocat. Verùm
Franci qui satis habebant urbem seruare, clausis repentè portis, nequaq; hosti
obuiam fiunt, sed armati in muris crebras uigilias obeunt, se ad laborem con-
ferunt, ad resistendū expediunt, ac stationes passim militibus dantes urbem
tantùm custodiendam curant. Qua re cognita, Anglus castra mouit, ac ad di-
ui Marcelli suburbanū uicum uenit: sed ne eo quidem modo ciues, néue præ-
sidium extra urbem ad certamen elicere potuit, licet miles ipsis portis obequi-
tans, inureret circa ciuitatem passim domos, adeò ut uideretur omnino à lat-
so rixam quærere, uelut in prouerbio est. Carolus interim omni spe bene rei
gerendæ desperata, legatos ad Edouardum de pace mittit. Audiuit rex beni-
gnè legatos, cognitisq; eorum postulatis, respondit se daturum pacem, sed il-
lis duntaxat conditionibus, quibus cum Ioanne rege de concordia paulò antè
conuenissет. Quo accepto responso, legati ad Carolum redeunt. Edouardus
uerò oppugnationem tantæ urbis in aliud tempus differendam iudicans, in
Carnutum fines contendit, quos dum latè populatur, præfectus classis Nor-
manicæ cum magno nauiū numero, in oram Anglicam subitò delatus, in ter-
ram noctis silentio descendit, ac Vincelseium oppidum maritimū oppugna-
re aggressus, ante solis ortū, oppidanis omnibus rebus imparatissimis ad de-
fendendum sese, expugnat, ac diripit, direptumq; incendit, interfectis sine di-
scrimine, etiam impuberibus, nō sine tamen suorum cæde: atq; ita multa aba-
cta præda, cùm uideret ex clamore concursum agrestium fieri, eò unde uene-
rat, celeriter discedit.

Dum Edouardus in Carnutibus moratur, pontificis Romani atq; Caroli
legati ad eum redeunt: hîc de pace multis utrobiq; oblatis conditionibus, ali-
quandiu agitatum est, quæ ad extremum conuenit. Leges ferè eædem fuere,
atq; antea præscriptæ erant, de quibus suprà memoraui, excepto, quòd addi-
tum est, ut Anglus (si quibusdam credimus, qui res eius temporis scripserūt,
& pactiones eiusmodi fœderū cognitas omnino habere potuerunt) omni hac
reditatis iure quod in Franciæ regnum, in alios ue principatus quos in Gal-
lijs ipsius maiores possedissent, sibi esset, Franco cederet, & Francus pariter iu
re sese exueret, quod in omnes Gallicanas ciuitates, quæ Angli in præsentia
essent, haberet, ac tam sui quàm aliorum captiuorum redemptionis nomine,
ad certam diem tricies centena millia aureorum solueret, datis obsidibus duo
bus filijs Ludouico Andegauensium, & Ioanne Biturigum ducibus, cum al-
teris duobus ducibus Ludouico Borbonensi, & Petro Alenconiensi, qui ea-
tenus in Edouardi potestate essent, quoad promissa sine fraude exoluerent.
Ex priore item formula exceptum est, ut Turones & Bononiæ comitatus
Franci essent. Quibus rebus ita peractis, Edouardus Ioannem regem post
quartum quàm captus fuerat annum, Caletum perduxit. Incidit hæc regum
concordia in annum salutis MCCCLX. & cùm regnare cœpit Edouardus,
XXXIIII. Huc post paulùm utriusque gentis principes conueniunt, ubi
ex cōmuni omnium consensu, fœdus iureiurando sancitur, atq; Romani pon-
tificis autoritate ratum habetur, quò in perpetuū inuiolatū maneat, quando
per id omnes iam controuersiæ sublatæ erant, & nunquā in posterū tempus
uide-

uidebantur rursus erupturæ. His igitur ritè peractis, Ioannes rex dimissus in Franciã reuertit, & Edouardus acceptis obsidibus, in Angliã. Secundũ hæc, Edouardus rex iam sui desiderij compos, bellorumq; curis relaxatus, postq; Deo gratias egit, quòd tot uno tẽpore consecutus esset uictorias, diuo Georgio ordinis ab se instituti præsidi uotiuũ templũ intra Castrum Vindesoriũ condidit, ibiq; sacerdotũ collegiũ instituit, quod & amplissimis locupletauit possessionibus: item quia eo loci natus erat, regias ædes quoq; amplificauit, magnoq; ædificiorũ apparatu exornauit. Ea tẽpestate quietis tandẽ à bello rebus, ut ne mortales aliquãdo à metu ac periculis uacui essent, pestilentia ingẽs orta est, quæ multos magnos absumpsit uiros, ex multitudine uerò infinita funera fuisse tradũt. Sed eam pestilentiã insignem mors Henrici ducis Lancastri fecit, etenim uir fuit eo tẽpore domi clarus, foris admirandus, ac rebus omnibus laudandus: is reliquit superstitem filiam Blanchã nomine, quæ postea nupsit Ioanni Gandauensi regis filio, qui per eas nuptias, in ducis successit opes. Et Edouardus princeps in matrimoniũ duxit Ioannam filiam Edmundi comitis Cantij, paucis antè annis ob suspitionẽ seditionis, ut suprà est dictũ, capite mulctati: & quia Edmundus frater fuerat eius paterni aui Edouardi secundi, idcirco cùm ea cognatio nuptias infirmaret, haud prius fieri potuerũt, quàm Romanus pontifex lege soluendo utrunq;, id impedimenti sustulerit. Suscepit princeps Edouardus ex ea duos filios, Edouardũ, qui impuber interijt: & Ricardum, is ad facilitatem ac humanitatẽ natus, auo paterno in regnũ successit. Ioanna à principio data est à patre nuptũ priori uiro Ioanni Holandio equiti, ex quo genuerat duos filios, Thomam & Ioannem, quos Ricardus rex, ut infrà appositè dicetur, duces fecit. Post hæc princeps à patre dux Aquitaniæ factus est, qui simulatq; ob id in eius uerba iurauerat, eò cum uxore se contulit. Sub eius discessum, circiter Idus Ianuarij, uẽtus meridionalis, quem nos Austrum, Græci Notũ uocant, tanto impetu repentè flare cœpit, ut ædificia passim deiecerit quamplurima, id quod prodigij loco habitum est.

Interea Edouardus rex iam cœperat agere annũ ætatis quinquagesimum, qui fuit humanæ salutis MCCCLXI. & memor ueteris iubilei instituti, quod quinquagesimo quoq; anno Christianis celebre erat, decreuit liberalitate adhuc uersus populũ uti. Sed, ut rem planiorem faciamus, subijciam breuiter, quare suæ ætatis solennem iubileum agere uoluerit. Bonifacius enim octauus Romanus pontifex anno salutis MCCC, iubileum retulit, qui generatim cunctis delicta remiserat, qui limina apostolorum centesimo quoq; anno adiuissent, secutus Hebræorũ institutum, quòd apud illos, anno iubilei, debitores à creditoribus laxarentur, & serui libertate donarentur, quoniam uerè liberi dici possunt, quibus peccata remittantur. At Clemens sextus deinde petentibus Romanis concessit, ut quinquagesimo quoq; anno iubileus ageretur, cùm in omni mortaliũ memoria nemo homo id ætatis fuerit, qui iterum Bonifacianum iubileum uiderit. Rex igitur cùm eodem anno, quo quinquagesimum agebat ætatis annum, haberet concilium ad Vuestmonasteriũ, postquam de concilij sententia filios Leonellum ducem Clarentiæ, & Edmundum comitem Cantabrigiæ fecerat, exules reuocauit, perduellibus pepercit, custodias omnes dimisit, condonatis maleficiorum pœnis, leges aliquot salutares tulit, priuilegia olim à maioribus populo irrogata, quæ uulgus Magnæ chartæ im

munitates uocitat, deintegro concesit. Hinc ortum dixerim, ut reges etiam nunc iubileum ætatis colerent. Verbi gratia, Rex seu regina in annos singulos, tot inopes homines in cœna domini, uestit, eisq; largitiones facit, quotilo ipso die annos ætatis habuerit. Postremò de eiusdem sententia decretū est, ut iudices item atq; litigatores, patroni, procuratores, causarū cognitores, nō amplius Gallicè, uel potius Normanicè, quemadmodū hactenus fecissent, sed Anglicè loquerentur, ac causarum actiones, sententiæ, & cætera acta lingua Anglica latináue conscriberent, id quod populo fuit cōmodo, quippe quem deinceps in causis agendis nō oportuit interprete uti. Eodem in concilio senatus decreuit, ut Angli homines tantùm Caletum habitarent. Eam coloniam statim pòst rex deduxit: qui uerò sunt ducti, fuere uiri diuites, qui mercium diuersarū, & præsertim lanæ cōmercio, eum locum emporiū totius regni non incelebre fecerunt. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCLXII. & cùm regnare cœperat Edouardus, XXXVI. At mense deinde Martio ineunte, Ioannes rex Francus ueritus ne negligentia iter amoris & officij nō interrumperet, ad Edouardum in Angliam uenit, excusaturus multa, quamobrem nondum sui promissi summam compleuisset, qui dum de obsidibus liberandis cum eo agebat, in morbum incidit, quo pariter atq; animi tristitia grauiter affectus brui interijt: corpus eius inde funerali pompa nobilium humeris ad Parisios deportatū, in cœnobio diui Dionysij more maiorū sepelitur. Carolus quintus, filius demortuo patri in regnum succesit. His temporibus Carolus Blesensis singulari prælio in Britannia à Ioanne Montifortensi uincitur, suis partim cæsis, partim fugatis, ipse etiam pugnans interfectus est. Ita demum Ioanne, fauente & auxilium ferente Anglo, Britanniæ potitus est. Cæterum Caroli memoria apud posteros sanctitatis nomine celebris extitit, quòd ille uitam duxisset innocentissimam.

Iam tum denicq; otium à bellis partum uidebatur, cùm repentè nouam sumendi belli occasionem fortuna inuexit, quo semper aliquid esset, cur minus à cædibus cessaretur: nancq; Henricus frater nothus Petri regis Castellæ ac Legionis, uir sagacis ingenij, cùm ea tempestate animaduerteret Castellanos infensos esse Petro fratri, propter crudelitatem, quam in omnes æquè exercebat, perpessus & ipse sæuitiam eius, ad Petrum Aragoniæ regem confugit. Hîc comiter acceptus in spem potiundi regni Castellæ adducitur, adeò ut armatorū manū aliquam maturè undecunq; comparandam constituerit, quòd uidebat in Petro fratre nullum esse ingenium, nullam rationem, nullam cogitationem, nullam diligentiā, qui sua auaritia multitudini odio esset, quibus nullis præmijs deuinciret, qui aduersarios nulla arte, aut humanitatis specie leniret: itaq; postquā cum Aragonensi de ratione belli cōmunicauit, qui eum ad id hortatus auxilium pollicitus est, quòd ipse à Petro uexaretur bello, in Franciā pergit, ubi nō inuito Carolo rege, qui Petro iratus erat, ob diuortiū cum uxore haud ullo iure factum, sicut infrà demonstrabitur, sibi Bertrandū Gesquinum hominem Britannum, uirum fortem sociat, eoq; duce, bene magnum eorum hominum numerum, qui pace inter Anglum & Francum nuper facta offensi, latrocinia passim facere incipiebant, cogit, ac per Aragoniæ fines in fratrem ducit: cui ne suspitionem afferat, prædicat se in Mauros una cum alijs militiæ exercendæ causa ire: sed res cælari non potuit. Igitur de fra-

tris

tris aduentu Petrus rex qui nil esse quod id temporis pertimesceret, cogitabat, certior factus, suis subitò diffisus uiribus, animo ualde infirmo, inter manendi fugiendiq; consilium, deficitur, quippe qui nec fugam nec certamen expedire iudicabat: ad ultimum tamen cùm exercitum paratum non haberet, quo staret contrà, placuit salutem fuga quærere: sic ad Edouardum principem Vualliæ in Aquitaniam profugit, eiusq; auxilium suppliciter implorat. Henricus interea regnum à defensoribus uacuum occupat, secq; regem dicit. Petrus in Aquitaniam fugiens, secum tulit partem thesauri, quam ad manus habuit, quo se iuuaret: & filias tris simul duxit, Beatricem, Constantiam, & Isabellam, quas ex Maria Padilla reginæ pellice genuerat, unà cum filio nomine Alphonso. Hos filios sua autoritate legitimos antea declarauerat, iusseratq; à populo eo loco haberi, perinde ac si nothi non essent. Sed Alphonsus paulò ante patris fugam, mortuus est. Ex Blancha uxore filia ducis Borbonensis, Petrus nullos sustulit liberos, quam contra ius, ac sine ulla iusta causa, ab se ablegauit, quæ non multò post mœrore confecta mortem obijt. Fama tamen tenet Blancham pellicis tori æmulæ odio concitatam donasse uirum cingulo, cui ille comperit uim inesse magicam, arte cuiusdam Iudæi insertam, & ob eam causam, reiectam: quod factum à Petro fauorem auertit Francorum. Istas tres filias Petrus cùm paulò post Castellam unà cum principe armis peteret, obsidum nomine, Baionæ apud Ioannam principis uxorem reliquit.

Edouardus princeps dolens Petri uicem, qui fratris proditione regno deiectus esset, pro sua humanitate, ac gloriæ consequendæ, cuius uerum gustum habebat, cupiditate, hominem iuuandum existimat: sed ne sibi nimium sumere uideatur, si exulis causa uelit se tanto bello implicare, primo quoq; die confert de ea re cum Roberto Canolo, & Ioanne Candio consilium, ac de eorum sententia ad patrem in Angliam scribit, narratq; Petrū regem patria extorrem ad se uenisse rogatum auxilium, & in animo habere illum in regnum restituere, si modò id ipse faciendum decernat. Rex Edouardus ubi cognouit eum si regnum diu obtineret, esse deinceps illorum partes secuturum, nonnihil etiam motus misericordia exulis regis, iussit principem id bellum maturè suscipere. Princeps accepto patris responso, maiorem in modum lætatus est, quòd oblata esset occasio exercendi militis, qui nihil æquè atq; pacem & otiū abhorrens, uix imperio contineri poterat. Postquam militi suo cauit, ne stipendio fraudaretur à Petro, nihil cunctatus cum ipso Petro, primū in Nauarram pergit, ubi Carolum eius regionis regem sibi belli socium adiungit, qui etsi in itinere statim post seu uolēs, nolens ue, à Francis interceptus est: sed ea re minimè retardatus, deinde rectà in Castellam cum ingenti exercitu mouet, quò incitato agmine, paucis post diebus peruenit, cuius aduentus fama iam antea præcesserat, multumq; timoris hostibus intulerat: sit tamen Anglo obuiam Henricus, & positis loco idoneo ad pugnandū castris, sexcentos leuis armaturæ equites præmittit, qui hostem uenientem interdiu noctuq; infectando defatigent. Isti aliquot leuibus prælijs factis, circiter ducentos equites Anglos occidunt. Sed felix initium, tristis excepit successus: iam enim Nauerrem princeps peruenerat, ubi se Henricus intra castra continebat, cùm facta

pugnandi potestate, suos in aciem duxit. Non recusauit Hispanus certa-
men, pugnatur primò utrinque strenuè, dein superante Anglo, Henricus ce-
leri equo uectus fugam facit, capto Gesquino duce, ac multis alijs Francis pa-
riter atque Hispanis ordinum ductoribus, & in his Guidone Dennensi comi-
te, qui Franco Hallo in diuisione prædæ obuenit. Desiderata sunt circiter
sex Hispanorum & Francorũ millia, præda uerò nõ admodum opulenta ob-
uenit. Princeps tanta uictoria potitus, ubi Petrum in regnum suum restitue-
rat, cœpit conquerente in primis milite, poscere ex pacto stipendium. Petrus
non inuentis pecunijs, ubi reliquerat, quòd eas Henricus frater paulò antè
rapuisset, tum soluendo non erat, quod aliquot dies blandè loquendo comi-
terq; appellando dissimularat, sed ad extremũ cognita eiusmodi moræ causa,
ita rursus conuenit, ut rex Petrus intra quatuor menses, dimidiã partẽ stipen-
dij solueret procuratoribus, quos princeps in Castella ob eam causam relin-
queret, & reliquam intra spatiũ unius anni, ac interim apud Anglũ essent tres
eius filiæ obsides. His ita actis, princeps Burdegalam uictorem exercitum re-
duxit. Cæterum ea uictoria non fuit Petro saluti, quippe qui statim post prin-
cipis discessum, ab Henrico uictus occiditur, ac ita exitum uitæ habuit sua cru-
delitate dignum. Atq; Henricus deinceps rerum potitus est, anno salutis hu-
manæ MCCCLXV.

Fuit eo anno uis frigoris solito acrior, & cometes per plures dies apparuit,
inter occidentem & septentrionem, cuius radij ad Franciam pertinebãt, qua-
si demonstrantes eam paucis pòst mensibus rursus magnis belli motibus flu-
ctuaturam, perinde ut accidit. Sub idem tempus, Ludouicus comes Flan-
driæ cupidus ineundæ gratiæ ab Edouardo rege, utpòte qui duos parietes,
uti aiunt, ex eadem fidelia dealbare studebat, uenit in Angliam, quem ille be-
nignè accepit hospitio, atque abeuntem amplissimis donauit muneribus. Is
Ludouicus Margaritã unicam quam habebat filiam, Edmundo comiti Can-
tabrigiæ regis filio despondit, sed paulò pòst à Carolo rege Franco subornã-
tus, eam Philippo Burgundionum duci eius fratri locauit. Quæ res Edoua-
di animum non minus commouit, quàm paulò antè offenderat fuga Ludo-
uici Andegauensis ducis unius obsidum, qui dum Caleti quò ductus erat, à
præfecto loci humaniter tractaretur, & aliquando animi causa, uenatum ire
permitteretur, inter uenationem longius à socijs digressus, Bononiam cele-
ri cursu se proripuit. His temporibus migrauit è uita Dauid rex Scotiæ sine
liberis, cui Robertus Steuartus secundus ex sorore nepos successit, qui feli-
citer regnum obtinuit, cùm etiam nunc id decus in ea Steuartorum familia
remaneat. Item Simon Cantuariensis antistes moritur, cuius pontificatus de-
cem & septem habuit annos. Is optimus pater ut de Anglica pube bene me-
retur, autor fuit collegij Cantuariensis Oxonij, quod hodie celeberrimũ est,
cùm scholasticorum nobili cœtu, tum doctrinæ frequenti cultu. Successit Si-
moni Isleppo Elyensis episcopus nomine etiam Simon, qui biennio pòst ab
Vrbano quinto pontifice Romano, qui Innocẽtio successerat, cardinalis crea-
tus, archiepiscopatu se abdicauit: in cuius locum ab eodem Vrbano surroga-
tur Gulielmus Vigornensis episcopus, ordine antistitum Cantuariensium
quintus & quinquagesimus. Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXVI. &
cùm Edouardus regnare cœpit, XL. Illo ipso quoq; anno Gulielmus Vuykhã
comi-

consiliarius regis creatur Vintonienſis epiſcopus. Is ſanè uir ornatiſsimus bre
ui tempore Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit, loco magnifico, il
ludq; diuæ uirgini Mariæ dedicauit, licet uulgò nouum nuncupetur colle
gium, & fundos dedit ad conuictum eorum. Id fecit opus Gulielmus, ut ſui
quaſi corporis ſimulacrum informaret, in quo continenter bona deinde nutri
rentur ingenia, quæ effigiem aliquam ingeniorum poſteris relinquerent. Nō
equidem fefellit opinio: nam inde uelut ex equo Troiano, uiri omni tempore
uirtute excellentes prodeunt.

Eiuſdem anni facinus multorū annorum angorem attulit, quò aliqua ſem
per mala tempeſtas tum Galliæ tum Angliæ impendêret. Siquidem inſtru
mentum nouæ diſſenſionis ad utrunq; regem delatum eſt, ex recenti fœderis
uiolatione: ſed in quo culpa reſederit, neutiquam ſatis conſtat, ſi uolumus aut
Anglicis aut Francis autoribus credere, qui nō minus inter ſe ſcribendo alter
cationibus aliquando decertant, quàm uterq; populus longè fortiſsimè armis
dimicarit. Igitur ne nos etiam ad gratiā uel odium aliquid de tanta re ſcripſiſſe
dicamur, proponemus ueram uiolati ſacroſancti fœderis cauſam, quam illi tra
dunt, qui de ſuis temporibus hiſtoriam diligenter compoſuerunt. Poſtquam
princeps Edouardus reſtituto Petro in regnum ſuum, nō potuit promiſſum
ſtipendium militi, ut ſuprà memorauimus, dare, reuerſus Burdegalam, ut ne
eum mercede fraudaret, pecuniæ egens adauxit Aquitanis uectigalia, ac in ſin
gula hominū capita tributum impoſuit. Re graui ac inſolita Aquitani permo
ti indignabant, præſentem rerum ſuarum ſtatum deplorabant, palamq; præ
dicabant ſe non paſſuros ita diu opprimi, qui demum ob id uidebantur rebel
lionem facturi, ſi modò autorem inuenirent, cùm ecce tibi, duo fulmina belli
Ioannes Armeniacus, & Carolus Petragoricus comites adfuere, qui maximè
omnium contra principem facere non dubitarunt. Ii Carolum regem Fran
cum continuò appellarunt, ad ſenatumq; Pariſienſem prouocarunt, perinde
quaſi ad eos pertineret Aquitanorum adhuc querelæ cognitio. Interea Ioan
nes Candius cum alijs principibus, qui ex ea re ſeditionem fore proſpiciebat,
principem orabat, ut de negotio deſiſteret. Verùm ille militum tantummodo
rationem habens, de ſententia deduci non potuit. Ita Carolus data occaſione
perſequendi inimicitias, quas ſecreto cum Anglo habebat, comitum cauſam
ſuſcipit, ſed primùm omnium datis prædibus, obſides ab Edouardo recipere
conatur, ac dein legatos in Aquitaniam mittit, qui principi diem dicant, quo
Lutetiam ueniat cauſam in ſenatu dicturus. Legatis mandata executis prin
ceps reſpondit: Dicitote Carolo, me breui cum quinquaginta armatorum
millibus Lutetiam uenturum. Et his dictis, abeuntes legatos in itinere reti
neri iuſsit, ne per eos hoſtem præmoneret. Quocirca comites audaciores effe
cti, ſumptis repentè armis, populos paſsim ad defectionem ſolicitant, & ante
alios Cadurcos ad id alliciunt. Secundum hæc, Carolo regi qui uidebat ad
arma iam ueniendum eſſe, ita creuit animus, ut primo quoque tempore Edo
uardo regi per nuntios bellum indixerit, qui & ipſe ſtomachatus, Carolo per
eoſdem nuncios, ſe ſuo tempore in armis fore ſignificauit: Atque ita bellum
utrinq; ſummo ſtudio comparatur. Hæc de fracto fœdere ſcribere habui. Iam
antea princeps de noui belli motu patrē fecerat certiorē, ſed quia id temporis
nō bellè ſe habebat, tentatus ualetudine, in quā inciderat in Hiſpania, idcirco

non potuit statim ire obuiam iniuriæ à rebellibus factæ.

Ista ubi rex cognouit, conuocato ad Vuestmonasterium principum concilio, coràm de toto negotio docuit, sic locutus: Hodierno die principes rem uobis sum expositurus magni quidem momenti, sed uobis minimè nouam, Francorum unquam naturam cognitam habuistis: habuistis autē sæpissimè. Abhinc sex annos, pacem oranti Franco dedimus terra mariq; victo: is ex illo non cessauit clandestina inire consilia, quomodo aliquod nobis graue exhiberet negotium: quippe primùm omnium Margaritam Ludouici Flandriæ comitis filiam, Edmundo filio pactam, Philippo Burgundionum duci locandam curauit: deinde Ludouicum Andegauensium ducem, unum ex obsidibus, contra ius fœderis, fugientem recepit: nuper Aquitanos de uectigalibus discepturos ad se uenire passus est, perinde quasi non antea omni iure quod in eos habuerat, sese penitus exuisset, nobisq; cessisset. Quid, quòd ei audacia tantùm dedit animi, ut principi Edouardo diem dici iusserit? Cadurcos ad defectionem solicitarit, ac in fidem receperit? tertio loco bellum nobis indixerit, perinde ac si de nostra gente consuesset frequentes agere triumphos? Atque ita uiolato turpiter fœdere, in nostra etiam capita insultare nō dubitat. Quare ut ne quid de iure aut legibus nostri regni diminuisse dicamur, iam nūcius in Franciæ regnum mihi iustè atque sanctè resumo, & in animo est prosequi iniurias, ac nō antè finem belli facere, quàm nomini nostro infestissimum hominum genus perenneq; inimicum perdomuerimus. Et hoc mei consilij est. Cæterū supereſt, ut uobis cordi sit, ueterem militiæ gloriā retinere, propulsare iniuriam, gentem crebrò uestris armis uictam, tandem aliquando sub nostrum redigere imperium, id quod facilè fiet, si auxilium ferre libuerit. Talia dicentem, cuncti Angliæ & Franciæ regem salutantes, non oportere plura loqui conclamant, unoq; consensu pollicentur se omnibus omissis rebus, bello iam indicto fortiter operam nauaturos, ac uim ui illatam pro sua parte defensuros. Rex dimisso concilio, ac singulis nominatim gratijs actis, deinde Ioannem filium Lancastri ducem cum ijs quas habebat expeditas, copijs Caletum præmittit, ipse interim maiores domi parat. Lancastrius Caleto moueus, non longè à Morino (uocant hanc urbem hodie Terrauanam) castra ponit, qui continuò obuiam habet Philippum Burgundiæ ducem magnis stipatum copijs, quem facta pugnandi potestate, ad certamen inuitat. Verùm Philippus nolens ad manus uenire, de media nocte, sublatis castris, discessionem fugæ similem in Parisiensem agrum facit. At Lancastrius spe pugnandi abiecta, inde digreditur, ac Rothomagum usque omnem populatur agrum, & ea præda contentus dum Pontiuum reuertitur, in medio itinere capit Hugonem Castilionensem, cum aliquot equitibus, qui speculandi gratia circumuagabatur. Moratur Lancastrius aliquot dies ad Pontiuum, & quia populum minimè suspectum habebat, quòd diu sub Anglico imperio fuisset, non cognouit eius consilia, quæ iam tum de rebellione facienda agitabantur, quare in Angliam hyeme iam ineunte reuertitur, ubi de totius belli summa agebatur. At Pontiuenses post ducis discessum, autore Guidone duce Pauli comite, omni ilicò deiecto præsidio, ad Francum deficiunt: atque ita longè nobilissimus comitatus à Franco receptus est, post annos centum & duodecim, quàm dotis nomine Edouardus primus illum acceperat. Vsu ue-

nisse

nisse hoc Pontiuensibus admodum mirum est, & eis, qui à regibus Anglis honores accepissent, ut Anglorum patria incolumi, fortunisq; omnibus, maluerint per proditionem se Francorũ fidei dare, quàm sub suorum regum ditione manere. Sed naturæ hominum attribuendum est, quòd illa ut plurimũ prioris rerum status etsi minus felicis auida, semper sit præsentis fastidiens, uel quia ea duce, nos facimus, quòd pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequũtur greges, ac ut bos armentum, sic Gallus Gallum, & Anglus Anglum sequitur. Hæc iactura comitatus portendisse uisa est nobilis reginæ mortem: nam eo ipso tempore Philippa Edouardi uxor occidit, cuius mors totum regnum dolore oppleuit. Fœmina hæc probatissima Anglicam iuuentutem suis opibus ad uirtutem pariter excitare ac iuuare cupiens, instituit Oxonij collegiũ, magnificis cum templo extructis ædibus, ut ibi scholastici & religionem & literas simul colerent, ex quo Reginæ collegium est dictum. Rex ut primùm uxoris funeri iusta persoluit, de Pontiuensium defectione cognoscit, qui licet duplici dolore perculsus, nihilo tamen segnius rebus suis prouidet, uacat, inuigilat: itaque confestim Robertum Canolum cum eo exercitu, quem toto anno conflarat, Caletum mittit, qui ut primùm uer appareat, in Francos ducat, cùm ipse interim domi subsidia rei nummariæ comparat. Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXVIII, Edouardo regi omnino infelix, eò quòd ei uel alia id temporis inciderit calamitas.

Sanè circiter anni initium Leonellus eius filius dux Clarentiæ, amissa Elisabeth uxore, sponsalia fecit cum Iolantide Ioannis Galeatij primi Mediolanensium ducis sorore, eiusq; rei gratia Mediolanum profectus, splendidissimis nuptijs se cum puella coniugauit, qui cùm paulò pòst domum rediret, in itinere mortẽ obijt, filia unica superstite, nomine Philippa, quam ille ex priore uxore susceperat. Ea puella Edmundo Mortimerio comiti Merchiæ postea nubit, ex qua Edmundus Rogerium creat, Rogerius Annam, quæ in Eboracensiũ ducũ familiam nupta, genti hæreditatẽ regni importauit, quemadmodum alibi planius fiet. Cæterum cùm partim uetustate, partim scriptorum negligentia, iam omnibus incognitum esset, unde duces Clarentiæ nominarentur, nos idcirco eatenus uestigauimus, quoad tandem aliquando inuenimus originem, quamuis ob oculos fermè latêret, quæ ne rursum in tenebras incidat, genus ipsius Elisabeth prioris Leonelli uxoris, à qua hæreditas Clarentiæ principatus duci uenit, demõstrandum ducimus. Vixit olim cum rege Ricardo primo eques honestus, nomine Ricardus, Clarentiæ dominus. Clarentia est pagus nobilis comitatus Suthfolchiæ, ad fines Essexiæ comitatus, ubi fluuius Clarentius alterũ ab altero discriminat, munitus ualida arce, quæ nunc bona ex parte diruta est. Ricardus Gilbertũ creatis deinde Gilbertum, qui factus Glocestriæ comes, in matrimoniũ duxit Ioannam Edouardi primi regis filiam. Gilberto orta est Elisabeth, ea nupsit Ioanni Borgth equiti, ex qua ille Elisabeth genuit, quæ cum Leonello nupta est. Ita hæreditas Ricardi equitis Clarentiæ domini, ab Elisabeth filia Ioannis Borgth ultima eius hæredẽ Leonello uenit, unde ille à patre dux factus, Clarentiæ cognomen sumpsit. Id postea mansit nonnullis alijs ducibus: nam Thomas Henrici quarti filius, & Georgius frater Edouardi quarti regis, duces Clarentiæ dicti sunt, licet eius loci possessionem neuter habuerit: quia Anglis mos est, ut eiusmodi

tituli arbitratu principis dentur, etiam sine possessione locorum, è quibus ipsi tituli petantur. Quare rex solet ijs qui nihil in eo comitatu habeant, ex suis uectigalibus dare quotannis aliquam pecuniæ summã, in possessionis loco. Sed oratio ad suum redeat exorsum.

Aderat iam annus salutis humanæ MCCCLXIX, & ab eo quo Edouardus regnare cœpit, XLIII, cùm Canolus statim ut copia pabuli esse cœpit, ex hybernis deduxit exercitum, & se Caleto commouens, quà commodum iter in Andegauenses per Parisiorum agrum erat, rebus Aquitanicis quæ in maiore periculo uersabantur, auxilio ire contendit. Is Rhemos primùm, Sommam & Osam flumina trajiciens, armis adoritur, & quia urbs bene cõmunita nullam in spem expugnandi per uim, in præsentia præbebat, agrum latè populatur: inde omnibus copijs, triplici instructa acie, Lutetiam proficiscitur, & sub muris urbis, ad Iudææ uicum cõsistit, ac ibi paulisper sub armis moratus, facit æquo loco Parisiensibus, qui omnis generis expeditam armatorum manum intus habebant, pugnandi potestatem. Potestate facta, Parisienses nihilo secius intra muros se continent. Canolus ubi cognouit per Francos stare, quò minus prælio dimicaretur, iter inceptum conficere pergit: iam ad Ligerim propè uentum erat, cùm miles effuse agros passim uastare cœpit, atque dulcedine prædæ longius uagari. Interea Bertrandus Gesquinus superuenit, quem in bello Hispano à principe Edouardo captum, uti suprà ostendimus, Carolus rex paulò antè pretio redemerat, magistrumq; equitum fecerat, & eos Anglos qui per agros palantes prædam faciebant, aggressus, non exiguum numerum interficit, amplius centum capit: reliqui fugæ se mandantes, agrè ad castra incolumes peruenerunt. Qua uictoria sublati Franci, quòd primo aduentu tot ex hostibus interfecissent, audacius subsistere, nonnunquam etiam ad castra usque, Anglos prælio lacessere cœperunt. Robertus consultò pugna supersedebat, quòd in castris discordia orta erat, quod omnibus iuxtà nocuit: nam non multò pòst conserta bis cum hoste manu, male pugnarunt. Robertus cum suis in Pictones profectus, se principi iunxit, quia morbo afficiebatur, & officio fungi non poterat, cui ob id Roberti, tametsi militè diminuto, aduentus gratissimus fuit. Ad id tempus plures Aquitaniæ ciuitates, quas pecuniarum exactionibus princeps acerbè oppressérat, defecerant, ea labe à Lemouicibus facta, qui post Cadurcos primi se Francorum dediderunt. At post iter Canoli, ubi rei gestæ fama per regionem peruasit, tum ea rebellio ita crescere cœpit, ut princeps satis haberet, & conuenientes contra se inimicorum manus dissipare, & reliquos in fide continere. Hæc ubi Edouardo regi nuntiata sunt, confestim Ioannem ducem Lancastri, & Edmundum comitem Cantabrigiæ filios cum expeditis copijs in Aquitaniam mittit subsidio principi, ij sequunda nauigatione usi, celeriter eò perueniunt. Princeps interea Lemouicum urbem quæ illius defectionis caput fuerat, oppugnabat, quam sub aduentu ducis, per uim expugnauit, atque diruit, interfectis ad unum omnibus, qui intus fuerant, ac arma mouerant, ut eiusmodi crudelitatis exemplo reliquas ciuitates in fide manere commonefaceret. Post Lemouicum urbem dirutam, princeps quia multis necessarijs rebus reuocabatur in Angliam, dato imperio tuendæ prouinciæ duci, ad patrem proficiscitur. Rex tot simul acceptis detrimentis, concilium principum conuocat, quo

in con-

in concilio pecuniæ, & quæ belli usui necessaria erant, de principum uolunta
te imperata sunt. Per eos dies Carolus Nauarræ rex ad Edouardum in An-
gliam transiuit, secꝫ eius partes secuturum promisit, sed fidem facere non po-
tuit: is equidem paucis antè annis socius fuerat belli, quod Edouardus prin-
ceps in Hispania fecerat, ut antè dictum est, & in itinere non inuitus, uti mul
torum opinio ferebat, à Francis captus, se pretio redemit, qui tunc cum eis
rursus inimicitias gerebat, uerùm non multò pòst cum illis in gratiam rediit,
quod indicio fuit, non esse homini temerè fidendũ. Item Vrbano quinto Ro
mano pontifice per legatos agente, de pace concilianda agitatur, quæ nullo
pacto conuenit.

Est postea uariè ac perquàm ualde inter utrunque populum armis certa-
tum, cùm pro se quisque sua aut retinere, aut recipere conaretur, & ex factio-
nibus Aquitanorum, omnia uaria euaderent. Itaque Robertus Canolus,
Thomas Spenserius, Ioannes Triuettus, & Hugo Hastyngius partiti inter
se copias, alij alia oppida recipiunt, quædam nequicquam tentant, oppidanis
fortiter resistentibus, ut qui timebant, ne sibi rebellio antè facta fraudi esset.
Alia parte Ioannes comes Penbruchi magnis instructus copijs, nonnulla
etiam loca recuperat, sed cùm animaduerteret hostes qui in proximo erant,
trepidationis significationem facere, modò inconstanter prodeundo, mo-
dò immoderatè circumeundo, castra imprudenter adortus profligatur. Io-
annes quoque Candius Pictonum præfectus, magnam Francorum manum
urbem aggredi conantem in fugam dissipat, uerùm ipse uulnere ictus post
paulùm interijt. Amisso tanto belli duce, Lancastrius ingentem accepit do-
lorem, & in eius locum Thomam Percium protinus substituit. Secundum
hæc, Canolus à Lancastrio Caletum remittitur, ut alia in parte hostes in
bello habeat, & si ullam faciat successus spem, tentet armis Pontiuenses.
Is itaque per fines Parisiorum iter faciens, in Ambianos uenit. Et quia præ
istius uiri uirtute, cæteri Anglici duces minus Francis formidolosi erant, id-
circo Gesquinus relicto locis opportunis præsidio, Canolum sequitur, mo-
la in itinere leuia fiunt prælia, multis utrinque cadentibus. Verùm cùm
nullus felix appareret processus, Canolus deposito tentandi Pontiuenses
consilio, se Caletum contulit, & Gesquinus retrò abiuit. Ita alternis aspiran-
te fortuna, satietas cædium tam Anglum quàm Francum sensim capiebat, us-
que eò, ut uterque eorum cuperet iam manus abstinere. Carolus rex interim
Rothomagi erat, ac studio parabat classem, qua post exactam hyemem, quæ
iam instabat, exercitum in Angliam traduceret, si ita res deposceret. Cuius
rei Edouardus optimè gnarus, rem nauticam pari diligẽtia curabat. Cùm igi-
tur milites iam hybernatum utrinqꝫ ierant, interea Lancastrius cum Edmun-
do fratre in Angliam uenit: is amissa paulò antè Blancha uxore, Constantiam
alteram Petri regis Castellæ demortui superstitem filiam cui regnum Castel-
læ debebatur, in matrimonium ducit: altera uerò Isabella nomine Edmundo
comiti Cantabrigiæ locatur. Istæ duæ puellæ unà cum Beatrice sorore maxi-
ma natu, quæ Ferdinãdo Petri regis Lusitaniæ filio desponsa paulò antè Baio
næ mortem obiuerat, erant apud Ioannam principis uxorẽ in Aquitania obsi
des, ut suprà diximus, quandò pater interfectus fuit, quæ postea in Angliam

ductæ bene habitæ cultæq; sunt. Dux simulatq; Constantiam uxorem duxit, se regem, & eam reginam Castellæ appellare cœpit, exin id regnum armis recuperaturus, quod non multò pòst tentauit, prout infrà dicetur.

Interea in Britannia seditione laborabatur, quòd bona nobilitatis pars iam inde usque ab interitu Caroli Blesensis, cum Franco secretò sentiret, quod tamen Ioannes dux comperit, timensq; insidias rogauit Edouardum socerum, cuius, ut suprà diximus, Mariam filiam in matrimonio habebat, ut sibi subueniret. Edouardus existimans eam rem non parui esse momenti, ac idcirco nequicquam deserendam, continuò Canolum qui Caleti erat, naui in Britanniã adiutorem duci summittit, ut eius autoritate eatenus Britanni in officio tenerentur, quoad exacta hyeme, copias eò traduci liceret. Canolus ubi in Britanniam peruenit, uidens rem in periculo esse, & diligentiam requirere, consulit duci, ut ille ipse in Angliam proficiscatur rogatum auxilium, quoniam nemo homo aliena ut sua diligenter negotia gerit. Dux itaque summa imperij Canolo tradita, in Angliam aduolat, docetq; regem de præsenti rerum suarũ statu, atq; in primis auxiliũ rogat, quod, uelut infrà explicabitur, facilè impetrauit. At ubi rex Carolus per exploratores cognouit, Lancastrium ab hybernis discessisse in Angliam, & ducem Britannum eôdem aduolasse, ratus non multum abesse ab eo, quin & tota Aquitania & Britãnia potiri posset, nouas protinus conscribit copias, atque cum ijs Gesquinum hybernis nõdum peractis, ire iubet primùm in Pictones, deinde in Britanniam. Is pari fortuna, in uno atque altero loco rem prosperè gessit: nam primo suo accessu, Pictones proximè animo alienatos ab Anglo ob exactiones pecuniarum, in fidem recepit, ac omnem occupauit Britanniã, præter Brestum & Deruallum, quæ loca in loãnis ducis fide permanserunt, sed non multò pòst Deruallum etiam expugnauit. Atq; ita solum Brestum quod Canolus defendebat, pertinaciter restitit. His actis, Gesquinus furtim & itineribus propè deuijs, Rupellam petit, quò etiam post paulùm Ioannes Biturigum dux adfuit, qui simul iuncto exercitu oppidum obsident, & ne oppidanis naualis subsidij habendi spes ulla sit, néue fugiendi pateat aditus, naues quas confestim cogere poterãt, circa portum disponunt. Edouardus rex certior factus de obsidione Rupellæ, classem quadraginta nauium continuò duce Ioanne comite Penbruchi, qui paulò antè cum Lancastrio domum redierat, mittit, ut terra & mari suis suppetias ferat. Interea Henricus Castellæ rex qui inimicum gerebat in Anglos animum, auxilio misit Carolo regi Ambrosium Bochanigrum, uirum strenuum, ac cum eo alios quot belli duces non contemnendos, cum multis nauibus tam uiris quàm armis bene instructis. Is ex Hispania digressus breui in portum Rupellæ defertur, qui à suis, quos speculatorijs nauigijs paulò antè ad collustrandum mare foras miserat, certior factus Anglicam classem appropinquare, protinus extra portum egreditur, atque dispositis nauibus ex utraq; parte sinus, qui ante portus ingressum, latè in altum patet, insidias tendit. Adfuit non multò pòst classis Anglica, quæ tota nocte sequundo usa uento sub lucem eò delata est. Vbi naues sinum intrare cœperunt, Hispani dextra læuaq; uno ferè tempore, in Anglos qui confecto iam cursu, non se statim ad pugnam accingere, sed aliquantulum quieti dare meditabantur, sese incitant. Angli repentina re permoti, subitò arreptis arcubus atq; sagittis, multa eminus hosti uulnera inferunt.

Verum

Veruntamen ubi cominus pugna iunctis nauibus fieri cœpit, paſsim gladijs interficiuntur, quippe qui ſpatium armandi ſui nõ habuere: ſic nulla ex nauiũ numero euaſit, quin fuerit aut depreſſa, aut incenſa, uel capta: homines itidem aut occiſi, uel capti ſunt, & cum ijs Ioannes præfectus. Acita Anglus qui ſuperioribus annis inſignem calamitatem Henrico intulerat, parem ab eodem in præſens accepit. Incidit hæc clades in eum annũ, qui fuit humanæ ſalutis MCCLXXXI, & cùm regnare cœperat Edouardus, XLVI.

Rupellani interim deſperatis præſentibus auxilijs, nihilominus oppugnationem acriter tolerabant, cùm Edouardus rex cognita ſuorum clade, quia filius princeps ualetudine propè perdita afficiebatur, ſibi eundum ſubſidio ſuis ſtatuit, qui nõ cunctandum ratus in tanta re, omnes copias quas raptim comparare potuit, ad mare præmittit, ac unà conſcendere naues undicq; conductas iubet: ipſe inde ſuos ſecutus, ubi naues ad iter paratas cognouit, ſignum dedit proficiſcendi, qui uento ſequundo ſatis uehementi profectus, celeriter è conſpectu terræ iam ablatus erat, cùm uentus momento perincõmodè mutatus eſt, ita ut ad terram redire compulſus ſit, & cùm uentum contrariũ continenter perflare uideret, mutato conſilio, copias omnes duce Ioanne Lancaſtrio, Caletum traijcere iuſsit, ut ille approperandi cauſa, quaquauerſum ferrũ uiam pateſaceret, ſuis auxilio iret. Itaque dux inſtructo agmine in Burgundiam, quò primum tetenderat iter, ſine ullo impedimento peruenit, populatis agris, ac uicatim inflammatis ædificijs, quacunque ierat. Hîc aliquot dies ad reficiendum militem dum moratur, Franci trans Ligerim paſsim inſidias ponunt, quò hoſtem itinere prohibeant. Quod ubi dux per ſpeculatores cognouit, magnis diurnis, nocturniſq; itineribus contendens, Ligerim tranſire maturat: qui ut in Biturigum agrum peruenit, tripartitò exercitum ducit: in prima enim acie equites leuis armaturæ cum parte ſagittariorum locat, in altera pedites, cum parte equitatus grauis armaturæ, ut alas utrinque faciant, in qua ipſe erat: in tertia, quæ duas præcedentes ſequatur, reliquũ equitatum cum ſagittariorum parte reliqua ponit, qui exercitus ad triginta millia hominum fuiſſe fertur, & ita quantumcunque poteſt itineris efficiens, in Pictones pergit. Franci paſsim Anglos modò in primo, modò in nouiſsimo agmine laceſſebant, dux tamen manum à prælio abſtinens iter continuabat, ſed cùm ad Pictones adhæreſcere cœpit, tenens memoria illius populi proditiones, tum demum ſuos quacunq; incederent, pugnare, uaſtare, incendere omnia iuſsit. Qua de re Franci qui ibi in præſidio erãt, perterriti, ad loca munitiora raptim confugerunt. Ipſe uerò nihil de uia recta egreſſus, agris quacunq; inceſſerat populatis, ac oppidis nonnullis incenſis, Burdegalam peruenit incolumis. Eius aduentu cognito, & Rupellanis ſtudium defenſionis maius acceſsit, & hoſtibus eadem de cauſa, ſpes potiundi oppidi deceſsit. Quare dux Biturigũ reliſta continuò obſidione, in Pictonum fines pedem retulit, ut eum populũ Anglorum armis etiam territum confirmaret. Lancaſtrius collaudatis generatim Rupellanis, ac eorum ſigillatim principibus actis gratijs, pro ſeruata fide, remuneratoq; præmijs toto præſidio, reliquos populos ad defectionem ſpectantes in officio continere ſtudet. Item per idem tempus, uel paulò antè eſt nauali prælio dimicatum inter Anglum & Flandrum, qui cum Franco ſentiebat, & uictoriam Anglus obtinuit. Sed ſtatim pòſt conciliata inter eos

pace, bellum nequaquam latius serpsit.

Detestabatur interea omnibus precibus Gregorius undecimus, qui trien-
nio antè in Vrbani demortui locum pontifex Auenione factus successerat, re
gum discordiam, quòd Reipublicæ Christianæ calamitosa cum primis esset.
Is missis ad Biturigum urbem legatis, iussit & eò principū conuenire orato-
res, qui præstò fuerunt. Multa legati pontificis nomine coràm pronuntiarūt,
quamobrē ab armis esset maturè discedendū: multas proposuerunt conditio
nes, quas uterq; princeps & dare & accipere deberet, idq; multis uerbis. At-
qui animis commotis nihil uidebatur æquum, ut quibus illud certum staret,
finire controuersiam armis. Ac ita desperato negotio, legati ad pontificem re-
dierunt. Rex Edouardus interim habuit Londini suorum principum conci-
lium, quo in concilio cùm esset stipendiū in militem petiturus, uoluit omnes
ad id libenti animo dandum beneficio quopiam hortari, adducereq;: itaq; po-
pulo nonnulla irrogauit priuilegia, sacerdotibus uerò iureiurando promisit,
per se non staturum deinceps, quò minus esset integrum, optare sibi quos uel
lent episcopos, aliosq; præfectos, atq; idem à Romano pontifice concedendū
se curaturū. Pontifex Romanus tum primùm illud concessisse uidetur, cùm
etiã nunc apud Anglos nihil potestatis habeat, in eligendis episcopis, sed tan-
tùm à principe designatos faciat. Sic reges suo constanter utuntur instituto,
quippe qui suo arbitratu episcopos designant, id quod Edouardo ipsi paulò
pòst ut faceret, est persuasum ab ambitiosis sacerdotibus. Porrò illi in aula
diu uersati, cùm non sperarent posse se tam facilè sui ordinis honores de colle-
garum sententia, quàm à principe consequi, & pontificis & regis irrogati pri-
uilegij ut sibi minimè commodi, autores uiolandi extiterunt. Atq; ita res pri-
uata publicam sustulit. Ad Edouardum redeo. Rex postquam sic cunctis gra
tificatus est, patres ex eius animi sententia, pecuniam ad necessarios belli sum-
ptus faciendos imperarunt, cuius magnam partem sacerdotes soluerunt, col-
lato ex decima tributo: tum enim primùm annui fructus omnium possessio-
num ordinis sacerdotalis æstimati sunt, ac secundùm eam æstimationem, po-
stea sacerdotes cùm regi, tum Romano pontifici decimas soluerunt, cùm an-
tea quisq; ex decima uectigalium, quæ in singulos annos caperet, tributū con
ferret. Quapropter ea æstimatio postea ordini damno fuit, cùm fructus mul-
torum sacerdotiorum ita diminuti sint, ut decima interdum quintam partem
absorbeat. Fuit is annus humanæ salutis MCCCLXXIIII, & cùm regnare cœ-
pit Edouardus, XLVIII. Quo anno Gulielmus Cantuariensis antistes moritur, cui succesit Simon Londinensis episcopus, ordine Cantuariensium anti
stitum septimus & quinquagesimus. Iam tum obsoleuerat decretū illud, quo
constitutum erat, ut episcopi à sacerdotum collegijs eligerentur, quandoqui-
dem Simon Cantuariensis & alij deinde episcopi non sacerdotum suffragijs,
sed pontificum Romanorum, regumq; arbitrio & autoritate designati factiq;
sunt, donec ad extremum ita usu uenit, ut soli reges Angli episcopos designa-
rent, & episcopi minores præfectos facerent. Ac ita demum Romanus ponti-
fex paucis pòst annis, omne ius quod ei olim fuit in Anglia in episcopos, ac a-
lios præfectos creandos, habere desiuit, quemadmodū uel breui potestatem
imperandi sacerdotiorū decimas amisit. At neutrum Angliæ malo fuit, quan
dò illa per id minus omnino suas opes alienigenis hominibus deinceps im-
partire

partire coacta est, id quod iam tum degustare cœpit: siquidem in eodem conuentu, autore Edouardo, de concilij sententia, lex lata est, quæ uetuit cunctos mortales in posterum tempus impetrare ubiuis gentium Anglicana sacerdotia à Romano pontifice, aut causas, nisi per appellationē, ad eundem deferre, constituitq; pœnam immanem contrà facientibus, quam & ad illos etiam peruenire uoluit, qui talia audenti adiumento essent. Quod quidem decretū posteriores reges non modò seruandum paulatim curarunt, sed puniendi seueri tate multò semper terribilius reddiderunt, cùm pœna eiusmodi sit, ut uiolator legis & bona amittat, & ipse in æternas carceris tenebras abdatur. Sed reo datur tempus duorum mensium, antequam ad causam agendam aggredi cogatur, & ex eo, lex prouisionis, siue de præmoneri uocitatur, tametsi uulgò de præmuniri nuncupatur, quòd illa scilicet tali pœna ita præmunita sit, ut perrumpi nequeat. Cæterum lex non mansit in suo instituto, quandò nunc tot gestar mortis timet. At ubi Gregorius undecimus, qui id temporis Romanus erat pontifex, de ea re resciuit, ualde multum reclamauit illud aliud esse nihil, nisi Christianam ecclesiam diuidere, nisi religionem exinanire, nisi ius fasq; delere, ac concilia omnia denicq; rescindere: quare primo quoq; tempore cum Edouardo egit, ut legem tolleret. Exin orto schismate, non fuit pontifex, qui tale quid curaret, donec postremò Martinus quintus super ea re, literas uehementiores ad Henricum sextum regem scripsit: sed utricq; unum datum est responsum, non posse rescindi decretum concilij, sine autoritate concilij, & propterea futurum esse, ut tale concilium quamprimùm haberetur, quod tamen postea nunquam est habitum. Anno eodem moritur Ioannes Eboracensis archiepiscopus, cui succesit Alexander Neuyllus, ordine antistitum quintus & quadragesimus, quem octauo pòst anno mortuum secutus est Thomas Harundellius Elyensis episcopus.

Dum hæc gerebantur, Ioannes Britannus dux, cuius suprà mentionem fecimus, apud Edouardum regem partim precibus, partim pollicitationibus agebat, ut se adiuuaret. Re ad regium senatum delata, placuit omnibus, cùm ob uetus hospitium, quod ipsis cum Britannis erat, tum quòd ducis calamitatem cum suis rebus coniunctam iudicabant, ut Edmundus regis filius id bellum cum Ioanne duce susciperet. Itaq; bene magna comparata militū manu, & in naues imposita, ambo in Britanniam proficiscuntur, qui ubi littus attigerunt, obuium habent Robertum Canolum, qui, uti suprà dixi, Brestum tenebat. Hinc singulis ducibus datis muneribus, tripartitò copias ducunt: nōnullæ ciuitates spontè in ducis potestatē ueniunt, aliæ contrà portas claudūt. Verùm aliquot captiuis in medio campo ob rebelliū oculos iugulatis, tantū formidinis omnibus iniecere, ut oppida maritima uno propè temporis puncto, in fidem uenerint. Adfuit aliquanto pòst Ludouicus Andegauensis dux, ut suis contra Anglum, auxilio esset: cæterum cùm hostem accedere scisset, siue propter militū paucitatem, metu affectus, siue propter suspectam accolarum fidem, impigrè domum repedauit, & suos qui in præsidio erāt, iussit tantisper intra oppida se continere, quoad cum maioribus copijs rediret: illi tamen auxilium deposcebant, sed eum remorari non potuerunt. Tum plura mediterranea oppida deditionem facere cœperunt, cùm Angli uictoria utendum iudi-

cantes, omnem impetum in Francum præsidium fecerunt, quod fortiter ubique resistebat. Ita res Britannicæ in articulo uersabantur, cùm per idem tempus, autore pontifice Romano, qui pacem inter reges conciliare in primis studebat, induciæ duodecim mensium factæ sunt, quæ Anglo nihil commodi attulere. Porrò Edmundus cum Canolo certior factus de inducijs, Joannem ducem deserere coactus est: & Lancastrius qui positis in propinquo statiuis, suos instructos armatosq; habebat, ut cum Biturigum duce in Santonum agro acie confligeret, de inducijs edoctus prælio itidē abstinuit. Et quamquam penes quem uictoria futura esset, in incerto erat, attamē cùm Anglimaiore animorum alacritate, quàm aliàs unquam reuiuiscente spe, parati & expediti pugnam efflagitarent, ut qui pro iusta causa, ardentius pugnaturi essent, contrà & Franci numero longè inferiores, in solo, quod Anglorum iuris esserat, omnia suspecta habentes trepidè ad certamen accederent, ut re ipsa postea compertum est, quippe qui ob inducias factas, mirè gauisi sunt, haud dubiè res Anglica superior euasisset. Atq; ita induciarum pactio intempestiua, paratam Anglis interpellauit uictoriam. Quapropter Franci læti oppida omnia de hoste capta præsidio firmant, Angli uerò certum habentes uictoriam de manibus amissam, tristes dicto parent. Rex autem Edouardus eo consilio istas inducias pactus est, ut aduersæ fortunæ impetum infringeret, eo præsertim tempore, quo & ipse id ætatis erat, ut minus bello utilis esse inciperet, & 20 princeps Vualliæ in quo omnes spes eius erant, ex morbo admodum infirmus esset. Sed Ioanni Britanno duci ea interposita temporis mora cum primis damno fuit, qui in cursu medio desertus, pedem referre coactus est. Caterum ille nihil animo territus, post finitum induciarū tempus, usq; eò pugnauit, ut toto principatu sit ad extremū potitus, Francis reliqua oppida quæ per uim amplius retinere non poterant, per pacis conditiones restituentibus.

Per hunc modum quietis aliquantisper à bello rebus, ut ne otium domi iucundū esset, pestilentia orta est, qua multi mortales periere. Incidit hæc lues in annum salutis MCCCLXVI, & cùm regnare cœpit Edouardus, L. Quo anno Ioannes comes Penbruchius, quem suprà ostendimus nauali prælio uictū ab Hispanis captū fuisse, grandi pecunia redemptus, dum in Angliā redit, in itinere moritur. At Ioannis comitis uxor nomine Maria, quæ erat è Sancto Paulo Belgicæ Galliæ oppido ad fines Atrebatum sito, fœmina nobilis, pia, sancta, ut suo beneficio iuuentutem Anglicam excitaret ad studia literarum, quarum auxilio intelligebat rem Christianam summè adiuuari, collocauit scholasticorum collegium Cantabrigiæ in ædibus, quas ipsa ad id extruxerat. Illud nunc uocitatur Bembruchensis aula, uerè morum, modestiæ, doctrinæ magistra. Rex interea multis implicatus curis, ad Vuestmonasterium concilium habuit, in quo primùm de uarijs rebus, quæ ex usu Reipublicæ esse uidebantur, cum suis principibus, deinde de tributo indicendo, agitauit, quod uniuersi se collaturos negarunt, argumentantes quòd moueret se, quamobrem nollent id facere, ac multa pariter conquerentes de eius quæstoribus. Audiuit rex patienter populi querimonias, ac habita quæstione, nonnullos ex quæstoribus in culpa esse comperit, acriterq; puniuit. Quo facto, dum incœptum negotium studet, agit, curat, ecce tibi, Edouardus princeps longitudine morbi confectus, ad VI Iduum Iulij mortem obijt, annum ætatis agens XLVI.

XLVI. Quam ob rem populus in ſummo protinus dolore fuit, & hoc etiam acriore, quòd talem princeps omnibus expectationem ſuæ uirtutis mouerat, ut eum ſi regnum obtinuiſſet, facilè confiderent maiorũ ſuorum gloriam ſuperaturum. Cæterum ante omnes Edouardum patrem mœror lacerauit, uulnerauit, confecit, adeò ut decimo pòſt menſe ex angore animi in morbum incideriſ, ac eo grauiter oppreſſus mortuus fuerit: ſed ut rebus ſuis ne deeſſet, belli cura addita, ſtatim ut filij funus fecerat, ac concilium dimiſerat, miro ſtudio exercitum nouum facere cœpit, quo finitis inducijs, de ſumma rei cum Franco decertaret. at (ut diximus) uis fati mortalem animum uicit, quia morte ſublatus eſt. Corpus ad Vueſtmonaſterium ſepulturæ datur. Vixit annos LXV, regnauit LI. Filios ex Philippa uxore ſex, ſiue ſecundum alios, ſeptem genuit: Edouardum principem Vualliæ, Gulielmum, qui puer mortem obijt, Leonellum Clarentiæ, Ioannem Lancaſtri duces, Edmundum Langley, Cantabrigiæ, Thomam Vuodeſtok Bochyngamiæ comites, ambos à locis ubi nati eſſent, ita cognomine appellatos. Hunc Ricardus rex, prout inſequenti dicetur libro, Gloceſtriæ, & illum Eboracenſium ducem fecit. item alterum Gulielmum, qui impubes interijt. Filias uerò tris reliquit, Mariam Ioannis Britanniæ ducis uxorem, Iſabellam Bedfordiæ, & Margaritam Penbruchi comitibus locatas. Huic regi abſque cæteris naturæ ornamentis cum primis formæ dignitas ſuffragabatur, ingeniũ prouidum, perſpicax ac mite, nihil porrò non ſapienter, non conſideratè agebat, & homo permodeſtus & frugi, illos ſummè diligebat, honoribuſq; ornabat ac amplificabat, qui probitate, modeſtia, atque uitæ innocentia alios antecederent. Corporis habitus congruens, pulchra uirilisq; facies, oculi micantes, canities in ſenecta ætate decora, quæ omnia ad gratiam comparandam ei magnopere conducebant. Militaris diſciplinæ apprimè ſciens fuit, ut resab eo geſtæ teſtimonio ſunt. At liberalitatis & clementiæ exempla paſsim non uulgaria edidit, ita ut unus omnium fermè regum inuentus ſit, qui nullis uel leuibus deditus fuerit uitijs, ſi cut nec malorum expers fuit: nanq; ut regnans rebus omnibus quadraginta annos beatiſsimus fuit, ita reliquo tempore grauem fortunæ commutationem ſenſit, adeò noſtra humana negotia rarò ſub manus perdiu ſuccedunt: id quod fecit, ut ille de altera uita frequentius cogitationẽ ſuſceperit, in remq; diuinam multò ſtudioſiſsimè incubuerit, qui idcirco templum diuo Stephano magnificum ad Vueſtmonaſteriũ locauit, in eoq; ornatiſsimum ſacerdotum collegium inſtituit: & alterum Cantabrigiæ, quod Aulam regiam appellant, deditq; facultates, quibus ibi uiuerent, qui ſe in bonis exercerent diſciplinis. Sed breui tempore præter morem atq; legem, cœperunt collegæ loca uendere. Quod quidem inſtitutum non uetante rege, cuius autoritate emptio facta approbatur, etiamnum & durat, & bene multis minus utile uidetur, quoniam ſæpenumero nonnullis illorum qui de collegijs loca mercantur, potius otio, quàm in literis eo loci uitam uiuere conſtitutum eſt.

Fuere ea tempeſtate uiri longè ſanctiſsimi, multò doctiſsimi atq; fortiſsimi, quorum ſuprà mentionẽ appoſitè fecimus, idcirco nihil eſt, quod de eis rurſum cõmemoremus. Extitere & aliqui inſigni infamia, quorũ caput & princeps fuit Ioannes Vuythcliffus: is, ut fama eſt, à primo indignatus, quòd non potuiſſet ad ſummos ſacerdotalis ordinis aſpirare honores, factus inde ſacer-

de Wytclivo Judicium papiſtarum hyng ſnyans

dotibus cunctis inimicior, cœpit diuina scripta peruerse interpretari, atque nouam instituere sectam, usque eò, ut in nobili Oxoniensi gymnasio publicè sit in sacerdotes ut legis euersores debacchatus. Et ut impunè tantum facinoris fautore pariter atq; audacia armatus faceret, regi ante omnes summum in cunctos ordinis præfectos imperium, iusq; tribuit. Præterea homo nocendi cupidus, certum habens non facilè uiros doctos ueneno infici, utpote qui rationes admittunt, cogitauit imperitum uulgus in suam in primis sectam libi trahendum, quòd ille pertinacius soleat, id quod semel imbiberit, modis omnibus retinere. Non contentus itaq; impleuisse codices latinè scriptos de sua hæresi, etiam ex illis commentarios patria lingua conscriptos fecit, atque protinus edidit, ut etiam agrestes maleficæ superstitionis peritos redderet. Certè eum non fefellit sua opinio: ij nanque commentarij quamuis breues, longo tempore durarunt, ut etiam nunc è manibus plebis auferri nequeant, tametsi ob id scelus, nonnulli uiui interdum comburunt̃, cum suis libellis. Ad extremum homo nimium confidens, cùm rationibus ueris cogeretur ad bonam redire frugem, tantum abfuit, ut parêret, ut etiam maluerit uoluntarium petere exilium, quàm mutare sententiam, qui ad Boëmos nonnulla hæresi antè inquinatos profectus, à rudi gente magno in honore habetur, quam pro accepto beneficio confirmauit, summeq; hortatus est in ea remanere sententia, ut ordini sacerdotali parum honoris, & ad Rom. pontificem nullum reſpectum haberet. Hæc de Vuythocliffo, qui illius temporis æqualis fuit, habui breuiter memorare, quò historia quæ rerum gestarum expositio est, suas etiam in hoc partes ageret.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XX.

POST Edouardi mortẽ, principes regni habito ad Vuestmonasteriũ cõcilio, Ricardũ ordine regũ eo nomine secundũ, principis Edouardi filium annos undecim natũ, regem dicunt, ad XVII cal. Augusti, in eiusq; uerba more maiorũ iurant. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXVII. Propter ætatẽ regis, iam inde ab initio in procuratione fuere Ioãnes Lancastrius dux, & Edmundus Cantabrigiensis comes, eius patrui, ac plericq; alij paterni amici. Erat in puero bona indoles, sed ætas flexibilis, quæ faciebat, ut rectores à patribus dati omnes adhiberent machinas, ad continendã eius adolescentiam: sed cùm pro se quisq; postremò magis suis quàm publicis commodis seruire cœpisset, aditus patefactus est alijs, qui ad deprauandũ parati, ubi uiderunt Ricardum pro suo iure agere, paulatim sese ad eum adiunxerunt. Et hæc Ricardi principatus malorum initia fuere, quæ Francis sic animum derunt, ut illi postea finitis iam inducijs, duce Gesquino equitum magistro, in Aquitaniam incursiones facere, prædas abigere, terra mariq; irrumperent perint: quibus exercitus non parum fortiter resistebat, quem Lancastrius audita morte patris, rediens in Angliam illic paulò antè reliquerat. Illi tamẽ partim ui, partim incolarũ uoluntate, aliquot oppidis potiuntur, in quibus fuit Fanum Macharij, Castellio, Bergeracum, & Durasi arx. Dum ita inter se alibi præ-

bi præliantur, pars hoſtiũ cum uniuerſa nauiũ claſſe in Angliam repentè dela
ta, omnẽ maritimã oram latrocinijs diuexat: nam priuſquã Angli parata claſſe
obuiam eant, omnes ferè occidentales inſulæ portus, qui frequentes ac locorũ
natura ampli ſunt, incenſis circunquaq; ædificijs, ac uicis, & nauibus aut abdu
ctis aut inuſtis, ſpoliat, indeq; magnam uim hominũ ac pecoris, & omnis ge-
neris prædæ trahens, in Normaniam ſe refert. Sed hæc præda Francis funeſta
fuit: ſiquidem procuratores regni coacto ſtatim ingẽti exercitu, Thomã Edo
uardi regis mortui filium, Caletum mittunt, iubentq; in Franciam protinus
erumpat. Is igitur traiecto mari, ac ſe Caleto mouens per Atrebatiũ fines, iter
in Veromanduos, Sueſiones, Senones & Carnutes uertit, tenetq;, dum haud
procul à Lutetia eſt, ac per omnẽ quaquauerſum regionem bene multis paſ-
ſim oppidis uicisq; aut incenſis aut exciſis, excurrit. Ita Anglũ omnia uaſtan-
tem ac bidui abſentẽ ſequebatur à tergo Ludouicus Andegauenſis dux, qui
ad congrediendum uſpiam cum eo, tempus & locum idoneũ obſeruabat: ſed
à Carolo fratre prohibitus tentare fortunam non eſt auſus. Equidem Carolo
regi tot cladium ab Anglo antè acceptarum memori, iam inde ab initio ſtatu-
tum decretumq; erat, per duces tantũmodo bellum cum tali hoſte gerere, nec
ipſos duces permittere ad manus uenire, niſi manifeſta foret ſpes uincendi, ut
res Franca ne amplius in extremum adduceretur diſcrimen: quamobrem ſæ-
pe paſſus erat ante id tempus, omnem agrum uaſtari, ſub muris etiam Lute-
tiæ, quæ regni caput eſt. Quod hercle ſtrategema eo magis eius rebus utile
fuit, quòd quemadmodum Anglorum uirtus, niſi ſint longo belli uſu exerci-
tati, in præſenti negotio recens habetur, ita mora quam belligerando intole-
ranter ferũt, interpoſita, fatigari ſoleat. Quocirca Angli in ciuili bello omnia,
ſicut alibi diximus, uni prælio cõmittere conſueuerunt. Ad Thomam redeo.
Is ex Carnutibus præda onuſtus pari locorum populatione in Britanniam ſe
recipit, cuius aduentus res Ioannis ducis maiorem in modum confirmauit:
hîc enim aliquot dies moratus, breui omnem ferè Britanniam metu perterri-
tam in fidem ſui ducis uenire compulit, exin in Vaſconiam ad ſuos profectus
eſt, qui etiam per eoſdem dies, Turones, Andegauenſes, Cenomanosq; inie-
ctis paſsim ignibus, incurſionibus uexarant. Interea Geſquinus Caſtrumno-
uum oppidum in Auernorum finibus ſitum obſidebat, quod Anglorũ clien
tes tenebant, ubi ille morbo correptus interijt.

Dum per hunc modum Angli & Franci æternũ, ut ita dicam, inter ſe bellũ
ducunt, ambo eius perennis moleſtiæ tædentes, Carolum quartũ Imperato-
rem pacis diſceptatorem ſtatuunt. Huius iuſſu, cõtinuò Gandauum utriuſq;
populi legationes cõuenere, ubi cùm de pace agitaret, ſubitò ex diſcordia Vr-
bani ſexti, & Clementis ſeptimi pontificũ, orto ſchiſmate, Carolus neceſſe ha-
buit id negotij intermittere. Quare dimiſſo conuentu, rurſus ad arma itur, ua
rieq; pugnatur. Cæterum paulò pòſt ſatietas cædium fecit, ut quaſi inducijs
tacitis quodammodo ſua ſponte exortis, ceſſatum ſit aliquantiſper à bello in-
ter Francos & Anglos, quòd illi mortuo per idem temporis Carolo rege quin
to, ac in eius locum Carolo filio ſubſtituto, de rectoribus regni conſtituen-
dis ſoliciti eſſent, & iſti Ricardo puero rege nuper facto, ſtatus regni bene col
locandi pari ſtudio & cura tenerentur. Itaque optimates nacti pacis aliquid,
de autoritate regis concilium ad Vueſtmonaſterium cõuocant. Fuit is annus

salutis humanæ MCCCLXXX, & cùm regnare cœpit Ricardus, III.

In eo concilio postquam acta correctaq; multa sunt, ad ultimum, sicuti iam tum mos inoleuerat, & nunc idem est, de pecunia exigenda agitari cœptũ est. Principum nonnulli tributum sacerdotibus iuxtà atq; reliquo populo imponendum iudicabant, quod imperari ab episcopis rogatu regis, hactenus consueuerat. At alij qui Rempub. gerebant, aliter sentientes affirmabant, plus pecuniarum esse necessariũ, ad explicandos rei militaris sumptus, quàm per tributum exigi posset, cùm præsertim Edouardus rex aduersa postremò fortuna pressus tantũ pecuniæ consumpsisset, ut nihil nepoti reliquerit, & ideo populum oportere liberalius suum iuuare regem. Hæc illi siue dicerẽt, quòd ita optimũ factu censerent, siue quòd suæ auaritiæ plus alimenti futurum arbitrarentur, si grande tributum conferretur, cuius ipsi quæstores futuri essent, ad extremũ decretum est, ut nouum tributi genus misellæ plebi indiceretur: tametsi qui magis populares erant, huic rei quæ deinde multorũ malorum causa fuit, aures nõ facilè accõmodabant: uicit tamen regis procuratorũ autoritas & sententia. Itaq; tributum in capita singula utriusq; sexus hominũ, qui id ætatis essent, quam Iurisconsulti legitimam uocant, impositum est, ut singulis mos singulos argenteos, quos grossos dicũt, soluerent. Et hoc pauperum fuit onus. Diuitibus uerò ac sacerdotibus amplior pecunia, ut par erat, imperata est. Hæc exactio cùm noua & insolita, tum intolerabilis, ita plebis animũ uulnerauit, ut posteaquam pauperes qui soluendo nõ erant, passim cõquerentes diras uoces in autores tanti facinoris iactarunt, & nihil se eo modo proficere uiderunt, arma demum capienda statuentes, iamiam mortes & manus ubiq; exactoribus intentarint. At non nemo principum auribus seruiens, aliam tradidit tantæ seditionis causam, cui utique non assentiendum censeo, cùm scribat quendam Ioannem Vallæum sacerdotem tam suij ipsius quàm sui similium generis humilitatẽ horrentẽ solicitasse plebem Cantianam, ut armis se cum nobilitate exæquaret, & populum nouitatis auidum uanis hominis uerbis motum ad arma temerè concurrisse, perinde quasi populus Anglicus nõ antea ex plebeiorũ ac patritiorũ ordine constitisset, & tum primũ fremere debuisset, quòd plus uni quàm alteri honoris accessisset. Sed dum alibi plus minarum iactatur, quàm cædiũ fit, Cantiani, & illi qui ad alterã Thamesis ripã, Essexiam accolunt (id comitatus nomen est) simul iniurias conqueruntur, uociferantes actum de se, ac fortunis suis esse, quandò aliud agendum cogitandúmue non sit, quomodo resistatur, nisi ut plebs seipsam defendat, ac propterea unũ esse ad hoc consilium optimũ, ut ui & armis regios procuratores persequatur, qui rem tam horrẽdam & in omni memoria inauditã facere ausi sint. His uocibus alij alios incitantes, Ioannem quendam Strauum & Gualterũ Tylerum de plebe homines mortalium omniũ fæces, cæterũ manibus promptos, ac consilijs præcipites, sibi duces constituũt, quo facto, ducibus bellicũ canentibus, concitati homines ueluti ad prælium se expediunt, ac Londinum approperant, considentq; aliquot dies in mõticulo, qui prope urbem est, ad millia passuum quinq;, quẽ Blakhethum dicũt. Interim missis ultro citroq; nuntijs, ad ripam Thamesis demum descendunt, prædicant, inclamant, denuntiant, si per consiliarios liceat, uelle se regem conuenire, ac nonnulla quæ è Republica essent, coràm cum eo cõferre. Qua re cognita, Ricardus ut semina malorũ in ipso exortu extin-

tu extingueret, nauicula uectus ad ripã uenit, & de flumine cum eis colloquitur. Sed cùm in terram descendere nollet, quod ipsi uehementer poscebant, tum demũ maiore quàm antea furore cõmoti ad urbem concurrũt, suburbanum diui Georgij uicum primo accessu spoliant, fractoq; publico carcere, custodias omnes liberant, in societatem recipiũt, inde urbem ingressi turrim oppugnant, quò se rex cum toto senatu suo, paulò antè declinans furentis plebis impetũ, receperat. Hîc primo accessu Simonẽ Cantuariensem antistitem, Robertum Halisium diui Ioannis Baptistæ militũ collegij præfectum, & Ricardum quendam ordinis Carmelitani monachum, qui regis confessionem audirea, eodem temporis momento securi percutiũt, gaudentes ac uociferãtes sibi eos pœnas dedisse, qui cum primis nocuissent. Ferũt illos tres per uim ex turri à populo furente abductos fuisse, quod omnino tam dicere, quàm credere absurdum est: nam si uulgus ita concitatũ turrim expugnasset, nõ eos utiq; tris duntaxat, uti credere par est, sed & regem & reliquos omnes quos in primis ad supplicium petebat, interfeciisset. Item nec uerisimile est, Cantuariensem & cum eo illos duos honestos uiros tam temerè sese populo armato obiecisse, atq; primo congressu captos fuisse. porrò alterũ accidisse necesse est, si illud quod falso scriptores nonnulli tradiderũt, uerum sit, ut cæteris saluis, illi duntaxat per uim, ex turri abstracti sint. Quocirca illud pro certo affirmauerim, quod auto res quos sequimur produnt, regem existimantem condimentis humanitatis multitudinẽ mitigandam, de concilij sententia misisse Cantuariensem antistitem, cum alijs duobus uiris & ordine & uitæ sanctimonia præclaris, extra turrim ad concitatam plebem, qui bene admonendo ac orando, furorẽ tantũ omnibus modis cohiberent, leniréntue: quoniã credibile erat, populũ etsi ira agitatum, nõ esse uiolaturũ sacerdotes Dei in primis ministros, & ea de causa, bonos uiros incidisse in manus inimicorũ, qui perfidia abusi sunt ad eorũ exitiũ.

Cantiani edito tanto scelere læti & alacres, perinde quasi ex sententia uicissent, ac in omnes regis cõsiliarios quos neci destinarãt, iuxtà iam uindicassent, gratulationẽ inter se facientes omittũt turris oppugnationẽ, atq; ad diripiendam ciuitatẽ se conuertũt: itaq; in omnes uicos penetrant, aduenas, ciues passim occidũt, domos, templa, cœnobia depeculant, sed ante omnia, ædes ducis Lancastri, ac cœnobiũ militũ diui Ioannis diripiunt. Tunc si qui erant in urbe, fortuna miseri, aut uoluntate perditi, uel fures, ganeones, ac reliqui parricidijs contaminatissimi atq; flagitiosissimi homines, in medium prodeunt, rapinas simul faciunt. Quid, quòd ubi rumor per agros peruasit, momento diei ingens perditissimorũ hominum numerus eò aduolat, ad prædamq; pariter incumbit? Postquam omnis ciuitas direpta est, in uetus templum irrumpũt, & inde in Vuestmonasterium, ubi loci incenso statario (uulgus, quemadmodum alibi dictum est, schacarium uocat) pleno antiquarum tabularũ, quibus monimenta regni continebantur, & multa facta præda, in urbem redeunt, fractisq; reliquis furum custodijs, quod reliqui erat fortunarum in tota urbe rapiunt: quam ubi rapinis & incendio fœdè deformauerãt, ac iam omnibus prædа onustis, tumultus paululum refrixerat, tum Ioannes Strauus princeps ductor concitatæ plebis, ut urbis imperiũ penes se esse testaretur, per præconem quædam suo nomine publicè denuntianda curauit, quæ obseruanda forent;

quòd homo sordidus maioris dedecoris tam regi quàm prætori ciuitatis im-
primendi causa, fieri uoluit, quia eorũ iussu talia huiusmodi denuntiari popu-
lo solerent. Hæc ignominia fecit, ut formidinẽ audacia necessariò uicerit. Por-
rò Gulielmus Valuorthus prætor in eum annũ ciuitatis, ac omnis senatus ea
re permoti, cõtinuò timore excusso, pubem urbanã & sellularios atq; opificũ
uulgus quamuis parum pugnæ idoneũ cogunt, eos armant, hortantur ad suũ
ulciscendum decus. Rex itidem copia interim armatorũ comparata, in urbem
egreditur, ut populi licentiã contumaciamq; coërceat. Dum ubiq; in rebelles
arma parantur, Gulielmus prætor uir singulari uirtute urbanæ iuuentutis sti-
patus caterua, iussu regis, in uicum diui Georgij, siue, ut alij sentiũt, in forum ho-
equinũ quod Smythfildũ uocant, ad plebem proficiscitur, quæsiturus ecquid
deniq; illa sibi uelit. Admisit turba sine maleficio, aduenientẽ prætorẽ, utpote
quæ inops consilij furore iam remisso, incipiebat animo deficere, ignorabatq;
quid amplius sibi faciendum foret. Seduxit prætor Ioannẽ Strauum ductorẽ
in colloquiũ, quasi de pace agitaturus: hîc ubi hominẽ tot malorũ autorem co
ràm habuit, ira accensus, stricto pugione paulùm infra iugulum uulnerat, at-
que interficit. Hunc simulatq; multitudo interemptũ esse cognouit, mirũ di-
ctu est, quanto repentè perculsa sit timore: nam nihil cunctata in fugam uerti-
tur, in qua multi fugiendo, aut interficiuntur, aut comprehensi ad supplicium
trahuntur. Alij uerò qui euaserant, statim ex se delectos miserunt ad regẽ, qui
mortẽ deprecarentur. Isti amictu reorũ, regem cum lachrymis adiere, eiq; ad
pedes iacentes orarũt, ut ueniam miseris, aut errore lapsis, uel furore compul-
sis daret. Spes ueniæ ostensa: cæterũ rex quæstione habita, quorum opera tu-
multus esset factus, quos fontes comperit, supplicio affecit, reliquos grauiter
mulctauit. Atq; ita Cantiani cum socijs, post tertiũ diem, quàm Londini insa-
nire cœperant, ad sanitatẽ multa cum suorum cæde, redire coacti sunt. Incidit
hæc populi seditio in annum salutis MCCCLXXXI, & cùm regnare cœpit Ri-
cardus, IIII. Rex sedato per hunc modum Cantianorũ tumultu, Gulielmum
Valuorthum prætorem equestri ordine donauit, & cum eo, Ioannem Philip-
potum, Nicolaum Tuuiffordium, Robertum Gaytonum, Nicolaum Brem-
bræum, & Robertum Landreum senatores de repub. bene meritos, qui &ur-
bem extremo periculo, & ciuitatem metu liberassent.

Initio anni qui secutus est, terræmotus subitò exortus, multa passim ædifi-
cia diruit. Quæ res cùm rara, in Anglia præsertim, tum horrenda ita hominũ
mentes turbauit, ut toto eo anno maximus eos terror occuparit: nam præter
accepta in præsens detrimenta, aliquid grauius eum motum terræ in poste-
rum tempus portendere suspicabantur, cùm nihil ob factum tumultũ, à tribu-
ti exactione cessaretur. Ea istorum temporũ uis fuit, ut totus Occidens ciuili-
bus seditionibus ob unam eãdemq; causam ortis simul turbaretur: siquidem
dum Anglia eo morbo afflictabat, multò grauiore Flandria laborabat: idem
enim temporis Ludouicus comes noua uectigalia imposuit mercibus, quæ
nauibus eò ueherentur: item rerum capitalium cognitiones ad se pertinere
contendebat. Contrà Flandri reclamabant, rogabant ut portoria tolleret, iu-
dicia non uiolaret: sed cùm minus audirentur, arma corripuêre, ducem Ioan-
nem Leonem fecere, insigne factionis tegmen capitis album, quod Capi-
tium dicunt, induêre. Atque hinc belli initium, quod Gandauenses omnium
primi

primi fecerũt. Illi igitur plebe albatorum armata stipati, primò ædes comitis, quas ille magnificas in suburbano uico Gandaui habebat, funditus complanant: deinde Brugas profecti dare obsides cogũt, Dammũ expugnãt, ibi Leo dux agminis morbo affectus periit, Hypras occupant, ac demũ omnem Flandriam suarũ partium efficere contendunt, comite Ludouico strenuè furori resistente. Exin de pace actũ sæpius est, sed plebis imperitæ amentia rationẽ superante, nunq; certa cõuenit, quia comes factam cum ea pacem, quam ipsa dare non accipere uolebat, nõ pacem sed pactionem seruitutis fore suspicabatur. Quocirca Gandauenses postremò cum Anglo fœdus iunxere, atque inde bellum, uti infrà demonstrabitur, multò acrius renouatũ. Peruasit ea pestis per Franciam: pari atq; alibi furore sæuitũ est: nanq; rectores regni cùm pecuniæ ad sumptus rei militaris faciendos indigerent, tributũ imposuerũt. Ea res ita plebem cõmouit, ut præceps ad arma conuolarit. Parisij primi à quibus ea iniuria cœperat, impetum facientes in regios quæstores & exactores, Rothomagensem, ac cæteras uicinas ciuitates ad arma capienda cõcitarũt. Qui quidem populi motus fecit, ut Francus domi seditionibus eiusmodi impeditus, nihil in Anglum moliri potuerit, quod paulò pòst sedatis motibus, ut suo ostendetur loco, impigrè fecit. Sed iam unde aberrauimus, tandem redeamus. In locũ Simonis Cantuariensis antistitis post annũ quàm sedere cœperat septimũ, à & huic postea Thomas Harundellius Eboracensis archiepiscopus successit, antistitum ordine nonus & quinquagesimus. Eboracensis uerò archiepiscopus fit Robertus Valdby, cui breui tempore mortuo succesit Ricardus Scrupus, qui fuit ordine antistitum octauus & quadragesimus.

Interea altercationes pernitiosæ nõ sine mutuis odijs, factæ sunt inter Vrbanum sextum pontificem Romanũ, & Cardinales Gallos numero decẽ & tres, quòd isti post illum renuntiatũ pontificem, argumentantes id neq; iure, neq; ritè factum, hominem Gallum pontificem faciendum curabant. Ex ijs igitur octo (reliqui enim cum Vrbano sentiebant) nõ multò pòst Gebennensem cardinalem pontificem dixerunt, eumq; Clementem septimũ appellarunt. Hinc nouum schisma ortum, hinc diuersa principum studia, diuersi urbium fautores, Iuuabat ante omnes Clementem põtificem Ioanna Apuliæ regina, & Carolus rex Francus eius partes pari studio susceperat. Quo factum est, ut magnus Francorum exercitus, quem paulò antè Gebennensis ipse legatus à Gregorio in Italiam missus secum duxerat, Romam properauerit, ad res Romanas noui pontificis nomine recipiendas, qui à populo Romano Vrbani studioso, ad Marinum oppidum penitus deletus est. Hæc accepta iniuria effecit, ut Vrbanus ualde infensus Carolo, rogarit Ricardum regem Angliæ, ut pro sua in Romanum pontificem obseruantia, uellet se gratia, consilio, opibus iuuare, & quò id facilius faceret, decimas ei sacras concesit, ueniamq; ad remissionem peccatorum, pro tam iusta causa pugnaturis dedit. Rex pontificis rogatu, continuò millia peditum quindecim, equitũ amplius duo millia coëgit, illisq; præfecit Gulielmũ Bellicampensem, uirũ militaris artis scientem. Attributi sunt huic belli duces ualde bellicosi, Hugo Chauerellus, Thomas Trieuettus, Gulielmus Helmus, Hugo Spenserius, pluresq; alij. Item Henricus Spẽserius episcopus Nordouicẽsis, uir & animi magnitudine & multarũ rerũ

experientia præstans, cõstitutus erat ab Vrbano põtifice legatus in exercitu, ut eius consilio & autoritate cuncta gererentur. Is exercitus ubi Caletum peruenit, cœptũ est agitari, ubi loci bellum inciperetur: & quia rex ducibus præceperat, ut in eos duntaxat populos arma mouerent, quos constaret Clementis sectã sequi, placebat ferè omnibus prius Francos inuadere, quos nemo hostimo ignorabat eum enixè iuuare. At Henricus episcopus aliter sentiens, iudicauit nihil Flandrico bello præuertendũ, quòd paulò antè Ludouicus comes ubi intellexerat regem Ricardum percussisse cum Gandauensibus fœdus, homines Anglos toto suo principatu expulisset: itaq; sic iubente Henrico, Gravelingam oppidum confestim oppugnant, & capiunt: inde Dammũ petunt, confertaq; cum magna Flandrorũ multitudine, secundum oppidum, manu, nouem millia hostium perimunt, oppidiq; potiuntur: Inde Hypras circumsident: ea enim duo oppida à Gandauensibus paulò antè capta, ut suprà dictũ est, comes mox recuperarat, sed cùm oppidani fortiter resisterent, in aliud tempus eam oppugnationẽ reijcientes, Casletũ cõtendunt, atq; per uim occupãt, ibi magnam prædam faciunt. Post hæc Borburgũ profecti, primo accessu perdeditionem recipiunt, præsidioq; muniũt. Sic à Clusis oppido usq; Dammũ, paucis diebus loca omnia in suam potestatẽ redegerũt, & his actis, Hypras redeunt, obsidionemq; instaurant, euocatis illuc Gandauensiũ auxilijs. Ludouicus comes interea suis diffisus uiribus ad Carolum regem Francorũ confugit, docetq; Anglos oppida aliquot occupasse, atque magnis uiribus Hypras obsidione premere, & propterea rogat, ut maturè sibi subueniat. Carolus qui de Anglorũ aduentu antea cognouerat, & idcirco iuuẽtute omni ex tota Gallia excita, exercitũ nõ mediocrem iam conflarat, ubi à comite audiuit tantum periculi ab Anglo imminere, uelut nouis agitatus stimulis, protinus cum ualida armatorũ manu Dammũ contendit, nulloq; negotio oppidũ, Anglis qui intus erant ad suos se recipientibus, capit: eaq; feliciter re expedita, Borburgum proficiscitur, quò Angli cognitũ habentes eius aduentũ, omissa Hyprarum obsidione, se antea contulerant. Dum hîc positis castris, de oppugnando oppido cum suis agitat, amicorũ opera cum Anglis paciscitur, ut illi relicta tota Flandria, cum capta de hoste præda Caletum repedent. Atq; ita tantũ bellum finitum, in quo Vrbano pontifici nihil inseruitũ est, cuius iuuandi causa inchoatum fuerat. Ludouicus post partam quietem, statim mortuus est, in cuius opes Philippus Burgundionũ dux cum Margarita uxore comitis filia successit. Is Gandauenses ab Anglis destitutos post paulùm domuit, coëgitq; parêre imperio. Sed Angli in patriam reuersi apud Ricardum in suspitionẽ proditionis facilè ceciderunt, prædicantibus cunctis passim illos pecunia corruptos, uendidisse Francis comitatũ Flandriæ, quem iam penè in suam redegissent potestatem, ex quo nihil propius est factum, quàm ut omniũ ordinũ duces securi percuterent. Ita isti duo populi tanto inter se odio ardebant, ut nulla pacis ratio animos mutare posset, tametsi tot quotidie malis per hæc bella res ges affecti, non grauatè ad pacem inclinabant: sed modus conglutinandæ concordiæ multò utriq; difficilimus uidebatur, tamen quia optimates erant, qui suam operam pollicerentur, ut tandem aliquando armis aut conditione positis, aut defatigatione abiectis, aliqua ratione fœdus iceretur, missi sunt ultrò citroq; legati frequentes, per quos conuenit, ut Caleti de concilianda pace ma-

turè

turè agitaretur. Venit illuc prior Ioannes Lancastrius dux, quò etiã non multò pòst adfuit Ioannes Biturigum dux à Carolo missus. Hîc quoq; cùm nulla medicina inueniretẽ, quæ grauiter affectos stomachos subleuare posset, ut ne sub nomine pacis, bellũ latêret, quod uelut tectus ignis aliquãdo uehemẽtius latè manaret, repudiata tali pace fucosa, induciæ in paucos menses factæ sunt.

Ricardus quietis aliquantisper à bello rebus, Annam Vinceslai Romanorum Imperatoris filiam in matrimoniũ duxit, quam à patre in Angliam missam, miro rerum omniũ pari ac ludorum apparatu accepit. Collocatio istius puellæ incidit in annum salutis humanæ MCCCLXXXIIII, & cùm regnare cœpit Ricardus, VII. Dum rex inter uoluptates & gaudium, uxori blandiebatur, & regni ostentabat opes, ac summa in omnes liberalitate utebatur, subitò extitere nõnulli domestici, qui sui utilitati seruiendi causa in eum inuidiã deriuarent. Siquidem illi quod à rege gratuitò impetrabant, alijs pretio concedebant: qui absq; pretio, gratias agebant, perinde quasi gratia nõ à principe, sed à uenditoribus fieret. Res ista effecit, ut in caput Ricardi sit coniuratũ, quò eo adempto, omnis inuidendi materia tolleretur. Ita princeps beneficiũ serebat, ut fidei fructũ meteret: sed quia in immeritos priuatim conferebat, nihil à suo populo beneuolentiæ consequebatur, quinimò odium generatim sibi cumulabat, usq; eò, ut iàm tum permulti fremerẽt male cum rebus publicis agi, passimq; iactarent illud Hebræorum prouerbium: Væ terræ, cuius rex puer est. Istæ autem uoces ad principis aures non penetrabant, utpote qui semper ultimus omniũ uerum audit: cæterum nõ mediocriter mouebant optimates nõnullos, qui tametsi studebant, è latere regis summouere malos, cupientes quãtè optimos in eorum locum surrogari, nihil tamen profecere, fato quasi obstante. Estigitur conspiratũ, sed odium quod tandem in regis caput emissurũ erat fulmen, subitò erumpens, partim cõspirationem in præsens patefecit, partim ipsum regem ad præcauenda in posterum tempus pericula eiusmodi admonere potuit. Erant in domo regia Ioannes Ansleius eques, & Hugo Cartonus, duo teterrima capita, qui iampridem inter se nõ dilexerant, sed postremò scelere cõiuncti cõiurarant aduersum Ricardum regem: sed urgente maleuolentia, ambo in suspitionẽ facinoris adducuntur, ut alter diceret alteri, certum sibi esse cum suis pedissequis, in regem impetũ facere, eumq; occidere. Hoc Ansleius ad præfectum cubiculi regij detulit, ille ad regem: res delata ad senatum regium, introductusq; Cartonus, pernegauit se unquam cum Ansleio contulisse, sed affirmauit Ansleium uoluisse secum coniurare, & non dedisse aures, ut ille prior peccaret, & eum ueritum ne nõ insimularetur, suum falsissimè detulisse nomen. Cæterũ post altercationes, cùm certus index non interfuisset, qui testaretur, in quo culpa esset, & illi alios, si qui erant, coniuratos indicare nollent, placuit inter se dimicare, & palàm per præconem denuntiari, eum proditorem habitum iri, qui ab altero uictus foret, non quò sic uictus, incognita causa puniretur, sed ut aliquod rei indiciũ liquidius fieret, per certamen. Quo facto, in certamen descendunt, pugnant pro honore, pro uita, pro fortunis, nituntur, urgent, instant, magna populi expectatione, ad extremum Cartonus accepto graui uulnere, humi prosternitur, iamq; spiritum edens, ut criminis conuictus, culpam fassus, ad supplicium trahitur.

Erant reges adhuc in iudicijs, & fastidio belli affecti, pacis impendiò magis

cupidi, cùm Francus Biturigum principem, & Anglus Lancastrium rursus Caletum miserit, qui de fœdere agerent. Hi postquam ad locum conuenerũt, & uarias inuicem cõditiones contulerũt, ad extremũ cùm nulla pacificationis spes esset, infecto negotio abeunt: nam neuter ad æquas pacis conditiones inclinabat. Carolus ubi cognouit nullam fermè amplius spem esse pacis, ac non alium eiusmodi contentionũ terminũ fore, nisi quem Mars poneret, Angliam denicp armis sibi inuadendam cõstituit, ut eò bellum auerteret, unde uenisset, qui cõuocato suorũ principũ concilio, exponit se ueteribus externisc multis exemplis admoneri, qua demũ ratione possit bellum cum Anglo finiri, atquita argumentatur: Memoriæ proditũ esse insulam Britanniã primũ à Romanis nullo ferè negotio occupatã, deinde ab Anglis Germaniæ populis sedes quæ rentibus captam, & ab ijs diuturna possessione Angliã dictam, atc hanc longo pòst tẽpore Dacos uictis Anglis, aliquot annos tenuisse, ac postremò Normanos uno duntaxat cõmisso prælio, eandẽ cepisse. Istam igitur toties uictã facilè posse armis Gallicis uinci, cùm præsertim ex Gallia transmissus in insulam breuis, tot ubic portus classi hostili aperti sint, & Scotia amica in eadem insula portio extrema septentrionalis, item passim circa littus, loca cõsistendi procedendic tuta nõ negentur, & eas ob res, sibi tantũ animi esse, ut si placeat bellum huic præuertere, quod domi tot iam annos sine fine cum hoste transmarino geritur, nõ dubitare se ita facturũ, quò breui tempore audiant unà & se traiecisse se, & bello ardere Angliã, ac eam protinus uel captã, aut uectigalem esse factam. Auditus est lætis animis Carolus, summac alacritas & cupiditas eius belli sumendi multis simul innata est, qui illud ipsum facilè factu arbitrarentur, quic in primis iuuenẽ animo & ætate florentẽ, ad eam rem obeũdam antea incendere studuissent. Itac principis consiliũ fertur in cœlum, ac simul classis ingens, & omnia quæ ad bellum gerendum opus sunt, summa cura parantur. Sub idem tempus Leo rex Armeniæ Turcarũ crudelitatẽ & potentiã effugiens, primò in Italiam ad Vrbanũ pontificẽ rogatum auxiliũ, deinde in Gallias ad Carolum regem uenit. Carolus misertus fortunæ regis Leonis aduersæ, respõdit se maximè omniũ illud primũ auere, ut sibi liceret esse à domestico bello libero, atc deinde in cõmunes religionis hostes arma mouere, sed id in præsentia & tempore excluſum, & bello Anglico occupatũ, minimè posse facere. Qua re cognita, Leo impigrè curare cœpit, ut sublatis controuersijs, ipsi reges iunctis armis sacrũ bellum susciperent, quamobrem cõfestim in Angliam traiecit, qui postc causam aduentus sui exposuerat, cœpit de pace conciliãda magno studio agitare. Accepit eum amicè Ricardus hospitio, auditc uitc benignius, atc respondit se pacẽ quidem amplexurũ, si modò æqua esset, & eo confecto negotio, nõ defuturũ cùm eius priuatis, tum Christianæ rei publicæ rebus: & ut edoceret se utrunc esse grato animo præstaturũ, si ita fieri per simultates aliquando licitum foret, designauit quamprimũ nouos legatos, qui pacis faciendæ causa, Caletum peterent. Misit & Francus suos legatos Bononiã, qui cum Anglo rem componerẽt. Sed fata obstabant, odium quod uterc populus in alterũ habebat, turbabat omnia: superbia nonnihil officiebat, cùm alter alteri nulla in re cõcederet. Sic multis cõsumptis diebus, de pace nihil constitutũ est. Leõ interim magno apud Ricardum in honore habitus, ac nullo non humanitatis genere acceptus, postquã non modica ad necessitatem

tem belli aduersus Turcas gerendi, pecunia donatus est, in Galliam reuertit.

Francus ubi cognouit nil de fœdere esse transactum, tum demũ in Angliã primo quoq; tempore transmittendũ iudicat: itaq; nihil moræ, classem mille nauiũ iam paratam atq; exercitũ Clusas conuenire iubet. Quò posteaq; uentum est, & iam milites ordine naues conscenderant, gubernatores incipiente sequundo uento flare, signum proficiscendi à rege edi petunt. Ille autem, siue quòd iam eum tanti cœpti pœniteret, siue quòd ita fieri oporteret, cœpit de industria iter extrahere, excusans absentiam ducis Biturigũ, qui id temporis in celebrãdis nuptijs filij, qui Catharinam regis sororẽ in matrimoniũ duxerat, Lutetiæ detinebatur. Verùm haud multò pòst cùm dux accessisset, ita ab illo ei persuasum est, ut nihil non quamtardissimè agere inciperet. Nimirum dux uir certè quidem prudens, nõ putabat è Republica fore, ut rex in alieno terrarum orbe, quò subsidia ex Francia accersiri, Oceano intercedente, haud facilè possent, fortunam tentaret: nec multum mouebatur exemplis, quibus constaret insulam aliàs fuisse captam, cùm secum reputaret, non omnes unum in bello gerendo habere euentum, ac non idcirco quempiam debere se periculo cõmittere, quòd quis antea illud adiuisset sine detrimento, admonente prouerbio: Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contigit nauigatio. Quare postremò placuit, ut ne rex tantum animi quod præ se ferebat, sine successu alicuius remisisse, curámue rei bellicæ abiecisse diceretur, periculum facere per duces, ecquid Francorum uires in terra Anglia ualerent. Igitur Ioanni Viennensi uiro strenuo prouidoq; id negotij datum, qui sexaginta nauium classe copias in Scotiam traduceret, quam pro uetere ac perpetua erga Francos fide, præsto futuram confidebant. Is itaq; accepto exercitu, magna omnium expectatione iter ingressus est, sequundoq; uento usus, in Scotiam celeriter peruenit. Dum hæc ad Clusas à Franco deliberantur, orta interim tempestas ita naues onerarias quæ ad anchoras erant alligatæ, afflictauit, ut compluribus nauibus fractis, multæ aliæ funibus, anchoris, reliquisq; armamẽtis amissis, ad nauigandũ inutiles factæ sint. Vnde magna totius exercitus perturbatio orta est, effecit, ut Carolus eo demum bello multò facilius abstinuerit. Ita multorum dierum labor & impensa, simul deliberandi mora, simul tempestatis ui malè cecidit. At Viennensis à rege Roberto liberaliter accipitur, qui ubi exercitum refecit, hyeme nondum confecta, iunctis cum ipso Scoto armis, de improuiso in fines Northumbrorũ contendit, & priusquam illi aut conuenire, aut profugere possint, magna facta præda, & ea militibus concessa, uastatisq; agris, aliquot oppida & pagos incendit, rectaq; uia Dunelmum pergit, ut eam urbem armis aggrediatur: sed per exploratores certior factus, Dunelmenses cum tota Northumbria, in armis esse, in itinere cõsistit, nouaq; ex Scotia auxilia euocat, quibus aliquanto pòst acceptis, in agrum Eboracensem incurrit, eo consilio, ut Eboracum obsidione tentet.

Ricardus rex interea certum habens Francũ terra mariq; in se bellum parare, pari studio classem comparat, & dispositis passim circa littora militũ custodijs, exploratores constituit, qui uenientem Francam classem obseruent: sed cùm paulò pòst cognouisset hostem amissa maiore parte classis, nihil esse moliturum, & eodem tempore nouos motus in locis Scotiæ finitimis fieri, cum magnis copijs Beruicum proficiscitur. Præcesserat fama eius aduentus, quæ

effecit, ut Franci & Scoti spe subitò lapsi oppugnandi Eboraci, ac diffidentes posse se tam longè gentium progressos cum præda in Scotiam tutò remeare, deuitandi hostium impetus causa, in Vualliam diuerterint, quam pari populatione deuastare cœperunt. Quod ubi Ricardus comperit, ratus se facilè posse uno tempore & Scotiam milite uacuã deuincere, & hostes qui in Vualliam concesserant, itinere intercludere, ducem Lancastrium mittit, qui locis omnibus circa Sabrinã præsidio firmatis, hostes si ex Vuallia excedere tentent, aditu ac frumentatione uscp eò prohibeat, quoad fame domiti in potestatem uenire cogantur. Ipse uerò Scotiam ingressus, Merchiam Laudoniamcp igne ac ferro deuastat, expugnatiscp aliquot arcibus ac castellis, Edimburgum capit, captumcp hostiliter diripit. Dum hîc moratur, ad eum secretò adit Robertus Verius comes Oxoniensis, admonetcp de instanti periculo, doló ne, an quòd ita sentiret, in incerto est, ac hortatur, ut quamcitissimè potest, ex hostili solo omnibus rebus omissis, in Angliam discedat: & ut adolescentẽ magis terreat, ait eius consilij principem esse Lancastrium. Credidit Roberto Ricardus, qui ita illius uerbis cõmotus est, ut statim Beruicum redierit, datiscp Scoto indutiis, inde Londinum male in ducem animatus. Enimuero dux non insidiabatur uitæ regis, nec ei rerum gestarũ gloriam inuidebat, sed cùm bellum ab omni uacuum utilitate longius ductum iri animo cerneret, rebus componendis studebat, ut ocyus suo negotio, quod regni Castellæ recuperãdi gratia gerendum sibi iampridem statuerat, seruire posset. At Scoti qui in Vuallia penè cõsumpti fame erant, cognito regis discessu, cum Francis patriam cõfestim repetunt. Rex Robertus tot acceptis detrimentis, iam iratus erat Ioanni Viennensi, quòd bellum transtulisset in Scotiam, quare eum bonis ferè omnibus spoliatum domũ redire coëgit, ut aliquid solatij suis Scotis ex eo bello fuisse uideretur. Fuit hic annus salutis humanæ MCCCLXXXVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, IX. Atqui sunt, qui tradant Viennensem anno antè, in Scotiam traiecisse, & domum reuersum postquam de moribus utriuscp gentis, & insulæ statu docuisset, Carolo persuasisse, ut traductis copijs, bellum Anglis faceret, quòd facile esset illos domi, non item foris uincere, & Carolum eius secutum consilium comparasse bellum, de quo suprà memorauimus.

Ortum est ea tempestate graue bellum, inter Ioannem primum regem Castellæ ac Legionis, filium Henrici secundi, & Ioannem Lusitaniæ regem. Causam belli hanc fuisse cõstat. Habebat in matrimonio Ioannes Castellanus rex Beatricem filiam Ferdinandi regis Lusitani, quo sine uirilis sexus legitimis liberis mortuo, regnũ Lusitaniæ iure hæreditario uxori ac sibi debitum repetebat. At Ioannes filius nothus ipsius Ferdinãdi, qui ab initio factus monachus in ordinem diui Benedicti, siue, ut alijs placet, Cistertiensium uenerat, ubi accepit de morte patris, exutus monastico indumento, uocantibus eum Lusitanis principibus, regnũ paternũ obtinuit. Est nõ multò pòst nauali prælio inter reges dimicatũ, in quo Castellani superiores fuerunt. Ioannes post acceptã cladem, cupidus ulciscendi, ad Ioannem ducem Lancastrium legatos misit, ut auxilium ferret aduersus cõmunem hostem, qui regnum ei debitum per uim retineret. Dux nactus idoneã conterendi, debilitandi, infirmandi uires inimici occasionem, rege Ricardo nõ inuito, Edmundum fratrem comitem Cantabrigiæ cum mille equitibus grauis armaturæ, & bene magno numero pedit̃ pariter

pariter ac sagittariorũ, mittit in Hispaniam. Is celeriter transgressus Oceanum liberaliter à rege Lusitano accipitur, & ambo cõmunicato consilio, in fines hostium quam primũ eundum existimant: itaq; cum copijs iam iter facere incipiebant, cùm intellexerũt Castellanũ fiducia adeptæ nuper uictoriæ elatum, contra se exercitum ducere, tum necessariò approperandum iudicantes, ad hostium castra quàm possunt proximè accedũt, cohortaticq; suos, ut pristinæ uirtutis memores essent, dant signum prælij. Primo cõcursu, ab dextero cornu, ubi sagittarij constiterant, hostes pelluntur: ab siniſtro, quem locum equites tenebant, eatenus incerto uictoriæ exitu acerrimè pugnatum, quoad sagittarij accurrentes, hostem à tergo sunt adorti, qui impetũ uictorum sustinere nõ potuit. Desiderata sunt Castellanorũ millia circiter decem, capti amplius millibus. Ioannes Castellanus rex continuato die noctuq; itinere, in Castellam aufugit, paucis cinctus equitibus, qui tantæ stragi superfuerant. At Lusitanus ita omni periculo defunctus, non amplius in præsentia fortunam belli tentare ausus, quiescendum tantisper statuit, quoad sibi regnum confirmaret, & dux ipse Lancastrius cum maioribus copijs in Hispaniam accederet: quæ spes, ut alibi perappositè demonstrabitur, eum nequaquam fefellit. Edmundus uerò magnis donatus à Ioãne muneribus, & stipendio militi soluto, cum uictore exercitu in Angliam redijt.

Ricardus interea ad Vuestmonasteriũ suorum principum conuentũ facit, in quo conuentu posteaq; de regni statu confirmando mediocriter prouisum est, aliquot uiris summis de patrum sententia, maiores deferunt honores: nam Edmundus & Thomas regis patrui, ex comitibus, hic Gloceſtriæ, ille Eboracensium duces creantur. Item Robertus Verius ex comite, Marchio Dubliniæ fecit. Item fiunt comites sex. Henricus Bolyngbrochus filius Ioannis ducis Lancastri, comes Derbij, Edouardus filius Edmundi Rutlandiæ, Ioannes Holandius ex matre frater ipsius Ricardi regis Huntyngtonæ, Michaël Polabriæ, Suthfolchiæ, Thomas Percius Vigorniæ, & Henricus Percius Northumbriæ. Erãt enim anni propè CCXCII, cùm nullus fuerat eius regionis comes, post Robertum Mulberiensem, præter Hugonem Dunelmensem episcopũ, qui à Ricardo primo comes factus fuit, quemadmodũ idoneo est loco demõstratum. Ad propositum redeo. Exin Michaël, Angliæ cancellarius, & Thomas Mombraius Notyngamiæ comes magister equitũ, id est, Conestabilis, quem uocant, dicitur. Postremo deniq; loco, eodem in conuentu, ut ne ambigeretur, néue contentio foret, cui Ricardi hæreditas, si sine liberis è uita excederet, uenire deberet, Edmundus Mortimerius Merchiæ Vualliæ comes, successor regni renũtiatur, ex eo, quòd in matrimonio haberet Philippam filiam unicam Leonelli ducis quondam Clarentiæ. Hinc ad posteros manauit declarandi successoris institutũ, ad extirpandas seditiones quamoptimũ: tametsi id potius Ricardo primo assignandum iudico, qui, ut in eius uita ostendimus, iturus ad bellum Asiaticũ cùm cœlebs esset, Arthurum Britanniæ ducem ex Gaufredo fratre nepotem, hæredem publicè fecit. Is etenim Leonellus filius fuit tertius Edouardi tertij, & cùm fratres eius natu maximi, Edouardus princeps & Gulielmus, qui admodum puer mortuus est, extra Ricardum, nullos

reliquissent liberos, sine cõtrouersia iam tum Philippæ omnis Ricardi hæreditas, si sine liberis mortuus fuisset, iure optimo uenisset. Sed quoniam locus perappositus uidet, nõ alienũ ducimus, genus Edmundi & Philippæ ponere, quò planũ faciamus, utrũ iure iniuriáue postea orta sit de regno cõtrouersia, inter Eboracenses & Lancastrios duces. Edmũdus itaq; ex Philippa suscepit liberos Rogeriũ & Elisabeth: hæc Henrico Percio comiti Northumbriæ locata fuit. Rogerius ex se genuit filios duos, Edmundũ & Rogeriũ: ac totidem filias, Annã & Aleonorã. Isti moriunt omnes sine liberis, sola Anna superstite, quæ maior natu erat, ea Ricardo comiti Cantabrigiæ filio Edmundi ducis Eboracensiũ minori natu nupsit. Atq; ita omnis Leonelli hæreditas & eorũ qui principe Edouardo orti sunt, nomine dotis Annæ, Ricardo Edmundi ducis Eboracensiũ filio uenit. Ex quo ipsi duces Eboracensiũ postea usq; eò regnũ iure repetierũt, dum ad extremũ consecuti sunt. Sed agè, iam eius domus stirpem ponamus. Edmũdus enim primus Eboracensis dux, Edouardũ Rutlandiæ, & Ricardum Cantabrigiæ comites creat: ille sine liberis occidit, hic ex Anna Ricardũ cognomine Plantagenetã: quo quidem Ricardo Plantagenesta & Cecilia eius uxore orti sunt liberi duodeni: Edouardus, qui, ut alibi demonstrabit, regnũ adeptus, regũ serie, eo nomine quartus fuit: Gulielmus & Henricus in puerili ætate mortui: Edmũdus comes Rutlandiæ, Georgius & Ricardus, horũ alterũ Clarentiæ, alterũ Gloceſtriæ ducẽ postea fecit Edouardus rex: Ioannes & Thomas, qui in flore ætatis mortẽ obierũt. Item Anna, Elisabeth, Margarita, & Vrsula. Et hoc cõmodè habui dicere de stirpe generis, q̃d deinde Edouardus quartus, & Ricardus tertius illius frater reges ad Leonellum per Philippam eius filiam referebant. Ex hac domo, per matrẽ, Henricus octauus, qui nunc regnat, genus etiam ducit. Sed ad incœptũ redeamus.

Dimisso concilio à rege post tertiũ mensem, quàm cõuocatum fuerat, cùm populus uideret nullas Reipublicæ uitiosas partes esse per id sanatas, ac non modò illius succum & sanguinem, sed etiam omnem speciem amissum iri, molestè ferebat, & occurrendum omni modo ratus, ex se aliquot uiros graues primo quoq; die delegit, qui apud Ricardum suo nomine expostularent. Illi patrocinio Thomæ ducis Gloceſtriæ uiri popularis fulti, regem qui ad Castrũ Vindesoriũ id temporis erat, adeunt, coramq; humili ac lamentabili uoce, de rapinis, quæ ab eius quæstoribus quotidie fierẽt, decq; iniquis iudicijs, quæ iudices pecunia corrupti, nullo iuris seruato ordine, aut forma, facerent, exercerent, cõquerunt. Rex auditis oratoribus populi diem dedit, quo Londini adesſent, exposituri querimoniarũ causas patruis eius ducib. Gloceſtrẽsi & Eboracensi, alijsq; cõsiliarijs. Quo accepto responso, oratores abeunt. Interim am bo duces, Thomas Harundellius archiepiscopus Cantuariensis, Ricardus eius frater Harundelli, alter Ricardus Varuici, Henricus Derbij, & Thomas Notyngamiæ comites, nacti occasionẽ idoneã male mulctandi aliquot magistratus, cõmunicato consilio, populũ solicitant, ut statuta die adsit, audacterq; suas querimonias proferat. Quod nauiter factũ est: adfuit enim populus frequens ad diẽ, palamq; multos repetundarũ, alios aliorũ flagitiorũ insimulat, rogatq; sibi dari præfectos, & iudices, qui ius æquè omnibus dicant, qui nihil loci gratiæ esse sinant, qui rapinas non faciant. Re iussu regis ad senatum delata, multi non modò administratæ Reipublicæ, sed exactæ etiam uitæ rationem

nem reddere coguntur, quorũ habita quæstione, alij præfecturis priuantur, alij urgente conscientia, ante damnationem in continentem transfugiunt, alij uerò cum plus rapuissent, quàm soluendo essent, in carcerem mittuntur. In ijs fuerunt Simon Beuerleius, Thomas Triuettus, & Gulielmus Helmus, qui accusabantur subtracti à militibus stipendij: sed Thomas per eos dies excussus ab equo inter curationem antè spiritum edidit, quàm furti conuinceretur. Gulielmus qui falso accusatus fuerat, facilè se expurgauit. Simon uerò qui repetundarũ reus est factus, in carcerem conijcitur. At Robertus Tryuilianus, alter Robertus qui ex Bellicampo erat, ac cõplures alij in paris delicti crimen uocati ad regem confugiunt, qui rerum suarum parum accurans, animi causa in Vualliam proficiscebatur: hos Robertus Verius Marchio Dublinensis, præcuius consilio, Ricardus reliquorũ principũ monita ne flocci quidem faciebat, à præsenti periculo defendit, nisusq; est Simonem quoq; seruare: sed Gloecstrensis, homo certè nimis seuerus acrimoniæq; plenus, & qui à suo sensu deduci nõ facilè poterat, nequaquam confici siuit mandatum regis, qui per literas iusserat Simonem missum fieri, quinimò regiæ literæ attulerunt homini mortem: nam dux sine mora, Simonẽ inter hæc capite mulctari iusit. Quare cognita, Ricardus ita permotus est, ut haud multum abfuerit, quin ducem arripi, in uincula q; trahi iuberet: sed ueritus ne tumultus fieret, tantùm uehementioribus uerbis illum deinceps hominem facinorosum uocitare, puniendumq; clamare, quòd per speciem seruandæ iustitiæ, optimum quenq; perderet destinasset: nonnihil etiam succensebat duci Eboracensi, ob fratris audaciã, licet ille mitis ingenij uir, Reipublicæ utilitatem sine cæde ac crudelitate quærendam cum primis iudicaret. Atqui Gloecstrensis & bona principum pars eius consilij particeps, quanto minus regis minis mouebatur, tanto maiore rumpebatur dolore, quòd Marchio unus omnia iam apud Ricardum posset, magnoq; loco esset: quem cùm uideret nec commodum populi, nec leges, nec libertatis iura chara habere, sed discordijs delectari, exterminandũ constituit: itaq; primùm substitutis amicis in damnatorum magistratuum locum, concilium ad Vuestmonasteriũ alicuius status collocandi causa, sua autoritate indicit, dein ad id peragendum Ricardum inuitat.

Interea Dublinensis Marchio cum suis assecl̃is, maiorẽ inuidiæ flammam ac materiam criminibus suggerendo, iustumq; odium incendendo, persuasit regi, ut exercitum pararet, quò se ac sua tueretur aduersus patruos duces, qui eum perdere curarent. Credidit facilè iuuenis Marchioni, credidit turbulentis, credidit suis, qui dum duces Londini conuentũ celebrabãt, ipse ad Bristol lium copias undecunq; cogere cœpit: sed antequã aliquid hostile tentaret, de consilio Marchionis, Robertum Tryuilianũ uestitu incognito Londinũ præmisit exploratũ, si quid illic patrui in se molirentur. Is fortefortuna cognitus capitur, ac eodem momento Gloecstrensis iussu trucidatur. Rex cædis Roberti certior factus uociferari, ultorem inuocare Deũ, illam uim esse, quòd patrui suos consiliarios occidere, exilio mulctare, bona eorũ rapere iniussu suo aude rent, inclamare nõ cessabat. Gulielmus Scruppus domesticus quæstor ac Marchio iram principis adaugebant, ipsi quoq; exclamantes iam ducum fraudes satis dilucere. Verùm postquam paululum consedit furor, rex Marchionem in duces quam primũ armat, cum exercitu Londinum uersus proficisci iubet.

Marchio qui diffisus uiribus omnia timebat, ab ea ducũ tyrannide (ita eorũ regimen appellabat) Exoniæ constitit, aut ibi maiores copias paraturus, aut propter loci opportunitatem pugnaturus, si ita usu ueniret. Adfuere nõ multò pòst duces cum magno militum numero, cõmissoq; prælio, Marchionem ad primos impetus in fugam uertunt, qui cum Michaële Pola comite Suthfolchiæ, continuato cursu, in Scotiam se contulit, ac ambo paulò pòst de Ricardi rebus desperantes in Flandriam profecti, finem demum uiuendi in exilio habuerunt. Non equidem putarat Robertus Marchio tantam suam potentiam & autoritatem tam citò ad nihilum casuram, qui à principio se cœlum digito attigisse duxerat, quòd Ricardus omnia sibi crederet, præterea nemini.

At ubi de prælio rumores nõ boni ad Ricardum allati sunt, actutum animi defectione turbatus, desperare potius quàm sperare cœpit. Duces ubi hostilem exercitum disiectum esse uident, suis per præconem præcipiunt, ut aduersariorum neminem nisi reluctantem, aut arma ferentem percutiant. Quo cognito edicto, milites depositis armis, mortem deprecantur, quibus parsum est. Ex ducibus uerò qui se in pedes dederant, Ioannes minor Bellicampensis, & alter Ioannes Salbery in fuga deprehensi securi percutiunt. Sedato hoc ciuili tumultu, duces Londinum redeunt, uocatoq; principũ concilio, Cantuariensem archiepiscopum oratorem designant, qui ad regem proficiscatur, eumq; doceat de statu regni ad meliorem modum per se redacto, atq; ex sua parte roget, ut Londinũ redeat ad curam & custodiam regni sui. Interim Nicolaus Brembræus eques, qui ex pugna Exoniensi in Vualliam profugiebat, deprehensus in fuga, Londinũ ducitur, ac ilicò iussu ducum capite mulctat: is fuit Londinensis ciuis, unus ex illis sex, quos rex ob enauatam singularem operam, in sedando Cantianorum tumultu, ut in principio huius uoluminis demonstratum est, equestri ordine donauerat. Peruenit Cantuariensis Bristollium, cum regeq; congreditur, cui primùm mandata ducum exposuit, ac spem bonam fecit, deinde cœpit multis eum hortari, atque rogare uerbis, uti Londinum reuerteretur, affirmans eius reditum similiter ducibus patruis, atq; omni populo futurum solatio: tertio loco sui etiam purgandi causa, docuit in ea regni custodia, propter quam Londini conuentus erat peractus, nihil prius ducibus reliquis'ue optimatibus fuisse, quàm ut omnia agerentur, quæ tantummodo è Republica esse iudicarent. Ricardus qui licet neq; sagacis esset ingenij, rectè tamen sciebat Cantuariensem caput esse factionis, à suis antè admonitus, ad ea paucis respondit, ac ut potuit, odium & conceptam ob cædem suorũ indignationem in præsens dissimulans, relicta Anna uxore Bristollij, haud ita multò pòst Londinũ profectus est. Acceperunt uenientem principem libentissimis animis duces, & populus Londinensis. Post hæc, concilium habetur: eo in concilio duces, quorũ fides tam regi, quàm principibus iam in dubium uenire cœperat, facta sua multis rationibus excusare conantur, affirmantes peropportunè fuisse, afficere pœna aliquot magistratus, quæstores, præfectos regiæ domus, qui ex longa patientia principis, adeò licentiam atq; improbitatem in promiscuo esse uoluerint, ut sibi impune liceret rapere, spoliare, uerberare, uulnerare, occidere, stuprare matronas, rapere uirgines, ac idcirco illa omnia iam impudenter facerent: simul cætera multa exposuerunt, quibus ostenderent se non ex suo, sed ex regni tantum usu,

usu,malos male mulctasse.Postquam duces ita se concilio purgarũt,de rebus absente rege actis,ut tutior hominum fides erga regem foret,placuit ut populus in eius uerba rursum iuraret.Ea res bene multis præsertim ducibus & illorum clientibus documento esse potuit, quantũ sibi deinceps esset cauendum: siquidem dum sigillatim cũcti principes ordine iusiurandum coràm dabant, non potuit adolescens non odium simul & beneuolentiam unicuicp ostendere: quos enim oderat, truculenter, quos amabat, comiter aspexit, id quod in eum maiorem multò inuidiam cõmouit. His actis,ad belli usum tributũ populo imponitur.Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXXXVIII,&cùm regnare cœpit Ricardus, XI.

Dum hæc in Anglia fiunt, dux Lancastri in Hispaniam ad recuperandum regnum Castellæ & Legionis proficiscitur, ducens Constantiam uxorem, & Catharinam filiam ex ea genitam,ac duas filias,quas ex priore uxore suscepe-rat.Is itacp cum ingenti apparatu egressus,in Lusitaniam primò peruenit,ubi facto cum Ioanne rege fœdere,atcp Philippa una filiarũ eidem desponsa,deinde in Castellam procedit. Obtinebat regnum Castellæ, uti suprà demonstrauimus,Ioannes Henrici secundi filius, qui ubi de aduentu ducis accepit,loca munire,exercitũ parare,suos in fide cõtinere uehementer studet. Dux cùm in fines Castellæ celerius omniũ opinione perueniisset,eoscp uexare cœpisset,populi undicp ad eum ciues primarios legatos miserunt, qui dicerent se suacp in eius fidem permittere, & paratos dare obsides, & oppidis recipere, iuuarecp cõmeatu,ac imperata facere. Hac populorũ deditione confisus dux, nihil dubitandum existimãs,quin rectà Burgum oppidum peteret,castra mouet,diebuscp paucis propè accedit. Fit illi obuiam Aluarius Perresæus uir bello egregius,quem Ioannes rex cum sexcentis equitibus, & magno peditum numero præmiserat, ut hostem uenientem aditu ac frumentatione prohiberet, aut loco idoneo,si ita præstaret,cum eo manum consereret. Lancastrius ubi compe-rit Aluarium in se uenire,composito agmine,suos cõfertim ire iubet,ut simulata militum paucitate,eum ad certamen alliciat.Non fefellit eum suum consilium:porrò Aluarium per eam artem ad pugnam duxit, nullocp ferè negotio in fugam uertit. Secundum hæc,non armati ab Hispano,sed legati de pace ad Anglum frequentes missi sunt: quippe ille eò quòd sibi timebat,honestas oferebat conditiones,ac ante omnia,affinitatem cum duce petebat.Cunctas pacis conditiones dux ducebat abnuendas, quoniam ei illa Aluarij profligatio instar inuitamenti erat belli sequendi, ac ob id in animo erat, modis omnibus eo potiri regno. Fames interim in castris erat, & rerum penuria, quæ mala pòst pestilentia secuta est, qua cùm multi passim mortales morerentur, cœptum est necessariò inde commoueri,atque unde uentum erat,in Lusitaniam remeatur. Rex Castellanus qui pacem quàm bellum malebat, nihilo secius legatos rursum ad ducem mittit, qui de pace, qui de nuptijs cum eo agant. Hi postquam coràm uenerunt,mandata regis exponũt,& in primis docent multis rationibus in rem utriusque principis fore, si maturè facta pace, Catharina unica ex Constantia uxore ducis filia, locaretur Henrico Ioãnis filio.Dux auditis legatis, cùm id quoque temporis per literas fratrum,intellexisset omnia domi seditionibus turbari, & ob id bellum quod gerebat, multò periculosius fore, cùm nullum inde expectandum esset supplementum,tantum

abfuit, ut oblatas conditiones amplius repudiarit, ut etiam non inuitus ad-
miserit. Itaque icto fœdere, ad pactiones uentum est, ut dux Catharinam fi-
liam nuptum daret Henrico Ioannis filio, ac ipse & Constantia eius uxor
cederent omni iure, quod in regnum Castellæ & Legionis haberent. Con-
trà rex Ioannes dotem puellæ & matri daret, assignaretq; ambabus dotales
fundos, ac duci & Constantiæ in singulos deinde annos penderet uectiga-
lis nomine, aureorum uicena millia, atque pro impensis in id bellum factis,
certo tempore tercentena millia. Istud pro conditione rerum, Castellanus
iugum ferre non recusauit, quippe qui iam norat quantum periculi supra
caput esset, nisi cautioribus uteretur consilijs, in posterumq; prouideret.
Quibus peractis rebus, & Catharina puella uiro coniuncta, Lancastrius
mox cum Lusitano affinitatem iunxit, locata ei Philippa filia, quam ille ta-
men non prius sibi copulauit, quàm Vrbanus Romanus pontifex eum le-
ge soluerit, qua innodatus esse dicebatur, quia, uelut suprà scripsimus, Io-
annes antè monachus fuerat, quàm regnum obtinuisset. Atque sic denique
Ioannes dux Lancastri rebus in Hispania compositis, domum cum Con-
stantia uxore, atque exercitu, reuenit incolumis, post menses decem & tres,
quàm eò concesserat. Peruenit in Castellam sub idem tempus, quo inter re-
ges factum est fœdus, Ludouicus Borbonienſis dux, cum bene magna ar-
matorum manu, quam Carolus Ioanni regi auxilio miserat. Hunc Castella-
nus post actas pro beneficio gratias, & partem stipendij militi datam, multis
donauit præmijs, atq; domum dimisit, acceptum perinde referens finem bel-
li Franco, ac si eius solius opera, is factus reuera fuisset, ut ne apud amicum di-
ceretur ingratus.

Interea Ioannes Britanniæ dux animaduertens Anglorum uires seditioni
bus passim inter principes factis, in dies singulos infirmiores fieri, propterea
quòd id malum intestinũ ac domesticum inclusum esset medullis animorum
ipsorum principũ, & dolens suum principatũ à Franco partim possideri, par-
tim uastari, tandem aliquando patriam eo detrimento liberandam constituit,
itaq; amicitiæ Caroli se dedit, receptisq; oppidis amissis, in eius quoq; uerba
iurauit. Angli autẽ qui ei præsidio relicti fuerant, sine fraude dimissi, alij in pa-
triam, alij in Aquitaniam se recipiunt. Renouauit ea res inter Anglũ & Fran-
cum furorem: Robertus Canolus Aquitaniam prouinciam obtinebat, qui ac-
dita Britanni ducis defectione, confestim suos hostium fines uexare iussit. Mi-
les si uspiam prædæ aliquid esse nouisset, eò cõcurrebat, leuiaq; quotidie præ-
lia faciebat, cùm ita usu uenit, ut Angli qui in Lemouicibus erant, cùm excur
siones crebrò in Aruernos facerent, circumuenti subitò à magna Francorum
manu & præda exuti, & post tumultuosam pugnam, in fugam uersi fuerint,
aliquot captis, qui postea grandi auri pondere se redimere coacti sunt. Ii dolo-
re incensi, quòd ita insidijs temerè excepti essent, cladem per hunc modũ uin-
dicandam excogitant: cum expeditis enim equitibus noctu Monferandum
accedunt, & quia oppidum à præsidio uacuum esse sciebant, nihil cunctati
prope portas consistunt: hîc oppidanum quendam casu eo noctis tempore
domum redeuntem capiunt, quem ad unam portarum accedere cogunt, ad-
monentq;, ut custodes excitet, illisq; dicat, secum esse aliquot mercatores,
eosq; cum oneratis iumentis ad nundinas uenire, quæ illic breui futuræ erãt,

& pro-

& propterea roget, ut ex itinere fessis aperiant portas, quò in diuersorium se recipere possint. Oppidanus non ignarus omnia libertate patriæ posteriora ducenda, & nulli mortalium quicquam ea antiquius esse debere, primùm negauit se tam nefaria mandata executurũ, postea tamen cùm Angli cruciamenta, supplicia, mortem intentarent, uti doctus erat, custodes excitauit. Illi nihil tale suspicãtes portam pandunt, qua subitò occupata, Angli custodes obtruncant, oppidumq; ingressi diripiunt, tantum templis ab omni maleficio, & mulieribus à dedecore uacuis relictis: postero die multa abacta præda, captiuisq; abductis Chalucetum oppidum, unde uenerant, properè reuertuntur. Atq; ita Anglus inustam paulò antè per fraudem ignominiæ notam, fraude autoribus facta, deleuit. Erat per huiusce modi clades mutuò acceptas, uterq; rex diuturni belli cura & solicitudine magnopere affectus, ita ut solùm bellandi finem optaret. Qua de causa Carolus per nuntios egit, ut Ricardus miserit Lancastriũ Lutetiam, siue, ut non nemo tradit, in Ambianos. Huc postquam conuenere legati, inter se uarias conditiones pacis conferendo, in contentionem uenire incipiebant, cùm dux ita effatus est: Ecquid oportet nos de noua forma fœderis faciendi cogitare, cùm illa iampridem præscripta nobis fuerit à Ioanne & Edouardo patre meo regibus? Illud ergo fœdus summo utriusque populi consilio, consensuq; sancitum permaneat, sitq; eò contentus Carolus rex, atque ita tandem ab armis discedere licebit. Ad ea Franci oratores respondere, per suos reges non stetisse, quò minus id fœdus corroboratum foret, sed ab Edouardo principe contra iurisiurandi religionem fuisse uiolatum, & propterea Carolum quintum, & sextum, de pace postea sæpissimè expertos nihil potuisse efficere, nisi uoluissent pactionẽ pacis talem facere, quæ seruitutis lex foret, & id Anglorum causa factum, qui pacem dare, non admittere, & datam nunquam seruare uellent. Inter has disceptationes, cùm utraq; pars non pacem, quam summè quærebat, sed eius conditiones repudiaret, induciæ tantùm trium annorum pactæ sunt. Fuit is annus salutis humanæ MCCXCI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIIII. Quo anno multarum rerum agendarum causa, concilium habitum est ad Vuestmonasterium: eo in consilio regi pariter atque principibus uisum est è Republica sua Anglicana foreˌ si pars aliqua imperij Romani pontificis Oceano terminaretur, quòd multi quotidie uexarentur, ob causas, quas Romæ non facilè cognosci posse putabant: quapropter sancitũ est, ut nulli mortalium deinceps liceret, pro quauis causa agere apud Romanum pontificem, ut quispiam in Anglia eius autoritate, impius religionisq; hostis publicè declararetur, hoc est, excommunicaretur, quemadmodum uulgò dicitur, néue exequi tale mandatum, si quod ab illo haberet. Pœna uerò ijs constituta est, qui legem uiolassent, ut amissis omnibus bonis, uitam perpetuò in carcere agerent. Deinde pecunia ad usum belli imperata est.

Iam arma ubique deposita erant, cùm ecce tibi, ab Aquilone nouum erumpit fulmen: nam Scoti quibus quinquennio antè induciæ datæ, & ut Anglici annales tradunt, nondum finitæ erant, cupidi prædandi, contrà atque fas erat, in finitimos agros egrediuntur, ac subito accessu, uicis ædificijsq;, quæ adire potuerant, incensis, hominum pecudum' que prædas agunt, & studio prædandi, usque Dunelmum excurrunt: hinc ciuium occursu, qui ex fuga

agrestium de hostium aduentu cognoscentes se armauerant, repelluntur: uerùm quia Angli qui sumptis repentè armis, obuiam ierant, pauca millia passuum prosecuti sunt, quòd ipsi longè numero præstarent, nõ fugiunt, sed lentè & pedetentim cum præda Nouumcastrum uersus contendunt. Hæc ubi passim nuntiata sunt, Henricus Northumbrorum comes cum armatorũ manu hostes à tergo secutus, non longè ab eo oppido inuadit: dimicatur utrinq; fortiter, ac incerto euento, & cùm anceps cædes fuisset, aduersæ tamen rei fama in Anglos uersa est, quòd nonnulla amisissent militaria signa. Paucis deinde interiectis diebus, est iterum inter Nouumburgum, & Nouumcastrũ singulari prælio pugnatũ, & ibi quoq; æquo ferè Marte certatũ, multis utrinq; interfectis. Ex Scotis ducibus Iacobus comes Douglassatium graue uulnus accepit, quo nõ multò pòst ingraescente, à uita discessit. Post hæc, exercitus utrinq; reficiuntur, & ad nouam edendam pugnam pro se quisq; parat, hinc Scotis, illinc Anglis recentioribus auxilio suis uenientibus, ita ut rursum omnibus copijs ad manus uentum sit: tantis nunquam aliàs cùm copijs, tum animis dimicarũt, tantoq; irarum certamine res gesta est, ut à neutra parte emissa sint tela, sed gladijs & cœperint, & finierint pugnam, in qua demum Scoti superiores fuerunt. Captus est Henricus comes, totq; alij nobiles, ut illis sua redemptio constiterit centum aureorũ millibus. Cecidit Anglorum amplius tertia pars, Scotorum uerò dimidio minus. Quieuerunt posthac Scoti, cùm intercedere inducias inter Francum & Anglum comperissent: nam, ut alibi diximus, in perpetua Francorum amicitia atq; gratia, ac tam belli quàm pacis cõmunitate sunt, & Ricardus se per omnia segnem gereret, qui acceptam plagam in primis ulcisci debuisset: sed iuuenis uoluptatibus deditus, ac suorum æqualium collusorũ sodalium societate corruptus, haudquaquam libens bella obibat. Quid, quòd ut omnem bellandi materiam ab se uerteret, suadentibus suis, qui ei seruiebant, ei lenocinabantur, donauit patruum suum ducem Lancastrium Aquitaniæ principatu? Eò ille continuò profectus est, ut in possessionem ueniret: cæterum Aquitani animo cernentes breui tempore futurum, ut Francis prædæ essent, nisi principem haberent, à quo ab iniuria defenderentur, non dubitanter ducis imperium abnuerunt, atq; uenienti tantũ abfuit ut gratulati sint, ut etiam denuntiarint, nolle se in eius uenire potestatem. quo facto, legatos uiros primarios suarum ciuitatum ad Ricardum miserunt, qui dicerent se regi parêre assuetos, non posse ab officio discedere. Excusatio Aquitanorum à rege accepta est, acita legati optati compotes domũ remittuntur. Dux autem ut uir prudens, æquo animo repulsam tulit, qui nihil ea re motus, in Angliam paucis pòst mensibus reuertit. Attulit eius aduentus in Aquitaniam, suspitionem Francis, etsi inducíæ adhuc non exiuerant, adeò, ut nihil propius factum fuerit, quàm ut tumultus concitaretur ab ijs, qui in præsidio erant. Verùm ubi constitit nihil hostile à duce tentari, facilè est temperatum armis.

Finis tertij anni iam propè obrepserat, ab eo, quo inducíæ factæ fuerant, cùm Carolus rex spe pacis coagmentandæ, legatos Bononiam, Ricardus suos Caletum misit. Legati summa usi diligentia & studio, ad extremũ postquam nulla negotij pacis conclusio esse potuit, inducias in quatuor annos prorogarunt. Est res mira tam dictu, quàm creditu, ut pax toties utrinq; petita & cupi-

tà, nun-

ta,nunquam conuenire potuerit,cùm præsertim utriq; populo commoda æquè ut peropportuna uideretur. Equidem Franci facilè animaduertebant,bellum neutiquam in rem suam fore, quòd Carolus rex mentis errore affectus, iam tum rebus agendis uacare minus paratus erat. Anglis uerò nec spes magna uictoriæ erat,quòd domi ex seditionibus laboraretur,& Ricardus quanquam diues operis, tamen expers laboris non inuitus bello otium sæpe præuerteret. At eiusmodi tamẽ rationes uincere nõ poterant obstinatos animos, quò tandem aliquando pace facta, ab armis cessarent, cùm alter nihil de possessione, & alter nihil de iure proprietatis dimittere uellet. Id temporis uita excessit Robertus rex Scotiæ,cui Ioannes filius in regnum successit. Placuit optimatibus huic nomen patris imponere,quod Ioannes parum esset nomen regibus felix, omen à Ioanne Francorum rege accipientibus, qui inauspicatò cum Anglis pugnasset. Franci interim per inducias nacti otium, ac simul Genuensium precibus defatigati,bellum in Afros,qui omnẽ oram,insulas q; Italiæ latrociniis infestas reddebant,suscipiũt. Ricardus quoq; rogatus auxiliũ, mittit Henricum comitem Derbiensem cum electa Anglicæ pubis manu, ad id bellum faciendum. Igitur Franci Anglicq; uiribus & animis consociatis, in Africam traiiciunt,qui ubi littus attigere,eatenus à barbaris descensione prohibiti sunt, quoad Anglorum sagittariorum uirtute factum est, ut aditus paterêt:in terram egressi rectà Tunetam urbem regiam petunt,ac obsident. Barbari timore affecti de pace ad eos legatos mittũt,quam nostris dare placuit,ut soluta certa pecuniæ summa,ab omni deinceps Italiæ Galliæq; ora manus abstinerent. Ita peractis rebus,post paucos menses,quàm eò itum erat, domum repedatum est.

Eisdem temporibus rex Ricardus bellum sumere repentè cogitur: cùm enim nuntiaretur Hybernos Syluestres excursiones in agros facere, atque omnem prouinciam populari, iudicauit in insulam cum exercitu traiiciendum: itaque dato imperio regni administrandi duci Eboracensi, non multò pòst unà cum Lancastrio,& Glocestrensi ducibus,Bristollium profectus, nauem conscendit,sequundoq; uento usus in Hyberniam transmisit. Quò ubi perue nit, cùm intelligeret prædatores raros per agros uagari,ac nullo certo loco se tenere, equites quoquouersum dimisit, qui palantes hostes inuaderent. Ipse uerò cum peditatu subsecutus obseruabat, si uspiam liceret cum aliqua collecta prædonum manu congredi. Hyberni ubi se undiq; armis peti conspiciũt, pars incipit dare se in pedes,pars stare incerta,utrum progredi, an regredi tutius foret:inter cunctationem, permulti imprudentes passim opprimuntur: cædes tamen modica edita est,quoniam superueniente nocte,in suas syluas se facilè incolumes receperunt. Aliquot Angli equites in persequendo hoste, dum incautè feruntur, iaculis conficiuntur à fugientibus, quibus adiicien- dis illi plurimũ ualent. In iis Edmundum Mortimerium comitem Merchiæ fuisse opinor, quem, ut suprà ostendi, Ricardus sibi hæredem fecerat, quem omnino aut tunc,aut prius posterius ue ab Hybernis interemptũ fuisse constat. Cæterum tantus terror Hybernos inuasit, ut quatuor reguli ultrò Dublinum uenerint,ubi Ricardus erat,sec; eius fidei commiserint,quos tantum abfuit,ut ille pro commisso delicto pœna afficiendos statuerit,ut etiam equestri ordine donauerit,reliquos uerò quos sontes comperit, partim supplicio

affecit, partim hostes iudicauit, eorumq; bona publicauit: & ut ne Syluestres posthac loca insulæ culta populatũ exirent, præsidia opportuna posuit, quæ eos transitu prohiberent. Pacata per hunc modum insula, cùm Ricardus eodem tẽpore ex literis Eboracensis intellexisset Annam uxorẽ esse mortuam, citius quàm decreuerat in Angliam reuersus est. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIIII.

Regi autẽ ut in Angliam accessit, cùm nullos ex Anna suscepisset liberos, nihil fuit prius, quàm ut de nouo cogitaret connubio: & quia nullus erat in regno, cum quo placeret genus & sanguinem miscere, legatos protinus mittit ad Carolum regem, qui Isabellam eius filiam octauum agentem annum petit uxorem peterent. Audita est benignè legatio, ac posteaquam de modo iungendæ affinitatis aliquandiu tractatum est, puella Ricardo despondetur. Secundum hæc, missis ultrò citroq; legatis, de pace inter reges continenter agitatur, quæ ad ultimum nullo pacto fieri potuit, sed tantum induciæ in triginta annos pactæ sunt. Atq; ita fœdus totidem annos duraturũ factum est, sed quibus conditionibus, nullus, quem sciam, scriptor ponit, adeò negligenter ea tempestate res gestæ literis mandatæ sunt. Fuit hic annus cùm utrinq; induciæ datæ sunt, MCCCXCVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIX. His actis, Ricardus Caletum proficiscitur, ibiq; ad accipiendam quam honorificentissimè uxorem, omnia quæ usui necessaria sunt, quam liberalissimè parat. Interea Carolus rex cum puella Arderam uenit, quò Ricardus se postridie contulit. Hic reges mutuis amplexibus congrediuntur, blandisq; appellationibus paria inter se paribus respondentes, multa facta congratulatione, alter alterum certatim honore, dignitate, gratia tractat: Ricardus enim Carolum patrem, Carolus Ricardum filium appellat. Deinde Carolus epulum dat opiparum, preciosissimisq; donat Anglos muneribus, facit & idem Ricardus erga Francos. Post hæc, factis sponsalibus, puella Isabella etsi nondum matura uiro traditur Ricardo, quam ille secum Caletum primò, deinde in Angliam magna cum pompa ducit. Quòd si cæteri omnes ex ea affinitate aliquid lætitiæ cœperunt, non item Thomas dux Gloceſtriæ, is enim grauiore erat in Gallicum nomen odio, & quamuis affinitas intercederet, attamen nullum fœdus cum Franco ratũ religiosumq; fore putabat: sed maior inuidiæ cumulus ex eo accedebat, quòd Francus retineret principatus & loca celebriora aliquot in Gallia, quæ Anglicæ ditionis fuissent, & toties repetita non restituerent. Et quia Ricardus talia detrimenta minimè sarcienda curabat, non poterat se continere, quin eum ignauiæ passim accusaret, clamaretq;, hostibus qui toties datam fidem fregissent, non esse fidem seruandam. Quibus uocibus cùm nihil rex moueretur, dux ut ei aliquod exhiberet negotium, quo locum daret uoluptatibus, & ab otio ad arma auocaretur, egit sic cum Gulielmo Moro qui in eum annũ factus erat prætor, ac cum ciuitatis senatu, ut ciues Londinenses regem adiuerint, rogarintq;, ut iam pacatis rebus, & cum Franco multorum annorum renouatis inducijs, uellet suos ciues leuare tributo, quod belli causa impositum, & nondum exactũ esset. Ad rogatũ populi, ita dux Lancastrius respondit, ut ille eius responso contentus ab incœpto negotio destiterit, tributumq; suo tempore pependerit.

Per eos dies uenit in Angliam Guido comes diui Pauli missus à Carolo, ut officij

officij ac amoris gratia, eius uerbis Isabellam filiam & Ricardum salutaret, Rex multa conferendo aperit comiti, quemadmodum dux Glocestriæ summa ope nitatur, ut bellum Carolo inferatur, & quia id ex animi sententia obtinere nondum potuerat, populum ad seditionem solicitet, quò domi bellum ardeat, quod foris gerendū summè cōcupiuerat. Item narrat eundem ducē iniussu suo, bene multos ex suis domesticis & amicis, affecisse supplicio, ac denique sibi ipsi exitium machinari. Hæc ubi comes accepit, subitò respondit, non esse diutius tantum iniuriarum patiendum, sed continuò uindicandum, simulq; præcauendum malum, quod omnino futurum esset, nisi maturè obuiam iretur. His comitis uerbis Ricardus permotus, ex illo tempore statuit ducem & Ricardum Harundellium comitem, ut duos seditionis autores, ac eorum clientes modis omnibus è medio tollendos: sic, ut quod destinarat animo, quamcitissimè perficeret, cœpit diligentius facta dictaq; ducis notare, & quoniā qui suspicantur, ita usu uenit, ut peiora semper conijciant, quàm uideant, idcirco nihil non in malam capiebat partem, ita ut de ipso duce identidem cum eius fratribus Lancastrio & Eboracensi quereretur, quòd ille contra se ueniret, sibiq; rebus in omnibus aduersator esset, ad interitum suum, ad perniciem suorum domesticorum, ad dissperditionem regni. Duces autem ut ab omni suspicione principis animum liberarent, ad ea respondebant, se haud clàm esse, Glocestrensem fratrem ut interdum imprudentem plura sæpenumero effundere, quàm ut efficere posset, uellet ue, & ea tamen ex fidelitate proficisci, quòd ille in primis doleret regni fines angustiores fieri, ac propterea bono esset animo, quandoquidem nullum caperet detrimentum, nullumq; ei crearetur periculum, quandiu sana non sperneret consilia. Hæc animum regis ad tempus mirificè confirmarunt. Glocestrensis interea non cessabat omnia tentare, quibus inducias frangeret, adeò bello studebat: quod cum minimè procederet, usque eò furere cœpit, ut iactarit se coniecturum Ricardum tanquam hominem imbellem, minimeq; qui imperet idoneum, in aliquam arcem, ubi sine Reipublicæ iactura, pro suo iure otium traheret. Isti sermones ubi in uulgus emanarunt (emanarunt autem subitò per eos, qui ducī inuidebant) fratres eum acriter castigarunt, id quod ille paruipendit. Ea de causa, duces qui uidebant non esse quod amplius fratrem monerent, & se propter eius insolentiam, iam omnibus suspectos esse, prospicientes fore, ut ille in dies criminosior esset, si ipsi Rempublicam diutius gubernarent, existimarunt per aliquot menses sibi aula cedendum, quò Glocestrensis minus frater na autoritate fultus mitius se gereret: itaque Lancastrius in principatū suum, Eboracensis Eboracum se contulit. Cæterum secus euenit, atque illi cogitarant: secessus enim fratrū, Glocestrensi exitio fuit: nam ubi duces procul à regia fuerunt, non defuere contra Glocestrensem accusatores, qui regem incenderent, ad eum necandum, quíue hortarentur, ad ulciscendam mortem suorum consiliariorum: ita demum iuuenem ad flagitium faciendum incitarunt, ut ille statuerit, non ultrà timoris ferre moras. Post ducum discessum, secesserat quoque Glocestrensis in Essexiam ad uillam suam, quam iuxta celebrem pagum habebat, quem Chelmisfordiam dicunt, illicq; se tenebat. Rex interim cum Thoma Mombraio equitum magistro, qui cum ipso in summa erat gratia, consilium opprimendi ducis capit, compositoq; dolo, ambo uenatum

eunt: Thomas in medio itinere se in syluam abdit, rex uerò uenando, ad ducem cum paucis uenit, ibiq; sumpto cibo, negotium simulat, quamobrem sibi Londinum actutũ redeundum docet, eumq; rogat, ut festinandi causa, paucis contentus comitibus secum Londinũ eat, ac reliquos suos ministros post se eò uenire iubeat. Dux nihil tale quod ei mox accidit, suspicatus, cum Ricardo iter facere incipit: pergunt simul colloquentes usq; eò, dum loco insidiarũ appropinquant: inde rege de industria præcedente, dux insidijs excipitur, inclamãs alta uoce, atq; regis opem implorãs. Rex nihil eo clamore motus, perinde quasi non audisset, iter continuat: Gloecestrensis uerò à Mombraio ad Thamesim trahitur, ibiq; in nauem ad id antè paratam imponitur, atq; Caletum perducitur, ubi loci pessimo post hominum memoriam exemplo, postridie illius diei strangulatus est. Hic exitus fuit ferocissimi ducis, uiri præcipitis ingenij: corpus postea funerali pompa in Angliam deportatũ sepulchro infertur, quod ipse sibi in sua uilla posuerat. Ricardus ubi Londinum peruenit, duos Ricardos Harundellij, cum Thoma eius filio, & Varuici comites, item Ioannem Cobanum, & alterum Ioannem Chenium equites, à suis satellitibus arripi, & in custodiam tradi iubet. Quo facto, conuentum ad Vuestmonasterium indicit, ut in eo sibi populi fauorem conciliet, ad cætera quæ destinauerat peragenda. Fuit is annus salutis humanæ MCCCXCVII, & cùm Ricardus regnare cœperat, XX.

Duces Lancastrius & Eboracensis cognita nece fratris, dolere, ac sibi ualde timere cœperunt: nam cùm secum reputarent regem contaminatorum consilijs adactum non abhorruisse à tanto facinore, non iniuria arbitrabantur eum alia atq; alia peiora in dies ausurum: itaq; confestim exercitum parant, armis stipati Londinum proficiscuntur, quos Ricardus Vuittyngtonus urbis prætor & senatores receperunt libentissimis animis, utpote qui pari mœrore ob Gloecestrensis necem angebant, eam indignã querentes: quapropter regi maiorẽ in modum irati, contra eius uoluntatẽ atq; mandatũ, ducibus uenientibus portas aperuerunt. Hîc de rebus agendis inter se consultant: diuersa contilia afferebantur, quibusdam placebat, Gloecestrensis mortem persequi, alij Mombraium, & Ioannem Holandium comitem Huntyngtonæ, nõnullosq; alios ut malorum omniũ autores petendos censebant, qui regis animum iam inde ab ineunte eius ætate, uitijs & malis artibus inquinassent. Sed duces ad extremum ubi aliquantulum dolor mitigatus est, pro tempore angoris aculeos occultare, & si princeps melius uitam instituueret, etiam iniuriarum oblituisci decreuerũt. Rex interim prope Londinum, ad quatuor millia passuum, in Helthamo uilla se tenebat magno armatorũ numero septus, munitus, obuallatus, cùm interea currebant ultrò citroq; optimates quamplurimi, qui regem & duces inuicem in gratiam reconciliandos magnopere curabant. Diluebat rex crimẽ cædis multis rationibus, quòd Gloecestrensis inducias quas ipse cum Franco pepigisset, uiolare se inuito tentasset, quòd populũ ad seditionem solicitasset, quòd deniq; suæ uitæ insidiatus fuisset. Contrà duces fratrem immerito suo morti deditũ, quòd ab eo nihil foret tentatũ, factum' ue, quamobrem tali pœna afficiendus esset, indubitanter asserebant. Inter has disceptationes, cùm rex ad ultimũ fidem daret, se in posterum tempus nihil acturum, nisi ex ducum consilij sententia, illi cum eo in gratiã redierunt. Sed Ricardus iam omnia

omnia per imperium sibi facere licere ratus, tantum abfuit, ut promissis stete-
rit, ut etiam multò insolentius se deinde gesserit: quippe cùm ad diem princi-
pes conuenissent, primùm omnium in eo conuentu ducum uulnera refricare
cœpit, coràm exponẽs aliquot conspirasse in se, & eius flagitij caput fuisse Glo
cestrensem, ac propterea uim parantem ui coërcitũ esse, & meritò primũ pœ-
nas dedisse, reliquos uerò in uinculis haberi, ut cõmuni omnium iudicio con
demnarentur. His dictis, eos produci iussit, qui quæstione eius arbitratu acer
bè habita, de maiestate damnantur, eorumq; bona publicantur. Verùm de
Ricardo Harundellio tantùm sumpto supplicio, & altero Ricardo Varuicen-
se in exilium acto, alij in custodiã in perpetuũ dantur. Ferunt etiam Thomam
Cantuariensem exilio mulctatum, quod aliqui negant. Secundùm hæc, regni
statu pro tempore constituto, in quo ut aliquid populi compendium esse ui-
deretur, captandæ regi beneuolentiæ causa, nonnulli augentur honore: nam
ex comitibus, Henricus Herefordiæ, Edouardus Abermaliæ, Thomas Sur-
ræ, Ioannes Excestriæ, & alter Thomas Northfolchiæ duces fiunt: comites
uerò Hugo Spenserius Glocestriæ, Rodulphus Neuyllus Vuestmerlandiæ,
Thomas Percius Vigorniæ, Gulielmus Scruppus Vuylshyriæ, & Ioan-
nes Montacutus Sarisberiæ, at Marchio Dorcestriæ, Ioannes Sommerseti co
mes creatur.

Rex dimisso conuentu, & rebus ex animi sententia compositis, non modò
quicquã consultius agere, uel ducũ patruorũ suorũ consilijs inhærere nõ cœ-
pit, sed ex sequundis rebus animũ sumens, ferocius omnia uolũtate, omnia im
perio, omnia immanitate metiebatur, quàm solitus erat, qui generatim om-
nibus cruciatus & mortes minitabatur, nisi dicto parêrent, & demum quò
magis suo utebatur imperio, hoc plus uiolentiæ præ se ferebat, ita ut princi-
pes iamiam ab eo tanquam insaniente cauerent, sibiq; timerent, quem simul
oderant. Quocirca erant quamplurimi, qui hæc mala deplorarent, & apud
eos præsertim, quorũ consilijs sciebant regem deprauari, & ob id illos in eius
intimis esse, ut uel illi à male consulendo desisterent, uel princeps male audien
do ad bonos mores se reuocaret. Sed neutrum secutum est, nanque aliquanto
pòst Henricus dux Herefordiæ casu sermones conferẽdo cum Thoma Mom
braio duce Northfolchiæ, multa dolenter potius quàm libenter questus est,
quòd Ricardus principes suos negligeret, nullo numero haberet, & quantum
in eo esset, perdendos curaret, cùm alijs exilium, alijs mortes minaretur, ac nõ
ei aliquoties ueniret in mentẽ quanto esset sibi dedecori, & Reipublicæ dam-
no, pati per suam inertiam regni fines angustiores fieri, ac cuncta domi iuxtà
atq; militiæ labefactari: & demum dux haud dissimulanter addidit, cùm ea
ante omnium oculos uersarentur, eum maximè omnium debere regem ad-
monere, à quo solitus esset facilè audiri. Hæc Mombraius ubi accepit, non bo
ni consulit, sed ratus se prædam facturum, per quam apud principem, in maio
re se poneret gratia, tacitus in præsentia seruat: uerùm paucis pòst diebus for-
san timens ne sibi fraudi esset, si sileret, nactus tempus idoneum gaudens, ut
delatores esse solent, quando habẽt quod in aures principis instillare possint,
quæ & quomodo audierat, ad regem defert, & ut reddat quod nuntiaturus e-
rat, grauius delictũ, multa affingit. Ea res uehementer incendit Ricardi ani-
mum ad iracundiam, sed ira pòst paululũ deferuescente, placuit rem conside-

ratè cognoscere: itaque uocatis ad se duce Lancastrio & Henrico, Mombraiũ proferre coràm, quæ sibi antè indicasset, de ipso Henrico iubet. Mombraius præsenti animo uerba in regem dicta recitat. Ista ubi Henricus audiuit, siue subitæ rei casu territus, siue ira percitus, aliquantisper tacitus regẽ aspexit, deinde collecto animo, ac dimisso honoris gratia uultu, postulat à rege, ne quid de se facilè credat: & his dictis, conuersus in delatorem, constanter quæ ei dixerat, fatetur, docetq; eius rei rationem, at falso obiecta pernegat, aitq; se insontem esse, & id crimen armis, si modò rex permittat, in caput autoris relaturum. Contrà Mombraius pertinaciter obstinatoq; animo delata ab se asseuerat ueriss ima esse. Ad ultimum inter eiusmodi altercationes constitutus est dies, quo sui purgandi causa, alter cum altero singulari certamine dimicaret. Cæterum cùm id regio consilio pro uerbis tantum, si qua facta fuissent, permittendum non probaretur, rex uetuit eos in certamen descendere: & quia ab utro culpa abesset, non constabat, ut neuter ea liberaretur, utrunque exilio affecit. Sed mitius cum Henrico agitur: nam decennium prius, dein sexennium tantum exulare decretum est, Mombraium uerò diutius, aclongè gentium. Itaque Henricus in Gallias profectus est, quem Carolus cognita exilij causa, quã nullius momenti esse iudicabat, bene accepit. Mombraius in Italiã ablegatus Venetias se contulit, ubi angore animi, uitam breui pòst amisit. At qui Ricardus permolestè tulit Mombraij fatum, qui animo iam destinarat eum ut hominem sibi multò charissimum ab exilio reuocare, quem propemodum inuitus damnari permiserat. Sed ita fraus autoris fuit. Henrico uerò ea pœna bono fuit, quippe qui nõ odio priuato, sed amore patriæ, inertiã principis coarguerat. Is natura longè humanissimus, ita omnibus charus erat, ut eum in exilium euntem, perinde ac unicũ patriæ patrem, & iam uita priuarũ, uniuersus populus fleret: in Gallia itidem tam cum Carolo rege, quàm cùm optimatibus in summa esset gratia, ita ut dux Barri ei cœlibi filiam desponderit: priorem enim uxorem paulò antè amiserat, quàm in exilium ejiceretur. Veruntamen id matrimonium statim refrixit, impediente Ricardo, qui cùm animaduerteret populum Anglicum miro teneri desiderio reditus Henrici ducis in patriam, cogitauit nequaquam in rem suam fore, si ipse Henricus affinitatem cum duce Barri uiro magnæ autoritatis coniungeret, quam propere, ut diximus, impediendam curauit. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCCCXCVIII, & cùm Ricardus regnare cœpit, XXI, nobilis morte Ioannis ducis Lancastri, cuius corpus Londini in æde diui Pauli, ad læuam prope princeps altare sepultum est. Contrà est sacellum ab ipso positũ, ubi duo sacerdotes quotidie pro eius ac totius Lancastriæ familiæ animis orarant. Idem fit Lecestriæ à collegio sacerdotum, quod ille ibidem collocauit, deditq; fundos ad conuictum tum sacerdotum, tum multorum pauperum, qui ætate confecti eo loci sustentantur.

At ducis mors Ricardi uitam breuiorem fecit: nam ille in eius fortunas invasit, Henricum filium hæreditate fraudauit, nudauit, spoliauit, suis de alienis bonis dona dedit. Id factum generatim cunctis optimatibus longè importunissimũ uisum est, quòd Henricus ducis filius nullo suo merito patria exterris, paterna hæreditate priuaretur, qui iam tum de Ricardo male cogitant, male de eius exitu augurari cœperunt. Sed Edmundo Eboracensium ducis

res cum primis bilem cõmouit, quòd rex omnia iam iura peruerteret, quòd antea parricidio, & postea rapinis se obstrinxisset. Is enim hactenus tentauit, quid patientia proficere posset, qui fratris necem, qui nepotis exilium, qui sexcentas iniurias regis adolescentiæ & errori iuuenili assignarat, tribuerat, concesserat, sed nihil cùm proficeret, atq; animo cerneret, ex eo breui futurum, ut ingens Reipublicæ labes fieret, quòd ipse Ricardus per se parum ingenio ualeret, & officij monitorem neminem hominem probum pateretur, prudentis esse putauit in tempore locum tutum petere, ac in castris relinquere tam deuium imperatorem, qui suo, quemadmodum dicitur, gladio seipsum iugularet tandem aliquando uellet. Tali capto consilio, cum Edouardo filio Abermaliæ duce, domũ abijt, illudq; deinceps solatij habuit, ut se autore, nihil de Republica decretũ sit, qui tantùm precabatur, ut Deus omen auerteret, in quod Ricardum pedetentim incurrere prospiciebat.

Interea rumor erat Hybernos Syluestres omnem insulam Hyberniam latrocinijs atque incursionibus uexare, ac bonam partem regij præsidij quod ibi erat occidisse, aut fugasse. Qua re cognita, Ricardus ineunte uere, cum non utique mediocri exercitu, Bristollium primùm, transiens deinde Oceanum, Hyberniam petijt, rebellemq; Hybernum domare instituit. De hoc belli exitu alij aliter sentiunt, qui tradunt Ricardum non traiecisse in Hyberniam, sed Bristollij constitisse domesticis territum factionibus, quippe qui in itinere factus est certior Henricum Percium comitem Northumbriæ, ac bene multos alios principes cum eo alieno esse animo in se, neque uelle sequi in Hyberniam, & ea de causa, noluisse tam longè gentium abesse, sed eo loci mansisse, & inde per nuntios comitem ad se arcessiuisse, illúmque qui timebat iram principis, & ob illud ipsum cum Roberto rege Scotiæ secretam iunxerat amicitiam, ut in Scotiam, si ita res postularet, receptum haberet, respondisse se in præsentia non posse commodè ex principatu suo discedere, nihilq; in eo Hybernico bello esse, quod se unum ex tam longinquo loco euocaret, cùm ipse armatorum copiam haberet. Rex contrà quàm sperabat acceptо responso, sanè comitem ad se uenturum omnino putarat, non mediocriter angi cœpit, nimirum ubi uidit homines claros, qui summa erant apud populum autoritate, contra incœptum suum uenire, timuit excedere de regno: & quanquam grauatissimè bello Hybernico hasce rixas præuertebat, attamen præferendum existimauit coërcere suorum furorem, ut domesticis dissensionibus liberaretur: ita omisso bello, Henricum Percium cum eius assedis hostem patriæ iudicat, eorumq; bona publicat, ut metu pœnæ, alios ab officio non discedere doceat.

Cæterum dum Ricardus Bristollij moratur, siue, ut alijs placet, quibus minimè assentiendum censeo, Hybernos domat, complures principes qui præsentem statum regni continenter deplorabant, per literas Henricum ducem Herefordensem, quem post mortem patris, ducem Lancastri appellabant, solicitant, ut quamprimùm in Angliam redeat, eiq; pollicentur se Reipublicæ consulendi causa, paratos esse eius dignitati seruire, ac omne suum studium, consilium, officium, laborem, operam, curam ad ipsius amplitudinem conferre, opesq; impendere, si Ricardo eiecto homine minimè rebus gerendis apto, ipse regnum obtinere uelit: atq; simul aliquanto pòst Thomam Cantuarien-

sem archiepiscopum uestitu mutato, personaq; alia susceptа, ad eum mittunt, qui nomine Anglici populi, cum eodem statuat, prout ex fide, fama, req; ipsius populi uidebitur. Ille homo magnæ prudentiæ diligentiæq;, ducem in eam spem potiundi regni adduxit, ut confestim facultate, specie uisendi Ioannis ducis amici & necessarij sui à Carolo habita, in Britanniam profectus sit, & inde magna Britannorum manu comitatus accesserit ad læua insulæ littora, in Portimuthum portum, iamq; decimum hîc diem consumebat, cùm amicorum concursus ad eum factus est: exin duce Cantuariensi, Londinum contendit, quem ciues summa omnium uoluntate, urbe recipiunt, adeò ut nihil exoptatius eius aduentu fuerit. Sed quæ alij scriptores de eius aduentu proponunt, prosequamur. Dux Henricus ubi principum erga se studium cognouit, unà cum Thoma Cantuariensi archiepiscopo, & Thoma comite Harundellio Ricardi comitis filio, qui paulò antè è custodia ad eum aufugerat, in agrum Eboracensem traiecit, quò ubi peruenit, sine mora, tam deobilitate, quàm de plebe homines, ut est mortalium natura nouitatis auida, ad eum confluunt, regemq; suum salutant, maledicta atque probra passim in Ricardum regem ut imprudentem, inertem, nulloq; imperio dignum dicunt, iactant, congerunt. Posteaquam magna hominum multitudo in unum conuenit, atque de pellendo Ricardo consilium ceperunt, arma momento temporis capiunt, & alij ad alia loca opportuna discedunt, ut initium belli contra eos ubique faciant, qui Ricardum iuuandum curarent. Hæc interea in Hyberniam nuntiantur, quæ ubi rex accepit, pacatis iam rebus Hybernicis, properè in Angliam redijt, periculo obuiam iturus, atque in arcem munitissimam, quam Flyntum dicunt, se recepit. Est arx ista posita in ora maritima, ad fines Vualliæ, prope Cestriam oppidum, ad decem millia passuum. Hîc Ricardus ubi comperit populum ad Henricum deficere, diu in incerto habuit, quidnam consilij caperet: in una enim parte, uidebat ius pugnandi iustum, spem non exiguam in fide Vuallorum sitam, conscientiam, ut ipse prædicabat, de nulla culpa: at in altera, maiores inimicorum uires, defectionem suorum, ac demum omnia pro se incerta. His rebus magis territus, quàm illis confirmatus, necessariò decreuit, usque eò ad id loci consistere, dum tutiora omnia prospiceret, qui iam tum senserat, norat se inductum, relictum, proiectum ab illis, per quos sibi resipiscere per tempus non licuit, cùm id demum facere serò foret. Ea tempestate unum hoc profectò exemplum editum est, quod illis qui alijs præsunt, documento in perpetuum esse potest, ut Henricus ad regnum uocaretur, ac tanta haberet hominum studia, qui de ipso regno adipiscendo forsitan antehac ne quidem somniarat, & Ricardus subitò à suis desereretur, qui si quid peccatū erat, iuuenili potius errore, quàm animi sæuitia id fecerat: adeò semper mortales futura meliora putantes, præsentia minus probant. Dux ubi cognouit de aduentu Ricardi ad Flyntum, uel, ut atqueadeo dicam, fletum, quòd eo loci infelix princeps fleuit uberrimè, ac de summo demigrauit statu, magno confestim conflato exercitu, ne occasio temporis aduersarios opprimendi omittatur, se Londino commouet, siue, ut alijs placet, ex Eboracensi agro contendit, atque Bristollium proficiscitur, ibi Gulielmum Scruppum regis quæstorem, Ioannem Bussheum, & Henricum Greneum subitò deprehensos securi percuti iubet: inde Cestriam uersus iter

suum

ſuum confert, quem ubi Thomas Percius frater comitis Northumbriæ præfectus regiæ domus aduentare ſenſit, quia iam antea in Ricardum male animatus eſſet, quòd fratrem hoſtem iudicaſſet, in aula regia bacillum quod more maiorum geſtabat (nam baculum domeſticæ præfecturæ inſigne eſt) præſente tota familia frangit, atq; rectà ad ducem tranſit. Quo facto, reliqui ferè omnes miniſtri alij alio repentè dilabuntur. Accedit interim Henricus, ac nullo negotio Ricardum ab omni ſuorũ comitatu nudum capit, captumq; Londinum ducit, atq; in turrim conijcit.

Dux cõfecto ex ſententia negotio, primũ omniũ principũ conuentũ agendũ ſtatuit, ut eo in cõuentu mox cætera expediantur. Interea Ricardum luctu afflictum, fractum, confectum, nonnulli miniſtri qui ad eum aditum habebant, erigunt, ſuſtentant, conſolantur, ac poſtremò hortantur, ut nunc ſuæ ſaluti uigilanter proſpiciat, illudq; cum primis præſtare, ſe cogitare aiunt, ut pro temporis conditione, non inuitus patiatur ſe omni dignitate pariter deijci, ac opibus ex aduerſariorum uoluntate euerti; quò ſine eius cæde, Henricus dux regnum obtineat, cùm iam diluxiſſet, patuiſſet, apparuiſſet illum aliud nihil affectare, ut per hunc modum, uitæ ad extremũ prudenter conſulat, ſeq; ad bonam ſpem, quę homini uiuo ſemper comes eſt, reſeruet. Bellum meherde pro neceſsitate conſiliũ, ſed nullius momenti, ut rei poſtea exitus oſtendit. Quàm illud ſanè utilius fuiſſet, ſi, dum licuit, Ricardus qui ſe regẽ, hoc eſt, cuſtodem populi profitebatur, cogitaſſet ſe in primis ſui capitis cuſtodem eſſe oportere, qui ab omnibus deſertus, quos ipſe ut malus cuſtos antea deſeruerat, facilè in poteſtatẽ inimicorũ uenit. Atqui non fuit difficile homini longè ærumnoſiſſimo miſerrimoq;, cui iam ferè omnia deſperata erant, perſuadere, ut ſe imperio abdicaret: itaque nihil ſe facturum negat, atque per cuſtodes quamprimùm colloquium petit, &, ſi fieri poſsit, cum duce ab alijs ſemoto uelle ſe quædam communicare ſignificat, quæ ex eius uſu quammaximè forent. Cuſtodes ducem de re certiorem faciunt, qui confeſtim ad eum uenit. Hîc Ricardus multa conferre cœpit, ſed ante omnia, ſe optimè ſcire nimis uera eſſe, quæ de ſe ad para liberari; at eum pro ſalute demũ orauit, atq; obſecrauit, ut ſui miſereretur, beneficia in eum ab ſe collata cõmemorando. Dux ad ea reſpondet, ut bono animo ſit, ſaluumq; fore polliceẽ, ſi modò ſe abdicauerit imperio: exin cum patribus congreſſus, narrat quæ Ricardus dixiſſet: ſed in rebus tantis agendis, ducis Eboracenſis patrocinio potiſsimè utitur, qui per eos dies, audiens omnia turbari, Londinũ uenerat. Placuit cunctis, ut Ricardus ſponte faceret, q̃d cupidiſſimè petebant, ut ne per uim regno expoliatus uideretur. Itaq; nõ multò poſt conuocato in turrim principum concilio, Ricardus regio ornatus ueſtitu, corona redimitus, ac ſceptrũ gerens, ſic fermè coràm uerba feciſſe fertur:

Ego Ricardus rex Angliæ, dux Aquitaniæ, ac dominus Hyberniæ, fateor patres me per iſtos duos & uiginti annos, quibus hactenus regnũ obtinui, partim malorũ conſilijs deprauatũ, partim iuuenili errore actum, uoluptatumq; illecebris à primo captũ nõ feciſſe, ut debueram, omnia è Republica, ex qua re meritò plus doloris, q̃ quiſquã ueſtrûm, uti mea opinio fert, accipio, qui ad id deueni, ut miſero mihi neq; ullus amplius miſericordiæ locus relinquat, nec concedat delicta quę adoleſcens cùm errare cum excuſatione potui, cõmiſerã,

corrigere, in ætate præsertim hac maturiore, quæ haud dubiè cuncta in me-
lius mutasset. Etenim quotusquisq; inuenitur tanta uirtute iuuenis, & ita mo
ratus, qui eius ætatis calore agitatus non peccet, & cùm grauior annis fuerit,
non emendauerit tandem aliquando errata? Cæterum postquam id mihi nō
datur, ut ex meo casu regnum deinceps subleuetur, nullumq; amplius dam-
num faciat, & uobis simul per me liceat Henricum ducem consanguineum
meum uirum imperio dignum regem facere, iam nunc ipse ultrò omni digni-
tate me abdico, regnicq; possessione ac iure cedo. His flebili uoce tristicq; uultu
dictis, sceptrum atque coronam suis manibus Henrico tradidit, nominatim
cunctos rogitans, ut sibi deinceps priuatam liceret uiuere uitam, cuius dulce-
dine ductus princeps, ne ad supplicium progredi necesse haberet, cuncta quæ
habebat, dedit tanquam pignora iniuriæ, qua tamen uita non multò pòst ini-
micorum perfidia priuatus est: nanq; regia exutus maiestate, paucis pòst die-
bus in eadem turri interijt. Sed, ut nonnullis placet, quibus libens consentio,
non diu fuit in turri, ut procul hominum cœtu, sine minore parricidarum in-
famia atq; calumnia necaretur: siquidem, ut natura mortalium est, bona iam
pars optimatum Ricardo in tanta mala præcipitato misericordiam impartiri,
& Henrico duci ita repentè in altum sublato inuidere cœperat. Quare primò
infelix princeps tot ærumnis coopertus, in Cantium ad Ledeseam arcem mit-
titur, deinde aliquanto pòst Pontifractum secretò ductus, ubi loci fame neca-
tus fuisse dicitur, uti etiam nunc constans fama est, quæ testatur cibaria in sin-
gulos dies more regio adposita fuisse, quò sic facinus occultaretur, sed elu-
rienti non licuisse, non modò degustare, uerumetiam ne attingere quidem.
Quod certè crudelitatis genus dixerim haudquaquam in Henricum hominē
temperatum cecidisse, cùm morte ipsa peius sit, in aqua perire siti. Hæc opor-
tuit non omittere, ut uulgo etiam satisfieret, qui facilè aniles fabellas ad poste
ros sermone propagat. Vixit annos XXXIII, regnauit XXII. qui fuit annus
salutis humanæ M C C C X C I X. Corpus mortui ad Langleium cœnobium
Prædicatorum, quod à Londino distat passuum millia XX, defertur, coq; lo
ci sepelitur, quod postea iussu Henrici quinti regis exhumatum, ad Vuestmo-
nasterium maiorum sepulchro illatum est. Fecit id, credo, Henricus fidei pa-
tris Ricardo datæ & pòst uiolatæ expiandæ causa. Fuerunt id temporis per
multi uiri amplissimi, in quibus fuit ingeniū & literatura, quorum facta men
tio suprà perappositè facit, ut non sit, quod repetatur. In Ricardo autē fuit for
mæ gratia, spiritus non uilis, quem consociorum peruersitas, improbitas, in-
sulsitas extinxit: fuit item summa infelicitas, qui in talem calamitatem incidit,
ut in maximi beneficij partem acceperit, abdicare se imperio, pro quo, morta-
les soleant cætera omnia proijcere. Hæc & eiusmodi in eos princi-
pes sæpissimè cadunt, qui dum stant, nullum sibi ca-
sum pertimescendum putant.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXI.

POSTQVAM fama quoquouersum peruasit, Ricardum se regio abdicasse imperio, omnis populus una uoce congratulari cœpit Henrico, gratia nominis eius. Ille autem ut ne ardor populi frigesceret, primo quoque tempore concilium habendum curauit, quo in concilio ad III Iduum Octobris, eodem anno, quo Ricardus mortem obiuerat, rex creatur, atque à Thoma Cantuariensi antistite more maiorum consecratur, qui quartus Henricus est nuncupatus. Dum coronabatur, ut ne ad id honoris per uim ueniisse diceretur, erant qui suaderent, ut publicè declararetur, eum idcirco regni iure potitum, quòd illi ueniisset hæreditas Edmundi comitis Lancastri, quem fama teneret filium fuisse Henrici tertij maiorem natu. Sed id commentum, de quo alibi memorauimus, quia paucis non item multis probatum est, ideo placuit aliter ius parti regni corroborare: itaq; in suggesto, à præcone facto statim silentio, denuntiari iussit, ideo se regnum obtinere, primùm quòd illud belli lege, ac uictoriæ iure acquisiuisset: deinde, quòd à Ricardo successor renuntiatus, & ab eo sceptrum & coronam accepisset: postremò, quòd ipse regia stirpe natus, & sanguine proximus Ricardi hæres esset. Fuit utique hæres, qui in uncta demortui bona inuasit, quanquam Rogerius comes Merchiæ filius Edmundi, quem suprà dixi posthac in Hybernia periisse, ijsdem temporibus uiuebat, qui paterno nomine, ut in superiore libro illud planum fecimus, iure regnum obtinere deberet. Sed, quemadmodum usu sæpe uenit, uis ius uicit, neque ille est ausus id temporis Henrici potentiæ se opponere. Henricus igitur rerum potitus, statim ut suæ domus amplificator, Henricum maiorem natu filium tresdecim natum annos principem Vualliæ, ducem Cornubiæ, ac comitem Cestriæ facit: deinde ut maleficiorum uindex eædem ducis Gloucestrensis, ac cæteras iniurias ulciscendas ratus, parricidas qui ducem strangularant, comprehendi, ac supplicio affici iubet: item Ioannem Montacutum comitem Sarisberiensem, nonnullos q; alios, qui apud Ricardum autoritate ualuerant, in carcerem mittit, quibus tamen postea multorum principum precibus mitigatus ignouit. Amicos autem suos, Ricardum comitem Varuici, complures q; alios à Ricardo aut in exilium actos in patriam reuocat, aut carcere damnatos in libertatem asserit: recipit & in gratiam Ioannem Holandium fratrem Ricardi ducem Excestriæ præfectum Caleti, qui paulò antè uehementer permotus, quòd frater imperio uiolenter spoliatus esset, in animo habebat, nouos motus in regem moliri, quamobrem citius hominem in amicitiam recipiendum existimauit.

At ubi quæ Ricardo acciderãt in Gallias nuntiata sunt, Carolus rex ac principes omnes atrocitatem atque immanitatem facinoris horrentes, execrantes, detestantes tantam iniuriam principi, ut prædicabant, longè innocentissimo factam, sine mora uindicandam iudicant. Verùm cùm post hæc, magnum appararetur bellum, tanta animi indignatio Carolum inuasit, ut in solitam insaniam inciderit: nanque, ut suprà docuimus, iam manifestè nauigabat, uti dicitur, Anticyram, etsi interdum ad sanitatẽ reuocabatur adiutus remedijs, quæ permulta & uaria adhibebant. Quæ res sola impedimẽto fuit, cur

nihil à Franco extra minas, tũc hostile tentatum sit, contra Henricum regem. Sed cùm fama deiecti regali dignitate Ricardi per Aquitaniam peruasit, protinus cuncti in summo metu, atq; mœrore fuere, pars dolebat uicem Anglici populi, quòd in perpetuum eius gloria læsa esset, ob memoriam tanti editi in principem sceleris: alij sibi & libertati iuxtà timebant, suspicantes ob eiusmodi calamitosas Reipublicæ factiones, omne regni robur breui tempore ad nihilum casurum. Sed Burdegalenses in primis Henrico infesti, qui Ricardi memoriam summa cum beneuolentia tenebant, quòd ille in ea ciuitate natus esset, id facinus iniquissimo animo ferebant, exclamãtes nunc̃q; aliàs post homines natos, importunius, crudelius, magisq; nefariũ factũ flagitiũ, qui ita dolore pariter affecti atq; ira inflammati, passim uociferabantur bonum principem à perfidis hominibus proditum, ius omne uiolatũ, ac identidem Deum optimum maximum tantæ iniuriæ ultorem omnibus precibus inuocabant. Hunc Aquitanorũ dolorem ubi Franci odorati sunt, mirandum in modum gauisi, quòd Angli iam manifestò sic in eorum odium & offensionem incurrissent, ut facilè tota prouincia potiri se posse suspicarẽtur, si potentiæ neruos primo quoq; die contenderent. Itaq; Ludouicus dux Borbonensis Agennas uenit, & inde crebris nuntijs uicinas ciuitates ad defectionem solicitat, quibus multa præmia se daturum recipit: sed nihil profecit: nam populi certò scientes præ iugo Francorum, longè leuissimum Anglorum esse, quòd aliàs experti essent illos grauissimis uectigalibus atq; exactionibus solere suos ciues, miseramq; plebem diuexare, premerec̃q;, maluerunt in fide permanere, quàm ob eam indignationem cõmittere, ut se nouis periculis offerre cogerentur. Henricus rex interim de ea re certior factus, cõfestim Thomam Percium cum magna militum copia, in Aquitaniam misit, qui se cum Roberto Canolo regionis præfecto coniungeret, studeretq; populos in fide confirmare. Is ut cò peruenit, blandè principes appellando, multisq; uerbis hortando, ita populũ placauit, ut ne uestigium quidem ullum ab officio discesserit: ipse uerò secũdum hæc, domum protinus rediit.

Dum hæc alibi geruntur, non minuebatur furor ulciscendæ iniuriæ Ioanni Holandio duci Excestriæ, sed in dies singulos plura agitabat, quibus Henrico regi mortis periculum procrearet, qui primũ sibi copulat Ioannẽ Montacutum, Thomam Cantij ex fratre nepotem, & Hugonem Spenserium Glocestriæ comites, deinde pleroscq; alios nobiles, ijs aperit cõsilium suum, quod eiusmodi erat, ut ludi statuto die Oxonij fierẽt, cum equestri certamine, & ad id spectaculũ rex Henricus inuitaretur, qui dum ad ludos intentus esset, subitò inter ludorum pompam obtruncaretur, ac ita Ricardus qui adhuc superstes erat, in libertatem & regnum restitueretur, & si post hæc, maioribus uiribus opus foret, tum confestim nuntios ad Carolum regem mitterent, rogatũ auxilium. Fuit cordi consilium omnibus, & data acceptaq; fide, coniurant, indictisq; ludis, arma quamsecretissimè possunt, parant, dein regem rogant, ut spectatum hosce ludos uenire uelit, qui nihil fraudis suspicans, se iturum promittit. Itaq; coniurati quod destinarãt maturè agentes, suo tempore ludos apparant, dispositis armatis hominibus, qui regem incautũ, imprudentem confoderent. Rex erat ad Castrum Vindesorium, & iam ad iter faciendum paratus, equum adduci iusserat, cùm ecce tibi, per amicos, de dolo qui parabatur, factus

factus est certior, qui re cognita, grauiter turbatus, nusquam discedendū, neq; eum diem ludis, sed uitæ seruandæ dandum iudicans, ibidem expectat, dum certum habeat, quid inimici moliātur. Sunt, qui tradant illos ludos in eodem castro apparatos: sed cùm ea armatorum manus qua coniurati cincti erant, ne quaquam eo loci occultè fieri potuisset, malo alios sequi, qui haud dubiè magis uerisimilia scripsere. Coniurati interim ex mora aduentus principis, suspicantes illustratum esse de insidijs, quod clàm tentarant, aperto Marte sibi maturandum constituunt: itaq; iuuenem quendam Ricardo similem, regio indutum uestitu, simulant Ricardum esse, prædicantes per custodes è carcere occultè dimissum, ac quadrato agmine, eum præcedentem sequuntur, ut Henricum ueluti hostem patriæ perdant. Dum ita structo dolo, cunctis referti copijs Vindesoram rectà contendunt, Henricus de inimicorum aduentu certior factus, de media nocte Londinū se recipit. Illi uerò sub lucem pagum ingressi, castrum inuadunt, quod uacuum reperientes, Londinum uersus pergunt: sed in itinere mutato consilio, Fanum Albani petunt, ubi dum morantur, siue timore affecti, siue cœptus pœnitentes, uel uiribus diffisi, id quod magis apparebat, uno puncto temporis alij aliò abeunt, qui non multò pòst ferè omnes trucidati, aut supplicio mactati sunt: nam comites Cantianus & Sarisberiensis ad Ciceſtriam, quò confugerant, commissa cum ciuibus pugna, post multam utrinque factam cædem, interfecti sunt, suis propè omnibus militibus amissis. Sunt tamen qui scribant, illos post suorum stragem captos, capite ad id loci mulctatos fuisse. At Ioannes Holandius in Essexia comprehenditur, & ad uillam ducis Gloceſtrensis, securi percutitur, ut illius, opinor, ossibus pœnas daret, quandò dux eo etiā impulsore, neci datus est. Ita par pœna semper nocentem manet, qui alterum uiolarit. Vtinam eiusmodi exempla nō pauci aliquando recordarentur, qui sua continua maleficia uiribus, autoritate, potentia metiuntur, quò tandem ab offendendo manus abstinerent. Eodem ferè tempore Hugo Spenserius Bristollij pœnas capite soluit, & alij alibi equites, ac tam summi & medij quàm infimi homines, eius coniurationis socij supplicio affecti sunt. Capita principum coniurationis pilo suffixa Londini postea perdiu spectaculo fuerunt, quò sic pœna eorum testatior esset. Cæterum ita uenit tempus, cùm socij unà omnes malarum uoluptatum fructum caperent: nam cum sontibus, insons coniurationis crimine & misellus Ricardus in arce Pontifractensi eodem ferè momento morte afficitur, iussu Henrici regis, qui illo alto stratagemate, quo paulò antè inimici usi fuerant, perculsus, uoluit se liberare metu, & materiam nocendi tollere, ut ne quisquam omnium amplius Ricardi persona se armaret in ipsum. Quapropter demortui corpus aperta facie ad Langleium cœnobium delatum, & ibi, ut suprà scripsimus, ad sepulturam datum est. Eius rei fama ubi in Gallias peruenit, Francorum cogitationes fregit, eorumq; animos à bello gerendo auertit, qui iam ingentem classem parauerant, ut primo quoq; tempore Ricardo adhuc uiuo opem ferendi causa, in Angliam transmitterent.

Isdem temporibus Ioannes dux Britanniæ è uita excesit, qui ex Ioanna altera uxore (nam ex Maria filia Edouardi regis priore uxore, nullos suscepe rat liberos) tres superstites reliquit filios, Ioannem, Ricardum, & Arthurum. Ioanna eius uxor postea, uti infrà demonstrabitur, Henrico regi nupsit. Item

Edmundus dux Eboracensis, uir temperatus, modestus, innocens, mortem occubuit, qui reliquit duo uera sui tam corporis quàm animi simulacra, Edouardum & Ricardum filios uiros illustres. Fuit is annus MCCCC humanæ salutis. Carolus rex eo ipso anno per literas & nuntios cum Henrico egit, ut ad se filia Isabella Ricardi uxor cum dote remitteretur. Respondit Henricus se propédiem missurum legatos in Galliam, qui cum eo de rebus omnibus agitarent: ita haud multò pòst, Edouardum ducem Eboracensem, qui patri in eum principatum successerat, & Henricum comitem Northumbriæ Caletũ misit. Caroli quoque legatio, cuius Borboniensis dux princeps erat, Bononiam uenit. Conuenere legati frequenter simul modò in unum, modò in alterum locum. Borboniensis ante omnia repetebat Isabellam puellam, & id à Carolo eius patre se mandatum habere dicebat. Angli contrà eam puellam Henrico principi Vualliæ nuptum dari petebant, quod nequaquam fieri potuit, Carolo negante se deinceps uelle cum Anglo affinitatem iungere, cùm eiusmodi necessitudo male antea cecidisset. Exin cœptum est de pace agitari, quæ cùm minimè conuenisset, induciæ cum Ricardo quadriennio antè in triginta annos factæ, confirmatæ sunt. Autores alij nouas inducias, & eas quidem paucorum dierum pactas produnt, quorum sententiam sequi me non pœnitet. His actis, legati domum abierunt, unde uenerant. Henricus post aliquantum Isabellam cum magno principum matronarumq́ comitatu, non mediocribus donatam muneribus ad Carolum patrem remisit. Hanc puellam postea Carolus Ludouici Aurelianensis ducis filius in matrimonium duxit. Atque ita foris aliquid pacis futurum per inducias apparebat, cùm maiorem in modum cœperunt domi omnia seditionibus flagrare: siquidem erant plures, qui iniquo animo ferrent, Henricum præter omnium opinionem, ac bene multorum uoluntatem, consecutum esse regnum, & Ricardum quem uiuum impiè destituerant, iam mortuum more imperiti uulgi desiderarent. Vsque eò hæc animis indignatio inhærebat, ut mortales passim ex bile, & stomacho, uersiculos & id genus scripta cum maledictis in regem diuulgarent. Quibus probris ille lacessitus, autores requisiuit, & Rogerium Claryngtonum equitem, ac octo Franciscani ordinis monachos cum nonnullis alijs, per indicem compertos, ut culpæ reos supplicio affici iussit. Item Thomas Percius comes Vigorniensis eodem tempore dicitur destinasse tumultus, & multa, quibus regem opprimeret, quæ deinde perficere tentauit, ut infrà appositus explicabit locus. Causam odij quo Thomas teneretur in Henricum regem, quod sciam, non prodit quisquam autor, cui fides sit habenda: possumus coniectura augurari inuidiam fuisse, quam illi regnum nullo labore adeptum conflauerat.

Interea ut spes nulla requietis esset, Vuallia quæ semper ad nouos motus intenta erat, mutuis quorundam nobilium dissidijs exagitata, ad defectionẽ propémodum spectare uidebatur. Quod ubi rex cognouit, eò celeriter cum exercitu proficiscitur, qui uix aberat bidui, cùm Vualli perterriti sese raptim in syluas atq́ paludes abdiderunt, copijs regijs posse se resistere, non dubitanter desperantes: nõ omnibus tamen fuga saluti fuit, quippe aliquot in ea capti merita pœna afficiuntur. Dum ista aguntur, Georgius Doumbar Merchiæ comes in Angliam uenit, is desponderat filiam nomine Elisabeth, Dauid Roberti

berti regis Scotiæ filio, dotemq; depoſuerat apud patrem. Id factum Archibaldus Douglaſſatium comes iniquo animo ferens, ita apud regem egit, ut Dauid repudiata ſponſa ſua, duxerit Mariolam eius filiam, non reſtituta pecunia dotis nomine depoſita. Qua re Georgius indignatus, cum tota familia ad Henricum Northumbriæ comitem confugit, iniuriã aliquando armis uindicaturus. Quo cognito, Robertus rex primùm comitẽ poſſeſſionibus priuat, deinde Henricum regem rogat, ut eum è regno ſuo exigat. Quod cùm minimè factum ſit, ad arma uentũ eſt, & primũ omniũ Northumber cum Georgio Scotiam ingreſſus, poſt multã factam prædam, eſt acriter pugnatũ, Marte tamen æquo. Rurſus paucis pòſt diebus, eôdem ambo reuerſi magna affecerunt clade aduerſarios, bellicq; uictores redierunt in Northumbriam. Sub idem tempus cometes immenſæ magnitudinis apparuit per plures dies, qui haud dubiè cædem denuntiauit, quæ deinde facta eſt. Siquidem Thomas Vigornienſis comes, qui nouarũ rerum cupidus præſentem regni ſtatum oderat, ubi uidit Henricum Vuallico bello implicatum, ea impulſus occaſione, Henricũ ex fratre nepotem comitem Staffordiæ ſummæ audaciæ iuuenem, cum quo iam antea de bello faciendo clandeſtina cõtulerat conſilia, per crebros nuntios ad ſe cum exercitu accedere iubet. Henricus accepto nuntio, cum ſuis copijs Vigorniam ad patruum cõtendit, prædicans ſe regi auxilio ire, ut ne aduerſarijs ſuſpitionẽ afferat. Hîc ambo cum ſuis militibus conſilia cõmunicant, hortantes eos ne ullum periculum cõmunis ſalutis cauſa recuſent, néue labori parcant: nam palàm profitebantur ſe nulla alia ratione bellum facere, niſi ut Angliam in libertatem aſſererent, quæ nõ à ſuo rege, ſed à tyranno teneretur. His dictis omnes pollicentur ſe pro patriæ libertate egregiè pugnaturos. Erant in exercitu Henrici Percij Scoti milites ualentiſſimi: ij nõ pro ſalute Angliæ, ad quos ea cura non pertinebat, ſed aut pro ulciſcendis antiquis iniurijs, aut pro laude, ſe primos in hoſtem ituros recipiunt. Rex interim certior factus à comitibus in ſe bellum parari, quamcitiſsimè poteſt, militem ſuum cogit, præſentemq; tumultũ Vuallico anteuertendum ratus, Salopiam reuertit, ueritus ne à tergo ab inimicis intercluderetur: uix eò peruenerat, cùm intellexit comites inſtructo agmine aduentare, qui tanta ferocia accedebant ad dimicandũ, ut in propinquo caſtris poſitis, auſi ſint incurſare in hoſtes. Rex ubi propiorem ſpe dimicationem uidet, ut ne militum uirtuti mora damno ſit, aciem inſtruit: inſtruuntur cõtrà & hoſtes animis & uiribus pares, datoq; utrinq; ſigno, initur magnis ſublatis clamoribus prælium: primo cõgreſſu, regia prima acies quæ peditum erat, à Scotis qui initium pugnæ fecerunt, paululum loco cedere cogitur, ſed confeſtim centurionũ opera & iuſſu, pro ſe quiſq; rurſus in eum locum unde erat egreſſus, reuertens non parum fortiter reſiſtit. Interim Vualli qui poſt regis diſceſſum, ex ſyluis ac paludibus egreſsi de nouo bello audierant, ſubinde uenientes ad comites, feſsis integri ac recentes ſubibant. Quod ubi regi nuntius trepidus attulit, ipſe quacunq; in parte ſuos premi ad laborem ſentiebat, opem cum ualido uirorum robore qui eum ſequebantur, diligentius ferre ſtudebat, impigreq; hoſtem maiore ui petebat, & ita ſuos ubiq; tuebatur. Aequabat nauiter patris ſtudium Henricus princeps Vualliæ, qui ardenti animo per confertiſsimam hoſtium turbam, impetum paſsim faciebat, & quamuis in facie ex ictu ſagittæ uulnus accepiſſet, haud tamen prælio

excedebat. Tres fermè horas pugnatum erat, & ubiq; atrociter, cùm Thomas Vigornienſis comes lancea transfixus cecidit, cuius interitu cognito, fuga eo dem temporis puncto cœpit hoſtium. Iam nec mõtes, nec flumina obſtabant pauori, per omnia arcta præruptaq; uicti euadunt: uictoria tamen nõ incruenta fuit, cædes enim utrinque facta ſit magna neceſſe eſt, cùm diu anceps certamen ſteterit. Henricus Percius uiuus captus, ilicò ſecuri percutitur, reliquiq; captiui ſupplicio afficiuntur. Qua re nuntiata, Henricus Northumbriæ comes ſibi timens, in Scotiam ad Georgium Merchiæ comitem amicum ſuum ſe cum omnibus fortunis ſuis contulit, expectaturus dum armis aut concordia rebus ſuis conſulere poſſet. Nam Georgius paulò antè in principatũ ſuum reſtitutus fuerat. Rex uerò Henricus in hac pugna non minus boni militis, quàm imperatoris officium fecit: fertur enim ſex & triginta homines eo die præliando confodiſſe ferro, qua de cauſa, non immeritò poſt adeptam uictoriam, cùm tanti belli uictor more triumphantis rediens Londinũ ingrederetur, populus ei magnos plauſus dedit, ac uoce maxima uictoriam gratulatus eſt. Incidit hæc comitum conſpiratio in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCI, & cùm Henricus regnare cœpit, III.

Princeps Henricus ſecundũ hanc uictoriã in Vuallum rebellem duxit, quẽ patris belli fortuna ſequunda perterritum, nullo ferè negotio domuit, Quino uiro natura ſeditioſo tumultuoſoq;, qui factionũ caput fuerat, exiliũ ultrò adire coacto, ubi uitæ exitum ſuis factis dignũ habuit: nam rerum omniũ egens miſerrimè mortem obiit. Hæc domi, at foris longè maior belli motus impendebat: equidem ubi Carolus rex Francus de rebellione Vuallorũ cognouiſſet, (nam, uti ſuprà docuimus, induciæ inter reges, in paucos dies cõuenerant) ſtatim Iacobum Borbonienſem comitẽ Marchiæ cum mille ducentis equitibus, ac magno peditũ numero, in Vualliam traiicere, ſeq; quamprimũ cum Vallis contra Henricũ coniungere iubet. Comes ut erat præceptum, ex Sequanæ oſtio diſcedens cum claſſe cui præerat, nauiũ triginta, uẽto ſæuo, nõ aduerſo, in Cornubiam uenit: inde parum progreſſus, Plimuthum portũ occupat, relictiſq; aliquot maioribus nauibus in anchoris contra portum, & noctu interram egreſſus, uicos ſpoliat, incendit, complanat. Sed dum prædæ milites inagris ſtudent, orta ſubitò tempeſtate, duodecim naues ex illis, quæ ad cuſtodiã portus in anchoris ſtabant, pereunt. Quo accepto detrimento, comes exercitus infirmitate laborans, colligit repentè milites, ac in altũ egreſſus, in Britanniã ſe refert, amiſsis bene multis ex ſuis, qui ab agricolis dum populabãtur, interfecti fuere. Qua re nuntiata, rex Henricus Thomã filium cum claſſe multarum nauium in altum mittit, qui ſi fuerit occaſio, manu, ſin minus, populatione iniuriam ulciſcatur. Ille poſtq; aliquot portus ſecundum Normaniæ oram ſpoliauit, ac nõnullas onerarias naues, quas in mari caſu offenderat, cepit, præda onuſtus, pari propémodum celeritate atq; ierat, domũ reuerſus eſt. Quo etiam tempore Valleranus comes diui Pauli pagum ad tria milla paſſuum à Caleto diſtantem, quem Marchum uocant, ſubito acceſſu diripuit: ſed cùm cognouiſſet Ricardum Aſcthonũ præfectũ Caleti, cum expedita militũ manu aduentare, relicta præda, celeriter fugit. Cæterũ Franci poſthac ſeditionibus domeſticis maximè laborãtes, externo bello abſtinere coacti ſunt. Idem quoque facere compulſus eſt Henricus, ſuorum crebris cõiurationibus uexatus.

Quibus

Quibus de cauſis, reges in aliquot menſes inter ſe inducias pepigerunt.

Per idem temporis, rex adhuc cœlebs, Ioannã quæ nupta fuerat cum Ioanne Montifortenſi duce Britãniæ, in matrimoniũ ducit, & Blancham filiã Ioanni ducis Bauariæ filio locat. Dum ita Henricus res domeſticas curat, Guliel-mus Pluntonus eques fortis & audax, Ricardi olim regis familiaris, cum nõnullis ex familia Thomæ Mombraij equitum magiſtri, quem ſuprà oſtendimus Venetijs in exilio mortuũ fuiſſe, populum primũ Eboracenſem & Dunelmenſem ad defectionẽ ſolicitat, deinde magnum cogit armatorũ numerũ, idq; incallidius facit, quàm ut res poſtulabat, quòd eius animus ad ulciſcendũ maximè arderet. Coniungunt ſe cum eo & Northumbri, ac nouiſsimè Scoti: ſed iſti, ſicut infrà dicetur, in tempore non adfuerunt. Rex edoctus interea de coniuratorũ conſilio, præſentis periculi uitandi cauſa, arma cepit, ac nullo interpoſito ſpatio Eboracum contendit, tantaq; celeritate uſus eſt, ut prius eò peruenerit, quàm autores coniurationis de eius aduentu quicquam certi habuerint. Capitur Gulielmus Pluntonus ilicò, & cum eo aliquot factionis ſocij, inter quos fuit Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus, qui etſi plurimum nomine ſanctitatis & uirtutis pollebat, attamen præſtò fuere accuſatores, qui ſuſpiciones iniecerint, ad eum quoque crimen pertinere, quòd ita uoluiſſet uindicare mortem Gulielmi fratris, quondam regis Ricardi quæſtoris, quem Henricus Briſtollij, ut ſuperiore libro demonſtraui, ſupplicio mactauerat. Exin Henricus concilio principum Eboracum conuocato, de coniuratione quæſtionem habere inſtituit. Hîc de Pluntono una uoce omnes grauem ſententiam pronuntiant, quòd eius conſilij caput fuiſſet, de alijs uerò mitius iudicant: ſed de eo more maiorum ſumpto ſupplicio, cæteri quoque aut capite, aut ſuſpendio pœnas ſoluunt. Per hunc modum extincta cõiuratione, rex Henricum principem cum exercitu mittit, qui Scotum auxilio coniuratis uenientem in itinere armis adoriatur, cui adiungit Edouardum ducem Eboracenſem. Princeps ubi in itinere hoſtium neminem offendit, quippe qui per exploratores cognorant, coniuratione patefacta, de autoribus ſupplicij ſumptum eſſe, ac ob id finibus ſuis nõ exceſſerant, Scotiam ingreditur, ac quacunque pergit, ſata, uicosq; incendit. Quæ res tanto hoſtibus terrori fuit, ut confeſtim de pace legatos miſerint, quam princeps negauit, ſed datis tantummodo in paucos menſes inducijs, cum præda omnis generis Londinum redijt, ut patri præſtò eſſet, qui ſatis habebat negotij in ſanandis uulneribus, quæ quotidie per ſeditiones inferebantur.

At iſti rerum ſucceſſus non potuere male ſanas hominũ mentes ad ſanitatẽ reuocare. Quid, quòd tam graui populus odio erat in principem ſuum, ut ad præſens imperiũ euitandum, nullam omitteret nouandarũ rerum occaſionẽ? nanq; uoces quædam incerto, uel, uti nõ nemo tradit, uili quodam homine autore, in uulgus iactatæ ſunt, Ricardũ regem uiuere, ac inter Scotos uerſari: quibus tantũ plebs fidei ſubitò habere cœpit, ut niſi citò ſuppreſſæ fuiſſent, inde haud dubiè ſeditio rurſus orta fuiſſet. Fuit ille annus ſalutis MCCCCVII, & cùm regnare cœpit Henricus, VIII, inſignis morte Roberti Canoli. Is magnæ uir nobilitatis domi, ſcientiæq; in bello, uirtutis & fidei, ætate iam exacta, ex Aquitania domũ paulò antè redierat, conſtituto Henrici iuſſu regionis præfecto Thoma Belfordio, uiro pariter forti atq; prudente: corpus eius Londini

in cœnobio Carmilitanorũ terra humatur. Anno eodem in Ricardi Scruppi Eboracensis archiepiscopi locũ Henricus Bouettus antistitum ordine nonus & quadragesimus surrogatur. Rex anno extremo nouis uel atqueadeo perpetuis uexatur suorum seditionibus, quippe quæ ubi ille uno in loco eas reuellisset, multò alibi uehementius renascebant: nam Henricus comes Northumbrorũ qui post fratris & filij cædem, quos suprà Salopiensi prælio occisos scripsimus, se in Scotiam receperat, cõtractis multis hominũ tam Anglorũ quàm Scotorum millibus, auidus ulciscendi in principatũ suum redijt, petiturus inimicos armis, ubicunq; forent. Erat comes longè potentissimus effectus nouæ Georgij comitis Merchiæ hominis Scoti necessitudine. Is enim iratus Roberto suo regi, quòd Dauid eius filius Elisabeth filiam sibi pactam ducere uxorẽ noluisset, dote non restituta, quæ apud regem deposita fuerat, cum Henrico se coniunxit, atq; ambo multis incõmodis Robertũ regem & Dauid pugnando, incursandoq; affecerunt, quemadmodum suprà appositè dictum est. Northumber igitur suis & amicorũ Scotorum opibus fretus, cœpit excursiones facere, qui in agrũ Eboracensem iam peruenerat, cùm Henricus rex deterior factus obuiam profectus est cum exercitu, qui cõmissa protinus tumultuaria pugna, hostes in fugam uertit, & eos secutus, magnũ numerũ cæcidit. Qua in fuga ipse comes ac nonnulli copiarum præfecti capiuntur, qui Eboracum perducti, capite mulctantur.

Post hæc, ineunte uere, cùm rex intelligeret mare passim à piratis præsertim Britannis latrocinijs infestum reddi, classem multarũ nauium omnibus rebus tam quæ belli usui necessaria essent, misit in altum, duce Edmundo Holandij Thomæ comitis Cantij filio, siue fratre (de ea re scriptorũ incuria ambigitur) quem suprà ostendimus ad Cestriam captum, securi percussum fuisse. Cantianus comes ubi se uento dedit, cùm per aliquot dies obeundo omnẽ Gallicam oram, nullos inueniisset piratas, ac per speculatores cõperisset, eos suo aduentu territos, in Britanniam se recepisse, eò pugnandi studio cursum flectit, & quia illi iam naues in portum subduxerant, cum quibus nauali prælio certare non poterat, expositis derepentè in terram militibus, Fanum Brioci urbem maritimam oppugnare aggreditur. Ciues contrà telis saxisq; ex improuiso se defendunt, impigrè cætera parantes, quibus possint obsidionem tolerare. In hoc primo congressu Edmundus comes ex ictu lapidis in capite uulnus accepit, eoq; interijt, quinto pòst die. Angli amisso duce, nihilo secius oppugnationem continuant, oppidumq; capiunt, diripiunt, incendunt, necata bona oppidanorum parte: quo facto, in Angliam abiere. Secuta est eo anno tanta frigoris uis, ut bona pars ouium intolerabili frigore perierit.

His temporibus mortuus est Philippus Burgundionũ dux, cui Ioannes filius successit, homo acris ingenij, cupidus imperij, magni animi, magnæ inter Francos autoritatis, cui ciuiles discordiæ in primis cordi erant: is itaq; in Ludouicum ducem Aurelianensiũ fratrem Caroli sexti regis odium conceperat, quòd ille regnũ gubernaret, quòd cunctis rebus arbitratu ferè suo moderaretur: nam Carolus, ut suprà diximus, iampridem mentis errore affectus, publicis consilijs nõ multũ intererat, res nõ gerebat. Aurelianensis etiam suis laborabat uitijs, uir uehemẽs, qui par odium in Burgundionẽ habebat, quòd eum uideret summa ope niti primas in Republica tenere partes. Vsq; eò simultas breui

breui tẽpore creuit, ut omnis Gallia in duas factiones diuisa sit: alij enim principes regni Aurelianensis, alij Burgundionis rebus studebãt, id quod magnũ Galliæ inussit multorũ annorũ malum. Dum ita duces mutuis inter se odijs flagrant, à Carolo Lutetiã euocantur, ab eoq; utercq; acriter castigantur. Sed tantũ abfuit, ut ea castigatione mouerent, ut paucis pòst diebus Burgundio Rodulpho Auctouillæ familiari negotiũ dederit Aurelianensis interficiendi. Ille quod mandatũ erat, faciendi cupidus, sese satellitũ caterua stipat, ac Ludouicum ducem ex regia de nocte domũ redeuntem interficit. Accepit Carolus ob fratris cædem magnũ dolorem, sed ne peius inde malum renasceretur, iniuriam & molestiam deuorare, rem dissimulare coactus est, ueritus ut Burgundio cuius naturæ immanitatẽ rectè nouerat, adiungeret se ad Anglum, si ob id facinus in eum aliquid grauius statueret. Quare nõ multò pòst regis atq; principum opera, Burgundio ac Carolus dux Aurelianensis ipsius Ludouici nuper interempti filius, reconciliant in gratiam quanq; fucosam, dato accepto q; iureiurando, ut nunq; posthac inimicitias inter se gererent exercerentq;. Sed apud animos diris exagitatos furijs iurisiurandi religio nullũ habuit momentum: nimirũ Aurelianensis renouato haud multò pòst uehemẽtius odio, Burgundioni bellum fecit, quo cùm ille premeretur, ad Henricũ regem protinus legatos misit, rogatũ auxilium. Rex ratus inimicorũ discordias sibi quandoq; cõmodum allaturas, libenter auxiliũ pollicetur, qui magnã armatorũ manu duce Thoma Harundellio comite, quãprimũ in Flandriam ad Burgundionẽ mittit. His Burgundio auctus copijs, Lutetiã diurno, nocturnoq; itinere non intermisso, contendit, ac postridie quàm eò peruenit, pontem diui Clodoaldi qui in Sequana est, per uim capit, interfectis omnibus militibus, quos Aurelianensis ponti quem antea occuparat, præsidio reliquisset. At quæ secuta est nocte, Aurelianensis facto è regione diui Dionysij ponte, se in tutum fuga recepit. Tum Burgundio iam solus rerum potiebatur, Carolũ regem suo arbitratu regebat, quare ratus se in tanto rerũ motu, omnis iam difficultatis nodum expediuisse, cùm uideret rem suam incipere melius ire quàm putarat, Anglos auxiliares donatos multis muneribus domũ dimisit, id quod Henricus eius leuitati assignauit, quòd prius auxiliũ ablegauerit, quàm motus belli refrixisset, quàm denicq; perspexisset, quo loco res sua esset. Interea dum hæc alibi geruntur, Henricus rex Londini suorũ principum conuentũ agit, in quo posteaq; quæ è Republica erant tractata sunt, tres eius filij quos ex priore uxore post Henricũ principẽ susceperat, Thomas Clarentiæ, Ioannes Bethfordiæ, Humfredus Glocestriæ duces fiunt, ac Edouardus patruelis eius in locum patris Edmundi ducis Eboracensis substituitur, item Thomas Bedfordius comes Dorcestriæ creatur. Sed in quibusdã annalibus reperio eos duces factos fuisse Henrico quinto huius Henrici filio rege, in concilio, quod anno primo, cùm regnare cœpit, Lecestriæ habitum est, quod mihi minimè probatur.

Per idem temporis Carolus Aurelianensiũ dux animaduertens Burgundionẽ dimisisse Anglos, quos antea omnibus pollicitationibus accersiuerat, eos sibi copulandos statuit, atq; Albertũ uirum summæ industriæ ad Henricũ ablegat, qui oret, ut secũ cõciliata amicitia, sibi opem ferat, aduersus cõmunes inimicos. Audiuit Henricus Albertũ grato animo, auxiliũq; ferre nõ negauit, quippe qui iratus erat Burgũdioni, quẽ feciſſe nõ bellè putabat, q̃d pau

lò antè auxiliares copias neglexisset,& ducebat futurum,ut eiusmodi Franco
rum discordia non multò pòst regno Angliæ,quemadmodum usu uenit,bo
no esset:itaq; Thomam filium Clarentiæ ducem,& cum eo Edouardum Ebo
racènsem cum octingentis equitibus,ac sagittariorū nouem millibus,quam
primùm in Franciam mittit Aurelianensi auxilio. His auditis, Carolus Del
phinus omnes controuersias suorum prius transigendas,quàm Angli se cum
Aurelianensi & Biturigensi,qui eiusdem factionis erat,ducibus coniungerēt,
tanto studio curauit,ut fama de reconciliatione principum, quanquam conse
cuta non est,passim uulgata sit. Quod Angli qui iam Ligerim traiecerant, au
dientes,cum Aurelianensis promissum stipendium non daret,ira conciti Bel
silocum,quem primum locum attigerant,diripiunt, unà cum cœnobio. Dux
Clarentiæ deinde reuocato à præda milite, in Vascones proficiscitur, & in
structo agmine procedit, ut ne imparatus in itinere offendatur: quacunq; in
cedebat,prædæ omnia dabat, ita ut multa passim edita cæde, magnū tum pe
corū,tum auri & argenti numerū secum abduxerit. Ea in præsens præda mi
les contentus,facilius expectauit, dum stipendium ab Aurelianensi numera
retur:nam à principio eius frater dux Engolismensium obses datus, pro cen
tum & nouē millium aureorū summa in milites soluenda,in Angliam missus
fuerat,ubi eatenus fuit,quoad promissa pecunia curata est. Dux autem Cla
rentiæ postq; in Vasconia ad nutū Aurelianensis, amplius tribus mensibus
fuit,&ille ad spem cōcordiæ erectus,nihil esse putauit quod auxilio uteretur,
in Angliā incolumi exercitu reuertit. Post hæc,Henricus rex memor nihil ho
mini debere esse antiquius,quàm ad officiū iustitiæ quæ ad hominū utilitatē
pertinet,omne suū studiū conferre,protinus omisso ciuili bello,quo pudebat
uidere Christianos omni tempore turpiter occupari, de Republica Anglica
bene gubernanda,de bello in hostes cōmunes sumendo,de Hierosolymis tan
dem aliquando recipiendis plura destinabat,classemq; iam parabat, cùm ei ta
lia agenti atq; meditanti casus mortem attulit: subito enim morbo tentatus,
nulla medicina subleuari potuit. Mortuus est apud Vuestmonasterium, an
num agens XLVI.qui fuit annus salutis humanæ MCCCCXIII.Regnauitan
nos XIIII,plusq; menses VI.ac dies duos.Corpus funerali pompa Cantuariā
delatū, in templo Christi sepelit. Filios ex Maria priore uxore, altera filia co
mitis Herefordiæ &Essexiæ quatuor sustulit,Henricum principem Vualliæ,
Thomam Clarentiæ, Ioannem Bedfordiæ, & Humfredum Glocestriæ du
ces.filias uerò duas, Blancham, quæ fuit locata filio ducis Bauariæ, & Phi
lippam deinde datam nuptum regi Daciæ. Ex Ioanna posteriore uxore nul
los, quod sciam,genuit liberos. Homo statura honesta & iusta, membris gra
cilibus, ac animo magno fuit. Post bella ciuilia, & uarias suorum coniuratio
nes extinctas, longè humanissimè cunctos accepit. Sub Henrici mortem, Ja
cobus Steuartus Roberti regis Scoti unicus filius,nam Dauid maior natu al
ter filius iam antea mortem obiuerat, ab Anglica classe capitur. Is duodecim
natus annos,à patre in Gallias missus,ut apud principes Francos,mores &lin
guam gentis addisceret, fortè in naues Anglicas dum eò proficiscereturinci
dit. Henricus regium adolescentem non modò non neglexit, sed magnopere
curauit, ut ille se in bellicis ac ciuilibus rebus exerceret. At Robertus pater
uir teneriore animo cœpit ob eum casum repentè frangi, quòd filium iam

pro

pro perdito haberet, atq; ita cadere, ut nulla res eum ad æquitatem animi po-
tuerit extollere, sed breui pòst è uita migrauit. Tum Scoti principes Reipubli
cæ rege orbæ præfecerunt Robertũ ipsius Roberti regis demortui fratrem,
qui id imperium amplius decem postea obtinuit annos.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXII.

PRINCEPS Henricus facto patris funere, concilium prin-
cipum ad Vuestmonasterium conuocandum curat, in quo
dum de rege creando, more maiorum, agitabatur, ecce tibi,
continuò aliquot principes ultrò in eius uerba iurare cœpe-
runt. Quod beneuolentiæ officium nulli antea priusquam
rex renuntiatus esset, præstitum constat: adeò Henricus ab
ineunte ætate, spem omnibus optimæ indolis fecit. Creatur itaq; rex ad quin
tum Iduum Aprilis, eo anno, quo pater è uita excesserat, & quintus Henricus
dictus est. Hic uir, hic fuit, qui à primo docuit, honores, ut est in prouerbio,
debere mutare mores, quippe qui statim ut est rex factus, statuens alio atque
habebat, uitæ instituto sibi utendum, omnes suos æquales quibus cum pueri
tiam, quæ lasciuiæ & insolentiæ ut plurimum est plena, egerat, ab se relegauit,
illisq; regia interdixit, ac loco illorum fortissimos grauissimos quosq; uiros
in familiaritatem recepit, in quibus iudicarat & in capiendo consilio pruden-
tiam summam inesse, & in dando fidem, ut eorum consilio, monitis, prudentia
iuuaretur. Is profectò unus fermè omniũ princeps iam inde ab initio cogno-
uit regem oportere cæteris præstare hominibus, animo, consilio, grauitate,
uigilantia, cura, fide, & propterea obtinere regnum, non tam honorem, quàm
onus, non tam alienæ quàm suæ ipsius uitæ rationem esse, quandò sui inge-
nij facultatibus minimè confisus, uoluit habere circa se uiros, qui pariter sub-
leuarẽt in ferendo imperij onere, atq; optima quæq; monerẽt, quò suis singu-
lare uirtutis exemplum aliquod edendum curaret. Enimuero uidere licet ui-
tiosum principem plus exemplo, quàm peccato nocere, cùm semper permul-
ti existant principis imitatores. Ex quo non tantum, uti Cicero ait, mali est
peccare principem, quanquam est magnum hoc per seipsum malum, quàm
quòd alios corrumpit, & facit, ut sua mutata uita, mutentur populi mores.
Equidem qui præest, idcirco honore amplificatur, ut regat, prouideat, corri-
gat populi mores, & ijs studeat rebus, quæ ei gloriam, & alijs commodum af-
ferre possint, nec delectetur uoluptatibus, quæ de sordida etiam plebe homi-
nibus cõmunes sunt. Ea si quis agere noluerit, uel nesciuerit, is hercle nõ prin-
ceps, sed seruus est potius habendus. Ecquid enim turpius est, ut qui impera-
re debeat, ille per ignauiam & insciti am uelut pupillus nõ octo, decem ue, sed
uiginti, triginta, ac eo amplius annos natus alijs parêre cogatur, & non regat,
sed regatur? Talis fuit Ricardus secundus rex, ut ad res Anglicas redeamus,
à principio nõ pessimæ indolis adolescens, quippe cuius non usquequaq; tan
ta fuerat pectoris angustia, aut ingenij infirmitas, seu egestas animi, quin non
potuerit bonum consilium capere, recipere, retinere, sed eum postremò perdi
tissimi consiliarij corruperũt. talis & Edouardus secundus, ac utercq; eundem
longè infelicissimũ exitum habuit. quorũ fortasse periculo Henricus doctus,

ſuos æquales malarũ uoluptatũ autores, ſatellites & miniſtros ſibi uitandos non immeritò putauit, ac ſummos uiros adiungendos curauit, per quos bene imperare diſceret. Iacto igitur tali prudentiæ fundamento, cùm multa egregia facinora facere, animo deſtinaret, ac ſciret omnia noſtra diuinitus gubernari, humanasq; uires præ cœleſti potentia, multò infirmiſsimas eſſe, ſtatuit à pietate atq; iuſtitia imperiũ inire: itaq; primùm omnium duo cœnobia prope uillam regiam, cui hodie Richemondia nomen eſt, & ſeptem millia paſſuũ à Londino abeſt, miro operis apparatu ædificare cœpit, magnisq; tum poſſeſsionibus, tum irrogatis priuilegiis locupletauit, honeſtauitq;: alterũ autem ſacratũ uoluit nomini Ieſu, appellauitq; Bethleem, idq; Carthuſianis monachis poſtea incolendũ dedit. Eſt hoc cœnobium in læua Thameſis ripa è regione alterius, quod in altera fluminis ripa ſitũ, dedicatũq; eſt pariter Ieſu, atq; deiparæ uirgini, ac diuæ Brigidæ, quod eius diuæ ordinis uiris & fœminis commune eſt, uocatq; Sion. Indidit pius princeps huiuſmodi cœnobiis Bethleẽ & Sion nomina, ut per hæc, memoria terræ ſanctæ, unde ſalus noſtra profecta eſt, in regno ſuo perpetuaret. Secundum hæc, uiros probos ac iuris apprimè peritos iudices legit, ampliſsimos magiſtratus illis cum primis mandauit, quorũ uirtutes iampridem cognitas habuiſſet. Poſtremò Vuallos & Scotos à quibus continenter ſeditiones, tumultus, bella impendêre nouerat, in officio, & fide, ac amicitia continere diligentiſsimè ſtuduit, ut quietis domi rebus, poſſet deinceps externis maturius ſeruire bellis, incumbere in Reipublicæ commoda, ſe dare ad regni gloriam comparandam, augendam, conſeruandam.

Ita rebus militiæ gerendis otio domi parto, rex in concilio, quod primũ ab eo habitũ eſt, cum ſuis principibus, de bello in Francos ſuſcipiendo deliberat, cuius ut ne iura uiolentur, primùm omniũ de repetundis agendũ cunctis iudicant. Itaq; legati ad Carolum regem mittuntur, qui regnũ Franciæ Edouardo tertio ac poſteris regibus Anglis debitũ repetant. Accepit uenientes legatos Carolus perbenignè, ſed ad mandata ab eis expoſita nullo dato reſponſo, promiſit primo quoq; die legatos ad Henricum ſe miſſurũ, qui eius poſtulatis coràm reſponderent. His auditis, diſceſſere legati: quos Franci oratores ſecuti, eodem propè tempore atq; illi in Angliam peruenerunt. Eos paulò mox quæ pro re uellent loquentes, cùm poſt multa acriter dicta, iam conuitia facere inciperent, Henricus leniter & placidè interpellauit, aiens: Summa rei ſit, meis uerbis regi hæc dicite ueſtro, Anglos intra pauculos dies in Franciam uenturos, non legationibus, ſed armis ius ſuum repetituros recuperaturosq;. Illis in Franciam abeuntibus, Henricus confeſtim bellum ex conciliĳ ſententia decernit, iuuenili ardore accenſus, ad fines regni longius propagandos, quipotiſſimum ex eo ſpem bonam concipiebat, quòd compertum habetur, uictoriam ſemper fore in ea parte, quæ iure pugnet, utpote cum qua iuſtitia & ueritas facit. Eo item in concilio, de ſtatu regni quaſi nouo collocando prouiſum eſt, & illud quoq; lege cautum: cùm enim per idem tempus multi præſertim monachi homines Galli in Anglia ſacerdotia haberent, cœnobĳsq; præeſſent, & continenter in patriam ſuos iuuandi cauſa, magnam pecuniam mitterent, ad Reipublicæ commodum ſancitum eſt, ut poſthac eiuſmodi externis hominibus nullius Anglicani ſacerdotĳ poſſeſſio traderetur, niſi de regis uoluntate, id quod aliàs rege Ricardo ſecundo, conciliĳ decreto cautũ tradunt, cùm ſatis

conſtet

constet Ricardum constituisse, ne illi qui in Anglia nati non essent, sacerdotio rum fructus absentes caperent, ad idq́ lege prouidisse.

Henricus decreta ad bellum dein pecunia, ac dimisso principũ conuentu, omnia quæ ad bellum opus erant, studio parare cœpit, quem simul interim multò maior cura tenebat, unà cum cæteris Christianis principibus, sedandæ discordiæ cõmunis, cuius causa concilium omniũ gentium consensu, ad Constantiam præclaram Germaniæ urbem indictũ erat. Huic igitur rei haud bellum Gallicum præuertendum iudicat, qui paululum negotio supersedens, legatos sine mora Constantiam mittit, qui cõmunem Reipublicæ causam diligenter agant. In hoc conuentu Ioannes uigesimus tertius pontifex Romanus ob crimina obiecta de quibus se purgare nequiuit, priuatur. Nec multò pòst Gregorius duodecimus per Carolum Malatestam, in cuius fide erat, se pontificatu abdicauit. Benedictus tertiusdecimus cùm pertinaciter se uerum Christi uicarium prædicaret, ac nullis amicorum persuasionibus de sententia sua deduci posset, adeò honores sitiebat, imò adeò insaniebat, inuitus priuatur, electusq́ est deinde post annum tertium, quàm id concilium haberi cœperat, omniũ consensu, pontifex Otho Columnensis homo Romanus, qui se Martinum nominauit. In eodem concilio damnata est Ioannis Vuytcliffi hæresis, ac Ioannes Hus, & Hieronymus Pragensis eius discipulus, duo id temporis uiri qui eius sectæ capita erãt, in ea urbe combusti sunt. Quod ubi reliquis consocijs, qui etiam tunc in Anglia erant, patefit, tanquam furijs agitati, primùm coniurationes in omnes sacerdotes, deinde in regem, quòd pius esset cultor religionis, faciunt, protinusq́ conuentus passim celebrantes, suam superstitionem armis defendendam statuunt: itaque Ioanne Oldecastellio uiro forti cæterum impio, cuius rei causa, paulò antè ab exercitu regio relegatus fuerat, & Rogerio Actono ducibus, ac bene magna desperatorum hominum comitante caterua, Londinum concurrunt, ut ciuitate potiti, maiorem inde sui similium manum cogant, atq́ regem opprimant. Qua re nuntiata, rex omnibus consilijs anteuertendum existimat, ut prius in armis sit, quàm ea hominum colluuio in urbem irruat, qui celeriter obuiam factus, expectat loco idoneo ad pugnandum, dum illud agmen accedat. Verùm perditi homines ubi de regis aduentu cognouerunt, ut iamiam uicti alij aliò turpiter se in pedes dant, quorum aliquot in fuga deprehensi, igne ilicò necantur. Capiuntur nõ multò pòst ambo ductores, in carceremq́ conijciuntur: sed Ioannes ex turri Londinensi noctu aufugit, Rogerius uerò merito afficitur supplicio. Ob id tamen non fugiebat principem se nequaquam funditus tanti ueneni radices de hominum longè opiniosissimorũ pectoribus euellisse, quare publicè edixit, ut si uspiam deinceps reperirent̃, qui eam sequerentur sectam, patriæ hostes haberentur, quò sine omni lenitate, seuerius ac ocyus de illis supplicium sumeretur: ita animum & cogitationem posuerat in ea delenda. Est hæc parua pro nominis Christiani conseruatione, gesta domi à principio res, quæ sine dubio potuit monstrare uictoriam, quæ postea in Gallijs parta est. Fuit is annus salutis humanæ M C C C C X V, & cùm Henricus regnare cœpit, I I, quo Thomas Harundellius Cantuariensis antistes annum iam tunc sedens tertium & trigesimum, è uita excessit: in cuius locum successit Henricus Chicheleius Meneuensis episcopus, ordine Cantuariensium ar-

De oldecastellio mundariter scribit hic Italg

chiepiscoporum sexagesimus.

Secundum hæc, classe nauium iam parata, copijsq; collectis, cùm Henricus audiret duces suos tot amissos menses rei gerendæ queri, ac illis nihil procrastinatione odiosius esse, indulgendum animorũ ardori ratus, uere iam ineunte, ad Suthantonensem portum profectus est. Dum hîc militibus in naues imponendis operam dat, à fideli indice cognoscit Ricardum comitem Cantabrigiæ, fratrem Edouardi ducis Eboracensis, Henricum Scruppum, & Thomam Graium equitẽ facta coniuratione, necem sibi machinari, quos ita patefactos comprehendi statim iussit, dolens quòd tales in tale crimẽ uocarentur, acipse amittere cogeretur eos cum primis, quorũ uirtute se hostibus terribiliorem fore confidebat. Ii quæstioni admoti, tam de coniuratione fatentur, quàm nõ inficiantur, accepta à Franco grandi pecunia, statuisse se regem, uel uiuum in hostium potestatem tradere, uel prius interficere, quàm Normaniam attingeret. Henricus ubi satis explorata sunt, quæ uoluit, principes in unum conuocat, sontesq; in conspectum suum adduci iubet, quos ita affatur: Si mea dem designastis, qui sum patriæ caput, dubio procul & de omnium etiam interitu uos cogitetis, & patriam funditus perditũ ire nitamini, necesse est. Caterum si aliqua uos priuata mouit iniuria, id profectò non erat faciendum in castris, quæ sine duce stare non possunt, nec causa cõmuni placendi hosti. Scelus igitur scelus edidistis importunissimum, cuius si quis in nostro exercitu sit conscius, ut uestro supplicio à facinore perficiendo terreatur, hinc iam ad meritam pœnam subeundam facessite. Postquam illi in militum conspectu, securi percussi sunt, rex ad heroës conuersus, inquit: Videte summam hominum audaciam, me persequuntur, qui omnia mea studia ad utilitatem Reipublicæ dies noctesq; me stimulando confero, qui eius rei causa, nullis parco laboribus, qui denicq; de omnibus iuxtà bene mereri studeo, & ad id natum me esse duco. Vtinam in uobis non sit quisquam, cuius in me increpare tantam perfidiam queam, ut malit me perditũ, quàm patriam incolumem, ac auctam imperio cernere. Ego tamẽ de uobis nihil tale suspicor, sed omnia æqui bonique facio. Si mihi per uos licuerit primò esse tutum, deinde patriam iuuare, & maiorum decus aduersus Gallos ulcisci, id omnis periculi immemor ultrò faciã: sin nolueritis, illud uobis modis omnibus aliquando fraudi erit, ita uolente Deo. Talia dicenti cunctorum ordinũ duces ad pedes protinus iacuere, pollicentes futurũ, ut semper eius dicto audientes essent, nec paterentur suum imperatorem inimicorum insidijs circumueniri: atq; ita confirmatis omnium animis, coniuratio est subitò extincta. Quòd si Henricus adiecisset igni iam ardenti oculũ, uidisset nempe horribilem ex eo facem ad parietes suæ domus accensam, & fortasse in ipso extinxisset uestigio: nimirum credere licet Ricardum comitem cõmunicato consilio cum Henrico & Thoma socijs, non utiq; paraisse regem interficere, ut hosti morem gereret, sed ut ipse regnũ obtineret, ac patefacta coniuratione, maluisse postremò fateri se à Gallis, stimulante rei familiaris inopia, corruptum esse pecunia, quàm regnum affectasse, quò sua iam desperata salute, liberis suis per eum modum prospiceret, in quos facilè Henricus cognito patris consilio, sæuisset. Porrò habebat in matrimonio Ricardus comes Annam filiam Rogerij comitis Marchiæ, quæ reliqua una erat ex sanguine Leonelli ducis Clarentiæ, sicut in uita Ricardi suprà est demonstratum,

stratum, cui regni hæreditas ueniebat. Istius rei Ricardus eius uir optimè gnarus, non herclè iniuria, regnum ipsum obtinere nixus esse fertur, quod postea Ricardus eius filius dux Eboracensis non occultè, sed palàm repetebat. Nunc ad rem redeo.

Exin Henricus circiter Idus sextiles, flante sequundo uento, signũ edit proficiscendi, in Normaniamq; cursum teneri iubet, quò ubi peruenit, expositis sine ullo incommodo in terram militibus, Harfleum oppidum maritimũ inter duos monticulos ad Sequanam positum, armis oppugnare aggreditur. Franci interea cùm fama esset Anglum copias in Normaniam transducere, diligenter duce Bussicaudo equitum magistro, non uno duntaxat in loco, sed passim præsidia disposuerant, oræ maritimæ tuendæ causa, qui ubi cognouere Harfleum repentino hostium aduentu obsideri, confestim ad Caudebecũ, quæ arx est non longè ab oppido, suppetias suis laturi ueniunt, atq; loca omnia circunsistunt, quò si Angli pabulatum frumentatum ue egrediantur, ut illos facturos confidebant, facto quoquouersum impetu, uexent, impediant, intercipiant: sed opinione decepti, quòd hostis commeatum in plures dies secum portarat, dum procul insidias faciũt, atq; suis subsidio ire nõ audent, Anglus nullo dato oppidanis temporis interuallo, obsidionẽ acriter continuat. Humfredus enim Glocestrensis dux cui oppugnandi oppidi negotiũ datum erat, actis ad muros cuniculis, admotisq; passim machinis, pugnam continuã cum oppidanis faciebat. Rex interea in cliuo monticuli qui oppido propior est, positis castris, simul & Gallos aditu prohibebat, ut ne suis suppetias ferrẽt, & oppidanis spem omnem futuri subsidij penitus adimebat. Quod oppidani qui tam pertinaci hostium obsidione premebantur, animaduertentes, desperato omni subsidio, à rege paucorũ dierum inducias petierũt, ut si priusquam illæ exissent, sibi non esset succursum, tum dedito oppido, cum triginta principibus obsidibus, captiuorum nomine, omnes reliqui inermes liberi abire permitterent. Concessit rex oppidanis, quod postularant, ut ne illic tempus quo iamiam excludebatur, in maioribus attẽtus rebus, tereret. Illi igitur finitis indu-
ciis, cùm à suis nullum uiderent mitti subsidium, oppidum post septimum & trigesimũ diem, quàm obsideri cœperat, dediderunt, cum captiuis, qui postea se redimerent: præda omnis militi concessa est. Henricus ob eam rem benegestam auctus lætitia & uoluptate, longius progrediendum existimat, sed impeditus hyeme, quæ maturius solito iam aduentabat, conuocato concilio, de itinere faciendo consultat. Varijs dictis sententijs, una omnium melior uisa est, ut Caletum iretur, & ne profectio fugæ similis uideretur, terrestri itinere per medios hostes eundum decernitur, quod eò periculosius iudicabatur, quia militum numerus ualde erat diminutus, multis passim ex morbo peremuntibus, qui id temporis per eam regionem peruaserat, quod etiam in causa fuit, quamobrem de reuersione sit citius deliberatũ. Itaq; rex postquam Thomam Dorcestriæ comitem capto oppido reliquit præsidio, iter facere instructo agmine incipiens Pontiuũ contendit, eo consilio, ut prius Sommam copias traducat, quàm pontes interrumpantur.

Franci interea cognito hostis consilio, omnes pontes atq; fluminis uada antecapiunt, item quaquauersum Anglum transiturum conijciunt, agrum pabulo, frumento, cæterisq; cibarijs spoliant, ut eum omni pariter itinere inter-

cludant, ac inopia rerum omnium premant. Anglus eiusmodi incommodis uno temporis puncto affectus, nihil territur, sed iter inceptū facere pergens ad Sommā uenit, ibi certior factus pontes ab hoste esse interruptos, sine mora, equites leuis armaturæ mittit exploratū, quid hostium, quid insidiarum, quid periculi ad dexterā, quid ad sinistram sit, item ubi loci uadum fluminis ad traijciendum tutum. Equites celeriter officio functi, omnia plena hostium renuntiāt. Quibus rebus cognitis, rex nō secus ac instituerat, lentè incedebat, atq; sui negotij bene gerens dextra læuaq; circunstantibus hostibus ita aciem instructā ducebat, ut speciē terroris inspicientibus præ se ferre uideret. Quo factū est, ut nulla imposita dimicādi necessitate, usq; Corbias peruenerit. Hic nocturno agrestiū aduentu, & matutino militū qui oppido relicti erant præsidio, retardatur: sed ea res perbono ei loco fuit, nam præsidio cæso, fugatoq; intra mœnia cum agrestium turba, postridie illius diei inuento inter Corbias & Peronā uado, ante id tempus nunquam, ut fama est, cognito, flumen transmittit, atq; properans Caletū rectà pergit, ut qui propter paucitatem suorū, nisi aliter ratio posceret, minimè pugnandum decreuerat: erant enim Anglici equites ad duo millia, sagittarij ad decem & tria millia. Afficiebantur Angli inter itionem sexcentis incōmodis, cùm neq; ipsi cibos in tot dies necessarios parassent, neq; in itinere facilè inuenire possent, frumento ab hostibus antè compresso: abstinebat tamen Henricus sui militis manus in tanta rerum penuria à sacrilegijs, quippe qui eiusmodi edictum exercitui iampridem proposuerat: Ne miles unquam sacras ædes spoliato, néue uiolato, quod si fecerit, debito supplicio scelus luito. Ex quo cùm accepisset militē quendam rapuisse de templo uasculum, in quo eucharistia asseruabatur, fertur iussisse agmen consistere, ac non prius illinc abire permisisse, quàm restituto uasculo, miles persoluisset capite pœnas. Hinc fiebat, ut cùm eius rei fama per agros peruasisset, uicinorum locorum coloni contrà ac uetitum esset, cibaria agmini suppeditarent.

Franci uehementer indignati quòd hostis sine certamine elaberetur, per nuntios inuitant Henricum ad pugnam, armis & uerbis lacessendo. Respondet ad ea Anglus: Mihi curæ est, ne quid fiat secus, quàm Deus uelit, quamq; oporteat: nam ego Francos armis prior non aggrediar, at ab eis prouocatus, certamen non denegabo: interea Caletum pergam. Si quis autem me in itinere prohibere tentarit, id ille non sine suo faciet malo: quare ne quisquam unus illud temerè audeat, maximè aueo, ut hæc humus ne Christiano sanguine ne infeliciter madeat. His dictis, nuntios nullos non donatos ab se dimittit. Principes Franci accepto responso, quod magis timidi q; cauti imperatoris esse iudicabant, castra apud Blangiū oppidum metantes, hostem ultrà progredi prohibent, parati omnino ad manum conserendam, qui ita aciem instruūt. In prima fronte tria millia equitū collocant, secundā aciem firmant Carolus Aurelianensis, Ludouicus Borbonienſis, Edouardus Barri duces, ac Niuernensis comes, cùm peditū tum equitū multitudine innumerabili stipati. Post hos, ad subsidium ferendum turba militum infinita inordinatè tertiam tenet aciem. Henricus cùm uideret dimicationē propiorem esse quàm crediderat, neque se tutò discessurum arbitraretur ex propinquis castris, ubi pridie illius diei consederat, in aciem exercitum educit in proximam planitiem, quæ ampla

ampla patet circa Blangium oppidum: & ne militū uirtuti locus pugnæ damno sit, prope uiculum, quem Dagincurtum dicunt, locum eligit, cui ponè imminebat colliculus undique arboribus syluestribus atque densissimis uestitus uepribus, qui instar muri, munitionem efficiebat, ne hostis à tergo inuaderet. Hîc aciem instruit, sagittarios in dextro cornu quod contra hostes erat, collocat, quibus Edouardum Eboracensem ducem præficit, in sinistro & circa latera equites disponit. Ipse uerò cum robore militum in mediam aciem se confert. Verùm cùm hostis numero militum equitumq; præstaret, ueritus ne non pariter in fronte atque latere suorum pugnaretur, ad arcendam equitum uim & impetum, ut ne peditatus sui, in quo omne exercitus robur consistebat, ordinem turbarent, néue frangerent, septa ad utrunque latus fecit ex palis senis uel paulò plus pedibus oblongis utrinque ferratis ac præacutis, quò si equi in eos incurrerent, subitò transfoderentur, deditq; negotium certis gregarijs militibus, qui ut casus & res posceret, ipsos palos refigerent, rursusq; eo loci figerent, quo pedites se commouerent pugnando. His igitur palorum septis siue uallo, acies peditum se continebat, equitatus uerò omnis ab lateribus, extra palos stabat. Istum quidem modum muniendi aciem Angli etiam nunc seruant, inuentis ad hæc alijs machinis, præcipuè pilis ferreis, quæ acutis undique munitæ clauis per terram sparguntur, quibus equites procul à suo peditatu arceant: nam si temerè equi in ipsas machinas incurrerint, aut in uestigio confodientur palis, uel læsis pedibus, cadere cogentur. Rex instructa ad hunc modum acie, impedimenta in unum coniecta locum, in castris etsi leui præsidio munitis relinqui iussit: post hæc, apud milites concionem habuit, hortatusq; est, ut bonam animo spem conciperent, quandoquidem illud sibi persuadere deberent, se ad id loci qui quàm pauciti militum idoneus ad pugnandum, tam multitudini inutilis esset, peruenisse, duce Deo, qui fœdifragis non fauet, qui eos qui alieno manum afferunt, non iuuat, quorum nempe criminum maculis rectè scirent Francos suos hostes cum primis notatissimos esse: quare à primo admonuit, ut nihil timerent, quòd hostes longè plures numero essent, quoniam etiam scire deberent in magna militum multitudine, necesse esse maiorem partem rei bellicæ multò imperitissimam esse, quæ bonis strenuisq; militibus semper præliando, impedimentum afferre soleret. Et quamuis omnes æquè militaris artis scientes forent, non eò tamen pertimescendum, cùm pro patria dimicandum esset, pro qua nihil non parato animo ferendum esse. Item quamuis uitæ iactura fieret, glorioſum tamen fore ducerent: equidem si uincerent, illud suis uirtutibus certum haberent apud cunctos mortales assignatum iri, sin uerò à tanta hostium multitudine uincerentur, nihil demum ignominiæ se subiturosiudicarent, quòd pauci à multis superati essent: ac postremò certò scirent uictoriam in manu esse, si primo congressu pugnam magno animo inirent, quod omnino eos ita facere oportere illud moneret, quòd non ignorarent sibi cum Franco rem esse, quem antea sæpissimè uicissent, quem ad prælium committendum tam promptissimum, quàm ad longioris pugnæ onus ferendum infirmissimum iampridem nouissent. Loquente adhuc rege, militum ardor tantus eminere cœpit, ut ingenti clamore signum pugnæ flagitarent, Idem duces Clarentiæ, Eboracensis atq; Gloceſtrensis maturè faciendū

ſentiebant,affirmantes moram hoſti duntaxat commodo eſſe, confluentibus ad illum undiq; nouis militibus. Regi tamen aliquid moræ facere placuit, ne quid inconſideratè ageret,ut qui probè ſciret, in prælio ſuperari, turpiſſimum,ſuperare pulcherrimum eſſe.

At Francis interea paucitatem hoſtium negligentibus pro nihiloq; putantibus, tantum fiduciæ ac ſpiritus acceſsit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderentur,qui paſsim efferebantur, maximo gaudio gloriabantur,iactabant ſe Anglum incluſum habere,nulloq; negotio uictum iam in manu ſua eſſe,duces ordinũ iam ſpolia diuidere,captiuos ſortiri,ac currum parare,quo rex captiuus in triumpho duceretur,ſimul milites hortari, concla-mare, Ad prædam, ad gloriam properate, ut iam de præmijs ueſtris, de refe-renda gratia cogitemus.Eò euaſit lætitiæ libido, ut quoquouerſum nuntios ad ciuitates mitterent,qui iuberent,ut publicè ſibi gaudentes de uictoria,per-inde quaſi incerta non eſſet,gratularentur,Deoq; gratias agerent, nequaquã ſuſpicantes fieri poſſe, ut uenti, ſicut aiunt, ſua gaudia ferrent. Hinc colligere licet,tam dementiæ eſſe de exitu rerum futurarum quicquam certi iudicare, quàm prudentiæ,non iudicare. Quid,quòd & ad Henricum nuntium miſe-runt,quæſitum quanti uellet ſe redimere: quem ferunt reſpondiſſe,ſe ſperare intra duas trésue horas ita uſu uenturum,ut potius Francis quàm Anglis de redemptione facienda curæ eſſet.

Inter hæc autem,copijs ab utraq; parte inſtructis, ad VIII caleñ.Nouem-bris,qui fuit dies pugnæ,circiter meridiem,ueniunt tandem ad manus: ſigno enim eodem temporis puncto utrinq; dato, concurritur acriter, uarieq; con-fligitur:ſanè ſagittarij Angli ita Francos equites peditesq; unà obuiam factos primo impetu urgent, ut aliquandiu multis affecti uulneribus nõ facilè que-ant pedem conferre,qui paſsim cadentes nõ mediocrem ſuis terrorem, hoſti-bus animũ præbebant.Cæterum ubi cominus pugnari cœptũ eſt, bona pars ſagittariorũ Anglorum proiectis actutũ more ſuo arcubus, ſumptisq; quæ ſemper ad manus habent, telis & gladijs, magno impetu in ueniẽtẽ hoſtem fertur.Franci contrà ubiq; urgent,inſtant,laborãt:nam equites dum alij cum peditatu Anglico dimicant,in dextero cornu, obiectis ſcutis, à latere hoſtem inuadere ſumma operituntur,ſed nõ ſine cæde,tum à reliquis ſagittarijs,tum ab equitibus qui prope palos aſtabant,repelluntur. Itaq; certamen ubiq; ſæ-uum, & anceps erat, in ſuo pro ſe quiſq; gradu obnixus,urgens ſcutis & gla-dijs ſine reſpiratione,alius pro uictoria,alius pro ſalute pugnabat. Poſtquam tris propè horas utrinq; fortiter eſt dimicatũ,rex circunductis paululum equi-tum alis,à tergo ipſe pedeſtrẽ aciem adoritur:clamor nouus inde ortus Fran-corũ animos ita terruit,ut pedem referre extemplò cœperint. At rex ubi tur-bata ſigna ac fluctuantem aciem uidit,tum milites parum hortatus tanto im-petu inſecutus eſt,ut Franci in fugã ſubitò uerſi,alij aliò fugerent, proiectisq; armis, pro ſalute tantum orantes manus darent. Interea equites Franci du-ce Roberto Borimuillenſi, qui primi terga uerterant, cùm accepiſſent impe-dimenta Anglorum procul ab armatis, ſine præſidio magno eſſe, partim fa-ciendæ prædæ,partim accepti incommodi aliquo pulchro facinore ſarciendi ſtudio concitati,impetum in caſtra uacua defenſoribus faciunt, impedimen-táq; omnia rapiunt, captis aut interfectis qui præſidio relicti fuerant. Quod ubi

ubi regi nuntius trepidus attulit, ac clamor puerorum aliorumq; auditus est, qui aduentante hoste, in pedes se dederant, ac diripi passim ferriq; fortunas militum uociferabantur, ueritus ne non hostes dissipati ex cursu in unum coacti pugnam redintegrarent, ac sibi simul cum captiuis, & hostibus nouum certamen esset, necessariò contra animi lenitatem, iussit ipsos captiuos, quorum ingens numerus erat, protinus interfici, atque milites se iterum ad præliandum expedire. Illi autem imperata facientes, postquam bonam partem captiuorum occiderant, omnis repentè laboris per diem penè totum tolerati, uulnerumq; obliti, perinde ac si integri recentesq; essent, uno impetu contendunt, in aciemq; redeunt, secq; in hostẽ quanta maxima possunt ui, concitant. Sed cùm ille prædaiam potitus longius abesset, quàm ut eum consequi possent, sua sponte à persequendo destiterunt. Atque hæc est nobilis ad Dagincurtum pugna, & inter primas memorata populi Anglici uictoria. Decem millia Francorum in acie cæsa sunt, captiuorum numerus penè par, si in castris ab hoste trucidati non fuissent: multi postea utrinque ex uulneribus interiere. Ab Anglis cecidere uix centum, si credimus illis qui miracula scribunt, cum Edouardo duce Eboracensi. Autores alij quingentos, alij sexcentos Anglos in eo prælio desideratos tradunt, quorum non pœnitet me sententiæ esse: cùm enim amplius tribus horis sit stre nuè dimicatum, dubio procul Anglos qui inter arma uersabantur, sua quoque accepisse uulnera, par est credere. At regi tantæ potito uictoriæ nihil prius fuit, quàm ut eo loci flexis genibus, multis oraret precibus, Deoq; immortales ageret gratias, cui deinceps ea dies, quæ diuis Crispino & Crispiniano sacra est, solennis perpetuò mansit. Secundum hæc, paulò ante noctem rediit in castra, quæ ab hoste spoliata, ut ostendimus, inuenit, sed eius spoliis mediocriter repleuit, ubi ea nocte à laboribus fessum refecit militẽ, postero die ad locum pugnæ reuersus, omnes pariter suos atq; alienos in eo prælio desideratos sepultura affecit, corpus uerò Eboracensiũ ducis in Angliam reportandum curauit, ut eius maiorum sepulchro inferretur. Hoc facto, cum Aurelianensi & Borbonensi ducibus, ac alijs de nobilitate captiuis, primùm Caletum, deinde in Angliam rediit, qui urbem Londinum ritu triumphantis imperatoris, uictore cum exercitu iniuit, cùm interim per totum regnũ, supplicationes multorum dierum ad omnia templa Deiq; decretæ sunt, ut dum uictoriam eius diei cuncti congratulabantur, regem in cœlum laudibus ferentes, in primis Deo gratiæ agerentur. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCCXVI, & cùm ipse Henricus regnare cœperat, III.

Carolus rex Francus ob acceptam plagam, magna animi perturbatione commotus, summa ope studet Ioannem Burgundiæ ducem diu antè ab se alienatum sibi reconciliare, timens ne accidat, ut dum domi ciuili discordia laboratur, foris ab externo hoste grauius aliquid accipiatur. Item Ioannem Arminiacũ comitem, qui summum in re militari usum habebat, magistrũ equitum in locum captiui apud Anglum Busicaudi surrogat, sperans futurum, ut is esset, qui res Francorum inclinatas armis subleuaret. Thomas inter hæc comes Dorcestriæ præfectus Harflei certior factus de uicto-

ria adepta, cum tribus millibus armatorum in finitimos agros egressus, Rothomagum usque excursiones facit: is inde dum præda onustus redit, Arminiacū comitem forti militum robore refertum obuiam habet, cōmissoq; leui prælio, in fugam uertitur, qui plus trecentos ex suis perdidit. Sed Franci non contenti victoria, sequendo propius oppidum, quàm ut conduceret, progressi, cum præsidio quod obuiam suis uolarat, manus conseruerunt, ac leui pugna repentè facta, non sine cæde pedem referre coacti sunt.

Dum ista alibi fiunt, Sigismundus Romanus Imperator, uir magnæ uirtutis ac fidei, qui aliàs apud reges de pace concilianda, cùm longè gentiū abesset, per literas frequenter egerat, cum Caroli regis legatis in Angliā uenit, quem Henricus pro ueteri amicitia, quæ ei cum illo erat, amicè & beneuolè accepit. Is studiosus pacis modis omnibus rem utriq; regi utilem tandem aliquando cōficiendam curare cœpit: sed Francorū fatalis obstabat casus, qui postea accidit, quo adhuc maiora detrimenta acciperēt. Enimuero dum concordia in foribus penè erat, ecce tibi, noua maioris discordiæ ac inimicitiarū causa incidit. Porrò Henricus certior factus de cæde suorū in Rothomagen si agro ab hoste edita, ita irasci cœpit, ut ne quidem de nomine pacis tum audire uoluerit. Quocirca Imperator negotio parum supersedit, ac statim postiram regis, quæ citò deferbuerat, nihilominus rem aggreditur, quam & perfeciſſet, si Franci nouum bellum nō parassent: quippe illi duce Arminiaco, ex re prosperè paulò antè gesta, animo aucti, Harfleū sibi omnino recipiendum statuunt, qui post paulùm diuerso itinere, quàm possunt occultissimè cum omnibus copijs, quas eo momento coëgerant, oppidum oppugnatum eunt. Itidem Ioannes uicecomes Narbonensis, qui classi præerat, facit, omne uicinum littus pari celeritate occupat, circunsidet. Sed dolus non processit, quòd anteqū ad oppidum peruenirent, animaduersum est à speculatoribus ex arce, hostiū cohortes accedere. Qua re cognita, Thomas præfectus suos intra muros recipit, nuntios crebros, ac literas ad regem mittit petitū auxilium. Franci uerò quamuis uiderent nullam amplius oppidi de improuiso occupandi facultatē dari, nihilo tamen secius tam terrestribus quàm maritimis copijs ad oppugnationē aggrediunt, quibus Angli pro tempore fortiter resistunt. Interea Henricus accepto nuntio, cognoscit suos in magno periculo uersari, remq; diligentiam requirere, quare nulla facta mora, classem parat, suisq; subsidio ire maturat. Retardauit eum tamen Sigismundus Imperator, dehortatus magnopere ipsum proficisci, sed suasit, ut ducem aliquē mitteret, qui eam impendentem procellam propelleret, quandoquidem nō præstaret, & tunc nihil esset quòd princeps, in quo totius Reipublicæ summa consisteret, omnibus se obiectaret periculis. Ita rex monitis amici cohibitus, Ioannem fratrem ducem Bedfordiensem cum multarū nauiū classe, quamprimū in Normaniā mittit, qui sequundo usus uento, celeri cursu ad Sequanæ ostium peruenit. Hūc cum uicecomes Narbonensis cognouisset appropinquare, se subitò ex omnibus partibus, dato signo, in hostes concitat, fauces q; portus occupat. Ioannes cùm classem hostilem audacius egressam uidisset, naues aliquot fortiores in eam præmisit, quæ primo impetu duas Francas naues incautius progressas, cum remigibus defensoribus q; suis

ſuis ceperũt. Adfuit ſtatim pòſt ipſe ſtudio incitatus cum reliqua claſſe, qui certamen fortiter redintegrauit. Eſt ſummè aliquantũ utrinq; pugnatum, cùm Angli ad extremũ bonam hoſtilium nauium partem aut ſubmerſerũt, aut ceperũt, reliquas uerò turpiter fugere coëgerunt. Tum Ioannes per flumen ad oppidum delatus, ſine ullo impedimento deſcendit pariter in terrã, ac ſuos uno tempore & cõmeatu & nouo militũ ſupplemento iuuat. Armiacus interea certior factus per literas & nuntios, malè à ſuis ad Sequanæ oſtium, nauali prælio eſſe pugnatum, relicta obſidione, in Pariſios ſe contulit, ut qui in nulla ſpe erat oppidum per uim expugnandi.

Poſt hanc acceptam cladem, res Francorũ multò infirmiores extiterunt, quòd principum ſtudiũ diuerſum eſſet, utpote qui ueterũ inimicitiarũ ſtimulis incitati, iam Reipub. munia grauatè obirent, & per ſimultates adeò labefactari inciperẽt uiribus, ut libertatẽ in diſcrimen adduxerint. Et quanq; Aurelianenſis dux alterum factionis caput in Anglia captiuus erat, tanto tamen ſimultatũ furore Carolus Delphinus, & Burgundiæ dux agitabãtur, ut dum alter alterum armis, fraudibus, inſidijs opprimere conabatur, & reliqui principes eiſdem factionibus & ſtudijs trahebantur, nemo quiſquam illorum eſſet, qui propulſandum cõmune periculũ quod impendebat ab Anglo, magnopere curaret. Ita in hoc ſtatu multa erant mala, alienatio mentis Caroli regis, belli periculum, principum diſcordia & improbitas, ſexcenta præterea alia, quæ rem totam ærumnoſam reddebant. Sed ad propoſitũ redeo. Bedfordienſis dux re proſperè geſta, continuò in Angliam redijt. At Sigiſmundus Imperator animaduertens nihil eſſe, quòd ſe in iſtam pacificationem in præſentia interponeret, quòd Franci proxima Harflei obſidione, uehementer offendiſſent Anglorũ animos, quibus etiam ipſe ob id ipſum iratus erat, omiſſo diu antea inchoato pacis negotio, fœdus cum Henrico fecit, quod quidem tantũ abfuit ut deinceps uiolauerit, ut etiam pro ſe quiſq; eorũ ſeruare, & colere maiorẽ in modum ſtuduerit, id quod cõmodo utriq; fuit. Imperator poſt hæc, multis ac uarijs donatus muneribus in Germaniã tranſmiſit. Incidit hæc regum ſocietas in annum quartum, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCCCCXVII.

Eodem anno rex principũ conuentũ facit, apud eos concionatur, recentes Francorũ iniurias in ſe cõmemorat, occaſionẽ gerendi belli oſtendit, diſcordias Francorũ principũ replicat, multa proponit, quamobrem bellũ in eos deintegro ſumendum, ac totis uiribus in illud enixè incumbendũ iudicet. Item orat ut pecuniam imperandam, ac militũ delectum primo quoq; tempore habendum decernant, quò inimicorũ iniurias perſequi tandem liceat. Hæc dixit, & ad eius nutum cuncta à patribus decreta ſunt. Sed pecunia in primis imperatur, quò ſumptus in copias ſuo tempore fiant: nempe nullus erat, cui id bellũ nõ maximè cordi eſſet, uidereturq; tam utile, quàm opportunum. Deinde ex ſenatuſcõſulto, Ioannes Bedfordienſis dux regni præfectus renuntiat, caputq; regij ſenatus, qui eatenus id imperij obtineret, quo ad rex belli gerendi cauſa, in terra Gallia eſſet: quo facto, circiter VI cal. Auguſti, cum mille & amplius nauium claſſe in Normaniam trajcit, expoſitiſq; in terram militibus, cum ſuis ducibus de rebus agendis conſilia con-

fert. Normani cognito hostis aduentu, ingenti perculsi pauore, mœsti-
tiaq; simul affecti, ex agris cum liberis, fortunisq; suis, in oppida concur-
runt, ipsaq; oppida muniunt, frumenta ac cætera usui humano necessaria
apportant, tela, arma parant, quibus hosti resistant, ad Carolum regem le-
gationes mittunt, ut suos ciues ab hostium iniurijs defendat. Franci mili-
tes qui locis præsidio relicti erant, unà cum agrestium turba, in oppida se
recipiunt, ut oppidanis intus auxilio sint, qui foris hostium uiribus resi-
stere posse se desperabant. Hæc per omnem Normaniam fiebant, adeò uni-
uersi magno erant timore, cùm Henricus postquam rei gerendæ consilium
cepit, ad Tucham arcem opere & natura munitam castra posuit, eamq; op-
pugnare aggressus, etsi ab ijs qui intus erant fortiter defensam, cepit: dein
Cadomum petendum constituit, ratus id quod officium poscebat, Fran-
cos laborantibus suis auxilio uenturos, ibiq; prælium fore, quod in primis
cupiebat: quare cum expedito exercitu eò ire contendit, agros latè popu-
latur, prædam facit.

Cadomum est oppidum in plano campo positum, fossis, altisq; muris
munitum, ut alibi ostendimus, & id temporis nullius rei egens, quòd op-
pidani ante aduentum hostium, commeatu & armis illud refersissent. Igi-
tur rex ubi ad oppidum peruenit, mœnia à suis castris munitione secludit,
ut ne de oppido eruptionem inclusi facere possint, ac dispositis passim cen-
turionibus, cum suis militibus, tela in hostium munitiones adigi iubet.
Nihil ea res Cadomenses terruit, qui infensi intentiq; sine tumultu mane-
bant: ita prælium undique incipitur. Angli pro ingenio quisque pars emi-
nus sagittis, lapidibus, alijsq; tormentis pugnabant, alij succedere, ac mu-
rum modò effodere, modò scalis aggredi conabantur, & solùm cupiebant
pugnã manibus facere. Contrà Cadomenses in proximos saxa uoluebant,
sudes, pila, præterea picem, sulfur & tædas ardentes mittebant. Est ad hunc
modum per aliquot dies continuatum certamen, bene magno numero An
glorum interfecto, quòd plus detrimenti acciperent ab illis, qui in munitio-
nibus dimicabant, quàm inferrent. Quod Henricus animaduertens, militẽ
à pugna reuocat, & solùm muro perfodiendo deijciendoq; studendum pu-
tat: itaque actis ad oppidum repentè cuniculis, adhibitisq; in diuersis locis
machinis, statim magna ui mœnia aggreditur, & ne opus inceptum ab op
pidanis impediatur, iterum milites admotis scalis, alios in murum ascende-
re, summaq; capere, alios urgere telis iubet. In hos oppidani animose se de-
fendendo, lapides, ignem, aliaq; id genus tormenta torquent. Dum ita pu-
gnatur, Angli ipsos muros uarijs in locis perfrangunt, iamq; ab illis qui
in cuniculis fundamenta effodiebant, passim foueæ factæ erant, per quas
miles in oppidum penetrare poterat, cùm rex misertus oppidanorum,
quos sibi seruandos, si in fidem uenirent, non perdendos statuerat, ac si-
mul ueritus ne si per uim oppidum expugnaret, cogeretur illud diripien-
dum dare militibus, per præconem eos admonuit, esse adhuc apud se cle-
mentiæ locum, si confestim deditionẽ facerent, quod illi spe subsidij consili
pertinaciter se facturos negarunt. Tum Anglus rursus mœnia aggreditur,
per foueasq; introire nititur. Hîc momento unius horæ est conflictatum,

cùm

cùm Angli irrumpere conarentur, & Cadomenſes loca omnia defenderent fortiſsimè, ſed tandem Angli uirtute uicerũt. Rex oppido potitus, cunctos arma in unum locum inferre imperauit: quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſſiſq; palmis proiecti ad terram flentes pro ſalute orarunt, conſolatus ſurgere iuſsit: hoc facto, ad principem ædem more ſuo acceſsit, ibiq; aliquandiu orauit, gratias Deo pro re feliciſsimè geſta agens. Ea nocte nõ ſe quieti dedit, ſed exercitum perinde in armis eſſe uoluit, ac ſi à periculo uacuus nõ eſſet, ne quò miles licentia nocturni temporis ad prædam laberetur, uel oppidani clàm diſcederent. At prima luce, recenſione habita ſenatus, partim morte pro ueſana pertinacia, partim bonis mulctauit, deinde militem etiam atq; etiam collaudatum omni præda de hoſte capta donauit, quod in ea oppugnatione eius excellentiſsimam uirtutem fuiſſe, optimeq; eum de ſe meritum iudicabat. Sanè uidetur Henricus eo potiſsimũ prælio uoluiſſe tam ſuam ipſius, quàm ſuorum bellicæ artis doctrinam oſtendere, quò Franci intelligerent ſibi cum eo hoſtem eſſe, qui multùm uirtute polleret, aut quòd fortaſſe nõ erat ignarus, in bello gerendo ſtudendũ eſſe famæ, ac prout prima cedunt, fore ut plurimũ uerſa. Arx adhuc ſtabat in fide Francorũ firma atq; egregiè munita, cuius præfectus ut fidem magis ſeruaſſe uideretur, palàm iactabat ſe prius excidium expectaturũ, quàm hoſti traderet: quod Anglus minimè faciendum conſtituit, ut ne pulchrum opus & oppido cuſtodiendo neceſſarium dirueret, quod pòſt reficere oportuiſſet. Itaq; rex præfecto ac reliquis militibus qui intus erãt, incolumitatẽ pollicitus, diem præſcribit, quo arcem dedant. Quo audito, ac deſperato iam ſubſidio, deditionem fecerunt. Ac ita Henricus Cadomũ cum arce, ad extremum cepit, qui eius uictoriæ bonam antea ſpem animo concepiſſe dicitur, eò quòd orando, eum ferunt uidiſſe crucem inter ſuas copias emicantem. Ita uſu uenit, ut bene precantibus ac iuſtum bellum facientibus, præſens numen eſſe ſoleat.

Dum hæc ab Anglo ita fiebant, Franci neq; iuſtum exercitum paratum habebant, neq; ipſi parati erant ad eundum ſuis ſubſidio, domeſticis hoſtibus laborantes, qui ne emergerent, noua extitit cauſa, cur ſeditiones maximè renouatæ ſint: cùm enim rex Carolus pro ſuo iure res gerere neſciret, accidit, ut nil eſſet eo egentius, nil regno ſpoliatius, quòd pro ſe quiſq; bona publica diſſiparet. Solus Carolus Delphinus patriæ mala deflebat, ſolus in Rempublicã incumbebat, ſolus hoſtibus reſiſtendũ curabat, ſed inopia affectus ſolicitudine mordebatur, qui ad extremũ de conſilio Armeniaci equitum magiſtri, pecuniias quas Iſabella mater cõgeſſerat, ex diuerſis locis ſuſtulit, ſubleuandæq; patriæ cauſa, eas in parandum exercitũ inſumere cœpit. Ea re mulier immemor periculi inſtantis, memor iniuriæ offenſa, filium cum Armeniaco pro hoſte habet, ambos perſequendos iudicat, Ioannem Burgundiæ ducem in ſumma apud Carolum uirum gratia ponit, eiq; imperium rerum omniũ dat, defert, confirmat. Burgundio quem penes iam omnis erat poteſtas, facultate data ulciſcendi iniurias, ſe in Delphinum armat, quò eo debilitato, publicis hoſtibus pro uirili parte reſiſteret. Mouit par ratio & Delphinũ, qui domeſticũ tumultum bello externo præuertendũ ratus, in Burgundionẽ factionis caput arma uertit, eumq; quouis modo perditum ire contendit. Hinc igitur magna regni labes facta eſt, quæ nihil propius factum fuit, quàm ut illud funditus deleret.

Ardebat itaq; Gallia bello, & nemo ferè erat, qui in tanto mœrore curam belli susciperet, sustinerétue.

Inter hæc Thomas Clarentiæ dux cum expedita militum manu, secundum oram Normaniæ maritimam profectus, Bellocassiorum, hoc est, Baiocensium, ut hodie nuncupantur, urbem de Franco capit. Item Humfredus Glocestrensis dux eius frater Lexouiorum oppidum armis adortus, nullo ferè negotio occupat. Rex interim Cadomi causa firmandi præsidio loci morabatur, cùm ibi singulare edidit pietatis exemplum: reperit enim in arce magnas ciuium fortunas, quarum in numero erant pecuniæ in templis diu depositæ, ac sacra uasa, ea omnia tantùm abfuit ut ipse tetigerit, ut etiam in templa subinde tò referenda, ciuibusq; restituenda curauerit, ut ne præter institutum suum, sacrilegio rapináue contaminaretur. His actis, conuocato suorum ducum consilio, de summa rerum agitabat, cùm rumore interim quoquouersum de eius lenitate clementiaq; perlato, omnes propémodum uicinarum ciuitatum principes Cadomum conuenerunt, secq; eius fidei commiserunt. Quare placuit omnibus publico edicto denuntiari populis, eos fore cum fortunis ab omni periculo uacuos, qui sua sponte in Anglorum ditionem rediissent, uenissentq;. Quæ mehercule res efficiebat, uti bene multi quotidie populi à Franco ad Henricum deficerent. Rex post hæc Argentonium oppugnatum Cadomo proficiscitur, quod aduenies capit. Venit deinde in eius fidem Alençonium, Constantia, Falesia, Fanum Landi, nonnullaq; alia oppida multò munitissima, adeò ferè omnes miserrima Cadomi memoria solicitos similem casum timentes habebat, ut mallent Anglo se dedere, quàm fortunæ fortasse cum suo magno malo periculum facere, cùm præsertim nullum Caroli exercitum proxime se uiderent, nec audirent uenturum sibi subsidio. Henricus autem tot uno tempore receptis oppidis, solùm sibi laborandum esse ducebat, ut Rothomagum urbem totius Normaniæ caput in potestatem rediget, quò ex cuncta regione, Normani omnem pecuniam, charissimasq; res comportarant, quodq; inito bello, operibus maximis munierant: quare instructis copijs, castra mouet, atque Larcham, quod oppidum ad Sequanam situm à Rothomago circiter millia passuum octo abest, ire cõtendit. Quod ubi Franci qui ad præsidium loci erant, animaduertunt, pontem qui eo ipso loco in Sequana est, ante hostis aduentum, ualido præsidio firmant, simulq; ad alteram fluminis ripam milites disponũt, qui prohibeant, ne ille flumen pontibus aut cratibus uel scaphis transeat. Postquam Henricus ad oppidum peruenit, pontem confestim oppugnare aggressus, cùm uideret eum à Francis acrius defendi, quàm ut paruo negotio capi posset, statim regressus millia passuum ferè tria, secundum ripam, ad aquam fecit castra, atque inde paratis ratibus, lintribusq;, partem exercitus noctu in alteram ripam transduxit, nullo ex hostibus se opponente: nam qui ad alteram ripam erant, arbitrantes Anglum aliò uersum iter uertisse, non sunt secuti, quòd satis negotij haberent in tuendo oppido: quo facto, ad oppugnationem de media nocte reuersus, oppidum utrinque obsidione cinxit. Quod ubi oppidani senserunt, desperato subsidio, deditionem faciunt. Rex potitus oppidi, iam cùm tutum pateret iter, Rothomagum proficiscitur. Quod postquam præsidium quod intus erat, cognouit, omni propémodum equitatu celeriter educto, aciéque equestri

equestri instructa, obuiam exiuit, factóque cum antecedentibus equitibus agminis Anglici leui prælio, cùm iam premeretur, necesse habuit eò se repen-
tè recipere, unde uenerat. Tum rex quamproximè mœnia accedens, urbem obsidet. Fuit ille annus salutis M C C C C X I X, & cùm regnare cœpit Henri-
cus, VI. Angli opus incœptum facientes, duabus ex partibus uineas, aggerẽ, cuniculum ad urbem agere instituunt, quibus perfectis, quotidie cum inclu-
sis pugnabant, sed parum proficiebant, quòd Rothomagensibus nulla res ad uirtutem deerat, neque quisquam omnium erat, qui non in eius oppugnatio-
nis casu, suarum omnium fortunarum euentum consistere existimaret, quare sese mutuò animis confirmantes eo consilio decertabant, ut nullum aliud tem
pus ad conandum habituri uiderentur, qui capta urbe, omnia extrema ab ho-
ste patienda putabant. Hanc animorum miram quidem consensionem & per-
seuerantiam ubi Henricus perspexit, mutato ex necessitate consilio, statuit ho
stem fame domare, quem armis superare nõ poterat, id quod facto eò facilius ducebat, quòd Franci domesticis implicati, ut dictum est, seditionibus, subsi-
dio suis uenturi minimè uiderẽtur: itaq; dispositis passim per opportunas sta-
tiones armatorum cohortibus, & suprà infraq; clauso omni fluminis Sequa-
næ, quo urbs alluitur, aditu, ita ciues breui tempore rerum omnium penuria affectos cõsternauit, ut illi cibis iam consumptis, ac spe subsidij penitus adem
pta, in eius potestatem ultrò uenerint. Rex opulentissimam urbem adeptus, eodem ferè momento omnia propinqua loca in potestatem redegit, accepit & in fidem Ioannem Britanniæ ducem. Is porrò rebus suis timens, spontè id temporis sese amicitiæ Angli dedit, quòd uideret Francorum uires in dies sin
gulos magis infirmas esse, ueritus ne si aliàs id facere coactus, nõ acciperetur.

At ubi Rothomagensium deditionis fama per Gallias peruasit, incredibile dictu est, quantus omnes terror inuaserit, quantusq; dolor occupauerit, utpo
te qui uidebant, quas quotidie ciuilis seditio importaret clades, & ad id mali prohibendi nullum adhiberi remedium. Sed Burgundionẽ ducem in primis ea res uexabat, angebat, cruciabat, quòd duplici malo uno tempore teneretur: siquidem imperiũ obtinebat, & suo arbitratu Carolum regem regebat, & id-
circo sine inimicitijs esse se non posse, & quicquid cladium accipiebatur, sibi so
li assignari certò sciebat: quare tam è Republica quàm ex suo usu futurum iu-
dicabat, si uiam inueniret ad reconciliandos in gratiam reges, quòd tunc ab ex
terno uacuus metu, facilè decus suum aduersus Carolum Delphinum ulcisci, & se odio publico, inuidia, infamia liberare, patria bello liberata, posset. Hoc capto consilio, per legatos cum Henrico agere instituit, ut pacis conciliandæ causa, uellet cum Carolo de summa totius rei colloqui. Non abnuit Anglus id facere, sed perinde ac legatis promiserat, paucis pòst diebus Meulanũ conue-
nit, quò Carolus cum Isabella uxore, & Catharina filia longè formosissima, si-
ue, ut quidam tradunt, regina sine Carolo, quia non erat mente sana, cum Bur
gundione antea uenerat. Ibi de pace, ueluti aliàs factum est, frustra agitatur: tantum profuit congressus, quòd Henricus uisæ puellæ forma captus, multò mitissimus est hostis effectus. Interea principes Franci cõmunem patriæ for-
tunam miserantes, rerum suarum sortem incusabant, quòd uires ad externa bella satis superessent, sed ijs abuterentur inter seipsos certando. Quocirca a-
liud nihil esse uisum est, quod ægras sanaret mentes, nisi cõmune colloquiũ,

quòd per illud inimicitiarũ furor facilè extingui, iniuriæq; euelli possent. Probata ab omnibus sententia, colloquiũ ad Monsteriolum, quod est oppidum eo loci situm, quo Iona fluuiolus in Sequanam influit, indicitur, quò cum primis Delphinus & Burgundio duo factionum capita accederent, ut ciuiles discordiæ aut funditus in eo conuentu extirparentur, aut tantisper sedarentur, supprimerenturq;, quoad bellum restingueretur, quod ipsa seditio domestica inflammasset. Sed secus accidit, atq; in expectatione erat: quoniã dum spes concordiæ omnes complebat, dolus ex odio intestino compositus discordiam repentinò renouauit, rescq; cõmunes in longè maius adduxit discrimen. Equidem ubi de habendo colloquio, inter principes conuenit, ecce tibi, subitò Guidoni Castrensi, uiro immani ad omne facinus audacia, uenit in mentem memoria Ludouici Aurelianensium ducis, sub quo stipendium meruerat, decretumq; est illius ulcisci cædem, quam superiore libro, autore Burgundione, ditam docuimus. Sunt tamen qui tradant Guidonẽ id consilij impulsore Delphino cepisse, quod à uero minimè abhorrere uidetur: nempe Delphinus qui æternas cum duce simultates habebat, forsitan per eum modum Burgundionis potentiam sine ulla sua perfidia, uti putabat, comprimendam existimauit. Sed ne plura. Venit dies colloquij, & Delphinus ac Burgundio satellitibus stipati adfuerunt. Hîc postquam in unum conuenere, cuncti uno ore pacem petebant, cùm interim Delphinus & dux cœperunt inter se exprobrare beneficia, de iniurijs expostulare, cõuitia facere. Ita altercatione integrascente, Guido ratus tempus esse edendi sceleris peropportunum, de improuiso Burgundionis manum arripuit, atq; primo ictu hominem confecit & occîdit. Quo uiso, cuncti utrinq; gladios aut sui defendendi, aut tumultus sedandi causa, educunt, nõ credentes Burgundionem mortifero uulnere esse affectum: sed cùm uidissent corpus mortuum iacere, non tam pugnandi quàm diffugiendi studium habuere. Atq; ita à colloquio discessum est, & talis Ioanni duci mors accidit, qui præ ciuilibus discordijs, salutẽ suam parum curandam duxerat, quò (credo) Aurelianẽsis ducis cineribus pœnas daret, sic uolente diuina iustitia, ut semper autori suo parricidium fraudi exitioq; sit.

Philippus Ioannis Burgundionis filius qui se Lutetia tenebat, ubi cognouit parentem ab inimicis perfidiosè interemptum, confestim destinat animo tale illis exhibere negotium, quo cõflictati ad extremũ meritas parricidij pendant pœnas: itaq; primo per secretos nuntios, cum Henrico pacem facit, consiliaq; cõmunicat: postea nomine Caroli regis, quem à patre traditũ in sua potestate habebat, legatos de cõmuni pace ad eundem mittit, qui simul rogent, ut uelit Trecas, quæ Campaniæ urbs est, uenire ad colloquium, cum Carolo, ubi tandem aliquando confidere posset, & pacem bonis conditionibus conuenturam, & se eius filiæ connubium consecuturum. Audiuit Anglus animo libenti legatos, & se ad locum ab eis dictum primo quoq; tempore iturũ promisit: qui his auditis, quamuis mirabiliter cumularetur gaudio facultatem bene gerendarũ rerum sibi præter spem dari, haud tamen tantum fidei promissis Philippi habuit, quin iudicaret omnia prius per exploratores cognoscenda, quàm ad colloquium accederet, quòd memoria recentis Burgundionis cædis faciebat, ut cautior esset, ac timeret Francos, & dona ferentes, ut apud Virgilium Laocoon de Græcis ait. Verùm ut cognouit sine fraude cuncta fieri, nihil

nihil cunctatus, Trecas proficiſcitur, quò poſtquã qui miſſi fuerant, legationẽ renuntiarant, Philippus cum Carolo ſub eos dies acceſſerat. Hîc acto Francorum principum cõuentu, icitur fœdus, nouaq; affinitate corroboratur, collocata nuptum Catharina Caroli filia regi Henrico. Pactio fœderis eiuſmodi fuit, ut Henricus uſq; eò dum uiueret Carolus, regnum Franciæ gubernaret, adminiſtraret, regeret, idq; poſt Caroli mortem, eodem obtineret iure, quàm qui optimo: & ſi contingeret, ut Henricus prior moreretur, eius filio maiori natu ex Catharina genito regni hæreditas ueniret, ac principes Franci conceptis uerbis, ipſi Henrico iuſiurandum darent, atq; Carolus Delphinus omni deiectus honore quem gerebat, hoſtis patriæ perpetuò haberetur.

Secundum hæc, Henricus gerendarũ rerum munere ſuſcepto, Franciæ regens nuncupatur, in cuius uerba principes qui aderant, aderant autẽ frequentes, incipiente Philippo Burgundione duce, ultrò iurarunt, quòd eos iampridem ex fama rerum geſtarũ, uiri admiratio cepiſſet, & maior præſentis uenerratio caperet. Sed utrum fronte, an mente id fecerint, dubitatum. Sanè iam ſenſerant Henricũ eſſe ad cõſilia capienda prudentem, ad militarem diſciplinã ac eius uſum peritum, ad belli labores impigrum, ad omnia pericula fortem, & ad fortunam atq; caſum ſemper prouidentem, unde illa admiratio in primis proficiſcebatur. Hos rex ita alloquitur: Omnes meas curas, principes, una de multis demũ occupat, noſtrumq; animũ intentum tanquam arcum habet, ut continenter cogitem, & agam, quonam pacto utrunque regnum tandem Dei immortalis beneficio, alterius acceſsione unum effectum ac feliciter auctum, queam à factionibus uacuum noſtris poſteris relinquere, ut ſicut in præſens maius regnum non habet Europa, ita in poſterum tempus, non aliud habeat. Quare primùm omniũ ciuilium ſeditionũ reliquias nobis perſequendas ſtatuo, quæ in ſolo Carolo, qui ueſtro nuper iudicio, Delphinatus honore eſt priuatus, remanent: hunc igitur ut imperio pareat, ſubigendum mecum curate, quò Reſpublica ab omni liberetur periculo. Ecquem enim putatis eum fore regem, ſi regnũ obtineret, qui id ætatis adoleſcens nõ erubuit ſeſe nobiliſſimi Burgũdiæ ducis ſanguine turpificare? Proinde mecum ſtate, qui ſucceſſurus ſum Carolo ſocero, in ueſtrum regnũ, meis primò maioribus, & deinde mihi iure hæreditario debitum. Nec uos illud moueat, quòd ſum homo ortu Anglus, qui cùm ſim regni hæres, non utiq; poſſum debeóue uobis niſi ueſtri uideri, qui niſi uelim ab officio lõgè diſcedere, uos in oculis ſemper ferre, pro ueſtra in me humanitate, neceſſe habeo, eiusq; officij initiũ faciam erga Carolũ ſocerũ, quem loco patris habeo. His dictis, ac dimiſſo conuentu, copias cogit.

Atqui ubi reliqua Gallia de hiſce fœderis conditionibus rebusq; actis cognouit, repentè ſummo dolore corruit: non poterat enim iſtum patriæ caſum æquo animo ferre, quòd uideret Rempub. ſuam ad exitum uocari, ni Carolus Delphinus eam ſuſtentaret, conſeruaretq;: quare ad eum cunctus hominũ alterius partis concurſus erat, ut in quo omne præſidium ciuium poſitum eſſet. Ille uerò per eiuſmodi Philippi Burgundionis amicitiam cum Anglo factam in ſummam ſolicitudinem adductus, cum amicis principibus cõcilium habet: quo in conſilio, quia uires nõ erant pares, primùm de reſiſtendo agitur: ſecundo loco, ut ne ſubitò aduerſi quid eueniat, conſtituitur, ut ipſe Delphinus, in quo totius belli diſcrimen poſitum erat, in aciem nullo pacto deſcendat: tertiò

de exercitu comparando, præsidioq; locis opportunis locando prouidetur. Ita Delphinus animo ac copijs sese ad repugnandum oppugnantibus parat, armat, instruit.

At Henricus rex Franciæ regens, cum firmo exercitu ex Trecensibus mouens, in Senones ire contendit, qui in Delphini fide erant: postquam Senonũ fines effusis populationibus peragrauerat, ad eorum urbem accedit, & expugnat: item Moretum & Monsteriolum recenti Ioannis Burgundionis cæde nobile, capit: inde Meledunum obsidet. Erat præsidio loci præfectus Barbasanus uir bellicosus, qui oppidũ impigrè tuebatur, sed & is rei frumentariæ inopia uictus, in deditionem uenire cogitur. Cõcessa est omnibus abeundi facultas, præterquam illis, in quibus Burgundionis cædis culpa resideret: nam eò aliquot facinoris socij se contulerant. Rex recepto oppido, fontes ibi deprehensos, in quibus Barbasanus fuit, ad quem illius sceleris contagionem pertinere compertũ est, Lutetiam in custodiam mittit: postremò Meldem circunsidet, sed oppidani non diu obsidionẽ tolerarunt, qui paucis pòst diebus, subsidio desperato, deditionem fecerunt: hisq; rebus prosperè gestis, ad Carolum Trecas redit, & inde ambo cum Philippo Burgundione duce, Lutetiam proficiscuntur, quorum accessus fuit ciuibus multò gratissimus, quòd tum decmum odijs domesticis, intestinisq; bellis finem terminumq; aliquẽ breui constitutum iri existimabant. Henricus postquam Lutetiæ fuit, primùm de captiuis qui Burgundionis cædis conscij compedibus uincti tenebantur, & de alijs qui tunc in ea noxa esse reperti sunt, supplicium sumi iubet: deinde regni status collocandi causa, senatum conuocat, patribus exponit, quæ è Republica esse ducat, & multa instare, quamobrem in Angliam reuocetur, propterea uelint designare præfectos, qui in eius absentia res gerant. His causis cognitis ex uoluntate senatus, ducibus Humfredo eius fratri Gloceſtriæ, & Philippo Burgundiæ, imperium Reipublicæ administrandæ datur, ac Thomas Clarentiæ alter frater cum Ricardo Varuici comite, uiro singulari uirtute, in Normaniã mittitur, qui in regione præsit. Postquam est rebus ita prouisum, Henricus in Angliam cum Catharina uxore redijt, cuius aduentus tanta lætitia ab omni ætate concelebratus est, ut homines præ nimio gaudio, uix compotes mentium essent. Porrò non iniuria Angli sibi gaudebant, quandò res ex animi sententia succesſerat, obtento in Francia regno. Quare Henricus exoptatum suum plenè quasi consecutus, Deo gratias agi publicè cupiens, cum Henrico Cantuariensi antistite egit, ut ille confestim in quadriduum supplicationem indixerit: ipse deinde coacto principum concilio, res ab se ordine gestas exponit, docetq; in eo esse statu apud Gallos, ut sine eorum opibus, nequeant in tuto collocari, & idcirco rogat, ut ad bellum pecunia decernatur. Patres libentissimis animis morem principi gesserunt, secq; ac suas opes præstò esse dixere. Post hæc, Catharina regina more maiorum, in eo conuentu coronatur. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCCXXI, & cùm Henricus regnare cœpit, VIII. Dimisso concilio, rex primò ex nobilitate, plus militum quinq; millia, ex agrestibus alterum tantum conscripsit, dein imperatam pecuniam studio exigere instituit, ut citius ad exercitum in Gallias rediret.

Poscit locus, ut aliquid de re Scotica subijciamus: in eo enim principũ Anglorum conuentu, de quo suprà memorauimus, Iacobus rex Scotiæ primus

missus factus est, post annum decimum, quàm ab Henrico quarto captus fuerat, cui Ioanna Clarentiæ ducis priuigna locata fuerat, ut ex dote puellæ, partem redemptionis solueret, cùm pro altera obsides dedisset, qui ex fœdere in primis promisit se nunquam contra Anglum uenturum. Is in patriam reuersus res parũ quietas reperit, quòd sub idem tempus Robertus Albaniæ dux regni gubernator è uita excesserat: quare confestim principum conuentum fecit, in quo postquam ipse cum regina coronatus est, & regni status rectè constitutus, cum senatu egit, ut se pecunia iuuaret, quod libenter cuncti fecerunt. Rebus ex sententia ita actis, tanta gloriæ cupiditas ueræ Iacobum à primo cepit, ut nihil posthac antiquius habuerit, quàm bonas literas passim docendas per uiros doctissimos pretio accitos curare, ac iustitiam, bonos mores quos apud Anglos didicerat, colere, cum suis heroibus de uirtute certare, iuuentutem legibus continere, bellicisq; exercere artibus, ut ne animi per licentiam & otium insolentes fierent: & quia nouerat apud ipsos Anglos, quantum in bello ars sagittariorũ ualeret, idcirco pubem Scoticam usum eius rei diligentius solito perdiscere uoluit. Quid, quòd pœnam ijs statuit, qui à puero arti operam non dedissent? Talibus studijs imperium gerebat Iacobus, cùm illa Syluestres Scoti duce Chẽnetho uiro forti, nõ item probo, impedire conati sunt, qui populationes in meridionalem agrum facere cœperunt. Sed eam procellam multò maiorem fecit Alexander Insularum, ita eius regnum uocitant, regulus, qui se cum Sylueſtribus copulauit. Verùm Iacobus comparato protinus exercitu, tam citò nascenti malo remedium adhibuit, ut priusquam erumperet, in ipso propè uestigio sanauerit, reductis ad sanitatem eius labis autoribus. Nunc domum repedo.

Interim Thomas dux Clarentiæ cum parte exercitus, ex Normania in Andegauenses profectus, apud Belliforte oppidum castra ponit, & ibi audiens Francos qui Delphini fidem sequebantur, in propinquo esse, eò cum paucis equitibus procurrit, qui dum in hostem temerè fertur, inter primos interficitur, reliquis aut captis, aut unà interemptis. Angli qui ad Belliforte considerant, ubi de morte ducis cognouerũt, celeri fuga in Normaniam unde uenerant, se recepere. Henricus accepto de fratris cæde nuntio, ualde permotus, primùm omniũ Edmũdum Somerseti ducem, magni usus & nobilitatis uirum in Normaniã præmittit, qui loco Clarentiæ ducis, prouinciam obtineat: dein cum Ioanne fratre duce Bedfordiensi, & copijs quas parauerat, Caletũ quamcelerrimè potest transmittit, & inde pari studio profectus, sextis castris ad Vincentianũ Nemus (id nomen est regiæ uillæ procul à Lutetia circiter passuum millia tria, ad Sequanã sitæ) peruenit, ubi Carolus cum regina erat. Hîc multa agitant, quæ in rem opus essent: sed Henricus cum Burgundione secreta consilia confert de Delphino omnibus modis opprimendo, quòd certò sciret, illo incolumi, nunquam factiones extinctum iri. Dum talia aguntur, Catharina quam Henricus domi prægnantem reliquerat, ad Vindesorium castrum enixa est filium, cui patris nomen est impositum. Fama etiam nunc in uulgus ualet, Henricũ regem cùm intellexisset filium in eo castro natum, male de eo esse ominatũ, perinde quasi ille locus nascenti puero fatalis fuerit. Catharina simulatq; partu leuata est, ad uirum uenit, multa congratulatione accepta. Reges mox Lutetiam concesserunt, ubi relicto Carolo, Henricus cum

Burgundione, Carnutibus auxilio ire instituunt, quos per eos dies Delphinus obsidione cinxerat, adiutus à Scotis, quorum bene magnus numerus ducibus Ioanne Stuarto Burchaniæ Roberti gubernatoris filio, & Archibaldo Douglassate Victoni comitibus, ei auxilio uenerat. Verùm non expectauit aduentum hostis Delphinus, qui uiribus suis diffisus omissa obsidione, in Biturigeſ contendit: illum enim locum ut imperij tutissimam arcem sibi à principio partim eius natura, partim populi fidelitate fretus, eligendũ statuit, secq; eatenus eo continendum, quoad mutata fortuna, liceret rem suis restituere, qui ob id interim ioculatorio nomine, Biturigũ rex uulgò dictus est. At Henricus conserendi manum cum hoste cupidus, postquam Drocas, Vindocinũ, nonnullaq; alia loca recepit, secundum Ligerim iter tendit, in Belsiaq; castra facit, incolas à priuatis focis excludit, spoliat, distrahit. Belsiam hodie uocant eam partem Celticæ, quæ à Ligeris ripa, ad Sequanam pertinet, Parisiorum & Senonũ inclusa finibus. Inde Villamnouam oppidum, quod est ad amnem Ionam, in Senonensi agro situm, oppugnatum ire contendit. Hoc aduciens capit, & ad Ligerim regreditur, copijsq; trans flumen ductis, in Biturigeſ profici scitur, quò se Delphinus, uti dictum est, receperat. Hîc loco æquo potestatem pugnæ ipsi Delphino facit, quam tantum abest ut ille tentare uelit, ut statim in urbem intret. Quo uiso, Henricus propius accedens eius urbis situm cõtemplatur, quem animaduertens defendentibus nõ item oppugnantibus idoneum ac cõmodum esse, postquam agrum quaquauersum populatus est, Syluanectum pergit, ac ibi copiam rei frumentariæ, quæ iam deficere incipiebat, studio comparat. Interea Carolus Delphinus, qui magno artificio manus à prælio abstinebat, quòd infirmum exercitum haberet, & ob id nullum conficiebat iter, quòd ab hoste non bidui minimùm abesset, ubi cognouit Henricum ex Biturigum finibus longè excesisse, continuò Conenses qui Ligerim attingunt, obsidet, ac partem copiarum ad uastandos fines Philippi mittit, ut illum ab Anglo disiungat. Non fefellit eum sua spes, Burgundio enim maturè suis auxilio iuit, & cùm satis haberet hostibus resistere, per literas Henricũ admonuit, ut Conensibus subsidium mitteret, qui datis obsidibus hosti, recepissent se, nisi ad certum diem sibi succurreret, deditionẽ facturos. Respondit rex, neminem se missurum auxilio, sed se magnis itineribus iturum: quod urgente fato, efficere nequiuit: nam siue nimio labore fractus, siue cœli grauitate affectus, cœpit non bellè se habere, qui cum febre in ipsa uia subsedit, necessarioq; retrò abijt. Quo uiso, Bedfordiensis dux confestim Conensibus opem tulit, qui ea obsidione liberati, datos obsides ab hoste receperunt. Delphinus autem ducis aduentu territus, non modò Conenses diuexare destitit, sed etiam reuocatis omnibus copijs, quas in Burgundiones miserat, in Biturigeſ ut in tutam arcem se continuò retulit.

Rex Henricus interim corpore paulùm alleuato, se Syluanecto ad Vincentianũ Nemus cõmouit, qui protinus ex itinere multò grauius uehemẽtiusq; afflictari cœpit, ad quẽ paucis pòst diebus aduolarũt Bedfordiensis & Glocestrensis duces eius fratres, cum Ricardo comite Varuici, alijsq; ordinum ducibus. Iis uenientibus rex comiter dexteram porrexit, & cùm lachrymarent, constanti animo, sineq; ullo tristioris mentis argumento, eos consolatus est. Deinde ingraueſcente ui morbi, ubi deploratam planè salutem suam sensit, supplex

ſupplex ueniam petens, Deo opt. max. gratias egit, quòd ſibi mentis compoti ac nondum aduerſam experto fortunam, in flore uictoriarũ ſuarum, mors accideret, ac conuerſus ad fratres reliquoſq; qui aderant, eiuſmodi uerba fecit: Vos príncipes uídeo mortẽ meam dolere, at ego non item: nam hæc uitæ breuitas mihi fidei, integritatis, iuſtitiæ, probitatis, clementiæ teſtimoniũ dabit, facietq;, ut gloriam in morte, nõ ignauiæ reprehenſionem, aut magnæ culpæ uituperationẽ relinquã, quæ longinquitas temporis fortaſſe non præſtitiſſet, ſed atqueadeo ademiſſet, cùm mortales animi puncto interdum temporis mutari ſoleant. & hæc ad me refero. Cæterũ uos noſtra immatura mors nõ immeritò angit, non immeritò patriæ dolorem inurit, quòd in tanto rerum motu uos intempeſtiuè deſero príncipe orbos: ueruntamen ferendum minus mole ſtè eſt, quòd res humanæ tales ſunt, ut illis ad ſummam ſemper aliquid abſit. Conſulite uos, proſpicite, prouidete pro parte quiſq; ſua cõmuniter, ut iter q̃d ipſe tenui, tandem aliquando conficiatis. Oro, obteſtorq; uos, ut Henricum filium infantem ametis, benecq; inſtituatis, quò is ueſtra opera, cura, gratia, uircuadat, qui tanto imperio dignus habeatur. Meam chariſſimã uxorem nunc omniũ ærumnoſiſſimam ueſtris officijs ſuſtentate, in eamq; amorẽ eundem, quæſo, uelitis habere, atq; ipſe erga uos ſemper habui. Quod ad præſentem rerum ſtatum attinet, in primis admoneo, ut concordes, unanimesq; ſitis, atque perpetuam cum Philippo Burgundione duce amicitiam pacemq; habeatis, et ſi ita uiſum omnibus fuerit, Humfredus frater Gloceſtrenſis dux regni noſtri Anglici adminiſtrandi curam ſuſcipiat, nec aliqua de cauſa ex finibus excedat, quoad Henricus filius imperio maturus erit: at Ioannes Bedfordienſis dux cũ Burgundione, regnum Franciæ gubernet. Sed illud exiſtimatote, aut uobis Carolum quem Delphinũ uocant, modis omnibus ita armis ſuperandum, ut manus tandem det, aut illi poſſeſſione Frãciæ cedendũ: proinde cauſæ ueſtræ non indormiatis, dum gerendæ rei facultas datur. Et poſtremò quicquid uſu uobis uenerit, illud enixè curatũ uolo, illud præcipio, illud iubeo, ut Normaniam noſtris nuper uiribus receptã, uelut poſſeſſionẽ certam imperij noſtri, dignitatis, honoris, & antiquũ regni patrimoniũ domiciliumq; in perpetuũ retineatis. Talia dicẽti Henrico, reſponderũt omnes ſe imperata facturos, tam etſi tanta frangebantur miſericordia, ut præ dolore uix loqui poſſent. Ille cùm poſtea amplius unum diem uixiſſet, mortem obiuit, unicum id temporis decus, & lumen patriæ, quo nemo uir animi celſitate & magnitudine ac uirtute clarior natus, nemo pietate præſtantior, cuius deſideriũ etiam nunc apud mortales pariter permanet, atq; à principio apud ſuos fuit: nam ubi per uulgus fama mortis eius peruaſit, cuncti generatim ſubito dolore conciderunt, quibus ita mœror omnes fermè mentis partes ademit, ut more inſanientium, paſsim fortunam incuſarent, quæ tantam gloriam patriæ inuidiſſet: nimirũ regis immatura mors quantũ ſpei potiundi Francorũ regni Anglis ademit, tantùm recuperandæ libertatis ipſis Francis fecit. Quocirca iam tum fuere, qui ſuſpicati ſint illum interijſſe ueneno. Regnauit annos IX, menſes V, dies XXIII. uixit annos XXXVI. Corpus in Angliam deportatum ad Vueſtmonaſterium, maiorum ſepulchro infertur. Fuit ſtatura corporis quæ iuſtam excederet, corpore gracili, membris æqualibus ac ualidis, facie decora, collo oblongo, artis militaris peritiſſimus, ac eius gloria illuſtriſſimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIII.

MORTE Henrici regis, quanquam res Anglicæ infirmiores uidebantur, principes tamen nihilo secius magno animo bellum instaurandum, & domi pariter atq; foris omnia curanda, quæ ex usu essent, statuunt. Nam primo quoque tempore Humfredus Gloceſtrensis dux in Angliam reuertitur, conuocatoq; principum concilio, exponit quæ Henricus rex eius frater moriens mandasset, atque quo in statu res Gallicanæ essent. Postea quam omnia principes intellexerunt, placuit, ut ipsi Gloceſtrensi ex Henrici mandato, summa imperij traderetur. Is obiuit munus, & ne suorum factorum consiliorúmue aliquãdo pœniteret, ut memor aliorũ, oblitus sui, summa cum laude se tractare, cuncta quæ ad regni dignitatem utilitatemq; publicam pertinerent, prouidere, constituere, parare cœpit, & illud à primo curæ habuit, ut Henricus nepos bonis institueretur moribus, quem Catharinæ matri, quam secum in Angliam paulò antè deduxerat, & omnibus officijs complectebatur, cõmendandum curauit: sicq; rebus domesticis constitutis, de inde alia parare quæ ad usum belli necessaria erant, pari diligentia instituit. Itaq; habito conſtim militum delectu, quos in Anglia, in Galliáue ad bellum gerendum idoneos iudicauit, eos rebus omnibus paratos esse iussit, quibus centuriones & duces dedit, qui militaris disciplinæ sciẽtes essent, ut cùm res poscceret, præstò essent. Post hæc, ex senatus decreto, pecuniæ summam confecit, quæ ad expliandos rei militaris sumptus opus erat, ut nihil esset, quod retardaret bellum.

Hæc dum apud Anglos à Gloceſtrensi fiunt, in Gallijs Ioannes Bedfordiæ dux, quem ut caput rerum omniũ gerendarũ Franciæ regentem appellabant, cum Philippo Burgundione duce, pari studio omnibus quæ erant necessaria, prouidebat, sed in primis Carolum Delphinũ in potestatẽ redigere, ut Henricus facere destinarat, nitebat, cùm Carolus rex è uita migrauit, ob cuius mortem magna accidit rerũ cõmutatio, quæ adeò Delphinianis rebus opportuna fuit, ut de earum conseruatione uisum sit Deo cum primis curæ fuisse. Porrò bene multi ex Francis principibus, qui ante id tempus, partim Anglicanarum opum timentes, partim ueriti ne sibi fraudi esset, si ab officio discederent, cum Carolo steterant, ubi de morte regis cognouerũt, nil amplius quicq; pensi habent, quibus modis patriã pulsis Anglis recuperent, ad suosq; se adiungant, itaq; uno momento ad Delphinũ transeũt, secq; ac omnia sua in eius fidem permittũt. Quod animaduertẽtes Bedfordienſis regens & Burgundio, uno tempore ad loca opportuna dispositis præsidijs, coactoq; in unum exercitu, principes suos ad se euocarũt, ac apud eos regens concionem habuit, admonuitq;, ut ne fidem datam fallerent, néue aut autores essent, uel paterent Henricũ puerum auito regno fraudari, per perfidissimorũ hominũ odia, uel inimicitias inter Francũ & Anglum iampridem extinctas rursus renouari, atq; quemadmodum deberent recordari regnum Franciæ & Angliæ Dei beneficio, unum ex duobus post hominũ memoriam pulcherrimũ, fœdere æterno, & animis esse ctum, ac nuper ita stabilitũ, ut nulla humana uis ei resistere posset: & quis bellando detrimentũ acciperent, illud tamen breui in bonũ uerterent, si Henricũ

regem

regem suum colerent, obseruarent, amarent, ac eius hostes persequendos sta-
tuerent: ac ita præstaret, ut darent operã suo principi fortiter, fideliterq;. Hac
habita concione, Henricum cõmuni omniũ consensu regem Angliæ & Fran-
ciæ dicunt, principesq; qui aderant, in eius uerba iurare iubent, reliquosq; ex
toto regno ad id iusiurandum adigunt. His actis, copias ex omni parte accer-
sunt, secq; ad instaurandum bellum omnibus rebus parant. In Anglia itidem
Henricus sextus rex renuntiatur, eiusq; nomine cuncta gerunt, ut ita per po-
pulos maiestatis regiæ decus peruaderet.

Delphinus uerò per eos dies in Pictonibus erat, qui cognita morte patris,
animũ statim tristitia & gaudio permistũ habuit, nempe de obitu patris dole-
bat, gaudebat aũt quòd res ad se peruenisset, quam regali nomine auctus, faci
lius posse se defensitare sperabat, qui cõuocatis suæ factionis principibus, se re
gem Carolũ septimũ pronũtiat, edictoq; sic appellari iubet, & ita spe tandem
certa uacuam faciendi patriam hostibus erectus, maiore animo bellũ compa-
rat. Sunt statim ab initio tumultuosa prælia ab utrisq; facta, quoties casus tu-
lit, ut alteri alteros de improuiso inuadere potuerint, sed aliquanto pòst con-
flato utrinq; exercitu, more iusti belli, cœpere inter se rem gerere. Carolus se-
quundis uentis, prout uulgò dicitur, nauigans, ut nullas amplius interponat
moras, quibus fortasse ipse infirmari, hostis fortior fieri possit, exercitũ pau-
cis diebus magnum facit, ac Meulanum Normaniæ oppidum ad Sequanam
positum subito accessu oppugnare aggreditur, ad punctumq; temporis capit,
ac omnes Anglos qui in præsidio erant, ad unum interficit. Quod ubi Bedfor
diensis accepit, Thomam Montacutũ Sarisberiensem comitem, uirum animi
altitudine ac uirtute magis cum ueteribus Romanis, quàm cum eius seculi
hominibus comparandum, & Ioannem Lucemburgensem, qui Burgundio-
nis ducis magister equitũ erat, cum electa militum manu, Meulanum recupe
ratum mittit. Hi oppidũ circunsident, & quia Carolus modicũ præsidium il-
lic reliquerat, breui expugnãt, ac in Francum militem ita sæuiunt, ut ne quis-
quam omniũ euaserit. Qua re feliciter confecta, Sarisberiensis in Campaniã,
in qua præerat, cum parte copiarũ proficiscit, ac paucis pòst diebus, Sedanam
oppidũ Briæ (est Bria hodie pars illa, quam Campaniæ finitimã duo sepiunt
flumina Sequana & Matrona) obsidet, ac expugnat, interfectis omnibus, qui
collocati in præsidio fuerant, & in ijs Gulielmo Marino eorũ præfecto. Pari-
sij interea cum animaduerterẽt Carolũ in dies singulos augeri uiribus, quam-
obrem breui futurũ sperarent, ut in eius ditionem redirent, quod maximè cu
piebant, ne eatenus quoad ex animi sententia id accideret, sua fides in dubium
Anglis ueniret, legatos in Angliam ad Henricum regem miserunt rogatũ au
xilium, quibus post actas pro officio gratias, responsum est, ut in fide perma-
nerent, quandoquidem nullum eorum ciuitati auxilium atq; præsidium de-
futurum esset, si ipsi modò sibi non deessent, hostisq; fidem non sequerentur.
Item illo ipso anno qui fuit humanæ salutis MCCCCXXIII, & primus, cùm
regnare cœpit Henricus, Humfredus Gloecestrensis dux Iacobinã principem
Bauariæ in matrimoniũ duxit, quæ nupta erat Ioanni duci Brabãtino adhuc
superstiti. Quæ res magnam hominibus admirationem præbuit, quòd Glo-
cestrensis contrà quàm ius fasq; erat, alterius uiri uxorẽ in matrimonio habe-
re uellet: sed pluris ipsi Gloecestrẽsi erat mulieris diuitis copulatio, colligatio,

quàm hominũ admiratio aut sermo. At Ioannes Bedfordiæ, Philippus Burgundiæ, & Ioannes Britanniæ duces Ambianum conuenere, ibiq; inter se fœdus renouarũt, his additis conditionibus, ut alius alium ac simul omnes Hericum regem armis defenderent, ab iniuriaq; prohiberent: idq; fœdus nouaffinitate corroboratur, locata Anna Burgundionis sorore Bedfordiensi, qui id temporis cœlebs erat, quam ille dimisso conuentu, Trecas secũ duxit, ibiq; fecit splendidissimas nuptias, atq; inde Lutetiam rediit. Interea nonnulli deues qui inuiti Anglorũ imperio parebant, cùm uiderent Bedfordiensem procul esse, statuerunt Carolum urbe recipere, atq; non prætereundum tantum commodum existimantes, Carolum de consilio admonent, diemq; statuunt, quo ad portas sit ueniendum. Atqui dolus nõ processit, sed autoribus exitio fuit. Venit Bedfordiensis per tempus, & celerius coniuratorũ opinione, qui de cõiuratione certior factus, quos reperit delicti affines, pœna affecit. Secundum hæc, ex ea re cognito ciuium animo, dux solerter accurateq; instituit urbem munire, custodias passim disponere, insidias Francorum anteuenire, nihil apud se remissum uolens, nihil apud illos tutum ducens. Inter hæc, Carolus Crauantum obsedit, quò confestim concurrit Sarisberiensis, & Gulielmus Pola Suthfolchiæ comes, cum quatuor armatorum millibus, commisoq; prælio, Francos cædunt, fundunt, profligant, duobus millibus ex illis occisis, & quadringentis captis, quo in numero fuit Bucanus equitum magister, qui statim pòst se pretio redemit, ad militiamq; rediit. Hac re prosperè gesta, cum Sarisberiensis intellexisset aliquot arces in agro Laudunensi à Francis interim occupatas, eò celeriter contendit, pariq; fortuna loca omnia recepit. Contrà Franci eodem tempore Compendio, & in Morinis Croteio oppidis per deditionẽ oppidanorũ potiuntur, quæ Angli mox primo aduẽtu territis eorũ animis, qui in præsidio erant, nullo negotio recuperarunt. Dum hæc in Gallijs aguntur, Gloceſtrensis habito in Anglia militum delectu, decem armatorũ millia ad Bedfordiensem, Lutetiã misit, quibus ille præfecit Sarisberiensem, & Robertum Vuyllugby hominẽ summo loco natũ, multũq; prouidentem, ac Gulielmũ Polam: ipse uerò secũ habebat mille & octingẽtos equites, ac peditũ millia octo. Cum ijs copijs Bedfordiensis ex Parisijs mouẽs, in Normaniã proficiscit tentaturus, si uspiam possit Carolũ ad æquũ certamen allicere, quippe qui eo nõ uicto, putabat res suas nunq; perbono fore loco: sed cùm hostis nusquam cõpareret, Hyuerã arcem in Normaniæ finibus longè munitissimã obsedit. Erat intus magna electorũ militũ manus, qui se fortiter defendebãt, quos Anglus circũdare uallo & aggere, atq; operibus oppugnare adortus, post paucos dies cẽpq; obsidere cœperat, ad deditionem faciendam subegit.

Carolus qui id temporis in Turonibus morabatur, iam inde à principio de ea re certior factus, nõ magnopere curare negotium est uisus, qui interim partim loci natura, partim suorũ uiribus fretus, copias tantũmodo cogebat, quibus ex æquo posset cum hoste acie confligere, itaq; ubi exercitũ numero ampliorem contraxit, Ioannem Alenconij ducem suis subsidio mittit, iubetq; ut, si ita res postulet, non refugiat certamen. Dux celeriter profectus, antequã ad locũ appropinquat, de arcis deditione cognoscit, atq; tum iter necessariò commutans, Vernolium petit, paruoq; negotio expugnat, occisa bona parte ex Anglico præsidio: quo magnis munito operibus, mox à Carolo donatur, quòd

quòd id suæ ditionis esse debere iampridem contendisset. Quod ubi Bedfordiensi nuntiatum est, nihil cunctatus cum instructo exercitu Vernolium contendit, eoq; modo ad castra hostium procedit. Franci ex improuiso hostium aduentu aliquantulum territi, quid facere expediat, inter se agitant. Placebat ferè omnibus, ut in castris expectarent, dum quid ipsi hostes molirentur, facilius cognoscerent: nam memores se antea sæpius uictos fuisse, quotiens in certamen cum Anglis descendissent, non inuiti ad pugnam conserendam contabantur: sed ubi aciem hostium magis magisq; appropinquare uiderunt, sublatis animis, cum uariis ululatibus, cantuq;, more suo, arma capiunt, ac pro castris consistũt. Prælium missilibus incipitur, sed statim illis missis, pedes conferuntur, nudatisq; utrinq; gladiis, magno clamore cõcurritur: pugnatur neruose & constanter, atq; adeò æquo Marte, ut utro se uictoria inclinaret, nequaquam facilè internoscereť, multis passim utrinq; cadentibus: fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ: ubi plus periculi impendebat, ibi pro se quisq; acrius resistere ac propulsare nitebatur, itaq; amplius horas quatuor, extractum erat certamen, cùm etiam tum euentus incertus esset. Dux Alenconij interea non desistebat simul orare, simul hortari milites, ne deficerent, néue paterentur hostes iamiam fugientes uincere. At Bedfordiensis ipse quoq; circumire, hortari, renouare prælium ubiq;, qui ad extremum cùm animaduerteret Francos labore & æstu languidos (ea enim est natura Francorum, ut diutius præliando, laborem nequeant tolerare, pluscq; terroris incutiant, quàm uirium in certamine habeant) minus solito instare, tum deniq; totis uiribus in hostem feratur, quem sui sequentes tanto impetu inuaserũt, ut primùm hostem loco mouerint, inde præcipitẽ egerint. Ceciderunt in ea pugna ex Francis quinq; millia hominum, & in primis Bucanus equitum magister, atq; Ioannes Stuartus homo Scotus, quem suprà ostendimus uenisse auxilio Carolo, ac amplius decem ordinum duces homines Franci. Capti sunt circiter ducenti, & in ijs Ioannes dux Alenconij. Sed fama est occisos captosq; fuisse ad quindecim millia: ex Anglis duo millia desiderata sunt, partim peditum, partim equitum. Accepta est hæc plaga à Francis eo anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCXXV, & cùm regnare cœpit Henricus, III.

Bedfordiensis postq; tanta est uictoria potitus, eue stigiò genu nixus, & ad cœlum tendens manus, gratias Deo immortales pro tanto beneficio egit, aliquandiuq; præ gaudio lachrymans suppliciter orauit: deinde facta potestate Francis abeundi, Vernolium recepit, impositoq; præsidio, in Parisios rediit. Sarisberiensis uerò Cenomanorũ ciuitatẽ opibus & armis opulentissimam oppugnatũ pergit. Ciues quanquam cùm subito hostis aduentu, tum Sarisberiensis nomine apud hostes pariter atq; socios celeberrimo territantur, tamen se magno studio ad defendendũ parant, quòd intus redundarent fortissimorũ militum multitudine. Anglus quamproximè potuit sine suorum incõmodo, positis castris, mœnia tormentis æneis quæ bombardas Itali uocant, & quorum usus, qui esse cœpit anno MCCCLXXX. ut lib. de inuent. rerũ II. cap. XI. demonstrať, nõ antea Gallis perinde erat cognitus, tanta ruina quassare cœpit, ut intra paucos dies bona murorũ parte urbẽ nudauerit. Quo uiso, Cenomani etiã desperato subsidio, quod ad eum diem frustra expectarant, impetrata militum qui in præsidio erant, incolumitate, deditionem fecerunt. Fir

mata ciuitate præsidio, cui Gulielmus Suthfolchiæ comes uir fortis præficit, ad Fanum Susannæ oppidum eiusdem regionis celebre exercitus ductus. Erat in oppido Ambrosius Delorus uir militari gloria illustris, cum magna armatorũ manu. Sarisberiensis ubi situm naturamq; loci speculatus est, ad eam partem ubi oppidum minus munitum uidebatur, oppugnare aggreditur: scalæ admotæ, & clamore primo, impetuq; ad murorũ summa penè peruentum erat, cùm oppidani cum Franco præsidio, qui in pugnam extra oppidum descendere nõ audebant, uim hostium ab se arcentes magno animo resistere coeperunt. Certatum est eo die, ac deinde, sæpius multis utrinq; conuulneratis atq; interfectis: sed oppidani nihilo minus in bellum intenti erant. Quod ubi Sarisberiensis uidit, atq; simul animaduertit se nihil eiusmodi leuibus pugnis proficere, reductis in castra copijs, uallo primũ fossaq; mœnia circundat, deinde iubet milites quibus id negotium datum erat, locis minus munitis tormenta admouere, ac ita mœnia ipsa dies noctesq; uerberare: quod sine mora factum est, ita ut muri in magnam longitudinem paucis diebus deiecti sint. Qua re Delorus territus, deditionem fecit, duobus aureorũ millibus pro sua suorumq; incolumitate solutis, ut tantum inermes cum singulis uestimentis abirent. Exin Sarisberiensis Mena arce, ac oppidis nõnullis partim ui, partim pactionibus potitur. Interim fama eiusmodi rerum per Gallias perlata, alijs terrorẽ, alijs mœstitiam afferebat, cùm in Anglia acceptis uictricibus literis, quas Bedfordiensis frequẽtes dabat, cuncti mortales gaudio exultarẽt, quòd sui duces singulari prælio hostem uicissent, totq; uno tempore oppida recepissent. Quare senatus supplicationes confestim decreuit, quò eas uictorias Deo potius quàm suorum uirtutibus acceptas referre uideretur. Carolus interea tot uno tempore incõmodis affectus, nihil de rerum suarum studio remittendum ratus, undecunq; militem colligit, & in primis Iacobum regem Scotiæ auxilium poscit: quod ille non modò non negauit, sed statim Robertum Patillocum uirum strenuum cum ualida armatorum manu in Galliam misit, qui se cum Archibaldo coniungeret, quanquam Gloecstrensi Angliæ procuratore reclamante, ac per legatos agente cum Iacobo, ut ne contrà faceret, quàm iuberent iura fœderis, quod paulò antè cum Henrico rege fecisset. Sed plus amicitia quàm iustitia apud Scotum ualuit.

Dum ita res in Gallijs feliciter ab Anglis geruntur, dux Gloecstrensis cum Iacobina uxore, transmittit Oceanum, & Montem quod est Annoniæ oppidum percelebre, & quicquid locorũ Ioannes Brabãtiæ dux nomine dotis uxoris Iacobinæ tenebat, de eo capit. Quod factum Philippus Burgundiæ dux qui Brabantini causam tuebatur, molestè tulit, & nõ dubitans, quin quod honestius, id duci pro suo in eum amore, futurũ esset antiquius, per literas Gloecstrensem admonuit, ut ab illo negotio desisteret, palàm testatus, tam ei turpe esse aliena loca occupare, q̃ alienũ uiolare torum. Verùm tantũ abfuit, ut Gloecstrensis salutaria amici monita audienda duxerit, ut etiã siue amore, siue auaritia captus, armis quæ de Brabãtino cepisset, se defensurũ iactauerit: qui cùm paucis pòst diebus ob res graues quotidie impendentes, necessariò in Angliã reuocaret, Iacobinam cum magno militũ Anglicorũ numero in Annoniam reliquit, quæ se & possessiones suas ab iniuria ducis Brabãtini defenderet. Cæterum ubi Gloecstrensis ex finibus excesserit, ecce tibi, Brabantinus bellũ mulieri intulit,

intulit, quo ambo aliquandiu conflictati sunt, cùm ad extremum res ad Martinum quintum Rom. pontificem delata est. Is cognita causa, secundum nuptias Iacobinæ cum Brabantino iudicauit, suaq; autoritate matrimoniū quod Iacobinæ cum Gloucestrensi intercedebat, irritum decreuit. Atq; ita re peracta, Iacobina ad priorem adhæsit uirum, Gloucestrensi non inuito, utpote quem ius æquè rexerat, ac mulieris importunitas supra modum iam fastidire cœperat.

Per idem tempus Edmundus dux Somerseti, qui Normaniæ præerat, Fanum Iamæ dirutū olim oppidum quod Britannis finitimū est, reparauit, ualidoq; præsidio firmauit. Is Edmundus successit in principatū Ioanni suo fratri primo duci Somerseti, qui deinde moriens unicam tantùm filiam nomine Margaritam reliquit, quæ, ut alibi dicetur, ex Edmundo comite Richemondiæ, genuit Henricum septimum regem. Ioannem autem & Edmundum fratres creauit Ioannes comes Somerseti, quem, ut suprà est demonstratum, Richardus secundus fecit Marchionem Dorcestriæ, quòd ille Ioanne duce Lancastrio eius patruo ortus esset, genitus ex Catharina tertia eius uxore. Illud bellè admonendum duxi, nihil iniuriæ factum fuisse Margaritæ, quòd Ioanni patri in Somersetensem principatum non successerit: siquidem ex ueteri instituto, apud Anglos, duces & comites titulos dignitatis à comitatibus habent, in quibus sæpe nihil opū, nihil ditionis illis est, sed eorū opes in agris ac cæteris possessionibus consistunt. Quocirca parum refert, quis in eos titulos successerit, quos rex suo arbitratu illis distribuit, quos duces aut comites facit, uti suprà lib. XIX. idem planius feci. Iam satis diuertimus.

Cùm ita sortem belli fortuna uariaret, uenit in mentē Ioanni Britanniæ duci præteriti temporis, quo Angli tentarant in terra Britannia imperium obtinere, & in præsentia pertimescendum existimabat, ne Francis uictis, oculū suo principatui adijcerent, qui talem morbum lateri iamiam adhærentem, quem admodum ille falso suspicabatur, depellendum statuens, ad Carolum defecit. Confirmauit ea res maiorem in modum animū Caroli, qui ob res paulò antè male gestas, in terrore erat: quapropter ducis causa, Arthurum eius fratrem, quem Angli Richemondiæ comitatu donauerant, & cum fratre defecerat, magistrum equitū dicit, quod munus obiuerat Bucanus in Vernoliana pugna interemptus. Dux uerò haud diu pòst superstes fuit, qui tris reliquit filios, Franciscū, Petrum, & Ægidium. Franciscus patri successit. Ad Arthurum redeo. Is gloriæ appetentior per nouum magistratū factus, putauit apprimè sefacturū Franco gratū, si Fanum Iamæ, deiecto Anglico præsidio, in potestatē rediger et: itaq; coactis in unum propè uiginti hominū millibus, oppidum circundat, fortiterq; oppugnare aggreditur. Inopinantes Angli re subita perturbantur, ac uix portas tuentē, sed paulatim collectis animis, captoq; cōsilio, resistere incipiūt, cùm interim pars per portā arcis, quæ ad mœnia pertinet egressa, & altera ex oppido sese eiecit, ac facto cuneo, antè & à tergo prorupit. Tum Franci subito hostiū impetu circunfusi, desperata oppugnatione, partim fugā faciūt; partim interficiuntur, aut in lacu oppidum proximo submergunt. Ita omissa obsidione, Arthurus in castra quæ in propinquo erant, reuertit, quò etiā ex fuga multi suorū antea se receperant. Nocte autē insequenti, indignati inter se Franci ob rem male gestam, cùm alij alijs culpam adscriberent, nanq; res bellicæ ita sese habent, ut in uictoria ignaui etiā glorientur, in rebus uerò

aduersis optimis quibusq; militibus simul dedecus assignetur, orto repentè tumultu, omnes desertis castris abierunt, etsi Arthurus maximè reclamabat, præsertim quòd tormenta hostibus relinquerent. Sed Arthurus dolens tantum conatum male cecidisse, ut suorum fugæ turpitudinem uirtute deleret, in Andegauenses inde aduolauit, quacunq; iuit, omnia uastauit, diripuit, abstulit, ac unum uel alterum oppidum cepit.

Quo facto, omnis resedit subitò ardor & impetus, cùm dux Bedfordiæ in Angliam discessit, partim curandi nonnullas simultates inter principes regni ex inuidia ortas quamprimùm deponendas, partim noui militum delectus habendi causa. Is confestim conuocat concilium, de controuersijs diligenter cognoscitur, & ad quos eius mali labem pertinere constat, iustissimo honestissimoq; omnium conuitio castigantur, quod tempore belli per suas priuatas inimicitias populum ad seditionem, ad arma uocarent, quo potissimum deberet omnibus iuxtà una esse uoluntas. Ille postea hortatur, ut dignitatem & existimationem Henrici regis, cuius auspicijs id temporis Gallia sub imperium Anglicum penè redacta esset, omnibus officijs defendere uelint. Hæc ita principes mouere, qui odijs mutuis agitabantur, ut statim alij cum alijs inter se, in gratiam redierint, ac de senatus decreto, ingens militū numerus conscriptus fuerit. Quibus rebus ex animi sentētia confectis, statuq; reipub. ex re, ex tempore, constituto meliore, dux eadem propè atq; uenerat celeritate in Galliam reuertitur, cum electa militum manu, cui præerat Ioannes Talbotus uir inter uiros, & nobilitate generis, & animi uirtute amplissimus, clarissimusq;, qui tot deinceps bellorum uictor fuit, ut eius nomen tam maximè formidabile Francis, quàm apud omnes gentes plurimū celebre extiterit, uel etiam nunc. Secutus est ducem & Henricus Vintonienſis episcopus, ac diui Eusebij cardinalis, Ioanne duce Lancastrio, & Catharina eius tertia uxore natus, à loco natali, cognomento Belfordius, uir multò frugalissimus, qui res Anglicas sæpe afflictas consilio & opibus iuuandas maximè omnium curauit. Bedfordiensis paucis pòst diebus, quàm in Galliam reuertit, fit per exploratores certior, Montargeū, quod est Aurelianensis agri oppidum, à præsidio esse uacuum, adeò ut nullo ferè negotio capi posset: quo audito, partem copiarum ex Parisijs, supplementumq;, quod ex Anglia adduxerat, duce Ricardo Varuicensi comite eò mittit. Ille quammaximis potuit itineribus peruenit ad oppidum, quod animaduertens ualidiore firmatum esse præsidio, quàm fama erat, non adoritur, sed castra propè ponit, atque obsidione cingit. Celeriter hæc fama ac nuntijs ad Arthurū Francorū equitū magistrum perferunt, qui cùm uideret rem requirere diligentiam, & ipse tempore exclusus nequiret ire suppetias oppidanis, misit confestim Stephanum Hyrum Francum equitem cum bona exercitus parte, qui hostem ab obsidione arceret. Postquam eò uentū est, Franci sua multitudine freti, qua maximè præstabant, castra hostiū inuadunt, primoq; impetu effractis munitionibus, post magnam editā cædem, Anglos in fugam uertunt. Apud quosdam autores inuenio mille & quingentos Anglos partim ferro cæsos, partim in proximo amne qui in Ionam influit, fracto ob transeuntium impetum ponte, demersos fuisse. Atqui id temporis uidetur nihil Francis lætum, quin illud idem tristitia admistū esset, contingere potuisse: nam per eos ipsos dies Nicolaus Borthus à Sommersetī duce missus ad

uexan-

uexandos hoſtes, in fines Britannorũ, qui paulò antè, ut ſuprà oſtendimus, ſe Francorum amicitiæ dederant, exiuit, dimiſsis in omnes partes equitibus, quibus quoquouerſum excurſiones ſine impedimento facientibus, omnes paſsim uici, omnia ædificia incenduntur, præda ex omnibus locis agitur, oppida minus munita capiuntur, oppidanis interfectis, aut captiuis abductis, ut ſe redimerent. Tali modo finibus populatis, Nicolaus in Normaniam ſine ſuorum uulnere, cum ingenti præda ad exercitũ redijt. Hæc igitur ſociorum clades nõ immeritò Francorum animos ob uictoriam ſublatos nonnihil depreſsit, infirmauitq́ꝫ, quos uiciſsim plurimum confirmauit Ioannis ducis Alenconij reditus. Is ſuperiore anno in Vernoliana pugna captus, datis pro redemptione coronatorum numûm millibus centum, ab Anglo per eos quoqꝫ dies dimittitur.

Dum hæc alibi geruntur, Cenomanorũ defectio tentata eſt: nonnulli enim principes ciuitatis qui iam antè ſe populi Anglici imperio ſubiectos dolebãt, cùm intellexiſſent Britannos repudiata ipſorum Anglorum amicitia, Caroli fidem eſſe ſecutos, rati eam partem breui tempore ſuperiorem fore, Francum urbe recipiendum ſtatuũt: itaqꝫ ratione rei conficiendæ inita, temporeq́ꝫ conſtituto, per ſecretiſsimos nuntios ſua clandeſtina conſilia Francarũ copiarum præfectis, qui in propinquo ſtationes habebant, patefaciunt. Illi tantam occaſionẽ nacti, collaudatis ciuibus reſpondent, ſe in tempore adfuturos, ac ſimul omnibus pollicitationibus atqꝫ præmijs eos ſolicitant, ut quod deſtinaſſent, nauiter maturent. Vbi is dies uenit, præfecti nocturnis itineribus accedunt, factaq́ꝫ per ignẽ aduentus ſignificatione, urbi appropinquant. Ciues qui in muris eorũ aduentum obſeruabant, uiſo à longè igne, idem ſignum reddunt: extinctæ deinde utrinqꝫ flammæ, & Franci ſilentio ad portã ducunt. Cõiurati intus ex improuiſo ad portam ſopitos uigiles in cubilibus obtruncant, portamq́ꝫ aperiunt. Franci cum peditatu ingrediuntur, equites ad portam ſubſiſtere iubent, ut quò res poſtularet, occurrere libero campo poſsint: tum ſuos paſsim dimittunt, qui Anglos cædant. Tumultus erat, clamorq́ꝫ, qualis eſſe in capta urbe ſolet, ſed quid rei eſſet, nemo omniũ extra paucos coniuratos, ſatis pro certo habebat. Reliqui ciues Anglos ad diripiendam ciuitatem credebant coortos. Anglis uidebat̃ ſeditio aliqua cum fraude ab oppidanis facta. Gulielmus Suthfolchiæ comes loci præfectus primo excitatus tumultu, ubi ex clamore ſuorum, qui paſsim per urbem ex ſtationibus ea nocte fortè dilapſi trucidabãtur, cognouit Francos intromiſſos eſſe, cum ſuo præſidio in turrim quæ ad portam ſita eſt, quam diui Vincentij portam uulgò uocant, properè confugit, atqꝫ inde celeres nuntios ad Ioannem Talbotum qui Alenconij erat, cum literis mittit, qui petãt atqꝫ orẽt, ut ſibi ſubueniat. Literis perlectis, Talbotus cum expedito exercitu in Cenomanos contendit, præmittitq́ꝫ nuntiũ ad præfectũ, qui ei dicat ſe celeriter ſubſidio uenturũ, horteturq́ꝫ omnes, ne animo deficiãt. Interim Franci capta dominabantur in urbe, ac nihil formidantes perinde ſeſe otio inertiæq́ꝫ dabãt, ac ſi nullũ ab hoſte immineret periculum, quippe qui ſe à tantis laboribus quos ſuſtinuerãt reficientes, arbitrabantur Anglos uelut in ea turri in quam ſe recepiſſent, incluſos, nihil hoſtile molituros, ſed iamiam de ſua ſalute ſecũ acturos. Adfuit protinus Talbotus maximis itineribus profectus, & à ſuis per eam portã receptus, quam ipſi occupa-

rant, urbem ingreditur, & id quod rebatur, soluta omnia, rebus ut fit sequun-
dis, inuenit, nullam stationem ante portas, & ipsas patētes, uictorem uagum,
ac tantummodo ciuium libertate, & hostium clade gratulantem. Iterū igitur
urbs ab Anglo capitur, ac uictores Franci passim trucidantur, neq; se cogen-
di, aut arma capiendi spatiū datur. Quapropter pro se quisq; ad portas tendit,
& quia eas ab hoste occupatas inuenit, subitò de fuga desperans, uitam depre-
cari iam incipiebat, cùm Talbotus per præcones iussit arma deponi, & inermi
parci, nec præter armatos quenquam uiolari. Spe uitæ per hunc modū facta,
Franci arma iactant, seq; hosti dedunt: eorum pars necata, pars uerò in custo-
dias diuisa. Quo negotio prosperè confecto, Talbotus Pontosonem petit, ac
capit. Gulielmus uerò præfectus de Cenomanorū cōiuratione quæstionem
habere instituit, & de illis qui eius consilij principes fuerāt, suppliciū sumpsit.

Anglicæ res ea tempestate cùm sic ubiq; prosperæ essent, haud temerè spem
fecerunt Thomæ Montacuto Sarisberiensi comiti Aureliani potiundi. Est ea
urbs potentissima, quam olim Genebum uocabant, ad Ligerim posita in ea
parte Galliæ, quam Celticam appellant: uerùm quia situs loci suapte natura
longè munitissimus erat, & idcirco expugnatio non uidebatur opus esse uni-
us diei, placuit rem tanti momenti in consiliū deferri, tametsi ipse solus erat,
cuius uirtute populus Anglicus Francis longè terribilior ubiq; gentium exi-
stebat, cui suo arbitratu multa decernere, multa facere licebat, in quo, ut po-
stea morte obita, facilius apparuit, omnis Reipublicæ Anglicæ salus consiste-
bat, quòd nempe is homo esset semper multò paratissimus, multò expeditis-
simus, cui plurimū audaciæ ad pericula adeunda, plurimumq; consilij inter
ipsa pericula: nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat, ex
quo milites non alio duce plus confidere, aut audere solerent. Postquā in con
silio de tanto negotio aliquandiu disputatū est, placuit omnibus Sarisberien-
sis sententiam probari, quamuis opus arduū ac difficilimū factu iudicarent,
quod ipse tamen rem gerendam ex suis tum animi tum corporis uiribus me-
tiendo, facilimum ducebat. Itaq; ille plenus spei bonæ atq; animi, comparatis
omnibus quæ ad urbem oppugnandam opus essent, cum Gulielmo comite
Suthfolchiæ, ac Talboto, Aurelianum ducit, atq; non longius mille ferè passi
bus castra ponit, tum ex propinquo contemplatur situm urbis, mœniaq;, &
quæ pars tutissima mœnibus, uel flumine, quæ ue custodijs maximè esse ui-
deatur. Quibus rebus bene perspectis, quia nulli extra portas milites in agro
apparebant, usq; ad muros accedit. Hîc ex loci natura Sarisberiensis consiliū
capit: erat pons in Ligeri, per quem cōmeatus ex agris continenter inferebā
tur, item oppida uicina ad ipsum flumen pertinentia, quæ pariter rerum co-
piam subministrabant, ista primùm in potestatem redigit, præsidijsq; firmat,
pontemq; custodijs tenet, ac longo circuitu propugnacula facit, cōmunitq;
deinde ex munitione in munitionem perducta fossa, urbem circumuallare, ac
tormētis locis opportunis locatis, uexare instituit. Aurelianenses contrà sub
hostis aduentum, omnia ad defensionem necessaria parant, ædificia suburba-
na incendunt, agrum ex omni parte commeatu & pabulo spoliant, eaq; in ur-
bem ferunt: sed ubi hostem cinxisse mœnia uiderunt, tum tormēta aduersus
illius tormenta ponūt, interiore spatio perpetuas munitiones efficiūt, ne quo
loco fractis fortè aliquà muris, Anglus introire posit: armatorū numerum

parant,

parant,qui satis sit ad ipsa mœnia tuenda,quibus præficiunt Stephanum Hyrum,&Ioannem filium nothum Caroli ducis sui,qui paucis antè annis in Dagincurtensi prælio captus adhuc apud Anglos in custodia erat. Accessit itaq; ad muros Anglus,atq; summa ui oppugnare cœpit.quotidie leuia fiebãt prælia,modò ciuibus erumpentibus,modò in propugnaculis certantibus.Angli suis locis sic sagittarios,quorũ magnum habebant numerũ,locabant,ut bene multi ex oppidanis uulnerarẽtur,magnusq; incideret timor sagittarũ. Dum ita utrobiq; certatur, Carolus mittit Aurelianensibus subsidio Ludouicum Borbonienſiũ ducem cum expedita militum manu:is in itinere factus certior aliquot Anglicas cohortes magnam cõmeatus copiam ex Parisijs in castra ferre,eas ex improuiso inuadendas statuit, atq; cõmutato itinere, ad eas pergit. Cognouit aduentum eius Ioannes Fastolus,qui cohortibus præerat,ab equitibus antecedentibus,&in uestigio currus consistere,ac ijs circunductis,coronam fieri iussit.Quo facto,dimissis equis,aduenientis hostis impetum tanto animo excepere, talemq; stragem facere cœperunt, ut Borbonensis amplius ducentis ex suis amissis,sponte pedẽ retulerit,qui Aurelianũ profectus ægrè cum paucis est ingressus.Fastolus uerò suo itinere usus,cum cibis sine impedimento ad castra peruenit.Res per nuntios delata in Angliam gaudium publicum duplicauit,quòd per eos dies,circiter octauũ Idus Nouembris,Henricus puer multa cærimonia,more maiorũ, coronatus est, annum agens ætatis octauum,qui fuit salutis humanæ MCCCCXXIX.

Iam maiorẽ partẽ hyemis durauerat Aurelianensis obsidio plena periculi, plena uulnerũ, plena mortis,nanq; Angli acerrimè oppugnãdo, multos passim ex hostibus aut interficiebant,aut uulnerabant, contrà oppidani strenuè se defendendo,par pari referebãt,cùm inter hæc,ita casus tulit,ut Sarisberiensis haudquaquam moræ patiens,ac potiundæ urbis cupidus,ex quadam fenestra ædium, quas in edito loco habebat, oriente sole, subiectam urbem contemplari rursus diligentiusq; solito inspicere cœperit, ut locum obseruaret idoneum ad nouam oppugnationem,quam omnibus uiribus tentandam statuerat, ut qui eam urbem expugnatam aut deditam uolebat. Dum ita faciebat,&sexagesimum iam diem uehementius ciues diuexabat,ecce tibi, pila ferrea siue lapidea magna ui tormenti ænei,è regione domus missa,alterum fenestræ latus percussit,fregitq;,ac illius aliquot fragmenta in faciẽ eius iecit,quibus ita saucius interijt biduo pòst. Reliquit Aliciam effigiem morum suorũ, probitatis,honestatis unicam filiam,quam,uti deinde dicetur,Ricardus Neuyllus in matrimonium duxit.Cæterum quantũ damni immaturo Sarisberiensis interitu Respublica fecerit,iam tum perspicuè apparuit:nimirum inde dubio procul cœpit transmarinarũ rerum Anglicarum infirmitas, quam etsi ipsi Angli ut longè ualentissimum corpus primum nõ sensere, postea tamen eam tanquam pestem & morbũ uires intrinsecus paulatim corrumpentem perpessi sunt:nam statim post huius uiri mortẽ, fortuna belli mutata est, uti infrà perappositè declarabitur.Fuit proinde comitis mors æquè omnibus dum cibus longè maximo dolori,qui postquam ei iusta quæ mortuo debebantur, ritè fecere,nihilo secius obsidioni student,quæruntq;,quod Sarisberiensis facere decreuerat,quo pacto per uim urbem capiant, uel saltem ciues ad deditionem compellant. Cum primis huic rei magna cum cura uacabat Gulielmus

Neuyllus uir impiger, & peritus militiæ, is continenter hostes diuexabat, & suos diligentius noctu uigilias ducere, atq; interdiu prælium continuare hortando, pugnando, magno animo incommoda omnia patiendo, cogebat. Reliqui etiam duces nihil prætermittebant, quod ad debellandos hostes opportunum putarent. Quibus denique rebus factum est, ut Aurelianenses spe subsidij penè lapsi, de deditione facienda inter se agitare cœperint. Post uarias dictas propulsandi periculi sententias, plures in summi dedecoris, ultimiq; urbis excidij loco ponebant, ducebantq;, se Anglis Franci generis parum amicis subijcere: ex altera parte timebant hostium uictoriam, quòd ex ea cùm multa mala, tum certè tyrannis interdum existere soleat, qui propterea arbitrabantur tam imprudentium esse, non ista cauere, quàm non nisi seruire uolentium illa uelle, posséue pati: sed cùm uiderent rem in discrimen adductam, ad ignominiam similiter atq; miseram sortem declinandam, unum rebus suis consentaneũ iudicabant, ut Philippi Burgundionis ducis fidei se ac omnia sua committerent, quòd ille antiquissima regum Francorum stirpe ortus esset, & omnium opinione perciperetur ita usu uenturum, ut tandem aliquando Anglorum amicitiam repudiaret. Probata hac sententia, & cognito per secretiores nuntios de ea re Burgundionis consilio, qui responderat se id æquis conditionibus admissurum, si modò Bedfordiensi factum probaretur, legatos Lutetiam ad Bedfordiensem mittũt. Ille autem auditis legatis, senatum conuocat, exponitq;, quas Aurelianenses ciues pacis conditiones offerrent. Erant qui censerẽt eas deditionis leges esse admittendas, quò tam magna ciuitas & opulenta per hunc modum ab amicitia Caroli auerteretur: Bedfordiensis uerò & bona concilij pars turpe ac nefariũ exemplũ fore iudicabat, si ciuitas tam longa obsidione pressa, & auspicijs Henrici regis penè capta, in alterius ad extremum quàm in ipsius regis potestatem ueniret, quod aliæ scilicet ciuitates Aurelianenses facilè sequerentur, atque idcirco eiusmodi conditiones minimè concedendas. Vicit hæc sententia, & legatis responsum est, bellum Henrici regis nomine geri, & eius imperio subijci oportere. Atque his mandatis Bedfordiensis legatos ab se dimisit. Sed paruo casu, magna crebrò fit rerum commutatio: duplex enim inde malum accidit: Burgundionis animus primùm offensus est, qui arbitrans Anglos suæ gloriæ inuidere, iam tum de ijs malam animo opinionem accepit: deinde Angli obsidionem Aurelianensem relinquere coacti sunt.

Dum pacificatorijs legationibus Aurelianenses cum hoste agunt, Carolus copias undiq; arcessendas, principes Francos ab Anglorum amicitia omnibus pollicitationibus alienandos curabat: item commeatum quem ad obsessos Aurelianenses mitteret, studio parabat, cùm ad eum puella quædam nomine Ioanna, uiginti circiter annos nata ducitur. Hæc ob seruatam uirginitatem, Puella dicta, & singulari prædita animo ac fatidica, cùm ad Carolum adiuisset, eum primò uestitu regalem personam dissimulantem internouisse, deinde ita salutasse fertur: Bono rex animo es, atq; mitte timorem, uinces enim, & me duce, patriamq; tandem in libertatẽ pristinam uindicabis, si nõ maiestate indignum arbitrabere fœminæ opera uti. Carolus qui rebus suis iam affectis ualde timebat, facilè dictis credidit, in spem bonam omnino ingressus, ut qui iam tum aliquid diuinitatis in mẽte Puellæ sibi persuadebat inesse, ex eo, quòd

Nota de esta puella. Viragine

quòd ueſtitu non regio indutus, ab ea fuiſſet rex ſalutatus. Sed aliud fuit, quã-
obrem in eam ſpem uenerit: Puella enim petijt gladiũ, quem diuinitus, uti aie
bat, erat facta certior in templo diuæ Catharinæ in Turonibus, inter antiqua
donaria pendêre. Miratus Carolus, gladium inquiri, ac inuentum protinus
Puellæ afferri iuſsit, & periculi potius eius uirtutis faciũdi cauſa, quàm quòd
magnopere confideret facinus aliquod egregiũ à fœmina edi poſſe, armatorũ
manum cum parte cõmeatus attribuit, ut obſeſſos ſubleuatum iret. Puella ita
armata, dux agminis Aurelianum proficiſcitur, ac ſiue fruſtrata cuſtodes, ſiue
numine diuino tecta, noctis ſilentio inter tela hoſtium in urbem intrauit, ciba
riaq; intulit, ſine ullo ſuorum incõmodo. Angli interea qui certum habebant
ciues ob rei frumentariæ inopiam, nõ poſſe diutius obſidionem ferre, remiſ-
ſius ſolito urgebant, negligentiusq; excubias ducebant: ſed ubi cognouerũt
Ioannam Puellam cõmeatum ſupportaſſe, etſi contemptui habebant fœmi-
nam, quæ militaria munera obiret, tamen ob miſſum ſubſidium ira accenſi,
acrius multò hoſtem premendum ſtatuunt: itaq; duces ſuos cohortati, ut ali-
quando pro tantis laboribus, fructũ uictoriæ caperent, ijs qui primi in murũ
aſcendiſſent, præmia proponũt. Qua re pronuntiata, ſubitò ex omnibus par-
tibus euolant, murumq; complent ſimul tormentis cuiuſq; generis, ſimul te-
lis hoſtes à defenſione murorũ arcentes, idq; ſine intermiſsione faciunt. Ho-
ſtes quãuis re noua perterriti, ſeſe tamen nõ deſerebãt, nec animo dimittebãt,
cùm Ioannes Nothus per nuntios celeriter Carolo ſignificauit ciuitatem ino-
piã rei frumentariæ premi, ac uſq; eò hoſtem urgere, ut non poſſent uires cu-
iuſquam ſatis eſſe, atq; rem denicq; in tali periculo uerſari, ut breui male caſura
eſſet, & ne id accideret, poſitum in eius diligentia atq; uirtute. Quibus rebus
cognitis, Carolus quamcelerrimè potuit, & ſubſidium & cõmeatus copiam
miſit. Exercitus Aurelianũ ductus, ac caſtra propè ad millia paſſuum duo po
ſita. Tum Franci de ſuo aduentu Puellam quæ Aureliani erat, admonent, ro-
gantq; ut poſtero die cum electa ſuorũ manu obuiam ueniat, ſeq; tutò intro-
mittendos curet. Quod ubi per Anglum fieri licuit, qui ex uſu ſuo fore duce-
bat, ſi quamplurimi in urbe eſſent, in qua iam fames dominaretur, poſtridie il
lius diei omnes uno momẽto, contendentes de urbe erumpunt, proximumq;
propugnaculũ continenti impetu petunt, quod poſt multam factam utrinq;
ſtragem capiũt, atq; incendunt, deinde maioribus animis aliud longè maius
oppugnãt. Hîc quia bene magna defenſorũ manus aderat, uehementius depu
gnat. Francus qui numero præſtabat, facta corona, undiq; urgebat. Anglus
uitio munitionis, quæ iam frangi cœperat, omnibus rebus premebat, ægreq;
ſuſtinebat, cui ita laboranti ne Talbotus quidẽ qui in propinquo erat, & ter-
tium tenebat propugnaculum, ſubſidio ire poterat, ueritus ne ſe abſente, ea
quoq; munitio amitteretur. His igitur difficultatibus Angli aliquandiu preſ-
ſi, ad ultimũ loco ſummouentur, qui facto repentè cuneo ad Talbotum in ter
tium propugnaculũ ſe receperunt. Talbotus nulla facta mora, cum expedito
exercitu aduerſus multitudinem contendit, qui nõ mediocri terrore illato, &
ſuos firmauit, ut ſe ex magno timore colligerent, & hoſtes cõpreſsit, adeò ut
protinus ſe intra mœnia coniecerint. Cædes ab Anglo minor facta, quòd mu
nitio minus firma fuerat, in qua primum erumpentiũ impetũ excepit. Haud
ita multò pòſt Talbotus cõuocato conſilio, cauſas q; multas docet, quamob-

rem obsidionẽ ciuitatis diu oppressæ, & perinde quasi ope diuina defensæ, aut modis omnibus relinquendam, aut in aliud tempus reijciendam existimet, cùm meliore omine id opus tentari licuerit, ut ne tempus teratur, quo hyeme iam confecta, ad bellum magis necessarium eatur. Probata nõ tam libenter q̃ necessariò generatim à cunctis sententia, & dato profectionis signo, Magdunum pergunt. Discessu Anglorum omnia repentè apud Aurelianenses lætitia & congratulatione plena sunt, quòd tantum periculum uitassent: quare id beneficij Deo acceptũ referẽtes, in plures dies supplicationibus decretis, orarũt ad cuncta diuorũ templa, cõmunem uictoriam expoſcẽtes. Hinc profectò uideamus licet, illũ aliquoties minus consequi, qui plus nimio poscit: equidem Angli uincere potuerunt, sed existimantes suæ dignitatis non esse admittere Aurelianensiũ deditionem aliter atq; petebant factam, neglexere uictoriam, perinde quasi in manu esset: uerùm tantum pòst abfuit, ut Aureliani potiti sint, ut eos necessitas ab incœpto auerterit. Franci autem ob pulsum hostem gloriantes, reliqui negotij gerendi facultatem nequaquam dimittendam statuunt, qui continuò per omnem agrum Aurelianensem percurrunt, oppida quæ hostis præsidijs tenebat, recuperandi causa, & primùm Gergeũ petunt, paucisq; pòst diebus capiunt, amplius ducentis Anglis interfectis, & quadraginta captis: ex suis uerò militibus trecentos desiderarunt.

At Talbotus, quem ostendimus relicta Aurelianensi obsidione, Magdunum se contulisse, postquam oppidum præsidio firmauit, Lauallum concessit, iuxtaq; murum castra posuit, ac perspecto loci situ, suos cohortatus tanto impetu oppugnare cœpit, ut post tertium diem, quàm eò peruenerat, oppidum cum arce ceperit, at oppidanos quorum pertinaciam pœna afficiendam iudicabat, grauiter mulctauit. Franci post receptũ Gergeum, omnibus copijs duce Puella, Magdunum proficiscuntur, atq; sub mœnibus consistunt. Quare nuntiata, Talbotus & Ioannes Fastolus cum instructo agmine suis protinus auxilio ire maturant. Quod ubi Arthurus Francorum equitum magister per speculatores cognouit, haud mora, accita ad se Puella, & Ioanne Alençonij duce, cum omnibus copijs ad impediendũ iter profectus, ad Pataium oppidum quò hostes uenturos esse iudicabat, castra fecit, atq; equites pro castris instructos locauit, qui in uenientẽ hostem præcurrerent, prælioq; inopinantem exciperẽt. Angli dum cœptum iter faciunt, uiso à longè hostium equitatu, insidias sibi cauendas rati consistũt, peditesq; suos uallum palis more suo, circunducere iubẽt: cæterum tanta celeritate equites Franci in eos delati sunt, ut nullo sui colligendi dato spatio, equestrem pugnam cõmittere coacti sint. Hoc loco cùm esset amplius tris horas pugnatum, equitatus Anglicus multitudine pressus, in fugam uertitur. Peditatus uerò omnibus ferè telis consumptis, gladijs districtis confertus pergit, & parte equitum adiutus, ad suos incolumes Magdunum peruenit. Angli in primo congressu circiter mille ceciderc: captiuorum numerus centum, & in ijs Ioannes Talbotus. Ex Francis interficiuntur milites amplius sexcenti. At ubi fama per Gallias peruasit Talbotum esse captum, confestim omnium opinione res Anglicæ inferiores iudicantur, adeò ut multa oppida uno momento ad Francos defecerint. Nempe omnes generatim incensi rapiebantur ad libertatem recuperandam, sperabant tum demum optima, confidebant Deum uelle Rempublicam Francam

cam, quæ iamiam exurgere uidebatur, saluam, quòd soleat precibus placatus afflictos subleuare.

Carolus de parta uictoria certior factus, iam tandem sibi rem restitutam opinione certa mente cõcepit, qui ea animi præstantia hactenus fuerat, ut rebus aduersis pressus, nunq̃ se deseruerit, ita nunc Sarisberiensi comite sublato, & Talboto capto, duobus excellentissimis aduersariorum ducibus, eadem uirtute auctus maiora audere cœpit, atq̃ ita primùm omniũ Rhemos petendos statuit, ut ea potitus urbe, ibi more maiorum, & solita cærimonia consecraretur, quò cunctis constaret se perinde ritè, ut iure, sicut prædicabat, regem esse, ac to appellari: itaq̃ cum ingenti exercitu, duce Puella, quam ut oraculum de rebus agendis consulebat, iter per Campaniam faciens, Altisiodorũ contendit, quò ubi appropinquauit, legati ex ciuitate obuiam ueniũt, libenter se omnia factu ros quæ uellet, pollicentur, si modò datis in aliquot dies inducijs, eius uoluntate liceret, officij gratia, prius cognoscere, an ab Anglo subsidium esset expectandũ nec ne. Carolus ne gratos in se ciuiũ animos iniuria læderet, inducias dedit, & castris haud longè ab urbe cõmunitis, ac præsidio firmatis ne oppidani fidem fallerent, Trecas duxit. Hanc urbem quæ caput est Campaniæ, bis in tra paucos dies obsidere aggressus est, quam demum per deditionem recepit, facta Anglis qui in præsidijs collocati erant, abeundi potestate. Itidem Cathalanenses fecerũt: ibi proposito præsidio, Matronam amnem transgressus, Rhemos armis adortus est, quos nullo ferè negotio recepit: etenim ciues quò Anglorum imperia grauius ferebant, hoc obsidionem minus tolerarunt: sed ne proditionis crimine notarentur, Anglis qui loco præsidio erant, incolumitatem à Carolo impetrarũt. Carolus recepta urbe, more maiorum consecratur, ad quem totius eius factionis legati principes ciuitatum protinus gratulatum conuenere, prædicantes intelligere se iam tandem aliquando Deum optimũ maximum Franciæ labores miseratum, reddidisse sibi libertatem, quam à suis olim accepissent maioribus. Altisiodorenses quoque finitis per eos dies indu-
cijs, & nullo ab Anglis misso subsidio, in eius potestatem uenere.

Bedfordiensis interea qui intentis oculis cunctas regni partes intuebatur, animaduertens famam capti Talboti rebus suis sic nocere, ut aliquot ciuitates ab omni metu uacuæ nõ dubitarint rebellionẽ facere, & complures in dies singulos ad defectionẽ spectare, periculo occurrendi causa, modis omnibus maturandum cum Carolo conserendam statuit, ut ipse euẽtus uictoriæ, quam Deo iuante suis promittebat, reliquos populos in officio & metu contineret: itaque Lutetia profectus in Carolum contendit, qui paulò antè à Rhemis discesserat Dammartũ, & in itinere aliquot occupatis ignobilibus oppidis, collocatoq̃ præsidio, eo loci manebat, ut Parisios pecunia uel promissis solicitaret. Accessit Bedfordiensis, & castris loco natura edito positis, equites misit, qui hostem ad certamen prouocarẽt, irritarent, ferroq̃ & uerbis lacesserent. Carolus tum quoq̃ sibi dubitandum non putauit, quin productis copijs, prælio dimicaret, sed cùm per speculatores cognouisset Anglũ & numero & uiribus parem esse, statuit potius sine periculo abstinendum, quàm cum periculo prælium tentandum, ne cursum rerum suarum quæ iam prosperæ esse cœpissent, temerita te interrumperet interpellaretq̃. Factæ sunt igitur leues pugnæ tantũmodo inter equites in medio spatio, quod inter utraque castra intercedebat. Cæte-

rum Carolus cùm cerneret Anglorum studium & alacritatem pugnandi, sui
spicatus ne morando non cõmitteret, ut aut inuitus decertare cogeretur, aut
magna cum infamia se castris continere, de media nocte castris sublatis pedem
referre cœpit. Qua re multo mane cõperta, Bedfordiensis suos ægrè retinuit,
ne hostem insequerẽtur, quod consultò fecit, ut ne fortunam temerè tentaret:
qui ita desperans Francũ ad pugnam tum elici posse, Lutetiam reuertitur ani-
mo augendi exercitus, ut cùm in posterũ facultas daretur, maioribus uiribus
Carolum aggrederetur.

His temporibus Boëmi qui aliam sectam habent, ac cæteri Christiani, pro-
pterea quòd Rom. pontifici non parent, partim suæ hæreseos tuendæ causa,
partim, ut fit, odio in externos concitati cœpere finitimos uexare bello. Quod
ubi notum factum est Martino quinto Rom. pontifici, ille primo quoq; tem-
pore legatos in Germaniam misit, qui pios principes aduersus Boëmos, tanq;
Christianæ religionis hostes, ad arma concitarent: item Henricum diui Euse-
bij Cardinalem Vintonien sem episcopum legatum fecit, qui ad id bellum ge-
rendum ex Anglia cum aliqua armatorũ manu proficisceretur, cui simul iuf-
sit, ut religionis iuuandæ gratia, sua autoritate, decimam sacerdotiorũ impera
ret sacerdotibus. Henricus cõmunicatis põtificis mandatis cum senatu regio,
& illo nihil quicq; huic rei præuertendum decernente, pecuniã pariter exegit,
ac nõ mediocrem militũ numerũ confecit, quamuis nõ sine patriæ incõmodo
tot quotidie tributa conferrentur, totq; delectus haberentur, atq; ita rebus pa
ratissimus per Germaniam iter propédiem susceptur us iam ad littus peruene
rat, milesq; naues conscendere cœperat, cùm à Bedfordiensi literæ ad Gloce-
strensem allatæ sunt, quibus nouum militũ supplementũ petebat. Glocestren
sis magna affectus est solicitudine hoc nuntio, quòd neq; ullum paratũ habe
ret exercitũ, quem trans mare mitteret, neq; spatium esset in eo articulo tempo
ris, quo causa belli gerendi in Boëmos, nouus habitus erat militũ delectus, ad
cõtrahendas nouas copias, cùm præsertim res in celeritate posita esse uideret,
qui propterea necessariò nulla interposita dubitatione, Henricũ Vintonien-
sem magnopere rogauit, ut primũ cum exercitu, quẽ ducebat, ad Bedfordien-
sem se conferret, iuuaretq; suos in prælio, quod Bedfordiensis cum hoste pro-
pédiem facturus erat, & inde eo confecto feliciter negotio, prout fore confide
bat, in Boëmos pergeret. Henricus etsi permolestè ferebat suũ iter impediri, ta
men ne suis deesset, transgressus Oceanũ, Lutetiã ad Bedfordiensem cõcessit.

Interea Carolus factus ab equitibus quos in omnes partes ad cognoscen-
dos populorũ animos instigandosq; ad defectionem dimiserat, certior, Com
pendienses Bellouacosq; grato in se esse animo, ac maximè cupere ab Anglo-
rum dominatione liberari, & propterea paratos esse sibi uenienti aperire por-
tas, si modò id sine capitis periculo fieri liceret, cum expedito exercitu Com-
pendium petijt. Qua re cognita, Bedfordiensis maioribus copijs quas Hen-
ricus duxerat, auctus, obuiam hosti perrexit, ut tandem ad æquum certamen
eum traheret, qui uix in Syluanectensem agrum peruenerat, cùm Carolus ad
montem Piliolum qui inter Compendium & Syluanectum est, iter auertit,
ubi idoneum locum nactus copias collocauit, suos ex castris non facile ductu-
rus. Hæc ad Bedfordiensem per speculatores statim deferuntur, qui actutum
educto in aciem exercitu, propius hostem accedit, pugnæq; potestatem facit.

Franci

Franci monte Piliolo se cõtinent, & cum hoste aliquot tumultuarijs tantũmodo ab equitibus pro castris, factis prælijs, nil amplius tentant. Considerabat enim Carolus quantũ in bello fortuna, hoc est, subitus atq; inopinatus rei etiã minimè accidentis euentus posset, cui detrimenta prius crebrò accepta pro disciplina & documento erãt: item cùm per exploratores cognouisset multas ac amplas Galliæ ciuitates grauatè Anglorũ perferre imperium, ac paratas esse quamprimũ tentare rebellionẽ, sperabat sine certamine, ipsos Anglos modis omnibus tota Gallia breui tempore expulsum iri, & illud esse iudicabat, quãobrem Bedfordiensis ut uir prudens ac suorũ uulnerũ minus expers, de summa rei uno prælio decertare tantopere cuperet. Quibus rebus edoctus, in animum induxerat nullo loco, nisi quantũ necessitas cogeret, se fortunæ cõmittere, idq; in rem suã fore maximè iudicabat. Bedfordiensis qui Parisios cum primis suspectos habebat, quòd quicquid ciuitati imperatũ esset, ita illi facerent, ut inuitis imperatũ esse facilè appareret, nec multũ Burgundioni confidebat, cuius rei causa pòst perappositè dicetur, ubi animaduerterit hostem consultò certamen extrahere, Lutetiã reuertit. Tum Henricus Cardinalis legatus Romani pontificis sumpto secum exercitu, quẽ ex Anglia antea traduxerat, post quintũ & quadragesimũ diem, quàm in Galliã uenerat, iter suum in Boëmos processit: quò ubi peruenit, cùm omnia flagrare bello reperisset, rem Christia nam pro uirili parte fortiter iuuare cœpit, mãsitq; in Boëmis aliquot per menses, uscq; eò, dum cum alijs legatis reuocatus est à pontifice, misso cum maioribus copijs ad id bellũ Iuliano Cæsarino sancti Angeli Cardinale. Ac ita Henricus pòst egregiam sacro bello enauatam operam, domum incolumis redijt.

Carolus pòst Bedfordiensis discessum, Compendiũ, Bellouacos, & Sylua nectum, oppidanis ultrò in suam potestatẽ uenientibus recepit: qui licet ita faciente fortuna gauderet, nõ sperabat tamen prius posse se Anglos patria exterminare, quàm eorũ & Burgundionis consocietatẽ disiunxisset, quod tandem aliquando usu uenturũ confidebat: itaq; crebris nuntijs ipsi Burgundioni se primùm expurgatum uoluit, de eius patris interitu, atq; eum monitum, nihil esse alienius ab omni iustitia & pietate, aut quod minus deceat, quàm contra ciues, contra patriam facere, quàm uel ob priuatas iniurias, cum perpetuis hostibus consentire: deinde de pacificatione agitare, offerre conditiones minimè negligendas, polliceri plura, quàm præstare posset, tanto cœpit studio, ut eius consiliũ Bedfordiensi facilè nõ latuerit. Quocirca ille maioribus curis anxius, cùm uideret Anglicas res ualde infirmari, statuit quodcũq; aduersi incideret, primùm omniũ maximopere curandum, ut si loca omnia quæ Henricus rex eius frater in Gallijs recuperasset, nõ possent retineri, conseruari, defendi, saltem Normania à maioribus perdiu possessa non amitteretur, perinde ac ipse Henricus in extremo spiritu faciundum mandasset: quapropter dato imperio ciuitatis Lutetiæ Ludouico Lucembergensi Morinorum episcopo, ac Franciæ cancellario, & præsidio non modico relicto, in Normaniam proficiscitur, quò ubi peruenit, principes ciuitatum speciatim ad se euocat, quibus primùm commemorat beneficia omni tempore à suis maioribus in Normanos collata, iura & leges redditas, simul antiquam Normanorum ducum stirpem, quater atq; uiribus uelint incumbere in negotium pacis seruandæ, fideiq; non fal-

Angli reges orti essent: deinde singulos nominatim hortatur, ut animo pari-

lendæ, idq; si faciant, iam posse eos affirmat omnia præclara & magna ab Henrico suo rege meritò expectare. Dum hæc agit Bedfordiensis, fit certior nõnullos legum metuentes de oppidis, de agris demigrare: qua re permotus conuocat consilium, ad idq; adhibet omniũ ordinum duces, quos rogat de populo Normanico in officio continendo, sententias dicere. Cuncti partiendum exercitum in plures locos iudicant. Itaq; pars una ad oram maritimã tuendam Ricardo Eboracensium duci datur, altera in oppidorũ præsidijs collocatur, tertia Rothomagum ducenda Edmundo Somersetensi duci attribuitur. Sic rebus constitutis, copijsq; distributis, Bedfordiensis Lutetiam redit.

Dum hæc apud Anglos in Normania geruntur, Carolus Fanum Dionysij per proditionẽ occupat, præsidijsq; uincire maturat, ac exin Ioannem Alencõnij ducem, & Puellam præmittit, qui Lutetiam usq; percurrant, ciuiũ animos ad defectionẽ tentandi causa, & si ex re esse uideant, urbem oppugnare aggrediantur. Illi agmine quadrato cum scutatis militibus proficiscunt, urbiq; appropinquantes cum magna suorum cæde repelluntur ab Anglico præsidio. Quibus rebus auditis, Bedfordiensis celeriter ad urbẽ peruenit, collaudatisq; ciuibus gratias egit, quòd Dionysianos secuti nõ essent. Tum Carolus quem spes frustrata est, aliam rem aggreditur: misit enim Ambrosium Delorum Latiniacũ, quod est ad Matronam flumen situm, cui uenienti oppidum traditur. Haud multò pòst Carolus eò discessit, imposuitq; præsidiũ, quòd loco per se munito plurimũ confidebat, qui in Andegauenses iter habebat, cùm Anglici ex altera parte Fanum Dionysij armis adorti recuperarũt: tentarunt & Latiniacum recipere, sed cùm Puella in præsidio esset, quæ acriter resistebat, defensum egregiè oppidum est. Per eos ipsos quoq; dies, aliquot Anglicanæ cohortes, quæ statiua habebant, Rothomagi, duce Thoma Terello uiro strenuo, per hostium agros populabundæ cursitantes, Claromontem oppidum, quod leui præsidio teneri audierãt, primo impetu capiunt: sed quia locum custodijs, propter suorum paucitatem, munire non poterant, primùm murorũ partem nudant, inde diripiunt, ac præda omnis generis refertæ redeunt, unde uenerant. Alia ex parte Burgundiones duce Ioanne Lucemburgensi, cum bene magna Anglorum manu, Compendium petunt, uallo q; circundant. Sed neq; oppugnatione facilè capi poterat oppidum munitum, neque in obsidione uis magna inesse uidebatur, quia frumentum satis antea conuectum fuerat, attamen aut longo certamine expugnandi, aut ad deditionem cogendi spe adducti, ad mœnia subeunt, bifariam diuiso exercitu, & dies ac noctes alij telis, tormentisq;, alij cuniculis ad muros actis, alij prælio propè continenti oppidanos uexant, in idq; potissimum incumbebant, ut deditio maturius fieret, cùm subitò Ioanna Puella Dei uates, uti uulgò appellabatur, at suæ omnino sortis nescia, subsidio uenit, ac in oppidum fortiter se recepit, sed paulò pòst cùm oppido egressa in hostes temerè erumperet, à Lucemburgensi capitur, Rothomagũq; ad ducem Somerseti mittitur.

Hæc Puella cùm ultra fœminæ uires, sineq; ulla ferè peritia militaris disciplinæ, quam nunq; didicerat, multa facinora, & illa quidem egregia faceret, apud uulgus in suspitionẽ uenit, ut diceretur magicis artibus ea omnia agere: quamobrem in ueneficij crimen uocata, primò iubente duce Somersetensi, diligenter examinata est, an bene sentiret de religione Christiana: deinde quia uirili

uirili usa erat uestitu,& omnino uenefica habebatur,seuerè damnatur,atq; cõburitur.Sed Puella infelix priusquã ea pœna affecta sit, memor humanitatis, quæ unicuiq; innata est,simulauit se grauidam esse, quò aut hostes misericordia frangeret,aut faceret, ut mitius supplicium statuerent. Verùm postquam ob eam causam,nouem menses est seruata ad partum,& res uana apparuit, nihilominus crematur. Visa est ea profectò sententia in Puellam lata longè post homines natos durissima,quæ neq; molliri,neq; mitigari tempore potuit. Sanè fœmina pro patria ad uirilia decora excitata,digna fauore uidebatur, cùm præsertim permulta extarent parcendi exempla, & illud potissimũ à Porsena Hetruscorum rege editum : is enim composita cum Romanis pace, cùm obsides accepisset,& in ijs Cloeliam uirginem, & illa dux agminis aliarũ uirginũ, frustrata custodes inter tela hostium Tyberim tranasset, ad suosq; confugisset,ac inde ex fœdere restituta fuisset,non affecit uirginem pœna,sed collauda tam & parte obsidum donauit,& domũ remisit. Ad rem redeo. Hunc exitum Ioanna Puella habuit, magicis, uti uulgi opinio ferebat, artibus quàm bello gerendo aptior. Franci tamen illam etiam nunc ad pellendum patria hostem ex cœlo dimissam ferunt, quippe quam uirginem interijsse prædicant. Post Puellæ casum, Franci nõ se deseruerũt, qui hostes cùm assiduis ex oppido eruptionibus, tum in campo sæpius pugnando, tot incõmodis affecerunt, ut illi desperata expugnatione,sua sponte recesserint.

Res Anglicæ per hunc modum in dies magis magisq; in terra Gallia infirmiores erant,quod uariè afficiebat principes,quorum pars occupatis ægritudine animis,horum temporum malum præ illo, quod impendêre prospiciebat, leue admodum ducebat:pars quod acciderat, grauissimum existimabat, quia uidebat hostis uires per id auctas,& suas plurimũ debilitatas : ac ita tacitis incensus curis,pro se quisque animo uersabat, ecquid remedij ad res propè affectas adhiberi posset,cùm ad extremum omnibus uisum est,in rem præsentem maximè esse,ut Henricus rex cum nouo exercitu, primo quoq; tempore Gallias peteret,partim suos confirmandi,partim Francorũ animos, aut metu,aut gratia,quam puer id ætatis plurimam præ se ferebat,in officio continendi causa.Quocirca conscriptis copijs, quæ satis uiderentur ad iter faciendum, & pecunia in sumptus necessarios eroganda ex tributo cùm sacerdotibus tum reliquo populo indicto, confecta, Henricus duce Henrico Cardinale,ex Anglia profectus,primùm Rothomagum, inde Lutetiam uenit. Fit illi obuiam tota ciuitas,adolescentemq; optimæ indolis faustis plausibus regẽ salutat, etsi permulti fortasse erant, qui id officij simulatè præstarent, attamen dies ille cunctis æquè lætè concelebratus, populusq; pro concione collaudatus, pecunia, frumento,uino donatur. Bedfordiensis post hæc conuocato principum conuentu,sic locutus fertur:Ecce principes humanarum rerum successus, Henricus quintus cùm iure,tum ex fœdere rex uester futurus erat,sed ante fermè ætatis maturitatẽ uita priuatus, reliquit filium qui succederet, ac auitum regnũ possideret. Is apud nos est,eaq; de causa,in præsentia huc accessit, ut more maiorum coronaretur,suumq; Francũ populũ cognosceret, ab eoq; unà cognosceretur,qui unus omnium ex ueteri instituto,solet regem suum loco Dei, ut ita dicam, habere, & colere, ac fideliter & uigilanter dicto eius esse audiens. Et quãuis sint,qui Carolum sequantur,id tamen errore,nõ perfidia fieri constat:

quare qui ad officium redierint, sine fraude erunt. Igitur tantùm supereſt, ut uos ueſtra fide, quemadmodum hactenus nauiter feciſtis, uelitis deinceps da re operam, ut populus in officio permaneat, quo sanè beneficio tantùm de ue ſtro rege bene merebimini, ut omnia ab eo ampla expectare potueritis, cuius animum erga uos fore gratum, ex ueſtra tantùm conſcientia metiamini, licet. Dimiſſo conuentu, Henricus decimum agens ætatis annum, in æde deiparæ uirginis ſolita cærimonia ab Henrico cardinale coronat. Facta re diuina, prin cipes Franci in Henrici uerba iurant, dein per præconem edicitur, omnes sine noxa fore, qui intra certum diem, in Henrici ditionem redierint. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXXXII.

Dum hæc Lutetiæ aguntur, Meledunũ, Corbolium, cum nõnullis alijs lo cis, partim proditione, partim ui à Carolo recipiũtur. Sed alibi alio euentu res geſtæ ſunt. Erat bene magnũ Francorũ præſidium apud Bellouacos, hos Tho mas comes Harundellius ſperãs ad pugnam elici poſſe, poſitis procul caſtris, loco idoneo & occulto, prope ipſam urbem pedites equitesq; ſimul collocat, deinde aliquot equites leuis armaturæ præmittit, qui hoſtes ad eruptionẽ la ceſſant. Illi quod mandatũ erat, ſedulò facientes, uſq; ad portas progreſsi, ubi Francos ad inſequendũ paratos conſpiciunt, ſimulantes fugam, in inſidias du cunt, ſe temerè ſequentes. Franci in inſidias intrantes, paſſim occiduntur, una cum oppidanis, qui ſimul in hoſtem cõcurrerant. Nonnulli cognito ex remi tu equorũ dolo, in urbem ad ſuos ſe ægrè receperũt, reliqui interiere. Non po nitur, quod ſciam, ab aliquo autore occiſorum numerus, qui omnino non me diocris fuiſſe creditur. Item Ricardus comes Varuicenſis apud Gorneum, eo dem tempore cum hoſte pari fortuna congreſſus complures interfecit, ac ſexa ginta equites cepit. Similem fortunæ uim Rhenatus dux Barri, qui Carolum opibus maximè iuuabat, per eos illos dies paſſus eſt: Rhenatus enim qui uete res inimicitias cum Antonio Vallimontis comite habebat, contracto magno exercitu, Vallimontem oppidum oppreſſum contendit, quem ubi comes ap propinquare audiuit, ne ab hoſte intercluderetur, relictis militibus quos ſe cum habebat, præſidio oppidanis, ad Bedfordienſem & Burgundionem quo rum partes ſequebatur, rogatum auxilium aduolauit, & eo impetrato, ipſe & Antonius Tolongonius præfectus Burgundionum cum ualida armatorum manu, ſuis quos hoſtis aſperè premebat, protinus ſubſidio uenerunt. Quod ubi Rhenatus cognouit, ueritus ſi hoſtes appropinquarent muris, idq; oppi dani ſentirent, ut uno tempore, & ex oppido eruptio fieret, & à tergo à comite inuaderetur, relicta obſidione, ſuos in uenientes hoſtes conuertit, impreſsio nemq; facere iubet. Pugnatur aliquantiſper inter equites, qui primi impetum exceperunt, donec peditatus acceſſit, qui tanto impetu in certamen uenit, ut Franci non modò ſuſtinere non potuerint, ſed confeſtim in fugam uerſi ſint. Capitur Rhenatus, cum ducentis militibus. Occiſa ſunt tria circiter millia. Non minor per idem temporis occaſio bene gerendæ rei alia in parte Anglis oblata eſt, ſi eam imprudenter non omiſiſſent: Robertus enim Vuyllugby & Matthæus Gogthus homo Vuallus, uir audax, Fani Selerini arcem natura lo ci munitam obſident, inſtantq; per uim capere, contrà præſidium quod intus erat, ſtrenuè locum tuebatur. Quo cognito à Carolo, celeriter Ambroſiũ De lorum cum nonnullis alijs ducibus, ſuis ſubſidio miſit. Ille quia præfectus ar cis erat,

cis erat, & à præsidio quod ipse ibi collocarat, defendebatur, cupidus subue-
niendi suis, prior iter facere cœpit, sed mox ueritus ne non circumueniret, con
stitit ad Bellimontem, expectaturus dum eò reliqui duces cum suis copijs per
uenirent, quò inde omnes simul in hostes irent. Dum ad eum locum conue-
niunt Franci, interim Angli qui in obsidione arcis erant, id quod hostis age-
bat, per speculatores edocti, occurrendum statuũt, anteq; alteri ad alteros per
ueniant. Itaque bona pars de media nocte sine ullo tumultu egressa, castra ho-
stium adeò neglecta reperit, ut mille circiter hominũ prius in uallum intraue-
rit, quàm quisquã penè sentiret: sed cædes in ipso uallo facta excitauit hostes,
quos inopinantes tantus terror pauorq; repentè occupauit, ut nemo aut arma
capere, aut castris pellere hostem satis conaretur. At ubi illuxit, Angli prædæ
studentes hostem atq; huc atq; illuc fugientem non persequuntur, sed conten
ti tanta præda, eam dum abducere conãtur, ecce accidit, ut ex improuiso Fran
ci qui in itinere erant, exaudito clamore pugnantium, sese concitantes super-
uenerint, atq; hostem præda præpeditum magno inuaserint animo. Accurrũt
etiam reliqui Franci ex fuga reuersi ad suos: committitur utrinque atrox præ-
lium, diuq; æquo Marte certatur, sed ad ultimum superante multitudine, An
gli pedem retulerunt. Eorum nõnulli capti, & in ijs fuit Matthæus Gogthus.
Ex Francis multi cecidere, sed complures capti, quorum in numero Ambro-
sius Delorus fuit. Robertus obsidionem postea reliquit. Adeò imperatori ui
ctoria curanda, præterea nihil, quæ ita difficilis quæsitu, ita fugax est, ut qui
eam putat in manu esse, antequam teneat, falli semper ac damnum incurrere
possit, aut qui eam habet, nisi retinendam curet, cum incõmodo facilè amittat.
Angli dum quasi uictores prædæ studuerũt, partam uictoriam perdiderunt.

Dum autem ita Angli Franciq; de potentatu, de principatu, de uita denicq;
certant, in terra Gallia per bellorum licentiam, mortalium omnium faculta-
tes rapiuntur, thesauri sacri spoliantur, homines passim occiduntur, aut con-
uulnerantur, cruciatu & supplicio afficiuntur, matronæ constuprantur, uirgi
num raptus fiunt ex complexu parentum, quotidie oppida capiuntur, quoti-
die diripiuntur, atq; oppidanorum opes aliò exportantur, ædificia, uicicq; in-
cenduntur, ac nulla denicq; crudelitas in miseros Francos non exercetur, mitto
sexcenta alia calamitatum genera, quibus pariter premebantur. Ad hoc acce-
debat, quòd res interea ubiuis gentium publica sine legibus, quæ inter arma
silent quãmaximè, sine iure, sine iudicijs, iacere cogebatur. Nec Anglia eius-
modi iniuriarum expers erat, quæ in singulos dies suorum funera, cædes, uul
nera, ac tributis assiduis opes suas diminui uidebat, ita ut cõmunia propè ma-
la essent, ploratibusq; utriusque gentis, totus Occidens sonaret, ac fama trísti-
tiæ pleniſſima in omnes orbis partes peruaderet. Quapropter non erat, qui
non miraretur, quomodo hi duo populi ad patiendum satis essent, ac maximè
misereretur: & cum primis id faciebat Eugenius quartus Romanus pontifex,
qui cupidus ineũdæ rationis, qua importuniſſimi belli finis fieret, Nicolaum
Cardinalem sanctæ Crucis in Gallias misit ad conciliandam pacem inter re-
ges. Is ubi eò peruenit, ad Carolum primùm adit, eicq; exponit mandata ponti
ficis, inde eadem Bedfordiensi, hortatur pacem, demonstrat, declarat, argu-
mentatur eam semper honestiorem esse, quàm bellum, in Christianis princi-
pibus, qui suorum commodis seruire, qui iustitiam seruare, qui se ratione re-

gere, qui remittere semper aliquid de ira, de iniuria deberent, quæ per bella fie
ri non liceret. Ista in animos principum inducere conanti legato, utercp respon
dit se paratũ ad omnia descendere: atqui cùm res cœpta est agi, tantum abfuit,
ut honestis conditionibus essent contenti, ut etiam magis atcp magis in perti
nacia permanerent. Id Cardinalis animaduertens, desperata pace, ut ne frustra
tantum laboris subijsse diceretur, inducias sex annorum confecit, quas utræ
grè ambo principes rogatu Cardinalis concesserunt, ita post eius discessum
subitò fregerunt. Non nemo ex recentioribus autoribus tradit Francos prio
res illas uiolasse, qui passim Anglorũ Burgundionumcp amicos mulctarint.
Quo factum est, ut irritatis utrincp animis, acrius solito ad arma itum sit. Fuit
ille annus salutis humanæ MCCCCXXXIII.

Cæterũ ad Henricũ regem reuertamur. Henricus post aliquot dies, quàm
est Lutetiæ coronatus, Rothomagum concessit, ubi dum moratur, Henricus
Cardinalis in Angliam reuocatur, ad sedandum tumultum per quosdam per
ditissimos factum, qui specie perfundendi hominum animos noua religione,
quietem regni turbandam statuentes coniurarunt. Sed Gulielmo Mandeuil
lensi eius maleficij autore capto, ac pœna affecto, cæteri mortem deprecantes
confestim ad sanitatem rediere. Cardinalis cum Gloceſtrensi de transmarina
rum rerum statu communicat, idcp quod rebatur, docet se suspicari inducias
per Francos breui uiolatum iri, & propterea præstare, ut supplementum mili
tum cum pecunia ad usum belli necessaria pararetur. Quibus rebus cognitis,
Gloceſtrensis concilium conuocat, de cuius decreto delectus habetur, pecu
niacp imperatur. Dum hæc aguntur, Iacobus rex Scotiæ ad Gloceſtrensem de
pace legatos misit. Gloceſtrensis quia rex aberat, de ea re ad concilium retulit.
Post longam disputationẽ pax conceditur, quòd spes esset longæ concordiæ,
ex eo, quòd Iacobus domesticis laboraret seditionibus, & inter ipsum Anglũ
& Francum, sex annorũ inducię intercederent. Dimisso concilio, Cardinalis
cum copijs coactis, & bene magna pecuniæ summa cõfecta, Rothomagũ ad re
gem reuertit. Accessit etiã illuc Bedfordiensis ex Parisijs, de rationibus rerũ
gerendarum agendi causa. Hîc rem omnem ad consilium deferunt, magnacp
inter eos existit disputatio: aliqui suspicabantur Francos haudquaquã in con
ditione atcp pacto mansuros, cùm satis constaret illis ferè omnibus magnum
inustum esse dolorẽ, quòd Normania, Lutetia, ac tot egregia oppida sub An
glicum imperium redacta essent, & propterea persuadere nitebantur, ut nihil
de bello remitteretur, ne uiolatis repentè inducijs, cogerentur in summo peri
culo, de summis rebus subitum consiliũ capere imparati, cùm à militibus, tum
à pecunia. Contra ea nonnulli affirmabant, non posse continuari bellum tam
longo spatio inducíarum, sine illarum uiolatione, cùm perdifficile esset, mili
tis manum à maleficio abstineri, qui quotidie ob metum hostis, in armis esset,
& ideo sibi uideri firmatis præsidio locis magis opportunis, debere militem
domum mitti, donec inducię manerent. Hac in utrancp partem habita disputa
tione, priorem sententiam Bedfordiensis, Somersetensis, & Eboracensis du
ces secuti, quod ad bellum opus esset parandum, militi stipendium dandum,
& ad omnem casum, maiorem exercitum conflandum deliberant.

Tali capto consilio, Henricus rex Caletum primùm, ac inde in Angliam re
uertit. Bedfordiensis comitatus regem usqp Caletum, illic aliquot dies est mo
ratus,

ratus, cùm interim nonnulli milites pristinæ licentiæ militaris memores cœperint passim rapinas facere. Quod postquã ille cognouit, hanc paruulam puniendi causam nactus, eius maleficij autores comprehendendos, ac supplicio mactandos curauit, quò deterreret alios, ut ab alieno facilius manus abstinerent. Atq; ita Bedfordiensis oppidum facinorosis hominibus purgatum nouis præsidijs firmauit, qui Lutetiam iter habebat, cùm aliud interim negotiũ uenit in mentem: etenim paucis antè mensibus amiserat Annam uxorem Burgundionis sororem, cuius mors effecit, ut facilius Burgundionis animus ab Anglorũ amicitia sit postea alienatus, qui, ut suprà diximus, alijs etiam de causis, ad id solicitatus fuerat: quare statuit in matrimonium ducere Iacobam filiam Petri Lucemburgensis comitis diui Pauli uiri illustris, ut ob eam nouã affinitatem, uetus hospitium quod sibi cum illa nobili familia intercedere gaudebat, arctiore beneuolentiæ uinculo firmaret: itaq; Caleto profectus iter Morinum uersus, ubi comitis erat sedes, contulit, quem ipse comes multa congratulatione accepit, & id quod petebat, filiam Iacobam ei locauit. Ita Bedfordiensis sui optati compos, post factas splendidissimè nuptias, cum uxore Lutetiã uenit. Tulit iniquo animo id factum Burgundio, qui cùm in animo haberet Caroli fidem sequi, dolebat Anglum auctum esse affinitate Lucemburgensis familiæ ueteris ac præpotẽtis, quæ ei maximo ubiq; usui esse posset. Per idem tempus, Ioannes Talbotus, quem suprà ostendimus ad Pataium oppidum, à Francis captum fuisse, soluto grandi auri pondere, ac restituto in libertatem Ambrosio Deloro paucis antè mensibus capto, missus factus ab hoste in Angliam reuertitur.

Dum alia alibi fiunt, Franci milites cùm stipendio carerent, & inter eos bene magna esset hominum multitudo, quos spes prædandi, studiumq; bellandi ab agricultura, & quotidiano labore reuocarat, cœperunt primò furtim modò Anglos, modò Burgundiones, ut occasio offerebat, capere, eosq; pro facultatibus mulctare, & quamuis per inducias minimè licitum esset, idem tamen palàm deinde facere haud ueriti. Qua iniuria Angli affecti, arma post sextum mensem, quàm inducię factæ erant, rursus capere cogũtur. Atq; ad hunc modum bellum renouatum est, quod bellum iam confectum, uel ad longius tempus exclusum populi passim arbitrabantur, & concupiebant. Atqui Franci induciarum ruptores nihil cunctati ad arma concurrunt, ac Fanum Valerij oppidum in Normaniæ finibus ad ostium Sommæ situm capiũt. Altera eorum manus Ambrosio Deloro duce, excursiones in agrum Cadomensem, eodem illo momento facit. Contrà Angli duce Bedfordiensi, Latiniacum oppidum ad Matronam, quemadmodum suprà diximus, positum, paruũ quidem, sed operibus munitionibusq; altè septum, magnis uiribus oppugnãt, quod quia primo impetu expugnare nõ possunt, munimentis castra firmant, occupatoq; ponte, tutandi causa, castellum superimponunt, ac undique tormentis uerberant. Contrà oppidani utiliter se defendunt, & interdum duce Ioanne Notho Aurelianensi, qui loco præerat, erumpunt, non sine sua tamen cæde. Ibi per aliquot dies ita certando, statiua habita, cùm re longè maioris momenti urgente, Bedfordiensis aliò reuocatur, qui omissa obsidione, Lutetiam redijt, ne per suam absentiam, ciuibus qui malè sanis erant mentibus, tentandi aliquid in se facultas interea daretur: quò ubi peruenit, nulla facta mora, Petrũ Lucembur

genſem ſocerum comitem diui Pauli, & Robertum Vuyllugby cum parte co
piarum, ad recuperandum Fanum Valerij miſit. Ii cùm omniũ animi ad ulci
ſcendum arderent, celeriter profecti, oppidum circumſident, & oppugnare a
criter aggrediuntur. Franci qui intus erant, poſtquam aliquot dies reſiſtendo
conſumpſerũt, deſperato ad extremũ ſubſidio, paciſcuntur incolumitatẽ cum
hoſte, atq; oppidum dedunt. Exin Lucemburgenſis & Vuyllugby præſidio
eo loci collocato, ad Bedfordienſem eius belli uictores rediere, quòd in oppi
do, ſiue ob grauitatem cœli, ſiue ob cibaria diu ſeruata minus ſalubria, quibus
miles ueſcebatur, cœpit peſtilentia ſæuire, ut (credo) infelix oppidum poſt tot
acceptas clades, quales iam bis ab obſidentibus Francis primũ, ab Anglis de
inde paſſum erat, etiam mortifero tentaretur morbo. Item Franci paulò antè
Burgundionũ quoq; fines uexarant, aliquot oppidis & arcibus aut captis, aut
ſolo æquatis. Hæc loca dum Burgundiones recipere nituntur, Bedfordien
ſis Vuyllugby & Thomam Terellum cum aliquot cohortibus, amicis prope
rè auxilio mittit. Illi citò profecti, ubi in Laudunenſem agrum peruenere, for
tè obuiam habuerũt magnam hoſtium manum, & cum ea congreſſi ſubitò fu
derunt, interfectis centum & ſexaginta militibus, ac captis aliquot, quos po
ſtea necarũt. Angli poſt hæc, incœpto itinere euntes ſe cum Burgundionibus
coniungunt, qui ita iunctis armis, breui loca omnia recepere.

Interim Talbotus habito in Anglia militũ delectu, magnum armatorũ nu
merum in Gallias tranſportauit, Rothomagumq; uenit, ubi poſtquam militẽ
refecerat, Lutetiam ad Bedfordienſem profectus eſt, cuius aduentus mirum
dictu eſt, quantũ ſpei ſuis, quantumq; metus hoſtibus attulerit: optimus por
rò dux belli habebatur, & eius rectè cognita bellando uirtus meritò Francis
formidoloſa, ſuis uerò plena fiduciæ erat. Talbotus ſimulatq; de rebus agen
dis, à Bedfordienſi ſatis edoctus eſt, cum expedito exercitu Bellimontem op
pidum oppugnatũ contendit, quod puncto temporis expugnat, uicinas ſimi
liter arces pari ſucceſſu in poteſtatẽ redigit. Inter hæc comes Harundellius ob
ſidebat arcem Fani Selerini, qua poſt tertiũ menſem, quàm oppugnare cœpe
rat, potitur, interfecto præſidio, quod intus erat. Exin Sillum oppidum muni
tiſſimũ petit, atq; obſidet. Oppidani ob recentem ſtragem ad Fanum Selerini
factam, territi, datis ſubitò obſidibus, promiſerunt intra trigeſimũ diem ſe op
pidum dedituros, niſi ſibi à Carolo ſubueniretur, atq; ſtatim certos homines
ad Carolum miſerunt. Carolus de ea re certior factus, Arthurum cum aliquot
ordinũ ducibus, Sillenſibus cõfeſtim ſubſidio miſit. Poſtquã illi in conſpectu
fuerũt, Harundellius obſides oppidanis reſtituit, & Francis poteſtatẽ pugnæ
fecit, loco haud longè à caſtris, ad id idoneo, quem ſub aduentum hoſtis elege
rat. Arthurus etſi dimicare optabat, tamẽ cùm uideret Anglum locum tenere,
qui ſuæ multitudini minimè cõmodus foret, noluit aduerſus prodire, ſed no
cte inſequenti oppidanis cõmeatu ac præſidio mediocriter adiutis, unde uene
rat, abijt. Poſt hoſtis diſceſſum, Harundellius oppidũ expugnauit, ac in Nor
maniã diſceſſit, populatis quaquauerſum, qua iter fecerat, agris, atq; nõnullis
Cenomanorũ Andegauenſiumq; caſtellis in poteſtatẽ redactis. Eò etiã redie
re Vuyllugby, & Terellus ex Burgundia uictores, uti ſuprà memorauimus,
qui in itinere Louerium oppidum munitiſſimum occuparunt, militumq; cu
ſtodia firmarunt.

His

His temporibus ingens agrestium Normanorũ, qui Oceanum attingunt, manus, siue à Francis solicitata, siue mutationis rerũ cupida, quod uulgus plurimũ auet, passim arma sumit, deiectisq; per uim præsidijs, loca aliquot occupat, ac solum Anglũ persequendũ ubiq; uociferat. Hinc nimirũ cognoscere licet, prius Aethiopem posse mutare pellem, uti dicitur, quàm qui terrã incolũt Galliam, ualde multũ diligere Anglos. Quippe Normanus diu paruit Anglo bene acceptus, qui nunc oblitus officij, nõ oblitus odij, non dubitauit uenire contra suos principes. Ea turba ita concitata, Cadomũ uersus iter tendit, ut eo loci aucto armatorũ numero, de summa rei consiliũ capiat. Interim Somersetensis & Eboracensis duces audito agrestium tumultu, ac de eorũ itinere certiores facti, nulla interposita mora, Harundelliũ comitem & Vuyllugby cum sex millibus sagittariorũ, ac mille trecẽtis equitibus leuis armaturæ immittũt, qui eos omnibus modis remorent atq; impediant, ut ne egrediantur, progrediantúrue. Harũdellius itinere diuerso profectus, Vuyllugby cum parte equitum ac duobus millibus sagittariorũ præmittit, qui uspiam prope uiam, insidias uenienti multitudini ponat. Ille ut imperatũ erat faciens, in insidijs se locat, atq; per nuntios docet Harundelliũ de loco insidiarũ, quò intelligat, quando inuadendi signum sit dandum. Quo cognito, Harundellius à tergo antecedentem multitudinem sequitur, quasi ceruorũ agmen in retia urgens, qui ubi ignauam turbam loco insidiarũ appropinquare cõspexit, edito repentè signo, Vuyllugby antè coortus, & pòst ipse eam uno momento adoritur, quæ subito casu territa manus tendere, & proiectis armis mortẽ deprecari cœpit. Quibus precibus motus Harundellius, militem à cæde subitò reuocauit, comprehensisq; speciatim illis, quorũ operatione plebem concitatã existimabat, reliquos domũ dimisit incolumes. Fuerũt tamen prius mille homines interfecti illo primo impetu, quàm miles ad signa reduci potuisset. Ita sedato tumultu, & frenis subitò tãto furori iniectis, quæstio acerbè habita, & omnes in quibus culpa erat, damnati necatiq; sunt. Franci interim duce Petro Rupifortensi, Dieppam & quædam alia oppida minus cõmunita de hoste capiũt. At Harundellius post tot egregia facinora, aliud nõ multò pòst tentauit, quod eius ultimum extitit opus. Erat Gerberoia arx in Bellouacis loco munito posita, sed siue humana ui, siue temporis uetustate penè tota cõplanata. Hanc quia locus peropportunus ad arcendos repentinos hostiũ incursus erat, Carolus Stephano Hyro negotiũ reficiendi dat. Hyrus magno munitus militũ numero, ad locum proficiscitur, paratáq; materia, atq; adhibita fabrorũ diligentia, arcem impigrè extruendam curat. Quod ubi Harundellius cognouit, cõtinuò ex Normania in Bellouacos operis interpellandi causa, cum modica admodũ armatorum manu cõtendit. Franci repentino hostiũ aduentu permoti, locum fabris dant, ac arma corripiũt, secq; foras eijciũt. Fit eorũ ingens in ueniẽtes impetus, quẽ illi pauliſper sustinent: sed cùm Harundellius graui uulnere accepto, ex equo cecidisset, tum facto cuneo, paulatimq; omisso certamine, pedem necessariò retulerũt. Harundellius uerò ita saucius, paulò pòst moritur, uir singulari uirtute, cõstantia, grauitate præditus, cuius interitus in tantis rerũ fluctibus, maximè suorũ animos perturbauit. Franci post discessum hostis, inchoatũ opus perficiũt. Incidit Thomæ comitis Harundellij mors in eum annũ, qui fuit salutis humanæ MCCCCXXXIIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII.

Ipso illo anno Fanum Dionysij bis est captum, semel à Franco per proditionem, & rursus ab Anglo per deditionẽ. Item Corbolium, Vicennas, & Meulanum Francus in potestatem redegit: adeò enim oppida maiore ex parte muris nudata habebantur prædæ, ut oppidani qui nihil fide præstare poterant, primis semper oppugnatoribus quoties per præsidia licebat, se dederent, ut ne extrema omnia paterentur. Quo fiebat, ut nil Gallia perturbatius, nil spoliatius, nil egentius esset. Sed neq; cum milite melius agebatur, qui tametsi gaudebat præda, interim tamẽ trucidabatur passim, dum uterq; rex ciuitates suæ factionis principes, in fide retinere modis omnibus studeret. Igitur iam cædiũ satietas utrunq; populũ ceperat, iamq; tot damna utrinq; illata erant, ut quisq; ge-
neratim se oppressum, laceratũ, perditum ingemisceret, doloreq; summo angeretur, disrumperetur, cruciaretur, ac per id animi quãuis obstinatissimi ad pacem inclinarẽtur. Simul urgebat ad hoc rerum omniũ inopia: passim enim agri deuastati, inculti manebant, cùm præsertim homines pro uita tuenda, nõ arua colere, sed bello seruire necessariò cogerentur. Ita tot urgentibus malis, neuter à pace abhorrebat, sed alter ab altero eam aut petere, uel admittere turpe putabat. Quare necesse fuit, ut Eugenius pontifex tantæ compositionis autor arbiterq; esset, qui tandem extorqueret sua autoritate, consilio, hortatione, arma de manibus tam inuictissimorũ imperatorũ, aliorũq; belligeratorũ, qui nunq; receptui signum dare, nunq; reuocationẽ à bello audire uellent: qui in bonam spem pacificationis in primis adducebatur, quòd fama esset Philippum Burgundiæ ducem iam sui facti pœnitere. Is etenim à principio cupidus cùm paternæ cædis uindicandæ, tum retinendi imperij dignitatisq;, Anglum omni obsequio complexus est, cogitans nec sibi iuncto cum ipso Anglo fore necesse, peccare in Rempublicam, quam suo iure & arbitratu tũc regebat, nec cum Anglo consentienti de statu dignitatis recedendum esse: at cùm secus ac putarat, postea contigisset, quòd Anglus iure hæreditario, iam imperio uti, ac omnia iudicia, leges, paces, bella penes se esse uoluisset, & id paulò antè cognitum fuisset, cùm de deditione Aurelianensium ageretur, quam negatum est eius nomine fieri, postremò decreuit redire in uiam, de qua aberrasset, & stare, & sentire cum suis, cum primùm specie aliqua honestatis liceret, ut ne se nouis sceleribus obligare, néue ea in Anglicum populum concipere diceretur.

Eugenius proinde Rom. pontifex certior factus de eiusmodi hominũ mentium motibus, quasi pro certo habens pacem conuenturã, primo quoq; tempore Nicolaum Cardinalem rursus in Gallias misit, qui ubi eò peruenit, conuentum ad Atrebatiũ urbem indixit, quò cõuenere Henrici regis legati, Henricus Vintoniẽsis Cardinalis, Henricus Eboracẽsis antistes, Gulielmus Suthfolchiæ, & Ioãnes Huntyngtonæ comites eius legationis principes. Item Francilegati Rhemorũ archiepiscopus, dux Borbonienſis, Arthurus comes Richemondiæ, ac honesti equites nonnulli. Burgundio etiam suos misit, Leodiensem, Cameracensem, & Atrebatensem episcopos, cum pleriſq; heroibus uiris honoratis. In hoc frequenti conuentu, post longam disputationem, Nicolaus Cardinalis homo spectatus in iudicandis rebus, fit omnium cõsensu, rei disceptator: is rursus singulos sententiã rogauit, quò secũdum iustitiam iudicaret. Petebant Angli, ut Carolus declararetur Henrici beneficiarius, contrà Franci alterius factionis Carolo imperium liberum, nõ precarium esse uolebant. Nicolaus

colaus his auditis, nihil de possessione tunc decernendum iudicans, leges fœderis in publico proposuit, quas pro præsenti rerum statu, utrinq; dandas & accipiendas iure censebat. Has tamen uterq; respuit. Atq; ita negotio infecto, à cõuentu discessum est. Ea res fecit, ut Burgũdiones & Franci cœperint mox ad pactiones uenire, inter secq; de concordia agitare, quam multis de causis, ut suprà planum fecimus, ipse Philippus Burgundio diu antea optarat. Conuenit itaq; pax eiusmodi conditionibus, ut Carolus Burgundioni præter nõnulla loca Burgundiæ finitima, quæ eius maiorum ditionis fuissent, Artheſio, & oppidis Ambiano, Corbia, Perona, Fano Quintini, Abbatisuilla, ac Pontiui & Bononiæ comitatib. cederet. Multa alia promisit Francus, quæ postea præstare nequit: nanq; ipse nihil ex postulatis Burgundionis detrahere ausus est, utpote qui putabat se repentè beatum fore, si cum tali aduersario non honestam & quam optasset, at necessariam, & ad præsentem fortunam longè commodissimam pacem habere posset: quæ ei postea bono fuit, quod iam tum fore perspexit. Porrò cùm paucis pòst diebus accideret, ut congrederentur, ferunt Carolum ita resalutasse ducem: Sis tu quoq; felix, nunc tandem aliquando ab omni me metu uacuum, molestijsq; ingentibus relaxatum sentio, quòd tu quem Francia secundum regem, habet principem potentissimũ, plurisq; facit omnium hominũ neminem, ad tuos optato te retulisti: inhærebat nempe menti meæ semper illud Euangelicum uerbum, Omne regnum contra se diuisum desolabit. Quàm pertimescebam, ne non id per nostras fieret discordias: nunc proinde salua res est, cùm unà mecum Anglos communes hostes ex finibus Galliæ exterminandos quamprimũ curabis: curabis autem, sicut confido: à me uerò omnia tibi ampla expectato. Ad ea Burgundio respondit, se daturũ operam, ut ne suæ desiderarentur partes.

Facto ita fœdere, Burgundioni nihil potius fuit, quàm celeriter mittere legatos ad Henricũ regem in Angliã, qui dicerent se longo fessum bello, ac querimoniis suorũ, qui in dies singulos maiora à Franco acciperent detrimenta, qui ingemiscerent, qui palàm quererentur, quòd ipse solus Anglos ingentem suam aluisset, auxisset, armasset, & illorũ in terra Gallia retinendorũ, quàm Caroli regis cõsanguinei restituendi studiosior esset: ad extremũ coactum fuisse cum Carolo pacem facere, & quoniam longè honestiores pacis conditiones à Carolo offerrentur, idcirco hortarentur eum suis uerbis ad id fœdus. Cæterũ Burgundio cui res omnino insigni infamia uidebatur, magis fugiendæ culpæ causa, legatos misit, ut uidelicet turpis facti notam deleret, quòd diceretur per proditionem ab Anglorũ amicitia discessisse, quàm quod ipse magnopere cuperet rebus Anglicis bene cõsuli. Audita legatione, omnes qui aderant rei indignitate accensi, neq; ita irã cohibere, in eaq; sibi temperare, neq; linguæ moderari potuerũt, quin Burgundionẽ proditorem, perfidum, ac fallacem appellarint. Sed ubi rumor uiolatæ fidei in uulgus exiuit, à uerbis ad uerbera uentum est: etenim populus tam ingrato nuntio concitatus, in omnes Flandrici generis mortales qui Londini erant, sæuire usq; eò cœpit, ut multi prius uulnerati, cæsiq; fuerint, quàm publico regis edicto plebs cohiberi potuisset. Voluit princeps suos ab innocentiũ cæde abstinere manus, cùm ipse placidè legatis respondit, ut suo nomine ducẽ cõmonefacerent, ne sine causa, hostis populi Anglici fieret, sed magis ueterẽ amicitiã coleret, quæ nouo bello potior esset,

néue deberet tanquã improuidus pro incertis, certa mutare, proinde sibi consuleret, neu res suas florentes cum Caroli penè perditis misceret, ac ita ab erecta fortuna ad inclinatam temerè desciscеret. His mandatis legati dimissi, cùm interim rex negotium aliquod duci exhibendum statuit, quo implicatus minus posset Francum suis iuuare opibus: itaque nuntios secretos continuò in Flandriam misit, qui principes ciuitatum pecunia solicitarent, ad res nouandas, ad quas suopte ingenio intenti esse solerent. Nuntij officium fecerunt, & Gandauenses cum primis pro ueteri hospitio tentarunt, sed nihil profecere, quòd illi populi iam opinione certa perceperant res Anglicas transmarinas in dies infirmiores fore. Fuit hic annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCCCCXXXV, nobilis morte Ioannis ducis Bedfordiæ, uiri tam pace optimi, quàm bello fortissimi, qui Lutetiæ alienissimo reipub. tempore morbo extinctus est: corpus Rothomagum delatum, in principe æde ad sepulturã datur.

Post mortem Bedfordiensis Franciæ regentis, ad nihilum omnia cadere cœperunt, ut omnino uiderentur regente carere: nam tum Franci populi metu penè soluti, non modò deficere, sed palàm arma in Anglos capere ausi sunt. Ita puncto temporis, magna rerum Anglicarũ cõmutatio accidit. Veruntamen Angli non se deserunt, sed omnium consensu, summa imperij Edmundo Somerseti & Ricardo Eboracensium ducibus traditur, in quibus positas omnes suas spes habebant. Illi statim Robertum Vuyllugby Lutetiam mittunt, qui urbi præsidio sit. Carolus autem eiusmodi sequũdis rebus sublatus, postquã auxiliares copias à Burgundione missas accepit, Arthurum equitum magistrum cum bona exercitus parte, ad Fanum Dionysij oppugnandum mittit, quòd eo oppido recepto, ciuitatem Parisiorum se in potestatem redacturum confidebat. Arthurus, ut imperatum est, facit, celeriter ad Fanum Dionysij ducit, atq; paucis diebus expugnat, quo feliciter expedito negotio, Lutetiam mouet, quem ubi ciues accedere cognouerunt, rati tempus esse, quo tutò rebellionem facere possent, subitò in Anglos insurgunt, ac uno tempore uiri per uicos & compita Anglos armis insectantur, & ex fenestris ac tectis fœminæ saxa & aquam calidam in eos dimittunt. Erat intus Robertus cum præsidio, sicut suprà ostendimus, qui aliquandiu conatus rebellem compescere populum, ubi uidit se non posse resistere, in turrim quæ è regione ædis diui Antonij est, confugit. Interim Arthurus cognito tumultu in urbe orto, portis appropinquat, illisq; multo mane à ciuibus patefactis ingreditur, ac protinus locum quo se Angli tenebant, summa ui oppugnare aggreditur. Defenderunt se Angli aliquot per dies fortiter, quòd sperarent subsidium à Somersetensi & Eboracensi ducibus uenturum. Sed duces ignorantes in id loci suos se recepisse, quòd obsessis ab hoste itineribus, certum nuntium in tempore accipere non potuerant, suppetias nullas tulerunt, qui rumore defectionis precrebrescente, omnino existimabant Vuyllugby cum toto præsidio aut captum, aut in tanto populi tumultu esse occisum. Igitur Vuyllugby ad ultimum desperans de subsidio, facta deditione, incolumis cum suis Rothomagum se contulit. Atque ita Lutetia longè princeps totius Galliæ ciuitas post quindecim annos, quàm in Anglorũ ditionem uenerat, à Francis recepta est. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCCXXXVI.

At ubi fama amissæ Lutetiæ per Galliam peruasit, tum generatim cuncti penè

penè populi Anglorum transmarina oppida pro derelicto habent, item nullam eis certam sedem quò concurrant, nullum amplius animū, nullum consilium, nullum firmum exercitum fore ducunt, existimant, pro certo habent. Quæ herclè opinio ante omnes in Philippi Burgundionis ducis animo insederat, is enim id temporis permotus, quòd Henricus rex paulò antè solicitasset Gandauenses, ac reliquos Flandros ad seditionem, cum infesto exercitu ad uastandos Anglorum fines proficiscitur, Caletumq; uenit, ac obsidet, totisq; uiribus expugnare conatur, eodemq; tempore partitis copijs Guinas proximum oppidum aggreditur. Cæterum oppidani aduersus hostem muniti non mœnibus modò, & armis atque uiris, uerùm multò magis locorum natura, magno animo se defendunt. Quibus rebus cognitis, Burgundio longè alia ratione oppidanos ad deditionem esse compellendos existimans, atque à principio tentarat, uni rei studendum curat, ut illi omni commeatu intercludantur, atque subsidio prohibeantur, quò fame domiti, manus tendere cogantur: itaque disposito passim milite in stationibus, omne littus occupat, tormentis, telis, sagittis hostem dies noctesq; uexat, ut nemo homo de muro suos offendat, repugnet ue. Dum ita Burgundio obsidionem continuat, dux Glocestriæ cunctis copijs refertus, suis ex Anglia auxilio uenire maturat, quem ubi ad alterum littus traijciendi causa, horribili celeritate peruenisse rumor diuulgauit, Burgundio spe oppidi potiundi lapsus, silentio noctis, relicta obsidione, domum pedem statim refert. Adfuit bene mane ad Caletum Glocestrensis, qui ad stationes hostium egressus, plurima præda potitur, quia hostes trepidè statiua deserentes partem impedimentorum necessariò reliquerant: deinde expedito agmine ad populandos hostium fines contendit, eosq; ingressus, omnia ferro igneq; uastat, prædas passim agit, nec solùm agrum diripit, sed castella & uicos incendit, ac præda inuitatus longius procedit, atque oppida in quæ timor agrestium turbam compegerat, leuibus oppugnationibus uexat: ita demum usque ad Fanum Odomari, nullis obuiam factis, grassatus, cum multa abacta præda Caletum primò, & inde in Angliam reuertitur. Post hæc, amicorum persuasu, inter Henricum regem & Burgundionem, inducias in paucos annos agitatæ, ad extremum cum uxore, quam id temporis Philippus in matrimonio habebat, habuit autem tris, & ex ultima nomine Isabella Carolum filium susceptum reliquit, pactæ sunt: eius nomine cuncta deinceps inter Anglum & Burgundionem gesta tradunt. Quod ideo factum uideri potest, aut ne diceretur Anglus Burgundioni credere, quem paulò antè fœdifragū esse nouisset, aut ne Francorum tantum suspitionis oriretur, cùm intelligeret inducias cum uxore, nō cum duce factas, quas uir nullo iure seruare teneretur.

Per idem tempus occidit Henricus Eboracensis archiepiscopus, cui successit Ioannes Chempius, ordine antistitum quinquagesimus. Item è uita excessit Catharina mater Henrici regis, quæ ad Vuestmonasterium maiorum sepulchro illata est. Hæc mulier mortuo Henrico quinto eius uiro, cùm id ætatis puella esset, ut minus sciret animo decernere, quid deceret, occultè nupsit cuidā Ouino Tyderio homini Vuallo nobili genere, ac multis uirtutibus mirabili, qui genus suū ad Cadoualladrū ultimū Britannorū regem referebat, ex quo genuit tris filios mares, Edmundū, Gasparē, & tertiū, qui monachus

ordinis diui Benedicti effectus, non diu pòst superstes fuit: ac unam filiam, quæ monacha quoq; facta est. Postea Henricus rex Edmundum Richemondiæ, & Gasparem Penbruchi comites fecit, quòd ex matre Catharina sibi fratres essent. Quinus uerò post Catharinæ mortem, iussu ducis Glocestrensis, bis in carcerē coniectus est, quòd ausus fuisset per Catharinæ puellæ connubium miscere sanguinē suum cum regum stirpe nobilissima, qui ad ultimum securi percutiť. Is Edmundus Richemondiæ comes ex Margarita filia Ioānis ducis Somersetí sustulit filium nomine Henricum, qui, ut alibi perappositè scribemus, regnū adeptus, septimus Henricus est dictus. Illis ŋsdem temporibus Ricardus Varuicensis comes Rothomagi è uita migrauit. corpus eius in Angliam inde delatū in nouo templo, quod Varuici est, sepeliť. Iacobus item rex Scotiæ iunxit affinitatem cum Carolo, qui Margaritam filiam Ludouico eius filio nuptum collocauit, eumq; sibi enixè iuuandū constituit. Itaq; Iacobus immemor fœderis, quod paucis antè annis cum Henrico rege fecisset, primo quoq; tempore exercitui suorū qui adhuc apud Carolū militabāt, supplementū scripsit, eratq; bellum simul Anglo facturus, cùm repentè è medio est sublatus: quippe Gualterus eius patruus Atholiæ comes, homo seditiosus & regni affectans, facta cum quibusdam perditissimis hominibus cōiuratione, principem inopinantem ad Fanum Ioannis occidendū curauit. Quod Anglis incōmodo nō fuit, quia cùm Iacobus uir esset longè fortissimus, nactus occasionem, quæ postea accidit, haud dubiè res Anglicas Henrici & Edouardi factionibus turbatas mirum in modum afflixisset. Successit patri Iacobus filius eo nomine secundus, qui à principio domesticis seditionibus irritatus, potius suis quàm Anglis infestus fuit, quod alibi abundè ac appositè differemus. Decimum septimum annum iam regnauerat Henricus, qui fuit humanæ salutis MCCCCXXXIX, cùm Londinū ad Vuestmonasteriū concilium conuocauit, causa rerum pariter domi ac militiæ rectè & opportunè constituendarū: in quo concilio multa quæ belli necessitas, ac non parum multa quæ regni status requirebat, agitata, prouisa, statuta sunt, & illud quoq;, ut non amplius liceret mercatoribus externi generis suas merces in regnū importatas uendere aliis quibusuis hominibus, nisi Anglis, ut ne monopolia inter se instituerent. Quæ nempe lex ut Reipublicæ commoda, etiam nunc seruatur.

Interea Carolus post Parisiorum urbem, multaq; loca alia biennio antè in potestatem redacta, iam in certam propè spem uenit, posse se nullo negotio Normaniam recipere, quòd illinc quædam tumultuosiora nuntiabantur: itaque Arthurum & cum eo Ioannem ducem Alenconij cum ualidissimo exercitu mittit in Normaniā. Ii celeriter profecti, Obruncas petunt, protinusq; obsident. Est ea urbs in colle posita ad eam regionis partem, quæ ad Oceanū Britannicum pertinet, altis mœnibus munita, quam magnum etiam tuebatur præsidium. Iam hostis per multos dies in obsidione fuerat, parumq; profecerat, cùm ecce tibi, subitò Talbotus & Thomas Dorcestrensis comes cum instructis copijs adfuerunt, atque quamproximè potuerunt, hostium castris castra admouerunt, ut pugnandi facultas daretur. Franci oblata facultate certandi, tantum abfuit, ut uoluerint ad manus uenire, ut etiam sese magis castris continuerint, muniuerintq;. Quod ubi Angli cognouerunt, paulùm ex eo loco circiter ad secundum milliariū digressi, locum minus idoneū pro se ad pugnan-

pugnandum ceperunt, ut timorem aduersarijs minuerent: sed cum ne eo qui
dem modo Francum ad certamen elici posse animaduerterent, sublatis castris
in conspectu hostium, Obruncas intrarunt, atque eruptione inde facta, Fran
cos remoto iam metu, latius licentiusq; effusos, in fugam uerterunt, interclu
soq; itinere, bene multos exceperũt, exceptosq; interfecere. Eodẽ tempore al
tera Francorũ manus temerè usq; ad Rothomagi muros populando dilapsa,
à Thoma Terello profligatur. Inter ista, Carolus post tot acceptas calamita
tes, cùm iter rerum suarum sequundarum non dubitaret amplius interru
ptum iri, imò in dies singulos plus consolationis expectaret, ecce procella in
gens impendêre cœpit, qua nil miserius, nil perditius, nil fœdius accidere po
terat. Siquidem Ludouicus Caroli filius, adolescens natura immani, mo
ribusq; acerbis, cupidus ante tempus sui esse iuris, cum suis æqualibus aduer
sus patrem coniurat, quorum capita erant Ioannes Alenconij, & alter Ioan
nes qui Ludouico patri paucis antè annis successerat, Borbonienſium duces,
ac exercitum facit, curamq; regni suscipiendam, secq; rerum omniũ non ad pa
tris præscriptum, sed suo arbitratu moderatorem faciendum statuit. Qua re
cognita, Carolus etsi magno statim dolore intercluditur, secq; ad miseriam na
tum inclamat, quòd quasi parũ sit, tot annos in patrio solo, cum externis, cum
ciuibus, de dignitate pugnare, ut etiam cum filio de imperio certare cogatur:
attamen ut uir consilij magni & uirtutis, ac malis iampridem assuetus, nõ con
cidit animo, sed principio obstandũ putans, antequam in se impetus fiat, suos
quibus fidebat ad se principes uocat, de tantoq; euitando periculo, cum eis
cõmunicat. Bona pars sentit non armis, at consilio & lenitate id mali auerten
dum. Quapropter primùm literis pro parte Caroli, quoquouersum ad ciuita
tes scriptis præcipitur, ut nemo homo sit Ludouici dicto audiẽs, deinde cõiu
ratis impunitas promittit, ac postremò per principes uiros graues, cum Lu
douico ac ducibus de reconcilianda pace summè agitur, demonstraturq; ni
hil aliud esse in præsentia, tempore haud aliàs magis turbulento, de imperio
certare, nisi patriam perditũ ire, quæ hostium armis penè confecta esset. His
consilijs & rationibus factum est, ut coniurati depositis armis, confestim in
gratiam cum Carolo redierint. Atq; ita magna labes quæ Rempublicam ob
ruturа uidebatur, prius est restincta, quàm fieri cœpisset.

Angli interim audita hostium domestica seditione, maioribus animis bel
lum instaurant, atque aliquot arces in Normania paulò antè amissas recu
perant, & Lutetiam oppugnatum ire iam maturabant, cùm de reditu Ludo
uici in gratiam cum patre, rumore peruulgato, nuntiatum est Carolum Pon
tisaram oppugnare. Id oppidum Ioannes Clyffordius uir militari arte egre
gius, bene magnæ armatorum manus præsidio tuebatur. Quibus rebus com
pertis, dux Eboracensis & Talbotus cum electo militum robore Pontisaram
proficiscuntur, positisq; prope hostes castris, Carolo dimicandi copiam faci
unt. Ille autẽ sine pugna atq; periculo, rem confici posse confidens, certamen
omnino abnuit, sed relicta parte exercitus ad oppidum oppugnandũ, castra
mouit. Qua re cognita, Eboracensis certior factus præsidiũ quòd in oppido
erat, satis idoneum esse ad defendendum se, & idcirco nihil esse, quòd illic sta
tiua diutius haberet, ratus, hostem sequitur, præmittitq; Talbotum cum e
quitibus, qui explorato loco, eũ modis omnibus ad pugnã lacessendo trahat,

sed Carolum neq; ibi in certamen traxit: ita dux multa abacta præda, Rotho-
magum redijt. Inter hos bellorum fluctus, crebrò literis à pontifice Romano
ad reges cõmeantibus, de pace rursus Caleti à legatis utriusq; populi agitat,
quæ cùm fieri nõ potuisset, in aliud tempus id negotiũ reiectum est. Ductus
fuit per eos dies Carolus Aurelianensis dux Caletum, ut eius pacificationis
autor esset, qui boni uiri officio functus, cùm per eum non stetisset, quin pax
conueniret, tandem dimittitur, post annũ uigesimum sextũ, quàm in pugna
Dagincurtensi captus fuerat. Fuit ille tandiu apud hostem captiuus, quòd sol
uendo non esset, cùm ad ultimum etiam non fuisset sine pretio liberatus.

1440 1440 Initio anni insequentis, duces Eboracensis & Somersetensis qui nullo neq; stu-
dio, neq; labore, aut cura rebus deerant, belli consilia conferentes, statue-
runt diuersis in locis hostes armis inuadendos, ut cùm illi contra singulos du-
ces in se uenientes stare cogerentur, omnis uis belli à Normaniæ cui præti-
mebant, usq; eò finibus auerteretur, dum casus aliquis fortunam belli muta
ret: quæ sanè consilia pro temporibus non incauta, ualde reliquis omnibus
probata sunt: itaq; ineunte uere, Robertum Vuyllugby cum magno militum
numero in Ambianos ad populandũ agrum proficisci iubent, Ioannem Tal-
botum cum parte copiarum mittunt, qui Dieppam circunsideat, ipsi uerò An-
degauorum fines medio tempore uexare parant. Profectus Vuyllugby cùm
fines Ambianorũ attigit, ut ne aliquod incursionis signum edatur, quod in-
cendio ædificiorum in primis intelligi solet, interdicit ignem inijci in uicos:
quo accidit, ut sine timore ullo, rura colentes prius ab equitatu opprimerent,
quàm confugere in oppida possent, multis hominum millibus captis, Franci
qui uicinis oppidis præsidio erant, clamore agrestium excitati obuiam hosti-
bus fiunt, prælium q; cum ijs faciũt: pugnatur strenuè aliquantũ, donec Fran
ci cæde suorum, qui primi in certamen descenderant, territi, terga uertering
quos fugientes partim Angli consecuti interfecerũt, partim Petrus diui Pau
li comes, qui Anglis auxilio ueniebat, in uia spoliauit. Amplius sexcenti mili-
tes Franci occisione occisi. Vuyllugby re feliciter gesta, ingenti præda onu-
stus Rothomagum redijt. Dux itidem Somersetensis magnam prædam ex
Armoricis ciuitatibus abegit. Talbotus interim Dieppam fortiter oppugna
bat, ubi quotidiana committebantur utrinq; prælia, qui posuit castra prope
oppidum, in loco edito, quibus præfecit Gulielmũ Poyntum, hominem ar-
tentum, ipse munitiones tuebatur. Obsidio in multos iam dies extracta erat,
cùm Carolus misit Ludouicum filium cum ualido militum robore, oppida-
nis auxilio. Is ubi eò peruenit, munitiones oppugnare aggreditur, ubi atrox
pugna facta est: cecidere in primo congressu multi utrinq;, ac simul multi uul
nerati sunt, concursabat pro se quisq; ex utraque parte, huc illuc signa transfe-
rens, dum alteri intra munitiones alteros cohibere, & alteros alteri procul
arcere conniterentur. Ad ultimum ad manus uentum est: fuit circũ munitio-
nes ingens certamen, quibus denicq; Angli eiecti in castra se receperunt, atque
inde spe potiundi oppidi amissa, obsidionem relinquentes Rothomagũ con-
cesserunt. Carolus interea Fanum Selerini per uim expugnare frustra tenta-
uit, à præsidio Anglico statim repulsus. Dum hæc alibi fiunt, Philippus dux
Burgundiæ bellũ Petro Lucemburgensi comiti diui Pauli intulit, quòd ille
adhuc staret, sentiretq; cum Anglo, quem haud magno negotio uictum coẽ-
git,

git,contrà quàm fides Bedfordienſi data poſcebat,Carolū quoq; ſequi, quod opes Anglicas nonnihil debilitauit. Cùm per hæc res Anglicæ parum lætæ eſſent,& Francorum ſucceſſus ipſis Francis cædes,uulnera,uariaq; detrimenta afferrent,iterū inter reges de pace agitatum eſt,quæ cùm coagmentari nō potuerit,inducíæ tantum decem & octo menſium factæ ſunt.

Sic refrixerat aliquantiſper belli furor,cùm rex Henricus in matrimonium duxit Margaritam Rhenati Andegauenſium ducis, ac regis Siciliæ filiam, puellam tam ultra alias fœminas pulchram,quàm prudentem,ac animo præter naturam ſexus,præditam ingenti,quod eius res geſtæ quas ſuo ordine memorabimus,perſpicuè declararunt. Angli aliquot ordinum duces interim in Angliam redierunt,ſtudio uiſendi patriam, liberos, uxores, necnon parandi ſupplementi, quod ueteri exercitui ſcribendū ducebant. Itaq; rex Henricus nō multò pòſt concilium habuit,in quo belli comparandi multa ac uaria conſilia inita ſunt,ad extremum nemo unus id faciendum negauit,cùm ſatis conſtaret huic rei Francum pariter ſtudere,ut finitis inducijs,ad arma iretur: quo circa primū pecunia imperata,dein de militū delectu habendo decretum eſt. Sed interim ut populo gratū aliquid fieret, priuilegiū irrogatur,ut cùm quarterius(eſt menſuræ genus)tritici non uenditur amplius ſex ſolidis,& octo denarijs,& ſiliginis quatuor,hordeiq; tribus ſolidis,tum unicuiq; liceat emere, & exportare eas fruges ad alias tranſmarinas partes,dummodo ad hoſtes Anglorum non deferantur. Hanc poſtea legem Edouardus quartus,ad commoditatem populi approbandam putauit. His conſtitutis rebus,regni ſtatus talis collocatur, quo rex deinceps utilitati cōmuni plus quàm unius alicuius aut ſuæ conſulere uideatur. Poſtremò ſenatus nōnullos principes honoribus augendos pro regis uoluntate,ſanxit,quos fuiſſe inuenio Humfredum Staffordiæ,& Henricum Ricardi, de cuius exitu ſuprà meminimus, filium Varuici comites, quorum alter ſui Varuici comitatus, alter Buchyngamiæ dux creatus eſt: item Thomam Dorceſtriæ,& Gulielmū Suthfolchiæ comites, & ambos marchiones factos: ſed Gulielmus haud multò pòſt ex marchione dux eſt creatus: ac Ioannem Huntyngtonæ comitem,qui Exonienſis dux factus fuit. Reperio præterea Ioannem Talbotum de patria optimè meritum, Salopiæ comitem factum. In eo conuentu Gloceſtrenſis,qui iam animo cernebat rerum mutationē uſu uenturam,quæ hominū animos plurimū languefaceret,multis uerbis egit,ut omnes Reipublicæ tuēdæ fideliter ſtuderēt,quòd certò ſciret hoſtes & tempus & occaſionem fraudis & doli quærere,ac idcirco nō expectandum cenſebat,dum inducíarū finis obreperet. Hæc dux auribus audientiū inſtillauit,magis audaciæ quorundam comprimendæ cauſa, quos eius,opinor, coniectura ferebat ſine fine, ſuo capiti inſidiaturos, quàm quòd Francorum fidei diffideret,quos cædium quoq; ſatietate iam defeſſos ſimilis belli moleſtia iampridem ceperat,atq; Anglū tenebat. Sed nihil profuere bona monita animis malis prauisq;. Fuit ille annus noſtræ ſalutis MCCCCX. Lv,quo Henricus Chicheleius Cantuarienſis antiſtes mortuus eſt,poſt annū quàm ſedere cœperat,nonum & uigeſimū. Is longè ſapientiſsimus pater animaduertens hominū ingenia ad percipiendam colendamq; uirtutem literis in primis adiuuari,nihil antiquius habuit,q̄ curare,ut ſui Angli quamdoctiſſimi euaderent, qui Oxonij binas ædificauit ædes, in quibus duo collocauit

scholasticorum collegia, deditq; possessiones ad uictum eorum, qui ad litera-
rum studia se conferrent: & alterum omnium mortuorũ animarũ memoriæ,
alterum diuo Bernardo dedicauit, uelut duas omnium uirtutũ aras, quarum
sanè opus in ijs cœnobijs etiã nunc maximè feruet, sic, ut nullus autoris neq;
labor, neq; impensa perierit. Successit Henrico Ioãnes Staffordius episcopus
Bathonienſis & Vuellenſis, ordine antistitum alter & sexagesimus. Sed iam
ad ciuiles discordias ueniamus.

Dum manebant inducię, ut nihil deesset domi, quamobrem mortalium a-
nimi continenter solicitarentur, initium turbandi omnia à fœmina factum
est. Erat Henricus rex uir miti, simplicique ingenio, qui pacem bello, qui requie
tem solicitudini, qui honestum utili, & otium curis anteponebat, & quo de-
mum nihil castius, nihil probius, nihil sanctius: in eo pudor, modestia, integri-
tas, patientia summa, qui humanos casus, ærumnas, omnia id genus uitæ tor-
menta perinde æquo animo ferebat, ac si ipsius culpa contracta essent: contine
bat se, ut facilè quibus præerat, contineret, non inhiabat opes, non sitiebat ho
nores, at animæ tantũ saluti studebat, qua sola sapienter quidem bona, eiusq;
amissione mala metiebatur, & definiebat. Contrà Margarita uxor, fœmina la
tis prouida, gloriæ appetens, rationis, consilij, officij, uirilium operum plena,
in qua multum ingenij apparebat, multum diligentiæ, multum uigilantiæ,
multum curæ, sed non expers muliebris naturæ, quæ uehemens ac propen-
sa in mutationem esse solet. Hæc cùm animaduerteret Henricum uirum non
ad suum, sed ad Humfredi ducis Gloceſtrenſis præscriptum regnare, & eun-
dem non magnopere in gerendis rebus diligentiam cogitationem ue ponere,
statuit sibi curam rerum suscipiendam, ac ducem omni paulatim autoritate
qua maximè pollebat, priuandũ, ut ne diceretur ipsa nihil quoq; sapere, quæ
pateretur maritum ætate iam prouectum sub tutela esse aliena: itaq; Margari
ta quod decreuerat, aliquanto pòst efficere nititur. At ubi mulier id sua spon-
te tentauit, subitò nonnulli ad seditionem parati, ad uim prompti, ad facinus
& cædem accommodati extiterunt, qui inuidiam in Gloceſtrenſem quæren-
tes eam stimularent, hortarentur, ac suaderent, ut res domesticas respiceret, ad
calculos duceret, per quos tandem comperiret Gloceſtrenſem non tam publi
cam rem hactenus, quàm suam priuatam gessisse. Nonnihil etiam rex Siciliæ
Margaritam filiam instigabat, ut ipsa cum uiro, regnum gubernaret. His per-
suasionibus mulier accensa, rempublicã cum Henrico uiro capessit: & quam-
uis illud aliud nihil esse diceretur, nisi arare boue & asino, ut aiunt, tamen illa
munia omnia magno animo obire cœpit, quæ primùm omnium non solum
Gloceſtrenſem à rebus publicis excluſit, sed dein ab inimicorum iniuria ne
quidem prohibendum putauit: conspirarunt enim haud ita multò pòst non-
nulli principes in ducem, eumq; in bene multorum delictorum crimen uoca-
runt, sed in primis, quòd scelerum conuictos grauioribus pœnis affecisset, q;
lex Anglica iuberet. Porrò dux uir seuerus, cùm esset iuris quod ciuile uoca-
tur, peritus, & nocentes grauiter plectendos curaret, conuertit in se scelesto-
rum hominum digna factis timentium odium. Quid, quòd etiam nunc legu
lei cùm uoluntius ciuile, quod hoc peius oderunt, quò magis ignorant, mo-
re suo detestari, istuc seueritatis exemplum adducunt, perinde quasi non de-
beat ad Reipublicæ utilitatem referri, si animaduersio aspera sit, & non maio-
rem

rem pœnam maior culpa poscat? Dux quanquam non sine sua magna laude, obiectis criminibus respondit, tamen quia iam ad necem destinatus erat, nihil causam suam iuuit, nisi quòd ea animi molestia se liberauit, ut neque damnationem nec horam mortis nouerit: nam coniurati ueriti ne non tumultus fieret, si homo popularis palàm mactaretur supplicio, eum inopinantem opprimendum statuerunt. Itaque ex autoritate regis, concilium ad Burienſe cœnobium conuocatur, quò ad diem dictum principes conuenere, & cum ijs Gloceſtrenſis, qui ſubitò comprehenſus nocte inſequenti, exemplo poſt hominum memoriam peſſimo, ſtrangulatur, omni eius cohorte eodem momento coniecta in uincula: ſed eo necato, nemo ex cohorte perijt, tantummodo nonnulli ignominiæ cauſa ad ſupplicium tracti, uita mox donantur. Corpus ducis ad cœnobium diui Albani deportatum, eo loci humatur. Atq; tali procella ab inimicis immiſſa, dux repentè obrutus eſt, poſt quinq; & uiginti annos, quàm regnum gubernare cœperat. Ita illis qui præſunt, nullus, ut ueriſſimè ait Cicero, locus, neque curia ſummum omnium auxilium, neque domus commune præſidium, neque denique lectus ad quietem datus, uacuus à mortis periculo eſt. Atqui uidetur illud Gloceſtrenſe nomen honoris cauſa comitibus ducibusq; datum, fatale fuiſſe, ad eorum perniciem, quibus illud fuerit, cùm ante Humfredum, Hugo Spenſerius, & Thomas Vodeſtocus Edouardi tertij regis filius, ille comes, hic dux Gloceſtriæ, miſerabili ſupplicio uitam finierint, & poſt illos Ricardus tertius rex, Gloceſtriæ dux ciuili bello trucidatus eſt, ita ut nomen illud perinde in prouerbium de calamitoſis hominibus ueniſſet, ac olim Equus Seianus uenerat. Ad rem redeo. Vbi de nece ducis fama per uulgus manauit, multi ſubito metu corruêre, multos horror perfudit, adeò ſumma uiſa eſt omnibus immanitas. At Reſpublica ob mortem ipſius ducis, magnum nempe damnum fecit, cùm nemo unus id temporis eſſet, quo magis inniſa ſtaret, quod euentus rei docuit: equidem poſt indignam Gloceſtrenſis necem, boni ſibi timentes, ſua ſponte ex aula ſe remouerunt, in quorum locum ſucceſſere plerique, qui & ipſi ſibi imperiũ optantes, facilè uiam patefecerunt nouis factionibus.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXLVII, è uita exceſſit Henricus Cardinalis Vintonienſis epiſcopus, qui unus omniũ erat, cuius & conſilio & opibus quibus ualebat, ita Henricus iuuari potuiſſet, ut depulſo animi periculo, facilè in perpetua pace domi fuiſſet: quanquam eam grauem iacturam, quam Henricus rex in eius morte fecerat, ſarcire poſſe uiſus eſt Gulielmus Vuanfletus, qui illi in epiſcopatum Vintonienſem ſucceſſit. Is etenim homo propter iuſtitiam, prudentiamq;, diu Angliæ cancellarius fuit, & cùm permulta egregia opera feciſſet, illud unum in primis præclarum extitit; nam ut patria eruditiſſimis hominibus in dies magis magisq; afflueret, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit loco opportuno & ampliſſimo, poſſeſſiones quoque dedit, ex quarum uectigalibus, ſumptus neceſſarij ad illorum conuictum ſuppeditarentur: & opus diuæ Mariæ Magdalene dedicauit, ut quemadmodum bona fœmina pedes Chriſti ſuaui olim refecerat unguento, ita illa loci præſide, bona ingenia ibidem perenni doctrinæ nectare paſcerentur, id quod ab eis ſedulò fit. In concilio autem quod admittendæ fraudis cauſa indictũ fuerat, poſt editum ſcelus, nihil memorabile agitatũ eſt,

excepto quòd Gulielmus Suthfolchiæ marchio factus est dux, quippe qui eò quòd eius nefarij consilij princeps fuisset, uti postea diluxit, ut Gloecestrensis necaretur, dignitate auctus est: quo etiam autore, ingẽs populo tributum est indictum, omnibus potius inuitis, quàm negantibus, quò illinc ubi tantũ fa- cinoris erat factum, citius abire liceret: etenim cùm bonæ principum parti ui- deretur iam potestas liberè decernendi, esse erepta, cuncti statim partim dolo- re affecti, partim quod machinati fuerant, iam executi, domum discesserunt. Ac ita conuentus est dimissus.

Dum hæc in Anglia fiunt, Franciscus Aragonensis Normanus eques sin- gulari uirtute & homo officiosus, qui semper Anglorum partes secutus erat, Fulgeras oppidum Normaniæ finitimum ac ueterũ fortunis opulentum, de Francisco Britannorum duce ex improuiso capit, bonisq; spoliat. Quo detri- mento accepto, dux per nuntios docet Carolũ de iniuria sibi facta, & quia in- duciæ erant, rogat, ut uelit ab Anglo repetere, quod contrà quàm fas esset, A- ragonensis rapuisset, qui illius fidem sequeret. Carolus auditis querimonijs ducis, legatos protinus ad Somersetensem ducem misit, qui repeterent Fulge- ras, cum rebus inducíarum tempore raptis. Somersetensis audita legatione, respondit sibi nõ probari facinus, quod suo pariter atq; regis Henrici iniussu commissum esset: sed si Carolus mitteret legatos Loueriũ, eódem se missurũ aliquot uiros graues, qui simul de repetundis agerent. Conuenere legati ad lo- cum, & unà facientes iudicarunt Fulgeras cum bonis esse restituendas, ac dam- na compensanda: quod Franciscus facere negabat, multisq; rationibus factũ suum tuebatur. Ad ultimũ cùm Francus res sociorum repeteret ab Anglo, & Anglus affirmaret non esse sibi in sua manu, ut id redderetur, quod alter pos- sideret, ac culpæ uitandæ gratia, promitteret, si Francus bona ablata armis à Francisco reposceret, se eum non esse defensurũ, re infecta à colloquio discef- sum est. Interea Franci, qui, ut natura sunt uehementiores, non magis de repe tendis rebus à socio ablatis, quàm de noua iniuria facienda, ob recentem acce- ptam, cogitabant, Larcham per proditionem occupant, dimissis Anglis, qui nihil tale timentes subitò oppressi sunt. Per hunc modum, reddita iniuria in- iuriæ, inducíæ uiolatæ sunt, & ad arma iterum concursum est. Et quia res spe- ciem iniuriæ magis, quàm doli præ se ferebat, Somersetensis non armis, sed per legatos Larchã à Franco repetere cœpit. Ille autem se redditurũ oppidũ respondit, si Fulgeræ Britanno duci restituerentur. Cæterum dilucere deinde breui Caroli consilium cœpit, qui cùm intelligeret rem Anglicam post Glo- cestrensem extinctum, orbam consilio, & seditione ardere, cernebat animo fa- cultatem sibi recuperandæ Normaniæ breui datum iri, quare statuit nihil ex fortuna sequunda remittendum, sed tempori seruiendum: itaq; copijs tripar- titò uno tempore dimissis, & ad uictoriam fama rei prius gestæ iuuante, intra paucos dies per defectionem redegit in potestatem Mantenses, & Lexouium, etsi haudquaquã incruento suo milite. Quibus rebus ex animi sentẽtia confe- ctis, Carolus animo & uiribus auctus, Vernonem ingenti ardore militũ ex- pugnare adoriť. Oppidani quamuis re repentina territi, tamen freti præsi- dio, & spe subsidij sese inuicem cohortantes, per dies complures fortiter re- stiterunt: sed postquam tardius desiderio, & opinione omnium auxilium differebatur, coacti sunt cum hoste paciscí, ut si intra certum diem sibi non sub-

subueniretur, dimisso Anglico præsidio incolumi cum suis fortunis, deditionem facerent. Adfuit eodem momento Somersetensis dux. Quo cognito, Carolus obsidionem reliquit.

Ita bellum ante finem induciarum subitò ortum, quo nihil incommodius cadere potuerat, cùm satis per seipsum duces Anglicos solicitos haberet, accessit, ut repentes populorum defectiones impedirent, quò minus illi res suas affectas subleuare possent: sanè dum uni ciuitati opem ferre parabant, tres quatuórue fortunam sequentes, ad hostes deficiebant. Cuius rei causa potissimũ erat, quòd fama per omnẽ Galliam iam peruaserat, post interitum Gloecestrensis, populum Anglicum per principes factionũ, in diuersa trahi studia, & Gulielmum nuper ex Marchione ducem Suthfolchiæ factum, cum nonnullis aliijs, qui, sicut postea liquidò patuit, necandi Gloecestrensis patris patriæ autores fuerant, ita ipsum populum conficiendæ pecuniæ causa, diuexare, premere, sexcentis afficere incõmodis, ut animi hominum nõ ad bellum externum intenti, sed de propulsandis domesticis iniurijs cogitabundi essent, & eas ob res, non stipendium militi, non supplementum exercitui, ut facto opus erat, parari. Quæ mala cùm rex non magnopere respiceret, nec Margaritæ eius uxoris, quam penes etsi totius regni gubernatio erat, esset ea depellere, inde procul dubio factum, ut ubi cognitum est quo in casu res Anglica esset, & hostibus animus creuerit, & Normanis, Aquitanisq; diminutus usque eò sit, ut omni subsidio desperato, ad Francum certatim deinde deficerent. Igitur post paucos dies, quàm fama tantæ infirmitatis per Gallias diuulgata est, Franci haud ullo ferè negotio potiti sunt Constantia, Gisortio, Castrogaliardo, Fano Landi, Fecano, Alenconio, Nouocastro, & in Vasconibus Maulissone, cum eiusmodi locorum arcibus deditis ad extremum ab ipsis Anglis, qui repentinis populorum defectionibus compulsi in eas se receperant. Item pari euento Rothomagum occuparũt. Hanc urbem Somersetensis, Talbotus, & cæteri belli duces aliquandiu uiriliter ac constanter defenderunt, defendissẽnt que haud dubiè à præsenti periculo, si plus negotij non habuissent in continendo populo in fide, quàm in resistendo hosti, qui tamen sine fine, tempus doli quæritans, ubi est faciundæ fraudis occasionem nactus, nullo pacto coërceri potuit, quin Francum intra muros receperit. Qua re cognita, duces cum præsidio in arcem confugerunt. Hîc per aliquot dies se tenuerunt, identidem urbem missilibus diuexantes: postremò spe subsidij, ac cibo deficiente, necessariò pacta cum hoste incolumitate, Cadomum se receperunt, quod Dauid Hallus loci præfectus uir bellicosus & solers, firmis tenebat custodijs. Franci post hæc sequentes uictoriam, & rerum gestarum fama freti Hareflorum ducunt, atque oppugnare adoriuntur. Erat oppidi præfectus Thomas Cursonus uir animo magno, qui accepto tristi de re Rothomagensi nuntio, nequicquam deterritus primo congressu hostem magna clade affecit, qui temerè muros scalis capere tentauit. Factus deinde suo periculo cautior Francus munitiones fecit, & admotis tormentis, dies noctesq; uerberare cœpit. Ita in multos dies oppugnatio extracta, cùm Cursonus nihil uideret subsidij à suis submitti, oppidum Franco reliquit. Adfuit non multò pòst Carolus, & Harfleũ alterum oppidum maritimum cis Sequanam adortus, etiam per deditionem recepit. Adeò fortuna immodica est, quæ uehementissimè aut fauet, uel per-

sequitur. Dum hæc alibi geruntur, Thomas Terellus accepta noua, sed omnino mediocri militum manu ex Anglia, Lexouium oppidum oppugnare aggreditur, cuius breui potitur, impositóque præsidio, Cadomum raptim contendit, ut se cum Matthæo Gogtho, qui, ut suprà ostendimus, in obsidione arcis Fani Selerini captus fuerat, ac paulò antè se redemerat, coniungeret, atque simul hostem quem fama erat Cadomum petere, prius uspiam adorirentur, quàm eò peruenirent. Sed in itinere ipse solus illo ipso die cum parte hostium quam fortè obuiam habuit, ausus uenire in certamen, post magnam utrinque editam cædem, profligatur. Francorum altera pars iam Cadomum peruenerat, quod quia Terelli casus omnem ciuibus spem subsidij præciderat, paucis pòst diebus per deditionem recepit, data Somersetensi qui in arce erat, cum reliquis Anglis, liberè abeundi facultate. Simili quoque conditione Baiocensium urbem & Fallesiam recipiunt, sed in deditione Fallesiana præter incolumitatem Anglis concessam, Talboto & alijs qui intus erant, datum etiam est, ut fortunas omnes secum ferrent: Quandoquidem Franci pro suo ueteri instituto, non in auro, sed in orbis terrarum imperio potiundo, gloria se & prædicatione efferunt. Quibus rebus reliqui Normani inuitati, omni iam dubitatione depulsa, se per legatos in Caroli potestatem permittunt, ita ut sola Chereburgi arx maritima retineretur ab Anglis. Ad eam postremò Franci accesserunt, factisq; circa locum paruulis prælijs, etiam per deditionem potiuntur. Duces autem Somerseti & Eboracensis cum reliquo exercitu in Aquitaniam proficiscuntur, rem ibidem quoque cadentem iuuandi causa. Tali modo Henricus rex perdidit Normaniam, post annos triginta, quàm Henricus quintus eius pater illam armis recuperauerat. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCCLI, & cùm ipse regnare cœpit, XXIX. Circiter exitum eiusdem anni, migrauit è uita Franciscus Britanniæ dux sine liberis, cuius operatione, ut etiam iam nunc fama est, Aegidius eius frater homo clarissimus neci datus est. Petrus in fratris opes successit, sed eo breui uita priuato, Arthurus eius patruus dux creatur, & hic uix biennio exacto, morbo interijt, sine liberis. Ex quo hæreditas uenit Francisco secundo, ex Ricardo eius fratre nepoti.

Deuicta Normania, Carolus nullum bellandi tempus intermittit, optimè gnarus, uariam ac mutabilem sæpe esse belli fortunam, qui primo quoq; tempore in Aquitanos ducit, quos nõ multo labore in potestatẽ redigit: ubi enim fama amissæ Rothomagensium urbis ad eos peruenit, iam tum rebus Anglicis diffidentes uidere uisi sunt futurum esse, ut in Francorum ditionem redire cogerentur. Quanquam duces postquam eò peruenerunt, non desistebant loca cõmunire, copias debilitatas augere, populum hortari, ut in fide, ut in officio permaneret, item crebris pariter literis atq; nuntijs Henricũ regem de periculo amittendæ prouinciæ docere, rogareq; auxiliũ, at nullum tamen ex Anglia cõparuit. Quo factum est, ut Aquitani cùm postea ob oculos haberent hostem tam ad occupandam, quàm ad uastandam prouinciam paratum, dum pro se quisq; nihil prorsus aliud nisi agros, nisi uillas, nisi rem familiarẽ tutandam curaret, negligentius timidiusq; bellum pararint, quò ne resistendo amplius damnũ facerent. Angli tamen qui suapte natura etiã in morte animo cõcidere non solent, totis uiribus connixi sunt aduersam auertere fortunam, qui

postquam

poſtquam nõnulli populi ad Francos deſciuere, & iam Burdegalenſes tumultuari cœperunt, uenientibus hoſtibus obuiam facti, haud procul ab urbe prælium faciũt. pugnatũ eſt ualentiſſimè, ſed ad ultimũ ſuperãte multitudine, Angli fundunt̃, multi quidem cæſi, ſed aliquot etiam capti. Ex Francis qui numero bis altero tanto præſtabant, amplius decem millia deſiderata tradũt, qui idcirco hoſtem minus perſecuti ſunt, cõtenti ea uictoria tametſi admodũ cruenta, per quam poſtremò in Aquitania rerum potiti ſunt: nam hæc clades ita demum Anglicas opes afflixit, ut ubi ad uicinas ciuitates perlata eſt, eueſtigiò legatos de deditione ad Francos miſerint, atq; nõ multò pòſt ueram deditionẽ fecerint. Poſt Burdegalam receptã, Baiona ultima Aquitaniæ ciuitatũ, in Francorum poteſtatẽ uenit. Angli tantis calamitatibus deuicti, qui cædibus ſuperfuerant, ducibus Somerſetenſi & Eboracenſi, ad claſſem ſe recipiunt. Hîc nihil urgente aut impediente hoſte, qui eorum diſceſſu gaudebat, ad iter ſe parant, & poſtquã ſuos captiuos ab hoſte redemerũt, naues cõſcendunt, ſequundoq; uento in Angliam redeunt. Atq; ita Aquitania amiſſa eſt, poſt annos circiter CCXCIX, quàm Henricus ſecũdus, illam nomine dotis Aleonoræ uxoris, uti ſuprà lib. XII diximus, poſſidendã acceperat. qui fuit annus ſalutis MCLIII, & poſt annos CCXXII, quàm Henricus tertius eandem à Philippo Auguſto Francorũ rege, Ioãni eius patri paulò antè ademptam, receperat. Fuit is annus ſalutis humanæ quo ab Anglo in Aquitania deſitum eſt regnari, MCCCCLII. Has autem uictorias fortiter à Carolo adeptas, nõ tam Francorũ armis, quàm animis aſſignandas manifeſtò conſtat: ſanè non uſq; eò Anglorũ opes id temporis diminutæ erant, quin bello gerendo ſatis eſſent, uerũ perpetuæ populorum, qui in eam gentem male animati erant, defectiones fecerunt, ut uis nulla ualuerit. Equidem cùm iam inde ab initio fuerint, qui dicerent aliam rationẽ eſſe ciuium, aliam reliquorũ, & per id affirmarent nullam externorum habendam, factum eſt, ut communis humani generis ſocietas dirempta, ac naturale quoddam odium gentibus mutuũ ſua ſponte innatũ ſit. Hoc igitur uenenum iampridem multos infecit populos, adeò ut (de alijs taceamus) fieri quodammodo nõ poſſit, ut quiſpiam in terra Gallia natus multũ diligat Anglum, uel è contrario, Anglus diligat Francũ, eo odio ex contentione potentiæ, & imperij orto, ac ut ſuprà demonſtrauimus, in multos annos, per cædes & ſtrages utrinq; factas, aucto. Hæc igitur labis cauſa fuit, quæ tranſmarinis Anglorũ rebus tanta uenit. Cæterum Carolus Francorum decus & lumen ac imperator fortiſſimus, unus fuit, qui ſuis pugnando reſtituit rem, atq; iure belli auxit.

Finito externo bello, diſcordia domeſtica reuiuiſcere cœpit: porrò bona pars principũ ob res male & infeliciter geſtas, fremebat, & alij in alios culpam conferebant, ac uniuerſi unũ omniũ Gulielmũ Suthfolchiæ ducem tanq; peſtem & perniciem patriæ omnibus precibus deteſtabantur, quòd pecuniã publicam dilapidaſſet, quòd exercitui ſtipendiũ nõ dediſſet, quòd ſupplementũ mittendum non curaſſet, quòd aulam bonis conſiliarijs uacuam feciſſet, quò ſuo arbitratu cuncta ageret. His uocibus factũ eſt, ut multitudo concitata ducem cum eius clientibus, parricidij, peculatusq; accuſarit, ac publicè ad ſupplicium petiuerit. Quo uiſo, regina metuens ſeditionis agit cum rege, ut multitudinis leniendæ cauſa, ducem in carcerẽ cõijciat: quod factũ eſt. At paucis pòſt diebus, regina rata plebẽ eiuſmodi ignominia, qua Gulielmus affectus eſſet,

satiatam esse, eum custodia liberari iussit, ac apud regem in pristina gratia po-
suit. Ad ea multitudo magis quàm antea agitata cœpit uociferari, indignum
esse facinus hominem tot scelerum maculis notatissimum in regia manere, ac
in honore haberi. Quæ postquam rex audiuit, tum demũ animaduertens ni-
hil esse quod amplius dissimularetur, primò clientes ducis culpæ socios suppli-
cio affecit, dein ipsum ducẽ in exilium ire iussit, eo consilio, ut inde sopita mul
titudinis ira, ad se euocaret, eò quòd in reginæ oculis habitaret. Atqui homo
flagitiosus ac capitalis nullis potuit seruari modis, qui cùm nauem cõscendis-
set, & Galliam peteret, subitò ab aduersarijs comprehensus interficitur. Atq;
ita Gulielmus à Deo, uti par est credere, meritas habuit pœnas, qui absq; mul
tis alijs facinoribus, dictus est necem Gloecestrensi esse machinatus, quò sicho
minis innocentis sanguis tandem eius cæde lueretur.

Sed extincto Gulielmo Suthfolchiæ duce, frui pace per intestina mala nõ li
cuit, quorũ causa atq; initium, ut dictum est, ex certamine factionũ est ortum,
quæ fuerunt semper, eruntq; populis magis exitio, quàm bella externa, quàm
fames, morbíue, quibus in primis delectabant̃ Cantiani populi tam iniuriarũ
intoleranter patientes, quàm nouarũ rerum semper cupidi. Ii enim aut à Ricar
do Eboracensi duce solicitati, qui cupiditate regni adductus nouis rebus stu-
debat, cuius consilium eò pertinebat, ut per discordiam populi sibi autoritatẽ
faceret, caputq; factionis esse inciperet, aut auidi ulciscendi iniurias à quæstori
bus regis sibi speciatim factas, arma capiunt, Ioannem quendam cognomento
Caddum ducem sibi constituũt, atq; coacto agmine, Londinum contendunt,
qui ubi propè accesserũt, in proximo colle castra faciunt. Hic inito maturè cõ-
silio, eligũt qui sua postulata plena querimonijs ad regẽ deferant, exponantq;
se cõmunis libertatis causa, arma sumpsisse aduersus nonnullos eius consilia-
rios, qui per acerbissimas pecuniarũ exactiones populum uexassent, atq; si de
illis meritum supplicium sumeretur, paratos esse arma deponere. Rex non au
diendos rebellium legatos existimans, ut concitato populo furoris ocyus fre-
nos injiciat, Humfredum Staffordiũ equitem cum electa militũ manu, aduer
sus Cantianos protinus mittit. Cantiani uenientem Humfredum armis inua
dunt, primoq; congressu profligant, eaq; re feliciter gesta, multitudinem cùm
urbanam tum agrestem undiq; ad spem prædæ euocant, atq; unà urbem infe-
stis armis petunt, in quam primò sine ullo maleficio intrant, deinde uerò cupi
ditate adducti, quorundam ciuiũ domos magis opulentas spoliant, & ne præ-
dæ studere dicerentur, se iniurias aduersus eos ciues ulcisci prædicabant. Sed
ea res ad ultimum illis damno fuit: nanque plures optimates quos is tumul-
tus occultè delectabat, ut qui in spe erant alicuius Reipublicæ correctionis,
ubi animaduerterunt Cantianos ad diripiendam urbem se conuertere, sibi ti-
mentes non ultrà expectandum iudicarunt, quorsum ille furor euaderet. Ve-
rùm dum ita Cantiani in ciues sæuiunt, nulli prius illis resistere conant̃, quàm
Ioannem Sayum principem Angliæ quæstorem cum plerisque de nobilitate
uiris, securi percusserint. Tunc Thomas Chaltonus urbis prætor, & uicecomi
tes Thomas Canyngius, ac Gulielmus Hulynus tanto malo quouis modo ob
uiam eundum statuentes, magnam militum manum properè comparant, &
quia Ioannes ductor multitudinis cis Thamesim, ad suburbanum uicum diui
Georgij suos continebat, eoq; in singulas noctes se recipiebat, duce Matthæo

Gogtho,

Gogtho, de media nocte in rebelles impetum faciũt, pontemq; interfectis custodijs, cum præsidio occupant: sed non imparatos offenderunt Cantianos, illi enim qui ex metu, in armis quocunq; diei noctisq; tempore erant, ubi ex clamore suorum cognouerunt ciues pontem tenere, extemplò in eos insurgunt: fit prælium puncto temporis atrox. Matthæus ubi uidit cõtrà atq; ratus erat, magna ui resistere Cantianos, protinus suos cohortatus nõ ultrà procedit, sed locum pugnæ tantisper tenere nititur, donec illucescat, ut reliqui ciues ex clamore excíti certò sciant, ubi loci suis laborantibus succurrendum sit. Verùm tanto impetu multitudo urgere cœpit, ut paulatim ciues pedem referre, deinde passim cadentes, pontem relinquere coacti sint. At Cantiani celeriter subeuntes ubi pontem tenuerunt, utrinq; in domunculas quæ super pontem constructæ erant, ignem inijciunt. Tum uerò lugubre spectaculum cerneres: nam alij ignem fugientes in aduersos gladios morituri præcipitanter ruebant, alij ut matres cum liberis, in subiectum flumen se ejiciebant, alij demũ uociferantes ab ipsis flammis suffocabantur, multi præterea aduersis uulneribus in ipsa pugna conciderũt, & in ijs Matthæus Gogthus uir summa uirtute, pietate in patriam, gloria militari, qui amplius annis uiginti, cum magna laude, in exercitu transmarino fuerat, sed ad extremũ ita usu uenit, ut qui toties cum externo hoste pugnarat, inuictus q; euaserat, à suis demum mortis præmio munera tus sit. At rex ubi uidit Cantianos armis superari non posse, eos lenitate compescendos putans, publico edicto omnibus qui in eo tumultu fuissent, impunitatem concedit, præterquam Ioanni Caddo ductori, cui id facinus ut sceleris capiti, fraudi esse omni modo uoluit. Quo audito, plebs ut sui optati compos, domum cum ciuium spolijs confestim properat, relicto suo duce, qui aliquanto pòst captus, pœnas capite soluit.

Hoc ita sedato Cantianorũ tumultu, alter mox ualde pernicios⁹ derepentè ortus est, qui multò grauius Reipub. uires labefactauit: nam ut corpus acerbius ægrotare solet, si morbo leuatũ rursus ægrotare cœperit, sic res ipsa publica finitis transmarinis bellis, & Cantiano tumultu, cùm inciderit denuò in bellum hoc ciuile, uehemẽtius afflictata est. Etenim Ricardus dux Eboracensiũ, qui eo iure quo suprà in uita Ricardi secũdi docuimus Eboracensi familiæ regni uenire hæreditatẽ, fretus, regnũ affectabat, ubi accepit Cãtianos nihil suo furore profeciſſe, tum maiora ausus cœpit Eboraci noua consilia cõferre, cum Thoma Corteneio comite Deuoniæ, & Edouardo Brucho uiro acris ingenij, quo pacto sine perfidiæ nota, posset illud obtinere: & quia solus id tẽporis Edmundus dux Somersęti erat, qui uigilijs, curis, periculis, quæ plurima adierat, & sententijs officiũ boni cõsiliarij faciebat, cum primisq; regnũ factionib. purgatum, regem saluũ, res quietas uolebat, eum cõtra suam uoluntatẽ, contra commodiũ, principũq; inuidiã in eundẽ cõcitaret, cõmoueret: itaq; parare exercitũ, allicere donis iuuenes quosq; fortissimos, de se ingẽtia pollicendo, summo studio maturat, & ut ne in regẽ quicq; moliri uideat, specie ulciscendi publicas iurias, palàm magno artificio prædicat se armis persecuturũ malos aliquot regis cõsiliarios, qui populũ Anglicũ contrà q; necesse esset, sexcentis quotidie detrimentis afficerẽt, regnũq; prædæ haberẽt, multaq; alia in uulgus iactat, ut ne suum consiliũ aduersarijs diluceat. Ita pro cõmodo Reipub. se id bellum su

mere prædicando, exercitum bene magnũ in Cantianũ agrum ducere pergit, quò ubi peruenit, locum castris deligit, à Londino longè millia passuum decem, ibiq; per certos exploratores, in singula diei tempora, quæ apud regem agantur, cognoscit, & ut, si ad manũ ueniendum sit, ne militũ supplemento careat, iubet Edouardum filium comitẽ Merchiæ, uirum animi pariter atq; consilij magni, nouas interim domi copias contrahere, secq; cum illis sequi. Quæ cùm Henricus rex cognouisset, senatu aduocato, res quæ ad se de Eboracensis aduentu in Cantianũ agrum essent delatæ, omnibus exponit, quæritq; à singulis quid de eo motu iudicent, quidq; remedij domestico tanto bello adhibendum. Visum est cunctis peropportunũ esse, ut celeriter cum expedito exercitu, iretur obuiam Eboracensi, positisq; in conspectu castris, ab eo quæreretur, ecquid esset, quamobrem more hostis patriæ, arma sumpsisset.

Hoc comprobato consilio, rex penè quadrato agmine instructo, in conspectum hostium celerius opinione eorum, exercitũ adducit, indeq; mittit legatos, qui causam tanti motus intelligant, agitentq; de cõcordia, si modò cognoscant, iusta ab aduersarijs postulari. Ricardus dux postquam audiuit legatos, siue certaminis periculo, siue subito regis aduentu, siue expectatione melioris occasionis motus, respondit, se depositis armis, ultrò ad regem uenturũ, si antea dux Somersetei eius iussu, in custodiam mitteretur, responsurus ad ea, quæ ipse illi obijceret. Hoc accepto per legatos responso, rex cùm animaduerteret, se non posse sine pernicioso certamine, ducem ad sanitatem reuocare, neq; sine tumultu, domesticas seditiones sedare, si armis uteretur, causa conciliandæ pacis, iussit Somersetensem consultò se in domũ abdere. Quo facto, Eboracensis exercitum dimittit, ac ad regem uenit, multaq; de Somersetensis superbia & uaritia queritur, ac solum eum criminando ab alijs gratiam inire studet. At Somersetensis existimans tam suo officio cõuenire, quàm Reipublicæ cõducere eam haudquaq; indignitatem pati, non potuit se continere, quin in castra ueniret, ac coràm obiectis criminibus responderet, ipsumq; Eboracensem perduellionis accusaret, quòd consilia de occupando regno cum socijs iniisset. His uocibus factum est, ut rege Londinum redeunte, Eboracensis ut captiuus ductus in urbem fuerit. Hîc rex habito principum concilio, dum de causa cognoscere instituit, duces acerbius inter se congrediuntur, & alter alteri crimina nefaria obiectat. Sed Somersetensis qui cernebat animo, quæ paulò pòst acciderunt, maximè urget, ut Eboracensis arripiatur, & per quæstionem cogatur perspicua facere sua consilia, atque de crimine fateri, & confessus de maiestate damnetur, ut unius principis iactura, bellum intestinum restinguatur, ac filij hostes patriæ iudicentur, ad idq; Deum deuocat, ut ne inimicus euadat. Hoc agebat Somersetensis, quia pro certo habebat, Eboracensem regnum affectare, ac se pariter atque Henricum regem ad necem destinasse. Sed non potuit fati necessitas ullis rumpi humanis consilijs: nanque quò minus Somersetensis sententia uinceret, multa obstiterunt: primùm fiducia Eboracensis sine exercitu ad regem uenientis, quæ uisa est multis argumentũ esse fraudem minimè concipientis, tametsi insidiosa erat: deinde rumor nouus, quo ferebatur Edouardus ducis filius manu ingenti iuuentutis delectæ summæq; spei stipatus Londinum properare: & tertio loco, legati à Burdegalensibus missi, qui significabant Henrico, ciues facta coniuratione, paratos esse in

esse in eius potestatem redire, si in Aquitaniam exercitū mitteret, & ad id inuitare occasionem, quòd nullæ Francorū copiæ apud se essent, quæ ad prælium cōmittendum idoneæ forent, ac propterea nil debere esse, quod huic bello anteuerteret. His igitur de causis, Ricardus dux Eboracensium permissu regis, domū liber discessit, plenus iræ & indignationis, qui iam tum statuit animo extrema etiam audenda, quò inimicorū iniurias tandem aliquando ulciscerē. At Somersetensis per eiusmodi certamen, Eboracensi duce in exiliū quodammodo acto, maiorē nactus autoritatē, unà cum Margarita regina, rerum potitur. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCCLIII, & ab eo quo regnare cœpit Henricus, XXXI, cùm natus est Edouardus unicus ipsius Henrici ex Margarita filius, is statim ab ineunte ætate, spem optimæ indolis præbuit, qui summa uirtute florere cœpit, cum primùm sapere cœpit. Quo etiam anno Ioānes Staffordius Cantuariensis archiepiscopus moritur, in cuius locum subditur Ioannes Chempius Eboracensis episcopus, ordine antistitum sexagesimus secundus, quem Nicolaus quintus Rom. pōtifex Cardinalem fecit. Eboracensi diœcesi præficitur Gulielmus Bothus Conuentrensis & Lichefeldensis episcopus, qui fuit ordine Eboracensium episcoporū alter & quinquagesimus.

Audita Burdegalensium legatione, placuit renouare bellum, collaudataq; Burdegalensium ciuium fide, rex recipit se Talbotum cum exercitu in Aquitaniam missurum, bellumq; Franco terra mariq; illaturum. Legati accepto ex animi sententia responso, clàm, quemadmodum uenerant, domum reuertuntur, expositoq; Henrici mandato, suos ciues confirmant. At Talbotus ubi regi placuit copias contrahi, & cōtractas quamprimū in Aquitaniam transportari, tanta animi alacritate id bellum obiuit, ut nunquā aliàs rebus bellicis magis studuisse uisus sit. Quid, quòd angebatur singularū horarū expectatione, dum exercitus fieret? Igitur milites deligit optimos quosq;, tela, equos, & cætera instrumenta militiæ, item cōmeatum affatim, ac denicq; omnia parat, quæ in bello uario & multarū rerum egente, esse usui solent: sic omnibus rebus ex sententia paratis, atq; nauibus instructis, in Aquitaniam proficiscitur, qui ubi uento nō aduerso eò peruenit, in terramq; copias exposuit, omnem agrum Burdegalensibus uicinum percurrit, emittitq; quoquouersum cohortes aliquot, quæ latè procurrentes incolis terrorem incutiant. Burdegalenses audito Talboti aduentu, ad eum multa de nocte, secretos nuntios mittūt, ut propius accedat. Interim tantus repentè terror omnes extra eos, qui coniurationis conscij erant, intus inuaserat, ut omnia turbata essent. Sed milites Franci in primis qui urbi præsidio erant, Talboto appropinquante, profugere conantes, in manus hostium incidunt, quos arma abijcientes Talbotus incolumes seruat. Recepta Burdegala, atq; præsidijs firmata, Talbotus inde progressus aliquot uicina oppida cum arcibus, nullo ferè negotio recipit: cuncti enim eius regionis populi generatim libentissimis animis in Anglorum potestatem se permittebant, quòd à Francis ob diuturnum bellum inopia rerum omniū affectis, crebra detrimenta acciperent. Quamobrem eodem tempore ex longinquis etiam ciuitatibus, legati ad Talbotum ueniunt, & quæ imperasset, sese cupidissimè facturos pollicentur. Interea Carolus qui in Turonibus erat, ubi quæ Talbotus agebat, ex crebris nuntijs accepit, & simul de Burdegalensium alio-rumq; populorum defectione certior factus, magnis continuò coactis copijs

in hostes proficiscitur, præmittitq; bonã exercitus partẽ in agrum Petragoricẽsem, quæ Castillionẽ oppidum, quod Angli receperant, ac præsidio tenebant, oppugnet. Franci celeriter profecti oppidum circumsident, munitiones opportunas faciunt. Re cognita, Talbotus cum parte exercitus, magnis itineribus Castillionẽ petit, aliquot Francos per agrũ incautè uagantes intercipit, iuxtaq; hostium munitiones castra ponit, postridie instructa acie, hostem qui se uallo continebat, inuadit. Fit prælium atrox in eo ipso uallo, adeoq; anceps, ut nulli diu constaret, utrò se uictoria inclinaret. Sed cùm Franci post paulùm, suis integris defatigatos subinde iuuantibus, acrius pugnam redintegrassent, & Talbotus ictu tormenti eodem momento percussus, ex equo cecidisset, Angli postremò casu ducis territi, sese in pedes dederunt: multi tamen in uestigio interfecti, ac pedites ipsi alij aliò dilapsi sunt, qui præcipitante sole, conferti ad suos ægrè se retulerunt. Mille & amplius desiderati sunt Angli homines, & in ijs Talbotus, ac plericq; uiri illustres, qui honestum duxerant ordinem. Hunc exitum uitæ habuit Ioannes Talbotus comes Salopiensis, post quatuor & uiginti annos, quàm in Gallijs cum summa gloria belligerauerat, uir nempe clarissimus, fortissimusq;, cuius uirtute populi Anglici nomẽ maximè Gallis formidolosum extiterat. Equites Angli qui fugam primi fecerãt, alij ad proxima loca quæ à suis tenebantur, alij Burdegalam se receperunt. At Franci uictoria utentes, acrius solito Castillionenses urgent, quos haud multò pòst omnẽ sub sidij spem abijcientes, deditionem facere compellunt. Castillione recepto, reliqua oppida paucis pòst diebus, aut per uim, aut per deditionem de Anglo capiunt. Restabat Burdegala, in qua omnis uis Anglorũ erat: hanc oppugnare Carolus aggreditur, multisq; frustra consumptis diebus, nihil hostibus nocebat, quinimò ipse multis quotidie afficiebatur incõmodis, cùm Angli ex turribus, quas in littore fecerãt, frequenter irrumperent, & ex altera parte ciues cõiurationis socij, qui locum ueniæ apud Francum minimè futurũ suspicabantur, fortiter se defenderent. Sed ad extremũ utriq; fame penè suffocati, necessariò conditiones à Carolo sæpius antè oblatas reddita urbe, minus repudiarunt, quæ eiusmodi fuere, ut proditio nulli ciuium fraudi esset, & Anglis abire liceret, qui ita dimissi cum armis ac fortunis in Angliam incolumes rediere.

Hic demum finis externorũ bellorum, & idem domesticarũ cladium renouatio fuit: nanq; ubi metus hostilis qui adhuc in bonis artibus regnum retinebat, mentibus principum decessit, ita gloriæ & dominationis certamen inter eos esse cœpit, ut iam tum manifestè in duas factiones populum perinde traxerit, atq; posthac duo, Henricus rex qui ex Lancastria familia originẽ duxerat, & Ricardus dux Eboracensis, qui genus suum maternum ad Leonellum Edouardi tertij filium referebat, de regno inter se certarint. Ex quo tantũ breui tempore istæ duæ factiones apud omnes pollere cœperunt, ut multos mortales perdiderint, regnumq; multum labefactauerint, dum alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbius ulcisci arderent. Sed initium eiusmodi turbandi omnia, ut suprà diximus, à Ricardo duce Eboracensi ortũ est: hunc enim libido inuaserat potiundi regni, nec id quibus modis sibi pararet, desinebat animo excogitare, cui nihil potius uisum est, quàm optimatum inuidiam concitare in Somersetensem, cuius nutu periniquo animo ferebat regnum gubernari: itaq; statum Reipublicæ passim apud omnes principes, multò miserrimum

rimum esse prædicare, eundem detestari, lugere non cessabat, & causam tanti mali Somersetensi duntaxat adscribebat, quem iniquum, perfidum, insolentem, ac dirum tyrannum appellabat, cõscindebat, uituperabat: Henrico etiam regi permulta uitio dabat, quòd uir esset ignauus, uecors, & omnino ad Rempublicam rectè gerendam minimè idoneus, & propterea optimatum interesse aiebat de remedio cogitare, uel potius excogitare. Talia querendo dux breui effecit, ut bene multi principes præsentem regni statum quo utebantur, itidem minus probarent, ac simul mutari omnia studerent, quippe quos ambitio iuxtà atq; auaritia iampridem inuaserat, in præsentiaq; uehementer urgebat. Igitur cùm uaria sensim esse cœpissent partium studia, Eboracensis suæ factionis socios in primis facit duos Ricardos Neuyllos, alterum Sarisberiæ, alterum eius filium Varuici comites. Hic uxorem duxerat Annam sororẽ Henrici ducis Varuici, paucis antè mensibus mortui, & nomine dotis ipsius puellæ, eum comitatum assecutus est. Is erat adolescens non ueris tantùm uirtutibus mirabilis, sed etiam arte quadam ab ineunte ætate, in ostentatione earum uirtutũ compositus: nanq; summa ingenij facultate, comitateq;, in mira apud multitudinem gratia erat, ad quam ineundam simul eius in omnes liberalitas iuuabat, præterea animi altitudo cum paribus corporis uiribus, eandem fauoris auram augebat. Quibus rebus populus adductus persuasum habebat, nullam esse tam grandem rerũ molem, quã ipse Ricardus ferre nõ posset: quapropter tantũ breui tempore ualere cœpit, ut quò ille inclinaret, eò quoq; maioris partis populi studiũ sese uerteret, hæc de filio. Alter Ricardus Neuyllus pater pari uirtute, sed gratia dispari, is in matrimonio habebat Aliciam unicã filiam Thomæ Montacuti comitis Sarisberiensis, quẽ suprà scripsimus in obsidione Aurelianẽsi interfuisse, in eiusq; opes successit, ac ex ipsa Alicia suscepit liberos Ricardum Varuici comitem, Ioannem, & Georgiũ. Ad propositũ reuertor.

Dux Eboracensis postquã duos Ricardos, patrẽ & filium secum esse uidit, bellum cõparat, in idq; totus & mente & animo insistit, ac nõ multò pòst cum expeditis copijs Londinũ uersus iter facere incipit. Londino terrori summo fuit fama tanti tumultus, cùm quisq; se aut in magno periculo, aut apud unũ, uel alterũ principem in offensa fore prospiceret. Rex cognito aduersariorũ aduentu, exercitum cogit, celeriterq; cõtrà proficiscendum statuit, ut uspiam in Eboracensi agro manus cum eis conserat, procul à Londino, quòd eam ciuitatem ob inconstantiã plebis nouarũ rerum cupidam, suspectã haberet. Cæterũ non longius bidui uia aberat, cùm nuntiatur Eboracensem adesse, qui magnis itineribus uenerat: tum necessariò castris ad Fanũ Albani positis, suos sub armis tenet, ac interim aduersarijs per legatos præcipit, ne cõtraueniant, néue ut patriæ hostes populum seditione uexent. Hoc dum Henricus pacis potius q; belli appetens agit, Ricardus Varuicensis comes bellicũ canit, primus omniũ regios milites prælio lacessit, quòd eius pars multitudine & peditatus robore præstaret. Illi contrà nihil cunctantes in campum pariter descendunt. Pugnat acerrimè utrinq; à mane diei, ad horam nonam, multa cum cæde, donec ad ultimum alijs integris ex aduersariorũ multitudine, alijs fessis succedentibus, regiæ copiæ fusæ, fugatæq; sunt, multis militũ interfectis, cum suis ducibus, in quibus fuere Edmundus dux Somerseti, Henricus secũdus comes Northumbriæ, Ioãnes Clyffordius, ac plerique alij equites fortissimi. Sed ob Somerseten-

sem ducē amissum, Henricus rex magnū atq; incredibilē accepit dolorē, quòd in eos omnes spes suas posuerat, quodq; talis belli dux qui tot annos pro patria, aduersus Francos strenuè pugnasset, ad extremum à suis ciuibus occisus esset, apud quos tamen nōnihil uiri uirtus ualuit, quòd eius corpus in proximum diui Albani cœnobiū delatū sepeliendū curarunt. Reliquit Edmundus tris filios, Henricū, Edmundum, & Ioannē, qui Henrici regis etiam partes secuti sunt. Multi præterea capti, quo in numero & Henricus ipse. Fuit is annus salutis MCCCCLVI, & cùm regnare cœpit Henricus, XXXIIII, fœdatus hac domestica clade. Quo anno Ioānes Chempius Cantuariensis archiepiscopus moritur, uix triennio eius pontificatus finito: quem secutus est Thomas Bur- scherius Elyensis episcopus, ordine antistitū Cantuariensium sexagesimus tius, qui mox Cardinalis tituli Sancti Cyriaci factus est. Per idem temporis Osmundus qui olim Sarisberiensis episcopus fuerat, per Calistum Rom. pontificē, inter diuos refertur, quòd uir sanctissimus fuisset: eius corpus etiā nunc Sarisberiæ in principe æde multo cum cultu asseruatur, quòd ibidem crebra edantur miracula. Migrauit & è uita Carolus Francorū rex, qui se per crebras calamitates in omni memoria celebrauit: non enim is iuuentutē suam in uoluptatibus, sed in laboribus exercuit, qui satis habuit auitum recuperare regnū. Hinc cognoscere licet calamitatē plerunq; illustrem esse ad gloriam, contrà uoluptatem nunquam. Successit patri Ludouicus undecimus.

Eboracensis dux post adeptam uictoriā, reputans secum à principio prædicasse, idcirco se arma sumere, ut Respublica ad cōmodiorem statum perueniret, muniuit se lenitate, misericordia & liberalitate, quando tantum abfuit, ut Henrico regi manus intentarit, ut etiam eum nō secus ac belli uictorem Londinum deduxerit. Hîc habito confestim concilio, cum suis duobus Ricardis Neuyllis, & nōnullis aliis principibus, quos ad id consilium adhibendos putauit, se regni protectorem, Ricardum Neuyllum patrem, magnū Angliæ cancellariū, & Ricardum Neuyllum filium Caleti præfectum creandos curauit, quò penes se, & Ricardum cancellariū regimen esset, & alter Ricardus res bellicas curaret, atq; Henricus uerbo, non item re, rex esset, cui tunc parcendum ducebant, ut ne populi furorē in se concitarent, quòd propter uitæ sanctitatē, ille mirificè ab eo diligeretur, coleretur, obseruaretur. Quibus rebus ita actis, ipsi tres tam domi quàm foris summā imperij habent, qui ut etiā suo arbitratu cùm libuerit, sine certamine, possint Henricū aut regno uitáue spoliare, paulatim consiliarios ueteres senatu excludunt, honore deijciūt, autoritate priuant, ac nouos suæ factionis homines in locum illorū substituūt: idem de magistratibus toto regno decernūt, constituūt, peragunt. Atqui interea Henricus Somerseti, qui patri Edmundo in principatū successerat, & Humfredus Buchyngamiæ duces, ac cōplures alij principes qui cum Henrico rege sentiebant, stabant, eiusq; uicem dolebant, cùm nō ignorarent, quorsum illa ducis Eboracensis insidiosa humanitas tenderet, primo quoq; tempore prouidendū iudicāt: itaq; secretò ad Margaritam reginam adeunt, cum ea consilia cōmunicant, exponuntq; Eboracensem fraude regem petere, ut scilicet eum per artificia inopinantē facilius opprimat, & propterea uelit rebus maturè prospicere, quod nāuiter faceret, si uirum ab insidiatoribus segregaret. His monitis regina ualde permota, quæ sibi ac uiro æquè timebat, paucis pòst diebus nacta occasionem

per

per anni tẽpus hortatur uirũ, ut specie quærendi secessus magis salubris, Con uentriã se conferat, ibiq; rebus suis prouideat. Rex igitur uidens se in periculo uersari, nulla facta mora, eò concedit, actoq; suorũ amicorũ cõuentu, Ricardum Eboracensem ducẽ de regni gubernatione, & Sarisberiensem comitem à magistratu deturbat, atq; per literas ambos ad se uocat. At illi ea noua iniuria offensi, postq; inter se per aliquot dies tractarunt, quatenus & quomodo sibi agendum foret, ad ultimũ ita indignati sine tumultu, Ricardus Eboracũ, Sarisberiensis in suum principatũ, & Varuicensis Caletũ proficiscitur. Quid uerò inter se statuerint, quóue consilio abiuerint, certum non habeo quod tradam, nisi fuerit, quòd rebus ad bellum gerendum imparatissimi essent.

Recrudescentes sic seditiones animum in primis Londinensi plebi dederũt tumultuandi, quæ ex leui turba concitata, in externos præsertim negociatores, more suo, insurrexit, multosq; illorum uulneribus affectos, prius fortunis omnibus spoliauit, quàm à senatu coërceri potuisset. At rumor eiusmodi turbatarũ rerũ ad Francos delatus, maioris detrimenti causa fuit: Franci enim qui id tẽporis Normaniæ littora classe tuebantur, audientes omnia apud Anglos seditionib. turbari, & spe prædandi adducti, cum aliquot nauibus oram Cantianã subitò petunt, ac de nauibus descendunt in terram, incẽsisq; passim uicis, magnã prædam faciunt. Inuitauit & hæc ciuilis discordia Iacobũ Scotię regẽ ad bellũ aduersus ipsos Anglos gerẽdum. Is à principio inimicitias suscepit cum Gulielmo Douglassatium comite uiro nobili, & multæ cognationis, quòd sibi persuasum haberet, eum affectare regnũ. Vsque eò creuit suspicio, ut rex postremò comitẽ in colloquiũ euocatũ, & forsitan ex innocentiæ fiducia, liberè obiectis respondentẽ, in uestigio interficiendum curauerit. Qua iniuria Archibaldus Morauiæ comes, & Hugo comitis fratres permoti, regem armis persequendũ sibi statuũt, bellumq; ei palàm faciũt, quod diu Iacobũ habuit, multisq; incõmodis affecit, sed ad extremũ superatis aduersarijs, regnũ pacatum reddidit: quo facto, cùm audiret Anglos inter se de regno decertare, statim eorum fines populatum contendit, & quia nusquam armatorum manus ulla apparebat, Roxburgũ obsidet, tormentisq; admotis, oppugnare aggreditur, dum ita in id negocij incumbit, ecce tibi, subitò unum ex tormentis æneis rumpitur, cuius frustis ille percussus ilicò occidit. Scoti tamen ob mortem regis, facultatem reliqui negotij gerendi haudquaquã dimittunt, sed ualde urgentes paulò pòst Roxburgo potiuntur. Reliquit Iacobus filios ex Maria uxore tris, Iacobum, Alexandrum Albaniæ ducem, & Ioannem. Iacobus tertius ætate puer rex creatur, cui præceptor datur Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiscopus, qui diu fuit etiam regni gubernator, quòd uir esset probus, atq; homo rebus omnibus longè ornatissimus.

Interea Henricus certior factus, ducem Eboracẽsem nihil hostile aduersus se domi moliri, Londinum reuertitur, & conuocato concilio, exponit Gallos cognoscentes regnum ciuilibus discordijs fluctuare, nuper ausos fuisse oram Cantij uexare latrocinijs, & Scotos ex altera parte eadẽ re inuitatos Roxburgum cepisse, ac uerisimile esse, neutros quieturos, nisi intelligant inter principes concordiam conuenisse, & ut id tandem aliquãdo fiat, se uelle dare operã, ut Eboracensem recõciliet, omniumq; uoluntates recuperet, quò ne libertas regni in discrimen per ciuilia odia adducatur. Probato ab omnibus eius con-

silio, quãprimũ uiros ætate graues ad Eboracensem atq; alios illius factionis principes legat, qui eos ad se uenire iubeãt. Venit dux Eboracensis, & Sarisberiensis comes, cum reliquis socijs Londinũ, magno armatorũ numero stipati, ne temerè in insidias quas in primis curabant cauendas, inciderent. Varuicensis quoq; comes Caleto profectus adfuit. Hîc postquam de antiquis iniurijs, multa utrinq; facta sunt uerba, & de peccatis tam recẽtibus quàm iam ferè obliteratis, multæ simul querimoniæ in mediũ missæ, tandem metus externi bel li tantũ ponderis habuit, tantũ omniũ animi à nefario bello abfuerũt, ut depositis priuatis odijs & offensionibus, principes salutis patriæ studiosi, dato à singulis iureiurando, in pristinã cõcordiam reducti sint. Quæ sanè res tantũ omnibus lætitiæ attulit, ut passim principes plebeiq; inuicem sibi cõgratulantes summo gaudio exultarent. Quocirca gratias Deo agendi causa, toto regno & in primis Londini supplicationes publicæ multa cũ ueneratione decretæ, quibus ipse rex & regina cum magna nobiliũ cohorte interfuerũt. Fuit hic annus humanæ salutis MCCCCLVIII, & cùm regnare Henricus cœpit, XXXVI.

Sed perfidiosi seditiosiq; homines, concordiæ similiter atq; sacramenti memoriam facilè deposuerunt, quod ita usu uenit, ut ij nec priuatos focos, nec publicas leges, nec fœderis iura chara habeant, quos discordiæ, quos cædes ciuium, quos bellum delectat. Nõ enim multis pòst diebus quàm ita principes cum suo rege in gratiam redierant, subita turba, casu ne, an astu, non satis constat, facta est: siquidem aliquot ex regia familia uenerunt ad manus cum comite Varuicensi, ad Vuestmonasteriũ, ubi post longam dimicationẽ, comes auxilio eorum, qui sese conflictus sedandi causa, pugnantibus oppositi erant, adiutus, ægrè se ad flumen recepit, atque inde scapha uectus, ex periculo euasit. Ad hunc motũ, tantũ repentè exarsit bellum, ut cuncti generatim mortales in diserimen armorũ adducti sint. Comes post acceptam iniuriã, se Eboracũ ad ducem, ad patrem comitẽ Sarisberiensem contulit, illisq; expositi, qua affectus fuisset contumelia à regijs satellitibus. Hæc cùm questus esset, ueritus ne non per absentiã præfectura deturbaret, Caletũ traiecit, ibi expectaturus diem ex die, dum de summa rerum dux deliberaret. Dux & comes ea offensione accensi, minaciter uociferabantur inter se, id nihil aliud esse, nisi fraudem, nisi fœminæ (de Margarita regina intelligebãt) rabiem, cui pro libidine omnia sibi licere ducenti nihil prius esset, quàm per muliebres artes, omnem regni nobilitatem cruciare, diuexare, perdere. Sed postquam uerba fecerunt, ad rem ueniũt. statuunt enim inter se, ut comes magno instructo exercitu, Londinum proficiscatur, atq; cum rege de iniuria expostulet uiolatæ concordiæ, & si præstare cognouerit, nõ omittat occasionem ulciscendi suum decus, aduersus reginam eiusq; consiliarios malè Rempublicã gubernantes: atq; ita capto consilio, Sarisberiensis iter facere incipit. Interea regina in primis quæ Somersetensis & Buchyngamiæ ducum consilio fulta, ducta atq; adiuta, uirili diligentia, uigilantia, celeritate plena erat, pro certo habebat comitem Varuicensem destinastria proximam illam turbam cõmouisse, ut eam nactus occasionem, destinatum facinus omnibus modis ederet, quo tandem aliquando Eboracensis rerum potiretur. Quare nõ imprudentissima mulier existimans nihil esse, quod unquam amplius cum aduersarijs de concordia agitaretur, ubi cognouit comitem Sarisberiensem in armis esse, concilium conuocat, rebusq; male sanis

remc-

remedium quærit. Plerique cenſebant expectandum comitis aduentum, quò cognoſceretur, utrum bellum uel pacem afferret. Alij argumentum ſumebant ex ſeditione nuper concitata, non poſſe rem ſine dimicatione tranſigi, & idcirco de obuiam itione, celeriter ſtatuendum. Hæc uicit ſententia, atque confeſtim Iacobus Tuchettus Audley regulus cum exercitu mittitur, qui Sarisberienſi comiti in itinere occurrat, cũ eoq́, ſi ita res poſcat, manus conſerat. Iacobus magnis itineribus profectus, in Lichefeldenſem agrũ peruenit, quò iam conuenerant hoſtes, & quamproximè potuit, eorum caſtris caſtra propinqua poſuit. Poſtero die Sarisberienſis oblatam pugnandi facultatem nõ dimittit, ſed prima luce prælium incipit. Eſt acerrimè pluribus horis pugnatum, uicit ad ultimum Sarisberienſis, magna cùm hoſtium tum ſuorum facta ſtrage. In eo fuit numero Iacobus Tuchettus, ita ut præter paucos nobiles captos, omnis regius exercitus propè deletus ſit.

Eboracenſis dux adhuc iuuenis

Poſt hoc prælium, Ricardus dux Eboracenſis animaduertens conſilia ſua iam patefacta, illuſtrata, ſatis nota eſſe facta regi & reginæ, qui omnibus locis conabantur futurũ malum procul auertere, iam tum exiſtimauit non eſſe amplius apud eos diſſimulationi locũ, ac idcirco tam regni adipiſcendi, quàm uitæ tuendæ cauſa, ſibi fortiter in id negotiũ incumbendũ ſtatuit: itaq́ unà cum Ricardo Sarisberienſi omniũ conſiliorũ ac fortunæ ſocio, nouum exercitum conflat, atq́ ſimul ambo breui ingenti militũ multitudine in unum contracta, in Eboracenſi agro caſtra ponũt, ibiq́ uel hoſtes operiri, uel inde uenientibus obuiam ire conſtituunt. Quæ ubi tumultu maiore etiam quàm res erat, nuntiantur Londinum, rex quamprimũ undecunq́ exercitũ coëgit, magnaq́, ut in rebus trepidis fit, uſus celeritate, prius in agrum Eboracenſem peruenit, caſtraq́ nõ longè ab hoſtibus poſuit, quàm illi certò propè ſcirent eum eſſe uenturum. Sed bellum haud memorabile fuit: nanq́ coniurati diuerſi ſubitò abierunt, cuius rei cauſam ſubijciam. Venit ex Caleto ad id bellum Ricardus comes Varuicenſis, cum magna militũ manu, ſeq́ cum duce & patre coniunxit. Dux ita auctus copijs, ſtatuit poſtridie illius diei cum hoſte prælium cõmitte re, ſed interim Andreas Trolopius, uir ſummæ belli ſcientiæ & fidei, qui diu ſub Henrico rege Caleti ſtipendium fecerat, ubi animaduertit cõtra ipſum regem eſſe ueniendum, cuius crediderat Varuicenſem conſeruatorem, non defertorem fore, haud mora ulla facta, cum ſuis militibus noctu ad Henricum tranſiuit, à quo uti fidelis ueteranus belli dux perbenignè acceptus eſt. Quod ſimulatq́ Eboracenſis cognouit, animi pendêre mirandum in modum cœpit, quippe cui dubitanti quid ſe facere conduceret, permagnũ pondus afferebat, quòd certò ſciret regem multitudine militũ præſtare, & doleret Andreã optimum ducem ſibi aduerſariũ factum eſſe, cuius uirtus quantum antea fiduciæ, tantum poſtea formidinis afferebat: ita cùm nullum conſilij ſui exitum reperi ret, quia nihil deliberari poterat, quod nõ uideretur incurrere in aliquam difficultatẽ, demũ etſi à bello diſcedere detrimentoſum eſſe iudicabat, tamen conſtituit in præſentia, ut tempus ferebat, cedere: itaq́ ipſe tranſgreſſus Oceanũ, in Hyberniam ſe compegit, omnibus ferè neceſſarijs eius conſilij expertibus: comites uerò Sarisberienſis & Varuicenſis cum Edouardo eius filio comite Merchiæ, Caletum ſe receperũt: reliquus exercitus partim captus, partim diſſipatus eſt. Rex poſt fugam hoſtium, in Vualliam magnis itineribus conten-

dit, ut ducem Eboracensem, quem per eam regionē ad littus properare accepe
rat, in itinere comprehenderet, præmisitq; aliquot equites, qui littus omne an
tecaperent. Verùm Eboracensis magno pretio naui conducta, antea iam traie
cerat, quàm equites appropinquarent. De qua re rex in itinere certior factus,
ad Ludlollium constitit: hîc dum moratur, habito suorū principum concilio,
aduersarios omnes patriæ hostes denuntiat, illorū bona publicat, publicataq;
uenēūt, ac uxores cum liberis custodiri iubet, præmia bene meritis distribuit,
rebelles captiuos aut supplicio afficit, uel mulctat, siue exilio damnat, de con
troversijs ueteribus cognoscit, finitimos qui eum maximè saluū se uelle ostēn
debant, ac illuc cōcurrebant, in fidem recipit, optimates uiros probos sibi ami
cissimos prouincijs Eboracensi & Dunelmensi tuendis, defendendisq; præfi
cit, ac postremò Henricū Somersetī ducem Caleti præfectū facit. Sed uerū est
uetus uerbū, Vt matura satio sæpe decipit, ita sera semper mala est. In hoc nem
pe negotio gerendo, mora sola nocuit regi, qui si à principio eum locum à ma
nibus aduersariorū eripuisset, proculdubio nullo eos ferè negotio deleuisset.

His actis, rex Londinū reuertit, magnoq; opere fretus fauore militū, qui e
ius stipendio conducti in præsidio Caleti erāt, nulla interposita mora, Somer
setensem ad suam præfecturā in continentē misit. Dux Caletū profectus, ex
positoq; regio mandato, sibi oppidū tradi iubet, quod Varuici comes se factu
rū negat, atq; clausis portis, eum procul ejcit. Ille perterritus, quòd omne præ
sidiū consentire intellexit, Guinas quod est proximū ditionis regiæ oppidū,
profectus est, & illud à præfecto qui dicto audiēs fuit, recepit: tum maiori stu
dio animoq; ad ulciscendū iniuriā incumbēs, cœpit quotidie tumultuosa præ
lia cum comitis militib. facere. At Varuicensis dum sui ita leuibus dimicatio
nibus cum Somersetensi tempus terunt, cōtracta magna nauiū copia, mittit
bonam armatorū partē quos secum habebat, in Cantiū ad Sanduicū portum,
qui locū spolient, prohibeantq; accessu aduersarios. Illi subitò in portū delati,
naues aliquot instructas & ad trajciendū paratas, quæ Somersetensi auxilio
mittebant, de improuiso adoriunt, ac nō multo labore capiūt, ducuntq; cum
bene magna præda Caletū. Tum Varuicensis uidens nullū ab hostibus peri
culū impendēre, in Hyberniā ad ducē Eboracensem transuolat, ac de rebus a
gendis cum eo cōmunicat, agitat, deliberat: quo facto, confestim Caletū reuer
titur, renuntiatq; patri & Edouardo Merchiæ comiti, ducis sententiā esse, ut
primo quoq; tēpore cum instructo exercitu in Angliā transeāt, nullaq; geren
dæ rei facultate omissa, regem Henricū armis usq; eò diu exent, dum ipse cum
magno militū numero subsidio aduenerit. Illi hoc cōprobato consilio, in An
gliā protinus delati, Londinū proficiscunt: nam urbs nullis firma custodijs,
nullis belli apparatibus locuples, uenientibus patēret, necesse fuit. Hîc de sor
dida plebe homines & quoscunq; ad se concurrētes armant, cæteraq; bello ne
cessaria parant, atq; inde cum collectitio exercitu, Northantonū contendunt,
quò rex paulò antè uenerat. Quibus rebus cognitis, regina Somersetī atq; Bu
chyngamiæ ducum opibus & consilio adiuta, quæ his rebus magis quàm rex
intenta erat, in qua una ille acquiescebat, magno animo exercitum cogit, uo
catisq; undique ad se principibus suæ factionis, qui singuli cum electo arma
torum robore cōuenerant, breui ingentes copias conficit. Rex postquam stu
dio atq; opera ducum & reginæ cognouit se non contemnendum habere exer

citum

citum, statuit cum aduersarijs confligere, atq; extra oppidũ in proximis pratis secundum Nynam flumen castra posuit, & ubi hostes adesse intellexit, uenientibus obuiam factus, signum pugnæ dedit. Non retardarunt hostes certamen: multo mane cœptũ est pugnari, & iam meridies aduentabat, cùm rex uincitur: paulò minus decem millia hominũ cecidere, & in ijs Humfredus Buchyngamiæ dux, Ioannes Talbotus comes Salopiæ iuuenis præstantissimus, maiorumq; suorum similimus, Thomas Egromondiæ regulus, complures q; alij. Captiuorũ autem numerus multò maximus fuit, quòd equitibus bene multis placuit, dimissis equis, more suo, pedestrẽ facere pugnam, & ante omnes in aduersariorũ potestatem Henricus rex cecidit, homo ad miseriam humanam, calamitatem, & ærumnam natus. Reliqui principes qui tantæ stragi superfuerunt, cum regina, & Edouardo principe, in agrum Eboracensem, & inde in Dunelmensem fuga se contulerũt, ut eo loci aut exercitũ reficerent, aut si nulla in præsens spes renouandi belli esset, in Scotiam pergerent, ibi expectaturi, dum melior bene gerendæ rei facultas daretur. Victores comites Henricum captiuũ Londinũ ducunt, conuocatoq; principũ concilio, illum omni regia potestate deijciendũ summè curabãt, cùm dux Eboracensis certior factus de adepta uictoria, ex Hybernia statim adfuit, ingressusq; curiam, primò locũ occupauit, qui regi in senatu datus est, deinde corã omnibus se regẽ dixit, docens id iure se fecisse. Sed ad extremũ habita est reuerẽtia maiestatis: nam senatusconsulto decretũ est, ut post mortẽ Henrici, hæreditas regni familiæ Eboracensi ueniret, ac interim Ricardus dux Eboracẽsis regni rector esset. Sic erat placitũ Deo, uti Henricus uir sanctus per tot calamitates, quibus continẽter afficiebat, regno terreno priuaret, mox cœleste habiturus: nam nõ potest unquã uir bonus, quãuis mille affectus supplicijs, nõ esse beatus. Cæterũ illud infortuniũ apud uulgus prodigio creditũ esse demonstratũ: quandoquidem ferunt, cùm ipse Henricus paulò antè in senatu ornatus regio habitu consederet, subitò coronã è capite in terram cecidisse. Fuit is annus quo hæc acta sunt, salutis humanæ MCCCCLX, & cùm regnare cœpit Henricus, XXXVIII.

Sub hæc, Eboracensis certò sciens, reginam non contentã fore decreto concilij, in agrum Eboracensem properè contendit, ut eam persequatur, castraq; locat ad pagũ in occidentem uersus longè ab Eboraco XV. circiter M. pass. situ arceq; cõmunitũ, quẽ Vuakefild uocant, atq; hîc de inuadendo hoste, cũ suis consultat. Erãt qui sentirent nõ esse prius confligendũ, q; Edouardus eius filius cum nouis copijs adesset. Sed dux sua belli sciẽtia ac militũ suorũ uiribus fretus acie instructa, cõtra hostes ex castris exijt. At regina quæ uirũ armis repetere deliberarat, & ob id iam magnũ exercitũ fecerat, ubi cognouit hostes appropinquare, confestim obuiã facta, eos prælio aggreditur. A principio miro utrinq; impetu pugnat, donec bona parte eorũ qui præliũ inierãt, interfecta, paucitas militũ Eboracensis à multitudine circumuenta sit. Tum regina suos cohortans, momento horæ reliquos hostes superat. Cecidit in pugna Ricardus dux Eboracensis illius factionis caput, cum Edmundo filio comite Rotlandiæ, item Thoma Neuyllo, Dauid Hallo, Ioanne Parre, Gualtero Lymbrico, Ioanne Gedelyng, Eustachio Vuenuorthe, Guidone Haryngtono, uiris equestris ordinis, ac centurionibus strenuis Iacobo Fiziames, Rodulpho Hastyngio, Ioanne Bammo, & Rolando Digby. Captus uerò inter alios est

Ricardus comes Sarisberiensis, alterũ eius conspirationis caput, qui aliquãto pòst, cum nõnullis alijs, capite mulctatur, quorum capita lanceis fixa Eboracum deportata sunt, ut spectaculo essent populo, reliquisq; aduersarijs terrori. Exin regina cum expedito exercitu Londinum ad liberandum uirum properat, eratq; ad Fanum Albani, cùm obuiam habuit comitem Varuicensem, qui secum Henricum captiuum ducens, ibat subsidio Eboracensi. Hîc mulier haud minore animo, quàm in agro Eboracensi fecerat, hostem adorta profligauit, atq; uirum recepit. Margarita regia coniunx multò herclè felicius suis, quàm mariti auspicijs belligerabat. Varuicensis qui unus omnium erat, in quo cuncta belli moles nitebatur, post acceptam ad Fanum Albani plagam, certior factus Edouardũ Merchiæ comitem, post illud Eboracense prælium, quo dux eius pater interierat, in Vualliam se contulisse, ibiq; profligato Gaspare comite Penbruchi, qui Henrici partes sequebatur, & ei se uenienti opposuerat, nouum parare exercitum, ad eum iter contulit, quem in itinere cum bene magna armatorum manu uenientem, ad fines agri Oxonienſis offendit. Hîc ambo de summa rei disputantes statuunt Londinum petendum, quod pro se stare compertum haberent. Atq; ita capto consilio, Edouardus à suis rex declaratur, abrogata omni prorsus regia potestate Henrico, quòd nõ stetisset pacto, neq; paruisset senatusconsulti decreto, perinde ille iam quasi ui cisset. At Henricus interea qui Londinenses suspectos habebat, ac eò neutiquam accedendum ducebat, quòd aduersariorum reliquias ex altera parte supra caput esse prospiceret, ex Fano Albani Eboracum pergit, atque ibi copias auget, qui iam ad finem laborum ac periculorum extinctis aduersæ factionis capitibus, peruentũ esse putabat, adeò ut uno deniq; prælio, quod reliquum erat, se deleturum speraret.

Sed secus atq; Henricus rebat, euenit, quandò pro duobus capitibus, unũ longè ualentissimũ extitit, quod deprimi nõ potuit. Erat enim Edouardus in desiderio Londinensium, in gratia cum plebe, in ore, in sermone omniũ, habebat cùm humilium tum amplissimorũ hominũ studia, à cunctis propter liberalitatem, clementiam, integritatem, fortitudinem, generatim in cœlum laudibus ferebatur. Quapropter miro omniũ ætatum & ordinum studio mortalium concursus ad eum fiebant, ut alij sua ad bellandum nomina darent, alij ex parte ciuitatũ, operam & opes pollicitarentur, ac in eius uerba iurarent. Quibus rebus Edouardus in spem uictoriæ adductus, quam maximas poterat copias parabat, ut cõmisso cum hostibus prælio, unus deniq; dies omnes labores ac uictorias confirmaret: itaq; his munitus copijs, Eboracũ cõtendit, accedit propè ad millia pass. XI. ac ibi ad uiculũ nomine Touton cõsidet. Henricus ubi cognouit hostes adesse, nõ statim de castris exiuit, quòd dies Palmarũ, quẽ uocãt, domino sacer instaret, quo potius orandum, cẽ pugnandũ sibi statuerat, ut postridie eius diei felicius prælio seruiret: sed miles more suo nequiquã patiẽs moræ, effecit, ut eo ipso die prima luce, postq; multis uerbis hortatus est, ut pro se quisq; fortiter pugnaret, signũ præliandi dederit. Aduersarij nihilo secius idẽ fecerũt: à sagittarijs pugna incipit, sed breui consumptis sagittis, res cominus gerit tanta cæde, ut cadauera sola pugnãtibus impedimento essent. Ita amplius horas decem erat dimicatũ, dubia adhuc uictoria, cùm rex Henricus uidit hostiũ copias augeri, & suos paulatim pedẽ referre, quos rursus

ſus hortatus cùm acrius inſtare coëgiſſet, ipſe cum paucis equitibus paulùm ex eo loco progreſſus euentum pugnæ expectabat, cùm ecce, ſubitò ſui in fugam uertuntur: quo uiſo, in pedes ſe quoque dedit. Deſiderata ſunt ex utraque parte circiter uiginti millia hominum. In iſs fuit Henricus tertius comes Northumbriæ, & Andreas Trolopius, complures q; alij principes. Numerus uerò captiuorum aut conuulneratorum, quorum partim curati, alij mortui ſunt, omnino fuit millia decem. Ea pugna mirabilem in modum debilitauit Reipublicæ Anglicæ uires, quandò ij qui cæſi ſunt, & numero & robore ad quæuis externa bella gerenda ſatis fuiſſent. Edouardus ut bene uictoria uteretur, poſtquam ſuos parum à tanto labore refecit, aliquot equites leuis armaturæ miſit, qui in fuga Henricum aut reginam comprehenderent. Sed illi tota ea nocte continenter ierunt, ita ut nullam partẽ noctis aut diei inſequentis itinere intermiſſo, in fines Scotorum die ſecundo incolumes peruenerint, qui ſtatim miſere ad Iacobum regem, ut pro ueteri neceſsitudine, regno reciperentur, atque eius opibus in tanta calamitate tegerentur. Erant in procuratione regni, propter regis ætatem, complures principes, & in primis Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, uti ſuprà oſtendimus: horum conſilio monitus puer Iacobus, poſtquam audiuit, qui miſsi fuerant, tantum abfuit ut Henrici preces uel fortunam deſpexerit, ut etiam confeſtim illi obuiam factus ſit, atq; in regiam duxerit, quem poſtea plurimum conſolatus, ut parato æquoq; animo ferret, quod proximus belli euentus tuliſſet, multò humaniſsimè accepit, toto tempore, quo in Scotia fuit. Hac humanitate deuinctus Henricus, ut regem cuius auxilio in præſentia maximoperè nitebatur & confidebat, quopiam beneficio ſibi obligaret, ſiue ut aduerſariorum opes minueret, Beruicum oppidum ei tradidit, in perpetuum habendum: fama tamen tenet Henricum ea miſeria coopertum nõ ſponte id feciſſe, ſed inuitum, quò ſibi in terra Scotia eſſe tutum liceret. Verùm quoquo modo res tranſacta ſit, ſatis conſtat Iacobũ recepto oppido, promiſiſſe ſe Henrico ſuum officium pro ſua parte præſtaturũ, id quod haud ſegniter poſtea fecit. His actis, Margarita cum Edouardo filio in Gallias ad Rhenatum patrem Andegauenſium ducem ſe contulit, exercitum illic ope patris paratura. Henricus autem in Scotia cum aliquot principibus ſuæ factionis, qui eum ſecuti erant, morari ſtatuit, dum per amicos adiutus rurſum arma caperet, ut breui fore ſperabat, & ſibi ac rebus ſuis conſulere liceret. Hæc de Henrici ſexti regis uaria fortuna hactenus, qui regnauit annos XXXVIII. Veruntamen cùm ille poſt decimum annũ, quàm pulſus fuerat, regnum denuò recuperaſſet, commodum in proximo libro reliqua de eius pariter uita atque morte perſequemur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIIII.

her Edouardg fuit filg dūc Eboracū omiſ et tumulg auctor

EDOVARDVS poſt Henricum profligatū, partim tanta uictoria, partim cōmuni principū populorumq; ad ſe defectione elatus, triumphantis imperatoris ritu Londinum reuertitur, conuocatoq;, more maiorū, concilio ad Vueſtmonaſterium, ad III. calend. Iulij, rex creatur, qui poſt primū Guilielmum Normanum regem, quartus Edouardus nuncupatus eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCLXI. Eo ipſo anno iterum Edouardus concilium habuit, in quo primùm regni ſtatus quaſi de integro collocatus, quod ualde fuit è Republica propter ciuile bellum diu neglecta: dein ex eius ſententia omnia, Henrico rege, conſtituta in concilijs olim habitis, reſcinduntur, antiquantur, tollunt: poſtremò duo eius fratres natu minores Georgius Clarentiæ, & Ricardus Gloceſtriæ duces, item Ioannes Ricardi Varuici comitis frater Montacuti marchio, & Henricus Burſcherius frater Thomæ Cantuarienſis archiepiſcopi Eſſexiæ, ac Gulielmus Facombrigius Cantij comites facti ſunt. Huic Henrico Burſcherio uiro longè nobiliſſimo, optimo, rerumq; geſtarum ornamentis clariſsimo, Ricardus dux Eboracenſis nuptum dederat Eliſabeth ſororem ſuam, ut eum in primis certum belli ac fortunæ ſocium omni tempore haberet. Poſthac illud idem fecit, ut Edouardus rex ipſius Ricardi filius eundem Eſſexiæ comitem crearit, quo & pater & filij iuxtà ſui adiuto res eſſent. Suſceperat enim Henricus ex Eliſabeth uxore filios mares quatuor, Gulielmū, Thomam, Ioannem, & Henricū, atq; unicam filiolam nomine Iſabellam, quæ pauculos uixerat dies, in quibus in agendo induſtria, in negotijs labor, in periculis fortitudo, & in prouidendo ſummū fuit conſilium, ſed cum primis in Gulielmo maximo natu eiuſmodi extitere uirtutes. Is in matrimonium duxit Annam ſummo loco natam & probatiſsimā puellam, Iacobi Lucemburgenſis diui Pauli comitis filiam, ex qua creauit filios Henricum, qui nunc comes eſt Eſſexiæ, de quo libro XXVI plura dicemus, ac Ceciliam atq; Iſabellam: hæc ante ætatem nubilem morbò perijt, illa Gualtero Ferryſo nupta eſt. Sed ad ſuum redeat oratio exorſum.

Dum ita omnia Edouardo bellè cadebant, Henricus Somerſeti dux iam rebus Henrici regis diffidens, ad eum deficit, à quo perbenignè accipitur: ſed ducem protinus facti pœnituit: nanq; interea Henricus rex cōparato apud Scotos non modico exercitu, ex improuiſo in Dunelmenſem agrum aduolauit. Quo audito, Somerſetenſis clàm ad eum ſe contulit, multiq; regis amici eum ſunt ſecuti, ſed multò maximus hominum numerus ſpe prædæ undique celeriter conuenit, adeò ut Henricus exiſtimaretur armis non longè impar hoſti. Cuius rei famam augebat, quòd quaquauerſum ille pergebat, oppida, agros uaſtaret, incenderet, prædasq; ageret: peruenit ita populando ad pagū, quem Exhamū uocant, ubi loci Ioannem marchionem Montacuti obuiam factum inuaſit, cōmiſſoq; acri prælio, ut crebrò antè acciderat, profligatur, amiſſa maiore exercitus parte: ipſe cum paucis continuato curſu in Scotiam ſe recepit, alij aliò dilapſi ſalutem fuga quæſiuerunt. Captí ſunt Henricus dux Somerſeti, Robertus comes Hungerfordi, & Thomas Roſſus. Somerſetenſis illicò

mutā-

mutati consilij pœnas capite luit, illi uerò Nouum castrum ducti, morte quoque non multò pòst affecti sunt, quò alij sperare desinerent, cùm suis principibus ægrotis non amplius animas esse uiderent. At rex Edouardus etsi ea noua victoria res demum suas satis confirmatas esse pro tempore arbitrabatur, tamen magnopere curabat, ut ne Margarita Henrici uxor ad solicitandos hominum animos, in Angliam rediret: quocirca toto littore præsidia disponebat, maritimos aditus claudendi causa, scribebatq; ad singulos meridionalis oræ populos, ne mulierem uenientem reciperent, néue ulla re iuuarent, qui si recepissent, aut iuuissent, se eodem loco illos, quo aduersarios habiturum: ad eam item partem quæ ad Scoticũ agrum pertinet, custodias habebat, ne quispiam ad Henricum ex regno adiret. Sed quicquid periculi ab Henrico imminebat, statim sublatum est, quippe ille siue metu deposito, siue mentis errore atq; adeò affectus haud in occulto diu fuit, qui in Angliam persona per uestitum dissimulata, redire ausus, uix pedem intulerat, cùm à locorum custodijs excipitur, Londinumq; ad Edouardum ductus, in custodiam traditur. Tum capto Henrico, regni status pacatior fuit, cùm homines eius factionis minus deinceps rebus nouis studendum sibi omnino iudicarent. Quare Edouardus ab hostili metu penè uacuus, conuocato ad Vuestmonasterium totius populi concilio, rebus domesticis bellè constituendis totum ferè quadriennĩ proximũ liberius impertiuit, qui, ut est in ueteri uerbo, Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus percipere, primũ omnium de sententia & autoritate concilij, suis militibus bene meritis agros illorũ, qui Henrici partes seque bantur, distribuit, dein generatim populũ ad sui beneuolentiã omni genere liberalitatis incendit, amplissimaq; munera principibus suis largit, atq; ut ab uniuersis gratiã iuxtà ineat, sese cùm plebeis tum nobilibus hominibus, ultrà q̃ par esset, familiarem præbet, quod uitæ institutũ postea non mutauit: item leges partim corriguntur, partim nouæ eduntur, moneta tam aurea quàm argentea quæ hodie in usu est, diuiditur, quos numos aureos alios regales, alios nobiles, argenteos uerò grossos appellant: postremò edicto toto regno perulgato, omnibus aduersarijs qui depositis armis, sese in eius fidem permitterent, iniuria condonatur, ut qui nõ permisissent, ob id illi meritò pœnas subirent. Hæc officia quantum in eius rem fuerint, qualiue ob ea ipsa populus erga eum animo extiterit, facilè illud planum faciebat, quòd solo populi fauore fultus uinci posthac minimè posse uideretur.

Atqui Edouardus nõ contẽtus suorũ beneuolentia, nouas externorũ quoque principũ amicitias quærendas, & eas affinitate firmandas statuit, ut uel illi, quando opus esset, sibi auxilio forent, uel saltem non nocerent. Itaq; primũ Margaritam sororem Carolo Philippi Burgundionũ ducis filio collocauit, deinde Ricardũ Varuici comitẽ in Gallias legauit, qui puellã nomine Bonã xorem peteret. Dum comes in Galliam profectus, cum Ludouico rege apud quẽ erat Bona puella, quæ reginæ sorori ancillabat, de noua affinitate agitat, Edouardus mutato repentè consilio, Elisabeth Ricardi Riuerij comitis filiã, quæ olim nupta fuerat Ioanni Graio equiti, qui ex ea binos liberos Thomã & Ricardũ susceperat, in matrimoniũ ducit, de eoq; matrimonio, ob mulieris humilitatẽ, nõ modò necessarios principes, uerumetiã Ricardũ patrem mulie

ris cælat. Qua de causa, ubi fama rei actæ per regnũ peruasit, cuncti protinus mortales mirari, principes uerò fremere, passimq; uoces emittere, regẽ ex sua dignitate non feciſſe, easq; nuptias ei crimini dare, dedecori assignare, quòd cæco amore, non ratione ductus esset. Sed inde uel initium profectũ est simultatis postea ortæ inter Edouardum & Varuicensem, uel occasio latentis odij effundendi captata creditur: nanq; Edouardus postq; per Varuicensem, utne mo homo ignorabat, regnum adeptus est, cœpit eius autoritatem quam sum mam fecerat, sic suspectam habere, ut eam minuendam duceret, quò pro suo iam iure cuncta domi ac foris ageret. Ita usu uenit, ut amici inter se perrarò pa ria paribus respondeant, imò sæpissimè ingentia beneficia ingenti culpa ani mi ingrati compensent. Hæc Ricardum Varuicensem nõ fugiebant, qui etsi magnam sibi gratiam relatum iri sperabat, tamen pro tempore eatenus dissi mulandum putabat, quoad facultas daretur talis, qua per impotentiam regis liceret beneficia exprobrare. Nec abhorret à ueritate Edouardum tentasse, ut aiunt, nescio quid in domo comitis, quod ab honestate omnino abesset, cùm homo esset, qui facilè puellis oculos adijceret, easq; deperiret. Cæterum quic quid fuerit, siue iniuria, siue æmulatio imperij, quamobrem amicitia uiolata sit, posteaquam comes per literas amicorum cognouit ipsum regem occultè habere uxorem, & irritum infectumq; euasisse, quicquid ipse in ea legatione de noua affinitate iungenda, apud Ludouicum regem egisset, tanta repentè animi indignatio eum cepit, ut iam tum ipsum Edouardum ut hominem im perio minimè dignum, omnibus modis regno pellendum iudicarit. Fama ta men etiam nunc in uulgus circunfertur, discordiæ causam extitisse, quòd co mes dehortatus fuisset regem Margaritam sororẽ Carolo Philippi ducis Bur gundiæ filio collocare, quem ipse peius quàm mortalem quempiam odisset, ac propterea quòd Edouardus noluisset eius audire consilium, tantum simul tatis inter eos ortum, perinde quasi ea res tam parui momenti potuisset, aut debuisset comitem alienare à suo principe. Et hæc mera uulgi fabella. Sed ad propositum redeamus. Varuicensis ita stomachatus, cõmotus, iratus, ut ne se atq; consilium suum præcipitaret, dissimulãter tandiu tantas iniurias patien das decreuit, quoad tempus ad perficiendum negotium idoneum adesset, qui cùm paulò pòst regias literas de reditu accepisset, quamoptimè potuit apud Ludouicum regem, excusauit Edouardi mutationẽ consilij, illud quodam modo assignans amori, in quo nullus unquam inesset modus: atq; ita in An gliam reuersus, regem more suo adiuit, atq; legationẽ sine ullo, ut potuit, con ceptæ iræ indicio renuntiauit. Exin nõ interceſſerunt multi dies, cùm comes non sine regis cõmeatu, in suum comitatũ cùm animi tum ualetudinis causa, sicut prædicabat, se contulit. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCLXVII, & VI, cùm regnare cœpit Edouardus. Quo etiam anno Georgius Neuyllus comitis frater, in Gulielmi archiepiscopi Eboracensis nuper demortui locum surrogatur, antistitum ordine quinquagesimus secundus: & Philippus Bur gundionum dux moritur, cui succeſſit Carolus filius, uir & animi magnitudi ne & belli scientia longè præstantissimus.

Erat in suo comitatu Varuicensi Ricardus, ut diximus, cùm ad se euocauit Georgium archiepiscopum Eboracensem, & Ioannem Montacuti marchio nem fratres, cum ijs post unum atq; alterum diem, de uarijs rebus locutus, & tandem

tandem querendi de rege appositam nactus occasionem, suum consiliū communicat, hortaturq; multis uerbis atq; rationibus, ut unà secum uelint Henrici regis partes sequi, iuuareq;, quò in regnum restituatur, sic aiens: Non me leuitas animi, à qua longè remotus sum, fratres, sed iudiciū mouet, quod tandem mihi faciam licet de Henrico rege & Edouardo: ille porrò uir est sanctissimus, suorū amicissimus, ac beneficij memor, qui filium habet Edouardū, ad laudem, ad gratiam, ad liberalitatem natū, à quo unusquisq; expectare plurima poterit, qui patrem in calamitate subleuandum curarit: hic contrà homo cōtumeliosus, ingratus, uoluptati deditus, & iamiam omnis laboris fugiens, qui nouos homines potius quàm ueteris prosapiæ uiros in honore habendos statuit, quare futurū est, ut aut ille nobilitatē, uel eum nobilitas breui tempore perditū eat. Sed ante omnes nobis audendum est, qui primi læsi sumus. Is enim, nō ignoratis credo, post adeptū regnū, primò secretò, deinde palàm honori domus nostræ inuidere, de eoq; quotidie aliquid detrahere cœpit, perinde quasi ille nos eo honore, nō nos eum dignitate auxerimus, ac ob id nuper ab eo in legatione Gallica, nullo numero habiti sumus, quò existimationis fama, quam ipsi apud omnes principes regni, partim uirtute patris, partim nostris laboribus collegimus, penitus minueret, infirmaretur, pro nihilo putare tur. Duxit his rationibus facilè in sententiam suam archiepiscopū, at marchionem nō item, quippe qui à principio moueri nō potuit, ut quicq; in Edouardum tentandum esse probaret, sed ad ultimū cùm Varuicensis multorū principū operam & opes polliceretur, tractus tandem in societatem belli est. Post hæc, Varuicensis uir sagacissimi ingenij persentiens Georgiū ducem Clarentiæ, nescio quam ob causam, nō esse bono erga Edouardū fratrem animo, primùm apud eum, tentandi gratia, de rege paululùm conqueritur, deinde cum dux idem apud eum faceret, patefaceretq; nōnullas iniurias à fratre acceptas, tum maiora ausus, aperit consilia sua duci, rogatq;, ut ea sequi uelit: sed ne ulla leuitatis suspicio oboriatur, docet quàm illa cauta, quàm expedita, quàm euigilata suis cogitationibus sint, atq; hortatur, ut ipse etiam de tanto negotio, curam & cogitationem suscipiat, quò omnia prouisa, perspecta, certa quodammodo habeantur, cui post multas pollicitationes filiam quam habebat nubilem despondet. Dux suasu, rogatuq; Varuicensis fatigatus, ex eius uoluntate omnia se facturum recipit. Varuicensis ita cum duce cōmunicato consilio, Caletum cuius loci adhuc præfectus erat, & ibidem uxorem ac filias seruabat, redire statuit: sed ut initium tantæ seditionis, qua postea per plures annos Anglia agitata est, tandem aliquando fieret, iussit archiepiscopum Eboracensem & marchionem fratres statim post discessum suum, aliquem tumultum in agro Eboracensi concitandū curare, quò ita bellum ciuile dum ipse longè gentium abesset, inchoaretur. His constitutis rebus, probatisq; consilijs, cum duce Caletū proficiscitur. Hîc postq; iureiurando dux promisit fidem datam se perpetuò seruaturū, Isabellā filiam comitis natu maiorē sibi desponsam in matrimoniū ducit. Quo expedito negotio, maturius ambo de bello gerendo cōsilia & rationes inter se conferre incipiebāt, cùm nō secus ac præceptū erat, ingēs factus est tumultus in agro Eboracēsi, cuius initiū ductū est ab impietate.

Erat Eboraci uetus ac opulentissimū xenodochiū, id est, domus hospitalis, diuo Leonardo dedicata, ubi mendici & inopes homines hospitio accipieban

tur curabãturq; ægroti. Huic domui tam sanctæ tota ea prouincia pietatis causa, numerũ quendam frumenti ut frugum omniũ primitias, qui pauperibus usui esset, quotannis cõtribuebat, quem quidem frumenti numerũ agrorum cultores, persuasu quorundam Varuicensis factionis principum, uelut fama erat, dare primò recusant, argumentantes id quod dabatur, non pauperibus, sed diuitibus loci præfectis dari: deinde procuratores hospitalis debitum frumentum flagitantes armis inuadunt. Ex ea re conuentus occulti, coniurationesq; fiunt, ita ut intra paucos dies, ad quindecim millia hominũ in unum cõuenerint, instructoq; agmine Eboracum uersus approperarint. Vbi fama ferquens tanti motus peruenit in urbem, omnia metu repleuit, ciues animo excubantes mutuo pauore suspensi incertiq; manebant, utrum obuiam furentiagrestium turbæ irent extra muros, an intus se continentes eorum uiolentiam ex muris propulsarent. Sed marchio eius regionis præfectus metum cõtinuò ciuibus ademit, qui consilium uitandi periculi peropportunũ capiens, factus est uenientibus obuiam ad ipsas urbis portas, ubi post longum certamen, Robertum Huldernum ducem cepit, atq; ilicò capite mulctauit, quo facto, suos multa iam de nocte à pugna reuocatos intra mœnia recipit. Plebs morte ducis nihil territa, sed magis furore accensa, Eboracum quod oppugnare non poterat sine bellicis machinis, quas secum non habebat, præteriens Londinũ uersus contendit, cupida turbandi omnia. Quòd autẽ marchio ducem plebis concitatæ à suis conspirationis socijs supplicio affecit, illud idcirco fecisse uidetur, ut uel consilium tegeret, uel quia iam tum destinasset animo, cum Edouardo stare, cum quo, uti postea apparuit, gratiæ cõiunctionem habebat. At rex cui iam cœperant tam Varuicensis quàm Clarentiæ ducis fratris consilia nota fieri, id quod erat ratus, ubi crebris nuntijs ac literis, quæ ad eum uolabant, significatum est, eam hominũ multitudinem infestis armis Londinum petere, continuò Gulielmum Harbertum quem biennio antè comitem Penbruchi fecerat, cum magna Vuallorum manu obuiam mittit, mandatq;, ut si uspiam fas cultas detur, cum multitudine confligat. Comes celeritate usus haud longè à Northantono, Eboracensem plebem castra habere reperit, ubi & ipse positis castris, postero die cum ea prælium fecit, in quo ad punctum temporis profligatur. Eboracenses eo sequundo prælio contenti subitò refrigent, qui nõ progrediuntur, sed præda onusti domũ repedant expectaturi, dum Varuicensis ueniret, qui haud multò pòst cum duce Clarentiæ genero, ad eum tumultum Caleto profectus adfuit, multitudinisq; ducibus collaudatis, ac omnibus militibus generatim cõgratulatus uictoriam, exercitũ maturè parare cœpit. Rex uerò nihil territus quòd comes Penbruchensis rem à primo male gessisset, eũ rursus cum supplemento, quod pro rei necessitate paratum habebat, aduersus hostes mittit, ipse cum paucis subsequitur: qui ut ad omnia paratior esset, in itinere suas utcunq; potest copias ex hominibus suæ factionis ad se confluentibus auget, omnibus dictitans se stirpem sceleratorũ hominũ perditum ire. At Varuicensis ubi cognouit aduersarios appropinquare, sine mora ad Clarentiæ ducem, qui cum exercitu in propinquo erat, mittit, ut celeriter ad se copias adducat, significans prælij faciundi tempus adesse. Dux accepto nuntio, confestim ad comitem accedit. Ita ambo exercitu coniuncto, ad pagum quem Banbericũ uocant, ubi hostes castra posuisse intelligebant, pergunt, ibiq; com

missio

missō prælio, Penbruchensem capiunt, cæso aut fuso omni eius exercitu. Inter alios, de nobilitate interfectus est Ricardus comes Riuerius pater Elisabeth reginæ, ac eius filius Ioannes Vdeuilla. Rex Edouardus circiter extremū diei tempus, cum mediocribus copijs deinde aduenit, cognitaq; suorum strage, ad quinq; passuum millia longè ab eo pago constitit. Varuicensis cum uictore exercitu ad oppidū suum reuertit, ubi biduo pòst, comes Penbruchi cum reliquis ex nobilitate in pugna captis, securi percutitur. Interea agi de pacifica tione cœptum est, propter quod frequentes ultro citroq; nuntij à rege ad comitem, & à comite ad regem cōmeabant, cùm iam rex in spem concordiæ adductus minus caueret, minusq; extrinsecus timeret, perinde quasi res omnis transacta esset. Quo per exploratores cognito, Varuicensis cum ualida ac expedita militum manu, de nocte quamoccultissimè potest, ad regia castra uenit, cæsisq; militibus qui pro uallo excubabant, regem inopinantem capit, secumq; Varuicum ducit, & ut fallat amicos, inde eum nocturnis itineribus in agrum Eboracensem ad arcem quam Middelamiam uocant, custodiendum mittit. Sed nullus locus tam longinquus erat, quò fama capti regis non repentè peruaserit, quæ multos mortales pauore atque trepidatione affecit. Ipse uerò ubi in arcem coniectus est, cœpit ita præfectū ac custodes arcis blandè appellare, rogare, atq; tanta præmiorum spe onerare, ut ab illis promissorum copia corruptis missus factus fuerit, tametsi rumor dissipauit id nō inuito Varuicensi esse factum, quod credibile esset, si comes postea ab armis discessisset. Sed hoc fuit infelicitatis Henrici regis, quandò hinc meherclè perspicere licet, iam tum extremū eius domus fatū uenisse, quod nullo potuit neq; consilio, neq; humanis opibus auerti, ita fortasse Deo cordi erat: Varuicensis enim ac eius amici unius in primis Henrici iuuandi, defendendi, conseruandi causa, sua corpora periculis opponebant, opesq; effundebant, quòd pro certo haberent, uiuo Edouardo, neq; se neq; Henricum posse rerum potiri, & tamen illi in potestatem redacto spatium effugiendi periculi dederunt: adeò quando res nostra ad nihilū casura est, nobis omnes mentis partes nunc metus, nunc audacia, nunc amentia, nunc angor adimit. Sed domum redeamus.

Atqui Edouardus ita ab inimicorū manibus ereptus, se protinus Eboracū contulit, ubi à ciuibus magno gaudio acceptus, duos in urbe dies causa faciendæ armandæq; alicuius militū manus, moratus est: sed cùm ibi exercitū confi cere nō posset idoneū, & sibi Londinū etiam per medios hostes proficiscendū constitueret, inde Lancastrū petijt, ubi Gulielmus Hastyngius eius cubiculi præpositus considebat. Hîc adiutus à Gulielmo copias suas auget, ac illis instructus, Londinum incolumis peruenit, qui ut cura, labore, consilio, rebus suis tempore turbulento non desit, nihil prius habet, q; ex principibus iam alienatis, sibi amicos, ex ualde titubantibus, firmos reddere, & populi animū rerum nouarū motu suspensum ad pristinum officium, ad sui studium & benеuolentiā reuocare. Cæterum Varuicensis & dux ubi regem Edouardū per proditionē suorū, manus euasisse suas, ac uno puncto temporis, omnes priores conatus male cecidisse cognouerunt, dolore disrumpunt, torquentur, angūtur, & statim principes amicos in unum conuocant, consiliū rursus cōmunicant, rationes hostium explorant, quò aliud initiū belli faciant, quod capto rege, iam finitū putarant. Iis principibus augebat interim animū, quòd bene

multi quibus præ discordia, minimè pax cordi erat, gratuitò se nouo bello seruituros pollicerentur. Studebat & rex pari atq; hostes diligentia rebus bellicis, ut aduersarios per uim, aut ad sanitatem reduceret, aut deleret, quò per eos tandem aliquando omnibus esse tutis liceret.

Erat per eiusmodi principū seditiones, status regni longè miserrimus, quando templa passim domusq; spoliabantur, cædes, incendia fiebant, armis, cadaueribus, cruore, luctu omnia complebantur, agri uastabantur, oppida, ciuitates fame suffocabantur, aliaq; mala accidebant, quæ ex sæuitia bellorum proficisci solent. Quas ob res, multos ex optimatibus casus Reipublicæ miserebat, qui quotidie tam apud regem, quàm apud Varuicensem, & ducem, de reconciliatione accuratè agebant, suadentes eis uicissim, uellent plus beneficiorum gratiã apud seipsos, quàm iniuriæ dolorem ualere, & recordari cùm nefarium sit non alere parentes, multò nefarius esse, patriam cõmunem parentem per contentionem perditum ire, quò tandem seditio intestina ac exitiosa è medio tolleretur. Flexit principum cùm autoritas tum deprecatio ita mentem regis & comitis, ut ultrò data, acceptaq; fide, comes ipse cum duce Clarentiæ, Londinum modica omnino pro periculi magnitudine, armatorum caterua stipatus uenerit, atq; ad Vuestmonasterium cum rege longum de compositione sermonem habuerit, ubi inter irarum plenos, nulla ad ultimum de pace actio esse potuit. Itaq; rege diui Thomæ Cantuariensis uoti causa mausoleum inuisente, comes cum duce, Varuicũ discedit, nouumq; exercitũ in Lincolniẽsi agro parat, ac illi præficit Robertũ equitem filiũ Ricardi Vuelles, uirũ bello strenuũ. Hæc celeriter Londinũ perlata mouent regem uehementer, qui aduersarios ad aliquas potius concordiæ pactiones, q; amplius ad arma uenturos sperabat: seo quò magis præter spem, rumor noui belli incidit, hoc properantius exercitum conscribit, atq; eodem tempore crebris nuntijs uocat ad se Ricardũ Vuelles. Ricardus ita accitus primò ualetudinem ac occupationem excusat, deinde cùm excusatio non admitteret, sperans se factũ suũ facilè apud regem purgaturum, Londinum proficiscitur, ducitq; secum Thomã Demoke equitem, cum quo soror nupta erat, qui ubi Londinum peruenit, ab amicis fit certior regem sibi ualde succensere, ita ut timore affectus in asylũ quod est ad Vuestmonasteriũ, raptim cum Thoma confugerit, ibi mansurus, dum ira principis deferuesceret. Edouardus uerò qui sperabat sine armis istum tumultũ supprimere, data fide, eos ex asylo ad se uocauit. Illi fide regia freti uenerũt. Tunc rex iubet Ricardum admonere Robertũ filium, ut ab armis discedat, atque interim paratis copijs, in hostes ire pergit, ducens secum ipsum Ricardum, & Thomam, uixq; bidui aberat à Stanfordia oppido, ubi hostium castra erant, cùm intellexit Robertum nihil paternis literis motum in armis esse, qui ea re indignatus, tam Ricardo quàm Thomæ contrà ac fides data erat, pessimo exemplo, protinus caput ceruicibus abscindi iussit. Robertus uerò ubi uidit regem accedere, atq; accepit patrem cum Thoma morte esse affectum, se ad proximum uicum qui Egecot nominatur, retulit, ibiq; aliquantũ dubius stetit, pugnaret nec ne, quòd magni periculi res esset, cum tãtis copijs dimicare, ante aduentum Varuicensis: sed ad extremũ iuuenili audacia accensus, instructa confestim acie in certamen descendit. Pugnatur per aliquot horas, magno conatu, multisq; utrinque cadentibus, denique Robertus dum reti-

retinere ſuos iamiam ſe fugæ dantes cupit, ab hoſtibus circumuẽtus capitur, unà cum Thoma Dẽlalante equite, multiſq́ alijs: quo ita capto, omnis exercitus depulſus diſſipatusq́ eſt. Rex uictoriæ potitus, Robertum & Thomam cum nonnullis alijs, eodem momento morte mulctauit. In hac pugna fama tenet ad decem millia hominum cæſa.

At comes Varuicenſis, qui id temporis ad oppidum ſuum erat, atque propẽdiem ad exercitum uenturus, ubi cognouit celerius opinione ſua prælium commiſſum, ac à ſuis male pugnatum eſſe, quamuis rebus ſuis iam minus conſideret, tamen neceſſariò diſſimulandum ratus, quòd in bello ſæpe uana pro ueris ualere ſoleant, ut ſocios quibus res deſperata uidebatur, iamq́ omnes in fuga erant, conſolaretur, uerbo pariter atque re, nouas cœpit parare copias, & ſimul multis promiſsis niti ad ſtudium ſui perducere Thomam Stanleium, qui eius ſororem in matrimonio habebat: quod cùm efficere non potuiſſet, negante Thoma ſe arma in Edouardum laturum, tum demum uidens nihil eſſe, quòd diutius tempus tereret, ac deſperans poſſe ſe inimicorum uiribus reſiſtere, cum duce Clarentiæ genero, Exoniam proficiſcitur, dumq́ hic pauculos dies moratur, cùm nullam haberet facultatem eorum, quæ opus forent ad bellum, deliberat Ludouicum Francorum regem, cum quo amicitiam paucis antè annis, dum apud eum legationis munus obiret, conciliarat, quamprimum adire, ſpe aut alicuius habendi auxilij, aut commouendi regis in Edouardum: & ad iter interim naues undique conducit, ac in portum quem Dermouth uocant, adducendas curat, quas non multò poſt armis, cæteriſq́ rebus neceſſarijs inſtructas, ambo cum uxoribus, & magno ſuorum familiarium numero conſcendunt, atq́ primo uento in Normaniam nauigant: quos præfectus eius regionis liberaliter accepit, ſtatimq́ Ludouicum regem de aduentu Varuicenſis certiorem facit. Cœperat iampridem Ludouicum ex fama rerum geſtarum, admiratio Varuicenſis tanta, ut nihil ei optatius eſſet, quàm homini gratum facere: qui ubi cognouit terram Galliam attigiſſe, magno perfuſus gaudio miſit illi obuiam aliquot principes, mandauitq́, ut dicerent ſe diu optaſſe occaſionẽ, qua liceret eum iuuare, & nunc oblatam non omiſſurum, ac propterea rogarent, ut non grauaretur Ambaſiam (eſt ea regia uilla ad Ligerim poſita) ad ſe uenire, cum duce genero, quoniam futurum eſſet, ut nunquam eius laboris pœniteret. Incidit hæc Varuicenſis fuga in annum nonum, cùm Edouardus regnare cœpit, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C L X X. Fuga aduerſariorum curam Edouardo maximè acuit, quòd Varuicenſis abſentia in dies magis magisq́ augebat omnibus deſiderium eius uidendi, quippe qui ſolem excidiſſe ſibi è mundo putabant, adeò celebre huius hominis nomen apud populum erat, ut non aliud magis coleret, ad cœlumq́ ferret. Quid, quòd illud unum loco cantilenæ, in ore uulgi poſtiſsimum reſonabat, cùm publicè plauſus daret? Quo factum eſt, ut comitis factio intra paucos dies mirabilem in modum adaucta ſit. Quocirca rex dupli ci ſolicitudine angebatur, qui timebat hoſtem foris & domi: ſed reditũ Varuicenſis in primis ſibi cauendum exiſtimabat: itaque primo quoque tempore ad Carolum ducem Burgundiæ, quem ſuprà demonſtrauimus Margaritam eius ſororem in matrimonio habere, nuntios rogatum miſit, ut ipſe qui cum Francis in fœdere eſſet, Ludouicum regem admoneret, ne Varuicenſem

& ducem Clarentiæ hostes Edouardi regis socij sui, ac sibi affinitate arctissima coniuncti, armis aut pecunia iuuaret. Carolus non modò id impigrè fecit, sed etiam Ludouico minatus est multa, si illis opem ferret. Ea tamen tantum abfuit, ut Francus ponderanda duxerit, ut etiam facilè contempserit, qui ad illa respõdit, se integro fœdere, posse & uelle iuuare amicos, & præsertim eos, qui suis haberentur factis clari, cuiusmodi esset Varuicensis comes, & id, si faceret, neq; ei oneri, neq; sumptui fore. Hæc ubi in Angliam nuntiata sunt, molestiã asperserunt, multoq; grauiorem curam Edouardo attulerunt, ut diligentius per quæstionem captiuorum exploraret, qui essent aduersariorũ amici. Quare factum est, ut permulti sibi metuentes partim in asyla fugerint, partim in regis fidem uenerint. In ijs fuit Ioãnes Montacuti marchio, qui rursus sese Edouardi amicitiæ dedit, deuouitq;, quem ille multa comitate blandisq; modis accipiebat, ut ad amicitiam alios inuitaret.

Interea Varuicensis cum duce, Ambasiã proficiscitur, cuius uidendi causa, passim per totum iter, populorũ cõcursus fiebant, adeò eius fama inter Gallos etiam celebris erat, ubi accipitur à Ludouico comiter prolixeq;, cui sui aduentus causam longo sermone expossuit. Ludouicus non minus præsentia amici, quàm fama captus delectatusq;, opes suas ei nõ defuturas pollicet. Adfuit nõ multò pòst Margarita uxor Henrici, cum Edouardo filio principe Vualliæ, Gaspare Penbruchi, & Ioanne Oxonij comitibus, qui paulò antè ad Margaritam traiecerãt. Hîc posteaquam multa inter se cõmunicarunt, quæ ad salutem pertinerẽt, ad formã sanciendi fœderis uenitur, autore Ludouico rege. Primũ omniũ Anna Varuicensis filia, quam secum adduxerat, Edouardo principi despondetur: deinde comes & dux iureiurando promittũt se nõ prius arma deposituros, quàm Henrico aut Edouardo Angliæ regnum restitutũ foret: postremò regina & princeps se facturos comitem & ducem Reipub. gubernatores, qui eatenus id imperij obtinerent, quoad Edouardus per se ad tale munus obeundum idoneus esset, eaq; omnia sanctissimè obseruaturos recipiũt. Multæ præterea cõditiones quas tam ratio quàm negotij magnitudo poscebat, inter eos conferuntur. Iuncto sic fœdere, Ludouicus rex largitur Varuicensi aurorna, uiros, naues, quibus instructus Angliã tutius adire queat. Rhenatus quoque Margaritæ pater eundem pro sua parte iuuat. Iam exercitus nõ cõtemnendus conscriptus, & classis ad Sequanæ ostium parata in anchoris stabat, cùm comes ab amicis ex Anglia literas accepit, quibus significabant tantam eius reuersionis hominibus passim toto regno expectationem fieri, dari, moueri, ut iamiam in armis ubiq; essent eius aduentũ præstolantes, & propterea iter maturaret, sine ullis etiam copijs, quoniam ut primũ littus attingeret, multa statim armatorũ millia, uti mox cõtigit, in ipso littore præstò adessent, ad omnia munia obeunda. & istuc plebis studiũ. Sed multos quoq; principes esse quàm paratos suppeditare pecuniam in bellum, dare arma, mittere cõmeatum, & manibus & opera iuuare. Acceptis literis, comes mirificè lætatus statuit tantam bene gerendæ rei facultatem non omittere, & quia Margarita cum filio nondum ad iter expedita erat, ipse & dux atq; Oxonienſis & Penbruchi comites cum parte exercitus, ac paratæ classis, præcedere decreuerunt, ad tentandam primam belli fortunam, ut si illa bene succederet, tum Margarita cum principe subsequeretur. Rem igitur administrandam sine ulla mora, & confestim gerendam

rendam Varuicensis ratus cum duce, ac reliquis socijs, postquam quantũ potuerat, gratijs agendis, Ludouici merita in Henricum regem, in se extulit, ab eoq́ dimissus est, ad classem uenit, suisq́ militibus in naues impositis, Angliam cursu petijt. Interea Carolus dux Burgundiæ iniquo animo ferens comitem à Ludouico rege adiutum contra Edouardum exercitum ducere, classem multarum nauium circa Normanicum littus disponit, ut eum uenientem intercipiat: sed Varuicensis nullo à Burgundionis classe affectus incõmodo, incolumis cum omnibus socijs in Dermouth portum peruenit, unde sexto antè mense, in Gallias traiecerat. Vbi in terram descensum est, comes per præconem, nomine Henrici regis, edici iubet, ut omnes qui per ætatem id facere possint, arma capiant, aduersus Edouardum ducem Eboracensem, qui in præsentia contrà quàm ius fasq́ esset, regnum occuparet. Quo facto, dici non potest, quàm celeriter fama aduentus Varuicensis per omnes regni partes peruaserit, atque ad primum nuntium, quot unà armatorum millia ad eum conuenerint. Comes tantis copijs refertus Londinum uersus iter facit. At Edouardus rex ubi cognouit Varuicensem accedere, amissa in præsens omni spe sui defendendi, ac eò in posterum tempus, extremos conatus reseruandos ratus, non de parando exercitu cogitat, quo aduersarijs resistat, sed de sua ipsius salute anxius, cum Ricardo fratre duce Glocestriæ, Lynum maritimũ oppidum petit, ibiq́ nauem ad iter paratam nactus, in Flandriam, ad Carolum, uento admodum sæuo, ac ob id, non sine magno uitæ periculo, nauigauit. Elisabeth uerò eius uxor per idem temporis grauida ad Vuestmonasterium confugit, secq́ asylo inclusit, ubi filium peperit, quem Edouardum nominauit. Cognita fuga Edouardi, Varuicensis magis accelerat, cunctisq́ cedentibus, Londinũ peruenit, & ciuitatem Cantianorum tumultu, qui sub fugam Edouardi, suburbia spoliarant, turbatam, ilicò pacatam reddit, eoq́ beneficio gratius ab omnibus acceptus, inde ad turrim uenit, ac Henricum regem carcere liberat, regioq́ indutum uestitu ac comitatũ in primis Ricardo Lee urbis prætore, binisq́ uicecomitibus Roberto Draper, & Ricardo Gardener, cum toto ciuitatis senatu, ad templum diui Pauli per mediam urbem, populo dextera, sinistraq́ gaudente, plaudente, gratulante, ducit, ibiq́ pro re ex animi sententia gesta, Deo gratias agit. Fuit ille annus quo Henricus in regnũ est restitutus, humanæ salutis MCCCCLXXI.

Ita Henricus toties uictus regnare iterum incipit. Post hæc, circiter VI calendas Decembrias, cõcilium ad Vuestmonasteriũ habet, in quo primũ Edouardus patriæ hostis declaratur, quòd regnum occupasset, eiusq́ fortunæ omnes publicãtur, eademq́ sententia in omnes fertur, qui illius partes secuti fuissent, atq́ simul de omnibus captiuis eiusdem factionis suppliciũ sumendũ decerni tur. Deinde omnia decreta, cõstituta, acta ipsius Edouardi rescindunt. Postrè Clarentiæ dux collega datur. Sic Respub. in nouum peruenit statũ. Venit ad id conciliũ Ioannes Montacuti marchio, qui multis uerbis crimen diluens, q̃d metu scilicet mortis, ad Edouardũ paulò antè trãsisset, ueniã obtinuit, ut id in uitus faciẽs nihil dein cõmuni cõmodo inseruiret. Porrò si is cum Edouardo stetisset, dubio procul minus hostis q̃ fucosus amicus læsisset, quoniam quæ cauemus, rarò haudúe grauiter nocent. At Margarita regina per omnes dies,

ex eo die, quo Varuicensis in Angliam profectus est, incerta expectatione euentus solicita, nõ cessabat orando uictoriã à Deo poscere, quam ad ultimũ ubi ex uiri literis cognouit partam esse, confestim cum Edouardo filio nauem conscendit, ac in Angliam redire tentat: sed quia hyems aspera erat, ui tempestatis ad terram reiecta, in aliud tempus iter suum differre cogitur. Per idem tempus Gaspar comes Penbruchi reuersus est in Vualliam, ad comitatũ suũ, ubi reperit Henricũ Edmundi comitis Richemondiæ fratris filium, uix decimum agentem annũ, ut captiuũ custodiri, cæterum liberaliter educari, apud uxorẽ Gulielmi Harberti, quem suprà memorauimus Edouardũ fecisse Penbruchi comitem, ac in bello captũ Varuicensis iussu securi percussum. Hunc Margarita mater filia unica Ioannis primi ducis Somersetí, uix quatuordecim nata annos peperit, quæ deinde licet Henrico filio Humfredi ducis Buchyngamiæ, & tertio loco Thomæ comiti Derbij nupserit, nullos tamen amplius ex se genuit liberos, quasi rata satis sibi fuisse unicũ & talem in lucem edidisse filium. Gaspar itaq; puerũ Henricum ab uxore reguli Harberti accepit, eumq; secum aliquãto pòst Londinũ rediens, ad Henricũ regem duxit. Rex ubi puerum uidit, aliquantũ tacitus illius altam indolem cõtemplatus, principes qui aderãt, sic affatus dicitur: Iste nempe iste est, cui nos ac nostri aduersarij rerum possessione cedemus. Ita uir sanctus prædixit futurum, ut Henricus quandoque regni potiretur. Eo ipso anno (ut suo memorem loco, quod suprà lib. IX. dixi me non omissurum) Sixtus quartus Rom. pontifex certior factus à Iacobo tertio rege Scotiæ, episcopos Scotos non habere primatem, quem eis liceret per ciuilia Anglorũ bella, consulere de his, quæ ad religionem pertinerent, & rogatus, ut prouideret opportunè, creauit episcopum sancti Andreæ totius Scotiæ primatem, ut propter tumultus & ciuiles & externos, qui sæpe inter utranque nationem oriebantur, ne amplius ipsi episcopi suo capite carere dicerentur, quanquam ad id multum reclamante Georgio Neuyllo Eboracensi archiepiscopo, eiq; duodecim subiecit episcopos, Glasguensem, Rossensem, Brechnensem, Doukeldensem, Doumblacensem, Aberdonensem, Cathanensem, Candidæcasæ, Lismorensem, Morauensem, Orchadensem & Sodorensem: huius sedes in Mona insula locata est, quæ Eboracensis censet diceceseos.

Dum hæc alibi gerebantur, Edouardus etsi extra patriam erat, non desperabat tamen maturam recuperandi regni opportunitatem: nam partim Burgundio magnũ illi pollicebatur auxiliũ, partim quotidie à suæ factionis uiris per literas & nuntios secretos, ad reditum solicitabatur, ac continenter bene multi aut legum metuentes, siue odio rerum præsentium acti, ac suarum cupiditatũ licentiã obtinere auentes, ex Anglia ad eum confugiebant, qui magis atq; magis ad iter urgebãt. His promissis stimulatus Edouardus haud quicq; iam mi serius, quàm diutius uno die remanere, aut optatius, quàm euolare ratus, uix duobus armatorum millibus contractis, paratisq; nõnullis nauibus, cùm primùm uer apparere cœpit, in Angliam traiecit, delatus ad littus Eboracensis agri, in portum, quem dicunt Rauenisportũ. Hîc expositis in terram militibus, cum suis belli ducibus agitat, quorsum primò sit eundum, propter enim armatorum paucitatẽ, nullum satis uidebatur tutum esse iter: post longam consultationem placuit omnibus, ut aliquot leuis armaturæ equites ad propinqua loca quoquouersum mitterentur, qui agrestium uoluntatem explorarent, tentarentq;,

rentq́,si uellent pro Edouardo rege arma sumere. Illi profecti diligẽter etiam atq́ etiam officium faciunt. Simile uero uidetur esse, Edouardum uirum prudentem nequaquam cum tam modica militum manu, ausum fuisse Angliam adire, nisi certò sciuisset se magna habiturum confestim auxilia: quo argumento neutiquam dubium est, ducem Clarentiæ cum eo iam tum secretò in gratiã redñisse, & marchionem Montacuti simul in eius societatem ueniisse, cuius quidem rei pòst manifesta indicia extiterunt. Qui exploratum ierant, tentatis uicinorum populorum animis, quantum facultas dari potuit, postero die ad Edouardum reuertuntur, & renuntiant omnes uicinitates stare firmiter in fide Henrici, ac nõ esse, quòd amplius solicitentur, cùm licet hortati sint plures, ut eius fidem sequerentur, neminem hominem tamen uoluisse ob metum Varuicensis, quicquam de ea re audire. Quibus rebus cognitis, Edouardus necessariò cõsilium cõmutat, ac ubi à principio se regnum repetere prædicarat, nunc tantummodo suum principatum Eboracensem quærere diuulgat, ut ea iusta de causa, apud omnes plus sibi fauoris conciliet. Dictu incredibile est, quanti eã res tametsi ficta momẽti fuerit, tanta est apud cunctos mortales iustitiæ uis: ubi enim homines audiuerũt Edouardo nihil cupiditate regni remotius esse, nihil propius, quàm patrimoniũ repetere, misericordia moti uel illi fauere incipiunt, uel omnino non obsistere, quò minus suum Eboracensem principatũ recipiat. Reperto hoc modo leniendi aut sibi reconciliandi hominũ animos, Edouardus iter Eboracum intendit, ac Beuerlacum proficiscitur.

Comes qui per eos ipsos dies Varuici erat, ut resciuit Edouardũ reuertisse in Angliam, & Eboracũ contendere, statim per literas & nuntios Montacutensem fratrem, qui cum bene magna militum manu ad Pontifractum hyemarat, monet, quanti periculi res sit, si hostis Eboracum perueniat, atq́ iubet, ut uenienti occurrat, cum eoq́ confligat, siue eatenus transitu prohibeat, quoad ipse cum maioribus copijs, quas impigrè cõparabat, in tempore adsit. Et quoniam certum non habebat, per quam partem hostes iter haberent, primùm ad singula oppida Eboracensis agri, deinde Eboracum certos misit nuntios, qui nomine regis iuberent omnes in armis esse, ac portas Edouardo claudere. Interea Edouardus nullis resistentibus, Eboraco appropinquat. Quod ubi ciues cognouerunt, sumptis repentè armis, ad portas tuendas concurrunt, atq́ duos primarios ciuitatis obuiam mittũt, qui suis uerbis moneant, ne accedat, néue se periculo obijciat, quòd omnibus modis eum armis arcendum sibi constitutũ esset. Edouardus auditis legatis, nõ nihil animo turbatur, in magnisq́ curis, hæc maximè eum solicitabant: nanq́ si pedem referret, timebat, ne se ut fugientẽ agrestes prædæ cupiditate insequerentur: sin procederet, ne ab Eboracensibus eruptione facta, subitò circumueniretur: qui idcirco non armis, sed mollissimo modo agendum ratus, legatos suppliciter rogat, ut suo nomine ciuibus dicant, se non uenire repetitum regnum Angliæ, sed principatum auitũ Eboracensem, ac propterea uelint suum iuuare principem, qui si per eos illum reciperet, perpetuò eius beneficij memoriã retineret: ita blandè loquendo eos domum dimittit, ac simul expedito agmine portis appropinquat. Ciues Edouardi responso aliquantulum deliniti, quòd ille uideretur nihil, ut aiebat, esse in regem Henricum moliturus, de muro cum eo colloquuntur, iubentq́, ut aliò abeat, quod si quamprimũ faceret, nullum affirmãt eum accepturum esse

detrimentū, sin minus, nō longè abesse à periculo uitæ. Ille autē comiter singulos principes nominatim ac honorificè appellando, multaq; pollicendo rogat, per eos sibi liceat in urbe sua saluo esse. Toto ferè die in eo colloquio consumpto, ad extremū ciues spe præmiorū onerati ad pactionē uenerūt, ut si Edouardus iuratus promitteret se ciues suos benignè accepturum, & Henrici regis in posterū dicto fideliter audientē fore, eum reciperēt mœnibus, opibusq; iuuarent. His cōditionibus lætatus Edouardus, postero die prima luce facta per sacerdotem ad portam, qua urbem intraturus erat, re diuina, inter sacra utrunq; se sanctissimè seruaturū iureiurando promittit, ac ita urbe recipitur: qui tamē tantū aberat, ut alterū seruare in animo haberet, sicut statim pòst perspicuum extitit, ut etiam nihil prius sibi curandum, quàm Henricū persequendum, regnoq; spoliandum statueret. Ita plerunq; principes uiri similiter atq; humiles cupiditate cæci, & omnis religionis pariter ac honestatis obliti, solent per Deū immortalem, iurando fidem dare, quam tamen fallere iam anteq; dent, sibi certum est: atqui ij exemplis nō ignotis, uno omnino uel altero tempore meritas periurij pœnas luunt, ita ut ea labes sæpenumero ad eorum etiam nepotes perueniat. De hac re nō pigebit memorare in uita Ricardi tertij regis, loco perapposito, ubi fortasse cognosci licebit, Edouardi progeniem istius quoq; periurij noxæ nō expertem fuisse. Edouardus sic sedato populi tumultu, Eboracū ingreditur, depositaq; omni sacramēti memoria, urbem præsidio firmat, ut ne aliquid in ea innouetur, atq; copias auget, & illis iam paratis, eò minus sibi cessandū ratus, quò audiebat aduersarios segnius rem agere, Londinum uersus proficiscitur, qui de industria omissa recta uia, quæ Pontifractū ducit, ubi loci diximus Montacutensem cum exercitu esse, iter ad dexterā flectit, minus longè quatuor millia passuum ab hostium castris, quæ cùm transisset, nullo ab hostibus facto motu, in rectum iter parum ultrà eum locū regressus, Nothyngamiam petit. Cæterū id Edouardi facinus magnū ciuibus Eboracensibus inuisit dolorem, quòd puderet tam bellè deceptos esse, ne dicam inhonestè.

At ubi fama diuulgauit Edouardum sine aliquo accepto incommodo Nothyngamiam peruenisse, tum passim principes ad eum deficere incipiūt, quippe qui arbitrabantur marchionē aut noluisse aduersarios armis aggredi, quòd cum eis sentiret, aut non ausum exire de castris, quòd minimè par hostibus foret: igitur utrum esset, putabāt tutius esse ad Edouardum iam magno fultum exercitu se adiungere, quàm cum periculo pro Henrico stare. Ea re animo sublatus Edouardus, motis repentè castris, Lecestriam uenit, ubi cognouit comitem ad Varuicum esse, eoq; Ioannem Oxoniensem comitem cum bene magna militum manu accessisse, ut ambo in se ducerent: qui id præuertendum ratus, eôdem cum exercitu discedere statuit, spe aut dimicandi, aut coniungendi se cum fratre duce Clarentiæ, quem Londino cum exercitu uenientem antè uspiam adeundum putabat, quàm ad socios peruenire, ueritus ne de sententia deduceretur, quòd cognosceret ducem non admodum constantem esse. Comes quidem Varuicensis interea mœrebat, & angebatur, quòd cùm ipse raptim omnibus prouidisset, marchio tamen nō modò eò ubi hostiū arma primùm concrepuissent, non iuisset, sicut monitus erat, sed etiam passus esset illos cum tam parua armatorū manu, præter suos oculos, sine certamine transire, qui proinde ut in tempore cum aduersario, qui more amnis uires cundo acquirebat,

acquirebat, acie in itinere confligat, copias undiq; cogit, ad seq; celeriter accersendum curat ducem Clarentiæ, qui Londini exercitum conscribebat, quem cùm cunctari, ac ut dubiũ belli atq; pacis omnia negligenter agere accepisset, iam tum suspicatus eum à fratribus corruptũ, sine mora, cum suis copijs, Conuentriã proficiscitur, ut hosti uenienti obuiam fiat. Inter hæc Edouardus peruenit Varuicum, uacuumq; præsidijs occupat, inde ad comitem contendit, iuxtaq; eum castra ponit, ac postridie quàm eò peruenerat, omnibus copijs eductis, acie instructa, comiti potestatẽ pugnandi facit, qui se à duce, ut diximus, in fraudem deduci suspicans, mœnibus continebat, cùm interea nuntiatur ei ipsum ducẽ cum ingenti exercitu appropinquare. Quod ubi Edouardus intellexit, sublatis castris, illi obuiam fit, & ne cõpositus dolus uideatur, acie instructa incedit tanq; pugnam facturus: itidem & dux facit. Sed ubi in conspectum uentũ est, Ricardus dux Glocestrensis perinde quasi omnis cõtrouersiæ cõstitutus esset disceptator, cum duce primũ in secreto colloquio cõgreditur, deinde ad Edouardum redit, & illud idem facit: ad ultimũ nõ ad arma, sed ad pacẽ conclamatur, tum depositis utrinq; armis, fratres in amplexum concurrunt.

Secũdum hæc, Edouardus eo loci per præconem edici iubet, ducem & qui eum secuti essent, sine fraude in perpetuũ fore. Placuit & Varuicensem ad defectionẽ tentare, ad quem dux certos principes ex amicis allegauit, qui primò suum factum excusarẽt, deinde eum hortarentur, ut uellet, dum licebat, aliquã pactionem cum Edouardo facere. Audiuit comes mandata ducis, omnibusq; precibus illum detestatus est, quòd contra fidem datam, ad Edouardum tam turpem transitionem fecisset: ad mandata uerò nullum aliud dedit responsum, nisi quòd mallet sui, quàm perfidi ducis similis esse, ac ideo non prius ab armis discederet, quàm aut uitam amitteret, aut ulciscereturinimicos. Exin Edouardus ita firmis auctus copijs magna cum fiducia Londinũ proficiscit, quò ubi fama peruenit, ducem Clarentiæ ad fratres reuertisse, atq; simul omnes aduentare, tanta ciues trepidatio inuasit, ut nescirent quorsum se uerterẽt, sed breui timor eos in Edouardi partem flexit. Sub idem tempus uenere literæ à comite ad Henricũ regem, ad Edmundũ Somerseti ducem, ad Eboracensem archiepiscopum, reliquosq; regis consiliarios, ut intenderent ciuitatem in fide per biduum aut triduum retinere, post aduentũ aduersariorũ, quoniam ipse interim cum ingentibus copijs adesset. Illi officiũ impigrè fecerũt, q̃d frustra fuit. Porrò Ioannes Stokton eques urbis prætor, & Ioan. Crosby, ac alter Ioan. Vuarde uicecomites in eo temporis articulo in suam curiã conuocato ciuitatis senatu, maturè inter se agitare cœperunt, utram partem sequi præstaret: ad ultimum cùm secum reputarent Henricum talem esse, qui per se non ualde multùm rebus publicis moderaretur, contrà Edouardum non ad alterius, sed ad suum præscriptum consuesse regnum gubernare, ac talem esse, qui se & suos ab iniuria defendere posset, omnibus placuit ad eum adhærescere. Quo cognito consilio, plebs nouarum rerum cupida, ubi Edouardus accessit, nullo imperio coërceri potuit, quin illi alacris obuiam ierit, uenientemq; regem consalutarit. Quo uiso, Somersetensis ac reliqui pro se quisque diffugiunt. At Henricus ut hostia immolanda in ædibus episcopi, quæ ad diui Pauli templum sunt, solus relinquitur, ac nescius quid consilij caperet, ut quem molestiæ iam hebetiorem reddiderant, eo loci ab Edouardo capitur, rursusq; in

cuſtodiam traditur. Introiuit Edouardus Londinū ad III Idus Aprilis: poſt menſem autem ſextum, quàm in Flandriam traiecerat, cōcioneq; aduocata, ciuium fidem plurimū collaudauit, egitq; ſpeciatim ſenatoribus gratias, quòd populum in officio erga ſe continuiſſent: alios autem nonnullos ſiue ciues, ſiue mercatores exteros, quos ſciebat pecuniam contuliſſe Henrico, ad parandum exercitum, multis uerbis caſtigauit, & de eorum peccatis ualde conqueſtus, ad extremum ſine metu eſſe, ſeq; eis delictorum ueniam dare edixit, qua lenitate multitudinem ſibi ualde deuinxit.

Comes interim uidens in celeritate omne poſitū eſſe certamen, hoſtes magnis itineribus inſequi, ut ſi qua difficultate eſſent tardati, uti ſperabat, prius cum eis manū conſereret, quàm Londinū accederent, quod facere multū referre putabat, cùm eum nō fugeret eam ciuitatem omni cōmeatu uacuam, nullisq; munitionibus circumuallatam, nō poſſe obſidionē tolerare, ac propterea ſolere ut plurimū uictorē ſequi: Itaq; iam bene multū itineris confecerat, cùm audiuit Edouardum Londino potitum conieciſſe Henricum in carcerem: quo tum rem huc neceſſariò deductam animaduertēs, ut omnia uni demū prælio cōmittenda eſſent, ad Fanum diui Albani conſtitit, partim reficiendi militis, partim capiendi conſilij cauſa. Erant in exercitu principes Ioannes Exonienſis dux, alter Ioannes Oxonienſis comes, Edmundus Somerſeti dux, & tertius Ioannes Montacuti marchio frater comitis, quem ipſe comes iam perſpiciebat inuita, ut dicitur, Minerua huic bello ſeruire, & propterea neſciebat quantū illi cōfidendum eſſet, attamen fraternus amor omnem ferè tollebat ſuſpicionē: ſed quicquid de eo uel alijs ſentiret, ipſe unus intrepidus ſtatuit ſibi in hoſtes eundum, atq; ita à Fano Albani digreſſus, ad pagum qui in medio ſpatio eſt, inter ipſum Fanū Albani, & urbem Londinū, diſtatq; ab ipſa urbe millia paſſuum decem, quem Barnetū uocant, uenit. Eſt pagus iſte in colle poſitus, qui planitiē ad dimicandum aptam in ſummitate habet. Hîc comes poſitis caſtris, hoſtes expectabat. Rumore interea Londinū perlato de comitis aduentu, Edouardus ad exercitū quem paulò antè ad urbem ſecum duxerat, nouū exercitū bore iuuentutis ſtatim conſcriptū adiungit, item noua undiq; quærit auxilia, arma, tela, equos, & cætera inſtrumenta militiæ deintegro parat, & deniq; toto animo, ac opibus in hoc bellum incumbit, quippe quod omniū laborum finem ſibi allaturū ſperabat: ita parato immenſo exercitu, it obuiam hoſtibus, ac ut, ſi uſu ueniat, paratior ſit ad dimicandum, ubicunq; eos offendat, quadrato incedit agmine: ducebat ſecum Henricū captiuū, eo fortaſſe conſilio, ut aduerſarij uidentes in prælio regem ſuum captum, deterrerentur, aut, ſi ei fortuna belli aduerſa foret, per eum ſeruari poſſet: peruenit poſt meridiē in collem ad Barnetum, ibiq; haud procul ab hoſtibus caſtra ponit, quæ ut ne ea nocte in certamen deſcendere cogatur, nouis ſubitò munitionibus ſepit, mora enim ei utilitati erat, quòd undiq; multi auxilio uenirent, contrà hoſtibus damno, quia illi longè à ſuis, nihil ſpei in nouis præſidijs habebant. Pernoctauit tamē uterq; in armis: nanq; ob uicinitatem caſtrorum, tantus utrinque hominum, equorumq; fremitus audiebatur, ut neuter exercitus quieti ſe dare auderet. Atqui ubi cœlum albeſcere cœpit, Varuicenſis ſuas ſic acies inſtruit: In ſiniſtro cornu marchionem fratrem, ac Oxonienſem comitem cum parte equitatus locat, dexterum ipſe cum Exonienſi duce tenet, in medio inter utrunque

cornu

cornu ſagittarios ponit, quibus dux Somerſeti præerat: ita inſtructos ad certa
men milites multis uerbis adhortatur, uti forti atque parato animo eſſent, ac
meminiſſe uellent ſe pro libertate patriæ contra tyrannum, qui regnum per-
peràm inuaſiſſet, pugnaturos eſſe. Edouardus idem facit, qui poſtquam om-
nes ſuos ordine locauit, quia ingens adhuc militum copia ſupererat, cùm con-
tinenter gratificandi gratia, ad eum principes concurrerent, eam omnem mul
titudinem in unum cogit, ad ſubſidium ferendum, quos ita in aciem ductos
multis adhortationibus incendit, cõmemorãs ſe illos duxiſſe ad dimicandum
aduerſus rebelles atque ſeditioſos homines, qui nil aliud niſi mortalium om-
nium diſſidium, niſi ciuium cædem, niſi patriæ exitium quærerẽt. Poſtquam
illuceſcere cœpit, edito utrinque ſigno, itur in certamen: primùm ſagittis res
eminus geritur, deinde gladijs cominus pugnatur. Edouardus fretus multitu
dine militum, qua longè præſtabat, acriter inſtat: comes priſtinæ uirtutis me-
mor haud timidus reſiſtit. Ita maxima ui ubicꝫ certatur, multis paſſim caden-
tibus, quibus integri ſubinde ſuccedebant. Interea omnes milites intenti in pu
gnam euentũ expectabant, cùm poſt longam dimicationẽ, comes ſuos à multi
tudine premi animaduertens, cum expeditis equitibus in prima acie laboran-
tibus ſuccurrit, hoſtemcꝫ pedem parum referre coëgit. Quod ubi Edouardus
uidit, alios ſubitò ſuis ſubſidio mittit, tum prælium maiore cæde, quàm hacte
nus geſtum ſit, redintegratur. Iam à mane propè ad meridiem, dubia uictoria
pugnatum erat, cùm Edouardus quem iam tædebat longioris prælij, copias
quas ad ſubſidium extra pugnam habebat, impetum facere in hoſtem iuſſit.
At comes ubi uidit ſubſidiarios hoſtium milites in certamen ueniſſe, tum nõ
territus, ſed in ſpem uictoriæ adductus, ſuos etſi iam feſſos maximè cohorta-
tur, uehementer incitat, impenſe rogat, ut hunc extremũ laborem magno ani-
mo ferant, identidem inclamans finem adeſſe pugnæ: uerùm cùm illi longo la
bore defatigati nihil ferè eiuſmodi uocibus excitarentur, ipſe animo inuictus
inter medios hoſtes uadens, dum incautus longè à ſuis cædendo hoſtem incur
rit, ibi pugnans confoditur, unà cum marchione fratre, qui eum iamiam uicto
rem ſequebatur: poſt mortem comitis, reliqui in fugam coniecti paſſim ca-
piuntur. Hunc exitum uitæ habuit Ricardus comes Varuici, qui ei per tot ua
rios caſus ob magnitudinẽ animi, longè ante decurſam ætatem obrepſit. Cæſa
ſunt ex utracꝫ parte, decem circiter millia hominum, captiuorũ autem nume-
rus tantus fuit, ut nullo pacto computari potuerit. Edmundus dux Somer-
ſetenſis cum Ioanne comite Oxonienſi, curſu non intermiſſo, dum Scotiam
petit, mutato conſilio, propter itineris longitudinem, in Vualliam ad comitẽ
Penbruchi ſe recipit, & alij aliò pro ſe quiſcꝫ fugit: dux uerò Exonienſis ægrè
ad Vueſtmonaſteriũ confugit, ibicꝫ in aſylum ſe abdidit. Edouardus cꝫuis nõ
incruentam uictoriam adeptus, eius tamen lætitia maiorem in modum ſubla-
tus, cum Henrico captiuo, more imperatoris triumphantis, Londinũ reuerti
tur. Corpora comitis & marchionis eôdem poſtea conuecta ſunt, quæ priuſ-
quam terra humarentur, toto biduo in æde diui Pauli in feretro iacuere, ut ab
omnibus exanimata cernerentur, ne populus ob aliquam ſimulationẽ nomi-
nis Varuicenſis, ad nouas deinceps ſolicitaretur ſeditiones. Cæterum fertur
rex Edouardus nõ adeò gauiſus ob Varuicenſis cædem, quin ſummè doluiſ-
ſet interitum marchionis, quem, ut demonſtrauimus, pro amico habebat.

Interea Margarita regina certior facta, ob reditū Edouardi in Angliam, om
nia iterum turbata esse, facto ex delectibus statim nō mediocri exercitu, in in
sulam cum Edouardo filio, quācitissimè potest, redire nititur, sed obstante fa
to, tardata aduersa maris tempestate, serius quàm res requirebat, applicuit se
ad portum, quem Vaymuthum uocant. Hîc ubi descendit in terram, intelligit
Edouardum rerum potitum, Henricū uirum à suis desertum, & captum, Var
uicensem interfectum cum fratre, eiusq́ copias partim deletas, partim dissipa
tas, & denicq́ plagam acerbissimā acceptam, cùm re, tum tempore. His auditis,
misera mulier metu corruit, dolore disrumpitur, intercludit, torquetur, tem
pus calamitosum, fortunam aduersam, ærumnam deplorat, fatum Henrici in
cusat, quod iam uenisse pro certo habebat, & denicq́ se afflictat, ac præ morte
uitam aspernatur, quòd fortasse animo prouideret deteriora, quæ supra caput
erant, iamq́ impendebant. Potuit tum Margaritæ in mentē uenire, se magna
ex parte in istiusmodi incidisse mala, ob indignā Humfredi Glocestrensis du
cis cædem, cuius consilij quanquā fortè particeps non fuerat, peccauit tamen,
quòd bonum uirum seruare potuerit. Sanè eo uno uiuo, ac Rempublicam re
gente, nunq́ Henricus tot adiuisset uitæ pericula. Vtinam eiusmodi euento
rum causas bene multi ponderarent, qui æquum & iustum potentia & uolun
tate sæpissimè metiūtur. Ad rem redeo. Margarita uidens nihil esse, quòd bel
lum compararetur, iamq́ penè suam & filij salutem iuxtà desperans, ad proxi
mum cœnobium ordinis Cistertiensis, quod est ad uicum, quem Bellilocū uo
cant, profecta est, ac in asylum quod ibi est, se recepit. Rumore interim de eius
aduentu diuulgato, Edmundus dux Somerseti, cum Ioanne suo fratre, Tho
mas Corteneius comes Deuoniæ (is ab initio alteram partem est secutus) Ga
spar comes Penbruchi, Ioannes Venlochius, & Ioānes Longstrotherus Rho
diorum militum præfectus, celeriter Bellilocū conueniūt, reginamq́ adeunt,
Mulier plena tristitiæ, ubi uidit principes amicos paulùm animo exhilarata,
paulumq́ respirans à metu, ut ne dicatur quicquam imprudenter feciſſe, mul
ta cum eis differit, & docet causam, quamobrē in tempore adesse nequiuerit,
ac qua ratione ad id asylum confugerit, rogatq́ singulos, ut uelint filij saluti
primùm omnium fideliter consulere, & cùm in præsens desperaret posse se ali
quid armis proficere, iterū, si modò per anni tempus, per hostes liceret, in Gal
liam sibi eundum iudicabat, illicq́ usq́ eò manendum, donec Deus meliorem
belli gerendi facultatem daret. Dux cum alijs, postquam reginam multis uer
bis consolatus est, incipit de ratione belli longo sermone permulta conferre,
primumq́ sentit, nullas interponendas esse moras, ut ne per eas ipsi infirmen
tur, & fortior fiat Edouardus, qui exercitum paratum non haberet, cùm pro
ximo facto prælio, omne penè iuuentutis eius factionis robur infractum fo
ret, quiq́ nuper sequundam belli fortunam aduersus Varuicensem habuerit,
meritò aduersam futuro bello sentire posset, cùm rerum bellicarum non raro
magna commutatio ad punctum temporis accidere soleret: deinde affirmat
bonam principum partem pro Henrico rege stare, ac sua sponte homines
militares ad opem ferendam uenturos, si modò ipsa uelit, uti aliàs sæpe feci
set, dux agminis esse in hostem, atque ad hæc ipse magnas copias pollicetur,
maioresq́ nomine utriusque comitis promittit: & postremò postquam per
multis argumentis, uictoriam in manibus esse demonstrauit, omnes rogat, ut

bono

bono animo sint,& quia celeritate opus esset,non amplius de ratione belli,sed de ipso iam bello gerendo statuant.Regina cui maximæ curæ erat, non de sua quidem,sed de filij salute,quæ ob id anxio & solicito animo erat, quæ nihil bo ni ferè opinione augurabatur, ad ea respondit, se hanc sententiam facilè proba turam, si nullius charioris rei prætercp uitæ suæ iacturam fieri posse uideret, sed suspicari,ne dum illi uellent affectis succurrere rebus,Edouardi principis, in quo omnis spes domus sita esset,uita nõ periclitaretur, ac propterea aut bel lum in aliud tempus reijciendum, aut filium in Galliam remittendum, qui in tuto,ac in arcano operiretur,dum primi belli exitus obreperet.Nimirũ mater nõ iniuria cõsulere conabatur uitæ filij,cùm ei secundũ uirum, quem pro per dito putabat,nihil illo esset amabilius,charius, iucundius. Ita regina pruden tissima rogabat, ut principes bellicæ artis periti,ea antea secum bene cõsidera rent,quòd postea si bellum sumendum iudicarent, se nõ negaret in eorum sen tentiam uenturã. Sed longiori disputationi locus haudquacp fuit, affirmante duce,omnibus decretũ esse, dum uita suppeteret, bellũ aduersus inimicos ge rere,ac propterea quod summo consilio statutũ esset, summo etiã consensu fa ciendum esse.Ita omnibus ad unum,ad bellum incitatis,pro se quiscp exercitũ comparat: dux per totum principatũ suum diligenter delectum militũ habet, idem facit comes Deuoniæ, comes etiam Penbruchi ad comitatũ suũ copias conscribendi causa discedit.Regina in hanc spem bene gerendæ rei tandem ad ducta,Hoc bene sit,inquit,ac statim Bathoniam de sententia ducis pergit,illic expectatura,dum socij redeãt:sed quoquo esset gentiũ itura,paucis notũ erat, ut ne eius consilium aduersarijs prius patefieret,quàm quò ibat,perueniret.

Rex autem Edouardus ubi cognouit Margaritã in Angliam uenisse, ac du cem Somersetensem & eius socios exercitũ conflare,cõfestim aliquot leuis ar maturæ equites quoquouersum mittit exploratũ, quantæ sint hostiũ copiæ, quóue iter habeãt.Illi id quod præceptũ erat celeriter facientes,postquam bo nam occidentalis regionis partem obierunt, quæ cognouissent, diligenter re tulerunt.Rex cùm nihil certi de itinere hostium ab exploratoribus accepisset, statuit eis uspiam prius occurrendum,quàm Londino appropinquarent:ita que cum eo quem Londini contraxerat exercitu,in Oxoniensem agrum pro ficiscitur,locumcp castris idoneum quærens ad Abyndoniam deligit, eocp ad se copias quæ alibi cogebantur,uenire iubet. Hîc ubi omnẽ exercitũ in unum coëgit,atcp cognouit aduersarios Bathoniã peruenisse, ibicp causa maioris col ligendi militum numeri, ex illis, qui ad eos undicp confluebant, moram face re,inde digressus, Marlebrigium, qui pagus distat à Bathonia circiter millia passuum quindecim,contendit,eocp properat,ut prius cum hostibus facta po testate pugnandi, possit acie confligere, quàm in Vualliam eant, quò suspica batur,id sanè quod erat, illos concessuros, ad coniungendum se cum comite Penbruchi,qui illic ingentes parabat copias.Atqui regina ubi cognouit Edo uardum ante se esse, Bathonia discedit, Bristolliumcp petit, ac inde aliquot e quites præmittit exploratũ,si per Glocestrensem agrum,tutum iter ad Vual liam pateat,quò augendi exercitus gratia,primò sibi eundum,ac mox sine mo ra, in hostem ubicunque statiua haberet, infestis signis tendendum statuerat. Equites citò reuersi, renuntiant Glocestriam oppidum stare in fide Ricardi ducis fratris Edouardi, & licet primùm promissis, deinde minis oppidanos

ad defectionem tentarint, illos tamen nihil moueri. Ea re cognita, regina Bri-
stollio se mouet, ac ad uicum ad Sabrinam flumen situm, quem Teuchisberiã
uocant, proficiscitur, præteriens Gloceſtriam, ut in oppugnando oppido ne
tempus conterat. Hîc positis castris, Somersetensis audiens Edouardum, qui
eorum uestigia sequebatur, haud procul esse, suos in aciem ducit, non magno
pere id consilium probantibus cæteris belli ducibus, qui Penbruchensem ex-
pectandum iudicabant. Adfuit non multò pòst Edouardus cum instructo ex-
ercitu, datoq; utrinq; signo, prælium cõmittitur: post longum atq; acre certa-
men, Edmundus dux sentiens suorum paucitatem à multitudine hostium ual-
de premi, protinus milites ad signa reuocat, ut conferti facilius obsistant. Re-
creauit ea res paululùm militis animũ, qui ferocius cædere cœpit: sed cùm re-
gina non haberet milites integros, quos saucijs & defatigatis summitteret, à
multitudine oppressa, demũ uincitur, suis ferè ad unum cæsis, aut captis. Oc-
cubuere mortem in pugna ex nobilitate Thomas comes Deuoniæ, Ioannes
Venlochius, Ioannes Somersetensis frater, cum bene multis alijs. Capti sunt
Margarita regina, Edouardus princeps, Edmundus dux Somerseti, Ioannes
præfectus diui Ioannis, ac equites amplius uiginti. Ii omnes biduo pòst, præ-
ter Margaritam, & filium, in eo uico capite mulctantur. Edouardus princeps
adolescens præstantissimus, aliquanto pòst ductus ad colloquium cum Edo-
uardo, interrogatur ab eo, cur eius regnũ ingressus, ausus esset id armis diue-
xare: cui præsenti animo respondit, se auitum regnum recuperatũ uenisse. Ad
ea Edouardus nihil respõdens, tantum manu adolescentem procul submouit,
quem in uestigio qui circunstabant, circunstabãt autem Georgius Clarentiæ,
Ricardus Gloceſtriæ duces, & Gulielmus Hastyngius, crudeliter trucidarũt,
eius corpus cum reliquis interfectorũ cadaueribus in proximo cœnobio mo-
nachorum ordinis diui Benedicti humatur. Margarita uerò captiua Londi-
num ducta, & nõ multò pòst pretio dimittitur, quæ in Gallias profecta, in per-
petuo mœrore iacuit, nec tam id propter se, aut propter uirum, quorum iam
ætas penè acta erat, quàm propter amissum Edouardum filium, quem ipsa,
quem pater Henricus superstitem uitæ, ac dignitatis suæ relinquere sperabat,
ex quo nihil ambobus in omni uita acerbius accidere potuerat. Edouardus
ob uictoriam, quæ ciuilium bellorum finem fecit, immortaliter gauisus, post-
quam eam omnem regni partem in qua aduersarij in unum conuenerant, dili-
genter lustrauit, Londinũ reuertit, ubi tridui supplicatione, gaudiũ miris ho-
minum studijs celebratũ est. Hæc summa rerum bellicarũ Edouardi. Fuit ille
annus salutis MCCCCLXXI, & XI, cùm ipse Edouardus regnare cœpit.

Sub Edouardi reditum, Thomas Facombrigius filius Gulielmi Facombri
gij comitis Cantij ex concubina genitus, homo summæ audaciæ & factiosus,
quem ad perturbandam Rempublicam mali in primis mores stimulabãt, ma-
gnum fecit tumultum: is enim aliàs à Varuici comite præfectus maris consti-
tutus, qui transitum qui est inter Caletum & Douerum tueretur, quò nulli
qui Edouardi partes sequerentur, impunè transirent, postea factus egens tam
amicis quàm inimicis infestus, cœpit palàm latrocinari: quo factum est, ut bre
ui tempore multarũ nauium classe munitus, omnia circùm littora latrocinijs
turbaret, qui ad ultimũ in Cantium delatus, in terram descendit, contractaq;
non parua Cantianorum manu, Londinum recto itinere petijt, spoliauitq;

primo

primo acceſſu, clamante turba ſe ueniſſe liberatum Henricū regem ſuum. Sed ubi cognitum eſt Margaritam prælio uictam eſſe, tum Gulielmus Edouarde urbis prætor in eum annū creatus, & Ioannes Aleyn, ac alter Ioannes Chelley uicecomites, cum bona armatorū manu facto repētè impetu, Facombrigium præda exutū profligant, multis in fuga Cantianorū aut interfectis, aut captis. Iſte tumultus quanq̄ paruus, ſi paulò antè ortus fuiſſet, haud dubiè res Edouardi in magnū adduxiſſet diſcrimen. Fuit nempe Edouardus in iſtis poſtremis bellis longè fortunatiſſimus, quòd diuerſo tempore à ſuis aduerſarijs uexatus fuerit armis. Sanè ſi per idem temporis quo Varuicenſis Londinū cum paratiſſimis copijs properabat, Margarita regina ex altera parte terram Angliam cum exercitu attigiſſet, quod mulier ter ſummè conata eſt, & hæc à tergo, & ille antè eodem momento urgere cœpiſſet, aut ſi Edmundus Somerſeti dux ad Teuchisberiam, non prius ſuis pugnandi ſignum dediſſet, quàm Gaſpar Penbruchi comes cum auxilio aduenisſet, uel ſi Facombrigius ſimul Lõdinenſes uexaſſet, unum ſiue alterum modis omnibus futurum erat, ut Edouardus neceſſe haberet, aut fugam rurſus capere, aut turpiter manus dare. Ac tantum in omni re, ſed in bello potiſſimùm, ualet bona hominis, ut uulgò dicitur, fortuna. Quanquã fortè illud potius uenit ex infortunio familiæ Lancaſtrenſis, quod uiri ſapientes diuinæ iuſtitiæ adſcribendum iam tum exiſtimarunt: quia regnum ab Henrico quarto ſexti Henrici auo, per uim quæſitū nõ potuiſſet perdiu ab ea poſſideri familia, atq̄ ita aui peccatū ad nepotes redundaſſe. Nunc ad rem redeo. Facombrigius celeriter ad naues ex fuga ſe recepit, ſed aliquanto pòſt ad Suthantonenſem portū, quò inconſultè acceſſit, captus, luit capite pœnas. At Gaſpar comes Penbruchi ubi intellexit reginam ad Teuchisberiam, cõmiſſo prælio uictam eſſe, & nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe, de itinere cum militibus, quos ſecum ad ſocios ducebat, retrò Chepſtollium abijt. Dum hîc moratur mœrens, quòd feſtinatio quæ improuida ſemper eſt, & cæca, omnes ad extremū Henrici opes perdidiſſet, cum ſuis, quid conſilij ſoret capiendum agitabat, cùm eò mittitur ab Edouardo Rogerius Vuagham, uir fortiſſimus, qui comitē per dolum caperet. Comes inſidiarū certior factus, Rogerium intra oppidum capit, atq̄ capite mulctat. Ita Rogerius paſſus eſt à comite mortem, quam ei per dolum intentabat. Comes inde digreſſus, ſe Penbruchum recipit, quem ſtatim Morganus Thomas ab Edouardo miſſus circumſidet, foſſa & uallo ſeptum tenet, fuga prohibet: ſed ille octauo pòſt die à Dauid fratre Morgani amico fideli obſidione liberatus, confeſtim ad oppidū maritimū, quod Tynby uocant, diſcedit, atq̄ inde parato actutum nauigio, in Gallias cum Henrico nepote ex fratre comite Richemondiæ, paucisq̄ familiaribus nauigat, qui fortè in Britanniam delatus, Franciſcum ducem ſupplici ter adit, expoſitaq̄ ſui aduentus cauſa, eius ſe fidei atq̄ Henricū nepotem committit. Dux accipit comites hoſpitio libenter, tractat honore, humanitate, gratia, non ſecus, ac ſi ei fratres eſſent, datāq̄ fide, pollicetur apud ſe deinceps procul ab iniuria fore, atq̄ ultrò citroq̄ quocunq̄ uoluerint, tutò ituros.

Edouardus pacato per hunc modum regno, ut ne amplius noui fierent motus, totum Cantiū, quòd illinc proximus tumultus duce Facombrigio profectus eſſet, paucis diebus obiuit, ultuſq̄ eſt acerbè rebelles. Quo cõfecto negotio, ut omnibus uideret iam parta quies, utq̄ omnia ab inimicorū metu uacua

essent, Hericus sextus paulò antè regno spoliatus, in turri morte affectus est. Hunc, ut fama constans est, Ricardus Glocestriæ dux gladio percussit, quò ita Edouardus rex eius frater omni hostili metu liberaretur. Sed quisquis sanctissimi uiri percussor fuerit, satis liquet tam parricidam, q̃ parricidij autores dedisse cõmissorum pœnas, qui cùm deinde nõ habuissent inimicos, in quos sæuirent, in seipsos, sicut infrà perappositè declarabit̃, crudelitatẽ exercuerũt, proprioq̃ sanguine suas polluêre manus. Exin Henrici corpus ex turri nullo cum honore, ad templum diui Pauli delatum, toto die ibi in capulo iacuit, ac postridie ad cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti, quod est in uico, qui Chertesseius uocatur, & distat à Londino quindecim millia passuum, deportatũ est, eoq̃ loci sepultum, sed nõ multò pòst ex eo loco ad Vindesoriũ Castrum delatũ, in æde diui Georgij nouo mausoleo infertur. Illud autem cœnobiũ ad Chertesseium quondam posuit diuus Erchenualdus Londinensis episcopus, circiter annum salutis DCLXXIX, uti suprà libro quarto ostendimus. Regnauit Henricus annos XXXVIII, & post receptũ regnũ, menses VI. Vixit annos LII. suscepit ex Margarita Edouardum unicũ filium principem Vualliæ. Fuit statura procera, corpore gracili, cui membra per omnia respondebant, facie decora, in qua continuè renitebat illa bonitas animi, qua maximè præditus erat. Abhorrebat suapte natura tam corporis quàm animi uitia omnia, ex quo iam inde à puero honestus fuit, integer, mali expers, boni capax, cõtemptor rerum omniũ, quæ animos mortaliũ labefactare solent. Item iniuriarũ quibus identidem affectus est, sic patiens, ut nõ uindictã appeteret, sed ob illud ipsum, Deo opt. max. gratias ageret, quòd per id sua delicta diluì putaret. Quid, quòd uir bonus, gratus, pius, modestus, sapiẽs, tot sibi mala cùm suis tum suorum maiorum permultis peccatis, uitijsq̃ uenisse prædicabat? Quapropter non quam dignitatem, quos honores, quem uitæ statum, quem filium, quos amicos amisisset, magnopere cogitabat, aut dolore torquebatur, sed in qua apud Deum offensa esset, id curabat, id lugebat, id dolebat. Hæc & eiusmodi ueræ sanctitatis officia fecerunt, ut eius nomine, dum uiuebat, miracula à Deo edita fuerint. Ex quo Henricus septimus rex nõ immeritò abhinc paucos annos eum inter diuos referendum apud Iulium pontificem Romanum curare cœpit, sed morte pòst statim obita, id officiũ præstare nequiuit. Fuit præterea Henricus animo liberali, qui bonarũ artium studia mirabatur, & eos diligebat, in quibus eas esse uideret: quare suos ipse quoq̃ iuuit, ut doctrina erudirentur: condidit enim scholam magnificam ad Hetonam pagum proximum Vindesoram, in qua collocauit collegium sacerdotũ puerorumq̃ magno numero, qui inibi nutrirentur, docerenturq̃ grammaticã gratuitò. Idem Cantabrigiæ autor fuit collegij regij, quod hodie ita disciplinarũ cultu floret, ut facilè omnium collegiorum sit princeps. Ad rem redeo.

Sic rex Edouardus bona curarũ ac formidinis aculeorũ parte abiecta, ut ne qua factionis aduersæ uestigia remanerent, inimicorũ reliquias omnes ubiq̃ gentium extinguendas statuit: itaq̃ Georgiũ Eboracensem archiepiscopum Varuici comitis fratrem uinculis maceratũ Guinas mittit, ubi diu in custodia fuit, sed postea dimissus statim ex angore animi occidit: cui successit Laurentius Bothus, & Laurẽtio triennio pòst mortuo, Thomas Rotheramus episcopus Lincolnensis, qui fuit antistitum ordine quinquagesimus quartus. Rex item

item Ioannem comitem Oxonienſem, qui non multò poſt cladem ad Barnetum pagum acceptam, in Cornubiam profectus, montem diui Michaëlis occuparat, in ſuam poteſtatem redegit, miſitq; protinus ad arcem tranſmarinam, quã uocant Hammum, ubi loci amplius deinde annos duodecim in cuſtodia fuit. Multi præterea in diuerſis locis, ob minimã etiã ſuſpitionẽ capti, aut in uincula ducti, aut grauiter mulctati ſunt. Secundum hæc, ut ne uicinitates rebelliũ receptacula forent, cum Iacobo Scotorũ rege inducias in uiginti annos fecit. Sed ne ſolicitudo uel omnis penitus metus regis menti decederet, per idem tẽpus intellexit comites Penbruchi & Richemondiæ in Britanniã delatos, à duce perliberaliter hoſpitio acceptos, id profectò quod longè moleſtiſsimè tulit, perinde quaſi mens eius aliquid præſagiret mali, quod malũ ut auerteret, confeſtim ſecretos legatos ad ducem miſit, qui magna munera illi pollicerentur, ſi utrunq; comitẽ ſibi traderet. Audiuit dux legationẽ regis Edouardi libenter, & ubi cognouit comites tam opulentam eſſe prædam, non ſibi dimittendos, ſed apud ſe diligentius ſolito retinendos ſtatuit, qui legatis reſpondit, ſe ob datam fidem, non poſſe comites tradere regi, ſed eius cauſa, ita eos cuſtoditurũ, ut omnino nihil eſſet, quod ſuſpicaretur quicquam periculi ab eiſdem ſibi procreari. Legati poſtq; quod petebant, impetrare non potuere, eo reſponſo contẽti ad regẽ rediere. Rex tum ad ducem reſcripſit, ut quod ſponte recepiſſet, pro ſua dignitate, gratia, & conſtantia, faceret, ac ſimul pecuniã, auxiliũ, & ingẽtia munera promiſit, deditq; deinceps q; plena manu in ſingulos annos. Tum dux uidens comitũ manſionẽ in rem ſuã maximè fore, ut ne forſan aliò terrarũ ſe conferrent, eos diuiſit, remotis q; Anglicis miniſtris, quos ſecũ illi duxerãt, alios Britannos homines dedit, qui eis inſeruirent, cuſtodiæq; eſſent. Interea rex ad III Idus Octobris, anno poſtq; regnare cœperat XII, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXIII, conuocauit concilium ad Weſtmonaſteriũ, in quo primũ reuocant in priſtinũ uſum omnia ab eo conſtituta & leges, quæ paulò antè fuerũt ab Henrico ſexto reſciſſæ, ac de publicandis uendendis q; rebelliũ bonis, item de reducẽdis de exilio, qui ut patriæ hoſtes paucis antè menſibus ab aduerſarijs damnati fuiſſent, ſtatuit: ſecundo loco pecunia, cuius incredibiles erãt anguſtiæ in regio ærario, imperat: tertio tam publicæ quàm priuatæ diſcordiæ quæ inter principes, qui admodũ pauci erant, bona eorũ parte domeſticis cladibus abſumpta, ortæ erant, placant, ſedantur, tolluntur. Iuuit illud negotiũ quantum in eo fuit, ſummopere rex, qui ut ſui exemplo alij iniurias obliuiſcerentur, odium q; deponerent, omnibus qui eo tempore in regno eſſent, ac hactenus alterius factionis fuiſſent, pœnam criminis læſæ maieſtatis aut legum uiolatarum remiſit.

Dum ita Edouardus rebus domeſticis componendis uacat, ecce tibi, uocatur à Carolo duce Burgundiæ ad bellum externum aduerſus Ludouicum regem Gallorum ſumendũ, ne non ſemper eſſet aliquid, quamobrem quies domeſtica turbaretur. Non poterat rex in eam belli ſocietatem multis de cauſis non uenire, quarum duæ potiſsimum erant: una, quòd Ludouicus eius hoſtis eſſet, quippe qui Varuicenſem contra ipſum in Gallijs armaſſet: altera, quòd Burgũdioni extra affinitatẽ, multis in ſua fuga acceptis ab eo beneficijs obligatiſsimus foret: quapropter poſtquam de tanto bello faciundo, cum ſuis principibus cõmunicarat, Burgundioni reſpondit, ſe uenturũ in partem

belli, contra Francum. Sanè per idem tempus, ingens bellum inter Carolum & Ludouicum flagrabat, & quia Ludouicus uir durus ac asper, & iuxtà amicis atque inimicis contumeliosus erat, multi Francorum principum eius importunitatẽ abhorrẽtes, aut palàm uel occultè cum ipso Burgundione sentiebant. In ijs erat Ludouicus Lucemburgensis magister equitũ, qui clàm consilia afficiendi aliqua clade Ludouici, quò uel resipisceret, uel periclitaretur, cum Burgundione, & bene multis de nobilitate hominibus conferebat, adeò ut Gallia domestico pariter atq; externo premeretur bello. Burgundio consilia omnia cum Edouardo communicauit, ut facilius ad bellum alliceret. Quæres omnino ut incitamentũ uictoriæ regem tandem ad id bellum traxit, qui primo quoq; tempore exercitũ cum classe parare cœpit, & quia magni impendebant sumptus in illum exercitũ, & pecunia paulò antè ex tributo collata in rei domesticæ sumptus abiuerat, uenit in mentem rationẽ aliquam inire, qua posset amicos locupletiores artificio quodam incitare, ad erogandã pecuniã, ut qui id non fecissent, crimen ingrati animi subirent: itaque suis quæstoribus præcipit, ut ad se locupletes generatim accersant, eisq; sigillatim explicẽt causam belli gerendi, & ærarij regij inopiam, ac rogent, ut pro sua in regem fide, uoluntate, gratia, uelint aliquid suppeditare pecuniæ in belli sumptus. Sed ne plura, ita ars ualuit, ut alij acceptorũ beneficiorũ memoria, alij pudore, alij metu permoti, cùm pro opibus quisq; suum studiũ nauare cuperet, regẽ pecunia iuuerint. Rex autem ut beneficiũ sibi gratum fuisse ostenderet, eiusq; memoriam perpetuaret, id tributũ gratuitò collatũ beneuolentiam appellauit, tametsi complures fortasse cum maleuolentia, eam beneuolentiã præstiterũt. Ita Edouardus rebus bellicis paratissimus, & exercitu ad uiginti armatorum millia conflato, Caletũ quarto Nonas Iulias traiecit, ad quem Carolus statim adiuit, cõgratulatusq; ei uictoriã magnopere hortatus est, ut huic bello totis uiribus operã daret, per quod haud dubiè res tandẽ suas de Franco reciperet.

At Ludouicus ubi cognouit Edouardum iam in continentem cum exercitu ueniisse, copias auget, & quò plus periculi à tot simul potentissimis hostibus imminere uidet, hoc celerius obuiam periculo eundum statuit: qui cum ijs copijs, quas celeriter contraxerat, præmittit ad Atrebatium fines Robertum Stoteuillensem summum ducem, qui primùm uenientis Angli impetum excipiat: ipse interim Syluanecti morabatur, cogitationem habens, quonam pacto res ad pactionem deducere posset: nam cum à suis relictus esset, quos ipse reliquisset, animo prouidebat longius fore bellum, & sibi periculosius, si sermel sanguis hauriri cœpisset, proinde nil ei potius erat, quàm concordiã amplecti. Talia Ludouicus meditabatur, cùm Edouardus se Caleto cõmouit, in Atrebatesq; uenit, ad quem confestim legatos de pace misit. Audiuit Anglus legationẽ, eaq; audita, cœpit aliquantũ frigere, minus à pacificatione abhorrere: nam etsi uir fortis erat, & confisus rerũ fama gestarũ, bellum quàm pacem cum Franco haud antiquo nominis Anglici amico malebat: tamen cùm secũ recoleret, ciuilia bella ita cõsumpsisse opes Anglicas, ut si opus foret nouo militũ supplemẽto, ferè desperaret se id posse cõmodè ex suis conficere, ac nõ ignoraret uacuũ domi esse ærariũ, ut non posset diu stipendiũ militi dare, putauit modis omnibus necessitati parendũ, & abstinendum bello, quod honorificis conditionibus cõponere posset, cùm præsertim quereretẽ Burgundionẽ

ac Lucemburgenſem non ſeruare, quæ à principio promiſſa feciſſent. Igitur legatis orantibus, ut uellet in colloquium cum ſuo rege uenire, reſpondit tandem id ſe facturum, ac ita tempore & loco conſtituto, eos dimiſit. Illi ubi reſponſum ex animi ſententia retulerũt, Ludouicus ſimul exercitu, ſimul auro munitus, Pinquiniacum quod eſt oppidum in Ambianorum agro, ubi loci congreſſus regum futurus erat, prior acceſsit, quò & non multò pòſt Edouardus frequenti etiam ſtipatus militum manu uenit. Hîc reges in ponte qui eſt in Somma flumine congreſsi, longum inter ſe ſermonem habent, qui ad extremum inducias in multos annos his conditionibus paciſcunt, ut Ludouicus pro impenſis in apparatum belli factis, det in præſentia Edouardo ſeptuaginta quinq; millia aureorum, ac deinde in ſingulos annos quinquagena millia. Poſt hæc, ut noua amicitia neceſsitudine cõfirmaretur, corroboraret, ſtringeretur, Eliſabeth Edouardi filia Carolo Ludouici nato pacta eſt. Ita facta pace, ac accepta pecunia, Edouardus Caletum reuertit, & inde in Angliam. In eo bello extra Ioannem ducem Exonienſem, interijt nemo: is in aſylo, uti ſuprà oſtendi, erat, & ſecutus regẽ, poſtea contrà ac fides data fuerat, ſubitò è medio eſt ſublatus. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLXXV. Ludouicus deinceps fideliter promiſſum uectigal Anglo pependit, uſq; ad initiũ anni, quo ille eſt mortuus, id, opinor, tum ſoluere negauit, perinde quaſi futuræ ſortis ſciens. Vnde argumentum ſumere licet, à principio non inducias, ſed fœdus conueniſſe inter reges, quod ambobus cõmodo fuit. At Burgundio, & Lucemburgenſis ubi cognouerunt Edouardũ feciſſe pacem cum Ludouico, uehementer indignati ad eum literas aculeatas, minaces, odioſas q; dederunt, quòd per eum ſtetiſſet, cur minus Ludouicũ ulti eſſent: quas tantũ abfuit, ut ille qui poſt tot bellorũ nexus, ſolùm ſeſe militaribus occupationib. tandem relaxare uel plenè exoluere cupiebat, curandas exiſtimauerit, ut ne flocci quidem fecerit. Atqui Lucemburgenſi in primis Edouardi alienatio, per quam cõiuratorũ conſilia patefacta fuerũt, malo fuit, qui paucis pòſt diebus captus, Lutetiæ ſecuri percuſſus eſt, ultimus apud Gallos Coneſtabilis, quẽ uocant.

Edouardus rex per hunc modum rebus tam militiæ quàm domi pacatis, quanq; tot bellorũ uictor longè beatiſsimus habebat, qui in ſumma iam quiete ætatẽ tutò degere poſſet, tamẽ cùm Henricus adoleſcens Richemondiæ comes, reliquus unus ex ſanguine Henrici ſexti ſuperſtes eſſet, multum ſibi abeſſe, ac eam ſolam rem uſq; eò ſuam felicitatem turbare iudicabat, ut in metu quaſi perpetuo eſſet: quare decreuit iterum ſolicitare Franciſcum ducem Britanniæ largitionibus, promiſsis, precibus, ad illum ſibi prodendum, quẽ ſperabat poſt extinctã propè Henrici ſexti ab ſe factionẽ, facilius eſſe ſuis ſatisfacturũ optatis: ita q; legatos grandi auri põdere onuſtos quãprimũ ad ducem mittit, & ut poſtulatio honeſtior uideat, iubet eos declarare duci, ſe ideo Henricũ petere, ut ſibi affinitate cõiungat, atq; ita funditus reliquiæ factionis aduerſæ euellant: quanquã illud nõ per affinitatẽ, etſi poſtea conſecuta eſt, ſic, ut rex diuinaſſe uiſus ſit, ſed atq; adeò per necẽ Henrici efficiendũ erat. Audiuit legatos dux humaniter, & primò negare, ac multa excuſare cœpit, quãobrẽ id facere ſibi nõ liceret: ad extremũ cùm precib. defatigatus, tum pretio uictus, Henricũ legatis tradidit, quẽ per literas magnopere Edouardo ſimul cõmendauit, nequaquã ratus ſe cõmendare ouem lupo, ſed filium patri, quippe qui

credebat Edouardum daturum omnino Elisabeth maximã natu filiam Henrico in matrimoniũ. Legati tam desiderata præda potiti, magno cum gaudio ad Fanum Maclouij urbem maritimã pergunt, ut inde conscensa naui, in Angliam nauigent. Henricus qui sciebat se ad mortem trahi, ex mœrore animi, in itinere in febrem incidit. Interea Ioannes Chenlettus inter Britãnicos principes talis, cuius paucos paresea terra tulit, & duci maximè acceptus, ruri erat, ac ubi id factum resciuit, rei indignitate permotus, celeriter in aulam redijt, suoq; more, adiuit familiariter ad ducem, tacitusq; ac tristiculus stetit aliquandiu, sic, ut dux miratus eum tam deiectum gerere uultum, petiuerit, ecquid sibi uellet illa animi tristitia, quam præ se ferret. Ad ea Ioannes inquit: Dux illustris, iste pallor uultus nuntius mortis mihi est, quæ si ante hũc diem mihi accidisset, profectò minus multò nocuisset, quòd ad tantũ nõ fuissem seruatus dolorem, quem animo meo recens factũ tuum incredibilem inusit, qui haud dubiè me uitam siue statum amittere, siue perpetuò deinceps longè miserrimum uiuere coget. Tu enim dux famam uirtutis habes optimis actibus collectam, quam cuncti mortales uno ore ad cœlum ferunt: heu, hanc tamen ingentissimam (tua bona uenia dictum sit) minimè omnium conseruandam curare uideris, qui nuper immemor datæ fidei, Henricũ comitem Richemondiæ adolescentem innocentissimũ carnificibus tradidisti laniandũ, discruciandũ, ac deniq; necandum. Quocirca qui te amant, inter quos, ipse unus de multis sum, nõ possunt nõ dolere, cùm uideant celeberrimũ nomen tum tantæ perfidiæ nota in perpetuum maculatum iri. Ad ea dux continuò respondit: Tace, quæso, mi Ioannes, nil tale futurum est de Henrico, illum enim Edouardus rex sibi generum optat. Tum Ioannes subdit: Mihi crede, illustrissime dux, Henricus iam penè perijt, quem si semel tuis finibus pedem efferre permiseris, nemo mortalium posthac à nece eripere poterit. His Ioannis uocibus dux motus, qui antea uel Henricũ ab Edouardo fraude peti, haud suspicatus erat, uel pecunia ab honestate, fide, probitate deductus, quid deceret, non considerauerat, ilicò Petrum Landosum quæstorem suum mittit, qui Henricũ intercipiat. Petrus celeritate usus, statim post Anglicos legatos ad Fanum Maclouij peruenit, simulatoq; negotio, dum eos longiore consultò sermone instituto detinebat, per suos Henricũ uix semiuiuũ in asylũ quod in ea urbe est inuiolatissimũ, bono modo induxit, atq; nõ multò pòst metu mortis liberatũ, ac ob id iam satis confirmatũ, ad ducem reduxit, Hinc equidem cognoscere licet, uerissimã esse illam græcam parœmiam: Homo homini deus. Siquidem Henricus adolescens suo immerito ad mortem proditus, repentè opera Ioannis Chenletti optimi principis seruatus est. Dij faxint, ut talia exempla documento sint illis, qui alijs præsunt, si qui sint officij monitoris egentes, quò addiscant tandem aliquando, & recipere in suam familiam, in suum consilium, qui sciant bene admonere, & eorum monita non aspernari. At legatis Anglicis sic pretio & merce spoliatis, ac ob id maximè querentibus, ut ne penitus ua cui domũ redirent, Petrus pollicitus est se daturum operam, ut Henricus aut retineretur in asylo, in quod per eorum incuriam aiebat eum se recepisse, aut apud ducem in carcerem rursus conijceretur, adeò ut pertimescendus non esset. Atq; Anglus tanti de Britanno emit inimici custodiam tridui.

Edouardus rex qui interea scire cupiebat, quid cum duce actum esset, & idcirco

circo ſingularum horarum expectatione torquebatur, cùm per legatos intellexerit, nihil propius factum fuiſſe, quàm ut Henricus ad ſe captiuus duceretur, plurimũ doluit negotium nõ ſucceſsiſſe, ſed lenitus, quòd audiuiſſet eum cuſtodiri, rem deinceps familiarem, quæ admodum anguſta erat, reliquis curis præuertendam cenſuit: itaq; aliquantũ ſuis accuratè ſeruiuit cõmodis, ſed honeſtatis memor, poſtquam ſatis ærarium numis impleuerat, ut ne in auaritiæ crimen incurreret, iam ſe per liberalitatem, bonum atq; utilem Reipublicæ principem præbebat, cùm ecce tibi, in immaniſsimum incidit facinus, Georgium enim fratrem ducem Clarentiæ comprehendi ſubitò iuſsit, atq; necari: extinctus eſt, ut aiunt, in dolio uini Cretici, peſſimo in omni memoria hominum exemplo. Cauſam autem necis licet ipſe de multis qui id temporis inter conſiliarios regis, nõ mediocris autoritatis fuerant, quæſierim, nullam tamen certam habeo tradere. Fama in uulgus iam tum exijt, regem territum uaticinatione hominis fatidici, in Georgium fratrem ſæuiſſe, qui prædixiſſet ita futurum, ut poſt Edouardum, regnaret unus aliquis, cuius nominis prima littera eſſet G. Quod quia ſic ſolent dæmones ſuis præſtigijs hominum mentes implicare, qui eiuſmodi illuſionibus delectantur, dixerũt poſtea uaticinationem illam non caruiſſe ſucceſſu, cum poſt Edouardum, Gloceſtrenſis dux regnum occuparit. Alij uerò aliam ferunt necis cauſam, quæ eiuſmodi eſt: Per id enim tempus gliſcente ueteri odio inter fratres, quo nihil eſt uehementius, dux amiſſa uxore, per operam Margaritæ ſororis petebat ſibi nuptum dari Mariam unicam filiam Caroli ducis Burgundiæ. Edouardus inuidens fratris felicitati, eam affinitatem impediuit. Inde redintegrata ſimultate, quidam ducis adminiſter eodẽ tempore ueneficij damnatus afficitur ſupplicio. Contra id factum cùm dux non potuiſſet ſe tenere, quin uehementer reclamaret, rex ob eam querimoniam ualde cõmotus, ducem in carcerem detruſit, ac nõ multò poſt iure ſiue iniuria, maieſtatis damnatum morte affecit. At mox Edouardum eiuſmodi facti pœnituiſſe certũ eſt argumentũ, quòd ferunt, ſi quando pro cuiuſpiam damnati uita oraretur, ſolitum eſſe inclamare, O infelicem fratrem, pro cuius ſalute nemo homo rogauit: manifeſtè innuentẽ illum principum inuidia interijſſe. Reliquit dux binos liberos, Margaritam, quæ poſtea nupſit Ricardo Polo, & Edouardum, quem rex Varuici comitem fecit. Hæc eo anno geſta ſunt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXX, & XIX, cùm rex Edouardus regnare cœpit. Ita depoſita bellorum & domeſticarũ ſeditionum quæ accidere antea potuiſſent, omni cura, rex ſeuerius ſolito nobilitatis crimina notare, & auidius pecuniæ cõciliandæ ſtudiũ habere cœpit, propter quod multi perſuaſum ſibi habebant, illum deinceps euaſurum durum principem, cùm poſt mortem fratris, ſe à cunctis timeri animaduerteret, & ipſe iam timeret neminem. Sed per breuitatem uitæ id fieri non licuit. Acres interdum ſequundæ tam malo ſunt potientibus, quàm aduerſæ patientibus bono.

Sub idem tẽpus Iacobus rex Scotiæ egit per legatos cum Edouardo, ut Ceciliam filiam collocaret Iacobo filio, quam ille iuueni libẽs deſpondit. Hæc erat ætate minor Eliſabeth, quam ſuprà dixi Carolo Ludouici regis Galliæ filio iampridem deſponſam fuiſſe. Verùm nec una, nec altera conſecuta eſt affinitas, cùm bona principũ pars ſoleat ſæpenumero magis id quod in rem ſuam præſentẽ eſſe uidet, q̃ quod honeſtum ſit, poſtremò ſequi: nam Ludouicus

rex poſtq̃ hoſtili metu liberatus eſt, non affinitatem modò cum Edouardo iam fide firmatam ſpreuit, ſed promiſſam pecuniam pendere propè palàm negare cœpit, qui ita tergiuerſando, unius iam anni uectigali Anglum omnino fraudarat, cùm eam ille iniuriam armis uindicandam ſibi conſtituit. At Scotus certus ac perpetuus Francorum ſocius, ubi audiuit Ludouicum non ſtare promiſsis, ſibi etiam licere quod libebat, arbitratus, fractis inducijs, Anglicos fines repentina incurſione uexauit. Qua re Edouardus ualde cõmotus, ſtatuit illi bellum facere: poſtea tamen cùm Iacobus illud factum non ſuo conſilio, ſed quorundam ſuorum inſolentia excuſarit, leniri facilè potuit, niſi ad ultimũ à fratre ipſius Iacobi ad id bellum ſumendum ſolicitatus fuiſſet. Porrò Iacobus homo acris ingenij, ſuijpſius ultrà quàm par erat, & conſilij ſemel capti, & ſenſus minimè aſpernans, nõ facilè bene admonẽtes audiebat, & cum nollet reprehendi, homines nouos ad conſilia capienda adhibebat, ita nobilitati infeſtus quotidie alios criminãdo, alios mulctando cogebat, aut ſua ſponte in exilium ire, aut ſimulatis negotijs, aliquò terrarum fuga petere. In ijs fuit Alexander dux Albaniæ eius frater, qui cùm in Gallias iter haberet, apud Edouardũ moratus, nõ ceſſabat eum ad ſuum decus maturè ulciſcendũ incendere. Igitur cùm Edouardus in animo haberet, ut dictũ eſt, uindicare recentẽ iniuriam, & incitaretur à duce arma in Iacobum mouere, & ille ſimul magna auxilia polliceretur, iſtud tandem non grauatè faciendum cenſuit, tum quòd Iacobus præter uiolatas nuper inducias, opportuna miniſtraſſet Henrico ſexto, ac eius factionis uiris auxilia, tum uerò quòd confideret ducem ſibi fore fidelem, ſi ſua opera, expulſo fratre, Scotiæ regno potiretur: itaq̃ Ricardum fratrem ducem Gloceſtrenſem, Henricũ quartũ comitem Northumbriæ, Thomam Stanleiũ, & ipſum Albaniæ ducem cum ualido exercitu, aduerſus Scotos protinus mittit. Iacobus interea certior factus de Anglorum aduentu, copias quas in præſentia ſcribere potuit, ſubitò inſtruxit, ac obuiam hoſtibus factus, uſque Beruicum, ad tuendos fines acceſsit: uerùm ubi cognouit Anglos & armatorum robore & numero præſtare, militemq̃ ſuum non ſatis ſibi fidum eſſe perſenſit, de media nocte mouens, Edimburgum rediit, eo loci hoſtem expectaturus. Dux Gloceſtrenſis Scotiam ingreſſus, agros latè uaſtabat, urebat, ac longius procedendo, haud procul ab hoſtium caſtris erat, cùm animaduertens nullum ex nobilitate Scotica ad ipſum Albaniæ ducem confluere, non iniuria fraudem ſuſpicatus eſt, qui idcirco cum Iacobo rege indurcias fecit, atq̃ recta uia Beruicum contendit, quod interim Thomas Stanleius non ſine ſuorum cæde expugnarat. Iacobus autem qui ſuos Scotos ſibi infeſtos habebat, eam iniuriam capti oppidi poſt factas inducias, neceſſariò deuorauit. Dux Albaniæ poſtea dolens fuiſſe ſe autorem belli, quo & patriæ & ſibi nocuerat, cùm iam apud Anglos nullo haberetur numero, in Gallias proficiſcitur, atque non multò pòſt Lutetiæ equeſtri certamine interficitur. Reliquit filium nomine Ioannem.

Hoc feliciter expedito negotio, alterum quod inſtabat bellum rex Edouardus ſibi primo quoq̃ tempore gerendum ſtatuens, concilium conuocat, atq̃ ratus præiniuria præſenti à Francis facta, præteritas omnes pro nihilo exiſtimandas, principibus commemorat, ab illis fœdus nuper uiolatum, uectigal negatum, nuptias filiæ repudiatas, ac propterea hortatur, ut uelint patriæ de-

cus

cus maturè defendere. Quibus rebus omnes æquè permoti, reſpondent ſeſe non ignorare optatiſsimū eſſe, cum Francis dimicare, quos ſæpe uiciſſent, & pro dignitate patriæ nullum nō ferendū laborē, & idcirco paratos armis tantas offenſas perſequi, eiuſcꝫ dictis audientes eſſe. Cognita principū uolūtate, ſeorſum etiam ſacerdotibus, quòd eis arma ferre per leges minimè licitū ſit, pecunia in bellum gerendū inſumenda imperat. Sed ecce, dum de his rebus curā & cogitationē ſuſcipit Edouardus, repentè incipit ex morbo omnibus medicis incognito, laborare, paucisꝫ pòſt diebus quinto Idus Aprilis, ad Vueſt monaſteriū, ubi loci cōuentus fiebat, excedit è uita, annum agens ætatis circiter quinquageſimū, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, ſalutis uerò humanæ MCCCCLXXXIII. Corpus ad Vindeſoriū Caſtrum funerali pompa deportatum, in templo diui Georgij ad ſepulturā datur. Suſcepit ex Eliſabeth uxore filios decem, reliquit ſuperſtites ſeptem, mares duos, Edouardū principem Vualliæ, & Ricardum ducem Eboracenſem, ac tertium ex concubina, nomine Arthurum, natum ad probitatem & gratiam. fœminas quinꝫ, Eliſabeth, Ceciliam, Annam, Catharinam, & Brigidam, quarum aliæ alijs uiris nupſerunt, præter Brigidā, quæ monacha facta eſt. Fuit Edouardus corpore procero, ac eminenti, quippe qui inter omnes, excelleret ſtatura, honeſta facie, lætis oculis, patenti pectore, cætera ad pedes uſqꝫ, modulo corporis æqualia, ingenio acri, animo magno, memoria tenaciſsima eorum quæ ſemel imbibiſſet, in rebus gerendis ſolers, promptus in periculis, in hoſtes uehemens, ac horribilis, in amicos & hoſpites munificus, in bellis gerendis longè feliciſsimus, libidini indulgens, in quam ſuapte natura propenſus erat, cuius pariter rei atque humanitatis quæ plurima ei innata erat, cauſa, ſæpiſsimè inter priuatos, ultrà quàm maieſtatis honos poſceret, ſeſe familiarem præbebat, quapropter percrebuit rumor illum interiſſe ueneno. Paulò ante exitum uitæ, ſuprà diximus eum cœpiſſe ſenſim in auaritiam labi, olim ſumma in omnes ſemper liberalitate uſum. Cæterum regnum quod propter bella ciuilia populatum, ac tam uiris militaribus, quàm opibus penè exinanitū acceperat, rebus omnibus poſt ſedatas ciuiles diſcordias, multò opulentiſsimum reliquit. Honores præſertim ſacerdotales præclariſsimis quibuſque uiris deferendos ſemper curauit, eoſcꝫ in primis ad conſilium adhibuit: reliquos uerò quos ex uulgo dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate, id quod multi principes nulla habita honoris ratione, minimè faciunt: quibus uirtutibus ita populorum ſuorum animos ſibi deuinxerat, ut magnū apud eos ſui deſiderium mortuus reliquerit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXV.

RICARDVS dux Gloceſtriæ per eos illos dies, quibus rex Edouardus eius frater exceſsit è uita, in agro Eboracenſi erat, ad quem Gulielmus Haſtyngius regij cubiculi præpoſitus, certos nuntios cum literis Londino datis, celeriter mittit, qui eum de morte fratris certiorem faciant, ſuiſcꝫ uerbis deniqꝫ omnia cōmiſiſſe, propterea hortentur, ut quamprimū uelit ire ad Edo

uardum principem in Vualliam, & cum eo Londinum uenire, ad rerum omnium curam suscipiendam. Hæc ubi Ricardus intellexit, cœpit statim incendi cupiditate regnandi: sed quia nulla existebat causa, quæ saltē specie conficiendi negotij honesta uideretur, eam in præsens cogitationē in aliud tempus reiecit, interim dat ad Elisabeth reginam literas beneuolentiæ plenas, quibus eam multis uerbis consolatus, maria & montes, ut dicitur, de se pollicetur, ac ut fidem studij sui & charitatis erga filios fratris maiorem faciat, conuocatis undique nobilibus Eboracum, ibi cunctos in uerba Edouardi principis iurare iubet, & ipse primus omniū dat iusiurandum, quod paulò pòst ante alios uiolaturus erat, ita reliqui omnes conceptis uerbis iurati sunt. His actis, ille nō mediocri collecta armatorum manu, suo tempore ad proficiscendū se parat. Princeps uerò Edouardus id ætatis puer, cui pro suo iure uiuere non licebat, agebat per idem quoq; tempus in principatu suo ad Ludlollium, sub tutela Antonij comitis Riuerij auunculi, Thomæ Vuagham cubiculi præpositi, ac Ricardi Graij equitum. Hos Elisabeth regina, ac Thomas marchio Dorcestriæ eius filius ex Ioāne Graio priore uiro, qui Londini erat, crebris nuntijs admonent, ut confestim principem Londinum deducant, quò patris funere facto, rex more maiorū creetur. Illi reginæ & marchionis imperata facientes, haud multò pòst iter Londinū uersus intendunt. Approperabat & Ricardus Londinum, cui ad Northantonum obuiam fuit Henricus dux Buchyngamiæ, cum quo bene longū habuit sermonem, adeò ut ipsum iam tum ei suum consilium occupandi regni aperuisse, apud uulgus creditum sit, cùm præsertim dux postea obsecundando, siue metu, siue obsequio, cum eo steterit. Itaq; Ricardus ex illo, destinatum animo facinus sibi artificio tentandum, ac si minus quàm sperabat, cōmodè caderet, tum demum uoluntate non occulta obeundum statuit, cui nempe infelici nō ueniebat in mentem, se peccare sine summo Reipublicæ detrimento, atq; suæ domus interitu, nō posse. Sanè sic consceleratis hominibus accidit, ut sua quenq; fraus, suum facinus, suū scelus, sua perdita audacia, de sanitate ac mēte deturbet. Ita capto consilio, Ricardus ad principem conuolat, qui præcedebat cum paruo comitatu, iamq; Stonyngstrafordiam (est id pagi nomen) peruenerat, cùm ille unà cum Henrico duce, milium caterua stipatus, eum assecutus in potestatem recepit, Antoniū uerò & Thomam Vuagham cum nonnullis alijs cōprehendit, comprehensosq;, quia suis consilijs minus assensuros esse suspicabatur, retrò ad arcem Pontifractensem custodiendos misit.

At ubi fama tam importunæ horriferæq; rei Londinū peruenit, cùm admiratio, tum pauor omnes occupauit, sed in primis exanimauit Elisabeth reginam, quæ in fuga subitò fuit: nam iam tum nihil synceri esse rata, cum reliquis filijs, ut eos à præsenti periculo eriperet, & marchione, in asylū ad Vuestmonasteriū se abdidit. Fecerunt illud idem principes, qui cum ea salutis filiorum causa sentiebant. Hastyngius autem qui secretas gerebat inimicitias cum marchione, ac alijs, qui reginæ partium erant, & ob eam rem hortatus erat Ricardum ad suscipiendā curam principis, cùm uidisset omnia iam spectare ad arma, & multò secus cadere ac putarat, facti sui pœnitens, ad ædem diui Pauli amicos quibus magnæ curæ uitam, dignitatē, amplitudinē Edouardi principis esse sciebat, in unum cōuocat, atq; quid agendū sit, cum eis disputat. Hic non-

nonnulli quos recens Ricardi factum maximè pupugerat, maturè Edouardū principē quem iamiam pro oppresso habebant, in libertatē asserendū iudicabant, quò oriens incendiū prius restingueretur, q̄ latius manaret, affirmātes nullum posthac consilium à periculo uacuū fore, nisi nefarium incœptū quod testificabat in Ricardi animo nihil boni insidere, subita ui auerteret. Reliqui omnes nil esse sentiebant, quod armis uel ui uterentur, ut qui rem haudquaq̄ dirū aliquem exitū habituram suspicabantur. Quamobrē placuit expectare, dum Ricardus ueniret, declararetq̄, quid esset, cur tutores in uincula cōiecisset. Et hoc demum cunctis probatū est cōsilium, quod è Republica esse constaret, ut unusquisq̄ principum, quatenus liceret, à contentione abesset. Adfuerunt non multò pòst Ricardus & Henricus duces, cum principe, diuerteruntq̄ ad ædes episcopi Londinensis, quæ sunt iuxta templū diui Pauli, ubi principem usq̄ eò esse uoluerunt, dum cætera expedirentur.

Tum Ricardus rerum omniū procurationem suscepit, sed maximo cœpit angi dolore, quòd sine tumultu nō liceret sibi alterū fratris filium Ricardum ducem Eboracensem in suam tutelam recipere, quem mater in asylo seruabat: nam nisi ambos fratres simul in sua potestate haberet, omnino desperabat se efficere posse, quod curabat: in eū idcirco de sinu matris eripiendū spe & mēte oculos defixit, itaq̄ quod per uim nō poterat, per artes, ut statuerat, perficere nititur, qui uocata ad se bona principū parte, Ne uiuam, inquit, si nepotū cōmodis non seruio, quandò eorum calamitatē cum Republica iuxtà atq̄ mecum coniunctam scio. Igitur postquam Edouardus frater rex noster nuper moriēs me regni gubernatorem constituit, nihil mihi prius fuit, quàm ut huc uenirem, duceremq̄ mecum Edouardum principem eius filium maiorem natu, ut maturè omnia de consilij sententia gererentur: quia mihi decretum est, nihil sine uestra autoritate agere, quos socios, adiutores, participes rerū omnium gerendarum mihi esse uolo, ut uestro testimonio facilè dicar, quicquid posthac in administratione regni egero, totum illud fide optima contulisse ad utilitatem Reipublicæ, atq̄ cōmodum Edouardi principis, cuius curam atq̄ tutelam ea duntaxat de causa, patrem eius mihi credidisse, uobis exploratum esse existimamus. Verùm ut ne id munus obirem, prout debebam, Antonius Riuerius nuper impedimento fuit, quem propterea coacti fuimus in uincula cum aliis conijcere, qui simul obstiterunt, ut eorum exemplo alij addiscerent nostra mandata non habere contemptui. Sed ecquid dicemus de malo consilio ab illis qui me semper pessimè oderunt, dato Elisabeth reginæ? quæ nulla iusta de causa, tam imprudenter metū simulans, ausa est filios regis tanquam facinorosos, miseros, perditos, in asylum unicū in terris perfugium egestatis, æris alieni, nequitiæ, rapere? perinde ac si nos iremus eos perditū, & iam omnia spectarent ad uiolentiam. Quæ res tametsi nobis & regno longè maximo dedecori est, tamen danda est uenia sexui, à quo eiusmodi furores facilè prosciscisci solent. Nos autem huic morbo muliebri in Rempublicam nostram pessimo uticq̄ exemplo sæuienti, primo quoq̄ die mederi debemus. Quale equidem putatis futurū spectaculum eius diei, quo nouus rex coronabitur, si dum pompa peragetur, eius mater, frater, atq̄ sorores in asylo permanserint? Qualis populi concursus illuc fiet, cuius autoritate rex creandus est? quos ille suo principi plausus tristitiæ potius quàm lætitiæ plenos dabit? Profectò nemo

eſt quiſquam unus è populo, qui non iure ſibi timere debeat, putetq; omnem iam legũ maieſtatẽ eſſe uiolatam, ſi regina ac filij in aſylo diutius fuerint. Igitur collibeat, ut aliqui ueſtrûm ipſam reginã adeant, curentq; eam cum filijs quã primùm in regiam reducere, quæ ſi fortè ut deprauata ab inimicis qui in me inuidiam concitare, culpam deriuare ſtudent, de ſentẽtia nulla potuerit ratione deduci, tum agant, ut ſaltem data publica fide, Ricardum alterum filium in ueſtram permittat poteſtatem, qui cum alijs principibus interſit, cùm frater rex creabitur. Iam animi mei ſententiam habetis, nunc quod ex Republica eſſe ducitis, facite, qui à me omnia præclara expectare & poteſtis & debetis. His ab eo dictis, uiſum eſt omnibus, qui nihil fraudis ſubeſſe ſuſpicabantur, tam iuſtum, quàm honeſtum, quod Ricardus ſuadebat. Itaq; placuit, ut Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, Henricus dux Buchyngamiæ, Ioannes Hauardus, ac plerique alij uiri graues id negotij gererent, qui ad aſylum profecti coperunt multis cùm uerbis, tum rationibus reginã hortari, uti in regiam cum filijs rediret, cui tam priuatã quàm publicam fidem dederũt. Sed mulier quodammodo prouidens animo quod mox contigit, nullis potuit flecti rationibus, quò ſe Ricardi fidei committeret. Quod illi animaduertentes, poſtremò Ricardum eius filium tantummodo ſibi tradi petiere, quod etiam ægrè poſt multas pollicitationes obtinuerunt. Ac ita innocens puer à complexu matris diuellitur.

Ricardus per hunc modũ, id quod ei in optatis erat, propè conſecutus, nepotes ex epiſcopi ædibus, ad turrim duxit: non attulit tamen ea res ſuſpitionẽ cuipiam, quòd illinc pompa cùm rex coronandus eſt, ad Vueſtmonaſterium produci ſoleat. Quo facto, Ricardus cuius animus partim cupiditate occupãdi regni ardebat, partim tanti ſceleris edendi conſcientia torquebat (conſcientia autem facit, ut pœnam ſemper ante oculos uerſari putent, qui peccarint) nihil prius poſtea habuit, quàm multitudinẽ largitionibus lenire, aduerſarios muneribus, præmijs, promiſsis deuincire, deinde in turri ubi ipſe cum nepotibus morabatur, noua quotidie de rebus quæ inſtabant agendis conſilia ſubdolè ac aſtutè cum principibus inire, cõferre, capere. Hæc erat ars, ut dum populo expectatio faciebat nouæ pompæ deſideriũ, ſenſim conſultando, exploraret principum uoluntates, ſimulans ſemper non ſe ſummam poteſtatem affectare, ſed referre omnia ad regni utilitatem: ita cõmunis utilitatis nomine, aliquot dies ſuam cupiditatem tegendo, uelandoq;, adeò diſtraxit optimatũ animos ut illi omnes extra paucos quos iam inde ab initio, quod eſſet acturus minimè celauerat, nullo pacto perſpicerent, quare cunctaretur, quorſum ue eius conſilia eſſent euaſura, tam multa toties proponebat, tam pauca explicabat, ut mens non conſcia recti uacillare ſolet. Sed interim animaduertit Gulielmum Haſtyngium maximè omnium inſtare, urgereq;, ut Edouardo principi debitus tandem honor deferretur, qui unus inter omnes heroës, ut gratioſus & liberalis plebi multum acceptus erat, plurimumq; apud omnium ordinum uiros, honeſtosq; homines autoritatis habebat, ſiue eius potentiam ueritus, ſiue deſperans poſſe eum in ſententiam ſuam trahere, ſtatuit hominem prius de medio tollere, quàm reliquis quibus nondum planè confidebat, ſuũ conſilium patefieret: quare furore incredibili ardens efficiendi quod deſtinarat, inſidias eiuſmodi ei facit. In cubiculo proximo illi in quo cum principibus

bus conuentum frequentem agebat, clàm nonnullos manu promptos collocat, mandatq; eis, ut accepto signo, repentè prodeuntes circumueniant omnes qui secũ consederint, & in primis manus iniiciant Gulielmo Hastyngio, atq; ilicò obtruncent. Sic composito dolo, circiter pridie Idus Iunij accersiri iubet in turrim speciatim Thomam Rotheramum archiepiscopum Eboracensem, Ioannem Mortonum Elyensem episcopum, Henricum ducem Buchyngamiæ, Thomam Stanleium, Gulielmũ Hastyngium, Ioannem Hauardum, complures q; alios, quos aut metu uel beneficio sibi fideles fore cõfidebat, reliquos uero optimates cum Ioãne Russello Lincolnienſi episcopo Angliæ cancellario, quos nolebat in tam diro fœdoq; interesse spectaculo, iussit illo ipso die esse in curia ad Vuestmonasteriũ cum magistratibus, ut simul edicerent populo diem, quo Edouardus princeps regio esset honestandus honore. At principes uocati bene mane conueniũt omnes in turrim frequentes, tanquam de toto negotio deliberaturi. Hîc clausis foribus, soli quasi teste tantùm Deo, dum inter se de rebus grauioribus agere uolunt, Ricardus qui nihil nisi atrox & sæuum cogitabat, sic eos alloquitur: Vos huc hodierno die principes arcessendos ea duntaxat de causa curaui, ut uobis ostenderem, in quanto mortis periculo uersem: ego enim abhinc paucos dies, neque noctu, neq; interdiu quiescere, neque bibere, aut cibum capere queo, quare sensim me sanguis, me uires, me spiritus deficit, supraq; modum omnia iam membra, ut uidetis (brachiũ enim ostendebat) exiliora fiunt: quod uticq; malũ in me proficiscitur ab illa malefica muliere Elisabeth regina, quæ suis ueneficijs me infecit, quibus læsus paulatim dissoluor. His dictis ut parũ ad rem facientibus, cùm nemo responsum daret, Gulielmus Hastyngius qui Ricardũ nõ oderat, ac liberè omnia cum eo loqui solebat, respondit, reginam esse magna pariter infamiæ nota atq; pœna dignam, si magicis artibus usam ei nocuisse constaret. Ad ea Ricardus subdit: Ego, inquam, huiusce mulieris ueneficijs pereo. Cui Gulielmus idem quod antea respondit. Tum Ricardus ut signum daret illis inuadendi, qui in insidijs erant, clariore uoce inquit: Quid igitur Gulielme, si tuis rationibus ducar ad interitum? Vix ea fatus erat, cùm illi quibus datum erat negotium prodiere, ac facto undique impetu, comprehenderunt ipsum Gulielmum, utrunq; antistitem, Eboracensem & Elyensem ac Stanleium. Isti tres diuersi in carcerem eo loci conijciuntur, Gulielmo uerò uix dato confitendi peccata spatio, caput ceruicibus abscinditur. Ita Hastyngius suo ad extremum periculo didicit, illam naturæ legem secundum euangelicum uerbum, Omnia quæ uultis, ut uobis faciant homines, sic & uos facite illis, impunè uiolari nõ posse. Is unus fuit ex percussoribus Edouardi principis sexti Henrici filij, qui demum pari est affectus cæde. Vtinam eiusmodi exempla essent tandem aliquando documento ijs, qui quod lubet, id sibi licere putant. Nunc ad rem redeo. Quo facto, per totam turrim est exclamatum, Proditio, proditio. Quæ uox ubi per urbem peruasit, ciues & uniuersus populus pro ueris ea primò dicta accipientes, simul ignari quæ intus gesta essent, eandem uocem geminare cœperunt: postea uero q; rem, prout gesta erat, rumoribus terrificis dissipatis intellexerunt, tum pro se quisq; à domesticis hostibus sibi timere, fœdissimãque mortem, aut miserabilem fugam cogitare cœpit, cuncto generatim populo gemẽte, ob extinctũ hominẽ, in quo cùm ipse, tum optimates qui Edouar

di filios amabant, spes suas positas haberent. Neque illos præteribat, nemini iam Ricardũ esse parsurum, quò sibi regnum obtineret, regnicꝫ autoritatem in tyrannidem uerteret. Ricardus post hæc contentus cæde Gulielmi Hastyngij, Thomam Stanleium dimisit incolumem, ueritus ne si eum iniuria affecisset, Georgius regulus Strangius eius filius aliquem in se populi tumultũ ulciam non concitaret. Ioannem Mortonum Elyensem episcopum qui facilè omnes prudentia ac grauitate antecedebat, custodiendũ tradidit duci Buchyngamiæ, quem dux protinus misit in Vualliam ad arcem suam, quæ ad Brecho notum oppidum est: Thomam uerò Rotheramum Eboracensem archiepiscopum commisit custodiæ Iacobo Terello equiti. Voluit eos antistites quibus haudquaquam sua consilia probatum iri putabat, eatenus in custodia retineri, quoad rerum potitus neminem timeret.

Quibus rebus actis Ricardus iam certò sciens nihil esse quod amplius dissimularet, per literas mandat præfecto arcis Pontifractensis, ut Antonium Riuerium, Ricardum Graium, ac Thomam Vuagham securi quamprimũ percutiat, id quod breui pòst factum est. Interim ipse Londini iam omnia pertimescens, primùm omnium sese armatorum caterua stipat, deinde maximos quoscꝫ ex nobilitate uiros largiendo atcꝫ pollicendo sibi conciliandos summa ope curat, quorum bonam partem magis terrore quàm spe beneficiorum adductam, in suam traxit amicitiam: mox eorum potentia fultus, aliam sibi agrediendam uiam statuit. Siquidẽ desperabat posse se plebem ita muneribus uincire, ut illa æquo animo suum ferret imperium, quam non ignorabat libertatis tuendæ, ac conseruandi iura regni causa, facilè ad arma concitari, idcirco eam timebat: cui proinde multa cogitanti res postremò in mentem uenit, qua ipsa plebs specie quadã honestatis decepta minus abhorreret ea, quæ ipse esset acturus. Itacꝫ homo regnandi cupiditate cæcus, quem nulla iam turpitudo retardare poterat, postcꝫ sanguini suæ domus minimè parcere constituerat, etiã honori nõ parcendũ ratus, rem eiusmodi excogitat & cõminiscit. Sermonem habet secretum cum Rodulpho Shao theologo id temporis magni apud populũ nominis, eicꝫ exponit hæreditatem paternã iure sibi uenire, ut ætate maiori omnibus filijs, quos Ricardus pater dux Eboracensis ex Cecilia uxore suscepisset, cùm satis constaret Edouardum qui antè regnauerat, nothũ fuisse, id est, nõ ex iusta legitimacꝫ uxore natũ, idcꝫ per argumenta nõ ignota, & rogat, ut uelit de Paulino suggesto, de ea re cõcionãdo, populũ docere, quò ille tandẽ aliquando suum uerum agnoscat principẽ: ac illud ait se magnopere petere, quòd existimet præstare, ut potius matris posthabeat decus ac honestatem, cꝫ patiatur tali regum stirpe tam nobile regnũ diutius turpificari. Rodulphus siue metu perculsus, siue amentia arreptus, recipit se ei morem gesturum. Atqui ubi dies adfuit, Ricardus qui nomine aliena fungendi uice, suas opes iam firmauerat, stipatus agmine armatorũ, more regio, ad templũ diui Pauli uenit, ibicꝫ cõcioni arrectis auribus interest, quo audiente, Rodulphus uir doctus dedita opera, nactus occasionẽ loquendi nõ de re diuina, sed de tragica, cœpit multis rationibus docere Edouardũ nõ fuisse à Ricardo Eboracensi duce creatũ, sed ex quodã alio, qui matris notitiã furtim habuisset, & id certis argumentis dilucere, quòd Edouardus necꝫ effigie, neque corporis forma Ricardo patri similis fuisset, cùm ille statura magnus, hic pusillus, ille facie am-

pla,

pla, hic breui & compacta esset: sed neminem hominem posse dubitare, si talia bene considerentur, quin Ricardus foret uerus ducis filius, qui iure regnũ patri debitũ possidere deberet, & proinde hortari principes, cùm in præsentia rege carerẽt, uellent Ricardũ ueram regiã prolem regẽ facere, repudiatis alijs, qui turpi essent genere orti. Hæc ubi populus audiuit, mirabilem in modum ei in uisceribus hæserunt, quippe qui rei indignitate permotus, omnibus precibus execratus est cõcionatoris pariter temeritatem, audaciam, insulsitatem, atq; Ricardi nefariæ mentis errorem, qui nõ uideret quanta familiæ suæ, & totius regni esset turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, damnare in publico matrem pudicissimam fœminam adulterij, inurere optimo fratri de se bene merito perpetuã infamiæ notam, infligere innocentissimis nepotibus probrum æternũ. Quapropter uno momento uidisses alios nouitate miraculoq; rei attonitos more amentium stare, alios flagitij atrocitate perterritos sibi timere, quòd regiorum puerorũ amici essent, alios demum uicem ipsorum puerorum, de quibus iam actũ esse iudicabant, dolere. At fama in uulgus est, filios Edouardi in ea concione nothos appellatos fuisse, nõ Edouardum, quod omnino à ueritate uacuum est, quoniam Cecilia mater Edouardi, ut dictum est, adulterij falso insimulata, passim postea apud bene multos principes, quorum aliqui adhuc uiuunt, tantam iniuriam à Ricardo filio sibi factam questa est. Cæterum Ricardus ita matre ut adultera publicè uituperata, & Edouardo fratri ignominia aspersa, non pudore, uti debuerat, sed lætitia prolatæ in apertum rei per quam curabat sibi regnum deberi, omnibus planũ fieri, affectus, in turrim perinde quasi à patribus rex iam renuntiatus cum regio comitatu redijt. Verùm Rodulphum Shaum tantæ rei turpitudinis præconem, qui nõ multò pòst ab amicis ob eius infamiam uerecundantibus grauiter castigatus ad sanitatem redijt, adeò facti sui pœnituit, ut mœrore animi breui consumptus, meritas suæ leuitatis pœnas dederit.

Iam per hæc Ricardus & dominatũ consecutus uidebat, & illud ubiq; cũq; uis metu magis cũq; hominũ consensu prædicabat, cùm ipse timoris causa periculorum undiq; impendentiũ, necessariò sibi contandũ cõstituit, tametsi amici urgebant, ut id quod latebat, erumperet, & quod reliquũ erat, maturè perficeret, tamen ut ne factum suũ facilè improbaret, uoluit etiam atq; etiam populũ monitum, & rem omnẽ ad iudices referri, qui eam terminarẽt: Itaq; circiter XIII calendas Iunias, iussit iudices ac ciuitatis magistratus Robertum Bylles prætorem, & Thomam Norland, ac Gulielmum Martyn uicecomites cum senatoribus, in curiam ipsius prætoris frequentes cõuenire, ad eosq; misit ducem Buchyngamiæ, cum nõnullis alijs principibus, quos in consilio habebat, ut suam agerẽt causam, suisq; uerbis rogarent, ut illi auditis negotij peragendi rationibus, uellent id decernere, quod ad patriæ, quod ad omniũ salutem pertineret. Dux in primis longa oratione mãdata Ricardi exposuit, & ex eius parte demonstrauit, pro causa aliud nihil nisi ius, nisi fidem, nisi constantiam, nisi honestatẽ, nisi æquitatẽ pugnare, cùm ille regnũ sibi repeteret, quo antea per fratrẽ Edouardũ fraudatus fuisset, & propterea uellent sua autoritate de tanto negotio agitare ac cõstituere, quò per fauorem populi qui eorũ iudicio regeretur, ei liceret regnũ suum tandem aliquando obtinere, quod Reipublicæ commodo foret, cùm Ricardus ea prudentia & modestia esset, ut ab eo omnia

æqua cuncti expectare possent. Ea fuit ducis postulatio, simulq; sententia, contra quam, quia ius inter arma silet, nemo ire ausus est. At Ricardus perinde quasi territi iudices secundum eum iudicassent, postridie eius diei regali amictus uestitu, ac firmo armatorũ præsidio constipatus, ex turri per mediam urbem, ad Vuestmonasterium progreditur, ibi in sede regia sedens, regem tum primũ se gerit, alia enim decernit, de alijs acturũ se nuntiat, magistratibus præcipit, ut omnia deinceps suo agant nomine, item diem præfinit, quo populus cum principib. adsit paratus in ipsius uerba iurare. Hæc ubi per omnes partes regni fama diuulgauit, uariè accepta sunt: illi enim qui Edouardi ac eius Eboracensis domus partium erant, detestabantur Ricardi audaciam tanquam pestem, eam demũ familiam ad internecionem consumpturã. Contrà qui Henrici sexti regis fidem secuti erant, illa omnia in rem suam fore iudicabãt, quòd breui tempore ita usu ueniret, ut Ricardi regnũ nemini homini tolerabile esset, & principes illius funditus euellendi causa, antequam radices altius ageret, facilè sua officia conferrent in Henricum Richemondiæ comitem ipsius Henrici ex fratre nepotem, ad regnumq; euocarent. Ricardus interim haud secus ac eius uiolẽtia posceret, ueritus est, ut ne quàm multi reginæ amici essent, qui populum ad arma uocarent, cùm cernerent imperiũ præripi Edouardo principi: igitur primo quoq; tempore quinq; millia armatorũ ex Eboracensi agro (fidebat illis ante alios) collecta, duce Ricardo Rateclyffo ad se mitti iussit, præcepitq; nõnulla Ricardo in itinere curanda. Is ea multitudine uallatus ad Pontifractum constitit, ibiq; iussit præfectum arcis supplicium sumere de Antonio Riuerio, Ricardo Graio, & Thoma Vuagham, sicut Gloecstrensis præceperat, quemadmodum suprà scripsi, ut ipso præsente, tam dirum facinus sine tumultu conficeretur: quo facto, Londinum contendit. Ricardus ea fidelium hominum caterua munitus, confidenter ad cætera exequenda aggreditur: itaque coacto principum concilio, ad Vuestmonasterium pridie Nonarum Iunij, rex creatur, coronaturq;, unà cum Anna uxore, populo magis ob metum non repugnante, quàm approbante, dictusq; est Ricardus tertius. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCCLXXXIII.

Ita Ricardus iniussu populi, per potentiam, uoluntate quorundam principum fauentium, contrà quàm ius fasq; esset, regni potitus est, qui non multò pòst rebus Londini ex sententia constitutis, Eboracum iter habet, rectaq; Gloecstriam proficiscitur. Dum hîc morabatur, ad singula temporis puncta ita scelerum conscientia mordebatur, ut perpetuò in timore esset, quem ut ab se omni modo depelleret, nepotes ad mortem ei constituti sunt, quòd illis saluis, sine periculo esse nullo pacto liceret: quocirca per literas Roberto Brachynburio præfecto turris Londinensis mandat, ut aliquo honesto modo nepotes ipsos quamprimùm necandos curet, atque inde Eboracum discedit, libentissimis animis à ciuibus acceptus, qui ob eius aduentum, aliquot dies gaudium publicè celebrarunt. Sed Ricardus ut copiam sui omnibus etiam ruri habitantibus faceret, plausus captandi cupidus, edixit diem, quo supplicationẽ archiepiscopus Eboracensis eius rogatu decreuit, in cuius pompa ipse cum regina redimitus corona incederet. Duxit secum Ricardus Edouardum comitem Varuici ex Georgio fratre duce Clarentiæ nepotem, per quem ut ne sibi aliquid periculi procrearetur, misit eum custodiendum ad arcem,

cem, quam uocant Schereshuton. Cæterum præfectus turris Londinensis, ubi regis horribile mandatū accepit, rei atrocitate attonitus, ac ueritus si obediret, ne sibi aliquando fraudi foret, illud nō continuò confecit, sperans regem sanguini aut ætati parsurum, uel triste cōsilium cōmutaturum. Veruntamen tantum abfuit, ut alterum sit consecutū, cùm mens immota maneret, ut Ricardus statim atq; accepit præfectum differre quod præcepisset, alteri, id est, Iacobo Terello dederit negotium cædis maturandæ. Ille imperata facere compulsus dolenter Londinum proficiscitur, ac regios pueros exemplo in omni memoria propè inaudito, necauit. Ita Edouardus princeps cum Ricardo fratre in terist: sed quo genere mortis miselli pueri affecti fuerint, non planè liquet. Ricardus uerò per id factum cura & metu releuatus, non diu celauit cædem, sed paucis pòst diebus rumorem mortis puerorū in uulgus exire permisit, ut, sicuti credere par est, postquam populus cognouisset nullam iam ex Edouardo superstitem esse uirilem prolem, ipsius dominationē æquiore animo ferret. Verùm ubi eius insignis facinoris fama per regnū peruasit, tantus generatim omnium animis inhæsit dolor, ut eo cunctū iam metum uincente, passim lachrymarent, & post consumptas lachrymas gemerent, uociferantes: Ecquisquam certè omniū est tam Dei, sacrorum, religionumq;, tam hominum hostis, qui à tanto occisionis scelere non abhorruisset? Sed speciatim amici reginæ & puerorum inclamabant: Quid hîc faciet alijs, cùm suos crudeliter nullo eorum in se merito iugularit? pro certo habentes tyrannidem sæuissimam iam inuasisse Rempublicam. Sed matri puerorū infelici quæ adhuc in asylo erat, ille rumor instar mortis fuit: ut enim de nece filiorum cognouit, ad primum nuntium rei immanitate exterrita metu repentè corruit, iacuitq; exanimata aliquandiu, pòst ad se reuersa flet, ululat, implet clamoribus ædes, percutit pectus, scindit comam, denicq; tanto uicta dolore, mortem sibi quoq; precatur, sua identidem charissima pignora uocans, secq; ipsam insaniæ condemnans, quòd alterum filium ex asylo insidiosis delusa promissis inimico ad necem tradidisset, quæ secundum Deū, & filios, se maximè omniū uiolatam sentiebat: sed post longam quasi lamentationem, cùm aliter ulcisci nequeat, Deum inuocat perfidiæ ultorem, ciusmodi pueros indigna morte mactatos aspiciat, nō terreatur, cùm tale quid soleat interdum propter peccata maiorū accidere, & illorum noxa ad posteritatem redundare? Illud fortasse istis duobus innocentibus pueris contigit, quòd Edouardus eorum pater neglectæ religionis crimen subijsset, per sanctissimū iusiurandū, qui, ut superiore libro ostendimus, ad portas urbis Eboraci, aliud mente, aliud uerbis promissum fecit, ut illud ilicò diluxit, & postea per ducis Clarentiæ fratris necē, magna se suosq; pœna apud Deū obligasset.

Dum hæc alibi gerunt, iam supplicationū dies uenit, quo die Eboracū multi mortales conuenerant, studio noui regis uidendi. Tum in supplicationibus magno apparatu à sacerdotibus constitutis rex insigni redimitus diademate interfuit, magna heroum comitante caterua. Sequebatur & regina coronam quoq; gestans, quæ manu ducebat Edouardum filiū etiam parua ornatū corona, tanto ciuiū honore, lætitia, gratulatione, ut Ricardum in cœlum plausibus ferrent. Peracta supplicationū pompa, rex haud ita multò pòst concilium habuit, in quo posteaquam de statu illius prouinciæ maturè constitutū est, filius

regis unicus Edouardus annos natus circiter decẽ, princeps Vualliæ, ac Ioannes Hauardus uir consilij magni, scientiæ in bello, & uirtutis, dux Northfolchiæ, & eius filius Thomas florens & illustris adolescens, comes Surræ factus est. Item ex principum eius regionis numero, augetur regius domesticus senatus, quòd Ricardus in illorum fide summam spem poneret, uti suprà demonstrauimus. Postremò quia nihil erat mali, nihil aduersi, quod mens regis totius delictorũ conscia nõ metueret, placuit prouidere, ne Henricus Richemondiæ comes ab inimicis studio turbandi omnia in Angliam reuocaretur. Itaq; Thomas Huttonus uir solers ad ducem Britanniæ legatus designatur, qui summa orationis & pecuniæ ui ageret, ut dux in perpetua saltem custodia comitem retineret, prout rogatu Edouardi eius fratris hactenus feciſſet, qui protinus in Britanniam transmisit. Quibus actis rebus, rex Londinũ reuertitur, cui tota ciuitas officij causa, obuiam prodijt. Ita Ricardus nouo quodam genere immanitatis in summã gloriã uenerat, uulgiq; admiratione beatus dicebatur, cùm aliquanto pòst de suo statu paulatim se demigrare sensit, nec in eo se ullo consilio retinere potuit: enimuero post necem filiorũ Edouardi, quoties aliqua nõ bona tempestas in præsens tempus, aut in posterũ impendêre apparebat, subi tò populus ex recenti facinorum regis memoria, eam soli Ricardo assignabat, uociferans Deum expiare in miseros Anglos scelera regis, quem idcirco crimi nabatur, detestabatur, ac denicq; ad summũ uocabat supplicium. Cùm ita Ricardus male ab omnibus audiret, & quamuis nõ eum fugeret, à quibus illæ uoces in primis emitterentur, nec tamen auderet manu uindicare iniuriam, ratus errantis esse, interdum monitorem officij nõ repudiare, incidit rursus ex tanta felicitate, in timorem animiq; tristitiam, & quia præterita corrigere non poterat, statuit infamiæ notam nomini suo inustam omnibus officijs delendam, ac de se talem spem faciendam, ut deinceps nulla amplius calamitas sua culpa, rei publicæ accidere crederetur: quanquam difficile est mutare animum, & quod moribus insitum sit, subitò euellere: itaq; siue ob eam causam, siue quia ut tũc uulgi opinio ferebat, malorum actuum iam pœnitebat, cœpit deinde alterius uitæ quoddam initium ordiri, nomenq; boni uiri prætendere, quò iustior, mitior, popularior, ac liberalior præsertim aduersus inopes haberetur, atque sic primùm apud Deum, ueniam cõmissorum mereretur, deinde apud homines inuidiam leuaret, ac se in gratia poneret. Inchoauit multa opera tam publica quàm priuata, quæ immatura morte præreptus non perfecit. Instituit Eboraci collegium centum sacerdotũ. Item eius aures amicorũ bonis monitis iampa têre incipiebant, cùm statim pòst satis luculenter apparuit, timorẽ qui rarò est diuturni magister officij, nõ iustitiam, feciſſe ad punctũ temporis Ricardum meliorem, quandoquidem hominis bonitas quæ fucosa erat, citò refrixit. Ex quo eius cuncta consilia ad nihilum subitò cadere cœperũt: nam Edouardum filium unicum primò amisit, tertio pòst mense, quàm princeps Vualliæ factus fuerat, deinde autore Henrico duce Buchyngamiæ, facta est cõtra eum cõiuratio, quã etsi prius quàm coalesceret, indicio detectam cõprimere conatus est.

Quoniã autẽ ad hunc locũ peruenimus, opus est altius repetere quædãperappositè, quibus explicare possimus initiũ ortæ discordiæ inter regẽ & ducẽ. Humfredus enim olim comes Herefordiæ, de cuius interitu suprà libro decimooctauo meminimus, duas ex se genitas reliquit filias, easq; fecit hæredes,

hoc

hoc est, Mariam, quæ nupsit Henrico comiti Derbiensi filio maiori natu Ioannis ducis Lancastriæ, qui postea adeptus regnũ quartus Henricus dictus est: & Aleonoram, quam in matrimoniũ duxit Thomas Vodestochus dux Gloucestriæ, & comes Buchyngamiæ. Ex Thoma & Aleonora una filia nomine Anna orta superstes sola fuit, cui publicatis bonis patris à Ricardo secundo rege, qui ducem morte affecit, dos Aleonoræ matris iure hæreditario uenit. Hæc primo desponsa est Thomæ Staffordio, sed illo prius q̃ puellã deduceret, uita priuato, deinde locata fuit Edmundo ipsius Thomæ fratri comiti Staffordiæ. Is creat Humfredum ducem Buchyngamiæ, & Humfredus Henricũ. Atq; ita per Annæ & Mariæ nuptias, diuisa est hæreditas comitis Herefordiæ, ac pars una familiæ Lancastriæ, & altera uenit genti Staffordiensi, unde duces Buchyngamiæ originem ducunt. Post aliquot autem annos, omne genus Henrici quarti regis defecit in Edouardo principe filio Henrici sexti, qua extincta domo, Henricus Buchyngamiæ iure sibi optimo putauit repetendã illam partem patrimonij comitis Herefordensis, quæ nomine dotis Mariæ, familiæ Lancastriæ uenisset, quam tunc Ricardus rex iure regio cum reliquis gentis Lancastriæ bonis possidebat. Igitur dux paucis pòst diebus nactus idoneam de ea re sermonis habendi occasionẽ, repetijt à Ricardo illam partem patrimonij Herefordensis comitis iure hæreditario sibi debitam. Ad ea Ricardus, qui eius rei causam iam mortuã putarat, protinus ira accensus, respondisse fertur: Num Henrice dux, uis tibi id ius Henrici quarti uindicare, quo ille perperàm regnũ occuparat, atq; ita ad illud uiam patefacere? Quod Ricardi responsum in pectus ducis altè descendit, qui ex eo tempore ira & indignatione agitatus, cœpit cogitare quonam pacto hominẽ ingratũ de regno deturbaret, cuius causa, multa contrà q̃ fas esset, persæpe inuitus fecisset. Dux ita animatus, haud multò pòst Ricardum Eboracũ proficiscentẽ usq; Gloucestriã comitatus est, & inde eo nõ negante, in Vualliam se contulit, ubi bonã patrimonij partẽ habebat: hîc dum moratur, partim recenti acceptæ iniuriæ memoria stimulatus, partim pœnitẽs quòd hactenus per se nõ modò nõ obstitisset Ricardo male agenti, sed plurimũ fauisset, statuit se ab eo disiungere, id licet ab initio factũ oportuisset, ac quod antea animo agitauerat, perficere: itaq; consiliũ suum Ioanni episcopo Elyensi, quem, ut suprà memoraui, captiuũ apud se, in Brechonotensi arce habebat, aperire incipit. Elyensis fraudem suspicatus primũ quærit quatenus id moliatur, oratq;, ne sibi noceat: postea ubi nouit iustum odium eius, & Ricardo diu debitũ, nõ negat de cõiuratione loqui. Tum dux omnia explicat Elyensi, totumq; se patefacit, indicans excogitasse modũ, quo & Edouardi & Henrici sexti genus quod supererat, per affinitatẽ coniunctũ in regnũ utriq; stirpi debitũ restitueret: nam Ricardum nõ fratrẽ, sed hostem Edouardi appellabat. Modus iste erat, ut Henricũ comitẽ Richemõdiæ, quem fama erat post cognitã mortẽ Edouardi regis, apud Franciscũ Britannũ ducem liberatũ esse custodia, quam primũ arcessendũ curarent, opibusq; iuuarent, dummodo ille prius iureiurãdo promisisset, se post adeptum regnũ, ducturũ in matrimoniũ Elisabeth filiam Edouardi natu maiorẽ. Probauit Elyensis episcopus tam cõnister Margaritæ matris Henrici, quæ nupta erat Thomæ Stanleio, uenerit ad ducem in Vualliam, atque cognita eius sententia, ad Margaritam properè

redierit, feceritq; eam certiorē de omnibus, quæ inter ipsum ac ducem ad communem salutem agitata essent. Hoc nimirum fuit, quamobrem dissensio orta sit inter regem & ducē, & coniuratio contra ipsum regem facta. Veruntamen uulgus aliter prædicabat: dicebant enim ducem à principio eo consilio minus dehortatum fuisse Ricardum per tot facinora regnum occupare, ut ille deinde iuxtà Deo ac hominibus inuisus regno pelleret, atq; ita ipse ad illud, ad quod modis omnibus aspiraret, à populo uocaretur, ac propterea arma in Ricardū ad extremum mouisse. Sed ad incœptum redeamus.

Iam anteq; dux iræ plenus alieno cœpisset in Ricardum esse animo, nouæ conspirationis fundamentū inter Elisabeth reginā uxorem Edouardi, & Margaritam matrem Henrici, Londini iactum fuerat, sic: Margarita inualetudinis causa, utebatur medico nomine Ludouico natione Vuallo, & quia uir grauis erat, ac non minimi usus, sæpe cum eo solebat liberè loqui, & familiariter suspirare. Ea autem post cognitam cædem filiorū Edouardi, prudens mulier cœpit bene sperare de fortuna filij, rata id factum facilè posse Reipublicæ bono esse, si cōtingeret, ut Henrici sexti & Edouardi sanguis per affinitatem miscerētur, atq; ita duæ longè pernicioſissimæ factiones simul per unam colligationē uniusq; generis tollerentur: quare statim opportunitatē tantam nō aspernata, inter conferendum exponit Ludouico iam aduenisse tempus, cùm filia Edouardi maior natu dari in matrimoniū Henrico filio, & Ricardus rex inimicus patriæ ab omnibus habitus facilè omni honore deijci, ac regno spoliari posſit, & propterea orat, ut cum regina de tali negotio secretò agat: nam regina eius quoq; opera utebatur, quòd esset medicus artis peritissimus. Ludouicus nihil cunctatus reginā conuenit, quæ adhuc se asylo tenebat, ac rem nō ut mandatam sibi, sed tanq; ab se excogitatam narrat. Placuit consiliū adeò reginæ, ut iusserit Ludouicū ad Margaritam adire, quæ Londini in ædibus uiri sui morabatur, atq; suis uerbis promittere, se daturā operam, quò omnes amici Edouardi uiri sui, partes Henrici eius filij sequerentur, si modò ille iuratus esset, se post adeptum regnum, ducturū in matrimoniū Elisabeth filiam, aut Ceciliam ætate minorē, si illa prius moreretur, quàm ipse potiretur regno. Ludouicus actutum officio functus inter mulieres facilè negotiū confecit, qui ex eo quòd medicus erat, sine suspitione aliqua, internuntius ac socius est illis nouæ conspirationis in Ricardum adiunctus. Ita Margarita in bonam spem adducta, constituit Reginaldum Braium ministrum suum hominem longè fidelissimum coniurationis caput, eiq; præcipit, ut quamsecretissimè potest, ex nobilitate aliquos in quibus ingenium, fides, diligentia sit, in partem suam trahat, qui auxilio esse possint. Reginaldus intra paucos dies, exacto antea à singulis sacramento, in coniurationis societatē conuocauit Aegidiū Dabeneium equitem, Ricardum Gilfordiū, Thomam Ranmeiū, Ioannem Chenium, complures q; alios. Regina item suos amicos cōsilij ac negotij maturandi participes facit. Margarita uerò interim Christophorum Vrsuychum sacerdotem probatum, spectatum, ac officij plenum in familiam recipit, datoq; ab eo iureiurando, consilia omnia illi aperit, idq; tutò se facere confidit, quòd Christophorus Henrici sexti regis semper studiosus, à Ludouico medico apud ipsam in gratia positus esset. Itaq; mater salutis ac gloriæ filij studiosa, dat negotium Christophoro proficiscendi in Britanniam ad Henricum, illiq; significandi omnia, quæ

quæ cum regina acta essent: sed anteqũ ille iter facere inciperet, ecce, subitò facta est certior de eodem consilio atq; ipsa ceperat, à duce Buchyngamiæ inito, quemadmodũ suprà cõmemorauimus: quod ubi cognouit, cõmutato consilio, Christophorũ apud se retinet, ac Hugonem Coneueium in Britanniã mittit, cum bene magna pecuniæ summa, ad Henricũ filium, mandatq; ei, cuncta exponat, atq; hortetur ad reditum, & in primis admoneat, ut in Vualliam accedat, ubi loci paratũ auxilium inueniret. Mittit & post illum, Ricardus Gilfordius ex Cantio Thomam Ranmeium cum eisdem mandatis. Ii celeriter eò uecti, per idem ferè tempus perueniunt ad Henricũ, quem suprà diximus apud ducem Britanniæ, post mortem Edouardi, sui iam fuisse iuris. Henricus accepto nuntio, gratias Deo agit, ratus id quod tota mente poscebat, non potuisse sine nutu diuino accidere, atq; ob id mirabiliter lætatus omnia cum duce confert, indicatq; se in certam potiundi Angliæ regni spem ingressum, & idcirco orat, ut illud eius pariter auxilio atq; uoluntate fiat, quando cùm licuerit, parem referret gratiam. Dux etsi paulò antè à Ricardo rege per Thomam Huttonum eius oratorem, quem suprà dixi eò legatum fuisse, pecunia & precibus solicitatus fuerat, ut Henricum comitem in custodiam denuò truderet, promisit tamẽ auxilium, deditq; perlibenter. Tum Henricus præmissis in Angliam Hugone Coneueio, & Thoma Ranmeio, qui eius aduentum nuntiarent, quò cætera quæ cõsilio prouideri possent, ab amicis cauerentur, ibi usq; eò esse uoluit, dum quæ ad nauigandum opus essent, pararentur. Interea in Anglia principes conspirationis multa simul moliebantur, aliq; opportuna loca armatis hominibus firmata tenebant, aliq; occultè ad tumultus plebem solicitabant, aliq; alibi intenti paratiq; erant, ut statim cognito Henrici accessu, belli initium facerent, aliq; uerò inter quos Ioannes Mortonus Elyensis antistes primus erat, per secretos nuntios inuitabant ad nouam coniurationem omnes, quibus certò sciebant odium in Ricardum secum cõmune esse.

Inter hæc indicatur Ricardo de coniuratione principum, qui ancipiti malo permotus, quòd neque exercitum paratum haberet, neque si bellum subitò compararet, satis cõstaret, ubi loci occurrendum, aut manendum, quóue eundum esset, statuit aliquantum rem dissimulare, donec exercitũ cogeret, ac ex rumoribus uulgi, exploratorumq; diligentia, omnia aduersariorũ consilia inuestigata, comprehensa, illustrata, patefacta essent, aut per artificium eiusmodi, aliquem coniuratorum caperet, quandò nõ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ, quæ latent in dissimulatione intelligentiæ, uel in aliquo humanitatis nomine. Et quia ducem Buchyngamiæ sciebat coniuratorũ esse caput, sibi illud primùm omnium clàm aut ui amputandum iudicauit: itaq; longè humanissimis literis ducem ad se accersit, præcipitq; nuntio, qui literas defert, ut multa suis uerbis promissa illi faciat, bonoq; modo persuadeat redire in regiã. Dux stomachi ualetudinem excusans respondet nuntio, se in præsentia nõ posse uenire. Ricardus excusationem non accipit, sed eum rursus ad se minaciter euocat. Tum dux apertè negat se ad inimicum iturum, atque simul bellum parat, persuadetq; cõsilij sui socijs, primo quoq; tempore alij alibi tumultus faciant. Ita uno ferè momento ac tempore, Thomas marchio Dorcestriæ de asylo egressus, ac ab omni periculo, opera Thomæ Rouelli seruatus, in agro Eboracensi, Edouardus Corteneius cum Petro fratre episcopo Exoniensi, in Deuo

nia, in Cantio Ricardus Gilfordius cum aliquot nobilibus, agros passim incolentes ad arma concitat, initiumq; belli facit. At Ricardus interim cõtracta ingenti armatorum manu, ne uires suas dissiparet, dum uellet singulos insectari coniuratos, decreuit cæteris omissis, in caput, id est, in ducem arma uertere, qui Londino mouens Sarisberiam uersus iter ingressus est, ut de uia, in ducem iret, si uspiam exploratum haberet, eum se castris tenere: iamq; uix bidui à ciuitate aberat, cùm dux magno cum militum Vuallorum robore, quos invitos & à pugnando pro eo abhorrentes, ut homo acer magis imperio, quàm pretio armauerat, quod defectionis causa fuit, obuiam illi ire cõtendit, uerùm subitò in itinere à maiore parte suorum militum destitutus, in fugam se necessariò coniecit, qui dum fugiebat, ob subitam fortunæ commutationem ualde territus, & cùm non satis cõstitutum haberet, quod sibi capiendũ consiliũ foret, abdidit se in domũ cuiusdam familiaris sui nomine Humfredi Banaster, quem quia à puero bonum uirum habuerat, idcirco sibi fidissimũ fore cõfidebat, secq; eius fidei cõmisit, apud eum usq; eò in occulto mãsurus, dum aut sibi reparandum exercitũ, aut eundum in Britanniam ad Henricum comitem deliberaret. At ubi socij qui in bellum iam ingressi erant, cognouerunt ducem à suis desertũ fugisse, & nusquam comparere, subito timore perculsi, cùm pro se quisq; in pedes se daret, ac de salute desperaret, aut asyla aut solitudines petũt, fugámue per mare tentant, quorũ bona pars paucis pòst diebus, incolumis in Britanniã peruenit. In ijs fuit Petrus Corteneius Exoniensis episcopus, cum Edouardo suo fratre comite Deuoniæ, Thomas marchio Dorcestriæ, cum Thoma filio admodũ puero, Ioannes Burscherius, Ioannes Vuelles, Edouardus Vdeuylla uir bello strenuus frater Elisabeth reginæ, Robertus Vuylugby, Ægidius Dabeneius, Thomas Harundellius, Ioannes Chenius cum duobus suis fratribus, Gulielmus Barcheleius, Gulielmus Brandonus cum Thoma fratre, Ricardus Heggecombius: & hi ferè omnes equestris ordinis uiri. Item Ioannes Haluellius, Edouardus Ponyngus summus copiarũ dux, ac Christophorus Vrsuychus, Ioannes Mortonus Elyensis episcopus per idẽ quoq; tempus, cum pleriscq; alijs nobilibus uiris, in Flandriam traiecit.

Atqui Ricardus horribili uigilantia ac celeritate plenus, qui iam Sarisberiam peruenerat, ubi de fuga ducis ac aliorum cõiuratorum cognouit, eos sibi persequendos constituens, primò ad omnes uicinos portus milites dimittit, qui maritimos exitus occupent, claudant, teneant, transitumq; prohibeant fugientes, deinde si quis indicasset de duce, decernit præmia, seruo libertatem, libero impunitatem, ac mille libras. Item quoniam à Thoma Huttono dudum ex Britannia reuerso acceperat, tantũ abesse, ut Franciscus dux uellet sua causa tenere in custodia Henricum, ut etiam eum aduersus se paratus esset opibus enixè iuuare, pariter aliquot naues rebus omnibus instructas per oram maritimam, quæ ad Britanniam uergit, disposuit, ut si Henricus fortè ueniret, aut interciperetur, aut littoribus arceretur: præterea ut mirificè ubiq; essent custodiæ, milites alios locis opportunis locauit, qui uias, qui calles, qui aditus omnes insiderent, alios autem quoquouersum misit, qui quærerent, si uspiam ducem, uel aliquem sociorũ inuenire, & comprehendere possent. Iis passim cuncta rimãtibus Humfredus Banaster, dubium est, metu an pretio ductus, Henricum ducem hospitem suum prodidit, qui eum confestim Sarisberiam ad Ricardum

cardum duxerunt. Dux diligenter examinatur, & interrogatus quæ sciebat, sine quæstione indicat, sperans, quia ingenuè fateretur, futurum ut sibi liceret Ricardum alloqui, quod summè rogabat: sed postquam de crimine fassus est, protinus securi percutitur. Hanc mortem dux passus est à Ricardo rege, quem ultra aras, ut dicitur, iuuerat, qui cum societatem periculi uerius quàm imperij, per hunc modum coiuerat. Hinc profectò animaduertamus licet, illum operam perdere, & uitã suam magno obligare scelere, qui homini improbo auxilio est, quandò cùm ab eo pro beneficio, ut plurimum maleficium recipit, tum à Deo meritam ad ultimum pœnam semper habet.

Dum hæc in Anglia fiebant, Henrico Richemondiæ comiti parato exercitu ad quinq; millia Britannorũ, ac classe quindecim nauiũ instructa, iam dies decessionis obrepserat, qui ad sextum Idus Octobris, anno salutis M C C C C LXXXIIII, & secundo, cùm regnare cœpit Ricardus, uento non aduerso nauigare cœpit, sed sub uesperũ orta subitò tẽpestate, ita afflictat, ut naues aliæ alió ui sæui uenti impellente, cursum flectere compulsæ sint, nonnullæ in Normaniam reflatu delatæ, aliæ in Britanniam. Nauis in qua Henricus erat, cum una altera naui, totam noctem iactata fluctibus, bene mane tandem deponentibus uentis, circa meridionalem insulæ oram, contra portũ, quem Polam uocant, peruenit. Hinc Henricus prospiciens omne littus à militibus obsessum esse, quos, uti diximus, Ricardus passim disposuerat, edicit, ne quisquam omnium descendat prius in terrã, quàm reliquæ naues conueniant, quas dum expectat, unam mittit scapham exploratum, an amici sint, qui eo loci præstolentur. Tum qui missi sunt, magnopere à militibus de terra rogãtur, ut quamprimùm descendant, clamantib. se à duce Buchyngamiæ missos, ut præstò essent, qui Henricum tutò ad castra comitarentur, quæ ipse in proximo cum florentissimo exercitu haberet, quò ambo iunctis copijs, Ricardum fugientem persequerentur. Henricus id quod erat, fraudem suspicatus, postquam uidit nullam suarum nauium in cõspectum existere, sublatis uelis, usus sequundo uento, in Normaniam uenit, quasi flatu ipso uenti eum à periculo retrudente. Hîc ad littus, sui ac suorum ex labore recreandorũ causa, triduum moratus, statuit cum parte comitatus redire in Britanniã pedibus, ac interim misit legatos peti tum à Carolo octauo Francorũ rege, qui Ludouico patri paulò antè mortuo successerat, iter per Normaniam. Rex Henrici miseratus fortunam, nõ modò iter libenter, uerumetiam pecuniã in itineris sumptus dedit. Sed ipse regis humanitate fretus, iam antea naues domũ præmiserat, & iter facere aggressus, parum tamẽ processerat, cùm legati rediere, qui eo beneficio ualde lætatus, ac bonæ spei plenus in Britanniam reuertit, aliud inde consilium capiendum ratus: at ubi in Britannia fuit, ab amicis accepit, duce Buchyngamiæ in Anglia capitemulctato, marchionẽ Dorcestriæ cum bene magno Anglorũ principum numero, illuc paulò antè se quæsitũ aduenisse, atq; apud Venetos esse: quibus cognitis rebus, uehementer doluit primos amicorũ principum conatus male cecidisse, attamen ex altera parte gauisus, quòd tot egregios duces socios belli haberet, iam tum omnes rationes suas consolidatas, ac rem suam saluam opinione propè certa concipiens, celeritate sibi utendum iudicauit, qui in Rhedones profectus, misit statim aliquot ex suis, qui marchionẽ cum reliquis optimatibus ad se ducerent. Illi ubi cognouerũt Henricũ post longam aberrationẽ in-

columem rediſſe in Britanniã, miro affecti gaudio (cùm enim neſcirent, ubiter
rarum eſſet, timebant ne incidiſſet in manus Ricardi) ſine mora ad eum conuo
larunt. Hîc multa inuicẽ congratulatione facta, poſteaq́ de rebus agendis ali-
quot per dies inter ſe agitarũt, iam aduenit Chriſti dies natalis, quo unà in tem
plum cõuenientes, cætera fide ac fœdere ſanciunt, & Henricus primũ dato iu-
reiurando, promittit ſe ſimulatq́ regno potitus fuerit, ducturũ in matrimo-
nium Eliſabeth Edouardi regis filiam, deinde illi in Henrici perinde ac ſi iam
rex creatus eſſet, uerba iurãt, pollicentes ſe prius uitam, nedum res amiſſuros,
quàm Ricardũ apud ſuos regnare patiantur, ferant, ſinant. Quo facto, Henri-
cus cõfert omnia cum Franciſco duce, etiam atq́ etiã rogat, ut ſe maioribus eo
pſis iuuare uelit, quò protinus in patriã cupidã ſui reuerti queat, & in primis
mutuã pecuniã dare, quòd quam accepiſſet ab amicis, ea iam abſſet in ſum-
ptus in priorẽ belli apparatũ factos, & quam daret, ſe fideliter redditurũ, eiusq́
ſingularem in ſe beneficentiã omni ſtudio, cura, opera, plena manu aliquando
cõpenſaturũ recipit. Dux auxiliũ promittit, quo ille fretus, ſuſcepta rurſus na
ualis apparatus cura, ad nauigandũ ſe expedit, ut nihil ſit, q̃d excludat tẽpore.

Interea Ricardus Londinũ reuerſus, aliquot cõiurationis participes diuer-
ſis in locis comprehenſos, & ex ijs Georgium Brunum, Rogeriũ Clyffordiũ,
Thomam Selengeriũ equites, item Thomam Ranmeium, Robertũ Clyffor-
dium, nõnullosq́ alios etiam ex eius familia ſupplicio affici iuſſit, poſtea con-
cilium coëgit, in quo primũ exules omnes ſenatus decreto, hoſtes patriæ iudi
candos, dein illorũ bona publicanda, ac nõ contentus ea præda quamuis opu-
lenta, poſtremò magnam pecuniæ ſummã populo imperandam curauit: nam
ſui purgandi, gratiæq́ à plebe ineundæ cauſa, tantas iampridem largitiones fe
cerat, ut iam egêre inciperet. Sed nihil fermè propius factũ fuit, quàm ut Tho-
mas Stanleius in numero quoq́ hoſtium haberetur, propter operationẽ Mar
garitæ uxoris Henrici comitis matris, quæ uulgò coniurationis caput dicere-
tur. Verũ cùm mulieris ſtudiũ nullius eſſe momẽti iudicaret, ſenatus cenſuit,
ac iuſſit, ut Thomas qui in ſe nihil culpæ eſſe probauit, uxorem omnibus mi-
niſtris nudatam ſic apud ſe cuſtodiret, ut nullum deinceps neq́ ad filium neq́
ad amicos internuntiũ mittere, nec moliri in regem quicq́ poſſet, quod & fa-
ctum eſt. Item eiuſdem concilij autoritate, cum Scotis qui paulò antè circa fi-
nes excurſiones fecerant, pax confecta eſt. Quibus rebus ita actis, uidebatur
omnis cõiuratio penè iam extincta, ſublato duce, ac cæteris eius ſocijs partim
quoq́ morte affectis, partim longè gentiũ exulantibus, cùm adhuc Ricardũ
dubitantẽ magis quàm fidentem ſuis rebus, metus ferè perpetuus reuerſionis
Henrici comitis, & eius ſociorũ diuexaret, torqueret, excruciaret, quapropter
uitam miſeram habebat, qui ut ne diutius in ea moleſtia eſſet, ſtatuit tandem
aliquando omnẽ timoris ac tumultus materiã euellere, idq́ dolo uel ui confi-
cere: itaq́ nihil poſt eiuſmodi captũ cõſiliũ, putauit opportunius antiquiusq́,
quàm ut iterũ pecunia, precibus, præmio ſolicitaret ducem Britanniæ, quòd
in eius manu eſſet, ut à periculo cuncto uacuus redderet, qui idcirco cõfeſtim
miſit certos nuntios ad ducem, qui ei præter ingentia munera, quæ ſecum tu-
liſſent, promitterent ipſum in ſingulos annos daturum omnia uectigalia præ
diorum Henrici, ac reliquorũ Anglicorũ principũ, qui cum eo eſſent, ſi illos
deinceps apud ſe in cuſtodia retineret. Nuntij cum iſtiuſmodi mandatis pro-
fecti

fecti,nõ potuere rem cum duce agere,ex eo quòd ille ex graui diuturnoq; morbo infirmus factus,cœpisset mentis errore affici:quamobrem Petrus Landoſus eius quæſtor,homo cùm ſagacis ingenij,tum magnæ autoritatis,ſuo arbitratu res omnes gerebat, qui ob id Britannorũ principum inuidiam grauiter in ſe concitarat.Hunc Anglicani legati conueniũt,expoſitisq; mandatis, uehementer rogant,ut ipſe cui omnia facere integrũ eſſet,uelit Ricardi deſiderium diuturnũ explere.Petrus qui in magna apud ſuos offenſa erat, arbitrans ſi Ricardo ſatisfaceret, ſe fore potentiorẽ aduerſus aduerſarios, reſpondit ſe factu-
rum,quod Ricardus petebat,ſi modò fidem nõ falleret, & id quidem domeſti
carũ inimicitiarũ cauſa: nam Henricũ nõ oderat,quẽ,ut ſuperiore libro oſtendi,antea ad Fanum Maclouij à periculo liberarat.Sic cum cauſa ſemper peccamus. Atqui Reipublicæ Anglicæ fortuna obſtitit, quò minus funeſta pactio conficeretur: nam dum ultro citroq; negotij agendi cauſa, frequentes nuntij, crebræq; literæ inter Petrum & regem uolabant, Ioannes Elyenſis epiſcopus, qui in Flandria agebat, ex Anglia à ſuis neceſſarijs de inſidijs certior factus, per Chriſtophorũ Vrſuychum,qui ad eum per eos ipſos dies ex Britannia uenerat, confeſtim Henrico de cõpoſito dolo indicauit, admonuitq;, ut quamprimũ cum alijs principib.ex Britannia ad Francos ſe cõferret.Erat tunc Henricus apud Venetos, quando de fraude cognouit,qui nulla interpoſita mora, Chriſtophorũ ad regem Carolum legauit rogatũ, ut ſibi in Franciam tutò iter liceret.Qua re facilè impetrata,legatus celeriter redijt ad principem ſuum.

Tum comes Henricus rebus ſuis maturè prouidendum ratus, cum paucis ſuorum cõmunicat conſilium, exploratisq; itineribus, præmittit principes omnes Anglos,ſimulans ſe illos rei familiaris cauſa,allegare ad ducem,qui tunc haud procul à Gallorum finibus,animi gratia morabatur, ac ſecretò comitem Penbruchenſem legationis principem admonet,ut cùm fuerint ad cõfines Britannici agri,ſubitò uia recta omiſſa,in Franciam ſe recipiant.Illi quod præſcriptum erat facientes,nullo temporis puncto intermiſſo itinere,Andegauenſes petunt.Ipſe uerò biduo pòſt ex Venetis digrediens,ac quinq; duntaxat comitatus miniſtris,ad amicũ qui in proximo uillam habebat,ſe ire ſimulat,& quia ingens Anglorũ multitudo in urbe relinquebatur, eius profectio nulli ſuſpecta erat:at ubi quinq; propè milliaria progreſſus eſt,de uia recta in proximam ſyluam ſe proripit, ueſteq; ſeruili ſumpta, unum ex miniſtris itineris ducem, tanquam dominum,ut ſeruus ſequitur, qui tanta celeritate nullo tamen certo itinere profectus eſt, ut non prius uſpiam niſi equos reficiendi cauſa, moram fecerit,quàm intra Andegauenſiũ fines ad ſuos ſe recepiſſet. Porrò poſt quartum diem,quàm Henricus fuga euaſerat,Petrus educturus erat copias deſcriptas,cum certis ducibus,quos ad conficiendum quod ſtatuerat,delectos habebat,ut eas traderet Henrico,perinde quaſi eum in patriam redeuntem comitaturas, ſed reuera,imprudentem ac inopinantem cum reliquis principibus Anglicis,derepentè in uincula ducturas,quò per id facinus Ricardo pro uectigali promiſſo ſatisfaceret. At Petrus quæſtor, cui non deerat aſtus, ubi accepit Henricũ diſceſſiſſe, id quod erat animo cernens, ſubitò quoquouerſum equites dimiſit,qui eum ſequerentur,& ſi conſequi poſſent,cõprehenderent,comprehenſumq; ad ſe adducerẽt.Equites tanta celeritate uſi ſunt,ut nihil factum fuerit propius, quàm ut eum aſſequerẽtur: nam uix comes ante unam horam

fines Gallicos attigerat, quàm illi eò peruenerint. Anglos uerò circiter trecen
tos numero, qui apud Venetos remanserant, cognita Henrici fuga, quia eius
consilij ignari erant, tanta inuasit trepidatio, ut iam salutem suam desperarent.
Veruntamen secus accidit, atq; pertimescendum sibi putarant: dux enim ini-
quo animo ferens comitem tam inhumaniter acceptum, ut fuerit coactus ex
eius fugere regno, & ob id ualde Petro iratus, cui, tametsi omnis fraudis ne-
sciens erat, eam culpam assignabat, uocauit ad se Edouardum Ponyngum, ac
alterũ Edouardum Vdeuylla, & rogata pecunia in itineris sumptus, iussit du-
cere omnes Anglos ad comitem. Ita Henricus omni sua cohorte accepta, mirũ
in modum gauisus est, qui, ut ne ingratus haberetur, remisit nonnullos ad du-
cem, ut suis uerbis dicerent, se cum socijs, eius beneficio conseruatũ, habere in
præsens gratiam, sed in posterũ tempus aliquando relaturũ: ipse uerò paucis
pòst diebus adiuit ad Carolũ regem, qui ad oppidum erat, quod ad Ligerim
situm Angeum uocant, cui postquam pro beneficijs acceptis gratias egit, sui
aduentus causam primò exposuit, deinde auxiliũ rogauit, quò eius immorta-
li beneficio, ad suos principes tutò redire posset, à quibus generatim ad regnũ
uocaretur, Ricardi tyrannidem abhorrentibus. Promisit Carolus auxiliũ, iuſ-
sitq; bono animo esse, quòd libenti animo, suam ei præstaret beneuolentiam,
qui statim pòst Montargeũ discessit, duxitq; secum Henricũ, cum omni eius
nobiliũ comitatu. Dum hîc Henricus moratur, Ioannes comes Oxonienſis,
quem suprà ab Edouardo diximus in arce Hammo custodia teneri, unà cum
Iacobo Bluntio loci præfecto, & Ioanne Fortescuto equite, qui oppidi Caleti
portas custodiebat, ab ipso subornatis, ad illum uenit. Sed Iacobus præfectus
quia in arce uxorẽ relinquebat, eam prius nouo præsidio firmauit, quàm inde
abiret. Henricus uiso comite, incredibilem cepit lætitiã, quòd homo magnæ
nobilitatis, scientiæq; in bello, & integerrimæ fidei, suarũ partium studiosiſſi-
mus, tandem uinculis, Dei nutu, solutus, in tempore tam opportuno sibi ue-
nisset auxilio, in quo tutius, quàm in quocunq; alio spes suas ponere, atq; ipse
acquiescere posset: nanq; alios qui Edouardi partiũ fuissent, non utiq; eum fu
giebat, pro mala temporũ conditione in suam fidem uenisse, hunc autẽ qui to
ties pro Henrico sexto pugnasset, putabat cœlesti ope ea custodia liberatũ, ut
haberet hominẽ suæ factionis, cui tutò omnia crederet, ac idcirco ob aduentũ
Oxonienſis immortaliter gauisus, cœpit de rebus suis melius sperare. Non
multò pòst Carolus Lutetiã proficiscitur, quẽ Henricus secutus, ibi rem suã
peragendam curat, qui rursus Carolum orat, ut se totũ tuendũ suscipiat, quò si
ipse & socij salui essent, similiter etiam salutẽ suam ei omnes possint acceptam
referre. Interim illius amicitiæ & fortunæ bene multi Angli, qui uel ex Anglia
continenter confluebant, uel ibidem bonas artes studebant, sese dabant, deuo
uebantq;. In ijs fuit Ricardus Fox sacerdos uir summo ingenio, homoq; do-
ctus, quem Henricus statim in secretiorem familiaritatẽ recepit, ad summosq;
breui tempore perduxit honores, qui nunc Vintonienſis est episcopus.

Ricardus interea certior factus, quas socij coniurationis in Britannia inter
se pactiones fecissent, & quemadmodum duce Henrico omnes in Franciam e-
uasissent, quamuis magna de spe deiectus, quòd dolus non processisset, tamen
alia uia occurrendum statuit, ut ne Henricus per connubium Elisabeth neptis
ad regnũ aspiraret. Et quia præ ijs quæ antea regnandi cupiditate cæcus obi-
uisset

uisset facinoribus, cætera omnia, ut monet prouerbium, Taurum tollet, qui uitulum sustulerit, parui momenti ducebat, quæ deinde auderet, uenit ei in mentem res post hominũ memoriam tam iniquissima dictu, quàm factu longè teterrima: dum enim secum agitabat, quãta mali moles instans esset, si Henricus per nuptias neptis augeretur, cuius rei rumore esse nõnullos audiebat, qui iamiam eius rebus studere uiderentur, constituit Elisabeth reginam modis omnibus sibi recõciliandam, quò illa & se & filias in suam ipsius fidem permitteret, ac eo pacto Henricus affinitate neptis fraudaretur, &, si aliter instanti bus malis mederi non posset, & fortè usu ueniret, ut Anna uxor è uita excederet, tum ipse neptem in matrimoniũ potius duceret, quàm per eam affinitatẽ regnũ periclitaretur, perinde quasi eo cadente, regni ruinam edi necesse esset: itaq; frequentes nuntios ad reginam in asylum mittit, qui eius factum apud eam expurgent, & ei pariter atq; Thomæ marchioni eius filio omnia pollicendo, summa spe mulierem onerent. Nuntij uiri graues licet primò refricando memoriam cædis filiorum, aliquid reginæ animum uulnerarint, eiusq; dolor uix consolabilis uideretur, tot tamen eam rationibus atq; promissis aggressi sunt, ut paruo negotio lenire cœperint (sic enim illius sexus animal mutabile est) adeò ut mulier nõ surdis auribus audiret, & demũ in fidem regis se ueturam polliceretur, quæ haud ita multò pòst oblita iniuriarũ, immemor datæ fidei Margaritæ Henrici matri, primò filias in Ricardi potestatẽ tradit, deinde secretis nuntijs marchionem filium qui Lutetiæ erat, admonet, ut relicto Henrico, quamprimũ in Angliam redeat, à rege ad magnos uocatus honores. Ricardus ita placata Elisabeth regina, filias omnes fratris ex asylo in regiam recepit. Restabat tantùm, ut domus nuptijs uacua fieret, quod omni modo sibi faciendum iudicabat, sed nõnihil ferum animũ deterrebat à tanto flagitio, quòd se antea, uti suprà memorauimus, simularat uirum bonum, & propterea uerebatur, ne nõ immatura uxoris morte offenderet opinionem, quam populum de se bonam animo imbibisse credebat: uicit tamen in ingenio iampridem à recto auerso prauũ consilium, nam primò se à coniugali toro abstinere, ac simul cum multis optimatibus de uxoris infelicitate queri cœpit, quòd non gigneret, & id præsertim deplorauit apud Thomam Rotheramum Eboracensem archiepiscopum, quòd uir esset grauis & probus, quem paulò antè è custodia dimiserat, qui ex illo existimauit futurũ, ut regina haud diu superstes foret, idq; quibusdam amicis suis prædixit: deinde rumorẽ diuulgandum, autore incerto, de morte reginæ uxoris curauit, ut uel mulier ex fama rei dolore affecta, in morbum incideret, pariterq; uel periculũ faceret, si id postea accideret, an populus sibi crimini daret. At regina ubi audiuit tam horrificum rumorem suæ mortis in uulgus exisse, de se actum esse rata, uirũ adiuit tristis, ac multis cum lachrymis interrogauit, ecquid esset, quamobrem se interficiendam iudicaret. Ad ea rex, ut ne ferreus uideretur, si nullum daret uxori amoris signum, osculando blandè respondit, consolatusq; eam, iussit bonum animũ haberet. Sed regina siue dolore seu ueneno confecta, paucis pòst diebus occidit, sepultaq; est ad Vuestmonasterium. Hæc est illa Anna altera filia Ricardi comitis Varuici, quæ olim Edouardo principi Henrici sexti filio pacta fuerat. Rex sic coniugali uinculo solutus, iam adijcere oculos Elisabeth nepti, eiusq; nuptias concupiscere cœpit; sed quia tantum nefas, puella reclamante, omnes abhor-

rebãt, statuit nihil nõ cunctanter agendũ, cùm præsertim curis undiq; urgentibus premeretur, quòd quotidie nobiles alij ad Henricum transirent, alij sociis coniurationis occultè fauerẽt. In ijs in primis erat Thomas Stanleius, Guilielmus eius frater, Gilbertus Talbotus, ac sexcenti alij, quorũ studia tametsi Ricardus ignorabat, nemini tamen uni confidebat, & multò minus Thomæ Stanleio, quòd in matrimonio haberet Henrici matrem, prout res ipsa declarauit: nam cùm is per eos dies uellet se ad sua prædia conferre, animi causa, ut aiebat, sed reuera quò præstò esset, ut Henricũ uenientem auxilio exciperet, rex uetuit, nec prius abire permisit, quàm reliquerit in regia Georgium Strangium regulum filium nomine obsidis.

Dum ita futuri motus tantis curis Ricardus afficitur, ecce tibi, iam illum erupisse audiuit, certior factus Hammũ arcem stare pro Henrico, Oxoniensis comitis opera, & eum cũ Iacobo Bluntio loci præfecto, ad ipsum Henricũ aduolasse: quare principio obstandum iudicans, confestim bonam partem præsidij quod Caleti erat, ad recuperandam arcem misit. Qui in arce erant, ubi uiderunt aduersarios appropinquare, se celeriter ad defensionem muniunt, ac protinus nuntios ad comitem Henricum rogatum mittunt auxilium. Henricus sine mora, comitẽ Oxoniensem cum electis militibus, suis subsidio mittit: in primo accessu positis non longè ab arce castris, dum hostes intentos ex ea parte tenent, Thomas Brandonus cum triginta ualentibus uiris, per paludem quæ loco adiacet, in arcem intrat. Tum qui intus erant, accepto nouo subsidio, acrius solito ex muris hostem urgent, Oxoniensis etiam à tergo non minus instabat. Quo factum est, ut hostes ultrò fecerint inclusis potestatem abeundi cum fortunis. Quam conditionem Oxoniensis, qui idcirco uenerat, ut liberaret amicos à periculo, & cum primis uxorem Iacobi præfecti, non aspernatus, relicta arce, cum suis omnibus incolumis Lutetiam ad Henricum rediit. Ricardus post hæc ab exploratoribus intellexit Henricum apud Francos tempore excluſum defatigari, continenter de auxilio supplicando, ac nihil proficere, nihilq; ei procedere, sed cuncta quæ diligentissimè cogitata essent, haud bellè cadere: quæ cum ita esse crederet, perinde quasi totius belli uictor, ac omni metu liberatus nil esse ducẽs, quod uigilaret in re tuta, reuocauit à stationibus suis naues, ac cunctos milites, quos antea dispoſuerat, ad arcendos hostes: sed ne imparatus offenderet, mandauit nobiles oram maritimam habitantes, & præsertim Vuallos uicissim more patrio, uigiliarũ munus obire, ut ne aduersarij expeditum ad littus receptum haberent, interramq; descenderent. Nam belli præsertim tempore, qui Oceanum accolunt, in uicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac ubi ex hostium aduentu, maior illustriorq; res accidit, subitò lucernas accendunt, clamoreq; peragros & regiones significant: hinc alij deinceps excipiunt, proximisq; eodem modo signum edunt, atque sic celeriter ad omnes uicos & ciuitates fama perfertur, & agrestes ciuesq; sese aduersus hostes armant. Ac ita Ricardus paulisper molestia leuatus, solutiore cœpit esse animo, ut ne diligentia omen auerteret, quod supra caput erat. Ea nanque uis diuinæ iustitiæ est, ut quis minus cernat, minus prouideat, minus caueat, cùm uicinus est ad malorum facinorum pœnas dedendas.

Id tẽporis quo Henricus comes apud Francos auxilij impetrandi causa morabatur,

rabatur, permulti principes propter Caroli regis ætatẽ, regni rectores, erant inter se parum consentientes. cuius simultatis princeps caput erat Ludouicus Aurelianensiũ dux, qui cùm in matrimonio haberet Ioannã Caroli sororẽ, primas in Republica administranda partes tenere nitebatur. Quibus rebus fiebat, ut ad neminem unum imperij summa deferretur, & Henricus comes qui dies noctesq; nullum locum prætermittebat itineris in patriã maturandi, cogeretur sigillatim omnes adire, rogare, obsecrare. Ita res extrahebatur, cùm Thomas Dorcestriæ marchio, quem suprà diximus à matre domum uocari, partim ob id, de successu Henrici desperans, partim Ricardi promissis subornatus, clàm & noctu Lutetia discessit, magnisq; itineribus in Flandriam contendebat. Quod simulatq; comes & alij Anglici principes cognouerunt, valde cõmoti, à Carolo petiuerunt, ut per eius mandatum liceret sibi hominem suorum consiliorum conscium ubicunq; inueniretur remorari, eaq; re facilè impetrata, quoquouersum discurrere cœperunt: sed Humfredus Chenius uestigia antecedentis sagacius odorando, recta uia secutus, marchionẽ ad Compendium oppidũ consecutus est, atq; ita ei persuasit, ut aliquanto pòst ad socios reuersus sit. Comes Henricus ea molestia liberatus, ut ne dubitando, & dies prolatando magnas opportunitates amitteret, néue amicorũ qui ipsum præstolabantur, mentes amplius expectatio cruciaret, statuit sibi nõ cunctandum, sed atq; adeò maxima utendum celeritate: itaq; impetrato à Carolo leui præsidio, ac tam ab eo quàm à priuatis amicis pecuniam mutuatus, pro qua marchionem sponsorem, uel potius obsidem unà cum Ioanne Burscherio reliquerat, Rothomagum proficiscitur. Dum hîc moratur, & ad ostium Sequanæ classem parat, ad eius aures rumor detulit Ricardum regem mortua uxore, statuisse in matrimonium ducere Elisabeth filiam Edouardi fratris, ac Ceciliam aliã ipsius Edouardi filiam nupsisse cuidam filio terræ, uiro minus se digno. Cœpit ea res haud parui omnino momẽti, quippe quæ spem omnẽ capti consilij exequendi socijs præcidebat, Henricum grauiter mordere, quòd per id iam uideret sibi non licere ullius Edouardi filiarũ nuptias expectare, quãobrem pertimescendum putabat, ne illius amici se desererent. Igitur re ad paucorum consilium delata, placuit eam profectioni anteuerti, quò tentaretur, si alia adiungi auxilia possent, atque ex usu uisum est trahere in societatem belli per affinitatem Gualterum Harbertum ueteris hominem inter Vuallos potentiæ, qui sororem nubilem domi haberet, & ad id procurandũ nuntij missi ad Henricum Northumbriæ comitem, qui aliam Gualteri sororem in matrimonio habebat, ut ille id negotij gereret. Sed uiæ adeò obsessæ erãt, ut nullus illorum ad eum penetrare quiuerit. Atqui melior nuntius uenit à Ioãne Morgano iurisconsulto, qui eodem tempore significauit Ricardum cognomento Thomam, uirum magni usus ac strenuum, & Ioannem Sauagium rebus Henrici summè studere, ac Reginaldum Braium non mediocrem pecuniæ summam in stipendiũ militum confeciſſe, & propterea monebat, ut primo quoq; tempore Vualliam rectà peterent.

Tum Henricus maturato opus esse ratus, ut amici inter spem metũq; haud quaquam amplius suspensi tenerentur, postq; Deum precatus est, ut felix faustumq; esset, cum duobus tantum armatorũ millibus, ac paucis nauibus, Calend. Augusti, ex Sequanæ ostio, secundo uento discessit, qui septimo pòst

die, sub solis occasum, Vualliam attigit, in portum delatus, quem Mylfordiũ uocant, ac confestim in terram egressus, primùm occupauit locum, cui Dalla nomen est, ubi aliquot aduersariorũ cohortes sui arcendi causa, præterita hyeme statiua habuisse audierat: inde prima luce mouens, Hauerfordium, quod est oppidum minus decem millia passuum procul à Dalla, profectus est, summa omnium uoluntate receptus, idq; adeò celeriter fecit, ut simul adesse, & uenire nuntiaretur. Hîc intelligit Ricardum Thomam & Ioannem Sauagium contrà atq; in Normania factus fuerat certior, suis & suorum opibus Ricardum enixè iuuare. Cæterum Penbruchenses omniũ animos perturbatos eodem tempore confirmarunt, qui per Arnoldum Bottelreium hominem fortem, petita præteritorũ commissorũ uenia, se suo Gaspari comiti operam daturos esse significarunt. Henricus aucto sic exercitu, Hauerfordio discedit, ac millia passuum quinq; Caërdiganiam uersus progreditur. Dum hîc milites se reficiunt, profertur repentè per castra incerto autore rumor, Gualterũ Harbertum, & qui ad Charmardinũ oppidum castra habebãt, cum ingenti armatorum manu non longè abesse. Ex qua re orto statim tumultu, pro se quisque expedire arma, atq; tela tentare, intendereq; incipiebat, simulq; aliquantus timor omnes occupabat, cùm equites ab Henrico exploratum præmissi, omnia uti erant, quieta esse, ac nullum uiæ incõmodum impendêre renuntiarunt. Sed longè maxima omnes lætitia affecit Grisinus uir summa nobilitate, qui quanq; se antea cum Gualtero Harberto, & Ricardo coniunxerat, tamen eodem penè tẽporis puncto, ad Henricum cum suis etsi paucis militibus defecit. Illo ipso quoq; die Ioannes Morganus ad ipsum Henricum uenit. Procedebat Henricus, nullo ferè loco moratus, qui, ut expeditius iter faceret, nonnulla loca aduersariorũ præsidijs munita aggressus, nullo ferè negotio expugnauit, & cum secundũ hæc per speculatores intellexisset Harbertum ac Ricardum antè in armis esse, statuit in eos contendere, & illis aut fugatis, uel in fidem receptis, aduersus Ricardum regem ducere. Sed ut amicos rerum omnium certiores faceret, allegauit ad Margaritam matrem, ad Stanleios, ad Talbotum, ad alios, ex suis fidissimos quosq; cum mandatis. Erat autem hæc summa mandatorum, se amicorũ fretum auxilio, decreuisse Sabrinam transire, & peragrum Salopiensem Londinum petere, propterea illos rogare, ut sibi obuiam essent, cum quibus & loco, & tempore opportuno de suis consilijs plura cõmunicaret. Ita cum his mandatis abeuntibus nuntijs, ipse Salopiam iter pergit, cui in itinere fit obuiam Ricardus Thomas, cum bene magno militũ numero, secq; accepta atq; data fide, in eius potestatem tradit. Biduo antè Henricus promiserat Ricardo Thomæ præfecturam perpetuã Vualliæ, si in suam fidem ueniret, quam postea regni potitus, dedit liberaliter. Nuntij missi interea diligenter mandata executi, & pecunia quam acceperãt à singulis, ad quos missi fuerant, onusti, rediere ad Henricum eo ipso die, quo ille Salopiam peruenerat, significaruntq; amicos paratos in tẽpore ad officiũ præstandũ. Hoc nuntio in bonã spem Henricus adductus, iter initũ ire cõtendit, ac ad pagum quem incolæ Neuuportum appellant, peruenit, positisq; in proximo colle castris, illic pernoctat. Venit ad eum ad uesperam Gilbertus Talbotus, cum quingentis & amplius armatis: deinde Staffordiam progreditur, ad quem dum eo loci moratur, accessit Gulielmus Stanleius paucis comitatus, qui habito

bito breui cum eo colloquio, ad ſuos milites, quos cogebat, reuerſus eſt. Inde digreſſus Lichefildiam petit, atq; extra mœnia eam noctẽ manet, poſtero die multo mane in ciuitatẽ introit, honorificeq; accipit. Nudiuſtertius fuerat ad eum locum Thomas Stanleius paulò minus quinq; millibus armatorũ ſtipatus, qui cognito Henrici aduentu, ſine mora, ad uicum quam Aderſtonam uocant, præceſsit, illic dum Henricus accederet, expectaturus: hoc auertendæ ſuſpitionis cauſa fecit, ueritus, ſi priuſquam ad manus ueniretur, ſe cum Henrico ſtare, & ſentire palàm oſtenderet, ne Ricardus qui adhuc eius fidei nequaquam penitus diffidebat, Georgium filium morte non afficeret, quem ſuprà dixímus, apud illum in cuſtodia teneri obſidis nomine.

At Ricardus interim qui per idem tẽpus Nothyngamiæ erat, factus eſt certior Henricũ cum cæteris exulibus, qui illum ſequebantur, in Vualliã peruenìſſe, ac eius imparata & infirma omnia, contrà ſuos paratiſsimos, quos ad cuſtodiam prouinciæ diſpoſuiſſet. Is rumor ſic illius animum inflauit, ut primũ id nõ magnopere curandũ exiſtimarit, arbitrans Henricũ propter paucitatem ſuorũ temerè progreſſum, turpem modis omnibus habiturũ exitum, cum eò peruenìſſet, ubi aut inuitus dimicare cogeretur, aut uiuus caperet, per Gualterum Harbertũ, & Ricardum Thomam, qui Vualliã pari propè imperio obtinerẽt. Veruntamẽ poſtea ſecũ reputans, rem interdũ paruam in bello magnũ facere motũ, ac prudentiæ eſſe, nõ contẽnere hoſtiũ uires, quamuis modicas, caſibus futuris maturè prouidendũ iudicauit: itaq; Henricũ Northumbriæ comitem, ac alios amicos principes, quos opibus ſuis ipſius ſalutem antepoſituros ſperabat, iuſsit habere protinus delectum militũ, atq; cum inſtructis copijs, ad ſe properè uenire. Item crebris nuntijs, atq; literis præcepit Roberto Brachyngburio præfecto turris Londinenſis, ut ad ſe quamprimùm accederet, duceretq; ſecum tanq; belli ſocios Thomam Burſcheriũ, Gualterũ Hungerfordiũ, complureſq; alios equeſtris ordinis uiros, quos ipſe ſuſpectos habebat. Inter hæc uerò auditum eſt, Henricũ ſine ullo accepto incõmodo, Salopiam peruenìſſe. Quo rex nuntio cõmotus, ardere dolore, ſceluſq; ſuorũ qui ſibi fidem fefellìſſent, maximè clamare, ſimulq; alijs minus confidere cœpit, adeò, ut ſibi primo quoq; die occurrendum aduerſarijs ſtatuens, ſubitò præmiſerit exploratores, qui ſpecularẽtur, quam uiam tenerent hoſtes. Illi diligenter officio functi, nõ multò pòſt reuertuntur, indicantq; Henricum ad Lichefildiam caſtra habere. Quod ubi cognouit, quia iam armatorũ numerus ingens conuenerat, continuò militibus in ordines deductis, iubet acies quadrato agmine incedere, per eam uiam qua intellexerat hoſtes uenturos eſſe, cunctisq; in medium coactis impedimentis, ipſe cum ſuis ſtipatoribus ſequitur, alis utrinque diſcurrentibus equitum: ita ſeruatis ordinibus, Leceſtriam ſub ſolis occaſum peruenerunt, cùm interea Henricus Lichefildia mouens, ad proximum uicum, quem Thomuuorth dicunt, ire contendebat, cui in itinere obuij fuere Gualterus Hungerfordius, Thomas Burſcherius, ac plerique alij, qui ſe in eius fidem permiſerunt: ij enim animaduertentes ſe Ricardo ſuſpectos eſſe, ut ne ad inimicũ inuiti ducerentur, parum ultra Stonyngſtratfordiam, Robertum Brachyngburiũ ducem deſerentes, nocturnis itineribus ad Henricum tranſierunt. Confluebant paſsim & alij nobiles ad eum, qui Ricardum in dies ſingulos, peius omnibus mortalibus oderant.

Accidit in itinere casus Henrico memorabilis: is enim licet magno esset animo, & eius copiæ passim augerentur, tamen in timore non paruo erat, quòd nihil certi uideret sibi polliceri posse de Thoma Stanleio, qui, uti demõstrauimus, propterea quòd à Ricardo periculũ filio metuebat, neutrò adhuc inclinabat, & de Ricardi rebus longè aliter, ac amici significarant, nuntiaret nihil firmius esse, nihil paratius: quocirca cùm eis timor nõ de nihilo esset, ipse uiginti tantũ comitatus armatis, substitit in itinere incertus cõsilij, ut deliberaturus, quidnã faceret: accedebat ad hoc quòd audierat Ricardum cum innumerabili exercitu appropinquare. Dum ita subtristis à longe sequebatur, omnis exercitus Thomuuorth peruenit, & cùm interuentu noctis ipse præcedentium uestigia uidere nequiret, postquam diu errabundus, suos non inuenisset, ad quendam uiculũ à quo castra aberant plus tria milliaria, uenit, plenus timoris: qui ne in insidias incideret, nihil à quoquam sciscitari ausus, mansit illa nocte ibidem, non magis ob præsens quàm ob futurum periculum territus, porrò uerebatur, ut id alicuius futuræ plagæ prodigium foret. Necp minus exercitus ob subitam ducis absentiam mœstus erat, cùm Henricus postridie albescente cœlo, ad exercitũ rediit, excusans se id nõ errore, sed de industria feciſſe, quòd esset extra castra, gratum nuntium à quibusdam occultis amicis accepturus: deinde Aderstonam clàm proficiscitur, ubi Thomas Stanleius & Gulielmus fratres statiua habebant. Hîc Henricus cum Thoma & Gulielmo congreditur, iunctisq; dexteris, ac reddita mutuò salute, de communi statu inter se gratulantur, atq; omniũ animi ad lætitiam excitantur: post hæc consilium faciendi prælij cum Ricardo, si ad manus ueniret, quem haud procul abesse audiebant, inter se conferũt. Sub uesperum eius diei, Ioannes Sauagius, Britannus Sanfordius, Simon Dygby, complures q; alij à Ricardo deficientes, ad Henricum cum electa armatorum manu ueniunt. Quæ res & uiribus auxit, & bona spe Henricum magnopere impleuit.

Interea Ricardus audiens hostem aduentare, prior ad locũ pugnæ parum ultra Leceſtriam, Bosuuorth (id pagi nomen est) accedit, ibiq; positis castris, suos ea nocte à laboribus recreat, hortaturq; multis uerbis ad futurũ prælium. Fertur eadem nocte fuisse Ricardo terribile somnium: uisus est enim per quietem, uidere circa se obuersari imagines quasi malorum dæmonum horrificas, & illas nõ sinere se quiescere. Quæ equidem uisio nõ tam subito pauore eius pectus perculit, quàm anxijs impleuit curis: nanq; statim pòst animo æger, ex ea re grauem pugnæ futuræ euentum præsagiebat, ac non ea animi autuultus alacritate, qua antè ad certamen accedebat, qui ut ne hostium metu territus, diceretur eam præ se ferre tristitiam, multis mane somniũ suum recitauit. Verùm id, credo, non fuit somnium, sed conscientia scelerum, conscientia, inquam, eò grauior, quò culpa maior, quæ si aliàs nunquã, at extremo uitæ die, solet nobis cõmissa nostra repræsentare, ac illorũ simul impendentes pœnas monstrare, ut meritò ad id temporis punctũ, male actæ uitæ pœnitentes, hinc tristes migrare cogamur. Iam ad propositum redeo. Postero die Ricardus rebus omnibus paratissimus, cuncto exercitu ex castris educto, aciẽ dirigit mirabili longitudine productam, ac peditibus equitibusq; confertam, ut procul aspicientibus terrorem ob multitudinem armatorum præbeat, & in fronte sagittarios locat, instar munitissimi uallí. His sagittarijs præficitur Ioannes dux Northfol-

Northfolchiæ. Post eam longam aciem, sequebatur ipse rex cum electo militum robore. Interim Henricus à colloquio amicorū digressus, animo iam erectiore esse incipit, qui nulla facta mora, propius hostes castra ponit, ibiq; pernoctat, bene autem mane militem se ad arma expedire iubet, simulq; mittit ad Thomam Stanleium, qui iam ut medius loco pugnæ appropinquarat, cum suis copijs accedat, ad milites ordinandos. Is respondet, ut ille suos in aciē ducat, dum ipse instructo exercitu adsit. Quo respōso Henricus cōtrà atq; opinabatur, temporisq; opportunitas ac magnitudo rei postulabat, dato, quamuis nonnihil anxius reddatur, pendêreq; animi incipiat, tamen nihil cunctatus, necessariò ita suos ordinat: aciem instruit simplicem, propter suorum paucitatem, sagittarios ante aciem constituit, quibus præficit Ioannem comitem Oxonienſem, in dextero cornu aciei locat Gilbertum Talbotum, qui id tueatur, in siniſtro uerò ponit Ioannem Sauagium. Ipse autem fretus auxilio Thomæ Stanlei, cum una equitum turma, paucisq; peditibus sequebatur: nam omniū militū eius omnino numerus uix erat quinq; millia, absq; Stanleianis, quorū tria circiter millia, duce Gulielmo, pugnæ interfuerunt: regiarum uerò copiarum bis alterum tantum fuit. Ita utrinq; instructa acie, ubi procul inter se milites conspicere potuerunt, sese galeis armant, atq; ad pugnā parant, expectantes arrectis auribus, inuadendi signum. Inter utrunq; exercitum intercedebat palus, quam Henricus de industria ad dexteram dimisit, ut suis instar munitionis esset: simul etiam id faciendo, solem à tergo reliquit. At rex ubi uidit hostes præteriisse paludem, suos impetum in eos facere iubet. Illi subitò sublato clamore, primùm sagittis hostem petunt, qui pugnam nihil retardans, ferociter & ipse sagittis ferire incipit, sed ubi cominus uentum est, gladijs deinde res agitur. Oxonienſis comes interim ueritus ne sui præliando à multitudine circumuenirentur, edixit per ordines, ne quis miles à signis plus decem pedes procederet. Quo cognito mandato, cùm sese cuncti spisse coëgissent, & parum à certamine cessassent, aduersarij ut territi ob eam rem aliquid fraudis suspicati, ipsi quoq; parumper pugnam intermiserunt, & id quidem multi non grauatè, qui malebant regem perditum, quàm saluum, ac ideo minus fortiter pugnabant. Tum Oxonienſis una in parte confertis manipulis, in hostes impetum renouat, & alij in parte altera, facto cuneo, unà urgētes integrant pugnā. Dum ita inter primas acies utrinq; dimicatur, Ricardus primò à speculatoribus procul Henricū paucis stipatū armatis esse intelligit, deinde iam propius accedentem, certius ex signis Henricum cognoscit, qui tum inflammatus ira, concitat calcaribus equū, atq; in eum ex altero latere ultra acies incurrit. Sensit contra se Henricus Ricardum ire, & quia omnis spes salutis in armis erat, se certamini auidè offert. Ricardus primo impetu aliquot interfectis, & uexillo Henrici deiecto, unà cum Gulielmo Brandono uexillario, cōgreditur cum Ioanne Chenio homine longè fortissimo, qui se uenienti obtulit, quē magna ui in terram trudit, uiam sibi ferro ubique faciens. Sustinuit tamen Henricus impetum diutius, quàm etiam eius milites putarant, qui uictoriam iam penè desperabāt, cùm ecce tibi, Gulielmus Stanleius cum tribus armatorum millibus suppetias tulit. Tum uerò temporis puncto, reliquis in fugam conijctis, Ricardus inter confertissimos hostes prælians interficitur. Interea Oxonienſis post breue certamen cæteros etiam, qui in prima acie pugnabant, in

fugam nullo ferè negotio uertit, quorum bene magnus numerus in ipsa fuga cecidit. Sed multò plures non inuiti, qui Ricardum metu, non item uoluntate secuti erant, se prælio abstinuerunt, atque nullo accepto detrimento, abierunt, quippe qui non salutem, sed exitium principi quem oderant, expetebãt. Cæsi sunt mille circiter homines, & in ijs ex nobilitate Ioannes dux Northfolchiæ, Gualterus Ferrysus regulus, Robertus Brachyngburius, Ricardus Rateclyffus, complures q; alij. Biduo pòst Leceſtriæ Gulielmus Chatysby legu-leius, cum paucis suis socijs, supplicio afficitur. Ex illis autem, qui se in pedes dederant, Franciscus Louellus regulus, Humfredus Staffordius cum Thoma fratre ac bene multis comitibus confugerũt in asylum diui Ioannis, quod est ad Colceſtriam oppidum Essexiæ maritimum. Captiuorũ uero numerus maximus fuit, quoniam occiso Ricardo, cuncti eueſtigiò proiectis armis, in Henrici poteſtatem ultrò se tradiderunt, quorum maior pars id à principio feciſſet, si per Ricardi exploratores ultrò citroq; uolitãtes licuiſſet. In ijs principes fuere Henricus Northumbriæ, & Thomas Surræ comites, hic in custodiam traditur, ubi diu fuit, ille ut uoluntarius amicus in gratiam recipitur. Amiſit Henricus in ea pugna uix centum milites, inter quos unus princeps fuit Gulielmus Brandonus, qui Henrici militare signum ferebat. Pugnatum est ad XI calend. Septembris, anno salutis humanæ MCCCCLXXXVI, durauitq; dimicatio amplius duas horas.

Ricardus potuit, ut fama est, salutẽ fuga quærere: nam qui circa eum erant, ubi uiderunt militem iam inde ab initio certaminis, languidè ac segniter arma mouere, atq; alios clàm prælio excedere, fraudem suspicati, hortati sunt eum ad fugam, & cùm iam manifeſtè res inclinata esset, equum uelocem adduxerunt. Ille uerò quem nõ fugiebat, populum sibi infeſtum esse, spe depoſita omnis posthac futuri euentus, fertur respondiſſe, se eo die aut bellorum, aut uitæ finem facturũ, adeò magna audacia, magnaq; uis animi in eo fuit: qui propterea sciens certò illum diem, uel regnum sibi deinceps pacatum redditurũ, uel perpetuò adempturũ, corona regia redimitus in certamen deſcendit, quò aut initium, finémue regnandi ex illo faceret. Ita miser subitò similem exitum habuit, atq; ijs accidere solet, qui ius, qui fas, qui honeſtum pro eo habent, ac uoluntatem, impietatem, improbitatem. Sanè ista sunt exempla longè hominum uocibus uehementiora, ad deterrendum eos, qui nullam horam uacuam à scelere, crudelitate, flagitio, præterire patiuntur. Henricus adeptã statim uictoriam, Deo optimo maximo multis precibus acceptam retulit, dein incredibili lætitia perfusus, in proximũ collem se recepit, ubi poſtq; collaudauit milites, iuſsitq; curari uulneratos, atq; occiſos sepeliri, immortales omnibus principibus gratias egit, pollicitus se memorẽ beneficiorũ fore, milite interea cum magno clamore regẽ salutante, plaususq; libentiſsimo animo dante. Quo uiſo Thomas Stanleius coronã Ricardi inter spolia repertã capiti protinus imposuit, perinde ac si iam populi iuſsu rex fuiſset more maiorũ renũtiatus: atq; id primũ fuit felicitatis omen. Poſt hæc, Henricus collectis omnibus sarcinis, cum uictore exercitu Leceſtriam ad ueſperam perrexit, ubi reficiendi à labore militis, itineriscq; Londinum uersus parandi causa, duos moratur dies. Interim Ricardi corpus cuncto nudatum ueſtitu, ac dorso equi impoſitũ, capite & brachijs ac cruribus utrinq; pendentibus, Leceſtriam ad cœnobium Fran-

cisca-

ciſcanorum deportatur, ſpectaculum meherculè miſerabile, ſed hominis uita dignum, eoq; loci ſine ullo funeris honore, biduo pòſt terra humatur. Regnauit annos duos & totidem menſes, plusq; die uno. Statura fuit puſilla, corpore deformi, altero humero eminentiore, facie breui ac truculenta, quæ olere malitiã, & dolum ac fraudem clamitare uideretur: dum in cogitatione aliqua uerſabatur, inferius labrũ aſſiduè mordebat, quaſi ita fera in eo corpuſculo natura in ſeipſam ſæuiente: ſimul pugionẽ quem ſemper geſtabat, dextera manu ex uagina dimidio tenus pariter recondendo, atq; condendo. Ingeniũ uerò habuit acutũ, ſagax, uerſutum, ad ſimulandum atq; diſſimulandum aptum: animum autem elatũ ac ferocem, qui eum etiam nõ defecit in morte, quam deſtitutus à ſuis maluit per ferrum capere, quàm per turpem fugam, incertæ ac fortaſſe pòſt paulò morbo uel ſupplicio interituræ uitæ parcere.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXVI.

QVAE POST mortem Edouardi geſſerit Ricardus, ac nobilium defectionem, præterea eius interitũ, ſuperiore libro explicauimus, nũc autem quæ poſtea acciderunt, commodùm exequemur. Henricus rerum potitus à primo ſibi ſeditiones extinguendas ſtatuit, qui priuſquã Leceſtria diſcederet, Robertum Vuyllugby in agrum Eboracenſem miſit, qui duceret ad ſe Edouardum comitem Varuici, Georgij ducis Clarentiæ filium, decem & quinq; annos natum, quem Ricardus in arce quam Schereshutton uocant, hactenus tenuerat. Enimuero Henricus non ſine cauſa uerebatur, ne per hunc puerum, ab hominibus audaciſsimis ſibi aliquando noceretur, qui permultis ab ineunte ætate preſſus malis, nihil potius optabat, quàm in pace eſſe. Robertus ad arcem profectus, Edouardum à præfecto ſibi traditum Londinum deduxit, ubi miſellus puer ad calamitatem natus, in cuſtodiam protinus conijcit. Erat in eadem arce Eliſabeth uirgo, Edouardi filia ætate maior, quam Ricardus ad connubium ſibi ſeruabat, quemadmodum ſuprà demonſtraui, uerùm tantum aberat, ut puella ad id conſentiret, ut etiam maximopere deteſtaretur, perhorreſceretq;. Quid, quòd omnis populus eam longè importuniſsimam libidinem non modò Ricardo, ſed eius domeſtico ſenatui ſummo crimini uerterat, quòd tam nefarium hominis conſilium corroboraſſet? Proinde Deus caſtam uirginis mentem iuuit, ab eoq; flagitio defendit, quæ paulò pòſt multis cùm uiris tum matronis comitata, Londinum ad matrem reuertit. Interea Henricus iter Londinũ uerſus facere cœpit, ingenti paſsim rumore incolentiũ lætitia & congratulatione eum regem appellantium, ſed ubi appropinquauit urbi, Thomas Hylle prætor, ac Thomas Bretayn, Ricardusq; Cheſter uicecomites, & cũ his totus ſenatus atq; omnis ciuitas in eum ſummè officioſa obuiã effuſa eſt, nõ modò uniuerſi ſalutabãt, uerumetiã pro ſe quiſq; uictrices uenientiũ dexteras quæ tyrannũ occidiſſent, cõtingere cupiẽs alius gratulabaẽ, alius gratias agebat, quòd eorum opera incolumis eſſet Reſpublica, ſublatis malorũ autoribus. Igitur gaudiũ generatim celebratũ, ac Deo aliquot dierũ ſupplicationibus, ad omnia diuorũ templa, paſsim honor habitus

est. Cæterũ amici speciatim lætitia exultabant, quòd animo cernerẽt factionẽ aduersariã exterminatũ iri. Secundũ hæc, conciliũ more maiorũ indicitur, ac dies dictus, quo Henricus Elisabeth puellam in matrimoniũ duceret. Ea porrò res & gaudium principibus adauxit, & Henrici nomen in magna apud populum gratia posuit, pro certo habentem, uenisse diem, cum factionũ fons & seminarium tandem aliquando exhauriretur. Postea coacto ad Vuestmonasterium concilio, pridie calend. Nouemb. Henricus principũ atq; populi iussu, rex creatur, dictusq; est Henricus eo nomine septimus. Fuit ille annus salutis MCCCCLXXXVI. Henricus sic regnum adeptus est, quod Dei nutu atq; consilio gestum, & prouisum esse, uisum est, quandò abhinc, id est, ex hoc anno salutis 1486, annos DCCXCVII memoriæ proditum ferunt, uocem diuinitus Cadoualladro ultimo Britannorum regi, ut suprà memoraui, redditam, eius progeniem rursus regnaturam. Istius uocis fato Henricũ ductum regnũ obtinuisse, opinio per animos hominum iampridem peruaserat, quod & Henricus sextus futurum prædixerat.

Igitur Henricus rex ritè factus, primũ omnium uetus Athenienſiũ exemplum, ut dicitur, sibi reuocandum putat, hoc est, omnem actarum rerum pariter ac iniuriarum memoriam delendam. Itaq; post fundatum in eo concilio patrum ac populi autoritate regni statum, placuit publico edicto, omnibus parci, ac bona restitui, qui in Henrici fidem uenirent, in eiusq; uerba iurarent, & qui non uenissent, post XL. dies, quàm potestas ueniendi facta foret, numero hostiũ patriæ haberi. Quo factũ est, ut bene multi qui se asylis tenebant, ad sanitatem redierint, studiorũ diuersarum partiũ obliti. Deinde de amicis ratio habita, & alij dignitate, alij opibus, quisq; pro meritis aucti. In ijs Gaspar Henrici patruus dux Bedfordiæ, Thomas Stanleius comes Derbij, Aegidius Dabeneius & Robertus Vuyllugby Broke reguli creantur (regulos, sicut alibi diximus, uulgus dominos uocat) & Edouardus filius maior natu Henrici ducis Buchyngamiæ, in suas restituitur possessiones, quas Ricardus rex publicauerat, unà cum alijs exulibus. Postremò in eo conuentu, quædam à Ricardo ac Londinensibus decreta rescinduntur, atque leges quæ id temporis è Republica esse uidebantur, populo dantur. Constitutis rebus publicis, ac dimisso concilio, Henricus absentiũ etiam rationem habendam ratus, Thomã Dorcestriæ marchionem ac Ioannem Burscherium, quos Lutetiæ pro accepta mutua pecunia, quasi pignori reliquerat, quamprimũ redemit, atq; Ioannem Elyensem episcopum ex Flandria accersendum curauit. Item consilium domi constituit, de cuius sententia, cuncta iustè & rectè gubernarentur, causæq; ad ipsum relatæ sine litium acerbitate deciderentur: in quod quidem consilium à principio uiros propter prudentiã singularem, fidem & grauitatem, claros delegit, Ioannem Oxonienſem comitẽ, Gasparem ducem Bedfordiæ, Thomam Stanleium Derbienſem comitem, Georgiũ regulum Strangium, eius filium, & Gulielmum fratrem sui regij cubiculi præpositum, Robertum Broke regulum, suæ domus regiæ præfectum, quem Stouardum dicunt, Reginaldum Braium, Ioannem Mortonum Elyenſem episcopum, Ricardum Fox, Ioannem Dynham, quem postea fecit Angliæ thesaurariũ, quem uocant, id est, quæstorem, Aegidium Dabeneium, Ricardum Gilfordium, Ioannem Cheneium, Ricardum Tonstallum, Ricardum Eggecombium, Tho-

Thomam Louellum, Edouardū Ponyngum: ac alios deinde ſapientes homines ſibi conſiliarios optauit, ad conſiliaq; rerum gerendarū continenter adhibuit, quo in numero erat Ricardus Thomas homo Vuallus, Morganus Kydwellus, Thomas Graius marchio Dorceſtriæ, homo bonus & prudens, Georgius Talbotus Salopiæ comes, uir nobilis, ſapiens, ac in omnibus uitæ partibus moderatus, Ioannes Rysleius, Thomas Ormondiæ comes, homo Hybernus, Henricus Marneius, Gulielmus Say, uir ſui equeſtris ordinis primarius, Gulielmus Ody, Gilbertus Talbotus, Gulielmus Vdallus, Thomas Troys, Ricardus Nanfantus, is aliquādiu Caleti præfectus fuit, Robertus Poyntus, Iacobus Hubertus, Carolus Somerſetus, homo paratus, atq; nobilis, Thomas Hauardus comes Surræ, uir prudētia, grauitate, conſtātia ſumma, Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes ſingulari bonitate præditus, Gulielmus Blōtus Monioñ regulus diſertus, ornatus, Ioānes Burſcherius, Ioannes Fyneux, Petrus Eggecombius, Hugo Conueius, Thomas Terellus, Hēricus Vuyat, Robertus Throgmartonus, Thomas Brandonus, homo fortis ac experiens, Ioannes Vuyngfildus nobilitate æquè ut uirtute præclarus, Edmūdus Dudleius, Edouardus Belknapus, Ricardus Hemſonus, ac deinceps plericq; alij cōſilio boni. Reſtabat ad corroborandū præſentem rerū ſtatū, ut Henricus Eliſabeth puellā Edouardi filiā perinde ac pollicitus erat, ſibi matrimonio iungeret, quod & fecit. Ex illo quies Anglicano populo iam parta uiſa eſt, quòd Lancaſtria & Eboracenſis, duæ præpollentes æquè opibus ut nobilitate familiæ, tandē aliquando in unā coiuiſſent domū, unde certa regia proles uētura eſſet, quæ in poſterū tēpus regnū obtineret. Quibus rebus actis, etſi omnia quieta ac tuta uidebant, Henricus tamen præteritis malis doctus, ſibi adhuc inimicorum inſidias pertimeſcendas ducebat, quòd mortales ab incunabulis odio factionū imbuti, nō facilè ſoleant uirus ex animo expuere: itaq; primus omniū Angliæ regum ſtipatores corporis habere cœpit, quod à Francis principibus ſumpſiſſe fert. Cæterū quia ad cauenda pericula, parum interdū foris arma ualent, niſi ſit conſiliū domi, idcirco ſuū domeſticū ſenatū, quemadmodū ſuprà dictū eſt, conſtituit, in eumq; grauiſsimos quoſq; ac ſapientiſsimos uiros, & præſertim eos quos omniū ſuorum conſiliorū, periculorum, calamitatū iam inde ab initio ſocios, adiutores, participes habuerat, adſciuit, utpote qui cunctas ſuas curas in Republica rectè regenda ſibi deſigendas putabat, memoria tenens ſe ad imperiū à populo Anglico eius rei cauſa eſſe uocatum, ac propterea ſua permagni intereſſe curare, quò regnum legibus, inſtitutis, moribus pariter reflōreret, atq; ſpes cunctis renaſcerentur fore melius. Atq; tale gubernationis fundamentum Henricus à principio iecit.

Eodem anno nouū morbi genus peruaſit per totum regnū, ſub primū Henrici in inſulam deſcenſum, dira quidem lues, & quā nulla ſit ætas antea, quod conſtet, perpeſſa: ſubitò enim ſudor mortifer corpus tentabat, ac ſimul dolor caput ſtomachumq; uehemēti caloris ardore affectum angebat. Quo in morbo homines qui à principio erant, quia aliñ æſtus minus patientes, ſi in lecto erant, ſtragula dimouebant, ſi ueſtiti, ueſtes deponebāt, aliñ ſitientes frigidum potū ſumebāt, aliñ demū patientes caloris fœtoriſq;, nam ſudor graue olebat, additis ſtragulis, ſudorem prouocabant, æquè omnes aut ilicò, aut nō multò poſtq; ſudare cœpiſſent, moriebantur, ita, ut ex omni ægrotantium numero,

uix centesimus quisq; euaderet. Necq; ulla interim medicorum ars aut scientia quicq; opitulabat, quòd morbi nouitas omnē illorū excluderet peritiā. Verū post uigintiquatuor horas (tanto tēporis spatio uis eius morbi sæuiebat) abeunte sudore, nōnulli confirmabant: nō eò tamen ita expurgati erant, quin iterum atq; iterū in morbum reciderent, multiq; inde perirent. Sed ea res remedium tanto malo ad ultimū monstrauit: nam qui semel primò sudarant, cùm deinde rursum ægrotarent, obseruabant ea, quæ in prima curatione profuissent, & illis pro remedio utentes, addebant semper aliquid ad curationem utile. Item & illi ĩdem cùm iterum in idem ualetudinis genus inciderent, ex priore obseruatione earum rerū per quas se confirmassent, ita se curare didicerunt, ut uim sudoris illius facilè tolerarent. Quibus rebus ita usu uenit, ut post ingentem mortalium stragem, remedium unicuiq; promptissimum inuentum sit, quod huiusmodi est: Si quis interdiu sudore corripiatur, cum uestitu proprio cubatū eat: sin noctu, & in lecto, tum quiescat, nec se è loco moueat, usq; ad uigintiquatuor horas exactas: interim ita se stragulis oneret, quò non prouocetur sudor, sed sua spōte molliter stillet, cibi nihil capiat, si tandiu famem tolerare possit, neq; plus potionis consuetæ ac calfactæ hauriat, quàm modicè satis sit ad sitim extinguendam: inter hanc curationem in primis caueat, ne manū quidē aut pedem sui refrigerandi recreandiq; causa, extra stragula proferat, quod facere letale est. Hoc remediū est nouo morbo inuentū, qui tantū Angliam id temporis peruasit, & posthac sæpe grauiter afflixit. Atque annus primus cùm regnare cœpit Henricus, tali fuit peste insignis, id quod iam tum in uulgus opinio tulit prodigiū esse duri eiusdem regis futuri imperij: atqui potius, si quid ueri uana potest monstrare religio, portendit Henricū usq; ad extremū uitæ spatiū, nullum tranquillū atq; otiosum spiritum esse ducturū, quandò ab initio cœpit suorū seditionibus uexari, adeò ut nunquā ei postea per illas licuerit esse quietum, securúmue. Ad rem redeo.

Sudor Anglicus 1486 major

Postq; Henricus Londini res suas ex sententia constituerat, bonoq; loco esse uiderat, reliquas regni partes sibi obeundas censuit, quò animos hominū factionū contagione cōtaminatos purgaret, & ante omnes, Eboracensem prò uinciam aduersariarum partiū in primis studiosam in officio contineret: itaq; primo quoq; tempore Eboracum proficiscitur, & quia paschales festi dies instabant, eius rei causa iter Lincolniam cōuertit, qui dum ibi commorabatur, factus est certior Franciscum Louellum regulum cum Humfredo Staffordio abijsse ex asylo Colcestrensi, sed quò terrarum se contulisset, neminem hominem pro certo habere, qua de re id minus curandum existimans, Eboracum prout constituerat, perrexit: quò simulac peruenit, rumor repentè per totam urbem diuulgauit Franciscū cum bene magnis copijs adesse, ac infestis armis ipsam urbem petere, & Humfredum cum Thoma fratre, in Gloecestrensi agro inter agrestem multitudinem tumultum concitasse, atq; inter se partitos, qui portas urbis, qui muros, qui uias occuparent. Ad primū nuntiū ut incertum, rex parū mouetur, sed ubi cognouit ex literis suorum uera esse, quæ antè rumor attulisset, ingenti afficitur trepidatione, quòd non exercitū, nō arma qui bus suos armet, parata habeat, non eo deniq; loci sit, ubi militem eo temporis puncto scribere possit, in ea ciuitate scilicet aliàs inimica, cui Ricardi nominis memoria recens in animo hæreret: sed quia res diligentiam requirebat, ut ne spatium

spatium daretur aduersarijs uires augendi, Gasparem Bedfordiæ ducem cum tribus militum millibus leuiter armatorum, quia bona eorum pars ex corijs thoraces sibi fecerat, properè ire obuiam hostibus iussit, & quid sui consilij esset, cõmonefecit: ipse interim undecunq; potest, militem cogit. Bedfordiensis more tumultuarij exercitus raptim profectus, ubi castris hostium appropinquauit, & paulisper cum suis ratiocinatus, quomodo sine certamine, illorum conatus reprimere posset, confestim præcones edicere iussit omnibus impunitatem dari, qui arma deposuissent. Quæ equidem res permagni fuit momenti: nanq; Franciscus siue ob id minus suis confidens, siue timore perterritus, de media nocte à suis clàm discessit. At illi cognita fuga ducis, sine mora, cuncti ad pedes Bedfordiensi iacentes, ueniamq; precantes, in regis potestatem se tradiderunt. Sic impetus aduersariorũ, qui in regem fiebat, ex quo cædes multorum esset consecuta, Bedfordiensis opportuno consilio repentè resedit, atq; Franciscus magis periculi timens, quàm gloriæ appetens, nõ tentato certamine, in comitatum Lancastrensem perpetuo cursu se recepit, adiuitq; ad Thomam Brogtonũ equitem magna in ea regione autoritate, apud quem aliquot per menses latuit. Humfredus etiam ex Franciscí fuga pauore affectus, discedit à suis in asylum, quod uocant Colnamũ, abest ab Abyndonia circiter milia passuum duo, & quia id asylum perfugio non est illis, qui contra regis maiestatem commisissent, Humfredus inde extractus capite mulctatur: Thomæ uerò fratri, qui unà cum eo erat, uenia datur, quòd non sponte, sed fratris impulsu, in id bellum ingressus fuisset. Rex sic sedato tumultu, qui eius animum magno timore impleuerat, & Eboracensis prouinciæ statu diligenter collocato, Londinum reuertitur, ac paucis pòst diebus Vintoniam petit, ubi loci Elisabeth regina eius uxor puerum peperit, quem Arthurũ appellauit, atq; Londinum aliquanto pòst regreditur.

Interea ex parua fictaq; re, initium maioris motus ortum est, quod pro artificio rei, facinus audax censendum est, at pro tempore, nulla admiratione dignum, quoniam iampridem permulti homines inter seditiones, quas superioribus libris memorauí, aut orti aut nutriti, nec in armis diu nec in otio esse poterant, partim domi sedentes, ac male cogitantes, partim per licentiam bellorũ omnia prædæ esse cupientes, ac ad ulciscendas partium iniurias uehementer ardentes, qui neque belli neque pacis iura ulla esse uolebant, ex quo ut improbi facilè aut odio emolumentóue in fraudem impellebantur, nec deerant turbarum ac seditionum duces autoresq;. In ijs fuit Ricardus Simondus presbyter, homo sordido loco natus, cui fraudes & doli à primo cordi erant, cæterum non indoctus, & propterea discipulũ sibi elegit Lambertũ Symenellum puerum non malo usquequaq; ingenio, per quem fallaciam eiusmodi confinxit. Venit perfidioso homini æquè improbo ac facinoroso, qui iam ab alterius factionis principibus subornatus fuerat, in mentem, facere suum Lãbertum regem, & se Anglorum antistitum primarium: cuius consilio materiam dedit, quòd in uulgus fama ualeret filios Edouardi regis aliquò terrarum secretò migrasse, atque ita superstites esse, ac Edouardum Varuici comitem ducis Clarentiæ filium uel necatum, uel breuí necandum. Hi rumores quamuis uanissimi, spem fecere Ricardo Simondo, ut uenturum tempus putaret, cùm Lambertus aptè posset alicuius ex istis regijs pueris personam sumere, & regnum

repetere, ut qui certū quasi haberet, omnino nō defuturos, qui eum iuuarent, cùm odia ex factionibus orta ut plurimū æterna sint, quod ille ex seipso metie batur: ita ea spe ductus, suū Lambertū Oxonij ubi literas studebat, regalibus moribus instituere, bonis erudire artibus, regiam prosapiā edocere miro stu dio cœpit, ut cùm opus foret, uulgus pueri indolem miratus, fidē suo cōmen to facilius haberet. Haud ita multò pòst, fama passim dissipauit Edouardū co mitem Varuici in carcere interijsse. Quod ubi Simondus resciuit, existimans esse tempus obire destinatū facinus, mutat adolescentulo nomē, uocatq; eum Edouardum, quòd illud nomen filio ducis Clarentiæ fuisset, qui & id ætatis puer erat, ut alter alteri annis nō præstaret, ac protinus cum eo in Hyberniam trajicit, ibiq; secretò conuenit nōnullos Hybernorū principes, quos parum fi dos esse Henrico ex fama cognorat, datacq; ab illis fide, narrat se seruasse filium ducis Clarentiæ à morte, ac duxisse in eam terram, quam audierat semper uni cè amasse nomen & genus Edouardi regis. Res facilè ab illis credita inde alijs aperitur, sicq; pro uera habetur sine controuersia, ut Thomas Gerardinus in sulæ cancellarius specie ueri deceptus in primis, puerū ut regia stirpe procrea tum acceperit hospitio, summaq; ope iuuare cœperit: primò enim conuocatis suis clientibus, indicat de aduentu adolescentis, & quemadmodū ei reliquo ex uirili regia prole, regnum Angliæ debeatur, & propterea eos hortatur, ut cùm suo tum pueri nomine, se sequi uelint, atq; pro se quisq; ipsum in auitū regnū restituendum curare: deinde cum reliquis principibus rem cōmunicat, qui co gnito eius consilio, in illum multò sese officiosiores sibi ostendentes, operam suam pollicentur. Per hunc modum fama celeriter ad omnes Hyberniæ ciui tates perfertur, quæ confestim in fidem pueri ueniūt, eum regem certatim ap pellantes, ita ut secta iam præpollente effecta, principes statuerint alios alibi belli socios adiungendos, qui continuò dimittunt certos nuntios in Angliam ad eos, quos sciebant Ricardi regis partes secutos esse, qui orent, rogent, obte stentur, ut in fide maneant, atq; uelint regium adolescentem opibus iuuare: a lios itidem nuntios mittunt in Flandriam ad Margaritam sororem Edouar di, quæ nupta fuerat cum Carolo duce Burgundiæ, rogatum etiam auxilium. Carolus enim nullis ex Margarita susceptis liberis, unicam ex priore uxore re liquit filiam nomine Mariam, quam in matrimonium duxit Maximilianus Frederici Imperatoris filius, ex qua duos genuit filios, Philippum & Marga ritam. Hosce Mariæ quæ haud diu pòst superstes fuit, & Maximiliani liberos Margarita Caroli altera uxor materno complexa amore, mira charitate nu triebat, accipiebat, fouebat, studioseq; rebus domesticis operam tribuebat, quæ eiusmodi officijs magnam apud Flandros sibi autoritatem compararat. Ista igitur Margarita etsi non ignorabat domum suam Eboracensem à Ricar do fratre duntaxat funditus euersam esse, tamen non saturata odijs, quibus omnis ferè Henrici sexti progenies extincta esset, nec memor affinitatis, qua ad ultimum, uti suprà ostendimus, reliquus alterius familiæ sanguis alteri in perpetuum admistus foret, in Henricū regem pessimè animata, iraq; simul ac censa non cessabat omnia tentare, quamobrem hominem ut alterius factionis caput opprimeret, perinde quasi eius sanguine suæ domus interitum lui uel let: adeò magna uis est ciuilium simultatū, ut interdum sapientissimos quosq; ab honesto auertat, præcipitetq;. Igitur mulier certior facta de noua subitò

orta

orta in Henricū factione, cuius rem, prout erat, ſimulatam nō item parui momenti arbitraretur, non modò promiſit nuntijs ſe opem laturam, ſed operam quoq; daturam, quò maiora auxilia ipſis conſpirationis ſocijs adiungerentur.

Quibus rebus in Angliam Henrico nuntiatis, haud ſecus atq; par erat, ualde cōmotus eſt, quòd fraude unius longè ſordidiſſimi improbiſſimiq; hominis tantum in ſe bellum compararetur: uerùm ut uir ſciens, homoq; prudens iudicabat genus belli crudeliſſimi fore, ſi in campum deſcenderetur, in quo ſæpe area multorū ſcelerum eſſe ſoleret, ac idcirco primùm omnium tentandum ſibi conſtituit, ſi ſine armis, quorum exitus ſemper incerti, poſſet ſuos ad ſanitatem antè reducere, quàm malum nondum latè diſſeminatum per terram Angliam manaret. Itaq; cōuocato principum concilio, ad Cartuſianorum cœnobium, quod parum abeſt à regia uilla, quam ipſe poſtea appellauit Richemondiam, quonam pacto mota temporis procella deuitari poſſit, diligenter conſilium exquirit. Cunctis primo conſeſſu uidetur utile factu, ut priuſquam cætera agitentur, illis omnibus uenia cōmiſſorum præteritorum proponatur, qui in officio deinceps permanſerint, ut ne ſi id differatur, interim Thomas Brogtonus eques, qui Franciſcū Louellum apud ſe diu ſeruarat, præſensq; aderat, atq; alij eius amici tempore tam difficili ac periculoſo, deſperata uenia, palàm erumpant: nam quanquam ij eius coniurationis conſiliorum affines eſſe putarentur, quia tamen id nullo certo conſtabat indicio, non uidebatur conducere quicquam in præſentia in eos grauius cōſtituere, partim ut ne tumultus augeretur, partim uerò, ut ſi poſthac ab officio diſcederent, id eis ſuo merito fraudi foret. Quare ſtatim edicto tota Anglia diuulgato, cunctis generatim ſontibus etiam capitalium rerum condemnatis parcitur, pœnaq; remittitur. Deinde poſt longam conſultationem, quorundam mentes & ſententiæ eò inclinabant, ut in rem præſentem eſſe ducerent, filium ducis Clarentiæ populo oſtendi, quò illa opinio uana puerum eſſe in Hybernia, decederet de mentibus hominum. Sunt ſimul multa quæ ad ſtatum Reipublicæ pertinebant, decreta. Inter cætera, Eliſabeth quondam Edouardi regis uxor omnibus poſſeſſionibus mulctatur, propterea quòd ſe atque filias Ricardo regi cōmiſiſſet, contrà atq; ab initio factæ cōſpirationis in Ricardum, receperat principibus illis, qui cunctis ſuis fortunis neglectis, quas in Anglia habebant, eius potiſſimum rogatu & cauſa, ad Henricum in Britanniam tranſiſſent, ab eoq; iuſiurandum exegiſſent, quo ille obligarat ſe ad ducendam illius filiam maiorem natu in matrimonium, & id per eam non ſtetiſſet, quin irritum fuerit, ac principes Henricum ſecuti perpetuò exularint. Graue quidem certè delictū, ſed eius exitus ex eo minus omnino legibus uiſus eſt uindicandus, quòd tantum abfuit, ut alijs uel Henrico nocuerit, ut etiam adiumento fuerit, cùm per id Ricardus rex facinus facinore cumulare auſus religionem neglexerit, neptis connubium pretendo, ac ob iſtuc, Deum magis iratū ſibi fecerit, unde eius ruina erupit. Hinc profectò cognoſcamus licet, improbos non humani iudicis conſilio trahi, ſed Dei nutu, perinde quaſi ſua ſponte ad meritū exitium properare. Atq; ita regina ſua in ſe leuitate magnam deriuauit inuidiam, qua confecta miſeram deinceps uixit uitā. Tales res noſtræ ſunt, ſemper inconſtantes, quales ipſi ſumus. Atqui unū Eliſabeth reginæ opus fortuna diminuere nō potuit: illa em̄ dum Edouardus uir regnabat, Cantabrigiæ loco magnifico ſcholaſticorū collegiū

inſtituendū curauit, deditq; fundos, ad eorum uictum. Vocatur Reginæ col-
legium, eo ipſo certè dignum nomine, quod omni tempore doctiſsimis homi
nibus ibidem aſſiduo ſtudio eruditis affluit. Sed ad rem reuertamur.

Rex dimiſſo concilio, Londinum uenit, ac inſequenti die dominico, educi
per mediam urbem, ex turri, iuſſit Edouardum filiū ducis Clarentiæ, ad tem-
plum diui Pauli. Hîc adoleſcens, ut edoctus erat, ſeſe omnibus oſtendens, in-
terfuit in ſupplicatione, in cæteris q; ſacris, ac ſimul collocutus eſt cum multis
principibus, & præſertim cum iis, qui coniurationis participes habebantur,
quò illi facilius intelligerent Hybernos ex re uana, nouos dementer facere mo
tus. Sed animis male ſanis nihil hæc profuit medicina: nanq; Ioannes comes
Lincolnienſis, Ioannis Polæ ducis Suthfolchiæ & Eliſabeth Edouardi regis
ſororis filius, hanc nouandarū rerum facultatem haudquaquam omittendam
ratus, ſtatuit Hybernorum conatus, ut ne male caderent, modis omnibus cor-
roborandos. Sanè uir ingenij acrimoniæ pleni, & conſilij non modici, ueneno
ciuilium inimicitiarū iampridem infectus, non poterat in animū ſuum indu-
cere, ut patienter uideret Henricum aduerſæ factionis hominem regnare, qui
propterea inito cum Thoma Brogtono, ac pleriſq; aliis amicis conſilio, decre-
uit ad Margaritam materteram traijcere, & eius opibus nixus, ad nouæ ſedi-
tionis autores adhæreſcere. Itaq; ſtatim poſt dimiſſum à rege principum con-
uentum, comes clàm in Flandriam ad Margaritam uenit, quò aliquot antè die
bus, Franciſcus Louellus ſe receperat. Hîc pro ſuo quiſq; ſenſu ac deſiderio, in
rerum gerendarū rationem locutus eſt, quarum poſt longam diſputationem,
ſumma fuit, ut comes cum Franciſco properè Hyberniam peteret, Lambertū
fictitium nepotem regio honore honeſtandum curaret, Hybernorum auxilia
cum nouo rege, in Angliam adduceret, amicis undiq; ad arma uocatis, bellum
Henrico faceret, & ſi res feliciter caderet, tum Lamberto in ordinem redacto,
Edouardum comitem Varuicenſem uerum nepotem carcere primū liberaret,
ac poſtea ex autoritate principum amicorum, regem conſtitueret. Rex Henri
cus interim, qui ſperabat ſuos principes poſt uiſum Edouardum filium ducis
Clarentiæ quieturos, nec eſſe quempiam tam improbum putabat, qui de eo
quicquam fingeret, nec tam furioſum, qui crederet, ſolùm ſtudebat Hyberno
rum temeritatē cōpeſcere, cùm repentè de fuga comitis Lincolnienſis cogno-
uit, qui ob eam rem ualde cōmotus, inimicorū iniurias quas nullo conſilio ui-
tare ſe poſſe animaduertebat, iam tum apertè perſequendas, uindicandas q; ar-
mis ſtatuit: itaq; certos belli duces quoquouerſum miſſos exercitū parare, atq;
in unum locū cogere iuſſit, ut omni multitudine in eam partē impreſſionē fa-
cerent, quà aduerſarios uenire conſtiterit: ipſe interim timens ne nō plures in
Flandriam ad comitem transfugerent, omnē oram quæ ad orientē ſolem ſpe-
ctat, obire paſſim præſidijs, cuſtodijs, uigilijs q; munire cœpit, & iam ad cœno
bium diui Edmūdi peruenerat, cùm intellexit Thomā marchionē ſui purgan-
di cauſa, ad ſe approperare, quem miſſo obuiam Ioanne comite Oxonienſi, de
itinere in turrim Londinenſem duci iuſſit, ut ſi eſſet amicus, ſicuti reuera erat,
illud tantillū indignitatis eius ſalutis cauſa ſubire, haud ægrè ferret, ſin inimi-
cus, ne noceret: quo facto, Nordouicū petit, & ibi Chriſti die natali acto, Vual
ſingamiam progreditur, ingreſſuſq; diuæ uirginis templum, quod in eo pa-
go ob ſummam miraculorū religionem, ſanctiſſimum eſt, orat, precatur, atq;

uota

uota facit, ut ope diuina, & uirginis Mariæ ductu, ſibi liceat inimicorũ inſidias cauere, & ſe & patriam ab inſtanti periculo defendere, eiuſq; uitioſas partes ſanare. Ita precatus Cantabrigiam & inde Londinum celeriter reuertitur.

Inter ea Ioãnes comes Lincolnienſis & Franciſcus Louellus, accepto à Margarita exercitu duorum circiter millium Germanorũ, quibus præerat Martinus Suardus homo Germanus, ſummo genere natus, ac rei bellicæ ſciẽtia præſtans, in Hyberniam traiiciunt, atque Dublini Lambertum puerum perinde quaſi regia ſtirpe ortum, more maiorũ, regem creandum curant. Poſt hæc Hybernorum egentium ac ferè inermium coacta ingenti multitudine, quorum dux erat Thomas Gerardinus, cum nouo rege, in Angliam nauigant, ac dedita opera, haud à Lancaſtro procul in terram deſcendunt, freti opibus Thomæ Brogtoni, qui princeps erat coniurationis ſocius. Rex autẽ Henricus qui ſuæ cauſæ non indormiebat, quod acciderat ſuſpicatus, paulò ante aduentum hoſtium dimiſerat per oram occidentalem aliquot equitum turmas, cùm ad obſeruandum aduerſariorum acceſſum, tum ad aliquos de Hybernia profectos excipiendos, ex quibus hoſtium cõſilia cognoſceret, & ipſe copijs coactis, quibus Gaſparem Bedfordiæ ducem, & Ioannem Oxonienſem comitem præfecerat, Conuentriam petebat, quò uix peruenerat, cùm equites officio functi renuntiarũt comitem cum ſuo collectitio exercitu, ac nouo rege, in oram Lancaſtrenſem eſſe appulſum, quod ubi intellexit, de obuiam itione, cum ſuo domeſtico ſenatu agit, cùm res nõ inanis uideretur poſtulare conſiliũ pariter ac celeritatem. Cunctis una mente probatur, ut ipſe aduerſarios uenientes excipiat, quoquo gentiũ ierint, ſeq; receperint, ne illis ſpatiũ detur maioris faciendi exercitus. Ita capto conſilio, rex Nothyngamiam petit, ad proximamq; ſyluam, quæ Bonrys uocitat, caſtra ponit, quò non multò pòſt cum magno armatorũ numero conuenit Georgius Talbotus comes Salopienſis, Georgius regulus Strangius, ac Ioãnes Chenius, egregij belli gloria duces, cum pluribus alijs rei militaris peritiſſimis: nam Henricus ex uicinis comitatibus nobiliſſimũ & fortiſſimũ quẽq; partim ad ſe euocarat, partim iuſſerat, ut qui arma ferre poſſent, quamparatiſſimi forent, ſubſidio uenire, ſi opus eſſet. Itaq; uno propè tempore habito militũ delectu, magnæ copiæ coactæ ſunt, quarũ centuriones & duces erant, Rodulphus Longfordius, Ioannes Montigomerius, Henricus Vernonus, ex Pek, Rodulphus Shurleius, Gotthofredus Folgehan, Thomas Grysleius, Edouardus Suttonus, Humfredus Stanleius, alter Humfredus Stanleius, Gulielmus Hugtonus, Gulielmus Meryngus, Edouardus Stanopus, Geruaſius Clyſtonus, Brianus Stapultonus, Henricus Vuyllugby, Gulielmus Perpoynt, Ioannes Babyngtonus, Gulielmus Bedyllus, Robertus Brundellus, Ioannes Markham, Gulielmus Merbury, Edouardus Aborogh, Gulielmus Tyruuitus, Ioãnes Huſeius, Robertus Shefildus, Gulielmus Neuportus, Rogerius Ormeſtonus, Thomas Tempeſta, Gulielmus Knyuettus, Henricus Vuyllugby, Edouardus Haſtyngius regulus, Ioannes Dygby, Simon Dygby Haryngtonus, Ricardus Sacheuerellus, Ioannes Vyllers, Eduardus Fyldyngus, Thomas Pulteneius, Nicolaus Vaux, Thomas Grynus, Nicolaus Gryfinus, Edmũdus Lucy, Edouardus Belknapus, Robertus Throgmartonus, Georgius Graius, è Ruthyn, Guido Volſtonus, Thomas Fyndern, Dauid Philippus, Thomas Cheneius, Robertus Cottonus, Ioãnes Sãcti

Ioannis, Ioannes Mordantus, Thomas Terellus, Ioannes Raynsfordius, Robertus Payntonus, Robertus Daniel, Henricus Marneius, Edmundus Armidellus. Accurrebant usq; ab ultimis finibus simul alij principes uiri, & centuriones, & in his erat Georgius Oglius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Gulielmus Bulmerius, Ioannes Langfordius, Gulielmus Norres, Ioannes Neuyllus è Thortinbrigio, & Ioannes Gulielmus. Ita regi in horas singulas mirum in modum exercitus augebatur.

Comes Lincolnienſis interea Eboracenſem agrũ ingreſſus cum ſocijs, lento incedebat gradu, ac ſine ullo maleficio incolarũ, quippe qui ſperabat aliquẽ populi cõcurſum ad ſe fieri, ſed ubi uidit paucos ſe ſequi, & nihil eſſe, quod de referendo pede cogitaret, cùm hoſtes in armis eſſent, ſtatuit nihilominus tentare fortunam belli, ſciens Martem eſſe cõmunem, memorq; Henricũ biennio antè, parua armatorũ manu uiciſſe Ricardum regem, qui magnas ſecũ habuerat copias: quare ſuis confiſus uiribus, ex agro Eboracenſi Neuuarcum uerſus iter facere cœpit, ut ibi auctis copijs, in regem, quem uenire obuiam, & uix biduj abeſſe intellexerat, recta uia contenderet. Cæterũ priuſquam ille eò perueniret, Henricus cui nulla hora operis comitis erat ignota, ad ueſperã illius diei, qui ante prælij diem illuxerat, celerius opinione eorum obuiam uenientibus factus, Neuuarcũ acceſſit, parumq; illic moratus, tria millia paſſuum progreſſus eſt, ibiq; poſitis caſtris pernoctauit. Comes uerò cognito regis aduentu nihil territus, ire pergit, eodemq; die peruenit ad uiculum proximũ aduerſariorum caſtris, quem uocant Stoke, eoq; loci caſtra facit. Poſtero die rex ex omnibus copijs triplici inſtructa acie, Stoke proficiſcitur, ac prope caſtra comitis conſiſtit, atq; facit æquo in loco pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta, comes copias educit, ſignoq; ſuis dato, in certamen deſcendit: pugnatur utrinq; fortiſſimè ac acerrimè, neq; Germani homines aſperi & exercitati in armis, qui in prima acie erant, Anglis in dimicando cedebant, ſicuti nec etiã Martino Suardo eorum duci animi & corporis uiribus omnino multi præſtabant. Contrà Hyberni etſi prælium magnis animis edebant, attamen cùm patrio more, nullis armis corpora tecta haberent, ante omnes paſſim cadebant, eorumq; cædes aljjs multò maximè formidini erat. Dimicatum eſt plus tris horas æquo prælio, cùm ad ultimum prima regia acies longè confertiſſima firmiſſimaq;, quæ ſola pugnam iniuerat, continuabatq;, tanta ui in hoſtes impetum fecit, ut primùm alios alibi reſiſtentes aduerſariorũ duces interfecerit, deinde cæteros omnes in fugam uerterit, qui in ipſa fuga aut capti, aut cæſi ſunt. Verùm confecto prælio, tunc magis apparuit, quanta audacia fuiſſet in exercitu hoſtiũ, ſiquidem illorũ duces Ioannes comes Lincolnienſis, Franciſcus Louellus, Thomas Brogtonus, Martinus Suardus, ac Thomas Gerardinus Hybernorũ dux, in eo ipſo loco omnes interfecti ſunt, quem uiui pugnando cepiſſent. Cæſa ad quatuor millia hominum, & in ijs duces quinq;, quos memoraui. Rex dimidio minus ex ſuis, qui primam fecere impreſsionem, amiſit. Lambertus uerò puer rex cõmentitius cum Ricardo ſuo præceptore capitur, ſed uitæ utriuſque parcitur, quòd ille innocens nihil per ætatem peccaſſet, utpote cui nihil pro ſuo iure facere licuerat, & iſte ſacerdos eſſet: qui tamen ut intelligeret lapidem ſolere ſuper eius caput cadere, qui illum in altum emiſerit, ut aiunt, æternis tenebris uinculisq; demandatus eſt. Viuit adhuc Lambertus, ex rege, acci-

pitrum

pitrum domitor factus, poſtquam aliquantiſper in coquina regia ueru uerterat, aliaq; uiliora munera obiuerat. Atq; ita primus Margaritæ conatus male cecidit, quæ continuò ut illud ex rumore in Flandriam perlato cognouit, cœpit miſerandum in modum afflictari, lugere, mœrere, ac iam tum excogitare ſimul, quo pacto aliud quodpiam grauius negotium Henrico regi faceſſeret, quemadmodum infrà appoſitè demonſtrabimus.

Henricus poſtquam ſic res magni momenti nõ magno item motu, ſummũ periculum breui tumultu, bellum inteſtinum optato euentu ſedatum eſt, duplici eodem puncto temporis liberatur metu, præſenti & futuro. Porrò cùm ille animaduertiſſet aduerſarios quibus ipſe numero armatorũ ac uiribus longè præſtabat, tanta animorũ conſtantia in ſe arma ferre, atq; ad extremũ haud segniter in certamen deſcendiſſe, ſuſpicatus eſt illos plures habere ſui conſilij ſocios, qui tempore & loco opportuno eis auxilio uenirent: quare cùm uidiſſet in prælio hoſtium aciem manifeſtè inclinatã, edixit, ne quis Ioannem Lincolnienſem comitem interficeret, ut ab eo totius cõiurationis fons aperiretur: ſed ferunt milites noluiſſe eum ſeruare, ueritos, id quod fortè fuiſſet, ne unius uita ſeruata, multorũ uitas perderet. Incidit hoc domeſticũ bellum in annum ſalutis humanæ MCCCCLXXXIX, & III, cùm regnare cœpit Henricus, qui etiam nobilis fuit morte Thomæ Burſcherij Cantuarienſis archiepiſcopi, uiri ſanè & doctrina & moribus clariſſimi, in cuius locum ſubſtituit Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus, par nempe uirtute antiſtes, quem Alexander ſextus Romanus pontifex Cardinalem, & Henricus Angliæ cancellarium fecit, qui fuit ordine Cant. archiepiſ. LXIIII. Secundum hæc, rex occiſorum ſpolijs collectis, ac corporibus ſepulturæ datis, Lincolniam proficiſcitur, ubi dum moratur, primũ Deo trium dierum ſupplicationibus, gratias agendas curat, ac ſtatim ſignum militare quo uicerat, ad Valſyngamiũ templum mittit, ut ibidem uelut uictoriæ quam diuæ uirgini auxiliatrici acceptam referebat, trophæum monumentumq; ſtatuatur, deinde de quibuſdam captiuis ſupplicium ſumit, & paucis pòſt diebus Eboracum petit, prouinciam quaquauerſum luſtrando, ubi aduerſarij exercitum in eum conflarant, quam ſeuerè purgare nititur, multis in uincula datis, ad quos aliquid criminis pertinere cõperiſſet. Hæc faciendo, Nouum caſtrũ peruenit, & iam magnam æſtatis partem in ea regione manſerat, cùm poſtremò indidem miſit in Scotiam Ricardum Fox, qui paulò antè Exonienſis epiſcopus creatus erat, & Ricardum Eggecombium equitem, legatos ad Iacobum regem. Summa legationis erat, ut fœdus induciáſue cum Scotos faceret: magni enim æſtimabat Henricus, ſi cum finitimis regibus amicitiã ac pacem haberet, & præſertim cũ Iacobo rege, quò ſuos Anglos eius rei ſcientes, & ob id ſe ad uicinitates receptũ habituros deſperantes, facilius in fide contineret. Legati perbenignè accepti, auditiq; ſunt à Iacobo rege, quippe qui eis à primo ſuum ſummũ in Henricũ regem ſtudium, ſummã uoluntatẽ, egregiã fidem, at non item ſuorũ eſſe oſtendit, ingenuè faſſus ſuos Scotos natura & uoluntate diuerſos, non facilè poſſe promiſcuè cum Anglis conſentire, quare ne eorũ animos offenderet, legatos rogauit, ut ſeptem annorũ induciis contenti eſſent, quibus pollicebatur ſe cum Henrico pacem continuam ſecretò habiturum, ac inducias in totidem annos ſæpe deinde renouaturũ. Hoc agebat Iacobus, quòd ſciret ſuũ nomen bonæ populi parti ita odio eſſe, ut ille nullũ eius

factum magnopere cõprobaret. Legati perspecta Iacobi erga Henricũ beneuolentia, inducias quas obtulit, ultrò firmarũt, domumq; reuersi, legationẽ regi ordine renuntiarũt, qui Scotũ in se optimè animatũ pro tempore, ex suo maximè usu esse iudicans, mira affectus est lætitia. Sed hæc aliquãto pòst acciderũt.

Henrico à Nouocastro interim Londinũ discedenti ad Lecestriam, occurrunt legati à Carolo rege Francorũ missi, qui significarent ipsum recuperasse nõnulla loca, quæ à Maximiliano rege prius tenerẽtur, ac bellum habere cum Francisco Britanniæ duce, quòd ille aliquot Francos principes rebelles hospitio accepisset, eorumq; caput esse Ludouicũ Aurelianensiũ ducem, & propterea orare pro cõmuni coniunctione, & hospitio, ut uel iuuare uellet, uel se medium esse, nihilq; de alterutra parte iudicare. Rex quamuis Carolum, quo paulò antè adiutore, regno potitus erat, diligeret, attamen nõ ignarus qua ratione illud bellum in Britannos suscepisset, minimè grato animo eum nuntiũ audiuit. Siquidem Franci nullam cum duce, nisi imperij fines propagandi causam belli habebant, quòd ille senex ac lethargicus sine liberis maribus esset, quamobrem in spem occupandæ Britanniæ facilè ueniebant, primiq; nõ inuiti, uti simulabant, bellum facere incipiebant. Hoc Henricus animo cernens nequaq; ex re sua fore, ut Britannia amica populi Anglici, & quæ ei sæpe usui fuerat, à Gallo occuparetur, statuit sibi succurrendum duci, ubi uideret res eius in periculo uersari: quod etiam ut faceret, accendebat charitate illa paterna, qua eum dux iam inde ab initio, cùm in Britanniam ueniisset, complexus semper fuerat. Cõtrà recens memoria accepti beneficij à Carolo faciebat, ut ingrati animi crimen horreret, suaderetq;, ne quid in illum tentaret, quod inhumanitatis uitio dari posset. Res ita per se difficilis erat, quia rex in capiendo consilio, nihil prætermittebat, & tamen nõ explicabat quicq;, quod satis placeret. Sed postremò ad belli casum rationes suas accõmodandas censuit, ut si usu ueniret, quò Britannus, cuius summa in ipsum merita constarent, in periculum adduceretur, tum illi palàm opem ferret, ui & armis ab iniuria eundem defensurus. Atqui interim ut ne alterius partis odium subiret, legatis respondit, se operam daturum, ut pacificatio aliqua inter regem & ducem amicos cõmunes consequeretur: itaq; dimissis à se Caroli legatis, confestim Christophorũ Vrsuychum ad Carolum legat, cui dat in mandatis, ut primò congratuletur Carolo suis uerbis, adeptam uictoriam aduersus Maximilianum, deinde eum certiorem faciat, de aduersarijs ab se deletis, ac postremò offerat ipsum fore pacis conciliatorem, inter eum, & ducem, & si id Carolo cordi sit, tum quamprimùm ad ducem proficiscatur, cõcordiamq; conglutinandam sedulò suo nomine curet. At ubi Henricus Londinum uictoriam reportauit, ciues propter eam ualdè lætati sunt, quòd pericula quæ antea suis rebus imminere suspicabantur, iam deiectis quietis uiolatoribus, penitus sublata esse uiderent. Ipse quoq; rex odij inimicorum faces paulò antè ardentes extinctas putans, non poterat non gaudere, qui idcirco multò se in cunctos humanissimũ, æquè ac in eos longè liberalissimum præstabat, qui bona, qui fortunas, qui seipsos in cõmunionem periculorum contulissent, atque non multò pòst Thomam marchionem custodia liberatum, in pristinam gratiam & familiaritatem recepit, quòd eius uirtus & fides satis probata foret.

Interea Christophorus cum mandatis in Galliam profectus, accipitur co-

mitet

miter à Carolo, cui poſteaquam mandata Henrici expoſita ſunt, placuit, ſicuti oſtendebat, ut Henricus diſceptator pacis eſſet. Quo uiſo, Chriſtophorus ſine mora, in Britanniam tranſiuit, ac pro parte regis ſui, ducem conuenit, expoſuitq; mandata diligenter. Et quia duci Franciſco ex longo morbo mens integra non erat, adhibitus eſt Ludouicus Aurelianenſis dux, qui unà cum eo & alijs eius conſiliarijs, legatum audiret. Is ubi cognouit ab Henrici legato de pace agi, quam ſibi cõmodo fore non putabat, reſpondit protinus, conuenire potius Henrico, pro ueteri hoſpitio, quod ei cum Britannis olim fuerat, auxiliũ ferre Franciſco duci neceſſario ſuo, hoſtium ferro, manu, copijs, oppugnato, quàm uanam tentare cõcordiæ compoſitionẽ: &, ſi nulla eſſet apud ipſum memoria beneficiorũ acceptorũ, debere tamen conſiderare, Britanniã eſſe inſtar munitiſſimi ualli Anglis, aduerſum Gallos, ac illud ſi à Gallis expugnaretur, hoſtes multò proxime regnũ ſuum fore. Hæc Aurelianenſis homo Francus ſuijpſius cõmodi cauſa, quòd hoſtis patriæ eſſet, in præſentia dicere coactus eſt, qui ſciebat illud idem, atq; Henricum non fugiebat, haudquaq; in rem Anglorum eſſe, ut Britannia à Francis poſſideretur. Cæterũ Chriſtophorus acceptо reſpõſo, ad Carolum primò iter flectit, ac apud eum paucos dies moratus, quæ cum Franciſco de pace egiſſet, illi renuntiat, deinde in Angliam reuertitur. Dum hæc gerebãtur, Carolus dura obſidione premebat Nanetes, & quò magis ad eam rem incumbebat, hoc ſtudioſius apud Anglum, literis, nuntijs, cohortationibus in pacis negotiũ inſiſtebat, quærendo morã ſubdolè rei conficiendæ, ſcilicet ueritus ne per eum uictoriæ penè partæ, ſibi potiri nõ liceret, quippe quẽ propédiem ſuſpicabatur Britannis ſuppetias laturum eſſe. Quocirca Bernardum Dobenenſem honeſtum equitem properè ad Henricũ miſit rogatum, ut controuerſiæ quouis modo finem faceret. Rex huiuſce etiam rei cupidus, qui malebat negotium pace quàm armis terminari, ut ne ipſe cogeretur in ſocietatem belli contra Francos uenire, libenter in iſtam pacificationem quam conſecuturam eſſe confidebat, quaſi deintegro ſe interpoſuit, qui ſtatim tris deſignauit oratores, Sanctum monachũ ordinis diui Benedicti Abyndonenſis cœnobij abbatem, Ioannẽ Lilium natione Lucenſem, pontificis Romani quæſtorẽ, iuriſconſultũ, ac bonis moribus ornatũ, & Ricardũ Tonſtallum equitem, uirum ætate & prudentia grauem, qui reconciliandæ amicitiæ cauſa, primò ad Carolum, deinde ad Franciſcũ ducem irent, quibus mandata ad rem cõficiendam dedit opportuna. Sed per eos ipſos dies, Ioanne Lilio ex pedibus laborante, Chriſtophorus Vrſuychus in eius locum ſurrogatur, atq; ita oratores in Gallias proficiſcuntur, qui ubi cum Carolo de forma fœderis faciendi agitarunt, Ricardus cum Chriſtophoro ad ducem diſceſſit. Hîc de ſumma rei agitur, & id quidẽ fruſtra, quia Britannus conſtanter omnes à legatis propoſitas conditiones repudiauit, ut qui odorabatur Francum aliud moliri, atq; Anglus exiſtimabat. Quæ cùm ita eſſent, legati ſpe & actione concordiæ ſublata, omiſſa, ad Carolum redeunt, & quæ geſſiſſent, narrant, eodemq; tempore per literas Henrico cuncta ſignificant.

Inter hæc Edouardus Vdeuylla homo fortis & animoſus, de quo ſuperiore libro memini, ſiue otij fugiens, ſiue amore quem erga ducem habebat, motus, magnopere orat Henricũ regem, ut ſibi eius uoluntate liceat, cum aliqua armatorũ manu ire Britãnis amicis auxilio, & ut ne id ei à Frãco crimini uerti

possit, ait se clàm & sine cõmeatu discessurum, quò fugæ haudquaq; simulatæ fidem faciat. Rex qui sperabat pacem suorũ legatorũ opera factum iri, tantum abfuit, ut Edouardi ardori indulserit, ut etiam summopere prohibuerit, ne id genus strategematis moliretur, ratus suæ dignitatis alienum esse offendere Carolum, cui cuperet in primis gratum facere, ob rem modici momenti, quam nihil Britanno profuturam opinaretur. At Edouardus ubi à rege quod optabat, prohibitus est, id sibi pro suo iure, eo insciente, faciundum statuit, quiptim & secretò profectus in Vectem insulam, cuius ipse præfectus erat, illic contracta armatorũ manu numero circiter quadringentorũ, in Britannos traiecit, secq; cum illis aduersus Francos coniunxit. Eius rei rumor in regiam Caroli perlatus, nõ mediocrem legatis Anglicis timorem incussit, quippe qui optimè gnari Francorum ingenia ad ulciscendas iniurias, esse subita, formidabant ne ab se manus abstinere non possent. Vicit tamen ius gentium, & ueritas simul eos ab iniuria defendit: dum enim legati in metu sunt, & Franci id factum esse fraude ab Henrico suspicantur, ecce tibi, nuntius ab ipso Henrico qui se amico purgatum uolebat, uenit ad Carolum, qui de transitu Edouardi ad Britannos, ueriſſimo docuit argumento, quòd Vdeuylla abijſſet, cum exigua armatorũ copia, quam neq; decuisse regem mittere, nec posse rem Britannicam multùm iuuare, perspicuum esset. Huic nuntio tametsi Francus nõ magnam fidem habuit, tamen ira in præsens mitigata, rem bellè dissimulauit. Legati post hæc renouatis in duodecim menses cum Carolo inducijs, domũ rediere. Rex multa de rebus transmarinis à legatis liquidius eruditus, intellexit Francum omnia suo agere artificio, quòd nil ab eo remotius abesset pace, nil eidem pluris foret quàm bellum, & illud omnibus rebus manifestè anteuerteret. Quod ubi compertũ habuit, id quod principio decreuerat, maturandum ratus, confestim suorum principum conuocato concilio, de auxilio Francisco duci ferendo deliberat, dein pecunia in futuri belli sumptus decreta. Post hæc permulta statuta sunt, quæ pro tempore, ac rerum occasione, multò Reipublicæ utiliſſima uisa fuere. At dimisso concilio, rex celeriter delectum militũ haberi iubet, sed ut ne amicitiam qua cum Carolo coniunctus erat, disiungere uideatur, mittit continuò legatos in Franciam, qui ei exponant, ipsum nuper fecisse suorum principum conuentum Reipublicæ causa, & in eo conuentu cum dictis placuisse optimatibus, pro uetere hospitio, ac mutuis studijs, maturè subueniri Britannis uicinis, qui aliàs diu sub Anglico fuissent imperio, quiq; Anglìam cùm externis tum domesticis hostibus laborantem, sæpe armis atq; ceteris opportunis iuuissent auxilijs, ac idcirco ipsis principibus cùm tot causas in illis tuendis defendendisq; haberent, uisum esse nullum in amicos officium sine maxima culpa, posse præterire, & propterea cõmonefaciãt eum, aut eo bello desistere, uel si id abnuat, æqui boniq; facere, si oporteat ex uoluntate suorũ principum, Britanno suppetias ferre, opitulari, auxiliari: uerũtamen ut id fiat amicitia incolumi, eius uerbis polliceant̃ suũ exercitũ iturũ esse adiutũ Britannos, nõ persecutũ Francos, nisi quatenus in terra Britannia morent̃. Cum his mandatis legati properè in Gallias profecti, Carolo ordine omnia exponunt, qui eam rem parui omnino facere uisus est, quia sperabat illud auxiliũ ad tempus nõ adfuturũ. Dum ista Anglus agit, à Britannis cõmisso prælio, ad Fanũ Albani, qui locus illorũ est, male pugnatur aduersus Francos: ibi Ludouicus

dux

dux Aurelianenſiũ inter alios capitur, qui poſtea in arce Biturigenſi diu fuit, & ad extremum pœnas capite ſoluiſſet, niſi fuiſſet Ioanna eius uxor, altera Caroli regis ſoror, quæ eam iniuriã uiro condonari à fratre impetrauit. Interfecti ſunt multi copiarum duces, & in ijs Edouardus Vdeuylla, ac Iacobus Galeotus homo Italus Neapoli natus, uir belli gerendi peritiſsimus. Hoc prælio in Angliam nuntiato, Henricus rex uidens maturatò opus eſſe, quamcelerrimè poteſt, Robertũ Broke regulum, Ioannem Chenium, item alterum Ioannem Mildelgtonum, Rodulphum ex Heltona, Ricardum Corbettum, Thomam Leygtonum, Ricardum Laconum, & Edmundum Corneuillum, ſtrenuos duces cum octo millibus militum, quos electos paratoſq; habebat, Britannis ſubſidio mittit. Ii ſequundo uento uſi, eò celeriter perueniunt, ac poſtquam exlabore ſuos recrearunt, inſtructa acie præter caſtra hoſtium conſiſtũt. Franci cognito Anglorum aduentu, quos aliàs experti ſciebant in prælio præſertim dum recentes ſunt, penè inuictos eſſe, ſeſe primò in caſtra metus cauſa peritè & callidè contrahunt, deinde equites leuis armaturæ dimittunt, qui illos defatigandi ſtudio tumultuoſam pugnam diuerſis in locis faciant. Ita aliquot per dies leuibus prælijs certatur, ſed plus detrimenti à Franco accipitur, quòd ſagittarij Anglici uehementer eos diuexabant, cùm Franciſcus dux moritur. Tum Britanni principes partim pecunia, partim factionibus ſolicitati, in diuerſa abeunt ſtudia, adeò, ut non amplius patriam tueri, ſed perditum ire uiſi ſint. Quod Angli animaduertentes, qui iam anni tempore, ineunte hyeme, excludebantur, neceſſariò poſt menſem quintum, quàm eò ierãt, domum reuerterunt. Reliquit Franciſcus moriens Annam filiam, & alterã ætate iuniorem, quæ non multò poſt eius obitum interijt.

Placuit patribus, quemadmodum ſuprà oſtendimus, ad faciẽdos ſumptus in id bellum Britannicum, conferre pecuniam tributo generatim in ſingula capita impoſito, poſtea Eboracenſes pariter atq; Dunelmenſes eam ſoluere recuſarunt, ſiue magnitudine ſummæ grauati, ſiue monitu quorundam, qui nouũ aliquod negotium Henrico exhibendum ſecretò curabant. Illi qui cum imperio præfecti erant ad exigendas pecunias, poſtquam nihil ſe proficere animaduerterunt, ad Henricum Northumbriæ comitem eius regionis præfectũ rem deferunt, is uerò haud in re ſegnis regi per literas ſignificat populũ ardentem dolore, clamare ſexcentis incõmodis ſe his paucis annis nullo ſuo delicto affectum, non poſſe neq; uelle imperatã pecuniam perſoluere. Rex mandat comiti, ut omni modo pecuniam exigat, ac recuſantes ad id faciendum compellat, quò concilij decreta à rudi plebe non reſcindantur. Populus audito regis reſponſo, in comitem tanq; eius iniuriæ caput impetum facit, atq; eum occidit. Quod admiſſum facinus maius multò ſtatim ſequit: nam cuncti deinde ſumptis raptim armis, Ioannem Egromontũ equitem hominem factioſum ſibi ducem conſtituunt, ſeq; contra Henricum regem, libertatis tuendæ cauſa, ituros palàm uociferantur. Sed ubi ad diſcrimen uentum eſt, conſedit ac remiſit ſe ſubitò furor, nam alijs aliò, ſicut in re fieri ſolet, à qua conſiliũ abeſt, diffugientibus, ea manus diſſoluta eſt, atq; dum pro ſe quiſq; ſuæ ſaluti conſulere laborabat, penè ſinguli pœnas dederunt. Etenim rex audito tumultu, ſtatim Eboracum ſe contulit, cuius aduentu rebelles & ſeditioſi ſubitò territi, paſſim ſe fugæ mandarunt, quos ille ad ſupplicium requiſiuit, puniuitq; captos grauiter:

Ioannes uerò Egromontus illorum ductor in Flandriam ad Margaritam con fugit. Rex ex animi sententia sedato tumultu, reliqui tributi exigendi negotium dedit Ricardo Tonstallo equiti amplissimo, ac statim Londinum rediit, iam tum rectè edoctus, populum suum Anglicum deinceps tam non perdifficilimè passurum se emungi, quàm grauatissimè nimiũ emungi. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCXC, & IIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Accepit his temporibus Scotia funestam plagam, illatã ex eo, quòd nomen Iacobi regis summo esset nobilitati odio: nobiles enim cùm male accepti essent à suo principe, sicut in extremo libro uigesimoquarto suprà memoramus, postquam diu tolerarant id incõmodum, & ea graui patientia nihil melius agi cum rebus suis animaduerterant, se ad extremũ armis in pristinam libertatem uindicandos statuerunt: itaque coniuratione facta, regi propalàm mortem intentant: sed ne uideantur contra patriam facere, filium eius nomine Iacobum adolescentẽ ad uirtutẽ natum, etsi nolentem, sibi ducem constituũt, uociferantes passim se malum regem, nõ regnum euersuros, afflicturos, deleturos, quò ita ab sese omne perfidiæ uitium propulsent. Qua re cognita, Iacobus subitò ancipiti malo mordetur, torquetur, angitur, quòd se conferere manũ cum suis ciuibus, quorũ dux filius esset, quo secundum seipsum, nihil in terris charius haberet, nihil aliud esse censebat, nisi caput cum cæteris membris pugnare, non resistere uerò periculosum esse, quòd augeretur animus inimicis: sed ut ad utrunq; malum tentaret remediũ, primũ ad cohibendum furorẽ concitati populi, exercitum parauit, deinde legatos ad filium atq; principes de pace misit, item alios cum literis ad Carolum & Henricũ reges rogatum, ut curare uellent delere tam nefarium bellum inter ipsum, ac eius ciues, quorundam perditissimorũ hominũ impulsu ortum: simul etiam ad Innocentiũ Romanũ põtificem literas eodem exemplo dedit, quibus orabat, ut pro sua fide, gratia, probitate, quam celerrimè posset, legatum aliquem mitteret ad rebelles principes, qui eos suo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix sepes, qui eos suo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix senex sperans diem tempusq; simul, & preces ac amicorum rogatus lenituros iras, sanitatemq; animis allaturos, hæc omnia remedia adhibere tanto nascenti morbo prius uoluit, quàm in tam fœdam dimicationẽ ingrederetur. Verum tamen irritatis nobilium animis, nulla salutaris medicina fieri potuit: primùm legatis ab eo ad principes missis, atrox datum est responsum, id est, si ille se imperio abdicaret, posse agi de pace: idem deinde oratores à Carolo & Henrico regibus amici uicem alienam pro sua quasi iniuria dolentibus, missi retulerũt. Legatus uerò ab Innocentio pontifice missus, de quo infrà plura dicemus, tardè aduenit. Vbi igitur nihil flectere potuit animos principum, ad extremum utrinq; ad arma concurritur, cõmissoq; prælio, post multam editam cædem, Iacobus rex interficitur. Tum principes Scoti sic acceptas iniurias ulti, Iacobum eius filium huiusce nomine quartum regem faciunt.

Legarat Innocentius Rom. pontifex Hadrianũ Castellensem, hominẽ Hetruscum natum Corneti, quod ueteres Castrumnouum uocarant, qui in Scotiam proficisceretur, ad tollendas ipsius autoritate ex illorũ principũ animis discordias. Is quãuis magnis sit itineribus profectus, tamen cùm peruenit in Angliam, cognouit ab Henrico rege, ad quem etiã à pontifice mandata habebat, se tardius uenisse, cũq; res requireret, quare eius monitu, sibi iam pedem referendum

dum,ac ex Anglia non excedendum ratus,uix bidui moram fecerat,cùm nuntius cædis Iacobi regis uenit.Manſit deinde Hadrianus in Anglia aliquot mẽſes,in quẽ à primo Ioannes Mortonus Cantuarienſis archiepiſcopus, omnia humanitatis officia conferre ſtuduit, hominis doctrina ac moribus ductus, quippe qui eum in ſumma etiam apud regem gratia poſuit. Atqui Henricus cùm hominẽ ſibi à Mortono cõmendatum uideret, nõ minimi eſſe uſus, iam tum mirificè diligere cœpit,eiuſq; opera cùm apud Innocentiũ,tum apud Alexandrũ ſextum pontifices, ita deinde uſus eſt, ut primũ Herefordenſem, & eo mox relicto,Bathonienſem & Vuellenſem epiſcopatũ ei detulerit.Cæterũ Hadrianus breui pòſt tempore Romã reuerſus,per omnes honorũ gradus in collegiũ Cardinaliũ uenit:nam Innocentius eum primò collectorẽ,id eſt,quæſtorem pontificiũ in Anglia, & protonotariũ unum ex ſeptem creauit, poſtea Alexander pontifex eundem diu ſecretiorẽ familiarem habuit,Cardinalemq; fecit.Sed quotuſquiſq; eſt,qui iſta quæ ignauis iuxtà atq; ſolertibus & dari,& auferri poſſunt,miretur? Alia nempe Hadriani laus eſt, & hæc quidem æterna:erant enim in eo plurimæ literæ non uulgares,ſed reconditæ, ac ſummum bonorũ uerborũ delectus iudicium,qui memoria noſtra primus omniũ poſt illud diſertiſsimũ Ciceronis ſeculum,ſuis ſcriptis mortales excitauit,ad perfectas literas de doctiſsimorum autorũ fontibus hauriendas,docuitq; modum purè,nitidè ac luculenter loquendi,ſic,ut eo doctore, in præſentia ubiq; gentium latinitas ab integro renaſcatur.Nunc redeo rurſus eôdem.

Res Britannicæ interea nondum ſedata diſcordia,rurſus omnia obturbãt: Maximilianus enim id temporis cœlebs, nuptias cum Anna Franciſci ducis filia per procuratorẽ facit,&ut puella quod promiſit,ſeruare religione teneat, nouo res modo peragitur:nocte enim inſequenti,Anna nuda torum coniugalem matronis nonnullis,ac principibus teſtibus ingreditur,&procurator maieſtati uice,cuius in eo negotio uicarius erat,alterũ crus genu tenus, intra ſtragulo habeat.Sed parum ualuit iſtæc religio,apud eum,qui hanc prædã alteri eripere uebat:Carolus porrò rex Annæ nuptijs inhiabat,&eas cum Maximiliano factas pro nihilo ducebat, qui propterea non ceſſabat interim Britannos bello premere, quò tandem & puella & principatu ſimul potiret, cui utrunq; obtinere iam certũ erat:cæterũ ſuo huic deſiderio ſolũ putabat Henricũ regẽ impedimẽto fore,ueritus ne nõ in ſe nouũ mitteret exercitũ, quippe qui unà cum Ferdinãdo Hiſpaniæ rege,ſummè Annã,ac Britannos ſibi iuuandos ſtatuerat, ut ne inuiti cogerent in Francorũ poteſtatẽ uenire, cuius rei cauſa,am bo fœdere coniuncti erãt, ad eam iniuriã propulſandam:quare primo quoq; tẽpore miſit Franciſcũ Lucemburgenſem,Carolum Marignanũ,ac Robertũ Gaguinũ miniſtrũ ordinis ſanctæ trinitatis, quẽ uocãt,oratores ad Henricũ, qui de pace agerẽt.Ii in Angliã profecti,honorificè à rege accipiunt,qui rogati ut mandata referant, petunt, ut per eum liceat Carolo iure dominatus quod in terram Britanniam habet,de nuptijs Annæ,ſuo arbitratu decernere. Contrà Henricus illud in primis quærit, ut ne puella quæ Maximiliano iam ritè matrimonio iuncta eſſet, contrà quàm ius, fasq; ſit, cogatur quempiam alium inuita uirum habere.Ita multis diebus inaniter conſumptis,ad ultimum tamen de conditionibus fœderis actio nõ inanis futura uidebatur, cùm illius

ſanciendi cauſa, cõmodiſsimũ uiſum eſt, ut Henricus legatos ad Carolum mit
teret, qui eius ſimiliter nomine ac autoritate id negotiũ maturè conficerẽt. Ita
que rex quamprimũ Frãcos oratores magnis donatos muneribus ab ſe dimit
tit, ſuoſq́, hoc eſt, Thomam Goldeſtonũ Cantuarienſis cœnobiũ præfectum,
& Thomam Ormondiæ regulũ, uiros prudentes atq́ integerrimos, illos ſe-
qui iubet cum mandatis ad Francum, quibus omnem ſui conſiliũ rationem re
ctè declarabat. Inter hæc Alexander ſextus Romanus pontifex, qui Innocen-
tio paulò antè mortuo ſucceſſerat, ex uſu ſuo legarat ad Carolum in Franciam
Leonellum epiſcopũ Concordienſem, uirum ſumma induſtria, operaq́ pro-
bata, cui inter cætera mandata, dederat etiam negotium reconciliandæ con-
cordiæ, inter reges. Is in Galliam profectus, poſtquam mandata pontificis
expoſuerat, ac ea ferè omnia quæ poſtulaſſet, à rege facilè impetrarat, aliam
deinde rem quæ in motu erat, aggreſſus, Carolum principesq́ Francos eſt
multis uerbis hortatus, ad pacem inter ſe & Henricum conciliandam, à qua
ubi ſenſit Francorum animos non abhorrere, idem apud Anglum officium
facturus in Angliã quamprimũ proficiſcit, cui uenienti oratores Anglici cum
Francis, ad Caletũ obuiã fuere. Ibi de cõmuni negotio poſtq́ inter ſe aliqua
cõmodũ contulerũt, ille in Angliã, iſti ad Carolũ ſunt profecti. Henricus ami
cè accepit Leonellũ uenientẽ, audiuitq́ benignè ſe luculenta oratione ad con
ſeruandã retinendamq́ amicitiã Francorũ hortantem, eiq́ ſuum deſiderium
planũ fecit, quod erat, ut iam in honeſto otio per iſtas exitioſas inimicitias ac-
quieſcere ſibi liceret. Leonellus cognita regis ſentẽtia, quaſi de pace nihil eſſet,
quod amplius dubitaret, properè in Gallias reuertit, cupidus, ut Concordien
ſem decebat epiſcopũ, omnibus ſuperioris tẽporis iniuriis funditus euulſis,
reducendæ confirmandæq́ concordiæ. Anglici oratores interim cum Caro-
lo cõgreſsi, de integro cum eius conſiliariis de pacis negotio agitare cœperũt,
quod utrinq́ artificio ſummo gerebatur. Angli enim legati, ut pauca tandem
quæ cupiebant, aſſequerentur, permulta poſtulabant, Franci autem, ut nihil
in fine concederent, omnia repudiabant, ſtomachabantur, pernegabant, qui
interim largitionibus confiſi, quas more patrio, in omni re peragenda, effuſe
faciunt, ac præ illis, minus interdũ ſpei in armis ponunt, nõ deſiſtebant prin-
cipes Britanniæ ſingulos ſolicitare, appellare, hortari, item Annam puellã uer
borum omniũ illecebris irretire, quò uellẽt ſe in fidem Caroli permittere, ſed
ſpeciatim puellam per illas etiam honeſtas matronas, quibus in diſciplinã tra-
dita erat, aggrediendam curabant, ut tam ſplendidis nuptiis, non recuſaret ſe
Carolo regi potentiſsimo iungi: & ne uirgo legũ pertimeſcens religionis me-
tu cõmoueretur, ac ab auditione de ea re auerteret, eius auribus inſtillabant,
facta cum Maximiliano ſponſalia nullius eſſe momenti, quòd iniuſſu Caroli
regis, ad quẽ dominatus Britanniæ proprietas pertineret, facta forent, eſſetq́
matrimoniũ nõ conſummatũ. Hæc nimirum cauſa erat, cur nulla concordiæ
actio firma eſſe poſſet. Præterea Franci quoniam Carolus iam diu apud ſe ſer
uarat Margaritam filiam Maximiliani ſibi pactam, itidem affirmabant ea
ſponſalia non teneri, quòd puella id ætatis eſſet, qua nondum poſſet neq́ da-
ri neque duci in matrimonium, ac ob id integrum eſſe Carolo eam repudia-
re: his artibus puellam neſciam mali in eam adduxere ſententiam, ut ad extre
mum nõnullis Britannorũ principibus, pretio deductis ab officio, adiutori-
bus,

bus, credens ſe iure poſſe facere, quod Franci petebant, non negauerit uenire in fidem Caroli, atq; illi nubere, ut hoc demum pacto ſe atq; patriam bello liberaret, quo duriter premebatur. Quod ſanè remediũ principes illi Britanni, qui cum Franco ſentiebãt, ideo rebus quoq; publicis magis conſentaneũ iudicabant, quòd iam pro certo haberent, ſe fruſtra expectare ſubſidium à Maximiliano. Tum Carolus hoc pacto negotio ex ſententia cum Anna principe clàm confecto, Anglicos oratores re infecta domum redire facilè permittit, ac quantum poteſt, nuptias maturat.

Henricus interea uſq; eò patientia uſus, dum res in quo caſu eſſet, luculentius appareret, antequam legati redirent, animaduertens Francos aſtu omnia agere, nõ amplius legationibus pacificatorijs, ſed armis controuerſias omnes finiendas ſtatuit, & id quidem nõ ſine moleſtia, quòd meminerat illa ſuperiora in ſe Caroli officia, quæ eius animo infixa perpetuò manſiſſent, niſi fuiſſet tam iuſta de cauſa ad bellũ uocatus, ſed cùm culpa uacaret, nõ dubitauit captũ neceſſariò conſilium ſequi: igitur conuocato principũ concilio, primũ exponit cauſas belli ſumendi contra Francos, deinde eos poſcit pro bello pecuniã. Cauſas belli cuncti generatim probãt, ſuãq; operã pro ſe quiſq; offert. Rex collaudata ſuorũ uirtute, ut populus tributo nõ grauaretur, cui gratificandũ exiſtimabat, uoluit molliter ac leniter pecuniã à locupletioribus per beneuolentiã exigere. fuit id exactionis genus ab Edouardo rege excogitatũ, uti in eius uita ſcripſimus. Itaq; egit cũ amicis, ut ſponte in ſumptus belli pecuniã corrogarẽt, quòd ipſe ex ea re beneuolentiã ſingulorũ menſurus eſſet, ut qui ſcilicet plus daret, plus diligere ſe cenſeret. Hinc uidere licet perinde in Republica ualere, quòd ſemel actum ſit ad principis utilitatẽ, ac in iudicijs rem ſemel conſtitutam, ad præiudiciũ iudicaturis præbendũ. Rex ita bene magnam pecuniæ ſummam cõmodè confecit. In eo item conuentu nonnulla decreta ſunt, quæ ad præſentem regni ſtatum maximè conducerent.

Dum hæc in Anglia fiebant, Maximilianus domabat Flandros, à quibus paucis antè diebus per tumultũ captus, in cuſtodiam traditus fuerat, cui rex Henricus auxilio miſerat Aegidium Dabeneium Caleti præfectum, cum tribus armatorum millibus: ſed hæc aliquantò prius acciderant. Ad ultimum ultimus Flandros Maximilianus, in Carolum ſibi manu uindicandũ ſtatuit, quòd ille ad ſe Margaritam filiam repudiatam per eos ipſos dies remiſiſſet, quodq; prout ſuſpicabatur, Annam Britannorũ principem præripere conaturus eſſet: ſed quia tantam belli molem per ſe diu ferre nõ poterat, Henricũ regem ſibi ſocium quærendũ putauit: quo capto conſilio, mittit Iacobum Contibaldum uirum grauem in Angliam, qui regem ad eam ſocietatẽ hortetur, eiuſq; uerbis recipiat ipſum ſeruiturũ bello amplius duobus annis, cum decem millibus armatorũ, & cùm ipſe prior paratus fuerit in bellum exire, tum admoniturũ Henricum, ante ſextum menſem, quàm in hoſtem eatur. Maximilianus hoc nuntio maximè excitauit Henricum, qui decreuerat, ſicut ſuprà memorauimus, Britannis ultimo ſaltem in diſcrimine opem ferre, quod iam adueniſſe tempus ratus, ſua ſponte bellum comparabat, cùm illi grauiter diuexarentur, quò Francos libertati ipſius populi Britannici, uitæ, ſanguini imminentes cohiberet, arceret, propulſaret: uerùm ubi audiuit Maximilianum illud idem facturum, maiore animo ad id ſtudium incumbens, reſpondit Ia-

cobo se daturū operā, ne offenderetur imparatus à Maximiliano belli socio. Atq; ita compositis rebus, Henricus legatū ab se dimisit. Interea Carolus Annam Britannorum principem in fidem recepit, in matrimoniumq; duxit, eius principatu dotis nomine potitus. Sic denicq; Britanni in Francorum potestatem uenere. Hoc ubi Maximilianus resciuit, nimia ira percitus, quòd Francus non satiatus iniuria repudiatæ filiæ, etiam Annam sibi pactam eripuisset, Deum tantorum facinorum ultorem deuocare, ac omnia in Carolum maledicta conferre, eidemq; iamiam sexcētas mortes intentare, sed pòst paulùm, ut se collegit, suum decus armis ulciscendum existimans, continuò oratores ad Henricum misit cum mandatis, ad quem & literas dedit, quibus commonefaciebat regem, ut quamprimùm exercitum pararet, ac se breui tempore præstò fore, ut Franco bellum faceret.

Credit promissis Maximiliani Henricus, quòd non ignorabat capitale odium inter eum & Francū exardere, & protinus delectum militum habendū, milites q; armandos, ac classem instruendam curat, qui celeriter nuntios in omnes regni partes dimittit, uocatq; ad se optimos quosq; bellipotentes. Quo audito nuntio, haud mora, summi mediq; infimiq; homines sumptis certatim armis, conueniunt partim cupidi operam nauandi rebus sui principis, partim conserendi manū cum Gallis, cum quibus Angli nō inuiti confligere solent. Itaq; primo quoq; tēpore pro se quisq; cum bene magno militū numero Londinū approperat, & ante alios Ricardus Thomas cum ingēti Vuallorū manu, item Thomas Derbij, Georgius Salopiæ, Thomas Harundelli, Edmundus Suthfolchiæ, Edouardus Deuoniæ cum Gulielmo filio adolescēte animi pariter atq; corporis uiribus florente, Thomas Ormondiæ, Georgius Cantij, comites, Thomas Dorcestriæ marchio, Ioannes Chenius, Aegidius Dabneius, Ricardus Gilfordius, Ioannes Raynsforthus, Iacobus Terellus, Ioannes Sauagius, Thomas Baro ex Heltona, Gulielmus Bulmerius, Edouardus Stanleius, Gulielmus Percius, Thomas Tempesta, Ioannes Fortiscudus, Ioannes Vuyngfildus, Georgius Neuyllus Burgenniæ regulus, Thomas Terellus, Edouardus Ponyngus, Gulielmus Say, Robertus Vuyngfildus, Ioānes Verneius, Ricardus Polus, Ioannes Darellus, Gulielmus Bolognus, Ioannes Donne, Ioannes Rysleius, Robertus Littonus, Georgius Verius, Gilbertus Talbotus, Edouardus Hauardus, Henricus Haydonus, Robertus Brandonus cum Thoma fratre, Gulielmus Knyuettus, Ricardus Beancampus, Ricardus Delabere, Gualterus Baskeruillus, Matthæus Brunnus, Ioannes Peche, Thomas Burscherius, Ricardus Cornuallus, Ioannes Harundellius, Gulielmus Treuanionus, Ioannes Basettus, Thomas Berynfildus, Ioannes Morimerius, Thomas Vuest regulus Delauare, Ioānes Suche regulus, Edouardus Hastyngius regulus, Ioannes Polus Cobani regulus, Gulielmus Sandes, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Gulielmus Matreuersus, Alexāder Baynham, Robertus Clarentius, Henricus Hogardus. Ita exercitu ualido conflato, cuius præfectus erat Gaspar Bedfordiæ dux, & Ioannes Oxonienſis comes, rex nō multò pòst cæteris rebus omnibus paratissimus, mittit Christophorum Vrsuychum, & Ioannem Ryseleium equitem ad Maximilianum, ut nuntient se in armis esse, celeriterq; in continentem uenturū, si modò intelligat eum quoque paratum esse. Illi in Flandriam profecti, officioq; functi, ad regem literas dede-

dederunt, quæ eum uehementer perturbarunt, curamq; animo maiorem inie
cere: equidem significarunt nihil imparatius, nihil impeditius, nihil inermius
Maximiliano, quòd ille totus ferè iaceret, ex numorũ caritate laborãs, adeò ut
in eo nihil esset, nullus usquam delectus, nullæ copiæ, nulla arma, & denique
omnia deficere, præter uoluntatẽ, & propterea nil esse, quod eius uiribus con
fideret. Hæc Henrico & formidinem & mœstitiam attulerunt, qui rectè pon-
derabat, si tantum bellum solus sumeret, illud magis periculosum sibi futurũ:
sin uerò omitteret, omnes se uecordiæ accusaturos esse: sed suos Anglos illud
nec; boni nec æqui facturos suspicabatur, qui meritò tantum belli apparatũ
eodem illò pertinere arbitrari possent, ut per simulationem belli lucrum face-
ret, pecunia iam speciatim exacta: quare simul multa timebat, simul dolebat à
Maximiliano autore belli suscipiendi, ita societate defraudari: qui dum quid
consiliꝫ in re ancipiti caperet, assiduè animo excubabat, cum suoq; domestico
senatu agitabat, statuit ad ultimũ, suo Marte, fortiter uiriliterq; rem obire, nõ
ignorans, militarem gloriam hoc præclariorẽ haberi, quo difficilius colligat̃,
cùm præsertim uideret se nõ posse incolumi fama, à bello discedere. Edicit ita-
que suis militibus expeditionẽ in Galliam, quibus tamen nequaq; aperit Ma
ximilianũ se fefellisse, ut id rescientes ne minus alacrioribus animis in id bellũ
intendant, simulq; omni futuro periculo prouidendi causa, antè copias sic au-
get, quàm traiiciat, ut etiam solus formidini hostibus esse possit. Igitur confla
to ingenti exercitu, VIII Iduũ Septembris Caletũ petit, ibiq; positis castris, ali
quot dies ad armandũ militem cõmoratur. Quo in loco reuersis Anglicis le-
gatis ex Flandria, omnes tum demum cognouerunt nihil auxiliꝫ uenturũ esse
a Maximiliano. Quæ res nõ metum Anglis satis suis uiribus confidentibus,
sed admirationẽ cunctis attulit, qui eam fabulam exaudierant, quòd Maximi
lianus accepta à Franco nuper tam insigni iniuria, nõ adesset, nõ instaret, non
urgeret, nõ deniq; potius opponeret sexcenta corpora, si tot haberet, q; desere
ret Anglos in cõmunem hostem mouentes. Verùm Maximiliano nõ animus
ulciscendi, sed facultas belli gerendi defecit, qui & pecunia & milite in terra
Flandria parum omnino amica carebat.

Carolus uerò rex interea tametsi animo pariter atque armis paratus, ue-
nientibus Anglis obuiam ire statuerat, attamẽ præ se ferebat, nil malle, quàm
pacem, non quin sciret eam magno sibi constituram, sed omnes sumptus in
pacem impendendos leuiores bello ducebat, quòd Britanniæ principatum
nuper adeptus timeret, ne se bello Anglico occupato, Britanni quorum ma-
ior pars grauatissimè eius imperium ferebat, subitò deficerent. Item iuue-
nis gloriæ cupidus, per ipsos illos dies inuitabatur à Ludouico Sfortia duce
Mediolanensiũ, ad bellum contra Ferdinandũ regem Neapolitanũ gerendũ,
quem haudquaquam grauatè audiebat, arbitrans optatũ negotium sibi in si-
num, Dei nutu, delatum: nam in primis cupiebat illud regnum armis recupe-
rare, diu antè sibi, uti asseueratione asseuerabat, debitum, ex eo, quòd Rhena-
tus ultimus Siciliæ rex olim sine liberis maribus moriens, testamento fecisset
hæredem Ludouicum regem eius patrem, cuius etiam rei causa, diligentius
curabat amicitiam sibi esse cum uicinis regibus, ac principibus, quò domi
compositis rebus, uacare posset totis uiribus Italico bello: itaq; concordiæ cu
pidissimus, negotiũ dedit Philippo Desquerdo uiro primario summo officio

ac uirtute prædito, qui Annoniæ præerat, ut nauaret operam, quò Anglum sibi reconciliaret. Is imperata faciens, quamprimùm ad regem Henricum antequam in continentem ueniret, literas dedit, quibus significabat se pro suo in utrunq; regem officio & obseruantia, curam & cogitationem talem suscepturum, ut speraret posse eum & Carolum Maximiliani nomine distractos, rursus in pristinam concordiam reducere, si libêret aliquos suorum ad fines agri Gallici mittere, qui secum sermonem haberẽt, quibus tales pacis conditiones offerret, ut omnino ei liceret cum honore ab armis discedere. Rex qui iudicabat re Britãnica iam amissa, quam in animo fuerat cum primis conseruare, & Maximiliano suæ causæ non satis seruire in præsentia ualente, ex usu quoque suo esse, negotium sine hominum cæde conficere, quicq; Philippum bonæ fidei uirum esse sciebat, præmisit Ricardum Exoniensem episcopum Caletum, qui unà cum Aegidio Dabeneio de pace ageret cum Philippo. Hi simul congressi, sine intermissione de fœdere faciundo usq; eò agitarunt, dum tandem æquis conditionibus, sicuti infrà dicetur, cõuenerit. Rex interea, ut diximus, Caletum transgressus, ubi omnia ad iter necessaria parauit, illinc mouens quadrato agmine, Bononiã ducit, captoq; idoneo castris loco, magna ui oppidũ oppugnare aggreditur. Erat intus firmum præsidium, quod impigrè oppidũ tuebatur, uerùm priusquam ad durum certamen ueniretur, ecce, subitò fama per castra diuulgauit, pacem à legatis esse confectam. Quæ res quanto Francis gaudio, Anglis militibus tanto fuit dolori, qui parati dimicare, nullumq; pro sua laude periculum recusaturi fremebant, atq; uociferabant oblatam uictoriæ occasionem per conditiones nulli neq; uix regi utiles, turpiter interpelari: sed ordinum duces aliquot, qui spe gloriæ onerati, æs alienum domi fecerant, suis possessionibus oppigneratis, quò huic bello magis seruirent, in primis dolebant, atq; Henrico succensebãt, quòd perinde quasi hostes metuens, intempestiuam pacem admisisset. Ita cunctos indignantes rex edocet quanto detrimento, & quot fortium uirorum morte necesse esset expugnationem oppidi longè munitissimi constare, & ideo summæ se iniquitatis condemnari debere, nisi eorum uitam sua salute chariorẽ habeat: sic suos consolatus exercitũ Caletũ reducit, quòd iam tum odorari cœperat motus impendẽtes, per quendam Ricardũ alterum Edouardi regis filiũ apud Flandros, operatione Margaritæ principis, ab inferis ad superos subitò reuocatum. Quos quidem motus dubio procul bello quod flagrabat, ipse Henricus implicatus, postea non sine suo malo comprimere coactus fuisset, atq; tunc accipere ab hoste, non dare conditiones pacis, nisi uoluisset uno momento & militiæ & domi hostibus laborare. Hæc animo prospiciẽs Henricus, eo consilio rem cum Franco transegit, ut externo bello liberatus, expeditius domesticis futuris turbis occurreret. Summa autem pactionis fœderis fuit, ut Carolus primùm solueret benne magnam pecuniæ summã Henrico, pro sumptibus in id bellum factis, iuxta æstimationem legatorum, deinde in singulos annos millia aureorum uicena quina penderet, per aliquot annos, pro impensa ab ipso Henrico facta in copias, quas Britannis auxilio misisset: idem dedit & singulis Henrici consiliarijs primarijs munera, constituitq; tam ex sua liberalitate, quàm more maiorum, ut ex ærario suo quotannis eis pecunia promereẽt, quò consultando uel fauerent rebus suis, uel minus aduersarentur, & id, rege Henrico non abnuente, quo-

te, quoniam humanitatis eſt à quouis amicitiæ cauſa, donũ capere. Franci reges poſtea bello Italico implicati, id annuum uectigal etiam Henrico octauo ſeptimi filio pependerunt, quò tandem debitam pecuniam perſoluerent, amicitiamq; ſeruarent. Henricus paucos dies Caleti moratus, in Angliã cum exercitu rediit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXCIII, & cùm Henricus regnare cœpit, VII. In ea Bononienſi oppugnatione ut breui, nulla ferè cædes facta eſt: ex Anglis in primis cecidit Ioannes Sauagius uir ſtrenuus, qui cum Ioãne Ryſeleio clàm caſtris egreſſus, dum temerè oppidi muris obequitaret, à Gallis ſubitò circumuentus capitur: ſed ira accenſus, cùm etiam captus animi magnitudine reluctaretur, pugnando interficitur. Ioannes uerò Ryſeleius cõcitato equo, ad ſuos incolumis ſe recepit. Henricus ubi fuit in Anglia, nihil prius habuit, quàm Alphonſum ducem Calabriæ in collegium equitum Gartĩ ordinis adſciſcere, cui haud multò pòſt per Criſtophorum Vrſuychum legatum ſuum, miſit inſignem eius ordinis ueſtitum. Legatus Neapolim profectus, tradidit duci religioſum amiculum, quod ille ſumma cum reuerentia accepit, ac reuerentius induit, qui eo munitus, & per id ab Henrico amicus appellatus, aduerſus omnia inimicorum arma ſe tutum fore ſperabat: ea enim cauſa fuit, quamobrem per idem maximè tempus, in illud collegium uenire uoluerit, cùm audiret Francos in ſe bellum comparare. Atqui iampridem ea conſuetudo ferẽdi auxilij obſoleuerat, cui rei memoria noſtra teſtimonio fuerunt frequentes quorundam Italorum principum imploratione, qui patria pulſi, neq; uel à Francorum neq; à Burgundionum ſociorum equitum collegijs ſubleuati ſunt. Alphonſus paucis pòſt diebus legatũ Anglicum ampliſſimis donatum muneribus domum dimiſit.

Carolus ſecundũ hæc, cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus icit, Ruſcinone oppido, quod eſt poſitum ad Pyrenæos mõtes, ei reſtituto. Item adiutoribus multorũ principũ legatis, qui regũ animos lenire conabantur, uenit & cum Maximiliano in colloquiũ, pacemq; ad tẽpus coagmẽtauit, quò ſic bello Italico quod Ferdinãdo regi, atq; adeò omnibus Italis ſibi faciendũ ſtatuerat, maioribus uiribus ac expeditius operã dare poſſet. Quibus rebus confectis, Carolus equitatu, peditatu, claſsibus, auxilijs Italorũ paratus in Italiã irrupit, nullo negotio potitus eſt regni Neapolitani, cum Venetis ſequundũ prælium edidit, domũ uictor reuertit. Poſt eum, Ludouicus rex cùm iam uia patêret, iterum Italos inuaſit, recepitq; regnũ ipſum paulò antè amiſſum de Federico rege, ſub imperiũ ditionemq; redegit Mediolanum, ſed aliquanto pòſt uaria uſus fortuna, regnũ amiſit, cum Mediolanẽſi principatu. Atq; ita Galli tempeſtate noſtra nihilo melioribus euentis in Italia bella geſſere, quàm eorũ quondam ſuperiores feciſſe, memoriæ proditũ eſt, quippe qui quot primo acceſſu loca cladibus affecerũt, totidem poſtremò ſua cæde nobilitarũt, id quod tamẽ multos miſeros mortales omnibus antea fortunis euerſos parũ omnino ſubleuauit. Inde Hiſpani in Italiam uenerũt, qui profligatis Gallis, Neapolitano regno potiti ſunt, quod etiam nunc tenent. Germani quoq;, hoc eſt, Heluetij nouiſsimè in partem prædæ uocati, aliquot oppida ceperunt, habentq;.

Inter hos uerò poſt homines natos ualde terribiles Italiæ motus, nullus ferè populus, nulla priuata domus, nulla nobilis familia, nullus denique locus fuit, quin aceruis corporũ, ac ciuium ſanguine redundarit, cladem, iniuriam,

detrimentũ, plagam acceperit, atq; modis omnibus sufferre oportuerit, uno uel altero tempore, alia omnia mala, quæ ex inimicorum uictoria extitissent. Quæ equidẽ tanta reginæ quondam terrarũ labes nõ sua sponte facta est, sed ipsi Itali ruinæ uiã fecerũt: nam ætate nostra, ita usu uenit, ut principes Italiæ cùm suas res sub manus succedere pari gaudio atq; lætitia exultarẽt, & ob id, desides domi sedentes ac mulierũ quasi ritu, inter se altercãtes, discordias cõci tarent, inimicitias & simultates nõ cum hostibus, quẽadmodũ cõsueuerant, at secum exercerẽt, facilè pristinæ gloriæ immemores studio ulciscẽdi iniurias, per libidinẽ dominandi, suæ Reipublicæ fundamenta euertere affectarint: & quia de domesticis uiribus desperabãt, protinus externos homines pecunijs, donis, pollicitationibus tentare, cõcitare, solicitare, hortari, ac nuntijs frequẽ tibus accersere placuerit. Illi autem partim præmio, partim spe imperij atque prædæ adducti, magno cum agmine in Italiam aduolarunt, eamq; maiore ex parte deuastarunt, spoliarunt, occuparunt. Ac ita Itali uelut furore acti, dum alij alijs nocere conati sunt, Italiam mari atq; altis montibus naturæ beneficio undiq; septam, exteris gentibus reserarunt, secq; ferè omnes perditum ierunt. O progeniem æquè iniquã, ut impiam, tantí ne tibi discordia fuit, ut æternũ patriæ malum inureres? & tandem multò miserrimam, quòd uisa ruina, quam edidisti, magis te pœnituit cœpisse, quàm licuit desistere. Sic peccati dedisti pœnas, simulq; cognouisti, etsi serò, in salute tuæ reipub. tuam salutem fuisse repositã. Istius autem mali caput fuit Ludouicus Sfortia, qui id temporis res Mediolanensium suo arbitratu, duce Ioanne Galeatio nepote ex fratre, guber nabat. Quamobrem reclamante Alphonso duce Calabriæ, quòd per id, ipse Ioannes Galeatius eius gener suo fraudaretur imperio, Ludouicus solicitauit Carolum ad bellum Neapolitanũ, quo Alphonsus qui Ferdinando patri pau lò antè mortuo successerat, primùm regno, deinde uita priuatus est. Sed Lu douico haud diutinæ lætitiæ inimici interitus fuit: siquidem à Ludouico re ge, qui Carolo successerat, per Heluetios, quorum bene magnum conduxerat numerum, proditus capitur, ducitur q; in Galliam, ubi miserrimè uitam fini uit, perinde ut in euangelico uerbo est, Væ homini, per quem scandalum ue nit. Cœpit hæc malorũ lues in Italia id temporis sæuire, cùm Carolus in eam terram descendit, duratq; etiam nunc, qui est annus salutis humanæ MDXII. Plus nimio fortè diuertimus, sed ad filium Edouardi hominũ astu ab orco in lucem reuocatum, iam ueniamus, qui regni quietem nonnihil obturbauit.

Margarita Burgundiæ princeps nutrita inter nobilium factiones, ut suprà memoraui, non poterat non peius in dies singulos odisse Henricum Angliæ regem, ex eo quòd familia longè inimicissima ortus esset, quare dies noctesq; pestem aliquam in eum conferendã cogitabat, qua tandem aliquando homi ne confecto, sanguine inimici expleret odiũ suum, & imperiũ regni ad quem piam suæ factionis uirum peruenire: itaq; posteaq; uidit omnes Ioannis Lin colnensis comitis, atq; suos conatus paulò antè male cecidisse, ad antiquisi mum officiũ reuersa, aliam ab integro ordiri cœpit telam, quæ Henrico inex tricabilis esset. Fortè reperit iuuenem quendam hominem Tornacensem, for mà nõ ineleganti, ingenio acuto, uafroq;, cui nomen erat Petrus, cognomine Varbechus, sed postea ob eius uecordiã cõtemptui ac ludibrio habitus, appel latus est ab Anglis Perychinus, qui Anglicã nõnullas q; alias callebat linguas,

ac à

ac à paucis cognoscebatur, ut homo obscuro loco natus, & qui egestate pressus, iam inde usque à pueritia, uagari per diuersas nationes & gentes cœperat. Hunc Margarita aptum esse existimans quem confingeret esse illum Eduardi regis sui fratris filium ducem Eboracensem, cui nomen fuit Ricardus, apud se aliquandiu occultè tenuit, docuitq; ita diligenter de rebus Anglicis, decq; Eboracensis domus institutis, atq; genere, ut ille postea omnia memoria teneret, facilè narraret, mores repræsentaret, faceretq; apud omnes fidem per ea, se in Eboracensi familia procreatũ: quia hoc generi hominum natura quasi datum est, ut qui sunt eius stirpis, cupidè suorum maiorum laudes consequi nitantur. Margarita ita parato negotio, quod inimico exhibendum curabat, ubi audiuit Henricum regem aduersus Carolum bellum cõparare, rata tempus idoneum esse, ad res nouas moliendas, misit Petrum clàm in Hyberniam, ut ibi iuuenis uafer inter Sylueſtres homines ad nouos semper motus paratissimos, nouæ factionis semina iaceret. Petrus in Hyberniã delatus, breui tempore sua astutia tantum gratiæ cum illis hominibus iniuit, ut bene multi principes dictis fidem habentes, eum non secus ac si re, ut uerbo prædicabatur, regis filius esset, honore & dignitate tractare cœperint, & sequi, & armis iuuare, ac cætera suppeditare, quæ ad bellum opus forent, non negarint. Inter hæc, fama eius rei ad Gallos perlata, Carolus uocauit ad se Petrũ, ut illum armaret in Henricum contra se uenientem. Cepit lætitiam Petrus ex eo nuntio, secq; iam in cœlo esse putabat, quòd inciperet in familiaritates regum intrare, ac statim ad Carolum se contulit, à quo amanter accipitur, ornaturq; cohorte ac cæteris rebus, quæ hominem regio genere ortum decerent. Verùm haud multò pòst facta, ut dictum est, cum Anglo pace, Carolus hominem ab se ablegauit, qui ita de tanta spe deiectus ad Margaritam in Flandriam rediit. Margarita cui à principio quotidie horæ quibus expectabat certum scire, quomodo cum iuuene actũ esset, longæ uidebantur, & postremò de eo repudiato à Franco, dolor in animo hærebat, uenientẽ Petrũ perinde quasi nuper natum ac ab se nunquã antea, sicut bellè dissimulabat, uisum, tanto accepit gaudio, ut uix præ lætitia, compos mentis esse uideretur, atq; ut gaudiũ suum apud omnes notum faceret, primùm congratulabatur palàm nepoti salutem, iuuabat, delectabat, iterum atq; iterũ audire, quonam pacto ille à cæde seruatus, per alienas partes euagatus fuisset, postliminioq; rediisset, quò sic cunctis fidem faceret, illum omnino esse Ricardum Edouardi fratris filium: postea adolescenti summos honores habere cœpit, quem etiam eius causa, Flandri principes omnibus officijs prosequebantur: & quò cõmentum magis specie ueritatis occludebatur, eò plures credebant adolescentem nutu Dei, saluũ esse, ac ab initio, per quempiam fidelem Edouardi eius patris familiarem, aliquò terrarum longè gentium deductum, atq; sic euasisse manus Ricardi regis, qui tandem aliquando auitum regnũ recuperaret. Peruasit uno ferè momento fama nõ obscura tãti miraculi, per omnes uicinas ciuitates, sed multò celerius per Angliã, ubi equidem operæpretium est non silere rem non modò uulgo creditam, uerumetiam statim fuisse uiros quoq; illustres, qui id pro certo habuerint. Itaq; ubi diuulgari cœpit Ricardum Edouardi regis filium uiuere, atq; apud Flandros in summo haberi honore, non aliter actutum germinant seditiones, ac ineunte uere, solent arbores se in uarios induere flores: primùm enim perdi-

tissimi quique homines qui se ob infinita edita scelera, asylis continebant, aut egestate ac ære alieno opprimebantur, ad Petrum in Flandriam aduolant, deinde principes quamplures inter se coniurant, quorum alios impellebat temeritas, alios certò quodammodo scientes Petrum esse Ricardum Edouardi filium, studium factionis Eboracensis solicitabat, alios arbitrantes se male muneratos ab Henrico rege, ob operam ab se in eum enauatam, cùm indignatio, tum auaritia urgebat, alios demum desiderium nouandarum rerum præcipites in eam coniurationẽ agebat. Ita rumor non quidem raucus renati Ricardi ducis Eboracensis trahebat totã ferè Angliã in partes, diuexabatq; spes & metus animos hominum, nec erat qui de tali re nõ uehementer laboraret, pro se quisq; de suo sensu, & periculum & commodum metiebatur.

Rex autem ubi audiuit de hoc importuno Margaritæ commento, tam ipse, quàm eius amici haud mediocriter mirabantur, potuisse cuiquam mortalium talem dari mentem, ut confidenter auderet tam pernicioſam atque non modò mirabilem, sed omnino prodigio similem excogitare fabellã, per quam manifesta fallacia sic faciem ueritatis præ se ferret, ut multi Anglorum optimatum (id etenim ille iam persentiebat) quod malitiosè & stolidè simulabatur, pro certo haberent, ita ut iam tum animo cerneret, eam fabulam pestilentissimam aliquid omnino ruinæ edituram, nisi maturè constaret inter omnes, fabulam, nefariamq; fraudem esse. Alij autem quibus bella, tumultus, seditiones cordi erant, nouitate hac gaudentes, nihil in re tectum aut ueteratorium, sed quicquid fama dissipasset, syncerum & apertum esse ducebant, sibiq; illud lucro atq; honori fore sperabant, quod in primis coniuratorum spem alebat. Et quoniam res magni erat momenti, ac multorum opibus iuuanda, idcirco placuit coniuratis præmittere aliquos in Flandriã ad Margaritam, qui cognoscerent, quando Ricardo duci Eboracensi iter in Angliam commodum esset, idq; statim sibi significarẽt, ut ipsi sub eius aduentũ, opportuna auxilia submi nistrare possent. Itaque de communi omnium consensu, Robertus Clyffordius eques cum Gulielmo Barleio, in Flandriam missus est, qui omnia amicorum noui ducis consilia Margaritæ aperuit. Margarita aduentu Roberti uald lætata, illi facilè persuasit omnia esse uera, quæ rumor de Ricardo duce diuulgasset: postea ostendit Petrum ipsum, qui Ricardi personam multa arte induerat, mirisq; laudibus apud eum in cœlum tulit, quòd esset omnibus uirtutis bonis ornatissimus, suorumq; maiorum similimus. Robertus uiso adolescente, credidit protinus eum regia stirpe ortum, illudq; ad socios scripsit, & ut plus fidei dictis haberetur, addidit se de facie rectè nouisse hominem. Tum acceptis Roberti literis, principes noui consilij causa concitandi populi ad aliquos motus faciendos, passim prædicant, nihil à uero esse uacuũ, quod paulò antè de duce Eboracensi uulgò dictũ esset: sed id tam simulatè faciunt, ut audientes neminem unum eiusmodi rumoris certum autorem notare queant. At rex ubi animaduertit rem uanam haudquaquam apud uulgus euanescere, iam sibi consulendum, iam patriæ cum qua suum malum coniunctum uidebat, prospiciendum putat, qui coniurationem aliquam iam factam suspicans ex eo, quòd Robertus Clyffordius clàm discessisset, continuò uiros aliquot equestris ordinis cum electissimis militibus, quoquouersum ire iubet, qui omnes maritimos exitus claudant, ut ne cuipiam potestas sit nauigandi, néue

néue ullus ſine commeatu, continentem petat, aut in inſulam accedat, quin uias quoque omnes & calles, ne quis ad littora eat, uel uſpiam hominum conuentus fiant, diligentiſsimè cuſtodiri mandat. Poſt hæc, ut ne in Anglia, aut alibi homines eius rei credulitate quæ etiam in optimi cuiuſque mentem facilè irrepere poteſt, decepti uel obſtinati diutius inſaniant, exploratores ad omnes Belgicæ ciuitates mittit, qui originem Ricardi ducis promiſsis præmiſs indicantibus perquirant, ſcribitq; ad amicos, ut idem faciant. Illi in Galliam profecti, dum alij alia loca peragrant, quidam Tornacum perueniunt, ibiq; intelligunt Ricardum humili loco natum, nomenq; à primo habere Petrum, cognomento Varbechum, idq; multorum teſtimonio conſtare. Ita conquiſitores regij officio functi celeriter redeũt, ac comperta demonſtrant. Sed amici quidam regis per literas, & ſecretos nuntios, multò planiora ea omnia faciunt. Igitur Henricus patefactam fraudem primo quoque tempore non modò per Angliam, uerumetiam per omnes tranſmarinas partes diuulgandam magnopere curauit, qui confeſtim legauit in Flandriam ad Philippum archiducem, eiusq; conſiliarios, cùm ille per ætatem, nondum ad gerendas Reſpublicas idoneus eſſet, Edouardum Ponyngum equitem, ac Gulielmum Varamum iuriſconſultum, ſacerdotem ſumma modeſtia & grauitate præditum, qui palàm declararent illum adoleſcentem ſordido genere natum, falſo ſumpſiſſe perſonam & nomen Ricardi ducis Eboracenſis, qui olim unà cum Edouardo fratre, in turri Londinenſi, iuſſu Ricardi patrui necatus fuerat, ſicut nemo homo neſciebat, & ſecus credere, uel affirmare, ſummæ eſſe dementiæ, cùm ſatis etiam argumento non mediocri liqueret Ricardum regem tollendo è medio Edouardum maiorem natu Edouardi regis fratris filium, nihilo plus ſecuritatis habiturum futurum fuiſſe, ſi paſſus fuiſſet ſeruari Ricardum alterum filium, qui paterno nomine, itidem regnum Angliæ iure obtinere deberet, ac propterea rogarent Philippum, eiusq; principes conſiliarios, ut ne uellent tam manifeſto commento ſingularis nequitiæ pleno fidem habere, néue tam fucoſæ perſonæ quæ ſuum ipſius & nomen & genus fraudulenter mentiretur, auxilium ferre, aduerſus ipſum, qui ſuperioribus annis Maximilianũ eorum principẽ bello Gallico preſſum, domeſticiſq; ſeditionibus laborantẽ iuuiſſet. Cum his mandatis legati in Flandriam profecti, humaniter à Philippo accepti ſunt, atq; poſtea facta copia fandi, Gulielmus luculentam habuit orationẽ, qua diligenter mandata regis explicuit, in extrema ſua ipſa oratione nonnihil cauillatus in Margaritam, quòd monſtra pareret, quæ ætate iam decurſa, intra paucos annos, duos, Lambertum, cuius ſuprà mentio facta eſt, & Petrum, nõ octauo nonóue, uti fit naturaliter, ſed centeſimo octogeſimo menſe, enixa eſſet: tot enim menſes conficiunt annos circiter quindecim, quot quidem annos ambo pueri antè habuerãt, quàm illa eos quaſi è partu, in apertũ protuliſſet, & illos quidẽ nõ infantes, at id ætatis pueros, qui ſtatim nati bella regibus facerent. Cæterũ iſtuc ſcõma etſi Margaritæ magnũ inuſſit dolorẽ, maioremq; fecit Petro, quòd fraus iam diluxiſſet, tamẽ eò magis mulier inflammata, q; territa, nihil reſtinxit odiũ, ſed ignem nouum ſubijcere cupiens, tum Petrũ aduerſus Henricũ ſibi armandũ ſtatuit. At Philippus & eius conſiliarij poſt longã diſceptationẽ, an Petrus foret Edouardi filius nec ne, reſponderunt oratoribus, ſe deinceps Henrico gratificandi gra-

tia, nullã Petro opem laturos, sed si Margarita ferret, nõ esse in manu sua, ut il lam impedirent, quandoquidẽ mulier libera in sua dotali terra omnia pro suo iure ageret. Hoc accepto responso, legati in Angliam redeunt, actaq; edocent.

Interea Henricus in rem suam uigilanter incumbens, præstare existimauit procellas quas impendêre cernebat, consilio, nõ armis, si id per suos principes fieri liceret, auertere, optimè gnarus sæpe ex tumultu tumultum solere oriri: itaq; statim misit exploratores in Flandriam, alios quidem, qui simulantes se ad Eboracensem ducem transfugisse, scrutarentur coniuratorũ consilia, eo rumq; omnia: alios uerò, qui Robertum Clyffordium ac Gulielmũ Barleium promissa impunitate, ad reditum hortarentur. Illi utrunq; diligenter fecerũt, & nomina quorundam conspiratorum nouerunt, & Roberto Clyffordio ut ab incœpto in quo nihil esset firmitudinis, desisteret, persuaserũt. Gulielmus uerò Barleius de sententia deduci non potuit, qui tamen non diu in ea uolun tate fuit: nam biennio pòst, data ab Henrico uenia, ad sanitatem reuocatus, do mum se retulit. His actis, qui in Flandriam missi fuerant ad indagandas ini micorum technas, alius post alium à fictitio duce clàm discedentes, ad Henri cum rediere, atq; nomina quorundam qui in coniuratione erant, detulerunt. Nonnulli tamen illic remanserunt, ut Robertum redeuntem comitarentur, quorum statio mirabilem in modum coniuratorum spem infirmauit, quòd paulatim læderentur, & neminem hominem cauendum cernerent. Rex om nes coniuratos exploratorum indicijs patefactos comprehendi, atque ad se Londinum perduci iussit, quorum principes fuerunt Ioannes Rateclyffus, Simon Monfordius, Thomas Thuartus, equites, Gulielmus Dabeneius, Ro bertus Rateclyffus, Ricardus Leseius, complures q; alij. Item sacerdotes ali quot, Gulielmus Richefordius, & Thomas Ponys, ambo monachi Domini cani ordinis, Gulielmus Suttonus, Gulielmus Vrseleius decanus, quem uo cant, diui Pauli, & Robertus Laybornus. Reliqui uerò nouæ sectæ locij, ubi audiuerunt indicatum esse de coniuratione, in diuersa asyla se receperunt. Illi omnes comprehensi proditionis damnantur, ex quibus securi feriuntur tres duntaxat, Simon Monfordius, Robertus Rateclyffus, & Gulielmus Dabe neius, ut capita & autores eius nefarij consilij. Cæteris autem unà cum sacer dotibus, ob reuerentiã ordinis, parcit. Fuit & cõcessa uita Ioanni Rateclyffo, sed Caletũ ductus, ibiq; in custodiam traditus, quia corruptis custodibus fu gere conatus est, mox ipse etiam capite mulctatur. Pauci deinde interceslere dies, cùm Robertus Clyffordius, partim Henrici promissis adductus, partim quia audierat plerosq; illustrata iam coniuratione, pœna affectos, ac incœpto negotio nil perditius, nil desperatius esse, clàm ex Flandria discessit. Rex de ea re certior antea factus, confestim in turrim Londinensem se contulit, eo loci expectaturus, dum Robertus ueniret. Eò pertinebat illud consilium, ut si Ro bertus principes aliquos eius coniurationis participes indicaret, sine suspi tione possent accersiri ad eum locum, in custodiam. Ponam prius quàm ca tera explicemus opinionem, quæ id temporis uehemens per animos mul torum peruaserat, de Roberti transitu ad Flandros. Fuere qui putarint Ro bertum exploratum ab Henrico missum fuisse, & ea de causa, facilè redijsse cum eo in gratiam. Verùm secus atque creditum est, certo argumento fuisse constitit, quòd id consilium & Roberto malo fuit: nam non mediocrem eius

nomini

nomini notã inuſſit,& illius amicis fraudi, quin poſthac Robertus cum Henrico rege in minore gratia multò fuit, ut qui culpa non uacarit. Igitur Robertus Eboracenſis familiæ ſtudioſiſſimus,à principio cauſa nocendi Henrico,ad Margaritam tranſiſſe uiſus eſt,ut errore ductus,qui Petrũ pro Ricardo Edouardi filio habuerit. Ad rem redeo.

Robertus interea uenit, & regi ad pedes prouolutus ueniam primùm petiuit,deinde interrogatus, totius coniurationis ordinem,& quæ in Flandria gererentur, aperuit, poſtremò ſociorum nomina detulit, & in primis Gulielmi Stanlei. Ea re cognita, rex ualde perturbatur, quòd Gulielmus eius culpæ affinis eſſet, qui præpoſitus ipſius cubiculi erat, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, cuius multa in ſe merita, ſed maximum illud beneficium numerabat, quòd eius præſertim opera, Ricardum regem uiciſſet. Quas ob res non poterat adduci, ut Roberti primùm dictis crederet, ſed ubi certæ res ueri indicij apparuerunt, deinde Gulielmum comprehendi, atq; examinari iuſſit. Ille nihil inficiatus, ſed ſi quid peccatum erat,ingenuè faſſus eſt. Peccatum eiuſmodi fuiſſe ferunt: orto enim ſermone inter Gulielmum & Robertum,de Petro,qui ſe falſo Edouardi filiũ prædicabat, Gulielmus profeſſus eſt ſe nunquam arma in eum iuuenem laturum,ſi certum haberet Edouardi filium eſſe. Id arguit Gulielmũ ira, ut fit,ad punctum temporis permotũ, alieno ab Henrico eſſe animo, unde ſuſpitiones ortæ, ad quas poſtea acceſſere ea, quæ Robertus indicauerat. Interea rex dubius animi erat, quid de Gulielmo ſtatueret,conſiliumq; capiendum euentu ponderabat: nam timebat, ne eius ſupplicio Thomæ Stanlei fratris de ſe bene meriti animum offenderet: contrà ſi iniuriam condonaret, ne cæteri ea lenitate audaciores facti, peiora molirentur. Itaque ad extremum placuit, ut ſeueritas uinceret, ac ita Gulielmus capite damnatus morte afficitur.

Quid autem fuerit, cur ſyncera Gulielmi uoluntas erga Henricum regem, ſimiliter uerſa ſit poſtremò in maleuolentiã, atq; regis amor aduerſus Gulielmum, mutatus in odium, rationẽ utriuſq; rei hanc afferũt: Henricus enim,ut cætera ab initio collata mutuò inter eos officia omittamus, in illo prælio, quo denicq; Ricardũ regem & uita & regno ſpoliarat, paucis ſtipatus armatis cùm repentè ab ipſo Ricardo circumuentus eſſet, ita ut eius uita iamiam periclitaretur, Gulielmus miſſus cum ualida militum manu,à Thoma fratre, qui propè locum pugnæ,cum ſuis copijs conſederat,confeſtim ac peropportunè ſubſidio uenit, eumq; à cæde ſeruauit incolumem, interfecto ibi eodem momento Ricardo rege, ſicut ſuperiore libro eſt à nobis abundè explicatum. Fuit certè hoc beneficiũ poſt hominũ memoriam maximũ, per quod Henricus à periculo mortis liberatus, conſeruatusq;, regnum ſibi quæſiuit. Contrà Henricus ſtatim ut regnũ obtinuit, gratiæ nõ oblitus, de qua meminerat, & prædicabat libenter, primũ Thomam Stanleium fecit comitem Darbienſem, deinde Gulielmũ magnis donatum muneribus cubiculo ſuo præfecit, ſummoq; in honore habuit. At Gulielmus tametſi magnũ amicitiæ locum apud regem tenebat, magis tamen dati quàm accepti beneficij memor, menſuram adhuc confertam & ſuperfluentẽ, iuxta euangelicũ uerbum, ſibi datũ iri ſperabat, adeò ut minoris merita regis in ſe collata faceret: quæ cùm ei Henricus animaduerteret ſordere, cœpit ſic ſuccenſere, ut irritatis animis, uterq; ſuæ gratiæ fructum amiſe-

rit. Atque ita usu sæpe uenit, ut ex eiusmodi iniqua meritorum æstimatione habita, summũ beneficium, summa sequatur inhumanitas. Redeo rursus eôdem. Cæterum uidebatur tempus eius animaduersionis quo seditionum uulnera retractari summopere incipiebãt, seueritatem tum maximè poscere, cùm homines perinde quasi ab omni metu uacui, auderẽt passim iactare uoces probri plenas in Henricum ueluti regem nullo iam numero habendum, qui Eboracensis ducis in singulas horas aduentum præstolabantur. Verùm cùm eiusmodi probrosi sermones ad illius aures peruenissent, & aliquot meritas contumeliæ pœnas luissent, ac uidissent male cecidisse eorũ conatus, qui primi dementer res nouas tentassent, simulq; omnia prouisa, parata, constituta aduersus impendentes motus, cœpere sua sponte quiescere, ita, ut uiderentur uniuersi non nolle in officio permanere. Post Gulielmi casum, fit regij cubiculi præpositus Ægidius Dabeneius uir fidelissimus moderatissimusq;.

Solùm restabat, ut Hybernia purgaretur, quò si qua semina nouæ sectæ aduersariorum inter illos homines feros à Petro Varbecho superiore anno iacta fuissent, maturè extirparentur: itaque Henricus primo quoq; tempore Henricum Deneum monachum Langtonienſis cœnobij præfectum, uirum bonæ frugi ac officij plenum, quem insulæ cancellarium designauerat, & Edouardum Ponyngum cum bene magno militum numero, eò misit, qui confestim loca lustrarent, in quibus Petrus moratus esset, & quos reperissent tantæ perfidiæ affines, in eos grauiter uindicarent. Illi celeriter in insulam delati concilium nobilium regis nomine conuocant, quo coacto, Henricus cancellarius eos primùm hortatur, ut in fide maneant, deinde iubet sumptis armis sequi Edouardum copiarum ducem aduersus rebelles, qui paulò antè siue errore ducti, siue libidine nocendi agitati, Petrum pecunia uel armis iuuissent. Promisit pro sua quisque parte auxilia, sed pauci postea ea subministrarũt, ut qui Anglos plus fronte quàm mente colerent. Postquam nuntiatum est Edouardum Ponyngum uenisse persecutum omnes, quos Petrus sui studiosos habuisset, non fuit quisquam omnium ad quem etiam leuiter ea culpa pertineret, quin raptim in proximas syluas sese abdiderit. Hîc simul more patrio consilia inierunt, quibus in locis deberent aut Anglis insidias tendere, aut cum illis, si ita necessitas ad periculum uocaret, manum cõserere. In omni Hybernia duo sunt hominum genera, quemadmodum est à nobis loco perappositò, superà decimotertio huius operis uolumine demonstratum: unum mite & urbanum: ad hos ut magis tractabiles ac diuites nauigant frequenter uicinitatum continentis mercatores negotiandi causa, sed Angli in primis cõmeant, quorum mores illi facilè imbibunt, linguamq; ex assiduo cõmercio, maiore ex parte intelligunt, & omnes parent regi Anglo. Alterum genus ferum, incultum, stultum, asperum, qui à neglectiore cultu, rusticisq; moribus, Syluestres appellantur, habentq; quamplures regulos, qui inter se continenter belligerant, qua de causa, reliquos Hybernos ferocia præcedunt, ac nouarum rerum longè cupidissimi, secundum rapinas & latrocinia, nihil tumultibus magis amant. Ad istos Syluestres Hybernos Petrus se principio contulit, eisq; omnia facilè persuasit, quæ de se falso prædicabat. Igitur Edouardus Ponyngus persecutus generatim illos, qui Petrum accepissent, iuuissẽtue, aduersus Syluestres Hybernos arma conuertit, cùm præsertim ad eos etiam omnes alij eius culpæ

participes

participes ſe recepiſſent, ut ſimul ab iniuria ſe iunctis armis defenderent: ſed cùm nihil ſequundi accideret, quòd principes Hyberni promiſſa auxilia non miſiſſent, & Sylueſtres per ſaltus uagantes ob ſuorum militum paucitatem, nuſquam ad pugnam faciendam cogere poſſet, tum neceſſariò pedem retulit, & iracundia ac ſtomacho exardens, quia ſuſpicatus erat ea omnia dolo ac frau de Geraldi comitis Chyldariæ, qui inſulæ præfectus erat, accidiſſe, prout ab inimicis comitis ad ipſum delatum fuerat, eum de improuiſo cepit, captumq; duxit in Angliam ad regem. Huic poſtea licet multa obiecta fuiſſent, non defuit tamen ingenium ad leuandam culpam, quam facilè in alios deriuauit, ac ita ſe purgauit, ut à rege miſſus ſtatim factus in Hyberniam redierit, præfectu ramq; rurſus obtinuerit. Multa nempe Henrico uenerunt in mentem, quam obrem minus ſeuerè, quàm aduerſarij Geraldi factum peruolebant, ea in re agendum iudicarit, primùm hominis autoritas apud ſuos Hybernos, deinde conditio temporis, quo initium fieri alicuius belli ſentiebat, & tertio loco fiducia iampridem in comite collata. Repreſſa magis quàm compreſſa ſic ſeditionum peſte, rex nihil eſſe exiſtimãs quod in præſentia de bello curaret, ad VIII calendas Iulias, animi recreandi cauſa, in Lancaſtrium comitatũ proficiſcitur, ut ibi uiſat Margaritam matrem, quæ cum uiro ſuo Thoma comite Darbienſi, in eo comitatu per illos eos dies erat.

Dum hæc in Anglia geruntur, Petrus Varbechus in Flandria quanquam ſummum accipiebat dolorem, quòd patefacta coniuratione, & ſocijs ab Henrico ſupplicio affectis, promiſſa auxilia non uiderentur uentura, oblatam tamen imperij ſpem haud negligendam ſtatuit, fretus ducibus ſuis uiris deſperatis naufragisq;, & in primis multitudine perditorum hominum undique ex uicinis populis, ac aſylis Anglicis ad ſe conuenientium, quos ſpes prædandi ab agricultura & quotidiano labore reuocarat: itaque cum ea hominum caterua impoſita in naues, quas ope amicorum parauerat, ex Flandria ſoluit, petiturus eam partem Angliæ, in quam uentus deferret: qui ubi ad oram marinam Cantij peruenit, quia magna erat maris tranquillitas, per quam naues ſecundum littus, ſine incommodo in anchoris teneri poterant, ibi curſum ſiſtit, exponitq; in terram aliquot ſuorum militum, ut ſignificent ſe omnibus eſſe refertum copijs, ſpemq; uictoriæ non dubiam faciant, ac ita tentent, ſi Cantiani uelint ſecum ſtare, ac ſe ducem ſequi, qui aliàs ſua ſponte in reges facto tumultu, arma mouere non formidarint. Cantiani primùm audito ducis Richardi Eboracenſis aduentu, quia iam fabula ſatis diuulgata erat, dubij aliquantiſper fuere, utrum illum ſumptis armis iuuare, & ſequi, an non recipere mallent: ſed ad ultimum memoria repetentes nouos ab ſe antehac factos motus ſemper ſibi malo fuiſſe, exiſtimarunt in rem ſuam minus fore, ſi ſe cum homine magis ad uaſtandam Angliam, quàm ad uincendũ parato cõiungerent, idq; dubiũ non eſſe inter ſe diſputabant, quòd Petrus non alium ferè militem niſi externũ haberet, qui templa, qui priuata tecta, qui urbes, qui oppida, qui uicos, nõ patriã ſed prædam putaret: igitur ab illis nil eſſe, quod nõ metueret, ac propterea ab officio nõ diſcedendũ iudicantes, decreuerũt in eos irrũpere, qui deſcendiſſent, poſtq; dum ſe armarẽt, alios plures ex nauib. in terrã bonis uerbis euocaſſent: ita cõpoſito dolo, ſe ducẽ ſecuturos cõclamant. Verũ cũcta tio deliberandi attulit Petro ſuſpitionẽ, utpote quẽ nõ fugiebat uulgus ſolere

non consultò, sed subitò ac temerè semper ad nouos se incitare motus, propter quod statuit non prius pedem è naui egredi, quàm omnia tuta uideret: permisit tamen aliquot plures suorũ in terram descendere, qui ubi aliquantulo longius à nauibus progressi sunt, ecce tibi, subitò à Cantianis magno conatu contendentibus circumueniuntur, multisq; acceptis uulneribus, ad naues repelluntur. Comprehensi sunt in ea fuga bene multi, qui postea omnes supplicio affecti sunt. Petrus omisso incœpto, in Flandriam unde uenerat, abijt, expectaturus illic, dum tractaret cum suis amicis, de rebus in posterũ tempus cautius agendis. Rex uerò in itinere certior factus de hostiũ accessu, uoluit Londinum pedem protinus referre, sed postridie illius diei refrigerato iam rumore, ac altero accepto nuntio, de re bene gesta, iter reliquum conficere perrexit, misso confestim Ricardo Gilfordio in Cantium, qui ipsius nomine, collaudata eius populi fide ac uirtute, gratias generatim ageret, pro officio amãter collato, pollicereturq; ipsum fore memorem, atq; simul excubiarum munia circa littora, more patrio, obeunda curaret.

Petrus & eius duces in Flandria omnia interim circumspectantes consilia, nihil reliqui habebant, præter unum tutissimũ, ut incœptos conatus cõtinuarent, postquam nõ essent ciues, aut populi, cum quibus furorẽ suum, qui nihil refrigescebat, consociarent, ut ne tarditas belli gerendi, aut spatium daret Henrico uinciendi loca opportuna præsidijs, quòd audierint nihil esse, quod ille potius faceret, uel amicis quos in Anglia se habere confidebant, animũ adimeret: itaq; reparato confestim exercitu, statuunt ad Hybernos primùm transire, & ibi auctis copijs, inde, si ita expediat, occidentalem Angliæ partem attingere: si uerò id non procedat, recto demum cursu ad Scotos se recipere, quòd illis haud unquã soleat perpetua cum Anglis intercedere amicitia. Hoc capto consilio, Petrus idoneam proficiscendi nactus tempestatem, Hyberniam petit, ubi paucos dies moratus, quòd intellexisset spem uictoriæ minimè ponendam in solis Hybernis, qui nullis armis tegentes bellando corpora, parum aduersus Anglos in prælio ualerent, cùm uentus cœpit flare sequundus, in Scotiam nauigat, regemq; Iacobum suppliciter adit, sicq; alloquitur: Non arbitror, maxime rex, te fugere, quæ superioribus annis labes facta sit domus Edouardi quarti Angliæ regis, cuius, si nescis, ego filius sum seruatus à cæde, Dei optimi maximi nutu: Edouardus enim pater moriens constituit tutorem filiorum Ricardum fratrem ducem Gloecestrensem, quem quò maioribus affecerat beneficijs, hoc magis filios amaturum sperauit. Sed heu me miserum, quàm secus atque ille putarat, euenit? Is non tutor stirpis nostræ, sed extinctor penè fuit: ecce, ex improuiso tyrannus regnandi cupiditate captus, Edouardum meum fratrem, mecq; unà interfici iussit. Ille autem cui tam immane atque horrificum negotium opprimendi nos miseros innocentes datum erat, quanto magis scelus abhorrebat, tanto magis non edere, sibi timebat: itaque dubius animi, ut demum & tyranno morem gereret, & in parte culpa uacaret, fratrem necauit, me uerò conseruauit, ac in continentem raptum qui aliò terrarum duceret, & cùm longè gentium abessem, subitò, quemadmodum fecit, defereret, socium dedit. Sic Ricardus regnum tanquam sui sceleris prædam occupauit: ego uerò ita saluus, per ætatem tamen meijpsius ferè oblitus, usq; eò per uarias gentes uagatus sum, dum tandem aliquando qualis essem edoctus,

ad Mar-

ad Margaritam amitam meam, quæ olim cum Carolo duce Burgundiæ nupta fuerat, ueni, quæ me ut ab inferis ad ſuperos reuocatum ſummo cum gaudio accepit, & quoniam mulier cui nihil præter dotem, in ea terra eſt, non ita me iuuare, ſumptuſq; belli neceſſarios ſuppeditare potuit, quin mihi pro recuperando regno, neceſſe eſſet alienas expectare opes, idcirco eius monitu hac modica armatorum ſtipatus manu ad te confugi, à quo fama iampridem per orbem peruaſit, nunquam quempiam per iniuriam ſuis fortunis euerſum aut finibus eiectum, perinde ut ipſe à puero fui, auxilium fruſtra petiſſe. Te ipſe igitur nunc patria domoq; exul ac rerum omnium egens per maieſtatem regni tui rogo, uel atqueadeo precibus omnibus oro, & obteſtor, ut mihi ſubueniàs, uel de loco ſaltem commodes, ut non ſit amplius mihi errandum: nam ſi tua opera & beneficio & gratia, mihi licuerit auitum recipere regnum, non modò me, ſed omnes reges qui ex noſtra ſtirpe orti illud poſthac obtinuerint, ita tibi obſtringes, ut illi in referenda gratia, nũquam ſibi ſatisfeciſſe putarint.

Rex ad ea reſpondit, ut bono eſſet animo, quandoquidem ita eum acciperet, ut quiſquis eſſet, nunquam pœniteret, in Scotiam peruenisſe. Poſt hæc, conuocato principum concilio, interrogauit, ecquid ſinguli ſentirent de ijs, quæ Petrus coràm dixiſſet, ecquidq; deliberandum cenſerent. Illi quibus ſanior mens erat, multis argumentis affirmabant, ea omnia perinde ac ſomnia habenda, atq; nihil eſſe, quòd longior conſultatio ſolicitos teneret. Alij uerò non parum multi hanc dari nouam belli gerendi aduerſus Anglos occaſionẽ, è Republica fore ducebant, quòd licet nihil euentorum exploratum eſſet, tamen uideretur bellè caſurum modis omnibus negotium, ſi Petri cauſa, qualiſcunque eſſet, maturè defendenda ſuſciperetur, quandò bello inchoato, ſi Petri res bene iret, nihil ille ſuis adiutoribus negaturus eſſet: ſin minus, Henricus nullas non pacis conditiones offerret, ut ne Iacobus rex ſuis aduerſarijs ſocius foret. Viſa eſt hæc ſententia pluribus potior, quare rex ſiue errore ductus miſericordiaq; cõmotus, ſiue ſimulans, cœpit poſtea Petrum habere in honore, eumq; iam palàm Ricardum ducem Eboracenſem appellare, & ut cunctis hubi genere propinquam nuptum dedit. Illò ea affinitas pertinebat, ut rex partim leuaret inuidiam, qua breui futurum proſpiciebat, ut ex eo maximè flagraret, quòd inducias cum Anglo haberet, partim uerò, ut ne leuitatis accuſaretur, ſi poſtea conſtitiſſet Petrum alium hominem eſſe, atque ille prædicaſſet. Quibus conſtitutis rebus, dum rex bellum comparabat, Petrus lætitia exultans, quòd ex animi ſententia, Scotos in ſtudium ſui duxiſſet, ut ne ſibi deeſſet, prædicabat magna auxilia ab Anglis amicis longè ſibi obuiam uentura, cum primùm fama eſſet, ad arma uentum eſſe. Scoti etſi hiſce promiſsis exiguam habebant fidem, tamen in ſpem propè certam prædæ potius quàm pugnæ uocati, ſe celeriter armant, in fines q; Anglorum contendere incipiunt: rex uerò ut ne quid temerè fiat, ueritus ne Angli cognito Petri acceſſu in Scotiam, circa fines præſidia diſpoſuiſſent, aliquot equites præmittit, qui ſpeculentur, an agrorum coloni in armis ſint, nec ne. Equites quaquauerſum ſecundum hoſtium agros profecti, ubi omnia quieta eſſe cognouerũt, ad regem reuerſi, nuntiant tempus aggrediendi ad inuadendum aptiſſimum eſſe. Ille tum Angliam ingreſſus, primùm omnium paſſim per præcones ſignificandum cu

rabat, illis duntaxat parsum iri, qui protinus in Ricardi ducis Eboracensis fidem uenissent: deinde metus iniiciendi gratia, tam crudele bellum faciebat, ut non homines, quorum humanitatis est cæde satiari hominũ, & misericordiam impartiri infirmis, sed incendium ac calamitosa tempestas per agros, per uicos, per fortunas peruadere uideretur, qui prædando longius progressus iam Northumbrorũ agro latè populato, ultra iturus erat, nisi uidisset noui ducis hominem Anglum studiosum esse neminem, & milites præda onusti se sequi posse negassent, ac concursus agricolarũ suspitionem insidiarum attulisset: ita multum prædæ secum trahens in Scotiam reuersus est. Operæpretium est cognoscere hoc loco genus quoddam ridiculæ misericordiæ, qua Petrus permotus uisus est nihil alieno cõmodo habuisse potius: dum enim Scoto ita sæuiente in Anglum, nihil aliud nisi gemitus, & ploratus exaudiretur, ille sui semper similis, qui fraude omnia agebat, animaduertens nullos ad se fieri Anglorum concursus, & ueritus ne ob id, dolus eluceret, habereturq; contemptui, ratione quadam naturali machinæ tegendæ causa, fertur inclamasse: O me ferreũ, qui meorum calamitate nõ moueor: atq; rogasse regem, ut ne ultra suam gentem affligeret, neu patriam maiore incendio deformaret, perinde quasi patriæ amore uictus, iam misereri cogeretur: & rex respondisse, sibi uideri eum non suam, sed alienam rem curare, qui appellaret Angliam suam patriam, suamq; gentem, ex qua tamen nemo omnium bellum eius causa & nomine sumptum iuuaret, auxilioq; ueniret. Ita rex hominis infantissimi leuitatẽ perbellè coarguit, quẽ deinceps in dies magis neglexit, cùm eius facta cum dictis, & rerum successus cum promissis minimè consentirent.

At nobiles Angli eius regionis, ubi ex fuga clamoreq; incolentium rura, cognouerunt Scotos adesse, ualde conterriti, subitò ad loca munitiora confugiunt, ibiq; ad se undiq; accersitis armatis, ad resistendum se parant, præsidia circa uias disponũt, alia dimittunt, quacunq; putant hostes transituros, simul crebris nuntijs de improuiso Scotorum accessu, regem certiorem faciũt. Quibus rebus cognitis, Henricus subito malo perturbatur, domesticarũ solicitudinum repentè aculeis punctus, quippe qui non hostes tantùm, uerumetiam suos principes pertimescendos putabat, ne eorum quispiam defectionis initium faceret, periculũq; sibi crearet: quare ipse quoq; accepto nuntio, rem magnam & multæ cautionis esse ratus, opportuna remedia impigrè parat, ad primam periculi procellam propulsandam. Verùm cita hostium fuga omnes Anglorũ conatus extraxit: Scoti enim facta omnis generis præda contenti, ocyus pedem retulerunt, quàm Angli se in unum collegissent. Atq; hoc Scotici belli initiũ fuit. Rex Henricus postquam cognouit Iacobum intra suos fines se recepisse, collaudata nobilium Anglorum eius regionis uirtute, qui in officio permansissent, destitit ab incœpto negotio occurrendi periculo iam præterito, sed ne hostibus ex eo maleficio animus cresceret, decreuit sibi quamprimũ armis uindicandam iniuriam: itaq; coacto principum concilio, quid causæ instet, qui sit mentis suæ sensus, illis aperit, multisq; rationibus docet, ex Reipublicæ usu maximè esse, bellum ab hoste inchoatum persequi. Placuit cunctis, qui non minus quàm ille stomachabantur, ob tantam Scotorum audaciam, ut bellum sumeretur, ac ad id gerendum, aliquid pecuniæ tributim penderetur, quod & factum est: nam post longam disputationem, de concilij sententia, tributum

butum haud omnino graue in singulorũ hominũ capita indicitur, sed id tamẽ generis exactionis, quod agrestiũ turba omni tempore abhorruit, grauiterq; tulit. Deinde eo in conuentu, leges nõnullæ perpetuatæ, aliæ nouæ latæ sunt, quæ statui regni optimo conducerent. Ac ita rex dimisso concilio, bellum de integro cõparat. Scotus interea nec suæ causæ deerat, qui prospiciens Anglos non quieturos esse diu, nequaquã minore studio in exercitu conscribendo hærebat, ut uel hostibus in se mouentibus obuiam iret, resisteretq;, uel rursus fines Anglicanos ingressus nouas prædas ageret. Ita ambo reges rei bellicæ iuxtà studebant, sed Henricus lacessitus iniuria, tantum animi aduersus Scotum gerebat, ut nihil procrastinauerit, qui longè prior ualentissimas copias parauit, easq; duce Aegidio Dabeneio splendidissimo & forti uiro, in Scoticum agrum ire iussit. Ille rebus omnibus paratissimus iam iter facere cœperat, cùm domi grauior seditio derepentè orta, bellum externum interpellauit.

Quæstores interea quoquouersum dimittunt, qui decretam ac imperatam in bellum Scoticum pecuniam colligant, quam dum alij conferũt, Cornubienses qui minimam insulæ partem eandemq; steriliorem incolunt, de tributo indicto recusant, eius grauitatẽ se ferre nõ posse uociferãt, & dolore similiter atq; iracundia ardentes, primũ parum modicè regis nomini temperant, eius consiliariorũ crudelitatem mali causam esse fremunt, conqueruntur, lamentantur, deinde palàm furentes exitium autoribus tanti facinoris intentandum, eosq; modis omnibus ad supplicium sibi petendos constituũt. Ita cõmoto populo, duo ex eo hominũ cœtu, Thomas Flammochus leguleius, & Michaël Ioseph faber ferrarius uiri audaces sese seditionis duces profitentur. Ii ubi uiderũt turbam ira & furore esse inflammatam, non cessabant multò acrius concitare, more amentiũ, exclamantes indignũ esse facinus, ut pro minimo motu à Scotis facto, & puncto temporis sedato (putabant enim homines rerum omniũ rudes id bellum iam restinctũ, quod tum maximè ardere incipiebat) tanta cum acerbitate premerentur miseri cum primis Cornubienses tributo, qui loco minimè frugifero nati, maximè omniũ mortaliũ uictum sibi manibus quærerent, tantum in fodiendo plumbo, dies noctesq; hærentes, & propterea quiduis esse perpeti satius, quàm in tanta ui, atq; miseria uersari. Sed eam culpam in primis assignabant Ioanni Mortono Cantuariensi archiepiscopo, ac Reginaldo Braio, quòd principes essent domestici regij senatus. Et talia præmia, ut plurimum habent illi, qui apud principem autoritate ualent, quia sic usu uenit, ut si quid recti fiat, illud principi acceptum referatur, si quid mali, id consiliarijs criminì uertatur. Quod si bene multi secum uacuo animo ponderarent, haud ad illum locum multis laboribus aspirandũ ducerent. Nunc ad rem redeo. Quo circa hortabantur, ut sumptis quamprimùm armis, se sequi non formidarent, promittentes ita futurum, ut ipsi nihil damni facerent: nec illi impunè ferrent, qui uexandi populi per exactiones, autores fuissent. Atqui si quos uidebant, uidebant autem complures, suum imprudens, calamitosum, ac nefarium consilium improbare, dicereq;, summæ dementiæ esse, capitis periculũ adire, prius quam suppliciter principem poscere deberent, eos ut uecordes, stultos, pigros, multis uerbis male accipiebant, adeò se atq; suos perditum ire auebant duces longè perditissimi. His uocibus bona pars plebis stimulata, signa tandem consentientis multitudinis non incerta dedit. Illi collaudata populi auda

cia, ubi ea quæ opus essent ad profectionem pararunt, agmen fluctuantis vulgi Vuelliã uersus ducunt, ituri Londinũ, ubi se regem tenere audierant. Quæ postquam Henrico per certos homines ab eius quæstoribus missos, nuntiata sunt, eum ualde pupugerũt, quòd uno tempore perincõmodè duplici uexaretur bello, externo, ac domestico, & quoniam par periculum ab utroq; immineret, aliquantulum pependit animi utrum utri anteuerteret. Inter hæc factus est certior Iacobum Tuychettum regulum Audeleium cum nõnullis alijs de nobilitate, societatẽ coiuisse cum Cornubiensibus, & illos citato agmine Londinum approperare: tum uidens domesticũ bellum in foribus esse, deliberauit omnes uires in illud conuertere, ut eo sedato tumultu, deinde expeditius Scoticis rebus seruiret: itaq; Aegidium Dabeneium in Scotos proficiscentẽ cum exercitu, de itinere ad se euocat, habitoq; nouo militum delectu, copias augendas curat. Item ut se bello domestico præoccupato, ne Scotus finitimos Anglos diuexet, obturbet, uiolet, mittit Thomã comitem Surræ principem præstantissima uirtute præditum, quem bello contra Ricardum gesto, ut suprà dixi, captum paulò antè libertate donarat, biennioq; pòst in locum Ioannis Dynham demortui, regni quæstorem fecerat, in agrum Dunelmensem, qui ibi aliquam armatorũ manũ colligat, atq; unà cum alijs regionis principibus, hostes quatenus finibus arceat, quoad Aegidium cum exercitu, post debilitatum acrepressum Cornubiensiũ furorem, quod factu facilimũ ducebat, illuc remittat: cùm interea audito tam terribili motu, undiq; principes uiri equitesq; multò fortissimi Londinũ properabãt, manũ aliquam armatorũ factam pro se quisque ducebat, quo in numero erat Henricus Essexiæ comes, Gulielmus regulus Monioñ, Edmundus Suthfolchiæ comes, Ricardus Thomas, Gulielmus Say, Thomas Hauardus Surræ comitis filius, adolescens illustris ac strenuus, Robertus Lyttonus, Thomas Baudus, Robertus Clyffordius, Gulielmus Dauers, Georgius Verius, Thomas Terellus, Ricardus Fizleues, Ioannes Raynsforthus, Thomas Montigomerius, Ioannes Vuyngfildus, Robertus Brugthonus, Iacobus Terellus, Robertus Fenys, Gulielmus Careus, Robertus Drurus, Ioannes Andelius, Robertus Vuyngfildus, cum Ricardo fratre, Robertus Brandonus, Thomas Vuest Delauare, Thomas Fenys Dacres, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Ioannes Deneuyssus, Henricus Selengerius, Ioannes Paulettus, Thomas Troys, Gulielmus Sandes, Edmundus Graius è Vuiltona, Ioãnes Verneius, Thomas Brianus, Ricardus Polus, Thomas Harecortus, Ioannes Hampdenus, Edouardus Barkeleiensis, Gulielmus Bolognus cum Thoma filio, Henricus Haydonus, Robertus Clarentius, Philippus Calthorpus, Robertus Louellus, Iacobus Hubertus, Ioãnes Vuyndham, Ioannes Burscherius, Thomas Vuodus, Matthæus Brunnus, Ioãnes Shaius, Thomas Frouuicus, cum multis alijs inferioris ordinis uiris pugnandi peritissimis, ut simul uim aduenientiũ hostium ab urbe & agris prohiberent. Per illos ipsos dies Carolus Francorum rex reuersus à bello Neapolitano, legatos ad Henricum misit, qui ei significarent ea, quæ ipse in Italia egisset, & mandata quæ pertinerent ad beneuolentiam conseruandam: nam Carolo nihil antiquius erat, quàm cum Anglo amicitiam perpetuare, & id quidem, quia in uarios Italici belli laqueos sese ac suam gentem induerat, ex quorum nullo illa ad hunc diem, qui est annus salutis MDXXIIII, se expedire potuit. Henricus ubi

vol. dozen chaumeh[illegible] fuer Annum 1524

ubi cognouit legatos Caroli Caletũ peruenisse, misit obuiam aliquot heroës, qui exciperent illos uenientes, ad Douerumq́ de industria usq́ eò remorarentur, dum seditio supprimeretur, atq́ curarent, ne quid de eiusmodi rerum tumore ad legatorum aures perueniret, id quod diligenter factum est.

Interim Cornubienses Vuellia, ubi loci Iacobum Audeleium suum principem ducem læti acceperãt, digressi, Sarisberiam primũ accedunt, deinde Vintoniam, ac postremò in Cantium, sperantes Cantianam plebem in societatem belli facilè uenturam. Quæ porrò opinio eos ualde fefellit: celeriter enim sub armis fuit Georgius Cantij comes, item alter Georgius Burgenniæ regulus, Ioãnes Polus Cobani regulus, Thomas Burscherius, Edouardus Ponyngus, Ricardus Gilfordius, Gulielmus Scottus, Iacobus Cromerius, Ioãnes Peche, alter Ioannes Darellus, Henricus Vuyatus, Ricardus Haulte, & Ioannes Fogus, ac alij ad patriam ab omni maleficio iuxtà defendendam, atq́ ad populũ in officio cõtinendum attenti. Sed Cantiani partim memores aliàs sibi nouos motus damno fuisse, partim suorũ nobilium custodijs intercluſi, tantũ abfuit ut uoluerint ad agmen adhæresc ere, ut etiam eorum aditum sermonemq́ defugerint, quò ne in suspitionẽ ullam apud regem caderent. Ea res adeò minuit animũ ignauæ multitudini, ut statim pòst non exiguus illorũ numerus deserbuerit, clamq́ ex agmine noctu excedens domũ repedauerit. Cæterum ducto res agminis postquam uiderunt Cantianos minimè se mouere, tum suis freti uiribus, in collem proximũ Londino, quem Blakhethfelde uocant, omnem multitudinẽ ducunt, ibiq́ in planitie, quæ in uertice collis ampla est, positis castris, iubent se ad certamen instruere, ut cum rege manũ conserant, si obuius fiat, uel urbem oppugnent: nanq́ arbitrabantur regem terrore affectũ, hactenus nõ ausum fuisse quicquam de obuiam itione cogitare, ac propterea maioribus animis quasi certæ fiduciæ potiũdæ uictoriæ pleni, urbem inuadendam constituebant, qua rex se inclusisset. Sed Henricus secus atq́ illi putabant, omnia agebat, qui cõsultò noluit uenienti turbæ se opponere, quò eam procul domo, unde nulla spes esset subsidij, longo itinere defatigatam, ac penè remisso furore, suæ iam ipsius temeritatis pœnitentẽ uspiam intercludere, armisq́ subitò undiq́ circumuenire tutius posset. Interim ingens in urbe trepidatio in singulas diei horas existebat, conclamabatur uicatim ad arma, concurrebatur ad portas, item custodiæ ubiq́ atq́ uigiliæ mirificæ erãt, ut fortè noctu ne illa hominum inops multitudo derepentè descenderet, ad diripiendas ciuium opes, mœniaq́ intraret. Ita ciuitas iussu regis, & opera, cura, solertia Ioannis Tate prætoris, item Ioannis Shaa, ac Ricardi Haddon uicecomitũ, atq́ totius senatus, munita, armata, paratáq́ erat, ad defendendum sese aduersus repentinos rebelliũ incursus & impetus, cùm rex eripuit cunctis protinus timorẽ, qui ubi cognouit Cornubienses in proximo colle paratos, ad multumq́ diei intentos ad dimicandum esse, confestim mittit Henricũ Burscherium Essexiæ, Edmundum Polam Suthfolchiæ comites, ac Ricardum Thomã, duces belli excellentes, cum magno numero cùm sagittariorũ, tum equitum, qui collem dextra sinistraq́ circundent, ut insessis omnibus uijs, spes omnis fugæ hostibus adimatur, postea ipse cum instructo exercitu urbe egressus, in collem fortissimo præstantissimoq́ animo contendit, præmittitq́ Aegidium Dabeneium cum mili tum robore. Is ubi in collem peruenit, tum comites cum Ricardo Thoma in

hostem impetum faciunt, primaq; impressione in fugam uertũt, occisione occidunt resistentes amplius duo millia, capiunt deterritos infinitos, & in ijs ductores multitudinis, qui paulò pòst supplicio afficiuntur. In Michaële Ioseph altero ex illa fæce hominũ duce mira fuit uis animi, quem ferunt dum ad mortem traheretur, seipsum consolatum, quòd ob id facinus speraret sui nominis memoriam perpetuatũ iri: adeò medios ac infimos uiros perinde ut summos gloriæ cupiditas incendit. Rex uix trecentos ex suo exercitu desiderauit, qui pro suo instituto, reliquis captiuis uitam concessit: at in duces non item lenis, quòd non contentus eorum supplicio, uoluit ut more maiorũ, corpora Thomæ Flammochi & Michaëlis Ioseph in partes scissa diuersis in locis suspenderentur circa Cornubiam, quò notior testatiorq; esset pœna rebellium: sed audiens cæteros qui domi erant, nihil ferè ob suorũ acceptam plagam fractos animo, ad res nouas adhuc moliendas non imparatissimos esse, si modò stimularentur, mutauit consiliũ, ne maioribus curis se eo tempore oneraret, quo satis habebat sedare domesticas seditiones, ut sic in Scoticum bellum promptius in posterum tempus incumbere posset, contentus in præsens re tam bene gesta.

Dum hæc apud Anglos gerebantur, Iacobus rex Scotorum per speculatores fit certior, nullum exercitum Anglicum contra se paratum, & regem Henricum ac nobiles aliquot cum plebe Cornubiensium, in seipsos uersos ciuili discordia detineri, qui idcirco anticipandum bellum quod hostem in se renouaturum cum primùm per eas seditiones licitum foret, certò propémodum sciebat, iudicans, raptim fines Anglicos rursus ingressus, agros uastat, urit, à nullo loco manus abstinet, ac dum pars suorum agrum Dunelmensem latè populatur, ipse cum altera militum parte oppugnare aggreditur arcem Noramum, ad limitem Angliæ & Scotiæ sitam, quam Dunelmensis episcopus tenebat. Hanc Ricardus Fox Dunelmensis episcopus, paulò ante aduentum hostium firmo præsidio muniuerat, qui prospexerat ita futurum, ut Scotus cùm intelligeret apud Henricum omnia plena esse discordiæ, primo quoque die in fines Anglicanos excurreret. Is est Ricardus, quem suprà appellauimus episcopum Exonienſem, qui postea ob eius singularem animi uirtutem ad episcopatum Bathonienſem & Vuellenſem, atque postremò ab illa sede ad Dunelmenſem euocatus est. Hic omnia quæ acciderant, quamprimùm crebris nuntijs regi qui tunc Londini erat, significat: item per alios homines certos quamcelerrimè potest, arcessendum curat Thomam comitem Surræ, qui in agro Eboracenſi, iam bene magnum militum numerum contraxerat. Thomas certior factus rem nõ abesse à periculo, maturat iter suum, quem pari celeritate sequuntur ex omni parte principes, quorum unusquisq; pro opibus, quàm magnam armatorum manum fecerat, & in his uirtute belliq; scientia præstantes reguli, Rodulphus comes Vuesthumbriæ, Thomas Dacres, Georgius Strangius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Georgius Lumleius, Ioannes Scroppus, Georgius Oglius, Thomas Baro ex Heltona, Henricus Clyffordius, Gulielmus Conyers, Thomas Darcius. Item equites tam fortissimi, q; prudentissimi, Gulielmus Percius, ac tres alij eodem nomine, Bulmerius, Gascognus, & Penyngtonus, Rodulphi tres, Bigottus, Bouys, ac Elarker, Thomas Apparus, atque duo alij Vartonus, & Stranguychus, Ioannes numero octo, Constabulus, Rateclyffus, Sauellus, Gouerius, Mosgrauus, Mallerius, Aloder,

Aloder,& Euerynghamus,Brianus Stapeltonus,Thomas Vorteleius,Marmaducus Conſtabulus,Chriſtophorus Pikerynus,ac alter Chriſtophorus Vuardus,Gualterus Stryklondus,Rogerius Bellinghamus,Gulielmus Heron,Rodulphus Graius,Nicolaus Ridleius,Gualterus Griffithus,Ioannes Heron,Rodulphus Feneuicus,Thomas Graius,atq; Chriſtophorus Curuynus,præterea Robertus Varcoppus,Rolandus Tempeſta,& Iacobus Metcalfus,complures q; alij uiri tametſi inferioris ordinis, uirtute tamen haudquaq; impares. At Scoti poſtquam complures dies in oppugnatione arcis conſumpſerant,& non paruo ſuorum detrimento, nullam partem munitionum conuellere potuerant, iam ſua ſponte eam dimittendam ſtatuebant, cùm rumor attulit Thomam comitem aduenire cum exercitu,ac fermè bidui abeſſe. Tum rex uidens nihil eſſe, quod de expugnanda arce amplius in præſentia laboraret, ſublatis caſtris, hoſtiũ finibus exceſſit.' Atqui Thomas cognito regis diſceſſu, magnis itineribus ſequitur, Scotiamq; ingreditur, ſpe propè certa conſequendi,alicuiúsue prælij faciendi:ſed longius abeunte rege,quàm ut conduceret ultrà pedem inferri,ac deficiẽtibus cibarijs,quæ præfeſtinatione,in pauculos dies ſecum tulerat,poſtquam fines latè uaſtauit,exercitũ in Dunelmenſem agrum reduxit, ubi poſitis caſtris dum intelligeret, quid Henricus conſilij de bello cepiſſet,expectandum decreuit.

Inter hæc peruenit in Scotiam Petrus Hyalas uir ingenio ac prudentia, nõ item doctrina præditus, miſſus à Ferdinando rege Hiſpaniæ ad Iacobum regem,qui de pace concilianda inter reges ageret: Ferdinando enim ac Eliſabeth eius uxori,mulieri cui noſter Chriſtianus orbis paucas pares tulit,amicitia cũ Henrico intercedebat,nihilq; optatius erat,quàm ut locata Catharina filia Arthuro Vualliæ principi eius filio, intercederet & affinitas: item par neceſſitudo erat cum Iacobo Scotiæ rege. Igitur Ferdinardus ſe utriq; regi libentius pacis faciendæ autorem obtulit. Petrus ſtatim cœpit omni ope, atq; opera cum Iacobo agere, quibus legibus pax coagmentanda eſſet, ac cùm ſpes bona arrideret,per literas rogauit Henricum,ut aliquem ſuorum ſibi ſociaret,rei confitor,ac,ut ita dicam,alumnus erat,uel potiſſimũ id temporis, quo ſuorum ſeditionibus uexabatur, protinus dedit negotiũ Ricardo Dunelmenſi epiſcopo, qui in propinquo erat,ut primo quoq; tempore Petrum conueniret. Ita Ricardus & Petrus ut arbiter pacis,cum legatis Scoticis congrediuntur. Hîc ſexcentæ proponuntur conditiones, ſed poſt longam diſputationem, nulla ſatis placebat,unaq; tantummodo res officiebat, quòd Henricus rex peteret ſibi tradi Petrum Varbechum,ſui regni quietis turbatorem. Contrà rex Iacobus in primis negabat ſe quicquam conceſſurum, quod ipſi deinde uitio dari poſſet, & quamuis iam tum cœpiſſet percipere fraudem,tamen quia ei cum Petro affinitas erat,longè turpiſſimũ facinus iudicabat hominẽ ad cædem prodere. Multis itaq; conſumptis diebus, ad extremum cùm in tam diuerſis mentibus pax nulla haud eſſe poſſet, induciæ quæ loco pacis haberentur, cõuenere in aliquot annos, his conditionibus factæ, ut Iacobus confeſtim tota procul Scotia, Petrum Varbechum ablegaret. Dum hæc alibi fiebant,rex Henricus multa congratulatione audiuit legatos Caroli regis,quos ſuprà memorauimus in itinere retardatos,ut ne ad eum adirent,dum Cornubienſium negotium tumebat:

hic Cista Izabel. quæ proficiscitur cum eâ filia? in quâ hi marg. vss in Anglia fuerunt occiss.

pari etiam comitate accepit Philippi Flandrorũ principis legatos, qui fœdus & amicitiam petitum uenerant, quam rem opportunissimam domesticis motibus gratissimè concesit: ita conciliata finitimorum principum pace, gratias postremò ingentes Ferdinando & Elisabeth principibus per literas egit, quòd autores fuissent pacificationis, quæ nuper inter ipsum & Scotum secuta esset, Petrum uerò eorum legatum digno remunerauit præmio. Incidit hæc regum concordia in eum annum, qui fuit salutis humanæ MCCCCXCVIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII. Petrus autem Hyalas mansit apud regem Henricum, qui sui negotij gerendi occasionem nactus, ita cum eo egit, ut breui pòst facta sint sponsalia inter Arthurum Vualliæ principem eius filium, & Catharinam Ferdinandi filiam, loco & tempore constituto, cùm puella ad uirum ducenda foret. Ad Scotum redeo.

Non fefellit fidem datam Iacobus rex Scotus, qui iam certò sciens se fraude peti, Petrum Varbechum ad se uocauit, suaq; in eum officia collata modicè cõmemorauit, hortatusq; est, ut aliquò terrarũ migraret, ubi usq; eò morari tutò posset, dum melior facultas sui negotij agendi daretur, cùm ipse necessariò pacem cum Anglo fecisset, & ob id, affinitas quam cum eo haberet, sibi tanti haud esse posset, ut deinceps liceret eius nomine, amplius arma sumere, quod à principio libens fecerit, sperans ab Anglis eius amicis auxilia opportuna ministrari: sed cùm ea frustra expectata sint, demonstrauit per hæc, oportere non molestè ferre moram, quæ tandem aliquando posset rebus affectis adiumento esse. Hæc atq; alia huiuscemodi rex dicendo, Petrum aliò ire iussit. Ille autem cognita regis uoluntate, uehementer ea destitutione perculsus est, iam uidens nihil sibi apud Scotos reliqui esse, sed multis acceptis beneficijs, cùm parẽ gratiam referre nequiret, ut non uideretur ingratus, æquo animo regis mandata accepit, ac paucis pòst diebus cum uxore in Hyberniam discesit, eo consilio, ut in Flandriam ad Margaritam rediret, aut cum Cornubiensibus se coniungeret. Sed utcunq; sit, dum in Hybernia moratur, dubitationéque æstuat, per certos nuntios intelligit Cornubienses ex recenti suorũ clade nihil domitos, adhuc male in Henricum animatos, paratosq; esse rursus arma capere, & iniuriam ulcisci: quam ob rem putans ex usu suo fore, oblatam occasionem non dimittere, nulla facta mora, ad eos transuolat, solicitat, concitat, tantaq; pollicetur, ut dux eodem momento appellatus sit, cunctis se eius dictis obedientes fore clamantibus. Petrus per hæc in bonam spem rursus adductus, statuit nihil temerè agendum, sed primùm loca munita quoquouersum pergeret, in potestatem redigenda, quæ sibi præsidio esse possent, ac deinde auctis copijs, quibusuis cõtrà tendentibus obuiam eundum. Hoc capto consilio, Exoniam petit, atque obsidet, & quia tormentis carebat, quibus mœnia quatefaceret, portis tantum infringendis studet, quas cædere saxis, instare ferro, ligna circundare, ignem subijcere magna ui incipit. Ciues uidentes hinc muros ab hoste cinctos, & illinc incendium fieri, primò pauere incipiunt, qui statim de suo casu per nuntios noctu funiculis ex muro demissos, regem certiorem faciunt, deinde magno animo ignem igne arcendum rati, ligna fractis iam portarum claustris, ad incendium addunt, quò flamma utrinque erumpens, ac omnem aditum occupans, perinde hostem ingressu, atque suos exitu prohibeat, & ipsi interim fossas aliásque intus pro foribus munitiones faciunt.

Ita

Ita omnis obſidentiũ circa portas conatus male cecidit,& ciues flamma à flam
ma conſeruauit. Tum Petrus neceſſariò ad portas,certamine omiſſo,diuerſis
in locis quæ debiliora uidebantur,urbem oppugnat,admotisq; ſcalis, ſæpius
cum magno ſuorum detrimento,ſumma murorũ capere tentat,ſperans inte-
rim ciues aut metu,aut cõmeatus inopia uictos ad deditionem compellere.

Rex autem acceptis nuntijs, haud ſegnius quàm res requirebat,exercitum
Exoniam ducit,præmiſsis bene multis leuis armaturæ equitibus, qui de eius
aduentu paſsim cunctos certiores facerent:nam interea duce Edouardo Cor
teneio comite Deuoniæ, cum Gulielmo filio adoleſcente optimo fortiſsimo,
nobiliſsimi quiq; cum magna militum manu, Exonienſibus ſubſidio ire ma-
turabant, & in his erat Thomas Trencherdius,Edmundus Careus,Thomas
Fulfordius,Gulielmus Corteneius,Ioannes Haleuellus, Ioannes Crokerus,
Gualterus Corteneius,Petrus Eggecombius,& Gulielmus Sanctimaurius.
Hæc ubi ad aures Petri peruenere,relicta obſidione, Tantoniam (eſt id pro-
ximum oppidum)mouet,ibi exercitum ſuum recenſet, inſtruit ad certamen
cum hoſte futurum,quanquam eo exercitu parum confiſus,uti poſtea appa-
ruit, cuius bona pars dexteris duntaxat armatis,reliquo corpore inermis, ac
pugnandi neſciens erat.Henricus cognita hoſtium diſceſsione, iter protinus
Tantoniam uerſus intendit.Eò uenit Edouardus dux Buchyngamiæ adole-
ſcens magnitudine animi ac ingenij uirtute ſingulari præditus:poſt quem ſe-
quebatur ex uicinis locis, multitudo nobiliſsimorum equitum cùm armis,
tum cæteris ad bellum gerendum neceſſarijs rebus longè paratiſsimorũ.Erat
in eo numero Aegidius Briggius,Alexander Baynhã,Mauritius Barkeleien
ſis,Robertus Tamius,Ioannes Guiſus,Robertus Poyntus,Henricus Verno
nus,Ioãnes Mortimerius,Thomas Tremaylus,Edouardus Suttonus,Ami-
ſius Paulettus,Ioãnes Byknellus,Ioannes Sapcotus, Hugo Lutrellus, Ioan-
nes Vuadham cum Nicolao filio,Ioannes Spek, Gulielmus Sanctimaurius,
Ricardus Beancampus è ſancto Amando,Franciſcus Chenius,Rogerius To
kettus,Thomas Longus,Nicolaus Latemerius,Ioãnes Turberuilla,Guliel-
mus Stortonus,Rogerius Neuburgus,Gulielmus Martinus,Thomas Lyn
dus,Henricus Rogerius,Gualterus Hungerfordius,Ioannes Semerius,Edo
uardus Darellus,Mauritius Barous,Gulielmus Norres, Ioannes Langfor-
dius,Ricardus Corbettus, Thomas Bluntus, Ricardus Laconus, Thomas
Cornuallus, ac complures alij milites egregij. At rex interea cùm appropin-
quaſſet, ſiue ne dimicandi moram faceret,ſiue belli fortunæ metuens,præmi-
ſit cum militum robore,Robertum Broke regulum,Ricardum Thomam,&
Aegidium Dabeneiũ, qui prælium inciperent, ipſe uerò ſequebatur, ut cùm
inſtare certamẽ uideret,aut ſuis auxilio iret,uel à tergo,eodem temporis pun
cto, ſe obijceret.Cæterum non fuit quòd rex eo uteretur conſilio: tantum e-
nim abfuit,ut Petrus expectauerit certamen,ut poſtquam intellexerat hoſtes
in armis eſſe,etiam clàm & noctu ſe in fugam dederit,cõtinentiq; curſu in aſy
lum, quod eſt ad cœnobium Bellilоci, ſeſe abdiderit. Id Petrus animi ne ue-
cordia,qua præditus erat,an fraudem ſuſpicatus fecerit, perinde incertũ eſt,
ac ſatis conſtat illud bono fuiſſe regi, qui ad manus uenire non eſt coactus
cum Cornubienſibus, quibus deſperatio ita uires auxerat, ut cunctis iuxtà
eo prælio, aut ad unum cadere, uinceréue certum eſſet. Henricus cognita

fuga Petri, dimisit quoquouersum equites, qui eum sequentes consequi niterentur, sed ille plurimum uiæ progressus, non antè est uisus, quàm in asylum se receperit: at non item eius duces, qui in fuga capti, ad regem ducuntur. Cætera omnis multitudo ubi neque Petrum, neque ducum signa conspexit, ignara ubi nam foret, iacerét ne fraude aliqua interfectus, an fugisset, non satis certum habebat, quod sibi consilium capiendum, quídue agere præstaret, sed ad ultimum cognita eius turpissima fuga, cuncti actutum communi malo, communi metu, communi periculo oppressi, abiectis armis, manus tendere darecp cœperunt, quibus rex pro sua lenitate facilè ignouit: qui inde sine certamine uictor Exoniam profectus, collaudatis ciuibus pro officio facto, gratias egit, ibicp nonnullos ex Cornubiensibus recentis tumultus autores supplicio mactandos curauit. Equites regij interea nullis prohibentibus, usque ad montem diui Michaëlis currendo peruenerunt, ibicp inuentam Catharinam Petri uxorem, ad regem captiuam duxerunt. Henricus mulieris uenustatem miratus, non milite prædam, sed imperatore dignam putauit, atcp eam cum honesto matronarum comitatu, Londinum ad reginam statim mitt, ut certam partæ uictoriæ nuntiam.

Dum autem rex Exoniæ moratur, haudquaquam se uicisse, aut materiam seditionum sustulisse existimans, nisi Petrum eius pestis caput in potestatem redigeret, primũ duabus equitum turmis asylum undicp sepit, ne spes ulla fugæ Petro supersit, deinde uenia omniũcp obliuione proposita, per fidos nuntios iuuenem tentat, si uelit in suã fidem uenire. Petrus iam sine spe, sine sede, sine fortunis, qui animaduertebat se in summa rerũ omniũ difficultate uersari, quòd illo desperatissimo uteretur perfugio, & omnẽ rei bene in posterum gerendæ facultatẽ de manibus amissam duceret, ubi ueniam propositam esse audiuit, tum demũ publica fide fretus, sponte de asylo exiuit, atcp sese in Henrici potestatẽ permisit. Ac ita tantus subitò tumultus sedatur. Rex sic gesto feliciter bello, animo mirabiliter lætanti, Londinũ proficiscit, ad quẽ quacunq; transibat, populi cõcurrebãt Petri uidendi causa, qui omnibus miraculo erat, quòd homo alienigena, & nulla re ipsa, quancp uerbo aliter canebatur, maiorũ cõmendatione fultus, ausus fuisset tantum regnum diuexare dolis, ac tot cùm populos tum principes non sine multorũ ex illis pernicie, suis astutijs ad credendũ ea adduxisset, quæ de se falso hactenus prædicarit. Henricus ubi Londinũ peruenit, Petro custodes dedit, qui ab eius latere ne pedẽ quidẽ discederent, ut ne aufugeret, néue ad res nouas solicitatus, iterũ regni quietem turbaret. At rumor in Flandriam perlatus, Petrũ nihil profecisse, sed in uincula datum, attulit Margaritæ principi lachrymas multas, quæ prius expectãdo nuntium rerũ gestarũ multas habuerat noctes plenas timoris. His rebus prosperè gestis, Henricus nõ ignarus maximã illecebrã esse peccãdi impunitatis spem, ut suos deinde in officio facilius cõtineret, quamprimũ quæstionem habuit, comperitcp tam in Deuonia, quàm in Somerseto complures fuisse, qui Cornubienses in ipsum mouentes, ac postea fusos & fugatos domum redeuntes pecunia & commeatu iuuissent, quos omnes pro grauitate delicti, pro facultatibus mulctandos statuit, illamcp prouinciã dedit Annisio Pauletto equiti, cui non multò pòst Robertũ Scherburnũ diui Pauli decanum quem dicunt, collegam adiunxit. Ii à primo uelut procella per fortunas fermè omniũ utriuscp comita-

comitatus habitatorū peruadunt, quò ne quiſquam omniū eius capitalis rei affinis ſociuſq; ex merita labatur pœna: mitius tamē cum bene multis actum, qui metu aut ui, non item uoluntate peccaſſent.

Eodem anno res ſubita & ab initio nullius momēti ſic redintegrauit ſimultatem inter Henricum & Iacobum reges, ut uix manus abſtinuerint, quæ eiuſmodi fuit. Quidam iuuenes Scoti armati propter Noramum arcem acceſſerunt, taciticq; circumſpiciebant, quaſi uellent cognoſcere, quæ ibi fierent: ſed cùm nihil appareret hoſtile, & iam gradum referrent, qui arcis præſidio erant, non eſſe, quod ſciſcitarentur rati, non mouerunt ſe. Verùm die poſtero cùm ijdem ad locum adirent, Angli orta repentè alicuius fraudis ſuſpitione, conclamarunt, Ecquid ad ſe uenirent, an ſpeculandi cauſa? Ad ea Scoti multò ferocius reſponderunt. Quibus uocibus utrinque animis irritatis, ad arma concurritur, & poſt multa utrinque accepta uulnera, aliquot ex Scotis interficiuntur, reliquis à multitudine qua Angli præſtabant, in fugam coniectis. Hæc ubi Iacobus reſciuit, clamare cœpit nihil ſibi incertius eſſe, quàm pacem cum Anglis habere, idemq; Henrico per literas ſignificauit, cum eoq; de ijs rebus iracundius ac uehemētius expoſtulauit. Henricus qui præ quiete, & finitimorum principum amicitia, nihil magnopere curabat, ut tandem aliquando ſibi liceret in ocio honeſto poſt tot labores abuſq; pueritia exantlatos acquieſcere, reſpondit, id non ſuo conſilio factum, ſed militum temeritate, & propterea non putaret uiolatam eſſe fidem, quandoquidem ipſe cauſam cognoſceret, & ſi culpa apud ſuos foret, pœna ab eis non abeſſet. Non potuit hoc reſponſum, etſi longè æquiſsimum, ingentem molem iræ, qua Scotus agitabatur, excutere. Quare Ricardo Dunelmenſi epiſcopo qui præter cæteros dolebat, quòd ſuorum qui arcem tenebant, cauſa, renata eſſet inter reges diſcordia, nihil potius deinde fuit, quàm Iacobum placare, ad quem crebras dabat literas, rogando, ut ſi qua offenſiuncula facta eſſet eius animi, errore ſuorum, daret ſe more ſuo, ad lenitatem, humanitatem & gratiam. Rex perſpecta Ricardi fide & grauitate, ira iam deferueſcente, reſpondit humaniter ad eius literas, & quia uenerat ei in mentem cum illo nonnulla ſua communicare conſilia, petiuit, ut ad ſe de ijs rebus, quæ nuper accidiſſent, agendi cauſa ueniret. Ricardus poſtulata Iacobi quamprimùm ad Henricum detulit, cui cauſa colloquendi adeò iuſta uiſa eſt, ut permiſerit eum ire. Accepit rex comiter Ricardum, ad cœnobiū Melroſæ, id loci nomen eſt, ſecundum fines Scoticos, quod monachi Ciſtertienſis ordinis habent, & primū de recenti ſuorum cæde queſtus, facilè iniuriam condonauit: deinde remotis arbitris, docuit quàm ueteres, quamq; iuſtæ cauſæ neceſſitudinis ſibi cum Henrico intercederent, & eas maiore quodā amoris fœdere corroborari ſe ſummè appetere, quod procul dubio fieret, ſi ille uellet ſibi Margaritam filiam ætate maiorem in matrimoniū dare, ac iampridem in animo habuiſſe, id connubiū per legatos petere, quod maturè faceret, ſi ſuam diceret ſententiā, ne rem negādam poſceret. Ricardus ad ea modicè reſpōdit, operamq; ſuam pollicitus, bonam omninò oratores de cōnubio mittēdi ſpem regi fecit, qui domū reuerſus omnia ſuo regi, quæ cum Iacobo egiſſet, ordine retulit. Ea mirū in modū delectarunt Henrici animū, cui pax maximè cordi erat, & iampridem conſtitutum, nulli cauſam dare bellorū. Neq; interceſſerant multi dies, cùm Iacobi legatio

adfuit, ad petendum Margaritæ filiæ regis coniugium. Henricus auditis legatis, rem ad consilium detulit. Erant qui suspicarentur posse aliquando fortè contingere, ut hæreditas regni Margaritæ ueniret, ac propterea eam nõ externo principi locandam iudicarent. Ad ea rex respondit, Quid tum? si enim tale quid accideret, quod Deus omen auertat, uideo futurum, ut nostrũ regnum nihil inde damni faceret, quoniam accessio Angliæ non ad Scotiam, sed ipsius Scotiæ ad Angliam fieret tanquam ad totius insulæ caput multò nobilissimum, cùm semper quod minus est, soleat ad decus & honorem adigi, quod est longè maius, quemadmodum olim Normania in ditionem & potestatem uenit Anglorum maiorum nostrorum. Ita laudata regis sapientia, & cunctis una uoce rem probantibus, Margarita uirgo regi Iacobo pacta est.

Iam interim cœpit dies fatalis mortis Petri Varbechi, & Edouardi comitis Varuicensis aduentare, quandò una procella ambos absorbuit. Porrò Petrus siue quòd grauiter ferret se custodiri, seu quòd ad res nouas ab amicis solicitaretur, seu denique quòd sui perdendi libidine continenter stimularetur, fugam tentandam statuit, sperans non defuturam bene rei gerendæ occasionem, si se ab Anglorum manibus semel eriperet: & quamuis non ignoraret, nihil ferè se agere, nihil moliri, nihil cogitare, quod Henrico latêre ualeret in tempore, spe tamen euadendi adductus, quæ hactenus eius miseriam consolata erat, uoluit potius illud audere, quàm præsentem calamitatem diutius sufferre: itaque deceptis custodibus, se fugæ mandat, imò seipsum in arctiorem custodiam dat, in supplicium præcipitat: nam cùm ad littus properaret, & parum itineris processisset, diuulgato rumore de eius fuga, omnes subitò uiæ à regijs satellitibus, qui eum custodiebant, insessæ sunt, quorum ille insequentium clamore tremefactus, ac animi pariter atq; consilij inops, aliò uersum atq; cœperat, iter necessariò intendit, peruenitq; ad Bethleemense cœnobium monachorum Cartusianorum, ac præfecti loci se fidei commisit, suppliciter rogitans, ut ad regem adiret, sibiq; ab eo uitam deprecaretur. Præfectus hominis calamitatẽ miseratus, ad regem uenit, de Petro indicat, de eius salute multis precibus orat, idq; impetrat. Ita Petrus in aulam ad Vuestmonasteriũ reducitur, ignominiæ obijcitur, qui cõpedibus uinctus, in ipsius aulæ uestibulo integrũ diem, nullo nõ ludibrio à turba petitus explodit, postridie eius diei Londinum per omnium oculos traducit, aliquotq; horas in foro paribus probris exponitur, ac postremò in turrim conijcitur. At Edouardus Varuici comes in carcere ab incunabulis extra hominũ ferarumq; conspectum nutritus, qui gallinã ab anſere nõ facilè internosceret, cùm nullo suo delicto suppliciũ quærere posset, alieno ad id tractus est. Siquidem monachus quidam Augustinianus nomine Patritius, ut comiti, credo, inuidiam conflaret, discipulũ quem habebat (nomen, quod sciam, non ponitur) subornare, eiusq; auribus instillare cœpit, se illi regnum facilè paraturũ, si suum uellet sequi consilium. Discipulus non modò id se facturum non renuit, sed iterum atq; iterum rogauit, ut quod destinasset, maturè tentaret. Quotus enim quisq; est tam legum aut periculi metuens, qui nolit regnandi causa quiduis tentare, facere, & pati? Itaque subtiliter cõmunicato consilio, confidenter etiam in Cantium aliàs ad res nouas nõ surdum ambo proficiscuntur, ibi adolescẽs primo clàm nõnullis

indicat

indicat se Edouardum Varuici comitem esse, & nuper ope & arte Patritij ex turri Londinensi aufugisse, & quia dictis habita fides, dein palàm id ipsum prædicat, cunctorumq; auxiliū implorat. Verùm seditio prius caput amisit, quàm illud efferret, euestigiò præceptore cum discipulo in uincula rapto, & hoc necato, & illo æternis tenebris mãdato, quòd monachus esset: etenim tantum apud Anglos ordini tribuitur, ut sacerdoti uel de maiestate damnato, aliįs' ue sontibus qui reliquis initiati sint ordinibus, uita concedatur: id quod etiã fit, quia longa iam consuetudine episcopi in eiusmodi maleficijs, causæ cognitionẽ nõ habent, ex quo eis minus licet tales ita damnatos desecrare, aliter enim morte nõ sunt afficiendi. Quid, quòd ita usu uenit, ut qui legere sciant, cuiusuis rei capitalis præter maiestatis crimen, damnati, eodem loco habeantur: quòd per id ordinis affines censeant, atq; ita salui in custodiam detrudantur, iis ut si casu euaserint, ne spes ulla uitæ amplius sit, in palma manus sinistræ sub pollice inuritur homicidis M litera, quia Anglicè murdre homicidiū dicitur, furibus uerò T, quòd fur thefht uocatur: qui sic stigmatiæ effecti, si in peccato rursus inuenti fuerint, tum meritas ilicò dant pœnas. Cuius sanè instituti autor fuit ipse rex Henricus in concilio, quod anno regni secũdo habuit, illud à Gallis, opinor, mutuatus: nam apud eos eiusmodi damnatis hominibus solet amputari altera auris, certa posthac maleficij nota. Custodiendi uerò onus, eius religionis causa, episcopis imponitur, mulcta illis indicta, si eorũ negligenti custodiæ effugerint. Quod equidem institutũ bellè furum sectam nutrit, auget, armat, cùm postea sexcentæ inueniantur uiæ, quibus ex carcere, uno uel altero tempore, multi illorum educantur, purgato utcunq; furti homicidij ue crimine, quod fit, cùm nemo homo iam reclamat: nam si offensus & læsus actionem nõ prosequatur, tum reus furti iam inde ab initio liberatus discedit, ita iure patrio iubente. Sed ad rem. Petrus interea etiam in carcere nõ desinit cum sua peste ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se cum eo congregarant, insidiari, quippe qui nonnullis ex custodibus corruptis, fertur constituisse interfecto arcis præfecto, se per uim eo carcere liberare, atq; rapere secum ad eandem libertatẽ Edouardum Varuici comitem, quem antea in eam spem impulisset. Sed dolus patefactus nõ processit, & ille de spe conatuq; depulsus, cum socijs ad iudicium trahitur, damnaturq;, ac paucis pòst diebus laqueo suspenditur. Hanc sui pernicioſi cõmenti pœnam Petrus habuit, qui ut uiuendo suis nefarijs fraudibus permultos magnos uiros miserè perire coëgerat, ita moriendo nonnullos ad supplicium secum rapuit. In ijs fuit Edouardus Varuicensis comes, qui securi percussus est, quòd cum Petro, uti iam tum rumor dissipauit, consensisset, ad fugam parandam, id quod tentare custodijs maximè capitale est. Is fuit annus salutis humanæ, cùm hæc acta sunt, M CCCCXCIX, & XIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Annus qui secutus est, insignis fuit & pestilẽtia, quæ cùm multos alibi mortales, tum Londini plus triginta millia absumpsit, & memorabili incendio regiæ uillæ ad Thamesim sitæ, quã Henricus de integro condidit, mutatoq; nomine, Richemondiam appellauit, quòd ipse olim eius regionis comes fuisset. Eius igit̃ pestilentiæ uitandæ causa, rex Caletũ traiecit, quò simul per otium prouideret, ut ne quid de cõsuetis uigilijs à suo præsidio remitteret̃, quæ eo loci cõtinenter aguntur, aduersus repentinos finitimorũ incursus. Dum Caleti

morabatur, uenit ad eum officij gratia Philippus Flandriæ princeps, quẽ per-
humaniter accepit, qui fœdus, quod paulò antè per legatos icerant, nouis pa-
ctionibus multò firmius corroborarũt. Interea deferueſcẽte peſtilentia, Hen-
ricus in Angliã redijt, quò uix peruenerat, cùm aduenit Gaſpar Pous homo
Hiſpanus doctrina pariter atq; moribus clarus, miſſus ab Alexandro Roma-
no pontifice, qui Anglis uiam patefaceret, qua cœlum ipſum adirẽt: agebatur
iubileus Romæ, qui annus ſalutis humanæ erat M D. & ut longinqui populi
eò proficiſcendi labore leuarentur, pius pontifex quoquouerſum legatos mi-
ſit, qui eam cœleſtem gratiam impartirentur Chriſtianis, quibus per bella, per
itinera, per inimicitias, minus Romam petere liceret. Veruntamen non fuit
gratuita liberalitas, Alexander enim ſaluti hominum proſpiciendo, per hone-
ſtam cauſam, ſuis quoq; commodis ſeruiendum ſtatuerat, quare pretium ſuæ
gratiæ conſtituit, & ut rex id fieri non impediret, partem gratiæ offerebat, ac
populus libentius iuuaret, prædicabat ſe primo quoq; tempore bellum aduer-
ſus Turcas ſuſcepturũ. Ita pecunia non mediocris confecta eſt, at bellum non-
dum inchoatum in Turcas, qui de nobis multa interim oppida ceperunt. ſed
dij meliora. Ipſum illum annum trium antiſtitum mortes nobilitarunt, Joan-
nis Mortoni Cantuarienſis, Thomæ Langtoni Vintonienſis, alterius Tho-
mæ Rotherami Eboracenſis. Huic ſucceſsit Thomas Sauagius Londinenſis
epiſcopus, ordine Eboracenſiũ archiepiſcoporũ quintus & quinquageſimus,
in cuius locum Gulielmus Varamus, de quo ſuprà meminimus, ſurrogat. At
Cantuarienſis Henricus Deneus Sarisberienſis epiſcopus, archiepiſcoporum
Cantuarienſium ordine LXV. & Vintonienſis Ricardus Fox Dunelmenſis
epiſcopus, fit antiſtes. Cæterum id temporis multò inſignius fecere duo lon-
gè ſplendidiſsima connubia: Henricus enim Margaritam filiam Iacobo regi
Scoto, & Ferdinandus Hiſpaniæ rex Arthuro Henrici filio Vualliæ principi
Catharinam filiam locauit, & utriuſq; puellæ nuptiæ omniũ generum ludis
factæ. Non inuitus cum Scoto iunxit Henricus affinitatem, uti ſuprà oſten-
di, cui cùm nihil antiquius eſſet, quàm tandem aliquando procul armis curri-
culum uitæ perficere, putauit per eam coniunctionem facere, ut nihil hoſtile
amplius à Scoto in ſe tentaretur, ac nullus ſuorum deinceps receptum ad Sco
tos haberet. Quapropter ita inter reges conuenit, ut perinde non liceret An-
glis adire Scotiam ſine ſui regis cõmendatitijs literis, ut Scotis commeare in
Angliam. Atqui Arthurus qui nuptiarum cauſa Londinum uenerat, mox in
Vualliam in ſuum principatũ cum uxore reuertit, quò illum pater paucis an-
tè annis miſerat, ut adoleſcens iam inciperet bene imperare, & ne erraret, eum
probatiſsimorum hominum familia honeſtarat: dederat enim ei præfectum
cubiculi Ricardum Polum affinem ſuum uirum optimũ, ornatiſsimum, do-
mus uerò Dauid Philippũ. Fuere ſimul in conſilio equites Gulielmus Vuda
lus, Ricardus Crofthus, Petrus Neutonus, Henricus Varnemus, Thomas
Englefildus uir probus, frugaliſsimus: item Ioannes Vualeſtonus, Henricus
Marineus, & Gulielmus Smythus ſacerdos conſilij præfectus, atque Caro-
lus Bothus iuriſconſultiſsimus; hic nunc Herefordenſis eſt epiſcopus, ille o-
lim Lincolnienſis fuit.

Cæterum cùm uſu ita ueniat, ut ex eodem fonte, gaudium & mœror ſæpe
fluat, operæpretium eſt, ut repetamus Arthuri & Catharinæ nuptias, poſtea-
quam

quam ea quæ interceſſerant, explicuerimus. Paucis enim antè menſibus Edmundus Pola Suthfolchiæ comes, filius Ioannis Suthfolchiæ ducis, ex Elisabeth Edouardi regis ſorore genitus, homo audax, fortis, rapidusq; in conſiliis, reus parricidij fit, quòd hominem plebeium, inter altercationem, occidiſſet, & quanquam ei rex pepercit, ille tamen iniquo animo ferens, quia ut reus ad iudicium ſubeundum uocatus fuiſſet (nam id ignominioſum eſt) paulò pòſt in Flandriam ad Margaritam materteram ſine regis cõmeatu ierat, ſed ſtatim pòſt ita ſe de facto ſuo Henrico expurgauit, ut uiſus ſit carere crimine, atq; idcirco ſine fraude redierit. Is igitur dum nuptiæ Arthuri & Catharinæ Londini fiunt, ac omnis populus ſe uoluptati dat, & in primis Henricus gaudio perfunditur, in Flandriam cum Ricardo fratre rurſus diſcedit, ſeu ære alieno preſſus, quod ingẽs ob eas nuptias fecerat, ſiue à matertera ſolicitatus, ſiue denicq; inuidia ſtimulatus, ut qui nõ poterat æquis oculis uidere Henricũ hominem aduerſariæ factionis tot iam annos regnantem. Hæc res, credo, triſtis inter lætas accidit, ut ne Henricus fortaſſe nimio gaudio repentè ſpiritum efflaret, quod aliàs contigiſſe, memoriæ proditum eſt: qui ubi de Edmundi fuga cognouit, ualde perturbatus, iam tum cœpit nouos pertimeſcere motus, & ſe magnopere condemnare inertiæ, quòd illi peperciſſet: quanq; ſatis conſtabat, eum feciſſe id conſultò, ut eatenus cum Edmũdo diſſimularet, quoad de cõiuratione aliquod indicium haberet, quam modis omnibus iam factam animo cernebat. Quocirca ſtatim ut comes è Flandria reuerſus eſt, Robertus Curſonus homo ualens & meditatus, qui per eum in equitũ ordinẽ uenerat, Hammi arcis præfectus, perinde quaſi unus aliquis ex coniuratis, in Flandriã fugit, dubio procul explorandi cauſa, quæ apud Margaritã agitarentur. Hæc opinio per animos hominũ à principio peruaſit, ac etiamnum tenet, & argumentũ ſumunt ex eo, quòd Robertus nulla priuatim affectus, quod quiſq; ſciret, iniuria, ad inimicos Henrici tranſierit, & poſt omnia illuſtrata, patefacta, oppreſſa, uindicata, in gratiam ab ipſo Henrico receptus ſit. Verùm utcunq; res acciderit, morbo animi, an artificio, poſt finitas nuptias, tanta in Henrico fuit cura, diligentia, uigilantia, ut deprehenderit eſſe, qui ei peſtem aliquã parabant machinarentur, partim haud ſyncero eſſent uſquequaq; in ipſum animo, eosq; nominatim cognorit, quorum bona pars intra paucos dies comprehenſa eſt. In iſs fuit Gulielmus Corteneius Edouardi Corteneij Deuoniæ comitis filius, uir ſumma nobilitate, exiſtimatione, uirtute, qui habebat in matrimonio Catharinã Edouardi regis filiam: alter Gulielmus frater ipſius Edmundi, Iacobus Terellus, & Ioannes Vuyndham. Ambo Gulielmi ſuſpitione magis quàm peccato, ob propinquitatem coniuratorũ, in cuſtodiam traduntur, ut ibi ſi quid ſit delicti, luant. Quare Gulielmus Corteneius poſt aliquot annos ab Hẽrico octauo, qui patri Henrico in regnũ ſucceſsit, miſſus factus eſt, fuitq; apud eum in magno honore atq; gratia, ſed cùm ad ſuum militaris artis ſtudium continuò redijſſet, facilè in morbum incidit, quem pleureſim uocant, qui cùm apud Anglos rarus ſit, acidcirco minus cognitus, medicorum incuria perijt. filiũ unicũ nomine Henricũ reliquit ſuæ uirtutis ſuperſtitem. alter Gulielmus eſt etiã faciliorem multò cuſtodiã ab eodem rege cõſecutus: Iacobus uerò & Ioannes ſupplicio mactant. At Edmundus ubi audiuit amicos partim morte affectos, partim æternis uinculis mandatos, ſibi timere cœ-

pit, & omni in præsentia desperato successu, per uarios Germaniæ, Galliæq; populos uagari, & cùm nusquam tutam fidem inuenisset, ad extremũ ut intelligeret grauem uitæ exitum homini debitum nulla humana ope aut opera auerti, uitarive posse, sese in potestatem Philippi Flandriæ principis permisit. Ricardus uerò eius frater homo experiens, ita per idem pelagus hactenus est cautè uersatus, ut in nullam diram inciderit tempestatem.

Vix Henricum regem domesticæ seditionis periculo defunctũ, maior cura excepit coërcendi nonnullos, qui eius conspirationis participes in diuersa asyla se recepissent, expectaturi dum melior facultas daretur: nam uenit ei in mentem, his quoque religiosis claustris seras ponere, quò ne aliqua inde mali labes fieret: qui per literas & legatos cum Alexandro Romano pontifice egit, ut sua autoritate omnes Anglos exules religionis hostes decerneret, uelut populi turbatores concitatoresq; turbarum, & asyla non amplius eis receptaculo fore, qui ex illis semel exissent: quod pontifex concesit, & Henrico bono fuit, quia metu eius ignominiæ, bene multi facilius ad sanitatem redierunt, & qui in tuto erant, minus ausi sunt se periculo obijcere. Ita rebus ex animi sententia Henrici compositis, multiplex repentè ortus est luctus: Arthurus enim princeps post quintum mensem, quàm Catharinam in matrimonium duxerat, è uita excesit. Tristem huiusce connubij exitum fertur Catharina puella iam inde ab initio pertimuisse, ex eo, quòd ubi à parentum complexu discesit, nauemq; conscendit, diu fluctibus atq; huc atque illuc iactata per læuam tempestatem, ad ultimum terram Angliam attigerit. Item non multò pòst Elisabeth regina mulier electissima enixa puellam, quæ paucos uixit dies, moritur. Secutus est reginam in cœlum redeuntem, Reginaldus Braius uerè pater patriæ, homo seuerus, ac ita recti amator, ut si quid interdum peccatum esset, illud acriter in Henrico reprehenderet. Id officij uel nauiter faciebat Ioannes Mortonus, qui biennio antè, quemadmodũ suprà diximus, mortem obierat, ita ut ambo regiæ potentiæ moderatores iuxtà essent, cùm tamen uulgi opinio ferret eos regiæ indolis potius corruptores, adeò semper tam errat uulgus, quàm princeps: dum patitur & audit officij monitores, neutiquã errare potest. Moritur quoq; per ipsos illos dies Henricus Cantuariensis archiepiscopus, cui successit Gulielmus Varamus Londinensis episcopus, antistitum Cantuariensium ordine sextus & sexagesimus, & Varamo in Londinensem episcopatũ, Gulielmus Baronsus: Baronso uerò post aliquot menses mortuo, Ricardus Fiziames Cicestrensis episcopus, pater ueteris prosapiæ, magnæ doctrinæ, summæq; bonitatis. Interea Henricus concilium habuit, in quo nonnulla è Republica constituta sunt, & illud quoq;, ut fures & parricidæ conuicti, qui beneficio triũ literarũ, hoc est, quòd legere sciant, seruantur, stigmatiæ fierent. de ea re paulò antè memini. Post hæc, pecuniæ ad reipub. usus necessarios decretæ sunt, & exulum bona proscripta. Actus est & sacerdotũ conuentus, sicuti moris est, quò & illi pecunia Rempublicam iuuarent. Fuit is annus salutis humanæ MDII, & XVI, cùm regnare cœpit Henricus.

Hactenus aspera bella, nefarias seditiones, multorũ mortes scripsimus, nũc rerũ familiariũ certamina, fremitus mentiũ, & uota facta perappositè hoc loco perstringemus. Henricus enim rex cùm iam senectã agere inciperet ætatẽ, & ante id tempus, domesticarũ seditionum tumultuumq; scrupulis ac aculeis grauiter

grauiter punctus morte magis bellum ciuile horreret, ſtatuit ita prouidere, ut omnis talis futuri mali materia tolleretur, quod omnino facturū ſe pro certo habebat, ſi ſuos ciues, præſertim locupletiores, aliquantulum attenuaret, optimè gnarus homines ob rerū copiam, facilè inſolentiores fieri, nihilq; opibus ferè charius habere, cùm eas uel amittendi metu, uel acquirēdi ſpe adducti, plerunq; ſoleant pacē aut bellū amplecti: ſed ut ne diceretur facere iniuriā, cuius ipſe eſſet publicus uindex, cogitationem ſuſcepit, quo id modo fieri poſſet honeſto. Cui talia cogitanti uenit in mentē ſuos Anglos conſueſſe acceptas leges ſic negligere, ut ſi de ea re quæſtio haberetur, nō dubium, quin permulti cum primis magni uiri, item mercatores, artifices, aratores, pecuarij, illarū uiolatores deprehenderentur. Hoc capto conſilio, cœpit recognoſcere leges, & qui non obſeruaſſent, leniter mulctare: deinde conſtituit duos fiſcales iudices, Ricardum Hemſonū, & Edmundum Dudleiū, iuris patrij ſui conſultos. Ii ut à principe maiorē gratiam certatim inirent, à primo caterua delatorū qui reorū nomina deferrent, armati, præ ſtudio cōciliandæ pecuniæ minus officij, pericu-
li, humanitatis rationē habere potuerūt, tametſi à primarijs uiris ſæpenume-
ro admoniti fuerāt, ut manus aliquando abſtinerent. Sed rex poſtq; maximā
fecerat pecuniam, populi finem eius mali à Deo aſsiduè poſcentis miſertus,
ſuæ clemētiæ, humanitatis & gratiæ ita meminit, ut ambos iudices ab ſe able-
gandos, & pecuniam illis à quibus iniuſtè exacta eſſet, reſtituendam ſtatuerit.

His temporib. mortua eſt Eliſabeth regina Caſtellæ, Ferdinandi regis Aragoniæ uxor, ſine uirilis ſexus liberis, ex quo regni Caſtellæ hæreditas uenit Ioānæ eius filiæ maiori natu ex Ferdinando genitæ, quæ nupta erat cum Philippo Flandrorum principe. Is igitur dotis nomine, id regnū conſecutus, bene magna parata claſſe, circiter Idus Ianuarij, anno qui fuit ſalutis humanæ M. D V, cum uxore ex Flandria ſoluit Hiſpaniam petiturus, qui uix in altum eue-
ctus erat, cùm mala ſubitò tēpeſtas uentis contra ſe flantibus, exorta eſt. Claſ-
ſis aliquandiu iactata fluctibus, ad extremum maxima ui uentorū ſuperante,
diſſoluitur, ac naues aliæ aliò uerſum, circa Anglicanū littus propellunt. Na-
uis prætoria cum duabus alijs, ad occidentalem inſulæ oram delata, ſe in Vyn-
muthum portū recepit: tum rex qui marinorū fluctuum inſolens erat, æquè
corpore atq; animo defatigatus, ſui ex languore nauſeaq; reficiendi cauſa, ſca-
pham conſcendit, ſeq; in terram protinus eiecit, etſi ducibus dehortantibus,
quaſi animo cernētibus futurū, ut illa deſcenſio eſſet omnibus moleſtiam lon-
gioris moræ allatura. Cognito autem peregrinarū nauium appulſu, fit conſe-
ſtim accolarū, præſertim nobilium qui ſecundū eam oram habitāt, concurſus
ad littus, ad arcendum hoſtem, ſi hoſtis eſſet: ſed cùm intellexerant amicū eſſe,
tum Thomas Trencherdius eques dux multitudinis, ad regē adiuit, multaq;
comitate rogauit, ut ad ſuum domiciliū, quod in proximo erat, uellet accede-
re, ac putans ſe gratū ſuo regi facturū, ſi uſq; eò illum retardaret, dum ea de re
certior fieret, eodem momēto celeres nuntios ad Henricum miſit, qui omnia
ſignificarent. Inter hæc longius rumore de Philippi acceſſu perlato, multitu-
do hominū continenter ad littus concurrebat: ante alios aduenit Ioannes Ca-
rous eques magna armatorū manu ſtipatus, is itidem cum Thoma regem ro-
gauit, ut nollet prius abire, quàm cum Henrico ſuo amiciſsimo & affinitate
coniunctiſsimo colloqueretur, cùm præſertim certum haberet, eum intra bi-

1505

duum ad summum' ue triduũ uenturũ. Philippus necessitatẽ sui negotij excu
sans, demonstransq; se angustijs temporis maximè excludi, ac propterea mo
ram sibi damno futuram, primũ negauit expectare, dum Henricus accederet,
postea fortasse ueritus ne non sibi liceret ad naues redire si id tentaret, necessa
riò annuit dictis. Interea Henricus cognito Philippi accessu, incredibili uolu
ptate afficitur, tum ob uetus amoris uinculum, quo simul astricti erant, tum
ob id, quod iam tum prospiceret eius aduentũ in rem suam omnino fore: itaq;
primũ per crebras literas & nuntios, Thomã & Ioannem equites cõmonefa
cit, ut bono modo regem morentur, dum ipse ueniat, deinde heroũ cateruas
obuiam mittit, qui Philippũ ad ipsum deducant. Verùm Philippus uidens
iam manendũ esse, nõ expectauit Henricũ, sed ad Vindesoriũ Castrũ ad eum
perrexit. Secuta est haud multò pòst & Ioanna eius uxor. Hîc reges post lon
ga & uaria colloquia inter se facta, cœpere de fœdere renouando agitare: An
glus Edmundũ Polam exulem in potestatem suam tradi poscebat, id Philip
pus in manu sua esse negauit, & quãuis duceret facinus esse importunissimũ,
se hospitis sui necandi autorẽ esse, ad extremũ tamen cum nullam neq; excusa
tionem, neq; rationẽ accipi animaduerteret ab Henrico, qui uitam Edmundo
ultrò concedebat, ex eius uoluntate omnia se facturum promisit, atq; confe
stim Edmundum accersendum curauit. Secundum hæc, Henricus ut tempus
extraheret, usq; dum optata potiretur præda, Philippum duxit Londinum,
ut urbem regni caput uideret, atque parum moratus eôdem pòst eduxit. Inte
rea Edmundus qui Philippi aduentum in Angliam sibi fatalem iam à princi
pio horruerat, & in externorum principum fide nihil amplius spei ponendum
certum habebat, nõ admodum inuitus uenit, sperans futurum, ut tandem ali
quando post concessam uitam, ab Henrico libertatem quoq; consequeretur,
sed si ea spes falleret, saltem in patrio solo moreretur, sepelireturq;. Ita renoua
to fœdere, Philippus in Hispaniam proficiscitur, ubi paucis pòst diebus mor
bo affectus mortem obijt, nondum triginta natus annos. Genuit ex Ioãna fi
lios sex, mares duos, Carolum, & Ferdinandum: fœminas quatuor, Aleono
ram, Elisabeth, Mariam, & Catharinam. Statura fuit iusta, facie uenusta, cor
pore crasso, ingenio bono, animo forti & liberali. Illa tempestas qua Philip
pus conflictatus est, loco prodigij à uulgo habita est, quandò uis uentorum
quæ mare concitarat, ex fastigio turris diui Pauli, Londini, aquilam æneam
quæ lanceæ infixa, ut pinna uentorũ flatum facili motu indicabat, euellit, deie
citq; in terram, quæ cadendo alteram aquilam proximæ tabernæ signum in
fregit. Hinc iam tum persuasum est religiosis portentorũ obseruatoribus, Ma
ximilianum Imperatorem qui aquilam gerebat insigne, facturum esse iactu
ram, qualis proculdubio fuit, amittere Philippum filium.

Henrico pòst Philippi discessum, habita quæstione, fides Georgij Neuylli
Burgenniæ reguli, & Thomæ Gryni equitis in dubium uenit, quòd suspica
retur eos fuisse à principio Edmundi consilij participes, quare ambos in custo
diam dedit, ac non multò pòst iam purgatos educi iussit. Sed Thomas prius
quam liberaret è uita migrauit. Georgius uerò princeps modestus atq; pro
bus, quia sui semper similis ab Henrico inuentus est, paulò mox cum eo in gra
tiam multò maiorem redijt. Pax foris domíque erat in futurum triennium
duratura, nullaq; amplius causa seditionum, cùm Henricus cœpit debilitare

qua-

quadam tentari, & id ei ter in ſingulos annos circiter uernum tempus accidit. Sed quia principis mala plerunque ſolent populo communia eſſe, rediit & eodem tempore ille peſtilens ſudor, de quo in principio huiuſce libri memini, qui tamen per multorum mortes inuento iam remedio, minus nocuit. Tertia peſtis repentè erupit: iudicum enim fiſcalium de quibus ſuprà memorauimus, operatione, paulatim permulti opulentiores uiri iure patriæ priuati extiterunt. Res eſt tam dictu mirabilis, quàm factu miſerabilis, & tamen ius appellatur, cùm potius ſit peruerſus iuris uſus, ut fit, per iudiciorum corruptelas introductus. Quis enim alterum interdum imprudentem, inopinantem, inſcientem apud iudices in ius uocat, ille iam reus ſtatutis diebus, nominatim in foro à nomenclatore inclamatur, qui demum ſi nõ reſpondeat (quomodo reſpõdere poteſt omnis negotij ignarus, & ſæpe procul à foro amplius centum ducentis ue paſſuum millibus?) condemnatur, priuaturq; omnibus bonis, & ut patriæ hoſtis perpetuis demandatur uinculis: cæterum bona non actori, ſed principi cedunt. Qui ita condemnati ſunt, uulgò dicuntur extra legem eſſe, hoc eſt, omni iure patriæ per legẽ homini dato priuati. His technis bene magnus mortalium numerus circumuentus, poſtremò, uti infrà explicabitur, extrema principis gratia conſeruatur.

Interea Alexander Romanus pontifex mortuus eſt, in cuius locum ſurrogatur Franciſcus homo Senenſis Pij ſecũdi nepos, qui & ipſe Pius dictus eſt. Hunc Henricus iampridẽ apud pontificẽ ſui regni protectorẽ cõſtituerat, qui eius honoris acceſsione mira uoluptate affectus, confeſtim Gilbertum Talbotum equitem, Ricardũ Beerrum Glaſconienſem abbatem, & Robertũ Scherburnum oratores deſignauit, qui ipſius nomine pontifici gratulatũ irent, atq; ut moris eſt, obediendi promiſſum facerent: ſed Pius non expectauit congratulationem, qui poſt ſextum & uigeſimũ diem, quàm ſedere cœperat, è uita exceſsit. Eodem quoq; tempore mortem obijt Aegidius Dabeneius regij cubiculi præpoſitus, in cuius locum ſurrogatur Carolus Ioannis fratris Edmundi ultimi Somerſeti ducis filius nothus, uir ſpectatus, homoq; honeſtus. Item nõ multò pòſt rex Henricus cooptandũ curauit in collegium equitum Garterij ordinis Guidonem Vbaldum Vrbini ducem, uirum in militari arte probatum, ac latinis græcisq; literis iuxtà doctiſsimè eruditũ. Petiuit id decus Guido, ut Federici patris longè poſt hominũ memoriam principis clariſsimi, qui per Edouardum regem, in illum ordinem antea uenerat, honorum omnium particeps eſſet. Et quia fama diuulgarat Iulium ſecundũ hominem Ligurem Pio ſucceſsiſſe, rex ſuam legationem ad eum miſit, & per illam, ueſtitum insignem Guidoni tradendum. Guido accepto amictu, haud multò pòſt Baldesarem Caſtillionem Mantuanum equitem honeſtum ac nobilem legatum ad Henricum miſit, per quem, equites ei poſſeſsionem Garterij ordinis tradiderunt. Dum hæc alibi gerebantur, Ludouicus Francorũ rex deſperata iam uirili prole ex ſe creanda, Claudiam filiam ætate maiorem, quam paulò antè Carolo regi Caſtellæ deſponderat, Franciſco Valeſio Delphino Engoliſmenſi duci locauit. Id factum ubi Henricus reſciuit, ſtatim duxit fore, ut ex uſu eſſet Mariæ filiæ, quam domi habebat Caroli æqualem. Itaq; miſsis ultrò citroq; legatis, negotium tandem opera Ricardi Vintonienſis epiſcopi eius legationis principis, Caleti, quò Flandrenſes oratores conuenerant, conficitur, ac ita

Maria uirgo decimum agens annum Carolo pacta est.

Iam instabat finis triēnij de quo suprà memini, Henrico fatalis, quippe qui iam manifestè languebat, prospiciebatq; futurum, ut sibi in paucos dies uita supereſſet: quare statuit aliqua gratuita liberalitate sui desideriū apud populū relinquendū, qui primo quoq; tempore, edicto toto regno diuulgato, omnibus pœnā remisit, qui leges generatim uiolassent, in ijs tamen esse noluit, neque homicidas, neq; fures, quòd ea facinora non ipsum, sed alterum læsissent. Propter acceptum munus, publicè supplicationes pro salute principis decretæ. Ille uerò interim morbo iam consumptus, ad XI calendarum Maij à uita discessit, in sua Richemondia uilla, qui fuit annus salutis humanæ MDVIIII. Corpus funerali pompa ad Vuestmonasteriū delatū, in sacello quod ipse condiderat, sepulturæ datur. Regnauit Henricus annos tris & uiginti, ampliusq; mēses septē, uixit LII. Suscepit ex Elisabeth uxore filios octo, mares quatuor, totidemq; fœminas: reliquit superstites tris, Henricum principem Vualliæ, Margaritā, & Mariam. Corpore fuit gracili, sed bene firmo ac ualido: statura, quæ parum iustam excederet, forma eximia, uultu præsertim in sermone hilari, oculis glaucis, dentibus raris, capillo etiam raro, ingenio magno, sagaciq;, & à literis non alieno, animo excellenti atq; forti, in summis quoq; periculis, & naturæ ipsius habitu propè diuino. Res consultò, grauiterq; gerebat, quò suæ prudentiæ opinio per hominum animos facilius peruaderet: quippe non ignorabat suam uitam multorum oculis obseruari, ac ob id, principem oportere tantum alijs sapientia antecedere, quantū potentia præstet. Etenim quis illi quicquam tribuerit, cuius leuitatem expertus est? Erat præterea moderatus, honestus, frugi, comis, & benignus, & adeò superbiæ atq; arrogantiæ abhorrens, ut in eiusmodi uitijs notatos durus ac asper esset. Nemo homo tanta apud eum autoritate fuit, ut uel posset, auderétue quicquā suo arbitratu agere. Quid, quòd ne matri quidē fœminæ prudentissimæ istuc postremò permissum? Et eo se uti instituto dictitabat, quò non immeritò rex diceretur, qui regere, nō regi uellet. Iustitiæ seueriſsimus custos, qua una re, plebem sibi maximè deuinxerat, cùm illa uitam ab iniurijs potentiorū ac perditorum hominum maleficio uacuam duceret. Atqui cum ista seueritate, coniuncta existebat misericordia, quam ille læsis facilè impertiebatur: nam ciues à suis iudicibus diminutos seu exinanitos uno uel altero tempore augebat, subleuabatq;, quò sic pennas eis incisas renasci uelle se testaretur, id quod argumentū nō dubiū erat, eum, sicut ipse aiebat, studio coërcendi ferocē populi inter factiones nutriti animū, nō item cupiditate cogendæ pecuniæ, ea cœpisse uti seueritate, quemadmodū suprà demōstrauimus, quanq; saucij ista nō tam seueritatis q; auaritiæ tela esse clamabant. Sanè modestus princeps nō emungebat suos fortunis immodicè, qui regnū rebus omnibus lōgè locupletissimū reddidit, reliquitq;, quod planū præter cætera fecit immanis auri pariter atq; argēti copia, quæ in annos singulos, in insulā importata est à mercatorib. ultrò citroq; commeantib. quos ille sæpenumero pecunia mutua data gratuitò iuuabat, ut mercatura ars una omniū cunctis æquè mortalibus cùm cōmoda, tum necessaria, in suo regno copiosior esset. Atq; ita uiuēdo Hēricus rex uirtute, fortuna, gloria, rebusq; gestis clarissimus extremū edidit spiritū, qui dubitari non potest, quin reuersus sit in cœlū, ad eū locū, ubi æuo sempiterno fruat, quandoquidē impi-

Henricus vij obyt 1508 etatis 52

impiger fuit religionis iuxtà obseruator ac cultor, libenter enim rebus diuinis operam dabat, intererat́q; dum fiebant, nec ullo negotio aut tempore ab eo officio excludebatur, attentè audiebat quotidie binas ternásue missas, quas uocamus, & sæpe cõciones sacras, assiduè inopibus hominibus eleemosynam dabat, & id quidem in occulto, cùm licebat, iuxta illud Christi seruatoris præceptum, ut ne sciret eius sinistra manus, quid dextera faceret, illiusq; muneris obeundi causa, domi ex maiorum instituto, habebat ministrum, qui eleemosynarius dicitur. Sacerdotio honorem habebat, illudq; piè colebat, libens iuuabat, largè augebat, qui delubrum ad Vuestmonasteriũ, & cœnobia tria Franciscanorũ, quos Obseruantes appellant, unum apud uillam suam Richemondiam, alterum Greneuychi, tertium Neuuarchi condidit, ac ijs assignauit totidem cœnobia, quæ familia altera Franciscanorum, qui Conuentuales uulgò nuncupantur, Cantuariæ, Nouicastri, & Suthantoni diu habuerat. Item orabat multum, & festis præsertim diebus, horas recitabat canonicas. Sed nõ suis adeò fretus est precibus, quin sacerdotes cuiusq; ordinis sui adiutores non exoraret: quos etenim integros atq; innocentes esse certò quasi sciret, illis secretò largitiones faciebat, ut pro se orarẽt, ac toto passim regno, certis in templis, iusta quotannis sibi postquam mortem obijsset, facienda constituit, ad idq; ex suo, mercedem paratam uoluit, ut cura atq; opera in supplicando diligentius à rerum diuinarum administris poneretur. Hæc Christiani principis uita, qui animo ex corporis custodijs liberato duceret alterã esse uitam, & eam quidem multò meliorem, ad quam aspiraret. Fecit testamentum, & primùm omnium iussit dari, restitui pecunias, si quæ in ærarium per fiscales iudices, iniustè delatæ fuissent, deinde domum hospitalem paulò antè ab se eo loci, in suburbijs Londinensibus, cui Sauoia nomen est, qui Thamesim tangit, inchoatam perfici, in eamq; inopes hospitio accipi. Hoc maturè factum est, illud uerò hominum mulctam iure uel iniuria irrogatam iuxtà repetentium importunitas, peruersitasq; impediuit. Vnde cognoscere licet, in eiusmodi rebus pietatis causa distribuendis, esse unicuiq; non aliena, sed sua utendum manu.

Iisdem temporibus perfectæ literæ similiter latinæ atq; græcæ ex Italia belluis nefarijs exclusæ, exterminatæ, expulsæ, sese trans alpes, per omnem Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiamq; effuderunt. Sed Germani cum primis eas in suas ciuitates adscripserunt, quandò illi ut quondam minimè omnium literati erant, ita nunc maximè docti sunt. Idem Gallis, Anglis, Scotis, ut de aliijs sileamus, à Deo optimo maximo munus est impertitum. Quippe solæ literæ sunt, quæ quidem certè nostra benefacta cum æternitate adæquẽt, nostriq; nominis cõmemorationem seruent, idcirco rursus quàm multi magni uiri, fœminæq; nobilissimæ ubiq; gentium cœperunt iuuare bonarum artium ac disciplinarum studia, quæ ut apud Anglos uehementius colerentur, Margarita Henrici mater mulier sanctissima, hortatu Ioannis Fiscerij Roffensis episcopi, uiri summa doctrina, summa gratia, summa integritate, Cantabrigiæ in loco nobili ac celebri, binas extruxit magnificas ædes, in quibus duo instituit scholasticorum collegia, & alterum Christo seruatori, alterum diuo Ioanni euangelistæ dedicauit, deditq; ad illorum uictum, largiter fundos. In ea etiam academia, Ioannes Alcocus Episcopus Elyensis, pater sanctimonia & uirtute clarus, paulò antè autor fuit collegij, quod IESV consecrauit, ut eo

duce, qui ibi ad bonas colendas disciplinas se darent, nõ errarent, sed ad ueram gloriæ & laudis mercedem accipiẽdam, quam ille bene semper agentibus promisit, recta uia contenderent. Per id quoq; tempus, Gulielmus Smyth episcopus Lincolniensis Margaritæ exemplo ductus, Oxonij scholasticorum collegium collocauit in aula, quam uulgò uocant Brasyn Nose, hoc est, æneum nasum, quòd eo loci imago ærea facie admodum immani pro foribus extet. Item Ricardus Vintonienſis episcopus, tale eiusmodi opus Oxonij effecit, appellauitq; corporis Christi collegium. Idem etiam uirtutis & gloriæ stimulus concitauit Ioannem Coletum decanum, quem dicũt, diui Pauli, ad istiusmodi bonas literas propagandi studium. Is partim animi atque mentis uirtute, partim uitæ ac morum integritate ornatus, apud suos Anglos alter penè Apostolus Paulus habitus est, quòd natura sanctus ac religiosus, ut primũ ex pueris excessit, atq; ab his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informatur, se ad diuinarum literarum studium contulit, & Paulum sibi præceptorem delegit, in eoq; cùm Oxonij & Cantabrigiæ, tum in Italia, ita exercuit, ut homo factus ad unguem, sicut aiunt, cùm domũ redijt, cœperit Londini ubi natus est, Paulinas legere epistolas, & in templis sæpe concionari: & quoniam nõ secus docebat, quàm uiuebat, idcirco mirũ in modum mortales in eius optimis præceptis acquiescebant: erat enim homo cõtinentissimus, qui semel in die cibum capiebat, non sitiebat honores, non cupiebat opes, nõ quærebat diuitias, quæ tamen eum fugientem secutæ, tandem consecutæ sunt. Sanè accidit, ut ex duobus & uiginti filijs, quos Henricus Coletus eius pater ciuis summa modestia & grauitate, ex Christiana uxore nobili muliere susceperat, solus ipse superstes fuerit, eiq; paterna hæreditas uenerit. Tum Ioannes uidens plures suos ciues naturæ tantum habitu, euadere uiros graues & modestos, putauit illos ipsos multò excellentiores fore, si excolerentur doctrina: quapropter statuit suis sumptibus iuuare pubem Londinensem, ad percipiendam, colendamq; doctrinam, qui circiter ista tempora, posuit in ea parte cœmiterij Paulini, quæ ad orientem solem spectat, magnificam scholam, deditq; præceptorem Gulielmum Lilium, & alterum qui rudiores informaret pueros, quòd in eo erat literatura, mores boni, diligentia summa: nam Lilius uir, quemadmodum dicit Horatius, integer uitæ scelerisq; purus, postquam in Italia aliquot per annos, perfectis literis operam dederat, domum reuersus, Anglorum primus apud suos, eas docuit: antea enim Cornelius Vitellius homo Italus Corneti, quod est maritimum Hetruriæ oppidum, natus nobili prosapia, omnium primus Oxonij bonis literis iuuentutem erudiuit. Dein secutus est doctrinæ & morum magister Ioannes Ionys. Iis autem ludi literarij magistris, Coletus ex suis facultatibus, in annos singulos stipendium constituit, quò illi & posthac alij omni tempore gratuitò docerẽt. Ac ut Londinensis iuuentus è Paulina schola multò est politior, sic tota Anglia, multi studijs & doctrinis dediti, perfecta literatura florent.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI VIGESIMISEXTI ET VLTIMI FINIS.

POLYDORVS VERGILIVS LECTORI S.

MOnitum te, optime Lector, uolo, permulta uerba minus latina, longo usu, non item ratione, iampridem in consuetudinem quotidiani sermonis uenisse, sic, ut uelimus nolimus, ea interdum usurpare cogamur: cuiusmodi sunt, dux & comes, olim officij tantùm, at summæ nunc dignitatis uocabula. Item comitatus, pro regione: cancellarius, pro scribarũ, abbas, prior, pro monachorum præfecto. Igitur ista paucula, nam cætera facilè declinauimus, cùm legendo in ea incideris, non mihi uitio des, sed atqueadeo nostris temporibus, quæ ita quondam barbara facta sunt, ut nondum eiusmodi næuis purgari ad unguem potuerint. Vale.

INDEX HIC TIBI LECTOR ANGLIAE PRIMVM TOPOGRAPHIAM, GALLIAE DEINDE CONFINIVMQVE LOCORVM SITVS, TVM RERVM GESTARVM OMNIVM circunstantias, & exempla innumera quædam, communi mortalium uitæ apprimè conducibilia, uelut digito monstrata quare uarijs quidem studiorum institutis, maximè uerò publicæ administrationi utilis esse poterit.

Prior quisque numerus paginarum, posterior uersuum est.

ABBATISVILLA oppidum. 311.6
Aberdonia urbs. 6. 46. ab Anglo capitur. 364.39
Aberkenuena. 326.43
Abies in Anglia nulla. 12.27
Abyndonia pagus. 101.8
Abyndonense cœnobium. 115.12
¶ACHEA quando floruerit. 97.22
¶ADELA Gulielmi regis filia, Stephani Blesensiũ comitis uxor. 162.35. & 188.45
Adela Ricardi nupta, à parente cõpressa. 239.23. à marito repudiatur. 242.25. & 247.3. & 251.2
Adela Ludouici regis Galliæ filia Ricardi comitis Aquitaniæ uxor. 233.1. & 236.17
Adelicia ex Lotharingiæ ducum prosapia Henrici regis uxor.
Aderstona uicus. 561.5 (191.24
Adulationi regis aures non uacare debere, pulcherrimum exemplum. 135.4
Adulphi regis Germaniæ cum Anglo fœdus. 331.44
¶AEGIDIVS Dabeneius regulus. 566.45. cubiculi præfectus. 594.12. Caleti præfectus ab Anglo auxilio mittit Maximiliano 583.30. exercitus in Scotos missi dux. 599.11. eius obitus. 615.
Aemonia insula. 6.4 (27
Aes Britannicum Cæsaris imagine quando signatum. 32.45
Aetas legitima. 402.16
Aetius dux Burgundionibus bellum facit. 44.10
Aetius Britãnis auxilia mittit. 51.
¶AFRICVM bellum. 419.14 (23
¶AGATHA Edouardi coniunx Edgari mater.
Agathyrsi populi. 151.15
Agnerus & Hubo fratres Dacorũ duces creant. 69.48. & 98.44
Agnerus Dacus orientalẽ Angliã occupat. 70.3. & seq. & 85.38
¶AIDANVS episcopus in Angliã accersitur. 81.40. & 105.15
¶ALBAMMALLAE obsidio. 258. 2. eius arx solo æquat. Ibid. 14
Albanus martyr. 45.8. eius sepulchrũ ac cœnobiũ. 74.33. 313.39
Albatorum conspiratio. 405.1
Albericus diaconus. 163.23
Albericus Northumbriæ comes.
Albigẽsiũ hæresis. 297.4. (158.23
Albigenses à Simone Mõtifortensi comite uicti. 304.14
Albion olim Britannia dicebatur. 16.12. & 18.20
Albinus seu Alchuinus eruditione nobilis. 26.37. & 106.20
Aldelmus episcopus. 119.39
Aldermanorũ magistratus apud Londinenses. 244.7
Alectum oppidum. 6.23
Alenconium in Angli potestatem uenit. 452.20 (33. & 382.4
Aleonora Henrici tertij uxor. 302.
Aleonora à marito in carcerẽ conijcitur. 231.3. liberatur. 242.14. eius petulantia. 225.2. filios ad uersus maritũ instigat. Ibid. 20.
Aleonorã à Lud. rege (& 231.4
Francorum repudiatam Henricus secundus ducit. 209.15
Aleonora Castellę regina, Edouardi tertij coniunx. 311.2.40
Aleonora Simonis Mõtifortensis filia. 321.32. ab Edouardo capitur. Ibid. 35
Aleonora Ioannis filia comitissa Gloceſtriæ. 282.27. & 288.7
Alexãder dux Albaniæ. 538.16.25
Alexãder insularũ regulus Scotis Sylueſtribus se iungit. 457.19
Alexander rex in Scotiam ex Anglia reuersus. 291.34
Alexãder Setonus. 363.37. Scotici regni administrator. 364.5
Alfreda uirgo castitatem uouet. 69.23. & 75.5
Alfredæ Horgerij filiæ elegantia. 118.21. & seq.
Alfreda nouercali odio Edouardo priuigno necẽ struit. 121.13. eius pœnitentia. 121.33
Alfredi Ethe.dredi filij interitus. 139.36
Alla siue Ella primus Northumbrię rex Deiram occupat. 76.32
Alliæ fluuij origo. 24.4
Allienſis pugna. 24.6
Allobroges quondã Delphinatiũ partes tenuerunt. 377.45 (24
Almericus Caleti præfectus. 377.
Almericus Mõtifortis comes. 192. 11. Franciam absente rege tuet. (190.40
Almericus Britannorum dux capitur. 272.6
Alneuici opp. obsidio. 229.6
Alneuichum opp. Northumbriæ Scoti depopulantur. 172.6
Alosæ pisces. 14.31
Alphegius martyrio coronatur. 135.25
Alphonsi Castellæ, & Garsiæ Nauarræ regũ de finibus cõtentio. 235.46. cum Henrico III affinitas. 310.39. Ro. rex eligit. 312.3
Alphonsus octauus Castellæ rex.
Alphonsus Neapol. rex (265.8
regno & uita priuatus. 588.25
Alphons. Calabriæ dux in Garterium ordinẽ cooptatus. 587.12
Alsuinus episcopus monasterium condidit. 70.28
Altisiodorenses in Franci potestatem ueniunt. 473.11.28
Aluarij Perresæi fuga. 415.30
Aluchefreda Pedæ regi christianismi cõditionib. locata. 73.5. &
Aluredus rex quantũ in (84.28
studio literaræ præstiterit. 105.40
Aluſtum oppidũ à Gulielmo Flandriæ comite obsidetur. 193.29
¶AMBASIA uilla. 519.31
Ambiani ab Anglis affliguntur. 490.22. & seq.

Ambitionis repulsæ laudabile exemplum. 168.19
Ambrosius Delorus Fani Susannæ præfectus. 464.3. eius res gestæ. 476.18. &478.45. capitur. 479.19
Ambrosij Bochanigri uictoria. 394.35
Ambrosij de republica bene meriti magnificũ sepulchrum. 58.16
Amisberia pagus. 58.21
Amisberiæ cœnobium. 121.36
Amlethus Dacorum rex Britannos subigit. 71.3
Amphibolus martyr D. Albani præceptor. 236.12
Amore nihil esse nobilius. 379.20
¶ANALAPHVS Adelstanũ tantum nõ noctu interfecit. 113.38
Analaphus & Gotfredus Sithrici filij nouas res molientes fuga tandem elapsi sunt. 113.16. & sequentib.
Ancalites se Cæsari dedunt. 32.9. &37.20
Andegauenses pop. 183.24
Andegauenses in Arthuri potestatem ultrò ueniunt. 262.31. recipiuntur. 264.12. in Philippi fidem ueniunt. 266.24
Andegauensium ciuitas à Ioanne capitur, ciues plectuntur. 263.8
Andegaui mœnia à Ioãne rege solo æquantur. 271.46. restaurantur. 272.15
Andegauum instauratur. 280.31
Andes populi. 183.24
Andouera pagus. 129.36
D. Andreæ episcopus in Scotia. 156.23
Andreas Pannoniæ rex in Asiam proficiscitur. 292.23
Andreas Morauius. 363.38. capitur. Ibid.41
Andreæ Carliolensis comitis proditio. 353.19. proditionis pœna. 353.33
Andreæ Trolopij facinus. 507.30 interitus. 511.5
Angeum opp. 556.14
Anglus sagittipotens. 375.45
Angliæ nomen. 34.27. & 94.14 & 108.14. generalis descriptio. 33.21. &seq. à quatuor plagis confinia. 4.40. comitatus XXXIX. 3.14. diuisio. 3.11. diœceses XVIII. 4.5. urbes magnificæ. 15.14
Angliæ aura saluberrima. 12.22. nubilum cœlum & imbriferum habet. 12.13. fœcunditas. 12.26 nulla uina producit. 12.29. quę animantia habeat, quibusq; careat. 13.33. quas aues habeat. 14.6. pecora quàm homines benignius alit. 5.17. quare sit opulentissima. 13.25
Angli quando in Britanniam uenerint. 149.9
Angli gallico uestitu utũtur. 15.13
Angli hodie literis clarent. 15.11. bello præstantissimi. 15.6. in morte etiam non cõcidunt animo. 496.45 (278.39
Anglorum cõtra Gallos uictoria.
Anglorum pronunciatio. 9.13
Anglorum studiosorum Romæ collegium. 97.3
Anglorum diadema regium Constantini munus. 49.18
Angliæ cõstans tranquillitas. 140.30. & seq.
Anglici regni infantia. 108.19. adolescentia. Ibid.21. uirilis ætas. Ibid.26
Anglici reges indigenæ quando imperare cœperint. 240.11. & 242.40
Angliæ regnum Deo curæ. 142.33
Angliæ reges regni Hierosolymitani titulum aliquandiu usurparunt. 250.5
Angli Britannia potiti. 8.37
Anglorum contra Scotos uictoria. 201.10. & seq. & 376.44.
Anglorum contra Flandros naualis uictoria. 395.44
Angliæ oligarchia ad monarchiã redacta. 62.28
Angliæ regnum in Normanorum potestatem uenit. 149.22. & 150.10
Anglia Dacis uectigalis facta. 122.44. uectigal redimitur. 124.16
Anglia in Dacorum potestatẽ uenit. 125.18
Angliæ regnum ad Francos peruenit. 196.40
Anglorum quadraginta millia ad uersus Turcam proficiscuntur. 298.19. & seq.
Angli populares sponte in Ludouici Philippi filij potestatem ueniunt. 286.15
Anglici regni inuestitura pontifici Rom. cedit. 277.8
Angliæ regnum Rom. sedi feudatarium esse. 219.31
Anglia pontifici Romano uectigalis facta. 89.40. & 96.41
Angli excõmunicationis Romanæ molestiam excutiũt. 417.34
Angli Gulielmi tyrannide pertæsi solitudines petunt. 156.38
Angli ad libertatẽ spirant. 340.19
Anglorum maxima clades à Dacis accepta. 94.18. & 98.21. & 131.10
Anglorum in Scotia clades. 336.1. & 339.21. & 342.37. & 347.46. & 364.23. & 413.6. fuga. 352.30. In Gallijs. 331.12. & 392.21. & 466.39. & 471.39. & 479.17. & 486.27. In Rothomagensi agro. 448.2. In Hispania. 395.1. In Aquitania. 497.3. & 502.10.
Anglorum robur cum imperio cecidit. 148.35
Anglorum dolus malus. 416.41
Anglici sudoris origo. 567.38.
eiusq; remediũ optimũ. 568.13.
Anglorum orientalium regni descriptio. 67.45
Angli orientales à Dacis superati. 67.45. In uarias per uices uenium̃t potestates. 69.33. Christum induunt, 80.1. de Mercijs se ulciscuntur. 93.25. In Edouardi potestatem ueniũt. 110.25
Anglosaxones quomodo in Britanniam uenerint. 55.11. &seq.
Anglosaxones Britannia tota potiuntur. 61.30. Vide infrà Saxones.
Anglisea insula. 12.4. à Rufogra uiter afflicta. 176.8 6.26
Angusia fluuius.
Animal apud Anglos uenenosum aut nocuum nullum. 13.35
Anisia filia comitis Glocestriæ Iannis regis uxor. 242.11
Annam Britanni ducis filiam Carolus octauus ducit uxorem. 583.6
Annę Ricardi uxoris obitus. 420.4. & 557.42
Anna filia Roberti, Mortimerij familiæ regnum hæreditate attulit. 391.27. 245.20
Annalium autoritas. 5.42
Annandia uallis.
Annibalem quo pacto Romani à ceruicibus excusserint. 374.14
Annuli quotannis ab Anglicis regibus aduersus comitialé morbum consecrantur. 143.29
Anseres iuniores in lautitijs apud Anglos habentur. 14.7
Anshelmi episcopi exiliũ. 177.13. &179.4. reuocatur. 179.5
Anshelmi Cantuariensis episcopi uita & monimenta. 185.35. & sequentib.
Ansleiana contra regem conspiratio. 407.25 8.24. &33.28
Antona fluuius. 10.45
Antonum opp. 166.27
Antonensis portus. 95.20
Antoninus Caracalla Dacos domuit.
Antonius Riuerius Edouardi principis tutor. 540.13. capitur. Ibid.32. &541.31. interimitur. 544.14. &546.22
¶APPELBIA arx capitur. 229.5
Apes etiam in Hybernia. 221.32
Apulia Normani potiunt. 174.21
Aquila oppidum. 240.16
Aquitania Galliæ pars. 209.17
Aquitaniæ situs. 315.5
Aquitaniæ seditiones per Henricum tertium sedantur. 310.17
Aquitaniam Philippus Pulcher Anglo restituit. 341.13
Aquitania bello ardet. 373.35
Aquitani uectigalis onere pressi, defectio-

defectionem faciunt. 389.21. & 392.31
Aquitani Lancastrij imperium re nuunt. 418.19
Aquitaniam Talbotus in Angli po testatem recipit. 501.39
Aquitani ab Anglo deficiunt. 493. 17. & 496.34
¶ARAGONVM regis cõtra Mau ros bellum. 299.38
Aragonum cum Siculis bella. 325. 24. & seq.
Arcadius uita functus. 50.45
Archæ pons. 374.26
Archibaldus Douglassatium co mes. 433.1. & 458.3
Archibaldus Stuartus ab Anglo uincitur. 363.44
Archigallus regno deijcitur. 22.9. restituitur. Ibid.13
Arcium ædificandarũ hodie nul la cura. 15.9
Ardearum aucupatu Angliæ no biles delectantur. 14.12
Areflorum oppidum. 233.29
Argatelia regio Scotiæ. 6.26
Argentonio Anglus potit. 452.19
Aricuriæ principatus in comita tum redigitur. 333.10
Armachum Hultoniæ emporium 222.2
Armeniacus & Petragoricus A quitanicæ defectionis autores. 389.23
Armoricæ Britanniæ ciuitates. 50.16
Arnoldus Flandriæ comitatũ sibi armis uendicare nititur. 193.20
Arnulphi Flandrẽsis principis do lus. 112.27. & seq. & 116.2
Arras ciuitas eadem quæ Areba tium. 259.16
Arrio exilium indictum. 47.42
Arthuri cognomentũ unde. 17.14
Arthuri regis res gestæ, & sepul chrum magnificum. 60.21
Arthurus filius Gaufredi. 238.22
Arthurus regni hæres à Ricardo scribit. 245.2. & 268.24. apud Gallorũ regem educatur. 263.2. in uerba Ioannis iurat. 265.43. Andegauẽsium comes dicitur. 266.22. capitur. Ibid. 43. in Normaniam mittitur. 488.36
Arthurus Henrici septimi filius na scitur. 569.25. eius & Catha rinæ Ferdinandi Hispanorum re gis filiæ sponsalia facta. 604.10 nuptiæ. 610.26.34. eius fami lia aulica. Ibid. 37. moritur. 612.17
Arualium fratrum origo. 379.14
Arundellum castellum. 181.23.
oppidum. 202.38
¶ARSACIDAE Saracenis ficarij. 319.16
Ascalon mœnib. nudatũ, 248.28. & 250.25
Asellus piscis. 14.27
Assauensis episcopatus. 9.8
¶ATHELNEA insula. 105.34
Athesis flumen. 59.46
Atholia. 6.21.26
Atrebatium ciuitas à Flandris bel lo petitur. 259.16
Atrebatium comitũ series. 365.36
Atrebates ab Edouardo quinto ui cti. 383.30
¶AVARITIA sacerdotum. 120.2
Auaritia quantum principi offi ciat. 97.15
Audiatur altera pars, exemplum. 284.11
Aues quas Anglia habeat. 14.6
Aues innumeræ aperto cœlo dimi cantes in terrã decidũt. 194.43
Auenionem urbem Volcasiorum oppidũ quondam fuisse. 297.9
Augusta ad radices alpiũ ciuitas. 185.22
Augusti temporibus pax ubique terrarum. 32.21
Augustinus monachus Christum in Britannia prædicat. 63.27. & 64.5. & 77.1. archiepisco pus Cantuariensis creatur. 64. 6. obitus. 64.44
Aula regia bonorum studiorum Cantabrigiæ collegium. 399.35
Aulerci Rothomagum ciuitatem tenuerunt. 102.22
Au. Plautius Cl. Cæsaris in Britan nia legatus. 33.24
Aurelianum ciuitas. 468.14. olim Genebum dictum. 195.9
Aurelianensium contra Burgun diones factio. 437.1
Aurelianum Sarisberiensis obsi det. 468.29. obsidio soluitur. 470.33
Aurelianenses Philippi Burgun dionis fidei se cõmittũt. 470.12
Aurelius Ambrosius Britannorũ dux contra Saxones pugnat. 56.43. & 57.37. & seq. eius in teritus. 58.14. sepulchrũ. 58.17
Austria quondam Pannonia supe rior. 253.8 (26
Austri prodigiosus impetus. 385.
Aui peccatum ad nepotes redun dasse. 531.21
Auxolmea insula. 5.14
Auxolmeæ fœcunditas. 5.17

B

BACVLVS domesticæ regię præ fecturæ insigne. 427.4
Badudus rex Icarium uolatũ uo lans interijt. 20.11
Badonicus mons. 59.44
Baiona quondam Tarbellorum ci uitas. 331.42
Baionense prælium. 336.15
Baiocensium urbe Gallus potitur 496.12
Baiocenses ijdem qui Bellocossi. 452.4
Balduinus quartus Hierosolymi tanus rex elephãtico morbo la borans cœlebs uiuit. 237.20
Balduinus Reduersus in exilium missus. 198.30
Balduinus Flandriæ comes. 123. 31. Anglicanarũ partiũ caput. 264.22
Balduinus Ricardo regi se iungit. 258.46. & seq. eius cum Ioan ne rege fœdus. 264.26. & 265. 23. cũ Franco amicitia. 265.25. Asiatico bello se parat. 265.25. & 266.16. interitus. 189.16. 44. & 190.18
Balistæ qui. 375.25
Balliui, id est, consules, magistra tus Londinensis. 243.13
Bamburgum arx. 83.28. & 173.41
Banbericus pagus. 516.46
Bangorien sis episcopatus. 9.7
Bangorienses monachi. 76.44
Baptismi, eucharistiæ & coniugij insecutores hæreseos conuicti pœnas luunt. 212.10
Barbasani strenuitas. 456.8. in carcerem mittitur. Ibid.12
Barchyngij cœnobium. 64.43
Barkelei arx. 358.32
Barnardo Syluanectis comes pro Ricardo Normano principe puero Ludouico regi restitit. 116.25
Barnetus pagus. 526.26
Barnetensis pugna. 527.10
clades. 527.26
Baro, id est, præfectus statarius. 244.10
Baronum officium. 154.31
Bartholomæus quidam Canta ber literas primus in Anglia do cet. 107.28
Bassianus Anto. Caracalla quibus rationibus Britãnos in officio retinuerit. 44.16. fratrẽ Ge tam interficit. 44.18. eius in teritus. 44.33
Basilica Vuestmonasterij. 1, 4.22
Basyngstochus pagus. 109.41
Bathoniam oppidũ quis ædifica rit. 20.3
Bathonia episcopatus. 158.18
Bathonien sis & Vuellensis Anglię diœceses. 4.11
Bathonia igne ferroq; uastata. 165.16
Bathonia thermis nobilis. 20.5
Bathonien se cœnobium. 74.37
¶BEBBA urbs. 83.23
Bedæ elogium, & quo tempore is floruerit. 16.6. & 86.38. eius discipuli. 106.35. Ceoloulpho eccleśiasticam historiam inscri psit. 86.38. eius monumenta publicata. 86.41
Bedfordia oppidum. 199.15
Bedfordien sis Angliæ comitatus.
Bedfordia à rege cum ar ce capta Falcasio donat. 285.3 (3.25
Bedfordien sis arx coniuratis prin cipibus deditur. 283.1

Bela Pannoniæ rex. 237.3
Belli incõmoda. 518.5
Bellicis rebus monarchia optima 290.8
Ad Bellum, cœnobium. 161.26
Belgæ Britanniam occuparunt. 15.45
Belliloci asylum. 605.41
Belliloci direptio. 438.10
Belliloci uici cœnobium. 528.21
Bellinus primus regum Britãniæ crematus est. 25.24
Bellini regis laus ampliſſima. 25.11
Bellocaſſiorum ciuitas ab Anglis capitur. 452.4
Bellouacos Francus recipit. 475. 24
Bellouacenſis pugna. 478.19
Belſia Celticæ pars. 458.12
D. Benedicti cœnobium. 134.21
Beneficẽtiæ in ingratos exemplũ. 407.13. & 552.44
Beneficiarius quis. 224.29
Benettibrigium opp. 222.13
Berchanſtedus pagus. 312.33. & 313.7
Bercheria Angliæ comitatus. 3.17
Berchyngij cœnobium. 90.12
Berengarius diaconꝰ corpus Chriſti euchariſtiæ συμβολικῶς tantũ ineſſe aſſerit. 163.19
Berengaria filia Garſiæ regis Nauarræ, ſponſa Ricardi ducis Normaniæ. 242.27. & 247.2. 11. & 253.3
Berinus epiſcopus. 88.6
D. Bernardus claret. 210.26. & 241.28
Bernardus Baiocenſis epiſcopus. 244.41
Bernardus Nouimercatenſis. 165. 20
Berniciorum regnum. 76.21
Bernicia Northũbriæ pars. 76.32
Berthæ reginæ Cantij laus. 63.21
Bertrandi Geſquini res geſtæ. 386. 40. capitur. 388.3. & 392.19
Beuerlacus pagus. 86.24
Beuerlacum oppidum. 86.28
Beruicum oppidum. 5.40. & 233.12. & 244.19. Anglus Scoto donat. 511.25. à Scotis capitur. 37.23. & 349.20. ab Anglis capitur. 336.7. & 343.3 & 363.44. & 538.35
Berfordienſis arx ab Henrico tertio diripitur. 296.1
Bethleem Carthuſianorum cœnobium. 440.10. & 608.27
¶BIBROCI ſe Cæſari dedunt. 30. 10. & 27.20
Bithynia regio. 139.19
Bithynia à Gothis uaſtata. 95.29
Bituriges Delphini bello occupati. 458.4. & ſeq.
¶BLACHEMORA mons. 59.45
Blakethus mons. 402.42
Blackmura Scotiæ locus. 352.40
Blangium oppidum. 445.1
Blanca regina Caſtellæ Ludouici Francorum regis uxor. 265.8. & 297.15. pro puero regnum gubernat. 297.22
Blancha Lancaſtri filia Ioannis Gandauenſis coniunx. 385.13
¶BOANDVS fluuius. 222.1
Bodotria flumen. 6.18. & 39.41
Boëmi religionis tuendæ cauſa arma mouent 474.9
Bombardarũ uſus quando in Gallijs nouus. 463.41
Bononia Galliæ. 10.15
Bononienſis oppugnatio. 586.16. & 587.6
Bonrys ſylua. 573.25
Borburgũ Anglis deditur. 406.16
Boſuuorthus pagus. 562.29
Boſuuorthenſis pugna. 563.22
Boues in Anglia æquè ut capita cenſentur. 159.36
Boues candidi inſtar leonum iubati. 6.35
Boum Anglicorum natura. 13.44
¶BRECHENOTVM oppidum. 171.46
Brennus ſtipẽdia facturus in Galliam traijcit. 23.20
Brenni, ſiue ut Liuius habet, Brennonis Gallogræcorum ducis in Aſiam expeditio. 25.4
Brenno quo tempore urbem cepe rit. 21.12. & ſeq.
Brenni & Bellini de imperio contentio. 23.9
Bremmæ piſces. 14.30
Breſtum à Britanno capit. 372.10
Breſti oppidi fides. 394.24
Bria regio Campaniæ confinis. 461.31
Brigantum ſitus. 33.42
Briſoni arx ab Anglis capitur, ac diruitur. 257.41
Briſtollium ab Iſabella obſidetur. 356.23. deditur. Ibid.26
Briſtollij oppidi ſitus. 100.36
Britanniæ nomen & origo. 16.9. eius diuiſio. 3.8. forma triquetra. 10.5. uentis expoſita. 5.6. uini & olei expers. 32.41
Britanniæ religio. 15.18
Britannia ab orbe ferè cõdito habitata fuit. 18.25. qui mortales eam ab initio coluerint. 15.35
Britanniæ populi lingua & moribus differunt. 3.11
Britanniæ inſulæ. 7.20
Britanniæ urbes cur minus celebres. 5.8
Britãnicę urbes ſuo iure uſæ. 26.12
Britannię principes olim reges an tyranni fuerint incertũ. 16.25
Britannia quo anno à Cæſare deuicta. 30.40. Romanis uectigalis facta. 30.19. quando amiſſa, quandiu ſub Rom. imperio fuerit. 52.20. à Romanis recuperatur. 45.3. & 50.43
Britannia mores cultos Romanis debet. 52.51
Britannica monarchia in pentarchiam redacta. 21.3
Britanniæ Reſpub. ad monarchiã redit. 21.34
Britanniæ Reipub. forma qualis ſub regibus fuerit ante Cæſaris aduentum. 291. per totam prævationem.
Britannia tota in Anglorum Saxonum poteſtatem uenit. 61.30
Britannia qualis noſtra tempeſtate ſit. 12.12
Britannia quando nomen amiſerit. 94.14
Britannia lanitio hodie celebris. 13.4
Britannus Ambroſio duci magnificum ſepulchrum poſuit. 58.16
Britanni imbelles. 32.19
Britanni bonos mores quãdo imbiberint. 39.25
Britanni per Romanos multo cultiores effecti. 26.29
Britannos ciuilis diſcordia libertate priuauit. 59.40. & 61.10 & ſequentib.
Britanni libertatem cum imperio amittũt. 50.13. cum regno nomen amiſerunt. 8.41. ad Cæſarem de pace legaros mittunt. 28.27. & 29.3. à Claudio Cæſare ſine prælio ſuperati. 32.36. eos Rom. legati in officio retinent. 33.19. defectionem cogitant. 35.17
Britannorum triginta millia à Romanis cæſa. 36.41
Britannorum rebellio. 38. & 45.14
Britanni græcas literas diſcebant. 27.8
Britanni Romanorum iugum excutiunt. 44.42. à Scotis Pictisq; affliguntur. 51.14. & 51. 38. à Romanis inuiti deficiũt. 52.13. à Saxonibus Britannia pulſi alibi ſedes quærunt. 8.29. & 55.29
Britannorum cõtra Pictos victoria. 59.36. cõtra Scotos. 54.4
Britannorum clades. 88.14
Britannorum diuitiæ. 27.2. xxii.
Britannis uarios corporum habiti ficia. 7. 26.30
Britannicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Britanniam tranſmarinã Gallus inuadit. 271.14
Britannia citerior ab Anglis uexatur. 466.46 394.4
Britanniæ ſeditio. 394.4
Britanni citeriores in Franci poteſtatem ueniunt. 524.4
Britanniæ citerioris principum ſeries & hæreditas. 496.28
Britannicæ familiæ ſeries. 371.35. & ſequentib. Britan

Britannicum bellum. 371.34
Britones Britonantes. 9.33
Brutus quidam Aſcanij nepos, ſecundũ quoſdam Britannici generis autor. 17.26
BVBVLAM carnẽ Angli in deliciis habent. 14.2
Bucanus capitur. 462.20. interimitur. 465.31
Buchyngamienſis Angliæ comitatus. 3.25
Burdegalenſes de proditione cogitant. 325.12
Burdegala ad defectionem inclinans à Franco capitur. 330.26. 334.20. eam Francus recipit. 497.10. ad Anglum ſe inclinat. 500.45. in eius poteſtatem uenit. 501.37. Francus recipit. 502.28
Burenſe caſtellum à Rufo capitur 172.44
Burgãdiones iidem qui Sequani. 102.39
Burgundiones Galliam infeſtant. 51.33
Burgundionum aduerſus Aurelianos factio. 437.2
Burgum Petri, cœnobium. 128.24 ſpoliatur. 287.12
Burgſium arx capitur. 229.4
Burgũ pagus. 70.40
Burienſe cœnobiũ diripit. 125.27
Burronus uicus. 351.6
Burunentum à Britannis occupatur. 264.12

C

CADOMI oppidi ſitus. 450.16. obſidio. Ibid.18. deditio. 451.3
Cadomum ab Edouardo quinto capitur. 373.40. à Franco recipitur. 496.9
Cadomi cœnobium. 161.29
Cadoualloni defectio. 18.14. & ſequentib.
Cadoualloni interitus & proſopographia. 81.32
CAERLEONVM oppidũ. 25.13
Cæſarea mœnibus nudata. 248.28
Cæſarum declaratio non tam imperij dignitas, quàm ad imperij gradus. 46.37
Cæſar quando Britannis bellum fecerit. 26.4. quare. 27.18
Cæſaris in Britanniam expeditio prima. 28.9. ſecunda. 29.10
Cæſar Britanniam poſteris nõ tradidit, ſed oſtendit. 30.27
Cæſaris dictum. 149.35
C. Voluſenus Cæſaris ad Britannos legatus. 25.26. & 28.8
Calacum oppidũ obſidetur. 237.19. capitur. Ibid.28
Calamitatẽ aliquoties ad laudem prodeſſe, exemplum. 22.18
Calecti ſitus. 376.24
Calerum Anglica colonia. 386.10. ab Anglo obſeſſum. 376.1. deditur. Ibid.15. colonia Anglica eò deducta. Ibid.27. à Burgundione obſidetur. 487.5
Calgaco uiro magni conſilij ſumma imperij à Britannis cõmitti tur. 40.33
Calgacus infeliciter contra Rom. pugnat. 40.38. & ſeq.
Calidonia. 6.34. & 345.13
Calidonia ſylua boues producit candidos, inſtar leonum iubatos. 6.35
Camber Bruti ſeu Britonis filius. 19.24
Cameraci obſidio. 368.19
Camillus ab exilio reuocat. 24.27
Camilli cõtra Gallos uictoria. 24.39. & ſeq.
Campi cœleſtis templum miraculis claret. 82.28
Camudola hodie Colceſtria 37.13
Camulodunum colonia. 34.3.7 & 36.1
Cãcellarij munus. 154.35. & 188.31
Cancellarius magni regni. 213.11
Candaliæ ſitus. 33.43. & 229.9
Caudebecum arx. 443.12
Candidacaſa oppidum. 6.11
Cangorum ſitus. 33.38
Cangi rebelles ab Oſtorio Scapula domiti. 33.32
Cantabrigiæ origo & nomen. 107.29
Cantabrigienſis Angliæ comitatus. 3.24. & 68.2
Cantabrigienſem agrum Rogerius Montigomericenſis iniuria afficit. 165.18
Cantabrigiæ gymnaſium. 107.15
Cantabrigia literis claret. 68.20. collegia ſcholaſtica. 320.41. & 354.9. & 532.38. collegiũ Reginæ. 572.1. binæ ſcholæ inſtitutæ. 617.41
Cantium à Ludouico Philippi filio ſubigitur. 286.2
Cantium Angliæ comitatus. 3.16
Cantianæ gallinæ maximæ. 14.7
Cantiani ſeditionibus delectant. 498.16
Cantianorum quatuor reguli infeliciter pro Britannis aduerſus Cæſarem pugnant. 30.15
Cantiani Humfredum inuadunt, profligantq;. 498.30
Cantiani iniuriarũ impatientes. 498.16. Londinũ contendunt. 498.22. ciuiũ domos ſpoliant. Ibid.34. Ioannẽ Sayum principem Angliæ quæſtorẽ cum pleriſq; nobilibus ſecuri percutiũt. Ibid.41. domibus ſuper pontẽ conſtructis ignẽ iniiciunt. 499.11. Io. Caddus Cantianorum dux capite mulctatur. 499.22
Cantiũ in Britannia Angloſaxonũ prima ſedes. 55.18. contra regẽ ſeditio. 402.31. & ſeq.
Cantianorum fides erga Henricũ ſeptimum. 595.42. & 601.14
Cantij regni deſcriptio. 63.1. & ſequentib. & 149.5
Cantianorũ imperiũ in Occidentaliũ poteſtatẽ uenit. 67.24.40
Cantianos Chriſtiana fide imbuit Auguſtinus. 67.23
Cantuaria à quo condita. 19.44. à Dacis capta. 128.29
Cantuarienſis Angliæ diœceſis. 4.7.22. & 64.9
Cãtuaria archipreſulis ſedes. 64.9
Cantuarienſis archiepiſcopatus Lichefeldiam translatus. 74.17
Cantuarienſis epiſcopi eſt reges inungere. 215.36
Cantuarienſes epiſcopi omnes legati pontificij. 213.6
Canutus Suenonis filius Dacorũ rex, humanitate Anglos in officio continet. 125.18
Canuti in Northũbriã expeditio. 127.44. totius Angliæ imperiũ obtinet. 126.3. & 132.32. & 133.11
Canuti aliquot cũ Anglis pugnæ 129.27. ab Anglis profligatur. 130.5 (135.4
Canuti regis admirabilis χρεία.
Canutus tertius Dacorũ rex. 135.45. Noruegiam recuperat. 133.43. eius obitus. 134.40
Canutus IIII Dacorũ rex, Normanis Anglia potitus bellum facit 152.17. eius uictoria. 153.6
Capitium. 404.45
Capitolium à Gallis obſeſſum anſerũ beneficio liberatur. 24.26
Capo piſcis. 14.28
Carantus fluuius. 315.6
Carataci Ordolucarum reguli res geſtæ. 34.37. & ſeq. & 35.36
Caratacus capitur. 35.2
Carauſius Britanniam dolo occupat. 44.20.34.43
Cardiffum oppidum. 184.30
Carlioli oppidi conditor & ſitus. 19.39
Carliolenſis epiſcopalis in Anglia ſedes. 4.25. & 33.42. & 195.29
Carliolum oppidum reſtauratũ & colonia eò ducta. 170.1. à Scoto capitur. 198.4
Carlioli obſidio. 229.1. à Scotis incenditur. 335.39
Carnutes obſeſſi à Rollone. 102.38. à Delphino. 458.1
Carræ Meſopotamiæ urbs. 44.27
Carolus Canuti Dacorum regis filius. 190.19
Carolus Delphinus. [455.39
Carolus M. duo gymnaſia condidit. 74.28. & 106.28
Carolus IIII Imp. pacis inter Anglum Gallumq; interpres. 401.34. & ſeq.
Caroli Magni cum Scotis fœdus. 91.38. & 371.27
Caroli V. Imp. genus. 614.28
Carolus Simplex Gallorũ rex Eduinam uxorẽ duxit. 111.11.39.

inducias à Rollone petit. 102. 34. filiam Rolloni locat. 103. 21. per dolum capitur. 112.3. moritur. Ibid.10.
Caroli Pulchri regis Francorum cũ Edouardo IIII pax. 353.11
Carolus Ioãnis regis Franciæ filius primus Delphinus.377.42
Carolus Delphinus conditiones Anglicas detrectat.383.11. uita excedit. 360.23.44
Carolus V rex Francorũ. 386.20
Carolus quintus Edouardo principi diẽ dicit.388.33. & 390.13. Edouardo quinto patri bellum indicit.390.15. cum Anglo inducias. 398.2. moritᵉ.401.42
Carolus VI rex Franciæ. 401.43
Angliam inuadit. 409.2. cum Ricardo II. pax.417.26. affinitas.420.8. eius cum Henrico IIII inducias.432.15. & seq. & 434.24. res gerere nescit. 451.31. Ricardi II mortem ulcisci parat.429.39 eius insania. Ibid.43. à rebus gerendis abstinet. 436.43. à uita excedit. 460.29
Carolus Delphinus Caroli sexti filius perpetuus patriæ hostis iudicatur. 453.4
Caroli Delphini fuga.381.4. pacem petit.384.11. se regem dicit.473.7. inungitur. 473.24
Carolus septimus Burgundionis amicitiam curat. 475.28. & seq.Bedfordiensi inducias in se xennium subitò frangit. 480. 6. Normaniam recipere conatur. 488.33. periculum ex filij conspiratione.489.11. cũ Anglo inducias. 491.5. fractæ. 494.30. Normaniã affectat. 494.34. pugnando restituit rem. 497.34. Talboto obuiã it.501.45. eius obitus.504.16.
Carolus VIII rex Franciæ.553.32
Caroli octaui regis Franciæ cum Maximiliano & Francisco Britanno bellum. 576.5. contra Britannos victoria. 579. 46. Britannia potitur.584.2. Annam Maximiliani sponsam intercipit ducitq;.584.2. Anglis uectigalis.586.41. cum Ferdinando Hispaniæ rege fœdus. 587.25. ad Henricum VII de concordia legatio.600.40. & 603.44
Carolus rex Nauarræ capitur. 380.23. &393.4
Carolus Nauarræ rex Anglo auxilia offert. 393.2
Carolus Andegauensis comes Siciliæ rex factus. 312.17
Carol. rex Siciliæ.319.26. & 325. 22. obitus. 326.1
Carolus Caroli regis Siciliæ filius in prælio ab Aragone capitur. 325.44
Carolus Alenconij comes. 367. 44. eius interitus. 375.39
Carolus Aurelianus dux fucosam cũ Burgundione gratiã iniuit. 437.12. eorum bellum. Ibid.
Carolus Aurelianus captus in Angliam ducitur. 447.30. dimittitur. 490.6
Carolus Burgundio patri Philippo in regno succedit. 514. 42. Edouardũ sextum contra fratrem iuuat. 521.4
Caroli Burgundionis cum Franco discordia. 533.38
Carolus Flandriæ comes per proditionẽ in tẽplo occisus. 192.23
Carolus Valesij comes Philippi Pulchri regis frater. 330.6
Caroli Blesensis comitis de Britanico imperio contentio. 371. 42.&seq. cũ Montifortensi de principatu contentio. 382.32. cum duobus filijs capitur.377. 16.dimittitur.Ibid.19. eius interitus. 386.21
Carthaginis origo. 159.46
Carthumandua regina Brigantum. 35.1.27
Cathalanenses Franco se dedunt.
Crolandia locus.69.26 (473.19
Casletum à Philippo Franciæ rege capitur. 278.5
Cassellum ciuitas. 222.43
Cassi in Cæsaris fidem ueniunt. 30.10. & 37.20
Cassiuellauno Briranni totam cõtra Cæsarem belli fortunam cõmittunt. 27.43
Cassiuellauni Britannici regis obitus. 30.41
Castellum Puellarum. 244.19
Castellana pugna.387.44.& seq.
Castellanorũ cum Lusitanis bellum.410.32. clades.411.11
Castellæ regũ genealogia. 310.41
Castellæ regnũ dotis nomine Flãdriæ duci cedit. 613.24
Castillionense prælium. 502.4
Castillio à Francis obsidet. 502.3. per deditionem capitur.502.20
Castitatis prodigiosum exemplũ. 85.4. & 90.6
Castrinoui obsidio. 401.31
Cathanesia Scotiæ locus. 7.12
Britanniæ portiuncula. 38.24
Cati Deciani fuga. 36.27
Catina Siciliæ urbs à Roberto Atrebate occupatur. 326.10
Catharina Caroli VI filia, Henr. V uxor,regina coronat. 456. 40. eius forma.453.39
Catharinæ Henr. VI matris obitus.487.40. coniugia & liberi.Ibid.42
Catharina regina Hispaniç Arthuri principis Vualliç uxor.610.46
¶CECILIA monacha,Gulielmi regis filia. 162.34
Celtæ. 102.37
Celtica pars Galliæ. 468.18
Cenimagni se Cæsari dedũt. 30.9. & 37.19
Cenomani Gallo se dedunt.239. 36. Sarisberiẽsi se dedũt.461. 44. defectionẽ cogitãt.467. 13. Gallos contra fidẽ in urbe recipiunt. 467.27. Anglos recipiunt.Ibid.45
Cenoualchius occidẽtalis rex Vecteinsula mulctatus. 73.13
Censuræ apud Romanos origo. (379.16
Cephali pisces. 14.29 12.38
Ceruisia Anglis in usu. 12.37
Ceruisia ex hordeo cõficit. 12.37
Cestria oppidum. 8.27. & 25.17
Cestrensis Angliæ comitatus.42
Cestriæ diœcesis.105.7. &158.19. & 178.42
¶CHARRIS oppidum. 221.43
Charygium oppidum. 221.43
Chelmisfordia uilla. 421.44
Chepstollium oppidum. 820.27
Chereburgi arcis cõstantia.496. 19. deditio.496.20
Chergrantium oppidum. 107.26
Cherrium oppidum. 221.43
Chertesseius uicus. 532.10.
Chertesseium monasteriũ. 65.42
Cheuiota mons. 5.63
Childaria oppidum. 222.12
Childennium oppidum. 222.12
Chinon oppidum.211.44. cognatur.271.27
Chipenhamus pagus. 190.14
Chriæ mixtæ elegantissimũ exemplum. 235.4
Christiani conditiones à Sultano accipiunt. 294.37
Christophorus Vrsuychus regius legatus inter Francum & Britannos pacem nequicq; facere conatur. 576.46. &577.37
Chynesuida regina Mercioru̇ ptem filiorum mater. 72.43
Cicestrensis Angliæ diœcesis.4.9. & 67.42. & 158.19.
Cimbrorũ quondam sedes. 96.5
Cineardi fratris Sigiberti regis.Sexonũ exiliũ & interitus. 90.40
Clarentia pagus. 391.28
Clarentiæ duces unde nominati. 391.29 391.37
Clarentius fluuius. 191.8
Claromontanũ concilium. (26
Claromons urbs. 174.34 476.
Claromontẽ Angli capiunt.476.
Claudius Cæsar qua uia in Britaniã traij cere cõsueuerit. 10.29
Claud.Cæsar quare Britannis bellum intulerit.32.27. de Britannis triumphat. 32.27. eius filiæ quibus maritis nupserint. 33.7. templũ.34.13.&36.5. simulacrum.34.11.
Claudij Cæsaris tẽporeaurũ & argentũ effigie Cæsaris cœptũ fignari. 276
Claudius

Claudius Ptolemæus Aegyptius taxatus. 37.14
Claudius secundus Gothos tantum non deleuit. 95.12
Claudia Ludouici comitis Flandriæ soror. 372.16
Clauo S. Crucis Cõstantinus pro cono galeæ usus. 47.25
Clemens monachus in Gallijs sapientiã uenalẽ exponit. 106.31
Cloëliæ uirtus. 477.11
Clomellum oppidum. 221.43
Clupeæ pisces. 14.31
Clusæ oppidum. 369.22
Clusinii à Senonibus obsidentur. 23.27
¶COCHETA insula. 83.39
Cœlestinus pontifex Rom. 250.24 & 269.25
Cœlum ardere uisum. 176.32.
Colcestria oppidum. 564.11
Coldingha cœnobium. 85.28
Coleti schola. 618.26
Columamum asylum. 569.18
D. Columbæ insula. 6.4
Columella quo tempore floruerit 13.19
Cometes apparuit. 148.39. & 184. 22. & 294.42. & 305.30. & 311.33
Commodus Imp. 42.45
Compendium oppidum à Delphino captum. 462.24. ab Anglo recuperatũ. Ibid.25. à Franco recipitur. 476.24
Conanus Britãniæ citerioris dux 214.39
Concilium Vintonienſe. 316.6
Concordiæ domeſticæ uinculum timor externus. 340.29
Conenſiũ ſitus & obſidio. 458.26
Coniugalis amoris pulcherrimũ exemplum. 46.13
Coniugalis odij cauſa. 293.24
Coniuratio Buchyngamiana. 548. 41. & ſeq. Eboracenſis epiſcopi aduerſus Henricum quartũ 435.16. Hybernica. 570.7. & ſeq. ſupprimitur. 574.35
Conſpiratio contra Henricũ quartum. 430.30. contra Henricum quintum. 442.5. Ludouici in patrem Carolum VII. 489.11. Margaritana. 550.9. Scotorum in regem ſuum Iacobum quartum. 580.12. Principum Anglorum & Petri. 590.20
Connacia Hyberniæ pars. 221.36. 40. & 222.14
Conubia ſacerdotum quãdo in Anglia abrogata. 119.27
Conubia apud Scotos olim promiſcua. 170.29
Conradus Montiferat. à ſicarijs interfectus. 249.12.46
Conſcientiæ erectæ pulcherrimũ paradigma. 140.23
Conſcientiæ uis. 542.25. & 543.18. & 562.38
Conſilijs celeritas officit. 15.1
Conſiliariorũ principũ moleſtia. 599.33
Conſtantienſe concilium. 441.6
Conſtantia Normaniæ olim Auguſta dicta. 176.33. eiuſq; obſidio. Ibid.34. ab Andegauenſi comite capitur. 186.21. in Angli poteſtatem uenit. 452.21
Conſtantia Gallus potitur. 495.21
Conſtantia Ludouici regis Galliæ gnata, Euſtachio Stephani regis filio in matrimoniũ datur. 202.30. mortuo marito ad fratrem Ludouicũ reuertit. 208.4
Cõſtantia Gulielmi regis filia Alani Britannorũ principis uxor. 162.34
Conſtantia Arthuri mater. 262. 40. & 267.6
Conſtantini plena hiſtoria. 45.42
Conſtantinus Galliã & Occidentem tenet. 46.18. totius orbis imperiũ affectat. Ibid.20. à matre Helena religione imbutus. 47.43. baptizat. 48.19. Chriſtianam religionem maximè omnium auxit. 45.10. & 47.2. eius laus ampliſſima. 48.18. Arrianus factus. Ibid.32
Conſtantini obitus. 48.24
tres filios in imperio ſucceſſores reliquit. 49.21
Conſtantinus Cõſtantij filius militum fauore Imp. ſalutatus. 45.39
Conſtantino filio Gallia, Hiſpania Britannia, & Orchades ſorte obueniunt. 49.22. à fratre Conſtantino interficitur. Ibid.24
Conſtantinus Ducas Conſtantinopol. Imperator. 139.1
Conſtantinus Londinenſis ciuis ſeditionis pœnam luit. 294.22
Conſtans ex monacho Cæſar factus. 50.37. à ſuo comite occiſus. Ibid.41
Conſtantius Claudij nepos Cæſar declaratus. 45.16. & Ibid.23
Conſtantius Imp. occidentem ſortitus. 45.26. uita functus inter diuos relatus eſt. Ibid.29. eius frugalitas. Ibid.31
Conſtantius interfecto fratre Britannia potitur. 49.25
Conſtantius Conſtantinũ tyrannum interficit. 50.36
Conſtantius Britanniam recuperat Romanis. 50.42
Cõſtantinopolis prius Byzantiũ. 48.22. Romæ æmula. Ibid.26
Conuentrenſes. 37.21
Conuentrenſis Angliæ diœceſis. 4.14. (21
Copſius Northũbriæ comes. 159.
Corboliũ à Franco capit. 478.11. & 484.2
Corcagia oppidum. 221.44
Corcella arx diruitur. 259.18
Cordillæ memorabile pietatis erga parentes exemplum. 20.30. mortem ſibi conſciuit. Ibid.39
Cor leonis Ricardi regis cognomentum. 261.46
Cornelius Fuſcus aduerſus Getas miſſus. 95.18
Cornelius Vitellius bonarum literarum profeſſor. 618.34
Cornelij Taciti locus. 26.30
Cornicum maxima apud Anglos multitudo. 14.14
Cornices auium genus maleficũ. Ibid.15. & ſeq. quare in Anglia conſeruentur. Ibid.16
Cornubiæ deſcriptio. 9.16. eius ſterilitas. Ibid.25. lingua. Ibi.32
Cornubia infœcunda. 599.15
Cornubia Angliæ comitatus. 3.18
Cornubienſes quartam Britãniæ partem incolunt. 3.11
Cornubienſiũ ob imperatam pecuniam ſeditio. 599.15. clades. 602.1. denuò arma capiunt. 604.31
Cornugallia eadẽ quæ Cornubia.
Corphis arx. 121.19. (9.35
¶CRAVANTENSIS cædes. 462.
Creſciacum opp. 375.13. (16
Criſpini & Criſpiniani dies cur Anglis ſacer. 447.45
Criſpus Salluſtius excuſatus ob cõuitium in Romanos. 17.22
Crolandienſe cœnobium à Ioanne ſpoliatur. 287.23
Croteium oppidũ Delphinus capit. 462.24
Crudelitas plus q̃ crudelis. 176.8
S. Crucis inuentio. 47.17
Crux Ricardo regi cũ pẽdente hominis imagine apparuit. 244.34
Cumbria Angliæ comitatus. 4.3
Cuprum oppidum. 6.6
Cuprũ ab Anglo capitur. 364.40
Curtracenſis pugna. 365.38
Cymbelinus rex Romanis tributum pendere detrectat. 32.27
Cygnorũ in Anglia copia. 14.12
Cynthia uel Sanctia comitis Prouinciæ filia, Ricardi comitis Cornubiæ coniunx. 307.38
Cypriũ regnũ quomodo in Luſinianorũ manus uenerit. 250.7

D

DACIA Germaniæ pars. 95.42. & 96.3
Dacorum origo. 95.3. & ſeq.
Daci Britanniam occupãt. 91.17. 23. Angliam inuadunt. 122.24. & 152.32. in Anglia prædam agunt. 94.20. & 96.33. & 98.39. & 99.32. quando in Angliã uenerint. 70.6.44. & ſeq. Mercio rum regnum inuadũt. 76.4.11
Dacorum cõtra Anglos uictoria. 99.16. Anglia potiunt. 125.19. fœdus uiolant. 100.16. & 104.5
Daci piratæ Angliã inuadentes fuſi fugatiq; ſunt. 94.38. & 96.37. & 97.29.44. & 140.28

Dacorum imperiũ diminutum. 135.46. quando in Anglia regnare desierint. 137.38
Dacia à Norwegis uastat. 133.36
Daci ab Occiduis conditiones accipiunt. 100.16. 101.41. à Normanis fusi fugatiq; 153.22
Dacorum cum Anglis tam cruentæ q̃ dubiæ pugnæ. 101.16. & 130.33. Quibus ordine cladibus afflicti. 95.16. & seq. Quando Christianum dogma acceperint. 125.46
Dæmonum prestigia fallacia esse, exemplum. 537.16
Dagincurtum uicus. 445.2
Dagincurtensis nobilis pugna. 445.5. & seq. & 447.12
Dalla locus. 560.2
Damiata quondam Heliopolis. 292.25. à Christianis obsessa. Ibi. capta. 293.30. reddit. 294.39
Damiata à Ludouico rege Franciæ oppugnatur. 309.17
Dammi oppidi oppugnatio. 406.
Damallæ obsidio. 258.2. (10
Dancastrum. 34.6. & 58.2
Danfrontẽ Philippus capit. 268.
Dani quondam, nunc Daci (13 uocantur. 95.3
Dani à Dacis quid differãt. 96.12
Dani Valachorum factio. 96.8
Darbiensis comitatus Angliæ umbilicus. 4.2
Dauid Hallus. 495.35. & 509.43
Dauid Scotiæ rex Angliam cum exercitu ingredit. 198.2. eius in Angliam expeditio. 199.22. & 200.14. Northumbriam Mathildis permissu possidet. 204.5
Dauidis Leolini filij erga fratrem impietas. 304.5. & 305.39. eius ab Edouardo transitus. 323.23. ingratitudinis pœnas soluit. 324.30
Dauid profligatur. 305.46. & rursum à Vuallis princeps constituitur. 308.15.40. In Scotiam fugit. Ibid. 45
Dauid Vuallorum princeps moritur. 313.24
Dauidis Scotorũ regis cum Anglis tumultuaria aliquot prælia. 371.10. inducias uiolat. 376.35. & sequentib. capitur. 377.4
Dauidis filij regis Scotiæ res gestæ & obitus. 432.46. & 436.11. & 438.40
Dauidis Gulielmi Scotorũ regis fratris genealogia. 328.32. & (seq.
Dauid Meneuensis episcopus claret. 61.41
Dauid Cumini Athol iæ comitis interitus. 364.35
Dammus portus. 278.3.18
Danorum sedes. 95.12
¶DEA fluuius. 5.34. & 6.46. & 25.18
Deum non auro, sed precibus placari. 219.46
Decimæ à Romano pontifice sacerdotibus Anglicis remissæ. 405.40
Decimæ Anglicæ in bellum contra Saracenos impenduntur. 297.2. & 203.10
Deidonum oppidum. 6.23
Deira Northumbriæ pars. 76.22
Deierantes uoti compotes fieri, exemplum. 141.35
Delatorum mores. 423.41
Debba urbs. 83.23
Delphici tripodes à Constantino euersi. 47.45
Delphini, Gallici regni hæredes futuri uocabantur. 377.44
Delphinatiũ princeps Galliæ regem hæredem scripsit. 377.42
Derbienses. 37.21 (8
Dermouth portus. 519.22. & 521.
Deruallum expugnatum. 394.25
Deruenta. 145.44
Deuonia Angliæ comitatus. 3.17
¶DICTATORIA potestas. 24.38
Dieppam Francus capit. 483.29
Dieppensis pugna. 490.31
Dieppæ obsidio. 490.18.31
Dies quare æstate in Anglia longiores. 12.17
Dignitates ecclesiasticæ regibus quo tempore uenales esse cœperint. 168.34. & seq.
Dinanũ ab Anglo capit. 372.44
Dionotus D. Vrsulæ parens Cornubiæ regulus. 50.24
Diocletianus Imperator. 44.40. Christianos affligit. 45.4. & 41.32. abdicato imperio sua sponte priuatã agit uitã. 45.32
Disputatio de fide. 78.40
Diuitias intestinæ discordiæ materiam esse, exemplũ. 613.3. & seq.
¶DOLENSIS in Britãnia arx capitur. 227.17
Domitianus uirtutis minimè amicus. 41.8
D. Dominicus Albigensium hæresim domat. 297.3
Donaldus Marriæ com. regni Scotici administrator. 363.21. interficitur. Ibid. 27
Dona fluuius. 6.46
Dongcastrum oppidum. 99.8
Dorcestria oppidum. 178.22
Dorcestria Angliæ comitat⁹. 3.17
Dorcestriæ episcopatus. 88.9
Dorouernia eadem quæ Cantuaria. 19.45. & 64.8
Dotium quærendarũ ratio & origo. 187.21
Douerum à Lud. Franc. rege obsidetur. 286.33. & 288.34
Douerum diripitur. 333.14
Douerus portus. 10.13
Doufreium. 6.10
Doufermilis oppidum Scotiæ archiepiscopatus. 6.6
Doufermilis ab Anglo capitur. 364.41 6.9
Douglasium. 5.46
Doumbar oppidum.
Doumbar arx ab Anglis capitur. 336.8
Doumbritonum castellum. 6.18
Dounkeldinum oppidum. 6.38 (96.8 & 345.14
¶DRAGVLAE Valachorũ factio. (96.8
Druda oppidum. 222.1
Drepanam Constantinus Helenopolim nominauit. 43.25
Druides quas disciplinas in Britãnia inuẽtas tradiderint. 27.15
Druschenus Pictorũ rex à Scotis captus supplicio afficitur. 91.5
¶DVBLINVM Hybernię ciuitas (222.15
Duncani tyrannis. 229.7
Duncanus patruum regno pellit. 172.15. pulsus & ipse. Ibid. 17.
eius interitus. Ibid. 23 105.16.44
Dunelmi situs. (4.25
Dunelmensis Angliæ comitatus. 4.4
Dunelmensis Angliæ diœcesis. 111
Dunelmenses contra Henric. 111 coniurant. 435.7. tributa pendere detrectant. 579.37
Dunelmensis ager à Scotis uastatur. 5.11. & 58.2 352.13
Duno fluuius. 11.31
Dunstanus Abbas exulat. 117.31 reuocatur. 118.12. & 120.25
Dunuallo Molmicius quando & quomodo regnauerit. 21.9. & 22.32. & seq.

E

EBBA uirgo fratres in Scotiam secuta. 77.42
Ebba promontorium. 77.42
Eboracum urbem quis condiderit, eiusq; situs. 19.33
Eboracẽsis Angliæ comitatus. 4.3
Eboracensis Angliæ diœcesis. 4.24. & 33.42. & 80.39
Eboracensis episcopus, Scotorũ, Saxonũ & Orchadum primas. 234.18. eius priuilegiũ. 356.26
Eboracum archiepiscopalis sedes facta. 41.28. & 80.3 412.14
Eboracensiũ ducũ stirps. 412.14
Eboracensis & Lancastria familia in unam coëunt. 567.20
Eboraci præstantia. 33.45. diripitur. 99.37
Eboracenses contra Henricũ III. coniurant. 435.7
Eboracẽsiũ duces regni hæreditatem sibi arrogarũt perpetuam. 412.12
Eboracens. rusticorum tumultus. 515.44. uictoria. 516.32. & 517. (5
Eboracenses tributũ persoluere detrectant. 579.27
Eboracense prælium. 509.33. alterum. 510.8
Ebrietatem principibus pestiferam quæq; consulere, exemplum mo-

morabile. 56.10
Eburouicum ciuitas à Gallis cãpi tur. 256.37
¶ECCLESIAE facultates quomodo Gregorij iussu in Cantio distributæ sint. 64.17
Ecclesiæ facultates in usum belli conuersæ. 257.10
¶EDENA fluuius. 229.4
Edgari regis Anglorũ flagitia. 118. 19. & seq. uirtutes. 119.9
Edgarus cognomento Ethelyngius. 144.5
Edgarus Edouardi filius cum matre & sororib. in Pannoniã migrat. 151.15. magnã in Anglia stragem facit. 152.7. Dacis aduersus Normanos proficiscentibus se iungit. 152.36. in gratiam regis uenit. 157.42
Edgina Edouardi filia, Caroli Simplicis cõiunx. 111.11.40. capto marito ad fratrem Adelstanum confugit.
Edinburgi arx. 112.6
Edinburgum Scotiæ regia sedes. 19.37
Edita Anglo deditur. 336.43. ab Anglo diripitur. 410.9
Editha Goduini filia Edouardus ducit. 140.38. repudiat. 141.14
Editha monacha in diuũm numerum relata.
Editha abbatissa. 119.7
Edmundus Hardel. 121.31
Edmundus rex. 69.34. eius interitus. Ibid.36
Edmundus rex Angliã recuperat. 129.15. aliquot cũ Canuto pugnæ. 129.34. & seq. cum Canuto singulare certamen. 132.6. moritur. 132.21
Edmundus filius à Canuto proscriptus in exilio moritur. 133.13
Edmundus Edouardi frater infeliciter cum Vuallis pugnat. 332. 32. In Aquitaniã contra Francos proficiscitur. 333.44. eius obitus. 334.30
Edmundus Edouardi quinti filius, regis parentis iussu Ioannẽ Britannum iuuat. 397.30
Edmundus Henrici III filius Lancastri comes. 311.27
Edmundi Etheldredi regis filij uirtus bellica. 127.22
Edmundus comes Cantabrigiæ. 385.43. in Aquitaniam mittit. 392.37. eius in Hispania uictoria. 411.18. Eboracensium dux creatur. 399.15. & 411.24. regnum administrat. 399.34
Edmundus primus Eboracensiũ dux. 412.14. eius soboles. Ibid. prudẽtia. 425.2. obitus. 432.1. progenies. Ibid.
Edmundus Cantij comes regis iussu in Aquitaniam proficiscitur. 352.27. & 353.4
Edmũdus Cantianus comes Edouardi V tutor. 358.26. proditionis damnatur. 362.19
Edmundi comitis Cornubiæ obitus. 343.30
Edmũdus Holandius Cantianus cõtra piratas proficiscitur. 436. 23. uulnere interijt. 436.33
Edmundus Richemondiæ comes 465.11. & 488.2
Edmundus comes Rutlandiæ.
Edmundi Somerseti ducis res gestæ. (412.19 464.7
Edmundus Somerseti dux Normaniæ præficitur. 457.31
Edmundus Somerseti dux Galliæ regens. 486.18. Eboracensis conatibus uehemẽter resistit. 499. 35. & seq. interitus. 503.45. soboles. 504.5. fuga. 527.34. capitur. 530.16
Edmundi Mortimerij cõtra Vuallos uictoria. 324.16
Edmundus Mortimerius comes Merchiæ. 391.26. regis hæres declaratur. 411.38. eius genus 412.2. interitus. 419.40
Edmundi Polæ audacia & parricidium. 611.1
Edmundus Pola profugus seditiones aduersus maiestatẽ molitur 611.9. & seq. incertis errat sedibus. 611.45. in Philippi Flandri potestatẽ se permittit. 612.4
Edmundus Dudleius fiscalis iudex. 613.13
Edouardus Ricardi III filius. 547 43. princeps Vualliæ factus.
Edouardi regis miser in- (548.1 teritus. 121.24
Edouardi regis uirtus aduersus strumas. 143.11. obitus. Ibid. 23
Edouardus Ferreum latus cognomento. 144.6
Edouardus rex Malcolmum Scotiæ regno restituit. 151.25
Edouardus princeps captus, Gilberti comitis Gloceſtriæ opera è uinculis euadit. 317.13. contra principes pugnans erepto patre uictor euadit. 317.27. in bellum Asiaticum proficiscitur. 319.7. eiusq; Ptolemaide periculum. Ibid.11
Edouardi tertij nuptiæ. 311.40
Edouardus tertius Vualliæ, Aquitaniæ & Hybernię præponitur. 311.25
Edouardi primi cõtra Philippum odium. 321.19. eius cum Franco bellum. 329.32. & seq. in Scotiam expeditio. 335.31. contra Scotos uictoria. 336.7. & seq. altera in Scotiã expeditio. 341. 19. Tertia. 342.17. Guidoni Flandro auxilium fert. 338.15. 46. moritur. 345.35. eius posteri. 345.41
Edouardus Edouardi tertij filius nascitur. 324.44
Edouardus Edouardi tertij filius Vualliæ princeps. 343.25. à patre cõtra Scotos mittitur. 344. 36. eius uictoria. 345.24
Edouardi quarti fuga. 352.30. capitur. 357.11. sese regno abdicat. 358.11. interitus. 350.12
Edouardus Edouardi IIII filius Vualliæ & Aquitaniæ princeps creatur. 351.45. & 353.14.
Edouardus Henrici tertij, creatur Vualliæ princeps, Aquitaniæq; ac Hyberniæ præfectus. 311.25
Edouardi quinti in Scotiam expeditio. 360.6. fœdus cum Scotis flectit. 363.32. Galliæ regnum hæreditatis iure affectat. 361.4. bellum Gallo parat. 366.41. & 368.12. naualis uictoria. 369. 42. cõtra Carolum Blesensem proficiscitur. 372.42. cum Philippo Valesio pugna. 375.27. uictoria. 375.46. cum Gallo induciæ. 377.20. quibus conditionibus pacem cum Ioanne fecerit. 382.29. & 384.12. ei à Carolo Franco alterum indicitur bellũ. 389.40. obitus. 398.44. soboles. 399.11
Edouardus quintus filius nascit. 362.23
Edouardi quinti filius princeps Vualliæ & Cornubiæ, dux creatur. 365.24. & 375.16. à patre Edouardo quinto contra Gallos in Aquitaniã mittit. 379.45 cum Ioanne rege Francorũ prælium. 381.7. dux Aquitaniæ. 385.24. eius soboles. Ibid.20. Petrum Castellæ regem regno restituere conatur. 387.22. uictoria. 388.7. dies ei dicitur. 389.33
Edouardus Ioannis Balioli filius patrium regnum recuperare conatur. 362.33
Edouardi sexti popularitas. 513. 20. coniugium. 513.43
Edouardus VI rex cum Henrico VI pugnam init. 510.43. eius uictoria. 511.9. capitur. 517.11 elabitur. Ibid.31. patriæ hostis iudicatur. 521.35. eius perfidia 524.9. insignis uictoria. 527. 38. iterum summa rerum potitus. 530.31. Burgundionẽ contra Francũ iuuat. 533.41. & seq. parricidium. 537.8. & 547.38. perfidia. 547.35
Edouardus Edouardi sexti filius nascitur. 521.23. Vualliæ princeps. 539.13.46. à patruo cum fratre morti traditur. 546.35
Edouardus Henrici III filius nascitur. 303.43. capitur. 315.34.
Edouardus Hẽrici VI filius nascit 501.9. & 515.6. eius nuptiæ. 520.22. capitur. 530.16. trucidatur. Ibid.23. & 543.37

Edouardus Edmũdi filius in Pannonia exul moritur. 133.14. eius prosapia. Ibid.
Edouardus Edmundi Eboracensium ducis filius Abermaliæ dux creatur. 423.14. & 425.10
Edouardus Eboracensis dux à rege legatus in Galliã mittit. 432.7
Edouardus Edmundi filius Eboracensiũ dux. 437.36. & 438.3
Edouardus Buchyngamius suis facultatibus restituitur. 566.27
Edouardus Merchiæ comes à suis rex salutatur. 510.17
Edouardus comes Rutlandiæ. 411.28. & 412.14
Edouardus Varuicus Georgij Clarentiæ ducis filius per Henricũ VII in custodiã conijcit. 565.28 eius casus. 608.13.35. & seq. interitus. 609.35
Edouardus Vdeuylla Vectis præfectus contra regis iussum se Britanno iungit. 578.6. & seq. interit. 579.4
Edouardus Brusius Hyberniã uastat. 348.34. interit. 348.46
Edrici callida malitia. 131.26. 132.
Edricus Stratonius perfidus cõsultor. 127.27. (25 suæ malitiæ dignas pœnas luit. 132.32
Eduardi Eboracensis gloriosus interitus. 447.17
Eduardus Malcolmi regis Scotorũ filius cũ patre interijt. 172.9
Eduardus occidentalium Anglorum rex. 71.29
Eduinus rex difficulter, sed feliciter ad Christum ducitur. 82.21. & seq. baptizatur. 79.40. eius fortis interitus. 8.25 (135.30
Edulphus Northumbriæ comes.
Eduinus Merciæ comes. 145.37. & 148.35. & 150.29. & 151.14.
Eduinus rex consan- (& 156.46 guineam suam stuprat. 117.29
Educatio quantũ momenti ad imperij munus afferat. 94.45. & 97.13. & 243.17
Educationis exemplũ. 68.31
¶EGBERTVS male cum Dacis piratis pugnat. 94.24
Egeluinus Dunelmẽsis episcopus 156.40. & 157.13
¶ELECTRIDES insulæ. 134.8
Elephas in Anglia uisus. 311.29
Elfreda regina ob partus dolorem Veneri renuntiat. 107.43. moritur. 109.17. & 118.18
Elfricus Anglorũ cõtra Dacos imperator ad hostes deficit. 122.29 transfuga oculis mulctat. 123.2
Elgis oppidum. 7.2
Elgouia Scotiæ regio. 6.15
Eliodorus Pius à fratribus in carcerem conijcitur. 22.21. tertio ad regnum uocatur. 22.10
Elisabeth Edouardi IIII filia Carolo Franco Ludouici nato pacta. 535.13
Elisabeth Edouardi VI uidua dolum suspicata uiolentiã in asylo uitat. 540.38. iniuriarũ oblita, Ricardo tertio reconciliatur. 557.19. possessionibus mulcta tur. 571.29
Elisabeth Edouardi VI filia Henrici VII coniunx. 567.18
Elisabeth reginæ Hispaniarũ præconiũ. 603.23. moritur. 613.21
Elisabeth regina Hẽrici VII uxor moritur. 612.23
Elisabeth Leonelli uxor Clarentiq domina. 391.33
Elys pagus. 86.6 (& 156.41
Elys insula. 4.20. & 86.30.45.
Elys insula à Ioanne sacrilego rege spoliatur. 285.4
Elyensis Angliæ episcopatus. 4.21. & 68.1. & 86.6. & 186.6
Elyense collegium. 73.23
¶EMMA Ricardi filia Etheldredi uxor. 117.23. & 125.10
Emma Etheldredi uidua Canuto nupsit. 133.17. à priuigno proscripta. 136.23. reuocat. Ibi. 38. quibus nominibus Alfredo filio regi infensa. 140.10. Iqsæ pudicitiæ falso accusatur. 140.16. & 143.34
¶ENFREDVS Berniciæ rex. 81.3
Enfredus Ethelfredi filius in Scotiam fugit. 77.37
Engolismũ à Lancastrio capitur. 373.30. recipitur. Ibid.31
¶EPISCOPVS Cestriensis Dunelmensi comitatu auctus. 105.8
Episcopi olim non plus opum, sed plus doctrinę quàm uulgus habebant. 118.16
Episcoporũ grauitas quàm sit etiã infestis uenerabilis, exemplum luculentissimum. 270.25
Episcopi domus hospitalis esto. 64.17
Episcopo nõ licebat duas prouincias obtinere. 322.8
Episcopales sedes ex pagis in ciuitates celebres translatæ. 158.15
Episcoporũ creandorũ ius quando penes principes esse cœperit
Episcoporũ confirman- (181.26 dorum facultas penes regẽ, nõ penes pontificem. 396.19
Episcopi quomodo suos conuentus celebrent. 188.32
Episcoporũ intestina odia. 217.32.
Episcoporum de honoribus contentio. 188.16 (8
Equitatus arcẽdi ratio noua. 445.
Equorũ Anglicorũ gressus. 13.42
D. Ebrulphi cœnobium. 240.15
¶ERICVS Dacus Anglos orientales tyrannide premit. 71.13
Erna fluuius. 363.24
Errare cuiusuis hominis. 368.35
¶ESCHA fluuius. 42.35
Essexia Angliæ comitatus. 3.22, & 402.32
Essedæ uehiculi genus apud Britannos. 28.43
¶ETHANFREDA Eduini regis filia nascitur. 78.24
Ethelbertus Cantij rex fidem accipit. 63.30
Ethelbertus nihil contra ius belli fecisse uisus. 36.16
Ethelberti regis pia uita. 68.37. eiusq; miserabilis interitus. 69.
Ethelburga regina monacha (it fit. 90.10
Etheldreda duodecim annos casta cum coniuge uixit. 85.7
Etheldredus excrementa in bapti smatis fontem misit. 119.3. eius tyrannis. 123.3. ad sororiũ Ricardum secundũ confugit. 125. 16. amissam Angliam recuperat. 126.15. eius obitus & sobales. 128.10
Ethelgera, aliàs Elgina, Alured ire gis filia. 105.27 105.33
Ethelingea insula.
Ethelredus Merciorum regis filius. 72.44
Etheluoldus monachus claret sanctimonia. 115.10 85.42
Etheluoldus episcopus.
Etheluoldi uenereum strategema 118.22. eius interitus. Ibid.36
¶EVANGELII in Britannis prima seminaria. 37.36 37.39
Eueshamẽse prælium. 317.21.319.39
Euidẽtiæ, id est, syngrapha. 322.34
Eustachius abbas doctus, quando floruerit. 288.13
Eustachius comes Bononiensis. 197.5. contra ius hospitale in Anglia acceptus. 141.1. & seq.
Eustachius Stephani regis filius dux Normaniæ. 199.10. matris hortatu bellũ aduersus Augustã mouet. 204.17. eius obitus. 207.46
¶EXEMPLIS quæstuosis facile inhæremus. 171.45
Exhamus pagus, & pugna ibidem facta. 512.41 184.38
Exilij indicendi ratio. 33.35
Exoniensium situs.
Exonia à Petro Varbecho obsidetur. 596.18
Exonia à Dacis per uim capitur. 100.28 100.28
Exoniæ urbis situs.
Exoniensis Angliæ diœcesis. 4.11. & 158.19

F

FABII ius gentiũ uiolant. 23.39
Fallesia à Gallo capitur. 268.12. & 496.12. in Angli potestatem uenit. 452.21
Fames grassat. 162.44. & 310.26. & 314.24. & 325.2. & 332.40. & 348.28. & 364.46. & 377.23
Fanum Albani pagus. 37.7. & 45.9. diripitur. 290.16
Fani

Fani Albani prælium. 503.36. & 510.6. & 578.45
Fanũ Amati dirutum direptumq; 370.33. & seq.
Fanum Andreæ ab Anglo capitur 374.40
Fanum Brioci diripitur. 436.34
Fanum Dauid. 9.6
Fanum Dionysij uno anno bis captũ. 484.1. & 486.23. à Carolo septimo per proditionẽ occupatur. 476.10. Angli recuperant
Fanum Germani. 9.19 (Ibid.21
Fanũ Iamæ oppidũ reparat. 465.
Fanum Ioannis opp. 6.22 (37
Fanum Ioannis ab Anglo capitur 336.45. & 363.20. & 364.18
Fanum Landi in Angli potestatẽ uenit. 452.21
Fanum Macharij oppidum. 296. 22. diripitur. Ibid.24.
Fani Michaëlis promõtoriũ. 10.33
Fanum Odomari opp. ab Arnoldo capitur. 193.20. à Balduino Flādriæ comite capitur. 259.37
Fani Selerini arx ab Harundellio capitur. 482.28
Fanum Seueræ per deditionẽ hosti traditur. 331.38. recipit. 332.1
Fanum Susannæ opp. 464.2
Sarisberiensi deditur. 464.16
Fanum Valerij ubi situm. 481.33. capitur à Francis. Ibid. recipit 482.4. à Rufo capitur. 169.9
Farnis insula. 82.15. & 83.34
Faustæ Constantini uxoris coniugalis fides. 46.14
¶FELIX episcopus magnus literarum patronus. 68.17
Ferdinandi Hispaniæ regis cum Franco fœdus. 587.25. Neapolitano regno potitur. Ibid.30. deVenetis uictoria. Ibid.32. ad Anglos Scotosq; legatio. 603.20
eius cũ Anglo affinitas. 610.26
Ferdinandi Aragoniæ regis cũ Iacobo Siciliæ rege bellum. 326.6
Ferdinãdus Flandriæ comes à Philippo Galliæ rege bello affligit. 278.2. capitur. 281.13. Ioanni regi auxilia mittit contra coniuratos. 284.26
Ferrex à fratre dominandi cupidine interfectus. 20.43
Festi locus. 224.32
Feuersami uici cœnobiũ. 209.38
¶FIDEI defensores pro religione pugnantes prælio occumbere, manifestissimũ exemplũ. 68.33. & 80.22
Fisa regio Scotiæ. 6.5.25
Filii pierasin parentem hostem, exemplum memorabile. 159.5
Fiscalium iudicum origo. 613.12.
¶FLAMINES Britanniæ sacerdotes. 41.25
Flandri oceani exundatione pulsi, in Angliam migrant. 185.3. defectionẽ à Gulielmo comite cogitant. 193.7
Flandriæ comitatu Alsaticus comes potitur. 193.36
Flandris debitũ remissum. 370.44
Flandrorũ naualis clades. 395.44
Flandrorũ intestina seditio. 304. 39. & seq.
Flandricum bellum. 406.10
Flandri à Maximiliano domiti. Flyntum arx. 426.24. (583.28
¶FOEMINAE Anglicæ quales. 15.13
Fons sanguine manat. 176.30
Fontanetũ opp. cõplanatũ. 299.18
Fordunum oppidum. 6.45
Forneum oppidum. 222.17
Foresta noua, saltus. 121.16
Forthea fluuius. 6.2. & 39.37
Fortho Dacorum rex Britannos subigit. 71.2
Fortuna quantum in bello ualeat.
Fossa fluuius. 19.34 (531.7
¶FRANCIO Rothomagensis episcopus. 103.14.42
Franciæ regnum per legem fœmineo sexui non deberi. 361.12
Franci ad ultionẽ præcipites. 578.
Franci prædam in Cantio fa- (12 ciunt. 505.15
Franci plus in largitionib. quàm in armis ponunt. 582.30
Francorum imperium propter exactiones graue. 430.19
Francorum de Anglis uictoria.
Franci intestinis seditio- (331.40 nibus laborant. 434.44
Francis Anglia interdicit. 383.21
Franciam inferiorem Gulielmus igne ferroq; uastat. 162.5
Francorũ regnũ cur Angli sibi uẽdicẽt. 360.23. & 361.2. & 440.26
Francorũ insignis ad Vernolium clades. 462.44. ad Crauantũ. 462.16
Francorũ exercitus in Italia ob negotiũ Papisticũ deletus. 405.33
Francorum turpis fuga ad Dagincurtũ. 447.14. in Normania. 487.28.31. in Ambianis fuga, & clades. 490.25. in Anglia. 190.16. & 375.38. reliqua require infrà in Galliæ nomẽclatura.
Francus Hallus. 380.3
Francisca lana. 13.19
Francisci primi ducis Britanniæ obitus. 496.26
Franciscus secundus dux Britanniæ. 496.30
Franciscus Britanniæ dux hospitij ius per imprudentiam uiolat 535.44. Richemondiũ hospitem contra Ricardũ III iuuat. 556.4. male contra Gallos pugnat. 578.45. moritur. 579.18
Franciscí Louelli contra Henricũ septimum motus. 568.33. interitus. 574.37
Frãciscani monachi duo igne cremati. 382.38
Fraternæ pietatis memorabile exemplum. 22.9. & 191.22
Fremyngamia arx. 230.41
Fridesuidæ uirginis castitas. 90.16
Friderici secundi Imp. cum Ludouico Gallorũ rege amicitia. 294. 25. pontificia autoritate de imperiali fastigio deturbat. Ibid. 27. Italiam petit. 303.18. eius contra pontificẽ bellũ. 304.21
Frigus insolitum. 160.25. & 388. 20. & 436.36
¶FVGATIVS & Damianus Christianam Rempub. apud Britannos instituunt. 41.23
Fulcasius agros uastat. 290.14. eiusq; pœnitentia. Ibid.17. prædatorum dux. 291.42. nouis rebus studet. 295.42. eius exiliũ. 296.3
Fulcasius Brentæus. 284.27
Fulconis Andegauiæ comitis res gestæ. 189.3
Fulco Andegauensis comes Constantiam Normaniæ capit. 186. 21. recuperatur. Ibid.23
Fulco comes pacem inter Henricũ & Crassum firmat. 190.42
Fulgeras oppidum Franciscus Aragonensis contra inducias capit. 494.9
Fulmina ac tonitrua Anglis prodigij loco. 12.25. & 162.44.
Furcæ cruciatus genus. 354.17
Furnense prælium. 335.5
Furti ansa ampla & licentiosa Anglis unde. 609.20
Furum stigma. Ibid.15

G

GAGATES lapis. 14.42
Galerius Maximianus Cæsar declaratus. 45.16.22
Galerius orientem sortitus. 45.26
Galiardũ castrum ædificatur. 267. 21. capitur. Ibid.33. & 495.23
Galuia ciuitas. 222.17
Gallia lanitio celebris. 13.12
Galli quando Romam ceperint. 21.12
Galli non in auro, sed ditionum possessione gloriantur. 496.15
Galli primo congressu ferè inuicti
Gallorũ perpetua cum (228.17 Scotis amicitia. 371.25
Gallorum in Anglos natiuum odium. 483.5. & 497.30
Gallica bella. 23.24. & 188.40. & 189.19. & 209.15. & 265.33 & 258.32. & seq.
Galli ab Anglis uicti fugã faciunt. 228.21. à Siculis cædunt. 325.32
Gallorum cum Atrebate pugna. 370.11. naualis clades. 369.42. in Turonibus clades. 381.10. in Laudunẽsi agro clades. 482.15
Galli Anglicũ imperiũ prorsus abiiciũt. 486.15. 43. Reliqua uide suprà in Frãciæ nomẽclatura

Gallouidia Scotiæ regio. 6.10
Gandaui ſitus. 278.8.& ſeq.
Gandauenſium res geſtę.404.46. & 406.6
Garterius ordo inſtituit. 378.27. eius inſigne. Ibid.31. leges. Ibid.42
Garumna fluuius.102.25.& 380.8
Gaſpar Penbruchi comes. 488.3. & 522.6. & 531.13. & 566.24. & 569.1. & 584.42
Gaſpar Pous pontificius legatus. 610.4
Gathelus Scotiæ gentis autor. 52.
Gaudio nimio quoſdam ex- (43 piraſſe. 611.16
Gaufredus Andegauenſis comes in Normania omnia turbat. 198.44. profligatur. 199.7
Gaufredus Mathildis uxoris uictoria fretus, Normaniam occupat.204.2.eius obitus.207.4
Gaufredi comitis Andegauẽſis ſoboles & teſtamentũ. 211.40.42
Gaufredus Plantageneta Henrici ſecundi regis parens. 192.43
Gaufredus Britanniæ regis filius moritur. 238.21
Gaufredus Gaufredi filius ditione ſua ſpoliatus moritur. 212.10
Gaufredi Charni præfecti caſus. 378.4
Gaufredi Mariſcenſis interitus. 302.14
Gaufredi ſcriptoris uanitas. 17.13
Gauini Douglas Doucheldenſis epiſcopi de rebus Scoticis commentariolus. 52.37
Gaza mœnibus diſcincta. 248.28
¶GENEBVM oppidũ nunc Aurelianum. 195.9. & 468.14
Genniſa falſo Claudij Cæſaris filia traditur. 31.3
Genſolinum oppidum à Britãnis occupatur. 264.12
D.Georgij ordo equeſtris. 378.37
Georgius Clarentiæ dux. 391.45. & 512.14
Georgij Clarentiæ malus erga fratrem regem animus.512.23. ad fratrem rurſus deficit. 525.16. 27. à fratre rege necari iuſſus. 537.9. & 547.38
Georgius Doumbar Merchiæ comes. 432.45. & 436.10
Georgius Neuyllus. 614.39
Georgij Bruni interitus. 554.18
Geraldus comes Chyldariæ capitur. 595.5
Gerberoia arx reſtauratur. 483.31
Gergeum Franci recipiũt. 472.17
Gergobia urbs. 174.35
Germanus epiſcopus Britannorũ contra Pictos dux. 59.26
Germanus Altiſiodorenſis epiſcopus contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.39
Germania quondam à literis prorſus aliena, nunc literatiſſima. 617.32
Germanicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Gerunda Aragoniæ ciuitas à Franco capitur. 326.4
Geſſoriacus pagus. 10.19
Gethæ populi. 95.9.14
Geta Imperator à fratre Caracalla interficitur. 44.18
¶GILBERTVS Gloceſtriæ comes Edouardi tertij gener. 329.30. contra principes Anglos uicto ria. 317.35. moritur. 334.2. & 348.20
Gilbertus Clarentiæ dñs. 315.21
Gilbertus Mareſcallus Hẽrico tertio reconciliatur. 302.22
Gilberti Mideltonij audacia.349. 37. capitur. Ibid.40
Gildas ſcriptor fide dignus.16.15. & 17.6
Gildas Conſtantinum regem ſummo ſtudio à uitijs dehortatur. 60.32
Gildæ teſtimonium. 27.7
Gilla Aldanus Candidæ Caſæ epiſcopus. 186.43
Gintolinus rex Britannicam rem pub.ſuo ſplẽdori reſtituit.21.34
Girardus Auxitanus archiepiſcopus. 244.40
Giſortiũ oppidũ & arx.189.29.46
Giſortiũ Normaniæ opp. à Franco capitur. 251.9. & 495.23. à Ricardo obſidetur. 259.17
¶GLASGVENSIS ciuitas & academia. 6.42
Glaſconia cœnobium Benedictinum. 37.42. & 60.29. & 89.33
Glaſti herbæ uſus. 26.34
Gleſſariæ inſulæ. 134.8
Gloceſtria oppidum. 172.3
Gloceſtrenſis Angliæ comitatus. 4.1
Gloceſtriæ cœnobium monachorum. 241.38
Gloceſtrenſe nomen principib.ad perniciem fatale. 495.17
Gloceſtrenſis conuentus decreta. 324.39
Gloceſtria à Stephano ad Mathildem deficit. 203.4. diripitur. 315.37
Glota fluuius. 6.19.38.& 39.41
Glotæuallis,uallis. 6.41
¶GODVINVS Cantij comes. 136.39. & 139.36. & 141.16
Gordian9 Dacos cõpeſcuit.95.22
Gorgias Leõtinus legatus ob eruditionem ab Athenienſibus detentus. 106.23
Gormo Dacorum rex Chriſtianiſmo initiatur. 104.40
Gornardus piſcis. 14.28
Gorneana pugna. 478.23
Gothia inſula. 95.46
Gothi populi. 94.19. & 95.8
Gothi Aſiam inuadunt. 95.29
Gotthofredus Normanorum rex 103.33
Gotthofredus Bolionis dux contra Saracenos.174.41. rex Hieroſolymitanus creatur. 180.23
Gotthofredus Sithrici filius Dunelmum circumſedit. 113.27
¶GRAMPIVS mons. 5.27.32. & 38.26
Grapeliti promontorij arx à Gallis expugnatur. 27.32
Gratianus Imp. 49.28. eius interitus. 49.38
Grauelinga opp.230.34.& 406.9
Greneuychi Franciſcanum cœnobium. 617.11
Griffini Leolini filij captiuitas & interitus. 304.6. & 305.38. & 313.24
Groſſi Anglici. 309.28. & 513.29
¶GVALTERI Ferryſi reguli interitus. 564.6
Gualterus Tylerus ſeditionis inteſtinæ dux. 401.38
Gualterus Tyrellus miles Guliel- mum Rufum inter uenandum ſagitta traijcit. 177.40
Gualterus Sebius capitur.349.45
Gualterus Scotiæ regnum affectat 158.10
Gualterus innocens ſup- (488.17 plicio afficitur. 159.17
Gualteri Dunelmenſis epiſcopi interitus. 561.41
Gualterus Hungerfordius à Richardo tertio ad Henricũ tranſit.
Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus. 354.44. & 355. 26. & 356.1. & 362.12
Guido uicecomes Toarſenſis Britanniam adipiſcitur. 267.2. & 271.34
Guidonis caſtrenſis audacia.454.
Guido Dennenſis comes ca- (10 pitur. 388.4
Guido comes Flandriæ, 334.39. & 336.13.& ſeq. moritur.366. 15. eius ſoboles. Ibid.
Guido Luſinianus rex Hieroſolymorũ creatur.237.32. rex Cyprioruũ.250.7. ab Aegyptio bello premitur. 236.27
Guido Vrbini dux in Garteriũ ordinem cooptatus. 615.20
Guinæ oppidum.378.9.& 508.21
Guindelona maritum regem interficit. 19.26
Guiſcardus Normanorũ dux Apulia potitur. 174.21
Gulielmus Edouarde. 531.2
Gulielmus Morus. 420.39
Gulielmus Plũtonus eques.435.4
Gulielmus Rom.rex à Friſonibus interfectus. 312.1
Gulielmus rex Siciliæ, moritur. 240.29. 245.41
Gulielmus patri ſucceſſit. 139.21
Gulielmus à filio ſauciatur.159.10
Gulielmi regis tyrannis & auaritia,153.40,&159.29. progenies 162.

162.28. regis exitus. 162.40
Gulielmi cum Haraldo rege pugna. 148.2. victoria. Ibid.27. trucidatur. 112.30. & 115.35
Gulielmus Albanactus. 284.19. eius obitus. 295.1
Gulielmus Aquitaniæ dux. 212.18
Gulielmus Barleius ad fictitiũ regem deficit. 590.29. resipiscit.
Gulielmi Brandonis interitus. (591.13 564.18
Gulielmus Bellicampus. 283.2
Gulielmus Bonnus Northantoni comes. 365.26
Gulielmus Calabriæ dux patri cõtra Papam auxilia fert. 194.35
Gulielmus Corteneius maiestatis læsæ notatus. 611.33. missus factus. Ibid.38. pleuresi interijt. 611.41
Gulielmus Clyntonius Huntyngtoniæ comes. 365.27
Gulielmus Dabeneius proditionis damnatur. 592.29
Gulielmus Ferrysus capit. 315.45
Gulielmus Flandriæ comes. 192. 31. interit.
Gulielmus Fortis. 193.33
Gulielmus Harbertus. 305.29
interijt. 516.27
Gulielmus Hastyngius. 517.6. & 522.9 24. & 544.3
Gulielmus Helmus repetũdarum reus absoluitur. 543.7. 413.4
Gulielmus Heluinus Normanus. 192.12
Gulielmus Longaspatha. 278.16
in Asiam proficiscitur. 309.19
Gulielmus Lilius Londinensis pædodidascalus. 618.29
Gulielmus Marcellus capit. 205.38
Gulielmus Maguiuillæ comes. 206.22
Gulielmi Marisc enſis supplicium. 307.37
Guido Simonis Montifortensis filius Henricum Ricardi Cæsaris filium interficit. 319.36. excõmunicatur. 321.27
Gulielmi Mãduillensis secta. 480. 16. interitus. Ibid.
Gulielmus Mortonus regius cancellarius. 321.8. & 325.5
Gulielmus comes Moritonius in Normanico bello capit. 184.18
Gulielmus comes Montisferrati. 237.22
Gulielmus Mareschallus. 282.27. & seq. & 289.5
Gulielmus Marchianus quæstor regius. 332.3
Gulielmi Marini interitus. 461.33
Gulielmus Hẽrici regis filius Normaniæ præficitur. 187.28
Gulielmi Henrici regis filij interitus. 191.5. & 196.10
Gulielmus Henrici regis ex filia nepos. 195.43
Gulielmus Roberti Normaniæ ducis filius. 184.45. dux Normaniæ dicitur. 189.38. Flandriæ comes constituitur. 192.31
Gulielmus Normaniæ rex. 133.17
Gulielmus Normaniæ dux nascitur. 138.26
Gulielmi Normani genealogia. 144.15. regnũ affectat. Ibid.10. 26. in Angliam expeditio. 146. 37. Angliæ regnum obtinuit. 104.2. de integro constituit. 150.22
Gulielmus Normanus monachus 123.29
Gulielmus Neuburgus historicus quo tempore claruerit. 17.3
Gulielmus Stephani regis filius Northfolchiæ comes creatur. 208.31
Gulielmus Pola læsæ maiestatis notatus. 611.35
Gulielmus Rollonis filius, eiusq; laus & res gestæ. 111.37
Gulielmus Rufus Gulielmi Normani filius Normaniæ princeps. 159.10. & 162.30. res gestæ. 166.31. & 168.2. & 169.7. & 171.13. & 175.6. & seq. eius uirtutes. 178.10. statura & cognomen. Ibid.17. interitus. 177.38
Gulielmus Rupeus. 264.44
Gulielmus rex Scotorum capitur. 230.12. liberatur. 233.18
Gulielmus Sarisberiensis comes à Philippo captus. 288.36. eius res gestæ. 290.27. capitur. 281. 14. moritur. 292.3
Gulielmus Montacutus Sarisberiæ comes. 365.26. capit. 369. 9. & 371.30
Gulielmi Scrupi obitus. 435.15
Gulielmus Senonensis episcopus. 232.4
Gulielmus Stanleius regius cubicularius. 593.9. capite mulctat. 593.25
Gulielmus Suthfolchius ex Marchione dux factus. 494.1. & 495.11. & 497.38. Cenomanis præficit. 464.1. reus peculatus 497.42. carcer. Ibid.44. exilium. 498.4. interitus. Ibid.8
Gulielmus Valla Scotis defectionis dux. 338.32. eius pertinacia 343.10. interitus. 345.6
Gulielmi Valuorthi Londinensis prætoris fortitudo. 404.4. equestri ordine donatus. Ibi.28
Guthlaci monachi sepulchrũ. 69.
Guthormus Dacorũ dux Anglorũ oriẽtaliũ rex appellat. 71. (28

H (10

Hadintona oppidum. 5.46
Hadrianus Imp. 42.28
Hadrianus Castellensis põtificius legatus. 580.41. & quæstor in Anglia. 581.11 modos loquẽdi singulares collegit. Ibi.17. (38
Hæreditatis ius apud Anglos. 292.
Halani populi. 49.35
Hammum arx. 533.4. & 558.12
Haraldus Dacorum rex v à filio regno pulsus. 116.34. & 117.5
Haraldi regis cadauer exhumatur 136.32
Haraldus Noruegiæ rex. 138.11. cum leone luctat. 138.14. Tosti suasu Angliæ bellũ facit. 145. 20. & seq. à Gulielmo victus perit. 136.25. & 148.25
Haraldorum officium. 378.45
Harfleum oppidum. 443.7
Anglo deditur. 443.29. Franci recipere statuunt. 448.20. Francus capit. 495.44
Hastyngus uicus. 146.42
Hauensanctus fluuius. 323.45
Hauerfordium oppidum. 560.4
Haylense cœnobium. 313.21
Hayreæ fluuij pons frangit. 210.15
Hebraicæ literæ quantum iuuent rem Christianam. 327.30
Hebrides insulæ. 7.22
¶ Helena Coylli filia Cõstantij Cæsaris uxor. 45.17
Helena S. Crucis repertrix. 47.12
Helenopolis prius Drepana. 48.
Heliæ Francorũ ducis ignauia. (23 176.43
Henricus Aluini filius. 274.43
Henricus Percius Northumbriæ comes. 411.30
Henricus v Imp. 174.24. Henrici regis Angliæ filiã uxorem petit. 185.15. eius in Francos ira. 190.24. Sicilia potitur. 254. 22. Ricardũ regẽ captũ grandi pecunia mulctat. 254.40. & 255.7. & seq. obit. 259.43
Henricus Ricardi Cæsaris filius interficitur. 319.37
Henricus Francorũ rex Cõstantiã matrem infestam habet. 138.24. eius in Gulielmũ odiũ. 160.43. à Gulielmo profligatur. 161.12.
Henricus rex ecclesiastica negotia sibi arrogat. 181.26. & cẽ. cõtra fratrẽ pugnans victoria potit. 184.24. & seq. eiusdẽ auaritia. 186.26. de Vuallis triumphus. 187.19. gloriosa contra Francos victoria. 190.20. Franciã ingreditur. 190.39. repulsus inuadit iterũ. 193.23. filijs orbatus. 191.22. eius pœnitẽtia. 194.25. in mari periclitat. 195.21. eius obitus. 196.4. mores. 196.16
Henrici II progenies. 211.40. eius cum filijs inimicitiæ. 223.19. reconciliatio. 232.39. & seq. cõtra Lud. regẽ Galliæ victoria. 228.38. inter Alphõsum & Garsiam reges arbiter. 235.35. auxilium aduersus Turcã detrectat. 238.4. & 241.19. moritur. 240. 5. thesauri relicti. 242.33
Henricus filius Henrici secũdi moritur. 236.38

Henrici tertij cauillum in patrem superbissimum.216.3. liuor cõtra parentem. 223.36
Henricus filius parenti nefaria fa cit bella. 225.9.& seq.
Henricus III in Britãnos mouet. 297.35. in Gallos. 298.46. & 306.34. Hispanos contra Mauros iuuat.299.36. patrias possessiones à Philippo possessas repetit.294.8. insidiæ fiunt à milite. 303.26. quinquẽnales cum Franco induciæ. 307.17. populo promissa negat.314.33. cum Frãco pacificatio.314.42. cum fratre ac filio ab optimatibus capitur. 316.44. in pugna à suis seruatur. Ibid.27.42. do mesticũ bellũ.315.15. obitus. 320.9
Hẽricus Herefordiæ dux.423.14. 31. falso delatus. Ibid.41. exilium.424.15. dux Lancastri appellatur.425.40. ad regnũ inuitatur. 426.42. & seq. Ricardũ II.capit. 427.6. regnũ adipiscitur.428.11.& seq. Rex creatur nomine Henricus IIII. 429.7. dicterijs publicè petitus.432.28 uno prælio XXXVI. homines interfecit.434.12. Burgundionem contra Aurelianum iuuat. 437.19. Aurelianũ contra Burgundionẽ iuuat. 437.45. filij. 437.34.& 438.32. obitus.Ibi. 29. regnũ ab eo quondam peruim quæsitum.531.20. eius genus quando defecerit. 549.12
Henricus Henrici IIII filius Vualliæ princeps,Cornubię dux,Cestriæ comes.429.15. & 437.35. &438.33. Vuallos domat.433. 44. cõtra Scotos mittit.435.25
Henricus princeps patri in regno succedit, huius nominis quintus.439.14.&c. regnum Franciæ per legatos repetit.440.26. Vuytcliffianos persequit. 441. 30. in Normaniã nauigat.443. 5. altera in Normaniam expeditio.449.43. glorioſa in Anglia uictoria.447.21. cum Carolo sexto pacificatio & affinitas. 445.2. Franciæ regnũ suscipit. 445.11. contra Delphinũ expeditio.456.4. eius laus.452. 7. obitus. 458.46. Henricus eius filius nascitur.457.40. bene educatur. 460.16
Henricus sextus regno inauguratur.461.6. coronatur.469.19 in Galliã proficiscitur. 477.31. rex Galliæ coronatur. 478. 6. ingenium.492.10. bellum Gallicum instaurat. 501.18.& seq. in aduersariorum potestatẽ uenit. 509.9. eius prodigiũ. 509. 25. liberatur.510.7. eius fuga. 511.3. Rursum in aduersariorum potestatẽ uenit. 513.12. liberat rursus. 521.27. in regnũ restituitur.514.28. capitur rursus.525.45. in carcere necatus. 532.1. inter diuos referendus. 532.30
Henrici Richemondiæ comitis ortus.488.7. is diuinitus ad regnum uenit.522.19. custodia liberatur. 549.40. profectionẽ in Angliam parans, uentis prohibetur.553.14. cum Margaritanis fœdus icit.554.4. proditionis periculum euadit.555.12. & seq. in Angliam nauigat. 559.46.& seq. nobili uictoria Ricardum tertiũ superat. 564. 34. rex creatur nomine Henrici septimi.566.7. eius consiliarij.566.37.& seq. eius cum Scoto fœdus.575.42.&seq. Franciscum Britannum cõtra Francos iuuat.578.29. Maximilianum iuuat contra Francum. 583.41. cũ Carolo octauo pacem facit.586.37. eius consilia rijs munera Francus constituit ex ærario suo quotannis. 586. 43. Scotorum iniuriam armis ulciscitur.600.13.& seq. Margaritam filiam Iacobo quarto Scoto locat.608.10. cum Scoto & Hispano regibus affinitas 610.25.26. obitus. 616.9.44
Henrici octaui prosapia. 412.24
Henrici octaui in Oxoniũ ingressus. 90.24
Henricus nothus Castellæ regnũ affectat.386.29. occupat.387. 6. eius fuga.388.2. Castellæ regno potitur denuò. Ibid.18. Carolum quintum contra Anglum iuuat. 394.33
Hẽricus Baldulphus Anglicæ classis dux in bello Hierosolymitano. 244.42
Hẽricus Bolyngbrochus paterna hæreditate fraudatus. 424.41
Henricus Barri dux,Edouardi III gener. 329.28. &334.39
Henricus Bellimontensis comes Atholiæ. 362.42
Henricus Buchyngamiæ dux falsam Ricardi Gloceſtriæ causam agit.545.40.& seq. eius contra Ricardum tertium conspiratio 548.41. & seq. eius ortus.548. 45. eius fuga. 552.9. eius coniurati ad Henricum in Britanniam se conferũt.Ibid.17. proditur ab hospite,552,44. securi percutitur. 553.3
Henricus Cãpaniæ comes.250.27
Henricus Campanus rex Nauarræ. 334.32
Henricus Burscherius Essexiæ comes.512.16. eius soboles.Ibi.23
Henricus Cornhyllus Balliuus. 243.14
Henrici D.Eusebij cardinalis contra Boëmos expeditio.474.14. obitus. 493.31
Henricus Deneus monachus regius cancellarius. 594.16
Henricus comes Herefordiæ moritur. 393.37
Henricus Huntyngtonius historicus. 18.7
Henricus Lancastrius comes Edouardum quartum persequitur. 356.40. &357.7. capit.357.12 Edouardi quinti tutor.358.25. Aquitaniæ prefectus fit.365.31. in Aquitania regio iussu bellum mouet. 373.14.27. ex comite dux factus. 378.24. regius ad pontificẽ legatus.379.34. eius ædes hospitale Ioan.Baptistæ. 382.1. regio iussu Montiforten sem comitem contra Blesensem iuuat.382.31. peste absumitur. 383.11
Henricus Lancastrij filius, Derbij comes. 365.25
Henrici Lincolnienſis comitis fuga. 336.20
Henricus comes Niuerneñ.392.28
Henricus Percius Northumbriæ comes.412.6. & 425.21. infeliciter contra Scotos pugnat. 418.7. & seq. capitur. 418.18. eius in Galliam legatio. 432.8. possessionibus priuatur.431.6. eius in Scotia uictoria.Ibid.10. ad Georgium Merchiæ comitẽ confugit. 434.7. ultionem horum parat. 436.5. capitur. Ibid.19
Henricus Pichardus. 381.29
Henrici tertij Northumbriæ comitis interitus. 511.4
Henricus Northumbriæ comes capitur. 564.15. perseditionẽ interficitur. 579.36
Henricus D.Pauli comes aduersus Saracenos proficiscit.266.16
Henricus Somersetẽsis Caleti præfectus.508.12. prouincia prohibetur.508.18. ab Henrico ad Edouardum deficit.512.33. deficit rursus ad Edouardũ.Ibid. 37. capitur,Ibi.45. plectitur. Ibid.46.
Henricus Somerseti dux patri in principatu succedit. 504.37
Henricus Dauidis Scotorum regis filius. 209.30. &211.28
Henricus ex Stantonia rarus literarum patronus. 354.6
Henricus Staffordiæ comes securi percutitur. 434.6
Henricus Scruppus coniurat contra Henricum quintum.442.7. interit. Ibid.23
Hengistus Angloſaxonũ dux.55. 16.32. &56.3. eius interitus. 58.3. Cantiũ tenuit,seq; regem dixit. 63.4

Heppia insula. 63.38
Hepta fluuius. 189.30. & 236.46
Herefordensis Angliæ comitatus. 4.1.13
Herefordensis cathedralis in Anglia sedes. 4.1.13. & 9.3
Hereuardi audacia. 156.40
Hestritha regis Angliæ soror, Ricardi Normani uxor. 133.21. & 137.9. à Ricardo repudiata. 134.32
Heronæ pagi schola. 532.35
¶DE HIDA collegium. 119.37
Hieronymus Pragensis. 441.19
Hierosolyma quando à Saladino capta, 238.23. à Saracenis præmitur. 174.29. à Christianis recuperata, 180.12
Hilmimolinus Saracenorũ in Hispania dux. 275.2
Hipponensis episcopatus uastatur 335.31
Hircius Dacus Northumbriæ comes. 133.23. & 135.30
Hispania à Saracenis affligitur. 275.1
Hispani Neapolitano regno potiuntur.
Historia quid. 587.41
Historiæ nulla lex imposita. 17.25. & 113.9
Historiæ leges. 138.28
Historici non est de re quam scribit iudicium facere. 56.24
¶HOMINES brutorũ instar caudati, ubi nascantur. 113.13
Hominũ formæ uariæ in cœlo uisæ. 218.18
Homicidarum apud Anglos stigmata. 302.39
Homicidiorũ aperta fenestra apud Anglos unde. 609.13
Honorius Imp. 609.21. & seq.
Honorii pontificis ad Eduinũ litteræ. 51.1
Horgerius Cornubiæ dux. 78.42
Hornecastellum arx solo æquatur 166.20
Horsũ Angloſaxonum dux. 55.6. & 56.3. interitus. 57.42
¶HYBERTI Cãtuariensis episcopus. 263.16
Hibertus Sarisberiensis episcopus. 255.43
Hubertus Burgẽsis Cantij comes factus. 298.6. eiusq; gloria & ignominia. in seq.
Huberti Cantij comitis cum episcopo Cantuariensi discordia. 299.42. repetundarum acriter multatur. 300.42. regi conciliatur. 302.23
Huberus comes Moritonij. 224.4
Huberti comitis Burgensis cum Scotiæ rege affinitas. 294.18
Huberti Douerensis naualis contra Gallos uictoria. 291.23
Hubo Angeri frater prælio perit. 243.7. & 411.32
Hugo Magnus Parisiorũ comes, Ricardum puerum Ludouico regi armata manu eripit. 116. 17. dux aduersus Saracenos. 174.43
Hugo Andlaius Gloceſtriæ comes
Hugo Bigotus. 241.42 (365.27
Hugonis Bigoti res gestæ. 225.42. & 228.1. & 230.18.42
Hugo Carthusianus quãdo floruerit. 237.4. & 270.10
Hugo Chresyngamius Scotiæ oligarcha. 337.14. eius interitus. 339.33
Hugo Campaniæ comes Aquitaniam Gallico nomine tuetur. 296.26.
Hugo Castilionensis capit. 390.37
Hugonis Cartoni contra regem conspiratio. 407.28. eius interitus. Ibid.43
Hugo comes Cestrensis. 225.15. & 227.15. & 233.9. eius crudelitas. 176.8
Hugo episc. Cestrensis. 247.24
Hugo Guarnaius. 267.27
Hugo Marchio Henricum tertiũ priuignũ suum contra Ludoui cum Galliæ regẽ iuuat. 297.27
Hugo Marchianus rebus nouis studet. 298.27. cum Ludouico redit in gratiam. 299.30. eius turpis deditio. 306.42
Hugo Marchianus comes, eiusq; progenies. 313.45
Hugo episcopus Podiẽsis. 174.46
Hugo Quieretus. 369.20
Hugonis Salopiæ comitis crudelitas & interitus. 176.8.16.181.22
Hugo Verius Oxonij comes contra Gallos mittitur. 332.1
Hugones Spenserij scelestissimi homines in aulã Edouardi quarti cooptantur. 347.23. & 350.42
Hugonũ exilium. 350.22. exitus. 357.17. & 431.28. & 493.19
Hugo pater capitur. 356.28. cruderiter necatur. Ibid.29
Hullum oppidum. 5.15
Hultonia Hyberniæ pars. 221.35
Humanitatis officium quod Anglis fit. 15.1. & 39.23
Humbrus fluuius. 4.46. eius ortus. 5.9. quare non imbribus augeatur. 12.40
Humfredus Banaster hospitale ius uiolat. 552.45
Humfredus Gloceſtriæ dux. 437. 15. & 438.34. regni Gallici præfectus. 456.26. testamento regni administrator esse iubetur. 459.21. & 460.10. illicitũ cõiugium. 461.42. & 464.33. uxoris dotem bello affectat. Ibi. 40 ob seueritatem in inuidiam uocatur. 492.27. interitus. 493. 8. indigna cædes. 528.14
Humfredus Herefordensis comes regis iussum detrectat. 338.10. populi ad libertatẽ spirãtis dux 340.24. res gestæ. 350.31. eius nuptiæ. 345.46. in redemptione pro Isabella Roberti Brusij cõmutatur. 348.24. eius interitus. 351.14
Humfred. magister equitũ. 241.44
Humfredi Staffordij seditio. 568. 39. decollatio. 369.19
Humfredus Staffordiæ, Buchyngamiæ dux. 491.25. Cantianæ seditioni resistit, 498.29. prosli gatur. Ibid.30
Hunni Gothos uincunt. 95.36
Huntyngtona Angliæ comitatus. 3.25
Huntyngtona comitatus Scotiæ regis filio donat. 198.18. & 199. 16. Scoto aufertur. 335.28. redditur. 312.44
¶HYBERNIA. 6.30
Hyberniæ situs & mores. 221.6. nomen. Ibid.12
Hybernorũ duo hominũ genera. 594.32
Hyberni Sylueſtres latrocinantur 425.14
Hyberni iaculis plurimũ ualent. 419.39. nullis armis corpora contegunt. 574.29. & 596.28
Hybernia Henrico II sine sanguine deditur. 220.16.20. & seq.
Hyberniam Scoti à se Scotiam dixerunt. 221.19.24
Hybernos defectionẽ cogitantes Ioannes bello terret. 274.22
Hybernorũ in Vuallia prædatio. 302.11
Hyberniam Scoti uastant. 348.31. imperiũ in parte Insulæ cõtinent. Ibi. 40. & seq.
Hyberni Anglis bellum faciunt. 419.25. Ricardi regis fidei se committunt. Ibid.43
Hybernorum motus contra Henricum septimum. 570.23. supprimitur. 574.31
Hybernia factiosa pacat. 594.21
Hybernicus Oceanus margaritas habet. 221.33
Hyda mensuræ genus. 159.40
Hyems apud Anglos minimè sæua. 14.10
Hyems præter naturam frigida. 153.10. & 266.8
Hyermuthus pagus. 11.4. 134.27
Hypras Philippus capit. 278.5
Hyueram arcem Bedfordiensis capit. 462.35

I

IACOBVS Arteuilla nouus homo à Britannis dux constituitur. 366.22. interficitur. 373.20
Iacobus Borbonienſis comes regio iussu exercitum cum Vuallis contra Anglum iungit. 434. 23. accepta clade in Britanniã redit. Ibid.33
Iacobus Chennethus D. Andreæ

archiepiſcopus, Iacobi III Scotorum regis præceptor. 505.36. & 511.16
Iacobi Douglaſſatiũ comitis interitus. 418.11
Iacobus Galeotus bello Britannico occiſus. 579.4
Iacobus Steuartus filius regis Scotiæ capitur. 438.39
Iacobus Scotus miſſus factus. 456.46. bonarum artium patronus. Ibid.9
Iacobus Scotorum rex contra fœdus Gallum iuuat. 464.27
Iacobus Scotorũ rex fœdifragus. 488.13. interitus. Ibid.16
Iacobus Scotus rex Petrum fictitium regem fouet. 597.15
Iacobus tertius Scotorũ rex à ſuis interficitur. 580.38
Iacobi quarti Scotorum regis ad Henricum ſeptimũ legatio ad Margaritæ connubium petendum. 607.46. cum Anglo affinitas. 610.25
Iacobi Siculi regis cum Aragone bellum. 326.6
Iacobi Terelli ſanguinolentia. 547.6
Iacobus Terellus perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur 611.45
Iacobi Tuychetti ad Cornubienſes defectio. 600.6
Iacobi Tuchetti Audleij reguli interitus. 507.12
Iacobina illegitimo matrimonio Gloceſtrenſi ſe copulat. 461. 42. Brabantino redditur. 465.4
¶IBERVS fluuius. 221.14
Iberos Angliam occupaſſe. 16.5
¶ICENORVM ſitus. 33.25
Iceni populi ijdẽ qui Igeni. 36.45
Iceni populi ab Oſtorio Scapula uicti. 33.24
Icius portus. 10.17
¶IGNIS per terræ rimas ſpirat.
¶ILA inſula. 7.33 (195.36
¶IMANVENTIVS à Caſſiuellauno interfectus. 30.4
Imperij Rom. inclinatio quando cœperit. 50.46
Impijs nec uitam tranquillam, nec mortem felicem eſſe poſſe, exemplum. 281.32. & ſeq.
¶INDOCILES à literarũ ſtudijs alienandi. 107.14
Indulgentiæ pro ſtipendio erogatæ. 405.40
Infelices miſericordia, potẽtes inuidia ſequitur. 358.39
Ingratitudinis appoſitum paradigma. 322.21. & 514.6
Inſignia regum Angliæ. 162.16
Inſularum regnum. 457.20
Inſulæ opp. obſidio. 369.1
Inundationes fluminum inſolitæ. 266.10
Inundatio Oceani magna. 185.2
Inundatio tam maris quàm fluminum. 172.28. & 311.33
Inteſtinæ apud Anglos ſeditiones 281.41. & 402.21. & 497.36. & 498.14. & 502.32. & 515.45 apud Flandros. 404.40. apud Francos. 405.10. & 436.39
Inuidia potentum ferè ſemper comes. 170.10
¶IOACHIMVS abbas ſanctitatis fama præclarus. 251.37
Ioannes Ionys uir doctus. 618.37
Ioannes Optatus Orcadũ epiſcopus. 202.21
Ioannis regis uxores. 242.11
Ioannes Ricardi fratris regnum inuadit. 254.5. & ſeq.
Ioannes à fratre Ricardo honoribus priuatus, patriæ hoſtis iudicatus eſt. 255.42. & ſeq.
Ioannes fratri Ricardo ſupplicat 258.13
Ioannes Normaniæ principatum occupat. 262.30
Ioannes rex parricidij accuſatur. 267.7
Ioannis aduerſus Philippum expeditio. 271.38
Ioannes rex excõmunicat. 273.18 regia adminiſtratione pontificali autoritate abdicatur. 275. 32. pontificio legato pœnitentiæ ſponſionem facit. 277.6. ex cõmunicatione liberatur. 279. 44. eum pœnitentiæ pœniteat. 280.10. eius immanis crudelitas. 286.46. luit pœnas. 287.30. obitus. 287.37
Ioannis nomen regibus infelix. 419.11
Ioannis regis Franciæ cum Edouardo inducię in biennium. 378.20
Ioannes Francorum rex cum Philippo filio capitur. 381.10. conditiones ab Anglo accipit. 383. 11. & 384.27. dimiſſus. 385.1. obitus. 386.17
Ioannes Francorum rex inauſpito cum Anglis conflixit. 419.12
Ioannis primi regis Caſtellæ & Legionis cum Ioanne Luſitaniæ rege bellum. 410.32
Ioannes Scotiæ rex ab Anglo uictus, ſeſe illi tradit. 337.10
Ioannes Scotorum regi uiolati iuriſiurandi dies dicitur. 335.12
Ioannis Annonis cum Anglo affinitas. 360.15
Ioannes Armeniacus cum Franco in gratiam redit. 447.41
Ioannes Aquitaniæ præfectus. 321.15. captus. 460.43. Normaniam recuperatum mittitur 488.36. contra Carolũ regem coniurat. 489.13
Ioannis Alenconij ducis facta. 462.43. capitur. 463.27
Ioannes Albamarlenſis comes in Syriam militatum proficiſcitur 305.28
Ioannes Albaniæ dux. 538.41
Ioannes Boëmiæ rex. 367.41
Ioannes Bolyngbrochus comes Derbij. 375.39 interitus. 411.27
Ioannes Bedfordiæ dux. 437.35 & 438.34. & 457.34
Ioannes Bedfordienſis dux à fratre rege contra Arminiacũ mittitur. 448.38. eius naualis uictoria. 449.2
Ioannes Bedfordienſis dux regni adminiſtrator. 449.41. Franciæ gubernator. 459.23. & 460. 25. eius connubium & nuptiæ. 462.4. in Normanos expeditio. 462.31. inſigne cõtra Alenconium prælium. 463.18. uictoria. Ibi.32. moritur. 486.10
Ioannes Bernyngamius Hybernorum contra Scotos dux. 348.38
Ioannes Biturigum dux pro patre rege obſes. 384.36
Ioannes Biturigum dux capitur. 395.4
Ioannes Brabantiæ dux Edouardi tertij gener. 329.29
Ioannes Brenno Hieroſolymitanus rex. 292.25
Ioannes Britannus contra Francos dux. 331.4. uictoria male utitur. Ibid.10
Ioannes Britãnus dux. 367.41
Ioannes Britanniæ dux in Anglifidem uenit. 453.21. cum Anglo affinitas. 371.37. in uerba Galli iurat. 416.30. eius obitus. 431. 43. progenies. Ibid.
Ioannis Britanniæ ducis ad Carolum Delphinũ defectio. 465.26
Ioannes Borgth. 391.40
Ioannes Philippo patri in ducatu Burgundiæ ſuccedit. 436.38
Ioannes Burgundiæ dux Carolo ſexto reconciliatur. 447.38 pacem inter Henricum ſextum & Carolum ſextum facere ſtuder. 447.41
Ioannes Burſcherius. 372.31 380.2
Ioannes Candius.
Ioannes Candius Pictonum præfectus. 388.28. interitus. 393.20
Ioannes Cardinalis diſſidium inter regẽ Angliæ & Franciæ cõponit. 238.39. in bello Aegyptiaco conſilium malum dat. 294.33
Ioannis Chenletti pia commiſeratio. 536.7
Ioannis Coleti laus ampliſſima. 618.9
Ioannes Coplandus Anglorum contra Scotos dux. 377.1
Ioannes Cornubiæ comes moritur. 365.28
Ioannes Dandellus. 380.3 Ioan-

Ioannes Dynham thesaurarius Henrici septimi. 566.44
Ioan. Huntyngtonæ comes Exonienſis dux factus. 491.30
Ioan. Hunyades Matthiæ regis Pannoniorum pater Danos à Turcis eripit. 96.10
Ioan. Holandij equitis duo filij duces facti. 385.23
Ioannes Holandius iunior, comes Huntyngtonæ creat. 411.28. ab Henrico quarto in gratiam recipitur. 429.34. eidem inſidiatur. 430.30. interficit. 431.22
Ioan. Hieroſolymitanus rex in Angliam uenit. 295.4
Ioannes Henrici ſecũdi filius Hyberniæ regulus. 236.2
Ioannes Helthamius Edouardi quinti frater Cornubiæ comes fit. 362.1
Ioan. Hauardus dux Northfolchiæ factus. 548.1
Ioannes Gandauenſis Edouardi quinti filius naſcit. 370.3. nuptiæ 385.13. Caſtellæ regnum ſibi uendicat. 394.1
Ioannis Faſtoli facta. 469.12
Ioan. Egromonti turba. 579.39. & 580.1
Ioan. Columnenſis Card. pontificis in Aſia legatus. 292.20
Ioan. Lincolniẽſis nouos motus concitat. 572.10. occiditur. 574.37
Ioan. Lilius pontificis Ro. in Anglia quæſtor. 577.30
Ioannes Leo Flandrorũ ſeditionis inteſtinæ dux. 404.44
Ioan. dux Lancaſtrius Aquitaniç principatu donatus. 418.26. cũ Luſitano fœdus facit. 415.14. cum Ioanne Caſtellæ pax & affinitas. 416.2. regem Luſitanum iuuat. 410.44. in Hiſpaniam Caſtellæ regnum recuperatũ proficiſcitur. 415.11. Carolo quinto obuiam mittitur. 390.28. & 392.37. obitus. 424.33
Ioannes Stokton eques. 525.34
Ioannes Vuyndham perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur. 611.45
Ioannes Montacuti marchio ab Henrico ſexto prælio ſuperat. 512.42. in Edouardi regis fidem uenit. 520.11.
Ioannis comitis Montiforteñ. de Britannia contentio. 371.42. eius cum Bleſenſi de principatu contentio. 382.31
Ioan. Monumetenſis rem infeliciter cõtra Vuallos gerit. 301.31
Ioannes Morganus iureconſultus. 559.37
Ioãnes Normaniæ dux patri Philippo ſuppetias fert. 376.6. in regno ſuccedit. 377.40. ſuis ſuppetias fert. 373.31. in Britanniam ad Carolum auxilio uenit. 372.11
Ioannes Orneby Scotiæ oligarcha. 337.14
Ioan. Oxonienſis comitis fuga. 527.35. captiuitas. 533.4. uinculis liberatus Henrico VII auxilio uenit. 556.20. & 563.11. 25.31.45
Ioãnes Palæologus græcus Imp. 325.23
Ioan. Parochita Siculus magnam ſtragem in Gallos facit. 325.28
Ioannes Penbruchius redimitur. 398.30
Ioan. Philippotus eques. 404.29
Ioannes Rateclyffus proditionis reus in perpetuam cuſtodiam conijcitur. 592.32. capite mulctatur. 592.34
Ioan. Rufi filius dux Britanniæ. 371.35
Ioannis Sauagij interitus. 587.7
Ioannes Scotus in Anglia doctrina claret. 106.37
Ioannis Segrauenſis imprudentia. 342.17
Ioan. Strauus ſeditionis inteſtinæ dux. 402.38. & 404.14
Ioannes Stuartus Burchaniæ comes. 458.3
Io. Stuarti Scoti interitus. 463.25
Ioãnes comes Somerſeti marchio Dorceſtriæ. 465.13
Ioãnis Talboti res geſtæ. 466.21. & 467.37. & ſeq.
Ioannes Talbotus Salopię comes factus. 491.31. capit. 472.41. in Gallias exercitũ ducit. 482.20. eius in Aquitaniam expeditio. 501.22. interitus. 509.6
Ioannes Varanius Scotiæ oligarcha. 337.14. & 338.28. obitus. 343.29
Ioannes Varuici comes, Montacuti marchio. 512.15
Ioan. Venlochij interitus. 530.14
Ioan. Viennenſis in Scotiam nauigatio. 409.21. Northumbris bellum facit. Ibid. 32. à Scoto ſpoliatus, domũ redit. 410.24
Ioannes Hus cõbuſtus. 441.19
Ioannes Vuythcliffus quando floruerit. 399.44. & ſeq.
Ioan. Vuythclyffi dogmata damnantur. 441.18.
Ioan. Oldecaſtellius Vuythcliffianus captus elabitur. 441.34
Ioanna Apuliæ regina. 405.32
Ioanna Edmundi Cantij comitis filia Edouardi principis uxor. 384.15
Ioannæ Claudæ de Britãnia contentio. 371.42
Ioanna filia Henrici Nauarræ regis Philippi Pulchri coniunx. 334.33
Ioanna Henrici II filia regina Siciliæ. 235.1. & 246.30
Ioanna regis Siciliæ uidua Tolosatium comiti nubit. 259.9
Ioanna Edouardi quinti ſoror, Dauidis Scotorũ regis cõiunx. 361.33
Ioanna Ioannis filia regina Scotorum. 294.18
Ioannæ Scotiæ reginæ obitus. 303.20
Ioanna puella fatidica. 470.38
Iocos non ſemper bene cadere, exemplum. 141.28
Iocus Flandrorũ in Valeſiũ. 361.16.24. Gulielmi Varami. 591.33. Eboracenſis antiſtitis. 216.1. Ricardi regis. 243.6.
Iona fluuius. 454.3
Iona inſula monumentis Scotiæ regum clara. 7.23
Ioppe Chriſtianorum colonia. 248.29
Ioſcellinus Bathonienſis e piſcopus. 289.11
Ioſeph de Arimathæa Euangeliam in Britannia prædicauit. 37.33. & 41.29. & 89.36
Iſabella Friderici II Imp. uxor. 302.31. moritur. 306.2
Iſabella Philippi Pulchri filia, inter maritum & fratrem negotium componit. 353.7. à marito hoſtis patriæ cum filio iudicata. 354.33. Hugones ulciſcitur. Ibid. 38
Iſabellæ Edouardi quinti matris obitus. 382.40
Iſabella Ioannis regis coniunx. 265.45. & 266.20
Iſabella Ioannis uidua Hugoni comiti Marchiæ nupſit. 292.10
Iſabella Ricardi ſecundi uxor Caroli ſexti filia. 420.27
Iſabella Philippi Pulchri filia, Edouardi quarti uxor. 346.28
Iſabella Roberti Bruſij capta. (345.30
Islandia. 7.34
Iſſodunum oppidum. 257.37
Italia quondam ſibijpſi ruinę cauſa fuit. 588.3
Italiæ calamitas martia. 587.44. & ſeq.
Iuarus Dacorũ rex Angliam bello uexat. 98.2. prælio cecidit. 28.40
Iubileus annus. 610.6
Iubilei celebrandi ratio. 385.29
Iudæa uicus. 392.13
Iudæi cœmeteria cadaueribus in Anglia ubiuis locorum impetrant. 236.9
Iudæi graui pecunia cenſent. (34 310.
Iudæorũ in Anglia afflictio. 248.2. & 274.16
Iudęi captũ Chriſtianũ puerũ cruci affigere uolẽtes, plectuntur.
Iudęi ex Anglia pellunt. (302.26 327.25

Iudicandi Normanos modus apud Anglos qui sit. 155.7
Iudices sine prouocatione constituuntur. 154.19
Iuditha Balduini comitis Flādrię filia. 141.17
Iugerum acre. 159.41
Iulianus Cæsarinus cardinalis cōtra Boēmos profectus. 475.22
Iulij Agricolæ in Britannia res gestæ. 39.1. & seq.
Iulij Cæsaris locus. 26.46. & 27. 16. & 224.31
Iulius Agricola qui sub Domitiano Britanniam obtinuit. 16.1. legatus Monā insulā domuit. 11. 25. ex Britannis reuocatur. 41.9
Ius non nisi imperij gratia uiolandum. 149.36
Iuris fundamentum, dilectio proximi. 142.8
Iuris dicēdi forma apud Anglos. 154.21. & seq.
Iurisiurandi negligentia Romani pont. permissu concedit. 212.7
Iustiniani Cæsaris locus. 243.37
Iustitiarij pacis magistratus. 154. 26. & 155.25. & 295.44. & 323.2
Iustitiarij maiores. 155.27

K

KENDALA oppidum. 229.9
Keneluorthis arx. 317.16. à rege oppugnatur. 318.29
Kyngestonum oppidum. 5.14. & 112.42

L

LAGINIA Hyberniæ pars. 221. 36.39
Lambertus quidam regnū per simulationem inuadit. 573.8. capitur. 574.41
Lamehithus uicus. 137.4
Lanam mollem læta pabula non ferunt. 13.3
Lancastri situs. 33.43 (4.3
Lancastrensis Angliæ comitatus.
Lancastrensis familiæ infortuniū. 531.18
Landauensis episcopatus. 9.7
Lanfranci Cantuariensis episcopi libellus de erroribus Berengarij. 163.26. & 167.19
Langleium cœnobium. 431.38
Lanitio quæ regiones nobiles. 13. 4. & seq. (7.40
Lapides nigri ignis fomentum.
Larchæ opp. situs. 452.30. Anglo deditur. 452.43
Larcha per proditionem à Gallo capta. 494.29
Lateranensis ædes à Constantino constructa. 47.6
Latiniaci situs. 476.18.22. Carolo septimo traditur. Ibid. 42
Lauallum per Talbotum capitur. 472.22 (5.44
Laudonia quondam Pictlandia.
Laudunensem agrum Angli reciperunt. 462.21
D. Laurentij templum. 47.31
¶LEA fluuius. 148.46
Leceſtrenſes. 37.21 (3.27
Leceſtrenſis Angliæ comitatus.
Leceſtriæ oppidi origo. 20.16
Leceſtriæ oppugnatio. 227.24
Leceſtria capitur. 315.43
Leges iniquas reſcindere nephas non eſt. 154.39
Leges Angliæ nō ſine iniquitate Normanicè ſcriptæ. 154.42
Leges correctæ ab Edouardo ſecundo. 321.14
Leges populares populo datę per Edouardum regem. 327.19
LEGES ANGLICAE.
Aluredi. 155.24. Agraria. 154. 5. Aurum in continentem nō effertor. 365.17. Communes. 142.15. Exilij indicendi. 184. 38. Frumenti pretium certum in populi gratiā conſtitutum. 491.17. Fures literati ſtigmate notātor. 609.15. & 612.37. Gulielmi. 154.5. & ſeq. Iudicia Anglica non peregrina lingua celebrantor. 360.45. Magnæ chartæ. 319.5. & 327.37. & 343. 22. & 385.46. Manus mortua. 327.41. & 332.24. & 346.10. Martianę leges. 21.43. Merces in regnum importatæ alienis non uenduntor. 488.29. Monachis nullum prædium dato. 327.39. Molmicinæ leges. 22. 37. Parricidæ literati ſtigmate notantor. 609.14. & 602.37. De pręmoneri, uel de præmuniri. 392.11. Prouiſionis. 392.11. pecuniā aliò terrarū ne exportato. 13.26. Pudicitia nuptę aureo redimator, lex Scotica, 170. 36. Regno ne exeas. 171.44. Rex citra concilij conſenſum tributum nō iniūgito. 340.35. Sacerdos furti reus epiſcopo repræſentator. 323.18. Sacerdos poſſeſsiones nō emito. 327. 39. Sacerdos Gallicus ſacerdotium in Anglia non occupato. 440.44. Sacerdotij uiolator anathematiſator. 206.14
Legionum oppidum. 25.15
Legionū urbis archiepiſcopatus. 41.27
Lemouicum diruitur. 392.40
Leo rex Armeniæ bello Turcico preſſus auxilia petit. 408.27. & ſequentib. (52.31
Leo rubeus Britannorū inſigne.
Leones tres iubati regum Angliæ inſigne. 162.17
Leolinus Griffini filius à Vuallis dux cōſtituit. 313.24. princeps nouas ſeditiones in Anglia facit. 321.29. &c. Anglis bellum facit. 323.25. in Anglia ſæuit. 293.42. eius ſcelera punita, 298.42. Angliam uaſtat. 300. 12. à rege domat. 300.22. eius obitus. 304.3. dux pugna cecidit. 324.13
Leonellus Edouardi quinti filius naſcitur. 367.34. nuptiæ. 391. 21. obitus. 391.24. dux Clarentiæ factus. 385.43. & 391.21.43. & 411.44
Leonellus Concordienſis epiſcopus Pontificius legatus. 582.9
Leopoldus dux Auſtriæ Ricardū regem Angliæ capit. 253.27. & ſeq. peſte interijt. 258.22
Letha oppidum. 5.46
Lethardus Cantij apoſtolus. 63.22
Leudunum oppidum. 211.44 6.16
Leuinus fluuius. 316.17
Leuiſum oppidum. 452.5
Lexouiorum oppidum ab Anglis capitur. 494.
Lexouium ab Anglo deficit. Ibid. 38. recipitur.
Leyrus à generis regno exutus, à Cordilla filia dignitati priſtinę reſtituitur. 20.30 39.13
¶LIBERTATIS pretium. 171.30
Libræ Anglicæ eſtimatio. 46.20.
Licinius Illyricum tenet. 46.20. Cæſar appellatus. 46.17. Conſtātini iuſſu interfectus. 44.30 507.9
Lichefeldenſis pugna. 102.25
Ligeris fluuius.
Ligures ſagittarij ſtipendium in Normania faciunt. 374.11. & 375.27
Limiricum ciuitas Hyberniæ. 221. 4. & 222.8
Lincolnienſis epiſcopatus. 4.38. & 78.42. & 88.8. & 158.13. & 171.13. & 178.23. & 215.5 & 235.17
Lincolnienſis arx à Frāco obſeſſa. 290.29. & ſeq. 291.6
Lincolnia diripitur.
Lincolnia à Stephano rege obſidetur. 203.28 126.29
Lincolniæ urbis ſitus.
Lindiſarnis inſulæ topographia 82.13. & 83.29
Lindiſarnis inſulæ nomēclatura. 83.35
Lindiſarnis diœceſis Dunelmum transfertur. 129.12. Ceſtriam. 101.3
Lincolnienſis Angliæ comitatus. 3.28
Lindiſarnis inſula à barbaris uaſtata. 105.11 83.36
Lindus amnis.
Literæ quantum momenti rebus mortalium afferant. 320.38. & 325.5. & 617.35
Literæ bonæ quando ſe in Germaniam, Angliā, Galliamq; per fuderint. 617.30
¶LOCHIAS Angli capiūt. 256.40
Lochiarum urbs à Gallo capitur. (271.16
Logfoylus lacus. 222.6 Logus

Logus fluuius. 8.21
Lomundus lacus. 5.35. & 6.16
Lõdini ſitus. 4.31. & 12.20. & 37.1
Londinenſis ciuitatis forma. 243.11. & 274.34. mutatio, & eius cauſa. 274.35
Londinum olim minus celebre. 25.34. hodie Britanniæ regia ſedes. 25.39
Londinenſis Angliæ diœceſis. 4.8. & 41.27. & 71.25
Londinum urbiũ in Anglia pontificalium princeps. 4.29. Regni Saxonũ orientaliũ caput. 71.23. trans Thameſim pons mirabilis. 4.38. & 25.41. pontis ędificia igneabſumpta. 276.11. à Ludouico rege inſtauratũ. 24.29. in eo ſchola à Ioanne Colero inſtituta. 618.28
Londinenſium magiſtratus & comitia. 243.11
Londinũ à Dacis obſidet. 122.37. & 123.45. & ſeq. 130.13
Londinẽſes ſeſe Gulielmo dedũt. 150.32. deditionem coniuratis cõtra Ioannẽ offerunt. 283.3
Londinenſes contra regis mandatum principibus portas aperiunt. 422.27
Londinũ Cantiana ſeditione obſeſſum. 498.17. inteſtina ſeditione uaſtatur. 403.31
Londinenſiũ conſtantia & fides. 129.31. eorundem inconſtantia. 503.33
Lotharius Gallorum rex. 103.33. pro patre Lud. obſes. 116.46. contra Ricard. Normanũ inimicitię. 117.13
Lotharius Germanorũ rex Innocẽtio Papę auxilio uenit. 195.18
Lothebrici Daci nobilis aucupis hiſtoria. 69.37. & ſeq.
Lothus Pictorũ rex ab Ida Humbrorum rege uictus. 76.36
Loueriũ Burgundiæ oppidũ captum ab Anglis. 482.45
¶LVCERNA claſſici ſignũ oceanum accolentibus. 558.36
Lucius piſcis. 14.32
Lucius rex.
Lud porta. 37.43. & 76.45
Ludorum apud Anglos magnificentia. 25.34
Ludlolfi principis Vualliæ oppidi expugnatio. 215.18
Ludoallus Vuallorum regulus. 201.39
Ludouicus Bauarus Imperator. 118.3
Ludouicus Caroli Simplicis filius rex Francię. 111.41. rex ſaluta tur. 112.11. eiuſdem cum Rolone fœdus. 111.42. Normanię principatũ affectat. 115.24. à Normanis capitur. 116.46
Ludouicus Craſſus patrem Philippum in regno ſequit. 185.10. contra Henricum ſecundum bellũ facit. 188.41. infeliciter contra Anglũ pugnat. 190.10. & ſeq. eius in Carnutes impetus. Ibid. 25. Germanico bello implicatur. 190.38. Flandrum cõtra Alſatię com. iuuat. 193.20
Ludouici VII cum Stephano Anglo ſocietas & affinitas. 199.9. 202.29. Henrico ſecundo bellum facit. 209.20. & ſeq. moritur. 236.34
Ludouicus Philippi ſeptimi filius rex Franciæ. 281.4. Pictones in poteſtatem redigit. Ibid. 7. à coniuratis contra Ioannem regem principibus rex Angliæ optatur. 285.16. auxiliat. Ibid. 37. rex declaratur. 286.3. amicitiam cum Federico ſecundo facit. 294.25. moritur. 297.13
Ludouicus Ludouico patri in regno ſuccedit. 297.14. contra Henricum tertiũ uictoria. 299.22. Hiſpanos contra Mauros iuuat. Ibid 41. Damiatam oppugnat. 309.15. conditiones à barbaro accipit. Ibid. 31. in Africa interiit. 319.20
Ludouicus Hutinus Gallię & Nauarræ rex. 347.43
Ludouici Caroli ſeptimi filij ingenium immane. 489.11. & 534.2. aduerſus patrem conſpiratio. 489.12. eius cum Anglis pugna. 490.36. patri in regno ſuccedit. 504.10. Varui cenſem contra Edouardum regem iuuat. 520.30. Anglo uectigal pendit. 535.8. negat. 537.46
Ludouicus Caroli octaui filius Italos bello inuadit. 587.33. Mediolanenſem principatum amittit. Ibid. 35
Ludouicus Andegauenſium dux pro patre rege obſes. 384.36. obſidis transfugium. 388.29. & 390.10
Ludouici Aurelianenſis ducis uita. 436.44. interficit. 437.7
Lud. Aurelianenſium dux caput belli inter Francum & Britannum. 576.9. capitur. 578.46
Ludouicus Borboniẽſis dux pro Delphino obſes. 384.37. eius fuga. 469.15
Lud. Borboniẽſis captiuus in Angliam ducitur. 447.30
Ludouicus Flãdriæ comes duos parietes ex eadem fidelia dealbat. 388.23. filiam Edmundo Cãtabrigiæ comiti locat. Ibid. 27. & 390.8. locatam alij tradit. Ibid. populum tributo ini quo aggrauat. 404.40. ad Philippum Valeſium confugit. 366.21. Flandriæ reſtituitur. 371.1. interitus. 375.40. & 383.26
Ludouicus comes Flandriæ ad Francum confugit. 406.19. eius obitus. Ibid. 33.
Ludouici ducis Lotharingiæ interitus. 375.40
Lud. Lucemburgenſis captus plectitur. 535.27
Lud. Nauarræ rex. 367.41
Ludouicus Sabaudiæ comes aduerſus Saracenos proficiſcit. 266.16
Ludouici Sfortiæ ducis Mediolani cum Ferdinando Neapolitano diſcordia. 585.37. belli Italici cauſa. 588.21. proditione captus, in Gallia uitam miſerè finiuit. 588.27
Lud. Vuallo medicus. 550.12
Lugdunenſe concilium. 337.34
Lumbricis quare Anglia abunder. 14 16
Lundoniæ turres. 25.33
Lunæ templum. 44.27
Lunæ duæ uiſæ. 184.23
Lunæ quinq; ſimul uiſæ. 266.3
Lupara Lutetiæ arx. 372.14
Lupus Tracaſenus epiſcopꝰ contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.40
Lupis Anglia referta. 118.7
Lupos tricenos Vualli Anglorum regi quotãnis uectigalis nomine pendunt. 118.7
Luſitania nũc Portugallia 245.30
Luſinianorũ familia Cypriorum regnum adepta. 250.7
Lutetia regni Francorum caput. 401.20
Lutetianæ academiæ origo. 91.45. & 106.26
Luteria oppugnatur ab Edouardo quinto. 383.37. quandiu in Anglorum poteſtate fuerit. 486.43
¶LYNVS portus. 157.7
Lynum oppidum. Ibid. 9

M

MACABAEVS Scotiæ tyrannus imperio & uita priuatus. 115.7. & 151.24
Macharelli piſces. 14.30
Magnanimitatis inſigne exemplum. 170.20
Maieſtatis læſę crimen publicè omnibus ab Henrico ſeptimo condonatur. 616.6
Maiorũ peccata in poſteritatem redundare. 547.32
Malcolmus fœdus uiolat. 159.12
Malcolmi regis Scotiæ magnanimum facinus. 170.20. coniugij abuſus ſuſtulit. 170.33
Mali autor malo ſæpe peior. 263.
Malus nemo omnib. horis. (45 168.21.
Malmeſburia pagus. 207.18
Mandubratius Britãnus Cæſaris fidem ſequitur. 30.3

Malcolmi Scotici regis interitus. 172.7
Manlius à fratre Mempricio imperij contentione occiditur. 19.30
Manlij Valentis legio in Britannia profligata. 35.26
Mantenſium ab Anglo defectio. 494.40
M. Antoninus Imp. 42.43
Marchum uicum Valeranus diripit. 434.40
Mare Scoticum. 6.3
D. Marcelli obſidio. 384.7
Marchæ Anglicæ æſtimatio. 166.38
Marci Tullij Cic. locus. 493.14
Margaritę in Anglia reperiuntur. 14.42
Margaritę in Hybernico oceano. 221.33
Margarita Henrici tertij uxor. 236.5
Margarita Hẽrici uidua Belæ Pannoniorum regi nubit. 237.2
Margarita Lud. regis filia, Henrico Henrici ſecundi filio nuptui datur. 212.45
Margarita Henrici tertij filia Alexãdri tertij Scotorũ regis uxor. 310.1
Margarita regina Siciliæ Henrici ſexti coniunx. 491.6. & 492.17. & 495.17
Margarita Edgari ſoror Malcolmi regis Scotorum coniunx. 133.16. & 151.16
Margarita Henrici octaui mater literata, binas ſcholas inſtituit. 617.39
Margarita Maximiliani filia. 570.33
Margaritæ Edouardi ſororis res geſtæ. 586.32. & 588.35
Margaritæ Hẽrici ſexti uxoris res fortiter geſtæ. 504.45. & 506.44. & 509.40. & 510.6. & ſeq.
Margaritę matris Henrici ſeptimi res geſtæ. 550.14. & 554.26
Maria Edouardi quinti filia, Ioã. Britanniç ducis uxor. 372.29
Maria Caroli Burgundionis filia, Maximiliani Imperatoris uxor 570.32
Marlebrigius pagus. 207.17. & 319.3. & 529.36
Mars belli omnis cõmunis Deus. 306.31
Martinus Suardus Germanus Hybernicum motum iuuat. 573.5. occiditur. 574.38
Martinus Turonenſis epiſcopus. 50.9 (14
Maſſilia Narbonẽſis ciuitas. 245.
Matthæus Gogthus Cantianis reſiſtit. 498.46. & 499.5. eius interitus. Ibid.16
Mathildis Edgari regis Scotorũ ſoror Henrici regis Angliç coniunx prolem diris execratur. 180.5. & 191.17
Mathildis Henrici regis Angliæ filia Henrici quinti Imp. nupta. 185.16. & 187.21. & 190.34. & 191.20. & 192.18
Mathildis Auguſta dicta. 192.20. Gaufredo Plãtageneto poſt Hẽricum Imp. nupſit. 192.22.45. repudiatur. 194.26. à patre rege hæres ſcribitur. 192.37. regnum ſibi teſtamento decretũ aufertur. 197.10. regnum repetitũ Angliam ingreditur. 202.37. eiuſdem ſtrategema. 205.31. eam ex Stephano enixam eſſe opinio. 208.35. eius contra Stephanũ regem uictoria. 203.44. moritur. 209.31
Matrimonia ante pubertatẽ quando inoleuerint. 293.9
Matrimonialis odij cauſa. 293.24
Matrona fluuius. 461.32
Mauri Hiſpanos uexant. 299.38
Mauritius Barcleienſis ob regis cædem ſupplicio afficit. 362.28
Maxentius Auguſtus ſalutatus. 45.40. Italiam, Africam, & Aegyptum tenet. 46.18. in Tyberim præcipitatur. 46.25
Maximianus Herculeus Diocletiani in imperio cõſors. 45.45. priuatã colit uitam. 45.45. imperium rurſus affectat. Ibidẽ. eius interitus. Ibid.14
Maximianus iunior à Galerio Cęſar creatus Orientem tenet. 46.19. obit. 46.30
Maximilianus Imp. in Flandria captus. 583.28. ulciſcitur. Ibid.31. eius cũ Carolo octauo inimicitia. 583.32. numorum caritate preſſus Gallicam iniuriã negligit. 585.2. proles. 570.33
Maximus Imper. militari fauore creatus. 49.29
Maximi interitus. 50.3
¶ MEDEGVARA fluuius. 130.19
Medueia fluuius. 130.19. & 218.14
Meldem per deditionem Anglus capit. 456.14
Meledunum Henrico quinto deditur. 456.8. à Franco recipitur. 478.11
Melroſæ cœnobium. 607.34
Meltoniæ cœnobium. 114.18
Mempricij regis miſerabilis interitus. 19.31
Mena arce Sarisberienſis potitur. 464.18
Mendepius mons. 89.30
Meneuenſis Vualliæ epiſcopatus. 9.5
Mercatura quantũ cõmoditatum rebus mortaliũ afferat. 616.42
Merchia regio. 5.37
Merciorum regnum deſcribit. 72.4. & ſeq.
Mercij Chriſtũ amplectunt. 73.8. & 884.24. à Dacis uincunt. 123.43
Merciorum regnum Papæ tributarium factum. 74.38. eorum clades. 88.34. eorum regnum in Occiduorum poteſtatem uenit. 94.5. & 105.1
Mercios ac Mediterraneos cis Trentam & ad occaſum, unam fuiſſe gentem. 72.22
Mercia omnis in Edouardi poteſtatem uenit. 110.27
Mercij ab Oſuuio deficiunt. 84.31
Merlini diuinationes uanæ. 17.16
Mernia regio Scotiæ. 6.43
Mertonus pagus Surræ. 302.43
Merualdus Pendæ regis filius. 72.44
Meſſana Siciliç ciuitas. 245.37. Richardus rex Angliç potit. 246.20
Meſſanenſium contra Anglos tumultus. 246.6
Metalla quæ in Anglia reperiantur. 14.40
Meuaniæ inſulæ. 7.21. & 77.45
Meulanum oppidum Delphinus capit. 461.20. recuperatur. Ibid.27. Francus iterum in poteſtatem redigit. 484.2
¶ MICHAEL Glaſguenſis epiſcopus Scotiæ. 136.20
Michaël Ioſeph Cornubienſis ditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Michaël Pola com. Suthfolchiæ. 411.29. Angliæ cancellarius. Ibi.34. in exilio interijt. 414.6
Michilneij cœnobium. 114.39
Midelſexia Angliç comitatus. 517.15
Middelamia arx. 252.1.12
Midia urbs. 72.45
Milburga uirgo ſancta. 72.45
Mildreda. 12.37
Miletus Aſiæ ciuitas. 13.9
Mileſia lanitio apud ſcriptores celebris. 71.36. & 75.35.
Miletus monachus Chriſtum in Britannia prædicat. 63.27. epiſcopus Londinẽſis factus. 64.20. & 71.30. à Siberto rege pulſus. 258.8
Millionem oppidum Angli complanant. 72.45
Miluida uirgo ſancta. 72.45
Minimi quiq; aliquando iniurias potentum ulciſcuntur, exemplum. 303.39
Mirabellum oppidũ. 211.44. ab Arthuro capitur. 266.26. recipitur. Ibid.41. moritur. Ibid.46. & ſeq.
Miracula ab Edouardo rege ædita. 142.22
¶ D. MODEVENA quando floruit. 97.21
Molmicinæ leges. 22.38. & ſeq.
Molonis interitus. 67.5. & 88.41
Momonia Hyberniæ pars. 221.35.39
Mona,

Mona,aliãs Mana,insula celeberrima. 11.20
Mona insula à Romanis domita. 11.25. & 35.35
Mona quæ defecerat,recipit. 37.3
Monachirupis arx,eiusq; obsidio 280.46
Monachorum cum Nordouicensibus discordia. 320.3
Monachi Cantuarienses in exiliũ acti. 272.32. postliminio redeunt. 280.2
Monachorum ambitio. 168.22
Monachi deserta solitudine celebritatem colere & auaritiæ studere quãdo incœperint. 119.40 & seq.
Monachi seculares presbyteros suis sedibus pellunt. 159.24
Monachi octo læsæ maiestatis rei plectuntur. 432.31
Monarchia cum politia epidictica cõparatione conferit. 344.11
Monarchia militiq optima. 290.8
Moneta Anglica. 309.38
Monferandum oppidum dolo ab Anglis capit, diripiturq;. 417. 5. & seq.
Μονοφθάλμος. 243.35
Monsteriolum oppidum. 454.2
Monsteriolum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Montargeum Angli obsident. 466.31
Montẽ Annoniæ opp. Gloceſtrensis doris nomine capit. 464.34
Montigomeriense castrum Vualli demoliuntur. 173.28
Morganus Vuallorum dux capitur. 332.29
Morcatus Mercię comes. 145.37. & 148.35. & 150.27. & 151. 15 & 157.11
Morcatus Northumbriæ comes. 144.2
Moretum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Morini legatos ad Cæsarem mittunt. 27.37
Morinum oppidum. 390.31
Morouia Scotiæ regio. 7.1
Mortimeriorũ familia regnum hæreditate assequitur. 390.27
Moruidius rex temeritatis pœnã luit. 21.46
¶MVGILES apud Anglos. 14.29
Mullerti pisces. 14.29
Mullerũ diuersa ingenia difficulter coniungi possunt. 262.4
Municipale ius apud Anglos quibus cerimonijs constet. 188.37
Myllordius portus. 560.1

N

NADDERVS fluuius. 120.33
Nanerum urbs. 299.33
Naneres Ioan. Britannus capit. 372.9. recipitur. Ibid.13. Caro lus octauus obsidet. 577.19
Naamonum moriendi ratio. 143.45
Natalem iubileum Anglici reges celebrant. 386.1
Naufragium miserabile. 191.5
¶NEAPOLITANO regno Carol. octauus potitur. 587.30. Hispani potiuntur. Ibid.43
Neglectæ religionis insigne exemplum. 547.34
Neolus Athenienſium rex. 52.43
Neoti monachi eruditio & probitas. 106.12
Nessa fluuius. 7.1
Neuuarchi Franciscanorum cœnobium. 617.11
Neustria Celticæ pars. 103.21
Neustria nũc Normania. 189.26. à Francis recepta. 269.9
Neuuarci oppidi arx. 202.7
Neuuportus pagus. 560.43
¶NICASIANVM oppidũ à Crasso capitur. 190.7. recipitur. Ibid.17
Nicol. Brembrgus eques. 404.30 profugus uita mulctat. 414.21
Nicolaus Bochettus. 369.20
Nicolaus Borthus Britannos bello uexat. 466.46
Nicolaus S. Crucis Card. pontificius legatus. 479.41. & 484.35
Nicolaus Tusculanus episc. pontificius legatus. 280.14
Nicolaus Tuuiffordius eques. 404.30
Nidisdalia regio Scotiæ. 6.8
Nili inundatio. 294.35
D. Niniani templum. 6.11
Niortũ à Sauaro capitur. 296.16
¶NOACH tempora. 248.31
Nobilitas unde hodie æstimetur. 18.37
Nobilitas nõ ex sanguine, sed uirtute æstimanda est. 149.41
Nomina patrum filijs maioribus indere Anglis solenne. 362.26
Noramia arx à Scoto obsidetur. 602.23
Nordouicum urbs. 178.32. eius episcopalis sedes. Ibid. & 68.1. situs. 134.24
Nordouicum diruitur. 230.20
Nordouicensis arx à Ludouico Franco in potestatẽ redigitur. 286.26
Normani Cornubiam in comitatibus esse uoluere. 10.2
Normani regnum de integro constituerunt. 10.2
Normanorum origo. 101.36. & 104.1. & 146.37. & 150.20. noui motus. 192.7
Normania quondam Neustria. 189.26
Normanorũ ducum series. 115.23
Normania absente principe ad defectionem aspirat. 157.36. à Philippo premitur. 255.35
Normanis proprium præuaricari, & malis artibus agere quęq;. 155.4
Normanicæ nobilitatis cõtra Guilelmum coniuratio. 161.1. & seq.
Normanorum nomen apud Italos celebre. 174.21
Normanicũ nomen obliteratum. 150.16
Normania ab Henrico rege uexatur. 183.7. Angliq regno adiuncta. 185.2
Normaniæ ducatus filijs regum natu maioribus conferebatur. 187.29
Normania regi Franciæ tributaria. 189.27
Normani quandiu in Anglia regnarint. 196.38. & 240.9. & & 496.23. periurijs fœdati. 198.28. Edouardi quinti armis uexantur. 373.34. sesededunt. 374.1
Normania à Gaufredo occupat. 204.2. à Franco uastatur. 251. 6. in Francorũ potestatẽ reuertitur. 269.8. iniustè ab Henrico tertio bonis spoliatur. 308.12. quomodo olim in potestatem Anglorum uenerit. 608.9
Normanorum aduersus Anglos ingratitudo. 483.6
Normaniæ ad Gallum defectio. 495.20. & 496.17
Normanorũ magna clades. 153.5
Norhamum arx à Scotis capitur. 352.32
North, idem quod septentrio. 76. 30. & 103.25
Northantonum ciuitas. 37.16. & 230.21. & 315.42
Northantonensis Angliæ comitatus. 3.27
Northantonũ à coniuratis principibus obsidetur. 282.44
Northantonense prælium. 516.29
Northberuicum oppidum. 5.46
Northfolchia Angliæ comitatus. 3.23. & 68.2
Northumbria unde dicta. 5.38. & 36.46. & 76.28
Northumbria Angliq comitatus. 4.4. Scotis erepta uacat. 243. 8. & 411.31
Northumbrorũ regnum. 76.22 & seq.
Northumbrici regni finis. 86.46
Northumbrorum regnum diuiditur. 81.2. & 83.40
Northumbrorum de fide disputatio. 78.38
Northumbrorũ regnũ pietate & pace floret. 80.10
Northumbrorum ditio occiduo regno iungitur. 87.16. & 93. 42. & 113.15
Northumbri apud Eboracum uicti. 70.44. à Dacis uicti. 99.36
Northumbriam Henricus secundus recuperat. 211.21

Northumbri se Dacis dedunt. 123.41
Northumbriam in potestatem redigere Scotus frustra nitit. 226. 17. ea à Scotis uastatur. 340.4
Northumbri cum Eboracensibus contra Henricum quartũ conspirant. 435.10
Noruegiæ descriptio. 134.4
Noruegienses Dacorum iugum excutiunt. 126.44. eorum in Daciam impetus. 133.29
Noruegia à Canuto recuperatur. 133.46. & seq.
Noruegiensium defectio & rebellio. 135.44
Noruegia in Dacorum ditionem cecidit. 146.20
Nothyngamiensis Angliæ comitatus. 3.28
Nothyngamiæ situs & obsidio. 207.29
Nothyngamia capitur & incendi tur. 230.27
Noti prodigiosus impet⁹. 385.26
Nouacortis oppidi obsidio. 257. 42. deditio. Ibid.46
Nouaforesta saltus. 160.21. & 177.39
Nouimercati oppidi obsidio. 209.22
Nouumcastrum oppidũ. 145.24. & 159.17
Nouumcastrum à Scotis incendi tur. 340.9
Nouicastri prælium. 418.9
Noui homines sæpe uirtute conspicuos superant. 149.43
Nouum monasterium. 105.25
¶ NVMMI aurei regales & nobiles. 513.28
¶ NYNA fluuius. 37.18. & 287.23

O

OBRVNCARVM oppidi situs. 488.38. obsidio. Ibid.
¶ OCCIDENTALIVM regnũ quãdo cœperit. 149.8. incrementum. 93.22. & seq.
Oceanus Anglicus quanto spatio æstu concitetur. 184.34
Oceani magna inundatio. 127. & 235.10
Oceani inusitatum decremẽtum. 187.32
Oceanus cruento aspectu fluit. 36.7
¶ ODIHAM uicus. 383.3
Odomarus Valentianus Scotiæ præfectus. 343.13. & 344.31
Odo Burgũdię dux. 360.42. eius in Hierosolymitano bello res gestæ. 249.4. & 250.9. 15.27
Odo Baiocensis episcopus. 151.1. & 159.17. & 164.31
Odonis episcopi coniuratio contra Rufum ex fratre nepotem. 164.34. deditionem facit. 166. 45. Normaniæ administratio ei traditur. 167.1
Odo in Normaniam ablegat. 159.
¶ OFFA in Scotiã fugit. 77.37 (27
Offę Merciorum regis nefandum facinus. 69.12
Offredus Eduini filius fortiter occubuit. 80.27
¶ OLAVVS Noruegiẽsiũ rex creatur. 126.45. Daciã uastat. 133. 30. alienas res turbat, suarum iacturam facit. 134.2
Olaui & Vluonis contra Canutũ coniuratio. 134.10
Oluea Sabrinæ insula. 132.2
¶ OPPIDVM Britãnis sylua. 30.13
Oppius Sabinus aduersus Gethas missus. 93.17
¶ OMEN Gulielmi Normani. 146. 43. Henrici septimi. 522.18. & 566.13
¶ ORACVLVM monastica impostura confictum. 121.2
Oraculum Eduini regis. 79.17
Orchades insulæ XXX. 7.26. à Claud. Cæsare domitæ. 33.10
Ordolucarum oppidum. 5.41
Ordouicum rebellio sedata. 39.7
Ordouicum & Nordouicum eadem ciuitas. 37.22
Oruellum uicus. 355.18
¶ OSBVRGA Etheluolphi Anglorum regis uxor. 95.2. & 97.11
Osca & Otha Saxonum duces interfecti. 60.10
S. Ositha quãdo floruerit. 97.22
Osmũdus Ricardi Normani pueri præceptor. 116.13
Osricus in Scotiam fugit. 77.37
Ostrea in Anglia delicatissima. 14.39
Ostorius Scapula in Britannia legatus. 33.24. eiusq; res gestæ, in sequentibus. eius contra Caratacum uictoria. 34.46
Osricus Deiræ rex. 81.3
Osualdi Northumbrorum regis cõtra Britannos uictoria. 61.3
Osualdus & Osuuius extincto patre in Scotiam fugiunt. 77.37
Osualdus rex Aidani episcopi in re euangelica pro concione interpretem agit. 82.18
Osuuius Merciorum sceptra armis adipiscitur. 73.3
Osuuij uxor Enfreda. 84.43
Osuinus Osrici filius Deiræ rex. 83.41. eius interitus. 84.3
¶ OTHO Saxonię dux Imp. eligit. 260.20. eius rem Flandricã iuuantis fuga. 281.10. cum rege Ioanne de bello aduersus Philippum consultat. 272.18
Othonis Germanię regis cũ Lud. rege Franciæ amicitia. 112.14
Otho Cardinalis Diui Nicolai in Carcere Tulliano pontificius in Anglia legatus. 303.3.23. & 304.25. & 305.30
Othobonus pontificius in Anglia legatus. 318.9.21.40
¶ OVES Anglicę nõ potãde. 13.24
Ouinus seditiosus. 434.19
Ouinus Tyderius Vuallo. 487.44
Ouinus Tyderius Vuallo. progeneius interitus. 488.6. Ibid.
nies.
Oxoniẽsis Anglię comitatus. 3.26
Oxonium cur formidarint reges ingredi. 90.22. à Gulielmo rege deficit. 151.40. eius deditio. 151.45. à Stephano obsidetur. 205.20. deditur. Ibidem 34
Oxonienſe concilium. 314.10
Oxonij gymnasium instituitur. 106.13.38
Oxonienſis gymnasij collegia: Baliolense. 329.20. D. Bernardi. 492.3. Brasyn Nose. 618.5. Ceruina aula. 362.18. Corporis Christi. 618.8. Exoniense. 362.17. Mariæ Magdalenæ. 493.42. Martonum. 325.9. Mariæ, siue nouum collegium. 389.3. Omnium animarum. 482.2. Orial. 359.29. Reginæ. 391.13. & seq.

P

PACEM multotiens utrinq; petitam inuenire nõ potuisse, exemplum. 418.46
Pacem uel iniquissimam in Repu blica iustissimo etiam bello prę ferendam esse. 318.14
Paganellorum Fulconis & Guilielmi fratrum gesta. 299.8
Pagri seu phagri pisces. 14.12
D. Palladius Scotorũ apostolus. 6.44. & 59.3
Palliũ archipræsulis insigne. 80.3
Palorũ septa equitatus imperũ arcent, inuentum nouum. 441.8
Pamonia Orchadum caput. 7.28
Pandulphus & Durantus pontificis ad Ioan. regem legati. 275. 5.6. & 276.14. & 277.9. & 292.5
Pannoniam superiorẽ hodie Austriam uocant. 253.9
Papæ potestatis scilicet esse iurisdicendi uiolationem æquitati do nare. 212.6
Papiæ gymnasium. 106.28
Paracolum oppidum ab Anglis capitur. 367.46
Parci, id est, uiuaria. 196.32
Paremptitij qui. 243.40
Parentum indulgentia pueri corrumpuntur. 243.17
Parricidij immanissimũ exemplũ. 547.7
Parisianæ academiæ origo. 91.45 & 106.26
Parisiorum fides erga Anglum. 461.33
Parisiorum contra Anglũ factiones. 462.7
Parisij per rebellionẽ Anglorum iugum excutiunt. 486.27
Parliamẽti Anglici institutio. 188. 19. &

19.& seq.
Paruis ex rebus sæpe magna incrementa uenerunt. 379.10
Parua sunt arma foris, ubi non est sapientia domi. 567.28
Pascendi ratio apud Anglos. 13.22
Patritius Northumbriæ comes. 159.22
S. Pauli oppidi situs. 398.32
Paulinus Eboracensiũ episcopus. 66.14. & 78.7
Paulinus fit Roceſtrensis episcopus. 80.34
Paulinus Suetonius legatus Monam insulam domuit. 11.26
Paulinum collegiũ sacerdotũ quæ priuilegia ab Henrico tertio ac ceperit. 310.14
Parisiense prælium. 472.35
Paternæ clementiæ exemplum fere per totum XIII. librum.
Patritij Augustiniani monachi cõmentum & casus. 608.38
Patritius Doumbar Scotici regni administrator. 363.21
¶PECVARIA res in Anglia frequens. 5.17
Pecunias ex Anglia aliò terrarũ referri lege uetitum. 13.26
Pecuniæ sacræ in usum pub. conuertuntur. 332.8. & seq.
Pelagiana hæresis Britanniã peruasit. 58.29
Pelagius homo Britãnus, Ibid. 32
Penda Merciorum tyrannus feliciter contra Christianos pugnat. 68.28.34
Penynsei castelli obsidio. 166.21
Perfidiæ singulare exemplum. 69. 44. & 518.39
Perona oppidum. 368.26
Perticæ mensura. 159.42
Pertinax Imperator creatꝰ. 42.46
Perthum oppidum. 6.21.
Perthum, id est, Fanum Ioannis. 336.45
Perychinus rex fictitius. 588.46
Pestis grassatur. 61.14. & 162.44. & 258.23. & 301.28. & 348. 29. & 377.26. & 385.9. & 398. 28. & 482.9. & 609.40
Peti Cerealis exercitus à Britannis fusus. 36.26
Petrus Ambianensis eremita. 174. 30.46
Petrus Aragoniæ rex, Siciliæ rex consalutatur. 325.36. eius contra Siculos victoria. 325.43. cum Ioanne Palæologo fœdus icit, Siciliæq; regnum repetit. 325.24. interitus. 326.3
Petri regis Castellæ tyrannis. 386. 31. fuga. 387.4. soboles. 387.9
Petrus regno restituitur. 388.7.& 389.17. à fratre rursus uictus occiditur. 388.16
Petri Castellę regis progenies. 393. 40.& seq.
Petrus Capuanus pontificius ad reges Galliæ & Angliæ legatus. 260.4
Petri Druidũ comitis filij res gestæ. 280.40
Petrus Duke primus Londini uicecomes. 274.43
Petrus Eremita uaticinio ualet.
Petrus Ganesto Edouardo quarto prauitatis incentor. (279.8 346.37. eius exilium. 347.6. obtruncatur. Ibid.19
Petrus Hyalas Ferdinãdi Hispanię regis in Angliã legatus. 603.20
Petrus Landosus Richemõdianũ precio prodere frustra tentat. 555.12
Petrus Lucembergensis bello uictus, contra fidem facere cogitur. 490.46
Petrus Malolacensis pro Repub. Christiana in Syria militat. 305.
Petrus Sabaudiensis prin- (29 ceps. 305.34. & 382.3.& seq.
Petri Rupifortensis factũ. 483.28
Petrus Varbechus Perychinus Tornacensis rex fictitius. 588.44. eius in Cantio clades. 596.3. ad Scotũ oratio, Ibid.30. Angliam cum Scotis crudeliter in greditur. 597.38. Cornubiensibus se iũgit. 604.39. fuga. 605. 39. eius uxor capit. 606.13. in regis potestatẽ se permittit. 606. 26. elabitur. 608.22. suspenditur. 609.32
Petrus Alenconiensis dux pro Delphino obses. 384.37
¶PHARAONIS aduersus Aethiopes bellum. 52.44
Philippa Edouardi V uxor. 360.16
Philippa regina moritur. 391.9
Philippus primus Rom. Imperatorum Christianus. 95.42
Philippus Henrici quinti Imp. frater, de imperio cum Othone Saxone contendit. 260.28
Philippus Maximiliani filius. 570.
Philippus rex Franciæ Gu- (33 lielmi uictorias infirmare conatur. 158.42. eius in Gulielmum regem Angliæ scomma. 162.1. perfidiæ. 173.15. morit. 185.10
Philippi regis & Henrici II odiũ. 236.43.&238.31. Hẽrico secundo arma infert. 238.34. iustum contra Henricũ gerit bellũ. 239. 30. eius cum Ricardo fœdus. 242.23. cõtra Saracenos expeditio. 245.15. cum Ricardo Anglo in Sicilia discordia. 246.35. quantũ ea mali rebus Christianis attulerit. 248.32. & 249.40. & 251.14. simulato morbo abitum ex Asiatico bello parat. 249 2. Normaniã hostiliter ingreditur. 251.17.& 255.36. cum Ricardo pax. 258.10. inducię in quinquenniũ. 260.14. cũ Ioanne rege fœdus & affinitas. 265.8 & 266.12. in Normaniam alia expeditio. 264.8.& 267.10. inducias uiolat. 264.14. nouas cum Ioanne pangit. Ibid.21. & 272.10. & 281.38. quibus artibus Arthuri ditiones sibi uendi cauerit. 266.22. pontificis hortatu contra Ioannem Angliæ regem excõmunicatum mouet. 276.14. & 277.27. singularis contra Flandros uictoria. 281. 9. moritur. 294.24.
Philippus Ludouici regis Galliæ filius. 236.36. comes Bononiæ 299.26. interijt. 326.2
Philippi Ludouici filij ex Africa reditus. 319.26
Philippus Pulcher rex Frãciæ creatur. 326.26. eius contra Anglos & bellũ & iuris contentio. 330. 14. in Angliam classe proficiscitur. 333.8. cũ Scotis societas & affinitas. 334.3.& 335.7. in bienniũ cum Anglo inducię. Ibid. 10. renouatæ. 336.24. contra Flandros uictoria. 336.13. moritur. 347.42. progenies. 360.30
Philippus Longus rex Franciæ. 360.41. moritur. Ibid.43
Philippus Valesius rex Franciæ. 334.10. & 361.15. & 366.2. cũ Scoto affinitas & fœdus. 377. 16. Carolum Blesensem iuuat. 372.11. obitus. 377.39
Philippus Albanactus Anglorum dux aduersus Saracenos. 298.23
Philippus comes Flandriæ. 231.7. & 235.44. & 259.1
Philippus Burgundiæ dux Flandriam adipiscit. 406.34. Gandauenses domat. Ibid.35
Philippi Burgundiæ ducis obitus 436.38
Philippus Burgundio pacem inter Francum & Anglum componit. 454.34. regni Gallici administrator. 459.24. cum Anglo affinitas. 462.4. quibus rationibus ab Anglis sit abalienatus. 470.31. & 481.7. cum Lucemburgensi familia affinitas. 481.10. impia ipsius pietas. 484.22.& 485.33. cum Franco reconciliatur. 485.6. Anglũ persequitur. 487.5. uxores & liberi. 485.32. moritur. 514.41
Philippus archidux Flandriæ. 591. 15. pacem fœdusq; per legatos ab Henrico septimo petit. 604. 1. fœdus confirmat. 610.1. princeps Castellæ regnum dotis nomine assequitur. 613.22. obitus. 614.26. eius proles. Ibid.28
¶PICTAVIA Galliæ pars. 209.17
Pictlandia. 5.44
Picti populi eorumq; mores. 37. 24. & 43.37

Picti deleti.5.28. quando in Albionem uenerint.51.13. in Hybernia nouas ſedes quærunt. 38.9. ſedes in Britannia firmant. 38.29. eorum cum Britannis bellum.38.1. unde dicti. Ibid.3
Picti reges ex fœminei ſexus proſapia creantur.38.38. uariis cladibus affecti.48.20.25.38.& 51.25. fœdus cũ Angloſaxonibus contra Britannos renouant. 59.3. à Britannis ſine ſanguine uicti.59.36. cum Scotis contra Britannos fœdus.51.11. eorum genus ferè à Scotis deletum.92.6. funditus ſublatum. 92.17
Pictones Ricardus mulctare parat.261.6. adAnglorum regem deficiunt. 280.32. à Ludouico rege Francorum ad Henricum tertium deficiunt. 296.5.& ſeq. crebræ proditiones. 306.19. in Anglia inſolentia. 313.41. expelluntur. 314.12. & ſeq. in Henrici Lancaſtrij poteſtatem ueniunt. 376.7. ab Anglo deficiunt.394.22. eosLancaſtrius populatur. 395.36
Pietas non uerborũ ſed rerum põdere æſtimanda. 290.20
Pike piſcis. 14.32
Piliolus mons. 474.43
Pinquiniacum oppidum. 535.5
Piſciũ copia & nomina apud Anglos. 14.27
Piſcium in ſicco noctu congreſſus bellicus. 240.21
Pius Antoninus Imperator.42.39
¶PLACENTIAE conciliũ.174.25
Pleureſis morbus in Anglia rarus. 611.42
Plimuthus portus. 381.31
Plinij locus. 10.20. &26.38. & 248.30
Plumbi copia in Cornubia. 9.26
¶POLA portus. 553.18
Pola à Piſanis capitur. 250.33. à Venetis diripitur. Ibid.36
Polychronicon de rebus Anglicis hiſtoria. 18.8
Polydorus Romani pontificis in Anglia quæſtor.90.3. Vuellenſis archidiaconus. 89.24
Polydori Vergilij de rerum inuentoribus locus explicatus. 64.45. & 463.42. eiuſdem Adagiorum liber. 378.19
Polygamia apud Scotos. 170.29
Pondera & menſuræ in Anglia reſtituuntur. 298.6
Ponteſeij expugnatio. 331.24
Pons D.Clodoaldi. 437.23
Pons D.Dionyſij. Ibid.7
Pontis Thameſis deſcriptio. 4.38. & 25.40
Pontis Londinenſis ædificia incendio abſumpta. 276.11
Pontifex Rom.omne ius in Anglia amittit. 396.17
Pontifracti ſitus. 34.7
Pontiniacum cœnobium.214.17. & 305.11
Pontiſaræ oppugnatio. 489.36
Pontiuum regio. 311.6
Pontiuenſium defectio. 390.43
Populationis nouum genus excogitatum à Ioanne rege. 274.1
Populum quando reges conſultare cœperint. 188.10
Porphyria muris nudata. 248.27
Porca puerum enixa. 186.19
Porrex rex à matre interfectus. 20.45
Porſenæ Hetruſci humanitas. 477.9
Portimuthus portus. 181.5
Portugallia unde dicta. 53.2
Portugallia olim Luſitania 245.30
Poſſeſſiones ſyngrapha carentes rex ſibi uendicat non ſine publico fremitu. 322.33
¶PRAEFECTI ſtatarij in Anglia officium. 244.10
Prejudiciorũ uſus in publicis quoque adminiſtrationibus utilis. 583.23
Præſentes rerum ſtatus uulgo tædioſos eſſe,luculentiſſimum exemplum. 426.39
Prætor maior. 274.44
Prætoriæ apud Lõdinenſes dignitatis officiũ.244.9. ius. 404.2
Praſutagus Igenorũ rex Neronem Cæſarẽ hæredẽ ſcribit. 35.42
Presbyteri ſeculares monachorũ fraude loco moti. 119.30. & 159.24. de repetũdis cõtra monachos nequicquam agũt. 121.4. Vide Sacerdotũ uocabulũ.
Principis Chriſtiani exemplum. 79.1.& ſeq.
Principibus nuſquam gentium tutus à periculo locus. 493.14
Principes quibus uelamẽtis fidem fallere ſoleant. 486.35
Princeps ſeſe non omnibus Reipublicæ periculis obijcere debet. 448.35
Princeps cæteros tam ſapiẽtia prę ſtare debet,quàm præcellit poteſtate. 616.21
Principis boni officium. 37.16
Principes declarandorum epiſcoporum ius ſibi uendicãt.181.28
Principum Anglorũ contra Ioannem regem coniuratio. 282.11. & ſeq.
Prodigia quædam planè prodigioſa. 36.4. &127.1. & 186.15
Proditionem diu deliteſcere non poſſe,exemplum. 353.29
Prolocutoris officium populi cauſas in Parliamento agere.188.27

PROVERBIA.

Ab impio egreſſa eſt impietas. 44.45
Ab ouo. 365.35
Adulterinæ plantæ nõ dabunt radices altas. 196.38
Aethiopem prius colorem mutare,&c. 483.5
A laſſo rixam quæris. 384.10
Altera manu panẽ, altera lapidem oſtentat. 227.35
Alius ſeminat,alius metet. 186.12
Anguis latet in herba. 203.13
Aperto pectore. 338.9
Arare boue & aſino. 492.15
Argentũ in ſcoriam uerſum.61.27
Aſinus ad lyram. 107.14
Aureo hamo piſcare. 334.1
Britanni non ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. 32.19
Canis caninam non eſt. 289.19
Cæcus parietem palpat. 347.32
Cogitationes poſteriores ſapientiores. 232.28
Contra ſtimulum calcitrare. 157.24
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 226.22
Currentem incitare. 216.45
Duos parietes ex eadẽ fidelia deal bare. 388.24
Duobus dominis ſeruire nemo poteſt. 335.15
Enſis uagina uacuus. 32.43
Equus Seianus. 87.11.
Ex equo troiano. 389.7 & 483.23
Factum infectum fieri non poteſt 216.10
Feſtucam in alterius oculis uidere. 194.1
Filius non plectetur propter iniquitatem patris. 289.20
Fœnum habet in cornu. 206.48
Fortem fortuna iuuat. 35.15
Fundum alienum arare. 336.13
Gloceſtrenſes calamitoſi. 483.22
Homo bulla. 193.32
Homo homini deus. 536.35
Honores mutant mores. 439.16
Ideo nihil ſequundi Ioanni ſuccedit, quia neq; deo neq; hominibus reconciliatus. 283.21
Initium ſapientiæ timor domini. 281.26
In qua mẽſura metimini,in eadem &c. 204.39
Intus & in cute. 263.43
Laborantẽ agricolam oportet prius mũ de fructu percipere. 515.20
Leonina pellis quô nõ pertingat, uulpina aſſuenda eſt. 99.1
Lupo ouem cõmittere. 194.18.
& 535.46
Lupum auribus tenere. 125.3
Malum malo aptiſsimum eſſe. 380.21
Mendacem memorem eſſe oportet. 180.10
Multum intereſt inter os & oſſiam 376.43
Nihil opertum,quod non reuelabitur. 75.21
Nodum in ſcirpo quæris. 330.20
Non

Non omnibus tuta inter Cyaneas petras cõtingit nauigatio. 409. uerſ. 18
Omne regnum aduerſum ſe diuiſum, &c. 485.20
Paxillus infractus. 357.22
Pares cum paribus facilimè cõgregantur. 275.23
Prophetanemo in patria acceptus 272.45
Suo gladio iugulare. 425.9
Quomodo cantabimus canticum in terra aliena. 382.18
Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum. 179.38
Rete fruſtra iecit &c. 310.31
Sacerdos mũdi ſpectaculũ. 106.7
Sanctum dare canibus. 77.3
Sardonius riſus. 267.36
Si aſcendero in cœlum, &c. 353.43
Si iuxta claudum habitaueris, &c. 359.27
Taurum tollet qui uitulum ſuſtulerit.
Terræ filius. 557.1
Thracium cõmentum. 247.20
Væ homini per quem ſcandalum uenit. 378.19
Væ terræ cuius rex puer eſt. 588.30
Veſper Siculus. 407.20
Vſq; pariens. 325.34
Vltra aras. 53.15
Vt matura ſatio ſæpe decipit, ſic ſera ſemp. &c. 553.5
Ptolemæi locus. 508.13
Ptolemais quæ & Acconis. 37.11 & 248.13. eius oppugnatio. 247.6. Ibid.
Ptolemais capitur. 248.13
Puella fatidica. 470.40. capitur. 476.39. ueneficij accuſatur. Ibid. 44. crematur. 477.5
Puellarum caſtellum. 6.1. & 19.37. & 233.12
¶PYRENAEVS mons. 315.6

Q

QVAESTORVM perfidiæ exemplum. 398.42
Quæſtores repetundarum rei uarijs mulctantur. 412.45
Quarterius mẽſurę genus. 491.17
Quendredæ reginæ pluſquam nephandum cõmentum. 69.13

R

RADERPONTEM oppidum Philippus Galliæ rex capit. 267.18
Raimundus Fani Aegydij comes 212.22. & ſeq. in Henrici ſecundi fidem uenit. 224.2
Raimũdus comes Prouincię Henrici tertij ſocer. 302.33
Raimundus Toloſatiũ comes dux aduerſus Saracenos. 174.43. eius cum Ricardo affinitas. 239.4. & ſeq.
Raimundus Tripolitanus comes. 237.29
Rainaldus comes Cornubiæ, 227.23
Ramiſiæ cœnobium. 129.9
Ranulphus comes Ceſtrenſis. 225. 41. Stephanũ prælio ſuperior capit. 204.44. poſt multas pugnas cum rege in gratiam redit. 206.37. perfidia capitur. Ibid.
Ranulphus Fulgerius Anglicæ claſsis in bello Hieroſolymitano dux. 244.41. & 262.16
Ranulphus Hẽrici III in Aſia legatus. 292.30. reuertitur. 293.30
Raueniſportus. 522.42
Redones Britannus capit. 372.9
Redones Lancaſtrio ſe dedunt. 382.34
Redyngienſe cœnobium. 196.30
Reginaldus Braius Margaritanæ coniurationis caput. 549.44. & 550.34. pater patriæ moritur. 612.24
Reginaldus Caſtrimartini comes 259.3
Reginaldus comes Bononiæ. 299.26. propter ſacrilegia impius iudicatur. 275.20. capitur. 281.13
Reginaldus Britannorum comes 123.30
Reginaldus Barhonienſis epiſcopus. 256.5
Reginaldus monachus de pontificatu Cantuarienſi contendit. 269.40. & 272.22
Regia urbs. 83.8.23
Regiæ uillæ incendium. 609.41
Regyd maris ſinus. 328.1
Regem non ſine decore Euangelij interpretem pro cõcione agere, exemplum notabile. 82.17
Regem quibus dotibus prędituꝫ eſſe oporteat. 94.15
Regis officium magnum momentum ad regni ſtatũ affert. 294.15
Regni ſocietas conſortis impatiẽs 46.22
Reges negotia ad populum referre uſus quãdo inoleuerit. 188.10
Regum Angliæ hęreditaria uirtus aduerſus ſtrumas. 143.15
Regulorum dignitas. 566.26
Rex armorum, id eſt, Haraldus ſiue caduceator. 378.45
Rex unus, ſummus nempe monar
Repillus fluui 9.4.16. (cha. 135.15
Reũ eſſe, ignominioſum eſt. 611.6
¶RHEMOS Delphinus recipit. 473.20
Rhenat9 dux Barri capit. 478.40
Rhenati Siciliæ regis obitus & teſtamentum. 585.41
Rheſus Amereduc9 à Vuallis princeps conſtituit. 326.29. ab Anglis capitur. 327.13. ſecuri percutitur. Ibid.15
Rhombus piſcis. 14.29
Roſſia regia. 7.4
Ricardus Cæſar capitur. 316.45. eripitur. 317.43
Ricardus fictitius. 431.8
Ricardus Lee. 521.28
Ricardus rex apud Lud. regem Franc. pupillus duriter educatur. 116.7. Ludouico eripitur. 116.17. Pictones in ſuam poteſtatem redigit. 232.13. bellum contra patrem gerit. Ibid. & ſequentib. patri reconciliatur. Ibid. 30. à patre Henrico nuptam repetit. 239.21. dux Normaniæ cõſalutatur. 242.3. ad Hieroſolymitanum bellum ſe parat. 242.43. & ſeq. ut regnum inſtituerit. 244.14. contra Saracenos expeditio. 245.9. & ſeq. priuatæ rei cauſa publicam deſerit. 251.15. & 255.18. in Auſtria capit. 253.28. eius fœdiſſ. cum Saladino pax. 251.28. grandi mulcta redimitur. 255.6 dolet ob amiſſum triumphum Hieroſolymitanum. 260.35. obitus. 261.37. Cor Leonis appellatus. 261.46
Ricardus ſecundus naſcitur. 385. 21. nuptiæ. 407.6. Scotiam hoſtiliter ingreſſus. 410.9. cum Carolo ſexto affinitas & pax. 420.11. capitur. 427.6. regno ſe abdicat. 428.7. moritur. Ibid.20
Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus. 435.16
Ricardus tertius Gloceſtrius ad regnum aſpirat. 540.2. regnũ ſibi uendicat. 546.2. rex creatur. Ibi.27. nepotibus exitium parat. 246.35. Edouardum comitem Varuici ſuum nepotem cuſtodiendum mittit. 546.44. eius interitus. 563.44. & 564.30
Ricardus & Gaufredus fratres Henricum fratrem contra patrem ſequuntur. 225.20
Ricardus ab Henrico fratre in Aquitaniam miſſus. 296.19. cum fratre Henrico tertio diſſidium. 297.42. rem Chriſtianam in Syria iuuat. 305.27. Romanorum Imperator eligitur. 312.4.22. & 314.18
Ricardus Edouardi ſexti filius, à patruo neci traditur. 546.37. & ſeq.
Ricardus Gulielmi filius. 162.30
Ricardus abbas Elyenſem epiſcopatum inſtituit. 186.2
Ricardus Burgundionũ dux Rollonem perſequitur. 102.39
Ricardus Cantabrigiæ comes. 412.9. contra Henricum quintum conſpiratio. 442.6. interitus. Ibid.22
Ricardus Clarentiæ dominus. 391.35. eiuſq; ſoboles. Ibid.38
Ricardus Henricũ comitem Derbienſem contra Afros mittit. 419.15

Ricardus Eboracenſiũ dux, & poſtea Ricardus quoq; eius filius regnum hæreditario iure affectat. 443.1. & 498.17. & 502. 37. & 507.14. Galliæ regens. 486.19. nouarũ rerum ſtudioſus. 498.18. & ſeq. regi reconciliatur. 406.5. hoſtis patriç declaratur. 503.5. ſe regem dicit. 509.19. interijt. 509.41
Ricardus dux Eboracenſis Edouardi ſexti filius. 539.14
Ricardi Graij interitus. 544.15. & 546.23
Ricardus Hardel. 311.22
Ricardi Harundellij interitus. 423.9
Ricardus Hemſonus fiſcalis iudex. 613.12
Ricardus Laſcius. 227.23. eius res geſtæ. 228.4. & 241.43
Ricardi Mareſcalli cõtra Henricũ III cõiuratio. 300.46. & 301.8
Ricardus Gulielmi Normanorũ principis filius. 112.37. & 115. 23. & ſeq.
Ricardus tertius Normanorum princeps. 123.32. & 138.20
Ricardi Neuylli Varuici comitis pater & filius. 503.11
Ricardus Nortfolchius populi ad libertatẽ aſpirantis dux. 340.24
Ricardus Fizriuerius balliuus. 243.14
Ricardus Foxus Exonienſis, Bathonienſis, Vuellenſis, & Dunelmenſis epiſcopus. 602.29
Ricardi Rateclyffi interit9. 564.6
Ricardus Riuerius comes, Edouardi ſexti ſocer. 513.43. eius interitus. 517.2
Ricardus Sarisberienſis iniuriam ulciſci parat. 506.35. pugna ſuperior. 507.10. capitur. 509.46
Ricardi Simondi presbyteri ſeditio. 570.7. euentus. 574.42
Ricardus Suardus regi conciliat. 302.23
Ricardus Plantageneta. 412.16
Ricardus Talbotus. 362.43. capitur. 364 25
Ricardus Thomas in Henrici ſepti mi poteſtatem uenit. 560.35. Vualliæ præfectus fit. Ibid.36
Ricardus Tonſtallus eques regius legatus. 577.31
Ricardi Varuicenſis exilium. 423. 9. Normaniæ præſes. 456.28. cum Francis congreditur. 478. 23. eius obitus. 488.9
Ricardi Varuicenſis periculũ. 506. 22. regem Henricum ſextũ prælio ſuperat. 509.4. à regina fugatur. 510.7. ſimultas cũ Edouardo ſexto. 514.4. ipſum capit. 517.13. eius celebritas. 519. 26. regni gubernator cõſtituitur. 521.40. interitus. 527.26
Ricardus Vuelles contra fidem à rege necatur. 518.39
Ricardus Vuittyngtonus. 422.25
Richemondia uilla. 440.7. & 571.12. & 609.43
Richemondiæ comitatus populatio. 349.42
Rionenſis pugna. 331.21
Rionis expugnatio. 331.29
Riponis pagi collegium. 80.46
¶ROBERTVS Bylles. 545.34
Robertus rex Francorũ Ricardi opem inſidias declinat. 123.21
Robertus Serle. 294.22
Robertus Albaniæ dux Scotici regni adminiſtrator. 439.2. & 457.5
Robertus Aquitaniæ dux deletus 111.45
Robertus Atrebas Burdegalenſes contra Anglos iuuat. 334.36. eius ad Anglum tranſitus. 365. 34. eius genealogia. Ibid.36. eiuſdem cum Gallis pugna. 370. 15. fugæ duæ. Ibid.19. contra Bleſenſem in Britanniam mittitur. 372.21.29. eius interitus. Ibid.39
Robertus Belyngton. 311.21
Roberti Brachyngburij interitus 564.6
Robertus Bruſius. 335.21. Anglicum regnum affectat. 338.40. ad Scoticũ regnum aſpirat. 343. 34. eius cum Anglis pugna. 345.18. fuga. Ibid.23
Robertus Canolus. 380.3. Britanniam uaſtat. 416.33
Roberti Canoli res geſtæ. 392.6. obitus. 435.43
Robertus Clyffordius ad fictitiũ regem deficit. 590.28. & 592.9. reſipiſcit. Ibid.11
Robertus Demochius capit. 518. 46. morte mulctat. Ibid.3
Roberti Ferryſi res feliciter geſtæ. 230.23.27. & 241.43. & 315.22
Robertus Gaytonus eques. 404.
Robertus comes Gloceſtriæ. 196.13. ſororis nomine exercitũ parat. 202.40. eius cum Stephano pugna. 204.30. & ſeq. capitur. Ibid.37
Roberti Hulderni interitus. 516.
Roberti Hungerfordij comitis interitus. 513.1
Robertus comes Leceſtriæ Aquitaniæ præfectus. 241.40. & 244.27. & 262.25. bellum gerit. 227.21. & 228.9. capitur. 228.30.43. liberatur. 233.8. comitatui reſtituitur. 236.2
Robertus Landreus eques. 404.31
Roberti Melani comitis in Normania motus. 192.7. capitur. 192.14
Robertus Mulberienſis. 159.23. à Rufo rege bello uictus. 243.7
Robertus Normanorũ princeps 123.28.34. & 138.20. Hieroſolymam proficiſcitur. 138.36. eius res geſtæ. Ibid. obitus. 139.21
Robertus Gulielmo parenti Normaniæ imperiũ extorquere conatur. 158.39. patri Gulielmo in Normaniæ ducatu ſuccedit. 164.18. deliberat ſecum fratri Rufo bellum inferre. 164.20. cum Rufo fratre fœdus icit. 169.10. Rufum fratrem perijrij inſimulat. 172.31. à fratre bello fatigatus, pacem petit. 173.17. dux contra Saracenos deſignatur. 174.44. & 179.11. & ſeq. Hieroſolymitanum regnũ repudiauit. 180.17. aduerſus fratrem Henricũ regem proficiſcitur. 180.43. & ſeq. pacem cum eo facit. 181.12. à fratre rege capitur. 184.17. in carcere moritur. Ibid.51
Roberti Northumbrorum comitis contra Rufum regem coniuratio. 173.34. & ſeq. capitur. Ibid.174.2
Robertus Offordius Suthfolchiæ comes. 365.28
Robertus Patillocus à Scoto Delphino auxilio miſſus. 464.27
Robertus Rateclyffus proditionis damnatur. 592.30
Robertus Sabeollus Anglorũ in bello Hieroſolymitano dux. 244.41
Roberti Salopiæ comitis exilium. 181.21
Roberti Scoti annorum XIII. inducias. 353.45
Robertus Seneſcallus Scotici regni adminiſtrator bellum cum Anglo redintegrat. 377.5
Roberti Tiptofti nauale prælium 329.36. & 330.43
Robertus Tryuilianus repetunda rum conuictus gratia elabitur. 413.8. à principibus populari bus captus trucidatur. 413.39
Robertus Torbiſcus Vualliæ præfectus. 324.37
Robertus Verius Marchio Dublinenſis. 411.25. eius res geſtæ. 413.32. in exilio moriꝰ. 414.5
Roberti Viromanduorum comitis dolus. 112.1
Roberti Vuyllugby facta. 478.42. uictoria. 490.29. regulus. 566. 26. regiæ domus præfectus. Ibid.41
Roceſtrenſis diœceſis. 80.39
Roceſtrenſis arx capitur. 284.27
Rodoricus Cõnaciæ regulus Henrico ſecundo reſiſtit. 220.22
Rodoricus Pictorum dux. 38.9
Rodulphus Aſcheuye. 233.44
Rodulphus Ricardi Burgundiæ ducis filius rex Franciæ dicitur 112.8

Rodulphus Fulgerius, 227.15. & 241.44
Rodulphus Habſpurgẽſis comes Ro.Imp.creatur. 312.6
Rodulphus Lotharingiæ dux. 367.42
Rodulphus Mortimerius. 165.21
Rodulphus Shao corruptus pro concione non theologum, ſed tragicum agit.544.41. pœnitudine cõſumptus pœnas luit. 545.24
Rodulphus Staffordiç comes dux factus. 378.26
Roffenſis diœceſis. 63.10
Rogerius Alanus. 283.43
Rogerius & Boëmundus fratres de Apulia contendentes totam Italiam diuexant. 174.22
Rogerius Houedemus annalium ſcriptor. 19.42
Rogerio Siciliæ comiti papa bellum facit. 194.29
Rogerius Siciliæ rex creat. 195.7
Rogerius Actonus Vuythcliffiacus ſupplicio afficitur. 441.35
Rogerius abbas Beccenſis epiſcopatũ Cantuar.recuſat. 223.45
Rogerius Claryngtonus læſæ maieſtatis reus plectitur. 432.30
Rogerij Clyffordij interitus. 554.18
Rogerij Herefordẽſis comitis cõtra Gulielmum regem coniuratio.
Rogerius Laſcius. 157.44.& ſeq.
Rogerius comes Merchiç.429.20
Rogerij Mombraij res geſtæ. 225.42. & 228.42. & 230.46. & 241.44
Rogerius Montigomericenſis epiſcopus. 165.18
Rogerius Mortimerius Vualloram præfectus. 313.38. & 315.34.exul.355.2. Edouardi quinti tutor.358.27. Vualliæ comes fit.362.2. proditionis damnat. Ibid.29
Rogerius comes Salopiæ.165.22
Rogerius Vuagham inſidias dum facit, inſidijs perit. 531.31
Rogerius Vuyncheſtyr. 274.36
Rolandus Caroli Magni nepos. 60.18
Rollo dux Normaniæ.189.25. & 269.10.& 315.2
Rollonis Daci hominis in Angliã aduentus.101.37. Rothomagũ ciuitatẽ capit. 102.19. Galliam uaſtat.102.25. circa matrimonii eius autorũ diuerſitas. 103.31. baptizatus, Roberti nomẽ accepit.103.40. Normanis dedit. cum Ludouico rege fœdus. 111.42
Roma ex Troianis reliquijs.62.19
Romani originem ſuam ad deos referunt. 17.45
Roma à Gallis capta. 21.9.& ſeq. & 24.23
Romani imperij inclinatio quando cœperit. 50.44
Romani in agro Pariſiorũ ab Arthuro Britãniç rege deleti.60.20
Romani in Britannia omnia immutarunt, melioraq; fecerunt. 26.28
Romanorum militũ in Britannia tyrannis intolerabilis. 35.41
Romulus Arualiũ autor. 379.14
Roſa rubra albaq;, duç regiç Anglici ſanguinis familiæ. 320.19
Roſimunda Henrici II ſcortum 241.5. eius epitaphiũ. Ibid.13
Roſsium oppidum.222.10 (27
Rotelandia Angliæ comitatus.3.
Rothomagenſis antiſtes. 255.8
Rothomagum Normaniç caput. 374.23
Rothomagũ ciuitas Galliæ à Rollone Daco capta.103.19.eius ciuitatis erga Ricardũ fides.117.10. & 231.25. & 261.37. obſidio. 231.5. & ſeq.
Rothomagenſes deditionem Philippo regi faciunt. 269.2
Rothomagum Henr. V obſidet. 453.3. in eius poteſtatem uenit.Ibid.16. eo Gallus potitur. 495.26
Roxburgum caſtellum.233.12. & 244.19.ab Anglo capitur.336.8. Scoti eo potiunt. 505.32
Roxburgenſe prælium. 363.41
¶RVELLI arx ab Anglis obſidet. 257.39. diruitur. Ibid. 44
Rupellæ obſidio. 394.28. & 395.38.à Sauaro capitur. 296.15

S

SABRINA fluuius,817. & 33.28. & 172.3.& 530.2
Sabrinenſis pugna. 131.23
Sacerdos quidam exacta lingua loquebatur. 176.13
Sacerdotes in exercitũ ſcribũtur. 376.46
Sacerdotũ auaritia quantũ pietatis nomini officiat. 120.2
Sacerdotũ bonapublicata.337.43
Sacerdotũ connubia quando in Anglia abrogata. 119.27
Sacerdotum immunitas. 206.14. & 337.30
Sacerdotibus mos uiuendi præſcribitur. 158.36
Sacerdotib.quis honos publicè apud Anglos habeatur. 609.5
Sacerdotibus uenationibus interdicitur. 234.8
Sacerdotalis redditus annuus cenſitus eſt. 396.28
Sacerdotalis ambitionis exemplũ. 243.4
Sacerdotalis raſura. 379.12
Sacerdotium. 257.21
Sacerdotia. 257.24
Sacrilegia temporis uſu honeſtatis faciẽ induerũt.168.36.&ſeq.
Sagittarũ apud maiores uſus.375.44
Saladinus Aegypti rex Hieroſolymitanũ regẽ bello infeſtat. 236.28. Chriſtianos in Syria affligit. 237.18. Ricardo prælio inferior.250.11. eius interitus & funebris pompa. 255.28
Salopia oppidum.8.28. & 33.35. eius ſitus. 191.41.
Salopienſis Angliæ comitatus.4.1
Salutis portus. 7.7
Sanctus monachus regius legatus. 577.29
Sanduicus portus,10.13.&140.28
Sanguinem pluit. 236.3. & 321.27
Sanguine fons triduo manauit. 176.30
Sãtones Angli infeſtãt.367.46. in Lãcaſtri poteſtatẽ ueniũt.376.7
Saraceni Hieroſolymã premunt. 174.29. & ſeq.
Saracenorum clades. 248.21
Sarisberiæ ſitus. 33.35.& 120.31
Sarisberienſis Angliæ diœceſis.4.10. & 88.29. & 158.19.163.4
Sarisberiæ regio in ferarum luſtra redacta.160.16 (272.6
Sauarus Britannorum dux capit.
Sauari Malleonẽſis res geſtæ.284.31. & 290.45. & 295.29. & ſeq. & 296.13 (29
Sauoia xenodochiũ.382.3.& 617.
Saxonum cum Pictis fœdus. 56.32.& 57.18
Saxones ab Ambroſio uicti. 57.41. & 58.12. à Britannis magna cæde uicti. 60.8
Saxonũ Auſtralium regni deſcriptio. 67.34. in nomen ditionemq; Occiduorum ueniunt. 67.38.& 89.12.Ro.pont. tributum pendunt. 89.39
Saxonũ Orientalium regni deſcriptio. 71.21.& ſeq.
Saxones Orientales in Occiduorum poteſtatem ueniunt. 94.3
Saxonum Occiduorum regni deſcriptio. 87.24.& ſeq.
Saxonum Occidentaliũ regni incrementum. 92.33.& ſeq.
Saxones Angli in Britanniam accerſiti.55.10.18. Vide Angloſaxones.
¶SCHACARIVM. 403.40
Schaddæ piſces. 14.31
Schereshutton arx. 565.24
Schirburni arx conditur. 202.6
Sclaui Dacis rebellantes à Canuto rege domantur. 126.39
Scribarum collegium. 154.34
Scrophæ ſtruma ferè laborãt.143.uerſ.13
Scrophula morbus. 143.12
Scombri piſces. 14.30
Scotus quando primũ Cumbriã & Huntyngtonã comitatus ſibi acquiſiuerit. 198.19

Scotorum origo. 38.10. & 35.1
Scotiæ generalis descriptio. 5.26. & 7.14. & 51.11. & seq.
Scotia Britãniç pars. 19.36. & 39.31
Scotia olim Britannia. 3.2
Scoti Britanniæ partem occupãt. 3.7. & 52.26
Scoti episcopi duodecim sanctiAndreæ primati subiecti. 522.28
Scoti Hyberniam aliquandiu tenuerunt. 221.19
Scotiæ regum stemma deficit. 328.2
Scotiæ oppida nullis cincta muris 8.7. portus tuti. 7.14
Scotia meridionalis culta & humana. 7.39
Scotia septentrionalis montosa & aspera. 7.41
Scoti rei pecuariæ dediti. 7.46. quando lanitio studere cœperint. 13.21. natura ab Anglis diuersi. 575.41. ingenio ualent. 8.9. ab Anglis legibus differũt 8.1. eorum natura & mores. 7.45. & seq.
Scotorum pueri ad unum omnes exercitationi cuipiã addicunt. 457.16
Scotia fidem Christianam amplectitur. 58.45
Scotorum religiosa pietas. 8.13
Scoti Eboracensem episcopum detrectant. 234.17. & seq. ijs sacris interdicitur. 349.14
Scoticum regnum in Rom. pontificis potestatẽ permissum. 342.8. monarchia in oligarchiam transmutatur. 337.12
Scotia haud facilè debellari potest 7.17. cũ insulis in Arthuri potestatem uenit. 60.20
Scoticum bellum. 109.12
Scoticæ iuuentutis in regem cõiuratio. 170.11
Scororum perpetua cum Gallis amicitia. 371.17. & 413.21. eorundem cum Pictis contra Britannos fœdus. 51.11. & 53.46. cum Carolo Magno fœdus. 91.36. cum Gallis. 334.11. & 335.7
Scoticum regnum Occiduo parêre cogitur. 113.3
Scotiam Gulielmus bello uexat. 157.16. & seq.
Scoti Anglicũ iugum excutere conantur. 338.30. & seq. cũ Edouardo tertio induciæ. 342.15. rebellio. Ibid. 23. Edouardus tertius ea denuò potitur. 343.7
Scotorum aliquot contra Anglos uictoriæ. 418.16. &c. cõtra ius gentium agros Anglicos prædantur. 417.42. contra Henri cum quartum cum Eboracensibus conspirant. 435.10. Angliã populantur. 598.2. & 602.20. eorum cum Anglis tumultus. 607.12
Scotorum fuga. 201.9. & 335.43
Scotorum aliquot clades. 51.25. & 336.3.38. & 343.3. & 377.3. & 580.7. & seq.
Scotorũ Sylueftriũ rebellio. 457.
¶SEDANAE oppidi expugnatio. (17 461.30
Sedere, pro præesse, interesseq; rebus sacris, & administrare ecclesiam DEI. 64.45
Segontiaci se Cæsari dedunt. 30.9. & 37.20
Senonũ Gallorũ in Italiam transitus. 23.24
Senonum urbe Henricus V potitur. 456.5
Septoniæ oppidi conditor quis, eiusq; situs. 19.46
Sequana fluuius. 102.19.25. & 461.32
Sequanæ ostium. 233.28
Sequani ijdem qui Burgundiones 102.39
Seruanus Orchadum apostolus. 58.46
S. Seruatoris cœnobium. 161.29
Seueritatem ex repub. esse. 492.45
Seuerus Imp. 43.5.11. eius in Britanniã profectio. 43.22. filios discordes in concordiam difficulter redigit. 43.17. eius obitus. Ibid. 29. & 44.14
Sexburgæ reginæ præconiũ. 88.31
Sexus apud Britannos in imperijs nihil discernebatur. 36.22
¶SHAFTESBVRIA pagus. 105.
Shaftesburim opp. olim Septoniam uocitabant. (26 20.1
Shyreburnienſe collegium. 119.37
Sion cœnobium. 440.14
Sibertus Orientalium Saxonũ rex ecclesiam infectatur. 65.26
Sibylla Hierosolymitani regis soror Gulielmo Montisferrati comiti nupsit. 237.22
Sibyllæ reginç Siciliç obitus. 250.1
Sicambrorum excidium. 35.20
Siccitas prodigiosa. 324.46
Sicilia Henricus Imperator potitus. 254.23
Siculorum cum Aragonibus bella 325.36. & seq. à Carolo rege defectio. Ibid. 27
Sigismundus Rom. Imp. 448.8. 34. eius cum Henrico quinto fœdus. 449.22
Sillum oppidum per Harundelliũ expugnatum. 482.41
Silurum gens. 6.30.32. & 33.46. eorũ habitus. 16.4. eorundem rebellio contra Rom. 35.18
Silurus piscis. 14.32
Simon Beuerleius repetundarum reus. 413.4.7
Simon Thuruaius magnus eruditionis iactator scientia priuat. 288.14
Simon Monfordius proditionis damnatus. 592.30
Simonis Montisferrati comitis cũ Henrico tertio affinitas. 303.11. eius sanctitas. 304.12. eiusdem de Albigẽsibus uictoria. Ibi. 14. multitudinis contra Henricum III dux. 315.23. eius ad regem de pace epistola. 316.20. interitus. 317.30. filiorum post uictoriam arrogantia. 317.5
Simon Simonis filius regi reconciliatur. 318.23. eius ad Francos transitus & honor. Ibid. 36
Simonis Redyngij obitus. 337.38
Sinneus flu. 221.40. & 222.6.15
Sithricus Northumbrorum princeps. 110.36. & 111.12. mortẽ. 113.14
Sixtus IIII Rom. pontifex. 522.21
¶SLEFORDIA arx. 287.35
Slygarium oppidum. 222.16
¶SMYTFILDVM forum equinũ Londini. 404.11
¶SOLES duo uisi. 213.21
Solis & lunæ eclipsis inusitata. 195.35. & 306.3
Solidus Anglicus quantũ ualeat. 5.41 159.37
Solueus amnis.
Somersetus Angliæ comitatus. 3. (17
Somma fluuius. 311.7.
Somnium Brithouoldi monachi. 136.2. Edginæ. 110.45. Emmæ. 140.23. Gulielmi regis. 148.28. Henrici regis. 194.19. monachi cuiusdam. 177.34. Aluredi. 104.20. Roberti ducis concubinæ. 138.33. Rollonis. 102.2. Ricardi tertij. 562.33
¶SNOVNDENVS mons. 323.37 7.1
¶SPEA fluuius. 7.3
Spina lacus. 41.45
Spinarum insula. 4.1
¶STAFFORDIENSIS Angliæ comitatus. 154.32
Statarium locus fisci. 154.32
Stella inusitatæ magnitudinis apparet. 303.45
Stephanus rex contra Scotos bellum gerit. 199.14. contra ius fasq; regnũ adeptus. Ibid. 31. in suos sæuities. 202.8. capit. 204. 44. liberatur. 205.8. eius cum Mathilde fœdus, fœderisq; conditiones. 208.16. fuga. 205.15. turpis triumphus. 206.42. obitus. 209.33
Stephani Andegauensium præfecti captiuitas. 242.6
Stephanus Bausanus à Vuallis circumuentus interficitur. 313.28
Stephanus Blesensium comes rex Franciæ post Henricum. 162.36
Stephanus comes Bononiensis. 192.41
Stephani Hyri uictoria. 466.39
Sterling denarij Anglici. 309.36
Sterlingum castellum. 235.13. & 244.19 6.55
Sterlyngius ager. Ster-

Sterlyngenſis pons prælio inſignis 339.16
Steuartorũ familia Scotorum regnum aſſequuta. 388.36
Stoke uiculus. 574.21
Stonyngſtratfordia pagus. 540.30
Stranfordia oppidum. 222.2
Strategema Ludouici regis Galliç. 226.41. Sultani. 294.33
Strodus uicus. 218.14
Struma morbus qualis. 143.12
Sturio piſcis. 14.32
Sturnus auis inſigne Anglicum. 309.40
¶SVARDI Northumbri uirilis interitus. 143.42. & ſeq. 40
Succeſſoris declarandi origo. 411.
Sudoris Anglici origo. 567.38.
Suellis fluuius. remedium optimum. 568.13
Sueno Daciæ rex. 350.8
Suenonis Dacorum regis contra Anglos expeditio. 123.12.35. & 124.24. Angliæ imperiũ adiſcitur. 125.18
Sueno Chriſtianus factus. 125.40
Sueria. 134.6
Suetonij Paulini cõtra Britannos uictoria. 36.30. & 37.3.9
Suetonij Tranquilli locus. 10.20
Suineshedum cœnobium. 287.43
Suirus fluuius. 221.39
Sultanus Aegypti rex quib. de cauſis in Chriſtianos mouerit. 294.39.
Superbiam pacis turbatricem eſſe, exemplũ appoſitiſſimũ. 403.40
Superbiæ iuuenilis mirificũ exemplum. 216.3. & ſeq.
Surra Angliæ comitatus. 3.13
Suth. 10.32
Suthantonẽſis Angliæ comitatus. 12.13
Suthantonus portus. 10.32
Suthantonum à Francis diripitur 368.5
Suthfolchia comitatus. 3.23. & 68.2. eius ſitus. 355.15
Suthſexia Angliæ comitatus. 3.16
Suthſexia arx ab Anglo capitur. 352.10
¶SYLVANECTVM Franci reciperunt. 475.24
Sylueſtres Connaciæ populi. 222. 22. & ſeq.
Sylueſtres Hyberni, Petri factioni adhærent. 594.43
Sylueſtres, Scotiæ ſeptentrionalis populi. 7.41
Symeon Hieroſolymitanus epiſcopus. 174.33
Synodorum Anglicarum habendi ratio. 188.10
Synodi Anglicæ. Cantuarienſis. 66.38. & 323.11. Caſſellitana. 221.1. Londinenſes. 158.15. & 182.30. & 193.41. & 303.5. & 313.42. & 352.2. & 362.9. Northantoni. 235.13. & 234.4. & 318.41. Othonis Cardinalis. 296.45. Vintonienſis. 155.43

T

TALIONIS memorandum exemplum. 431.16
Tanetos Cantij inſula. 63.34
Tancredus pacem à Ricardo emit 246.28. & ſeq.
Tancredus rex Siciliæ. 245.43. & 254.24
Tantonia opp. 105.35. & 605.14
Tanus fluuius. 105.36
Tarbellorum ciuitas. 331.43
Trenta fluuius. 153.14
Taus fluuius & lacus. 6.20
¶TEGVLARIA arx. 160.44 diruta. 161.3
Templa à Conſtantino conſtructa 47.29. & ſeq.
Tenentes qui ſint. 154.13
Terrauana oppidum. 390.31
Terræ caput promontorium. 6.29
Terræmotus in Anglia ferè nulli. 12.25. & 309.3. & 404.34
Terræmotus horribilis. 160.23. & 195.34. & 309.2. & 321.26. & 404.33
Teuchisberia uicus. 530.2
Teuchisberienſis pugna. 530.7
¶THAMESIS fluuius. 4.32
Thameſis non facilè imbribus creſcit. 12.40
Thameſis fluuij pons mirabilis. 4. 38. & 25.41
Theobaldus Bleſenſis comes. 216. 24.42. & 232.4
Theobaldus põtificius in Syria legatus. 319.23
Theobaldus Carnutum comes Lothario aduerſus Ricardum inimicitiarum incentor. 117.13
Theobaldus Campanorũ comes belli Gallici origo. 188.42. & 297.22. & 298.22
Theodoricus Alſatiç comes Flandriæ comitatum à Gulielmo armis repetit. 193.14. potitur. Ibid.36
Theodoſius quãdo Imperator fuerit. 44.8. & 49.41
Theodoſius filius Orientis Imperator. 49.42
Theodoſius à Gratiano Imperij conſors factus. 49.42
Thomas Barcleienſis ob regiã cædem ſupplicio afficitur. 362.27
Thomæ Belfordij præconiũ. 435.
Thomas Bochyngamiæ co- (46 mes Gloceſtriæ dux. 399.14. & 411.24
Thomas Brogtonus coniurationis Hybernicę princeps ſocius. 573.11. occiditur. 574.37
Thomas Burgenſis capit. 286.29
Thomas Burſcherius. 561.41
Thomæ Cãtuarienſis epiſcopi exilium. 213.37. & 215.38. martyrium, 218.23. & ſeq. translatio. 289.23
Thomæ Cantij comitis cõtra Henricum IIII conſpiratio. 430.32. eius interitus. 431.28
Thomas Clarentiæ dux Henrici quarti regis filius. 391.44. eius res geſtæ. 434.38. & 438.9. & ſeq. & 452.3. & 456.27. interitus. 457.28
Thomę Curſoni ſtrenuitas. 495.38
Thomas Demochius cõtra fidem à rege necatur. 518.39
Thomæ Deuoniæ comitis interitus. 530.14
Thomę Dorceſtriæ comitis in Rothomagum agrum excurſiones 447.46. marchio factus. 491. 28. metu tyrannidis ſe in aſylũ abdit. 540.39. rurſum egreditur. 551.44. ad Ricardum tertium deficit. 559.8. reuertitur. Ibid.14. priſtino loco reſtituitur. 576.43
Thomæ Egromondiæ reguli interitus. 509.7
Thomæ Englefildi integritas. 610.
Thomæ Facombrigij tumul- (40 tus. 530.37. latrocinia. Ibi.40 luit pœnas. 531.22
Thomas Flãmochus Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Thomas comes Flandriæ. 204.9
Thomæ Turbiuillæ fides. 332.43. & ſeq. proditionis pœnas ſoluit. 333.36
Thomas Edouardi V filius Galliã uaſtat. 401.9
Thomas Gerardinus Hybernorũ dux contra Henricũ VII. 573.8. occiditur. 574.38
Thomæ Gloceſtrij popularitas. 412.31. & ſeq. in Gallos odiũ. 420.30. inſidijs circumuentus 421.44. ſtrangulatus. 422.11. cædes ulta. 429.27
Thomas Graius. 442.9
Thomas Grynus. 614.40
Thomæ Harũdellij res geſtæ. 478. 13. interitus. 483.42
Thomas Hauardus comes Surræ factus. 548.3
Thomas Holandius eques dux factus. 385.23. captus. 436.24
Thomæ Lancaſtrij comitis res geſtæ. 350.31. capitur. 351.17
Thomæ Mombraij nefandum facinus. 422.9. dux fit Northfolchiæ. 423.15. eius exilium. 424. 16. obitus. Ibid.18
Thomas monachus in Douerenſi direptione interfectus. 333.27
Thomæ Montacuti præconiũ & res geſtæ. 461.23. & 462.16. & 463.36. & 464.4. interitus. 469.25. & 503.24
Thomas Neuyllus. 509.43
Thomas Percius Pictonũ præfectus. 393.24. Vigorniæ comes

fit.411.30. eius factum. 427.1. ab Henrico quarto in Aquitaniam missus.430.24. cõtra regem tumultus.432.32. eius interitus. 434.1
Thomę Ranmeij interitus. 554.19
Thomæ Rossi interitus. 513.1
Thomas Stanleius comes Derbij creatur. 566.25. & 593.40
Thomas Surræ in Henrici Richemondiæ uictoris potestatẽ uenit.564.15. captus,libertate donatus,quęstor regius factus,cõtra Scotos mittitur. 600.13. & 602.34
ThomæTerelli strenuitas.476.25. facta. 496.1. casus. Ibid.7
Thomæ Triuetti interitus. 413.4
Thomas Vuagham cubicularius Edouardi quarti. 540.14. capitur. Ibid.33. interitus.544. 15. & 546.23.
Thomæ Vodestoci Glocestrij interitus. 493.19
Thule insula. 7.33
Thrugillus Dacus Orientaliũ Anglorum comes.133.24.&135.31
¶TICINIANAE Academiæ origo. 91.46. & 106.28
Tina fluuius. 34.17. & 42.34
Tituli principatuum sine possessionibus dantur. 391.46
¶TOLOSATII agri prędatio.380.
Thomuuorthus uicus.562.10 (4
Tonitrua in Anglia rara. 294.44
Tornaci obsidio. 370.26
Tostonum oppidum. 222.12
Tosto comes. 144.2
Tosto Goduini filius. 141.17
Tosto proscribitur. 146.6
Tothadus D.Andreæ episcopus. 156.22
Touton uiculus. 510.37
¶TRAIANVS Getas Rom. finibus pellit. 95.19
Tranton oppidum. 37.17
Transtuedana regio.42.32. ab Agricola domita. 34.31
Trecæ urbs Campaniæ. 454.37. &473.17. deditione facta,Delphino cesit. Ibid.18
Trenta fluuius. 3.20.& 5.11. per integrũ diem non fluxit.186.16
Tributum ex decimaquinta parte populo imponitur. 343.23
Tributum ætati legitimæ imperatum. 402.16
Tributum bellorum causa populo imponendi mos quando inoleuerit. 189.6
Tributum regi populo imponere nisi principum consensu nõ licet. 340.35.40
Trinobantum sedes. 37.5.12. defectio. 36.23
¶TVCHA arx. 450.10. capitur. Ibid.11
Tueda fluuius. 4.43. & 5.29
Tumbrigij arx capitur. 166.18
Turbottus piscis. 14.29
Turcæ Danos penè deleuere. 96.9
Turones à Franco in potestatẽ rediguntur. 239.38
Turris carceris nomen. 22.21
Tutberia pagus. 351.7
¶TYNNA flu. 145.24. & 159.15
Tynby oppidum. 531.35
Tyrannidem sibi exitium parare, nobile exemplum. 151.31
Tyrannum nunquam non in periculo cõstitutum esse,exemplum luculentissimum.283.36.& seq.

V

VALENS Imperator. 95.36
Valentinianus Imp. 49.28. metu profugus.49.40. Cæsar &Augustus appellatus. 51.3. Britanos per Gallionem Rauennatẽ in fide continet. 51.39
Vallinfordiensis arcis situs & obsidio. 203.20
Valliregale cœnobium. 346.12
Vallo pontificius ad Philippum legatus. 285.26. & 292.5
Varanij comitis Surræ popularitas. 322.45
Vuarinus Salopiæ comes, & eius facinora. 191.36
Varuicum oppidum. 317.43
Varuicẽsis Angliæ comitatus.3.28
Vasconum clades. 331.37
Vaymuthus portus. 528.5
Veius fluuius. 8.21. & 33.36
Vectis insulæ forma ouo similis, 11.13
Vectem insulam Vespasianus in ditionem Romanam redegit. 11. 19. & 33.14. propemodum ab Occiduis Saxonibus deleta.88. 42. à Tosto capit.145.8. à Stephano rege capitur. 198.46
Vectigalis nouũ in Anglia genus excogitatum. 292.37
Vuelliæ situs. 89.29
Vellera Anglica multò tenuissima, 12.44
Vellocassinũ Gisortiani agri pars. 236.45
Veneti Galliæ populi. 27.35
Venetorum Britanniæ obsidio. 372.46
Vuenelochi cœnobium. 191.39
Venti inusitata tempestas. 170.40
Verefredus Vigornensis episcopus. 105.44
Verueces Angli in delitijs habent. 13.46
Vernolij situs & oppugnatio.226. 23. à Gallis obsidetur. 256.33. per Alenconium capit.462.44. recipitur. 463.34
Vernolense prælium. 463.8
Vernonis obsidio. 258.33. & 494.41
Verulamium municipium. 45.6
Vespasianus Claud.Cæsaris in Britanniã legatus. 33.14. quibusdam pro spõgijs utebat. 300.35
Veterani Rom. in Britannia ad unum omnes cæsi. 26.24
¶VICECOMITES magistratus. 154.26
Vicecomitatus origo. 244.4
Vicennas Francus capit. 484.2
Victona oppidum. 6.12
Victonæ lacus. Ibid.6.13
Victoria ignauos quoque gloriabundos habet. 465.46
Victoriã semper ad æquitatis partem inclinare. 440.38
Victoriæ simulacrũ. 34.10.&36.5
Victor Maximi filius interficitur. 50.11
Viena Delphinatiũ caput.377.46
Vienna Austriæ princeps ciuitas. 253.15
Vigornensis Angliæ episcopatus. 4.12. 4.1 situs.
Vigornia obsidetur.165.25. obsidione liberata. 166.9. fere incendio absumpta. 186.46 166.9
Vigorniæ situs.
Villafranca à Lancastrio capitur. 373.30. Ibid.33 recipitur.
Villarium oppidum. 299.18
Villænouæ situs. 458.14. ab Anglo capitur. Ibid.15
Vincelseium oppidum à Normanis diripitur. 384.19.&
Vincentianum nemus. 457.36
Vinceslaus Rom.Imp. 407.6
Vinchelcumbæ cœnobium. 75.13
Vinchelcombia uicus. 4.33
Vindesorium castrum, 254.11, & 286.21 29.39 20.1
Vindesora pagus,
Vintoniæ urbis situs. 105.25.
Vintonience cœnobium. & 119.34 4.9.
Vintonicẽsis Angliæ diœcesis. & 67.41. & 88.28 202.6
Visis uici arx.
Vitæ Germaniæ populi in Britanniam transmigrant. 55.43 84.33
Vuitby pagi cœnobium.
¶VOADICIA regina quãtas à Romanis iniurias passa sit. 35.45. & 36.20. ueneno sibi mortem conscisit. 36.41 297.10
Volciorum oppidum.
Vota principum ex alienis facultatibus. 235.23 50.24
D.Vrsulæ historia. 19.34
¶VSCA fluuius. 40.35
Vsipij à Romanis deficiunt.
¶VTREDVS interficitur. 128.6
¶VVAKEFILD pagi situs.509.33
Vuallia quatuor diœceses habet. 4.22. & 9.3 8.46
Vuallia sterilis.
Vualliam filijs regum natu maioribus cedere. 311.28
Vualliæ & Vuallorũ nomen unde 8.39.40. & 61.36.37. & 96.7
eius descriptio. 3.10. & 8.15 324.8
Vualliæ uates.
Vuallorum principem potiturum regno

regno Anglico à uatis prædictum. 324.10
Vualli Occiduorum Saxonum regno iuncti. 92.40
Vualli quietis impatientes. 306.1.
nouarũ rerum ſtudioſi. 432.39
Vualli domiti. 171.45. & 211.33. & 306.1. & 321.38. & 434.18.
Vuallorum defectiones & rebellio nes. 173.10. & 187.2. & 191.26. & 214.22. & 308.15.40. & 313. 23. & 326.27. & 330.36. & 332. 28. & 432.39
Vuallorum ſtrages. 308.44. & 324.15. & 327.12
Vualthami uici collegium. 235.26
Vualthamus pagus. 148.42
Vueda Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuelleſis epiſcopalis ſedes. 178.41
Vuenſdon fluuius. 134.26
Vnerke arx. 335.22
Vnermiſtrum pagus. 120.33
Vuerus fluuius. 105.17
Vueſtlumbria Angliæ comitatus 4.25
Vueſtmonaſteriũ. 41.38. inteſtina ſeditione diripitur. 403.39
Vuheruuellum cœnobium. 121.37
Vuilceria Angliæ comitatus. 3.17
Vuilferus Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuilfreda monacha Edgari regis ſororum. 119.5
Vuiltoniæ cœnobium. 120.28
Vuitha fluuius. 126.32
Vulgus omnia utilitate probat.
Vulgi proprium, nihil ſapere. 188.16
Vulgo placere difficile. 224.1
Vulſtani ſingularis ſanctitas. 158.33
Vuychcliffus quãdo floruerit. 399. 44. idem apud Boëmos in honore habitus. 400.17
Vuythcliffiani dogma ſuũ armis defendere infeliciter conantur. 441.20. &c.
Vuythyll mons.
Vuytyngus piſcis. 107.27
VXORES à maritis hæredes ſcribi ex Repub. non eſſe. 243.25

X

XENODOCHIVM Eboracenſe. 509.12

QVO TIBI LECTOR QVAERENDI TAEDIVM leuaremus, totam Angliæ Scotiæq; regionum, tum Cantuarienſis, item & Eboracenſis archipræſulum, quorum perpetuam ſeriem autor obſeruauit, tum etiã cæterorũ Anglici regni antiſtitum anagraphen, ſuis quanq; catalogis ſeorſum complexi ſumus.

BRVTVS Aſcaniſ nepos primus Britannorum rex. 17.26. & 19.21. & 21.16. & 26.3
Locrinus. 19.24. Camber, Ibid.
Albanactus. Ibid.
Madan. 19.28. Mempricius. Ibi.
Ebrancus. 19.33
Leylus. 19.39. Rudubras. 19.43
Brito cognomento Viride ſcutũ.
Badudus Magus. 20.3 (19.38
Cordilla. 20.22
Morganus primus. 20.32
Conedagius. 20.32.41
Riuallo. 20.42
Gurguſtius, aliàs Gorguntius. Ibi.
Silius. 20.42. Iagus. Ibid.
Chinemarcus. 20.42
Gorbodio. 20.43 Ferrex. Ibid.
Porrex primus. Ibid.
Dunuallo Molmicius. 21.9.15.22
Pentarchia interceſſit. 21.8
Gintolinus. 21.2
Martia defuncto Gintelino marito regnum adminiſtrat. 21.42
Sicilius. 21.42
Chimarius. 21.46 Danius. Ibid.
Moruidius. 21.46. Conianus. 22.4
Archigallo. 22.6
Eliodorus Pius. 22.10
Reginus. 22.30
Morganus ſecundus. Ibid.
Ennianus. 22.30
Iduuallo. 22.31 Rynio. 22.31
Geruntius primus. 22.31
Catellus. 22.31 Coyllus. Ibid.
Porrex ſecundus. 22.31
Cherinus. 22.31
Fulgentius. 22.32 Eldalus. Ibid.
Androgeus. 22.32
Vrianus. 22.32 Eliud. Ibid.
Belinus. 21.9. & ſeq. & 23.9. & 107.28
Brennus. 21.9. & 23.9
Gurguntius II. 25.24. & 107.27
Merianus. 25.25. Bladanus. Ibid.
Capenus. 25.25 Ouinus. Ibid.
Silius. 25.25
Bledgabredus. 25.25
Archemalus. 25.26
Eldolus. Ibid.
Rodianus. 25.26 Redargius. Ibi.
Samulius. 25.26. Peniſellus. Ibid.
Pyrrhus. 25.26. Caporus. 25.27
Dinellus. 25.27
Helius. 25.27 Lud. 25.27
Caſsiuellaunus. 25.44
Theomantius. 25.46. & 29.8
Guinderius. 32.22
Aruiragus. 33.1. & 37.27
Cogidunus rex. 35.29
Marius. 37.46. & 41.13
Coyllus. 41.13. & ſeq.
Lucius primus Chriſtianorũ rex. 41.17

Britannia in Romanorum ditionem redacta.

Seuerus Imp. 43.14. & ſeq.
Carauſius tyrannus. 44.19
Alectus tyrannus. 44.44
Diocletianus Imp. 45.4
Conſtantius Claudij nepos Cæſar. 45.14
Conſtantinus. Ibid. 41
Conſtantinus filius. 49.22
Conſtantius Conſtantini filius. 49.24
Maximus. 49.29
Conanus natione Britãnus à Maximo ſubſtitutus. 50.14
Gratianus. 50.25
Cõſtantinus homo nouus. 50.26
Honorius Imp. 50.41. & 51.1

Romanorum Imperatorũ in Britannia proconſules, ſiue legati.

Aulus Plautius. 33.22
Oſtorius Scapula. Ibid.
Aulus Didius. 35.25
Auitus. Ibid. 32
Verannius. 35.33
Suetonius Paulinus. 35.34
Petronius Turpilianus. 36.42
Trebellius Max. 36.43. & 38.43
Vectius Volanus. 38.44
Petilius Cerealis. 38.45
Iulius Frontinus. 38.46
Iulius Agricola. 39.1
Cn. Trebellius. 41.10. & 42.20
Lollius Vrbicus. 42.39
Calphurnius Agricola legatus. 42.42
Pertinax legatus. 42.45
Clodius Albinus. 43.1
Heraclius. 43.9
Iunius Seuerus. 43.3
Maximus à Conſtantino in Britannia relictus. 49.3

Qui deſperato Romanorũ auxilio dominati ſunt.

Vortigerius. 54.45
Vortimerius. 57.17
Vtherius Pendraco. 58.21
Arthurus. 60.15. & ſeq.
Conſtantinus. 60.32
Aurelius Conanus. 60.42
Vortiporius. 60.43
Maglocunus. Ibid.
Carẽtius. 60.43. Caduanus. Ibid.
Cadouallo. 60.43. & 66.45. & 81.6. & ſeq.
Cadoualladrus. 61.4.18. & 81.35. & 566.12

Britanniæ regno in Heptarchiam redacto, requirit ordo claſſes ſingulares. Primum igitur locũ ſortiuntur CANTIANI *reges, quorũ tempore adoleſcentiæ uigorem nactum eſt regnum Britannicum.*

Hengiſtus. 63.3. & 108.20. & 149.4
Oſca. 63.11. Otha. Ibid.
Himericus. 63.11
Ethelbertus. 63.11. & ſeq. & 85.32
Edbaldus. 65.15.44. & 78.7. & 80.29
Ercombertus. 66.4
Egbertus. 66.29

Lotharius.66.34 Edricus.66.42
Vithredus.67.9 Edbertus.67.20
Ethelbertus. 67.20. & 76.41
Alricus. 67.20
Edbertus, aliàs Edelbertus.67.24.
Cuthredus. 67.28 (76.8
Baldredus. 67.28
Etheluolphus. 67.28. & 93.12

Saxonum australium reges

Ella. 67.35. Siſca. 67.43
Ethelualchius. Ibid.
Berutius. 67.43
Aldinius. 67.43. & 89.10

Orientalium Anglorum reges.

Vffa. 68.3 Titullus. 68.4
Redoualdus. 68.4. & 77.24
Carpualdus. 68.11. & 80.1
Sigibertus literarũ patronus. 68.13. & 72.38. & 106.16
Egricus. 68.27. & 72.38
Annas. 68.34. & 72.38. & 88.20
Ethelherius. 68.35
Ethelualdus. 68.35
Aldulphus. Ibid. Eluoldus. Ibid.
Beornas.68.36 Ethelredus. Ibi.
Ethelbertus. 68.36. & 74.13
Edmundus.68.34. & ſeq. & 99.38
Guthormus Dacus.71.9. & 99.39
Ericus Dacus. 71.12. & 99.40. & 104.43. & 110.14

Orientalium Saxonum regum catalogus.

Erchenuinus. 71.22
Sladda. 71.30
Sibertus. 65.26. & 71.30
Serredius. 71.33. & 72.1
Sigibertus paruus. 72.1
Suthelinus. 72.5. Sigerius. Ibid.
Sigehardus. 72.5
Offa. 72.7. & 73.36
Colredus. 72.9
Sutthredus. 72.10. & 94.4

Merciorum regum ſeries.

Crida Saxo. 72.14.24
Vibbas. 72.26. Cearlus.72.28
Penda. 72.28. & 80.13. & 83.14. & 84.7. & 85.36. & 88.18
Peda. 72.44. & 73.3
Vuilferus.72.44. Ethelredus. Ibi.
Chenredus. 72.44
Celredus. 72.39
Ethelbaldus. 72.40
Beruredus. 72.44
Offa. 69.3. & ſeq. & 74.1. & 89.42. & 90.38. & 97.3
Egfridus. 75.1
Cenulphus. 74.20. & 75.7
Chenelmus. 75.15
Ceuolphus. 75.35
Bernulphus. 75.35. & 93.30
Ludicenus. 75.36. & 93.31
Vthlacus. 75.36. & 93.33
Bertulphus.75.39. & 93.1. & 99.33
Burthredus. 76.3. & 99.34
Ceuolphus ſeruus. 76.12. & 99.35. & 105.2

Northumbriæ reges.

Idas. 76.23. & ſeq. Alla. 76.32
Addas. 76.39. Clappas. Ibid.
Theodulphus. 76.39
Freodulphus. 76.40
Theodoricus. 76.40
Ethelricus. 76.40
Ethelfredus. 76.41. & 81.9
Eduinus. 77.12. & 78.33. & ſeq. & 84.8. & 88.3
Oſualdus. 72.37. & 77.37. & 79.43. & 81.30. & 82.31. & 83.19
Oſuuius. 72.41. & 73.3. & 77.37. & 83.40. & 84.3.6.15.19.31
Egfredus. 84.45. & 85.7
Alfredus.86.15 Oſredus. Ibi.37
Chenredus. 86.37
Oſrichus. Ibid.
Ceoloulphus. 86.38
Egbertus. 86.43
Oſoulphus. 87.1
Altredus. 87.2
Ethelbertus. 87.3
Aſualdus. 87.4. Oſredus. 87.5
Ethelbertus, aliàs Adelredus.87.7

Occidentalium Saxonum reges.

Cerdicius. 87.25. & 149.11.20
Cenricus. 87.39
Ceaulinus.87.40. Celricus. Ibid.
Ceoloulphus, aliàs Quichelmus. 78.16. & 87.41
Cynigillus. 88.5
Cenoualchius. 73.17. & 88.12
Elcuinus.88.33 Centuinus. Ibid.
Cedoualla, qui & Petrus. 66.45. & 88.37
Inas. 67.15. & 89.6. & 96.43
Ethelardus. 90.7
Cuthredus. 90.13
Sigibertus. 90.29
Cineuolphus. 90.36
Britrichus. 91.8

Anglici regni uirilis ætas.

Egbertus. 91.10.27. & 92.36. & ſeq. & 108.27
Etheluolphus. 94.42. & 97.8
Ethelbaldus. 97.11.24
Ethelbertus. 97.11.26
Ethelredus. 97.11.34
Aluredus. 87.20. & 98.7. & 99.28. & ſeq.
Edouardus primus. 71.18. & 92.22. & 104.44. & 107.40. & 108.1.36. & 110.10.27. & ſeq.
Adelſtanus. 87.23. & 110.44. & 112.46. & 114.16. & 149.11
Edmundus. 111.13. & 114.26
Eldredus. 114.40
Eduinus. 114.39. & 117.38
Edouardus. 108.28. & 118.18. & 120.37. & 121.9

Ingraueſcens ætas.

Etheldredus. 117.24. & 119.2. & 121.13. & 122.9. & 137.41
Edmundus. 127.14. & ſeq. & 129.15. & 132.21. & 137.42
Canutus Dacus. 133.9
Haraldus primus Canuti filius. 129.11. & 133.33. & 135.42. & 136.21. & 137.8
Canutus. 135.23. & 136.28. & ſeq. & 137.12
Edouardus ſecundus. 125.11. & 137.14. & 140.5. & ſeq. & 145.3. & 147.40
Haraldus ſecundus. 144.16. & 148.40. & 149.1.22. & 235.34

Normani.

Gulielmus Normanus. 149.22. & 150.25. & ſeq. & 151.31. & ſeq. uſq; ad decimũ lib. & 240.10. & 242.39. & 322.23
Gulielmus Rufus. 159.10. & 163.1 & 131.31. & 164.5. & ſeq. & 304.44
Henricus primus. 179.12.14
Stephanus. 196.39. & 197.3. & 211.25
Henricus ſecundus. 189.42. & 193.1. & 197.28. & 207.22. & 208.21. & 210.37

Reges Angliæ indigenæ.

Ricardus primus. 219.27. & 242.23. & 391.35. & 407.31. & 415.10
Ioannes. 241.34. & 249.29. & 263.14. per totũ lib. 264.1
Henricus III. 273.7. & 288.3. & 289.6.14. & 382.4. & 497.18
Edouardus III. 303.43. & 320.14. & 321.3. ad finem lib. XVII. & 344.36. & 391.39

Verùm aduerte nos in Edouardi nomẽclatura nõ autorẽ ſequutos eſſe: is enim hũc primũ ponit in ordine, quem nos tertiũ ab Edouardo primo poſuimus.

Edouardus IIII. ſecundũ autorẽ ſecũdus. 345.42. & 346.21. & per totũ lib. et 359.34. et 439.45
Edouardus V. 355.21. & 357.40. & 358.7. & 359.19.36. per totum. & 398.45. & 440.26
Ricardus II. 385.21. & 399.15. & 400.27. ad calcẽ lib. XX. et 426.19. & 427.2. & 428.17. & 439.41. & 440.46. & 549.5
Henricus IIII. 426.11.36. & 427.6.15. & 428.6. per totũ lib. 438.22. & 531.20. & 549.13.21
Henricus quintus. 439.7. per totũ librum. & 496.24
Henricus ſextus. 397.21. & 460.40. ad finem libri. 469.19. & 526.5. & 532.1.7.15
Edouardus VI. 412.17. & 491.21. & 510.17. & 511.10. ad finẽ lib. 517.3. & 526.1. ad finem libri XXIIII. & 596.31
Ricardus III. 493.21. & per totũ librum XXV. 571.38. & 593.31

Hen-

Henricus VII. 488.8. & 504.6.37. & 522.7.15.19. & 532.30. & 535. 30. & 536.18. & 549.39. & 563. 2.7.20. & seq. & 564.13.34
Hericus octauus. 412.24. & 587. 2. & 611.39. & 616.14

Scotiæ reges.

Gathelus.
Simon Breclus. 52.43
Reuda. 53.4
Fergusius primus. 52.30
Reutheres. 52.31
Eugenius primus. 52.34
Fergusius secundus. 53.40
Eugenius secundus. Ibid.
Dongardus. 53.46
Constantinus. 54.2.26
Congallus. 54.27
Conranus. 61.45
Eugenius tertius. 61.46. & 76.36
Conallus. 61.46 Anitillus. Ibid.
Aidanus. Ibid.
Chennethus. 61.46
Eugenius quartus. 62.1. & 77.38
Ferquartus. 62.1
Donualdus. Ibid.
Malduinus. 62.1
Eugenius quintus. 62.1. & 86.10
Eugenius sextus. Ibid.
Amberkeletus. 62.2. & 91.30
Eugenius septimus. 91.31
Mordacus. 91.32 Etfinus. Ibid.
Eugenius octauus. 91.33
Fergusius tertius. 91.34
Soluatius. 91.35
Achaius. 91.35. & 371.26
Conuallus secundus. 91.46
Dungallus. 92.1 Alpinus. Ibid.
Chennethus secundus. 92.4
Donaldus primus. 92.24
Constantinus secundus. 92.18
Ethus. 92.19 Gregorius. Ibid.
Donaldus secundus. 92.21
Costantinus tertius. 92.22. & 109. 23. & 113.1.5. & 115.1
Malcolmus.
Indulphus. 115.2
Dufus. 115.2 Ibid.
Culenus. Ibid.
Chennethus tertius. 115.3
Grimus. 115.5
Malcolmus secundus. 115.6
Ducanus. 115.7. & 172.15
Edgarus. 150.31. et 172.25. et 185.7
Alexander. 151.19. & 172.25. & 185.9. & 192.40
Dauid. 151.20. & 172.26. & 192.39 & 197.43. & 198.2. & 199.22. & 204.4. & 203.34. & 209.29. & 211.23
Malcolmus tertius. 151.18. & 156. 24. & 157.23. & 159.12. & 167. 1. & 170.9
Donaldus III. 172.14. & seq.
Duncanus. 172.15
Malcolmus quartus. 209.30. & 211.25. & 215.32
Gulielmus. 214.34. & 215.15. & 225.40. & 228.46. & seq. & 244.16. & 265.46
Alexander secundus. 273.31. & 286.18. & 290.26. & 294.18. & 308.24. & 309.45
Alexander III. 311.43. & 320.24. & 322.14. & 327.46. & 328.4.
Ioannes Baliolus. 328.25.37. & 329.13. & 334.5. & 330.2. & 335. 13. & 341.35. & 361.31.39. & Robertꝰ. 343.34. & 344. (362.33 26.31.46. & 345.8.18.24.31. & 347.46. & 360.7. & 361.29
Dauid II. 359.21. & 361.29. & 363. 3.22.45. & 364.7.12. & 365.7. & 371.11.17.33. & 377.4
Robertus Steuartus. 388.35. & 409.32. & 415.45. & 432.46 & seq. & 436.10. & 438.40
Iacobus primus. 438.39. & 456. 46. & 464.26. & 488.11
Iacobus II. 488.22. & 505.19.34
Iacobus III. 505.35. & 511.28. & 533.7. & 537.41. & 538.4. & 575.2.37. & 580.7. & 581.2
Iacobus IIII. 580.39. & 596.30. & 597.15. & 598.11.37. & 602. 17. & 607.15. & seq.

CANTVARIENSIVM *archiepiscoporum series.*

Augustinus monachus. 63.27. & 64.5. & 77.1
Laurentius. 64.40
Miletus. 65.25.32
Iustus. 65.38. & 78.9
Honorius. 66.19. & 80.35
Theodatus. 65.24
Theodorus. Ibid.
Brithoualdus. 67.13. & 108.39
Taduinus. 108.42
Notelinus. 108.43
Cuthebertus. Ibid.
Brethuinus. 108.44
Lambertus. Ibid.
Adelardus. 108.45
Vuilfredus. Ibid. (108.46
Theologildus, siue Pleogildus.
Celnotus, seu Chelutus. 109.1
Athelredus. Ibid.
Pleimundus. 111.22
Athelmus. 112.44. & 114.12
Vuilfemus. 114.13
Odo. 114.14.41. & 117.40. et 120.
Dunstanus. 120.21. et 122. (19 7. et 128.32
Elphegius. 128.28.44. & 135.25
Ethelgarꝰ. 128.42 Siricius. Ib. 43
Aluricius uel Aluredus. 128.43. &
Liuingus. 135.27 (133.10
Achelnotus. 135.28. & 136.26
Edsinus. 136.27. & 143.32
Robertus. 143.33. & 156.3
Stigandus. 143.38. & 150.39. &
Lanfrãcus. 156.12. & (156.2.10 158.15. & 163.34. & 164.2.6.11. 36. & 166.11. & 167.16.34. & seq. & 168.2. & 171.32
Anshelmus. 171.8.31. & 177.5.10. & 179.2.27. & 181.31. & 182.13. & 185.21. & 196.43
Rodulphus. 186.36. & 192.1. & 196.44 (202.12
Gulielmus. 192.2. & 197.23. &
Theobaldus. 202.14. & 210.45. & 213.3. & 241.31
Thomas Bekettus. 213.9.14.23. & 215.38. & 216.39. & 217.4.7. & 220.6. & 241.16 (237.12
Ricardus. 224.44. & 235.14. &
Balduinus. 237.13. & 242.37. & 256.2. & 262.10
Hubertus. 256.3. et 260.39. et 262. 11.35. et 263.17. et 269.19
Stephanus Card. D. Chrysogoni. 272.26.28. & 273.34. & 274.9. & 275.38. & 279.27.32. & 282. 26.37. & 284.39. & 295.22
Ricardus Magnus. 298.26. & 299. 43. & 300.6
Edmundus. 300.9. & 302.21. & 303.14. & 304.30. & 305.1
Bonifacius. 305.24. & 319.46. &
Robertus. 320.2. & 322.5 (382.4
Ioannes. 322.6. & 323.30. & 329.25
Robertus Vyncelsetus. 329.27. & 337.46. & 338.19. & 340.27. & 347.25.36
Gualterus. 347.40. & 352.2. & 358. 24. & 361.41
Ioannes Stretfordius. 361.42. & 362.9. & 366.32. & 377.27
Ioannes Offordius. 377.21
Thomas. 377.31
Simon Isleppus. 377.32. & 381.23. & 388.37
Simon Elyensis episcopus. 388.41
Gulielmus Vigornensis. 388.44. & 396.35
Simon Lõdinensis episcopus. 396. 36. & 403.7. & 405.19
Gulielmus Corteneius. 405.20
Thomas Harundellius. 405.21. & 412.38. & 414.26.34. & 423.10 & 425.46. & 429.9. & 441.44
Henricus Chicheleius Meneuẽsis episcopus. 441.46. & 456.34. & 491.41
Ioan. Staffordius. 492.5. & 501.12
Ioan. Chempius. 501.14. & 504.9
Thomas Burscherius. 504.10. & 512.16. & 542.11. & 575.19
Ioan. Mortonus. 575.20. & 581.3. & 599.32. & 610.17. & 612.16
Hẽricus Deneus. 610.22. & 612.31
Gulielmus Varamus. 612.32

EBORACENSES.

Paulinus. 78.7. & 79.24.43. & 80.
Lindisfarnẽses episcopi tyrã- (34 nidis tẽpore administrãt. 80.39
Cedda. 80.41
Vuilfredus. 80.42. & 85.29
Bosas. 81.1. Ioannes. Ibid.
Vuilfredus secundus. 86.29
Egbertus. 86.30 Albertus. 86.32
Embaldus primus. Ibid.
Embaldus secundus. 86.32
Vuilsius. Ibid. Vimundus. 866.33
Vuilferus. Ibid.

Adelbaldus. 86.34
Lodeuardus. 86.35
Vulſtanus. 86.35. & 114.8. & (115.14
Oſcitellus. 115.16
Adelualdus. 115.16
Oſualdus. 115.16. & 116.22. & 120. 22. & 129.5
Adulphus. 129.10. Vulſtanus. 129.
Alfredus. 129.10 (10
Chinſius. 129.10
Aldredus. 129.10. & 141.24. & 144.19. & 152.38
Thomas. 156.15. & 181.36
Gerardus. 181.37. & 182.13. & 185.43
Thomas ſecundus. 185.44
Thruſtinus. 186.38.43. & 187. 44. & 191.46. & 196.44. & 200.6. & ſeq. & 202.15. & 210.3
Henricus Murdacus. 202.16. & 210.9
Gulielmus. 202.19. & 210.8
Rogerius. 210.25. & 215.15. & 217.37. & 234.18. & 237.14.
Gaufredus. 242.41. & 244.17. & 247.29. & 249. 21. & 265.31. & 276.3. & 280.26. & 288.14
Gualterus Graius. 280.26. & 306. 38. & 311.34
Seuallus. 311.36. & 314.21
Gotthofredus. 314.22
Gualterus. 314.23. & 323.9
Gulielmus Vickeuanus. 323.10. & 325.3
Ioannes Roman. 325.4. & 334.1
Henricus. 334.2. & 342.3
Thomas Corbrigius. 342.3. & 343.28
Gulielmus Grinfildius. 343.29. & 347.41
Gulielmus Meltonus. 347.41. & 371.9
Gulielmus Zonchis. 371.9. 377.34
Ioannes Toresbius. 377.34. & 397.24
Alexander Neuyllus. 397.25
Thomas Harundellius. 397.26. & 405.21
Robertus Valdby. 405.23
Ricardus Scruppus. 405.23. & 435.16. & ſeq. & 436.1
Henricus Bouettus. 436.2. & 484.37. & 487.39
Ioannes Chempius. 487.40. & 501.14
Gulielmus Bothus. 501.16. & 514.40
Georgius Neuyllus. 514.39.45. & 515.36. & 532.42
Laurentius Bothus. 532.44
Thomas Rotheramus. 532.45. & 543.5. & 544.9. & 557.31. 610.18
Thomas Sauagius. 610.19
Edouardus Leeus. 234.32

LONDINENSES *epiſcopi.*

Miletus. 65.32. Ceddas. 65.39
Vuinas. 65.39. Erchenualdus. 65. 40. & 532.13
Dunſtanus. 128.32
Robertus. 143.33
Mauritius. 179.22
Gulielmus. 273.11, & 279.27
Simon. 396.36
Thomas Sauagius. 610.19
Guliel. Varamus. 610.21. 612.32.
Gulielmus Baronſus. 612.34
Ricardus Fiziames. 612.35

ELYENSES.

Henricus. 186.10
Gaufredus. 241.36
Gulielmus Longeshãpe. 244.25
Gulielmus. 243.25. & ſeq. 249.17. 19.22. & 251.13. & 252.10.19. & 260.41. & 262.13
Euſtachius. 273.12. & 279.27
Hugo Balſamus. 320.37
Ioannes Borthonus. 358.6
Simon. 388.41
Thomas Harundellius. 397.26
Ioannes Mortonus. 543.6.32. & 549.31. & 551.25. & 552.29. & 555.14. & 566.34.43. & 575.20
Ioannes Alcocus. 617.45

VINTONIENSES.

Firtheſtanus. 114.6
Birſtanus. 114.7
Etheluoldus. 119.20, & 128.21
Elphegius. 128.28
Brithouoldus. 136.3
Aduinus. 140.17
Stigandus. 156.10
Gulielmus Gyffardius. 179.29 181.42. & 182.14
Henricus comes Bleſeñ. 192.3. & 197.8.18. & 204.9.25. & 210.5
Ricardus. 241.35
Petrus. 284.26. & 289.11. & 292. 9. & 300.30.37. & 301.2. & 305.21
Odomarus. 314.5
Gulielmus Vuykham. 388.46
Henricus Cardinalis. 466.25. & 474.14. & 493.31.
Gulielmus Vuanfletus. 493.36
Ricardus Foxus. 556.39. & 610. 23. & 615.45. & 618.7
Thomas Langtonus. 610.18

VIGORNIENSES.

Oſualdus. 119.22
Dunſtanus. 118.13.44. & 119. 24. & 128.32
Vulſtanus. 143.39. & 158.21. & 163.3. & 165.21. & 166.3. & 167.2.35. & 179.43
Balduinus. 237.17
Aldredus. 241.37
Mangerius. 273.12 (30
Gualterus Graius. 280.26. & 283.
Gulielmus. 388.44

LINCOLNIENSES.

Remigius. 171.13, & 178.22
Robertus. 171.26
Alexander. 202.4
Gaufredus Henrici ſecundi filius nothus. 235.18
Hugo Carthuſianus. 237.4. & 240.4. & 241.32. & 262.11. & 270.10. & ſeq.
Hugo. 274.7. & ſeq. & 288.36. & 293.36
Thomas Rotheramus. 532.45
Ioannes Ruſellus. 543.9
Gulielmus Smythus. 610.42. & 618.3

DVNELMENSES.

Gualterus. 159.18
Gulielmus. 159.24. & 165.19. & 167.4
Ranulphus. 179.31. & 180.35. 200.32
Rodulphus. 243.2. & 244.22
Hugo. 349.38
Lud. Bellimontenſis. 366.32. & 602.26.
Ricardus Fox. 366.32. & ſeq. & 603.32. & 607.24.

NORDOVICENSES.

Henricus. 178.25
Herbertus. 182.12
Ioannes. 270.4. & 272.23. & 274. 25. & 283.30
Pandulphus. 297.4
Henricus Spenſerius. 405.45

ROTHOMAGENSES.

Maugerius. 161.34
Gualterus Conſtantius. 217.3. & 223.18. & 237.9

EXONIENSES.

Gaufredus. 165.16
Petrus Corteneius. 552.21
Ricardus Foxus. 575.33. & 586. 12. & 602.29

SARISBERIENSES.

Hermannus. 163.4
Oſmundus. 163.6. & 504.13
Rogerius. 202.3
Ricardus. 163.15
Ioſcelinus. 215.40. & 217.34
Henricus Deneus. 610.22

VVELLENSES.

Vuilfemus, aliàs Vuilfelmus. 114. (7.8
Ioannes. 178.38 289.12
Ioſcelinus.

BATHONIENSES.

Robertus. 241.36
Hadrianus. 581.2.9
Ricardus. 602.29

HEREFORDENSES.

Thomas. 322.15. Adam. 356.12
Hadrianus. 581.2.8
Carolus Bothus. 610.42

CARLIOLENSES.

Arnulphus. 195.30
Nigellus. 202.8

ROFFENSES.

Martonus. 525.10
Ioannes Fiſcerius. 617.40

LINDISFARNENSES.

Aidanus. 81.40
Cuthebertus. 85.1. & 86.15

INDICIS FINIS.

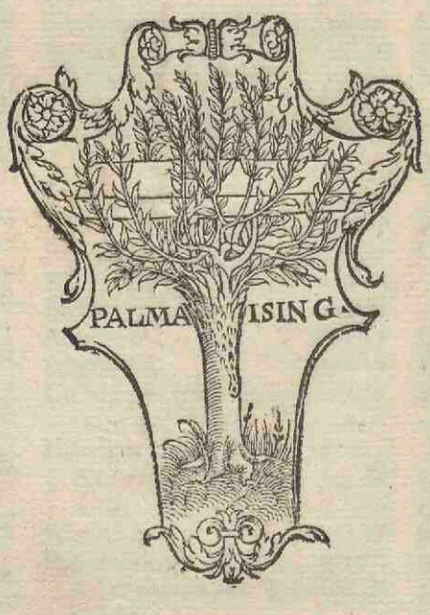
PALMA ISING.